

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

ÇAĞIN DEVLETİ VE ŞİDDET

Sultan ŞAHİN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

ÇAĞIN DEVLETİ VE ŞİDDET

Sultan ŞAHİN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Doktora Tezi

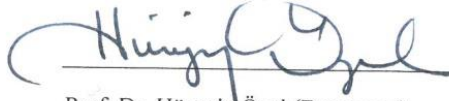
Ankara, 2020

KABUL VE ONAY

Sultan Şahin tarafından hazırlanan “Çağın Devleti ve Şiddet” başlıklı bu çalışma, 25.12.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Barış Parkan (Başkan)

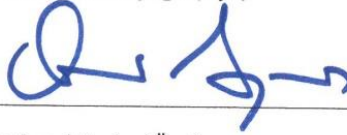
Prof. Dr. Hüseyin Özel (Danışman)

Prof. Dr. Şebnem Pala Güzel (Üye)

Prof. Dr. Sibel Bozbeyoğlu (Üye)

Prof. Dr. Suavi Aydın (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

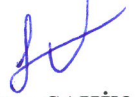
Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 6 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25/12/2019

Sultan ŞAHİN

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmamış durumda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof Dr Hüseyin ÖZEL danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sultan ŞAHİN

Bu tez genel olarak

Aşka, Hiçliğe, Sevgiyle 'Bir'leşmeye

*İyiliğe, Erdemli İnsana, Dürüstlüğe, Gerçekliğe, Dayanısmaya, Mülksüzlüğe, Paylaşmaya, Adalet,
Eşitliğe, Ötekileştirmemeye, Bağımsızlığa, Şiddetsizliğe, Barışa, Güç İstencinden
Uzaklığa, Üst Bilincin ve 'Ben'siz Kendiliğin Özgürlüğüne, Etik ve Anarşizme*

adanmıştır

Bu tez özel olarak

Bir yaşam mücadelesini mükemmel zihni, dağlar kadar heybetli gücü ve güzel kalbi ile kazanarak bana da hayat veren, zihnimin, ruhumun ve varlığımın gücünü aldığım, kelimelerle betimi mümkün olmayan güzellikte, sonsuz ve mutlak sevginin timsali meleğime, cancağzım anneme

Bu yaşam mücadelesinin kahramanı, bir meleğin vucüt bulmuş hali cerrahımız, ödenmesi mümkün olmayan desteklerine karşılık yalnızca eğitimimi tamamlamamı bekleyen erdemli ve alçakgönüllü bir hocaya, nacizane teşekkürümü sunmak için tezimi hediye ettiğim

Prof. Dr. Ali Konan'a

Herhangi bir kurum ya da kuruluşun sorumluluklarından ve statülerinden feragat ederek hiçleşebilme yolculuğumu güçlendirmem; hayatım boyunca herhangi bir eril zihniyetli gruba ya da haksızlık, adaletizlik, eşitsizlik, vb. değerleri araçsallaştırarak sistem eleştirisi yaparken güç(iktidar) istencini ve şiddeti içselleştiren topluluklara ait olmayarak (ait hissetmeyecek zihin ve karakterle birlikte) özgürlüğümü devam ettirmem; hayatım boyunca herhangi bir (ekonomik/siyasal/etnik/dini /sosyal vb) cemaatin manipüle edecek araçsallaştırmalarından, baskı, şiddet ve erdemsizlikten uzak kalarak bağımsızlığımı korumam konusundaki dirayetim ve duruşumda beni destekleyen, bilimi, erdemliliği ve özgür seçimleri öncelikli bulan açık görüşlü babama

adanmıştır

ÖZET

ŞAHİN, Sultan. *Çağın Devleti ve Şiddet*, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Bu tez çalışmasının amacı, modern devlet kuruluşunun temeli olan, insanların doğal haklarını güvenlik gerekçesi ile egemen güce gönüllü bir biçimde, bir toplumsal sözleşme yoluyla devretmesi karşılığında elde edecekleri insan haklarının korunması vaadini sorgulamaktır. Bu amaçla tezde, insan haklarının korunması sorunsalı, devlet ve ekonomi arasındaki ilişkilerin çerçevesi içerisinde, kapitalizmin tarihsel olarak ele alınan üç dönemi, yani liberal kapitalizm, refah kapitalizmi ve neoliberal kapitalizm dönemleri dikkate alınarak tartışılmaktadır.

Tezin temel argümanı, kapitalizmin hangi tarihsel döneminde olursa olsun, yapısal olarak şiddet üretme potansiyeline sahip bir sistem olduğu, bu yüzden de modern, kapitalist devletin insan haklarını koruma savının boş bir sav olduğudur. Bunu gösterebilmek için, tezde şiddetin siyasal, ekonomik ve kurumsal ya da kolektif boyutları esas alınmaktadır. Bu bakımdan ilk olarak, siyasal şiddet bakımından, doğal hakların emanet edileceği varsayılan modern devletin, kendi savlarının aksine, insan haklarını koruma ödevini yerine getiremeyeceği, çünkü modern devletin kendisinin de şiddete dayanan ve şiddeti yeniden üreten bir yapı olduğu ortaya konacaktır. İkinci olarak, ekonomik şiddet bakımından, kapitalist ekonominin yapısal özelliklerinin, yarattığı yabancılaşma süreci yoluyla, insan haklarının korunmasını engelleyen bir yapı olduğu, erdemli insanın olanaklarını gerçekleştirmesini engelleyerek ‘insan’ın yok edilmesine neden olduğu, dolayısıyla da, ‘*homo oeconomicus*’ olarak görülen insanların ekonomik güce sahip olmadıkları ölçüde, temel haklarının ihlal edilmesine yol açtığı ortaya konacaktır. Üçüncü olarak, kolektif şiddet bakımından, insan haklarının korunmasının önünde engel teşkil eden modern devlet ve kapitalizmin hegemonyası kapsamında kültür, kültür endüstrisi, popülizm, medya ve bilişim teknolojisi aracılığıyla şiddet üretimi, ayrıca, kapitalizmin güçlü devletler üzerinden kendini gösterme biçimi olarak emperyalizmin şiddet üretimi ile kapitalist devletin aşırı otoriter biçimi olan faşizmin şiddet üretimi ortaya konacaktır. İnsan haklarını korumakla yükümlü

uluslararası hukukun ve barışın sürdürülebilirliğini sağlama görevi üstlenen uluslararası kurumların güçlü devletlerin ve küresel kapitalist erklerin kolektif şiddet üretimini engellenmemektedir. Güçlü devletlerin ve küresel erklerin kolektif şiddet üretimin savaşlara, askeri müdahalelere, etnik ve köktendinci çatışmalara, kitlesel sivil ölümlerine, vatansızlara, güçsüz devletlerin dağılmalarına neden olan ağır insan hakları ihlalleri olduğu ortaya konacaktır.

Çalışmanın sonucunda erdemleri yok sayan, faydacı ve güdüleri ile hareket eden insan doğası indirgemeciliği üzerinden kurulan modern devletin ve kapitalist sistemin şiddet üretmekte olduğu ve faydacı bireye indirgenen ‘insan’ın araçsallaştırılarak yok edilmesine ve insan hakları ihlallerine neden olduğu ortaya konmaktadır. İnsan değerinin bilgisinin insanı amaç olarak değıl araç olarak görmeyi mümkün kılacağı ve kapitalist sistemin yarattığı faydacı insandan erdemli insana dönüşümün sevgiyle/aşkla yaratılan tutum değışikliği ile mümkün olacağı savunulacaktır. Erdemli insanın potansiyelini ve olanaklarını gerçekleştirerek sevgiyle/aşkla ‘bir’leşmesiyle ereksel sonuna ulaşmasının mümkün olacağı yeni bir insan görüşü savunulacaktır. Özgürlük, şiddetsizlik, adalet, eşitlik, barış, dürüstlük ve gerçeklik getirecek, insan onurunun ve haklarının korunduğu yeni anarşist yaşam biçiminin, erdemli insanın sevgiyle dayanışmasıyla ve mülksüzlüğü paylaşarak, faydacılık ve egosantrizminden aşkla arınarak ‘bir’leşmesiyle mümkün olacağı gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler

devlet, kapitalizm, insan hakları, siyasal şiddet, ekonomik şiddet, kolektif şiddet, anarşizm

ABSTRACT

ŞAHİN, Sultan. *Contemporary State and Violence*, PhD. Dissertation, Ankara, 2019.

This dissertation aims to question an important promise that the modern state guarantees the protection of human rights, in return of a voluntary transfer of natural rights of people to the sovereign power, for the sake of security, to be seen as the very foundation of modern state. With this aim in mind, the problematic of the protection of human rights is discussed with reference to the relations between the state and the economy, by considering the three historical periods of the capitalist system, namely, the liberal capitalism, the welfare capitalism, and the neoliberal capitalism.

The basic argument of the dissertation is that capitalism, in all the historical transformations it underwent, has had the tendency to create and reproduce violence structurally, and, therefore, that the claim on the part of the modern, capitalist state, about its capability of protecting human rights, is an empty one. For this reason, the dissertation argues, by focusing on the three important dimensions of violence, namely, economic, political, and institutional or collective ones, that capitalism cannot fulfill its promise to protect human rights because it is based on and continually reproduces violence itself. With respect to political violence, it will be shown that the legitimization of violence through the transfer of natural rights for security reasons in a utilitarian perspective actually leads to violations of human rights, contrary to the claims of modern state theorists. With respect to economic violence, capitalism, in a way consistent with Marxian idea of alienation, creates the conditions that hinder human beings from realizing their own potentialities and thus violates the basic human rights of individuals, who are nothing but some collection of “*homo oeconomicus*”, if they do not have any kind of economic or market power. From the perspective of the category of collective violence, which constitutes an obstacle to the protection of human rights, the production of violence within the context of the hegemony of the modern state and capitalism through the creation of culture, the culture industry, populism, media and information technology, and also through the production of violence in the context of

imperialism, which should be seen nothing but a manifestation of capitalism by way of powerful states, and the production of violence through fascism, which is the extreme authoritarian form of the capitalist state. The production of collective violence by the strong states and global capitalist powers cannot be prevented by some international institutions and international law, which under the duty of ensuring and the sustainability of peace through protecting human rights. It will be shown as a result of the production of collective violence by the strong states and global capitalist powers, the cause of serious human rights violations such as wars, military interventions, ethnic and fundamentalist conflicts, mass civilian deaths, statelessness, and the disintegration of powerless states.

As a conclusion, the dissertation reveals that the capitalist system and its product, the modern state ignore human virtues and produces violence and eventually causes the destruction of the ‘human’ through reducing her to a *homo oeconomicus*. It is argued that the knowledge of human value will make it possible to see human as an end itself, rather than a tool, and that the transformation from a utilitarian human created by the capitalist system to virtuous human will be possible with the change of attitude created with love. In the dissertation, the need of a conception of human being whose aim is to develop and realize their potentialities and hence reaching self-fulfillment is emphasized, order to bring freedom, nonviolence, justice, equality, peace, honesty, reality requires, for the attempts at protecting human dignity and therefore rights requires such a conception in which the solidarity of the virtuous people by sharing love, and dispossession of property can lead to the unification of the multitude as ‘one’ which is a new idea of anarchist form of life.

Keywords

state, capitalism, human rights, political violence , economic violence , collective violence , anarchism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii

GİRİŞ	1

1. MODERN DEVLET KURULUŞU: LIBERAL DEVLET VE ŞİDDET..... 13

1.1. Liberal Devlet ve Siyasal Şiddet	19
1.1.1. Toplum Sözleşmesi, Liberal Egemenlik ve Siyasal Şiddet.....	19
1.1.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet	37
1.2. Liberal Devlet ve Ekonomik Şiddet	87
1.2.1. Liberal Kapitalizm ve Ekonomik Şiddet	87
1.2.2. Ekonomik Şiddet ve ‘Yabancı’laştırılan İnsan.....	102
1.3. Liberal Devlet ve Kolektif Şiddet.....	114
1.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet	114
1.3.2. Emperyalizm ve Kolektif Şiddet	122
1.3.3. Faşizm ve Kolektif Şiddet	129

2. MODERN DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: REFAH DEVLETİ VE ŞİDDET..... 143

2.1. Refah Devleti ve Ekonomik Şiddet	147
2.1.1. Fordizm, Taylorizm/Refah Kapitalizmi ve Ekonomik Şiddet.....	147
2.1.2. Ekonomik Şiddet ve ‘Tüket’ilen İnsan.....	154
2.2. Refah Devleti ve Siyasal Şiddet	160
2.2.1. Politik Sistem, Egemenlik ve Siyasal Şiddet.....	160
2.2.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet	170
2.3. Refah Devleti ve Kolektif Şiddet	186
2.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet	186
2.3.2. Neoemperyalizmin Başlangıcı ve Kolektif Şiddet	197

2.3.3. Neofaşizmin Başlangıcı ve Kolektif Şiddet	213
3. NEOLİBERAL DEVLET VE ŞİDDET	227
3.1. Neoliberal Devlet ve Ekonomik Şiddet	233
3.1.1. Küresel Kapitalizm/Neoliberalizm ve Ekonomik Şiddet	233
3.1.2. Ekonomik Şiddet ve Yok Edilen ‘İnsan’	262
3.2. Neoliberal Devlet ve Siyasal Şiddet	278
3.2.1. Küresel Egemenlik ve Siyasal Şiddet	278
3.2.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet	312
3.3. Neoliberal Devlet ve Kolektif Şiddet	343
3.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet	343
3.3.2. Neoemperyalizm/ Küresel Emperyalizm ve Kolektif Şiddet	345
3.3.3. Neofaşizm/ Küresel Faşizm ve Kolektif Şiddet	421
4. MODERN DEVLET, KAPİTALİZM, İNSAN, HAKLARI VE ANARŞİZM	496
4.1. Modern Devlet, Kapitalizm ve Anarşizm	505
4.1.1. Siyasal Şiddete Karşı Anarşizm	505
4.1.2. Ekonomik Şiddete Karşı Anarşizm	527
4.1.3. Kolektif Şiddete Karşı Anarşizm	543
4.2. İnsan, Hakları ve Anarşizm	569
4.2.1. Modern Devlet/Kapitalizmin ‘Birey’i: Yok Edilen ‘İnsan’ ve Anarşizm	569
4.2.2. Sevgiyle/Aşkla ‘Bir’leşecek İnsan Görüşü ve Anarşizm Tasarımı	589
SONUÇ	614
KAYNAKÇA	619
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	656
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU	658

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının amacı, modern devletin temelinde yattığı düşünülen liberal savın, yani insanların kendi doğal haklarını, güvenlik gerekçesi ile egemen güce gönüllü olarak, bir toplumsal sözleşme yoluyla devretmesiyle ortaya çıkan ‘devlet’in insan haklarının korunmasını garanti edeceği savının sorgulanmasıdır. Tezde, gerçek dışılığı vurgulanan böyle bir liberal kurgunun, hem gerçekleştirilebilmesi hem de işlerliğinin sürdürülebilmesi için şiddetin meşrulaştırıldığı ortaya konacaktır. Bu bakımdan, tezde savunulacak temel düşünce, modern devlet yapısının şiddeti sürekli olarak yeniden ürettiği, bu yüzden de insan haklarının ihlal edilmesine yol açtığıdır. Bunun yanında, modern devletin dayandığı bu kurgu, piyasa sisteminin merkezinde olduğu kapitalist bir topluma özgü bir kurgu olduğundan, modern devletin işleyişi de ister istemez kapitalizmin işleyişi ile geçirdiği tarihsel aşama ve dönüşümlerden bağımsız olmayacaktır. Bu yüzden tezde, kapitalist sistemin dayandığı ve yeniden ürettiği şiddet olgusunun tarihsel gelişimi, kapitalizmin tarihsel gelişimiyle birlikte ele alınmaktadır. Bu bakımdan tezin ilk üç bölümü, kapitalizmin yaşadığı üç önemli dönüşümü, yani sırasıyla ‘liberal’ kapitalizm ve ‘refah devleti’ aşamaları ile günümüzde gerçekleşen ‘neoliberal dönüşümü’ ele almakta, bu dönüşümler içinde şiddetin sistemsel boyutu ile aldığı biçim ve toplumun yeniden üretiminde oynadığı rol dikkate alınmaktadır. Bu aşamalar içerisinde şiddetin farklı boyutları öne çıksa da temelde hepsinde şiddet olgusunun kapitalizmin işleyişi bakımından vazgeçilmez nitelikte olduğu, bunun da daha çok modern devletin başrolünde olduğu süreçler içerisinde gerçekleştiği, tezin temel argümanı olarak kendisini göstermektedir.

Tezde modern devlet ve kapitalizmin özünde şiddeti yeniden üreten ve uygulayan yapılar olduğu ileri sürüleceğinden, öncelikle şiddet kavramının ele alınması gerekli görünmektedir. Şiddet, birbirinden farklı boyutları bulunan, son derece karmaşık bir olgudur. ‘İnsanlık durumunun’ ayrılmaz bir parçası olan şiddeti kavramlaştırmak o kadar da kolay görünmemektedir. Oxford Dictionary (1987: 914)’de ‘Şiddet (violence)’; *“zor/kuvvet içeren eylemler, sert muamele ya da davranış, birini veya bir şeyini*

incitmek, zarar vermek veya öldürmek için tasarlanan fiziksel güç içeren davranış ya da fiziksel gücün yasaya aykırı olarak kullanılması veya bu gücün teşviki için tehdit edilmesi” biçiminde tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise şiddet, *“kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı, tehdit altında veya gerçek olarak, fiziksel kuvvet veya gücün kasıtlı kullanımıdır ve yaralanma, ölüm, psikolojik zararlar sonuçlanma olasılığını yüksek oranda barındırır”* (WHO, 2002: 5). Bu tanımlar, çok genel nitelikte görünse de, ilk elde, şiddetin bireysel ve ‘kurumsal’ ya da ‘kolektif’ boyutlarını ayırt etmek mümkün görünmektedir. Doğa durumu teorisyenlerinin iddiasına göre rasyonel kabul ettikleri bireylerin birbirine karşı uyguladığı şiddet ya da bireye uygulanan şiddet belki de insanlık durumunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi, tezde çelişki üzerine kurulu ve şiddeti meşrulaştıran bir teori olması nedeniyle eleştirilecektir. Bu tez bakımından daha ilginç görünen nokta liberal teoride şiddetin kurumsal, hatta ‘sistemik’ boyutu, yani belli toplumsal kurum, yapı ve sistemlerin yarattığı ya da yaratma eğilimine sahip olduğu boyuttur. Liberal sosyal sözleşme kuramı, aslında şiddetin bu iki boyutu arasında köprü kuran bir yaklaşımdır. Doğa durumu teorisyenlerinin öne sürdüğü bireylerin birbirine karşı uygulama eğiliminde olduğu şiddet kullanma hakkı sonuçta sosyal sözleşme yoluyla devletin tekeline verilmekte, devlet de bireylerin haklarını şiddet kullanımı ya da tehdidi yoluyla korumaktadır. Modern devletin en önemli kuramcılarından olan Max Weber’e göre, modern devlet “sınırları belirli bir toprak parçası (*territory*) üzerinde meşrulaşmış fiziksel güç tekeli başarılı bir biçimde tesis etmiş olan insan topluluğudur”. Bu noktada insan topluluğu süre giden tahakkümü uygulayan zorunlu siyasal örgütün yönetici kadrosudur (Weber, 1978: 53-53; Weber, 1994: 313; Jessop, 2016: 46).

Modern devlet böylelikle, tahakküm gücünü ‘zor kullanma yetkisi’ altında meşrulaştırmaktadır. Modern devlet anlayışı, liberal teorisyenlerin şiddeti ve insanı zorunlu ve indirgemeci bir ilişkiye soktukları ‘doğa durumu’ teorisinden türetilmiştir. Liberal teoride varsayılan insanın doğa durumundaki kontrolsüz şiddetine karşın, modern devlet güvenlik sağlayarak insanların en temel mülkü olan yaşamlarının ve dar anlamdaki mülkiyetlerinin korunmasının garantisidir. Devlet, doğa durumu teorisyenlerinin varsaydığı doğa durumundaki kontrolsüz şiddete insanların maruz kalma riskinden kurtarma vaadi karşısında, toplum kendi doğal haklarının bir kısmını devletin zor kullanma yetkisini kabul ederek devrederler. Modern devlet teorisyenleri,

bu toplum sözleşmesinin karşılıklı rıza ile gerçekleşmesi nedeniyle, devletin zor kullanma yetkisinin meşrulaştırıldığını savunurlar. Bu yüzden modern devlet, şiddete bir anlam, zorunluluk ve her şeyin üstünde meşruiyet vermeye uygun yorumsal modeller geliştirme yoluyla kendisini ve şiddetini meşrulaştıran bir söylemi üretmiştir (Derrida, 2010: 96). Bu çalışmada, doğa durumu teorisyenlerinin kasvetli ve korkutucu kurgusal hikayesi ile mülkiyet güvencesi için devlete verilen bir parça zor kullanma hakkının sınırsızca meşrulaştırılması ve çağlar içinde yaşanan modern devlet deneyimleri sonucunda, zor kullanma yetkisinin şiddete dönüştüğü gösterilmektedir. Modern devletin temel ilkesi olan meşru şiddet tekeli elinde bulundurma hakkının ve özgürlükçü kapitalist ekonomi sisteminin gerçeklikte devletin tek tek kişilerin, grupların ya da diğer devletlerin haklarını ihlal eden ve sürekli şiddet üreten bir mekanizma olduğu tezin vurguladığı noktalardan birisidir.

Bununla birlikte, böyle bir yaklaşım, şiddetin kurumsal, giderek ‘sistemik’ hale gelen boyutu aortaya konmadan eksik kalacaktır. Özellikle insan haklarına yönelik bir tehdit olarak şiddetin analizi, bu sistemik boyutu daha da önemli hale getirmektedir. İnsan hakları, bu tezde ele alındığı gibi, insan türünün sahip olduğu olanakların insanlarda korunması ve geliştirilmesi bakış açısıyla ele alınacaksa, böylesi bir sistemik şiddetin temel sorunsal olarak benimsenmesi doğal, hatta kaçınılmazdır. Bunun nedeni, kapitalizmin insan olanaklarının gerçekleştirilmesinin önüne önemli engeller koyan bir sistem olmasıdır (Özel, 2004a: 1-19). Bu yüzden bu tezde, şiddetin bireysel boyutundan çok sistemik boyutu ele alınacak, yani kapitalizmin işleyişi için gerekli olan ve sürekli olarak yeniden üretilen kurumsal şiddet eğilimi dikkate alınacaktır. Bu kurumsal şiddet, açık(çıplak) ve organize ya da daha örtük biçimde gerçekleşebilmektedir. Genellikle devletin kullandığı ya da kullanma tehdidini benimsediği durumda, şiddetin açık(çıplak) ve organize biçiminden söz etmek daha mantıklı iken, aşağıda tartışılacağı gibi, kapitalizme ‘içkin’ olan yabancılaşma olgusu ve insanların “kendilerini gerçekleştirmelerinin” bizzat piyasa tarafından engellenmesi irdelendiğinde piyasa sisteminin ‘örtük’ sistemik şiddet ürettiği görülmektedir. Özgürlük iddiası taşıyan piyasa sisteminin şiddetini ve insan hakları ihlallerini gizleme eğilimi bakımından sıklıkla kullandığı yöntem olarak örtük sistemik şiddet ortaya konacaktır.

Bu tezde de daha çok şiddetin sistemik boyutu ele alınmakta, kapitalist bir kurum olarak devletle eşleştirilen açık ve organize şiddet ile sistemin bir bütün olarak yarattığı şiddet

tehdidinin insan hakları üzerindeki etkisi dikkate alınmaktadır. Şiddeti bu sistemik boyutuyla, hem şiddet araçları tekeline sahip olmasının ayırt edici özelliği olarak düşünülen modern devletin uyguladığı hem de devletin de bir parçası olduğu kapitalist sistemin yarattığı şiddet boyutuyla dikkate aldığımızda, kapitalizmin gösterdiği değişim ve dönüşümlerle sistemik şiddet arasındaki ilişkilerin tartışılması zorunlu hale gelmektedir. Bu da ister istemez bir politik iktisat perspektifini gerektirmektedir, çünkü kapitalizm, kurumsal olarak ‘ekonomik’ alanın yani piyasa kurumunun ‘toplumsal’ ya da siyasal alan üzerine tahakkümüyle nitelenmektedir (Polanyi, 1957).

Burada benimsenecek politik iktisat anlayışı, devletin de dahil olduğu genel toplumsal ve iktisadi kurumsal yapıyı dikkate almakta ve bu yapının özellikle kapitalist üretim tarzındaki gelişme ve dönüşümleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan kapitalizmin günümüze kadar geçirdiği değişim ve dönüşümlere ilişkin genel bir sınıflamanın benimsenmesi gerektiği düşünülmektedir. Her ne kadar modern devlet anlayışının ve kapitalist sistemin tarihsel süreçler bağlamındaki dönüşümlerini keskin ayrımlar cinsinden belirlemek mümkün gözükmesede, yine de kimi stilize edilmiş olgulara işaret eden yönelimleri irdelemek mümkündür (Jessop, 2016: 287). Çalışmada, devlet yapısını ve tahakkümünü irdelemek için siyasal rejimler kapsamında kuramsal yaklaşımın yanı sıra olgular analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu bakımdan, kapitalist ekonomi ile iç içe geçmiş modern devletin yapısal dönüşümlerinin neden olduğu, şiddet biçimlerini ve şiddetin uygulanma derecelerini belirlemek amacı ile dönemsel bir ayrıma gidilmesi yararlıdır. Tezde, kapitalist sistemin yaşadığı dönüşüm ve krizlerin, kapitalist devletlerin siyasal yapılarını da dönüştürmekte olduğu kabulü benimsendiğinden, söz konusu dönemsel ayrım, bir ölçüde simgesel olarak, sistemin yaşadığı büyük ekonomik krizlere göre yapılmıştır. Liberal devlet, 1929 dünya ekonomik bunalımı ve 1930’larda faşizmin yükselişi sonrası yaşadığı genel dönüşümün ardından ‘refah devletine’ evrilmiş, ‘refah kapitalizmi’ ise, 1970’lerin uluslararası para sistemi krize, petrol krizi ve nihayet 90’larda Soğuk Savaşa dayanan uluslararası siyasal sistemin çöküşünün ardından, neoliberal iktisat politikalarının devreye girdiği 1980-90’lardan bu yana, küresel kapitalizm sürecine evrilmiş görünmektedir (Özel, 2019: 8-10; 2013: 285).

Bu nedenle tezin ilk üç bölümü, sırasıyla ‘liberal devlet’, ‘refah devleti’ ve ‘neoliberal devlet’ ana başlıkları üzerinden şiddeti ele almaktadır. Bununla birlikte, böyle bir

dönemleştirme, doğal olarak, kapitalizmin her yeni aşamada yapısal özelliklerini değiştirdiği anlamına gelmemekte, aksine temel özellikler bütün dönemlerde kendisini göstermektedir. Bu yüzden bütün bu dönemlerdeki değişmeyen yapısal nitelikler, özellikle şiddetin sistemik boyutunun anlaşılması bakımından da gerekli görülmektedir. Dolayısıyla, şiddetin hem bütün dönemlerde ortak olan hem de farklı dönemlerdeki farklılaşma biçimlerini birlikte ele almak tezin amaçlarından birisidir.

Bu bakımdan vurgulanması gerekli ilk nokta, özellikle piyasa kurumunun merkezinde yer aldığı kapitalizmin ekonomik özelliklerinin öne çıkması, bu nedenle de şiddete ilişkin yürütülecek bir analizin de ister istemez ekonomik boyutu dikkate almak zorunda olmasıdır. Kapitalizmdeki ekonomik ve siyasal şiddeti birbirinden ayırmak bu yüzden çok mümkün olmasa da, basitleştirici bir varsayım olarak, kapitalizmin kurumsal yapısının dayandığı bir ikiliği, ünlü ‘sivil toplum’ ve ‘politik toplum’ ikiliğini (Marx, 1844: 18-23) dikkate alarak, devletlerin hem bireylere hem de uluslararası sistem içerisinde uyguladığı ya da genel olarak devletle eşleştirilen şiddeti daha çok siyasal şiddet olarak ele almak, buna karşılık piyasa (‘sivil toplum’) alanıyla eşleştirilen şiddeti ekonomik şiddet olarak ele almak analitik bakımdan yararlı bir sınıflamadır. Bu bakımdan tezde, modern devlet ve şiddet ilişkisinin ortaya konulabilmesi amacı ile şiddet biçimleri siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet olarak sınıflandırılacaktır. Şiddetin uygulanma biçimleri bakımından ise, daha çok fiziksel niteliği öne çıkan açık ya da çıplak şiddet ile fiziksel olmasa da insanların kendilerini gerçekleştirmelerini engelleyen koşulların ortaya çıkardığı ‘örtük şiddet’ de ortaya konacaktır. Devletin buradaki konumu son derece ilginçtir, çünkü bir yandan ekonomik alanın işleyişi, hatta bu alanı tanımlayan, mülkiyet hakkı gibi ‘kuralların’ tanımlanması ve korunması bakımından şiddet, vazgeçilmez önemde konumlandırılmıştır. Çünkü, tarihsel olarak kapitalizmin kendisinin de ilk elde devletin şiddet aygıtları ve kimi zaman açık şiddet kullanımı yoluyla ‘kurulduğunu’ söylemek mümkün görünmektedir (Polanyi, 1957).

Bunun yanında, şiddetin uluslararası ilişkilerde de ‘kullanışlı’ bir araç olması ve bu aracı kullanma yetkisinin devletin elinde olması, açık şiddet kullanımı ya da tehdidini kurumsal bir boyut kazanmasına yol açmaktadır. Öte yandan da, güç kullanımı ve şiddetin bireyin dönüştürülmesi ya da ‘boyun eğen’ bireylerin yaratılması bakımından da devletin sistemin işleyişi ve kendisini yeniden üretmesi bakımından da temel bir aygıt konumuna yükseltmektedir. Bu bakımdan devlet, kurumsal olarak şiddetin farklı

boyutlarını ‘enine kesen’ bir nitelik göstermekte, başka deyişle farklı boyutlar arasındaki etkileşimlerin hem ‘alanı’ hem de bir ‘eyleyeni’ konumuna yükselmektedir.

Kapitalist sistem içerisinde ortaya çıkan ve gelişen modern devlet, dolayısıyla, kapitalizmin dönüşümlerinden bağımsız olmayacak, aksine bu dönüşümleri hem etkileyecek ya da hatta yönlendirecek hem de bu dönüşümler içerisinde kendisi de dönüşecektir. Ancak bu dönüşümler ne olursa olsun, ekonomik ve siyasal alanlar arasındaki bu etkileşimi ve özellikler kapitalizmin ‘ekonomik’ olanın tahakkümü ile nitelenen bir sistem olduğunu unutmamak gerekir. Bu yüzden de daha çok örtük bir biçimde kendisini duyuran ekonomik şiddetin ele alınması, tüm sistemin anlaşılabilmesi için esastır. Modern devletin yüzyıllar süresince yapısal dönüşünü ortaya koyabilmek için; kapitalist dünya ekonomisinin süregiden yapısal dönüşümünün, devletlerarası sistemin ve onu oluşturan öğelerin yani devletlerin ve bunların birbirleriyle ilişkileri düzleminde irdelemek önemlidir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 50).

Mülkiyet hakkı üzerinden kurgulanan modern devlet, devletin toplumdaki bireylerin başta yaşamları olmak üzere tüm mülkiyet haklarını korur ve mülkiyetlerinin güvencede olmasını sağlar. Kapitalist ekonomik sistem, insanların emeklerinin somut edinimi olarak mülkiyet sahipliği ve özgür girişimciliğe devletin teşviki ve müdahaleden uzak olması ile birlikte daha çok kazancın vaat edildiği bir sistem kurgusudur. Ancak, çalışmada modern ekonominin kehanetlerini gerçekleştiremeyen bir yapı olduğu öne sürülecektir. Kapitalist sistem, sermaye sahiplerine sınırsız mülkiyet olanağı tanımakta olan ve diğer insanların sadece emek sömürsüne uğratıldığı bir mekanizma olarak işlemesi nedeniyle şiddet uygulayan bir yapıya dönüşümü ve devlet ve ekonominin iç içe geçmişliğinin insanların olanaklarının gerçekleştirilmesinin ve onurunun korunmasının önünde engel olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Toplumsal eşitsizliklere neden olan ırk, din, etnik köken veya ekonomik sömürü düzeneğinin iktidar ve ilişkili kişiler tarafından koordine edilmesi, devlet sisteminin ve kapitalist ekonominin şiddeti olarak görülebilir (Tilly, 2009: 26-27).

Dolayısıyla, kapitalizmin özünde ‘ekonomik’ bir sistem olması, şiddet olgusunun hem bireysel düzeyde hem de kurumsal düzeyde şiddetin kendisini sürekli yeniden üretimi sonucunu verecektir. Bireysel açıdan, kapitalizmin işleyişi için gerekli bir ‘dişliye’ indirgenen bireyin bir ‘iktisadi insan’a (*homo oeconomicus*) dönüşmesi, kendiliğinden

değil, hem açık şiddet yoluyla hem de piyasa tarafından örtük şiddetle insanın yaşamının kontrol edilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Bir yandan insan varoluşunun, kendi emek gücü dahil olmak üzere sahip olduklarının gelir karşılığında piyasaya ‘arz edilmesi’ zorunluluğu piyasanın boyunduruğu altına alınması, öte yandan da kapitalizmin yarattığı yabancılaşma, ‘meta fetişizm’ ve ‘şeyleşme’ süreçleri yoluyla insanın kendi emek gücü ve yarattığı ürünlerin kendisi üzerinde egemen olması olgusu yüzünden, insan kendi yaşamını kontrol edebilme, kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmesini sağlayacak eyleme gücünü yitirmiştir. Bunun yanında hem şiddet araçları yoluyla gücü hem de düşünsel ve ideolojik süreçleri kontrol etme gücü anlamında kapitalist hegemonya, bireyin kendisine bakışını da dönüştürerek onu sistemin ‘kullanışlı’ bir aygıtı konumuna indirgemıştır.

Bunun yanı sıra kapitalizmin sistemik olarak işleyebilmesi ve kendisini yeniden üretebilmesi de, açık, organize şiddetin her zaman devletin elinin altında olmasına bağlıdır. Sistemin işleyişini tehlikeye atabilecek herhangi bir sosyal eğilim hareket ya da düşünceye karşı, 1930’larda yaşanan faşizm olgusunun gösterdiği gibi, şiddet kullanışlı bir araç olma özelliğini hiç yitirmemiştir. Bunun yanında, içinde yaşadığımız ‘neoliberal’ dönemde şiddet ayrıca, güvencesizleştirme (ya da ‘prekarya’nın yaratılması), ‘kentsel dönüşüm’ ya da ‘soylulaştırma’ (*gentrification*) süreçlerinin gerçekleşebilmesi için insanların yaşadıkları çevreden uzaklaştırılması, nihayet ‘biyo-iktidar’ın sürdürülebilmesi için de şiddetin gerekli olduğu açıktır. Refah devleti döneminde kurumsal bir nitelik kazanan ‘Soğuk Savaş’ da paradoksal bir biçimde şiddet kullanımı tehdidinin bir ‘istikrar’ kaynağı olduğunun göstergesi olarak görünebilir. Ancak bundan daha da önemlisi, kuşkusuz, güçlü devletlerin sahip olduğu uluslararası ‘hegemonya’ ve giderek emperyalizm olgusunun da kapitalizmin yarattığı bir eğilim olmasıdır. Başka deyişle, bir ‘dünya sistemi’ olarak görmek zorunda olduğumuz kapitalizmin küresel işleyişi de şiddet kullanımı ve şiddet kullanım tehdidinin varlığından bağımsız değildir. Bu yüzden tezde, bütün bu yapısal özellik ve eğilimlere değinmek zorunlu görünmektedir. Bu ise, yukarıda sözü edilen dönemsel bir analiz çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Bu tezde, modern devletin kuruluşunda ve liberal devletin temellerinin atıldığı süreçte, ekonomi ve siyasal işleyişin ayrılma çabasının gerçeklikte yarattığı çelişkiler, refah devlet yapılanmasında siyasetin ve ekonominin iç içe geçmişliği ve neoliberal devlet

yapılanmasında ekonominin siyaseti yönetmesinin yarattığı şiddet durumu ayrıca devlet ve ekonominin birbiri üzerine uyguladığı baskılar ve şiddetin etkileri, kurumsal şiddet bağlamında irdelenmiştir. Tezde, şiddetin kurumsal boyutuna göndermede bulunan ‘kolektif’ şiddetin ele alınmasının amacı, devletin ideolojik aygıtlar ve başka devletlere siyasal çekişmede üstünlük amacı ile uyguladıkları kolektif şiddetin yüzyıllar içinde dönüşen yapısı ile birlikte kolektif şiddetin yapısal, biçimsel ve niceliksel dönüşümünü tartışabilmektir.

Kolektif şiddet içerisinde, devletin ideolojik aygıtları ile kurduğu hegemonya sistemik ve kültürel olarak iki kategoride tartışılacaktır. Marx ve Engels, ideolojik sınıf tahakkümünün içerisinde meta fetişizmin mistize edici etkisinden, vatandaşlık gibi siyasal biçimler tarafından üretilen bireyci tutumlara, sivil toplumun aklına ve kalbine yönelmiş mücadelelere kadar çeşitli perspektiflerin irdelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. 19. yüzyıl sonlarında demokratik hükümetlerin ve kitle siyasetinin doğuşu ve 20. yüzyılda popüler kültür ve kitle iletişimine verilen önemin artmasıyla birlikte devletin ideolojik tahakkümünün irdelenmesi daha fazla önem taşımaktadır. Gramsci, kolektif şiddeti hegemonya kavramı üzerinden açıklamanın önemine dikkat çekmiştir çünkü Gramsci’ye göre devlet egemen devlet sadece kendi hakimiyetini kabul ettirip sağlamlaştırmakla yetinmektedir aynı zamanda yönetilenlerin etkin rızasını almak için de yönettiği kurumsal ve pratik faaliyetlerin bütünsel bileşimidir. Bu bağlamda, Gramsci iki ana sınıf tahakkümü tarzı tanımlamıştır: zor ve hegemonya. Zor, halkı kitlesel olarak özgül bir üretim tarzının gereksinimleriyle uyumlu mutabakat ve razı gelme durumuna getirecek bir baskı aygıtının kullanımıdır. Hegemonya ise, tahakküm altındaki grupların aktif rızasının, yönetici sınıfların siyasal, düşünsel ve moral önderliği altında kolektif irade veya ulusal popüler mutabakat içine kanalize edilerek başarılı şekilde yeniden üretimidir (Jessop, 2016: 158-159).

Kolektif şiddetin bir diğer biçimi olan emperyalizm/neoemperyalizmin başlangıcı/neoemperyalizm kapitalizmin kendini gösterme biçimi olarak sistemik hegemonya bağlamında ele alınacaktır. Sömürgeleştirme, eşitsizliklerin tasfiyelere dönüştüğü, kapitalist ekonomi sisteminin yarattığı işbirliği biçimlerinin toplumsallıktan arındırılma süreçlerine dönüştüğü ve üretici güçlerin gelişme derecesi tarafından daha önce belirlenmemiş bir sonsuzluk olarak görülebilir (Balibar, 2014: 134-135).

Kolektif şiddetin bir diğer biçimi olan faşizm/neofaşizmin başlangıcı/neofaşizm kapitalist devletin bir biçimi olarak sistemik hegemonya bağlamında ele alınacaktır. Faşizm ve otoriterlik yüksek düzeyde devlet kapasitesi ve asgari düzeyde vatandaş haklarının korunmasından uzak bir kolektif şiddet biçimi olarak tanımlanabilir (Tilly, 2009: 75). Bu kategori içerisinde, makro milliyetçilik kavramı üzerinden, devletlerin faşist ve otoriter yönetim biçimleri aracılığı ile kolektif şiddet üretimi ortaya konmaya çalışılacaktır; mikro milliyetçilik kavramı üzerinden ise küresel ekonominin kışkırtması ile araçsallaştırılan postmodernite, etnik kimlik ve cemaatleşmeler ile gelişen bir başka kolektif şiddet üretimi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kolektif şiddetin bir başka boyutu ise (neo)emperyalizm ve (neo)faşizmin sonucu olarak ele alınacak olan savaşlar, askeri müdahalelerin askeri işgale dönüşümü ya da etnik/dini (ve mezhep)/ ideolojik çatışmalar üzerinden ortaya konacaktır. Tilly'nin belirttiği üzere, kolektif şiddetin kavramlaştırılmasını sağlayabilecek ortak unsurlar şu şekilde belirtilebilir: insan ve/veya nesneler üzerinde fiziksel ya da psikolojik hasar bırakmaktadır, verilen zararın en azından iki kişiyi etkilemektedir ve zarar kısmen de olsa kolektif şiddet uygulayan kişiler ya da devlet(ler) mekanizmaları arasındaki koordinasyon ile büyük bir tahribat ve etki alanı genişlemesi yaratılmaktadır. Kolektif şiddet, adaletsizlik, sömürü ve baskıya ilişkin ideolojik ve uzun süreli tahribatlar yaratan saldırılar olabileceği gibi, savaş, askeri müdahale adı altında politik eşkiyalık, terörizm ve sıcak çatışmalar gibi fiziksel tahribata neden olan kısa süreli çıplak şiddet biçiminde de görülebilir (Tilly, 2009: 15-17). Bu bakımdan emperyalizm, faşist eğilimlerin sonucu olarak savaşlar, askeri işgaller ve etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalar kolektif şiddet bağlamında ele alınacaktır.

Bunun yanı sıra, devletlerin ihlal ettiği insan haklarının korunmasında üstün güç olarak yaptırım gücü bulunan uluslararası kuruluşların, güçlü devletlerin tekelinde kalarak bağımsızlıklarını ve hak koruma görevlerini yitirmiş olmaları, yanı sıra aynı kuruluşların çağın getirdiği teknolojik ve yaşamsal ihtiyaçlar neticesinde gelişen yeni hak taleplerine karşı etkili sözleşmeler veya uygulamalar geliştirememeleri insan haklarının kurumsal ihlali açısından ele alınacak bir şiddet türüdür. Jessop'un değindiği gibi Birleşmiş Milletler'de ve uluslararası diğer siyasal toplantılarda, özellikle Güvenlik Konseyi, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütler içerisinde güçsüz devletlerin elini zayıflatan önemli eşitsizlikler her geçen gün artarak

şiddetini göstermektedir (Jessop, 2016: 221-222). İnsan hakları siyaseti, olası bütün biçimleriyle eşitsizliğe ve baskıya karşı başkaldıran kişilerin gerçeği olarak, özgürlük ve eşitlik istencidir. Bu istenç de dördüncü bölümde sevgiyle/aşkla ‘bir’leşecek insan görüşü ve anarşizm perspektifinde ele alınacaktır.

Bu tez, insan haklarının korunmasının koşulunun, kurumsal sınırlandırmaların ötesinde her tarihsel konjonktür içinde yeniden ele alınmasına bağlı olduğu düşüncesinden yola çıkmaktadır. Özellikle neoliberal dönemde kendini daha çok gösteren, insan haklarına yönelik tehdit ve ihlaller, böyle bir yeniden ele almayı zorunlu kılmaktadır. İnsan hakları, yalnızca kurumların ötesinde ve devletten bağımsız olarak daha özgür bir ortamda var olabilir; eşitlik talebi de her zaman baskıya karşı başkaldıran kişilerin gerçeği olacaktır. Bu bağlamda dördüncü bölümde, Arsitoteles, Kant, Kuçuradi, Marx, Mevlana ve Kropotkin’den yola çıkılarak mülksüzlüğü paylaşabilecek, dayanışma ve sevgiyle/aşkla ‘bir’leşecek yeni bir insan görüşü temellendirilecektir. Şiddeti engelleyebilecek ve gerçek özgürleşmeyi sağlayabilecek bu insan tasarımının siyasal, ekonomik ve kolektif dönüşümü içeren yeni bir yaşam biçimi getireceğine değinilecektir. İnsanın onurunun ve haklarının korunmasını, insanların günümüzde maruz kaldığı siyasal, ekonomik ya da kolektif şiddete uğramamaları ve olanaklarını gerçekleştirmelerini sağlayacak dönüşüme ve özgür yaşam biçimi gereğine anarşizm temellendirilmesi ile değinilecektir.

Bu bakımdan tezde insan haklarının liberal sistemde korunmasının mümkünlüğü iddialarının yanlışlanmasının ardından son bölümde anarşizmin insan hakları bakımından sağlayabileceği olanaklar tartışılacaktır. Mülksüzlüğü paylaşabilecek, dayanışma ve sevgiyle/aşkla ‘bir’leşecek yeni insan görüşünden hareketle bir çeşit kolektif bilinç olarak üst bilince geçerek insanlık olarak ereksel sonu getiren dönüşümün gerçekleştirilmesi sonucunda yeni bir anarşist yaşam biçimine geçişin mümkün olacağı ve böylelikle gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni bir anarşist yaşam biçimine geçilebileceği savunulacaktır. Tezde erdemleri yok sayan, faydacı ve güdülerini hareket eden insan doğası indirgemeciliği üzerinden kurulan modern devletin ve kapitalist sistemin şiddet üretmekte olduğu, faydacı bireye indirgenen ‘insan’ın araçsallaştırılarak yok edilmesine neden olduğu ve insan hakları ihlallerine neden olduğu ortaya konmaktadır. Erdemli insanın potansiyelini ve

olanaklarını gerçekleştirerek ereksel sonuna ulaşmasının mümkün olacağı ve tür olarak dayanışma ve paylaşma ile ‘bir’leşmenin mümkün olduğu üst bilince erişmiş insan görüşü savunulacaktır. İnsan değerinin bilgisinin insanı amaç olarak değil araç olarak görmeyi mümkün kılacağı kapitalist sistemin yarattığı faydacı insandan erdemli insana dönüşümün etik bilgi ve egosantrizmden dayanışma ve paylaşmaya dönüşümün sevgi/aşkla gelecek bilişsel ve psikolojik/davaranışsal dönüşümler ile mümkün olacağı savunulacaktır. İnsan onurunun ve haklarının korunduğu yeni anarşist yaşam biçiminin, üst bilince erişmiş erdemli insanın dayanışmasıyla ve mülksüzlüğü paylaşarak sevgiyle/aşkla ‘bir’leşmesiyle mümkün olacağı düşüncesi ortaya konacaktır.

Bu tezde, devlet ile şiddet ilişkisinin irdelenmesi için yeni bir analitik yaklaşım geliştirmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada devletin siyasal şiddet, ekonomik şiddet ve kolektif şiddet uygulama biçimlerinin sınıflandırılması ve şiddetin ölçüsüzlüğünün ortaya konması amacıyla güncel yaklaşımlar da göz önünde bulundurularak bir tartışma yürütülmektedir. Bununla birlikte, şiddetin, kapitalist sistem içindeki kurumsal boyutu ve sistemin bizatihi şiddet üretme potansiyeline sahip olması, bu tartışmada dikkate alınmak zorundadır. Tezin temel argümanı, kapitalizmin hangi tarihsel döneminde olursa olsun, yapısal olarak şiddet üretme potansiyeline sahip bir sistem olduğu, bu yüzden de modern kapitalist devletin insan haklarını koruma savının boş bir sav olduğudur. Bunu gösterebilmek için, tezde şiddetin siyasal, ekonomik ve kurumsal ya da kolektif boyutları esas alınmaktadır. Bu bakımdan ilk olarak, siyasal şiddet bakımından, doğal hakların emanet edileceği varsayılan modern devletin, kendi savlarının aksine, insan haklarını koruma ödevini yerine getiremediği, çünkü modern devletin kendisinin de şiddete dayanan ve şiddeti yeniden üreten bir yapı olduğu ortaya konacaktır. İkinci olarak, ekonomik şiddet bakımından, kapitalist ekonominin yapısal özelliklerinin, yarattığı yabancılaşıma süreci yoluyla, insan haklarının korunmasını engelleyen bir yapı olduğu, erdemli insanın olanaklarını gerçekleştirmesini engelleyerek ‘insan’ın yok edilmesine neden olduğu, dolayısıyla da, ‘*homo oeconomicus*’ olarak görülen insanların ekonomik güce sahip olmadıkları ölçüde, temel haklarının ihlal edilmesine yol açtığı ortaya konacaktır. Üçüncü olarak, kolektif şiddet bakımından, insan haklarının korunmasının önünde engel teşkil eden modern devlet ve kapitalizmin hegemonyası kapsamında kültür, kültür endüstrisi, popülizm, medya ve bilişim teknolojisi aracılığıyla şiddet üretimi, ayrıca, kapitalizmin güçlü devletler üzerinden

kendini gösterme biçimi olarak emperyalizmin şiddet üretimi ile kapitalist devletin aşırı otoriter biçimi olan faşizmin şiddet üretimi ortaya konacaktır. İnsan haklarını korumakla yükümlü uluslararası hukukun ve barışın sürdürülebilirliğini sağlama görevi üstlenen uluslararası kurumların güçlü devletlerin ve küresel kapitalist erklerin kolektif şiddet üretimini engellenmemektedir. Güçlü devletlerin ve küresel erklerin kolektif şiddet üretiminin savaşımlara, askeri müdahalelere, etnik, ideolojik ve köktendinci çatışmalara, kitlesel sivil ölümlere, vatansızlara, güçsüz devletlerin dağılmalarına neden olan ağır insan hakları ihlalleri olduğu ortaya konacaktır.

1. MODERN DEVLETİN KURULUŞU: LİBERAL DEVLET VE ŞİDDET

Giriş

Çağdaş siyaset bilimi literatürü, modern devletin temellerinin atıldığı Modern Doğal Hukuk teorileri ile başlatmaktadır. Modern Doğal Hukuk teorisyenleri, klasik Doğal Hukuk Teorisyenlerinden farklı olarak, iktidarın Tanrı kavramına eşdeğer görülmesine eleştiri getirmeyi amaçlamışlardır. Siyasetin öznesini, Tanrı katından insan katına indirmeye çalışarak birey yetkisini tanımlama çabasına girişmişlerdir. Klasik siyaset felsefesinin temellerini oluşturan siyasi idealizme metodolojik eleştiri getiren modern doğal hukuk teorisyenleri, analitik bir metodoloji ile irdeledikleri siyaseti bilimselleştirmeyi amaçlamışlardır.

Siyasal idealizmden uzaklaşma çabaları, ilk olarak Rönesans döneminin özgün düşünürü Machiavelli'nin, siyaset bilimine yeni bir yaklaşım getirme çabasıyla başlamıştır. Machiavelli klasik siyasal düşünce geleneğinden farklı olarak, siyaseti salt bir eylemler bütünü olarak algılamıştır. Klasik siyaset felsefesi, 'insan nasıl yaşamalıdır?' sorusuna cevap aramıştır. Machiavelli ise, siyasal yaşamın olguları incelemesi gerektiğine inanarak, kurgusal olmayan bir siyaset kuramı geliştirmeyi amaçlamıştır. İnsanın yetkinliği ve ahlaki erdemlerinin yerine, yurtseverliği ve siyasi erdemleri koymayı amaç edinmiştir (Foucault, 2013: 82). Modern Doğal Hukuk kuramının öncüsü Hobbes, Machiavelli ile değişen siyaset düşüncesinin etkisinde ancak eleştiriler getirerek yeni bir teori ortaya koymayı amaç edinmiştir. Hobbes, klasik doğal hukuk düşünürleri Sokrates¹, Platon² ve Aristoteles³, St. Thomas Aquinas⁴'ın

¹Sokrates insanın doğasında bulunan ölçülülük, yiğitlik ve bilgelik yanlarının, kendi içinde birbiriyle uyumlu ve ölçülü olarak kendi işlerini yapması doğrudur. Doğruluğun ise, en iyi kurulmuş devlette bulunacağı için kurulduğunu belirtir (Platon, 2010:431a-445a, 129-148).

²Sokrates'i takip eden Platon adaletin ne olduğu, adil kişinin kim olduğu, adil devletin nasıl olabileceği sorularına bir yanıt arar. Platon devlet tasarımı üreticiler, koruyucular, yöneticilerden söz eder. Adil toplum bu kesimlerden her birinin görevini yapmasıyla mümkün olabilecektir. Platon, [adaletin] en iyi kurulmuş bir devlette bulunacağını düşündüğü için, iyi bir devlet kurmanın gereğine değinmiştir (Platon, 2010: 434e,134)

³Aristoteles'e göre erdemli kişinin istediği doğru olarak istenendir. İstenen ise amaçtır. Devlet, doğada var olan şeyler sınıfına girmektedir ve insan doğadan siyasal bir hayvandır (*zoon politikon*) (Aristoteles, 2012: 9).

savundukları, insanın doğası gereği sosyal ve politik varlık olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Hobbes’a göre, klasik modern teoriler insanın politik bir doğaya sahip olduğunu iddia eden idealist görüşlerdir ancak politik toplum doğal olarak var olmamıştır; insanlar politik toplumu yapay olarak oluşturmuşlardır. İnsanın doğaları gereği politik olmadıklarının ise, ‘doğa durumu’ hipotetik savı ile kanıtlanabilir olduğunu düşünmektedir. Hobbes’un bilimsel kanıt arayışının ve indirgemeci insan görüşünün sonucu, hipotetik bir doğa durumu yaratarak siyaseti çözümlemeye giriştiği ‘Modern Doğal Hukuk Kuramı’nı oluşturmuştur. Klasik Doğal Hukuk teorilerinde yer bulan adaletin temeli ödevler olarak konumlandırılması ve devletin işlevi erdemli bir hayat yaratılması iken; modern doğal hukuk teorisinde adaletin temeli doğa yasası, devletin işlevi ise, doğal hakkın korunmasıdır. Hobbes için bilimsel düşünme, matematiksel kesinliğe ulaşabilmiş düşünmedir.⁵ Hobbes’a göre siyasete matematiksel yöntemin uygulanmasında ki doğruluğunun en iyi kanıtı, insanların politik toplum öncesi bulundukları doğa durumudur. Hobbes, mantığının değil tutkularının etkisinde karar alan insanın doğa durumundan politik topluma geçiş nedeninin tutkuların en güçlüsü olan ölüm korkusu nedeniyle olduğunu savunmaktadır. Bir başka deyişle, doğa yasaları tutkuları, tutkular ise sosyal sözleşmeyi oluşturmaktadır. Doğal yasa gereği tüm ödevler, temel hak olan kendi varlığını korumadan kaynaklanmıştır. Devletin amacı ise erdemli bir hayat geliştirmek değil insanı korumaktır ve mutlak sınırını bu doğal hakta bulur. İnsanın doğal haklarını (ödevlerini değil de) temel siyasi olgu olarak kabul eden ve devletin işlevini bu hakları korumak ya da himaye etmek olarak saptayan siyasi öğretinin liberalizm olarak kabul edilmesi nedeniyle, Hobbes liberalizmin kurucusudur (Strauss, 2011: 212-213).⁶

Ancak liberalizmin insan hakları koruyuculuğu rolü gerçekçi değildir. Çünkü liberal siyasetin temellerini ortaya koyan modern doğal hukuk teorisyenleri, egemenlik gücünün karşısına ‘birey hak’larını yerleştirerek bir taraftan modern insan hakları hukukunu temellendirmekte iken; diğer taraftan egemen gücün (devredilen güvenlik

⁴Aquinas için insanın hayvanlar gibi, kendi rızaları ile doğaları gereği bir arada yaşamayı tercih ettikleri politik yaşam sürdürürler (Aquinas, Thomas, 1947: 94).

⁵Hobbes, amaç edindiği siyaset felsefesinin pratik bir değer yüklenmesi için, doğa yasasının temelini, yöneldiği amaç yerine köklerinde aramak gerektiğini savunmuştur. Siyaset felsefesi ve bilim, iki biçimde irdelenmelidir; ilk olarak sentetik metoda göre, her şeyin ilk ve yaratıcı nedenlerinden açık etkilerine kadar muhakeme ederek irdelenmesi, ikinci olarak ise analitik metoda göre, bir şeyin olası nedenlerle görünür etkilerinden yola çıkarak irdelenmesi gerekmektedir (Berns, 1987: 396).

⁶Hobbes, doğal yasayı kendi varlığını koruma arzusu üzerinden tanımlayarak, klasik doğal hukuk teorisyenlerinden farklı olarak *telos* (amaç)’un karşılığı ölüm korkusu olduğunu savunmaktadır

hakkı gerekçesi ile) tahakküm yetkesini meşrulaştırarak modern devleti hak ihlallerinin faili olarak konumlandırmışlardır. Çağımızda ise, şiddet artık kurumsal düzenin karşıtı ya da egemen sınıfın tekeline alınmasının ve işlevinin saptırılmasının belirtisi olarak değil, bir anlamda kurumların işleyişinin genel koşulu ‘evrensel doğallığı’ olarak görülmekte ise siyasetin ‘herkesin herkesle savaşı’ biçimde ifade edilen Hobbesçu temsilin ürünüdür (Balibar, 2014: 30-36). Modern doğal hukuk teorilerinin yaratımı olan güvenlik ihtiyacı ile tahakkümün meşrulaştırılması ve üstün bir erke devredilen haklar, aslında meşru şiddetin tekelleşmesine ve insan haklarının ihlallerine neden olmaktadır. Modern Doğal Hukuk teorisi bağlamında egemenlik ya da devlet ideolojisi olarak adlandırılacak olan şey aslında sadece güç ideolojisi olan şeyin esasıdır (Mairet, 2013: 219). Modern devlet teorisinde egemenlik ulusa aittir ve birey, bu egemenliğe tabi iken kendisine itaat etmekten başka bir şey yapmadığı için özgür kalmaktadır (Duguit, 2013: 394) ancak Faşizmin kurucu teorisyeni Schmitt dahi, modern çağ devlet şiddet üretiminin nedeni olan egemen erkin sınır bilmezliğini ve iktidar istencini “siyasi birliğin her şeye mutlak hükmeden düzeni” olduğu itirafında bulunarak ifade etmiştir (Schmitt, 2013: 246).

Siyasal etkin ülkesel örgütlenmesi ulusal formasyonlardan çok önceye dayanırken modern ulusal ülkesel devlet olgusu tam olarak 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Modern devlet anlayışı ile birlikte üç çarpıcı değişim ortaya çıkmıştır. İlk olarak hemen hemen bütün Avrupa sınırları belirginleşmiş ve etkileşim zorunluluğu içinde olan ulusal devlet biçimine evrilmiştir. İkincisi, Avrupa’da ortaya çıkan bu sistem fiilen dünyanın geri kalanına yayılmıştır. Üçüncüsü, modern devlet oluşumunu ilk olarak tamamlayan güçlü devletler, yeni devletlerin örgütlenişi ve sınırları üzerinde etki yaratarak onları işgal etmişlerdir ve sömürgeleştirerek kendi nüfuzları altına almışlardır (Jessop, 2016: 221).

Modern devletin kuruluşu, çağımızın devlet yapılanmasının temel ilkelerini oluşturan süreçtir. Modern devletin şiddet ile ilişkisini irdelemek için, doğa durumu üzerinden toplumsallaşmanın kökenlerini ve devletleşme sürecini teorik açıdan ele alan Hobbes, Locke ve Rousseau’nun görüşleri irdelenmelidir. Hobbes liberalizmin kurucusu olarak ve izleyicileri Locke ile Rousseau modern devlet anlayışının yapısını ve kapitalist ekonominin devlet içerisinde kurumsallaşmasının temellerini ortaya koymuşlardır. Bu bölümde öncelikle, devletin şiddet ile ilişkisini tartışabilmek için, modern devletin

kuruluş yılları ve liberal kapitalist devletin kurumsal ilerleme süreci içerisinde siyasal şiddet, ekonomik şiddet ve kolektif şiddet üretimine neden olan unsurların irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu unsurlar yapılanma sürecinde modern devletin ve kurumsal kapitalizmin biçimlenişine neden olarak tüm ilerleyen yüzyılları etkilemiştir. Foucault, iktidarın 16.yy-19.yy arası monarşist ele alınışının analiz sorunları yarattığına ve tali görülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu eleştiri, devletin şiddet üretimini irdelenmek açısından önemli bir perspektif geliştirmektedir. Modern devletin şiddeti meşrulaştırması ve tekelleştirmesi, şiddet uygulanan bireyin/grubun ya da bir başka devletin konumlandırılışı ortaya konacaktır. Piyasa sisteminin '*homo oeconomicus*'u olarak vatandaşı kapitalist ekonomiye mahkum eden modern devletin ekonomik şiddet uygulama biçimleri ortaya konacaktır. Modern devletin kuruluş yıllarından refah devletine kadar geçen süre içerisinde kurumsal kapitalizm ve devlet tahakküm gücünün biçimsel ve yapısal dönüşümü içerisinde şiddetin tekelleşmesi, siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin uygulanma yöntemleri açısından ayrıştırılması yapılmaya çalışılarak, örtük ve/veya açık (çıplak) şiddetin niteliksel ve niceliksel sınır tanımazlığı ortaya konarak irdelenecektir. Bu irdelenmenin yapılabilmesi amacı ile 'Liberal Devlet ve Şiddet' başlıklı birinci bölüm; siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet ayrımı içerisinde ele alınarak üç alt başlıkta irdelenecektir.

'Liberal Devlet ve Siyasal Şiddet' alt başlığında, birey haklarının rızayla egemen güce temsili devri gerekçesiyle ve güvenlik sağlama yetkisi dahilinde modern devletin tahakküm gücünün devletin aygıtları aracılığı ile meşrulaştırılması ilkesi üzerinden siyasal şiddet irdelenecektir. Modern devletin tahakküm gücünün ya da meşru şiddetin yapısal dönüşümünün ortaya konması amacıyla; ilk kuramsal modern devlet tanımlaması içerisinde devlet aygıtlarının yetkilendirilme biçimleri ile hak taşıyıcısı bireylerin vatandaş statüsünde konumlandırılma biçimleri ilişkisinde devletin tahakküm gücüyle ürettiği şiddet ortaya konacaktır.

'Toplum Sözleşmesi, Liberal Egemenlik ve Şiddet' alt kategorisinde; modern devletin kökenlerinin temellendirilmeye çalışıldığı toplumsallaşma ve insan doğası analizi üzerinden kurgulanan hipotetik 'doğa durumu' miti, liberal egemenlik anlayışı ve politik sistem ile modern devlet teorisinde meşrulaştırılan tahakküm gücünün yapısı ve şiddet üretimi tartışılacaktır. Modern devletin hukuk ve güvenlik aygıtlarını

araçsallaştırarak uyguladığı şiddet ise ‘Liberal Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Şiddet’ alt başlıklarında tartışılacaktır. Çünkü Arendt’in belirttiği gibi, liberalizm ile şiddet iktidarın en çok göze batan dışa vurumu haline gelmiştir (Arendt, 1997: 45-46).

Ekonomik Şiddet ise, ‘Liberal Devlet ve Ekonomik Şiddet’ alt başlığında tartışılacaktır. Liberal devletin yarattığı piyasa sisteminin sonucu olarak bireylerin maruz kaldığı ekonomik şiddetin yapısı ve uygulanış biçimleri, kapitalizm ve devlet ile ilgisi ortaya konularak irdelenecektir. Bu alt başlık Hobbes, Locke ve Rousseau’nun ortaya koyduğu modern devlet, mülkiyet hakları ve kapitalist ekonomi sistemi temel alınarak kurgulanmıştır. Karl Polanyi’nin değindiği gibi, ekonomi ile siyaset arasındaki içi içe geçmişlik, devletlerin yönetim politikalarını belirlemiştir. Ekonomik liberalizm, devletten yasa gücünü kullanmasını istemektedir. Kapitalist ekonominin, siyaset üstünde yarattığı baskı, devletin ekonomi sistemini koruyabilmesi maksadı ile şiddeti sıklıkla ve artan oranda meşrulaştırmasına neden olmuştur. Kendi kurallarına göre işleyen liberal kapitalizmin ön koşullarının sağlanabilmesi için şiddet kaçınılmazdır (Polanyi, 2014: 213). ‘Liberal Devlet ve Ekonomik Şiddet’ alt başlığı; ‘Liberal Kapitalizm’ ve ‘Yabancılaştırılan İnsan’ alt kategorilerinde tartışılacaktır. ‘Liberal Kapitalizm’ alt kategorisinde, kapitalist ekonominin kurumsallaşması ile birlikte oluşan yapısal özellikleri ve şiddet üretimi irdelenecektir; ‘Yabancılaştırılan İnsan’ alt kategorisinde kapitalist ekonominin insana uyguladığı şiddet biçimleri devlet ile bağlantılı olarak ve insanın ekonomik şiddete maruz kalması neticesinde ki dönüşümü ortaya konarak tartışılacaktır.

Kolektif şiddet ise, ‘Liberal Devlet ve Kolektif Şiddet’ alt başlığında tartışılacaktır. ‘Hegemonya’ alt kategorisinde devletin ideolojik aygıtları ile uyguladığı şiddet kültürel hegemonya bağlamında tartışılacaktır. Devletin sistemik hegemonyası ise, emperyalizm ve faşizm alt kategorilerinde irdelenecektir. Kapitalizmin kendini gösterme biçimlerinden birisi olarak ‘Emperyalizm’ alt kategorisinde, güçlü devletin hammadde ve kaynak arayışları ile başka toprakları ihlal ederek sömürü sisteminin yaratılması süreçleri tartışılacaktır. Emperyalizmin sonuçları, savaş endüstrisi ve I. Dünya Savaşı üzerinden tartışılacaktır. Liberal siyaset ile liberal ekonominin kaotik gerilimi ve kapitalist ekonomi krizlerinin çözümsüzlüğü neticesinde oluşan ve şiddet tekelinin açıkça uygulayıcısı olarak temsil edilen devlet biçimi ‘faşizm’ alt kategorisinde

tartışılacaktır. ‘Faşizm’ alt kategorisinde, bir ideoloji olarak faşizm, milli devlet, otoriteryanizm ve narsizm ele alınarak tartışılacaktır. Faşizmin sonuçları, savaş endüstrisi ve II. Dünya Savaşı üzerinden tartışılacaktır.

Şiddet tekelinin meşrulaştırıldığı modern devlet kurgusunda şiddetin yapısını çözümlemek ve insan hakları ihlallerinin ortaya konabilmesi için, şiddetin uygulayıcısının ve şiddete maruz kalan tarafların belirlenmesi tartışma süresince dikkatle ele alınmalıdır. Bu yüzden şiddet üreten (uygulayıcı) taraf, devlet (egemen erk) ve kapitalist sistem (piyasa kurumu ve sermayedarlar) olarak konumlandırılırken; şiddete maruz kalan taraf ise birey, grup ya da güçsüz devletler olarak ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.1. LİBERAL DEVLET VE SİYASAL ŞİDDET

1.1.1. Toplum Sözleşmesi, Liberal Egemenlik ve Siyasal Şiddet

Hobbes, Locke ve Rousseau insanlığın, politik topluma geçiş sürecini açıklayabilmek için, doğa durumu hipotetik savını bir araç olarak kullanmışlardır. Teorinin kurgulanışı doğa durumuna dair antropolojik varsayımlar içermektedir. Doğa durumu, doğa yasalarının hakim olduğu ve insanların sivil topluma geçiş öncesi bulundukları durumdur. Modern doğal hukuk teorisinin temel savunusu, doğa durumundaki insanların rızalarıyla onayladıkları toplum sözleşmesi ile yapay olarak tasarlanmış bir sivil topluma geçiş yaptıkları kabulü üzerine kurgulanmıştır. Modern doğal hukuk teorisyenlerinin insanın doğasını tanımlama biçimleri, insanın güdülerinin (veya Hobbes'un tabiri ile tutkularının) etkisinde eyledikleri ve şiddet uygulamaya yönelimli oldukları varsayımı üzerinden ilerlemektedir. 'Doğa Durumu ve Toplum Sözleşmesi' bölümünde, liberal siyaset insanın şiddete eğilimini bastıracak bir iktidar ihtiyacı ile devleti meşrulaştırdığı için, modern doğal hukuk teorisyenlerinin insan doğası ve egemenlik tasarımlarının handikapları siyasal şiddet üretimi ilişkisinde tartışılacaktır.

Bununla birlikte modern doğal hukuk teoremi, insanın doğası gereği sahip olduğu haklar kabulüne dayandığı için çağdaş siyaset bilimi açısından, insan haklarının tanımlandığı teorem olarak kabul edilmektedir. Ancak teorinin metodolojik eksiklikleri ve şiddeti meşrulaştırması, insan haklarının yüzyıllardır ihlal edilmesine neden olmaktadır çünkü teorisyenler eşitlik özgürlük ve adalet gibi doğal hakların doğruluğunun ispatı için çaba harcanması gerekmediğini savunmuşlardır (Güriz, 2012: 247). İnsan haklarını, devlet şiddeti ve devletlerarası şiddet karşısında daha etkin koruyabilmek için, modern doğal hukuk teorisindeki eksikliklerin tartışılmasını gerektirmektedir. Bu alt bölümde, modern doğal hukuk teorisyenlerinin, insan ve doğa durumu tasarımları içerisinde şiddeti meşrulaştırma biçimleri ortaya konarak tartışılacaktır.

Bu alt bölüm tasarımı ilk olarak ‘doğa durumu’nu detaylı tartışmak gerekmektedir. Hobbes ‘doğa durumu’⁷ tasvirini, politik toplumun gerekliliğini ortaya koymak için bir araç olarak kullanmıştır. Hobbes’un, ‘Yurttaşlığın Felsefi Temelleri’ ve ‘Leviathan’ yapıtlarında ortaya koyduğu biçimiyle, doğa durumunda insanlar eşitlik içindedir çünkü doğa insana her şeyi vermiştir ancak her insanda bir zarar verme isteği vardır; insanlar bu istekte de eşittirler (Hobbes, 2014: 26). Bu nedenle doğa durumu, insanlar arası bitmeyen bir savaş halinin olduğu durumdur (Hobbes, 2014: 29, Hobbes, 2013: 99). Hobbes’a göre doğa durumu eşitliğin hüküm sürdüğü bir dünyadır ancak o dünyada her yöne yayılan mücadele ve ölüm tehdidi karşısında herkesin eşitliğini, eşitliğin en uç biçimini olarak şiddeti sürekli sağlar. Bu anlayışı içeren modern devlet daha ziyade şiddet aracılığıyla sürekli üretilen yapısal eşitsizliklerin ölüm karşısında mutlak eşitsizliklere dönüşmesi geçişiyle tanımlanabilir. “Dünyamız bizzat ölümün biçim ve deneyimlerinin patlak vermesinin ve radikal eşitsizliğin dünyasıdır” (Balibar, 2014: 51). Doğa durumu hipotetik kurgusu, insanlar arasında kökensel bir eşitlik varsayımına dayandırarak geliştirilmiştir. Oysaki toplumsal her konum ya da her mücadele kendi içeriklerini boş gösterecek bir eşdeğerlilik taşımamaktadır. Somut farklılıkların eş değersel etkileri mahalli (*locus*) hale geleceği salt formel eşdeğerlik analizi imkansızdır. Özel bir içeriği olmayan ancak toplum içerisinde tamlik ifadesi haline getirilerek bir düzen vaat eden modern devletin eşitlik ilkesi, hegemonik ilişkinin yapılandırıldığı yerdir (Laclau, 2015: 104-105).

Doğa durumu anlayışı içerisinde modern devlet ve toplum arasındaki hegemonik ilişkinin yapılandırıldığı bir diğer unsur güvenlik ihtiyacıdır. Hobbes’a göre, insan eylemlerinin kaynağı tutkulardır (Hobbes, 2014: 30). Teoride doğal yasanın insanları harekete geçmeye fiilen zorlayan devindirici güçlerden çıkarsanması amaçlandığı için, teorisyenler doğal yasanın temelini klasik doğal hukuk geleneğinden farklı olarak insanın yönelmiş olduğu amaçta değil insanın ilk doğasında (*prima naturae*) aramışlardır (Strauss, 2011: 211). Hobbes’a göre ‘Doğal hak’ (*jus naturale*), insanın kendi hayatını korumak için kendi gücünü kullanması ve kendi aklı ile en uygun yöntem

⁷Hobbes’dan önce doğa durumu, bilhassa Tanrı’nın inayeti ve merhameti altında bulunulan durumdan (*state of grace*) ayırt edilmiş ve saf doğa durumu (*state of pure nature*) ve günahkar doğa durumu (*state of pure nature*) olarak iki bölüme ayrılmıştır. Hobbes, bu alt bölümleri ortadan kaldırmış inayet durumunun yerine de sivil toplum durumunu koymuştur ancak teolojik yaklaşımını teorisi içerisinde devam ettirmesi çelişki yaratmıştır (Strauss, 2011:216).

olarak kabul ettiği her şeyi dilediği gibi yapma özgürlüğüdür.⁸ Tutkular içinde en güçlüsü ise, ölüm korkusudur. ‘Doğa yasası’ (*lex naturalis*) ise, akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı olan şeyleri yapmasını yasaklayan kuraldır. İnsan doğası gereği sahip olduğu akıl ile doğa yasasını bulabilecektir (Hobbes, 2013: 103).

Hobbes doğa yasalarını, “toplu halde yaşayacak olan insanların korunmasının yolu ve barışı emreden ilkeler” olarak tanımlamaktadır. Tüm doğa yasaları, ‘kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapma’ ahlaki ilkesinden türemiştir. Temel doğa yasası, ‘herkesin her şeye hakkı olması’dır.⁹ Hobbes için, doğa yasaları vicdanen hep bağlayıcı olmakla birlikte, fiilen sadece güvenlik gerekçesi ile bağlayıcıdır; doğa yasaları, içerdeki mahkeme (*vicdanen, in foro interno*) açısından bağlayıcıdırlar; fakat dışardaki mahkeme (*in foro extorno*) açısından yani uygulanmaları bakımından her zaman bağlayıcı değildirler (Hobbes, 2013: 124).¹⁰ Doğal yasayı kendi varlığını koruma arzusundan çıkartmak gerekiyorsa ve bu arzu tüm adaletin ve ahlakın temelini oluşturmaktaysa Hobbes için temel ahlaki olgunun bir ödev değil hak olduğu söylenebilir (Strauss, 2011: 212).

Hobbes teorisinin temellerine, (insanı güdülerinin etkisinde bir varlığa indirgeyen ‘tutku’ kavramı gibi) çağın şiddetinin yapısal olarak dönüşerek sürekli üretilmesine neden olacak bir başka kavramı daha yerleştirmiştir: ‘çıkır’. Hobbes’a göre doğa her şeyi herkese verdiği için, doğa durumunda ‘hak’(ius)kın tek ölçütü ‘çıkır’(utilitas)dır. Hobbes’un indirgemeci bir yaklaşımla betimlediği insan doğası tasarımına göre; insan, doğası gereği yararın peşindedir yani ‘insan insanın kurdudur’ (*homo homini lupus*) (Hobbes, 2014: 1-2).¹¹ Ancak diğer taraftan da Hobbes, ‘insan insanın Tanrı’sıdır betimlemesiyle teorisinde yine tutarsızlık yaratan bir ikiliğe düşmektedir. Strauss, Hobbes’un siyasetinin antropolojik temellerini saptayamadığını ve onlara tekil bir

⁸Hobbes için, ‘özgürlük’, dış engellerin olmamasıdır (Hobbes, 2013: 103).

⁹Dođa yasalarının sınıflandırılması için bkz. Hobbes (2013: 119- 124).

¹⁰Çünkü başkalarının kendisi gibi davranmadığı bir zaman ve yerde, bir insanın alçak gönüllü ve uysal olması ve bütün sözlerini tutması, varlığın korunmasına hizmet eden bütün doğa yasalarının temeline aykırı olarak, insanı başkalarına av yapmaktan ve kendi kesin mahvına yol açmaktan başka bir şeye yaramaz (Hobbes, 2013: 124).

¹¹Teorisini ikili bir yaklaşıma oturtan Hobbes, hayvanlığa ve tanrısallığa yaptığı göndermeleri, aynı bağlamda ve aynı mitsel ad altında toplar ve onları hile ya da makine modelinde birleştirir: o, kurtuluş ve ölümün güçlerini kendi içinde taşıyan, aynı anda hayvani ve tanrısallık olan aynı ‘canavarca’ kolektif yaratıktır. Bu karmaşık alegorinin yalnızca tek bir anlamı olabilir; yani doğa durumuyla sivil durum gerçekten birbirinin dışında değildir. Dolayısıyla antropolojiyle siyaset ayrı ayrı alanlar değildir (Balibar, 2014:332; Hobbes, 2014: 1-2)

anlam yükleyemediğini ‘*Leviathan*’ sunumunun esasen ahlaki temelleri gizlemeye çalışan bir eser olduğunu ortaya koymuştur (Hobbes, 2014: 1-2, Balibar, 2012: 331).¹²

Hobbes’a göre toplumlaşmanın nedeni sevgi değil, çıkarlar ya da korkuya dayalı bir çeşit tesadüfi ve politik ilişkidir.¹³ Tüm toplum, gurur ya da çıkarla yani ben sevgisiyle ilişkilidir. Gurur başkalarına dayanmadan yapabildikleri oranında değerli olması ve gururun da herkes de onur gibi olmasından ötürü bir anlamı yoktur. Hobbes insanın doğal toplumsallığını reddetmekle birlikte doğal insanın özelliklerini, toplumsal insan hakkındaki kendi deneyimlerine dayanarak çıkarmaya çalışmaktadır. Doğa durumuna gitmeye çalışan Hobbes bunu başaramamıştır, teorisi açıkça tutarsızlık içindedir (Hobbes, 2014: 24; Strauss, 2011: 305).

Tutarsızlıkların yanı sıra Hobbes, ‘onur’u doğal yasayla bir tutarak ve ahlak yasasını kendini koruma doğal hakkından çıkarsayarak erdemleri basitleştirmiştir. Tüm erdemler, toplumsal erdem olan barışseverliğe indirgenmiştir. Ancak erdem kavramı, toplumsal erdemlere yani liberal erdemlere indirgenirse, bireysel disiplini ön plana çıkaran erdemler önemini yitirmiş olur (Strauss, 2011: 219). Dolayısıyla Hobbes insanı, çıkarları peşinde koşan ve tutkularının esaretinde bir varlığa indirgeyerek erdemleri yok saymıştır. İnsan erdemlerinin yok sayılarak faydacı birey anlayışının geliştirilmesi, yüzyıllar süresince insanın onurunun yok sayan şiddet üretimine ve insan hakları ihlallerine neden olmuştur. Modern devlet ve kapitalist ekonomi tarafından çağın insanın yok edilmesinin temelleri teoride bu noktada atılmıştır. Hobbes’un teorisini erdem ve ödevlerden uzaklaştırma çabalarıyla bir güdü olan tutkunun üzerinden insan kavramına ulaşması, insan onurunun önemsizleşmesine ve çıkarıcı toplumun yaratılmasına yol açmıştır. İnsan hakları belgelerinde insanın doğal haklarına eşdeğer görülmekte olan insan onuru Hobbes için, herkeste bulunması nedeni ile bahse gerek duyulmayacak kadar sıradan bir kavramdır. İnsan onuru hak ettiği önemi bir teoride göremediği için modern devlet anlayışında insanın şiddete maruz kalmamasının

¹²Hobbes’un çelişkileri ‘*Yurttaşlığın Felsefi Temelleri*’ nin Latince iki yayımı (1642-1647) arasında patlak verir. Doğa ve Medenilik, hayvanlık ve tanrısallıkla aynı karşıtlık içinde düşünülmüştü: ‘herkesin herkesle savaşı’nın yasası olmayan şiddeti, birincisine gönderme yaparken, öteki de doğa yasasını ya da tanrısallık yasayı pozitif bir yasaya çeviren toplumsal ilişkilerin tesisine gönderme yapıyordu. Heterodoks biçimde de olsa, iyi ile kötü arasında parçalanmış bir insan mizacının klasik ikiliği içinde kalmıştır (Balibar, 2014: 332).

¹³Eğer eğlenmek için bir araya gelmişler ise de, kendileri hakkındaki iyi fikirlerinin yarattığı şaşkınlık karşısında başkalarının zayıflığını görmek ve onların küçük düşmesinden zevk almalarıdır. Toplumlarda amaçlanan şey, üyelerine mutluluk veren kendilerine iyi gözükken şeylerdir (Hobbes , 2014: 23).

sağlanması yalnızca hayatta kalmasının sağlanması gereğinde uygulanarak yaşam hakkına indirgenir.

Teorisini yaşama hakkı için güvenlik ihtiyaçlarına indirgeyen Hobbes'a göre, toplumun temeline insanların birbirlerine karşı duydukları korku konmalıdır. İnsanların arasındaki karşılıklı korkunun nedeni, doğal eşitlik ve birbirlerine zarar verme isteğinde yatmaktadır. Korkudan doğan güvensizlik, kuşku, tedbirli olma ve önlem alma korkmuş insanın karakteristik özellikleridir. Güçlü olanın kendini üstün gördüğü gururundan ötürü saldırganlaşıp şan talep etmesi, doğanın eşitliğine riayet edenin saldırgan kişilerden korunma ihtiyacı, bireylerin ortak kullanamadıkları ya da bölüşemedikleri aynı şeyi aynı anda istemeleri, entelektüel zıtlasmalar, doğal açgözlülük, doğal haklar gereği her bireyin yaşamını ve uzuvlarını koruma hakkı, kendisini koruyabilmek için her bireyin her edimde bulunma özgürlüğü ile herkesin kendisinin yargııcı olması, doğa durumunda hakkın tek ölçütünün çıkar olması, tutkular ve boş özgüven birleşince saf doğa durumu Hobbes'a göre, 'herkesin herkese karşı savaş içinde olduğu bir durumdur' (Hobbes, 2014: 25-30).

Diğer taraftan Hobbes'a göre, bu savaş ortamında adalet kavramı olamayacağı gibi, mülkiyet kavramı da bulunamaz. Çünkü, herkes eline geçirebildiği şeye, onu elinde tutabildiği sürece sahip olur. Savaş, kuvvet yoluyla mücadele etme istencidir. Savaş durumunda yaşayan insanlar, uzunca zaman hayatta kalamazlar. Barış ise, diğer tüm zamanlardır. İnsanları barışa yönelten duygular ölüm korkusu ile rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak elde etme umududur. Akıl, insanların üzerinde anlaşılabilecekleri uygun barış şartlarını yani 'Doğa Yasalarını' gösterir (Hobbes, 2013: 103). Bu nedenle, doğru aklın buyruğu¹⁴ yani doğa yasası gereği, insanlar barış durumuna geçmenin yolunu aramışlardır (Hobbes, 2014: 30-32) ve Hobbes'a göre insanlar bu çözümü devlet kurmakta bulmuşlardır. Devlet olmadıkça¹⁵ herkes herkese karşı daima savaş halinde olacak iddiasıyla Hobbes liberal sistemin baskı ve tehdit sloganını üretmiştir (Hobbes, 2013: 101). Devlet gerçek anlamda insanın doğasında olan iblisçe güçlerin aşılması anlamına gelmekten ziyade bunların etkisinin

¹⁴Hobbes, insan doğasının yetilerini fiziksel kuvvet, deneyim, akıl ve duygular olarak dört çeşide indirmiştir (Hobbes, 2014: 21).

¹⁵Savaş durumunda, hiçbir şey adalete aykırı değildir çünkü genel bir gücün olmadığı yerde yasa yoktur. Cebir ve hile savaşta erdemlerdir. Adalet ve adaletsizlik tek başına değil toplum içinde yaşayan insanlara ait niteliklerdir (Hobbes, 2014:1-2). Hobbes'a göre, bu şekilde kurulan birlikte, mutlak güç sahibi bir egemenlik insanlar arasında çıkabilecek sivil savaşı önleyebilecek güçtür (Hobbes, 2014: 83).

kendi tahakkümüne dönüşmesini sağladığını gösterir.¹⁶ Gerçeklikte devlet Weber'in ifade ettiği gibi “meşru şiddetin tekolidir, önleyici karşı şiddettir” (Balibar, 2014: 333).

Foucault'nun tasviri ile; “savaş ve siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin kuramcısı Hobbes' için savaş sadece çarpışma ve somut çatışma değildir. Hobbes savaş durumunu belirleyen doğal biçimde eşitlikçi rekabetlerin bir tür sonsuz diplomasisinden ve korku dengesinden bahsetmektedir” (Foucault, 2015: 102). Bu bağlamda, insanı tutkuları esaretinde kalan ve yararları için öldüren bir varlığa indirgeyen liberal devletin kurucusu Hobbes'un, çağın kendine yabancılaşmış ve pragmatik insanlarını yaratan devlet kurgusunun müsebbibi olarak görülmesi mümkündür. Hobbes yarattığı çıkarıcı toplum anlayışı, erdemlerinden uzaklaştırdığı faydacı insan görüşü ve yaşam hakkına indirgediği temel hakkı korumakla görevli çıkarıcı devlet anlayışı insanlığı yüzyıllarca sürecek olan şiddetin esaretine bırakmıştır. Faşizmin kurucu teorisini Schmitt, dost-düşman ayrımı yaparak yapay bir istisna kurgusu üzerinden devletin şiddet uygulamakta sınırsız hakkı olduğunu iddia ettiği teorisini Hobbes'un görüşleri üzerinden temellendirmektedir. Siyaset teorisinin meşhur dost-düşman ayrımını Schmitt, Hobbes'un savaşa karşı toplumun baskı altında tutulması ile şiddet ve akıl, doğa durumundaki şiddet ve devlet şiddetini kapsayan zıt iki eğilimli doğa kurgusu üzerinden temellendirecektir. Schmitt bu ayrımı, Hobbes'un savaş algoritmasına benzeterek açıklayacaktır (tek bir farkla birey düşmanlığı kamusal düşmanlığa dönüşmüştür).

Hobbes'un takipçisi Locke da insanların sivil topluma geçişlerinden önceki dönemi, ‘doğa durumu’ olarak tanımlamaktadır. Locke *‘Hükümet Üzerine Birinci İnceleme’* adlı yapıtında, insanların doğuştan özgür olduğu görüşünü açıklamıştır ve patriarkal egemenliğe karşı çıkışını ortaya koymuştur (Locke, 2015: 70-75). Locke bu eserin sonrasında yazdığı *‘Hükümet Üzerine İkinci İnceleme’* adlı eserinde ise, insanoğlunun siyasal ve sivil topluma geçişi üzerine bir kuram ortaya koymaya çalışmıştır. Locke’a göre, ‘doğa durumu’¹⁷ insanların tabii olarak içinde var oldukları ve ‘sivil toplum’a kendi rızaları ile geçmedikleri sürece kalacakları bir formdur. Doğa durumu, ast-üst ilişkisi olmayan, tüm yetki ve yargı hakkının karşılıklı olduğu bir eşitlik durumudur:

¹⁶Devlet kendisi, varlığı ve etkileri ‘insan doğasını’ kurucu unsuru olarak ortaya çıkaran antropolojik bir yapıdır. Bu tüm kuramsal anlam belirsizliğinin kalkması anlamına gelmez. Özellikle doğa durumu kavramı zıt iki eğilimi (şiddet akıl) aynı anda kapsadığı için, her biri art arda sırayla ötekini bastıran ve bireylerin medenileşmemesinden örgütlü iç savaşa kadar giden, şiddetin ‘tarihsel’ bütün deneyimler dizisini içine aldığı için bir anlamda çelişkiler yumağı haline gelir (Balibar, 2014: 333).

¹⁷Locke tasvirinde ‘ilk toplum’ ebeveynler ve çocuklardan oluşan topluluktur. Buna zaman içinde, efendi ve hizmetkârı arasında oluşan toplumsal ilişkiler de eklenmektedir (Locke, 2011: 79).

kimse, bir diğerrinin üstünde egemen güç değildir. Egemenlik veya yönetme hakkı, birine devredilmemiştir. İnsanların, başka birisinin iradesine bağlı olmadıkları ve uygun gördükleri biçimde mallarını değış tokuş ettikleri bir ortamdır. Locke, doğal hakların varlığını kabul etmektedir. Doğa yasası ise, Tanrı'nın yasasıdır. İnsanlar, doğal haklara sahip ve doğa yasalarına bağlı özgür (*at liberty*)¹⁸ bireylerdir. İnsan doğa durumunda, sonsuz özgürlük sahibidir, mülklerinin mutlak efendisi ve kimsenin uyruğı değildir (Locke, 2011: 29).

Bununla birlikte Locke, mülk kavramını geniş anlamda kullanmaktadır. Locke için 'mülk' ; hayati özgürlük ve toprak olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla Locke'un teorisinde, insanın doğa durumundan çıkış amacını; mülkiyet (başta yaşama hakkı) haklarını ve özgürlüğünü korumak amacı olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü Locke'a göre akıl sahibi insan, kendi benliğinin de sahibidir. Bu sahipliğe, kişinin kendisinden başkasının hakkı yoktur. Vücudunun emeğı, dolayısıyla emeğı ile yaptığı işlerin kazanımları da kişinin kendisindedir (Locke, 2011: 46).¹⁹ İnsan kendisini ya da mülkiyetindeki herhangi bir yaratığı, varlığının korunması gereğinden başka bir soylu kullanım hariç, tahrip etme özgürlüğüne sahip değildir. Bu doğa yasasının gereğidir. Locke için, özgürlüğü kısıtlayan yasa 'akıl'dır.

Akıl, bağımsız olan ve herkesle eşit her tek insana; bir başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar vermemesini öğretir (Locke, 2011: 30).²⁰ Locke'a göre, doğa durumunda akıl sayesinde insan (rasyonel insan), başkalarının haklarını çiğnemekten ve onları incitmekten uzak duracaktır. Ancak, doğa yasasının gözetmeyen kişiler olabilir. Doğa yasasını çiğneyen, akla uygun davranmayan (irrasyonel insan) insan dejenere olur ve insan doğasının ilkelerini terk ettiğini bildiren kötü bir yaratık olur. Böylece, insanları yaralanma ve şiddetten koruyan bağın suçlu tarafından koparılması, bütün bir türe karşı tabii yasa tarafından sağlanan huzur ve güvenliği ihlal etme durumunu ortaya çıkar. Bütün insanlık için onu tehlikeli yapar. Bu durumda

¹⁸Locke bu noktada, 'özgürlük'(*liberty*) kavramını 'serbestlik'(*licence*) kavramından ayırmaktadır. Locke için 'özgürlük'; insanın kendisini ya da mallarını başkasına devredebilmesidir (Locke, 2011: 29).

¹⁹Locke'un ifadesi ile, "doğanın verdiği haliyle kişinin ondan ettiği her ne ise, emeğini karıştırdığı, kattığı şey onundur ve bu nedenle onu kendi mülkü yapar. Bir şeyin doğanın verdiği ortak halinden çıkarılması, bu şekilde emekle ona bir şey katılması, diğer insanların o şey üzerindeki ortak hakkını ortadan kaldırır" (Locke, 2011: 46).

²⁰Akıl, herkesle eşit ve bağımsız olan her tek insana; bir başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar vermemesini öğretir İnsan kendisini ya da mülkiyetindeki herhangi bir yaratığı, varlığının korunması gereğinden başka bir soylu kullanım hariç, tahrip etme özgürlüğüne sahip değildir. Bu doğa yasasının gereğidir (Locke, 2011: 30).

Locke’a göre, her insan suçluyu cezalandırma ve doğa yasasının uygulayıcısı olma hakkına sahip olur (Locke, 2011: 32-33).

Locke Hobbes’dan farklı bir yol izlemiş olsa dahi aynı sonuca varmıştır: doğa durumunu zorunlu bir savaş durumu haline çevirmiştir. Teoride bu rasyonel insan bir anda yok olur ve tüm insanları irrasyonel gösteren bir savaş ve şiddet tablosu ortaya koyar. Locke’a göre doğa yasasını tanımlayan insanların kaba kuvvet ve şiddetten başka kuralları olmadığı için, bu insanlara tehlikeli yaratıklara muamele edildiği gibi edilebilir. Bir kişi, kendisiyle savaşan ya da kendisine karşı bir düşmanlığı olduğunu keşfettiği kişiyi, bir kurt ya da aslanı öldürme gerekçesine dayanarak öldürebilir. Başkasının hayatını söz ve eylemle tahrip etme, mülküne zarar verilmesi²¹, bilinçli düşmanlık, kişinin özgürlüğünün elinden alınmaya çalışılması, birinin hak etmediği halde zorbalık görmesi koşulları o kişinin doğa durumunda özgürlüğünün temelini yaratan her şeyinin alınması anlamına gelecektir ve bu durum Locke’a göre; ‘savaş durumu’dur (Locke, 2011: 37-38).

Doğanın temel yasası gereği, insanlar mümkün olduğunca korunmalıdır. Locke’a göre düşmanlık, kötülük, şiddet ve tahrip etme içeren, zorbalık ya da başka biri üzerinde zorbalığa başvuru²² savaş durumundan insanlar toplum kurma kararı ile kurtulacaktır. İnsanlar siyasal topluma katıldığında, doğal yasaya göre kendinin ve başkalarının korunmasında her şeyi yapma erki ile cezalandırma erki yetkilerini kendi rızaları ile²³ bir egemene devrederler. Böylelikle, ‘sivil toplum’/ ‘siyasal toplum’ kurulur (Locke, 2011: 113). Locke da Hobbes gibi betimlemeye çalıştığı çelişkili hipotetik süreçlerin sonunda şiddeti meşrulaştırarak devletin tekeline devreder.

Bu noktada, Locke’un sivil yönetim gerekçesindeki çelişkilere haklı eleştiriler getiren Nozick’e değinmek faydalı olacaktır. Doğa durumunun rahatsız edici yönlerinin

²¹Doğa durumunda bir kişi mülkiyet hakkına sahip olsa da bu haktan faydalanması belirsiz ve başkalarının işgaline açıktır. Çünkü herkes, onun kadar kral ve her insan eşittir. Korku, doğa durumunda ki insanı sürekli tehlike ile dolu bir durumu bırakmaya istekli kılar. Ortak bir yasa, tarafsız bir yargı, haklı bir cezayı destekleyen güç eksikliği mülklerini korumayı engellemektedir. Locke’a göre, mülklerini korumak için bir araya gelerek kısmen birleşmiş hayatlarını, bir toplum haline gelerek birleştirmeye karar vermiştir (Locke, 2011: 112).

²² Bu savaş durumundan kaçınmak (ki bu durumda Tanrı’dan başka sığınacak kimse yoktur ve en ufak bir farkın ortadan kalkma eğiminde olduğu bu durumda birbiriyle çarpışanlar arasında bir karara varacak bir otorite yoktur) insanların bir toplum oluşturmaları ve doğa durumunu bırakmasının önemli bir nedenidir (Locke, 2011: 39-40).

²³ Locke sadece karşılıklı olarak ve rıza ile tek bir toplum kurmak ve hükümet çatısı altında birleşmek üzere yapılan anlaşmanın doğa durumunu sona erdireceğini belirtmektedir (Locke, 2011: 36). Belli sayıdaki insanın her biri tabii yasayı icra etme gücünü kamuya devreder ve birleşir ise, ‘sivil toplum’ veya ‘siyasal toplum’ oluşur (Locke, 2011: 85).

olduğunu, bunların giderilmesi için sivil yönetimin gerekli olduğunu ifade ederek Locke’a karşı çıkan Nozick, doğa kanununun bir bireyin sahip olduğu hakları tatbik etme gücünden mahrum olması ya da insanların kendilerini her daim öfke ile haklı görecekları, bitmeyen bir çatışma ve misilleme olabileceği gibi riskler barındırmasından dolayı her olasılık için istenen şekilde düzenleme getiremeyecektir (Nozick, 2015: 41). Bir doğa durumu içinde, bireyler haklarını korumak için kendini savunabilir, kendine zarar verenden tazminat alabilir veya onları cezalandırabilir. Bireylerden oluşan gruplar ortak koruma birlikleri meydana getirebilirler. Doğa durumunda, bireylerin kendilerini savunmakta yetersiz kalma ihtimalleri vardır. Kişilerin karşılıklılık ilkesi gereği, yardım alacağı bir gruba her daim yardım etmeye hazır olması gerekmektedir.

Nozick bu durumun bireylerin yaşamlarına devam edebilmelerini engelleyeceğini, emek ve zaman kaybına neden olacağını belirtir. Bu nedenler ile doğa durumunda zaman içinde, koruma birimleri oluşacaktır (Nozick, 2015: 42). Bu aşamada ilkel bir piyasa sistemi devreye girecektir. Koruma birimlerinin içinde daha güçlü olan koruyucu birimi piyasayı ele geçirecek ve koruyucu hizmet²⁴ tekelleşecektir (Nozick, 2015: 48). Locke’un doğa durumundaki bireyin haklarının korunmasını temel alan fakat insanların bir anda kabul edecekleri bir toplum sözleşmesini reddeden Nozick, doğa durumundan devlete geçişin gereklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak Nozick insanların doğa durumundan minimal devlete geçişin bir anda bir tek sözleşme imzalanarak gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Doğa durumundan devlete geçişin zaman içinde görünmez bir el açıklaması ile temellendirilebileceğini savunmaktadır. Görünmez el açıklaması ile Nozick bir birey veya grup tarafından gerçekleşmesi beklenen toplumsallaşma sürecinin aslında bu modeli kapsamaması düşünülmeyen bir süreç tarafından ortaya konduğunu göstermektedir (Nozick, 2015: 50).

Doğal Hukuk teorisyenlerinden Rousseau (2013: 94) ise, Hobbes ve Locke’dan farklılaşan bir modern doğal hukuk teorisi kurma çabasına girişmiştir. Teorisindeki farklılık ilk olarak modernliğe saldırı olarak görülebilecek olan erdemlerin yok

²⁴Nozick’e göre özel koruyucu birimlerinin, tanımlayacağı minimal bir devletten farklı olmasının en az iki sebebi vardır; bazı insanlara kendi haklarını tatbik etme olasılığı vermesi ve kapsama alanı içinde bütün bireyleri koruyamamasıdır. Nozick için bu aşamaya gelen insanların özel koruyucu birimlerinin yetersizliğini fark ederek, dolambaçlı yollara sapmadan, hukuki hoşgörülebilirlik çerçevesinde fakat devlet kavramını kullanmayan bir hukuk sistemini ortaya konması gerekmektedir (Nozick, 2015: 56).

sayılmasına getirdiği eleştiridir. Rousseau, antikçağ siyasetçilerini sadece erdemden bahsettikleri gerekçesi ile eleştiren modern siyaset teorisyenlerinin mülkiyet, para ve yasaların mutlaklığını temel almalarına haklı bir eleştiri getirmiştir. Salt mülkiyet üzerinden yapılan hak tanınamasının eksikliklerine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Rousseau da diğer modern doğal hukuk düşünürleri gibi, doğa durumundaki insan tasarımını sezgilerine dayanarak hipotetik bir kurguyla betimleyeceğini *‘İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı’* eserinde açıkça belirtmiştir. Dolayısıyla hipotetik sorunlu metodolojik yaklaşımın çıkmazlarına kendisi de düşecektir. Rousseau yapay olarak kurulan sözleşme toplumunun yapay insan tasarımına karşı, siyaset öncesi insanı savunur gözükmektedir. Ancak yine bir savaş durumu yaratan Rousseau’nun çelişkili yaklaşımlarını ortaya koyabilmek için detaylı irdelemek gerekmektedir. Rousseau *‘Toplum Sözleşmesi’*’nde doğa durumunu, toplumsallaşmadan önce ya da ilkel doğa durumu ve toplumsallaşmadan sonra olarak iki farklı aşamada betimlemektedir.

Rousseau, *‘Toplum Sözleşmesi’* yapıtında, insanların özgür ve eşit doğduklarını belirtmektedir. İnsanın ilk duygusu varlığını hissetmesi, ilk uyacağı yasa varlığını korumaktır (Rousseau, 2006: 4). Vahşi insan, hayvanların içgüdülerini taklit ederek kendine mal eder, az düşünür ve bilgi sahibi değildir. Bununla birlikte, doğa hayvana emreder ve hayvan buna uyar ancak insan doğanın buyruklarına boyun eğmek ya da direnmek konusunda kendini özgür bilir. İnsanın ruhunun tinselliği bu özgürlüğün bilincine ulaşmasına yardımcı olur. Vahşi insanın, içgüdülerinden sonra kazanacağı yetiler ‘fark etmek’ ve ‘hissetmek’ olacaktır. ‘Arzulamak’, ‘çekinmek’ ve ‘tutkular’²⁵ ruh halinin ilk işlemleri olacaktır. Rousseau’ya göre, insan ‘kendi kendine karşı sevgi’ (*amour soi*) duyar, özsaygısını doğuran akıldır ama aynı zamanda özsaygı, kendisi güvende olan insanın başkalarına karşı duyarsızlaşmasına da sebep olabilen bir duygudur. Rousseau yine de insanın hemcinslerinin sıkıntı çektiğini görmekten tiksinsmesine yol açan merhamet duygusuna sahip olduğunu ileri sürer. ‘Merhamet’²⁶, her bireyin kendisine karşı duyduğu sevginin faaliyetini hafifleterek bütün türün

²⁵Hobbes, doğal hak etkin olacaksa kaynağını tutkulardan almalı diye öğretiyordu. Öte yandan doğa yasalarını (insanın ödevlerini belirleyen kuralları), açıkça geleneksel bir yolda, aklın emirleri olarak anlıyordu; bu yasaları ‘sonuçlar ve teoremler’ olarak tanımlamıştı. Rousseau’nun bundan çıkardığı sonuç ise şudur: Hobbes’un geleneksel anlayışa yönelttiği eleştiri yerinde olduğuna göre, Hobbes’un doğa yasalarını eleştirmek gereklidir. Sadece doğal hak değil, aynı zamanda doğa yasaları, insanın doğal ödevleri ya da toplumsa erdemleri de doğrudan tutkuya dayanmalıdır, yani akıl yürütmekten ve hesap yapmaktan çok daha güçlü bir kaideye oturtulmalıdır. Doğa gereği, doğa yasaları da ‘doğrudan doğanın ağzında konuşmalı’, akıl öncesi olmalı, ‘doğal duygular’ ya da tutkular tarafından buyrulmalıdır (Strauss, 2011: 307; Rousseau, 2015: 24-25).

²⁶Rousseau doğa insan üzerine yaptığı araştırmanın sonucunu, insanın doğası gereği iyi olduğu savıyla özetlemiştir. Bu sonuç Hobbes’un öncüllerine dayanan bir Hobbes eleştirisinin neticesi olarak anlaşılabilir (Strauss, 2011: 307-308).

karşılıklı olarak kendini muhafaza etmesini sağlar. İnsanın kötülükten duyduğu nefreti yaratan ve adaleti doğuran merhamet duygusudur (Rousseau, 2013: 121-123).

Hayvanlar hep içgüdüleriyle kalırken insanlar ‘yetkinleşme’²⁷ ve olgunlaşma,²⁸ kabiliyeti ile, ‘bilgi’ ve ‘erdem’²⁹ sahibi olur ancak aynı zamanda insanı zorbalıştıran da yine bu yetilerdir (Rousseau, 2013: 103-104). Rousseau, insanın erdem sahibi bir varlık olduğunu teorisinde açıkça belirtmiştir. Ancak, Rousseau erdemi (insanın olması gerektiği gibi görülmesi), toplumsal erdeme (insanın olduğu gibi görülmesi) indirgemıştır; insanın özel iradesi her bakımdan genel iradeyle örtüştüğü zaman insan erdemlidir (Rousseau, 2015: 25). İdeal bir demokratik toplumun yönetilenlerin rızası ilkesi üzerine kurulu olması gerekmektedir. Liberal siyasal sistemin kurulumunda Rousseau’nun savunduğu demokrasi fikri genel olarak kabul görmüştür ancak demokrasinin hem fazla sert hem de fazla zayıf olmakla itham edilmesi gerekmektedir. Çok serttir çünkü insanların yönetilmeleri ve kontrol edilmeleri gerektiği savunusudur, çok zayıftır çünkü en vahşi yöneticilerin bile bir miktar yönetilenin rızasına gereksinimi nedeniyle zor kullanmasının ötesine başvurmazlar (Chomsky, 2014: 39).

Vahşi insanın yetkinleşerek erdem sahibi insan olması yönündeki dönüşüme uğrayışını daha detaylı olarak Rousseau şu şekilde irdelemiştir; dilin keşfi ve insan aklının aydınlanmasıyla mağaralara çekilmek yerine kulübeler yapılmaya ailelerin kurulmasına başlanmıştır.³⁰ Bu mülkiyetin ortaya çıkması ile kavga ve çatışma doğmuştur (Rousseau, 2013: 34-138). Rousseau, toplumsallaşma ve kurumlaşma ile vahşi insanların basit hayatlarındakine kıyasla eşitsizliğin artmakta olduğunu belirtir. İnsanların karşılıklı bağımlılıkları ve karşılıklı gereksinimleri ile başka insandan vazgeçemeyecek duruma gelmesi, herkesi doğa halinde hiç olmadığı kadar boyunduruk altına alır (Rousseau, 2013: 128).

Rousseau tarım ve maden gelişiminin; takas, işbölümü ve mülkiyet hukuku kurallarını doğurduğu sonucuna varmıştır (Rousseau, 2013: 147). Rousseau, Locke’u takip ederek,

²⁷Yetkinleşme özgürlüğün yerine koyduğu bir kavramdır. İnsanın seçim yapma iktidarı ve bu özgürlüğe ilişkin bilinci fiziksel olarak açıklanamaz ve insanın bir ruha sahip olduğunun kanıtıdır. İnsanlar hayvanlardan yetkinleşebilme özelliği ile ayrılır. İnsanlar ile hayvanlar arasında anlamaya ilişkin sadece bir derece farkı vardır (Strauss, 2011: 302-303).

²⁸Rousseau’ya göre genel fikirler akla ancak kelimeler yardımıyla gelebilir ve akıl anlık bu fikirleri yan cümlelerle kavrayabilir. Hayvanların fikirleri meydana getiremeyişlerinin nedeni budur (Rousseau, 2013: 113).

²⁹Hobbes özgürlüğü herkesin kendi varlığını korumak için gereken araçlar konusunda tek yargıç olmasına bağlamışken, Rousseau da özgürlük yaşamdan daha önemli bir değerdir. Rousseau özgürlüğü erdemle ya da iyilikle özdeşleştirmeye meyletmıştır (Strauss, 2011: 317).

³⁰Rousseau’ya göre *mülkiyeti* benimseten ilk devrim dönemine gelişin aşamaları için bkz. Rousseau (2013: 139-143).

mülkiyet hakkının, emek sonucu ortaya çıktığını savunur. İnsanların bir kısmı zekaları, yetenekleri vb. doğadan gelen özellikleri ya da iyi özelliklere sahipmiş gibi görünerek aldatıcı ve hilekar olan ya da gücünü kötüye kullanan birileri diğerlerine göre üstün gelmeye ve zenginleşmeye başlamışlardır.³¹ Zamanla zenginleşenler, güçlüler ve hilekarlar; zayıf olanların veya gevşekliğin sonucunda mülk edinemeyenlerin üstlerinde güçlerini kullanmaya başladılar. En güçlünün hakkı ile ilk el konanın hakkı arasında cinayetle son bulan devamlı bir çatışma meydana gelmiştir. Zenginlerin gaspları, fakirlerin haydutluğu sonunda toplum korkunç ‘savaş toplumu’ haline dönüşmüştür (Rousseau, 2013: 149-150).

Rousseau, Hobbes’un insanın kötü ve savaşa eğilimli olduğu görüşüne katılmadığını belirtir. İnsanların ilk doğa durumunda maddi iyilik ve fenalıkları birbirinden ayırt edemediğini, karşılaşacağı tehlikeler karşısında dehşete kapıldığını savunur (Rousseau, 2013: 95-96). Savaş hali basit kişisel ilişkilerden değil mal mülk ilişkilerinden çıkmaktadır çünkü Rousseau’ya göre savaşa insanlar arası ilişkiler değil olaylar arasındaki ilişkiler neden olur. İnsanlar arası savaş sürekli mülkiyet tanımayan doğal yaşam halinde olmadığı gibi her şeyin yasa gücüne bağlandığı toplumlarda da yoktur (Rousseau, 2006: 9). Doğal yaşam halindeyken korunmalarını güçleştiren engeller; tek tek her kişinin, doğa durumunda yaşamalarını değiştirmesini gerektirir. Kendilerini korumak için yapacakları şey bir güç birliği kurmak ve elbirliğiyle hareket etmektir. Ancak, her insan doğası gereği özgürlüğüne zarar vermemek istemektedir. Doğal durumda insanların ‘Toplum Sözleşmesi’ni çözüm olarak bulmalarına neden olan sorunlu akıl yürütme şudur: “üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun”. Toplum sözleşmesine bağlanma kayıtsız şartsızdır ve kişilerin isteyeceği bir şey kalmamış kabul edilir. Aksi halde her tek kişi doğa durumundaki gibi yargıçlık yapmaya kalkar ve toplum zorbalığa kaçar (Rousseau, 2006: 14).

³¹ Komşuluk ve doğan ahablık bağları insanların aralarında kıyaslama yapmalarına neden olmuştur. Herkes başkalarına baktıkça kendilerine bakılmasını istemeye ve sonuçta toplumun verdiği saygınlık duygusuna değer kılmaya başlamıştır. Bu ilk üstün tutmalar, gurur, başkalarını küçük görme gibi duygular utanç ve kıskançlık doğurmuştur. İnsanların her biri kendilerini takdire layık buldukça, küçük görülmesi durumunda ötekilere karşı intikam ve zalimlik duygusu hissetmesine neden olmuştur (Rousseau, 2013: 139-143).

Hobbes doğa durumundan sivil topluma geçişi insanın doğa karşısındaki başkaldırısı ussal varlık olan insanın sözleşme yapması iken, Rousseau ise Hobbes'un vardığı zorunlu sonuçları fark ederek geçişi doğa tarafından hazırlanmış, bir dizi doğal rastlantıdan ileri gelen bir olgu olarak görmektedir. Hobbes ve Locke insanın doğal bir ereği olduğunu yadsımış, hakkın keyfi olmayan temelini insanın köklerinde, doğada aramışlardır. Rousseau ise, insanın kökeninin tüm insani özelliklerden yoksun olduğunu göstermeye çalışmıştır. Rousseau insanı ayırt eden özelliğin doğal bir vergi olduğu görüşüne katılmadığını, ayırt edici özelliğin insanların doğanın üstesinden gelmek için yapmak zorunda olduğu şeylerin zorunlu bir sonucu olduğunu göstermiştir.³² Rastlantısal yapılan sözleşme ile özgürlüğünü ve mutluluğunu kaybeden insan, sonrasında toplum hukukunun³³ ne olduğunu bilecektir çünkü aklıyla gerçek ölçüyü elde edecektir (Strauss, 2011: 310-313). Ancak, "Rousseau'nun nasıl olup da kendi doğal hak öğretisini, doğal insan ya da doğa durumundaki insan hakkında bildiğini sandığı şeylere dayandığını anlamak güçtür. Rousseau'nun doğa durumu anlayışı insanın doğasını dikkate almayan bir doğal hak öğretisine götürmekte ya da bu anlayış artık bir doğa yasası olarak anlaşılmayan aklın yasasına işaret etmektedir" (Strauss, 2011: 314).

Rousseau bir taraftan toplum sözleşmesini erdemli insana ilişkin tanımlar iken 'Ekonomi Politik' yapıtında, toplumsal anlaşmanın (*pacte social*) temelinde mülkiyet istemi ve herkesin kendine ait nimetlerden huzur içinde yararlanma ihtiyacı bulunduğunu belirtmektedir (Rousseau, 2015: 45). Rousseau, bir taraftan devletin ekonomiyi işler kılmakla görevli olduğunu savunurken diğer taraftan eşitsizliğin kaynağının devletin mülk sahibi sınıfa hizmet etmesi olduğunu öne sürerek çelişki yaratmaktadır. Rousseau için 'ekonomi' kelimesi, genellikle 'bütün ailenin ortak çıkarı için evin bilgece idare edilmesi' demektir. Rousseau'ya göre, ailenin bu bilgece

³²Rousseau tarihsel sürecin anlamlı olduğu varsayımını kabul etmez. Tarihsel sürecin rastlantısal olduğu oranda insan için bir ölçü olamayacağını ve yine eğer bu sürecin yöneldiği nihai bir hedef varsa, bunun da tarihi aşan ölçüler olmadıkça anlaşılamayacağını fark etmiştir. Tarihsel süre. Hedefi ve amacı önceden bilinmedikçe bir ilerleme olarak kabul edilemez. Anlamlı olabilmesi için tarihi sürecin kamusal hakkın (kamusal hukukun) eksiksiz bilgisine erişmesi gerekmektedir (Strauss, 2011: 313).

³³Rousseau, İkinci Söylev'de insanın doğa yasasından kaynaklanan hak ve ödevlere sahip olunan doğa durumu anlayışına atıfta bulunur iken, Toplumsal Sözleşme'nin başında Rousseau, tarihsel doğa durumuna ilişkin bilgilerin, doğal hakla ilişkin bilgilerle alakası olmadığını söyler gibidir. Rousseau, biraz gönülsüzce de olsa, kendi çağının akademik dünyasının doğal hak öğretisinin, Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin savunduğu doğal hak öğretisinden daha üstün olduğuna tanıklık eder gibi gözükmektedir. Bu eleştiri doğal hakkın varlığı ve içeriği sorunuyla, insanın bütünlük içindeki konumu sorunu ya da insanın kökeni soruyla birbirine karışan doğal hakkın yaptırımları sorunu arasındaki zorunlu ilişkiyi dikkate almaz. Bu yüzden Rousseau tüm siyaset felsefecilerinin doğa durumuna dönüşlerini adalet arayışına ilişkin açıklamaya çalışmıştır (Strauss, 2011: 311-314).

yönetimi (*mutatis mutandis*)³⁴ devletin genel idaresine dahil edilebilir. Bir devleti yönetmek, tüm devlet düzeyinde bir ekonomiyi işler kılmak, yani bireyler ve zenginlikler üzerinde, herkesin ve her tek bireyin tutumu üzerinde, aile babasının evi ve mallarına karşı gösterdiğinden geri kalmayacak dikkatle bir gözetim ve kontrol biçimi uygulamaktır (Foucault, 2013: 85).

Rousseau, mülkiyet hakkına yönelik sözleşme yapılmasının zenginleri koruyan bir durum olduğunu, ‘*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*’ konuşmasında, devletin mülk sahibi sınıfa hizmet etme amacı ile kurulduğunu (‘*Toplum Sözleşmesi*’ yapısından farklı olarak) belirtmiştir. Rousseau’a göre, kurulan sivil toplum zengin haydutların gasplarını kolaylaştırma görevini üstlenmiştir, yoksullar ise boyunduruk altında yaşamak zorunda kalmışlardır. “Zayıflara yeni bağlar, zenginlere ise yeni güçler veren, doğal özgürlüğü bir daha geri dönmek üzere yok eden, mülkiyet ve eşitsizlik kanununu ebediyen kuran, ustalıkla bir gaspa geri alınmaz bir hak payesi vereni bazı muhterisleri karı uğruna bütün insan türünü daha o zamandan çalışmaya, kulluğa ve sefalet boyun eğdiren, toplumun ve kanunların doğuşu böyle oldu ya da böyle olmuş olsa gerekir. Bir toplumun kurulmuş olması öteki toplumların da kurulmasını zorunlu kıldığı kolayca anlaşılır ...Artık bundan böyle evrende boyunduruksuz yaşanacak ya da herkesin kendi başının üstünde süreli olarak asılı gördüğü, çoğu zaman kötü yönetilen kılıçtan başını kurtarabileceği bir köşe bulmak mümkün olmamıştır ” (Rousseau, 2013: 153)

Rousseau bir taraftan mülkiyetin zenginleri koruyan bir hak olduğu haklı eleştirisinde bulunmakla birlikte, diğer taraftan teoremini yeniden bir çelişkiye düşürecek tasvirlerine devam etmektedir. Bu çelişki toplumsal sözleşme üzerine açıklamalarında görülmektedir. Rousseau’ya göre, toplumsal sözleşme ile topluluk kişilerin mallarını kabul etmekte ve bu malları yasal biçimde ellerinde tutmalarını sağlamaktadır. Sözleşme, doğal eşitliği ortadan kaldırmaz, doğanın insanlar arasına koyduğu maddesel eşitsizlik yerine manevi ve haklı bir eşitlik getirmektedir. İnsanlar güç ve zeka bakımında olmasalar da sözleşme ve yasa yolu ile eşit olurlar (Rousseau, 2006: 21-22). Rousseau (2006: 15)’ya göre toplum sözleşmesinin özeti; “her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün

³⁴ Bir analojinin kurulabilmesi için gerekli değişiklikler yapıldığında.

bölünmez bir parçası kabul ederiz” biçiminde ifade edilebilir.³⁵ Genel istemin her zaman doğru olma nedeni, herkesin kendi oyunu kullanırken kendini düşünecek olmasıdır. Hak eşitliği ve eşitlikten doğan adalet kavramı her kişinin kendini üstün tutmasından dolayısıyla insan yaradılışından gelmektedir (Rousseau, 2006: 29-20). Genel irade aynı zamanda doğru ve adaletli iradedir ve halkın sesi Tanrı’nın sesidir.³⁶ Bir kalabalığı boyunduruk altına almakla toplumu yönetmek arasında her zaman bir ayrım olmalıdır. Kamusal yarar ya da politik bir bütün olmaz ise, bir kişinin buyruğu altına giren kişiler köleler olurlar (Rousseau, 2006: 12). Strauss (2011: 292)’un da değindiği gibi, “Rousseau okurlarına tam anlamıyla zıt iki konum arasında gidip gelen bir insanın baş döndürücü gösterisini sunmaktadır. Bir an heyecanla her türlü otoriteye ve kısıtlamaya karşı bireyin haklarını savunurken bir an sonra aynı coşkuyla bireyin topluma ya da devlete kayıtsız şartsız boyun eğmesini talep eder”.

Yukarıda belirtildiği üzere Rousseau için, genel irade zenginlerin iradesidir. Rousseau, bir taraftan burjuva³⁷ sınıfının kendi kölelerini yarattığını düşündüğü sivil toplum kuramını eleştirmekte iken, diğer taraftan genel iradeye saygısını göstermektedir. Rousseau’nun sivil toplumda boyunduruğu yok etmeye karşı çözümü kamusal yararın amaçlanması olarak belirlemesi, kamusal yararın toplumun ekonomik üst sınıfına hizmet edeceğini görmezden geldiğini ortaya koymaktadır. Liberal devleti savunucularında Mill dahi, devletin insanlar arasında ortak bir sözleşmeden doğduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte liberalizmi mutlulukla eşleştiren Mill’in ortaya koyduğu görüşü yeri gelmişken eleştirmek gerekmektedir. Mill’e göre, bireyin mutluluğu ve fayda ilkesi için devlet kurumu var olmalıdır. Çünkü bireyin fayda ilkesinin ortaya koyduğu mutluluğa ancak devlet içerisinde ulaşabileceğini savunarak devletin bireye müdahalesini, devletin bir hakkı daha da önemlisi bir görevi olarak

³⁵Toplum üyelerinden her biri, bütün haklarıyla birlikte kendini baştan başa topluluğa bağlar çünkü bir kere bu sözleşme kabul edildikten sonra herhangi bir üye sözleşmeye aykırı davranırsa kendi çıkarına da aykırı davranmış olur. Genel istem, özünde olduğu kadar konusunda da genel olmalıdır ve herkese uygulanmak için herkesten çıkmalıdır. İstemi genel yapan şey oyların sayısından çok ortak yarar için birleşimdir (Rousseau, 2006: 15).

³⁶Rousseau ‘siyasal toplum’u, insan vücuduna benzeterek açıklamaktadır. Vücudun da siyasal toplumun da yaşam ilkesi ortak benliktir. Siyasal toplum iradesi olan ahlaksal bir varlıktır. Yasaların da kaynağını oluşturan bu genel irade, haklılık ve haksızlığın ölçütüdür. Dünya denen büyük kent, doğal yasası her zaman genel irade, çeşitli devletler ve halklar da bireysel üyeleri olan siyasal toplum olur. Herhangi karar alma sürecinde genel iradenin her zaman orta iyilik yönünde tecelli edecektir. Özel görüşler uğruna gizli bir bölünme olabilir. Bu durumda kendi gruplarına göre iyi ve doğru olabilecek bu gruplar koptukları bütüne göre kötü ve adaletsiz olabilirler (Rousseau, 2015: 12-15).

³⁷Burjuvazi ile modern kapitalistler sınıfı, toplumsal üretim araçlarının sahipleri ve ücretli emeği çalıştıranlar kastediliyor Proleterya ise, kendilerine ait üretim araçlarına sahip olmadıklarından yaşamak için emek ücretlerini satmak zorunda bırakılan modern ücretli emekçiler sınıfı kastedilmektedir (Marx, 2018: 52). Burjuva sınıfı kendini, toplumun tamamını kendi kültürel ve iktisadi düzeyine çekerek özümseme kabiliyetine sahip hareket halindeki bir organizma olarak görmektedir (Gramsci, 2014b: 97).

görmektedir. Böylelikle her ne kadar toplum sözleşmesini eleştirse dahi Mill de liberal devletin tahakkümünü meşrulaştırma çabasına girişmiştir (Mill, 2008: 78-80). Ancak liberalizmin mutluluk getirmediği, insanın gerçek mutluluğu erdemlerinde bulacağı tezin ilerleyen bölümlerinde ortaya konacaktır. Diğer taraftan liberal ve cumhuriyetçi gelenekte vatandaşların siyasi iştiraki esasen iradeci (*voluntarist*) bir anlayışla ele alınmaktadır. Habermas (2002: 143)'ın özetlediği gibi:

Bütün vatandaşlar, gerek şahsi çıkarlar elde edebilmek (Locke) için kendi önceliklerini geçerli kılma veya siyasi iradelerini bağlayıcı olarak ifade edebilmede (J.S. Mill) eşit fırsatlara sahip olmalıdır. Demokratik irade oluşumuna şayet epistemik bir işlev de ilave edersek o takdirde şahsi, menfaatlerin gözetilmesi ve siyasi hürriyetlerin gerçekleştirilmesi yeni bir boyut kazanmakta kamusal aklın kullanılması ortaya çıkmaktadır (Kant). Buna göre demokratik prosedür kendi meşrulaştırıcı gücünü sadece ilk elde demokratik katılım ve irade beyanından değil bilakis herkesi genel olarak kapsayan deliberatif (tartışmacı) bir süreçten de almaktadır ki bu sürecin niteliği sayesinde, alınacak kararların aklın kabul edilebilecek nitelikte olacağına inanılmaktadır.³⁸

Liberal düşüncede tek tip toplum biçimi dayatılmaktadır. Örneğin, liberal toplum kurgusunda dikkate alınan Mill'in, faydacı ve çıkarıcı bireylerinden oluşan toplum anlayışı, özerkliğin sadece geleneksel sonrası liberal bir toplumda olacağı dayatmacası ile, modern devlet görüşünü, bireylerin aralarında özgürce hareket edebileceği bir çok gelenekten beslenebilecek bir çok farklı toplum biçiminin olabileceği üzerine kurulacak alternatif görüşlerden uzaklaştırır. Oysaki, Mill tarzı liberalizmin övdüğü toplum biçimi özerk değildir çünkü çoğulcu türde bir toplum değildir. Esasen liberal toplum, partizan bir akılcı bireysellik ve ilerlemecilik fikrini acımasızca yayan fikir üretici bir elit tarafından yönetilen dar bir toplum türüdür. Bu tek taraflı görüşte, farklılıkların, kültürlerin veya aykırı fikirlerin çeşitlilik olarak görülmediği tam tersine burjuva kültürüne adapte olmayan her şeyin kopartılıp atılmasının zorunlu olduğu bir şiddet uygulama sistemi bulunmaktadır. Liberal politika, çeşitli yaşam biçimleriyle paylaşılabilir bir siyasal düzeni amaçlamamaktadır, liberal bireyin siyasal egemenliğinin peşine düşen Mill'in liberalizmi gibi, her tür liberalizmin kaçınılmaz sonucu yalnızca kötülüklere varmaktadır (Gray, 2004: 282-283). Kötülüklere varmak zorundadır çünkü liberalizm güçlüleri koruyan bir çatışma üzerine kurulu olduğundan sürekli şiddet üretmektedir. Liberal sistemde toplumsal etkinlik ekonomik etkinlikle,

³⁸Söylem (*diskurs*) teorisine dayalı bu tip demokrasi anlayışı, demokratik siyasetin hangi meşruiyet şartlarına sahip olması gerektiğini söyleyen teorik talepleri de değiştirmektedir. Buradan, kamusal alanın iyi işlemesi ile fikir ve irade oluşumunu sağlayan diskursif yapının, mukaveleye dayanan mevcut karar ve temsil mekanizmalarının yerini alacağı anlaşılmamalıdır. Ama ağırlık noktası değişmiş şimdiye kadar şahıslar, seçimler, müesseseler ve hükümler vasıtasıyla tecessüm eden milli irade artık iletişim ve karar oluşturma mekanizmalara yüklenen prosedural taleplerde belirmeye başlamıştır. Bunun neticesi olarak demokratik meşrulaştırma ile devletin mevcut örgütlenme biçimi arasındaki geleneksel bağ da gevşemektedir (Habermas, 2002: 144).

ekonomik etkinlik de sermayenin karlılığıyla özdeş sayılmakta olduğundan, kapitalist liberal modern devlet sistemi sosyal çıkar sahipleri arasında çatışma üzerine kurulu sistemdir (Amin, 2004: 9).

Sonuç olarak sözleşme teorileri, hükümlerinin ve tebaanın karşılıklı sözleşmesinin, yani kurucu toplum sözleşmesi teorisinin, kendisinden hareketle bir yönetim sanatının genel ilkelerine ulaşılmış bir kalıp gibi görülmektedir. Ancak, her ne kadar sözleşme teorisi hükümlerinin tebaaları ile ilişkisi hakkında kamu hukuku teorisinde çok önemli bir rol oynamış olsa dahi, gerçekte bulunmak istenen şey oldukça eksik, yetersiz ve yalnızca kamu hukukuna dair genel ilkelerin ifade çabası düzeyinde kalmıştır (Hobbes örneği bunu açıkça kanıtlamaktadır) (Foucault, 2013: 92-93). Bununla birlikte, modern devlet teorileri ile hiçbir devlet türünün iktisadi-korporatif bir ikellik evresinden kaçınmayacağı doğru ise, devleti kuran toplumsal grupların siyasal hegemonya içeriğinin ağırlıklı olarak iktisadi düzene dayanması gerektiği sonucu zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır (Gramsci, 2014b: 206).

Rousseau, takipçisi olduğu Hobbes ve Locke’a getirdiği eleştirilere rağmen nihayetinde onların ulaştığı sonuca varmıştır. Hobbes, Locke ve Rousseau insanı indirgemeci bir yaklaşımla ele almışlardır. İnsanın erdemlerini yok sayarak (Rousseau erdemlere atıfta bulunmaya çalışmıştır ancak toplumsal erdemler yaklaşımı ile en nihayetinde liberal faydacılık esaslarını öncüller), ‘birey’in yalnızca fayda için güdülleri ile hareket eden insan olduğu fikrini savunmuşlardır. Hobbes, Locke ve Rousseau sivil toplumun kurulmasının gereklerini insanların doğal haklar ve özgürlüklerin korunması, güvenlik, mülkiyet ve eşitlik üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Ancak teorisyenlerin egemenin tahakküm gücünü meşrulaştırmaları, modern devletin yüzyıllar süresince siyasal şiddet üretiminin legalleştirilmesine neden olmuştur. Toplumsallaşmanın temeline yerleştirilen mülkiyet hakkı ile kurumsal kapitalizmin yüzyıllar süresince neden olduğu ekonomik şiddet üretiminin legalleştirilmesine neden olmuştur. Sınır güvenliği ya da güçlü devletin güçsüzü siyasal ve/veya ekonomik amaçlar ile fethetmesini normalleştiren, iç karışıklık üzerinden despot senaryolar ile her daim baskıyı öneren Hobbes’un devletin her türlü şiddeti uygulama sınırsızlığını bir hak olarak meşrulaştırması, kolektif şiddetin yüzyıllar süresince legalleştirilmesine neden olmuştur. Nozick görünmez el ve minimal devlet anlayışı ile toplum sözleşmesi kuramını yanlışlayan bir yaklaşım

temellendirmiştir. Çelişkili yaklaşımları ve ikna kabiliyeti taşımayan metodolojik hataları, toplum sözleşmesi ile temellendirilen modern devlet kuramının artık geçerliğini kabul edilemez kılmaktadır. Bu alt başlıkta, sözleşme teorilerinin iddialarının aksine egemene verilen yetkilerin devletin hak koruyuculuğu yükümlülüğünün hak ihlal eden bir forma dönüşmesine neden olduğu ortaya konmuştur. Modern devletin siyasal şiddet üretiminin detaylı ortaya konabilmesi için, siyasal şiddet egemenin yanı sıra devlet aygıtları üzerinden tartışmayı gerektirmektedir.

1.1.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet

Bu alt bölümde, modern devlet yapılanması içerisindeki kuvvetler ayrılığı ve devlet aygıtlarının konumlandırılması gözetilerek siyasal şiddet, hukuk ve güvenlik aygıtları çerçevesinde tartışılacaktır. Bu bağlamda ‘Devlet, Hukuk ve Şiddet’ alt başlığında, Hobbes, Locke, Rousseau (görece farklılaşan bir kuram denemesi)’nin çağın devletinin şiddet tekeline dönüşmesini sağlayan devlet aygıtlarına yükledikleri görevler ve kuvvetler ayrılığı üzerinden kuramsal önermelerinin eksiklikleri ortaya konarak, devlet-vatandaş ilişkisi içinde siyasal şiddeti meşrulaştırma biçimleri tartışılacaktır. Sözleşme teorisyenlerinin kuvvetler ayrılığı ilkesini tartışma biçimleri ve devlet aygıtları yapılanmasını kurgulama biçimleri günümüz devletlerinin siyasal işlerliğini belirlediği için bu yapılanmanın şiddet üretimine neden olan unsurları tartışılacaktır.

Modern devlet yapılanmasında üç ana fonksiyon olan yasama, yürütme ve yargının tek bir güç olarak egemende toplanmasını engelleyerek mutlak iktidarı önleme eğilimi bulunmaktadır. Ancak günümüzde, yasama ve yürütme ayrılığının kapitalist devlet tarafından reel olarak işletilemediği açık olarak görülmektedir. Yasama ve yürütmenin ayrılması; sınıf devleti ilişkilerinde, politik ve ideolojik olan kurumsal-hukuki anlamı ya da birden çok heterojen faktörü kapsamaktadır. Devlet ilişkisine ait olan yürütme geniş anlamda ise devlet aygıtı, bürokrasi, yönetim, polis, ordu olarak ifade edilen kurumları kapsamaktadır. Bununla birlikte devlet aygıtının kapitalist devlet içerisindeki işleyişi, dar anlamda doğrudan seçilebilir ve temsil edilebilir olan kurumlara özgü fonksiyonlarda emilemez. Kuvvetler ayrılığı, bu güçlerden birinin diğeri üzerindeki egemenliğini, ekonomiğin ve politığın ayrımsal eklemlenme biçimlerini, müdahale etme ya da etmeme biçimlerini de kapsamak zorundadır (örneğin yürütmenin baskın olması politığın ekonomiğe müdahalesi anlamına gelir ancak yasama yürütme nosyonlarının nesnesinin devlet biçimlerine göre değiştiklerini göz önüne almak gerekmektedir (Poulantzas, 2014: 362-363).

Modern devletin kuvvetler ayrılığı ve devlet aygıtı yapılanmalarını irdeleyebilmek için kurucu teorisyenlere tekrar dönmek faydalı bir irdeleme yapmayı sağlayacaktır. Bu yüzden öncelikle, bir başka önemli sorun olan yasama, yürütme, yargı erklerinin şiddet

aracı haline dönüşümü detaylı olarak irdelenmelidir. Doğal hukuk düşünürlerinden Locke, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile egemenin gücünün kontrol edilebileceği önerisini getirmiştir. Mutlak monarşinin uygar toplumla bağdaşmayacağını düşünen, toplumun çoğulculuk ilkesi ile parlamentoda temsilinin oluşması³⁹ (çoğunluk ilkesiyle yurttaşlar temsilcilerini belirlemekte, yine çoğulcu bir yapı içinde parlamentoda önerilerin tartışılması ve çoğunluğun kararı ile yasaların yapılması gereği) ve iç çatışmaları önlemenin yolunu arayan (Hobbes'un çözümü iktidar gücünü arttırarak bulduğu) Locke, '*kuvvet ayrılığı*' kavramını ortaya koymuştur. Uluslarda '*yasama gücü*', kamu yararı gözetilerek yasa yapmak için düzenli olarak toplanan çeşitli kişilerin elinde olmalıdır. Daimi etkiye sahip olan yasaları yapmak kısa zaman alacak ve bir kerede olacaktır. Ancak, uygulanmalar takip gerektirdiğinde, her zaman yürürlükte olan bir '*yürütme gücü*'ne ihtiyaç vardır. Bu nedenler gözetildiğinde, Locke'a göre yasama gücü ve yürütme gücü birbirinden ayrılmalıdır. Bununla birlikte Locke, '*federatif güç*' olarak tanımladığı bir gücü daha yönetime eklemektedir. Locke '*federatif güç*'ü⁴⁰, savaş ve barış yapma, antlaşma yapma ve ittifak kurma gibi işlemleri kapsayan güç olarak tanımlamaktadır çünkü insanlar sivil toplumu kurarak bir ulusun üyesi kimliğini taşımasının yanı sıra, insanoğlunun bir üyesi olarak doğa durumunun içindeki kimliklerini devam ettirmektedirler. Bir toplum bir bütün olarak toplum dışındaki bütün devletler açısından doğa durumundaki bir vücuttur (Locke, 2011: 125-126).

Kuvvetler ayrılığının siyasal ve iktisadi liberalizm için esas önemi, bütün liberal ideolojinin güçsüz ve güçlü yanlarının güçler ayrılığı ilkesi ile tanımlanabilir olmasıdır. Siyasal hegemonyanın organları: yargı, parlamento ve hükümdardır. Hükümetle parlamento arasında konumlanan yargı erki yazılı yasaların sürekliliğini talep ederken parlamento sivil toplumla yakın bağları temsil etmektedir (Gramsci, 2012b: 207-208). Yasama erki en üstün güçtür. Yürütme gücü yasama gücüne tabii ve hesap vermek zorundadır. Anayasal devlet biçiminde yürütme gücünün, yasama gücünün bakanlığı olduğu düşünülebilir. Yasa koyucu, üstün gücü halk tarafından verildiğinden, meclisin toplanma zamanını belirlemek veya yeniden yasa yapmak gibi yetkileri uygulama

³⁹Parlamentarizm, yasal olarak eit birey 'vatandaşların siyasal kararlar alması için seçtiği yasama veya (doğrudan seçilmiş asli bir iktidardan daha etkili güce sahip bir başkanı da içeren) yürütme organıyla ilişki içerisinde oy kullanma ve buna eşlik eden haklar yoluyla siyasete dolaylı katılımına dayanır (Jessop, 2016: 98).

⁴⁰Devletlerarası şiddete yönelik; savaş, barış ve antlaşma durumlarına özel, Locke'un ayrı bir tanımlamaya yer vermesi önem taşımaktadır. 'Federatif güç'ü, yasama ve yürütmeden ayrı bir güç olarak tanımlamaktadır. Yürütme ve federatif güç birliktir. Ancak, Locke federatif gücün pozitif yasalarla yönlendirilme kapasitesinin yürütme gücünden az olduğunu betimlemiştir. Federatif güç Locke'a göre, o güce sahip olanların sağduyusuna bırakılmalıdır (Locke, 2011: 126).

hakları vardır. Halk kendi gücüne dayanarak yasa koyucuyu değiştirme hakkına sahiptir (Locke, 2011: 128-133).

İkinci olarak hukuk ve güvenlik aygıtlarının ürettiği şiddeti irdeleyebilmek için sözleşme teorisyenlerinin modern devlet yapısının nasıl işletilmesi gerektiğini açıkladıkları tasarımlarını yürütme, yargı ve yasama bağlamında irdelemek gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle sözleşme teorisyenlerinin modern devlet yürütme organının yapılandırılması içerisinde şiddeti meşrulaştırmaları ortaya konacaktır. Hobbes devletin kurumsal olarak meşrulaştırması için, doğal haklar bölümünde insan doğasının zorunlu sonucu olarak ispatladığına inandığı ön kabulü olan, ölüm korkusunu yeterli görmektedir. Oysaki her tek insanın ölüm korkusunun yaşamı devam ettirmesi için yeter sebep olmadığı günümüzde kolayca varılabilecek bir sonuçtur. Bir tek kişi dahi onurlu yaşamadığı bir hayatın karşısında yaşama devam etmesinin gereği olmadığı sonucuna vardığı anda Hobbes'un herkesin yaşam hakkı için devletin şiddetine maruz kalmayı yeğlediği sonucunun geçerliği ortadan kalkar. Liberal hukuk sistemi çağımızın geliştirilmiş hukuk sisteminin temellerine oluşturmaktadır ancak adalet ve eşitlik getirmemektedir. Güvenlik gerekçesi ile meşrulaştırılan devletin şiddet tekeli, insan haklarının ve insan onurunun korunmasının önünde hakikatli bir engel olarak durmaktadır. Hobbes'un gücünün hakkı esasına dayandığı devlet, güçlülerin bireysel arzuları ve bencil istekleri nedeniyle sözleşerek kurdukları siyasal bir yapıdır. Egemen ya da iktidar (*power*) ilk kez Hobbes'un öğretisinde bu namla (*eo nomine*) merkezi bir tema haline gelir. Hobbes'un tüm teorisini ilk iktidar felsefesi olarak adlandırabilmek mümkündür. Bir taraftan *potentia*⁴¹ diğer taraftan *potestas*⁴² olan iktidar, hem fiziksel hem de yasal iktidarı anlatmaktadır. İronik olarak monarşiye karşı çıkma amacıyla teori geliştiren Hobbes'un kuramında yasal iktidar karşı gelinmez bir güç olarak konumlandırılmaktadır (Strauss, 2011: 227).

Devlet-birey konumlandırılması üzerinden de bir irdeleme yapmak gerekmektedir. İktidarın ya da egemenliğin modern devlet ile meşrulaştırılması, özgür ve eşit hukuki şahıslardan oluşan bir topluluğun oluştuğu varsayımı üzerine kuruludur. Monarşik egemenlikten modern devlete (milletin egemenliğine) geçişin; tebaa haklarından liberal

⁴¹*Potentia*, bir potansiyeli ya da kapasiteyi ifade eder henüz gerçekleşmemiş ama kendisi için hala bir kabiliyet, ehliyet, iktidar ya da yatkınlık bulunan bir olandır; kudret, salahiyet, yetki, güç, imkan, iktidar (Strauss, 2011: 227).

⁴²*Potestas*, iktidar ya da meleke, hassa, kabiliyet, güç, yetenek. Roma hukukunda bir şahıs üzerinde kurulan egemenlik, sahip olunan güç manasında kullanılır. Genelde *patria potestas* yani baba egemenliği olarak geçer (Strauss, 2011: 227)

siyasi vatandaşlık ve insan haklarına geçişi ifade ettiği ve bireysel özerkliğin (siyasi özerlik) sağlanması olduğu iddia edilir. Modern devlet teorisinde rasyonel hukukun tanımı mahdud sayıda insanın birbirine karşılıklı olarak aynı hakları tanımak şartıyla bir araya gelmesidir. Toplumsal hayatın pozitif hukuk vasıtasıyla meşru biçimde tanzim edilmesi bu haklar aracılığıyla mümkündür. Ancak Habermas'ın değindiği gibi, rasyonel hukuk anlayışı esasen özgür ve eşit vatandaşlar arasındaki birliğin pozitif hukuk aracılığı ile nasıl sağlanabileceği meselesini felsefi şekilde ele aldığı iddiası ile, eşitlikçi beklentiler doğurarak dikkatleri akla uygun gerçekleşmeyen bir realitenin gösterdiği mukavemete çevirmektedir (Habermas, 2002: 73-82). Modern devletin tahakkümü hukuk ile legalleştirilmesi şiddet üretiminin en vahim temelini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, modern siyasal tarihin kanlı katliamlarının teorik kökenleri her daim liberal anlayıştan beslenmektedir. Örneğin, Hobbes'un insan doğası üzerine kötümser (insan insanın kurdudur) ve indirgemeci (faydaları için herşeyi yapan insan) anlayışı, hukuk ve devlet aygıtlarının bu ilkeler üzerinden toplum ve bireyi konumlandırmasına ve devletin baskı ya da şiddetle yönetilmesine neden olmuştur. Bir başka örnek olarak Hobbes'tan yola çıkan faşizmin kurucu teorisye Schmitt'in dost-düşman kavramının dayanağı olmuştur. Schmitt (2012: 96)'in kendi ifadesi ile: "Hobbes gibi siyaset teorisyenleri 'kötümserlikleri' ile gerçekte dost-düşman ayrımına dair reel bir gerçekliği ya da gerçek olasılığını baştan varsaymaktalardır. Hakikaten, büyük ve sistematik bir siyaset düşünürü olan Hobbes'ta insana dair 'kötümser' kavrayış; gerçeğe, iyiye ve haklıya dair her iki taraftaki mevcut kanaatlerin en kötü düşmanlıklara neden olduğu yönündeki isabetli fikirdir. Son olarak herkesin herkese savaşı (*bellum*): bu fikirler ne korkunç ve hasta bir fantezinin ürünü, ama ne de sadece kendisini 'serbest' rekabet üzerine kuran bir burjuva toplumunun felsefesi (*tönnies*) addedilmelidir. Çünkü, Hobbes'un söyledikleri özgül bir siyasal düşünce sisteminin asli koşullarıdır". Her ne kadar Hobbes, teoreminde devletin gücünü sınırlandırabilecek birkaç önermede bulunmuş olsa dahi, bu önermelerin çağın devlet şiddetinde oldukça yüzeysel ve uygulanmaktan uzak olduğunu iddia etmek mümkündür. Hobbes devletin şiddet tekeli olmasını meşrulaştırmıştır. Takipçileri Locke ve Rousseau da nedensellik çözümlemelerinde ve siyasi metodolojilerinde farklılık iddiasında olsalar dahi devletin şiddet mekanizmasına dönüşmesi için destekleyici teoremler sunmuşlardır.

Hobbes devleti Tanrısal ve insani olarak ikili bir yapıda çözümleme işine girişmiştir. Tanrının kudretine sahip devlet önermesi ile, materyalist olma çabasına girişen Hobbes'un devleti kutsallaştırma görevini layıkıyla yerine getirmesi neticesine varması, teoreminin çelişki üzerinde yükseleceği temeli oluşturmuştur. Hobbes'a göre devleti anlamlandırmak için insanı anlamak gerekmektedir çünkü devletin içeriği onun yapıcısı olan insana benzemektedir. Hobbes için, Latince'de '*civitas*' kelimesinin karşılığı olan '*devlet*', doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olan, yapay bir insandan⁴³ başka bir şey değildir. Bu siyasi varlığı en başta bir araya getiren sözleşmeler, Tanrı'nın insanı yaratma emrine benzemektedir (Hobbes, 2013: 17). Devlet, sözleşmeye katılan insanların güçlerini ve kaynaklarını ortak savunma ve barış için kullanacak olan tek bir kişidir (Hobbes, 2014: 84). Hobbes, bireylerin anlaşma öncesi tasavvur edebilecekleri egemen güç ile kendi tasarladığı egemen gücün aynı olduğunu varsaymıştır (Malcolm, 1991: 549). Hobbes devleti, '*Leviathan*'⁴⁴ adını verdiğini bir yaratığa benzettiğini belirtmektedir (Hobbes, 2013: 239). Doğru olduğuna inanılan düzen en baştan teşekkül etmeyip Hobbes'un *Leviathan*'ı ile vücut bulacaktır. Oysaki, şiddete maruz bırakılarak öldürülme korkusu gerçekten insandaki en etkin güç ise, gerçekleşmesi böylesine arzulanan bir düzen insan var olduğundan beri olur idi (Strauss, 2011: 234).

Hobbes'un egemenin elinde siyasal şiddeti meşrulaştırması '*Leviathan*' yapısındaki şu cümleleriyle özetlenebilir: "Devletin amacı, bireysel güvenliktir.⁴⁵ Güvenlik doğal hukukla sağlanamaz... Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez⁴⁶ tek bir karar verici tarafından yönetilmeyen bir çoğunluk da sağlanamaz ...Tek karar verici sürekli olmalıdır" (Hobbes, 2013: 133-134). Sözleşme tasarımına dayanan modern devlet anlayışı, hak korumamakla birlikte şiddet üretimini meşrulaştırmaktadır. Bu şiddet tasarımında tebaa ve egemen konumlanmasının şiddet

⁴³Egemenlik, bütün gövdeye canlılık ve hareket veren ruhtur; yargı ve yürütme yapay eklemlerdir; adalet ve yasalar, akıl ve iradedir; hukukçular hafızadır; ödül ve ceza ise sınırlardır; uyum sağlık iken iç savaş ölümdür (Hobbes, 2013: 17; 42-44).

⁴⁴(Eyub kitabının kırk birinci babının en son iki mısrasından esinlenerek) *Leviathan* yeryüzünde benzeri olmayan ve korkmayacak şekilde yaratılmış ölümlü bir yaratıktır. Altındaki her şeyi görür, yeryüzünde korkacak bir şeyi olmamakla birlikte; gökyüzünde korkması gereken ve yasalarına bağlı olduğu bir şey vardır. Ancak bu kadar güçlü bir yaratık olmasına rağmen ölümlü olması, bir devletin dağılabileceği anlamını taşımaktadır (Hobbes, 2013: 239).

⁴⁵Hobbes, insanların bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından doğuştan eşit olduklarını düşünmektedir. Eşitlik ise, 'güvensizlik' ve 'savaş'ın ortaya çıkma nedenidir (Hobbes, 2013: 99-100). İnsanlar arasındaki karşılıklı korkunun nedeni kısmen aralarındaki doğal eşitlikte kısmen de birbirlerine zarar verme isteğinde yatmaktadır (Hobbes, 2014: 26-27). Hobbes'a göre doğası gereği insanın şiddeti kullanmasına yol açan üç temel kavga nedeni bulunmaktadır. Birincisi, kazanç için '*rekabet*'tir; ikincisi kendilerini korumak için '*güvensizlik*'tir; üçüncüsü kendi kişilikleri için '*şan ve şeref*'tir (Hobbes, 2013: 101).

⁴⁶Doğa yasalarına rağmen kurulu bir iktidar yoksa veya bu iktidar güvenliğimiz için yeterince büyük değilse; herkes, bütün diğer insanlara karşı korunmak için, kendi gücüne ve kurnazlığına dayanacak ve üstelik bunu meşru olarak yapabilecektir (Hobbes, 2013: 133-134).

ilişkisi üzerinden düzenlenmesi; Hobbes'un, '*Leviathan*'da betimlediği 'devlet' , 'egemen' ve 'uyruk' tanımlaması üzerinden görülebilir:

İnsanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oylarını çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir.⁴⁷ Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir DEVLET (Lat. *civitas*) olarak adlandırılır. İşte o Ejderha'nın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur. Çünkü, devletteki her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur ki, o kişi, bu kudret ve gücün dehşetiyle, bütün insanların yurttan barış ve yurtdışında düşmanlara karşı yardımlaşma yönündeki iradelerini birleştirip biçimlendirmeye muktedir hale gelir... Bu kişiliği taşıyana EGEMEN denir ve onun egemenlik kudretine sahip olduğu söylenir; onun dışında kalan herkes ise, onun UYRUĞU'dur (Hobbes, 2013: 136-137).

Hobbes, hukuku cezalandırmanın aracı olarak görmektedir. Onur ve merhamet gibi ahlaki ilkeleri yok sayar. İstikrarlı bir siyasi düzen için olması gereken doğal tutkularımız ve korku oyunuyla, temelde rekabetçi ve egoist merkezi bir devlet kurmaktır. Egemenin rolü, cezalandırma korkusu ya da baskıyla insanların tutkularını kontrol altında tutmak ve böylece güvenliğin sağlanmasıdır. Güçlü bir egemen olmadığında savaş olacaktır. Bu savaş halinde, güçler ve kaynaklar arasında kabaca bir eşitlik vardır. Bedeni güçlendirirken, en zayıf en güçlüsünü gizlice öldür; zihinsel kapasite söz konusu olduğunda; bu kaba eşitlik sadece şüpheyle karşı karşıya kalacaktır (Nussbaum, 2007: 39-40). Adaletin ve eşitsizliğin bu kurgusu neticesinde geline nokta, şiddet aracılığıyla sürekli üretilen ve ağırlaşan yapısal sürekli eşitsizliklerin bizzat ölüm karşısında mutlak eşitsizliklere dönüşmesi gerçeğiyle tanımlanabilir olmuştur. Dünyamız bizzat ölüm deneyimlerinin patlak vermesinin ve radikal eşitsizliğin dünyasıdır (Balibar, 2014: 51).

Hobbes için sözleşme ile kurulmuş devletin bir diğer tanımı; bir insan topluluğunun çoğunluğunun kendilerinin temsilcisi olma hakkını, bir kişiye veya heyete vermesi konusunda anlaşmalarıdır. Bunun aleyhinde oy verenler de lehinde oy verenler gibi barış içinde yaşamak ve güvenlik için, egemenin kararlarına tabi olmak zorundadır. Hobbes, egemenin bir uyruğa yaptığı hiçbir şeyin haksızlık olmayacağını belirterek, devletin tahakküm kudretini sınırsızlaştırmıştır. Hobbes 'özgür vatandaşı' tam

⁴⁷Bu onaylamak rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, "senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum" demişesine, herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir (Hobbes, 2013:136-137).

teslimiyet ile şiddetin ölçüsüzlüğüne maruz bırakacağını ve hak taşıyıcı öznenin sınırsız özgürlüklerinden yükümlülükleri ile vazgeçmek durumunda olan bir birey olması gerektiğini⁴⁸ şu şekilde açıklamaktadır; “Uyrukların özgürlüğü, egemenin uyrukların eylemlerini düzenlerken yasaklamamış olduğu işlerdedir sadece. Egemenin bir uyruğa yapacağı hiçbir şey, adaletsizlik ve haksızlık olarak adlandırılmaz” (Hobbes, 2013: 163-165).⁴⁹ Ancak, devletin bireylerle aktif bir kültürün unsuru olarak yani yurttaş tipi yaratan bir hareket olarak özdeşleştirilebileceği yolundaki sav, politik toplumun kabuğu içerisinde karmaşık ve çok iyi eklemli bir sivil toplumu inşa etme iradesini belirleme amacına hizmet etmesi gereken ve politik toplumla çatışmaması beklenen bir roldedir (Gramsci, 2010: 292-293).

Devletin uyruğuna şiddet uygulama hakkını meşrulaştıran Hobbes, devletin bu hakkı uyruklarından almadığını çünkü hiç kimse başkasına üzerinde şiddet uygulama hakkını vermemiş olacağını itiraf etmektedir. Bu noktada zorlayıcı bir biçimde Hobbes yine de devletin şiddet uygulama hakkını uyrukların sözleşme devrine bağlar. Hobbes’a göre, devlette kullanılan cezalandırma hakkının temeli; uyruklar toplum sözleşmesine geçerken kendi sınırsız güç uygulama haklarını bırakmalarına rağmen, bütün uyrukların korunması amacıyla egemenin uygun göreceği şekilde kendi sınırsız güç uygulama haklarını kullanması yetkilerini teslim etmişlerdir. Bu hak, uyruklar tarafından verilmemiş fakat egemene bırakılmıştır. ‘Ceza’ ise, kamu otoritesi tarafından yasa ihlali olarak görülen bir şeyi yapmış insanların itaate eğilimli olmaları için, otorite tarafından verilen kötülüktür (Hobbes, 2013: 231-232). Hobbes’a göre devlet biçimleri monarşi, demokrasi, aristokrasi olmak üzere üç tanedir.⁵⁰ Devletlerarasındaki fark, egemenin farklı oluşunda yatmaktadır (Hobbes, 2013: 146). Halkın yönetimine dayanmayan bütün yönetimler ise, ‘tiranlık’tır (Hobbes, 2013: 499). Hobbes’a göre her üç yönetimde (tiranlık haricinde) makul derecede yetkin yönetim biçimleridir. Bu bağlamda Hobbes, egemenin ne derece güç sahibi olacağı konusunda endişe gütmediğini açıkça belirtmiştir

⁴⁸Kişi, sözleri ve eylemleri ya kendisine ait olarak ya da bir başkasının sözlerinin veya eylemlerinin kendisine atfedildiği kabul edilebilir (Hobbes, 2013: 125). Hobbes, ‘Yurttaşlığın Felsefi Temelleri’ (2014: 11) yapıtında devletin hakkının ve ‘yurttaş’ların görevlerinin incelenmesi için, insan doğasının incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Özgür bir insan, gücü ve zekasıyla yapmaya muktedir olduğu şeyi yapması engellenmemiş kişidir. Hobbes kendi yöntemi gereği, insanların doğal karakterleri gereği bir güç tarafından sınırlanmadıklarında birbirlerinden korktuklarını ve birbirlerine güvenmediklerini ilk ilke olarak kabul etmiştir.

⁴⁹Uyruğun yükümlülüğü ve özgürlüğü, egemenliğin kuruluşundaki amaçtan yani uyrukların kendi aralarında barışın kurulması ve onların ortak bir düşmana savunmasının sağlanması amacıyla tüketilmelidir. Ancak bazı özel durumlarda bireyler doğal haklarından gelen hakları uyruk olarak da taşırlar (Hobbes, 2013: 168).

⁵⁰Egemen güç ya bir kişide, ya birden fazla kişide, ya da herkeste birden olmak zorundadır; temsilci bir kişi olduğunda devlet bir ‘monarşi’; bir araya gelecek herkesten oluşan bir heyet ise ‘demokrasi’ veya halk devletidir; sadece bir kesimin heyeti olduğunda ise ‘aristokrasi’ adını alır (Hobbes, 2013: 146).

çünkü devlet ölçüsüz şiddet uygulama hakkına meşru olarak sahiptir. Hobbes, tesadüfi olarak sözleşme ile aynı anda tüm gezegende rıza vererek toplumlaşan insanın, hipotetik olarak yaptığı sözleşme ile devletin şiddetini meşrulaştırdığını savunmaktadır. Kötü bir kurgunun yanlış sonucu olarak çağın modern devleti şiddet tekeli haline bu varsayımlara dayanarak getirilmiştir.

İnsanın yaşam ve mülkiyet hakkının ötesinde bir kaygı gütmemediğini savunan Locke’a göre, devletin kurulma amacı, doğa durumundaki insanların sınırsız özgürlüklerinden vazgeçerek, herhangi bir gücün hakimiyetine girmeleridir; bunun nedeni ise; doğa durumunda, her tek kişinin sahip olduğu mülkiyet hakkının, herkesin kendi adaletini sağladığı ortamda başkalarının işgaline açık olmasıdır. Doğa durumunda yapılan sözleşme anlayışında, bireylerin sözleşme yapmak için toplumu oluşturan üyelerin rızalarının alınması gerekmektedir. Siyasal bir toplum oluşturulacağı zaman ise, düzenlemeler doğa yasasına uygun olmalıdır. İnsanların bir ulus çatısı altında toplanmalarının amacı, mülklerini korumak ile güven ve barış içinde bir hayatı devam ettirme arzularıdır. Çağın ‘faydacı’ birey ve toplum tasarımı oluşturan kapitalist ‘devlet’leşmenin ya da siyasal liberalizmin kurucusu Locke, bir ulus çatısı altında toplanmanın⁵¹ tanımını şu şekilde yapmıştır; “herhangi bir sayıda (üyeleri olan topluluktaki) insanlar tek bir toplum veya hükümet oluşturmak için rıza gösterdiğinde, çoğunluğun geriye kalan adına hareket edebildiği bir ‘hükümet’ altında birleşmiş tek bir halkı meydana getirmiş olurlar. Her bireyin onayıyla, bireylerin mülkiyet hakları üstün bir güce devredilir” (Locke, 2011: 91).

Locke’a göre yürütmenin neden olacağı siyasal şiddetin irdelenmesi için ise hükümet biçimlerine de değinmek gerekmektedir. Locke, hükümet biçimlerini demokrasi, oligarşi ve monarşi (katılımsal monarşi ve seçime dayalı monarşi) olarak sınıflamıştır (Locke, 2011: 115).⁵² Locke (2011: 165)’a göre, yönetici yasayı değil kendi iradesini

⁵¹Bir ulus altında birleşmenin ilk koşulu, ortak rızayla kabul görmüş, doğru ve yanlışın standardı olan bir yasadır. İkinci koşul ise, bütün anlaşmazlıkları çözüme bağlayacak yetki sahibi ve tarafsız bir yargıdır. Üçüncü koşul ise, haklı cezayı destekleyen haksız güç kullanımını engelleyen bir gücün gerekliliğidir. Tüm koşulların uygulanmaları; barış, güvenlik ve halkların ortak yararından başka bir amaca yönelik olmamalıdır (Locke, 2011: 111-113).

⁵²‘Demokrasi’, bütün gücü elinde bulunduran toplum çoğunluğunun, bu gücü zaman zaman yasalar yapmak ve bu yasaların atadığı resmi görevliler aracılığıyla yürürlüğe konması için kullanmasıdır. ‘Oligarşi’, çoğunluk yasa yapma gücünü seçilen birkaç adamın, onların mirasçıları veya ardıllarının eline bırakmasıdır. ‘Monarşi’ ise, gücün tek adamın eline bırakılmasıdır; hem tek bir adama hem de onun mirasçılarına verilirse ‘katılımsal monarşi’ veya gücün tek bir adama ölümüne kadar verili ve sonrasında yeni bir aday gösterme yetkisi çoğunluğun eline bırakılırsa ‘seçime dayalı monarşi’ olur. Toplum uygun görürse bunların karışımından oluşan hükümetler kurulabilir. ‘Hükümet biçimi’ ulusun yapısı gibi, aşağı seviyedeki bir gücün üstün olana emretmesi veya üstün olandan başkasının yasaları yapmasını tasavvur etmek imkansız olduğundan, egemenlik gücünün ki bu ‘yasama’dır, nereye konulduğuna yasa yapma gücünün kimin elinde olduğuna bağlıdır (Locke, 2011: 115). Locke, ulus kavramını kullanırken İngilizce kent veya cemiyyet kelimelerine kıyasla, en yakın kelime olarak kullandığını fakat tam olarak ifade etmek istediği anlamı karşılamadığını

kural yaptığında ve emirleri kendi hırsını, intikamını ve açgözlülüğünü tatmin etmeye yönelik olduğunda ‘tiranlık’ olur (Locke, 2011: 133).⁵³ Siyasal güç, her insanın doğa durumunda sahip olduğu gücü toplumun ellerine ve sonra da toplumun kendisini yönetmesi için seçtiği kişilere, kamusal güvenin sağlanması şartı ile verdiği yetki olduğundan; yetki sahibinin ölçütü üyelerinin hayatlarını, özgürlüklerini ve mülklerini koruma amaçlarını gerçekleştirmek olmalıdır. Siyasal güç keyfi bir güce dönüşmeye başlar ise, Locke’a göre despotik güç kullanılmaktadır. Saldırgan kendisini, başkasıyla savaş durumuna sokmuştur. Despotik güç, bir adamın başkası üzerinde yaşam hakkını alacak şekilde uyguladığı keyfi güçtür (Locke, 2011: 146-147). Ancak bir taraftan modern devlet gücü egemen erke savaşlarla yaşam hakkını alma gücü verdiği için her daim despotiklik içermektedir. Siyasal gücün, yasalara cezalar eklemek için toplumdan aldığı bir yetkiye sahip olduğunu da beliren Locke egemen gücün yetki sahipliğine bir ölçüt sunduğunu dile getirmekle birlikte; sunduğu ölçütleri ortaya koymamıştır ve ölçütlerin sınırlarını detaylandırmamıştır. Bilhassa özgürlüklerin korunmasındaki ölçütlerin belirlenmesi, devletin şiddeti meşrulaştırmasına karşın etkin bir engel olabilecek iken, yetki egemenin vicdanına bırakılan bir yaptırım gücüne dönüşmüştür.

Locke Hobbes’un mutlak yönetim anlayışına uzak olup, sınırlı yönetim istediğini göstermeye çalışmaktadır. Keyfi, mutlak güç karşısında özgürlük Locke’a göre kendini koruma hakkının kalkanıdır. Ancak Locke’un talep ettiği kısıtlamalar teorisinde devletin kudretli Leviathan olarak kalmasının ötesine gidilememiştir; sözleşme sonucu hükmedilme karşısında razı oluş Hobbes’da ‘egemen’e, Locke’da ‘üstün güç’e devredilmiştir. Kurulu yönetimi kaldırma hakkı normalde atıldır çünkü bireyin topluma tabi olmasını hafifletmemiştir (Strauss, 2011: 267-268). Modern doğal hukuk teorileriyle bireylerin tüm haklarının devri konusunda ki katı kural savunularının altında yer alan kabul, bireyin kendini koruma hakkının öncelikli olmasıdır. Ancak ironik olarak toplumun sözleşmeyi feshetme ya da karşı koyma hakkı, saf anarşiye dönmenin önüne engel olarak koydukları bireyin haklarını tamamen devretmeleri ilkesini etkisiz bırakacaktır.

açıklamıştır. Locke, ‘ulus’ ile demokrasiyi ya da bir hükümet biçimini ifade etmediğini, ‘civitas’ sözcüğünün karşılığı olan *bağımsız bir toplumu* kastetmekte olduğunu belirtir (Locke, 2011: 115).

⁵³Tiranlık, kimsenin hakkı olamayacağı bir şeye hakkının ötesinde güç kullanmasıdır. Siyasal yapının tiranlaşması durumunda halkın direnme hakkının var olduğunu belirtir (Locke, 2011: 133).

Rousseau’da egemen olan devlet değil, halktır. Egemen varlık kendi kendisiyle sözleşme yapan kişi durumundadır (Rousseau, 2013: 163).⁵⁴ Devlet, üyelerin birleşmesiyle kurulmuş tüzel kişi olabilmek ve varlığını korumak için güç ister. Genel istemin yönetimi altında olan bu yetki egemenlik adını alır (Rousseau, 2006: 28). Rousseau’ya göre, meşru olan yönetimin birinci ilkesi genel iradeyi izlemektir. Genel irade, kamusal ekonominin⁵⁵ baş ilkesi ve yönetimin temel kuralıdır⁵⁶. Rousseau da Hobbes ve Locke gibi, modern politik bilimler için sorun olan uzlaşmanın kurgusal kökenine çözüm getirememiştir. Genel seçim hakkının, kamusal özgürlükleri kullanabilmek için yeterli olduğu tezi bugün eleştirilerin çarpazlama ateşi altındadır (Arendt, 2013: 106). Rousseau’ya göre ‘hükümet’⁵⁷ ise, yurttaşlarla egemen varlığın karşılıklı ilişkilerini sağlamak amacıyla kurulmuş, yasaları yürütmek ve politik-toplumsal özgürlükleri sürdürmekle görevli aracı bir bütündür.⁵⁸ Rousseau hükümet türlerini demokrasi, aristokrasi, monarşi ve karma hükümetler olarak kavramlaştırmıştır (Rousseau, 2006: 61).⁵⁹ Rousseau’ya göre toplum sözleşmesi yapılması ile, sözleşmeyi yapanların şahsi varlıkları, toplantıdaki oy sayısı kadar üyesi olan tüzel ve kolektif bir bütüne dönüşmüş olur. Bu bütün, ortak benliği; tüzel kişi ise ‘*politik bütün*’ ya da ‘*cumhuriyet*’i oluşturur. “Üyeleri ona edilgin olduğu zaman ‘*devlet (etat)*’, etkin olduğu zaman ‘*egemen varlık (souverain)*’, öbür devletler karşısında da ‘*egemenlik (puissance)*’ diyeceklerdir. Ortaklara gelince, onlar bir birlik olarak ‘*halk*’, egemen gücün birer üyesi olarak teker teker ‘*yurttaş*’, devletin yasalarına boyun eğen kişiler olarak da ‘*uyruk*’ adını alırlar” (Rousseau, 2006: 15). Cumhuriyet aslında bir ‘*etat*’dır. Cumhuriyet öncelikle bir alan, bir toprak demektir; daha sonra yasalar, kurallar, teamüller bütünü ya

⁵⁴ Ancak Rousseau halk kavramını nüfus olarak ölçülebilir kılar iken egemen varlık kavramını kolektif bir bütün olarak tasarlamıştır. Sözleşme ile her iki taraf (politik kurum ve halk), şart olarak koşulmuş olan ve birliklerinin bağlarını teşkil eden kanunlara uymayı üstlenir. Halk toplumsal ilişkiler konusunda bütün istemlerini bir tek istençte toplamış olduğundan, bütün maddeler devletin istisnasız tüm üyelerini bağlamaktadır (Rousseau, 2013: 163).

⁵⁵ Rousseau kamusal ekonomi kavramını iktisat mahiyetinde değil, toplum ve devlet idaresi olarak kullanmaktadır. İstemenin gerekliliği özgürlük olduğu için kamusal özgürlük (bireylerin hakları, özgürlükleri) ve yönetimin yetkisi (devletin otoritesi, yasaların egemenliği ve adalet) bir arada sağlanmalıdır (Rousseau, 2015: 16).

⁵⁶ Yasa koyucunun birinci ödevi yasaları genel iradeye uydurmak, kamusal ekonomi’nin birinci kuralı da yönetim sürecinin yasalara uygun olmasıdır (Rousseau, 2015: 20).

⁵⁷ Bütünün üyelerine görevliler veya krallar (egemen varlığın yöneticileri), bütünün topuna birdense hükümdar denir. Hükümet egemen varlık değildir. Egemen varlığın görevlisi olan yöneticiler, onun adına devlet gücünü kullanırlar. Egemen varlık bu yetkiyi sınırlayabilir veya geri alabilir. Hükümdarın üstün istemi yasadır ve gücü de kamu gücüdür (Rousseau, 2006: 54-58).

⁵⁸ Hükümdar egemen varlığın isteminden vazgeçip özel isteme uymak için gücünü kullanırsa toplumsal birlik ortadan kalkar. Hükümet egemen varlıktan aldığı buyrukları halka geçiren ara mekanizmadır. Devlet edilgindir ve kendiliğinden vardır. Hükümet ise, tüzel bir kişidir, egemen varlık gibi etkin ve ancak egemen varlıkla birlikte vardır (Rousseau, 2006: 54-58).

⁵⁹ Egemen varlık yönetim görevini bütün halka ya da halkın büyük bir bölümüne bırakır ise ‘demokrasi’; egemen varlık yönetim işini bir azınlığın eline bırakır ise, ‘aristokrasi’; egemen varlık yönetimi tek bir yöneticinin eline bırakır ise, ‘monarşi ya da krallık’; yürütme gücü paylaşılr ise ‘karma’ hükümet hakimiyeti söz konusudur (Rousseau, 2006: 61). Rousseau (2006: 82-83), hükümetlerin bozulmasının iki yolu olduğunu belirtir. İlk durum, hükümetin sıkışıp daralması olarak tanımladığı; demokrasiden aristokrasiye, aristokrasiden krallığa, krallığında yozlaşarak tiranlığa dönüşmesidir. İkinci durum ise; devletin yasalara göre yönetilmemesi ya da devlet gücünün zorla ele geçirilmesi sonucunda devletin dağılmasıdır.

da bir yargılama ortamı demektir. Cumhuriyet, bir hal değilse de bir haller bütünüdür, yani kendilerini payeleriyle belirleyen kişilerin bir bütünüdür. Nihayet cumhuriyet, saydığımız bu üç şeyin, yani alan, yargılama, kurum ya da kişilerin payelerinin istikrarıdır. Devlet aklı da, nesnel olarak etat kelimesinin içerdiği hususlarda, cumhuriyetin bütünlüğünü koruması için gerekli olan şeydir (Foucault, 2013: 223).

Rousseau evrensel ahlak arayışı ve pozitivizmin ikileminde kaybolduğu teoreminde; devletin ahlaki ve kolektif bir bütün olduğunu saptamayı amaçlar iken, devleti millileştirerek faşizmin ilerleyeceği siyasal ideolojiyi yaratmıştır. Hobbes'un teorisinde öne sürdüğü gibi tüm bireylere sirayet etmiş müşterek bir amaç bulmanın zorluğuna dikkat çeken Rousseau, insanların ulus gibi müşterek bir bağ ile devletleştiğini öne sürmüştür. Rousseau'ya göre 'millet/halk/ulus' gibi ortak amaçlar; ortak bağlılıkları oluşturur, Tanrısallıktan ve hükümdarlıktan uzaklaştırır, bireylere seküler devlet bağına kabul ettirir. Hobbes'a göre, her tek birey için teşvik edici bir toplumsallaşma amacı öne sürdüğü iddiasında olan Rousseau'nun eşit ve özgür yurttaş antitezinden çıkan 'millet' kavramı, Hitler'in iktidarına ilerleyişinin tüm ideolojik rotasını oluşturacaktır (Neumann, 2009: 101).

Günümüzde ise, milli değerlerin araçsallaştırılarak şiddetin meşrulaştırılmasının sözleşme teorilerine dayandığını ve insanın doğası gereği şiddete meyilli olduğunun yeniden kutsanmasını şiddetin kullanılma mekanizması için ulusal egemenlik iddialarının göreceleştirilmesiyle tanımlanır gözükmemekte olduğunu Balibar (2014: 50)'ın ifadeleri ile açıklamak konuyu aydınlatmak açısından önem taşımaktadır: "Etnik-dinsel temeli çatışmaların hızla çoğalması ve bu çatışmaların dışarıdan bakıldığı zaman karşı konulamaz biçimde, Batılılaşmış dünyanın merkezinde olduğu kadar çeperlerinde de patlak veren ulusal ya da ulus ötesi kimlik savaşlarına dönüşmeleri; yakın bir tarihe kadar sömürülenlerin ve tahakküm altında olanların özgürleşme hareketinin ana bileşenlerini oluşturur görünen toplumsal hareketlerin karşılıklı uyuşmazlıkları ve parçalanmaları, 'Hobbesçu dönüm noktası' teoremlerine yeniden dönen çağdaş siyasal felsefesi temsillerinden beslenmektedir. Sözü edilen temsiller, siyasetin artık kurumsal sınırlar kadar ülke sınırları boyunca da yayılan tutku ve çıkarların katıksız güç istençlerini cisimleştirdiği düşüncesiyle birleşmektedir".

Rousseau, demokrasinin tasvirini doğrudan demokrasi üzerinden açıklamaktadır. Demokrasi genel istem ile özel istemin birbirine karışması sonucunu vereceğinde, iç savaş ve karışıklıklara en elverişli sistemdir.⁶⁰ Demokrasinin sivil toplumda mümkün olamayacağını ancak Tanrıların bir halkı olur ise mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bununla birlikte Rousseau'ya göre halkın egemenliğinden yükselen her devlet, yönetim biçimi ne olursa olsun bir 'cumhuriyet'tir. Rousseau'ya göre, sivil toplum ulusallık⁶¹ temeli üzerinde yükselirse, sivil toplumun kökeni açısından daha sağlıklı olacaktır çünkü ulus doğa durumunda da olduğu için hesaba ya da özel çıkara göre daha derin bir anlam taşımaktadır (Strauss, 2011: 329). Ancak demokrasi de, otoriteye boyun eğmeye yatkın insanların otoritelerini uygulayacak bir unvana sahip olanlar tarafından yönetilmesi kadim mantığının sekteye uğratılmasıyla gelmiştir. Dolayısıyla demokrasi terimi bir yönetim biçimini tanımlamaz, sadece iyi yönetime ilişkin belirli ilkeleri desteklemek için ortaya konmuş bir fanteziden başka bir şey değildir. Demokrasi hukuki-politik bir biçimle özdeşleştirilemez çünkü halkın gücü her zaman bu biçimlerin altındadır. Demokrasi günümüzde, tahakküm sisteminin edeb-i keliması ya da şeytani adı olmuştur (Ranciere, 2017: 59-60; 97). Egemen halk kurgusu, halkı bölen, parlamenterler tarafından temsil edilen veya devlette somutlaşan anayasada yazılı halka nazaran ek bir halk oluşturan siyasal pratiklerle yönetim mantığı arasında iyi ya da kötü bir bağ kurmaya hizmet etmiştir. Dün, meclislerin canlılığı azınlıkların yer bularak temsil hakkı edinmesi ile mümkünken; bugün temsil gücü ise, sözde egemen halktan sadece uyumlu yanıtlar vermesini bekleyen zenginliğin iktidarındır. Yönetimin temsili demokrasisi artık zenginlik hareketinin sınırsızlığı için uygun koşulların yaratılmasıdır (Ranciere, 2017: 84-86).

Çoğulculuk, kaynağı sivil toplum olan çıkarları veya amaçları temsil eden, gönüllü üyeliğe dayalı ve devletin ilgili kurumlarınca meşru kabul edilen siyasal güçlerin devlet aygıtlarına erişimini sağlayan kurumsallaşmış kanallara dayandırılması gereken bir yaklaşımdır. Ancak bu erişim, herkesin eşit fırsat ve koşullara sahip olduğu biçimde

⁶⁰Bütün üyeleri eşit olan devlette siyasal yetke uzlaşlar üzerine kurulabilir ve yetke sahibi üyelere yasalara dayanarak buyruk verebilir. Genel yönetim kendisinden önce var olan özel mülkiyeti güvenceye almak üzere kurulmuştur (Rousseau, 2015: 8). Rousseau devlet idaresini, halkçı ve despot diye ayırmaktadır. '*Halkçı idare*'; halk ile yöneticiler arasında çıkar ve irade birliğinin hüküm sürdüğü devlete içkindir. '*Despot idare*' ise, yöneticiler ile halkın çıkarlarının ve iradelerinin farklı olduğu her yerde var olacaktır (Rousseau, 2015: 16).

⁶¹Rousseau'ya göre tüm üyelerinin aynı doğal etkinliklerin tesiriyle yoğunlaşması sonucu doğan geleneklerin bir arada tuttuğu grup olan ulus ya da kabile sivil toplumdan önce gelir. Ulus ilk doğa durumunda sivil topluma göre daha yakındır (Strauss, 2011: 329).

ortaya çıkmaktan oldukça uzaktır ve çoğulcu gövdeler devletin işleyiş mantığına ve yapısına uyum sağlama baskısı ile karşı karşıya bırakıldıkları için siyasal hesaplaşmaların yıkıcı eylemleri ortaya çıkmaktadır (Jessop, 2016: 98). Liberal demokrasinin kendisine özgün yasal koşulları bulunmaktadır. Locke'un tasvirinin liberal demokrasi pratiğinde içerdiği ilkeler şu şekilde; örgütlenme özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, seçme-seçilme özgürlüğü gibi kendine has kurumsallaşmaları olan özgürlükler, rekabetçi parti sistemi, doğal yönetici partilerin devir daimi, tak başına ya da koalisyon yoluyla hükümet kurma, yasama ve yürütme üzerinde parlamenter denetim, yasa ile yürütmenin seçmene ve kamuoyuna karşı sorumluluğu biçiminde sıralanabilir. Popüler-demokratik mücadele, yurttaş haklarının geçerlilik alanını daha fazla nüfusu söz konusu vatandaşlık kategorisine dahil ederek halkın bu süreçleri izleyip güvence altında hissedeceği kararsız güçler dengesinin yaratılıp sürdürülmesini amaçlamaktadır. Ancak, devletin demokratik kurumlar aracılığı ile uyguladığı politikaların esas amacı toplumsal kaynaşmada siyasal sınıf tahakküm sistemi içerisinde oluşacak kırılmaları ve çatışmaları önleme gayretidir (Jessop, 2016: 23-25).

Modern devlet teorisi geleneği bir temel ilke üzerine kuruludur: sadece 'bir', yönetilebilir niteliktedir. Söz konusu bir; monark, devlet, ulus, halk ya da parti olabilir ancak bu siyasal düşüncenin sadece bir'in yönetilebileceği yargısının demokrasi kavramını olumsuzladığı açıkça ortadadır. Modern devletin egemenlik kavramı sadece 'bir'in karar vermesini ve yönetmesini zorunlu kılmaktadır. Toplumsal bedenle insan bedeni arasında ki ilişkide, Hobbes'dan⁶² bu yana sürdürülen temel iddia, hükümdarın gerekliliğidir. Oysaki, çokluk⁶³ tekin iktidarına boyun eğmez. Piyasa sisteminin sürdürülebilmesi yani ekonomik düzen için üretim alanındaki sorumlulukları alacak tekil bir figürün olması gerekliliği, modern devletin ilkelerini Hobbes'un egemenlik anlayışına yaklaştırmıştır. Egemenliğin karşısına çıkan rıza, teslim ve itaat üretme zorunluluğu aktif bir hasım olarak iktidarları tehdit etmektedir çünkü artık kişilerin sadece üretici değil tüketici ve katılımcı olarak da etkileşim devrelerinde yer almaları

⁶²Hobbes'un Leviathan'ının orijinal kapağında bulunan ve Hobbes'un tasarladığı çizim, bu savı mükemmel biçimde kavramaktadır. Hükümdarın bedeni fiilen toplumsal bedenin bütünüdür. Sadece tek bir baş vardır ve uzuvlar ile organlar onun emirlerine ve kararlarına uymak zorundadır. Bu benzetme sadece organik birliği vurgulamakla kalmaz, toplumsal işlevler arasındaki ayrımları da pekiştirir ve doğal kılar (Hardt ve Negri, 2004: 345).

⁶³ Ortak payda hem nihai üründür hem sürecin başlangıç koşuludur, kökü ortak bir paydada olmayan bir tekilik yoktur, ortak bir bağlantıdan beslenip yola çıkmayan iletişim yoktur, ortaklığa dayanan işbirliğine kaynaklanmayan üretim yoktur. Çokluk, ortak bir yaşamı üreten dağınık bir tekilikler kümesidir, kendisini yeni bir toplumsal beden biçiminde örgütleyen bir tür toplumsal ettir (Hardt ve Negri, 2004: 362-363).

gerekmektedir. Çağımızda, toplum gün geçtikçe otonomlaşıma eğiliminde iken, küresel toplumun karmaşık ve entegre bir bütün olarak işlemesi mecburiyeti egemenin toplumun herhangi bir kısmını dışlamamasını zaruri hale getirmektedir. Çokluk artık kendi başlarına toplumsal örgütlenmeyi üretebilmeye başlamıştır, yakın gelecekte ise küresel kapitalist modern devlet aşılıyor siyasal öz-örgütlenme mümkün olacaktır. Tıpkı üretimin şartı olan işbirliği mekanizmalarının emeğe içkin olması ve hegemonik hale gelen maddi olmayan emeğin, ortak iletişim ve işbirliği ağlarımızdan beslenmesi neticesinde zihinsel, duygulanımsal ve toplumsal ilişkiler yaratarak kendini yeniden üretmesi gibi siyasal üretimde aynı şekilde mümkündür. Çokluğun karar alması birlikte üretimde bulunma süreçlerine benzetilebilir, ortak paydayı üretmek siyasal kararlarda da mümkündür. Çokluğun üretim ilişkileri siyasal karar alma sürecidir⁶⁴ aynı zamanda çünkü iletişim, işbirliği ve duygulanım döngüsü toplumsal ilişkileri ortak payda olarak doğal bir biçimde üretmektedir. Çokluğun karar alma yetisi geleneksel yükümlülük ilişkilerini barındırmaz: Hobbes geleneğindeki gibi itaat yükümlülüğünün her sivil yasanın temeli olması durumu söz konusu değildir. Aksine, çokluğun kuruluşunun zemini sürekli ve meşru itaatsizlik olanağıdır (Hardt ve Negri, 2004: 343-355). Hardt ve Negri bu noktada, çokluğun siyasal üretimini, liberal egemenlik ve anarşi arasında durduğunu ve siyasete yeni olanaklar taşıdığını göstermek istemektedir. Bu nedenlerle modern devletin yürütme organı, bütün burjuvazinin ortak işlerini idare eden bir komiteden başka bir şey olmadığı söylenebilir (Marx ve Engels, 2004: 22-25; 92, Marx, 2018: 53-55).

İkinci olarak modern devlet yapılanmasında yasamanın ve yargının biçimlendirilişinden doğan şiddet irdelenecektir. Hukukun şiddet üretimine neden olan bir aygıt olmasının temel sebebi; modern hukuk anlayışının ve adalet sağlamakla yükümlü devlet aygıtlarının, adaletsizliğin temel ilkesi olan mülkiyet hakları üzerinden kurulmasıdır. Modern dünya ekonomi politik sisteminin kökeni 16.-17. yüzyıldadır ve mülkiyet hakları kapitalist modern devlet sisteminde merkeze yerleştirilmiştir. Mülkiyet hakkını temel alarak liberal devleti tanımlayan Locke'a göre devlet; yaşam, mülkiyet ve özgürlük hakkı olan negatif özgürlüklere ilişkin yükümlülük taşıyan bir yapıdır.

⁶⁴Çokluğun demokrasisinin anlamının bir yolu, onu bir açık kaynak toplumu olarak görmektir: yani kaynak kodunun herkese açık olduğu ve hepimizin koddaki 'bug'ları temizlemek ve daha iyi ve yeni toplumsal programlar hazırlamak için çalıştığımız bir toplum (Hardt ve Negri, 2004: 353-354).

Biriktirilen sermaye elde tutulamadığında sınırsız sermaye biriktirmek imkansız olacağından ötürü; mülkiyet hakları devletin parayı müsadere edebilmesini ve başkalarının parayı çalabilme yollarını sınırlayan yasalardır (Wallerstein, 2014: 89).

Modern hukukun temeline yerleştirilen eşitlik, özgürlük ilkeleri kavramsal iddialarını karşılayamaz. Çünkü gerçek mülkiyet hakkı üzerine kurulan devlet aygıtlarının özgürlük ve eşitlik getirmesi söz konusu değildir. Erdemleri yok sayan bir insan ve toplum tasarımı yarattığı faydacılık ve mülkiyet hakları üzerine kurulu devlet aygıtları insanların haklarını ihlal eden bir yapı olmayı zorunlu olarak kendinde taşıyarak şiddet üretir. Hukukun insan onurunu ve haklarını koruyarak adalet dağıtıcılığı görevini iştigal etmek için yapılandırılması yerine güçlünün ve zenginlerin haklarını koruyan bir yapı olarak kurgulanmasına neden olan unsurlar detaylı irdelenecektir.

Modern hukukun öncülerinden olan Hobbes, ‘*jus*’ ve ‘*lex*’, yani ‘*hak*’ ve ‘*yasa*’ terimlerinin karıştırılmakta olduğunu ve bu iki kavramın ayrımının özenli yapılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Hobbes’a göre, “ ‘*Hak*’ yapmak ve yapmamak özgürlüğü yani toplumun bize verdiği özgürlük iken; ‘*yasa*’, bunlardan birini tespit etmektedir. Yasa emreder ve buyurur. Toplumsal hukuk ise yükümlülüktür ve doğal hukukun verdiği özgürlüğü bizden geri almaktadır. Doğa herkese kendi gücüyle korunma hakkını vermiştir fakat yasaların himayesi olan toplumda, toplumsal hukuk bu gücü bizden alır. ‘*Jus*’ ve ‘*lex*’, özgürlük ve yükümlülük kadar birbirinden farklıdır” (Hobbes, 2013: 103-217). Hobbes için, ‘sözleşme’ karşılıklı hak devredilmesidir⁶⁵; ‘ahit’ ise taraflardan birinin ya da ikisinin kendi adlarına taahhüt ettikleri şeyi ileri bir tarihte yerine getirmelerinin beklenmesidir (Hobbes, 2013: 106). Doğa yasası olan ‘insanlar yaptıkları ahitleri yerine getirmelidirler’ ilkesi; adaletin kaynağı ve başlangıcıdır.⁶⁶ Adaletsizlik, ahidin ifa edilmemesidir ve adaletin kökeni olacak ahitlerin⁶⁷ yapılmamasıdır. İnsanların ahitlerini ifşa etmeye eşit olarak zorlanacakları

⁶⁵Hobbes’a göre ‘*Hakkın devredilmesi*’, kişinin o haktan bir kişiyi veya kişileri yararlandırmak istemesi durumudur. Bir insan, iradi bir eylem olan hakkını devretme karşılığında kendisine de bir hakkın devredilmesini bekler. Çünkü iradi eylemlerin amacı kendisine bir fayda sağlamadır. Hakkın devredilmesinin amacı, insanın can güvenliğinin sağlanmasıdır. Devredilemeyecek bir hak vardır; kişi canını almak için yaklaşan kişiye, yaşam hakkını korumak için cebren saldırılara direnme hakkını daha üstün bir yarar olmayacağı için bırakamaz (Hobbes, 2013: 106).

⁶⁶Çünkü doğa durumunda bir ahit veya sözleşme bulunmadığından, kimse bir hak devretmemiştir, herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Ancak, bir ahit bulunduğunda buna tarafların uyması beklenmektedir.

⁶⁷Doğal savaş durumunda her iki tarafında diğer tarafın sözünü tutmamasından korkmaktadırlar. Adil ve adil olmayan kavramlarından söz edilebilmesi, ahit sahiplerinin uymamakla elde etmeyi beklediklerinden daha büyük bir cezanın korkusu gerekmektedir (Hobbes, 2013: 113-114).

güç ve insanların terk ettikleri evrensel hakkı telafi etmelerini sağlayan sözleşmeyle edindikleri mülkiyeti koruyacak güç ‘devlet’tir (Hobbes, 2013: 113-114).

Hobbes’a göre, yasa sınıflaması hukuk ayrımı üzerinden yapılmalıdır⁶⁸: tüm hukuk ilahi (Tanrı’nın istenci) ve insan yapımı (medeni hukuk) olarak ikiye ayrılır. İlâhi hukuk; doğal (ahlak) ve pozitif doğal hukuk olarak ikiye ayrılmaktadır. *Doğal hukuk* Tanrı’nın ebedi kelamı ya da eş deyişle doğal akıl yoluyla herkese bahşettiği hukuk iken; *Pozitif Hukuk*, Tanrı’nın insanlarla bir insan olarak konuştuğu peygamber kelamı ile bahşettiği hukuktur. İnsan yapımı hukukun tamamı medeni hukuktur. Medeni hukuk; dağıtıcı (insanların sahip olduğu hakları her bir insana dağıtan) ve cezalandırıcı hukuk (yasaları ihlal edenlere verilen cezayı belirleyen) olmak üzere ikiye ayrılır (Hobbes, 2014: 188). Toplum yasaları ise, insanların bir toplumun üyesi oldukları için uymak zorunda oldukları yasalardır (Hobbes, 2013: 200).⁶⁹

Devletten başka kimse yasa yapamaz. ‘Yasa Koyucu’ egemen güçtür ve yasaları kendi koyduğu için egemen güç yasalara tabi değildir. Doğal hukuk ile toplum yasaları birbirini içerir. Adalet, hakkaniyet ve bunlara dayalı ahlaki erdemlerden oluşan doğal hukuk devlet kurulduğunda yasa hükmü kazanır. Bireyler için neyin hakkaniyet neyin ahlak ve erdem olduğunun belirlenimi, egemen gücün buyrukları ile olabilir. ‘Adalet’, herkese hakkı olanın verilmesidir. Adalet ve toplum yasalarına uymak doğal hukukun gereğidir. Ancak doğal haktan gelen insanın özgürlüğü, toplum yasaları ile kısıtlanabilir. Doğal yasaları toplum yasaları ile sınırlandırılmaz ise barış olmaz. Dolayısıyla Hobbes için ‘hukuk’, insanların doğal özgürlüğünü sınırlamaktır. Yazılı olmayan fakat insanların kendi akılları ve mantıkları ile yasa olarak bildikleri yasalar ise, doğa yasalarıdır (başkası için yapılmasını istemediğini sen de yapma gibi). Doğal akıldan gelen yönergeler, doğal adaletin bir kolu olan sadakat kapsamında anlaşılmalıdır (Hobbes, 2013: 201-206).

İyi bir yasa, vazıh (yasanın yapılış nedeni kısa tutmak fakat anlamlı şekilde yazmak) ve halkın iyiliği için gerekli olan yasadır (Hobbes, 2013: 259). ‘Yargıç’ ise, yasaları teyit

⁶⁸Hobbes *yasa türlerinin* genel olarak üç farklı kategoride yorumlanmakta olduğuna değinmiştir. *İlk olarak*; hükümdar buyrukları, halkın yani senatonun kararları, halk meclisi kararları, senato buyrukları, baş yargıç kararları, hukuk bilginlerinin ilgililere sundukları kararlar ve yazılı olmayan örf-adetler gibi Roma Hukuk’unun etkisindeki Justinianus Yasalarındaki yedi tür ayrımdır. *İkinci olarak ise*; Hobbes’un ‘doğal yasalar’ ve ‘pozitif yasalar’ olarak yaptığı ayrımdır. *Üçüncü olarak* temel yasa ile temel olmayan yasa ayrımıdır (Hobbes, 2013: 213-217).

⁶⁹*Toplum yasası*, her uyruk için, sözle, yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işaretiyle, doğru ve yanlışın ayırt edilmesi için, sözle, yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işaretiyle, doğru ve yanlışın ayırt edilmesi için, yani neyin kurala aykırı olup neyin olmadığının ayırt edilmesi için kullanılmak üzere, devletin uyruklarına emrettiği kurallardır (Hobbes, 2013: 200).

eder. Davalara bakmaya yetkili yargıcın vereceği karar, o özel durumda doğa yasasının teyididir. İyi bir yargıç, adalet denilen temel doğa yasasını iyi anlamış olmalıdır, gereksiz servet ve unvanlara değer vermemelidir, hüküm verirken kendini korku, nefret, aşk ve ihtiras gibi duygulardan uzak tutabilmeli, dinleme sabrı göstermeli, dinlediği şeyi bellekte, tutma ve özümle yeteneğine sahip olmalıdır (Hobbes, 2013: 207-212). Hobbes, ‘*milletlerarası hukuk*’u ise, doğal hukuka eş görmektedir. Devlet yönetimi altında yaşamayan insanlara yapılacak olan şeyler, doğal adaletin vicdanına ilişkindir. Bu adalet, Tanrı karşısında bütün insanlığı yükümlülük altına alan doğa yasaları ile sağlanabilir (Hobbes, 2013: 263).

Modern devlet pozitivist hukuk anlayışına bir bakıma Hobbes’un temellendirmeleri yön vermiştir. Hobbes’a göre doğal haklar ancak devletin tanınması halinde bir geçerlilik taşımaktadır. Pozitif hukuk ve doğal hukuk arasında bir zıtlık olduğunda, pozitif hukuka riayet edilmelidir çünkü devletin varlık sebebi güvenliği sağlamak olduğundan bunu sağlayacak olan da devletin kanunları olduğundan seçim yasalardan yana kullanılmalıdır. Hobbes böylelikle doğal hukukun mevcudiyetini inkar etmemekle birlikte insanların doğal hukuka değil pozitif hukuka itaat etmelerinin gerektiğini (bu konuda tebaanın seçim hakkı yoktur) belirtmiştir. Hobbes, kuvvetler ayrılığı tezini çok önemsememektedir çünkü devletin tek ve yüksek otoritesini yüceltmektedir. Otoritenin bir şahsa veya meclise ait bulunması keyfiyeti onun için o kadar önemli değildir (Gülriz, 1955: 307-309).

Bu noktada neoliberal bir teorisyen olmakla birlikte, liberal ve pozitivist hukuk anlayışını eleştiren Friedrich August von Hayek’in görüşlerine yer vermek modern hukukun kurulduğu yanlış ilkeleri tartışmak açısından açıklayıcı olacaktır. Hukuki pozitivizmin kesin anlamı konusunda belirsizlikler bulunmakla birlikte, hukukla ilgili olarak pozitif teriminin kullanılması Yunanca ‘*thesei*’ kelimesinin Latinceye ‘*positus*’ (konmuş/vazedilmiş) veya ‘*pozitivus*’ olarak tercüme edilmesinden kaynaklanmaktadır. ‘*Thesei*’ bir insan iradesinin bilinçli tasarımı olan bir şeyi ifade etmektedir (doğadan olan ‘*physei*’dir). Hukukun insan iradesi tarafından tasarlanarak yaratıldığı üstündeki 19. yy’da geliştirilen hukuki pozitivizm vurgusu; modern tarihinin başlangıcında Hobbes’un hukuku gücün yarattığı ve hukukun yasama gücüne sahip olanın emri olarak tasarlamasından türemiştir. Bentham bu görüşü destekleyerek savunmaya devam

etmiştir. Bentham'ın ifadesi ile hukuk iki dala ayrılır; birinin düzenlemeleri gerçekten yapılır iken diğeri ehil oldukları kabul edilen kişilerce düzenlenir. Bu hukuk, kanun koyucunun yaptığı hukuk olarak anılır (statü hukuku) iken; diğeri dalı gerçekte var olmayan hayali, yargıç-yapısı hukuk adıyla (*common law*, yazılı olmayan hukuk) anılabilir ve anlamsız karakteristik olmayan düzenlemelerdir. Austin de hukukun tümüyle akıl sahibi bir varlık tarafından konmuş olduğuna ve yasama olmadan kanununun olamayacağına ilişkin anlayışını Bentham'dan türetmiştir. Doğal hukuka karşı olan Kelsen'de pozitivistizmin bu temel iddiasından yola çıkmış ve insan davranışına yön vermesi gereken normların insan aklından değil insanın iradesinden çıkabileceği görüşünü temellendirmiştir. Bu bağlamda ortaya konduğu üzere, pozitif hukuk olgusal olarak yanlış bir yaklaşımdır (Hayek, 2012: 272-273).

Bununla kastedilen, bütün hukuk kurallarının içeriğinin bir iradi eylemle tasarlanarak yapılmış olduğu ise; bu kurucu rasyonalist düşüncenin haddizatında olgusal bir yanlış olduğunu Hayek şu şekilde detaylandırmaktadır:

Yasa koyucunun neyin hukuk olacağını belirlediği iddiasının temelinde bir belirsizlik vardır, bu temel varsayımların hayali niteliğini açıkça gösterecek olan bazı sonuçlardan pozitivistlerin kaçınmalarına yarayan bir belirsizliktir. Yasa-koyucunun hukukun ne olacağını belirlediği iddiası, yalnızca onun, hukuk uygulayıcılarının hukukun ne olduğunu nasıl tespit edebileceklerini yasa koyucunun emretmesi anlamına gelir. Gelişkin bir hukuk sisteminde, hukuku uygulama tekeline sahip olan tek bir örgütün olduğu yerde, bu örgütün başının (yani, bugün yasa koyucunun) belirlediği anlamına gelmez, hatta yasa koyucunun bu içeriğin ne olduğunu bilmesi bile gerekmez. Mahkemelere 'common law' uygulamalarının emrettiği durumda yasa koyucu bu hukukun içeriğinin ne olduğu hakkında pek az fikir sahibi olabilir. Onun mahkemelere, gelenek kurallarına, yerli hukuka, iyi niyet veya kıymetinin gözetilmesi ilkesi uygulamalarının emredebildiği durumlara; uygulanmak durumunda olan hukukun içeriği, kesinlikle yasa-koyucu tarafından yaratılmaz. Yasa-koyucunun mahkemelere sadece hukukun ne olduğunun nasıl tespit edilebileceğini söylemesi, tek başına hukukun içeriğinin nasıl belirleneceği hakkında bize bir şey söylemez (Hayek, 2012: 274).⁷⁰

Hayek'e göre hukukun adil davranış kurallarından oluşması gerekmektedir. Hayek devlet teşkilatındaki görevlileri bağlayan hukukun başka herhangi bir şey olabileceğini

⁷⁰ Bu gibi durumlarda hukukun yasa koyucunun iradesini ifade ettiğini ileri sürmek, kelimeleri kötüye kullanmaktır. Bununla beraber pozitivistler önceki cümledeki birinci noktanın bütün gelişmiş hukukun içeriğini belirleyen yasa-koyucunun iradesi olduğunu da göstermiş olduklarına inanır gibidirler. Pozitivistizmin karakteristik inançlarının hemen hemen hepsi bu sonuçtan türetilmektedir. Adil davranışın hukuki kuralları –özellikle özel hukuk- söz konusu olduğunda, bu kuralların içeriğinin her zaman yasa koyucunun iradesinin bir ifadesi olduğu yolundaki hukuki pozitivist iddianın bariz bir hata olduğu açıktır. Bu, şüphesiz, özel hukuk –özellikle *common law*- tarihçilerinin pek çok defa göstermiş oldukları bir gerçektir. Hukuki pozitivist iddia, yalnızca kamu hukukunu oluşturan organizasyon kuralları için zorunlu olarak doğrudur. Bu bağlamda hemen hemen bütün önde gelen modern hukuki pozitivistlerin kamu hukukçuları ve genellikle sosyalistler olmaları anlamlıdır. 18. Yüzyıl düşünürlerinin düzeni yalnızca organizasyon olarak düşünebilen bu örgüt adamlarına, adil davranış kurallarının kendiliğinden bir düzenin oluşmasını sağlayabileceğini göstermeleri boş gitmiş görünmektedir (Hayek, 2012: 274).

ancak özgür toplumun korunması için gerekli olan özel hukuk ve ceza hukukundan oluşan kısmın adil davranış kurallarından oluşan ‘*nomos*’ olarak belirlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Adil davranış kuralları, kendiliğinden düzenin oluşmasına hizmet eden ve bireylerin başkalarını etkileyen eylemlerinin bileşimidir. Hayek adalet teorisini kurucu rasyonalizm ve kendiliğinden düzen kavramları üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Kurucu rasyonalizmde büyük toplumun yaşamayı seveceğimiz hale gelebilmesi için, insanların soyut düşüncesindeki ortak kapasitesini somuta nakletmesi gerekmektedir. Yapma bir düzen, nispeten basittir, somuttur ve yapıcının amacına hizmet eder.

Kozmos karmaşık olmak zorunda değildir ancak insanın yapabileceğinin ötesindeki karmaşıklığı da içerirler, karmaşık düzenler ancak kozmosu üreten güçler vasıtasıyla gerçekleşir. Kendiliğinden düzen, soyuttur ve bu sebeple, fark edilmek için teorik bir temele ihtiyaç duyar ve bu soyutluğu sayesinde içindeki unsurlar değiştiği halde, kendisi varlığını sürdürür. Kozmos, hiçbir amaca sahip değildir, ancak ve ancak unsurlarının düzeni muhafaza etme ve onarma yönünde bir meyle sahip olması anlamında fonksiyonundan bahsedilebilir. Düzenin kendiliğinden olması, onun kurallarının da zorunlu olarak kendiliğinden olması anlamına gelmez, tamamen tasarım ürünlü kurallardan kurulu bir sistem de kendiliğinden olabilir. Kendiliğinden düzende tersine kurallar herkes için aynıdır ve amaçtan bağımsızdır. Bu genelliğiyle kendiliğinden düzen, kompleks bir yapıya doğru genişleyebilir; kompleks bir yapıyı ise organizasyonda olduğu gibi komutlarla düzeltmeye çalışmak paradoksaldır; kendiliğinden düzenin genel kuralları ıslah edilebilir ve alt organizasyonlarla desteklenebilir fakat özgül komutlarla iyileştirilemez (Hayek, 2012: 255-259).

Hayek toplumsal hayata dair bilgisizlik sorunu olduğunu hukuk teorisini, özgül şartlara ilişkin bilgisizliğimiz üzerinden kurmaktadır. Adil davranış kuralları negatiftirler. Pozitif eylem gerektiren adil davranış kuralları istisnaidirler. Adil davranış kurallarının birinci işlevi, her bireye kendi amaçları için hangi maddi şeylerden veya hizmetlerden yararlanabileceği ve serbestçe hareket edebileceği alanın sınırlarını göstermektir. Adil davranış kurallarının denetimi de negatiftir (Hayek, 2012: 263). Hayek, hukuk kurallarının bir kimsenin iradesinin eseri olduğu düşüncesini veya toplumun bir sözleşmeden doğduğu inancını efsane olarak görmektedir. “Bir hukuk sistemi geliştirme

görevi çok zor bir entelektüel görevdir ve bu görev belirli kuralları veri almadan ve bunların belirlediği sistem içinde hareket etmeden yerine getirilemez... Bu çabada yol gösterici ilke, daima adaletin özgül isteğe üstün gelmesi gerektiğidir” (Hayek, 2012: 268).

Hayek’in adalet anlayışını, özgürlüğü, piyasayı (hatta tekeli) savunduğu alanlardan ayırt ederek oluşturmaya çalışmak, bir anlamda eksikliği baştan kabullenmek demek olacaktır ⁷¹ ancak tezde Hayek’e yer verilmesinin nedeni günümüzün hukuk kurallarını oluşturan modern hukukun kurucu ilkeleri konusundaki eksiklikleri ortaya açık biçimde ortaya koymasıdır. Adalet duygumuzu genel olarak evrensel olduğunu düşünmek, özgül durumlar için şaşmaz bir doğruluk getirmez. Bu nedenle pozitif adalet ölçütü bulunmamakla birlikte, neyin adaletsiz olduğunu gösteren negatif ölçüte sahip olmamız çok önemlidir. Klasik liberalizm objektif adaletle ilişkin bir inanca dayanmaktadır: adaletin objektif ölçütünün pozitif nitelikte olması gerektiği. Ancak, Hayek’e göre klasik liberal hukuk adaletin pozitif ölçütünün olmadığını göstermekte başarılı olmuştur, bir çaresizliğin ürünüdür. Hayek adaletin kurallarının negatif bir teste bağlı olduğu düşüncesini ve objektif sınanması gerektiğini (sadece evrensel anlamında olmayıp kişiler arası ilişkilerde de geçerli olur ise toplumun diğer üyeleri için geçerli olan bir test) belirtmiştir (Hayek, 2012: 265-271).⁷²

Hukuki pozitivizmi eleştiren Hayek’e göre, hukuki pozitivistlerin hukukla ilgilendikleri kısmı olan devlet örgütlenmesinin ve kamu hukukunun adaletle ilgisi yoktur. Hukuki pozitivistler tarafından kendiliğinden bir düzenin muhafazasına hizmet eden hukuku içeren her şeyin zorunlu olarak doğru görülmesi; işleyen kendiliğinden düzeni sürdürmek için gerekli olan kısıtlar ile bir organizasyonu yöneten kuralların tümüyle farklı olduğu gerçeğini göz ardı etmektedirler. Özel hukuk geçici olarak korunan bir alandır.

⁷¹Toplumsal düzenlilik; akıl ve mantık sonucu oluşan bir dizaynla değil; insanın kural izleyen bir varlık olması neticesinde taklit ve tecrübe sonucunda oluşan evrimsel bir süreçle tavsif edilir. Düzenlilik; basit, amaca dönük, somut, dışsal, güdümlü bir organizasyon olabileceği gibi; karmaşık, belirli bir amacı hedeflemeyen, soyut, içsel ve kontrol derecesi düşük, uyum derecesi yüksek bir kendiliğinden düzen formatında da olabilir. İkincisi, birincisinin aksine ıslah edilebilir ama özgül komutlarla düzeltilemez. Genel, soyut özellikte adil davranış kurallarıyla tahdit edilmiş bir özgürlük durumu, görünmeyen faydalarıyla birlikte en iyisidir. Böyle bir durum, hiç kimse onu amaçlamadığı halde, düzeni kendiliğinden tesis edecektir. Bu iynin, görünür özel faydalar aleyhine değiştirilmesi, yavaş yavaş totaliter bir toplumu netice verecek sonuçlar doğurur (Güneş, 2009: 129).

⁷²Immanuel Kant’ın kendi felsefesinde kategorik buyruk ilkesini yerleşik bir hukuk sisteminin geliştirilmesinde uygulanması gereken böyle bir negatif test anlamında kullanmış olduğuna da burada işaret etmeliyiz. Kant kendi ahlak teorisinde bu ilkeyi, ahlak kuralları sisteminin tümünün *dedüktif* olarak kendisinden türetililebileceği doğru bir öncül olarak kullandığı için, bu noktada çok defa gözden kaçırılmıştır. Hukuk felsefesi söz konusu olduğunda, Kant kategorik buyruğun sadece adaletin zorunlu fakat yeterli olmayan bir şartını veya sadece adaletsiz olanı adım adım bertaraf etmemize imkan veren ve bizim negatif test dediğimiz şeyi -yani evrenselleştirilebilirlik testini- sağladığının farkındaydı. (Hayek, 2012: 270-271).

Hayek’e göre, pozitivistlerin etkisi yüzünden özel hukukun bitişine yönelik fiilen böyle bir duruma gidiş, pozitivistlerin kendini gerçekleştiren kehaneti olmaya doğru ilerlemektedir. Refah kapitalizmi döneminde hukuk olarak adlandırılan her şeyin aynı özelliği taşıması gerektiği konusunda pozitivistlerin ısrarı, hukuk kelimesinin uygulanabileceği bütün durumları kapsayan tek bir anlam olması gerektiği tehdidini taşımaktadır. Hayek’in ifadeleri ile:

Hukukun yasa-koyucunun iradesinin ürünü olarak tanımlanması, yalnızca yasa-koyucunun bütün irade açıklamalarını –içerikleri ne olursa olsun- ‘hukuk’a dahil etmeye (hukukun içeriği herhangi bir şey olabilir ifadesindeki gibi) değil, fakat aynı zamanda hukuk adını taşıyan ifadeler ile, özellikle adaletin hiçbir anlamda hukuk olan şeyi belirleyen bir etken olamayacağı ve bunun yerine neyin adil olduğunu belirleyen kanun olduğu gibi ifadeler arasında, içerik açısından esasa ilişkin bir ayrım yapılamayacağı görüşüne de yol açar. Adaleti hukuka göre öncelikli sayan ve hukukun hiç değilse bazı bölümlerini adalet anlayışıyla sınırlı gören daha eski geleneğin tersine, yasa-koyucunun adaletin yaratıcısı olduğu iddiası hukuki pozitivistlerin en karakteristik inancı olmuştur. ‘Hiçbir kanun adaletsiz olamaz’ diyen Hobbes’dan, ‘adalet yasal veya hukuki olanın başka bir adından ibarettir’ diyen Kelsen’e kadar pozitivistlerin çabası değişmez bir biçimde, adaletin hukukun ne olduğunun belirlenmesi için bir yol gösterici olduğu anlayışının itibarsızlaştırılması doğrultusunda olmuştur (Hayek, 2012: 276-277).

Locke ise, varsayımsal bir sözleşmenin oybirliğiyle kabulünü, devleti meşrulaştıran ilke olarak kabul etmektedir ya da yalnızca var saymaktadır. Üyelerinin her birinin, kendi doğal gücünü uygulamaktan vazgeçtiği ve bu gücü toplumla kurulan yasanın koruyuculuğuna bıraktığı her durumda *siyasal toplum* oluşmuştur (Locke, 2011: 84). Locke’a göre, yasama erkinin amacı, toplumun bütün üyelerinin mülklerinin korunmasıdır. Yasama erki, herkesin bir toplum oluşturarak güvenceye almayı tasarladığı ve bireylerin teslim ettikleri şeyi tahrip etme yetkisine sahip değildir. Yasama erki toplumun bu temel kuralını ihlal eder ise, toplumun yeni bir yasama erki kurma hakkı bulunmaktadır (Locke, 2011: 179). Modern devletle, sözleşme toplumunda olan her bir üyenin şahsi yargılama yetisi dışlanmıştır. İnsanların sivil topluma katılım amacı, mülklerinden barış ve güvenlik içinde faydalanmaktır. Bu amacın en önemli aracı toplumda yapılan yasalar bir başka ifade ile modern hukuktur. “Ulusların ilk ve temel amacı pozitif yasa ve yasama gücünün kurulmasıdır ...Bu yasama gücü ulusun ‘egemenlik gücü’dür ve aynı zamanda kutsal bir güçtür” (Locke, 2011: 117). Herhangi bir hükümetin hükümranlığına zımni rıza gösteren, mülk sahibi ya da hükümetin toprağı üzerinde olan herkes hükümetin yasalarına uymak zorundadır (Locke, 2011: 107).⁷³

⁷³Locke (2011: 124)’e göre her ulusun yasama gücünü, toplum, Tanrı ve doğa yasası tarafından, bütün hükümet biçimleri için sınırlayan ilkeler şunlardır; “*ilk olarak*, halk özel durumlarda değişemeyen planlanarak ilan edilmiş yasalarla yönetilecektir; *ikinci*

Bir başka ifadeyle, bireyler oybirliğiyle mülkiyet hakları ve özgürlüklerinin kısıtlanması pahasına (özgürlük kısıtlanması olarak görülebilecek siyasal toplum Locke için bireyleri daha özgür kılma anlamını taşımaktadır) doğal haklarını bir güce devretmeyi göze aldıklarında (yani siyasal toplumun üyeleri olduklarında), bir ulusun vatandaşı olurlar. Vatandaşlık bireyleri, bir ulusun egemenlik gücünün ve yasama hakkının sahibi yapmaktadır. İnsanlar, arzu ettikleri zaman egemen güce karşı olarak yaptıkları sözleşmeyi feshetme yetkilerini de ellerinde bulundurmaktadırlar çünkü insanlar özgür doğarlar.⁷⁴ İnsanın doğal özgürlüğü, yeryüzündeki herhangi bir üstün güçten bağımsız olmak sadece doğa yasasına tabi olmasıdır.⁷⁵ ‘Özgürlük’, bir kimsenin kendi şahsını, davranışlarını ve mülklerini kendi arzusu dahilinde düzenlemesidir. Bununla birlikte, bütün mülkünü tabii olduğu yasaların sınırları içinde ve başkalarının iradesi altında olmadan kendi isteğiyle devretme serbestliğidir (Locke, 2011: 66; 111-113). Locke’a göre, özgür olmanın şartı, aklın yasasına uygun davranmaktır. Aklın yasası, ortak çıkarların gözetilmesini gerektirmektedir. Aklın yasası, gerçek anlamında özgür ve zeki bir varlığın sınırlandırılmasından ziyade, onun kendisine uygun gelen çıkarlarına yönlendirilmesi olduğu için Adem’in çocukları doğar doğmaz yasanın emri altında değildirler. Bu durum, aynı zamanda özgür olmadıklarının da göstergesidir. Yasa, emri altında olanların ortak çıkarlarının gözetilmesini buyurmaktadır. Eğer, onlar yasadışı daha mutlu olsalardı, yasa faydasız bir şey olarak kendiliğinden ortadan kalkardı (Locke, 2011: 65).

Locke’a göre, her insan iki hakla doğar: ilk olarak kendi şahsına olan özgürlük hakkı ki sadece kendisinin devretme hakkı vardır. İkinci olarak ise, bir kimsenin babasının mallarına olan miras hakkıdır, böylelikle herhangi bir ülkenin toprakları üzerindeki yetkilerini ve mülklerine olan haklarını korur (Locke, 2011: 159). Ancak, diğer taraftan bir baskı ile kısıtlar. İnsanın toplumdaki özgürlüğü, kendi rızasıyla ülkesinde kurulan yasama erkinin egemenliği altında olmaktadır. Hükümetin idaresi altında insanların özgür

olarak, bu yasalar halkın yararından başka bir temel amaca hizmet etmelerin için tasarlanamaz; *üçüncü olarak*, kendileri ve temsilcileri tarafından yapılan yasalar halkın rızası olmadan onların mülkü üzerindeki vergileri arttıramazlar ve *dördüncü olarak*, yasa koyucu yasa yapma gücünü halktan başka kimseye ne devredebilir ne de devretmelidir”.

⁷⁴Locke’a göre, bütün insanlar doğaları gereği eşittirler. Ancak, yaş ya da erdem insanlara haklı bir öncelik verebilir. Bazı yetenekler birilerini diğerlerinin üzerine çıkarabilir. Bazılarını doğuştan, diğerlerini ise ittifak veya çıkarları gereği başkalarına tabi kılabilir. Ancak, bütün bunlar hukuk veya idare açısından insanların eşitliği ile tutarlıdır (Locke, 2011: 64).

⁷⁵Locke için, özgürlük öncesinde söylenildiği gibi her insanın listesinde sıraladığı her şeyi yapma serbestliği değildir. Gerçek özgürlük elde etmek için, özgürlükleri kısmen sınırlandırmak gerekmektedir (Locke, 2011: 66).

olması ise, o toplumda herkes için geçerli ve yasama erki tarafından yapılan bir kurala sahip olmak ve onunla yaşamaktır (Locke, 2011: 42-44).⁷⁶

Locke, '*Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*' yapıtında farklı düşüncelerin tartışılmasına olanak tanıyan bireyin ifade özgürlüğüne dikkat çekmektedir. Farklı dinsel düşünceleri ifade etme özgürlüğünü sağlamak vb. konularda devletin hoşgörü göstermek görevidir. Devlet, sadece kendi sivil çıkarlarını⁷⁷ tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için teşkil edilmiş bir insan toplumdur. Hiç kimsenin kendisini; çıkarlarının bir kısmından, özgürlüğünden yahut hayatından birazcık mahrum bırakmakla cezalandırıp, bilerek ve isteyerek ıstırap çekmeyi düşünmemesi yüzünden yönetim, diğer insanların haklarını ihlâl edenleri cezalandırmak için, bütün uyruklarının kuvveti ve cebriyle silahlandırılmıştır. Bu noktada devletin cezalandırması yetkisinin yine bir varsayım üzerinden temellendirilmekte olduğu görülmektedir. İnsanların erdemlerini ve vicdanını yok sayan modern devlet anlayışında, egemen hukuk aygıtı aracılığıyla insanlara haddini bildirecek olandır çünkü insan kendi kendine yaptığı haksızlığı idrak edemeyecektir. Ancak önceki bölümde irdelediğim üzere, sözleşmecî teorisyenler diğer taraftan insanların rasyonelliği üzerine teori kurmuşlardır. Bu çelişkileri teorilerinin geçersizliğini gösteren temel unsurlardan biridir. Diğer taraftan din ile devlet işleri sözleşmecî teorisyenler tarafından devlet aygıtı konumlandırılmasında ayrılmıştır. Siyasî yönetim işleri ile din işleri kesinlikle ayırt edilmesi ve ikisi arasında âdil sınırlar konulması bütün her şeyin üzerinde olan zorunluluktur. Eğer devlet bunu yapmazsa, insan ruhuyla ilgilenenler ile devleti koruyanlar arasında sürekli ortaya çıkacak olan ihtilâflara son veremez (Locke, 2013: 16).

Locke Hobbes'a göre mutlak monarşi karşısında insanların haklar aracılığıyla daha fazla özgürlük sahibi olmasını amaçlamaktadır (Rawls, 2007: 29). Ancak, çalışkan ve rasyonel insanların refah içinde yaşamasını sağlayacak mülk sahipliğini lüks ve açgözlülük ihtiyaçlarının karşılanması için Tanrısal özgürlük hukukunun

⁷⁶Doğanın özgürlüğü tabii yasanın dışında bir sınırlama altında bulunmamaktır ve bir insan hayatını onun için feda edebilecek bir suç işlememişse, ondan ayrılmaz. Ancak bir kişi kendi hatası ölümü hak eden bir eylemi nedeniyle yaşama hakkını kaybederse, onu cezalandıran suçlunun hayatını elinden almayı erteleyebilir ve ona zarar vermeyip onu kendi hizmeti için kullanabilir (Locke, 2011: 42-44).

⁷⁷Sivil çıkarlar, hayat, özgürlük, sağlık ve bedenin dinlenmesi; para, araziler, evler, eşyalar ve benzeri gibi maddî şeylerin mülkiyetidir. Hayata ait bu şeylere tam olarak sahip olmak, genelde bütün insanlar, özellikle de uyruklarının her biri için aynı kanunları tarafsız bir şekilde ifa ederek güvence altına almak siyasî yönetimin görevidir. Eğer herhangi bir kimse, bu şeylerin korunması için teşkil edilmiş kamu adaleti ve eşitliğin kanunlarını ihlâl etmeye cüret ederse, onun bu haddini bilmezliğine, yararlandığı ve yararlanması gereken sivil çıkarlardan ve faydalardan mahrum bırakılma yahut onların azaltılmasından ibaret olan cezalandırılma korkusu tarafından engel olunması gerekmektedir (Locke, 2013: 16).

koruyuculuğuna bırakan Locke'un modern devlet anlayışı, kapitalizmin gelişimi için güçlülerin haklarını koruyan bir hukuk teorisi olmuştur (Goldwin, 1987: 495). Locke'un negatif özgürlükçü devleti, kapitalizmin koruyucu bekçisi olarak tanımlamasının tarihsel sonucu; küreselleşen vahşi kapital devletlerin, negatif özgürlüklerin katlediliş temsilcileri haline gelmeleri olmuştur.

Rousseau (2006: 34-35)'ya göre ise, her türlü adalet Tanrı'dan gelir ancak "insanlar bu kadar yüksekte adaleti alamaz". İnsanlar akılları aracılığı ile evrensel adaletle ulaşır ancak bunun karşılıklı olması durumu anlamlıdır. Bu nedenler ile hakları görevlerle uzlaştırmak ve adaleti kendi konusuna yöneltmek için 'yasa' lar gereklidir. Yasalar yurttaşları bir bütün, davranışları da soyut olarak ele alır; özel bir kişi ya da özel bir davranış incelemeyiz. Yasalar toplum halinde birleşmenin koşullarıdır ve yasalara boyun eğen halkın bizzat kendisi yasaları koymalıdır. Yasalarsa genel istemin gerçek işlemleri olduğundan, egemen varlığın iş görebilmesi için halkın bir araya gelmesi gerekmektedir. Egemen varlığın elinde ki güç yasama gücü olmalıdır (Rousseau, 2006: 85). Rousseau'da Locke'a benzer biçimde, insanların eşit ve özgür doğduklarını kabul etmiştir (Rousseau, 2006: 5). Rousseau (2006: 18) için, doğal yaşamdan toplum yaşamına geçişte, insan önemli bir değişikliğe uğramıştır. İnsan doğal özgürlüğünü (isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız hak) kaybeder ancak toplumsal özgürlüğünü (elindeki şeylerin sahipliği ya da gerçek bir yetke) kazanır.

Rousseau (2013: 117-118)'ya göre, insan doğa halinde yaşamak için gerekli şeylere içgüdüleri ile sahiptir ancak toplumda yaşamak için gerekli olan yetilere 'işlenmiş akıl' ile sahip olabilir. İnsan doğa halinde iyidir⁷⁸ ancak erdem, toplumsal sözleşme ile elde edilen 'yurttaş'⁷⁹ kimliği ile kazanılır. Yurttaş toplulukları halinde daha dar biçimde birleştiren dürtü Rousseau'ya göre; ayrı ayrı her üyenin malını, canını ve özgürlüğünü güvenceye altına alma dürtüsüdür. İnsanların özgürlüklerini kendi rızalarıyla devretmelerinin, buyruk altına alınarak itaat etmelerinin, cezayı kabul etmelerinin, canlarını ve mallarını devletin hizmetine sunmalarının nedeni; insanlar arasındaki doğal

⁷⁸Ancak Rousseau, Hobbes'un insanların doğal olarak kötü olduğu görüşüne katılmadığı halde insanın insan tarafından sömürülecek olmasını sorguladığı da aşikardır. Rousseau'ya göre, insan '*kendi kendine karşı sevgi*' (*amour soi*) duyar, özsaygısını doğuran akıldır. İnsanın kötülükten duyduğu nefreti yaratan ve adaleti doğuran merhamet duygusudur (Rousseau, 2013: 121-123).

⁷⁹Rousseau (2006: 19)'ya göre salt isteklerin itisine uymak kölelik, kendimiz için koyduğumuz yasalara boyun eğmek özgürlüktür. İyi bir yurttaş olabilmenin ön koşulu ise çocukluktan itibaren vatanın birer üyesi gibi hissetmeye başlamaları gereklidir (Rousseau, 2015: 33).

eşitliği sağlayacak olan ‘yasa’nın eseridir.⁸⁰ Bu bir çeşit Tanrı’nın değişmez buyruklarının dünyada taklit edilmesidir. Yöneticinin ödevi yetkesinin temelini oluşturan yasalara bizzat uyması ve yurttaşlarca uyulmasını sağlamaktır. Yönetimler, yasaların güvencesi olmalıdır. İyi yönetici iktidarının gücünü korkutarak kullanmamalı hatta saklayabilmelidir. Saygıya dayalı buyurma gücü, eylemlerden çok iradeler üzerinde etkilidir (Rousseau, 2015: 17-19).⁸¹

Rousseau yasa türlerini üç ilişki biçimine göre bölümlemiştir. Bütünü düzene sokma ve devlet işlerine biçim verme için var olan ilişkileri düzenleyen yasalar, politik yasalar ya da ‘anayasa’; üyelerin birbirleri ya da bütünle ilişkilerini düzenleyen yasalar ‘toplum yasaları’; üyelerin cezaya karşı gelme ilişkisini düzenleyen yasalar, ‘ceza yasaları’dır (Rousseau, 2006: 51). Özel kişilerin güvenliği ile kamusal uzlaşma birbirine bağlıdır. Devletin yetki alanında, tek bir yurttaş bile haksız yere hapiste tutulursa ya da bir dava adaletsiz biçimde sonuçlanırsa kamusal sözleşme hukuken çökmüş sayılır (Rousseau, 2015: 27). Devlet, adaleti herkese dağıtırken özellikle zenginin zorbalığına karşı yoksulu korurken ödün vermediği bir dürüstlük sergilemelidir (Rousseau, 2015: 30). Yasa koyucunun eylemlerinin sivil din haricindeki dengi gelenektir (Rousseau, 2006: 50). Cumhuriyet’in ‘yasa koyucu’su; insan doğasını bilen ama zaaflarına kapılmayan, üstün zekalı, uzak bir onur payıyla yetinebilecek, insanların mutluluğunu düşünebilecek Tanrı gibi üstün bir varlık olmalıdır. Bu görev ne yönetimin işidir ne de egemenliğin.

Rousseau (2006: 37-40), yasalara yurttaşların bütün olarak birlikte karar vermesi gerektiğini vurgular. Esas olarak yasa koyucuya verilen rol bir sivil dine devredilmelidir.⁸² Sivil din, her yurttaşın egemen varlığa hesabını vermek zorunda oldukları kamuya ilişkin görevlerini sevdirecek bir dini olmasıdır. Bu dinin devletle üyelerini ilgilendiren dogmaları, ahlakla ödev ilişkisinden doğmaktadır, bir nevi yurttaşlarda oluşması arzulanan duygulardır. Sivil din dogmaları, din dogmalarından farklıdır. İyi uyruk olan insanları uzlaştıracı duygulardır. Sivil dinin kuralları; yalın, az sayıda ve yoruma yer vermeyecek derece açık olmalıdır. Akıllı ve yardımsever bir

⁸⁰Toplumdaki tüm taahhütler karşılıklı olduğu için, yönetici yasaların üstünlüğünden asla vazgeçmemelidir. Tek bir kişi bile (soylu, asker ya da herhangi bir ayrıcalıklı kesim) yasaya itaat etmemenin iyi olduğunu düşündüğünde, devlet yıkılmanın eşiğine gelmiştir (Rousseau, 2015: 18).

⁸¹Rousseau yasaları belirlemede ve anayasanın saptanması için genel kurultay yapılması gerektiğini savunmaktadır, diğer yandan ise kendi çağı için halkın kurultay halinde toplanmasının imkansızlığının farkında olduğunu belirtir (Rousseau, 2006: 101-103). Milletvekilleri ile temsilen oluşturulacak oylamalar ise halkın iradesi olan genel istemenin sonucu olmayacaktır, egemenlik milletvekilleri ile temsil edilemez (Rousseau, 2006: 90).

⁸²Yasalar gücünü, kamu iradesinin temeli olan akli gerekçeden alır. Yasaların korku ile dayatılması dar kafalılığı ifade eder iken; saygı hak eden yasaların tasarlanması, bilgeliğin ifadesi olacaktır (Rousseau, 2015: 18).

Tanrı'nın yapacağı gibi, doğruların mutluluğu, kötülerin ceza görmesi, toplum sözleşmesinin ve yasaların kutsallığı gibi olumlu dogmalar oluşturulmalıdır. Rousseau'ya göre olumsuz sivil din dogması sadece hoşgörüsüzlüktür çünkü barış içinde yaşamayı engeller (Rousseau, 2006: 134). Rousseau siyasi erdem ile sivil dine devrettiği kişilerin ve toplumun ortak yararının sağlanması (kamu-ortak yarar eşitliğini) imkanını çağdaş devletlerde gerçekleşmesini mümkün görmemektedir (Barry, 1991: 121-123).

Bu yaklaşımla görüldüğü üzere yasa, insanın onu tesis edici performatif edimine dayandığı ölçüde sonsuzca aşkın⁸³ ve teolojik⁸⁴ görünmektedir; yasayı görmeyi ya da ona katılmayı insan başaramaz çünkü yasa şiddetin içinde müstakbel olarak kurması gerekenin bizzat insan olması nedeniyle aşkındır ve teolojiktir (Derrida, 2010: 95).⁸⁵ Otoritenin temeli veya kökeni ya da yasanın koyulması temelsiz bir şiddetten ibarettir çünkü bunlar tanımları gereği son kertede yalnızca kendilerine yaslanabilmektedir. Temellendirilmiş ile temellendirilmemiş zıtlığını da her türlü temelcilik ile temelcilik karşıtlığı zıtlığını aştıkları gibi aşmışlardır çünkü bir hukuk kurucu edimsel(*permotif*)lerinin başarısı (örneğin bir devletin hukukun garantörü olarak kurulması) önceden bulunan koşulları ya da uzlaşmaları varsaymaktadır. Bu uzlaşmaların kökenleri olduğu varsayılsa bile, mistik bir sınıra dayanacaktır dolayısı ile hukuk özü itibari ile yapı söküme (*dekonstrüksiyon*) tabi tutulabilir bir yapıdır.⁸⁶ Bu yapı söküme hukuk temellendirilmemiş ve dönüştürülebilir bir yapı olduğu ve metinsel

⁸³Yasa aşkındır, çünkü önünde olana ve ondan önce olana dayanır yalnızca. Çünkü onu mutlak bir *performatif* içinde ürettiği, kurduğu, yetkilendirdiği halde bu mutlak performatifin mevcudiyetini hiçbir zaman yakalayamayacak olandan başka birine dayanmaz. Yasa aşkın ve teolojiktir, o halde her zaman müstakbeldir, her zaman vaat edilmiştir, çünkü içkindir, sonludur ve öyleyse çoktan geçmiştir. Her özne, bu *aporetik* (sonuca bağlanamaz) yapının içinde kendisini önceden kasılıp kalmış bulur (Derrida, 2010: 95).

⁸⁴Derrida, yapı çözüme direnen özgürleşimci vaat deneyimi kurucu bir mesihciliğin formel gövdesi gibi *eskatolojiye* (insanlığın nihai kaderi) özgüllük taşır. Yasa ve adalet arasındaki uçurum kapanmayacak türde olduğu için yapı çözümci ele almak mümkündür. Yasa, siyasetin konusu olduğu ve deneyimin yapısından dolayı mesihçi bir öge taşımaktadır yani vaat ve adaleti karşılıklı birbirini ima eden bir ilişki içinde tutan yapısından ötürü yapı çözüme tabi tutulabilir. Adalet ise, yapı çözüme tabi tutulamaz (Derrida, 2010: 95).

⁸⁵Mesihçi terimiyle gerçek mesihçi hareketlerle doğrudan ilişkili bir şey değil, kendi deneyimin genel yapısına ait bir şey anlamak gerekmektedir. Vaat fikriyle bağlantılıdır. Bu vaat, şu ya da öteki somut vaat anlamına gelmemektedir, daha çok ötekine, öngörülme-yene, herhangi bir *a priori* (önsel, deneyden ve tecrübeden bağımsız olarak, başından ve peşinen doğru kabul edilen) söylemle hüküm altına alınamayan saf olaya doğru o ilk açılışa gömülü vaat anlamına gelmektedir. Bu durum, yasanın genelliğiyle soğurulamayacak mutlak tekilliğe bağlı bir adalet nosyonuna yol açar. Yasa ve adalet arasındaki uçurum bu anlamda kapanmayacak cinstendir. Yapı çözümü imkan dahiline sokan da zaten bu tür bir uçurumun varlığıdır. Adalet sahası olarak tekillik, her türlü kararı mümkün kılan radikal bir karar verilemezliğe yol açmaktadır. Derrida'nın yapı çözümündeki engel, kararın radikalleştirilme sahası olarak karar verilemezlik ile etik yükümlülüğün kaynağı olarak karar verilemezlik arasında gidip gelen bir tereddüt bulunmaktadır. Bu belirsizlik halledildiği anda yapı çözüm, endeki en güçlü stratejik düşünme araçlarından birisi haline gelir (Laclau, 2015: 120-133).

⁸⁶Bir metnin daha fazla seslendirilmesi için, metnin görüldüğü sınırsız nitelik taşımasının anlatımıdır, yapı söküme, yeniden yapılandırarak inşa edilen eski metinler, metnin yapısal bütünlüğüne ters düşen şeyleri okumak, metin ile anlam arasındaki ilişkiye eleştirel bakış anlamındadır. Derrida'ya göre adalet hakkında doğrudan konulamaz veya nesneleştirilemez. Adaletle ihanet etmeden bu adildir denilemez (Derrida, 2010: 53).

katmanlar üzerine inşa edildiği için yapılabilir (Derrida, 2010: 59).⁸⁷ Levinas’a göre ise, adalet başkasıyla ilişkidir ve sonsuzluğa içkindir. Levinas’ın sonsuz bir haktan bahsedışı hümanizmi içeren sonsuz bir hakkın uzamı olarak görülebilir. Burada hukukun hesaplanmış oranlılığı yoktur, gerçek adalet mutlak bakışsızlık (*la dissymetrie absolue*) ya da azizlikle karşılanabilir (Derrida, 2010: 69).

Rousseau (2013: 87), insan türünde iki tür eşitsizlik gördüğünü belirtir. Bunlar; doğa tarafından meydana gelen yaş, sağlık, zeka veya ruh gibi farklardan oluşan ‘fizik eşitsizlik’ ve insanların uzlaşması kurulmuş olduğu için Rousseau’nun ‘politik eşitsizlik’ olarak adlandırdığı, başkalarının zararından doğan yararlarıdır: zenginlik veya boyun eğme gibi. Yurttaş olmayı kabul eden insan, doğa durumuna göre daha mutsuzdur. Yurttaş, daha fazla emek isteyen bir iş bulmak için durmadan çırpınır, ölünceye kadar çalışır, kin duyduğu büyüklere ve küçümsediği zenginlere yaltaklanır, onlara hizmet için hiçbir şey esirgemez, kendi bayağılığıyla övünür, kölelikle gururlanır, başkalarının kanılarına göre yaşar. Pozitif hukukun izin verdiği tinsel eşitsizlik, maddi eşitsizlikle aynı oranda bulunmazsa doğal hukuka aykırıdır. Çünkü böyle bir ayırım (budalanın bilgeyi yönetmesi veya çoğunluk açlık içinde yaşarken azınlığın bolluk içinde yüzmesi) doğa kanununa açıkça aykırıdır (Rousseau, 2013: 173-175). Rousseau (2012: 168)’ ya göre zenginlik, soyluluk, mevki, kişisel güç ve değer (hepsinin indirgeneceği zenginliktir) gibi ölçülebilen eşitsizliklerin devletin kötü kurulmuş olduğunun göstergesidir.

Rousseau’nun ahlaki teorisinde tartıştığı ve eşitsizliğe yaptığı vurgu ile Hobbes ve Locke’un liberal öğretisinden ayrılmaktadır. Nussbaum (2007: 31)’un değindiği gibi, Rousseau insanların ortak zayıf yönleri ve kırılganlıkları üzerine dikkat çekmektedir. Sınıf ayrımlarının altında derin bir benzerlik ortaya çıkaracaktır. Bu tür kaba eşitliğin birbirinden ayırt edilmesi önemlidir çünkü güç ve kapasitenin ahlaki eşitlikten kaynaklanmasına rağmen düşünürler bu ayrımı herhangi bir netlikle yapmaz. Eğer insanlar güç ve kapasite bakımından eşitler ise, birinin diğerinden daha fazla hakimiyet yetkisi verilmesi fazla gözükmektedir. Ancak, insanlar güç ve kapasite bakımından eşit

⁸⁷ Hukuk, özü itibarıyla yapı söküme tabi tutulabilir olan bir yapıdır. Bu dekonstrüksiyon, hukuk kurulmuş olduğu için veya yorumlanabilir ve dönüştürülebilir metinsel katmanlar üzerinde inşa edilmiş olduğu için (ki hukukun tarihi, onun mümkün ve zorunlu dönüşümü, bazen daha iyileştirilmesi budur) veya nihai temeli tanım itibarıyla temellendirilmemiş olduğu için yapılabilir (Derrida, 2010: 59-60).

değillerse, insanların ayrıcalıklı muamele görmeye hak kazanmaları ahlaki olarak temellendirilebilir. Bu ayrımı görmek sadece ulus içinde ki tek tek kişilerin güçlü ve güçsüz olmaması üzerinden bakılamayacak bir bağlamdır. Çağın uluslararası liberal güçlü devletleri ve güçsüz devletleri arasındaki uluslararası hiyerarşiyi sorgulamak açısından da bu analiz gerekmektedir. Hiyerarşinin uluslararası haklara dönüştürülmesi, ulusal sınırlar içerisinde siyasal ve ekonomik düzenlemelerin çeşitliliği radikal düşünce gerektirir. Ulusların hali hazırda oluşturduğu durum kabaca eşit olan insanlar olarak düşünülürse, kooperatif anlaşma için sözleşme yapmaları söz konusu olabilir (Nussbaum, 2007: 50).

Rousseau tanımlanamaz doğal özgürlükle, sivil toplumun gerekleri arasındaki ayrımı görmüş olmasına rağmen bireyin sivil toplumdaki konumlanışında Hobbes ve Locke’u izleyerek özgürlüğün devletin şiddetine tam teslimiyetini onaylamıştır. Rousseau yasalara ve yasaların uygulayıcılarına Tanrısal kudret bağışlayarak, devleti teolojiye sığınarak haklılaştırma ve kusursuzlaştırma ödevini, Hobbes’a liyakatiyle yerine getirmiştir. Bireyden ya da salt insan olarak insandan üstün herhangi bir şeye referansla haklılaştırılan özgürlük, zorunlu olarak özgürlüğü kısıtlar ve uğruna talep edildiği şeye bağımlı kılar (Strauss, 2011: 333). Modern doğal hukuk teorisyenlerinin çelişkilerini yaratan bir diğer temel unsur pozitivist temellendirme amacı ile kurguladıkları yöntemlerinin teolojik temellendirme ile sonlanmasıdır. Devletin şiddet uygulama yetkisini modern doğal hukuk teorisyenleri, tam olarak kutsal kitaplarda Tanrı’nın ceza verme özgürlüğüne dayandırarak modern devletin dilediğine şiddet uygulama konusunda meşru hakkı olduğu görüşleri kabul edilemez. Devlet Tanrı değildir.

Modern ulus devletler eşitliği sağlamamakla birlikte ayrımcılık üzerine kurulmuştur. Modern devlet erkek egemen siyaset üzerinden yapılandırılan kurumsallaşmış ataerkil yönetimlerin temsil edildiği cinsiyetçi devletlerdir. Siyasal alan ve özel alan üzerinden modern doğal hukuk düşünürleri modern devletin ataerkil düzenini kurmuşlardır. Örneğin; Locke siyasal alan ve özel alan ayrımı yapan Locke’a göre: siyasal alan hür erkekleri yani polis, savcı ve asker gibi topluma hizmet edenleri kapsamaktadır; kadının alanı ise, özel alan ile sınırlıdır (Locke, 2011: 81-111). Rousseau ise, kadınların pasiflik mertebesini arttırarak, yurttaşlık haklarından mahrum bırakmıştır: “çocuk yetiştirmekle yükümlü olan kadınlar duyguları ile kamusal alana zarar vermemelidir”. Rousseau

kadının görevinin erkeğine itaat etmek ve çocuk yetiştirmek olduğunu savunur. Kadınlar kamuda itaat ettiği kocaları tarafından temsil edilecek, oy kullanamayacaklardır (Rousseau, 2015: 9; 2005: 224).⁸⁸ Rousseau, kadınları vatandaşlık haklarından dışlamak bir yana, kadının bir insan olarak görülmesini dışlamaktadır. Kadını çocuk yetiştiren, kocasının kölesi haline gelen bir konuma yerleştirmiştir.

Modern devletin bir işlevi, ulusal sınırları savunurken refah ve vatandaşlık haklarını tesis etmek, nüfusu ve yeniden üretimini yönetmektir. Bunların her birinin sınıflara, ırklara, yerel-kentsel aidiyetlere ve benzerlerine olduğu kadar cinsiyet gruplarına da uzanan devlet tarafından toplumsal projeler biçiminde şekillendirilen farklı bağlanımları özendiren toplumsal cinsiyet boyutu vardır. Devlet yapılanması ve ulusal tahayyüller, maddi ve manevi çıkarlar tarafından ya da sıklıkla toplumsal cinsiyeti içeren toplumsal çatışmanın diğer aksları tarafından belirlenmektedir. Modern devlet anlayışı ile birlikte ortaya çıkan devletlerarası sistem dahi, ticaret için olduğu kadar şiddet için de örgütlenmiş eril bir rasyonalite üzerine inşa edilmiştir. Umumiyetle kadınlar, milletin taşıyıcıları (hayali topluluk olan devlete ait üyelik kan bağından türetilip aile yoluyla taşındığı için kadın ulusun annelik yoluyla taşıyıcıları vasfındadır) veya onun sembolik kimliğinin anahtar öğeleri olarak konumlandırılmaktadırlar. Doğal hukuk teorisyenleri ilkel buldukları klasik siyasal düşüncenin anlamları erdemlerini dışlarken, anlamsız cinsiyet ayrımcılığını teorilerine almışlardır. Erken dönem burjuva demokratik rejimlerinde vatandaşlık, ilk başlarda hukuki ve siyasal haklar bağlamında erkeklerle sınırlı ataerkil biçimde kurgulanmıştır. Vatandaşlık kadınları kapsayacak biçimde genişletildiğinde dahi, kamusal alan ve özel alan ayrımı üzerinden kadınların siyasete nüfuz etmesinin ve katılımının aksi yönünde işleme eğiliminde ilerlemiştir. Göreli olarak resmi siyasetin dışında ve özel alanla parçalanmış olan iş gücü piyasasının sınırlandırılmışlığında tutulan kadınlar, heteroseksüel erkeklere dair hakim kaygılara binaen yapılanmış modern devlet projelerinin ve ulusal kimliğin tanımlanışında yalnızca destekleyici rol olarak konumlandırılmışlardır (Jessop, 2016: 227-229).

⁸⁸Rousseau (2013:139) doğa durumunda vahşi insanın aile kurulması, kulübelerin inşası ve birlikte yaşama başlayarak küçük toplum oluşumunun sonucu olarak; iki cinsin o zaman kadar bir olan hayat tarzı arasındaki ilk ayrımın ortaya çıktığını savunur. *Kadınlar* daha çok evde oturup kulübeyi ve çocukları beklemeye alışır ve erkekler ise ortak geçim araç-gereçleri peşinde koşarlar. İki cins böylece yirtıcılıklarından bir şeyler kaybetmeye başlarlar. Rousseau kendi ifadesi ile kadınların uysallığının beğenilecek yönü olduğunu belirtir ve kadının görevinin erkeğine itaat etmek ve çocuk yetiştirmek olduğunu savunur (Rousseau, 2005: 224). Rousseau (2015: 9)'ya göre nesnelerin doğasından çıkarılacak birçok nedenle ailede buyruk veren yani yetke sahibi babadır. Kadına özgür sıkıntılar onun yaşamında etkinlik gösteremediği ara dönemler olmasında neden olduğundan, kocanın karısının üzerinde denetleme hakkına sahip olması lazımdır.

19. yüzyıldan itibaren bütün feminist isyan, tek bir noktaya gelip dayanır; kadın erkeğe bağlı olmadan var olabilir ve olmalıdır. Kadın eril dolayına bağlı olmadan özerk bir varlık olabilir. Bu isyan, kadının statüsünü ve tanımını etkileyen önemli değişikliklere yol açmıştır (Badiou, 2016: 68). Nussbaum (2009: 94-96)'un da belirttiği gibi liberal adalet teorileri kadınlara yönelik eşitsizlikler üzerine kurgulanmıştır. Erkekler arasında büyük farklar mevcut sosyal koşulların eseridir görüşleri ancak 18.yüzyıl felsefesinde yaygın bir tema haline gelmiştir (Nussbaum, 2007: 30). Ancak modern devlet ve kapitalist piyasa teorisiyle kurulan ataerkil şiddet üretiminin; kadını ve LGBTQ bireylere yönlendirilmesinin önüne geçilememiştir. Hobbes, Locke ve Rousseau'nun kadınları vatandaş kabul etmemelerinin yarattığı ayrımcı ve ataerkil modern devlet politikalarının tarihsel izdüşümleri, 17. yüzyıldan günümüze (21. yy) kadar hala silinememiştir. Her bir modern ulus devlet biçimindeki yapılanma türü, cinsiyet rolleri üzerinden yeniden üretimlerle şekillenerek, ataerkilliğin farklı biçimlerini modern devletin şiddet unsuru olarak yeniden kendini konumlandırmaktadır.

Esasen liberalizm söylemi doğal hukuk doktrininden devşirilerek kendini biçimlendirdiğini iddia etmesine rağmen, Locke'un yukarıda belirtilen ifadeleri ile devletin insanların doğal hakları üzerinde keyfi olamama ilkesinden ziyadesi ile uzaklaşmıştır. Ancak bu uzaklığın telafisi, hukuk karşısında eşitlik savunusu söyleminin arttırıldığı ancak gerçek eşitliği sağlamayan devlet formunun çağdaş örnekleri gösterilmektedir. Sözleşmecî teorisyenlerin yarattığı hukuk anlayışı şiddeti meşrulaştıran bir araç olarak konumlandırılmıştır ve bu sorunlu yaklaşımın çağdaş modern doğal hukuk teorisyenleri tarafından da aşılamadığını söylemek mümkündür. Bu noktada çağdaş örneklerle değinmek gerekmektedir. Doğal hukuk doktrininin yasalar önünde eşitlik ilkesinden esinlenilerek oluşan pozitivist hukuk devleti anlayışına da değinmek önemlidir. Pozitivist Hukuk Devleti doktrinini Kelsen'in görüşlerine yer vererek betimlemek mümkündür. Kelsen devleti, siyasi örgütlenme olarak nitelendirmekte ve zorlayıcı bir düzen olarak sunmaktır. Her hukuki düzeni devlet olarak görmeyen Kelsen için, uluslararası hukuki düzen bir devlet sayılabilir. Devlet, görece kendi uygulayıcı organlarını yaratmış, merkezileşmiş bir hukuki düzendir (Kelsen, 2005: 425-459).

Çağdaş modern doğal hukuk teorisyenlerinden Rawls ve Dworkin, doğal hukuk teorisyenlerinin eksiklerini eleştirerek (ancak hipotetik takipten şaşmayarak) adaleti sağlayacak yeni bir teori geliştirmeye çalışmışlar. Rawls birçok takipçi çağdaş teorisyeni ardında bırakmayı başarsa da mevcut sorunları çözememiştir. Rawls (1971a: 207), Hobbes, Locke ve Rousseau'nun sözleşmesi sadece sivil topluma giriş için bir gerek olarak göstermelerini eksik bulur ve adalet ilkelerini toplumun temel yapısı olarak görüleceği (haklara göre ödevler düzenlenecek ve sosyal yardım dağılımı)⁸⁹ bir teorem geliştireceğini belirtir. Rawls'a göre, adalet anlayışını adalet olarak ele almanın⁹⁰ ana görevi hangi ilkelerin adil olarak seçileceğini belirlemektir. Bunu yapmak için, durumu ayrıntılı bir şekilde tanımlamayı ve özenle formüle etmeyi önerir. Bununla birlikte, adalet ilkelerinin doğa durumunda ilk aşamada yapılan bir anlaşmadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Muhtemelen kendilerini umutsuzca gören kişiler birbirlerine eşit olarak bir ilke edinirler (Bazıları sadece bir yaşam uğruna daha az yaşam beklentisi isteyebilir, bu başkalarının keyif aldıkları avantajların toplamıdır. Her biri kendi korumasını istediğinden beri çıkarları için kimsenin bir nedeni yoktur. Güçlü ve kalıcı iyimser itkilerin yokluğu rasyonel bir yapıyı sadece maksimize ettiği için kabul edilmezdir). Bu nedenle, daha farklı bir yol ile adalet ilkeleri belirlenmelidir (Rawls, 1971a: 209). Adam Smith'in doğal özgürlük sisteminden etkilenen Rawls'a göre, adaletin ilkeleri şu şekilde düzenlenmelidir; (1) her bir kişinin herkes için geçerli olan bir özgürlük anlayışı ile eşit hakka sahip olmasının gerekliliği; (2) sosyal ve ekonomik eşitsizlikler fırsat eşitliğine dayalı görev ve mevkilerin herkese açık olması ile eşitsizliklerin toplumun en avantajlı durumunda olanların yararına olması gerekliliği (1971b: 53). Rawls, insanların Locke (ve Mill)'daki belli özgürlüklere haklarının olması temel varsayımının yerine siyasal kurumlar tasarısında eşit ilgi ve saygıya haklarının olduğu iddiasını getirmiştir.

Smith ve Hume'un takipçisi Rawls için "adaletin şartları, insan işbirliğinin hem muhtemel hem de gerekli olduğu normal çıkarımlar olarak tanımlanabilir çünkü bir

⁸⁹Klasik sosyal sözleşme teorisinde adalette adalet olarak orijinal eşitlik konumu, devlete karşılık gelir. Tamamen varsayımsal bir durumdur ve belli bir adalet anlayışına yol açacak şekilde nitelendirilir. Bu durumun özellikleri, hiç kimsenin toplumdaki yerini, sınıf pozisyonunu bilmiyor olmasıdır ya da toplumsal statü ne de doğal bir dağılımda servetini varlıkları ve yetenekleri, istihbarat gücü, gücü vb. bilen kimse yoktur. Adalet ilkeleri, cehaletin örtüsünün ardında seçilir. Bu ilkelerin seçiminde hiç kimsenin avantajlı veya dezavantajlı olmamasını sağlar (Rawls, 1971a: 207).

⁹⁰'Adaletin adaleti' olarak adın uygunluğunu şöyle açıklıyor: adalet ilkeleri adil bir ilk durumda kabul edilmektedir. İsim olarak adalet ve adalet kavramlarının aynı olduğu anlamına gelmez. Kişilerin bir araya getireceği seçimler, yani ilk seçim sonraki bütün eleştirileri düzenlemek için bir adalet anlayışının prensipleri ve kurumların reformudur (Rawls, 1971a: 208).

toplum karşılıklı avantaj sağlamak için bir işbirliğine dayalı girişim olsa da, genellikle bir çatışma ve aynı zamanda bir çelişki ile işaretlenir çıkarlar" (Hume da olduğu gibi yorumlamıştır. Hume'un şartlarına göre yararsız olacak bir adalet gerekliliğinin ortadan kalkması; ancak bir şekilde yeniden ortaya çıkacak çatışmalar olmamış olmasıdır). Rawls'un belirtmesi gereken nokta, insanların birbirlerinin çıkarları ile özdeşleşmesi ya da tüm çıkar çatışmalarının ortadan kaldırılması gibi adil ilkelerin gerekli olmadığıdır (Barry,1989: 182). Dworkin'in ise bir adım öteye giden Rawls'un da eksik bir teori geliştirdiğini iddia eder çünkü temel eşitlik hakkının liberal bir anayasa gerektirmesi ve mevcut ekonomik ve toplumsal yapıların idealize edilmiş bir biçimini desteklediğini öne sürmesi yanlıştır (Dworkin, 2007: 222).

Dworkin özgürlüğe hakkın olup olmadığı sorusuna, eşitlik ve özgürlük arasındaki tartışmayı açarak cevap vermektedir. Dworkin, eşitlik ve özgürlük kavramları arasında bir çatışma olduğunu belirtir. Liberallerin özgürlük anlayışında olduğu gibi, hürriyet ya da özgürlük kavramını insanların yapmaları gerektiğini düşündüğümüz bir şeyi yapmaları engellendiğinde özgürlük kaybı olarak görmek bir kargaşa yaratmaktadır. Çünkü eğer bir kişinin bir şeye hakkı varsa, o zaman hükümetin onu bundan mahrum etmesi genel çıkara yararsa da yanlış olur (Dworkin, 2007: 317-318). Özgürlük bir hak olarak ele alındığında güçlü olabilir. Ancak Dworkin özgürlük hakkı kavramını yanlış tasarlanmış bulmaktadır. Bu nedenle argümanının merkezini özgürlük değil eşitlik kavramı üzerine kurar.⁹¹ Hükümet yönettiklerine ilgiyle davranmalı; insanlar keder ve moral bozukluğu yaşayabilecek, hayatlarının nasıl yaşanmasıyla ilgili akıllı tasavvurlar oluşturabilecek ve yaşayabilecek varlıklar olarak saygıyla kabul edilmelilerdir. Hükümet insanlara sadece ilgi ve saygıyla değil, eşit ilgi ve saygıyla davranmalıdır (Dworkin, 2007: 322).

Dworkin, eşitlik konusunda ortak bir anlayışın zorluğuna dikkat çekmektedir. Ona göre insanlar bir konuda eşit durumda olabilirler (asgari bir noktada daha eşit) fakat sonuç olarak bir başka açıdan eşit olmayabilirler (daha fazla eşit olmamaları). Ancak, bu durum eşitlik idealini değersizleştirmez. Önemli olan şey, eşitliğin hangi formda açıklandığıdır. Dworkin eşitlik anlayışını dağıtımla ilgili eşitlik (*distributional equality*)

⁹¹Mallar ya da fırsatlar bazı vatandaşların daha çok ilgiye layık oldukları gerekçesiyle eşitsizce dağıtmamalıdır. Bir vatandaşın özgürlüğü, bir grubun iyi yaşam kavramının diğerlerinden daha asil ya da üstün olduğu gerekçesiyle kısıtlanamamalıdır. Bu varsayımlar, hep birlikte ele alındığında eşitliğin liberal kavramı olarak adlandırılacak bir şeyi ifade eder; ancak ifade ettikleri serbestlik olarak özgürlük değil bir eşitlik kavramıdır (Dworkin, 2007: 322).

anlayışı altında iki formda tartışılmaktadır. İlki, refah eşitliği düşüncesi; ikincisi ise, kaynak eşitliği düşüncesidir. Refah eşitliği düşüncesi, insanlara kaynakları en eşit şekilde dağıtabildiği tasarısına dayanmaktadır. Kaynak eşitliği düşüncesi ise, insanlara kaynakları en eşit şekilde paylaştırabildiği tasarısına dayanmaktadır. Kaynak eşitliğinin sağlanması için ise, iki piyasalı bir ekonomik yapı ile güvenceye alınmalıdır. Bunlardan biri her tür değiş tokuşun yapıldığı serbest piyasa bir diğeri ise, bu piyasada girilen ekonomik ilişkiler sonucu bozulan dengeleri sürekli yeniden kuracak ya da düzeltecek sigorta piyasasıdır. Kaynak dağılımındaki eşitliğin korunması için dağılımın doğuştan gelen yeteneklere ve servete duyarsız, buna karşılık şahsi seçimlere ve kişisel hırslara karşı duyarlı olması gereklidir (Dworkin, 2002: 11-12).⁹² Dworkin refah eşitliği düşüncesi mutluluk, seçenekler, yeteneklerle ilişkili olabileceğinden ve başarı gibi kavramlarla ilişkili olması nedeni ile nesnel olmamaktadır ve eşitlik konusunda uygun bir temellendirme olamayacaktır (Dworkin, 2011: 35). Kimileri, liberallerin daha radikal reformlarını desteklerlerse post liberalizm evresine girmiş olacaklarını savunur böylece bireyi devlete karşı korumanın yanı sıra, eşitsizlik karşısında baskıcı rollere ve uygulamalara karşı da korumak olacaktır (Hampton, 1997: 191-209'dan akt. Giddens, 2004: 138). Ancak, Rawls ve Dworkin gibi, çağdaş liberal kuramcılar da insanların eşitsizlik koşullarını giderme konusundaki reform amaçlarının sonucu, liberal demokratik kültürün ahlaki temelini oluşturduğuna inandıkları idealleri eklemlmeye ve savunmaya çalışmaya devam etmeleri olmuştur (Giddens, 2004: 136-137).

Diğer taraftan modern hukukun şiddet üretiminin ortaya çıkarılması için, sözleşmecî düşünürlerin eşitlik ve özgürlük ilkelerinin üzerinden kurduğu adalet(sizlik)anlayışının ekonomik boyutu da ele alınmalıdır. Locke'un 'özgürlük ve eşitlik' kavramlarına baktığımızda; özgürlük bir taraftan egemenin yönetiminde mümkünken diğer taraftan çelişkili olarak bir anlamda hiçbir şey veya hiç kimse tarafından hükmedilmemek anlamını taşır. Eşitlik, hiçbir şeyin ya da hiç kimsenin bir diğeri üstünde egemen olamayacağı ve kimsenin bir diğerini daha fazla değerli olmadığı için yargılayamayacağı anlamına gelmektedir. Bu kavramlardan hiyerarşi olmayan bir bağımsızlık çıkmaktadır. Ancak bu bağımsızlığın önüne konan egemenin kısıtlaması

⁹²Kaynak eşitliğinin sağlanması için ise, iki piyasalı bir ekonomik yapı ile güvenceye alınmalıdır. Bunlardan biri her tür değiş tokuşun yapıldığı serbest piyasa bir diğeri ise, bu piyasada girilen ekonomik ilişkiler sonucu bozulan dengeleri sürekli yeniden kuracak ya da düzeltecek sigorta piyasasıdır. Kaynak dağılımındaki eşitliğin korunması için dağılımın doğuştan gelen yeteneklere ve servete duyarsız, buna karşılık şahsi seçimlere ve kişisel hırslara karşı duyarlı olması gereklidir (Dworkin, 2002: 11-12).

tartışmalı siyasal teorinin en iyi bilinen dayanağı olarak yaratılan karşılıklı avantajla bulunur: doğal eşitlik ve güvensizlikle bağlantılı olarak siyasi ilkeler üretilir. İnsanları, siyasi toplumları ve görevleri oluşturmaya yönlendiren doğal eşitlikten kaynaklanan karşılıklıdır. Hükümet, ‘Mülkiyetinin Korunması’dır ilkesi, bir sosyal sözleşme için karşılıklı avantaj fikridir (Nussbaum, 2007: 41-45). Modern doğal hukuk teorisiyle, özel mülkiyet kavramı ve sahiplik haklarının tanımlandığı devlet anlayışı ortaya çıkmıştır (Giddens, 2008: 99).

Soyut seviyede iyimser ancak indirgemeci ve üstünlükçü faydacı bir insan doğası görüşüne dayandırılmış modern hukuk anlayışıyla, yönetici sınıf ya da iktidar bloğu bütün topluma kendi varoluş sebebi ve kendi genişlemesi ile ilgili davranış normlarını dayatmaktadır. Hukukun zorlayıcı karakteri, eşitsizliklerin ortaya çıkması ile güçlenmiştir. Bu durum, devletin legal dayatma çeperinin genişlemesine ve devlet müdahaleleri şiddetinin artmasına neden olmaktadır (Gramsci, 2012b: 226). İmtiyazlara dayalı feodal düzenlemeden farklı olan modern hukuk sistemi, özgürlük ve eşitlik ilkelerinden hareketle sistematikleştirilmiş yasalarda ifadesini bulan ‘normatif’ niteliğe büründürülmüş yasanın hükümleri olarak tanımlanabilir. Birey yurttaşların eşitlik ve özgürlüğü, genel iradenin hukuk devletindeki yansıması gibi görülen soyut ve formel yasalarla olan ilişkilerinde yatmaktadır. Böylelikle modern kapitalist devlet, kendi çıkarları için toplumun genel çıkarını cisimleştiren ulusu oluşturacak politik gövdenin iradesini maddileştiren bir devlet olarak kendini konumlandırmaktadır (Poulantzas, 2014: 139-140). Modern devletin hukuk aracılığı ile sivil toplumu koruma görevi ve hukuk teorileri ilerleyen çağlarda hiçbir devlet biçimlenmesinde kendini gerçekleştirebilen bir kehanet olarak varlık gösterememiştir. Kapitalist devlet biçimlenmesiyle, doğal hukuk doktrinin öne sürdüğü devletin hak koruyuculuğunu üstleneceği iddiasından uzaklaşmıştır ve devlet şiddetle hak ihlal eden yapıya dönüştürülmüştür.

Mülkiyet hakkı, eşitlik ve özgürlük ilkelerinden yükselen modern hukukun esasen imtiyazlı ve güç sahibi olanın mülkiyet haklarını koruduğu diğerleri için şiddet üreten bir ilke olduğu gerçeğini ticaret ve emek sömürü üzerinden göstermek mümkündür. Ticaretin şiddet içerikli uygulandığını (kimi zaman askeri şiddet kullanımını da içeren ticareti operasyonları) kamu düzenlemeleri ve hukuk düzenlemeleri desteklemektedir.

Hukuk iskeletinin gelişimi bakımından önemli olan özü, devlet aygıtınca uygulatılması olanaklarıdır. Toprağın ve ürünlerin metalaştırılması mutlak devletin somutlaşmasıyla ilgili birkaç unsuru gerektirmiştir. Bu unsurlar, hakların genişleyen sahasına izin veren ve koruyan garantilenmiş, merkezileşmiş bir yasal düzenin ortaya çıkması, devlet gücüyle koordine edilen ve yaptırım sağlanan parasal sistemin gelişmesi ya da merkezi olarak örgütlenen vergilendirme sisteminin oluşmasıdır (Giddens, 2008: 199-200).

Kapitalizm için özel mülkiyet; üretim araçları üzerindeki şahsi denetim ve emek gücüne genellenmiş meta biçimi ya da özgür emek ilkesi olarak tanımlanan meta üretim sistemi tarafından işçilere meta muamelesi yapılması olarak tanımlanabilir. Sermaye birikimi kar yönelimli piyasa dolayimli üretim, dolaşım ve metaların dolaşımına dayanır. Weber, kar yönelimli piyasanın yağmacı faaliyetler, güç ve tahakküm, siyasi otorite ile alışılmamış anlaşmalara girerek türetilen siyasal kapitalizm tarzının neticesi olduğunu belirtirken kapitalizmin şiddetine vurgu yapmaktadır (Jessop, 2016: 304). Kapitalist devlet tamamen politik sınıf egemenliğinin hiçbir yerde egemen sınıfın egemenliği altında olmayan eşitlikçi bir politik ilişki olarak göstermektedir. Ancak, kapitalist devlet ekonomik çıkarlar barındıran bir toplumun politik ünitesi olarak örgütlenmiştir ve bu çıkarlar imtiyazlı bireylerin ekonomik çıkarlarıdır (Poulantzas, 2014: 217).

Emek sömürüsünün aşırı şiddet içeren biçimi sistemin temel unsuru haline getirilerek insan kendine yabancılaştırılır. Böylelikle, sivil toplum öncesinde özgür ve eşit olan insanlar, sözleşme sonrası piyasada emek güçleri metalaşan insanlara dönüştürülmüştür. Özgürlük, sadece hukuki bir deyim haline gelmiştir; eşitlik mal mübadelesindeki bedele dönüşmüştür, mülk ise kendi sahibine hizmet etmektedir. İnsanların bu yaratılan sistem içerisinde kazanabilmeleri için, toplumsal iyilik kisvesi altında bencil ve başkalarını düşünmeyen bireyler olarak çalıştırılmaya zorlanırlar (Marx, 1990: 280).⁹³ Emek sürecinin yapısıyla belirlenmiş olan politik ve ideolojik yapıların toplumsal sınıflara dağılan üretim faillerini hukuki ve ideolojik öznel olarak kendi düzeyine yerleştirmesi; ekonomik sınıf mücadelesi üzerinde ki ilişkilerinin sınıf ilişkileri olduğunu saklamakta olan bir etki yaratan devletten kaynaklanmaktadır. Kapitalist devletin politik yapıları üretim ilişkilerine ve sınıflar mücadelesine bağlıdır. Kapitalist

⁹³Marx sivil toplumda insanın bencilce bir yaşam sürdüğü, “kendi içine dönmüş, yalıtılmış bir monad” (Marx, 1992: 229) olduğu, buna karşılık politik alanda soyut bir ‘vatandaş’ kategorisine indirgendiğini söylerken (Marx, 1992: 229-230) bu noktayı vurgulamaktadırlar (Özel, 2002:117).

ekonomik toplumsal ilişkiler, yalıtılmış bir ekonomik mücadele neticesinde özgül bir atomlaşma tarzı yaratmaktadır. Bu yalıtılma, hukuki politik ideolojinin ve genel olarak devlet ideolojilerinin ekonomik toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerinin sonucudur. Ücretli çalışanlar özel mülkiyet sahibi kapitalistler arasındaki rekabet ile başlayan bu yalıtıcı etki esasen, kapitalizmin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır (Poulantzas, 2014: 147-148).

Bu çözülemez çelişkiler bağlamında ekonomik şiddete maruz kalan insanı irdelediğimizde; insan kendi kendini tanımakta ve kendi potansiyelini gerçekleştirir bir çatışkı yaşaması nedeniyle kendi içinde ‘öfke’ duygusunda artışa maruz kalarak kendisi de şiddet uygulama eğilimi göstermektedir. İnsan organizma olarak biriken öfkeyi eyleme dönüştürme çabasına girişmesinin sonunda, bireysel (düşünsel ve eylemsel) şiddet dolayımına ya da toplumsal şiddet dolayımına, ‘maruz kalan ve uygulayan’ ve ‘uygulayan ve maruz kalan’ özne-nesne sarmalı eşliğinde girmek zorunda kalacaklardır. Modern kapitalist devlet şiddet üretimi tasarımı kurulu bir sistemdir. İnsanın, Hobbes’un belirttiği gibi doğuştan şiddete eğilimli olmadığını, mülkiyet sistemi tarafından kendine yabancılaştırılması sonucunda şiddet dolayımına girmek zorunda bırakıldığını çıkarsamak böylece mümkün gözükmektedir. Sözleşmeci düşünürlerin hukuk aygıtının eşitlik ve özgürlük getireceği iddialarının aksine sistem şiddeti meşrulaştırarak insanların eşitliğini ve özgürlüğünü yok eden adaletsizliği üretmektedir.

Sınıf mücadelesi alanı, devlet üzerinde önemli etkiler göstermektedir ancak sınıf mücadelesi devleti belirlemez. Çünkü kendi yapılarının çizdiği sınırlarda ve bu yapıların bazı şeyleri düzenlemesi neticesinde doğan etkilerdir. Kapitalist devletin egemenlik altındaki sınıflar açısından fonksiyonu, bu sınıfları kendi özgün etkisi ile yarattığı ekonomik yalıtılmışlık içinde tutarak onların politik örgütlenmelerini engellemektir. Polantzas’a göre kapitalist devletin temel çelişkisi, bir sınıf devleti olmasına karşın tüm halkın devleti olduğunu söylemesinden değil, kurumsal olarak sınıflara bölünmemiş olarak saptanan bir toplumun, sınıf devleti olarak sunulmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifade ile, kapitalist devlet kendisini burjuva sınıfının devleti olarak konumlandırmakta iken tüm halkın bu sınıfın parçası olduğunu ima etmektedir (Poulantzas, 2014: 216-218).

Modern devlet, hakim gücün çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Ancak hakim güç yalnızca ekonomik erkler değil aynı zamanda siyasal güç sahipleridir. İktisadi durum temeldir ancak üst yapının çeşitli unsurları olan anayasalar, hukuk kalıpları, hatta bütün bu gerçek mücadelelerin taraflarının zihinlerindeki akisleri olan siyasi, hukuki, felsefi teoriler, dini görüşler ve bunların daha sonra dogmatik sistemler halinde gelişmeleri de tarihi mücadelelerin akışı üzerine etki etmekteLERdir (Marx ve Engels, 1979: 184-185). Halk tüm kamu görevlilerinin seçimle gelmesini talep eder ancak modern devlet yapısı baskıcı iktidarı elinde bulunduran ve belli aşamada bir kasta dönüşen idari personelin kristalizasyonu anlamına gelen ‘bürokrasi’yi oluşturmaktadır (Gramsci, 2012b: 207-208).

Bürokrasi devlet aygıtının toplumsal bir kategorisi olarak kapitalist devlet problemlerinin bir yanını oluşturmaktadır. Bürokrasi, burjuva ideolojik politikasının devlet üzerindeki etkisini gösteren bir sistemi: devlet aygıtının iç işleyişine ve örgütlenmesine ilişkin özgül bir sistemi belirtmektedir (Poulantzas, 2014: 390). Modern devlet ast sınıfların otonomilerini engellemektedir. Ast sınıflar sendikalar, kültürel kurumlar ya da partiler aracılığı ile temsil güçlerini arttırmak isteseler dahi, modern diktatörlük bu tür sınıf otonomilerini engelleyerek ve kendi aktivitelerine dahil ederek, yönetici sınıfın elinde ulusun tüm hayatının merkezileştirilmesi sağlanır (Gramsci, 2012a: 37-38). Bürokrasinin özgül bir kategori oluşturuyor olması, bürokrasinin bir sınıf aidiyetine de sahip olması, bürokrasinin çeşitli katmanlardan gelen ve yönetimin üyelerini kendisinde toplayan sınıflar ve toplumsal sınıf fraksiyonları söz konusudur anlamına gelmektedir (Poulantzas, 2014: 358; 392).

Modern doğal hukuk kuramının tarihin yanlış kurgusunun olması altında yatan neden, hipotetik sivil toplumun kurulma gerekçelerini tanıtlama biçimlerinin eksik ve salt pragmatizme dayanması ile modern devletin şiddetini meşrulaştıran, iktidarı kutsallaştıran, devlete orantısız şiddet uygulama konusunda sınırsız hak teslim eden bir kuram olmasıdır. Egemenlik kavramını iktidarın yüce ve üstün kullanımı olarak tanımlamakla yetinildiği zaman hiçbir şey söylenmemiş olur (Mairet, 2013: 218). Modern kapitalist devletin ana işlevleri sonuç olarak şöyle sınıflanabilir; “egemen sınıfın üyelerinin özel etkinlikleri ile sağlanamayan genel üretim koşullarının sağlanması, hüküm süren üretim tarzına ezilen sınıflardan ya da egemen sınıfın belli

kesimlerinden gelebilecek her tehdidin ordu, polis, yargı ve cezaevi sistemi yoluyla bastırılması; toplumun egemen ideolojisinin egemen sınıfın ideolojisi olarak kalmasını sağlamak ve sonuçta sömürülen sınıfların kendilerine karşı doğrudan baskı uygulamaksızın kabul etmeleri için esilen sınıfların entegrasyonu (çünkü ezilen sınıflar sömürüyü kaçınılmaz ya da ‘ehveni şer’ ya da üstün güç sayarlar ya da sömürü olarak algılamaktan bile aczedilirler)” (Mandel, 2008: 628).

Hükümetler; yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi ‘devletin baskı aygıtları’ ile zor kullanarak şiddet üretmektedirler (fiziksel şiddet dahil). İlaveten, dini, öğretimsel, aile, sendikal, haberleşme, hukuki, kültürel kurumlar olan ‘devletin ideolojik aygıtları’ ile biraz daha hafifletilmiş olan baskı yöntemleri ile toplumu disipline etmektedirler (Althusser, 1989: 30). Tezin bu alt bölümünde irdelenecek bir diğer husus güvenlik aygıtlarının şiddet üretimidir. Sözleşme teorilerinde halk her daim devletin baskı aygıtları ile disipline edilmeli, korkutulmalı ve devlete karşı gelenler cezalandırılmalıdır.

Hobbes her türlü karşıt görüşü temellendirilemez biçimde iç savaşa dahil ederek korkutucu bir kaos senaryosu yaratmıştır. Devletin her türlü karşı görüşe sınırsız şiddet uygulayarak karşılık verme hakkı tam olarak bu kaos senaryosu ile meşrulaştırılmıştır ve faşizan eğilimler her daim bu senaryoyu araçsallaştırarak toplumu ikna etmek yerine şiddete baskı alarak kolayca kaçınma suretiyle tektipleştirmektedir. Hobbes İngiltere iç savaşının nedenleri hakkında yazdığı ‘*Behemoth*’ adlı eserinde iç savaşı, ‘devlete karşı fesatlık’ olarak tanımlamaktadır (Hobbes, 2010: 70). Su canavarı olan Leviathan; güçlü ve Tanrısal toplumun hakim olduğu ama baskıcı bir devlet figürü iken; kara canavarı olan Behemoth (Hobbes, 2010: 81) ise, hukuksuzluğun ve iç karışıklığın olduğu bir devleti simgelemektedir. Hobbes, barış içinde yaşayan toplumu, ortak varlığın hakimiyetindeki Leviathan ile tasvir eder iken; iç savaş olan bir toplumu kendi kendisiyle kavga ettiğini fark etmeyen ve kendi kendini yiyen bir canavara Behemoth’a dönüştürmektedir (Hobbes, 2010: 117).

Hobbes şiddete maruz kalarak öldürülme korkusunu, devletin şiddet uygulama sınırsızlığındaki toplumsal zafiyet kılması ve karşıt fikirlerin tümünün kaosa neden olacağı hakkındaki düşüncelerinin aslında sınırlı geçerliği olduğunu kendi kuramında çelişki yaratarak göstermiştir. Eğer tek koşulsuz ahlaki olgu bireyin kendi varlığını

koruma hakkıysa sivil toplum bireyden savaşa katılmasını ya da ölüm cezasına boyun eğmesini bekleyemez. Hobbes devletin kendine ‘isyan eden uyruklar’ına cezalandırma yoluyla değil ‘savaş hakkıyla zarar verilmesi gerektiğini’ ve uyruğun acı çekmesi gerektiğini belirtmektedir (Hobbes, 2013: 234).⁹⁴ Hobbes’un siyasi öğretisi, evrensel olarak uygulanabilme ve aşırı vakalarda uygulanabilme iddiasındadır. Bu iddianın, klasik egemenlik öğretisinin gereksiz övüngeçliği olduğu söylenebilir (Strauss, 2011: 228). Modern devlet kurgusu, korkuyla sindirilen vatandaşların devleti eleştirme hakkının olmadığı bir yapıdır. Devletin şiddetini ölçsüzce uygulama hakkına ve masumların zarar görmesine herhangi bir şerh koymayan Hobbes tarafından bu biçimde (dayanaksız ve yüzeysel bir metodoloji ile) kuramsallaştırılmıştır. Çünkü Hobbes (2013: 237) aleni isyancılara verilen zararın doğa yasasına aykırı olmadığını savunmaktadır. Bununla birlikte Hobbes’a göre, devletin otoritesini inkar eden uyruklardan alınacak intikam sadece o bireyden değil, henüz dünyada olmayan üçüncü ve dördüncü kuşağa meşru biçimde uzanmalıdır.

Modern devletin faşizme evrilme riskini yaratan kuramsal olgu; modern devlet teorisinin devlet içerisindeki herhangi bir karşı çıkışı şiddetle bastırma hakkının sınırsızlığının tanınmasıdır. Otoriter legalizmin savunucuları özellikle Carl Schmitt, ideolojik olarak tarafsız devletin kavgayı önleme fonksiyonunu yerine getirebilmesi için, yurttaşların üstün yetkeye itaatlerinin gerekliliğini Hobbes’daki mezhep çatışmalarının neden olduğu iç savaş hortlağını anımsatarak açıklamaktadır. Mezhep savaşlarından türetilen iç karışıklık olgusuna sığınarak vicdani olarak gerekçelendirilen sivil itaatsizliğin önünde engel teşkil edemez (Habermas, 2013: 136). Ancak, yasal bir ölüm cezasına mahkum kişinin kendisine saldıranlara karşı koyma hakkını kaybetmediğini belirten Hobbes, hükümetin haklarıyla birey hakları arasında çelişki bulunduğunu kabul etmektedir. Bir taraftan savaşçı bir devlet yaratır diğer taraftan iç savaşı korkuyla özdeşleştirerek ulusal savunmanın ahlaki temelini yıkar (Strauss, 2011: 230). Hobbes, yüzyıllar sürecektir kolektif şiddet türü olarak devlet ile hakları için direniş gösterme ihtimali olan vatandaş arasında düşmanlığı ve faşist eğilimleri meşrulaştırmıştır.

⁹⁴Bir uyruk, hareketle veya sözle, bilerek ve isteyerek, devletin temsilcisinin otoritesini inkar ederse (vatana ihanet için daha önceden belirlenmiş ceza ne olursa olsun) o kişi, temsilcinin istediği herhangi bir şeye meşru olaak katlanmak zorunda bırakılabilir. Yasalarda belirlenmiş cezalar uyruklar içindir, düşmanlar için değil; onlar geçmişte kendi istekleriyle uyruk olmuşlar, fakat bilerek başkaldırmak suretiyle egemen gücü reddetmişlerdir (Hobbes, 2013: 234).

Hobbes'un yarattığı egemenlik sorunu görüldüğü kadar basit değildir ve çağın şiddet üretiminin temelidir. Gerçekçilik sorunu yaşayan Hobbes'un hipotetik sözleşme kurgusunu kabul etsek dahi (ki mümkün değil), bireylerin kendi rızaları ile itaat ettiklerini savunduğu egemen güç anlayışını doğuran sözleşme, rıza gösteren insanların şiddet üzerinden şekillenecek bir egemen anlayışına süresiz tabi olacaklarını bildiklerini göstermez (Malcolm, 1991: 574). Hobbes, egemenin sorgulanmasının önüne engellemeler koyarak yaptırım gücünün sınırsızlığını arttırmıştır. Egemenin eylemleri uyruklar tarafından eleştirilememesi, egemenin kendi hatalarını görmesi ve anlamasının mümkün olmadığı bir durumu meşrulaştırmıştır. Her ne kadar Hobbes zannında egemen Tanrısal olsa dahi, egemen güç bir veya bir grup insandan oluşan, kendi algısal yeterlikleri kadar eylemlerinin sonucunu ölçebilecek olan insan yapısındadır. Bununla birlikte, egemenin uygulamalarının sonuçlarını yaşayan yurttaşların uygulama hakkında fikirlerini beyan edemedikleri kapalı bir yapı, siyaset tarihinde faşizminin gerekçelerini üretmiştir.

Rousseau ise, insanların yönetimin kötü muamelesine karşı itaatsizlik hakkının ancak ceza görmeden başkaldırabilme ile sınırlı olduğunda hak olabileceğini savunur. Bu savunusuna güçlünün yok olmasıyla ortadan kalkan bir hakka hak denilemeyeceği gerekçesini göstermiştir. Rousseau (2006: 7; 30)'ya göre, insan ancak haklı güce boyun eğmelidir, insan boyun eğmeye zorlanıyor ise, boyun eğmek zorunluluğu kalkar; insanların yasalara saygı duymaları isteniyorsa yönetimlerin de yasalara saygılı olması gerekmektedir.⁹⁵ Kamusal ekonominin kuralı erdemin hüküm sürmesidir, kurumlar ödev yasasına göre yönetilmedikçe kuruluşlar yürümez. Kamusal iyilik bahanesi, halkın başındaki en büyük sorunlardan biridir. Erdem sahibi devletin en temel görevi bireylerin esenliğini sağlamaktır. Kamusal birlik için bireysel güvenlik risk edilmemelidir. Siyasi erdemin yok olması durumunda yöneticilerin şiddete meyledeceğini belirtmiştir (Rousseau, 2015: 21-24).⁹⁶ Hükümet, çoğunluk yararına bir masumu feda etmeyi göze alırsa, toplumun temel yasalarına aykırı davranan ve nefrete layık bir durumda olur: "Halklar uzun vadede yönetimler onlara ne yapmışlarsa odurlar. Yönetimin isteğine

⁹⁵Rousseau, hükümetlerin yurttaşlara saygılı olması saygılarını arttıracak, haklarını aşmazlar ise haklarının artacaklarını ve istenilen iktidar gücüne sahip olacaklarını belirtir. Yasalardan doğan haklar bütün insanlara aittir, yöneticilerin kötü niyetli olarak kamusal iyilik bahanesi ile yasaları çiğnemeleri, yasaları hiçe indirgeyecektir (Rousseau, 2015: 30).

⁹⁶Yöneticiler ferman şeklinde yasa çoğalttıklarında ya da yurttaşlar çıkarlarına uygun yasaları çiğnediklerinde erdem yok olur. İşte o zaman, artık gönüllere hitap etmeyen ödevin sesi yerine, yöneticiler korkutmanın çığlığını veya buyurdıkları insanları aldatmakta kullandıkları yalancı bir çıkarın çekiciliğini ikame etmek zorunda kahlrlar (Rousseau, 2015: 24).

göre savaşçı, yurttaş, insan ya da yönetimin keyfine göre kuru kalabalık olurlar” (Rousseau, 2015: 28).

Rousseau servetler üzerinde gerçek bir eşitliğin politik hayatın ihtilal ve yıkımı olmadan sürdürülebilir olduğuna inanmaz (Bloom, 1987: 577). Bazı insanlar, varlık içinde doğabilir ve bu kişiler toplum içinde fakir olanlara göre daha avantajlı durumda olurlar, toplum onları korur. Eşitsizlikler, zamanla artmaya başladığında sivil toplumun politik bütünlüğü devam edemeyecektir insanlar devrime yönelecektir. Ancak, insanların yapacağı devrim ve ihtilal çabaları Marx’ın kurguladığı devrime benzemekle birlikte çıkan sonuç başka bir şeydir. Marx, mutlak adaletsizlikten, mutlak eşitliğe geçmek için kapitalist ekonomi sisteminin bitirilmesi gerektiğini, bununla bir proletarya devrimi ile gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Marx ve Lenin’e göre devlet, sosyalist toplum düzeninin başlamasıyla kendiliğinden çürüyecek olan bir mekanizmadır. Devlet mücadele, ihtilal sırasında gerekli olan geçici bir kurumdur, komün kelimenin alışlagelmiş anlamı ile artık bir devlet değildir. Devlet özgürlük için değil fakat proletaryanın düşmanlarını sindirmek için gereklidir. Özgürlük var olduğunda devlet olmayacaktır (Lenin, 1975: 31). Kapitalizme alternatif olarak sahneye giren, Sovyet Komünizmi ondan daha üstün bir sisteme sahip olduğu ve galip gelmeye hazır olduğu iddiasında olmuştur (Hobsbawmn, 2014: 72). Marx’ göre devrim insanlara özgürlüğünü getirirken, Rousseau’ya göre devrim esaret getirmektedir çünkü devrimin kargaşası sonuç olarak insanların karşılıklarına despotik bir hükümet çıkaracaktır (Rousseau, 2013: 168-172).

Devlet yöneticileri ile siyasi partilerin desteklemesi ve işçi ile öğrenci hareketlerinin etkisi ile Komünizm, birçok farklı coğrafyada kitleleri harekete geçirmeyi başarmıştır. ‘Sovyet Komünizmi’nin ideali olan dünyaya yayılma arzusu geniş ölçekte devrimler veya devrim çabaları ile dünya üzerinde karşılık bulmuştur. Ancak, komünizmin kapitalizme karşı meşruluğunu ilan edebilmesinde, kanlı devrim tek yol olarak görülmüştür. Bu noktada, dikkat edilmesi gereken bir diğer hususun komünist devrimlerin şiddeti olumlulukları gerçeğidir. Devrimin kanlı olmasının makbul görülmesi şiddet politikalarını olağanlaştıran bir durum olduğu için kabul edilemezdir.

Güvenlik aygıtları üzerinden şiddetin meşrulaştırılması konusundaki bir başka sorun emperyalist kapitalizmin kolektif şiddeti meşrulaştırma ya da bir başka ifade ile modern

devletlerin sömürgeci anlayışları dayanaklarını Hobbes'un teorisinde bulmaklarıdır. Hobbes (2013: 192), devletlerarası sömürgeyi desteklediğini açıkça belirtmiştir: 'koloniler veya sömürgeler devletin çocuklarıdır'. Sömürge, daha önce kimsenin yaşamadığı veya yaşayanların savaşıla etkisiz hale getirildiği topraklara idaresi için savaşı yenen devletten bir yöneticinin gönderilmesidir. Devlet onun metropolisi veya anası olarak adlandırılır. Metropolise saygı göstermek ve onunla ittifak yapmak dışında kolonilerin hakkı, egemenlerinin onlara yerleşme yetkisi verdikleri izin veya beratlarla bağlıdır.

Hobbes, yüzyıllar sürececek çatışma ve savaşın meşrulaştırarak modern devlet kolektif şiddetinin dayanağını oluşturmuştur. Hobbes, sivil insanların katliamlar ile öldürülmesini kutsamaktadır. Savaşlarda masumlara verilen zararın doğa yasasına aykırı olmadığını savunmuştur (Hobbes, 2013: 237). Hobbes, yüzyıllar sürececek bir modern devlet kolektif şiddetinin dayanağını kurgulamıştır. Hobbes'a göre, sivil insanların katliamlara ile öldürülmesini kutsamaktadır. Savaşlarda masumlara verilen zararın doğa yasasına aykırı olmadığını savunmuştur; "Uyruk olmayan masum bir insana herhangi bir kötülük verilmesi, eğer bu devletin yararına ise ve daha önceki bir sözleşmenin ihlali yoksa doğa yasasına aykırı değildir. Çünkü uyruk olmayan bütün insanlar ya düşmandırlar ya da daha önceki bazı sözleşmelerle uyruk olmaktan çıkmışlardır. Devletin kendisine zarar vermeye muktedir olduğunu düşündüğü düşmanlara karşı savaş etmek, orijinal doğa hakkıyla meşrudur; savaşta geçmiş zaman bakımından, kılıç, suçlu ve suçsuzla bakmadığı gibi, galip de bunlar arasında ayırım yapmaz ve kendi halkının iyiliğine hizmet etmedikçe insaftan anlamaz" (Hobbes, 2013: 237).

Öte yandan Rousseau sınır dışı güce boyun eğmenin zorunluluk olduğunu savunmuştur. Rousseau (2006: 9-10) 'savaş'ı insanın insanla ilişkisi değil devletin devletle olan ilişki olarak tanımlamaktadır.⁹⁷ Güçlü devletlerin fetih hakkının⁹⁸ olduğunu savunan Rousseau'ya göre, savaş hakkını kullanmak da barış antlaşmasını gerektirmemelidir, anlaşmalar savaş halini kaldırmaz onları sürekli kılar (Rousseau, 2006: 12). Rousseau'nun barış antlaşmalarının savaş halini kaldırmadığı ve dahi savaşı sürekli kıldığı önermesi doğru bir önermedir ancak savaşı bir hak olarak görmesi ve barışı

⁹⁷Savaşın amacı, düşman devletin yok edilmesi olarak tanımlanabilir ancak bir yabancı hükümdara savaş açmaksızın başka uyruktan birini öldürürse ya da hapsederse düşman değil hayduttur (Rousseau, 2006: 11).

⁹⁸Fetih hakkı' sadece gücünün yasasıdır, savaş yenen tarafa ulusları kesip biçme hakkı vermez (Rousseau, 2006: 11).

antlaşmasını gerektirmediği sonucuna varması oldukça tehlikeli bir durum olan devletlerarası şiddeti meşrulaştırmasına yol açmıştır.

Sözleşme teorisyenleri polis ve orduyu iktidarın meşru kurumu görmüşlerdir. Şiddet tekeli olan egemen, örtük şiddet üreten baskılarını ve açık/açık (çıplak) şiddetini polis ve askerlik teşkilatları ile uygulamaktadır. 17. yüzyıldan 18. yüzyılın sonuna kadar, ‘polis’ kelimesi bizim şu anda anladığımızdan son derece farklı bir anlamda kullanılmaktadır. 15. ve 16. yüzyıllarda sıkça kullanılan ‘polis’ kelimesi, birkaç şeye işaret etmektedir. İlk olarak, en basit anlamında, kamusal bir otorite tarafından idare edilen bir cemaat ya da topluluk biçimine ‘polis’ denir; yani politik bir iktidara, kamusal bir otoriteye benzer bir şeyin üzerinde uygulandığı insan topluluğuna ‘polis’ denir. ‘Polis’ kelimesinin bu kullanımı, bu anlamda kullanımı 17. yüzyıl başlarına kadar devam eder. İkinci olarak, yine 15. ve 16. yüzyıllarda ‘polis’ bu cemaatleri kamu otoritesi altında idare eden edimlerin tümüne denir. Bu anlamda neredeyse geleneksel bir ifade, ‘polis ve idare’ (*police et regiment*) ifadesidir; buradaki idare, yönetme biçimi anlamındadır ve ‘polis’ ile ilişkilendirilmiştir. ‘Polis’ kelimesinin üçüncü anlamı, basitçe iyi bir yönetimin olumlu, müspet sonucu olarak kullanılmaktadır. İşte kabaca 16. yüzyıla kadar karşımıza çıkan görece geleneksel üç anlam bunlardır. Ancak 17. yüzyıldan itibaren ‘polis’ kelimesinin derin biçimde farklı bir anlam kazanmaya başladığını görüyoruz (Foucault, 2013: 270).

17. yüzyıldan itibaren derin anlamda değişikliğe uğraya polis ifadesi devletin kuvvetlerini, devletin düzenini bozmaksızın artırma araçlarının bütününe denmeye başlanmıştır.⁹⁹ Bir başka ifade ile polis, devletin iç düzeniyle onun kuvvetlerinin artışı arasında hareketli ama buna rağmen istikrarlı ve kontrol edilebilir bir ilişki kurmayı sağlayan hesap ve tekniğe denir. Bir yandan söz konusu olan ve temel hedef teşkil eden şey, devletin büyümesini dengeyi bozmamasını sağlamaktır. Polisin meselesi ise, devletin kuvvetlerinin kullanılmasıyla devletin iç düzeni korunarak azami ölçüde arttırılabileceği konusudur. İkinci olarak, bir koşullandırma ilişkisi söz konusudur, esas olarak 16. yüzyılın sonunda ortaya çıkmış olan ve hanedan çekişmelerinin yerini almış olan bu devletlerarası rekabet alanı içerisinde dengenin korunmasının ancak devletlerden her birinin kendi kuvvetini arttırmaya yetkin olması sayesinde mümkün

⁹⁹ Mesela şunun gibi bir dizi ifade, bir dizi sıralandırma bulursunuz: Devletler, beylikler, şehirler, polisler (Foucault, 2013: 270).

olacağıdır. Avrupa'nın dengesinin korunmasının tek yolu, devletlerden her birinin kendi kuvvetlerini arttırmasını sağlayan iyi bir polisi olmasıdır. Her devlet, kuvvetler dengesinin kendi aleyhine tersine dönmesini istemiyorsa, iyi bir polise sahip olmalı düşüncesi hakim olmuş ve polisin şiddet uygulama gücü arttırılmıştır (Foucault, 2013: 270- 275).

19. yüzyıl düşünürleri ise, endüstriyel toplum ve askeri toplumun iç içeliğine değinerek güvenlik aygıtlarının kapitalizmle ilişkisini ortaya koymuşlardır. Giddens (2008: 320)'ın aktarımıyla endüstriyel toplum ve ordu ilişkisi üzerine bazı görüşlere şu şekilde yer verilebilir: “19. yüzyılda endüstriyel organizasyon ve idari rasyonelleşme Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin gelişmesini kaplamıştır. Ancak, sonradan buralarda yakın gelecekte giderek yayılma tehdidi gösteren asker-polis egemenliğine doğru bir eğilim gelişmiştir. Garnizon devletin organize şiddet tehdidi ya da kullanımı aşağı yukarı kronik şekilde mevcut olduğu bir garnizon dünyasında ortaya çıkmaktadır”.

Askeri unsur, devlet yapısının siyasi faaliyetinde sadece yürürlükteki bürokratik unsurlarla değil aynı zamanda toplumsal unsurlarla ilişkilidir. Bununla birlikte, bir devlet yapısında ordu alenen katılmış olmasa dahi siyasi bir hareket askeri bir karakterde olabilir ya da bir hükümet askeri personelden oluşmuyor olsa bile askeri nitelikte olabilir. Ordunun toplumsal unsurlarla ilişkisi irdelendiğinde, ordunun devletin toplumsal yapısını yeniden ürettiği ve böylece siyasetin orduya bulaşmasının dış dünyanın çelişkilerini yeniden üretebildiği görülmektedir (Gramsci, 2012a: 258-259).

Polis ise normalde anlaşıldığı gibi, hukuksal olarak tanınmış ve kamu güvenliği işlevini yerine getirme görevi ile yetkilendirilmiş özel bir resmi örgütten ibaret görülmemelidir. Söz konusu organizma, devlet toplumunun aşağı ve yukarı, kesin ve sınırlı bağlantılar vasıtasıyla doğrudan ya da dolaylı olarak katıldığı çok daha geniş bir örgütlenme olarak merkezi çekirdeği oluşturduğu için devletin ne olduğunun anlaşılmasını sağlayacak bir aygıttır (Gramsci, 2011: 417). Sosyal zorlama ancak zorlamanın yöneldiği her bir insan için, yokluğundan daha yararlı olduğunda meşru sayılacağından ve her birinin yararı söz konusu olduğunda ölçüt pragmatik olduğundan bu öncülleri taşıyan modern devlet savunusunun meşrulaştırma öncülleri zayıftır. Ciddi bir meşrulaştırma için ön yükümlülüklerin yalnızca bulgusal bir anlamı vardır (Höffe, 2013: 326).

Rawls, liberal sistemin yaratımı olan devlet aygıtlarının (refah devleti ve mülkiyet sahibi demokrasi kurumlarının) hak ve özgürlükler konusunda vatandaşlara eşit davranılamamasına dair sorunlara neden olduğunu kabul etmektedir. Politik bir anlayış olarak adaletin sağlanmasının koşulu olarak üretim araçlarında özel mülkiyet hakkının olmaması gerekliliğini kabul eder. Ancak vatandaşlara yönelik olarak kişisel mülkiyet hakkını, bir ülkenin belirli koşulları göz önüne alındığında, makul olarak kararlaştırılabileceğini kabul ederek çelişkiye düşmektedir (Rawls,1971b: 9; 195-213). Rawls'un devlet anlayışı, siyasi adalet anlayışına dayandığı içim özgürlükçü ve özgürleştirici devlet olarak kabul edilebilir ancak bu Nozick'in minimal devleti değildir. Rawls'a göre devletin, özgürlüklerin hakça değerini belirleme yükümlülüğü vardır. Rawls devletin zor kullanma gücünü kabul eder, hakkaniyet olarak adalet anlayışından önce olduğunu varsaymaktadır. Devletin müdahale hakkı vardır. Devlet ile vatandaş ilişkisini hak ve ödevler aracılığıyla kuran Rawls, vatandaşların siyasi itaat ödevi olduğunu savunur (Uygur, 1999: 231-245). Sonuçta çağdaş doğal hukuk teorisyenlerinin çoğunluğu, klasik sözleşme teorilerinin eksiklerini giderme ve yeni ve sorunları çözen bir adalet teorisi geliştirmesi iddialarına rağmen şiddetin meşrulaştırılmasını tekrarlayarak adaletsizlik üretirler.

Çağdaş doğal hukuk teorisyenlerinin arasında adaletsizlik ve şiddet üretimi tekrarının farkına varan modern liberteryen Nozick, çoğunluğun savunduğu görüşlere bir anlamda yeni bir yaklaşım getirebilmiştir. Nozick minimal devlet tasarımı ile devletin yetkilerini kısıtladığı alternatif bir görüş geliştirmiştir. Nozick, devletin güç kullanımını, hırsızlık ile sahtekarlığı önleme ve sözleşmelere uyulmasını sağlamakla sınırlamıştır. Nozick meşru şiddet yetkisinin azaltıldığı 'minimal devlet' kurulması gerekliliğini savunmaktadır ancak devletin şiddet uygulama hakkı olduğunu kabul etmeye devam etmektedir (Nozick, 2015: 21).¹⁰⁰ Bununla birlikte Nozick, maksimum birey hakkı için devletin engelleyici olduğunu kabul etmiştir ve minimum devlet gerekliliğini savunmuştur. Nozick, minimal devletin ahlaken meşrulaştırılabilirliğini ve gerekliliğini temellendirdiği bir görüş sunmaktadır. Nozick'e göre minimal devlet kabul edilebilecek en kapsamlı devlettir. Bundan daha geniş yetkileri olan bir devlet insanların haklarını

¹⁰⁰Bir devletin varlığı için gerekli şart; yapabildiği kadarıyla, açık izni olmadan güç kullanmaya kalkışan herkesi cezalandıracağını ilan etmesidir. Devlet, herhangi birini affetme hakkını kendinde saklı tutabilir, *ex post facto*; cezalandırmak için sadece gücün 'yetkisiz' olarak kullanılmış olduğunu tespit etmeleri değil, aynı zamanda bunun böyle olduğunu belli bir ispat süreci yoluyla ispatlamaları gerekebilir (Nozick, 2015: 57).

ihlal eder (Nozick, 2015: 203). Daha kapsamlı herhangi bir devlet insanların bazı şeyleri yapmaya zorlanmama hakkını ihlal edeceği için kabul edilemezdir. Nozick'e göre, bir kişinin haklarının korunması, diğer kişilerin eylemlerine gelecek meşru sınırlamalar ile mümkündür. Ultra minimal bir devlet, acil kendini savunma dışında, tüm güç kullanımı üzerinde bir tekel olma özelliğini muhafaza eder. Bu yüzden de, yaptırım ve koruma hizmetlerini sadece bu hizmetleri satın alanlara sunar. Minimal devlet ise, hem güç kullanımı tekeli elinde bulunduran hem de bölgedeki herkese koruma hizmeti sunan devlettir (Nozick, 2015: 62-66).¹⁰¹

Nozick minimal devleti, dağıtımcı bir devlet olarak görmemektedir. Devletin hizmet kapsamı, parasını ödeyenlerin korunmasını garanti altına almakla birlikte parasını ödeyemeyenleri de kapsamalıdır.¹⁰² Devlet, bağımsızların (minimal devletin yükümlüğü kapsamına girmemeyi tercih edenlerin) korunması için ödeme almaz, müşterilerin doğal haklarını bağımsızların riskli eylemlerine karşı korumaktadır.¹⁰³ Nozick önerilmiş olan hemen hemen tüm dağıtımcı ilkelerini ahlaki erdeme, ihtiyaç veya marjinal katkı gibi şeylere dayanması nedeniyle kalıba sokulmuş bulur. Kalıba sokulmuş dağıtımcı ilkeler, her bireye bu bireysel faaliyetler üzerinde hak talep etme olanağı vermektedir. Nozick'e göre, dağıtımcı adaletin nihai sonuç ilkeleri bir toplumun yasal yapısına dahil edildiğinde bu ilkeler her vatandaşa toplam sosyal ürünün bir kısmı üzerinde hak iddiasında bulunma olanağı verir. Dolayısıyla, nihai durum ve dağıtımcı adaletin çoğu kalıplaşmış ilkeleri, insanların eylemlerinin ve emeklerinin başkaları tarafından sahiplenilmesini kurumsallaştırır. Bu ilkeler, klasik liberallerin kendi kendinin sahibi olma kavramına geçişini ihtiva etmektedir (Nozick, 2015: 211; 229). Dağıtımcı adaletin kalıba sokulmuş ilkelerinin savunucuları edinçlere kimin sahip olacağını belirlemek için kullanılan kriterlere odaklanmışlardır (alıcı adaleti). Nozick, yetkilendirme teorisinin bakış açısından bakıldığında, yeniden dağıtımın insanların haklarını ihlal ettiğini savunur (Nozick, 2015: 60-61; 224-225).

¹⁰¹Siyaset felsefesi de insanların başka insanları hangi şekilde kullanamayacağı ile ilgilenmelidir (özellikle de fiziksel saldırınlıkla). Eyleme getirilen yan sınırlamalar sayesinde, kendileri araç değil amaç olan (temelde Kantçı ilke) bireylerin, rızaları olmadan başka amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılması engellenecektir. Yan sınırlamalar, insanların 'dokunulmazlık'larını ifade etmektedir (Nozick, 2015: 62-66).

¹⁰² Minimal devletten daha kapsamlı bir devletin dağıtımcı adaleti gerçekleştireceği görüşüne Nozick karşı çıkmaktadır çünkü dağıtımcı adalet taraflıdır. Nozick 'adalet kuramını yetkilenme' olarak tanımladığı dağıtım modeli ile ortaya koymaktadır (Nozick, 2015: 204).

¹⁰³Nozick, bazıları için diğerleri tarafından koruyucu hizmet sağlanmasının dağıtımcı bir uygulama olup olmadığı, bunun hangi nedenlerle yapıldığına bağlıdır. Dağıtımcı ifadesi bir kurumla veya uygulama ile ilgilidir, ancak böyle bir uygulama dağıtımdan ziyade tazminat ilkesinden kaynaklandığı için dağıtımcı olarak nitelenmesine gerek yoktur (Nozick, 2015: 159).

Nozick, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun görüşlerini temellendiren ilkeleri eleştirmektedir. Bireylerin doğuştan sahip oldukları haklar nedeniyle, hiç kimsenin veya hiçbir grubun onlara yapamayacağı şeyler bulunmakta olduğunu belirtmektedir. Bu haklar öylesine güçlü ve kapsamlıdır ki, devletin neyi yapabileceğinin sınırlandırılması gerekmektedir. Nozick, negatif haklar¹⁰⁴ üzerine kurulan bir hak anlayışını kabul etmektedir. Bu haklar yalnızca kişiden karşısındakinin temel haklarına saygı göstermek için ona dokunmama ve karışmama talep ederler. Buna karşılık Nozick sosyal ve ekonomik hakların da içinde yer aldığı pozitif hakları¹⁰⁵ kabul etmemektedir. Çünkü ekonomik eşitsizliklere dair uygulamaların, devletin bazı insanları feda eden bir zenginleştirmeye yönelik olacağını, ekonomik olarak iyi durumdaki kişilerin siyasal güç istencinin artacağını veya dağıtım müdahalede bulunan devletin tarafsızlığını yitireceğini savunmaktadır. İnsanlara farklı menfaatler getiren yasakların devleti taraflı kılmadığı durumlar güvenlik nedeniyle yargıya ilişkin yasaklamalar ve yaptırımlardır (Nozick, 2015: 344-345).

Nozick'e göre, insanlardan birini başka insanların menfaati için kullanmak sadece onu kullanmak anlamına gelmekte ve onun yaşamını ciddiye almamak demektir. Bu nedenle, vatandaşlar arasında tarafsızlık örneği sergilemesi gereken devletin kişiyi başkasının menfaati için fedakarlık yapmaya zorlayamayacağını savunmaktadır (Nozick, 2015: 67). Minimal devlet insanları başkaları tarafından araç, vasıta, malzeme veya kaynak olarak kullanabilecek hakları ihlal edilmeyen bireyler olarak görmektedir. Minimal devlet insanlara bireysel hakları olan ve bir onura sahip kişiler olarak muamele eder. Haklarımıza saygı göstererek bize saygı göstermiş olur. Bununla birlikte, gönüllü işbirliğiyle bireysel olarak seçtiğimiz birine yardım etme ve amaçlarımızı gerçekleştirme imkanı verecek bir sistem minimal devletle sağlanabilir (Nozick, 2015: 414). Ancak Nozick'in bireysel olarak seçtiğimiz birine yardım etme ve amaçlarımızı gerçekleştirme imkanı veren sistemin minimal devlet ile sağlanacağı görüşü eksiklikler taşımaktadır.

¹⁰⁴Negatif haklar, başkalarının özellikle hükümetin hareketsizliğiyle sahip olunan ve bir şeye maruz bırakılmama olarak görülen haklardır (Heywood, 2013: 366).

¹⁰⁵Pozitif haklar, bir şeye sahip olma fikri ile ilişkilendirilen hükümetin pozitif müdahalesiyle sahip olunan haklardır (Heywood, 2013: 366).

Nozick bir yandan minimal olmakla birlikte mevcut modern devletin koruyuculuk yükümlülüğünü teorisine taşıırken diğer taraftan pozitif hakları yok saymaktadır. Modern devletin güvenlik gerekçesi ile var olması savunulduğu noktada pozitif haklara dair yükümlülükleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Nozick, modern devlet ve kapitalist sistemin yüzyıllar süresince insanı kendine yabancılaştırması sonucunda gelişen faydacı insanın bugünkü halinde bir diğerine yardım edeceğinin nasıl mümkün olacağına dair bir öneri getirememiştir. Buna karşılık getirilecek çözüm önerisi tezin 4. bölümünde detaylı olarak tartışılmaktadır. Nozick'in önerdiği gibi bir taraftan devlete güvenlik gerekçesi ile meşru şiddet tekeline teslim etmek diğer taraftan pozitif hakları yok saymak modern devletin mevcut durumundan daha fazla insan haklarını ihlallerine sebep olma riskini barındırmaktadır. Bu nedenle etkili çözüm için yeni oluşturulacak insan ve toplumlaşma tasarımının, yüzyıllar süresince şiddet üretimine neden olduğu deneyimlenen kapitalist modern devlet tasarımından tamamen farklılaşması gerekliliğini içermektedir.

Anarşizmin önemli isimlerinden Bakunin (1998: 62-63)'in de değindiği gibi hangi açıdan ele alınırsa alınsın, kapitalist modern devlet şiddet tekeline dönüşmüştür. Hobbes ille temelleri atılan 'insanların rızaları ile şiddete maruz kalmayı kabul ettiği iddia edilen modern devlet kurgusunun gerçek Behemoth olduğu bu bölümde açıklanmaya başlanmış olmakla birlikte, yüzyıllar süren modern devlet uygulamalarının Behemoth'u ipe sapa gelmez hale getirdiği ilerleyen bölümlerde ortaya konacaktır. Modern devlet yapısının, devlet aygıtlarının ve kurumsallaştırılan kapitalist ekonominin şiddet üretimi ve erdemli insanı yok oluşturan sistemi Bakunin'in ifadelerine yer verilerek bu bölümün özeti mahiyetinde şu şekilde aktarılabilir :

Halkın emeğinin sömürülmesi, sahte halk egemenliğinin ve özgürlüğünün hangi politik biçimleriyle olursa olsun aşağılayıcı bir durumdur. Bunu süsleyip püslemek de yetmez. O yüzden yapısında uysal, otoriteye itaat etmeye alışkın bir yan olsa da, hiçbir halk sömürüye gönüllü olarak boyun eğmeyecektir. Ve yine bu yüzden sürekli baskı ve zor gereklidir. Bunun adı da polis denetimi ve askeri güçtür. Modern devlet özü ve hedefleri bakımından ister istemez, askeri bir devlet ya da zorunlu olarak saldırgan bir devlet haline gelir. Mantık dizgesini sürdürürsek, modern devlet mutlak surette güçlü ve büyük olmalıdır, bu onun kendisini koruması için olmazsa olmaz koşuldur. Fethetmezse fethedilir çünkü: bir yerde güç varsa kesinlikle sergilenmeli ya da faaliyete geçirilmelidir. Modern devlet kapitalist üretim ve banka spekülasyonu ile benzerlik gösterir. İflas korkusuyla banka spekülasyonu, küçük ölçekli üretimi ve spekülasyonu yutmak pahasına da olsa, sürekli olarak faaliyet alanını genişletmek zorundadır; kapitalist üretimle beraber tek, evrensel ve dünya çapında olmak çabası göstermelidir. Aynı şekilde zorunlu olarak askeri bir devlet kimliğiyle modern

devlet, dünya çapında bir devlet olma arzusundadır. Dünya çapında bir devlet de her halükarda yegane devlet olacağından ve yan yana iki devlet bu durumu mantıksal olarak imkansızlaştıracağından, böyle bir arzunun gerçekleşebilme ihtimali yoktur. Her devletin kalbinde yatan bu karşılıksız aşkın tek makul olan gerçekleşebilir biçimi hegemonyadır. Fakat hegemonya için de, en azından çevredeki tüm devletlerin görece zayıf olması ve boyun eğmişliği gerekir (Bakunin, 1998: 62-63).

Feodal bir nitelik taşıyan ve her yerde var olan organları ile merkezileşen devlet iktidarı yapısını; ordu, polis, bürokrasi, din adamları ve yargıçlar gibi sistemli ve aşamalı bir işbölümü planına göre biçimlendirirler (Marx, Engels ve Lenin, 1977: 95). Gerçeklikte devlet bir sınıfın, bir başkası tarafından ezilmesi için üretilmiş bir makineden başka bir şey değildir, bu krallıkta ne kadar böyle ise demokratik cumhuriyetlerde de böyledir (Marx, Engels ve Lenin, 1977: 466).

Bakunin'in 1872 yılında kurduğu seksiyon programında açıkça ifade bulduğu hali ile devlet, halkın özgürlüğüyle çelişen ve halkların uluslararası kardeşçe dayanışmasını engelleyen bir kavramdır. Bu nedenle, devletlerin hepsi yıkılmalıdır. Devletle beraber adli hukuk adına dayanan her şey, yasama ve yürütme aracılığıyla yukarıdan aşağıya yaratılmış olan ve tek amacı egemen sınıfların çıkarına halkın emeğinin sömürüsünü kurumlaştırmak ve sistemleştirmek olan her yapının yok olması gerektiğini öne sürmektedir (Bakunin, 1998: 342).

Doğal hukuk görüşü ile modern devletin doğal hakları koruyan bir yapı olduğu iddia edilmiştir. Liberaller tarafından insan haklarının kurumsallaşmasının modern devlet sayesinde gerçekleştiği insanlara empoze edilerek sistem övgülenir. Ancak, bu alt bölümde tartışıldığı üzere modern devletin hukuku ve güvenlik aygıtları insan haklarını korumak üzerine temellendirme ve uygulamak eksiklikleri taşıması nedeniyle şiddet üretmektedir. Örneğin, Giddens'in değindiği gibi evrensel politik hakların oluşturulması 19.-20. yüzyıla aittir. Yurttaşlık haklarının üç kategorisini, yurttaşlığın genel gelişim aşaması olarak görmektense; bunları üst grupların gözetim gücü ya da Marx'ın belirttiği üzere devletin kontrol diyalektiğinin işlemesi için bir eksen olan gözetim türüne olarak tanımlamak makuldür. Vatandaşlara verilen haklar kapitalist devlet aygıtının yönetimini kolaylaştırıcı yönde sınırlandırılmaktadır. Medeni haklar, devletin polislik faaliyetleriyle uğraşan gözetim biçimleriyle bağlantılıdır. Ekonomik haklar üretimin yönetimi şeklindeki devlet gözetimidir. Politik haklar prensipte evrensel ancak egemen sınıfın hakimiyetini yeğleyen özgürlüklerdir ya da devletin idari gücünün tepkisel izlemesi şeklindeki gözetimidir (Giddens, 2008: 271-272).

Anarşizmin devlete karşı çıkmasının nedenlerinden en önemlisi, başta kapitalist modern devlet olmak üzere tüm devlet yapılanmalarının kişilere hak tanınması veya doğal hakları koruma iddiasının gerçekçi olmaması ve dahi sistemin adaleti ya da eşitliği getiremeyecek şiddet üreten hegemonik bir kurgu olarak insanları özgürlüklerinden mahrum bırakmasıdır.

1.2. LİBERAL DEVLET VE EKONOMİK ŞİDDET

1.2.1. Liberal Kapitalizm ve Ekonomik Şiddet

Modern devlet ve şiddet yapısını analiz edebilmek, siyaset ve ekonominin bağımlı ilişkilerini incelemeyi gerektirmektedir. Ekonomik şiddetin, kapital ekonominin piyasa kurallarını belirlemesi neticesinde siyasal yönetim ve emek gücünü piyasa dolanımına süren insan etkilenmektedir. Sözleşmeci teorisyenler için, piyasa sistemi devletin çıkarları için bir gelir kaynağı olarak görülmesi nedeniyle kapitalizm kutsallaştırılmıştır ancak zamanla (üçüncü bölümde ele alınacağı üzere) devlet ekonominin(sermayedarların) yönettiği bir yapıya dönüşecektir. Bu nedenle tezde ekonomi politik analiz yapabilmek için, devlet(ler)in şiddeti meşrulaştırma ve uygulama biçimlerinde de ekonominin etkileri ortaya konacaktır. Ekonomik şiddetin analizi bazı zorluklar içermektedir çünkü ekonomik şiddetin toplumu maruz kaldığı şiddeti algılamaktan uzaklaştırabilmek için genellikle örtük şiddet türünü uygulama yöntemleri kullanmaktadır. Tezde ekonomik şiddetin örtük şiddet uygulama yöntemleriyle birlikte bir noktadan sonra açık şiddete dönüşen şiddet uygulama biçimleri ortaya konacaktır. Günümüzün ekonomik şiddetini, ekonominin siyasetin üstünde kurduğu egemenliği ya da ekonomi-politik ilişkileri anlamlandırabilmek için, liberal ekonominin kurgusunda ekonominin konumlandırılışı ve üretilen şiddeti veya piyasa sisteminin işleyiş kurgusuna saklanan şiddeti analiz etmek gerekmektedir.

Ekonomik şiddetin üretici unsuru kapitalizm, insanın kendisine, insanın bir başka insana, devletin vatandaşına ve devletin bir başka devlete uyguladığı şiddet sarmalına dönüşerek ilerletilen bir sistemdir. ‘Liberal Devlet ve Ekonomik Şiddet’ alt başlığının ‘Liberal Kapitalizm’ kategorisinde, şiddet unsuru kapitalist ekonominin veya modern iktisadın kurucuları; Hobbes, Locke ve Rousseau’nun, modern kapitalist devlet tasarımlarındaki para, toprak, mülk, emek gibi kurucu kavramsal öğeleri şiddet ile ilişkisi irdelenerek tartışılacaktır. Bununla birlikte, modern iktisat biliminin kurucusu olarak görülen Adam Smith’in Locke’un görüşlerinden etkilenerek piyasa sisteminin emek ile ilişkisi üzerinden temellendirdiği kapitalist devlet işlerliğini kurgulama biçimini ortaya konacaktır. Kapitalizme karşı Marx, Proudhon, Bakunin, Kropotkin ve

Stirner'in eleştirileri ile yürütülecek bir tartışma ekseninde kapitalist modern devlet sisteminin yapılandırıldığı mülkiyet anlayışı ve diğer unsurlar neticesinde üretilen ekonomik şiddet ortaya konacaktır.

Modern devletin kuruluşu ile birlikte, kapitalizm kurumsallaşmıştır. “Piyasa sistemi, bütün üretim ve tüketim kararları ile bütün ekonomik etkinliğin ya da iktisatçıların deyişiyle kaynak dağılımının piyasalar tarafından gerçekleştirildiği bir ekonomik sistemi tanımlar” (Özel, 2013: 36). Ancak, modern devlet teorisyenlerinin doğa durumunun devamlılığı olarak tanımladıkları liberal ekonominin şiddet ve zor içeren üretim mekanizmaları ilkel komünlerin masum gönüllü birlik üretiminden tamamen farklıdır (Luxemburg, 1986: 24-25).

17. yüzyıldan itibaren merkantilist politikalar ticaretin yaygınlaşması, piyasaların büyümesi nedenleri ile dünya üzerinde birçok iktisadi yapıyı değiştirmiştir. Merkantilizmin kemale ermiş hali olan kapitalizm ise, modern zamanlarda milli devletlerin temel iktisadi düşüncesini oluşturmuştur. Kapitalist devlet anlayışı küresel bir vasfa sahip olmaya başlamıştır. Modern kapitalizm hiçbir zaman, devlet yapılarının nasıl bir kimliğe ve ideolojiye sahip olduğuna bakmamıştır. Kendine has yasalara sahip olan bu sistem için tek genel geçer unsur, mevcut devlet yapısının işleyişi, kanunları ve müesseseleri vasıtası ile ülke içi pazar veya piyasalarına ilişkindir (Habermas, 2002: 10). Bilhassa 19. Yüzyıldan itibaren kurumsal kapitalizm geri dönüşü mümkün olmayan bir sistem olarak modern devlet yapısının ve yüzyıllarca sürecek ekonomik şiddetin temel unsuru olarak kendini konumlandırmıştır. Liberal ekonominin marjinal yükselişi 19. yüzyılın gelecek çağa hediyesi, Sanayi Devrimi ve kendi kurallarına göre işleyen piyasa sistemi olmuştur. Sanayi Devrimiyle ticari üretimde karmaşık makineler ve fabrikalar kullanılmaya başlanması ‘kendi yasalarına göre işleyen piyasa’ fikrini oluşturmuştur. Kendi yasalarına göre işleyen piyasa içerisinde tüccarın kendisini zarara sokmayacak biçimde alım satıma girmesi gerekmekte olduğundan; devlet müdahalesini istemeyen ve hammadde ile emeği de satın alan bir sistem sanayi kapitalizminin özelliği haline gelmiştir (Polanyi, 2014: 82). 19. yüzyıl uygarlığı dört kurum üzerine durduğu söylenebilir; güç dengesi sistemi, altın standardı, kendi kurallarına göre işleyen piyasa (*self regulating market*) ve liberal devlet. Bir tür sınıflamaya göre, kurumların ikisi ekonomik diğer ikisi politiktir. Başka bir tür sınıflamaya göre, ikisi ulusal diğer ikisi

uluslararası kurumlardır. Sistemin can damarı ve temel biçimlendiricisi kendi kurallarına göre işleyen piyasa olarak belirlenmiştir. Belirli bir uygarlığa yol açmış olan bu buluştur (Polanyi, 2014: 35).

Liberal ekonomik şiddetin ortaya konabilmesi için ilk olarak modern kapitalist devlet teorisyenlerinin kurumsal ekonomiyi oluşturdukları mülkiyet ve emek kavramları ekonomi devlet ilişkisi gözetilerek tartışılacaktır. Hobbes’a göre, devlet kuruluncaya kadar her şeyin herkese aittir (ki tezde savunulacak insanca yaşamın koşulu böyle bir paylaşımdır) ve birinin bu benimdir deyip de diğerinin de aynı şey üzerinde hak iddia edemeyeceği bir şey yoktur. Mülkiyet devletle beraber ortaya çıkmıştır. Hobbes’un ‘bir toplumun beslenmesi’ olarak tanımladığı, ‘iktisadi gelir’, deniz ve toprağın nimetlerinde yatmaktadır. Toplumun beslenmesi, maddelerin yetiştirilmesi, hazırlanması, bolluğu ve dağıtımı, yetiştirildikten sonra halkın kullanımına uygun olarak sunulmasına bağlıdır (Hobbes, 2014: 98). Oysaki, ilkel komüncü tarım toplumunda, yeniden üretim ve ekonomik yaşamın genel planı tüm işçiler ve onların demokratik organları tarafından belirlenir. Emegün örgütlenmesi kararı –emegün ön gerekleri olarak hammadde, alet ve işgücünün sağlanması- yeniden üretimin düzenlenmesi ve üretim hacminin belirlenmesi, o toplumun sınırları içinde herkesin katıldığı planlanmış işbirliğinin sonucudur. Köle emegüne dayalı ya da corvee ekonomi sisteminde, yeniden üretim zorla uygulanır ve tüm ayrıntılar bireysel egemenlik ilişkileriyle düzene konur. Burada yeniden üretimin miktarı iktidardaki seçkinler sınıfının küçük ya da büyük gruplar halinde yaşayan insanların emegini kullanma hakkını elinde tutması ile belirlenir. Kapitalist yöntemlerle üretim yapan toplumlar ise çarpıcı bazı olguların ilk bakışta göstereceği gibi, yeniden üretim kendine özgür bir şekil alır. Yeniden üretimin, tüm olanaklara karşın durduğu ya da daraldığı dönemlerde, devlet üretim sürecindeki zorluklara yol açan ekonomik plana despotça müdahalede bulunulur. Müdahale kar elde edilmesi amacı taşıyan kapitalist üretim sürecinde emek sürecine ilişkindir (Luxemburg, 1986: 24-25).¹⁰⁶ İlkel komünlerin masum gönüllü birlik üretiminden kapitalizme geçiş insanın dayanamayacağı şiddet üretiminin başlangıcıdır. Doğası gereği şiddet üreten kapitalizmin modern devletin kuruluşu ile birlikte piyasa sistemi işleyişine

¹⁰⁶ Tarihte bilinen diğer toplumlarda yeniden üretim, düzenli bir şekilde tekrarı var olan üretim araçları ve emek gibi önkoşulların el verdiği ölçüde mümkündür (Luxemburg, 1986: 24-25).

dönüştürülmesi ekonomik şiddet üretiminin legalleştirilmesi ve artması anlamını taşımaktadır.

Kapitalist dünya düzeninin kölelik üstüne kurulmasının öncüsü Hobbes’a göre, Tanrı’nın lütuf olarak sunduğu ve bizim önümüze koyduğu bitkiler ve madenler, denizler ve topraktan oluşan beslenme maddelerini elde etmek için ‘çalışmak ve emek’ gerekir. Hobbes’un ‘mallar’ olarak tanımladığı bu maddeler; devletin sınırları içinden elde edilirse ‘yerli mal’, devletin sınırları dışından getirilirse ‘yabancı mal’ adını alır. Bütün devlet türlerinde; bu beslenme maddelerinin bölüşümü ya da tek bir kelimeyle mülkiyetin bölüşümü, egemen güce aittir. Çünkü Hobbes’un hipotetik kurgusuna daha doğru ifade ile yarattığı korkutucu senaryoya göre devlet yoksa insanın komşusuyla savaş vardır ve herkes elinde zorla tuttuğu şeyin sahibidir. Doğa durumunda mülkiyet yoktur (Hobbes, 2013: 188).¹⁰⁷ Mülkiyetsiz doğa durumu paylaşım ile dayanışılan ve hırsların olmadığı özgürlükçü bir dünya iken; Hobbes yalnızca varsayım olan tasarımıda insanların mülkiyeti mutlaka güç ve zorbalıkla elde etmek isteyeceği iddiasını doğa kanunu kadar gerçek bir şeymiş gibi sunarak yüzyıllarca ekonomik şiddete insanların razı kılınmasını sağlamak için kullanılacak liberal ‘sloganı (*motto*)’nı üretmiştir: ‘mülkünüzü başkası sizi darp ederek ya da öldürerek alsın istemiyorsanız mutlak suretle sesinizi çıkarmadan kapitalist devletin istediklerini yapın’. Hobbes’un insana, emek ve çalışma (üretim) karşılığında mülk elde etme hakkını verdiği sistem, günümüzde ‘piyasa sistemi’ olarak kavramlaştırdığımız durumun tanımlamasıdır. Hobbes’a göre, mülkiyetin başlaması devletin bir sonucudur. “Bütün araziler, başlangıçta egemenin yaptığı keyfi bölüşümden¹⁰⁸ kaynaklanmaktadır” (Hobbes, 2013: 189).¹⁰⁹ Hobbes’un da tanımladığı gibi egemenin keyfi bölüşümünden mülkiyetler elde edilmeye başlanmıştır. Modern devlet mülkiyetten doğacak ve yüzyıllarca sürecek ekonomik şiddeti keyfi olarak üretmiştir.

Ekonomik şiddetin temel nedeni olan mülkiyetçiliğin esas mimarı Locke ise mülkiyet hakkını; yaşam, özgürlük ve özel mülkiyet üzerinden tanımlamaktadır. Locke’un

¹⁰⁷ Bütün devlet türlerinde; bu beslenme maddelerinin bölüşümü, tek bir kelimeyle mülkiyetin bölüşümü, egemen güce aittir. Çünkü devlet yoksa komşusuyla savaş vardır ve herkes elinde zorla tuttuğu şeyin sahibidir. Doğa durumunda mülkiyet yoktur (Hobbes, 2013: 188).

¹⁰⁸ Hobbes’a göre, “toprak bölüşümünde devlete pay ayrılmamalıdır”, çünkü savurgan veya dikkatsiz bir monark veya meclis, kamu mallarını uzun bir savaşta kullanabilir, yönetimin dağılmasına ve doğa durumuna dönülmesine neden olur (Hobbes, 2013: 190).

¹⁰⁹ İlk yasa toprağın kendisinin bölüşümüdür. Egemen, hakkaniyet ve toplumun iyiliğini uygun bulacağı şekilde, herkese bir kısım tahsis eder. “Bir uyruğun mülkiyeti, egemenin değil, sadece bir başka uyruğun hakimiyetini dışlar”. Bir uyruğun kendi toprakları üzerindeki mülkiyeti bütün diğer uyrukları o mülkiyetleri kullanmaktan men etme anlamını taşımaktadır (Hobbes, 2013: 189).

mülkiyet sahipliğini emek üzerinden ortaya koyduğu mülkiyet hakkı tanımlaması, liberal ekonominin ve modern devletin yapısını oluşturmuştur. İnsana doğadaki şeyler ortak verilmiş olsa da, kendi eylemlerinin ve emeğinin sahibi olarak mülkiyetin büyük bölümünü taşımaktadır: “Emek, başlangıçta büyük kısmı ortak olarak kalan ve insanoğlunun kullanabileceğinden çok daha fazla olan ortak alanın her neresinde harcanması, emeği harcayana o yer üzerinde mülkiyet hakkı verir. İnsanlar ilk başta doğanın onların ihtiyaçları için kendiliğinden verdikleriyle kendilerini tatmin ederler fakat daha sonra dünyanın bazı bölgelerinde (ki buralarda paranın kullanımıyla, insan sayısı ve stokun artması nedeniyle) toprak kıt ve belli bir değere sahip kaynağa dönüşmüş olmasına rağmen, birkaç toplum kendi yerleşik alanlarının sınırlarını çizer ve yasalarla kendi toplumlarındaki insanların özel mülkiyet haklarını düzenler. Böylece, onlar emek ve çalışmanın başlattığı mülk edinme sürecini bir sözleşme ve anlaşmayla kesin bir hale dönüştürürler. Birkaç devlet ve krallık, pozitif bir anlaşma ile yeryüzünün farklı bölge ve parsellerini mülkleri edinirler” (Locke, 2011: 57-58). Böylelikle doğanın herkese hakça eşit olarak sunduklarının modern devlet sınırlarıyla gasp edilmesinin meşrulaştırılması mülkiyet hakkı üzerinden yapılmış olur.

Locke’a göre, bir şeyin değerini ve diğerinkinden farkını emek yaratır. Akıl sahibi insan kendi benliğinin de sahibi ise, vücudunun emeği dolayısıyla emeği ile yaptığı işlerin kazanımları kişinin kendisindir (Locke, 2011: 55-56). Locke’un bu savunusu tezde ekonomik şiddet biçimi olarak ele alınacaktır çünkü mülkiyet sahipliği için emeğin sömürülmesinin resmileştirilmesi (legalize edilmesi) anlamına gelen kurumsal kapitalizm işleyişi insanın kendine yabancılaşmasına ve dahi tükenmesine neden olmaktadır. Mülkiyet hakkının gerekçesi olarak öne sürülen ‘emek’ kavramının şiddet unsuru olduğunu ortaya koymak için bir başka görüş üzerinden ele almak faydalı olacaktır. Tarihin ekonomi dehası Marx’ın ‘*Kapital*’ isimli başyapıtındaki betimlemelerine göre ‘emek’ kapitalistin emekçiyi nesneleştirme süreci olarak ekonomik şiddet üretimi unsurudur:

Emek gücünün kullanımı, çalışmanın kendisidir. Emek gücünün alıcısı, onu satıcısını çalıştırarak tüketir. Emek gücü satıcısı çalışarak, fiilen emek gücü yani işçi haline gelir; çalışmaya başlamadan önce o sadece potansiyel emek gücüdür. Emeğinin metalarda belirlenebilmesi için, işçinin her şeyden önce emeğini kullanım değerlerine, yani herhangi bir ihtiyacı gidermeye yarayan şeylere harcaması gerekir. Kapitalistin işçiye ürettirdiği, özel bir kullanım değeri, belli bir nesnedir. Emek sürecinde, insanın faaliyeti, emek aracı yardımıyla insan nesnesiyle birleşmiştir. Emek nesneleşmiş ve nesne işlenmiştir... Sürecin bütününe ürün açısından ele alacak olursak, hem emek aracı hem

de emek nesnesi, üretim aracı olarak (üretici emeğin yalnızca basit emek sürecinden hareketle belirlenmesi, kapitalist üretim süreci söz konusu olduğunda hiçbir şekilde yeterli değildir) ve emeğin kendisi de üretici emek olarak görünür (Marx, 2016: 181-184).¹¹⁰

Mülkiyet Locke için o kadar önemlidir ki, devletin dahi kurulmasının nedeni mülkiyetin korunmasıdır. Sivil topluma geçişin amacını mülkiyet haklarının korunması olarak gören Locke için siyasi yönetim, sahip olduğu güç ile insanların mal varlıklarını emniyete alacak kurumdur (Locke, 2013: 43).¹¹¹ Oysaki Locke’u eleştiren Proudhon’a göre, insanların karşılıklı rıza veya evrensel mutabakat ile mülkiyeti meşrulaştırmaları olanaksızdır. Toplumsal Sözleşme’ye göre, mülkiyetin şartı eşitlikse, eşitlik var olmadığı andan itibaren sözleşmenin fesh olması mecburidir. Kapitalist ekonomi eşitsizlik getirdiğine göre, evrensel sözleşme mutabakatının kendini kanıtlayamadığı kabul edilmek zorundadır (Proudhon, 2017: 96). Bununla birlikte mülkiyet hakkı, yeryüzündeki kötülüğün başlangıcı olmuştur. Mülklerin sahiplenildiği günden itibaren insanların sefaletine ya da suçlarına neden olan unsur her daim mülkiyet olmuştur (Proudhon, 2017: 97). Sözleşmeciler teorisyenlerin savunularının aksine Proudhon’un belirttiği gibi şiddet doğa durumunda değil mülkiyet hakkı yaratılmasından sonra artmıştır. Bu nedenlerle, bireysel mülkiyet sistemi reddedilmelidir (Bakunin, 1998: 314). Mülkiyet gereksizliğinin temellendirilmesi 4. Bölümde detaylı biçimde tartışılacaktır.

Rousseau’a göre ise, devlet toplum sözleşmesiyle bütün üyelerinin mallarına sahiptir. Her insanın kendisine gerekli olan şey üstünde doğal hakkı bulunmaktadır ancak topluluk içinde insan bir şeyin sahibi olduktan sonra geriye kalan şeylerin sahipliğinden uzaklaşmıştır, payına düşeni almış olduğundan hakkı kalmaz. Özel kişilerin kendi mülklerine tasarruf yetkilerini düzenleyen yasaları egemen güç koymaktadır (Rousseau, 2006: 19).¹¹² Mülkiyet hakkı, bütün yurttaş haklarının en kutsalıdır ve hayatın korunmasıyla daha yakından bağlantılı olması nedeniyle, mal mülkün gaspının kolaylığı

¹¹⁰ Kullanım değerinin veya metaların kapitalistler hesabına veya kapitalistlerin denetimi altında üretiliyor olması, bunların genel özelliklerini değiştirmez... Emek sürecinin basit unsurları, belli bir amaca yönelmiş faaliyet ya da emeğin kendisi, emeğin nesnesi ve onun araçlarıdır (Marx, 2016: 181-184).

¹¹¹ Locke’un kendi ifadesi ile; “...insanlar, geçici mal varlıklarını korumak amacıyla, karşılıklı yardımlaşmalarını sağlayan toplumlara girmelerine rağmen, ya kendi vatandaşlarının yağmacılığı ve hilekârlığı ya da yabancıların düşmanca şiddeti nedeniyle bunları kaybedebilirler. Bunlara engel olmanın çaresi (dış güçlere karşı) silâhlar, zenginlik ve kalabalık bir vatandaş topluluğu; (iç tehlikelere karşı) ise kanunlardır. Bütün bunların yükümlülüğü ise, toplum tarafından siyasi yönetime verilmiştir. Bu esastır, bu kullanma hakkıdır ve bunlar her devletteki (en yüksek dereceli) güç olan kanun koyucu gücün sınırlarını teşkil ederler”(Locke, 2013: 43).

¹¹² Egemen güç, mülkiyet yasalarını düzenler iken mülkiyetin aile varlıklarının içinde kalmasına yönelik kuşaklar arası geçişin sağlanmasını önemseyerek yasaları düzenler, yabancıya gidiş oranını küçük kalmasını istemektedir (Rousseau, 2015: 37).

ve savunulması zahmetli olduğu için, özgürlükten bile önemlidir. Mülkiyet uygar toplumum gerçek temeli ve yurttaşların topluma bağlanmalarının güvencesidir. Kişiler, mal ve mülklerinden sorumlu tutulmaları sayesinde ödevlerine ve yasalara daha bağlı olurlar. Bununla birlikte, devletin sürdürülmesi için kaynak ve harcama gerektiğinden, toplumun üyeleri toplumun var kalmasına mal-mülkleriyle katkıda bulunurlar. Kişilerin mülkiyetini güvenceye alan hükümet öte yandan, veraset ve vasiyet gibi sözleşmelere dair düzenlemeler ile mülkiye haklarına ilişkin yurttaşların istemeyeceği düzenlemeler yapmak durumundadır. Rousseau'ya göre yönetimin üçüncü temel ödevi, kamunun geçimini sağlamak ve ihtiyaçlarını karşılamaktır (Rousseau, 2015: 36).¹¹³ Bu durum devletin kendine kaynak sağlamasına da ilişkin bir unsurdur. En ileri boyutta gelişim sağlamak için modern kapitalist üretim ve banka spekülasyonu, tek başına milyonlarca emekçiyi sömürüsüne tabi kılmaya muktedir aşırı merkezileştirilmiş devletlere (sözde temsili demokrasi uyguladığı iddiası ile dolan yalancı meclisleri eşliğinde) ihtiyaç duyar. Devletin merkezileşmesi, yöneten (güya temsil eden) ve öte yandan da sömüren bir entelektüel azınlığa halkın fiilen boyun eğmesidir (Bakunin, 1998: 62).

Mülkiyetsizliği savunan anarşist yaklaşımların yanı sıra, anarşizme geçiş için kısmi mülkiyeti içeren minimal devleti gerekli bulan liberteryen görüşün temsilcilerinden (tezde kısmen mülkiyet dahi desteklenmemekle birlikte eleştirel görüş olarak yer verilmiştir) Nozick, Locke'un emeğin mülk edinme hakkını getirmesi tanımlamasının eksiklikleri bulunduğu değinmektedir. Nozick üzerinde emek harcanan nesnenin sınırlarının belirlenmesinin (Marx'ta bir alanı temizleyen kişinin o alanın sahibi mi olacağı sorusu ile) mümkün olmadığına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, bir nesneye (sınırlı sayıda bir nesne olması halinde) birinin sahip olması durumunun diğer tüm insanları etkileyeceği sonucuna varmıştır. Nozick Locke'un mülkiyet hakkı ile ilgili, 'yeterince ve aynı iyilikte' kalmış olması koşulunun artık hükmünü yitirmiş olduğu eleştirilerine karşı çıkmaktadır. Çünkü insanların ellerindeki özgürce kullanabilecekleri şeyler azaldıkça bu şeyleri kullananları daha fazla zorluk bekleyeceğini ve belli bir noktada sahiplenme durdurulmazsa diğer insanların durumunun kötüleşeceğini belirtmektedir. Ancak eksik bıraktığı nokta bu koşulun herhangi bir felaket (son su kaynağının sahiplenilemeyeceği gibi) durumunda ortaya çıkabileceğini öne sürmektedir

¹¹³Vergi sisteminin iyi yürütülmesi ve kamusal yönetim harcamaları da bu ödevin kapsamına girmektedir. Ancak, yönetimin ödevi kişilerin ambarlarını doldurarak çalışmadan muaf etmek değil, bolluğu erişebilecekleri yerde tutmak olmalıdır ki, ona ulaşmak için vatandaşın çalışma isteği daim olsun (Rousseau, 2015: 36).

(Nozick, 2015: 231-238). Nozick'e göre Locke'cu koşul, serbest piyasa ve özel mülkiyet ile sağlanacaktır buradaki soruna çözüm önerisi gönüllü rızanın sınırları geçişlere açacağıdır (Nozick, 2015: 96). Ancak, herhangi bir mülk sahipliğinin desteklenmesi minimalist olsa dahi, insanın sömürülmesini sağlayacak sahipliği yani güçlünün iktidarını onaylamak anlamına geleceği için şiddeti tekrar farklı biçimlerde üretecektir. Her türlü liberal mülk sahipliği şiddet üreten bir akıl tutulması ve insanın yabancılaşması üzerine kuruludur.

İnsanların yarattığı muazzam servetin ve (kentler, evler, tarlalar, fabrikalar, iletişim araçları, eğitim kurumları vb.) tüm diğer mülklerin, özel mülkiyet sahipliğinden çıkarılmaları gerekmektedir ki mülkiyeti ele geçirenler bunlarla keyiflerince oynamasınlar (Kropotkin, 1999: 16). Mülkiyet, mülk sahiplerini keyfiliğe ve şiddete iten bir araçtır. İnsanların mülkleri paylaşabilmesi ve kapitalizmin dayattığı mülkiyet haklarının kutsanmasından ya da mülklerin yarattığı şehvetten her tek kişinin bilişsel olarak uzaklaşabilmesi gerekmektedir aksi halde her tek kişinin sömürücü şiddete maruz kalarak kendine yabancılaşması devam edecektir.

Liberal ekonomik şiddetin ortaya konabilmesi için ikinci olarak modern devlet teorisyenlerinin kapitalist ekonominin yürütülmesi için kurguladıkları mübadele döngüsü içerisinde, emek ve para ilişkisi, sermaye ve ücret kavramına atfedilen kapitalist değerlerin ürettiği ekonomik şiddet irdelenecektir.

Hobbes'a göre, “para, devletin uyrukları arasında bütün diğer malların değerinin yeterli bir ölçüsüdür” (Hobbes, 2013: 191-192).¹¹⁴ 16.-18. Yüzyılların yaygınlaşan para sistemi içinden kapitalist üretim doğmaktadır (Marx, 2014: 261). Hobbes'un ‘para’sının kapitalist toplumun ‘sermaye’si haline gelme süreci şu şekildedir : “Paranın başlı başına bir anlam ve değeri olması için tikel metaları satın alma gücünün ötesinde başlı başına bir amaç olabilmesi şarttır. Para, ancak harcandığı, metaya çevrildiği zaman gerçek bir zenginliği ifade eder. Para, çünkü ancak P-M (paranın metaya çevrilmesi) işleminde bir işe yarar. Çelişkinin aşılması ancak dolaylı yoldan, yani süreç içinde söz konusudur: P-M’nin amacının da yine M-P olması ve üstelik bu elde edilen P’nin de sabit haliyle alınmayıp nihai amacı daima para olan sonsuz bir P-M ve M-P’ler dizisine dönüşmesi,

¹¹⁴Para, şimdiki zamanda tüketilmeyip gelecekte tüketilmek üzere saklanan bütün malların, taşınması kolay ve eşit değerde bir şeye indirgenmesidir. Para, insanın olduğu her yere yanı sıra gidebilen, toplumun kan dolaşımı gibidir (Hobbes, 2013: 191-192).

P-M-M-Pİ yani satma amacıyla satın alma sürecine giren para ya da parayı amaçlayan para ise, ‘sermaye’dir. Bu sermayenin ilk tanımıdır: aynı mantığın devamı olarak sermaye, ‘parayı amaçlayan para’yı amaçlayan para ya da sermayeyi amaçlayan para diye tanımlanacaktır.¹¹⁵ Yani sermaye özünde sermaye doğuran sermayedir, dairesel bir yeniden üretim sürecidir” (Marx, 2014: 262).

Meta dolaşımı sermayenin çıkış noktasıdır ancak para olarak para ile sermaye olarak para birbirlerinden dolaşım biçimleri ile ayırt edilebilecek unsurlardır: “meta dolaşımının dolaysız biçimi, M-P-M, yani metanın paraya dönüşmesi ve paranın yeniden metaya dönüşmesi, satın almak için satmaktır. P-M-P biçiminde ise, ilk önce para metaya dönüşür ve sonra meta yeniden paraya dönüşür, yani satmak için satın alınır hareketiyle para, sermayeye dönüşür” (Marx, 2014: 151-152). Marx’a göre para-sermaye dolaşım biçimi, metanın, değer, paranın ve bizzat dolaşımın doğası hakkındaki bundan önce geliştirilmiş olan yasaların hepsiyle çelişmektedir. Çünkü değer, işleyen değere, işleyen paraya ve sermayeye dönüşür; metaya dönüşen ve metaların satışı ile gerisin geriye daha çok paraya dönüşen sermaye de paradır.¹¹⁶ Sermaye ve meta dolaşımı iki karşıt süreç olan satış ve alışın ters yönde biçimsel fark taşıması olduğundan; dolaşım veya meta mübadelesi değer yaratmaz.¹¹⁷ Sonuçta sermaye, dolaşımdan doğmayacağı için (dolaşımdan doğması da imkansız olduğundan aynı anda hem dolaşımda doğmak hem dolaşımda doğmamak zorunda olduğundan) paranın sermayeye dönüşmesi, eş değerli şeylerin mübadelesinin çıkış noktasını oluşturmasını sağlayacak şekilde, meta mübadelesine içkin yasalar temelinde açıklanması gereken bir unsurdur (Marx, 2016: 158-169).

¹¹⁵ Sermaye tanımının bazı öğeleri şunlardır: 1. Sermaye, öncelikle paradır; ama özel bir işlevi olan para: Yani ‘para kazanan para’. 2. Sermaye haline gelen para, herhangi para gibi, bir meta satın alır, mübadeleye girer. Burada paranın (mübadele değerinin) amacı, eşit mübadele değeri olan bir kullanım değerini elde etmek değil, bizzat bir mübadele değeri elde etmektir; mübadele değeri, alınan şeyin içeriğinin, konusunun ta kendisidir... Paranın sonuçta para satın aldığı yerde, artık gerçekte paradan ve satın almadan söz edilemez: ortada bir ‘artı değer’ vardır ve bu *eşdeğeri verilmeden el konan bir değerdir*. 3. P-M-M-P sürecinde, artan bir değer söz konusudur. Bu değer ise tek kaynağı olabilir ki, o da emektir. Sermaye eğer bir çeşit ‘para olmayan para’ ise, satın aldığı özgül meta da bu ‘meta olmayan meta’dır: yani işlevi, kullanım değeri emek olan, kullanıldıkça emek haline gelen meta –ya da emek kapasitesi, insan potansiyeli (Marx, 2014: 262).

¹¹⁶ P-M-P dolaşımında meta da para da yalnızca değer, kendisinin farklı biçimleri olarak iş görür; para değer, geneli meta ise özel, deyim yerindeyse sadece kılık değiştirmiş varoluş biçimidir. Değer, bu hareketler sırasında kaybolmaksızın, devamlı olarak bir biçimden diğerine geçer ve böylece otomatik bir özneye dönüşür. Değerini artıran değer yaşam döngüsü boyunca sırayla aldığı özel görünüm biçimleri göz önünde tutulursa şu açıklamalara ulaşılır: sermaye paradır; sermaye metadır (Marx, 2016: 157-159).

¹¹⁷ Metalar, kullanım değeri olarak, her şeyden önce, farklı niteliklere sahiptir; mübadele değerleri olarak ise, yalnızca farklı niteliklerde olabilirler, yani bir zerre bile kullanım değeri içermezler. Meta cisminin kullanım değeri bir yana bırakılırsa, geriye metaların yalnızca tek bir özelliği, emek ürünleri olmaları kalır. Ama emek ürünü bile elimizde dönüşüme uğramış bulunur. Emek ürününü kendi kullanım değerinden soyutladığımızda, onu meta cismini kullanım değeri yapan maddi unsurlar ve biçimlerden de soyutlamış oluruz (Marx, 2016: 51-52).

Adam Smith '*Milletlerin Zenginliği*' yapıtında, modern doğal hukuk teorisyenlerinin öne sürdüğü mülkiyet hakkı, emek ve topluluk (devletleşen topluluk) ilişkisi üzerinden modern iktisadı yapılandırmıştır. Hobbes'un, 'para' kavramının 'emek'in sömürülmesi biçimine dönüşümünü, piyasa sistemini öven (modern hukuk teorisyenlerinin iktisadi savunucusu) Smith tarafından ve liberal piyasa sistemini alt üst eden Marx'ın analizini ve tasvirlerini karşılaştırarak tartışmak gerekmektedir. Smith (2015: 33-35)'e göre emek ve para ilişkisi şu şekildedir;

Trampa ortadan kalkıp para alışverişinin ortaklaşa aleti olunca, her ayrı mal bir başka mal ile değil çoğu kez para ile değişilir ...Emeğin gerçek fiyatı, ona karşılık olarak verilen yaşam için gerekli ve elverişli maddeler miktarından oluşur. İşçi emeğinin itibarı, gerçek tutarına göre varlıklı veya yoksul yahut iyi ya da kötü ödüllendirilmiş olur ...Emek bütün malların değişim değerinin gerçek ölçüsüdür. Her şeyi elde etmek isteyen kimse için gerçek pahası o şeyi edinmenin eziyeti ve zahmetidir... Para ya da mal ile satın alınan, emek ile satın alınmıştır. Tıpkı alımızın teri ile satın aldığımız şey gibi... Bu para ve mallar hakikatte bizi o yorgunluktan esirgemiş olur ...Emek her şeyin ilk pahası yani satın alma bedeli olarak ödenmiş akçesidir ...Bay Hobbes'un dediği gibi zenginlik kuvvettir... Kuvvet, satın alma gücüdür; başkasının her türlü emeği üzerinde ya da bu emeğin o sırada piyasada bulunan bütün ürünü üzerinde belirli bir nüfuz ve egemenliktir.

Emek'in şiddete dönüşümünde irdelenmesi gereken nokta paranın sermayeye dönüşümündeki ücretli emeğin ortaya çıkışında görülmektedir. Modern doğal hukuk teorisyenlerinin emek-para dönüşümünün övgülemeleri sonrasında ekonomik şiddet kurumsallaşmıştır. Liberal kapitalizmle yalnızca ücretli emeğe indirgenen insan, küreselleşmeyle birlikte (çalışmanın üçüncü bölümünde irdelenecektir) salt metaya indirgenecektir. Marx (2014: 263)'a göre toplumsal koşullarda ortaya çıkan sermayenin ücretli emek ve zenginlik ilişkisi şu biçimde gerçekleşmektedir:

P-M-M-P sürecinde, artan bir değer söz konusudur. Bu değer ise tek kaynağı olabilir ki, o da emektir. Sermaye eğer bir çeşit 'para olmayan para' ise, satın aldığı özgül meta da bu 'meta olmayan meta'dır: yani işlevi, kullanım değeri emek olan, kullanıldıkça emek haline gelen meta –ya da emek kapasitesi-insan potansiyelidir. Sermaye, ancak bu özgül metanın piyasada bulunduğu toplumsal koşullarda ortaya çıkabilir. Paranın sermayeye dönüşmesi ve ilk kez gerçek anlamda genel zenginliğin oluşması, ücretli emeğin toplum çapında yayılmasıdır ki emek kendisini belli toplumsal-cemaatsel işlevlerle, belli hünelerle, çırakken öğrenilen belli bir zanaatla sınırlayan bağlantılardan kurtulup 'her ne olursa olsun emek' haline, başlı başına emek faaliyeti haline gelebilir.

Emeğin kendi başına doğal zenginlikleri sahiplenme gücü yoktur çünkü emeğe böyle bir güç atfedilse dahi varılacak nokta mülkiyetin eşitliği olacaktır (emeğin niteliği, malların nedreti ve üretici güçlerin eşitsizliği bu yargıya engel teşkil etmez). Adaletin düzeninde emek mülkiyeti yıkar. Ücretli emek adaletsizlik örneğidir; işçi emeğine, patronların ve mülk sahiplerinin keyfi ve ihtiyacı izin verdiği sürece sahiptir (mülk sahibi olmak

denilen şey). Bu iğreti mülk sahibi olmaklık şiddet yaratan bir adaletsizliktir, çünkü piyasada eşitsizliği getirir. Çalışanın ücreti gündelik tüketimini pek aşmadığından ona yarının kazancını temin etmemektedir. Buna rağmen kapitalist, çalışanın ürettiği araç sayesinde gelecek için bir güvenlik ve bağımsızlık teminatını oluşturmaktadır. İnsanın insanı sömürmesi olarak adlandırılan ebedi liberal hayat tohumunun atıldığı yer burasıdır (Proudhon, 2017: 106-118). Kapitalist sistemin emek sömürsüne maruz kalmasına rağmen kendini asgari güvenceye dahi alamayan kişilerin maruz kaldığı şiddet böylelikle ortaya konmuştur. Kapitalizmin yapılandırılması, güçlüleri ve sermayedarları korumak üzere diğerlerinin sömürülmesi üzerine kurulu bir şiddet sarmalıdır.

Bir diğer açıdan ekonomik şiddet yaratan unsur liberal teorilerin, piyasa sisteminin insan doğasının kaçınılmaz sonucu olduğu dayatmasıyla insanları tek bir sisteme mahkum etmeye çalışmasıdır. Smith'e göre piyasa sisteminde, emeğin üretici güçlerinde ki gelişme ya da emeğin yönetiminde ki ustalık işbölümünden ileri gelmektedir. İş bölümü, insanın tabiatında olan alıp verme eğiliminin, bir şeyi başka şeyle değiştirmek eğiliminin kaçınılmaz sonucudur (Smith, 2015: 5-14). Özel mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü tek başına bireylerin değiş tokuş ilişkisine girmeleri için yeterli olmayacaktır. Bu ilişkinin gerçekleşme ilkesi modern doğal hukuk teorisyenlerinin kutsayarak insan doğasına atfettiği 'çıkar' ilişkisine dayanmaktadır (Özel, 2013: 37-38). Marx'ın da saptadığı tarihi bilgiye katılmamak mümkün değildir çünkü liberal teorilerin yarattığı dünyadaki gerçeklik emek sürecinin sermayenin öz değerlenme sürecinin – artık değer imalinin- aracı haline geldiğidir. Emek süreci, sermayenin boyunduruğu altına girer. Emek süreci insanın öz sürecidir. Sömürülen insanın emeğidir. Marx'ın 'sermayenin emek üzerinde biçimsel boyunduruğu' biçiminde tanımladığı olgu kapitalizme özgü üretim tarzıdır (Marx, 1990: 1019).

Kapitalist ekonomi sistemi; sermayenin öz değerlenmesi gerekliliği ile emeğin sömürüldüğü, insanın kendine yabancılaştığı, insanın insanı sömürdüğü, sömürünün sürekli ve farklı biçimlerde şiddet ürettiği bir sistemdir. Polanyi'nin değindiği gibi liberallerin özgürlük fikri, yozlaşıp yalnızca serbest girişimciliğin bir savunucusuna dönüşmüştür; bu teoriden yükselen özgürlük bugün dev tröstler ve azametli tekellerin yadsınmaz gerçekliği karşısında bir efsaneden başka bir şey değildir (Polanyi, 2014:

341). Smith'in kaygısı 'ulusların zenginliği' dir, ancak 'ulusal çıkar'ın büyük ölçüde bir yanılsama olduğunu anlamıştır çünkü 'ulus'un içinde birbirleriyle keskin çatışmalar içinde kalan çıkar grupları bulunmaktadır. Bu nedenle, politikayı ve etkilerini anlamak için iktidarın hakimiyetini ve iktidarın nasıl kullanıldığını sınıf analizini ele alarak irdelememiz ve sorgulamamız gerekmektedir (Chomsky, 2014: 12).

Kapitalizm güçlü ve sermaye sahiplerini korumak ancak diğer insanları sömürmek üzere kurulduğu için ki şiddeti yaratan en önemli unsurlardan biri olarak toplum içinde büyük farklılıklara ve ayrımcılığa neden olan sınıflar üretmiştir. Toplumu tabaklara indirgeyen sınıflar ele alınan teoriye göre çoklu sayıda gruplanabilirken; en temelde sömüren ve sömürülen ya da güçlü sermayedar ve mülksüzlüğe itilen emekçi ya da katil ve maktul şeklinde iki temel ayrımdan yükselmektedir. Giddens'in değindiği gibi kapitalizm, özel sermaye mülkiyeti ile mülksüz ücretli emek arasındaki ilişki merkezinde yoğunlaşmış bir meta üretim sistemidir. Bu ilişki sınıf sisteminin ana eksenini oluşturur. Kapitalist girişimcilik, fiyatların yatırımcılar, üreticiler ve tüketiciler için aynı işaretleri oluşturduğu rekabetçi pazarlar için üretime dayanır (Giddens, 2012: 54). Hobbes ve takipçisi Smith'e göre paranın çokluğu başkaları üzerinde kuvvet ve nüfuz sahibi olmak iken; daha gerçekçi bir yaklaşım sunan Marx'a göre paranın çokluğu emek ilişkisi üzerinden başkalarını sömüren olmaktır. Marksist bakış açısında göre, sermaye sahipliği ve sermaye ilişkilerinin yeniden üretimi sadece piyasa dolayımıyla ve piyasa içinde gerçekleşen mübadele ilişkileri tarafından güvence altına alınmamaktadır.

Emek, mülkiyet hakkı ve değiş tokuş gerekliliklerini oluşturan piyasa terimini Özel'e göre şu şekilde tanımlamak mümkündür "...üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, piyasaya yönelik üretim (ya da meta üretimi) ve değiş tokuş ilişkilerinin geçerli olması ve son olarak da gelişmiş bir para ve kredi piyasaların varlığı ile nitelenen, dinamik rekabet ve sermaye birikim süreçlerinin temel olduğu bir sistem anlamında kullanılmaktadır" (Özel, 2013: 36). Aynı zamanda devlet, iş adamları şebekeleri, kendi kendine yardım örgütleri ve benzeri birçok kurumun katıldığı sermaye birikimine dışsal olarak etki eden ekonomi-dışı bir boyut bulunmaktadır. Ancak ekonomik olanla sermaye ilişkisinin yeniden üretimine dair ekonomi dışı faktörler arasında bir gerilim oluşmaktadır çünkü kapitalizmin bir gereksinimi olarak bunların kurumsal olarak ayrılması gerekmektedir ve aynı zamanda bu ayrılma kapitalizm için sorun

yaratmaktadır. Jessop bu sorunu kendi terimleriyle biçimin işlevi sorunlu kılması durumu olarak betimlemektedir. Bu bir yapı-özne sorunudur. Jessop'ın bu sorunun ilkesel olarak çözüme kavuşması için getirdiği öneri, metalaşmanın bütün alanlara yayıldığı durumlarda söz konusu olduğu gibi piyasa mübadelesi, toplumsallaştırmanın genel ilkesi haline geldiği zaman piyasanın ekonomi dışı ortamının, piyasanın varoluş koşullarını güvence altına alması gerektiğidir (Jessop, 2005: 416).

Sermaye birikimi yapabilmek için artık ürünün bir bölümünün yeniden sermayeye dönüştürülmesi gerekir. Belirli bir süreçteki üretim, sermayenin o süreç boyunca tüketilmiş olan maddi parçalarının yenilenmesi gereken nesnelerini (kullanım değerlerini) sağlamalıdır. Bunlar çıkınca geriye artı değer¹¹⁸ içeren net ya da artık ürün kalır (Luxemburg, 1986: 254). Sermaye birikiminin koşulları şunlardır: (1) Sermayeye dönüştürülecek olan artı-değer önce sermayenin doğal biçimi içinde ortaya çıkar (ek üretim araçları ve işçiler için ek geçimlik mallar), (2) Kapitalist üretimdeki genişleme, tamamen kapitalist ürünlerle yani kendi üretim araçları ve geçimlik mallarıyla olur (3) Bu genişlemenin sınırları her seferinde ve daha en baştan, belli bir veri durumu altında sermayeye dönüştürülecek olan artı değer miktarı tarafından belirlenir. Bu sınırlar, artık ürünü meydana getiren üretim araçlarıyla geçimlik malların miktarına bağlı olduğu için genişletilemez (Sınırların daraltılması da mümkün değildir. Çünkü böyle bir durumda, artı-değerin bir bölümü doğal biçimi içinde kullanılamayacaktır. Bu sınırlardan her iki yöne doğru sapmalar (aşağı yukarı), dönemsel dalgalanmalara ve bunalımlara yol açabilir- ancak bunlar, bu bağlamda ihmal edilebilir çünkü sermayeye dönüştürülecek olan artık ürün, genelde fiili birikime eşit olmalıdır) (4) Kapitalist üretim artık ürünün tamamını satın almadığı içindir ki, sermaye birikiminin sınırı yoktur.

Kapitalist ekonomideki sermaye birikim süreci, girişimcilerin güdülerine bırakıldığında sonuç toplumun çıkarına yönelik kontrolden uzaklaşılması ve ekonomik şiddetin artmasıdır. Liberal ekonomi anlayışında iktisadi olanın kendine özgü bir belirlilik taşıması, kendi kendini düzenleyebilen bir piyasanın varlığıyla ortaya çıkması anlamını taşımaktadır. Piyasa, politik olandan bağımsız olmalıdır. Ancak, piyasa toplumu istikrarının iktisadi ve politik alanlar arasındaki ayrımının korunması, bu iki kurumun iç

¹¹⁸ Artı Değer, meta üreten bir toplumda toplumsal artı ürünün aldığı parasal biçim. Kapitalist bir toplumda artı-değer ücretliler tarafından üretilir ve kapitalistler tarafından mal edilir: başka bir deyişle, üretim sürecinde emek tarafından üretilen yeni değer ile emek-gücünü yeniden üretmenin maliyeti (ya da emek gücünün değeri) arasındaki farktır. Son çözümlemede, artı-değer kapitalist sınıfın mal edindiği bedeli ödenmemiş emeği temsil eder (Mandel, 2008: 777).

çelişkileri ve gerilimleri arasında mümkün olmamıştır. Sonuçta ise liberal kapitalist ekonomi, korumacı müdahaleler, müdahale dolayısı ile kapitalizmin işleyişinde bozukluklara, politik araçlar ve savaşımı gerektiren sınıflar arasında gerilimlere neden olduğundan piyasa işleyişi zorlaşır (Özel, 2016: 19-25). Keynes ekonominin tamamen ‘bırakınız yapsınlar (*laissez faire*)’in etkilerine bırakılmaması için yatırımın bir ölçüde toplumsallaşmasını önermektedir. Devletin ekonomiye müdahale önerisini ortaya koyan Keynes’in çözümü kapitalizmin dinamik sorunlarını çözmekte yetersiz kalmıştır (Özel, 2013: 123). Weber’in çalışmalarında gösterdiği gibi rasyonelleşmenin özellikle de formel rasyonalitenin en tipik örneğini bürokrasi oluşturur (Ritzer, 1996: 27;136). Klasik Kapital devlet anlayışı ve devlet ilişkisine pozitivist hukuk geleneğine de değinilerek bakılması önem arz etmektedir. Kelsen devleti, siyasi örgütlenme olarak nitelendirmekte ve zorlayıcı bir düzen olarak sunmaktır. Her hukuki düzeni de devlet olarak görmeyen Kelsen için, uluslararası hukuki düzen bir devlet sayılabilir. Devlet, görece kendi uygulayıcı organlarını yaratmış, merkezileşmiş bir hukuki düzendir (Kelsen, 2005: 425-459).

Sonuç olarak, ekonomik şiddeti yaratan unsurlar sözleşmecî teorisyenlerin modern devleti ve kurumsal kapitalizmi yapılandırma biçimleri ile ilgili oluşmuştur. Bu unsurları özetlemek gerekirse; ilk olarak, piyasa sistemi içerisinde bir taraftan bireysel sermayelerin emek sürecinde ve diğer sermayelerle olan rekabetlerinde baskı uygulamaları yasaklanmıştır ancak diğer taraftan devlet özel mülkiyeti ve bir bütün olarak sermaye adına sözleşmeleri kutsallaştırmıştır. Bu durum, devlet tarafından sermayenin hakkı haline getirilen emek sürecinin yönetimini, artı emeğe el konulmasını ve diğer sermayeler ile sözleşme yapılmasını legalize etmiştir. İkinci olarak kapitalizmin rasyonel örgütlenmesi, devletin feodal imtiyazlarının sona erdirilmesi, müştereklerin çevrenmesinin teşvik edilmesi, işsizlerin dolaylı olarak cezalandırılması ve işgücü pazarına girme zorunluluğu getirmesindeki rolünden dolayı yarattığı ücretli emeği gerektirmektedir. Üçüncü olarak, modern devlet, kendi kendine karlı ekonomik faaliyetler içinde bulunmaz sermaye bunları temin etmeyi tercih eder ve kar getirmeyen ekonomik ve sosyal olarak gerekli faaliyetleri üstlenme işini devlete yaptırır. Dördüncü olarak, bir vergi devleti olarak modern devlet, gelirini devletin sahip olduğu veya devlet kontrolündeki mülkiyetin karşı yönetiminden değil, özel bir ekonomik düzende vergilendirme üzerinde sahip olduğu tekelden elde etmektedir. Vergilendirme

kapasitesi, devletin zorlama tekeli tarafından desteklenmektedir. Adalet ve iyi hükümet kavramlarıyla biçimlendirilen vergilendirme ile devlet; dış ve iç egemenliğin mali kaynaklarını, birikim stratejilerini, mali gelir ve harcama boyutlarındaki kamu maliyetlerini siyasal meşruiyet taleplerine uyarlayabilmektedir. Dolayısı ile modern devlet ekonomik şiddet içeren faaliyetlerini meşrulaştırmasını, kapitalizmin dayattığı üretim, emek, sermaye birikimi, mülkiyet ve vergi kavramları üzerinden yapmaktadır (Jessop, 2016: 150-152). Özgür, mülk sınırsızlığı vaat eden ve büyüyen bir piyasa ekonomisi esasen ekonomik şiddetin meşrulaştırılması kurgusunun mottosu olarak modern devletin gerçekliği haline dönüşmüştür.

1.2.2. Ekonomik Şiddet ve ‘Yabancı’laştırılan İnsan

Modern devletin kurucu düşünürleri Hobbes, Locke (salt faydacı teorisyenler) ve Rousseau (erdemden bahsetse dahi nihayetinde faydacılığı kutsayan); yaşam hakkı (elde edebilmek) başta olmak üzere mülkiyet için emek ver(ebil)mek zorunda olan bir insan ve toplumsallaşma tasarımı kurgulamışlardır. Emek vermek yahut verebilmek (saf çıkarıcı güdülere sahip olduğu varsayılan insan kurgusundan hareketle), fiziksel ve zihinsel yeteneklerini tam kapasite kullanan bir insan tasarımına aittir. Emek veremeyenlerin mülkiyet sahibi olamayacağı teori bir anlamda fiziksel ve zeka engeli yaşayanlar, psikolojik ya da fiziksel hastalığı olan vb. insanlar(birey)ı kapsamamaktadır.

Bilhassa çağın vahşileşen piyasa sisteminin yarattığı koşulları düşünürsek (Hobbes, Locke ve Rousseau dahil olmak üzere yarattıkları çıkarıcı bireylerin ileride insanlıktan çıkacak kadar kendilerine yabancılaşacakları bir sistem gelişeceğini tasavvur edememişlerdir), tam kapasiteli yetenek kullanabilen insan organizması dışındakilerin piyasa sisteminde, ‘Yaşama Hakkını (modern doğal hukuk teorisyenlerine göre, modern devlet sistemini yaratan bütün unsurların kurgulanma amacı idi), (asgari hayatta kalacak ihtiyaçların sağlanması düzeyinde dahi) kullanamayacak olmaları; çağın insan üzerine uygulanan en acımasız şiddet biçimi olan ‘piyasa sistemi’ kurumunu temelsiz ve gerçeklikle ilgisi bulunmayan sözleşmecî teoriye borçlu olduğumuzu göstermektedir. Adil dağılım vb. öneriler ile çözülmeye çalışılan eşitsizlik yalnızca bir teselli söylemi olarak kendini konumlandırarak ancak gerçeklikte yine güçlü ve sermayedarları koruyarak uygulamada başarıya dönüşemeyecektir.

Tezde, kapitalist ekonomik şiddetin emek sömürüsü üzerinden kar elde etmeye yönelik yapılandırılması neticesinde insanın kendine yabancılaştığı ve bireylerin faydacılığa yönlendirilerek erdemlerden uzaklaştırıldığı iddiası öne sürülecektir. Kendine yabancılaştırılarak erdemlerinden uzaklaştırılan bireylerin zamanla kendilerine uygulanan şiddeti içselleştirerek birbirlerine uyguladıkları gösterilecektir. Eşitlik ve özgürlükçü bir toplumda insanların haklarının güvencesi olma iddiasını taşıyan kapitalist modern devlet biçimindeki toplumsallaşmanın insanı amaç olmaktan

uzaklaştırıp araçsallaştırması neticesinde insan hakları ve insanın onuru korunamaz olmuştur. Bu şiddet sarmalı, piyasa sisteminin insanı hem açık şiddete ve hem örtük şiddete birlikte maruz bıraktığı bir süreç olarak işletilmektedir.

Marx'a göre, ekonomi-politik çalışmalarında üreticinin kendi emeğinin ve başkasının emeğinin sömürülmesine dayanan farklı türde iki özel mülkiyet birbirine karıştırılmaktadır. Başkasının emeğinin sömürülmesi, üreticinin kendi emeğinin sömürülmesinin mezarı üzerinde boy veren bir olgu olarak görülebilir (Marx, 2016: 731). Tezde bu analiz detaylandırılacaktır. Emek-ücret döngüsünde, emekçi bedenini meta haline getirerek bir sömürüye uğrar; bu bir çeşit açık (çıplak) şiddettir, çünkü kapitalist her zaman emekçinin üretim değerinden artık değer kazanmaya çalışarak onun bedenini zorlamaktadır; emekçi kendi emeğine ve ruhuna yabancılaşmaya başlar. Bu bir çeşit örtük şiddettir; emekçi sömürüye ikna olması için işsiz ve ücretsiz kalma tehdidiyle örtük şiddete maruz kalır. Sermayedarın artı değer doyumsuzluğu için emekçiye daha fazla yüklenmesi ya da ölümcül güvensiz iş koşulları neticesinde iş kazaları veya önemli sağlık sorunları yaşanır bu da açık şiddettir; emekçinin sömürüden kaçmayı tercih etmesi ise, hayatta kalması için en temel beslenme ya da sağlık ihtiyacını dahi karşılamama biçiminde açık (çıplak) şiddete maruz kalması durumunu ortaya çıkarır; ve sistem içerisinde sömürülmekten başka çaresi olmadığı ümitsizliği ile onuru kırılarak sisteme geri dönen insan örtük şiddete maruz kalır.

Tezin 'yabancılaştırılan insan' alt kategorisinde, piyasa sisteminin yarattığı eşitsizlikler ile birlikte insanların kendilerine yabancılaştırılması bir başka ifade ile insanın '*homo economicus*'a dönüştürülme projesi irdelenecektir. Bu bağlamda, temel yaklaşım olarak Marx'ın 'yabancılaşma' kavramı üzerinden kapitalist ekonominin yarattığı şiddet tartışılacaktır. Bu kapsamda insan ve yabancılaşma; erdemsizlik-faydacılık-egosantrizm, eşitsizlik-sınıf mücadeleleri, işsizlik-yoksulluk-yoksunluk, kitle toplumu-popülarizm, itaat-kölelik, güçlüye bağlılık-iradesiz otomat birey, emek-sömürü vb. ilişkiler ortaya konarak irdelenecektir. Bu ilişkilerle birlikte liberal ekonominin ürettiği örtük/açık (çıplak) şiddetin modern devletin en temel ilkesi haline geldiğine değinilecektir.

Tartışmaya piyasa sistemi kurgusunda yabancılaşmanın başlangıç ilkesini ortaya koyarak başlamak gerekmektedir. Kapitalist modern devlet içerisinde, yapılan veya vaat

edilen hizmetin karşılığı ‘maaş’ veya ‘ücret’¹¹⁹ olarak tanımlanmaktadır (Hobbes, 2013: 238). Endüstriyel kapitalizm oluşumunun merkezi, ücretli işçiliğin ve ürünlerin metalaşmasıdır (Giddens, 2008: 213). Liberal kapitalizm, yalnızca az çok gelişmiş piyasalardan yeni bir mekanizma yaratmış, çeşitli türden piyasaları birleştirmiş, bir bütün içinde bunların işlevleri arasında uyum sağlamıştır. Her ne kadar emekle toprağın birbirinden ayrılması ve para ve kredi piyasalarının gelişmesi, çok önceden olsa dahi, kurumsal değişim, niteliği gereği aniden işlerlik kazandı. Kritik aşamaya İngiltere’de bir emek piyasası kurulmasıyla ve ücretli emeğin kurallarına uymayan işçilerin açlık tehdidiyle karşı karşıya bırakılmasıyla ulaşılmıştı. Bu büyük adım atılır atılmaz kendi kurallarına göre işleyen piyasa mekanizması rayına girip hızla ilerleme adı altında şiddet üretimi arttırmaya başlamıştır (Polanyi, 2014: 293).

Emekçinin kendisi için birikimde bulunabildiği anda (bu kullanmakta olduğu üretim araçlarının sahibi olması ile mümkündür) kapitalist üretim tarzı olanaksızlaşacağından, kapitalist sistem baştan sermaye ya da mülk sahipleri ile emek sahipleri arasında bir ayrıma giderek kurgulanmıştır. Marx’a göre, sermayenin dalkavuşu olan politik iktisatçı, işçilerin mülksüzleştirildiği, üretim araçlarının sermayeye dönüştürüldüğü, emeğin elbirliği, iş bölümü veya refah safsataları ile toplumsal üretici gücüne dönüştürüldüğü böylelikle büyük çaptaki makinelerin kullanımının kolaylaştığı bir sistem kurgulanmıştır. Böylelikle ulusal zenginlik kisvesi altında, sermayedarın zenginliğinin pahasına halkın yoksulluğunun yapay araçlar ile sağlandığı kapitalizmle meşrulaştırılır. Sosyal sözleşmenin hayal dünyasındaki eşitlik kurgusu gerçeklikte, insanlığın büyük kitlesinin sermaye birikimi şerefine mülksüzleştirilmesidir (Marx, 2016: 732-733). Liberal sistemin teorisyenleri esasen eşitlikçi bir sistem inşa ettikleri iddiasını kendilerinde barındırsalar dahi, piyasa sistemi tam olarak sömürüyle şiddet yaratan temel unsurdur. Kapitalizm, azınlıkta kişinin doğanın sunduğu mülklerden gasp ile büyük pay alabilmesi için çoğunlukta insanın şiddete uğratılarak mülksüzleştirilmesidir.

Bununla birlikte kullanım değeri, insanın emeğini ölçmeye başlayan bir paha biçme ile birlikte kapitalist emek gücünün taşıyıcı olan emekçinin emeği aracılığıyla üretim araçlarını tüketmesini sağlamaktadır; emekçi hakkını alacağı hayaliyle tüm emeğinin

¹¹⁹Devlet, bir uyruğunu kamu görevine bir maaş ile bağladığında; uyruk, adalet gereği görevini yapmaya mecburdur. Düzenli maaşlar kamu hazinesinden karşılanmalıdır (Hobbes, 2013: 238).

sömürülmesine izin verirken diğer taraftan kapitalist hak edişin altında ve keyfilikle paha biçtiği biçimde emek gücünün kullanım değerini vermektedir (metanın kullanımı metayı satın alana ait olma ilkesi). Kapitalistin emekçinin emeğini tüketmesi, emeğin sermayenin boyunduruğu altına girmesine neden olan faktördür. Bu biçimde yaklaşıldığında kapitalizmde emek süreci ve meta üretiminde kullanım değeri şu şekilde ifade edilebilir:

Kapitalist emek gücünü satın aldığı anda; emeği canlı bir maya olarak, ürünün yine kendisine ait olan cansız unsurlarına katmış olur. Kapitalist açısından emek süreci, kendisi tarafından satın alınmış metanın yani emek gücünün tüketilmesinden ibarettir, ne var ki o bu metayı ancak onu üretim araçları ile donatarak tüketebilir. Emek süreci, kapitalistin satın almış olduğu, ona ait bulunan şeyler arasındaki bir süreçtir... Meta üretiminde kullanım değeri, asla *qu'on aime pour lui-meme* (kendisi için sevilen) bir şey değildir. Kullanım değerleri, yalnızca mübadele değerinin maddi özü, taşıyıcı oldukları için ve böyle oldukları sürece üretilir. Ve kapitalistimiz için burada iki şey söz konusudur. O ilk olarak, mübadele değerine sahip olan bir kullanım değeri, satılacak bir nesne, yani bir meta üretmek ister. İkincisi, kendi üretimi için gereken metaların yani meta piyasasından satın aldığı üretim araçlarının ve emek gücünün toplam değerinden daha yüksek değere sahip olan bir meta üretmek ister. Onun amacı, yalnızca bir kullanım değeri değil aynı zamanda değer ve yalnızca değer değil aynı zamanda artık değer üretmektir... Meta kullanım değeri emekle değer birliği iken, onun üretim süreci de emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliği olmak zorundadır... Emek süreci ile değer yaratma sürecinin birliği olarak üretim süreci, metaların üretim sürecidir; emek süreci ile değerlendirme sürecinin birliği olarak üretim süreci ise kapitalist üretim sürecidir, meta üretiminin kapitalist biçimidir (Marx, 2016: 188-189; 199).

Kapitalizm içerisinde emek, metalaştırılan bir seviyeye indirgenerek insana ait olan bu özellik nesneleştirildiğinden, emek insanı nesneleştirmeye başlayan bir örtük şiddet ögesine dönüşür. Emek kendisinin maddi unsurlarını, nesnesini ve araçlarını kullanan bir tüketim süreci olarak görülebilir: “bu üretken tüketim bireyin tüketiminden şu özellikle ayrılır: bireyin tüketimi, ürünleri canlı bireyin geçim araçları olarak tüketir; üretken tüketim ise, ürünleri emeğin yani faaliyet halindeki emek gücünün geçim araçları olarak tüketir. Bundan dolayı, bireyin tüketiminin ürünü tüketicinin kendisidir; oysa üretken tüketimin sonucu tüketiciden farklı bir üründür” (Marx, 2016: 187). Kapitalist üretim, ücretli işçiyi durmadan ücretli işçi olarak yeniden üretmekle birlikte sürekli olarak sermaye birikimine oranla göreceli ücretli işçi nüfusu fazlası üreterek; emeğin arz ve talebi yasası bir çizgi üzerinde tutulur ve ücret oynamalarıyla kapitalist sömürüye uygun sınırlar içerisinde alınır ki işçinin kapitaliste bağımlılığı sağlanmış olur. Bu şiddet süreci, ‘biçimsel boyunduruk’tur (Marx, 2016: 735).

Artık değer üretimi, sermayenin emek üzerindeki biçimsel boyunduruğunun ifadesi ise; göreceli artık değer üretimi, sermayenin emek üzerinde ‘gerçek boyunduruğunun’

ifadesidir. Emeğin toplumsal veya başka biçimleri olarak ne varsa kapitalist sistem içerisinde yalnızca tasarımlanmış olarak değil aynı zamanda düşmanca ve karşıt, sermayede nesnelleşmiş ve kişiselleşmiş olarak çıkmıştır (Marx, 2016: 786-787). Sermayenin emek üzerindeki gerçek boyunduruğuyla birlikte üretim tarzının kendisinde, emeğin üretkenliğinde ve sermayeci ile işçi arasındaki ilişkide tam bir devrim meydana gelir ve emek sürecinin kendisi değişir (Marx, 2016: 796). Bu değişim Marx’a göre, işçinin kendi emeği ve emek ürünü ile yabancı bir nesne karşısındaki gibi bir ilişkiye girmesine neden olur. Tezde ekonomik şiddetin insanı dönüştürmesi irdelemesinin yapılmasına aracı temel kavramlardan biri olarak kullanılan Marx’ın ‘yabancılaşma’ kavramı şu şekilde ifade edilebilir:

İşçi ne kadar çok zenginlik üretim, üretimi erk ve hacim bakımından ne kadar artarsa, o kadar yoksul duruma gelir. Ne kadar çok meta üretirse, o kadar ucuz bir meta olur. İnsanların, dünyasının *değersizleşmesi*, nesnelerin dünyasının *değer kazanması* ile orantılı olarak artar. Emek sadece emtia üretmekle kalmaz; genel olarak emtia ürettiği ölçüde, kendi kendini ve işçiyi de *meta* olarak üretir. Bu olgu şunu dile getirir: Emeğin ürettiği nesne, onun ürünü, *yabancı bir varlık* olarak, üreticiden *bağımsız bir erk* olarak, ona karşı koyar. Emek ürünü, bir nesne içinde saptanmış, bir nesne içinde somutlaşmış emektir, *emeğin nesnelleşmesidir*. Emeğin edimleşmesi, onun nesnelleştirilmesidir. İktisat aşamasında emeğin bu edimleşmesi, işçi için ‘*kendi gerçekliğinin yitirilmesi*’ olarak, nesnelleşme *nesnenin yitirilmesi* ya da nesneye kölelik olarak, sahiplenme ‘*yabancılaşma*’ ya da yoksunlaşma olarak görülür. Emeğin gerçekleşmesi kendini gerçekliği öylesine yitirilmesi olarak gösterir ki, işçi kendi gerçekliğini açlıktan ölecek derecede yitirir. Nesnelleşme, kendini nesnenin öylesine bir yitirilmesi olarak gösterir ki işçi sadece yaşamak için en gerekli nesnelerden değil ama çalışma nesnelerinden yoksun bırakılmıştır. Çalışmanın kendisi ancak en büyük çabalar gösterilerek ve en düzensiz kesintilerle elde edilebilen bir nesne durumuna gelir. Nesnenin sahiplenilmesi kendini öylesine bir yabancılaşma olarak gösterir ki işçi ne kadar çok nesne üretirse o kadar az sahiplenebilir ve kendi ürünü olan sermayenin egemenliği altına o kadar çok girer. Bütün bu sonuçlar şu belirlenimin içinde bulunur: işçi kendi emek ürünü karşısında, yabancı bir nesne karşısında ki ile aynı ilişki içindedir. Çünkü, bu durum varsayım gereği açıktır: işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırırsa, kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir; kendi kendini ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul duruma gelirse, kendine özgü o, o kadar az şeye sahip olur (Marx, 1993: 140-141).

İnsanın kapitalizmin üretim süreçleri içerisinde sermayenin egemenliğine girmesi, haksız ücretlendirilen emeğini bir nesne gibi dışardan görmeye başlaması, kendini dışlaştırması, nesnel dünyanın erk haline gelmesi neticesinde kendine yabancılaşır. İnsanın onurunu kıran ücretli emek sömürüsü, insanın insan olmasını sağlayan değerleri yaratacak olanaklarını gerçekleştirmesi önünde en büyük engel olduğu için piyasa sistemi insanı insanlıktan çıkaran bir şiddet biçimi uygulamaktadır. Kapitalizmin sermayedarları ve güçlüyü ihya ederek diğerlerini yoksullaştırma amacı güden ‘*homo oeconomicus*’ projesinin temel aracı olan yabancılaştırma bu tezde ‘insan olmaktan

‘çıkarıcı şiddet’, ‘insanın olanaklarına engel şiddet’, ‘insanın erdemsizleştirici ve faydacılığa yönlendiren şiddet’, ‘insanı amaç olmaktan araçsallaştırmaya iten şiddet’, ‘insanın onurunu ve haklarını ihlal eden şiddet’ olarak görülecek ve liberal kapitalizmde başlayan bu şiddet türünün, küresel kapitalizmde ‘insan’ı yabancılaştırmanın ötesine geçirerek ‘yok etmeye’ye götürdüğü ortaya konacaktır.

Hobbes’un normalleştirdiği kapitalist ücret ilişkisi, gönüllü olarak emek gücünü bir ücret karşılığında satan işçilerin kendi kontrollerini her türden üretim fazlası hakkını elinde tutan kapitaliste devretmesidir. Ancak usulen hür iradeyle yapılan bu mübadele, gerçeklikte iş yeri despotizminin ve ekonomik sömürünün (artı-emeğe el konulması) sözleşmeli dayanağı haline gelmiştir. Bununla birlikte, üretim güçleri arasındaki tercihler ve üretimdeki yayılımın şekillenmesi yapısal çelişkilere, sınıf düşmanlığına ve stratejik ikilemlere sebebiyet vermektedir (Jessop, 2016: 150).

Locke (2011: 83)’a göre ücreti irdelemek ise kapitalizmin feci kölelik kurgusunu ortaya açıkça koymaktadır. Locke için özgür insan kendisini belli bir süre satabilir. Özgür insan kendisini başkasının hizmetkârı yaptığında bu hizmetini belli bir ücret karşılığında sunmalıdır. Bu efendiye, sadece hizmetkâr üzerinde geçici bir güç vermektedir. İnsan emeğinin karşılığında ücret edinme hakkına sahiptir. Görüldüğü üzere Locke özgür olan insanı bir noktada satılabilir bir köleye çevirerek metalaştırır. İnsan hem köle hem özgür olamaz, insan para veya mülk sahipliği ile üstün kılınan bir başka insanın hizmetkârı olamaz. İnsan geçici sürede olsa birinin güç ve şiddet uygulamasına maruz bırakılamaz. Savunmak istediği kapitalizmin sömürü düzeni olduğunun en dramatik itirafını yapan Locke, modern iktisadın şiddet üretim faktörlerini açıkça göstermiştir.

Marx’ın betimlemesi ile ‘ücret’: “işçinin ücreti burjuva toplumunun yüzeyinde emeğin fiyatı olarak, belli miktarda emek için ödenen belli miktarda para olarak görünür”. Ancak, Marx’ın da değindiği gibi emeğin parasal ifade olarak fiyatlandırıldığı değeri söz konusudur. Kapitalist kendi çıkarları için ücretle oynaması nedeniyle, piyasada hak edilişin üstünde ve altında gösterilen fiyatlar söz konusu olur. Kapitalist, emek gücünü her zaman değerinin yeniden üretimi için gerekli olan süreden daha uzun süre çalıştırarak artık değer yaratır. Dolayısı ile kapitalist sistemde emeğin değeri emek gücünün değerinin akla uygun olmayacak bir ifadesi olarak, emeğin değerini her zaman onun değer ürününden daha aşağıda bırakır. Kapitalist ekonominin temel

kurgusu olan emek-ücret-mülk ilişkisinden oluşturulan döngü, emekçinin emeğinin sömürülmesine neden olan bir sistem üzerine kuruludur; bu durum, kapitalist ekonominin şiddet üreten faktörlerindendir (Marx, 2016: 513-517).

Kapitalist ekonominin şiddet üreten faktörlerinden bir diğeri insanın özne olarak konumlandırılış biçimlerinden doğmaktadır; insan (kimliği) parçalanır ve toplumsallaşma biçimleri her zaman yeniden üretilir. Marx'a göre, kapitalist toplumun temelinde önemli bir çelişki bulunmaktadır. Kapitalizm, bir taraftan bireyin olanaklarını geliştirmesini ve gerçekleştirmesini sağlayacak koşullar yaratmış gözükür; diğer taraftan, doğrudan ve yüz yüze ilişkilerin yerine değiş tokuş ve para aracılığıyla sürdürülen ilişkileri geçirdiğinden kişinin toplumsal bir varlık olma özelliğinin yitirilmesine ve onun soyut, işlevsel birimlere indirgenmesine yol açmaktadır. Piyasada insanlar kendilerini '*homo economicus*' olarak davranmaya zorlanmış hissetmeleri nedeni ile toplumsal varlık olma özelliklerini yalnızca politik alanda yaşayabilirler. Piyasada bencil bir birey olan kişi politik alanda soyut bir vatandaş kategorisine indirgenmiş olmaktadır (Marx, 1844:18-23; Özel, 2013: 39-56). Ancak ilerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere, yüzyıllar süresince insanın politik kimliği sistem tarafından pasifize edilerek insan yalnızca '*homo economicus*' kimliği altında sıkıştırılır bu da toplumsallaşma biçimlerini dönüştürür.

Modern devlet teorisyenleri, emek ve ücret eşitsizliklerinin bertaraf edilebileceği iddiasını öne sürmüşlerdir. Liberal devlette yetenekleri, sermayeleri ve emekleri bakımından eşitsiz koşullara girmiş her bireyin refaha kavuşacağı temelsiz iddiası bulunmaktadır. (Sözde) eşit dağılım önerisi, liberal teorilerin eşitliği sağladıkları iddialarına ardından eleştirilere değinilerek tartışılacaktır. Hobbes'un ve Rousseau'nun eşit dağılım konusunda bulduğu çözüm önerisi, güvenlik ve adaletin halkın bütün katmanlarına eşit dağıtılmasıdır. Kendi emeğiyle varlığını sürdüremez durumda olan insanların (özel kişilerin) da, sistem içerisinde adaletten payını aynı şekilde alması, hayırseverliğe terk edilmemesi gerekmektedir. Güçsüz insanların doğal ihtiyaçlarının gerektirdiği ölçüde devlet tarafından korunması gerektiğini belirtmekteledir; varlıklı olanlarında güçsüz olanların da aynı şekilde adalete kavuşması gerekmektedir. Eşit

vergi konulması bu adaletle ilgilidir.¹²⁰ Vergiler, insanların tükettiği şeyler üzerine konulduğunda herkes kullandığı miktar için ödeme yapmış olacaktır. Devlet de, bireylerin lüks sarfiyatıyla aldatılmamış olacaktır (Hobbes, 2013: 256-257). Halktan alınan maddi katkılar reel ya da nesneler (mal-mülk) üzerinden hesaplanan türden olmak üzere iki çeşittir. Halk vereceği miktarı kendisi belirliyor ise, ‘katkı’; konmuş bir rakamın bütününe vermeyi kabul ediyor ise ‘vergi’dir (Rousseau, 2015: 49).¹²¹ Ancak vergi sistemi gerçeklikte her tek vatandaştan kazancıyla doğru orantılı alınmayan lüks harcamaların az miktarda vergilendirildiği asgari ihtiyaçların görece yüksek vergilendirildiği bir sistem kurulmuştur. Bununla birlikte, vergilerin geri dönüşü zenginlere kazançlarına doğru orantılı bollukta, yoksullara ters orantılı azlıkta dağıtılmaktadır. Bu nedenle ilk paragraflarda güçsüz ve sağlıklı insanların asgari yaşam hakkının dahi sağlanamadığı iddiası öne sürülmüştür.

Rousseau gerçekçi bir yaklaşımla servetlerde aşırı eşitsizliği önlemenin yönetimin en önemli sorunlarından biri olduğunu kabul etmektedir. Rousseau’ya göre yönetim servet eşitsizliğini önleme görevini, hazine yığma olanağını herkesin elinden alarak ve yoksullara geçici bakım hizmetleri sunmak yerine onları yoksullaşmaya karşı güvenceye alarak yapmalıdır (Rousseau, 2015: 30). Ekonomik eşitsizlikten çok aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluğa şiddetle karşı çıkmaktadır. Kişi başına ve temel ihtiyaç maddeleri üzerinden alınan vergiler, doğrudan doğruya mülkiyet hakkına ve dolayısıyla toplumun temeline saldırdıkları için, halkın veyahut temsilcilerin açık rızasıyla konmadıkları takdirde, her zaman tehlikeli sonuçlar doğurur (Rousseau, 2015: 54-55). Devlet parasının kötü yönetimi; erdemlerini bile parasını verene satılacak derecede paraya ve meta fetişizme bağımlı insanların olmasına, zenginlik ile fakirliğin arasının açılmasına, yurttaşların birbirine düşerek ortak amaçlara kayıtsız kalmalarına ve yönetimin bütün mekanizmalarının zayıflamasına neden olmaktadır (Rousseau, 2015: 31). Eşitlik, liberallerin gördüğü gibi herkese aynı olarak muamele etmek demek değildir. Özellikle adaletsiz toplumlarda, insanların başlama noktaları da adaletsizdir.

¹²⁰ Ancak Hobbes bu noktada şöyle bir detaya yer vermiştir; yoksulları istihdam eden varlıklılar, sadece kendi kişilikleri için değil, pek çok başkaları için de borçlu olabilirler. Bu nedenle vergilemede eşitlik, tüketilen şeyin eşitliğinde yatmaktadır. Tüketenlerin servetinin eşitliğinde değildir (Hobbes, 2013: 256-257).

¹²¹ Rousseau’ya göre vergilendirme; ilk olarak nicel oranlar göz önüne alınarak (komşusundan on kat fazla malı mülkü olan bir kişi ondan on kat fazla vergi ödemelidir), ikinci olarak gerekli olanla fazlalık olanın ayrımı (geçinecek kadar varlığa sahip olan birey hiç vergi ödememelidir ya da varlığı olana konacak vergi gerekli miktarı aşan artık servetin tümüne kadar çıkabilir) yapılarak ve üçüncü olarak ise, her bireyin toplumsal bağlaşımdan yararlanması engellenerek (zenginin uçsuz bucaksız servetinin korunmasına karşın yoksulun kendi eliyle yaptığı kulübeden yaralanma imkanı) hesaplanmalıdır (Rousseau, 2015:46-47).

Eşit olarak muamele etmek, benzer muamele etmek anlamında tasarlanan pozitif ayrımcılık problemidir (Nussbaum, 2009: 101).

Rousseau'a göre çözüm ideal bir ekonomik kapitalizmin bolluk, özgürlük ve adalet amaçlarına yönelmesidir. Devletler, kamu ihtiyaçlarını kamu parasından karşılamaktadır. Bir devletin kurucusunun yasaları koyduktan sonra yapacağı ilk iş yüksek idari yetkililer ile diğer memurların geçimini ve kamu harcamalarını sağlamak için yeterli bir kaynak bulmaktır. Kaynak nakit şeklinde ise 'maliye', toprak şeklinde ise 'kamusal arazi'dir (Rousseau, 2015: 39-40). Ekonomik durumdaki eşitsizlikler siyasal güçteki eşitsizliklere neden olmaktadır. Kamu maliyesinin arttırılması için devletin sömürüyü/ devletlerarası şiddeti meşrulaştırma eğiliminde olduğunu itiraf eden Rousseau'ya göre, kötü yöneticilerin eline geçen kamu maliyesi ikilemi şudur; devlet ihtiyaçlarının artışında lüzumsuz isteklerin çoğalması ve harcamaların aslında gelirlerin arttırılmasına bahane bulmak üzere arttırılmasıdır: öyle ki bazı durumlarda devlet zengin olmaktan vazgeçse daha karlı çıkacaktır. Bilhassa gelirlerin arttırılmasında fetih hevesi, tehlikeli bir bahanedir. Asker sayısının arttırılması ve savaş hedeflerinin yurttaşların zihinlerini başka yöne çevirmesinden yararlanma yoluyla, içeride yöneticilerin iktidarı arttırılmaktadır. Fetih gerçekleşse dahi fatih halk başarılarına rağmen sadece ezilir ve sefaletе düşer çünkü devlet büyüdükçe yükümlülüklerini masrafları da o oranda ağırlaşır. Servetin bir yerde kazanılıp başka yerde tüketilmesi sonucu ise sadece üretim-tüketim dengesini bozarak birçok bölgenin yoksullaşmasına sebep olur. Kamu ihtiyaçlarının artışının bir başka nedeni ise, yurttaşların kendilerini ortak amaçlarla ilgili görmeyerek vatanın savunucuları olmaktan vazgeçmeleri karşısında zorba yöneticilerin onları sıkı boyunduruk altına alma ihtiyacı nedeniyle insanları kendileri kumanda etmekten vazgeçip, paralı askerlerle kumanda etmeye başvurmalarıdır (Rousseau, 2015: 42-43). Modern devletin askeri güce güvenmesi; bankacılar çetesinin mali, bürokratik politikalara ve polis rejimine dayalı saltanat meşruluğunu ifade etmektedir (Bakunin, 1998: 61).

Nozick (2015: 344)'e göre ise ekonomik eşitsizliklerin bağlantılı olduğu siyasal eşitsizlikleri bertaraf etmek için daha kapsamlı bir devlete ihtiyaç duyulması yanlıştır. Kapsamlı devletler ekonomik eşitsizlikleri arttırmaktadır. Çünkü minimal olmayan devletler içerisinde, hükümet ekonomi ile ilgili düzenlemelerini, şirketlerin konumunu

rekabete karşı korumak için yapılandırır (Nozick, 2015: 208-346). Nozick'e göre, edinçlerle ilgili olarak transferlerin belli nedenlerle yapıldığı bir yetkilendirme sistemi ile adaleti savunmak daha rahatlatıcıdır. Kimsenin sahibi olamadığı şeylerin mülk olarak edinilmesi sorun olarak görülmelidir çünkü sahihsiz şeylerin sahibi olamaz (Nozick, 2015: 204). 'Yetkiler sistemi', bireysel işlemlerin bireysel amaçları ile ortaya konduğu zaman savunulabilir. Her kim süreç içinde kullanılan başkalarına ait kaynakları satın alarak veya bunlarla ilgili sözleşme yaparak bir şey yapıyorsa onun üzerinde yetki sahibidir. Üretilen şeylerin üzerinde kişilerin yetkileri zaten oluşmuştur (Nozick, 2015: 215). Bu nedenle Nozick'e göre bedenlerimize sahip olan bizler, emeğimizi kullanarak ürettiğimiz nesneler üzerinde de hak sahibi olacağımız için; nasıl böbreklerimizi almaya kimsenin hakkı yoksa, emeğimizle yarattığımız ekonomik değerin bir kısmını vergilendirme yoluyla almaya da devletin hakkı yoktur (Nozick, 2015: 223-230).

Nozick'in adalet görüşü çok fazla eleştiri almakla birlikte dikkat çektiği şey insanların herhangi bir mülk üzerinde yetkilenme kuramıdır. Tezde katılmanın mümkün olmadığı bir yaklaşım olarak Nozick'in mülkiyeti yetkilendirme sistemi içerisinde yine kabul etmesidir ancak liberal düşüncenin kendini yanlışlayan bir sistemini dile getirmektedir. Nozick bir anlamda Aristoteles'in yetkilendirme kuramını destekler gözükmektedir. Aristoteles'in ideal kentinde, arazinin yarısı kamuya ait ve geri kalan kısmı 'kullanımda yaygın' yani ürettiği şey ihtiyacı olan herkes tarafından alınabilir. Dolayısıyla Aristoteles'in yetkisine ilişkin görüşünden, onun güçlü ahlaki keyfi ile birlikte istifleme ve biriktirme için, Nozick şu sonuca varmaktadır: yetişkinler arasında rıza ile gerçekleştirilen kapitalist hareketler mümkündür. Nozick'in haklı olduğu nokta şudur; devletlerin belirlediği hakların doğru bir listesi varmış gibi vermesi ve bunun üzerinde sınırlamalar yapmasının ortak iyilikte işe yaramadığı, devletlerin diplomatik görüşmelerde hakları sınırlandırırken kullandıkları bir araca dönüşebileceği ve ortak iyiliğin sınırlarının devletler tarafından çizilmesidir (Nussbaum, 1997: 298-300).

Ancak minimalist dahi olsa kapitalist devlet düzeni içerisinde adaletin ve ortak iyiliğin sağlanması mümkün değildir. İnsanların aslında ne kadar çok çalışırlarsa o kadar az kazandıkları kapitalist toplumlarda haksızlığın kutsanması olan ve herkesin topluma hizmeti anlamında kullanılan kapitalizmin ürettiği 'herkesin emeğine göre' ilkesi

gerçeklikte ücretli emeğin eşitsizlik yaratmakta olduğunu kanıtlayan slogan olarak kabul edilebilir (Kropotkin, 1999: 170). Bununla birlikte emek ve yetenek ilişkisinden değer in ya da ücret in belirlenmesi eşitsizliğin başka bir yanı olduğundan ‘herkese yeteneğine göre’ vecizesi de kabul edilemezdir. Ücretli emeğin adaletsizliğe yol açmamasının üç yolu olabilir; ya çalışan ücretlerin üstüne bir de ürettiği şeyden patronla birlikte pay almalı; ya patron çalışana üretici hizmetlerinin bir dengini sunmalı ya da çalışanları sürekli istihdam etmeyi üzerine almalıdır. Kapitalistin seçmesi gereken yollar bunlardır; ürünlerin paylaşımı, hizmette karşılıklık veya sürekli iş garantisi. Ancak, ikinci ve üçüncü koşullara kapitalist uyamayacaktır (devamlı çalışanına yardıma koşamayacağından ya da hepsini istihdam edemeyeceğinden), bu nedenle en etkili yol mülkün paylaşılmasıdır. Böylelikle, bütün koşullar eşit olacağından ne sermayedar ne de büyük toprak sahibi olmaz ve adalet mümkün olabilir! Doğal yeteneklerin farklılığı gibi etmenler insanın insanla mücadelesinde eşitsizlik yaratır ancak bizim mücadelemiz insanın doğayla mücadelesi ilkesi üzerinden olursa eşitlik mümkün olur. İdeal toplumsallaşmanın temeline; mücadele sırasında kuvvetlinin zayıfa yardım ettiği hepimizin kendi üzerimize düşeni yapma ilkesi yerleştirilmelidir (Proudhon, 2017: 119-127).

Sonuç olarak sözleşmecî teorilere göre, ‘Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet’ münhasır bölgesinde bireyin esas rolü sistemin kendini yeniden üretecek davranış biçimini göstermek, yani bir ‘*homo oeconomicus*’ gibi davranmaktır (Özel, 2002: 117). Aslında insanın emeğini kullandığı etkinlik yoluyla insan hem kendi potansiyellerini gerçekleştirmesi yani insanlığını ortaya koyması hem de kendi kendisini yarattığı üründe tanınması gerekirken (Özel, 2013: 197). Özel mülkiyet sistemi insanı kendisine (insansallığına) yabancılaştırmaktadır. İnsan gerçekte, onu öteki insanlardan ayıran bir tikelliğe sahip ayrı birey ise de aynı zamanda düşünceleri ve eylemleri aracılığıyla toplumsal bir varlıktır. Hayvansal gereksinimler yerine gitgide daha zengin ve karmaşık insansal gereksinimlerin ve sağduyu yerine usun geçmesi doğa üzerindeki erkliğinin büyümesine; en nihayetinde ise bu uyumsuzluk, insanın şeyler egemenliği karşısında özgürlüğünü (edimsel) kaybetmesine yol açar: ‘insan kendine yabancılaşır’ (Marx, 1993: 320-322). İnsanların hem doğayı (kendi organik olmayan bedenlerini) hem de kendilerini dönüştürmek için giriştikleri amaca dayalı özgür etkinlik Marx’a göre kendi özyüklerini ‘nesneleştirme’leridir (*objectification*). Varlığının uyumlu gelişmesi, duyularını

ve kendi ürünü içinde etkinliklerini (emek) gerçekleştirme olumluluğu ya da eylemi olarak tasarladığı ‘özgür’lüğü (özü) ile özel mülkiyet sistemi içinde kendi kendini yeniden yaratmak zorunda kalan insan (varoluş koşulları); yabancılaşmış bir yaşam sürmek zorunda kaldığı ‘çatışkılar’a (*antinomies*) indirgenir (Marx, 1993: 323-329).

Marx’a göre, kapitalizmin insanı nesneleştirme aynı zamanda siyasal kimliği ile ekonomik kimliğinin ayrıştırılmasını ve kişinin parçalanmasına neden olur. Marx’da yabancılaştırma, kapitalist sistem içindeki kişinin, kapitalizmin buyrukları ile kendi olmaktan uzaklaşması olarak tanımlanmaktadır. Birey olarak haklardan bahsedebilmek zordur, çünkü bireyler kapitalizmin dayattığı uygulamalar altında eşitlik anlayışından uzaklaşırlar. Piyasaya giren birey, sistemin dayattığını uygulamakla yükümlü olduğundan eşitlikçi bir davranış sergilemekten uzaklaşma tehlikesi ile baş başa kalır. Politik alan ile sivil toplum arasında da bir kopukluk mevcuttur (Marx, 1844: 18-23). Modern doğal hukuk teorisi içerisinde, siyaset ve/veya siyasal rejim de meta üretimi oyununun nesnesi haline gelir. İnsanlar da sadece, oyunun kurallarını belirleyen egemenin hangisi olduğunu seçmekte özgür kılınır (katılabildikleri kadarıyla) (Hampton, 1999: 283). Marx’ın bu yöndeki eleştirisini haklı çıkarabilecek devlet uygulamaları günümüzde sıkça rastladığımız bir durumdur. İnsan haklarının korunması ve adaletin devlet tarafından sınıf ayrımları gözetilmeksizin eşit bir şekilde her bir vatandaşa sunulması gerekmektedir. Yabancılaşma sonucunda insan, kendi ürettiği ürünlerle ilişkisi, kendi üretken etkinliğiyle ilişkisi, kendi türsel varlığı ile ilişkisi ve öteki insanlarla ilişkisi bağlamlarında kendine yabancılaşacak, insan özü bencilleştiği için insanlıktan çıkacaktır (Özel, 2013: 198; Marx, 1992: 373-374, 395-398). Yabancılaşma süreci, bir bütün olarak bireyin kendisini insan yapan özelliklerini yitirdiği bir insanlıktan çıkma sürecidir (Özel, 2012: 72-73). Marx’a göre, gerçek eşitlik için yabancılaşmanın kaldırılması gerekmektedir (Marx, 1993: 192): “İnsansal yaşamın yabancılaşmanın egemenliği altındaki gelişme evresini oluşturan insanın tarih öncesi döneminden sonra, insanın yeniden insansallaşması dönemi gelecektir. Bu yeniden insansallaşma, özel mülkiyet rejimi tarafından yaratılmış bulunan tüm yabancılaşmanın kaldırılması aracıyla gerçekleşecektir” (Marx, 1993: 331). İnsanın insan olarak kalabilmesinin koşulu, kapitalizmin ürettiği ekonomik şiddet biçimlerine maruz kalmamasıyla mümkündür.

1.3. LİBERAL DEVLET VE KOLEKTİF ŞİDDET

1.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet

Tezde, devletin ideolojik aygıtları ile uyguladığı hegemonik kolektif şiddet, Marx'ın ve Althusser'in iktidar, devlet aygıtları ve üretim ilişkileri kavramları üzerinden temellendirme yapılarak incelenecektir. Devletin hegemonik baskısı ve devlet aygıtlarını yapılandırma biçimleri Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı yapısal ayırım gözetilerek irdelenecektir.

Althusser (2000: 33)'e göre devletin ideolojik aygıtları hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishane vb. devlet aygıtları gibi zor kullanma öncelikli mekanizmalar değildir. Devletin ideolojik aygıtları; dini, öğretimsel, aile, hukuki, siyasal, sendikal, haberleşme, kültür gibi kamusal olmayan ve ideoloji kullanarak işleyen mekanizmalardır. Althusser'in devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları olarak ayırarak tasvir ettiği disiplin yöntemleri, kolektif şiddetin araçlarıdır.

Marx'a göre ise varoluşlarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında zorunlu ve bir anlamda kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül etmektedir. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturmaktadır. Üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. Ancak, insanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır (Marx, 1859: '*Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*', Önsöz: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/preface>; Marx, 2011: 39-40).¹²² İktisadi durum temel olmakla birlikte ancak üst yapının çeşitli unsurları, anayasalar, hukuk kalıpları, gibi siyasi, hukuki, felsefi teoriler, dini görüşler

¹²² Marx'a göre insanların devleti kurma nedenlerinin başında ekonomik çıkarlar gelmektedir. Marx'a göre üst yapı alt yapıyı idare eden ve ona üstünlük kurarak alt yapı üzerinde egemenlik kurmaya çalışmaktadır. Ekonomik üstünlüğü üst yapı elinde tutar. Marx'a göre, feodal ya da mutlak monarşiye hizmet eden, gerçekte ise büyük monarşilerin köşe taşı olan burjuvazi, modern sanayinin hükümranlığını ve dünya pazarının kurulmasından itibaren modern temsili devlette kendi siyasal hükümranlığını ele geçirmiştir. Modern devletin yürütme organı, bütün burjuvazinin ortak işlerini idare eden bir komiteden başka bir şey değildir (Marx, 2003: 25).

ve bunların daha sonra dogmatik sistemler halinde gelişmeleri de tarihi mücadelelerin akışı üzerine etki etmekteLERdir (Marx,1974: 143; Marx ve Engels, 1979: 184-185; Marx, 2011: 39-40).

Gramsci, Marx izleğinde alt yapı ve üst yapı¹²³ kavramlarından hegemonyayı açıklamaya çalışmıştır. Altyapı ve üstyapı ile toplumsal kuruluşun bütün elemanları, başlıca iki ana grupta toplanabilir. Ekonomik ilişkileri ve bunlar etrafında biçimlenen üretim ilişkilerini oluşturan maddi unsurlar grubu ‘temel’ ya da ‘altyapı’ iken; toplumun, manevi, siyasi, düşünsel olaylarının ve kurumlarının oluşturduğu unsurlar ise ‘üstyapı’dır. Üstyapı, toplumun altyapısının bir yansıması olarak görülebilir. Her toplumun, dinsel, ahlaki, felsefi, hukuki yapıları, yani üstyapısı, temele siyaset aracılığıyla bağlanır ve böylece üstyapının altyapı üzerinde etkili olması sağlanır. Toplumda üretim ne tarzda gerçekleşiyor, hayatın yeniden üretimi sürecinde ne türden ilişkilere giriyorsa ve bu ilişkilerde hangi sınıf egemen durumdaysa, üstyapıyı oluşturan elemanlar da bunların özelliklerini göstermektedir. Her toplumda egemen fikirler, bu yüzden egemen sınıfların fikirleridir. Fakat genel olarak ve tarihi bakımdan, daima belirleyici olan altyapıdır. Gramsci’ye göre, yapılar ve üstyapılar tarihsel bir blok oluşturmaktadır. Politika ve ideolojideki her değişim üst yapının (siyasi hukuksal ve kültürel) dışa vurumu olabilir. Hegemonya, “kapitalist bir ekonomik sistemde temel bir sınıfın diğer müttefik sınıfları yanına alarak, karşıt ve tabi sınıf ya da sınıflarlar arasındaki mücadele pratiği içinde ulaşılan ve nihai olarak da sistemin bir bütün olarak yeniden üretimini olanaklı kılan bir ideolojik sentezdir” (Gramsci, 2012c: 236-237). Hegemonya, bir sınıf ittifakına önderlik etmek anlamını taşıması bağlamında etik-politiktir ancak yönetici sınıfın ekonomik açıdan sahip olduğu merkezi role dayanması bağlamında ekonomiktir. Bununla birlikte hegemonya, zorunlu olarak üretimin ekonomik yönden egemen, potansiyel egemenlik tarzından ya da temel toplumsal sınıfların birinden köklenir ancak sınıf ekonomik çıkarının ötesine geçip bir sınıf ittifakları sistemi aracılığıyla siyasal yönetim alanına yayılmaktadır. Tarihsel gelişme

¹²³ Altyapı ve üstyapı, Toplumsal kuruluşun bütün elemanları, başlıca iki ana grupta toplanabilir. Ekonomik ilişkileri ve bunlar etrafında biçimlenen üretim ilişkilerini oluşturan maddi unsurlar grubuna ‘temel’ ya da ‘altyapı’ adını taşır. Toplumun, manevi, siyasi, düşünsel olaylarının ve kurumlarının oluşturduğu ikinci grup unsurlara ise ‘üstyapı’ adını taşır. Üstyapı, toplumun altyapısının bir yansımasıdır. Her toplum, üretimi ne tarzda gerçekleştiriyor, hayatın yeniden üretimi sürecinde ne türden ilişkilere giriyorsa ve bu ilişkilerde hangi sınıf egemen durumdaysa, üstyapıyı oluşturan elemanlar da bunların özelliklerini gösterirler. Her toplumda egemen fikirler, bu yüzden egemen sınıfların fikirleridir. Gene her toplumun, dinsel, ahlaki, felsefi, hukuki yapıları, yani üstyapısı, temele siyaset aracılığıyla bağlanır ve böylece üstyapının altyapı üzerinde etkili olması sağlanır. Fakat genel olarak ve tarihi bakımdan, daima belirleyici olan altyapıdır (Marx, 2000:21-22; Gramsci, 2012c: 236-237; 2010: 506-507).

içerisinde kültür ve düşünce olgularının önemi, hegemonya uğrağının sadece ekonomik ve siyasal etkinlikler açısından olmadığına göstergesidir. Gramsci'ye göre, hegemonya terimi öncelikle sınıfsal bir tahakkümü içermekte iken; aynı zamanda ittifaka girilen gruplar üzerindeki kültürel, moral ve ideolojik önderlik anlamında toplumun her kesiminde belirli bir üstünlük kurma olarak da kendini göstermektedir (aile, eğitim, sanat, din, günlük yaşamı dahi kapsamaktadır) (Marx, 2011: 39-40; Gramsci, 2012c: 236-237; 2010: 506-507).

Hegemonya ve alt-üst yapı tartışmalarında ideoloji kavramı önemlidir çünkü, kapitalist devlet tipinin egemenlik altındaki sınıflarla kurduğu özel ilişki ideolojik düzeyde ortaya çıkmaktadır. İdeolojinin, reel çelişkileri gizleme ve görece tutarlı bir söylemi gerçekten bağımsız düşsel bir düzlemde yeniden oluşturma fonksiyonu bulunmaktadır. İdeolojiye egemen olan şey, egemen sınıfın ideolojisi olarak ifade edilen şeydir.¹²⁴ Hegemonik sınıfın egemenliği kapitalist formasyonlarda ideolojinin politikale olan ilişkilerindeki fonksiyonunu yani burjuva ideolojisinin özel politik fonksiyonunu göstermektedir ve bu sorun devletin meşruluk sorununun içerecek kadar önemlidir (Poulantzas, 2014: 225; 240-242).¹²⁵

Hegemonya, lider anlamındaki Yunanca '*hegemonia* (*ἡγεμονία*)' kelimesinden gelmektedir. Hegemonya, bir sistem içindeki herhangi bir unsurun diğerleri üzerindeki üstünlüğü veya hakimiyeti olarak tanımlanabilir. Örn, devletin bir birlik veya konfederasyon içinde hakim bir pozisyonda olması. Marksist teoride ise, hegemonya kavramı teknik bir anlamda kullanılmakta olduğundan tezde, Marksist teoride tanımlandığı biçimi ile hegemonya kavramı ele alınacaktır. Marksist teorisyenlerden Gramsci'ye göre hegemonya, egemen sınıfın baskı kullanımına alternatif bir yöntem olarak hakimiyeti altındakilerin rızasını kazanmak suretiyle gücünü kullanma becerisidir. Bu bağlamda sınıfsal bir yönetim biçimi olarak hegemonya, tipik olarak toplumun geneline burjuvazinin değerlerinin ve inançlarının yayılması aracılığıyla, işlevini yerine getiren kültürel veya ideolojik bir süreç olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, hegemonyanın aynı zamanda siyasi ve iktisadi bir yönü bulunmaktadır.

¹²⁴Egemen ideoloji burada faillerin toplumsal yapıya pratik katılımını sağlayarak bu yapının sürdürülmesini ve herşeyden önce sınıfın egemenliği anlamına gelir. İdeolojinin toplumsal bir formasyonda temsiller, değerler, nosyonlar, inançlar vb. bütünlüğünün egemenliğine girmesinin anlamı kesinlikle budur; sınıf egemenliği bunlar aracılığıyla sürer (Poulantzas, 2014: 242).

¹²⁵Gramsci'nin sınıf hegemonyasına ilişkin analizleri bu bakımdan açıklayıcıdır. Özellikle şu noktada; Gramsci kapitalist bir formasyonda burjuva ideolojisinin politik işleyişinin yarattığı sorunları ortaya koymuştur ve analizleri bu ideoloji anlayışının radikal eleştirisinin sorunların bilimsel konumunun önceliği açısından ne kadar önemli olduğunun ortaya çıkması demektir. Günümüz kapitalist formasyonları ideolojisizleştirilmekte yani politikasızlaştırılmaktadır (Poulantzas, 2014: 225-227).

İnsanların sisteme gösterdiği rızanın, ücret artışları veya siyasi ve sosyal reformlarla manipüle edilebilmesi mümkündür (Heywood, 2014: 265).

Bu alt bölümde hegemonyanın kültürel ve ideolojik bir süreç olarak işletilmesi neticesinde oluşan kolektif şiddet irdelenecektir çünkü Gramsci'nin değindiği gibi kültürel konular ideolojik materyallerdir. Bir yönetici sınıfın ideolojik yapısının organize edilme biçimi devletin teorik ve ideolojik cephesini koruması ve savunması için geliştirdiği somut bir organizasyon olarak görülmelidir. Basın ideolojik materyallerin dinamik kısmıdır çünkü basın kamuoyuna devasa bir ulaşma kapasitesine sahiptir. Basın ideolojik yapının en dinamik parçası olmakla birlikte, kütüphaneler, okullar, farklı oluşumlar ve gruplar, caddelerin mimarisi, şekli ve isimleri, dini kurumların modern dünyada edindiği konum gibi birçok somut ideoloji yapısı yönetici sınıfın ideolojik materyalleridir (Gramsci, 2012a: 66-67).

Kültür konjonktürlerin etkisinde biçimlenen ve toplumu hegemonik olarak etkisi altına alan bir unsurdur. Toplumsal temel çok unsurludur ve bu temeli oluşturan farklı güçlerin devlete bağlılıkları farklı konjonktürlere bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Bu farklılıklar baskın gelen devlet projeleri ile hegemonik tasarımı ve bunların siyasetin biçim ve içeriğine uyarlanması ile alakalıdır. Gramsci'nin iktidar bloğu ve hegemonik blok kavramları, modern devletin toplumsal temellerini tanımlayan kurumsallaşmış toplumsal uzlaşmayı analiz etmek ve tartışmak için faydalı olan kavramlardır. Gramsci'nin iktidar bloğu, güç siyasetini yapılandıran ve siyaset sahnesi üzerinde değişimler karşısında doğru olması gerekmeyen fakat uygulanabilir kararlar alma tarzını tanımlamak için kullanılan egemen sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki dayanıklı ve uzun erimli ittifakı kapsamaktadır; devlet projesi içerisinde belirgin etki içeren bir mevcudiyet taşıması sürekliliğini sağlamaktadır. Hegemonik blok, hegemonik bir proje ile bunun arkasındaki harekete geçirici gücü oluşturan ulusal popüler güçlerin daha geniş ve uyumlu kılınan birliğini ifade etmektedir. Hegemonik blok varlığı, yönetici sınıfların, bloğu desteklemekte olan aydınların ve kitler hareketlerinin birliğini içermektedir. Bu blok egemen sınıflar ve kitlesel güçler üzerinde siyasi, entelektüel, kültürel ve ahlaki önderlik yapmaları üzerinden ilerlemekte olan bir ittifaktır. İktidar bloğu, hegemonik blok ile oluşturulan uygun taktikler, saldırı ve savunma stratejileriyle; siyasi-hukuki üstyapı, ekonomik, ahlaki, entelektüel ve

kültürel yapılar arasındaki ilişkinin oluşumunu ve sürdürülmesini sağlamaktadır (Jessop, 2016: 112-113).

Poulantzas'a göre ise devletin ekonomik toplumsal ilişkilerin yalıtılmasıyla olan ilişkisi, meşrulukta dönüştürmeler veya yürütme ve yargının ilişkisi gibi somut durumları içermektedir. Devletin sınıf hegemonyası ve iktidar bloğuyla ilişkisi ise, toplumsal formasyonun bir aşamasındaki devlet biçiminin, bu iktidar bloğunun konfigürasyonuna denk düşmesi olarak tanımlanabilecektir. Dolayısı ile, devletin farklı biçimleriyle karakterize edilen çeşitli aşamalara, iktidar bloğundaki değişiklikler etki etmektedir (Poulantzas, 2014: 172).¹²⁶

Liberal devletin, özgürlük kurgusuna leke düşüren bu üstten yapılandırma yaklaşımının yanı sıra, insanların düşünceleri ya da tutumları devletin ideolojik aygıtları ile yönlendirilerek, toplum bir tür kolektif şiddet biçimine maruz bırakılır. Modern devlet tahakkümünü sağlamlaştırma aracı olarak kültürel hegemonya oluşturur. Devlet, kültürel hegemonya kurarak insanların manipüle edildiklerinin farkına varamadıkları bir tür kolektif şiddet uygulamaktadır. Kültürün doğal oluşum biçimine devletin müdahalesi, kültürün yapısı gereği kabul edilemezdir çünkü kültürün kendiliğinden biçimleniş özgürlüğüne müdahale edilmiş olur. Devletin insanları kültür, medya ve popülizm aracılığı ile manipüle etmesi kolektif şiddettir ve her türlü manipülasyon rıza dışılığı içerdiği için toplum sözleşmesinin feshi anlamına geleceğinden; liberal devletin kendi kuruluş ilkelerini olumsuzlaması ya da kendi kendini yıkması anlamına gelen bir şiddet türüdür. Kültürel hegemonyanın kolektif şiddet içermesinin bir başka nedeni kitlelerin maruz kaldıkları kültürlenmeyi seçme haklarının olmaması, kurgusal bir şeye zihinsel ve bedensel olarak hapsedilmeleri ya da kimlik inşalarını baskı altında yapılandırılmaları nedeniyledir. Liberal devlet kültürel hegemonik şiddeti bir ölçüde kullanmaya başlamıştır, teknolojik araçların yaygınlaştığı refah devletinde kültürel hegemonyanın şiddeti artarken neoliberal devlet biyo-politikasının temel aracı olarak kullanacaktır. Liberal devlet içerisinde kültür ve kolektif şiddet tartışılırken medyanın teknolojik gelişiminin ilk evreleri olması nedeniyle şiddet derecesi ilerleyen süreçlere

¹²⁶Bu noktada, Poulantzas devlet biçimlerindeki aynı değişimin çerçevesindeki ekonomik ve politik yapıların özgül eklemlenmesiyle nitelenen değişikliklerin, yerlerini geçerli bir tarzda ancak devletin sınıflar mücadelesiyle olan ilişkilerinde bulabileceği olgusu üzerinde durmaktadır (Poulantzas, 2014: 173).

göre daha az olmakla birlikte, yine de aktif olarak kullanılmıştır; bilhassa, dünya savaşları sırasında.

Hegemonik kolektif şiddetin tarihi süreçte değişikliğe uğrama nedenini ortaya koymak için kültürün tarihselliğine kısaca değinmek gerekmektedir. Kültürel gelişme insanın yaşamasını sağlayan araçlar sayesinde mümkün olmuştur; bir başka deyişle, insan hayatta kalarak ve bilgilerini koruyarak kültür üretme yetisi kazanmıştır (Haviland, 2002: 93-94). Kültür, bir yaşam biçiminin sonucu olarak oluşmaktadır (Burke, 1996: 50) ve insanın toplumsal birey olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk gelenek ve diğer yeteneklerin hepsinin oluşturduğu bir bütündür (Tylor, 1871: 56'dan akt.Tomlinson, 1991: 17). Ancak, kültür yalnızca bir yaşam biçimini değil düşünüş tarzlarını da kapsamaktadır çünkü kültür dil ve bilgi yoluyla aktarılmakla kalmaz aynı zamanda bilgi ve dil yoluyla yaratılır (Bates, 2009: 48).

Kültür uzun bir süre boyunca hitabet ya da retorik formunda yani yazıdan veya didaktik araçlardan yardım almadan gelişmiştir. Ortaçağdan sonra, manastırlar ve düzenli okullar ile skolastisizm gibi yeni bir kültürel gelenek başlar. Skolastisizmi, formel mantık çalışmalarının eski kültürel yöntemlere ait gösterimlerinin kolaylığına karşı bir reaksiyon olarak tanımlamak mümkündür. Mantık hataları sözlü argümantasyonlarda sıklıkla rastlanan bir durumdur ancak basım sanatı kültür dünyasında bir devrim yaratmıştır. Gazeteler, dergiler, tiyatro, sinema, kitaplar kültür aygıtları olmakla birlikte, üniversiteler de kültür aygıtları olarak görülmelidir. Engels'in değindiği gibi, düşünme tarzları doğuştan gelen özellikler olmayıp edinilen şeylerdir. Aydınlar bloğu, yeni biri kültür yaratma ya da kültürün organik gelişimi içerisinde bazı şeyleri asimile etme görevini üstlenmektedirler (Gramsci, 2011: 276-277). Geleneksel toplum hiyerarşisi 'topluluk' (cemaat/ *Gemeinschaft* denilen küçük gruplar) iken modernleşme sonrası temel birim geniş bir 'toplum' (*Gesellschaft*) haline dönüşmüştür (Burke, 2011: 146-147).

Kültür bir noktadan sonra kapitalizmin temel aracı haline dönüştürülmüştür. Çünkü kültür; kendi evriminde gelişmesi beklenen, kendine özgülüğünü ya da kendini kendi yapan özelliğini anlık akışından veya süreç içindeki evrimleşmesinden alması beklenen bir olgu iken; kapitalist ekonomik erklerin bir toplumda oluşan kültürün nereye gideceği konusunda kendi sermaye karlılığının faydasını gözeterek karar vermesi ve manipüle

etmesi nedeniyle topluma kolektif şiddet uygulayan sanayi aracı haline getirilerek kar aracına dönüştürüldüğünü göstermektedir. Kapitalist sistem altındaki yaşamın boşluğunu unutturabilmek için narkoz görevi yapan seri imalat ürünü kitle kültürü yaratımı, düşünce denetiminin en önde gelen araçlarından sanat ve edebiyatın kullanılması ile vuku bulmuştur. Kültür endüstrisinin ürünleri aracılığı ile yığınlara ulaşan dergiler, radyo, televizyon, politik olmayan, askeri, macera türünde birçok kitap türü ile kitlelerin beyinleri yapılandırılmaktadır (Haak ve Wunderlich, 1975: 152). Kültürel hegemonya ideolojik tahakkümün bir biçimidir ve medya ile popülizm bu amaç için kullanılan araçlardır. İdeolojik tahakkümün hammadresi, anlamlandırma sistemleri aracılığıyla yaşanmış olan deneyimler olarak nitelenebilir ve özgün tahayyüller içerisine semiyotik hammaddenin belirli biçimlerde dile getirilişi temelinde görünmektedirler. Bu türden belirli tahayyüller, sınıf ilişkileri ve kimlik siyaseti ile olduğu kadar devlet iktidarının uygulanması üzerine yürütülen tartışmaların anlatısal ve retoriksel özellikleri ile ilişkilendirilmektedir çünkü devlet ve siyasal mücadelenin temelinde yer alan siyasal tahayyülleri oluşturmanın anahtar gücü kitle iletişimi, dil, söylemler ve gösterme süreçlerinin olmasıdır (Jessop, 2016: 175).

Siyasal retorik de dahil olmak üzere, retorik ve başka temel düşüncelerin ortaya çıktığı 19. ve 20. yüzyılda hegemonik kültürel kolektif şiddet sistematik olarak yapılandırılarak uygulanmaya başlanmıştır. Kamuoyu düşüncesi 18. yüzyılda filizlenmeye başlamakla birlikte gazetelerin yurttaş okurların ulusal bilincinin biçimlenmesi aracı olarak kullanılması 19. yüzyıl başlarına götürülebilir (20. yüzyılın ilk yarısında dünya savaşları sonrası propaganda çalışmaları ve kültür eleştirisi denilen şey Frankfurt Okulu düşünürler tarafından eleştirel kuram olarak geliştirilmiştir) (Briggs ve Burke, 2011: 9). Ancak tarihsel olarak ele alındığında liberal devlet sürecinde, devletin medya aracılığı ile uyguladığı şiddet kültürel hegemonya yaratımında daha az kullanılmaktadır. Liberal yönetimsel ilkeler ile birlikte, medyanın geniş kitlelere ulaşmaması veya medya teknolojilerinin kısıtları gibi faktörler kültür ve popülizmin araçlarının toplumun yapılandırılması için kullanılmasında (küresel/neoliberal devletin biyopolitikalarında kültürel hegemonya için medyayı ve popülizmi araçsallaştırma biçimlerinden doğan kolektif şiddet ile kıyaslandığında) daha az devlet müdahalesini getirmiştir. Detaylandırmak gerekirse liberal devlet sisteminin ilk yüzyıllarında kitle iletişimini sağlayacak teknolojiler bulunmamakla birlikte, ilerleyen yüzyıllarda liberalizmin

sonuna doğru en fazla radyonun keşfi ile insanlar siyasal gelişmeleri ya da kitleleri etkileyen haberleri takip etme şansına sahip olmuşlardır.¹²⁷ Kültürel hegemonya yaratımı liberal devlet kurgusunda, başka ideolojik aygıtlar üzerinden daha baskın olarak yürütülmüştür. Bilinçleri yapılandırma konusunda tutarlı bir bütünlük ve kesintisizliği teknolojik imkansızlık içindeki medya aracılığı ile yakalayamayan liberal devlet, insanların zihinlerini yapılandırma konusunda daha çok okullar ve din kurumlarının ideolojik aygıtlılığını kullanmayı tercih etmişlerdir.

¹²⁷ Kitle toplumuna geçiş 1920'lerde radyo yayınının doğuşuyla birlikte hızlanmıştır. 1930'lar ve 1940'lar işitsel enformasyonun altın çağı iken 1950'lerde televizyon hızla yükselişe geçince etkililiğini kaybetmiştir (Crowley ve Heyer, 2017: 302-304). Televizyon, 1950'ler sonrası kısa yayınlar aracılığı ile hane halklarına ulaşabilmekte idi (Hobsbawm, 2014: 674).

1.3.2. Emperyalizm ve Kolektif Şiddet

Büyük imparatorluklar yıllarca yerkürenin geniş alanlarına yayılmış işbölümü içerisinde birbirlerine bağımlılıkları bulunan uzun mesafeli ticaretlerde bulunmuşlardır. Modern güç sistemi teorisi içerisinde emperyalizm, Avrupa'nın kapitalist ekonomik mekanizmalarını kullanarak küresel üretim ve ticari ilişkiler sistemini bağlayan deniz yolundan ticari ve askeri çabalarıyla hammadde, pazar ve güç elde etme istenciyle başlattığı kolektif şiddet türüdür. Ancak, kapitalizmin gelişmesiyle başlayan dünya ekonomi sistemi, Avrupa'nın küresel hegemonyası ve sömürgeciliğini içeren bir kavramdır (Giddens, 2008: 215). Şiddete dayalı yöntemler sömürgeci politikanın ayrılmaz parçasıdır, bu yöntemler olmaksızın sömürgeciliğin kapitalist karakterini kaybedeceği söylenebilir (Hilferding, 1970: 431). İmparatorluklar, emperyalizm ve emperyalist politikalar antik çağlardan beri mevcut olmakla birlikte güncel tanımı, kapitalist üretim biçimi tarafından meydana getirilen ve devlet aygıtları vasıtasıyla, şiddet kullanılarak hakim kılınan uluslararası sömürü ve bağımlılık koşullarının yaratılmasıyla ilgilidir. Emperyalizm kavramı ile sermayenin sınırlar ötesine yayılması, devletlerin politik ve askeri güçlerine dayanan ve askeri çatışmalar dahil olmak üzere devletler arası bir yapı tanımlanmaktadır (Hirsch, 2011: 176).

Kapitalizmin emperyalizme evrilme eğiliminin nedenini ortaya koymak gerekmektedir. Kapitalist üretim, yeniden üretim ile birlikte dolaşımı (değişim sürecini) içermektedir. Kapitalist üretim yöntemleri artı değer yaratma hırsı nedeniyle genişleme ve rekabet doğurur. Kapitalist üretim özünde sayılamayacak kadar çok sayıda özel kapitalistin planlamış bir düzenlenme olmaksızın üretim yapmasıdır. Bu üreticiler arasındaki bağlantı değişim eylemidir. Kapitalizmde genişleme zorunludur. Piyasada yer tutma mücadelesindeki en önemli silah metaların fiyatının ucuz tutulması ve artı değer oranında artış sağlamak için ücretlerin düşürülmesidir. Luxemburg için sömürgeleştirme, ucuz hammadde arayışı ve yeni ucuz iş gücü artı değer birikimini arttıracak genişlemeyi yaratacaktır. Artı değeri realize etmenin önemli koşulu doğal ekonomiye dayalı toplumların bağımsızlığının ellerinden alınır alınmaz, bu toplumlara meta değişimini ve meta ekonomisini sokmaktır (Luxemburg, 1986: 15-30; 294).

Eski kapitalizmin ayırt edici niteliği meta ihracıydı, tekellerin hüküm sürdüğü liberalizmin ayırt edici özelliği ise sermaye ihracatıdır. Kapitalizm kapitalizm olarak kaldığı sürece, sermaye fazlasını kar arttırma amacıyla dış ülkelere ihraç eder. Geri kalmış ülkelerde, sermaye azlığı, toprak fiyatı düşüklüğü, ücret azlığı ve hammadde ucuzluğu nedeniyle kar her zaman yüksek olduğundan kar arttırmak daha kolaydır (Lenin, 1975: 72-73). Liberal kapitalizmin en belirgin özelliği, büyük girişimcilerle kurulmuş tekel birliklerinin egemenliğidir. Özel tekeller ile devlet tekellerinin iç içe geçmişliğinin yaratıldığı mali sermayede, ekonomik ve uluslararası ilişkilerde büyük bir güç olarak politik anlamda bağımsız devletlere bile boyun eğdirebilmektedir. Kapitalist emperyalizm çağının sömürge politikası, mali sermaye ve büyük kuvvetlerin dünyayı ekonomik ve politik yönden paylaşmasıdır (Lenin, 1975: 96-99). Emperyalizmin şiddetle ilintili olduğunu açıkça belirten Lenin'e göre ise, emperyalizm:

Emperyalizm, genellikle, bir şiddet ve gericilik eğilimidir...Emperyalizmin ayırıcı özelliği sinai sermayede değil, ama tamamen mali sermayededir. Fransa'da yavaşlayan sinai sermayeye karşı hızla gelişen mali sermayenin 1880-1890 yılları arasında ilhakçı (sömürgeci) siyasetinin aşırı ölçüde büyümesine yol açması, hiç de rastlantısal bir olay değildir. Emperyalizm sadece tarım bölgeleri değil, hatta en yüksek ölçüde sanayileşmiş bölgeleri de ilhak etmesiyle belirlenmektedir çünkü birincisi dünyanın paylaşılmasının tamamlanmış olması, bir yeni paylaşma durumunda her çeşit toprağa el atılmasını gerektirmektedir; ikincisi emperyalizm için başta gelen şey egemenlik için çalışan büyük güçler arasındaki rekabettir; yani doğrudan doğruya kendisi için değil ama rakipleri zayıflatmak onların egemenliklerini sarsmak için de toprak ilhak etmektir (Lenin, 1975: 108).

Collier's Ansiklopedisi, emperyalizm tarihini üç büyük evreye ayırmaktadır: Birincisi, 16. yüzyıla kadar devam eden ve imparatorlukların genişlemesi ile ilgili olan evredir; ikincisi coğrafi kesiflerle başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden emperyalizmdir, eski emperyalizm olarak adlandırılmaktadır; üçüncüsü ise yeni emperyalizmdir, yaklaşık 1880'lerde başlamış ve sömürgelere yeniden büyük ilgi duyulmasına, Asya ve Afrika'nın paylaşılmasına yol açmıştır (Bağce, 2003: 64). Feodalizmin yıkılışı ve merkezi devletlerin kuruluşuyla birlikte, iktisadi yapıda bir takım değişikliklere yol açacak gelişmeler yaşanmıştır, bunların başında deniz aşırı keşifler olmuştur. Ancak deniz aşırı ticaretin hem maliyet hem de güvenlik açısından riskli olması, tüccarın bu rizikoyu paylaşacak bir partner aramasına sebep olmuştur. Devlet, örgütlenme ve güç bakımından bu misyonu üstlenebilecek bir yapı olduğu için mantıklı bir seçenek halini almıştır. Merkantilistler, tüccarın karının milli menfaatlerle aynı olduğunu ve ülkenin gücünü temsil ettiğini söyleyerek devleti yanına almışlardır. Merkezi devlet ve tüccarın

menfaatleri örtüşmesi sonucunda ise, merkantilist öğreti milli devletlerin ekonomi politığını temsil etme hakkına sahip olmuştur (Habermas, 2002: 9). Deniz aşırı ülkelere ticaret yaklaşımında tüccar ve devlet işbirliği, merkantilizmin evrilmiş biçimi olan kapitalist ekonomi sisteminde ise, devletin tüccarlaşmasına doğru bir yol izlemiştir.

İmparatorlukların emperyalist süreçlerinden sonra makine ekonomisine girilmesi ve ileri endüstriyel yöntemlerin gelişiminin ardından; üreticilerin, tüccarların ve finansçıların ekonomik kaynaklarını karlı bir şekilde elden çıkarmaları zorlaşmıştır; bu nedenle kapitalistler için hükümetleri kullanmak daha fazla gerekli olmuştur. Makineyle çalışan fabrika sisteminin gelişmesi, İngiltere'nin yurtiçi ekonomisini, yalnızca 14. yüzyıldan beri bütünüyle bağımlı olduğu ihracata değil, aynı zamanda ham pamuk gibi temel malzemeler için dış kaynaklara daha önce olmadığı kadar bağımlı kılmıştır. 17. yüzyılın ilk yarısında devletin kendisine ve sermaye sahiplerine karşı, kentsel ayaklanmaların ve isyanların genişlemesi neticesinde güvenlik ihtiyaçlarının artması deniz aşırı ticaret ağlarının kesintiye uğramasına neden olmuştur. Ticari malları siyasal egemenlik alanları boyunca taşımanın maliyetleri ve tehlikeleri önemli biçimde artınca ve ticari metalar savaş aracı malzemeleri biçimine dönüşünce ticari akış değişikliğe uğramıştır. Orta Çağ yönetim sisteminin yıkılmasının ardından, büyük ve güçlü hanedan devletlerin egemen güç haline gelişi bu süreçlerde yaşanmıştır. 1648 Westphalia Barışı ile Batı Avrupa devletlerinin tek bir siyasal sistem oluşturduğu düşüncesi hakimiyetinde, devletler arasında işleyen uluslararası hukuka ve devletler üstü bir güçle belirlenen güçler dengesine dayanan yeni bir dünya sistemi ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen İngiliz Sanayi devrimi ile, rekabet gücü ya da sürekli genişleme için girdilerin elde edilmesi ve çıktılarının dış pazarda elden çıkarılmasını içeren, dış ekonomiye bağımlı küreselleşmeye başlayan sanayi hakimiyeti başlamıştır. Pek çok savaşa tanıklık eden 18. Yüzyılın savaş zamanlarında bile barış içinde ticari ilişkilerin yürütülmesine dair özel girişime sınırsız özgürlük tanınmıştır. Bunun nedeni üretim yöntemlerinin gelişiminin ve mülkiyet yoğunlaşmasının kontrol eğilimini arttırması olarak belirlenmiştir. Dolayısı ile aşırı üretim gücü veya yatırım arayışı içinde aşırı sermayeyle birlikte daha fazla pazar veya hammadde bulmak için emperyalizmi

kullanma süreci kapitalizmin dayatması neticesinde kaçınılmaz bir süreç olarak var olmuştur (Arrighi, 2000: 76-79; 387; Hobson,1902: 86-87).¹²⁸

Bu noktada güç dengesi adı altında Avrupa'ya hizmet amaçlı kurulan modern sömürü sistemini kanıtlamak için erken sanayileşmiş devletlere yapılan sermaye yatırımı ile sömürge ülkelere yapılan sermaye yatırımıdaki kar oranı farklarının kaynaklarına bakılabilir:

(1) Sömürge madenlerindekiyle birlikte hammadde, gıda ve lüks mallar üreten sömürge plantasyonlarındaki sermayenin ortalama organik bileşimi gelişmiş sanayi devletlerinin bileşiminden daha küçüktür; (2) Sömürge topraklarındaki artı değer oranının sanayi ülkelerine göre yüksek oluşu, sömürgelerdeki emek gücü metasının değerini düşürmektedir; (3) Sömürge sisteminin, sanayi ülkelerindeki artı değerden finanse edilmesi (örneğin yerel vergilerin, sömürge yönetiminin masraflarını ve alt yapı harcamalarını karşılayabilmesi) , üretken olarak yatırılmış sermayeden elde edilen net kar oranında artışı mümkün kılmaktadır (Mandel, 2008: 458-459).

Uluslararası sermaye hareketleri, modern kapitalizmin tarihinin bir karakteristiği olan uluslararası üretkenlik farklılığını sürekli yeniden üretip genişletmek durumundadır. Bilhassa, 19. yüzyılın sonlarında henüz artı değer üretimine katılmamış ya da kullanılmamış hammadde ve emek gücü mevcut olduğundan, kapitalist güçlü ülkelerden sömürge ve yarı sömürgelere doğru artan bir sermaye ihracı yaratmak için, erken sanayileşmiş sermaye fazlalığıyla bu rezervler birleştirilmiştir (Mandel, 2008: 457).

Modern devletin emperyalizmi, kapitalist üretim tarzının gelişiminde bir evredir. Bu evrede sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinde nitel bir artış bir dizi kilit sanayi dalında fiyat rekabetinin elenmesine yol açar, tekeli anlaşımlar yapılır, birkaç firma ardışık pazarlara tümüyle egemen olur, banka sermayesi giderek sanayi sermayesi ile birleşerek mali sermayeyi oluşturur, birkaç çok büyük mali grup her kapitalist ülkenin ekonomisinde egemen olur, bu dev tekeller kilit metaların dünya pazarlarını kendi aralarında paylaşırlar ve emperyalist güçler yeryüzünü sömürge imparatorluklarına ya da yarı sömürge etki alanlarına bölerler. Bu nedenle tekeli artı-karların¹²⁹ doğmasına karşın tekelleşmiş sektörlerde yatırım ve üretimi 'regüle etme' (sınırlama) yönünde bir eğilim hüküm sürer, böylece aşırı birikim yeni sermaye yatırımı alanları için çılgınca bir arayışla ve sermaye ihraçlarına bir büyümeye yol açar (Mandel, 2008: 784-785).

19. yüzyıl ve sonrasında gelişen teknolojik ve örgütsel yeniliklerin getirdiği emperyalizm, Avrupalılar için ucuz ve kolaylığı ifade ederken; Asyalılar, Afrikalılar ve Okyanusya halkları için felaket oluncaya kadar ya da Avrupalıların kesin biçimde

¹²⁸ Hobson'a göre, yatırım için yeterli çıkış sağlayamayan kapitalist toplumlar duraksamaya girerler. Sömürgeci işgallere yönelen yenilenen dürtü sermaye ihraç etmek için pazarların tekelleşmesi mücadelesine dönüşür; bundan dolayı modern kapitalizm tutumlu orta sınıfların ellerinde fazlaca tasarruf birikimine yol açar. Emperyalizm, sistemin kötü uygulanmasına pratik bir tepkidir (Bağce, 2003: 67).

¹²⁹ Artı kar, ortalama toplumsal kar oranının üstündeki bütün karlardır (Mandel, 2008: 778).

üstünlüğü sağlanana kadar devam etmiştir (Giddens, 2008: 292). Güçlü ülkelerin güçsüz devletleri sömürerek sermaye birikimine yardımcı olmayı güden bir anlayış olarak modern devlet sistemi içerisinde emperyalizmin temelleri atılmıştır. 19. yüzyılın başlarında Batılı Devletler, dünya toprak yüzeyinin yüzde 55'i üzerinde hak iddia ediyorlardı ancak fiili olarak yüzde 35'ini ellerinde tutuyorlardı. 1878'de ellerinde tuttukları toprak oranı yüzde 67'ye ve 1914'te ise yüzde 85'e yükselmiştir. Tarihte başka hiçbir sömürge grubu bu kadar büyük ve hiçbirinin gücü Batılı sömürge başkentleriyle bu kadar eşitsiz bir durumda olmamıştır. İngiltere'nin serbest ticaret emperyalizminin territorial egemenliği ile fetihlerde en büyük pay sahibi olması kendi modern imparatorluk yönetimini yeniden kurmasına neden olmuştur. Böylece Londra finans kurumunun doğal yuvası haline gelmiştir; altın standardı ve anayasacılık Londra'nın finans merkezi City'nin sesini, yeni uluslararası sistemin bu bağıllık sembollerini kabul etmiş olan birçok küçük devlete ulaştıran araçlardır (Polanyi, 1957: 5-14; Arrighi, 2000: 93-95).¹³⁰

Diğer taraftan, 19. yüzyılın başlarından itibaren hızlı nüfus artışı ve yüzyılın ortasında Üçüncü Dünya ülkelerinde nüfus patlaması ile yaşanan demografik değişimin yarattığı toplumsallaşmaya bakılmalıdır. Her ne kadar 19. yüzyıl süresince insanların; şehirler, yurtlar, fabrikalar ve nizamiyelerde kitlesel çapta temerküzünden, işçilerin ve göçmenlerin nümayişçilerinden, grevcilerin ve devrimci grupların kitlesel çapta hareketliliğinden bahsetmek mümkünse de, esasen 20. yüzyılın başından itibaren kitle adı verilen (tezde kolektif şiddetin öznesi olan) bir toplumsal biçimin idrakı yaşanmaya başlanmıştır. Kitlesel akımlar, kitlesel örgütler ve kitlesel eylemler olarak algılanacak değişimler; dünya savaşının kitlesel mobilizasyonu, kamplardaki kitlesel sefaletler ya da mültecilerin kitlesel kaçışları hadiseleri ile kendini görünür kılmıştır (Habermas, 2002: 46-47). Emperyalizm; ekonomik gelişmenin farklı alanlarındaki üretim artışı ve bilim tekniğin gelişimiyle birlikte karın sürekli artması eğilimini emperyalist gücün etkinlik alanını genişletme çabasına destek araçlar olarak kullanmaktadır (Haak ve Wunderlich, 1975: 125). Emperyalizm gücünü artırma refleksini toplumsallaşmanın yeni biçiminin

¹³⁰ Finans, çok sayıda küçük egemen devletin siyasetinde ve kurumlarında güçlü bir aracı gibi davranmıştır. Borçlar ve borçların yenilenmesi krediye, kredi iyi tutuma bağlı kılınmıştır. Anayasal yönetim altında (anayasal olmayanlar şiddetle hor görülüyorlardı) davranış bütçeye yansdığından ve paranın dış değeri bütçenin değerinden ayrılmadığından, borçlu hükümetlere dövizlerini dikkatle izlemeleri ve bütçe durumlarının anlamını yansıtabilecek politikalarından kaçınmaları tavsiyesinde bulunulur. Bu kuralla, bir ülke hoş görülebilen dalgalanmaları en azla sınırlandıran altın standardını bir kez kabul ettikten sonra ikna gücü yüksek bir idare hükmü haline gelir (Polanyi, 1957: 14).

yarattığı kitleselliği savaş için kullanması ile birlikte ürettiği kolektif şiddet biçiminde göstermiştir.

Çünkü devletlerarası çatışmaların şiddetlenmesi devletlerin finansal ihtiyaçlarını ve akışkan sermaye için girişilen rekabeti arttırdığı için hakim merkezlerin işine yarayan bir faktördür (Arrighi, 2010: 240). Sanayi ya da kapitalizm çağı, önceki çağın askeri şiddetinin yerine geçen kurumsal bir ortam olarak tanımlanabilir (Giddens, 2008: 292). Devletlerin I. Dünya Savaşı süresince imparatorluklar çağından modern devlete geçişini yaratan nedenler; yalnızca siyasal değil ekonomiktir. Kapitalizm, devletin bağımsız olabilmesi için gücünü ekonomiden almasını dayatmıştır. Siyaset ve ekonomi imparatorluk çağında birbirine karışmaya başlamıştır çünkü uluslararası siyasal düşmanlık ekonomik büyüme ve rekabete göre biçimlenmektedir (Hobsbawmn, 2014: 37). I. Dünya savaşı emperyalist politikaların neticesinde ortaya çıkmıştır. 8 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de ateşkes imzalanarak sona eren Avrupa merkezli küresel savaştır ve çok fazla can kaybı yaşanmıştır: yalnızca Avrupa ülkelerinin ölüm sayısının 1 milyondan fazla olduğu, Almanya ve Rusya'daki ölüm sayısının 2 milyonu aştığı, İtalya'nın yarım milyon civarında ölüm sayısına ulaştığı tahmin edilmektedir (Howard, 2007: 2; Robbins, 2002: 154; 2005: 86). Kesin olmamakla birlikte tahminlere göre, keza belirlenen rakamlar her daim gerçeğin altında kalmaktadır, dünya çapında 9,7 milyon askerin ve 10 milyon sivilin ölmüştür. Dünyanın ilk zehirli gaz saldırısı bu savaşta meydana gelmiştir ve gaz bombaları savaş boyunca 20 bin askeri öldürmüştür (<https://tr.euronews.com/2018/11/10/birinci-dunya-savasinin-100-uncu-yil-donumu-savas-hakkinda-bilmeniz-gereken-5-sey>).¹³¹

Tarih ve siyaset üzerine düşüldüğünde savaş, siyasetin başka araçlarla sürdürülmesi olarak tanımlanmaktadır. Devletin savaşı meşrulaştırması ve kitleleri savaşa entegre etmesi için öne sürülen görüşler şiddeti kutsamaktalardır; Tanrının büyük orduların yanında olduğu vb (Arendt, 2014: 15). Dünya tarihinde sınırlı savaştan topyekün savaşa dönüşümün nedeni; yeni taşımacılık (demiryolları, buharlı gemiler vb.) ve iletişim (telgraf vb) usulleri, silah teknolojisi, askeriye'nin profesyonelleşmesi, genel stratejik

¹³¹22 Nisan 1915 tarihinde Belçika'nın Ypres kentinde Almanlar tarafından atılan gaz bombası, 5 bin Fransız askerin ölmesine neden olmuştur. Ardından 1917 yazında ise ünlü 'hardal gazı' kullanıma girmiştir. Almanların yine Ypres kentinde denediği bu kimyasal gaz, acı bir koku yaymasının ve zehirli olmasının yanı sıra cilt üzerinde de yaralar açılmasına neden olan gaz bombaları savaş boyunca 20 bin askeri öldürmüştür (<https://tr.euronews.com/2018/11/10/birinci-dunya-savasinin-100-uncu-yil-donumu-savas-hakkinda-bilmeniz-gereken-5-sey>).

planlar içerisinde askeri seferberliğin kara, deniz ve daha sonra hava entegrasyonu içermesi gibi durumlardan ötürü savaşın endüstrileşmesidir (Giddens, 2008: 293). Kapitalizmin savaşı yönlendirmesi şu örnekle gösterilebilir; 1914'tan 1918'e kadar yapılan savaş harcamalarının toplamı 208 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir (Haak ve Wunderlich, 1975: 125). I. Dünya Savaşı olayları, endüstriyalizmin önceki uzun gelişimi ve teknolojinin bilimle birleşmesi sonucunda endüstriyel üretimin şiddet araçlarıyla birleşmesidir (Giddens, 2008: 308-310).

1.3.3. Faşizm ve Kolektif Şiddet

Hak koruyuculuğunu üstlenen modern devlet ve insan arasındaki ilişkiler dünya sahnesinde dramatik bir ironi olarak oynanmaktadır çünkü devletin kendi içinde üstün güç kılınma ilkesi, devletlerarası güç dengesi ve kapitalizmin sürdürülebilirliği için galip olma oyunu her defasında ucu savaşımlara kadar giden insan haklarının ihlal edildiği kolektif şiddet biçimlerini doğurmaktadır. Modern siyaset işleyişinde; devletlerarası sistemde güç arayışı devletlerin birer örgüt olma niteliğiyle strateji ve yapılarını karma biçimde tanımlayan madalyonun bir yüzüdür; diğer yüzü ise, uyruklar karşısında gücün en çoklaştırılmasıdır. Böylelikle bir devlet dünya egemeni haline gelir çünkü uyrukların karşısındaki kolektif iktidarının genel genişlemenin itici gücü olduğunu inandırıcı biçimde öne sürmesi gerekmektedir (Arrighi, 2000: 57). Faşizan baskılara ve/veya savaşa yol açan süreçlerde yalnızca güçlü olanın kim olduğu değil aynı zamanda gücün inşa edildiği sistemin meşruiyeti büyük önem taşımaktadır. Faşizan eğilimlerin ya da savaşın halkın bilincinde meşrulaştırılması gerekmektedir; kısa vadede zor koşullar yaşayacak halkın gelecekte daha rahat yaşayacaklarına inandırılması neticesinde şiddete rıza göstermeleri sistemin işletilmesi için önemlidir (Habermas, 2002: 7-8). Baskı ya da şiddet artışını gizlemek için modern devlet sıklıkla ideolojilere sığınmaktadır. İdeolojik şiddet kurgusunun topluma uygulanması projesi, toplumun manevi değerleri üzerinden duygusal sömürü yaratılarak toplumun uğradığı kolektif şiddete dayanma gücünün geliştirilmesi amacını taşımaktadır. Faşizmin şiddet ile ilgisi bağlamında irdelenmesi amacıyla; bu alt bölümde faşist ideoloji, milli devlet, milli ekonomi, narsizm ve otoriteriyenizm ve nazizmin-faşizmin kolektif şiddet üretimi ortaya konacaktır.

Milliyetçi hareketler 19. yüzyıl boyunca parlamenter değerlerle zaman zaman uzlaşmaya çalışmış olsalar dahi geleneklerini devam ettirme çabasını sürdürmüşlerdir. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise, kitlesel siyasal katılım ve kontrol yöntemlerini kullanan faşizm, Jakoben siyaset tarzının mirasçısı bir millileştirme hareketi olmuştur. Kapitalizme karşı muhalefeti ve daha fazla eşitlik savunusunu ateşli bir milliyetçilikle bir araya getirmeleri faşizmin kökenlerini oluşturmuştur (Mosse, 2015: 113-115). Milli devletlerin oluşumu esasen feodal yapının çözülmesiyle ortaya çıkmıştır. Skolastik dönemde iktidarın meşruiyet sağlayıcı unsurları din ve kilise iken, reformlarla başlayan

sekülerizasyon sonucu meşruiyet oluşturma zemini ‘millet’ olmuştur. Milli devletlerin oluşumu, feodal yapının çözülmesiyle ortaya çıkmıştır (Habermas, 2002: 8-10).¹³² Faşizm tezde kapitalist devletin bir biçimi olarak görülmektedir. Faşizm, aşkın ve arındırıcı bir ulus-devletçiliği paramilitarizm üzerinden gerçekleştirme arayışıdır (Mann, 2015b: 29). Faşizmin temelini zımnen taşıdığı bir unsur da totaliteryanizmdir. Homojen milli toplum ütopyasının toplumsal mühendislik planını gerçekleştirmek için gereken her türlü acımasız güçle donanmış, aşırı merkezi bir devletin yaratılması gerekmektedir (Griffin, 2015a: 200).

Faşizm sözde meşruluğu, devlet iktidarının yapısal kurulumuna bağlı şekillendirilmiştir. Faşizmin otoriter devlet iktidarının sonucu olduğunu, Mann’ın devlet iktidar yapıları üzerine geliştirdiği ayrıma dayanarak açıklamak mümkündür (Mann, 2015b: 56).¹³³ Modern otoritarizm, 20. yüzyıl siyasetini tanımayan kitlesel taban baskılarını karşılayabilmek adına geçmişin despotik rejimlerinden yola çıkmıştır. Otoriter rejim türleri Mann’ın sınıflaması ile dört grup olarak sınıflandırılabilir: yarı otoriter rejimler, yarı reaksiyoner otoriter rejimler, korporatizm ve faşizmdir.¹³⁴ Faşist Rejimler; korporatizme aşağıdan yukarı paramilitarizm ya da elektoralizm odaklı bir kitle hareketi katarak ve yukarıdan cebir güçlerini arttırarak iktidar akışını tersine çevirmek suretiyle bir kesinti yaratmıştır. Askerin faşist ve paramiliter ilgilerinin disiplini bozması devletin askeri güç tekeli bozmuştur, sonuçta ise ordu bölünmüştür. Aşağıdan yukarı paramilitarizm, seçim kampanyaları ve liderlik ilkesine odaklı yukarıdan aşağıya devletçilik arasında bir gerilim yaratmıştır; bu gerilim ise, faşist rejimlerin aşırı niteliklerini kazandırmıştır. İktisadi kalkınmaya dair kesin faşist kavramlar ışığında müdahale, iç politikada paramilitarizm dış politikada militarizm benimsenmiştir (Mann,

¹³² 11. yy’dan itibaren belirmeye başlayan bu yapı, 17.yy’ın ortalarına doğru tamamlanmaya başlamış ve Otuz Yıl Savaşları’nın ardından imzalanan 1648 Westphalia Antlaşması ile birlikte, Avrupa’daki milletler arası düzenin siyasi birimi haline gelmiştir. Siyasal anlamda yaşanan bu gelişmelerle birlikte, milli-devlet en temel felsefi alt yapısını 19.yy’da Hegel sayesinde kazanmıştır. Bir milletin duygu ve bilincinin ancak ‘devlet şuurunda’ birleşmesiyle bir anlam kazanacağını ve sadece devletle oluşabileceğini ifade eden Hegel aksi bir durumda millet unsurunun bir mana içermeyeceğini belirterek devlet merkezli bir millet söylemini geliştirmiştir (Habermas, 2002: 9-10).

¹³³ Devlet iktidarının altyapısal ve despotik olmak üzere iki alt boyutu vardır. Altyapısal iktidar, devletin kuralları ve kanunları, toprakları ve halklarını kapsayan etkili altyapılar aracılığıyla sağlanan dayatma kapasitesine işaret eder. Öte yandan, despotik iktidar devlet seçkinlerinin kendi kararlarını, kendi tebaaları/vatandaşları ‘üzerinden’ alma becerisine işaret eder (Mann, 2015b: 56).

¹³⁴ *Yarı Otorite Rejimler*; 19. yüzyılın yönetim şekillerine bağlı kalmaya çalışan ılımlı muhafazakarlardır. *Yarı-Reaksiyoner Otoriter Rejimler*; bu rejimlerde monarşi, askeriye ve kilise merkezli eski rejim toplum basısına karşılık olarak siyasi baskının düzeyini arttırmıştır, paramiliter güçleri siyasi gösterilerde kullanmışlardır. *Korporatizm*; bütünleşik, hiyerarşik bir örgütlenme fikrini taşımaktadır ancak eski rejim otoriterleri ile daha radikal milliyetçiler arasında ortaya çıkan gerilimleri sümen altı etme eğilimi sergilemektedir. Aşağıdan yukarıya gelişen paramilitarizmden daha ziyade yukarıdan aşağıya devletçilik şeklinde gelişmiştir (Mann, 2015b: 72-79). Korporatizm, İtalyan faşistlerin ülküsüne göre her şubenin ayrı işçi ve patronlarının temsilcilerinden oluşan ayrı ekonomik yönetim birlikleri bulunmasıdır (Giddens, 2008: 311).

2015b: 72-79).¹³⁵ Modern devletçiliğin ve milliyetçiliğin bir araya gelişi, milleti azınlıklar ve muhaliflerden arındırmaya çalışan otoriter rejimlere dönüşmüştür. İkinci seviye tırmanışı temsil eden faşizm ise, organik ulus devleti şiddeti kullanarak bütün muhalif unsurlardan temizlemek amacı ile otoriter rejime radikal paramiliter bir hareket eklemiştir (Mann, 2015: 306).

Faşizmi detaylandırmak için karşılaştırmalı tarihçi olarak önemli görülen Payne (2015: 170)'nin tipolojik tanımına değinilebilir. Faşizmin ideolojisi ve hedefleri şunlardır; “Normalinde modern, kendi kendini belirleyecek, seküler yeni bir kültür yaratmayı hedefleyen idealist, dirimselci ve iradeci bir felsefenin savunulması; Geleneksel prensipler ya da modellere dayanmayan yeni bir milliyetçi otoriter devletin yaratılması; İster milli korporatist, ister nasyonal sosyalist, isterse de milli sendikacı olarak adlandırılсын sıkı bir biçimde düzenlenmiş, çok sınıflı, bütünleşik milli bir ekonomik yapının örgütlenmesi; şiddet ve savaşın olumlu bir şekilde değerlendirilmesi ve kullanılması ya da kullanma isteği; İmparatorluk kurma, yayılma ya da ulusun diğer güçlerle ilişkilerinde radikal bir değişiklik yaratma hedefidir”. Faşizmin örgütlenmesi ise: Kitlelerin siyasete katılımını sağlama çabasına eşlik edecek şekilde siyasal ilişkiler ve siyaset tarzının askerileşmesi ve kitle partisine ait milis kuvvetlerin teşkil edilmesi; Duygusal ve mistik hususlara önem verilerek, mitingler, simgeler ve halka açık siyasal ibadetlerin estetik yapısının vurgulanması; Bir taraftan erillik prensibi ve erkek egemenliğine aşırı vurgu yapılırken diğer taraftan da kuvvetli bir biçimde organik toplum görüşünün savunulması, gençliğin övülmesi ve nesiller arası çatışmanın vurgulanması; Liderlik ister başlarda bir dereceye kadar seçime dayalı olsun ister olmasın özellikle otoriter karizmatik ve kişisel bir yönetim biçimine eğilimli olunması biçimde gerçekleşir. “Faşizm yerinde bir şekilde teatral siyasettir” (Payne, 2015: 177).

Faşizm, bir istisna rejim olarak nitelendirilir. Schmitt'e göre (2012b: 13), egemenliğin paradoksu şu gerçeğe dayanmaktadır: egemen kişinin, hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem de içinde olması egemenlik ve şiddet sorunlarından birini yaratmaktadır.

¹³⁵Naziler ve İtalyan faşistleri iktidarı alıp bir süre boyunca onu koruyabilen yegane iki rejimdir. Her ne kadar Avusturya'da her ikisinden de görece daha fazla faşist olsa da bunlar karşıt iki görüşe bölünmüşlerdir ve 1938'e kadar, o da Hitler'in birliklerinin ardından, iktidarı alamamışlardır (Mann, 2015b: 78).

Eğer egemen gerçekten hukuk düzeninin kendisine istisna durumu¹³⁶ belirleme ve dolayısıyla da yürürlükteki düzenin geçerliğini askıya alma yetkisi verdiği kişi konumuna geçmişse; egemen hem hukuk düzeninin dışında hem de bu düzenin içinde bulunmaktadır çünkü bu durumda anayasanın *in toto* (tamamen) askıya alınıp alınmayacağına karar vermek bu kişiye düşmektedir (Schmitt, 2012b: 19-22). Egemenin hukukun içinde ve dışında olması önemli bir sorundur çünkü egemen hukukun geçerliliğini askıya alma konusunda yasal yetkiye sahip olmakla kendisini yasal olarak hukukun dışında tutmaktadır. Bu paradoksun içerdiği topolojinin üzerinde durmak gerekmektedir çünkü egemenin hukuk düzenin sınırlarını ne dereceye kadar belirlediği şiddetin oranını belirleyen bir eşdeğerlik taşımaktadır (Agamben, 2013: 26-40).¹³⁷ Agamben kendi bütünsel içkinlik kavramlaştırması çabasında Schmitt'i analiz etmiştir ancak içsellik dışsallık üzerinden kuralların okunması ve karmaşık topolojik bir ilişki içerisinde betimlenme çabası Schmitt'in gramerini anlamaya yardım etmekle birlikte, Schmitt'in istisnayı egemen otoritenin hukuku askıya almasına dair bir güzelleme olarak sunmasının siyaset tarihinde şiddeti temellendiren bir öge olduğu gerçeğini örtmesine izin verilmemelidir. Schmitt şiddetin ölçüsüzlüğünü istisna halinin hukuki meşruluğu koruduğu açıklamasıyla arttırmıştır ve birçok politikacıya katliamları için zemin hazırlamıştır.

Faşistlere göre devlet, güçlü ve otoriter olmalıdır. Devlet bir polis devleti ve adalet onun emirlerine bağlı olmalıdır. Avukatların, savcılarının, yargıçların işlevleri birleştirilecektir çünkü suçlu eylemleri yerine niyetleri ve 'politik ahlakı' açısından yargılamalıdır. Faşist mahkeme, geçmişte engizisyonun sapkınlar için yaptığı gibi 'ulusal sapkınlardan' arınmayı sağlayacaktır (Michel, 2011:10). İlk başta toplumsal bir uzlaşma üzerine inşa edildiğini gösteren faşist devlet yapılanması; ilerleyen zamanda gizli polis teşkilatlarının ve eylemlerin meşrulaştırılması için kurulan özel mahkemelerin belirlediği bir devlet yapılanmasına dönüşmüştür (Mosse, 2015: 112). Komuta birliği; otorite liderlik, ahlaki seferberlik, kitlelerin eğitimi ve bir iktidar aracı olarak propagandaya dayanan bir

¹³⁶ Schmitt için istisna, bir sınıfa dahil edilemeyen şeydir. İstisna genel kodlamayı kabul etmez, fakat aynı zamanda özellikle hukukun resmi bir unsurunu, yani kararın mutlaklığını ortaya koyar. İstisna, hukuk kurallarının geçerli olabileceği bir durumun yaratılması söz konusu olduğunda, mutlak haliyle ortaya çıkmaktadır (Schmitt:2012: 19-22; Agamben, 2013: 26-27).

¹³⁷ Schmitt içeri ile dışarı ve normal durum ile kaos temelinde hukuksal düzen eşliğini belirlemektedir. Ancak, Agamben'in haklı bir yorumu bulunmaktadır egemen hiçbir şeyi hukuk dışında tutmayarak kendi iradesini sürdürmektedir: " Hukukun hayat ile kurduğu ilk ilişki geçerli olma değil, terk etme ilişkisidir. Nomos'un emsalsiz potansiyeli ve orijinal kanun gücünün temelinde şu gerçek vardır: nomos, hayatı terk ederek bunu yasak altında tutmaktadır. Bu sorgulayabilmek için anlamaya çalıştığımız yasaklamanın yapısıdır" (Agamben, 2013: 26-40).

ideolojidir. Faşizm uyumlu bir halk öngörmesi nedeniyle müzakere yerini fiziksel güce, şiddet ve vahşete tapınmanın aldığı toplu komünyon ayinleri olan resmi geçit törenlerine ve üniformaları yerleştirmiş bir ideoloji biçimidir (Sternhell, 2015: 101-102).

Faşizmin kapitalist ekonomi ile ilişkisi detaylı ortaya konmalıdır. Gerçeklikte faşizmin ideolojik olmadığını, fırsatçılık üzerine kurulduğunu, politikalarının ve eylemlerinin çoğunun koşullara bağlı olarak değiştiğini görmek gerekmektedir (Nolte, 1968: 385'dan akt, Eatwell, 2015: 226-230). Çünkü faşizm işlemeyen bir piyasa toplumunun içinden köklendirilir. Ekonomik sorunlara çözüm için yaratılan baskının ideoloji arkasına saklatıldığı faşizm, ekonomik alanı aşp belirgin niteliği sosyal türden olan genel bir dönüşüme yol açmıştır. Bu siyasal veya ekonomik eğilim; kültürel, felsefi, sanatla ilgili veya dinî insan faaliyetlerinin bütün alanlarına yayılarak işletilir. Yirmili yılların Avrupası'nda karşı devrim ve milliyetçi revizyonizm belirginleşmiştir (Polanyi, 2014: 320). Faşizmin, kapitalizmin emperyalist aşamasına rastladığı söylenebilir (Poulantzas, 2012: 27). Faşizm ne kapitalist ne de sosyalist ekonomi olarak adlandırılmayacak 'Üçüncü Yol' olarak adlandırılan bir ekonomi sistemi yaratma çabasının sonucudur (Eatwell, 2015: 259). Faşist hareketlerin siyasal ekonomi biçimi, genel bir milli ekonomi eğilimini paylaşmaktadırlar. Faşist ekonomiler, büyük sermaye ve sanayinin özerkliğinin kaldırılmasına ile hükümetin kapsamlı kontrolü ve düzenlemeleri vasıtasıyla müştereklik ya da karşılıklığa dayanan yeni bir üretim ilişkisinin yaratılması hedeflerini paylaşmaktadırlar (Payne, 2015: 174).

Bununla birlikte, faşizmin dünya siyaset sahnesinde desteklenen bir rejim olmasının nedeni sadece ekonomik değildir. Faşizm, dünya üzerinde yayılan Komünizme karşı alınabilecek en etkili tedbir ya da karşı devrim olarak da görülmekteydi. Marx'ın görüşlerinin devletin ırka karşı görevlerinden uzak tuttuğunu belirterek eleştiren Hitler'e göre, devlet uygarlık yapıcı kuvvet olan ırkın saflaşmasını sağlamakla yükümlü olmalıdır (Hitler, 2000: 403). Almanya, ekonomik güç olmanın yanı sıra etnik bir üstünlük peşindeydi. Almanya tek başına büyük güç olmalıydı ve yayılmacılık için ise milliyetçiliğin uyanması gerektiği Fischer görüşü belirmiştir. Almanya'da aşırı bir milliyetçilik ve popüler olmaya başlayan bir ırkçılık anlayışı yayılmaktaydı (Hewitson, 2004: 12-20). Faşizmin kuramsallaşmasının öncülerinden olan Schmitt, devlet denen

örgütlenmenin özünde siyasal olan bir ayrıma dayandığını öne sürmüştür. Bu ayrımı dost-düşman ayrımı olarak belirten Schmitt devlet kavramını 16.yy ve 20.yy çağda siyasal birliğin, her şeye hükmeden düzeni olarak tanımlamaktadır. Devletin çaresiz kaldığı durumlarda ‘düşman’a karşı müdahalelerinde hukuku edilgenleştirebileceğini savunmuştur (Schmitt, 2005: 245-257). Carl Schmitt’e göre dost-düşman ayrımı şu şekildedir:

Siyasal kavramının tanımı ancak özgül siyasal kategorilerin keşfi ve saptanmasıyla mümkündür ...Siyasal eylem ve saikleri açıklamakta kullanılabilecek özgül siyasal ayrım dost-düşman ayrımıdır...Düşman rakibimiz ya da genel anlamda hasmımız değildir... Düşman sadece gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür. İnsanlardan oluşan bir bütünlük, hele ki tüm halka dayandırılan bütünlük, kendinde kamusal nitelik taşıdığından, düşman da sadece kamusal düşmandır. Düşman ‘*hostis*’tir¹³⁸, geniş anlamda inimicus değildir. Dostun ve düşmanın kim olduğu kararını bir bütün olarak kendi içinde veren, örgütlenmiş siyasal birlik anlamında devletin içinde, birincil siyasal kararların yanı sıra, kararların savunulması esnasında siyasal kavramının çok sayıda anlamı ortaya çıkar ...Sonuçta devlet içi karşıtlıklar başka bir devlete karşı ortak ve dış politikaya ilişkin karşıtlıklardan daha güçlü bir yoğunluk kazanır (Schmitt, 2012a: 56-62).

Dost-düşman ayrımının ilkel bir barbarlık tavrı olmadığını düşünen Carl Schmitt aslında faşizm barbarlığının doktrinini geliştirmiştir. Irkın saflaşması için düşmanın belirlenimini Schmitt’in görüşlerinden esinlenerek kurgulayan faşist ideoloji, toplumları parçalayan ve dehşete neden olan bir sapkınlık biçiminin yarattığı kolektif şiddet türüdür. Hitler’e göre, devlet amaç değil saf ırkın yaratılması için bir araçtır (Hitler, 2000: 416). Nürnberg yasalarına göre vatandaşlık, insanın kendisinin bunu hak ettiğini kanıtlaması gereken ve dolayısıyla da sürekli sorgulanabilen bir şey haline getirilmiştir (Agamben, 2013: 158-160). Faşizm liberal demokrasiyi bölünmeye ve çöküşe neden olmakla suçlayan toplumun birliğinin geri kazanılması için güçlü siyasal otoritenin gereğini savunan bir sistemdir (Paxton, 2015: 298). Faşizm, demokrasi ilkelerine, hukukun üstünlüğüne, temel hak ve özgürlüklere aykırıdır. Faşizm, bir ırkı veya milleti aşkın ve sebepsiz biçimde yücelten ancak o topluluğun dışındaki insanları sistematik olarak dışlayan ve düşmanlaştıran bir ideolojidir (Griffin, 1993: 8). Hitler’in iktidarında gelişen Nazi devleti, Hitler tarafından kullanılan milli vazife (*Sendung*), kurtuluş (*Rettung*) ya da kefaret (*Erlösung*) fikirlerine dayanan dinsel ya da yarı dinsel duyguları sömüren ırkçı bir devlet biçimidir (Griffin, 2015a: 202; Kershaw, 2015: 394). Hitler

¹³⁸ *Hostis* düşman anlamında kullanılmıştır, resmen savaşılan kişi düşmandır. *Inimicus* kişisel olarak nefret ettiğimiz kişidir. *Inimicus* bizden nefret eden kişi, *hostis* ise bize saldıran kişidir.

ırkçı yaklaşımını, saf ırk olmayan herkesi ötekileştirerek savunmaya çalışmıştır.¹³⁹ Hitler'e göre, saf ırk olmayan her din, her ırk, her türlü ideoloji devletin düşmanıdır.

Faşist devlet toplumun milliyetçi değerleri üzerinden rıza gösterilmesi sağlanarak kurulan ancak ilerleyen süreçte uyruklar karşısında gücün çoklaştırıldığı bir ideoloji ya da kapitalist devletin şiddet derecesi arttırılmış biçimidir. Toplum kendisini milliyetçi bir inanç sistemi üzerinden kavramak zorunda bırakılır (Mosse, 2015: 106). Faşizmin doğasının 'muhafazakârlık', 'totaliterlik', 'milliyetçilik', 'ırkçılık', 'kapitalizm', 'emperyalizm', 'anti-modernizm/anti-rasyonel'¹⁴⁰ ve 'Sonderweg'¹⁴¹ gibi çeşitli terimlerle ilişkili olduğu söylenebilir (Griffin, 1993: 12-14). Faşist ideolojinin 'millet' kavramı, liberal ideolojinin millet kavramından farklılık taşımaktadır: etnik ya da kültürel açıdan milletin düşmanlarınca kirletilmemişleri kucaklayan organizmayı ifade etmektedir (Griffin, 2015a: 194-195). Faşizmde milliyetçilik unsuru yerele üstünlüğü vurgulayan bütüncül bir yaklaşımdır. Naziler ise milleti, kan birliğine ve milli ruha (*Volksgeist*) dayanan bir şey olarak görme eğiliminde olmuşlardır (Eatwell, 2015: 242).

Faşistlerin organik ve yekpare bir millete derin bağlılıkları vardır. Bu popülist bağlılık içerideki ve dışarıdaki düşmanlara yönelik fevkalade güçlü bir algı içerir. Etnik ve kültürel çeşitliliğe tahammül gösterilmeyen bu anlayışın temelinde yatan organik birliğin bozulmasının sözde gerekçesi, faşistlerin aşırılığının kaynağıdır (Mann, 2015b: 30). Faşizmin temelinde devlet yapısına ait yeni bir 'yurttaşlık dini' yaratma çabası yatmaktadır (Payne, 2015: 172). Milliyetçilik halk dininin oluşturduğu, dinsel efsaneler ve simgelerin üzerine yüklenmiştir. Faşizmin toplumsal bir psikoz olmasının yanı sıra 19. yüzyıl boyunca süren 20. yüzyıla kadar uzanan bir halk dindarlığı akımı olarak da görülmesi mümkündür (Mosse, 2015: 119-120). Bu söyleme karşı çıkan azınlıktaki din adamları ve yabancı tarikatlar kıyıma uğramıştır. Yehova Şahitlerinin 6.000'inden 5.900 tutuklanmış, 2000'i işkence ile öldürülmüştür (Michel, 2011: 64). Oysaki gerçeklikte evrensel tema olan tek şey, faşizmin dehşet saçan kolektif şiddet ve tehdit altındaki ataerkil düzenin maço yöntemlerle restorasyon olduğudur (Paxton, 2015: 298). Faşizm

¹³⁹Narsist Hitler yok etmek istediği 'siyasal düşmanlar'ını 'un-termenschen' (alt-insanlar) olarak adlandırmıştır. Bir lider, kendi tarafının karşı taraftan canlıları yok etmesini kolaylaştırmak istediği zaman, kendi askerlerine katledilecek olanların insan olmadıkları yolunda bir duygu aşılama tutumu hemen hemen kesin bir kuraldır (Fromm, 1993: 161).

¹⁴⁰Faşizm akıl karşıtıdır(antirasyonel). İnsanı tanımlayan özelliği aydınlanmacı, hümanist, pozitivist geleneğin yücelttiği akılda değil millet, lider, kimlik ya da tarihin yenilenmesi gibi *idees-forces*'de (fikri güçler) ve inanç, efsane ve sembollerin sağladığı güçle karamanlık ve fedakarlık yapabilme kapasitesinde görür (Griffin, 2015a: 199).

¹⁴¹Toplumsal tarihçiler Almanya'nın sözde *Sonderweg*'i (moderniteye giden özel yol) vurgulama eğilimindedirler (Eatwell, 2015: 225).

erkek şovenizmine aşırı vurgu yapan ve erillik prensibinin abartılması üzerinden sunulan bir siyasal anlayıştır. Erkek haklarının egemen olduğu faşizmde siyasetin askerileştirilmesi ve sürekli olarak çatışmaya ihtiyaç duyulması nedeniyle, erkeklik fetiş haline gelmiştir (Payne, 2015: 179). Kadınlar çocuk doğurabilmeleri, yeni asker yetiştirebilmeleri ve erkeklerinin hizmetleri görmeleri gibi unsurlar üzerinden sosyal olarak konumlandırılmaktadırlar. Ancak söylemde kadın kutsallaştırılır; Hitler'in 'benim devletimde en önemli vatandaş annedir' söylemi gibi (Eatwell, 2015: 239).

Faşist iktidar temsilcilerinin kolektif şiddeti doğuran uygulamalarının, iktidar sahibinin otoriter ve narsist bir kimlikte olmaları, şiddetin ölçüsüzlüğünün altında yatan önemli bir diğer faktördür. Güçlü otoriter liderlik, hiyerarşi ve itaat kavramları yüceltilmektedir (Payne, 2015: 179). Liderlerin liberal ve faşist devlet tiplerinde toplumu kolayca yönlendirmelerinin altında yatan esas etken otorite kavramına ilişkindir. Horkheimer'ın belirttiği gibi:

Otorite modern devlet yaratımı, insanın toplumsallaşmış bir varlık olmasına ilişkindir.¹⁴² Toplumu ayakta tutan temel kavramlardan biri (bilhassa kötü maddi koşula sahiplerin) güçlü olan otoritenin buyruğuna girme eğilimi, belirli sınıfların egemenliğinin devamlılığını sürdürmüştür. Otorite insanların yabancı bir merciye boyun eğdikleri manevi ve maddi eylem biçimleri olarak görüldüğünde otoriter eylemin bireylerin ve grupların bilinçli çıkarına olduğu anlaşılır. Boyun eğme tahakküm edilenin çıkarıdır (Horkheimer, 2005: 234-235). Bununla birlikte olumlanmış bağımlılık olarak otorite, uzun süredir gerçekliğini yitirmiş çoğunluğun gerçek çıkarlarına uygun olmayan bir prangasıdır. Özel olarak ruhsal üşengeçlikten kaynaklanan; nesnel olarak daraltıcı veya yakışık almayan durumların sürmesine katkıda bulunan körü körüne ve kölece bir boyun eğme, yükselen bir toplumdaki bilinçli çalışma disiplini otoriteye dayanmaktadır. Toplumsal kitlenin bilinçli ve bilinçsiz yaşamında kök salmış olan bağımlılık ilişkilerinin gevşetilmesi toplumsal yapının kırılma noktasını gösteren bir tehlikedir. Burjuva düşüncesi geleneğin otoritesine karşı savaşım olarak başlamıştır ve bireydeki aklı meşru hukuk kaynağı olarak otoritenin karşısına çıkarır. Otoritelere bağımlılığa karşı savaşım, doğrudan doğruya otoritenin yüceltilmesine dönüşmüştür (Horkheimer, 2005: 236-238).

Tahakküm gücünü mutlak biçimde ve ölçsüz kullanan Hitler'in, otoritesini uyguladığı kitleler hakkında söylemleri otoriteye itaati sömürü haline getiren bir liderin somut örneğini teşkil etmektedir (Michel, 2011: 65). Hitler'in yarattığı dehşeti ortaya koymak için faşist lider tipolojisini sadizm ve narsizm ilişkisinde incelemek gerekmektedir. Böylelikle, katliama eğilimli sapkın lider adaylarının iktidara gelmesi ya da tekrar dünya sahnesinde olması engellenebilir. Esasen başlangıç tarihi 1914 olarak alınacak

¹⁴² İnsan toplumsal bir varlık olarak kavrandığında, dürtülerinin ve tutkularının, karaktere özgür eğilimlerinin ve tepki biçimlerinin, toplumsal yaşam sürecinin gerçekleştiği tahakküm ilişkisinin damgasını taşıdıkları anlamına gelmektedir. Bireyin ekonomik gelirinin tecelli ettiği sınıf düzeni sadece tininde, tasarımlarında, temel kavramlarında ve yargılarında değil özel eğilimleri ve arzularına da yansımaktadır (Horkheimer, 2005: 234).

olursa 20. yüzyıl neredeyse kesintisiz bir savaş yüzyılı olmuştur. Bu yıllar, bölgesel devletler ya da müttefik devletlerarasında yapılan dünya savaşlarının yüzyılıdır. 20. yüzyıl, yazılı tarihin canı kitlesel ölümlerine neden olan savaşlar yüzyılıdır (keza 21. yüzyılda da küreselleşme bölümünde ele alınacağı üzere canı kitlesel ölümler devam edecektir ancak caniliğe maruz kalan yalnızca güçsüz devletlerin halkları olacaktır). 20. yüzyılda savaşlar yüzünden ya da savaşlarla ilintili olarak meydana gelen insan ölümlerinin toplam sayısı 187 milyon olarak hesaplanmıştır. Kronolojik açıdan savaş dönemleri ayrımı yapmak gerekirse; Almanya’da olan dünya savaşı çağı (1914-1945), iki süper gücün kapıştığı çağ (1945-1989) ve klasik uluslararası güç sisteminin sona erdiği çağ olarak bölümlenebilir (Hobsbawm, 2008: 1-2). İki süper gücün kapıştığı çağ nedeniyle soğuk savaş dönemi faşizm ve sıcak savaş dönemine göre stratejik ve bürokratik yapıda yalnızca iki gücün birbirlerine hamlelerini içermesi nedeniyle tezin dışında bırakılmıştır. Klasik uluslararası güç sisteminin sona erdiği çağ ile ilgili irdeleme savaşlar ve refah devleti bölümünde tartışılacaktır.

I. Dünya Savaşı öncesinde pratik ve kurumsal olarak insan soyunun bütün ekonomik faaliyetlerinin, hatta politik, zihinsel ve manevi çabalarının temel belirleyicisi olan kapitalizm bir ekonomik sistem olarak yeryüzüne yayılmıştır (Polanyi, 2014: 86). İki dünya savaşı arasında, kapital ekonominin küreselleşmesi durmuştur. Dünya ticareti, 1929’da çöküntü sırasında kesintiye uğramıştır. Çözumsuz ekonomik sorunlarla veya giderek gelişen işçi sınıfıyla yüz yüze gelen burjuvazi, zora ve baskıya yani faşizme başvurmayı denemişlerdir (Hobsbawm, 2014: 117-182). Ancak, sosyalizm gibi faşizm de işlemeyen bir piyasa toplumunun içinde kök saldığı için (Polanyi, 2014: 320) tıkanacak ve faşistlerde nihai çözüm arayışlarını yeniden savaşa başvurarak gerçekleştireceklerdir.

Bir taraftan savaş endüstrisinin gelişimi, etkileri ve uygulamaları liberal çağın kanlı yazgısının araçları olmakla birlikte; faşizmin ideolojisi gereği şiddetin aşırılığına başvurması kolektif şiddetin en dehşet verici biçimlerini üretmiştir. Faşist öğretilerde şiddet ve mücadeleye olumlu bir değer atfedilmektedir; şiddet, hem amaç hem de araç olarak övülmektedir. Faşizm, ulusal yeniden doğuşu temsil eden ultra milliyetçilik hedefine, savaş veya askeri erdemleri normlaştırma eğilimi taşıyarak ulaşmayı amaçlayan bir siyasal ideolojidir. Faşistler şiddet içeren mücadelenin milli toplumun

sağlığı açısından gerekli olduğuna inanmaktalardır (Payne, 2015: 174-180). ‘Faşist İdeolojide Savaş’ aynı zamanda ekonomik örgütlenmede kullanılabilecek derslerin alındığı bir yer olarak görülmektedir (Eatwell, 2015: 237). Faşizm içinde fetih savaşları, tam anlamıyla aşırı radikalleşmenin olgunluk dönemi olarak ekonomik istilanın tanımlaması zor bir biçimine dönüşür (Paxton, 2015: 296-297). Böylelikle, II. Dünya Savaşı’nın sebepleri, Adolf Hitlerin sado-narsist kişiliği, üstün ırkçılığıyla dost-düşman ayrımı ve ekonomik üstünlük kavgasının fetihçi istilasını olarak özetlenebilir (Hobsbawm, 2014:56).

II. Dünya Savaşının sonucu, faşist kolektif şiddet ve savaş endüstrisinin hızlı gelişimi nedeniyle dünyanın en çok sivil ve askeri ölümüne neden olmasıdır (Haak ve Wunderlich, 1975: 125). II. Dünya Savaşı şiddetin en vahşi biçimi olan holokostu (*holocaust*) ve nükleer silahlı müdahaleyi tarihin sayfalarına insanlığın büyük utancı olarak yazmıştır. Alman direnmesi 1945 Nisan ayına kadar sürdü. 1 Mayıs 1945’te Hitler’in kendini öldürmesinin bir hafta sonrasında Alman Başkomutanlığı temsilcileri, Almanya’nın teslim olduğunu bildiren belgeyi yayınlamışlardır. Savaş Eylül 1945’te Japonya Hiroşima ve Nagazaki’ye nükleer silah atılmasıyla durdurulmuştur. II. Dünya Savaşının sonunda ilk kez kullanılan nükleer silahlar, savaşın sonuçlarının katlanılamayacak boyutlara ulaşabileceğini düşünmeye sevk etmiştir. Yenilgiye uğrayan düşman ülkeler galipler tarafından işgal edilmiştir (Hobsbawm, 2014: 56; Hynes, 2006: 150-161; McNeil, 2004: 787). II. Dünya Savaşının kitle savaşını topyekûn tırmandırmış olması ve Nazi katliamları, savaş süresince dünyanın toplam nüfusuna oranla en büyük kitlesel şiddet biçiminin yaşandığı olgudur. Kayıplar sivil ölümleri de kapsadığı için tam olarak hesaplanamamakla birlikte. I. Dünya Savaşında hesaplanan ölüm oranının üç ya da beş katı üstünde olduğu; başka bir deyişle 20 milyon hatta 50 milyon olarak tahmin edilmektedir (Hobsbawm, 2014: 56-57).

Nazizm ile faşizm arasında bir ayrıma gidilmesinin asli gerekçesi Nazi ırkçılığının Holokost¹⁴³ gibi dehşet verici olayları barındırmasıdır. Hitler’in Yahudiliği biyolojik bir

¹⁴³Holokost, Nazi rejimi ve işbirlikçileri tarafından sistemli, bürokratik yollarla, mali açıdan ülke eli ile desteklenen bir şekilde yaklaşık altı milyon Yahudi’nin hapsedilmesi ve öldürülmesidir. ‘Holokost’ Yunan kökenli bir sözcük olup, ‘ateş başında kurban etme’ anlamına gelir. Almanya’da Ocak 1933’te iktidara gelen Naziler, Almanların ‘ırksal anlamda üstün’ olduğuna inanıyor ve ‘aşağılık’ olarak kabul edilen Yahudileri sözde Alman ırkı toplumuna karşı yabancı bir tehdit olarak görüyorlardı. Holokost döneminde, Alman yetkililer ayrıca “ırksal olarak kendilerinden daha aşağıda” gördükleri diğer grupları da hedef aldılar. Romanlar, engelliler ve Slav halkların kimileri (Lehler, Ruslar ve diğerleri) hedef alınan diğer gruplar arasındaydı. Aralarında Komünistler, Sosyalistler, Yehova Şahitleri ve eşcinseller de olan bu gruplar siyasi, ideolojik nedenlerle ve davranışlarına bakılarak hapsedildiler ya da katledildiler (<https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005143>).

komple olarak gördüğü antisemitizmin ve üstün ırkçılık anlayışının, propaganda kampanyaları ile güçlendirilmiştir. Toplama kamplarındaki mağdurlar insanlara, salt sadizmden, insan kobayları üzerinde tıbbi deneylere kadar uzanabilen bir cellatlar ordusunun zorbalıklarına maruz bırakılmışlardır. ‘SS (*Schutzstaffel, Protection Squad*)’lerin neden olduğu diğer kolektif şiddet biçimleri ise fethettikleri topraklarda kişisel yağmalar, ırza geçmeler gibi cani davranışlarıdır (Michel, 2011: 56-57; Eatwell, 2015: 245-246).

Antisemitizmin Nazi kolu köklerini siyasal şartlardan olduğu kadar toplumsal koşullardan almıştır. Irk kavramının birçok hedefi olmakla birlikte, en uğursuz veçhesiyle uygulandığı ‘Yahudi Sorununun’ bu kadar dehşet verici boyutlara ulaşması kamuoyu tarafından rıza gören toplumsal fenomenler ve yargılardan kaynaklanmıştır (Arendt, 2012: 164). Yalnızca Auschwitz’de en az 960.000 Yahudi öldürülmüştür (<https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007961>). Orantısız şiddet kullanımı zaman içinde insanlık dışılığın son noktasına getirilen vahşi şiddet kullanımına dönüşmüştür. Nazizm ırkçılığında ki aşırı propaganda hareketlerinin kolaylaştırıcılığı ile normalize edilmeye çalışılan üstün ırk yaratımı vahşetleri tarihin en dramatik kolektif şiddet türü olarak tanımlanabilir.

Birleşmiş Milletlerin öncüsü olan Milletler Cemiyeti, 1919 yılında uluslararası barış ve güvenlik sağlama amacıyla Birinci Dünya Savaşı sonrasında Paris Barış Konferansı’nın kararı ile kurulmuştur ancak Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasını engelleyemediği için kurumsal olarak yürürlükten kaldırılmıştır. Milletler Cemiyeti barışı sağlamayı başaramamış ve İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Milletler Cemiyeti’nin kuruluş anlayışında barış kadar müttefik devletlerin emperyalist amaçları da bu sonucu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı ise daha barışçıl bir anlayışı bütün dünya ülkelerini kapsayarak ortaya koymaya çalışmış ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yayınlanmıştır. İnsan hakları ile ilgili oluşum ilk çağdan itibaren dönüşerek bugünkü formunu almıştır. İnsanın devletler tarafından korunması gereken hakları devletler tarafından ihlal edilmiştir. Devletlerin uyguladığı kolektif şiddet, dünya savaşları süresince birçok masum insanın yaşam haklarının ihlal edilmesi, işkence ve esaret yaşaması ya da birçok biçimde güvence altında olmaması durumları ile sürekli üretilmeye devam etmiştir. İnsan hakları modern devletin başlarında devletlerin kendi

halkı ile çatışmalarından çıkan sonrasında ise uluslararası boyutta devletlerin kapitalist sistemin esareti altına girerek emperyalist anlayışlarından doğan insani katliam ile şekillenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası siyasal ve sosyal açıdan büyük değişiklikler yaşanmıştır. İngiltere'nin büyük gücü azalmış yerini Amerika'nın modern çağdaki imparatorluğu almıştır. Bu imparatorluk anlayışı neoliberal teoride fiili olarak sömürgeci bir durum gibi görülmemektedir çünkü biyopolitika ile birlikte diğer ülkeler üzerinde etki yaratılarak vuku bulmaktadır. Ancak, tezde askeri işgaller ile bu durum eş zamanlı olarak emperyalist şiddet biçimi olarak ele alınacaktır. II. Dünya Savaşı sonrasında kadınların toplumdaki konumu değişmiştir, kadınlar elde ettikleri haklar ile birlikte topluma aktif katılım sağlamaktadırlar. Parker'ın belirttiği gibi, büyük güçler adım adım, 20. Yüzyılın ikinci yarısının yenedünyasını gerçekleştirmişlerdir (Parker, 2009: 378). Savaş süresince yapılan soykırımlar azınlıkların haklarını korumak için antlaşmalar yapılmasını sağlamıştır. Kişiler ve toplumlar köle olarak sömürülmekten kurtulmuştur. İnsanların 'birey' olarak sahip olmaları gereken haklar, Evrensel Beyanname ile ortaya konmuştur. Beyanname çerçevesinde bireylere, referans alabilecekleri uluslararası düzeyde hak standartları gösterilmektedir. Vatandaş oldukları devlet tarafından yapılan hak ihlalleri sonucunda İnsan Hakları Mahkemeleri aracılığıyla haklarını savunma konusunda Beyanname hukuki sınırları ortaya koyan bir düzenlemedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte kurulan Birleşmiş Milletler; İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda sosyalizmin, liberalizmin ve demokrasinin temellerini bir tek fikir etrafında toplamaya çalışmıştır: 'Hümanizma' (Pirene, 1972: 2218). Birleşmiş Milletler, değişen bir anlayış ile kurulmuştur. Uluslararası standartlar getirmiştir. Bu standartlar, güç kullanımını reddetmeyi, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla aşılmasını kabul etmeyi, insan hakları ve özgürlüklerine saygıyı sağlamak doğrultusunda işbirliği yapmayı, ulusal egemenliği ve kendi kaderini tayin hakkını tanımayı içermektedir. Bu yaklaşımın temelinde kolektif güvenlik ilkesine bağlılık ve kolektif eylemin 'eski siyaset'e bir alternatif yaratabileceği inancı yatmaktadır. 'Eski siyaset' ulusal çıkarın takibi ve güç dengesinin devam ettirilmesi üzerine temellenmiştir. Bununla birlikte Milletler Cemiyeti'nden farklı olarak onun kurucularının beklentilerine

karşılık verebildiğini söylemek mümkün olamamaktadır (Heywood, 2007: 224). Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni en üstün normlar olarak devletler üstü ilkelere olarak kabul etmiştir.

Modern devletin kurucu teorisyenleri Hobbes, Locke ve Rousseau liberal insan hakları yaklaşımının kökenlerini insan doğası üzerinden doğal haklar biçimi ile temellendirmişlerdir. Bu hakların doğal haklar olarak nitelendirilmesinin temel gerekçesi, Tanrı tarafından verilen haklar olmaları ve insan doğasının özünün bir parçası olmasıdır. 18. yüzyılın sonuna kadar bu tür fikirler, vatandaşa ait bir özerklik alanı tanımlayarak hükümetin gücünü sınırlandırmada kullanılan 'kişi hakları' olarak temellendirilmiştir. Bu tür fikirlere içerik kazandırılması 1776 'Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi', 1789 'Fransız Kişi ve Vatandaş Hakları Bildirgeleri' ile sağlanmıştır. Ancak, 1948'de 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesiyle birlikte evrensel bağlayıcılığı olan insancıl ve barışçıl bir düzenleme hayata geçirilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulünün ardından tamamlayıcı nitelikte olan; 'Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi' ile 'Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 1966'da kabul edilmesi, üye devletlerin iç rejimleri bakımından kapsamlı bir düzenlemeyi zaruri kılacak şekilde bağlayıcılık oluşturmuş ve modern insan hakları mevzuatı ortaya çıkmıştır. Böylece 1948 yılı, 1648 Westphalia Barışı'ndan itibaren devam etmekte olan devlet egemenliğinin uluslararası politikanın tartışmasız hakim ilkesi olduğu üç yüz yıllık dönemin sonuna gelinmesi, İnsan Hakları Beyannamesi ile birlikte insanların haklarının resmen devletlerin haklarının önüne geçirildiği bir ilerleme sağlanması anlamına gelmektedir. Çünkü evrensel kılınan ve hukuki bağlayıcılığı olan insan hakları normları, insanların salt insan olmaları sebebiyle sahip oldukları hakları tanımlamaktadır ve doğal hakların modern şekilleridir. İnsan hakları; ırk, din, cinsiyet ve diğer farklılıkları gözetmeksizin nerede olursa olsun bütün insanlar için geçerli olmaları bakımından evrenseller; insanların onlara sahip olmalarının hiçbir şekilde ortadan kaldırılmaması bakımından temeldirler; sivil, siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların birbirleriyle ilişkili ve eşit öneme sahip olmaları bakımından bölünemezdirler ve gerçek anlamda insani bir hayat sürmenin temel koşulları olarak vazgeçilemez olmaları bakımından mutlaklardır. Uluslararası

insan hakları, çeşitli BM anlaşma ve sözleşmeleriyle, başka anlaşma ve sözleşmelerle düzenlenmişlerdir (Heywood, 2014: 364-365).¹⁴⁴

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile insan haklarının korunması yönünde önemli ve çağdaş bir adım atılmıştır. Bildirgenin ilk maddesinde özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının bulunması önemlidir (Gülriz, 2012: 284). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bütün insanlara ırk, renk, cinsiyet, dil, din, fikir, milli ve sosyal kaynak, servet veya aile farkı gözetmeksizin haklarda eşitlik ve özgürlük (*habeas corpus*) sunmaktadır. Örn, bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye başvurma hakkı, bir devletin sınırları içinde serbestçe dolaşma hakkı, diğer ülkelere sığınma hakkı, bir vatandaşlığa sahip olma, evlenme ve aile kurma hakkı tanır ve aileyi toplumun tabii ve temel unsuru saymaktadır (Pirene, 1972).

Sonuç olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi insanın onurunu koruyan ve insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayacak ilkelerdir. Birçok devletin kabulüyle evrensel normlar olarak bağlayıcılığı bulunan bir beyannamedir. Devletlerin güvenlik, bağımsızlık ve barış içerisinde devamlılığının sağlanması amacı ile kurulan Birleşmiş Milletler'in en önemli yapıtı bu beyannamedir. Beyanname temel haklara, sosyal ve ekonomik haklara yer veren maddeler içermektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sonrasında kölelik, kadın hakları, çocuk hakları, engellilerin hakları gibi özel konular çerçevesinde de bazı belgeler yayınlanarak günümüzde modern insan hakları hukuku oluşmuştur.

¹⁴⁴ İnsan haklarının içeriği ve kapsamı zaman içerisinde önemli oranda geliştirilmiştir. Bu bağlamda üç kuşak insan hakkından bahsedilebilir: sivil ve siyasi haklar; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve dayanışma hakları. Sivil ve siyasi haklar, ilk olarak doğal haklar ile dile getirilen ya da insan haklarının başlangıç ilkeleri olarak sınıflandırılan birinci kuşak haklar olarak nitelendirilebilir. Sivil ve siyasi haklar, negatif haklar olarak görülmektedir; bireyin başkalarının hak tecavüzlerinde ve özellikle devletin müdahalesinin olmaması gereken bağımsız ve özel bir alanı tanımlamaktadır. İkinci kuşak haklar ise; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için gerçekleştirilen mücadelenin 1945 sonrasında önem kazanması ile birlikte, kapitalist kalkınmasının sosyal adaletsizliğe ve sınırlar arasında eşitsizliğe neden olmasının belirginleşmesi ile sosyal hakların içeriklendirilmesine dayandırılmıştır. Devlet müdahalesinin gerektiren haklar olduğu için ikinci kuşak hakları pozitif haklardır. Üçüncü kuşak hakları ise, tek tek bireylere değil soysal gruplara ya da toplumlara ait olarak tanınmış geniş bir kolektif hakları kapsamaktadır. Bu bağlamda, kendi kaderini tayin hakkı, kalkınma hakları, barış hakkı, çevrenin korunması hakkı ve çok kültürlülük hakları sayılabilir (Heywood, 2013: 365-369).

2. MODERN DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: REFAH DEVLETİ

Giriş

Liberal kapitalizmin piyasa krizlerine çözüm getirmek amaçlı yapısal değişiklikler üreterek evrildiği yeni dönem refah kapitalizmi dönemidir. Liberalizm ile başlayan refah kapitalizmi ile biçim değiştiren ekonomi-politik olguların, geliştirilen teorilerin (düşünsel koşullandırmaların) ve yapısal dönüşümünün ortaya konulması siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin yapısal değişimini ortaya koyabilmek açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde, refah kapitalizmi süreci içerisinde üretilen siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet refah devleti ve refah kapitalizmi ile ilişkili olarak tartışılacaktır.

Refah devleti, ‘devlet müdahaleciliğinin’ geniş kapsamda ve yapılandırılmış süreçlerle uygulandığı bir dönemi tanımlamaktadır. İktidarın ekonomiyi daha fazla kontrol etme saiki, zamanla yaşamın tüm alanlarına yayılan bir siyasal yönetim anlayışına dönüşmüştür; devletin hane halkına kadar müdahale etkinliğini arttırması modern devlet yönetimi içinde en önemli ilke olan hukukun üstünlüğü ilkesinin ötelenmesine neden olmuştur. Yasalar ya da yargı kararları sermaye kazanımı yönünde biçimlendirilmeye başladığından tek tek kişilerin hak ihlallerinin meşrulaştırılması için olanak tanınmaya başlamıştır. Yasaların adalet gücünün eksilmesi aynı zamanda, şiddetin meşrulaştırılması anlamına gelmektedir.

Liberal Devlet modelinden Refah Devleti Modeline geçiş, modern devletin kapitalizmin etkisi altında yeniden yapılanma eğiliminde olduğunun göstergesidir. 1930’larda piyasa sisteminin çökmesi ardından ekonomik krizle baş etmenin yolu kitlesel üretimin kitlesel tüketimle uyumlu hale getirilmeye çalışıldığı Fordist Birikim Rejimi tasarımına uyumlu politika üretecek olan Refah Devleti yapılanması olarak belirlenmiştir. Özünde Keynesci talep yönetim politikalarıyla sürdürülen tam istihdam ve kapsamlı sosyal güvenlik vaat eden yeni bir ‘sosyal sözleşme’ olarak Refah Devleti esasen birikim ve meşruiyet işlevleri arasındaki çelişkiden dolayı meşruiyet sorunu göstermiştir. Refah devleti ekonomi ve politik alanları birbirinden ayrı tutmanın bir yolu gibi gösterilmekle birlikte, piyasa sisteminin ilerletilmesi ve sınırlandırılması işlevini gerçekleştirmeye

çalışacağından sistemin üretimi güçleşecektir. Refah devletinin ekonomi ve politik alanlar arasındaki sınırı koruması mümkün olmamıştır (Özel, 2013: 279-281). Ekonomi ile siyaset arasındaki içi içe geçmişlik, çağın devletlerinin yönetim politikalarını belirlemektedir. Bilhassa refah devleti sürecinde devlet bir taraftan ekonomi üzerinde müdahalesini arttırmaktayken diğer taraftan ekonominin etkisinde kaldığı bir gerilim içerisinde olmuştur (neoliberal devlette ekonomi devletin üstünde bir erke dönüşecektir). Refah devleti politikalarının ekonomiye müdahalesi, ekonominin politikanın üstünde yarattığı baskı veya devletin çokuluslu şirketlerin çıkarlarını gözetten politikaları karmaşası içerisinde siyaset ve ekonomi dengesinin yeniden kurulması eğilimi, şiddetin daha sık ve artan oranda devlet tarafından kullanılmasına neden olmaktadır. Geleneksel liberal devletin gündelik gerçekleri 19. yüzyılda, kaba bir faydacılığa dönüşmüştür. Ekonomik liberalizm, kendi kurallarına göre işleyen piyasa kurumuna dayanan bir toplumun düzenleyici ilkesi olmuştur. Piyasa sistemi devamlılığını sağlayabilmek için, devletin yasa gücünü ve şiddet tekeli kullanmasını istemektedir (Polanyi, 2014: 213).

Liberalizmin dönüşen biçimi olarak refah kapitalizmi sürecinde devlet piyasaların düzenleyici unsuru ve aracı haline gelmiştir. Refah devleti, piyasa sisteminin sürekliliğini sağlamak amacı ile tahakküm gücünü ve şiddet derecesini arttıran politikalar izlemektedir. Politika ve hukuk birbiri ile uzlaşan aygıtlar olması kabul gören bir sistemdir. Ancak günümüzde durum uzlaşma kavramını aşarak hukuku araçsallaştırma noktasına gelmiştir (McKeever, 1995: 272). Uluslararası düzende ise refah devleti daha çoğulcu, daha karmaşık, modern devlet bürokrasisinde olduğundan daha az merkezîyetçidir. Refah devleti dönemi klasik dönemden yapısal olarak farklılaşan devletin dönüşümünü ve küreselleşmeye geçişi simgeleyen bir süreçtir. Devlet uluslararası kurumlara ve uluslararası ekonomiye bağlı hareket etmeye başlayarak ulusallık sınırlarına darbe almıştır. Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) ile müşterek asgari bir uzlaşma yaratılma çabaları gösterilmiştir. ABD (İmparatorluk)'nin politika üretiminde NATO'yu domine etmesi ile barışçıl ve uzlaşmacı amaçlar bir devletin çıkarlarına hizmet etmeye başlamıştır (Cooper, 2000: 28). Başat güç dengesinin, dünya ekonomi-politiğini bir nevi komuta eden güç olduğu söylenebilir. 'Yeni dünya düzeni' adı altında kurulmaya çalışılan komuta ne (Hobbes'ta olduğu gibi) barışı getirecek bir yüce güç talep eden

sürekli savaş halindeki çokluğun, ne de (Locke ve Hume’da olduğu gibi) sözleşme güvenliği talep eden ticaret erbabının müracaat ettiği şeydir. Yeni emperyal komuta daha çok egemenliği oluşturan bütün eski ilişkileri yerle bir eden bir patlamanın sonucudur (Hardt ve Negri, 2012: 342). Yeni dünya düzeni adı altında kurulan sistem yeni emperyal komutanın modernize edilmiş tasviridir.

Bu bölümde refah devletinin yapısal değişimini ve şiddetin yapısal, biçimsel ya da niceliksel dönüşümünü ortaya koyabilmek için; refah devletinin egemenlik anlayışı, refah kapitalizmi ve müdahaleci ekonomi, uluslararası ekonominin etkisi altına alınmaya başlanan devletin aygıtlarını yetkilendirilme biçimleri ile hak taşıyıcısı bireylerin vatandaş ve emeği sömürülen birey statüsünde konumlandırılma biçimleri ilişkisinde hegemonya, neoemperyalizmin ve neofaşizmin başlangıcı süreçleri içerisinde refah devletinin meşruluğu tartışılacaktır. Bu tartışmanın yürütülmesi amacı ile, ‘Refah devleti ve Şiddet’ başlıklı ikinci bölüm, üç alt bölümde irdelenecektir.

‘Refah Devleti ve Ekonomik Şiddet’ alt başlığında, refah kapitalizminin yapısal özellikleri ve şiddet üretimi ile bireylerin maruz kaldığı sistematik şiddetin yapısal dönüşümü ve şiddetin uygulanış biçimleri karşısında toplumun cemaatleşme eğiliminin yarattığı ikili devinim irdelenecektir. Bu alt bölümde, ekonominin devlet müdahalesiyle şekillenmesi ve devletin uluslararası ekonomik kurumların etkisi altına girmesi sürecinde; yönetim politikalarının ve bireylere uygulanan ekonomik şiddetin yapısal dönüşümü devlet ile ilgisi ortaya konularak tartışılacaktır. Bu bağlamda Refah devleti ve Ekonomik Şiddet; ‘Refah Kapitalizmi/Fordizm ve Taylorizm’ ile ‘Tüketilen İnsan’ alt kategorilerinde tartışılacaktır.

‘Politik Sistem, Egemenlik ve Şiddet’ alt başlığında; birey haklarının egemen güce temsili devri gerekçesi ve devletin bireylerin güvenliklerini sağlama yetkesi dahilinde tahakküm gücünün devletin aygıtları aracılığı ile meşrulaştırılması bağlamında şiddetin uygulanış biçimleri, şiddetin kurumsallaşması ve devletin düzen sağlama gerekçesi ile şiddeti meşrulaştırması irdelenecektir. Politik Sistem, Egemenlik ve Şiddet; ‘Egemenlik (Hükümet, Egemenlik, Tahakküm, Politik Sistem) ve Şiddet’ ile ‘Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Şiddet’ alt kategorilerinde tartışılacaktır.

‘Refah devleti ve Kolektif Şiddet’ alt başlığında ise, devlet ve ekonominin kaotik gerilimi ile çözümsüz krizleri neticesinde değişen hegemonik sistemin neticesinde doğan kolektif şiddet biçimleri tartışılacaktır. Refah devleti hegemonyasında kültür ve medyanın ideolojik aygıt olarak liberal devlete göre daha fazla kolektif şiddet aracı olarak kullanılmaya başlandığı ortaya konacaktır. Refah devletinin sistemik hegemonyasının değişen biçimlerinin kolektif şiddeti, neoemperyalizm ve neofaşizm içerisinde ortaya konmaya çalışılacaktır. Emperyalizmin değişmeye başlayan uygulama biçimleri ‘Neoemperyalizmin Başlangıcı’ ve milliyetçiliğin değişmeye başlayan görünümünün yarattığı şiddet ‘Neofaşizmin Başlangıcı’ alt kategorisinde tartışılacaktır.

2.1. REFAH DEVLETİ VE EKONOMİK ŞİDDET

2.1.1. Fordizm, Taylorizm/Refah Kapitalizmi ve Ekonomik Şiddet

Refah kapitalizmi, liberal kapitalizmin krizleri karşısında uygulanan çözümlerin ürettiği yapısal dönüşümün neticesinde gelişen kapitalist ekonominin yeni biçimini ifade etmektedir. Refah kapitalizmine geçiş liberal ekonominin aşılmaz krizlerinin sonunda gerçekleşmiştir.

Hobsbawm (2014: 113-120)'a göre iki dünya savaşı arasında ekonomik çöküş, esasen 19. yüzyıl burjuva uygarlığının ve liberal uygarlık kurumlarının çöküşü olması nedeniyle 20. yüzyılın tarihini yaratmıştır. Kapitalist ekonominin işleyişinde her daim şiddetli dalgalanmalara, 'ticari çevrim' denen ısınma (*boom*) veya çöküşe (*slump*) ekonomistler alışkın olsalar dahi; 1850'lerden 1870'lere süren küresel ısınmayı yirmi yıl kadar süren ekonomik belirsizliklerin izlemesi ve 1929'da New York Borsası'nın çökmesiyle başlayan krizin olağanüstü evrenselliği ve derinliği kapitalist dünya ekonomisini çöküşün eşiğine getirmiştir.

Mandel'e göre geç kapitalizmin tipik bir özelliği olan kapitalist hizmetler sektörünün genişlemesi, klasik kapitalist üretim tarzının tüm çelişkilerini özetleyebilecek türdedir. Geç kapitalizmde tüketim alanındaki kapitalist meta üretiminin ve dolaşımının genişlemesinin¹⁴⁵ sürdürülebilirliği için reklamcılık, pazar araştırması ve tüketici kredilerinin önemi arttırılmıştır. 19. yüzyılda özel hizmet sektörü özgül bir emek gücü ile kapitalist gelirler arasındaki mübadeleden ibaret iken, 20. yüzyıl kapitalizminde dolaşım alanındaki hizmet sektörü toplumsal sermayenin üretken olmayan biçimde harcanan belli bir kısmının sahibi ile gelirlerin sahibi arasındaki (hem kapitalistler hem de ücretliler) mübadeleye dönüşmüştür. Tüketici kredisinin genişlemesi ve özel borçların muazzam hacmi sürekli enflasyonunun da temelini oluşturmuştur. Borçlanma görüngüsü, hızlanmış teknolojik yenilik, artmış yatırım ve daimi silahlanmaya karşın

¹⁴⁵ Geç kapitalizmde tipik olan hizmet sektörünün genişlemesinin görünüşte türdeş olan kavranışı çelişkili bileşenlerine ayrılmalıdır. Büyüme geç kapitalizmdeki aşırı kapitalizasyon eğiliminin bir sonucudur (Mandel, 2008: 532-533).

klasik kapitalizmin sorunları çözmede yetersiz kalması sonucunu doğurmuştur (Mandel, 2008: 529-532).

Refah kapitalizminde ekonomi ve politika arasında ayrım liberal devlet politikalarına göre oldukça silikleşmiştir; devlet bir taraftan piyasalara aşırı müdahale etmeye başlamıştır. Bununla birlikte diğer taraftan küreselleşmenin başlangıcını içermesi nedeniyle refah kapitalizmi ulusal ekonomileri uluslararası şirketlerin ya da kurumların müdahalesine daha fazla açan bir sistem olması nedeniyle, ulusal politikanın ya da siyasal egemenliğin üzerinde ekonomi daha fazla güç ve yetki edinmeye başlamıştır.

Tezde ekonomik sistemdeki yapısal dönüşümler, piyasa kurumu ile piyasa dışı kurumlar arasındaki çatışma açısından ele alınmıştır ve ekonomik şiddeti değiştiren bir etmen olduğu için karşılaştırmalı tartışılacaktır. İlk olarak liberal kapitalizm, '*laissez faire*' ilkesi üzerinde şekillenmekte ve devlet ile piyasa sistemi iki ayrı kurumsal alan olarak yapılandırılmaktayken; refah kapitalizmi müdahaleci devlet savunusu üzerinden yapılandırılmıştır. İkinci olarak, bölüşümün temel eksen olarak alındığı sermaye birikimindeki değişimlerin yarattığı ekonomik krizlerin önüne geçmek için siyasal yönetimlerin baskıcı kontrollerini arttırması neticesinde ekonomik şiddet artmaktadır. Liberal kapitalizmde altın standardının otomatik denge mekanizması üzerinden yapılan sermaye birikiminden, refah kapitalizminde döviz kurları üzerinde bilinçli işbirliğini gerektiren sermaye birikimi sistemine geçiş ile birlikte öngörülemeyen finansal sermayenin uluslararası devinimleri (ve IMF gözetimindeki sabit döviz kuru rejimi ve uluslararası sermaye akımlarının kısıtlanması öngörülürken diğer yandan devletin kendi iç politikalarını belirleme gücüne dayanma çelişkisi nedeniyle) kriz yaratan etmenler olmuştur. Altın standardı döneminde, ulus devletler döviz kurlarını düzeltmenin başarılı uygulamasını temsil ederler. Çünkü liberal kapitalizmde para; gelişigüzel şekilde bir devlet ya da merkez bankası tarafından üretilen bir şey değil, piyasada üretilen bir piyasa emtiası idi. Keynesçiler yarım yüzyıldır sürdürdükleri hayal olan altın standardının sınırlarından kurtularak para arzını artırma ve para basma konusunda özgürleşmişlerdir. Bununla birlikte, refah kapitalizmi, fordist birikim rejiminin (kitlel üretilimi kitlel tüketimle uyumlu hale getiren) meşruiyet sorununa¹⁴⁶ (sermaye birilimi

¹⁴⁶ Kapitalist devletin iki işlevi, yani 'meşrulaştırma' işlevi ile 'birikim' işlevleri arasında bir çelişki olduğu söylenebilir. Bu çerçeveye göre devlet hem sermaye birikiminin hem de toplumsal uyumun koşullarını aynı anda yerine getirmek zorundadır.

için devletin baskı gücünü bir sınıfın yararına kullanma zorunluluğu) neden olmuştur (Özel, 2013: 274-285; Rothband, 2012: 263-266).

Birikim rejimlerinin değişimi ekonomin yapısal değişime neden olduğundan, refah kapitalizminin şiddet üretimi faktörlerinden biri olarak birikim rejimi önem arz etmiştir. ABD, 1913 yılında kurulan Federal Rezerv Sistemi kullandığı araçlar yoluyla uluslararası düzeyde etki yaratarak para arzını kontrol etmektedir (Krugman ve Wells, 2013: 396-397). Bir sistem olarak altın standardından vazgeçilmesi ekonominin küresel gücünü ABD tekeline ve şiddetine bırakmıştır. Sürecin gelişimi şu şekilde özetlenebilir; altın standardı Birinci Dünya Savaşıyla birlikte sona ermiştir ve Büyük Bunalım yüksek işsizlik ve kronik likidite sıkıntıları ülkeler arasında olası işbirliklerini ortadan kaldırmıştır. Devletler ekonomik krizi aşmak için, içeride işsizlik ile mücadele ederken dış ekonomik ilişkilerde korumacı ticaret politikalarına ve rekabetçi devalüasyonlara başvurmak zorun kalmıştır. Bu gelişmeler neticesinde uluslararası para sisteminin bir dış zorlayıcı olmaksızın, işbirliğinin sağlanamayacağı çok kişili (merkez çevre ayırımından kaynaklanan) asimetrik ikilemi yaratılmıştır. ‘Bretton Woods’ anlaşması, ikilemde işbirlikçi dengenin sağlanması için uluslararası çerçeveyi hazırlayan bir sistem yaratmıştır. Kurulan yeni uluslararası kurum olan IMF’ye ise, ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının büyüyerek, dünya ekonomisi için risk oluşturmasını önlemek amaçlı gözetim görevi verilmiştir. ABD dolarının değeri altına bağlanması neticesinde (1 ons altın=35 dolar) çoğu ülke de paralarının değerini dolara bağlamak zorunda kalmıştır (Canpolat, 2018: 84-86).¹⁴⁷ Bretton Woods sisteminde, ABD dolarının değerinin altına bağlanması nedeniyle dünya ekonomisinin gücü ABD’nin eline geçmiştir.

Refah kapitalizminin temeli olan Fordizm düzenlemesi de, son yüzyılın ‘Amerikan Yüzyılı’ daha doğrusu ‘Amerikan Şiddeti Yüzyılı’ olmasına neden olan ekonomi-politik açıdan en önemli yapısal dönüşümdür. Refah kapitalizmini belirleyen en temel yöntem Fordizm ve Taylorizm’dir. Fordizm ve Taylorizm, yeni ekonomi modeli olarak bir birikim ve düzenleme tarzı geliştiren ABD’nin uluslararası egemenliğine bağlı gelişen sürecin tanımlanmasıdır.

Devletin baskı gücünü sermaye birikimi için bir sınıfın yararına kullanma zorunluluğu meşruiyetini tehlikeye atmaktadır (Özel, 2013: 280).

¹⁴⁷ Gelişmiş ülkeler dolara bağlanarak paralarının değerini %1’lik bir bant içinde tutmayı ve gerektiğinde döviz piyasalarına müdahale etmeyi ve sermaye hareketlerini kısıtlamayı taahhüt etmişlerdir (Canpolat, 2018: 86).

Fordizm, kapitalizminin yapısal değişikliklerinin temelini oluşturan önemli bir faktördür. Fordizm, her iki dünya savaşından yalnızca hakim askeri güç olarak çıkmakla kalmayıp, ekonomik ve teknik açıdan da üstün yayılmacı bir toplum ve ekonomi modeline yol açan bir birikim ve düzenleme tarzı geliştiren ABD'nin uluslararası egemenliğine bağlı gelişen sürecin tanımlanmasıdır. Kapitalizmin bu tarihsel döneminin 'Fordist' olarak tanımlanması, Taylorist kitlesel üretimin 20. yüzyılın başında Henry Ford'un ilk otomobil fabrikalarında uygulamaya konulmasına dayanmaktadır. Fordist düzenleme biçimleri ile tüm dünyayı etkisi altına alan emek sürecinin örgütlenme biçimleri, ekonomik döngü, sınıf yapıları, değer yargıları ve yaşam şekilleri temelden dönüşüme uğramıştır. Kitlesel tüketim malı otomobil bir anlamda bu devrin anahtar ürünü olarak görülebilir.

Yerel ve uluslararası farklılıklara rağmen Fordizmin yapısı, genel olarak ortak özellikler göstermektedir. Fordizmin temelini oluşturan öge, Taylorist emek süreci örgütlenmesinin standart tüketim mallarının kitlesel üretiminde hakim kılınmasıdır. Üretim sonucu ortaya çıkacak işin, parçalara ayrılması, merkezi olarak düzenlenmesi ve kontrolü, kalifiye işçilerin tasfiye edilerek yerlerine montaj hattı işçilerinin gelmesine neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda, kafa ve kol işçiliğinin toplumsal düzeyde ayrıştırılması sürecinin başladığı anlamını taşımaktadır ve güçlü bir rasyonalizasyon taşıyan süreç emek yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Emek verimliliği olağanüstü bir artış göstermiş ve bu da görece büyük ve sürekli bir ekonomik büyümeye neden olmuştur. Gelişen kitlesel üretimin temelini oluşturan bir başka yenilik ise, ücret artışlarında görülmüştür. Kitlesel refah, sermayenin verimliliği ile örtüştürülerek hiç bitmeyecek bir bolluk rüyası topluma hakim olmuştur. Geçici kapitalist yükseliş bir başka ifade ile işçi sınıfının yeniden üretimi ve giderek daha fazla meta biçiminde gerçekleşen tüketimleri sermaye değerlenmesinin merkezi haline gelmiş; yeni pazarlar ve yatırım imkanları yaratmıştır. Fordizm kapitalizmin tarihi açısından tam hakimiyet sağladığı bir evre anlamını taşımaktadır: toplum öncelikle refah kapitalizmi döneminde ilk defa başlıca alanları ile sermaye ilişkilerinin egemenliği altına girmiş, nihayetinde ise toplum baştan sona kapitalistleşerek sosyal ilişki ve yaşam koşullarının derin dönüşüm süreci başlamıştır. Fordizm modeli, ekonomik süreç iç pazarın ele geçirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Toplumsal ilişkilerin giderek daha fazla ticarileştirilmesi ve paraya dayalı örgütlenmesi anlamına gelen birikim süreci, siyasetten ekonomik işleyişe,

meta tüketiminden aile yapılarına kadar varan tam bir yapısal dönüşüm sürecini getirmiştir (Hirsch, 2011: 120-123).

Fordizm refah kapitalizminin, ekonomik şiddet unsurlarından biridir. Fordizm aile içerisinde sosyal hakları arttırmakta iken, iş koşullarında insan hakları ihlallerine neden olmaktadır çünkü üretimi artırma amacıyla geliştirilen model artı değeri emek gücünü daha fazla sömürerek gerçekleştirme planı üzerine kuruludur. Piyasanın mübadele döngüsü, refah devleti politikaları, üretim süreci ve emeğin değerlendirilmesi ya da rekabet ve esnek işgücü gibi faktörlerdeki yapısal değişiklikler üzerinden sömürü düzeneğinin şiddeti artırıldığı için ya da daha fazla sömürüye neden olacak şekilde düzenlenmeler yapıldığı için; liberal piyasa sistemine göre refah kapitalizmi toplumun ve tek tek bireylerin ekonomik şiddete maruz kalmalarına daha çok sebep olan bir sistem olmuştur.

Ekonominin uygulanma alanındaki yapısal değişikliklerin neden olduğu şiddetin teorik boyutunu da irdelemek gerekmektedir. Locke ve Smith'in liberal kapitalizm teorilerinin ele alındığı birinci bölümde, mülkiyet hakları, kapitalist piyasa sisteminin ortaya çıkışı ve piyasa sisteminin işleyişinin, ekonomik şiddet üretimine etkileri tartışılarak ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise, refah kapitalizminin şiddet üretimine neden olan iktisadi düşüncüyü ortaya koyabilmek amaçlanmaktadır.

Refah kapitalizmi terimi hem yeni hem de klasik liberal fikirlere dayanan ilkeler sistemi önerir: Adam Smith baş aziz gibi yüceltilmektedir. Ancak, refah kapitalizmi tamamen baskıcı boyutlara sahip siyasi ve sosyal bir program olmakla birlikte, süreç içerisinde kabul edilmesi ve güç kazanması, toplumdaki düzenleyici güç olarak merkeze yeniden 'piyasa'yı yerleştirmesinden kaynaklanmıştır (Van Der Pijl, 2014: 235). Refah kapitalizmine geçiş süreci şu şekilde betimlenebilir;

İleri kapitalist ülkelerdeki proleteryanın tüketimindeki kayda değer gelişmeye karşın, kapitalist üretim tarzının yapamayacağı şey bu tüketimi emek üretkenliği ile aynı oranda arttırmaktır. Değer kazanma ve sermaye birikimi kısıtı –başka bir deyişle rekabet ve üretim araçlarının özel mülkiyeti-bunu yasaklar. Dolayısıyla uzun vadede tüketim değer açısından üretkenlikten daha yavaş gelişirse¹⁴⁸ o zaman, tüketim mallarında içerilmiş olan artı-değeri realize etmek ya da tüketim malları için var olan toplumsal üretim kapasitesini tam olarak kullanmak giderek daha zorlaşacaktır. Bireysel kapitalist için gayet gerçekçi görünebilecek olan şey –yani kendi işçileri dışındaki tüm proleterleri sınırsız büyüyecek bir satın alma

¹⁴⁸Bu durum zaten sermayenin artan organik bileşimi yasası tarafından ifade edilmektedir çünkü toplam sermayenin değişken payında ciddi bir düşüş varsa Departman II'nin mallarına olan talep Departman I'in mallarına olan talep ile aynı oranda büyüyemez (Mandel, 2008: 258-259).

gücüne sahip müşteriler olarak görmek- bir bütün olarak kapitalist sınıf için anlamsızdır. ...Çünkü ürünler kitlesi emek üretkenliğine benzer bir oranda büyür, onlarda içerilen emek zamanı realize etme zorluğu da aynı şekilde büyür ise tüketim üzerindeki talepler artar (Mandel, 2008: 258-259) .

Liberal ve refah kapitalizmi teorisyenlerinin savunduğu mülkiyetin özgürlük getireceği anlayışı, modern devlet ve kapitalist toplumsallaşmanın şiddet üreten en önemli unsurudur. Modern devlet ve kurumsal kapitalizm yapılanmasını mülkiyeti üst değer kılarak oluşturmaktan ötürü; insanın olanaklarını gerçekleştirecek koşulların yaratılmaması anlamına gelmektedir bu durum en temel insan haklarının dahi ihlal edilmesine neden olmaktadır. Özgürlük erdemlerle elde edilebilecek bir değer olmakla birlikte, mülkiyet sahipliği üzerine kurulan toplumsallaşma koşullarında insan kendine yabancılaşmakta, tüketilmekte ve dahi yok edilmektedir.

Ekonomi bilimi açısından refah kapitalizmi, toplumun düzenlenmesindeki egemen güç olarak sermayeyi gören, kendini geliştirmek üzere rekabetçi bir arayışa katılma yönünde özgür olan veya mülk edinen birey ve de sözü edilen arayışın düzenleyicisi durumundaki piyasa anlayışıdır (Van Der Pijl, 2014: 236). Ancak refah kapitalizminin özgür sermaye birikimi kurgusunun, realitede piyasanın emek gücü sahiplerine yönelik şiddet üretimine neden olduğunun ortaya konması gerekmektedir. Birikmiş hareketli zenginlik özelliği taşıyan ve kendini siyasi bakımdan sağlamlaştıran sermayenin toplumsal güç olarak durumu belirsizdir çünkü sermayenin çevrelediği kurgusal evren içerisinde kimileri Microsoft'un sahibi iken kimileri yoksulluk içinde açlık mücadelesi veren bireylerdir. Ekonomide refah kapitalizmi üzerinden yeniden yapılandırma süreci 'özgür' bireyi, vahşileşen kapitalizmle özgür dinamik istikrarsızlığa neden olan bir güce dönüştürür çünkü bireyin alması gereken 'risk' bağlamında 'seçenek'ler bir kimsenin hayatının bütününe tahrip edebilecek etkiye sahiptir. Bununla birlikte, kendi egemenliğinden sermayenin egemenliği için vazgeçen 'zayıf' devletin tamamen zayıflayarak gayrimeşruluğa evrilmesine sebep olmaktadır (Van Der Pijl, 2014: 236-237). Diğer taraftan adil dağıtım temsilcisi refah devleti, toplumsal ve çevresel adaletsizliklere karşı konulabilmesi için vazgeçilmez hale dönüşmüştür. Çünkü refah devleti yapılanmasındaki gibi tahsisatın ve ulusal gelirin yeniden dağıtımı olmadan ileri teknoloji ekonominin işgücüne artık ihtiyaç duymadığı artan sayıda insan ile giderek artan oranda gelirsiz yaşlılara çözüm üretilmesi zordur (Hobsbawmn, 2014: 777).

Refah kapitalizminin son yılları neoliberalizme geçişin hazırlanması olarak görülebilir. Üçüncü bölümde ele alınacak neoliberal ekonomiye geçişi hazırlayan son on yıla bu bölümde değinmek anlamlı olacaktır. Neoliberalizmin en etkili teorisyenlerinden olan Chicago Üniversitesi Ekonomi Profesörü Milton Friedman'ın; refah devletini neoliberal devlete evrilten politik karar alıcılar, özellikle ABD'de Başkan Ronald Reagan (1981-1989) ve Birleşik Krallık'ta Başbakan Margaret Thatcher (1979-1990) üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Her ikisi de yüksek gelirliler için vergi oranlarını düşürmüş ve sendikaların gücünü zayıflatmıştır. İki ülkenin farklı geleneklere sahip olması nedeniyle kendi politikalarında farklılıklar mevcuttur. Thatcher, devletin sahip olduğu birçok endüstriyi özelleştirdi ki bunlar, hali hazırda ABD'de özel mülkiyete tabiydi. Reagan ise, Sovyetler Birliği'ne karşı Soğuk Savaş'ta artan askeri giderle büyük bir bütçe açığı yaratmaya hazırdı. Her ikisi yine de, zayıflatılmış devlet ve özel girişim tarafından egemen olunan ekonominin, ekonomik iyileşmeye neden olacağı inancıyla Friedman'ın neoliberal teorilerini uyguladılar. Böylece bu teoriler ahlaki ve politik olarak gerekçelendirildi. Keynesyenizmin tam istihdam hedefi, enflasyonun kontrol edilmesi amacıyla yer değiştirmiştir. Kapitalizmin istikrarsızlığı meselesi yerini büyüyen küresel pazarda ekonominin rekabet edebilirliğini iyileştirme meselesine bırakmıştır. Yoksullar için sosyal harcamaların kesilmesini de içeren bu neoliberal politikalar, devletlerin ekonomik ve sosyal haklar konusundaki uluslararası hukuki yükümlülüklerini zayıflattığı endişesini arttırmıştır (Freeman, 2016: 172).

Sonuç olarak, “yüzyılın sonuna doğru ulus devlet denetleyemediği bir dünya ekonomisine; IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi kendi uluslararası zayıflığına çare olarak inşa etmiş olduğu ancak kendi gücünün lehine araçsallaştırdığı kurumlara; yurttaşlarına sağladığı hizmetleri sürdürme konusunda yaşadığı mali kapasitesizliğe; yükseliş çağında devletin pek çok işlevi devralmış ve merkezileştirmiş olması ve kamusal düzen ve denetimin iddialı standartlarını bizzat belirlemesi gerçeklerini ortaya çıkmıştır” (Hobsbawmn, 2014: 777). Refah kapitalizmi krizlerinin, (bir sonraki bölümde detaylı olarak tartışılacak olan) tamamen vahşi bir canavara dönüşen küresel kapitalizmi yaratmaya evrildiği böylelikle ortaya konmuştur. Bu bölümde yürütülen tartışmanın ardından liberal kapitalizmden yapısal olarak farklılaşan refah kapitalizme dönüşümünün, ekonomik şiddeti arttıran bir yapı olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2. Ekonomik Şiddet ve ‘Tüket’ilen İnsan

Refah kapitalizmi daha çok üretim ve daha çok tüketim ilkesi üzerine kuruludur. Refah devleti piyasa müdahaleciliğinin yanı sıra; başta aile olmak üzere insanların yaşam alanlarına müdahaleyi kapsamaktadır. Refah kapitalizminin tüketime teşvik edici sistemi ve dahi devlet işbirliği ile tüketimin dayatılması neticesinde, insanların meta fetişizmine bağlı kılınma projesinin başlatıldığı bir süreci geliştirmiştir. Refah kapitalizminin bir diğer ifadesi, insanların daha çok emek sömürsüne maruz bırakılması ve daha çok meta fetişizmine yönlendirilmesidir. Refah kapitalizminin kendini yenileyen şiddet üretiminin engellenememesinin ve yeniden üretiminin sağlanmasının neticesinde, insan ekonomik sistemin artan şiddeti altında ‘*homo economicus*’a daha fazla dönüştürülür ve kendine daha fazla yabancılaştırılır. ‘Tüketilen İnsan’ alt kategorisinde, refah kapitalizminin aşırı emek sömürsünü ve tüketim kültürünü dayatması ile birlikte insanın yabancılaşmasına neden olan ekonomik şiddet ‘tüketilen insan’ tanımlaması ile ortaya konacaktır.

Refah kapitalizmi mantığının öne sürdüğü özel işletme övgüsü, özel mülkiyette sınırsızlık arzusunun kamçılanması, kamu menfaati için eşitlikçi katılım ve şahsi girişimcilik ile özel çıkarın sınırsızlığı gibi övgü ile yüceltilen vaatler gerçeklikte karşılığı olmayan ütopyalardır. Bu ütopya emek veren ücretli çalışan ile kar amacı güden sermayeci veya işletmeci arasındaki kazanç farkını arttıran, piyasa sisteminin emekçi çoğunluğuna karşı güçlü azınlığının uyguladığı örtük şiddet yaratımının bir göstergesidir.

Birey, liberal piyasa sistemi ve liberal devlet yönetimi neticesinde kendine yabancılaşmaktadır. Emeğine yabancılaşan yoksunlar ve mülksüzler arasında kabaca iki ekonomik şiddet mağduru grubun olduğu söylenebilir: sermayenin ya da kapitalist devletin komutası altındaki emek sürecinde yaratıcı güçlerinin meyvesinden koparılanlar ile sermaye birikimine yer açmak için varlıklarından, yaşam araçlarından, tarihlerinden, kültürlerinden ve sosyallik biçimlerinden koparılanlar (ikinci grup neoliberalizm bölümünde irdelenecektir). Bourdieu (2000: 3-4)’nın ifadeleri ile, “Piyasa mantığının belirsiz yetersizlikleri, bir işin karşılığında verilen maaş kavramında

bile karşımıza çıkmaktadır. Bir iş için emeğin hak edişini karşılamayan, kepezelik olarak addedilecek bir ücretlendirme ile belirlenen maaş, piyasa sisteminin hakaretini bize gösterebilir”. Refah kapitalizminin hakim olduğu devlet sisteminde, daha fazla yoksullaştırılan ve daha fazla adaletsizliğe mahkum edilen bireyin, liberal dönemdeki gibi sendikal bir oluşum tarafından haklarının savunulması da engellenmektedir. Bireyin daha fazla ‘*homo oeconomicus*’a dönüştürülme projesi için refah devleti sürecinde insanın siyasal özneliği elinden alınmıştır. Oysaki Marksist proleter figürünün canlandırıldığı liberal dönemde sınıf ve emek bilinci sahipleri; nasıl sömürüldüğünü bilen, yabancılaştıkları emek gücünün savunuları için devlete tepki besleyen gruplardır.

Her tek bireyin devlet ve piyasa sistemi karşısında, insanların adalet arayışına girebilecekleri ve haklarını korumasını sağlayabilecek hukuki prosedürleri işletebilecek finansal kaynaklardan yoksun olmaları nedeniyle, kolektif bilinçle bireysel ya da kolektif hak taleplerinin sunulacağı ortamlar için liberal kapitalizm sürecinde sendikalar kurulmuştur. Tarih boyunca sermaye, tüm proleterleri ucuz ya da pahalı, yaşları ya da cinsiyetleri, dinleri ya da milletleri fark etmeksizin kullanılacak basit iş aletleri olarak kimliklendirdikleri için; bu kimlikler sermayenin, kendisini bir özelliğe sahip bulunmayan sadece bir kütle olarak ele alma eğilimiyle karşı karşıya gelişlerinde başkaldırmışlardır (Arrighi, 1993: 101). Ancak refah devleti süresince, sendikalar güçlünün karşısında her tekin hakkını korumak amaçlı üstlendikleri hak savunularını ve mücadelelerini; piyasaya ve devletlerin tahakküm gücünün işletilmesine yarayacak bir söyleme ve her tekin güçlünün karşısında haklarının ihlal edilmesine neden olan hareketlere dönüştürmeye başlamışlardır. Bununla birlikte sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve benzeri entelektüel oluşumların, hak koruyuculuğu görevlerini yerine getirmek yerine tek tek bireyler üzerinde tahakküm gücü oluşturmaları, ‘birey’in yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bu durumu, Gramsci’nin entelektüel ve moral önderlik tahakkümü adlandırması ile açıklamak mümkündür. Gramsci’ye göre bir toplumsal grup üstünlüğü iki şekilde kendini belli eder; ‘tahakküm’ biçiminde ve ‘entelektüel ve moral önderlik’ biçiminde. Bir toplumsal grup halihazırda resmi bir yönetsel güç kazanmadan ‘önderlik’ edebilmelidir ve aslında etmelidir çünkü gücü kullanmasının sonucu olarak bu toplumsal grup hakim hale gelir (Gramsci, 1971: 57-58). İktidar benzeri tahakkümü benimsemeleri ve hak koruyuculuğundan uzaklaşmaları neticesinde yalnızlaşan birey yabancılaşmaya daha fazla maruz bırakılır ki sendikaların

sistemin aracı haline getirilmesinin amacı da budur. Büyük şirketlerin refah kapitalizmine uygun yeniden yapılanma ve sanayisizleşme politikalarının dayattığı değişim neticesinde prekarya¹⁴⁹ olarak anılacak olan bu işçiler (Harvey, 2012: 249-250), yabancılaşmalarına dahi yabancılaşmış, haklarını korumakta ve uğradıkları piyasa şiddetine karşı birlik olma bilinçlerini ve enerjilerini kaybetmiş durumdadır.

Refah kapitalizminin yabancılaştırma yaratan bir başka unsuru, sosyal hakların artırılması vaadiyle kurulan vergi sisteminin ürettiği şiddetten kaynaklanmaktadır. Devlet, piyasa sisteminin dayattığı büyük endüstriyel organizasyonlara duyulan ihtiyaçlar veya ordu, bürokrasi gibi kendi aygıtlarının yönetimi için vergi sistemiyle kendi yurttaşlarına yüklenmektedir. Dünya piyasasının büyüklüğü ve karmaşıklığı düşünüldüğünde işlerin yürütüldüğü genel koşulların bilinmesi zorluklar içermekte olduğundan ‘yurttaş birey’ gerçekte kendi işlerini de bilemeyecek kadar kendine yabancılaştırılır (Gramsci, 2012b, 232).

Refah kapitalizminin yabancılaştırma yaratan bir başka unsuru, rekabet artışının ürettiği şiddetten kaynaklanmaktadır. Refah kapitalizminin yarattığı ekonomik sistem içinde temel ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yaşam mücadelesi veren birey, liberal ekonomi sistemine göre kendine yabancılaşma kapsamının genişletilerek üretildiği koşullara sokulmuştur. Rekabetin arttırıldığı piyasa koşulları, insanı faydaları için her türlü kötücül davranışı yapmasının normalleştirildiği bir tür olmaya itmektedir. Faydaları için her türlü kötülüğü yapmaya itilen birey erdemli olmanın getireceği mutlak özgürlüğünü kaybetmektedir. Van der Pijl (2014: 234)’in belirttiği gibi “Refah kapitalizmi ütopyası uygun adım ortaklaşacı köleliğe giden, Fordist fabrikasyon tipi öznelere yerini alabilme kapasitesine sahip olan ve yeniden canlandırılan erken-modern insanlık tipi üzerine inşa edilmiştir. ‘Mutlak doyuma sahip insanlar’ ile ortak ilişkiler kuran söz konusu bu yeni insan, sadece ‘rekabetçilik üzerinden kazanılan özgürlüğü bilir, ortak özgürleşme aracılığıyla elde edilen özgürlüğü değil’. Kapitalizmin vaadi olan bireysel özgürlükler ve sosyal haklar ideali gerçeklikte, devletin hak koruyuculuğu görevini ertelemesi neticesinde, bireyi ekonomik sistem içerisinde haklarının ihlal edildiği ve yalnızlaştığı bir yaşama mahkum olması anlamını taşımaktadır.

¹⁴⁹ Batı dilinde proleterya nazire olarak üretilmiş güvencesizlik.

Ekonomik sistemin içinde temel ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yaşam mücadelesi veren ancak sürekli rekabet koşullarına maruz bırakılan bireyin sosyal kimliği üzerinden kendine yabancılaşmasının yarattığı şiddet de ortaya konmalıdır. Piyasa sisteminin çıkarlarına uygun '*homo oeconomicus*' yaratma projesi bütünlüklü yürütülmektedir. Bireyin bütünlüğü liberal kapitalizmle siyasal özne ve ekonomik özne olarak parçalanmışken, refah kapitalizmi ile birlikte siyasal özne, ekonomik özne ve sosyal özne kimlikleri ile parçalanmıştır. Refah kapitalizmiyle bireyin siyasal özne kimliği pasifize edilmeye başlanmış neoliberal kapitalizmle tamamen yok edilecektir; sosyal özne kimliği önemli kılınmaya başlanmıştır çünkü kapital ekonomi insanların özel yaşamındaki davranış biçimlerini (tüketim alışkanlıkları, meta fetişizm, insanın kendini kişiliği ile değil görselliği ile sunmasının önemli olduğu vb.) de yöneterek kar rantını arttırma ve insanları sisteme daha fazla köleleştirebilmeyi (statüsüz bireylerin aşağılanması ile çalışmanın kutsallaştırılması, sosyal yaşamın devamlılığı için maaş gerekliliği vb) hedeflemektedir ki sosyal özne kimliğinin kullanılarak insanın bütünlüğünün parçalanması neoliberal devletin biyopolitika yürütme yöntemlerinin nesnesi olmaya kadar genişletilerek küreselleşme döneminde tamamen araçsallaştırılacaktır. Refah kapitalizminde sosyal kimliğe müdahaleyi ele alırsak, sistemin çıkarlarına uygun olarak insanların zihinlerinin ve davranışlarının değiştirilmesi için kültürlenme ve popülizm aracılığıyla sosyal yaşamın içeriği ve kodları belirlenir.

Refah kapitalizmi daha fazla üretim ve daha fazla tüketim mottosuyla yola çıktığı için insanların tüketici alışkanlıklarının yapılandırılması sürecin başat ilkesidir. İnsanlara sunulan bir imkan olarak gösterilen seri üretimle televizyonların her eve girmesi aslında basın yayın aracılığıyla insanların zihinlerinin ve davranışlarının sistemin çıkarlarına uygun biçimlendirilmesi yönünde kolaylıkla kullanılan bir yöntemdir. Örneğin reklamlar ile insanların daha fazla tüketim yapması için yönlendirilmesi mümkün kılınır; filmler veya diziler ile insanların zihinlerini ve davranışlarını etkileyecek kültürel yeni kodların oluşturulması sağlanır. Bu sürecin küreselleşme döneminde daha fazla yapılandırılmış biçiminden üretilen kolektif şiddet türleri ve genişletilmiş kapsamı detaylı olarak 'Neoliberal Devlet ve Şiddet' bölümünde tartışılacaktır.

Tüketiciliği ve rekabeti öncülleyen refah kapitalizminin ürettiği kültürlenme ile popülizm furyasına kapılan bireyin kendini algılama ve algılatma çabası, sosyal yaşamı da kapsayan kolektif şiddeti üretmektedir. Medya ve popülizmin girdabında bireye kendini algılama ve algılatma çabasında sosyal kimlik üzerinden bir çeşit rekabet ortamı olarak dayatılmaktadır. Mülk sahipliği gösterişi ve popülerliğin sistem tarafından bir arzu nesnesi haline getirilmesiyle, birey kendine ait olmayan bir kimlik yaratımına özendirilerek kendine daha fazla yabancılaştırılmaya sevk edilir. Tüketici popülist kültürlenme şiddetinin en dramatik biçimi ise, popülizmden kurtulma çabasına giren herhangi bireyin bu kültürlenmeden tamamen kaçınmasının mümkün olmadığı gerçeğidir. Refah kapitalizminin şiddeti yeniden üretiminin engellenememesinin bir nedeni, bireysel haklar aktivizmi idealinin sistem tarafından yönetilmesidir. Tüketici kültür yaratımı, alternatif kültürlenme yaratımı dinamiklerini kontrol ederek piyasa sistemine fayda sağlayacak biçimde organize etmektedir. Sistemin kendini koruyan popülist dinamikleri aracılığı ile alternatif görüşlere sahip olduğu varsayımındaki protest kişi ya da otonom olma çabası ile hareket eden bireylerin çoğunluğu tekrar otomat olmakla mahkum edilme döngüsünden çıkamamaktadır. Bu bireyler sistemin karşısında, sistem insanı olmaya zorlandıkları için örtük şiddete maruz kalmakla birlikte, oluşan farklı grupların (cemaatler vb.) birbirlerine farklılık veya üstünlük iddiaları ile girdikleri rekabet açık(çıplak) şiddeti üretmektedir.

Özgürlük, refah, mülkiyet sınırsızlığı ve daha fazla sosyal hak vb. masallarla öne sürülen refah kapitalizmi yalnızca insanların daha fazla yabancılaşmaya maruz kalarak ‘insanın tüketilmesine’ neden olan ve kapitalist erklerin çıkar döngüsünü sağlamak amaçlı insanların meta fetişizm, popülerlik vb. sanal tatminlere yönlendirilerek uyutulmaya başlandığı haksızlık ve şiddet üreten bir sistemdir. Bir sonraki bölümde detaylı irdeleneceği üzere Neoliberalizmle insanın yok olmasına kadar ilerleyecek sürecin sistem tarafından temel unsurlarının kemikleştirildiği ve insanın tüketildiği dönem olarak refah kapitalizminin adaletsizlik ve şiddet üreten yapısının bir örnekle açıklamak mümkündür. Refah kapitalizminin bir yüzünde izlediğimiz illüzyon, zenginliğin her şeyi elde etme gücü verdiği masalının figürü olarak gösterilen küresel ekonomik erklerden (Amerikan İç Savaşında savaş gelirleriyle kalkınarak bugüne gelen Rockefeller ailesinin üyelerinden olup dünya imparatorluğu gibi söylemleriyle dikkat çekerek tepki toplayan) David Rockefeller’ın yaşam süresini uzatmak için keyfi organ

nakli ameliyatları olması için yasaların esnetilmesi iken, refah kapitalizminin diğer yüzündeki gerçeklik fil dişi sahillerinde kakao üretimi için yıllar ve yıllardır emek veren işçinin çikolatayı ilk defa bu konuda araştırma yapan muhabirin ikramı ile tatma imkanını elde etme dramadır (<http://worldnewsdailyreport.com/david-rockefellers-sixth-heart-transplantsuccessful-at-age-99/>, <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-abdli-unlu-milyarder-david-rockefeller-oldu> 40401463 <https://www.youtube.com/watch?v=dQIVenWyxTs.>).

Özetle, sermayedarlar ve devlet sendikal yönetimlere insanların siyasal kimliklerinden vazgeçmesi ve ekonomik kimliklerine indirgenmeleri için baskı yapmaktalardır. Kolektif hak savunuculuğu ise, ekonomi-politik hakimiyetin şiddetini kabul eden totaliter itaat hareketine dönüşmüştür. İnsanın ekonomik şiddete karşı hakkını arama çabasının engellenmesi ve kendini savunacak sendikalar vb. legal oluşumların olmaması, daha fazla baskı altında hissederek yalnızlaşan insanı aidiyetlik arayışına itmektedir. Bu baskıcı politikalar zamanla legal birliktelikle aranacak hakların ya da gösterilecek direnişlerin, cemaatler gibi illegal birlikteliklere doğru kaymasına neden olacaktır. Neoliberal toplum içerisinde kendini daha fazla gösterecek olan cemaatleşmenin kendini görünürlüğünü arttırması refah devleti toplumsallaşmasında başlamıştır. Bu şiddetin sonucunda kapitalizmin özgürleştirilen birey savunusu gerçeklikte; eşitsizlik içinde yoksunluk ve yoksulluğun şiddetine maruz bırakılmış, aşırı üretimin artı değer birikimi için yaratılan koşullarda otonomluğunu kaybetmiş, tüketime ve metaya bağımlılık geliştirmiş, otomat ve emeğine yabancılaşmış bireyler fenomenine dönüşmüştür. Sistemin insanları yabancılaştırmaları, yalnızlaştırmaları ve ekonomik şiddetin yıkıcı gücü neticesinde, karşı devinim gelişir insanlar cemaatleşmelere sığınmaya başlar. Polanyi'nin ikili devinim olarak adlandırdığı toplumdaki bu dönüşümün şiddet üretimi bir sonraki bölümde detaylı olarak irdelenecektir.

2.2. REFAH DEVLETİ VE SİYASAL ŞİDDET

2.2.1. Politik Sistem, Egemenlik ve Siyasal Şiddet

Modern devletin, liberal devlet biçiminden refah devletine dönüşümünde gerçekleşen politik sistem yapılanması, devletin müdahaleci baskısı neticesinde tahakkümünü arttırmasına neden olmuştur. Tüm ekonomi politik düşünce akımları, siyasetin meşruiyetini ve toplumların yaşantılarını etkilemektelerdir. Modern devlet yapılanması sürecinde egemenliğin gücünün tarafından şiddetin meşrulaştırılması üzerinden biçimlenmesi, refah devletinde egemenin tahakküm yetkisinin arttırılması serbestliğine neden olmuştur. Refah devleti sürecinde politik ilkelerin artırılan tahakküm yetkisi üzerinden belirlenmesi (birçok modern devletin) anayasalarının temelini oluşturan insan hakları ilkelerinin korunmasını ve hukuki düzenlemelerin adaleti sağlamasını engellemektedir. Tezin bu bölümüne ilişkin çağın siyasal sorunlarına iktidar ve devlet aygıtları kavramları kapitalist üretim ilişkileri göz önüne alınarak irdelenecektir.

Refah kapitalizminde ortaya konduğu üzere devlet bir taraftan müdahalecilik ile ekonomiye karşı üstün güç olmaya çalışırken, diğer taraftan uluslararası kurumlar ve şirketler aracılığıyla ulus devletlere yapılan baskılar neticesinde ekonomik erklere bağımlılığını arttırmaya başlamıştır. Refah devletinin ikili gerilime karşı egemenliğini ve üstünlüğünü korumaya devam etme çabası siyasal şiddet üretimini arttırmasına neden olmaktadır. İmdi egemenliğini güçlendirmek için tahakkümünü arttıran refah devletinin yapısal değişikliklerle meşruluk elde etmek için oluşturduğu politik sisteminin ürettiği siyasal şiddeti detaylandırmak gerekmektedir.

Marx (2004: 25)'in devletin sermaye sahiplerine hizmet eden, güç eşitsizliklerini arttırarak mağdur gruplar oluşturan egemen sınıfın elindeki bir tahakküm aracı olduğu görüşü ve Arendt (1997: 45-46)'in de belirttiği gibi şiddetin iktidarın en çok göze batan dışı vurumu haline geldiği gerçeği bu bağlamda önemlidir. Modern devlet, modern sanayinin hükümranlığına girmiştir. Devletin yürütme organının ise bütün burjuvazinin ortak işlerini idare eden bir komiteye dönüştüğü söylenebilir. İktisadi durumun temel olması nedeniyle, anayasalar, hukuk kalıpları ve zihinlerindeki akisleri yaratan siyasi,

hukuki, felsefi teoriler üst yapının çıkarlarına hizmet eden unsurlar olarak araçsallaştırılmaktadır, bir başka ifade ile üst yapıya göre ‘ayak takımı’ olarak gördükleri alt yapı işlerini yaptırdıkları kapitalist düzenin kutsal ordusudur. Modern devlet politikaları toplumu iki düşman kamp (burjuva ve proletarya) olarak bölen bir yapıdır (Marx ve Engels, 1979: 184-185; Marx ve Engels, 2004: 22-25; 92, Marx, 2018: 53-55). Marx’ın dikkat çektiği servet ve güç eşitsizlikleri dünyanın hemen her yerinde artış göstererek devam etmesi şiddetin sürekli üretimine neden olan faktörlerden biridir. Sermaye getirisinden daha büyük pay talep edenler, emekçiler üzerinde daha fazla denetim kurmakta, eşitsizlikler derinleşmekte ve insanlar kendi hayatları üzerindeki denetimlerini kaybetmektelerdir (Greider, 2003: 53). Refah devletinde üst yapının müdahaleci baskısı altında alt yapı daha fazla şiddete maruz kalmaya başlamıştır.

Dünyanın siyasal sorunları artık tamamen ekonomi kökenli olmaya başlamıştır. Ekonomik krizler ile baş edebilmenin yolu kamu otoritesinin restorasyonuna bağlı olmaya başlamıştır ve bu bizi kararları alan yetkililerin (ulusötesi, ulusal, alt ulusal ve küresel, tek tek ya da bileşik halde) niteliği ve alanı sorunu ile haklarında karar aldıkları insanlarla ilişkilerinin nasıl olacağı sorunu karşısında bırakmıştır (Hobsbawmn, 2014: 779). Liberal devletten refah devletine evrilen politik sürecin kapitalizme göre biçimlendirildiği şu şekilde özetlenebilir; kapitalist dünya ekonomisinin ikinci dünya savaşını takip eden ilk iki on yılda tarihin en büyük patlamasını yaşaması refah devletini oluşturan politik yapısal dönüşümün yoğunlaşmasını arttırmıştır. Ancak altmışlı yılların bitmesinde ise ekonomik patlamanın sona ermesi, büyümenin yavaşlaması ve siyasal güvensizliğin artmasıyla nitelenen bir dönem başlamıştır (Fröbel, 1983: 11).

Ulusötesi karar almada, en güçlülere de kapsayan en zengin ülkeler oligarşisinin ortak kaynaklarını temsil eden büyük uluslararası kredi ajanslarının küresel yöneticileri aracılığıyla süreç işlemekteydi. Zengin ile yoksul arasındaki uçurum genişledikçe, bu türden küresel gücün faaliyet alanı da artmıştır. İlk sorun 1970’lerden beri, siyasal olarak ABD’nin desteklediği Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu’nun sistemli biçimde serbest piyasa ortodoksisinden, özel girişim ve küresel serbest ticaretten yana işleyen bir siyaset izlemesine geçişi olarak görülmelidir. Küresel karar oluşturma, taşıdığı potansiyeli gerçekleştirmek için bu türden siyasetlerini değiştirmeliydi. İkinci sorun ise, yönetim sorunlarıyla ilgiliydi. Sıradan insanların yüzyılında sıradan insanların

rolünden gelen ikilemdi. Bu, hükümetin ‘halkın’ ya da ‘halk için’ olabileceği ancak ve halk tarafından ve de halkın seçtiği meclis tarafından bile yürütülemediği açıktı. Sorun demokratik siyasetin zorluklarına ilişkindir (Hobsbawmn, 2014: 779). 1960’lar ile 1970’lerin başında toplum içindeki sınıflar, toplumlar arası sömürü çekişmesi, sınıf mücadelelerine sonucunda tehlikeye giren piyasa sistemi krizi sonucunda sermaye egemenliğinin dünya geneline yayılma ihtiyacı; solun güçlenmesine ve rakip oluşumlara karşı yanıt vermek üzere birbiri ardına gerçekleştirilen müdahaleler ve terör korkusu, gerilim stratejileri ve fiili şiddet, toplumsal gelişimin ve siyaseti değiştirmenin çelişkili gerekçesi olarak yeni bir şiddet üretim yapısı olan refah politikalarından (bir sonraki bölümde ele alınacak olan) neoliberal politikalara geçişin alt yapısını oluşturan hegemonik formül olarak öne sürülecektir (Van Der Pijl, 2014: 229-230).

İlk olarak refah devletinin ekonominin etkisinde politik yeni bir sürece geçiş olduğunu detaylı irdeleyerek şiddetle ilişkisi ortaya konacaktır. Mandel’e göre, “geç kapitalist devletin büyüyen hipertrofisi ve büyüyen özerkliği tarihsel olarak pürüzsüz sermaye valorizasyonu (değerlenme) ve artı değer realizasyonunun¹⁵⁰ artan zorluklarının doğal bir sonucudur”. Sermayenin kendi iktidarını otomatik ekonomik süreçlerle konsolide etme yeteneğine olan güvenini yitirmesi karşısında, devletin doğrudan ekonomik rolü; sınıf antagonizmalarını yenebilen, kesintisiz büyüyeabilen, sürekli tüketimi arttırarak ‘çoğulcu toplum’ kuran, teknolojik üstünlükte ve her şeye gücü yetebilen bir devlet efsanesine evrilme olmuştur (Mandel, 2008: 642-643). Refah kapitalizmi döneminde, az sayıda insanın istediği sonuçların meydana gelmesinin demokrasinin özelliği olarak bakılması ilkesinin hükümetin samimiyetsizlik söylemi olduğunu ve serbest piyasa sistemi içinde mümkün olamayacağını itiraf eden Hayek, çıkar gruplarının korunduğunu kendi ifadeleri ile şu şekilde açıklamıştır:

Trajik yanılgı, demokratik usullerin benimsenmesinin hükümetin gücü üzerindeki bütün diğer sınırlamalardan vazgeçmeyi mümkün kıldığı idi. Bu aynı zamanda, hükümetin demokratik biçimde seçilen yasama (meclisi) tarafından denetlenmesinin geleneksel sınırlamaların yerini alacağı inancını taşıdığı; oysaki gerçekte özel gruplar lehine belirli bir eylem programını desteklemek için teşkilatlı çoğunluklar oluşturma gereği, yeni bir keyfilik ve tarafgirlik kaynağını gündeme getirmiş ve çoğunluğun ahlaki ilkeleriyle uyuşmayan sonuçlar doğurmuştur. Göreceğimiz gibi, sınırsız iktidara sahip olmanın paradoksal sonucu, temsili bir organın, kabul ettiği genel ilkeleri egemen kılmasını

¹⁵⁰ Artı değer realizasyonu: İşçiler tarafından üretim sürecinde üretilen ve dolayısıyla bu üretim tamamlandığında metarlarda içerilen artı-değer kapitalistler tarafından ancak para biçiminde mal edinilir –başka bir deyişle, söz konusu metalar satıldıktan sonra. Dolayısıyla artı-değer realizasyonu, metaların içerdikleri artı-değerin bir kısmının ya da tamamının sahipleri tarafından mal edinilmesine izin veren bir piyasa fiyatı üzerinden satışını içerir (Mandel, 2008: 777-778).

imkansızlaştırır, zira böyle bir sistemde temsili meclisin çoğunluğu, bir çoğunluk olarak kalmak için, elinden geldiği kadarıyla, özel yararlar bahşederek çeşitli çıkar gruplarının desteğini satın almak zorundadır (Hayek, 2012: 446).

Refah devleti, rıza olmadan rızadan gelişen bir siyasal sistemdir. Refah devleti düzeninde halkın itaat etmesi gerektiği fikri neredeyse kimse tarafından sorgulanmayan bir gerçeklik halini almıştır. Demokrasilerde yönetilenlerin rıza gösterme hakkı vardır ama daha fazlası yoktur. Refah devletinin terminolojisinde, nüfus ‘seyirci’ olabilir ama ‘katılımcı’ olamaz. Katılım hakları zaman zaman asıl gücü temsil eden liderler arasında seçim yapmak dışında değildir. Bununla birlikte, halk toplumun başına ne geleceğinin belirlendiği ekonomik arenadan dışlanmalıdır. Siyasi arena, bu biçimde yapılandırılmıştır (Chomsky, 2012: 40-41). Demokrasinin sağlanabilmesi, ‘herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre’ ilkesi gerçekleştirilebildiğinde mümkün olabilecektir. Bunun mümkün olması için ise kol ile kafa emeği arasındaki çelişkinin ortadan kalktığı, emeğin hayatın başlıca bir doğal zorunluluğu haline geldiği, üretici güçlerin ileri derecede geliştiği bir aşama gereklidir. Fakat bu noktada bütün sınıf ayrıcalıklarının kaldırılması yerine devlet’in ‘bütün toplumsal ve siyasi eşitsizliklerin kaldırılması’ söylemi de eleştirilmektedir, belirli bir eşitsizliğin daima var olacağına değinilir (Lenin, 1975: 43). Bu bağlamda, Jessop (2009: 389)’a göre refah devleti şu şekilde açıklanabilir:

Refah devleti, kendi buyruksal koordinasyon güçlerini, ekonomik kaynaklarını, faaliyetlerini, bilgi tabanlarını ve örgütsel istihbaratını kullanan, kentsel, bölgesel ya da ulusüstü birikim stratejisi lehine mevcut söylemlere karşı gelen ekonomik ve toplumsal politikaları destekleyen bir yapıdır ...Devlet sermaye birikimi için gereken biçimsel olarak rasyonel yasal düzen ve mülkiyet haklarının korunması gibi genel dış koşulları, toprak, para, emek ve bilginin kurgusal metalaştırmasının kapsamına ve sonuçlarına karşı koyarak değişen güçler dengesini, sermayenin üretim sürecinde emek-gücünü denetleme hak ve kapasitelerini güvenceye alan, kapitalist çelişkiler ile ikilemlerin özgül politik örgütlenme ve toplumsal seferberlik durumlarıyla ilgilenen bir yapıdır (Jessop, 2009: 89).

Demokrasinin suçlarının kınanması temelinde demokrasi=sınırsızlık=toplum denklemi, üç boyutlu bir işlemi varsaymaktadır; demokrasi bir toplum biçimine indirgenmelidir. Bu toplum biçimini eşitlikçi bireyin hükümranlılığıyla özdeşleştirip sendikal mücadelelerden azınlık hakları taleplerine ve kitle tüketimine kadar tamamen farklı olan her türden özelliği eşitlikçi birey kümesinin altına sokmaktır ve son olarak bireyci kitler toplumunu kapitalist ekonominin mantığına içkin olan sınırsız büyümenin sorumlusu olarak göstermektir. Kitle tüketiminin gelişmesiyle birlikte, tüketim kendini

gerçekleştirme tahakkümü altında hazcılık temelli bir bireyselleşme yaşanmıştır. Böylesi bir hazcılık ise, kapitalist sanayinin gelişmesiyle politik eşitliğin elde edilmesine birlikte destek veren püriten gelenekle bağın kopması anlamına gelmektedir (Ranciere, 2017: 26-27).

Locke'un ekonomik anlayışına uyumlu tasarımlanan liberal devletin toplumsal ve ekonomik kalkınmadaki rolüne karşı çıkılmaktadır; yeniden paylaşım, planlama ve kriz yönetimi araçlarıyla birlikte devlet soyut bireyin gerisinde durmalıdır. Mikro ekonomik mantık ile bireyin ihtiyaçları ve kamusal seçim neticesinde ekonomik sorunların çözülebileceği öngörülmüştür (Van Der Pijl, 2014: 235). Ancak, kapitalizmin dönüşümü karşısında soyut bireyin ihtiyaçları veya 'görünmez el', piyasa krizlerine çözüm olamamıştır. Liberalizmin görünmez el tasavvurunun işlememesi neticesinde, refah devleti müdahaleciliğini arttırarak piyasaları dengeye getirme çabasını girişmiştir ancak bu süreç eşzamanlı olarak devletin tahakküm gücünün şiddet derecesini ve kapsamını arttırması anlamına gelmektedir.

Keynes'in genel teorisinin temel kurgusu piyasa sistemin kendi başına bırakıldığında istikrarlı bir tam istihdam dengesine ulaşmasının mümkün olamayacağıdır. Çünkü Say yasasını eleştiren Keynes, toplam arzın her zaman toplam talebe eşit olamayacağını, bunun ancak tesadüfen gerçekleşebileceğini savunur. Üretim ve tüketim kararlarının farklı birimler tarafından verilmesi ile karar kümesinin birbiriyle uyumsuzluğunun kaldırılması ekonomiye müdahale ile mümkündür (Özel, 2013: 107-115). Böylelikle, üretim ve tüketim dengesi sağlanabilir. Özel (2013: 112)'in değindiği gibi, toplumun tüketim eğilimi tarafından belirlenecek tüketim miktarı ile yatırım hacmi, Keynes'in teorisinin temelidir. Refah devleti ulusal egemenliğini müdahaleciliği ile güçlendirme politikası yürütmüştür. Devlet özel mülkiyet haklarını, hukukun üstünlüğünü ve özgürce işleyen piyasa ve serbest ticaret kurumlarını gözetmesi gereken bir yapı haline geldiği için, devlet piyasayı ne pahasına olursa olsun korumak amacıyla tekelindeki şiddet araçlarını sınırsızca kullanmaktadır (Harvey, 2015: 72). Devlet ulusal politikalarını şiddet üretimini arttırarak uygulamaktadır.

Diğer taraftan refah devletinin uluslararası düzenin yapısal dönüşümüne uyum sağlamak için kendi politikalarını belirleme zorunluluğudur. Uluslararası düzenin şiddetine ve baskılarına çift yönlü maruz kalması neticesinde refah devleti egemenliğini koruma

refleksi ile şiddet üretimini arttırmaktadır. Uluslararası düzenin yapısal dönüşümünün yarattığı baskının ilk unsuru, ulus ötesine geçmeye başlayan piyasa sisteminin işletilebilirliğinin ulus devlet yönetimlerinin milletler arası ekonominin hızına yetişebilecek siyasi birimlere devredilmesi ile mümkün olabileceği dayatmasıdır. Ulus devletler iç-politikalarında, kozmolit sorumluluğa sahip devletler birliğinin bağlayıcı nitelikteki ortak çalışma programlarına dahil edilmek zorunda bırakılmışlardır (Habermas, 2002: 65-69). İngilizce konuşulan Batı ile endüstrileşmesinin gerisinde kalan Almanya, İtalya ve diğer ülkeler arasındaki fark sonucunda, refah devletinin bir çeşit yeni küresel burjuva demokrasisi inşa ettiği eleştirilerine neden olmuştur (Van Der Pijl, 2014: 229).

Ulusötesi piyasa sisteminin temellerinin atılması, gelişmiş ülkeler tarafında kurulan yeni kurumlar aracılığı ile uluslararası egemenlik sağlama çabasına dönüşmüştür. Keynes'in ekonomik planı ve Avrupalı efendilere hizmet eden kurumların yapılanması şu şekilde meydana gelmiştir:

1930'lerde yaşanan küresel ekonomik bunalımlara karşı önlem amaçlı yapılan toplantıda John Maynard Keynes, basit bir reçete öne sürmüştür: toplam talep yetersizliği ekonomik çöküşleri açıklıyordu, devlet politikaları toplam talebi teşvik edebilirdi. Para politikasının etkisiz olduğu durumlarda devletler maliye politikalarına yönelebillerler bunu da harcamaları artırarak ya da vergileri azaltarak yapabilirlerdi...IMF de Dünya Bankası¹⁵¹ da 1944 yılının Temmuz ayında New Hampshire eyaletinin Bretton Wood kasabasında yapılan BM Para ve Maliye Konferansı'nın sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım ardından Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımlardan kurtarmak için finans sağlama çabasının bir parçası olarak İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte ortaya çıkmıştır. IMF ekonomik istikrarı sağlamak için küresel düzeyde bir kolektif faaliyete ihtiyaç olduğu inancına dayanılarak kurulmuştur Bu görevi, toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapmayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olmayan ülkelere uluslararası baskı uygulatarak yerine getirecekti. Gerektiğinde ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talebi kendi kaynaklarıyla canlandıramayan ülkelere likidite de sağlayacaktı. Küreselleşmeye başlayan ekonominin istikrarı sağlama görevi IMF'ye verilmiştir (Stiglitz, 2002: 32-34).

Uluslararası düzenin yapısal dönüşümünün yarattığı baskının ikinci unsuru, refah devleti döneminde güçlü devletlerin uluslararası kurumlarla ulusal devlet egemenliğine müdahaleye başlamasıdır ve bu durum neoliberal devletin egemenliğini neredeyse tamamen küresel erklere devretmesi sürecinin başlangıcını yaratmıştır. Ulus devlet

¹⁵¹Halkın kafasında çoğunlukla karıştırılan bu iki kurum, kültürleri, tarzları ve görevleri açısından belirgin karşıtlıklar göstermektedir: biri küresel istikrarı korumaya adanmıştır, diğeri ise yani Dünya Bankası yoksulluğu yok etmeye kendini adanmış gözükmektedir. Her ikisinde de üç haftalık görevlerle gelişmekte olan ülkelere giden ekonomist ekipleri olsa da Dünya Bankası, ekibinin önemli bölümlerinin yardım etmeye çalıştıkları ülkede sürekli olarak yaşamasını sağlamak için çok uğraşır; IMF ise genellikle yetkileri sınırlı tek bir yerleşik temsilci bulundurur. IMF programları genellikle Washington'dan dikte edilir ve ekip üyelerinin maliye bakanlıklarında ve merkez bankalarında sayılara gömülüp başkentlerdeki beş yıldızlı otellerde keyif çıktıkları süreler içinde şekillenir. Aradaki bu farkta sembolik olmanın ötesinde bir şey vardır: bir insan kırlarına gitmeden bir ülkeyi tanıyamaz ve sevmeyi geçiği (Stiglitz, 2002:45-46).

sınırlarına alternatif olarak; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 1961), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO, 1949) gibi askeri bloklaşmalar sayesinde değişik sınırlar oluşturulmuştur. İktisadi sahada Uluslararası Para Fonu (IMF, 1945), Dünya Bankası (WB, 1944) veya Birleşmiş Milletler bünyesinde doğan teşkilatlar(*special agence*)ın dünya çapında koordine edilmesi ile yaygınlaştırılan uluslararası kurumların baskıları aracılığıyla ulus devletlerin hakimiyeti küresel güçlü devletlere devredilmiştir (Habermas, 2002: 89-90). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNCTAD) gibi çok sayıda BM örgütü, IMF ve Dünya Bankası'ndan gözle görülür şekilde farklı görüşlere sahiptir. Örneğin, IMF'nin işçi haklarına az önem vermesi Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nü endişelendirmektedir (Stiglitz, 2002: 32) ancak sonuçta güçlü devletlerin güçsüz devletlerin egemenliğine müdahale etmesi engellenmediği gibi güçlü devletlerin güçsüz devletlere uyguladığı şiddet artarak devam etmektedir. Bu da son kertede ulus devletin egemenliğini koruma amaçlı karşı şiddet üretmesine ancak şiddetini kendi vatandaşlarına göstermesine neden olmaktadır. Ekonominin etkisiyle yaratılan şiddet sarmalı en nihayetinde her tek bireyin bilhassa güçsüz devletlerin vatandaşı olan bireylerin hem küresel güçlerin şiddetine hem de kendi devletinin yönetim politikalarının şiddetine çift yönlü olarak maruz kalması sonucunu yaratmaktadır.

Böylelikle devletin kendi tekelinde bulundurması gereken egemenlik bir başka ifade ile liberal devlet anlayışıyla her tek vatandaşın haklarının emanet edildiği egemenlik; refah devleti anlayışında bir taraftan devletin piyasa koruma amaçlı müdahaleciliği ile insan haklarını ihlal eden şiddet üretimine diğer taraftan uluslararası erklerin egemenliğine teslim edilmeye başlanmıştır. Refah devleti, dünya iktisadi karşısında; kontrol kabiliyetini ve gücünü yitiren, karar mekanizmalarında meşruiyet eksikliği yaşayan ve meşruiyet temin edici idari ve düzenleme hizmetleri sunmada yetersiz olan sermaye güdümünde bir yapıya dönüşmüştür (Habermas, 2002: 27). Kişilerin maruz kaldıkları şiddet veya hak ihlallerine karşı muhatap alacakları gücün kimliği tartışmalı hale gelmiştir. Güçsüz devletlerin egemenliği, güçlü devlet hegemonyasının yaptırımları altında kalmaya başlamıştır.

Devletin ekonomik ve toplumsal hayata müdahalelerinin kapsamının genişlemesi; yasaların, kararnamelerin ve yönetmeliklerin ekonomik sistemi korumaya yönelik

geometrik ilerlemesi neticesinde profesyonel politikacıların pratikte yeni yasa formüle etmelerini gerektirirken politikacılar gerekli yeni yasaların önemini ve etkisini anlamaktan dahi acizdirler. Refah devletinde, yönetim anlamındaki hükümetin kendisi kapitalist işbölümünün kurallarına itaat eden bir kurum haline gelmiştir. Devlet makinesi bizzat piyasa sisteminin düzenine uygun hiyerarşik bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Sermaye sahibi sınıfın çıkarlarının korunmasını dayatan yönetim süreci çoğu zaman resmi devlet kurumlarının (birkaç önde gelen politikacının işin içinde olması haricinde) tamamen dışında gelişmeye başlamıştır; vakıflar, politika planlama grupları, düşünce kuruluşları vb tarafından aracılık edilir. Bu aracılık devlet aygıtının ya da hükümetin belli dallarına bu kararları tavsiye eden ya da öneren görev güçlerine kadar uzanmaya başlamıştır (Mandel, 2008: 646-649).

Refah devleti politikalarının ekonominin etkisi altında kalarak yönlendirilmesi ya da egemenin ürettiği şiddet mekanizmalarına politikacıların bireysel sessizlikleri, çarkın bir parçası olduklarının göstergesi olmakla birlikte refah devleti siyasetinin bir özelliğidir. Bourdeiu (2000: 5)'ya göre böylelikle politikacılar insanları harekete geçirebilecek idealler taşımayan bir sessizlik içinde, siyaset faaliyetinin tanımını değiştirmişlerdir. Diğer taraftan siyasetin profesyonelliği refah devletinde şu anlama gelmektedir; siyaset biliminin okullarda öğrenilmeye başlaması ile eski moda görünümünden kaçınmak isteyen çıkarıcı siyasetçi olmak; partilerde kariyer yapmak için siyaset profesyonelliği olarak adlandırılan (sürü psikoloji ya da sessizlikle elde edilecek çıkarları teşvik eden) şartları kabul etmek, okullarında öğrenilen liberal siyaset bilimi anlayışı ve ekonomik rasyonalitenin dilini kullanmaya mecbur olmalarıdır.

Hem seçimlerde gözlemlenen her şeye kadir medya tarafından büyülenen kamuoyunun kaçabileceği bir yer olmadığı için hem de kamu yetkilileri kamuoyunun hiçbir katkıda bulunmadığı daha fazla karar almak zorunda kaldıkları için demokrasinin işletilebilir olması zorlaşmıştır. Özel şirketleri ve üst ulusal yetkilileri koruyan politikalar kuşkusuz demokratik olmayan rejimlerdir. Ancak yetkilerin bu grupların çıkarlarını koruyan kararlar almaları sık sık seçmen çoğunluğunun muhalif olduğu kararlar almalarına sebep olmuştur. Seçmenlerin karardan hoşlanmamasına rağmen genel çıkarlar bakımından arzulanabilir olduğuna inanıyorlardı. Ancak, yüzyılın sonunda durum daha da kötüleşmiştir. Politikacılar seçim süreçlerinde mali konularda yalan söylemişlerdir.

Hükümetler teknik ve bilimsel danışmanlıklar olarak ortak bir yargıya varmaya çalıştıkları dönemler geride kalmıştır. Kriz on yılları siyasal uzlaşmayı zayıflatmıştır. Demokratik sistemlerin içinde karar alma yetkisini politikacılardan korumak kolay değildir. Tasasız karar alanların çoğu demokratik siyasetlerden kaçanlardı. Sınıfsal temele dayanan, ideolojik ya da her ikisini ifade eden örgütlü kitle partilerinin zayıflaması erkekleri ve kadınları siyasal bakımdan faal yurttaşlar haline getiren başlıca toplumsal mekanizmayı tasfiye etmiştir (Hobsbawmn, 2014: 781-783). Sosyal haklar ve sosyal adalet vaatlerine karşın, ekonomi-politik anlayışlar arasında yaygın olarak şiddet üretici mekanizma haline gelmesine rağmen refah kapitalizmine sadakat, dönemin çoğu siyasetçisinin kariyer devamlılıkları ve liyakatleri için gerekli tavır olarak benimsedikleri bir yol haritası olmuştur.

Sosyal adalet devleti anlayışının yükseliş çağı olan refah kapitalizmi sürecinde, devletin pek çok işlevi devralmış olması ve kamusal düzen ile denetimin iddialı standartlarını bizzat belirlemesi gerekliliği, yurttaşlarına sağladığı hizmetleri sürdürme konusunda yaşadığı mali kapasitesizlik sonucunu yaratmıştır (Hobsbawmn, 2014: 779). Refah devleti, siyasal özneyi pasifize etmiştir; refah kapitalizmi, tüketime aşırı teşvik ile tüketici ve meta fetişisti yabancılaşmış toplumu ve ‘tüketilen insanı’ yaratmıştır. Tüketici egoizmi ise, siyaseti daha önemsiz ve daha az cazip hale getirmiştir. Tüketici egoizminin etkisindeki kitleler ise, yaşanan şiddetin trajik gerçekliğine gözlerini kapatarak kendilerine sunulan medya görsellerine inanma kolaylığını ve siyasal yaptırım haklarına yabancılaşmayı tercih etmekteledir.

Refah devleti bir taraftan refah kapitalizmi ilkelerine göre ulusal ekonomiye müdahaleciliğini arttırmakta iken diğer taraftan uluslararası kurumların eziciliği altında esneklik gösterme zorunluluğu karşısında egemenliğinin sürdürülebilme için çözümü tahakküm gücünü arttırmada arayan bir yapı haline dönüşmüştür. Refah devletinde liberal devlete kıyasla şiddetin derecesi ve kapsamı arttırılmış, orantısız açık (çıplak) şiddetin sıklıkla baskı aygıtı olarak kullanılması ile tahakkümün meşrulaştırılması imkansız hale gelmiştir. Poulantzas’ın değindiği gibi devletin şiddetini arttırmasına neden olan bir diğer önemli etmen sınıf çatışmasının dengelenmesi ile ilişkilidir. Polis devleti olmaya başlayan refah devletinde, baskı kurumlarının yoğun eylemine işaret

eden şey, aslında hegemonik sınıfın egemenliğini koruma çabası olarak analiz edilebilir (Poulantzas, 2014: 262).

İnsanın olanaklarını gerçekleştirecek koşulların yaratılması, insanın haklarının ve onurlarının korunması devletin yükümlülüğünde iken; devletin tahakküm gücünü arttırdığı politikalar genel anlamda toplumda güvensizliğe yol açar, özel anlamda ise şiddete maruz kalan vatandaşın suçluluk veya utanç gibi duygular yaşamaları sonucunda kendisine saygısını ve olanaklarını gerçekleştirecek ideallerini yok olmasına, onuru kırıldığı ve hakları ihlal edildiği için değersiz hissetmesine neden olur. Aslında tahakkümün arttırıldığı süreç egemenliğin pekiştirilmesi sonucunu yaratmadığı gibi aksine bir otoritenin varlığının imkansızlığına yol açmaktadır (Malamud-Goti, 1996: 121). Refah devletinin egemenliğinden doğan siyasal şiddet; uluslararası hakların devlet tarafından ihlal edildiği fiilleri kapsayan, bir veya daha fazla bireyi ya da kitleleri korkuya davet eden, devlet temsilcilerinin şiddet eylemlerinin geniş kurumsallaşmış bir politikası olarak özetlenebilir. Söz konusu eylemlerin açıkça gösterilmesine dair delillerin ortaya çıkarılması zorluklarını aşabilmek için siyasal şiddet eylemlerini yerel ve uluslararası politikalarla bağlı olarak geniş bir bağlamda ele almak gerekmektedir. Böylece siyasal şiddetin analizi ve çözüm önerileri önündeki zorlukların bazılarını aşabiliriz (Blakeley, 2010: 23-25). Bu nedenle refah devletinin tahakkümünü arttırma süreçlerinde hukukun ve güvenlik aygıtlarının araçsallaştırılması neticesinde üretilen şiddet ve insan hakları ihlalleri ‘Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Şiddet’ alt kategorisinde irdelenecektir.

2.2.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet

Modern devlet anlayışında insanlar haklarını ve özgürlüklerini korunmasını garanti eden bir egemene emanet etmişlerdir. Bununla birlikte hak ve özgürlüklerin sınırlarını belirleyen gücün egemen olması nedeniyle, egemenin yetkilerinin kısıtlanması yoluna gidilerek insan hakları ve özgürlüklerin korunması hukuk ile garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Refah Devleti dönemi içerisinde insan haklarının, ulusal devletler üzerinde bağlayıcılığı olan uluslararası hukuk ve evrensel beyannameler ile korunması modern siyaset tarihinde önemli bir evre olarak görülmektedir.

Modern devlet anlayışında hak ve özgürlükler, hukuk doktrini ve uygulamalarında yer almış olmakla birlikte, iki büyük dünya savaşı yaşandıktan sonra Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla yayınlanan ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’, uluslararası hukukun ana belgesini meydana getirmiştir (Çeçen, 2013: 810). Monarşi anlayışına karşı halkın özgürlüklerinin tanınmasını ve egemenin yetkilerinin kısıtlanmasını sağlayan yazılı metin ‘Büyük Özgürlük Fermanı (*Magna Carta Libertatum-1215*)’dır. Liberal devlet sürecinde yayınlanan bildiriler ve sözleşmeler, egemenin yetkilerini kısıtlayarak insanların hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlama amacı taşımalarının yanı sıra modern uluslararası hukukun öncülleri olarak kabul edilmektelerdir. İnsan Hakları Hukukunun gelişimi için önemli öncü belgeler olarak kabul edilen başlıca bildiri ya da beyannameler şunlardır; ‘Haklar Bildirisi (*Petition of Rights-1628*)’, ‘Habeas Corpus Yasası (*Habeas Corpus Act-1679*)’, ‘İngiliz Yurttaş Hakları Beyannamesi (*Bill of Rights-1689*)’, ‘Virginia Haklar Bildirisi (*Virginia Declaration of Rights-1776*)’ ve ‘İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi (*La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen-1789*)’. Bu sistemin güçlenmesi dünya savaşları sonrası uluslararası düzeyde bir barış arayışı başlangıcına dayanır (Davies, 2011: 943).

Liberal hukuktan, refah devleti hukukuna dönüşüm insan haklarının beyannamelerinin anayasallaştırılması süreci olarak da tanımlanabilir. Savaşın büyük zararlarının ardından dünya üzerinde barışı korumak için Birleşmiş Milletler kurulmasıyla birlikte, Birleşmiş Milletlere üye tüm devletler insan haklarını evrensel değerler ve üst ilkeler olarak kabul etmişlerdir. 1948’de BM Genel Kurulu’nca ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (*Universal*

Declaration of Human Rights)’ kabul edilmiş ve bunu Mart 1976’da yürürlüğe giren ‘Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*)’ ile ‘Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (*International Covenant on Civil and Political Rights*)’ izlemiştir.

Bu belgeler ışığında, insan haklarının ve özgürlüklerinin resmen tanındığı ve egemenin yetkilerinin uluslararası hukuk ile denetlendiği bir sistem ortaya çıkmıştır (Davies, 2011: 943) dolayısı ile refah devleti süreci uluslararası hukukun ya da insan hakları hukukunun modern devletleri bağlayıcı kılmaya başladığı dönem olarak görülebilir. Uluslararası hukuk ilkelerinin üstünlüğünü kabul eden Birleşmiş Milletler’e üye ülkeler, ulusal hukuklarını insan hakları beyannamelerine uygun olarak dönüştürmüşlerdir. Refah devletinde, insan haklarını koruma amaçlı uluslararası hukuk ilkelerinin ve beyannamelerinin, devlet anayasalarında üstün ilkeler olarak yer edinmeleriyle bir ilerleme süreci yaşanmıştır. Süreç içerisinde insan haklarının korunması ilkesi anayasa metinlerinde kalmış, devlet güvenlik gerekçeleri göstererek ancak sermaye lehine uluslararası hukuku ve ulusal hukuku araçsallaştırmıştır. Modern kapitalist devletin insanı faydacı monadlar olarak tanımlaması nedeniyle devlet kurumları ve işlerliği bu kabul üzerinden belirlenir. Refah devletleri insan hakları ilkelerini üst ilkeler olarak belirleme gerekliliği üzerinden anayasalarını uyarladıklarında; insanın onurunu koruyan ilkeleri erdemlerin korunması temelinde değil devlet kurumlarının işlerliğine engel olmayacak biçimde uyarlamıştır. Bu durum pratikte bir insan hakkı ile kurum/piyasa işlerliği tercihi yapılması gerektiğinde önceliğin devlet kurumlarının işletilebilmesi ve piyasa işlerliğinin engellenmemesi yönünde yapılarak şiddet üretilmekte ve insan hakları ihlal edilmektedir.

Devletler tarafından insan hakları, tahakkümün ve şiddet uygulamalarının meşrulaştırılması için kullanılan bir söyleme dönüşmüştür. Bu alt bölümde, refah devletinin, hukuk ve güvenlik aygıtları aracılığı ile şiddeti meşrulaştırma sorunu tartışılacaktır. Bu tartışma için, öncelikle refah kapitalizmi döneminde gelişen uluslararası hukukun araçsallaştırılma biçimi, ikinci olarak ise refah kapitalizmi düzenine göre kurgulanan ulusal hukukun yapısal dönüşümü ve devlet tekelinde nasıl şiddet aracı haline getirildiği tartışılacaktır.

Uluslararası hukuk, her tek bireyin hak koruyuculuğunu üstlenen evrensel normları içermesi nedeniyle önemli bir devrim olsa dahi bu noktada bazı yapısal sorunların varlığı ortaya konulmalıdır; ‘Hakim ekonomik güç olan devletler uluslararası barışı sağlamak ve hakları korumak amacıyla uluslararası normları üst ilkeler olarak kabul etmekte midir?’ ya da ‘Uluslararası hukuku kendileri lehine mi kullanmaktadırlar?’ soruları ile yaklaşılacak bir analiz, devletlerin şiddeti meşrulaştırmalarında insan haklarını nasıl araçsallaştırdıklarını görmek açısından önemli bir unsurdur.

Adaleti sağlamakla yükümlü kılınan devlet anlayışının; ilk çağlarda erdemleri gözetten Platon ve Aristoteles’in devletinden, faydacılığı gözetten Hobbes, Locke, Rousseau’nun devletine evrilmesi hak ve özgürlükler açısından önemli bir sorun olarak görülmelidir. Adaleti sağlamakla yükümlü devletin kurucu ilkeleri adaleti sağlayacak yapıların düzenlenme ilkelerini ya da hak ve özgürlüklerin tanınma biçimlerini ve içeriklerini belirleyen en temel unsurdur. Bir başka okunuşla, erdemleri önemsizleştirerek temelde faydacılık üzerinden tasarlanan modern devlet sistemiyle birlikte adalet retoriği ve devlet aygıtlarının yapılandırılması, ilerlemeci değil gerilemeci, sürekli ve artan oranda şiddet üreten bir sistem yaratmıştır. Günümüzde devletin egemenlik gerekçesi ile şiddeti meşrulaştırması sorunu kadar; uluslararası hukuk pratikleri ya da adaletin sağlanması sorunu da oldukça karmaşık bir başka mevhumdur. Refah devletinin (birçoğunun), bir taraftan uluslararası hukukun evrensel normlar olarak kabul ettiği insan hakları üzerinden anayasalarını oluşturması diğer taraftan tahakküm gücünü meşrulaştırma konusunda uluslararası hukuku ve insan haklarını araçsallaştırması, yasalar bütününe ve tüm devlet aygıtlarına işleyen yoğun ve karmaşık bir dolanımına sahiptir. Bununla birlikte, hükümetlerin iktidara sahip olma amaçlı politik yaptırımları da en az politikanın üzerinde sermaye hakimiyetinin yaptırımı kadar, hukukun üstünlüğünün ötelenmesine neden olmaktadır (Foucault, 2003: 98).

İnsan haklarını koruma amacı ile kurgulanmış uluslararası hukuk düzeni gerçeklikte; başta ABD olmak üzere en güçlü birkaç Batı’lı Devletin kendilerini dünyanın güvenlik sağlayan (silahlı) polis memuru ya da evrensel adaletin yargıcı olarak ilan ederek diğer devletleri (şiddete dayalı) tekeline almaları ve insanların haklarını ihlal etmeleri olmuştur. Bu tekel kurgusu rasyonalizm adı altında, uluslararası kurumların ve uluslararası hukukun araçsallaştırıldığı biçimde sürdürülmektedir. Rasyonalizmin

politikaya etkisini; Amerikan kanunlarına göre yürütülen IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla dayatılan uygulamaların çok uluslu şirketlerin çıkarlarını koruma düzeni olarak işletilmesi üzerinden ortaya koymak mümkündür. Süreç güçsüz ülkelerin geliştirilmesi için gerekli görülen politikalar (aslında dayatmalar) olarak müdafaa edilmektedir (Bourdeiu, 2000: 19-20). Yarım yüzyıldan uzun bir zamandır Birleşmiş Milletler de, ABD'nin kendi istediği düzene uygun bir dünya yaratma çabasının temel aracı olmuştur. Uluslararası kurumlar, Amerika müttefiki diğer birkaç güçlü ülkeyle birlikte Washington'ın insan haklarını korumak adı altında kendi değerlerini ısrarcı bir şekilde yansıttığı ve çıkarları doğrultusunda güçsüz ülkeleri zorladığı ana forum olmuştur (Chomsky, 2014: 63). Hardt ve Negri'nin de belirttiği üzere geleneksel hukuktan, evrensel sözleşme ve anlaşmalarla insan hakları ve barışı koruyan uluslararası hukuka geçiş diğer taraftan yeni bir egemen ulus-üstü iktidarın (ve böylelikle emperyal hak nosyonunun) tanımlanışı ve kuruluşuna geçiş süreci olarak İmparatorluğun (ABD'nin) tümleyici sürecini anlatmaktadır (Hardt ve Negri, 2012: 27-31).

Hukukun üstünlüğü ilkesi refah devleti sürecinde; kamu yararı yerine uluslararası sermayedarların korunması ilkesine dönüşmeye aşlamıştır. Uluslararası kalkınma organizasyonları bütçelerinin büyük bölümünü uluslararası hukukun gelişmesi adı altında esasen kendi ilkelerini korumaya yönelik yasal kodları dayatan hakim ve polis eğitimlerine fon olarak ayırmaktadır böylelikle küreselleşmeye başlayan kapitalizmi koruyacak hakim ve polis yetiştirmişlerdir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk oranında çoğunluk için belirgin bir iyileşme olmaksızın küresel düzeyde servet farklılığının yeni boyutlara ulaşması, uluslararası kurumların ve uluslararası hukukun araçsallaştırıldığı açık göstergesidir. Bu uygulamalar sayısız nedenle, ulusal ve uluslararası ölçekte, yerel ve küresel hukuk reformlarının olumsuz sonuçlarından müzdarip insan sayısının artışına neden olmuştur. Uluslararası hukukun adaleti getireceğine ve hukukun üstünlüğü ilkesine inanç yerini kinizme bırakmaktadır (Tamanaha, 2008: 545-547). Polanyi piyasa sisteminin yarattığı şiddetin, birey haklarının korunması önündeki en büyük engel olduğuna değinmektedir. Polanyi'nin açıkladığı 'Büyük Dönüşüm'ün pazarda yer alması ve pazardaki zorluklar, uluslararası düzeyde işleyen Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi kurumların ürettiği fiili bir 'ekonomik anayasalcılık' kuralının uygulanması yoluyla

hukukun üstünlüğünü sınırlar, geçersiz kılar ve güçlü ülke hukuk tasarımlarını geliştirmekte olan ülkelerin iç hukuk düzenine dikte eder.

Refah kapitalizmi ile küreselleşmeye başlayan piyasaların ve uluslararası kurumların gelişimi; güçsüz devletlerin denetleyemediği bir dünya ekonomisinin baskısı altında kalmalarına neden olmuştur. Bilhassa uluslararası barışı sağlama ve insan haklarını evrensel olarak koruma saikiyle kurulan Birleşmiş Milletler'in tarafgirlik içinde olmaya başlaması, güçlü devletler lehinde kurulan uluslararası kurumlar ve organizasyonlar ya da uluslararası hukukun ve evrensel insan hakları ilkelerinin araçsallaştırılmasının somut kurumsal görünümü olmaya başlamıştır. Bu kurumların güçsüz devletlerin yaşadığı mali krizleri atlatmanın yollarına dair önerileri ve dayattıkları politikalar, barış kisvesi altında ulusal devletlerin hukuklarını tahrip edecek öneriler ve dayatmalar ile desteklenmektedir. Hirsch de hukukun uluslararasılaşmasının otoriter devletin güçlenmesi ve parlamentoların yetkisizleşmesini içerdiğini düşünerek eleştirmektedir. Çünkü ulusal yargı kararları ne kadar uluslararası düzleme kayarsa o kadar belirgin biçimde hükümet bürokrasilerinin meselesi haline gelmektedir. Hirsch, Dünya Ticaret Örgütü içinde görülen davaların ve Bakanlar Kurulu'nun gerçek yasama organı olarak öne çıktığı Avrupa Birliği'nin bu konuda bir örnek teşkil ettiğini savunmaktadır (Hirsch, 2011: 166). Uluslararası kurumların güçsüz devletlere mali düzelme için çözüm önerisi olarak geliştirdikleri politikalarda uluslararası hukuk ilkelerine adapte olmak için ulusal hukuk düzenlemesinin hızlı gerçekleştirmesi konusunda sıkıştırılan hükümetler ulusal politikalarında şiddet üretimini arttırarak insan hakları ihlallerine neden olmaktadır.

Marksistler uluslararası hukuku Amerikan İmparatorluğu'nun araçsallaştırmasıyla diğer devletlerle olan sözleşme temelli ve dolayısı ile eşitler arası ilişki olmaktan çıktığını; daha ziyade, imparatorluğun tanıdığı veya muhatap olduğu kimselere imparatorluk ile ilişkilerin nasıl yürütüleceği düzenlenmesi haline getirildiğine dair haklı bir eleştiri getirmektedirler (Özdemir, 2011: 94-95). Açmazlardan kurtulmanın tek yolu insan hakları olarak bilinen siyasi değerlerin idealist reformcuları ilgilendiren marjinal meseleler olmadığını anlayabilmektir. Bu meseleler ekonominin nasıl işlediği, zengin ulusların yanı sıra yoksul uluslardaki ekonominin nasıl etkilendiği gibi konulardan ayrı düşünülmemelidir. Uluslararası düzeyde insan haklarının güçlü devletlerin ekonomik

çıkarları için araçsallaştırılması aslında insan haklarının korunmadığının en açık göstergesidir. Tıpkı merdivenin tepesinin alt tarafı yükseltilmediğinde düşmesi ile sonuçlanması gibi dipteki insanların talep ettikleri hak ve özgürlüklerden üstteki insanların özgürlükleri için uzun süre yoksun kalmaları yakın gelecekte dünya sisteminin yıkılmasına neden olacaktır (Greider, 2003: 55).

Uluslararası kurumların baskısı altında kalan refah devletlerinin büyük çoğunluğu, uluslararası hukuk ilkelerini ulusal hukuk metinlerine ekleme düzeyinde kalmışlardır. Ulusal hukuk uygulamalarında adaletin sağlanmamasının altında yatan temel neden hukukun sermaye lehine araçsallaştırılarak şiddetin meşrulaştırılması aygıtına dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır

Marx'ın belirttiği modern devlette hukukun genel iktisadi duruma uygun düşmesi ve onun ifadesi olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğumuz gerçeği refah devleti sürecinde gün yüzüne çıkmıştır (bir sonraki bölümde ele alınacağı üzere neoliberal süreçte adaletsizliğin temel nedeni haline gelecektir) (Marx ve Engels, 1979: 189). Ekonomik konularla bağlantılı olarak haklar; hukuk, uluslararası hukuk ve anayasal hükümler konusunda yeni normlar yaratılmasına dönüşmüştür. Bu normlar güç, sermaye ve doğal kaynaklar göz önünde tutularak tasarlanmıştır ve hükümetler 'evrensel iyilik' bahanesi ile halkların bu normlara uyumunu zorunlu kılmıştır (Tamanaha, 2008: 545-546). Evrensel iyilik ya da birçok egemen söylem ile hukuk şiddetin aracı haline getirilmektedir. Poulantzas'ın da değindiği gibi hukuki sistemin üretim koşullarının yeniden üretimini sağlamak, mülkiyet ve mübadele ilişkilerini onaylamak üzere kurulu olmasından ötürü kapitalist hukuk sistemi sınıf mücadelesine bağlı özel biçimler izleyerek siyasal sınıf egemenliğini her koruma ve onaylama görevini üstlenmiştir. Poulantzas'ın ifadeleri ile:

Hukuk devlet aygıtları yoluyla siyasal iktidarın uygulanmasını ve ileriye ön göreceği şekilde özellikle belirlenmiş, sıkı düzenlenmiş soyut, biçimsel, genel kurallar sistemi yoluyla bu aygıtlara ulaşma biçimini düzenler. Çeşitli egemen sınıf ve fraksiyonlardan oluşmuş bir iktidar blokunun karşısında, devlet aygıtları içinde bunların ilişkilerini ve bir sınıf veya fraksiyonun ötekiler üzerindeki hegemonyasını düzenler. Böylece, hukuk devlette önemli değişiklikler olmaksızın iktidar ittifakı içinde güç dengesinin değişmesine imkan sağlar....Hukuki sistem kendine özgü değişim kuralları öngörür; anayasanın ana işlevi budur. Hukuk, iktidarın işleyişini egemen sınıfların yönünden olduğu gibi egemenlik altında olan sınıflar açısından da düzenler. Hukuk devlet iktidarı uygulanmasının, yani devlet aygıtlarının müdahalesinin sınırlarını da koyar. Bu durum burjuva yazarları tarafından hukukun, birey ve onun öznel, doğal, elden alınamaz vb. hakları- ile devlet arasında ayrım çizgisini belirleyen işlevi olarak dile getirilmiştir. Oysa bu sınırların özel

alan ile kamu arasında bir ayırım biçimi aldıkları doğrudur. Bununla birlikte bu sınırlar bir sınıf ilişkisi olan bir güç dengesini ifade etmektedirler. Bu anlamda hukukun koyduğu bu sınırlamalar, aynı zamanda sınıf egemenliğinin halk kitlelerinin mücadelesi ile sınırlanmasının da ifadeleridirler (Poulantzas, 2012: 374).

Rekabetçi kapitalizm ile liberal korporatizmin hukukları aynı kefeye konulamaz çünkü içerikteki dönüşüm, tüzel kişiliğin çeşitli biçimlerinin hukuk tarafından tanınması ve hak süjesi haline gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Ancak, egemenlik, eşitlik, özgürlük, sözleşme, hak süjesi gibi kavramlar ya da hukuki tasım ve hukuki ilişkinin kendisi, hukuk kurallarının içeriğindeki dönüşüme rağmen hukukun değişmezleri olarak kalmalıdır (Özdemir, 2011: 123).

Refah devleti teoride sivil ve siyasi hakların değerini ve kapsamını genişleterek yürürlüğe geçirdiğini öne sürmekte iken; pratikte, uluslararası ekonomik kurumlar ya da kapitalist şirketlerle vatandaşının haklarını ihlal eden işbirlikleri yaparak uzlaşır. Bununla birlikte refah devleti ekonomik kriz anlarında, ekonomik ve sosyal hakların güçlü devletler tarafından yerine getirileceği gerekçesiyle bu hakları kısıtlamaktadır. Refah devletinin sosyal hakları genişletme projesi gerçeklikte refah kapitalizmini desteklemeye yöneliktir. Freeman (2016: 175)'in değindiği refah kapitalizmi ve insan hakları arasında, dikkatle ifade edilmesi gereken karmaşık bir ilişki vardır. “Refah kapitalizmi bir yandan insan hakları destekçileri ve diğerleri için hem teoride hem de pratikte insan haklarına özellikle ekonomik ve sosyal haklara, tam bir saygı duyulması noktasında genellikle çelişkilidir. Öte yandan hem refah kapitalizmi hem de insan hakları, felsefi düzeyde liberal düşüncenin karakteristik özellikleri olan insan doğası, etik ve politika hakkındaki belli temel kabullerden türemektedir”. Sistem, serbest piyasa faaliyetleri tarafından üretilmemiş bir (insan hakkı olarak) refah hakkının olabileceğini reddeder.

Serbest piyasanın resminde özgür bireyler kendi çıkarı için tercihler yaparlar. Bu bireyler, kendi çıkarlarının en iyi yargıcı olarak kabul edilir. Bireylerden kendi özgür tercihlerinin sonuçları hakkında sorumluluğu kabul etmeleri beklenir. Piyasalarda, piyasa aktörlerinin tercihlerini sınırlayan veya kendi tercihlerinin sonuçlarını şekillendiren güç ilişkileri yoktur. Serbest piyasalar, ekonomistlerin kitaplarında yer alır ancak gerçek dünyada piyasaların doğasını sarsan politik ya da ekonomik eşitsizlikler ve piyasa işlemlerinin sonuçları olan eşitsizlikler mevcuttur. Zenginler ve yoksullar sözleşme yapma noktasında özgürdür ancak zenginler, yoksulların olmadığı şekilde

‘özgür’dür. Yoksulların ‘özgürlüğü’ iyi hayatlara sahip olmalarını kolaylaştırmaz ve bu gerçeklik, refah kapitalizminin temeli olan özgürlüğün değeri hakkında kuşku yaratır (Freeman, 2016: 176). Hirsch de, burjuva toplumunun karakterinde oluşturulan hukuk ile şiddeti meşrulaştıran devlete dönüşme eğiliminin güç kazandığını belirtmektedir. Alt gruplar ise belli güç alanı içinde güç için mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar (Hirsch, 2011: 166). Refah devletinin tanıdığı sosyal haklar ve sınırsız özgürlük söyleminin gerçeklikte üst sınıfı ve piyasayı korumaya yönelik olduğu görülebilir. İnsan haklarını genişleten sosyal adalet söylemi şiddet üretimine neden olmaktadır.

Refah devletinin sosyal adalet görüşünü eleştiren Hayek’e göre sosyal adalet, insanları geçmişte uygarlığın gelişmesini teşvik etmiş değerlerin birçoğunu terk etmeye ayartmış olan beyhude bir amaç olarak görülebilir. Sosyal adalet bir bakıma, iyi niyetli insanları eylemde bulunmaya teşvik eden bir bağlanım olarak kişisel özgürlüğün tahribine yol açmaktadır. Hayek’in adaletle ilişkin analizinin sonucu sosyal adaletin olmamasının adaletsizlik anlamını taşımayacağı ve topluma ödev yükü getiren sosyal adaletin bireyin özgürlüğüne zarar vereceği görüşüdür:

‘Sosyal adalet’e ancak bireylere ne yapacakları emredildiği (ordu benzeri) bir güdümlü ekonomide veya bir kumanda ekonomisi içinde anlam verilebilir ve sosyal adaletle ilişkin herhangi bir özgül anlayış ancak böyle bir merkezden yönetilen ekonomide gerçekleştirilebilir. Böyle bir ekonomi, insanların bireysel adil davranış kurallarıyla değil fakat, belirli talimatlarla yönlendirilmelerini öngörür. Aslında, hiçbir adil bireysel davranış kuralları sistemi –ve dolayısıyla, bireylerin hiçbir özgür eylemi- herhangi bir dağıtıcı adalet ilkesini tatmin edecek sonuçlar yaratamaz (Hayek, 2012: 304-305).

Refah kapitalizminin sosyal adaleti sağlamasının mümkün olmadığını temellendiren dolayısı ile refah devletinin temelini sorgulayan Hayek piyasaya dayanan ekonomik düzen içinde sosyal adalet kavramının bir içeriği olamayacağını itiraf etmiştir. Piyasa ekonomisi ve sosyal adalet yan yana gelemeyecek kadar farklı içerikleri olan kavramlardır. Hayek’e göre, zor uygulama yetkisine sahip bir otorite tarafından, farklı birey veya grupların performans veya ihtiyaçlarının değerlendirilmesine dayanan bir ödüllendirme kalıbının dayatıldığı durumda piyasa düzeni mümkün olamaz (Hayek, 2012: 295-302). Adalet insan davranışının bir vasfı olabilir, insan eyleminin kastedilmiş sonuçlarına atfedilebilir. Adalet başka kişilere muamele edilirken belli üniform davranış kurallarına uyulmasını gerektirir. Ancak adalet piyasanın gayrişahsi süreçlerinin mal ve hizmetleri belirli kişilere tahsis etmelerini yönetme tarzına kesinlikle uygulanamaz (Hayek, 2012: 305). Adaletin sağlanması yerine piyasa sisteminin devamlılığını

önemseyen Hayek piyasa sistemi ile adalet arasında kurduğu ilişki vasıtasıyla hukuku piyasa sisteminin işlerliğini sürdürecektir bir mekanizma olarak görmektedir. Doğal hukuk teorisyenlerinden, refah devleti ve neoliberal devlet savunucularına kadar her birinin ortak bulunduğu zemin piyasanın işletilmesinin adalet ve erdemlerden daha önemli olduğudur. Dolayısıyla modern devletin hukuku her daim piyasayı sürdürme amaçlı yönetilen bir devlet aygıtıdır. Erdemler, adalet ya da insan hakları gibi şiddet üretimini engelleyecek değerler yok sayılmaktalar ya da piyasa sistemine hizmet edecek biçimde içerikleri boşaltılarak araçsallaştırılmaktadırlar. Adaletin piyasa sistemini koruyacak faydacılık üzerine kurulu devlet aygıtlarının aracı biçimine indirgenmesi hukukun şiddet aracı olarak kullanılması sonucunu yaratmaktadır. Piyasa sisteminin işlerliği yönündeki her türlü dalgalanma, bireylerin maruz kaldığı şiddeti artırma sonucunu örtük veya açık bir biçimde yaratmaktadır.

Sonuç olarak piyasanın güdümünde ilerleyen refah devleti, devletin baskı aygıtı hukuku açık ve örtük şiddet üretiminde meşrulaştırma aracı olarak kullandığı bir mekanizmaya dönüşmüştür. Hukuk sıklıkla ideolojik aygıt olarak kullanılma biçiminde de bir örtük şiddet üretiminin meşrulaştırılmasında araçsallaştırılmaktadır. Polanyi, piyasa sisteminin yarattığı şiddeti önlemek için çözüm arayışını, toplumsal bütünleşmeye doğru atılan her adımın özgürlük artışıyla beraber gitmesinde aranması gerektiğini belirtir. Planlama yönünde gelişmeler bireyin toplum içindeki yerini sağlamlaştırma çabalarını içermelidir. Bireyin vazgeçilmez hakları, kişisel olsun anonim olsun, en yüksek güçlere karşı bile yasalarla korunabilmelidir (Polanyi, 2014: 340). Hirsch'e göre devletler demokratik mücadelenin ekonomik, sosyal ve kurumsal çerçevesini oluşturduğu için, tüm insanların eşitliği, sosyal ilişkilerin hukuksallığı, genel özgürlük, kısacası insan hakları gibi demokratik ilkelerin gerçekleştirilmesi çelişkili ve eksik geliştiklerinde bile devlete bağımlı kalmıştır ve sınırını devlette bulmuştur. İnsan hakları, ulusal devlet sınırlarında bırakılması nedeni ile, sadece 'vatandaşlık hakları' olarak geçerlidir ve devletin çizdiği sınırların dışında talep ve hayalden öteye geçemez. Hirsch, güçlü olanın zulmünün ve iktidarının yalnızca kısmen sınırlanabildiğini ve uluslararası kurumlar ya da hukuk ilişkilerinin zayıf bir girişimi olduğunu düşünmektedir. İnsan haklarının bir dereceye kadar güvenceye alınması ve göreceli geçerliliği bugüne değin, ekonomik ve politik açıdan hükmeden az sayıda devletle sınırlı kalmıştır (Hirsch, 2011: 85).

Öte yandan bu alt kategorinin bir diğer konusu olan güvenlik aygıtları ile üretilen şiddet sorununa bakıldığında, refah devletinin de liberal devlet gibi, modern devlet sisteminin temel baskı unsuru haline getirilen güvenlik aygıtlarını araçsallaştırarak şiddetini meşrulaştırdığı görülecektir. Refah devletinde, güvenlik aygıtlarının konumlandırışındaki temel yapısal değişiklik refah kapitalizminin müdahaleci yapısı ve piyasa sisteminin değerlerine göre yeniden organize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Liberal devlete göre daha yoğun güvenlik tedbirleri ile müdahaleci disiplin uygulamaları kullanan refah devleti, şiddet uygulama yöntemlerini çeşitlendirmiş, kapsamını genişletmiş ve insan hakları ilkelerinin anayasallaştırılmalarına rağmen şiddet derecesini arttırarak hak ihlallerine sebep olmuştur.

Refah devletinde iktidar kavramı ve devlet aygıtlarını farklı açılardan da ele almak gerekmektedir. Önceki bölümde değinildiği üzere modern devlet egemen sınıf iktidarını sürdürme amacıyla; baskıcı bir işlev olarak ordu, polis, hukuk ve ceza sistemi kullanarak şiddet üretmektedir (Mandel, 2008: 629). Savaş sonrası yıllarda ise, dünya devletlerinin siyasal durumuyla ilgili en bariz özellik istikrarsızlıktı. Çünkü Devrim Çağ'ından beri siyasetin merkezi kurumunu oluşturan ulus-devlet zayıflamıştı. Zayıflama iki biçimde gerçekleşmiştir; çeşitli ulus-üstü varlıklar üzerindeki gücünü ve işlevini hızla kaybetmekte idi ve büyük devletler ya da imparatorlukların parçalanması çok sayıda daha küçüklerini ürettikçe bir uluslararası anarşi çağında kendisini savunamayacak kadar zayıf kalması neticesinde kendi sınırları içinde dahi iktidar tekeli kaybetmekte idi (Hobsbawmn, 2014: 776). Buna karşılık siyaset doğası gereği güç ilişkilerini, her güç ilişkisi ise bir iktidar ilişkisini içermekte olduğundan (Foucault, 2012: 112) savaş sonrası devlet egemenliğini koruma eğilimini şiddetini arttırarak göstermiştir. İktidar varlığını şiddet kullanarak yaptırma dönüştürmektedir. Refah devleti sürecinin savaş sonrası yılları kapsamı ve refah kapitalizminin işletilebilirliği için devletin müdahaleciliğini arttırması nedeniyle disiplin için güvenlik aygıtlarının kapsamının ve yetkilerinin genişletilmesi şiddetin üretiminin artışına sebep olmuştur.

Refah devlet yapılanması içerisinde güvenlik aygıtlarının önemli bir üstünlük elde etmesi şiddetin demokrasiden daha üstün kılındığı anlamına gelmektedir. Burjuva sınıf çıkarlarının korunabilmesi için polis ve asker gibi şiddet aracı olan devlet aygıtları, parlamento ve siyasetçiden daha önemli hale gelmiştir. Refah kapitalizminin sınıf

çıkarlarına göre formüle edilişi, liberal devlet sisteminin disiplin formülleri ve tecrübeleri üzerinden yenilenmiştir. Örneğin, liberal devlette demokratik özgürlüklerden yararlanan sömürge sınıfları (işçi sınıfı vb.) haklarının piyasa sistemi işleyişine engeller teşkil etmesi neticesinde, refah devleti üst sınıfın çıkarlarına uygun olarak yeniden kendini organize etmek için aygıtlarını şiddetle disiplin etme yoluna giderek kullanmıştır (Mandel, 2008: 247).

Modern devlet anlayışında, iktidar sahibi otorite sınıf çatışmalarını kontrol etmek ve toplumu tahakkümle kontrol altına almak için; her defasında müdahale taleplerini istisnai biçimde belirleme kapasitesine sahip kabul edilir. Ancak süreç içerisinde istisnai durumlar arttırılarak demokrasi ötelenmeye başlamıştır (ki bir sonraki bölümde devletin güvenlik aygıtları ile şiddet uygulayarak toplumu baskılaması kontrol edilemez biçime dönüşecektir). Devlet değişik ve çok sayıda kriz yönetiminde uygulanabilir kuvvet ve araçları çeşitli biçimlerde öncelikli olarak harekete geçirme kapasitesini arttırmıştır. Devletler istihbarat örgütlerini, polislerini ve ordularını uluslararası hukukun ve insan hakları normlarının gerektirdiği korumayı yok sayarak kişi hak ve özgürlüklerini ihlal ederek orantısız şiddetin aracısı haline getirmiştir.

Polislik devletin kendi akılsallığının ilkeleri doğrultusunda, hukuk kurallarına uymak ve dahil olmak zorunda kalmaksızın işleyen sürekli bir şiddete neden olmaktadır (Foucault, 2013: 296). Foucault'nun dikkat çektiği biçimiyle, hükümler iktidarın ayrıcalığına karşı bir başka yönde ilerleyen analizi öne çıkarmak gerekmektedir. Bu analiz yöntemi, devletin iktidar mekanizmalarıyla yönettiği aygıtlarının, devlet içindeki her tek bireye nasıl sirayet ettiği ve bu sirayetin şiddetin taklit edilerek kişiler arası eyleme dönüşebileceğinin tasviri olarak görülebilir. Foucault, iktidarın tahakküm gücünün her tek bireye sirayet edişini şu şekilde anlatmıştır: “Toplumsal bir gövdenin her bir noktası arasından, bir kadın ve bir erkek arasından, aile içinden, öğretmen ile öğrenci arasından, bilen ile bilmeyen arasından geçen iktidar ilişkileri, bireyler üzerinde hükümler olan büyük iktidarın bir yansıması değildir; bu iktidar ilişkileri daha ziyade büyük iktidarın köklerini saldırdığı hareketli ve somut topraktır, onun işlev görebilmesini mümkün kılan koşullardır ...Devletin, işlediği gibi işleyebilmesi için erkekten kadına ya da yetişkinden çocuğa kendilerine özgü konfigürasyonları ve görece özerklikleri olan çok spesifik tahakküm ilişkileri olması gerekir” (Foucault, 2012: 110). Dolayısı ile, iktidarın şiddet

üretim biçimlerini salt egemenlik kavramı dışında irdeleyebilmek ya da egemenin ürettiği anlayış ve söylemlerin toplumun içinde taklitle sürdürüldüğünü yani toplumun ilişki biçimlerini belirlediğin göstermek farklı analiz yöntemleri sayesinde mümkün gözükmemektedir. Şiddet üreten bir egemen; şiddet üreten kamu işleyişi, şiddet üreten kamu personeli (siyasetçi, bürokrat, polis, asker vb.), şiddet üreten toplum ve şiddet üreten tek tek bireyler anlamına gelmektedir.

Devletin güvenlik aygıtları ile uyguladığı şiddeti tartışmak için, hak taşıyıcı öznelerin devlet tarafından konumlandırılışına değinmek gerekliliği, önemli bir başka husustur. Devletin şiddet üretimini siyasal özne konumlaması üzerinden sürdürmeye devam etme yöntemi tali olmasına rağmen kullanılmaktadır. Liberal devlet teorisyenlerinin kadını vatandaş statüsünde görmedikleri modern devlet teorileri sayesinde, devlet erkek egemen, toplumsal cinsiyet açısından temelde haksızlıklar ve erkek gücünü üstün kılan biçimde oluşturulmuştur. Bu anlayışın neticesinde refah devletine gelindiğinde her ne kadar, biyolojik kadınlar siyasal ve vatandaşlık haklarını yasa metinlerinde geniş çerçeveler ile edinmiş olsa dahi; toplumsal cinsiyet ayrımcılığında iyileşme olmamıştır. Devlet iktidarının tahakküm gücüyle şiddeti olumlama biçimlerinin iktidara hizmet eden temsili rollerin taşıyıcısı bireyler tarafından modellenerek taklit edilmesi, toplumun geneline şiddetin meşrulaştırılmasının yayılma tehlikesini içermektedir. Devletin eril egemenlik üretiminin biçimleri dönüşerek ve şiddet ölçüsüzlüğü artarak, hayat tarzı, kültürel değer, inanç, günlük alışkanlıklara nüfuz ettirilerek devam etmektedir. Tıpkı devletin farklı olana ve güçsüze yönelik dost-düşman ayrımı üzerinden iktidarını sürdürmesi gibi, erkek egemen anlayışın toplumda ki yayılımı da farklı ve güçsüz olana gösterilen örtük ve açık şiddet uygulamaları biçimleri üzerinden de görülmektedir. Foucault (2012: 49)'a göre, iktidar sinsidir, yalnızca baskı uygulamaz –bastırmak, engel çıkarmak, söylem engellemek, cezalandırmak-; arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek bundan daha derine nüfuz etmeyi amaçlar.

Topluma yayılan erkek egemen şiddetine, iktidarın yarattığı ötekileştirme ve nefret söylemlerinin etken olması kadar, Harvey (2012: 248)'nin belirttiği gibi sermaye birikiminin üzerinde yükseldiği sınıf eşitsizliklerinin kendisini çoğu zaman ırk, cinsiyet, etnisite, din gibi kimlikleri üzerinden inşa etmesi de etkendir. İktidarın kendi egemenliğini yapılandırma ve sürdürme çabası içinde kendi tahakküm gücü

biçimlenmesinin tabana yayılışının yanı sıra diğer irdelenmesi gereken konu, devlet iktidarının bir sınıfın çıkarlarını temsil etmesi sorunudur. Foucault'nun da değindiği gibi, iktidarın sınıfsal çıkarlarına hizmet eden babanın, kocanın, patronun, yetişkinin, profesörün üstlendiği roller devlet iktidarlarının temsilleridir (Foucault, 2012: 111). Bu sorun, devletin vatandaşları arasında ayrımcılık gözetmesi sonucu oluşan örtük devlet şiddetinin açık (çıplak) şiddet üretmesine örnek verilebilir.

Devlet aygıtları içerisinde açık (çıplak) şiddet içeren güvenlik aygıtları demokrasinin önüne geçirilmiştir. Foucault'nun değindiği gibi, iktidarın sorunu yalnızca yasama ya da anayasa terimleri ile ortaya atıldığında veyahut devlet ve devlet aygıtları terimleriyle ortaya konulduğunda anlaşılması mümkün olamayacaktır (Foucault, 2003: 98). Güvenlik aygıtlarının sınırsızlığa varma tehlikesi içeren şiddet uygulama yetkisi refah devletinde kapsamı genişletilerek verilmiştir. Erillik üzerinden kurulan egemenlik ve güvenlik aygıtı araçları şiddet ve baskının meşrulaştırılması, örtük ya da açık (çıplak) şiddetin tüm topluma sirayet etmesine neden olur. Güvenlik aygıtları personelinin eril anlayışla eğitilmeleri açık (çıplak) şiddetin orantısızlığını arttırmaktadır. (İnsan) bir kişi olan personele verilen geniş ölçekli şiddet uygulama yetkisi, o kişinin kendini 'egemen erk/devlet' sanarak güç sarhoşluğuna kapılmasına ve yetkilerini kötüye kullanmasına neden olmaktadır. Bu önemli sorun devletin hukuki sorumluluklarını yerine getirmesine ve hak ihlalleri nedeniyle adaletsiz topluma engel olur. Erilliğin ve şiddetin kutsandığı bir devlet anlayışta gruplar arası çatışmalara ya da biyolojik kadın/LGBTQ-biyolojik erkek çatışması güçsüz olanların şiddete maruz kalması sonucunu sürekli ve sürekli üretir. Her ne kadar toplumda ve siyasette refah devleti süreci ile birlikte kadınlar ve LGBTQ bireyler daha fazla hak elde etmiş olsa da, LGBTQ, biyolojik kadın, çocuk ve engelli ya da hasta olanlar her daim eril şiddete maruz kalır. Hardt ve Negri'nin değindiği gibi, insan hakları ve uluslararası düzenlemelerin, şiddet tekeli ve var olan adaletsiz sistemin karşısında, hakların korunabilmesi için daha yenilikçi ve derin bir kuram oluşturması gerekmektedir (Hardt ve Negri, 2012: 31).

Askeri güç refah devleti ile birlikte çift yönlü ilerletilmiştir. Refah devleti sürecinin ilk başların dünya savaşları sonrasına denk gelmesi nedeniyle, ekonomik krizlerin atlatılmaya çalışıldığı ve militarist kuvvetlerin güçlendirilmeye çalışıldığı bir süreç yaşanmıştır. Refah devletleri askeri gücünü, donanımını ve teçhizatlarını yenilemeyi

öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Robbins'ın değingigi gibi dünya savaşları sonrası ordular güç kaybetmiş ve uzun süre “savaş bunalımı” (*shell shock*) yaygın bir musibet olmuştur (Robbins, 2002: 154). Binlerce insanın ölümü neticesinde ordu gücü içerisinde de can kaybı yaşayan birçok dünya devleti sıcak savaştan uzak durmuşlardır. Bununla birlikte, Sıcak Savaş yerine Soğuk Savaş ve güç dengesi sistemi üzerinden yürütülen küresel siyasetin gelişmesi refah devletlerinin askeri güçleri ve askeri donanımları ile bir başka devlete baskı ve üstünlük kurması anlamı taşımaya başlamıştı, bir güç dengesi içerisinde.

Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan bazı ülkeler içinde ayrılmak isteyen grupların varlığı ya da bölünen sosyalist blokların içerisinde sınır savaşları sürdürülmekle birlikte büyük savaşlardan, iki devlet arası savaşların ya da çatışmaların hakim olduğu yıllar yaşanmıştır. Bununla birlikte, Liberalizm ve Sosyalizm kutuplaşmaları neticesinde Direniş ve İç Çatışmanın dünya sahnesinde arttığı sürecin refah devleti sürecine denk gelmesi de ordunun aktif kullanımından çok güç göstergesi olarak kapasite ve teçhizat gelişimiyle baskı aygıtına dönüştüğü bir dönem yaşanmasına etkindir. Hareketlerin ortak itici gücü anti-empyralist savaşın tırmanışıdır. Sosyalizm-liberalizm çatışmaları nedeniyle gelişen direnişler ve iç çatışmalara karşı sıklıkla devlet polislik gücüyle müdahalede bulunmuştur bazı özel durumlarda nadiren askeri güç devreye sokulmuştur. Tarihsel süreçler açısından askeri eylemlerin taşıdığı sınırlılık savaş alanındaki cepheleşmenin ve dünya sistemindeki başka yerlerde patlak veren hareketlerin sonucudur. Sistem karşıtı hareketler ise, dünya sistemleri içerisindeki bürokratik yapıların sınırlarına ve tehlikelerine karşıydı.¹⁵² Sistem karşıtı hareketlerin yenilgiye uğraması ve devşirilmiştir, 20.yüzyıl boyunca sistem karşıtı hareketlerin dönüşüme uğramasındaki temel faktör birikimin toplumsal ilişkilerinde dev bir değişim yaşanması, dünya halklarının giderek devlet olma halinin genişlemesi¹⁵³ ve bunun sonucunda egemen devletlerin sayısının üç kattan fazla artmış olması ile devletlerarası

¹⁵²İkinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak, ABD hegemonyası altında piyasa rekabetinin yeniden etkileşmesinin devletlerin içinde yer aldıkları dünya ekonomisi kısıtlamalarını daha da sıkıştırdığına işaret etmek dışında- bir şey eklemeye gerek yok. Doğrudan eylem biçimlerinin etkisinin artmasına gelince, bu eğilim esas olarak işçi hareketiyle ilgilidir ve dünya ekonomisinin iki temel eğiliminin ortaklaşa etkisinden kaynaklanır: emek gücünün giderek daha fazla metalaşması eğilimi ve işbölümünün ve mekanizasyonun artması eğilimi. Çoğu ulusal yerellikte, emek ve sermaye arasındaki mücadele, politik bakımdan emek karşıtı devlet politikalarını desteklemek için, ekonomik bakımdan ise emek safları içindeki rekabeti arttırmak için seferber edilebilen geniş köylü ve orta sınırların varoluşuyla belirlenen bir bağlamda cereyan ediyordu (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 42-44).

¹⁵³Bugün yeryüzündeki yaklaşık beş milyar insanın neredeyse tümü politik bakımdan, çok sayıda resmi devletlerarası örgüt içeren bir devletlerarası sistemin 160 küsur devletin yurttaşları olarak bölünmüştür. Devlet olma halinin genişlemesi, devletin yetki alanı içinde ya da onunla kesişen yerel organlar karşısında devlet kuruluşlarının artan gücüdür (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 47).

sistemin giderek yoğun biçimde örgütlenmesi¹⁵⁴ (uluslararası kuruluşlar dahil), devletin yapısal bakımdan merkezileştirilmesi ile derinlemesine de güçlenmesidir. Süregiden kapitalist devlet oluşumlarının şiddet yoluyla çözüme ulaşma baskıları altında, sistem karşıtı hareketler başta işçi sendikaları ve öğrenci hareketleri olmak üzere pasifize olmuştur (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 40-47). Bir yapı olarak ve bir kavram olarak ‘sistem karşıtı hareketler’in dünya sisteminin jeokültürünün 1789’dan sonraki dönüşümünün doğal ürünleri olduğunu söylemek mümkündür. Sistem karşıtı hareketler sistemin ürünleridir ve öyle olmak zorundalardır; bununla birlikte insanın kurtuluşunu sağlayamamışlarsa bile, insanların bazı acılarını azaltarak, alternatif bir dünya vizyonu için çitayı yükseğe yerleştirmişlerdir (Wallerstein, 2003: 39).

Militarist kuvvetler refah devleti sürecinde insancıl müdahaleler için kullanılmaya başlanmıştır. Refah Devleti süreci içerisinde gerçekten insancıl müdahale özelliği taşıyan insan haklarını koruyan askeri müdahale örnekleri bulunmaktadır. Refah devletinin son dönemlerine doğru emperyalist müdahaleler yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu noktada yeni emperyalist proje barışcıl müdahalenin istisnailiği adına yürütülecektir. Ancak, yüzyılın sonuna doğru insancıl müdahaleler adı altında sürdürülen askeri hareketler, bir sonraki yüzyılda barışın araçsallaştırıldığı emperyalist müdahalelere evrilecektir. Refah devleti döneminde güç dengesi sisteminde öne çıkan ABD, bir bakıma küresel polislik hakkı kendisine verilmiş gibi şiddet tekeline eline almaya başlamıştır. İstisnai durumlara hükmetme amaçlı tüzel güç ve kuvvet kullanma kapasitesi, emperyal otorite modelinin belirleyen ilk iki koordinattır. Emperyal düzenlemenin meşruluğu polis kuvvetinin kullanılmasını desteklerken, küresel polis kuvvetinin eylemliliği de emperyal düzenlemenin gerçek etkililiğini gösterir (Hardt ve Negri, 2012: 38). Yüzyılın haklı olabilecek birkaç insancıl müdahale başarısını araçsallaştırarak, insancıl müdahale adı altında yeni bir sömürü düzeneği kurmak isteyen ABD, uluslararası düzeyde müdahale alanını genişleterek ‘küresel polislik hakkı’ olarak tanımlanabilecek bir tür neoemperyalist şiddeti meşrulaştıracaktır. Bu

¹⁵⁴Burada bazı bakımlardan daha da önemli olan devletlerarası sistemin yoğunluğundaki çok daha büyük artıştır. Sadece basit bir varsayım yaparak ve tamamen biçimsel olarak devletlerin sayısındaki dört kat artıştan yola çıkıp akıl yürütürsek, bu devletlerin aralarındaki ilişkilerde 16 kat bir artış olduğunu görürüz. Ama bu kuşkusuz buzdağının yalnızca görünen kısmıdır. Devletlerarası sistemin devletlerarasındaki özel ilişki türleri de aşağı yukarı ülke içi devlet kuruluşlarının türleri kadar çoğalmıştır. Buna ek olarak, bir düzineden fazla uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler kuruluşu (ki çoğu devlet bunların her birine üyedir) ve çok sayıda bölgesel uluslar arası örgüt (OECD, OPEC, ASEAN, COMECON, NATO, OAU vb.) bulunmaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 48-50).

sürecin nihai formu bir sonraki bölümde askeri işgaller olarak adlandırılacak yeni emperyalizme dönüşecektir.

2.3. REFAH DEVLETİ VE KOLEKTİF ŞİDDET

2.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet

Bu alt bölümde, refah devleti hegemonyasının neden olduğu kolektif şiddet biçimi tartışılacaktır. Refah devletinin, hegemonik şiddet biçimi kültürü endüstrileştiren, popülizmi ve medyayı liberal devlete göre daha fazla araçsallaştıran biçimde uygulanmıştır. Refah devletinin, sistemik hegemonyası ise, klasik emperyalizmden ve klasik faşizmden farklı türde yapısı ile açık (çıplak) şiddeti azalan ancak örtük şiddeti artan kolektif şiddet biçiminde ilerletilmiştir.

Liberal kolektif şiddet alt başlığında hegemonik kolektif şiddet içerisinde kültürün çok fazla araçsallaştırılmadığı ve medyanın teknolojik yetersizlikler nedeniyle baskın olarak kullanılmadığı belirtilmiştir. Liberalizmin sonunda kültür endüstrisinin temellerinin atılması refah kapitalizmi sürecinin hegemonik kolektif şiddetini belirleyen bir unsur olmuştur. Devlet ve kapitalizm, kültürel hegemonya kurabilmek için ‘kültür endüstrisi’ni yaratmıştır. Frankfurt Okulu’na göre; kapitalizm, devlet ve eğlence sektörü arasındaki suç ittifakı olan kültür endüstrisi tarafından 20. yüzyılın kültürü yönetiliyordu. Tezde, kültür yönetimi kolektif şiddet unsuru olarak belirlenmiştir. Kültür yönetimi, yapılandırılmış kültürleme, kültür endüstrisi hegemonik kolektif şiddet üretimidir. Çünkü insanların dış dünyayı olduğu gibi algılamalarını sağlayacak olan zihinsel şablonlar, düşünce ve psikoloji denetimleri yönetildiği için, kültür endüstrisinin popülistleştirildiği araçlara maruz kalan bireyler gerçeklik algıları içerisinde bir yabancılaşmaya ya da bedensel ve ruhsal bütünlükleri içerisinde parçalanmaya maruz kalmaktadırlar. Kültürün kendini yaratımı, olağanlıkla evrimleşmesi ve kendiliğindenlikle üreteceği sonuçlara müdahale edilmiştir. Yapılandırılmış kültürlenmeye maruz bırakılan her insanın benlik ve ruhsal bütünlüğünün parçalanması nedeniyle temel hakları ihlal edilmektedir. İnsan, haklarını ve onurunu yok sayan bir endüstrinin üretimi haline getirilmeye çalışılmıştır. Refah kapitalizmi kültürün, sermayenin ve gelişmiş endüstrinin ürünü haline getirilmeye başlandığı süreçtir. Kültürün yeni yayılım politikaları içerisinde ilerlediği gerçeği refah devleti döneminin değişen kültürel hegemonyasını göstermektedir. Bu alt kategoride, refah kapitalizmi

döneminde ideolojik bir aygıt olarak hegemonya aracılığıyla üretilen kolektif şiddet irdelenecektir. Kültür endüstrisinin ve medyanın aracılığı ile yaratılan popülizmin, sıklıkla kültürel hegemonya yaratmak amacı ile kullanılan kolektif şiddet araçları haline geldiği ortaya konacaktır.

Frankfurt Okulu'nun önde gelen isimlerinden Theodor W. Adorno (2003: 1)'ya göre, kültürün ekonomi ile ilişkisi şu şekilde ifade edilebilir:

Ekonomik terimlerle konuşacak olursak, bu grup ekonomik anlamda en gelişmiş ülkelerde sermaye için yeni olanakların arayışı içindedir. Eski olanaklar, kültür endüstrisini her yerde hazır ve nazır bir fenomen olarak mümkün kılan yoğunlaşma sürecinin sonucunda gittikçe daha güvenilmez bir hale gelmiştir. Gerçek anlamda kültür, yalnızca kendisini insanlara uydurmakla kalmıyor, bunu yaparken aynı anda içinde yaşadıkları taşlaşmış ilişkilere bir karşı koyuşla onları onurlandırıyor. Oysa bugün, kültür bu taşlaşmış ilişkilerin içinde çözülmüş ve onlarla bütünleşmiş olduğundan, insanlık onurunu bir kez daha yitirmiştir; kültür endüstrisinin tipik kültürel varlıkları artık diğer niteliklerinin yanında mal niteliğini taşımaz, bütünüyle mala dönüşmüştür. Bu niceliksel değişim o kadar etkilidir ki yepyeni bir fenomen ortaya çıkarmıştır. Sonuçta, kültür endüstrisinin, kökeninde yatan kâr güdüsü ideolojisini dört bir yana saçmasına bile gerek kalmamıştır. Bizzat kâr güdüsü onun ideolojisinin nesnesi haline gelmiş ve her koşulda yerine getirilmesi gereken, kültürel malların satılma zorunluluğundan bile bağımsızlaşmıştır. Kültür endüstrisi birer birer şirketlerden ya da satılabilir nesnelerden bağımsız olarak halkla ilişkilere, kendi başına "itibar" üretimine yönelmiştir. Böylelikle ortaya *de facto* bir uzlaşma, tüm dünya için üretilen reklâmlar çıkmış ve kültür endüstrisinin her ürünü kendi kendisinin reklâmı haline gelmiştir (Adorno, 2003: 2).

Adorno (2003:1)'ya göre, endüstrinin kültürel malları piyasada ki değerlerine göre yönetilir ve tüm kültür endüstrisi kar güdüsünü kültürel formlara aktarır. Endüstrinin kültürel malları, özgül içeriklerine göre değil piyasada karşılık bulacağı veya konumlandırılan değerlerine göre yönetilmektedir. Kültür endüstrisinin pratik uygulandığı tek bir yoldan ilerletilmektedir, kar güdüsü dolaysız olarak kültürel formlara aktarılır. Kültür endüstrisi seri üretimden ibaret olmuş ve yapının mantığı ile toplumsal sistemin mantığını ayıran değerler feda edilmiştir. Bunun nedenleri günümüz ekonomisindeki işlevinde aranmalıdır. Kültürel formlar yaratıcılarının geçimini sağlama amacıyla piyasaya sürülen mallar olarak konumlandırılması, kültürel formları tüketen insanın metalaştırılması anlamına gelmektedir (Adorno, 2003: 1). Yalnızca kar güdüsünün kültürel formlara aktarılmasının bir diğer biçimi, insanların bilinçaltılarını ya da tutumlarını yönlendiren, yaşam biçimlerinin her alanını ya da gerçeklik algılarını değiştiren ve maruz kaldıkları kültürel kolektif şiddetin sermayedarları zengin etmekten başka bir amacı olmadığı acımasız gerçeğidir. Bu durum bir sonraki bölümde ele alınacak üzere şiddet derecesini ve kapsamını arttıracaktır, kültür endüstrisinde

hesaplanmış fayda saklanmayacak tüm sanat ürünlerinin özerkliğinin yok edilmesi gibi her türlü kültür materyali şiddetin aracı haline gelecektir.

Kültürün gelişmiş ülkelerin emperyalist sermaye artırımına bağımlı hale gelişini, kültürün endüstrileşmesini Adorno'nun betimlemelerine yar vererek açıklamak uygun olacaktır. “Endüstrinin kültürel malları, özgül içerikleri ve yapılarındaki uyuma göre değil, piyasada gerçekleşen değerlerine göre yönetilir. Tüm kültür endüstrisi pratiği, kâr güdüsünü dolaysız olarak kültürel formlara aktarır. Bu kültürel formlar piyasaya sürülen mallar olarak yaratıcılarının geçimini sağlamaya başladığından beri zaten bu niteliğe kısmen sahipti. Fakat o sırada kâr arayışı dolaylıydı, sanat eserinin bağımsız özünün ötesindeydi. Kültür endüstrisinde yeni olan, en tipik ürünlerindeki kesin ve iyi hesaplanmış faydanın dolaysız ve saklanmayan önceliğidir” (Adorno, 2003: 1).

Adorno (2011: 48-49)'ya göre kültür endüstrisi ve tekel ilişkisi şu biçimde açıklanabilir: “Tekel koşullarında tüm kitle kültürü kendi içinde özdeştir ve bu kültürün iskeleti, yani tekel tarafından imal edilen kavramsal ana hatları belirmeye başlamaktadır. Dümenin başındakiler, tekelin varlığını ört bas etmek konusunda artık kaygı duymamaktadır; öyle ki varlığı itiraf edilirken ne kadar arsız olunursa gücü o kadar artar. Sinema ve radyo günümüzde kendilerini sanatmış gibi göstermek zorunda değildir. Herhangi bir işten farklı olmadıkları hakikatini, bilerek ürettikleri zırvaları meşrulaştıran bir ideoloji olarak kullanırlar. Onlar kendilerini endüstri diye adlandırırlar ve görevin başındaki genel müdürlerin gelirine ilişkin rakamlar kamuya ilan edildiğinde, tüketime hazır ürünlerin toplumsal gerekliliği konusundaki kuşkular dağılır. Çıkar çevreleri, kültür endüstrisini teknolojik terimlerle açıklamayı sever. Onlara göre, milyonlarca insanın işin içinde olması çoğaltma yöntemlerine başvurulmasını zorunlu kılarken, bu yöntemler aynı gereksinimlerin sayısız yerde standart ürünlerle giderilmesini kaçınılmaz hale getirmektedir”. Dizginlerinden boşanmış girişimcilik bu planlılığa katkıda bulunmuştur. Şehir planlamacılığı, mimari, endüstrinin dekoratif yönetimi ve sergi mekânları dahil olmak üzere her şey otoriter ülkelerin güdümünde yönlendirilmektedir. Bunların

eşitleyici etkisi, hizmet ettiği haksızlıkta gücünü gösterene dek devam edecek bir tekeldir.¹⁵⁵

Hegemonik kolektif şiddetle insanların baskı ve yönlendirme altında belirlenimden üretilen şiddetin en önemli unsuru düşünce denetimidir. Egemen sınıf ve kapitalist erkler iradelerini, baskı, tehdit gibi kuvvetler (örtük şiddet) ya da fiziksel kaba kuvvetler (açık şiddet) ile her zaman kabul ettirmeye alışmıştır. Bilimsel-teknik devrimler neticesinde emperyalizm uygulamaları ideolojik aygıtlar ile kültürel olarak yönetilmeye evrilmiştir. Burjuva devleti, kültürel emperyalizm yaratmak amacı ile basını, okulları ve dini vb. birçok ideolojik aygıtı kullanmıştır (Haak ve Wunderlich, 1975: 148-149). Burjuva ideolojisi özneyi kurarak işler. Halkın siyasal özne olarak tebarüz etme süreçleri burjuva ideolojisinin işleyişine uyumlu hale getirilir (Özdemir, 2012a: 40).

Kültürel emperyalizm; yabancı bir kültürün değer ve alışkanlıklarını yaymak ve yüceltmek için (yerli bir kültürün dejenere edilmek pahasına), ekonomik ve siyasi gücünü kullanılmasıdır. Kültürel emperyalizmin 1960'larda ortaya çıktığı söylenebilir (Tomlinson, 1991: 15-17). Kitleler olmaksızın emperyalizm egemenliği ele geçiremeyeceğinden medya ve popülizm ile düşünce denetiminin sağlanması, insan bilincinin ve eyleminin açık şiddet olmadan tamamen etkilenmesini sağlayacaktır. Refah kapitalizmiyle birlikte sistemik hegemonya türü olarak açık şiddetle yürütülen emperyalizm ile kültürel hegemonik şiddet iç içe geçmeye başlamıştır.

Kültür endüstrisinin emperyalizmi; bir '*Jean* markası'ndan pop müziğine ya da bir dönem isyan jesti olarak pazarlanan uyuşturucu kullanımından bir dönemin dikkat çeken dinlerine ve inançlarına ya da siyasal akımlardan sanat akımlarına ya da 'yasaklamak yasaktır' gibi feminist bir siyasal slogandan sözde özgürlükçü sloganlara kadar her şeyi ama her şeyi kullanabilir. Bilhassa gençlik kültürü, kültür endüstrisinin hedefi haline gelmiştir. Gençlik kültürü, tavır ve adetlerinden ya da boş zaman harama biçimlerinden ötürü kültür endüstrisinin matrisi haline gelmişlerdir (Hobsbawm, 2014: 445-450). Ancak en nihayetinde popüler kültür endüstrisi Horkheimer (2005: 500)'ın da değindiği gibi; yapay biçimde üretilmiş, manipüle edilmiş ve yoz bir gereksinimi karşılama maksatlıdır.

¹⁵⁵ Her yerde boy gösteren göz alıcı, devasa yapılar, devletleri kapsayan ortak amaçlı grupların eksiksiz planlılığını temsil etmektedir. Bireyin, hijyenik dairelerde sözümona bağımsız bir hayat sürmesini sağlaması gereken şehir planlama projeleriye, onu totaliter sermaye iktidarının, yani hasmının boyunduruğu altına iyice sokar (Adorno, 2011: 48).

Manipölasyonla üretilmiş olan bu zihinsel ve psikolojik yapılandırma ‘popülizm’ aracılığıyla işletilir. Kültürel popülizm refah kapitalizminin, liberal sınıf çatışmasını bir bakıma çözme bir bakıma yeniden üretme süreci olarak da görülebilir. Bir taraftan sınıf ayrımı yeniden üretilmekte ve başka biçimlerinde üretilerek aslında daha derin uçurumlar yaratılmaktadır. Önceki yüzyıllarda birinci sınıfın yaşam tarzı tamamen bilinmez bir gizem taşımakta ve ulaşılmaz görülmekte iken; refah kapitalizminin seri üretimi, markaların ulaşılabilirliği, medya araçları ve reklam sektörünün gelişimi ile, üst sosyo ekonomik yaşam tarzında nelerin tüketildiği, yaşandığı ve nerelere gidildiği gibi bilgilere haiz olunmaya ve kısmen ulaşmaya/edinmeye başlanmıştır. Ancak en nihayetinde alt sosyo ekonomik gruptan bir insanın yüksek meblağlar karşılığında edinilebilecek tüketim malzemelerine sürekli sahip olma imkanı yoktur yapılmaya çalışılan; her tek bireye üst sosyo ekonomik sınıfın elindeki refaha ulaşma ümidi vaat edilerek tüketici alışkanlığına bağlı kalmalarının sağlanmasıdır. İşte bu noktada endüstri, hayal pazarlamacılığı olan ‘popülizm’i devreye sokmuştur. Yapay kültürel sınıflanma olarak adlandırılabilir popülizm, o sınıfa dahil olacakların giyim-kuşamı, konuşma üslubu ve dahi kişilik ile ilişkili tavırların çizildiği tek tipleştirilmedir. Popülizm kolektif şiddetin önemli bir biçimidir çünkü endüstriyel kapitalizm ya da devlet tarafından üretilmiş yapay bir kültürel sistem içerisinde insanların sıkıştırılması, hayal ticaretiyle tüketiciliğin arttırılması, tektipleştirilerek yönlendirilmelerinin ve yönetimlerinin kolaylaştırılması olarak görülmelidir.

Kültürel sınıfsal ayrımın bir türü; Amerikan Kültürel kodlarına haiz olmak ile başlamaktadır. Popülist kodlara hakimiyet için ‘İngilizce’ bilmek yüceltilir. Aynı zamanda popülizm anadile aktarılan Amerikan deyişlerini kullanma becerileri ile rüşet ispatlama gerekliliğini kişilere baskılar. Çünkü Berger’in değindiği gibi günümüzde dünyanın dört bir yanında İngilizce’nin (Amerikan biçimi) gittikçe artan bir dil olarak kullanılması temelde pratik nedenlerle olsa dahi, hiçbir zaman dil masumca kullanılamaz. Her dil biliş, kural hatta duygu çağrışımları olan kültürel öğeler taşımaktadır. Nötr izlenim veren ‘dinsel tercih’ gibi terimler ya da ‘bu ilişkide daha geniş bir alana ihtiyacım var’ gibi deyişlerin her biri kültürel içerikler taşımaktadır. Yükselen Amerikan kültürü ya da neoemperyalizmi elit¹⁵⁶ ve popüler araçlarla

¹⁵⁶Elit araçların herhalde en önemlisi, her yıl İsviçre’nin dağ sayfiyesi Davos’ta toplanan Dünya Ekonomi Zirvesi nedeniyle Samuel Huntington’un çok yerinde olarak ‘Davos Kültürü’ dediği iş ve siyaset dünyası liderlerinin uluslararası kültürüdür. Bu kültürün ana

yayılmaktadır (Berger, 2003: 11). Bunlar belirli değer yargıları yaratmaktadır ve toplum bu değer yargıları üzerinden biçimlenmektedir. Nietzsche'nin değindiği gibi, sürü insanının moral değer yargıları insan realitesine aykırıdır, insan kendi istemesiyle içinde yetiştiği toplumsal değer yargılarından koparak özgürleşebilir: “Özgür insan, bir uzun ve kırılmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda değer ölçüsünün de sahibidir”. Bazen bir şeyin değeri onunla neye ulaşıldığına değil kişiye neye mal olduğuna dayandığı için özgürlük bir anlamda kendinden sorumlu olma istencine sahip olmaktır. İnsanın özgürleşebilmesi için savaşı olması gerekir (Nietzsche, 2003: 75; Nietzsche, 2005: 91).

Kültürel sınıfsal ayrımın diğer türü günlük yaşam pratiklerine sirayet etmesi zorunluluğu taşıyan ve görsel öğeler barındıran, küresel kültürün dışa vurulma aracı olan popüler kültürdür. Bir gruba aitliğin tasnifi; işyerinde ve eğlencede ki giyim tarzı, davranış biçimi ve bir yere kadar benzer düşünme biçimi, diksiyon düzgünlüğü, meta alım gücü ve mübadele dönüşümüne günlük sunulan katkı miktarı grafiği (para harcama potansiyeli) üzerinden benzerlik zorunluklarının yarattığı baskıdır. Bu benzerliğin şekli, grupların bileşim amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Amerikan popülist kültürü her yaşam tarzına göre bu kodları gruplamıştır. Biraz daha açmak gerekirse somut örnekleme yapmak uygun olacaktır.

Kişinin popülist kültürün örtük şiddetine maruz kalma oranının, kişinin popülist kültürü amaçlaştırması veya araçsallaştırması ile ilişkili bir yanı vardır. Popülist kültüre katılımın bazen basit bir tüketim gerekliliğinden olduğu durumlar yaşanabileceği gibi bazen küresel modernliğe katılımın bir simgesi olarak amaçlı tüketim biçiminde olabilmektedir. Amaçlaştırılması kişinin popülist kültürle yapılandırılmış şiddete bilişsel ve psikolojik olarak bilinçsiz teslimiyetini içermesi nedeniyle maruz kalınan şiddetin geri dönülmez yıkıcılığını göstermektedir. Bu durum popülerliğin örtük şiddeti kurgulayıcı rollerinden en önemlisi, Horkheimer'ın insanın kayıtsızlaşması ya da birey ve toplumun karşılıklı kavramlara dönüşmesi betimlemesiyle özetlenebilir; “Popülerliğe toplumsal dönüşüm görünümünden, salt niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir süreç olarak bakmak gerekir. Popülerlik asla doğrudan doğruya kitlelere değil, onların

lokomatifi olan uluslararası iş, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik küreselleşmenin de lokomotifidir. Ama bu kültürü Davos'a davet edilme olasılığı bulunan birkaç kişiyle ilişkili olarak düşünmek yanıltıcı olur; davet edilmek isteyen ve sosyologların güzel deyimiyle ‘önceden sosyalizasyon’ içinde kendilerini buna hazırlayan daha milyonlarcası vardır (Berger, 2003: 11).

temsilcilerine bağılı oluşturulur. Kültür biçimlendirilmesi, tanınmaz hale gelmiş insanı gerektirmektedir” (Horkheimer, 2005: 500-501).

Popülizm yalnızca kültür endüstrisi ve kapitalist tüketimin aracı değildir. Aynı zamanda siyasi popülizm ve medya popülizmi ile eş zamanlı işletilir. Medyanın, kültür yaratımı için araçsallaştırılması kolektif şiddet yaratan temel unsurlardan bir diğeridir. Liberal çağın sonlarında 1950’lerde ancak radyo sesleri sözcükler ve müzikler gelişmiş dünyanın hane halklarına ulaşabilen kısa süreli yayınlar üzerinden oluşturulan medya, 1980’lerde Brezilya gibi bir ülkenin nüfusunun neredeyse tamamı televizyona ulaşmıştır (Hobsbawmn, 2014: 674-675). Teknolojik ilerlemeler neticesinde, bilhassa televizyonun icadı ile devletler için medya önemli bir kültürel hegemonya aracına gelmiştir.

Popülizm, yeri geldiğinde birbiriyle çeşitlenebilecek şekilde konumlanan ve çeşitli politik/ideolojik bağılılıklarla eklemlenebilecek bir tür aşkınsal-biçimsel siyasal öz olarak gündemdedir (Özdemir, 2012a: 38). Bir zamanların ‘totaliterizm’ olarak anıldığı şey, bir kavram olarak artık popülizm anlamına geliyordu. Çünkü kendi adına yönetenler hakkında ne düşündüğü hiç önemli olmayan bir halkın yöneticilerin uygun gördükleri biçimde düşünmesini sağlamak için zahmete katlanmaya gerek yoktu. Sıradan insanları istenmeyen hükümete karşı harekete geçirmek önemliydi (Hobsbawmn, 2014: 784).

Devletin yeni ideolojik ve baskı aygıtları dünya sahnesinde çıkmıştır. Foucault’ya göre iktidarın işleyişi devlet aygıtı, yönetici sınıf, hegemonik kastlar sorununun ötesindedir. Bireylerin gündelik davranışlarına, bedenlerine varıncaya kadar işleyen, giderek daha da incelen tüm mikroskobik iktidarlar dizisi yüzünden iktidarın siyasi ağına gömülmüş yaşamaktayızdır (Foucault, 2003: 48). Bu nedenle kitle iletişim araçlarının siyasal işlevi artmıştır. Otoritenin sessiz kalınmasını istediği şeyi keşfetme ve yayınlama, demokrasinin formel mekanizmalarının artık ifade edemediği kamusal duygulara ifade kazandırma kapasitesi, onları kamusal alanın başka aktörleri haline getirmiştir. Kitle iletişim araçları siyasal sürecin önemli bileşeni olmuştur (Hobsbawmn, 2014: 783). İktidarın siyasi ağına gömülmüş medya ile bireylerin zihinleri ile gündelik davranışlarına işlenen ‘şiddeti meşrulaştırma’ veya ‘şiddete duyarsızlaşma’ durumu günümüzün en yaygın algı mühendisliği biçimidir ki bu durum neoliberal şiddet

bölümünde detaylı irdelenecektir ancak bu bölümde biyo iktidar yönetimi temellendirecek olan medyanın ve popülizmin siyasal olarak kullanılmaya başlanması irdelenmelidir.

Chomsky'nin 'propaganda modeli'ne göre, kapitalist güçler ideolojik aygıtları kullanım yöntemlerine sıklıkla başvurmaktadır. Medyanın işlevinin esas olarak yönetici elitinin propagandasına hizmet etmek olduğunu açıklamayı hedefleyen propaganda modeli, ana akım medyaya dâhil olan ne varsa bunun yerleşik iktidarın ihtiyaçlarını destekleyeceğini ortaya koymaktadır (Chomsky, 2002b: 233). Refah devletinin, medyayı etkin bir biçimde kullanarak popülist bir söylem yaratmakta olduğunu göstermek ve dünya sahnesinde yaşanan trajedilerden kendi çıkarlarına uygun biçimde ikircikli söylem yaratan hak koruyuculuklarını detaylandırarak tartışmak gerekmektedir. Bu durum uluslararası hukukun araçsallaştırılmasına neden olmaktadır. Kamuoyunun zihinlerinin karıştırılması ise, durum analizinde bir başka düğüm yaratmaktadır. İktidarın cebri meşrulaştırma hali, medyada farklılaştırılmış söylem biçimi aracılığıyla kamuoyuna içselleştirilmektedir. Kamuoyunun yaşanan trajediyi algılaması, algı mühendisliği ile engellenmektedir.

Dünyayı hakimiyeti alan egemen söylemin üretiminin ve yayılımının ortaya çıkarılması; kalıcı ve sinsice yaratılan düşünce ve sistem dayatmalarına karşı çözüm üretebilmek için önem arz etmektedir. ABD başta olmak üzere, İngiltere ve Fransa'dan çok hassas şekilde bir dünya görüşü üretilir, yayılır ve öğretilir. Bu üretim siyasal iktidarlar tarafından organize edilir ve az sayıda entelektüelin metinleri, seminerleri ve dergilerde yazdıkları analiz dizinleri katkıları neticesinde aktif katılımı ile gerçekleştirilir. Vatandaşlar ise pasif olarak katılırlar. Chomsky (2000: 174)'nin ifadesi ile devlet tarih mühendisliği yapmaktadır. Propagandasının taktiklerinden biri ise devletin mesajlarını basın aracılığıyla ve haber kisvesi altında yerine ulaştırmasıdır. Entellektüeller ise, makaleleri ile popülist söylem yaratımında aktif olarak görevlerini yerine getirirler. Bourdieu'nun örneklerine değinerek açıklamak çağın söylem üretiminin dolayımını açıklamak konusunda yol gösterici olacaktır; neoliberal düşüncenin başlangıcının oluşturulduğu refah devleti sisteminde, CIA tarafından finanse edilen ve birçok Fransız entelektüelinin editör kuruluna kaydedildiği '*Preuves*' dergisinin rolü bu duruma iyi bir örnek olabilir. Yaklaşık 20-25 yıl süresince (sahte bir düşüncenin kendini kanıtlama

çabası zaman aldığı için) yorulmadan üretilen fikirlerin kademeli olarak kabul ettirilmesi için çabalanmıştır. İngiltere’de Thatcherism de Mrs Thatcher tarafından icat edilmemiş olması, çoğu entelektüel grubun uzunca süren temellendirme çabaları, araştırmaları, doğrulamaları ve analizlerinin herkesin ulaşabileceği biçimde açıklamaları bir başka açıdan ekonomi-politiği belirleyen fikirlerin dünyayı yöneten ülkelerce yapay ya da kurgusal biçimde üretilmiş olduğunu açıklayan örnek olabilir. Sonuç olarak ise, üretilen düşünce yapısının medya aracılığı ile olumlanması ve yanlış bilinçlendirilme neticesinde, bilinçaltı yönetilerek(bilinçsizce) katkıda bulunma heyecanı doğurtulan insanların düşüncelere katılımları sistem tarafından istendik biçimde sağlanır. Refah kapitalizminin devamlılığı için katılım istenen düşünce, maksimumum büyümeyi ve ekonomik gücü yaratacağı için verimlilik ve tüketiciliğin insan eylemlerinin nihai ve tek hedefi olması gerekliliği varsayımları her yerden hayatlarımızı ve düşüncelerimizi işgal eder (Bourdieu, 2000: 29-31).

Refah devleti sürecinde insan haklarının gelişimi ile birlikte süreç içerisinde yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. ‘Hegemonya’ alt kategorisini bitirmeden önce, neoliberal devlet bölümünde detaylı olarak ele alınacak olan çokkültürcülük, kimlik politikası ve rölativizmin refah devleti sürecinde temellerinin atılmış olduğuna değinmek gerekmektedir. Geleneksel haklar temelinde yurttaşlık modeli iki yönden eleştirilir. İlk eleştirel yaklaşım yurttaşlık erdemlerine etkin siyasi katılıma daha çok dikkat çekerken, ikinci eleştirel yaklaşım ortak haklar üzerine tartışmalar içermekte, kültürel çoğulculuğun ve gruplara göre farklılaşan hakların daha çok hesaba katılması gerektiğine dikkat çekmektedir. İkinci görüş ‘kimlik politikası’, ‘çok kültürcülük’, ‘tanınma siyaseti’ gibi çeşitli isimler altında tartışılmaktadır. Terminolojilerin taşıdığı farklı anlatımlar olmakla birlikte ortak nokta çağdaş toplumların ayırt edici özelliğinin büyük bir çeşitlilik ve kültürel çoğulluk olduğu üzerinden bir aktarımdır. Bugün daha önceleri dışlanan ırklar, kültürler, cinsiyetler, cinsel tercihlerin normal sayılan yurttaştan farklı diye sapkın olarak görülmesine bir eleştiri olarak doğan bu görüşler farklılıklarından ötürü dışlanmak yerine kapsayıcı bir yurttaşlık kavramı isteğinin dile getirilişini içermektedir (Kymlicka, 2004: 453).

Kültürel görelilik ise, ilk olarak 1967 yılında ‘Amerikan Antropoloji Derneği’nin Evrensel Beyanname’nin hazırlanma sürecinde sundukları katkı metninde dile getirilmiş

olan ve 1963 yılında ‘Vienna Bildirisi’nde dikkat çeken bir görüştür. Rölativizmin evrensel kimlik görüşüne eleştirileri iki kategoride toplanabilir. İlk kategori hakim söylemin insan haklarına ilişkin normların üçüncü dünyanın ihtiyaçları ve görüşleri ile bağdaşmadığıdır. İkinci kategori ise, evrensellik iddiasının Batı kültürü ve normlarına dayanması nedeniyle kabul edilemezliğidir. Bu görüşe göre, ahlaki değerler evrensel değil tarihseldir. İlk kategorinin eleştirisi insan haklarının taşıyıcısının birey kimliği olarak gösterilmesidir. Birey egoist, yalıtılmış ve soyuttur. Batı dışında ki kültürlerde ise kişi toplum, aile ve grup içerisindeki konumları ile kavranır. Birey hakları aileye ve topluma ödevleri ile birlikte düşünülür. İkinci kategoride ise, insan haklarının oluşmasında ölçüt olarak ulusal ve bölgesel özellikler, farklı tarihsel, kültürel ve dini arka plan dikkate alınarak değerlendirilmesidir.

Batı’nın özgün kültürel ve tarihsel deneyimlerinin tüm insanlığın standardı haline gelmesi kabul edilemezdir. Kültürel görelilik yaşam tarzlarının ve farklı kimliklerin eşit geçerliliğinin tanınmasını talep eder. Kültürel politikalar, Batı tarafından belirlenmekte olduğundan Batı’nın küresel gücü ve ekonomik politikadaki üstünlüğü, Batı’ya ilişkin kültür değerlerine dayanmaktadır. Tek bir kimlik anlayışı yayılmaktadır (ayakkabıdan müzik türüne kadar). Sonuç olarak refah kapitalizmi döneminde yaşanan değişimler, kültürel ve toplumsal dinamikler içerisinde devletin kolektif şiddet uygulamalarına neden olmuştur. Kişi-ulus-devlet kimliği ilişkisi belirsizleşmiş, kişi-din, kişi-topluluk kimlikleri çıkmıştır.

Bu bağlamda, devletin kültür üzerinden yarattığı kolektif şiddet uygulamalarının önlenmesi açısından çok önemli bir ayırım yapılması gerekmektedir. Kültürel azınlıkların bazı temel haklarının ihlal edilmesi asla kabul edilemezdir. Kültürel rölativizm eleştirileriyle hem Batı’nın yok saydığı kültürel değerlerin önemine dikkat çekmiştir hem de tekil her devletin kendi azınlık gruplarını ötekileştirmek suretiyle uyguladıkları ihlallere ve insan hakları açısından eksik olan siyasal problemlere dikkat çekmiştir. Azınlıkların ya da mültecileri/vatansızların temel hak istemlerinin devletler tarafından dikkate alınmaması ya da ötekileştirme politikalarının yürütülmesi, devletin kolektif şiddeti politik olarak meşrulaştırma tehlikesini içermektedir. Diğer taraftan, rölativistlerin eleştirel yaklaşımlarında etkili çözüm üretememeleri ya da çözüm olarak insan hakları evrenselliğinin reddedilmesine gidişleri neoliberal çağın önemli bir

sorununu doğuracaktır. Bu sorun, etnik/dini(ve mezhep)/ekonomik lobi/ideolojik cemaatleşmelerin şiddet eğilimlerinde veya ürettikleri çatışmalarında kültürel rölativizmi kendilerini meşrulaştırma savunuları olarak sunmalarına neden olmuştur. Kültürel rölativizmin ve kimlik siyasetini güçlendirilmesinin etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmaları arttırarak çok sert biçimlerde kolektif şiddet yaratan bir unsur olarak yaşam hakkı ihlallerine neden olduğu tartışması neoliberal kolektif şiddetin neofaşizan eğilimler alt kategorisinde bölümünde ele alınacaktır.

2.3.2. Neoemperyalizmin Başlangıcı ve Kolektif Şiddet

Birleşik krallık, emperyal dünyayı yönetme işlevini 19. yüzyılın sonuna dek sürdürmüştür ancak 1870'lerden itibaren Avrupa güç dengesi ve dünya güç dengesi üzerindeki kontrolünü kaybetmeye başlamıştır. İngiliz sömürgelerinin bağımsızlaşması, işgücü ve sermaye fazlalığı İngiltere'nin dünya ekonomisini elde tutma özelliğini yitirmesine neden olmuştur. Amerika'nın emperyalizmin tacını İngiltere'den alması İkinci Dünya Savaşı sürecine denk gelmektedir. İngiltere'nin ekonomik olarak sıkışık döneminden yararlanan ABD'nin emperyalizmi, İngiliz sömürgelerini özgürlük ideolojisi altında kendi hükümrancılık alanına dahil etmesi ile başlamıştır. Bu dönemler dünya üstünlüğünü ele geçirmek için, tarih boyunca hiç görülmemiş bir şiddet ve sertlikte yeni bir mücadeleye neden olmuştur ancak Almanya ve ABD'nin İngiltere emperyalist üstünlüğüne karşı çıkışları, Amerika'nın dünya savaşları sonrası güçlendirdiği askeri üstünlüğü, daha büyük ve daha geniş kaynaklara sahip olması güç dengesi sisteminde hakimiyetini arttırmıştır. Amerikan teritoryal yayılcılık anlayışı¹⁵⁷, neoemperyalizmin ABD'nin eline geçmesinde neden olmuştur (Arrighi, 2000: 99-101; Chomsky, 2000: 61-64).

Hobsbawm'ın belirttiği üzere emperyalizm İngiliz ürünü iken refah kapitalizmi sürecinde ABD'ye geçişi neoemperyalizmin başlangıcını oluşturacaktır ki küreselleşme ile birlikte ABD'nin tamamen yeni bir yapılanma olarak neoemperyalist hakimiyetini kurmasını getirecektir. Neoemperyalizmin başlangıcının yeni yapısal değişiklikler içerdiği şu özelliklerinden belirlenebilir: İlk olarak liberal emperyalizmde kültürel hegemonya emperyal gücün göstergesi değildir, ancak neoemperyalizm kültürel hegemonya yayılımını önemli bir araç olarak kullanmaktadır. İkinci olarak Amerika popülist ideolojik bir devrim (yerlilerin katliamına neden oldukları) masalı yaratarak, kendi özgür toplumunun başka toplumlardan üstün olduğu savını yaymaktadır. Üçüncü olarak İngiltere'de hukuk ve yönetim, merkezi ulus devlet yanında kral düsturu ile birlikte yürümekte iken; ABD'de merkezi hükümet özgürlüğün düşmanı kabul edilir.

¹⁵⁷Avrupa devletlerinin karakteristik bir özelliği olan göçmen sömürgeciliğinin, Amerika'da bulunmamasını memnurlukla aktaran Amerikan tarihçileri, yalnızca Birleşik Devletler emperyalizminin tüm iç tarihinin geniş bir toprağa el koyma ve işgal süreci olduğu gerçeğini gizlemektedirler. 'Ülke dışında' bir teritoryal yayılcılığın yokluğu, 'ülke içinde' hiç örneği görülmemiş bir teritoryal genişleme üzerine kurulmuştur (Stedman Jones, 1972: 216'dan akt Arrighi, 2000: 101).

Dördüncü olarak ABD'nin İngiltere gibi mecburi organik ekonomik bağlarının (sömürüleri vb) olmaması sayesinde ABD en geniş sanayi ekonomisine sahip, teknoloji ve meta ithalatçısı olmuştur. Bununla birlikte Amerika'nın dolar diplomasisine kazandırdığı ivme ve Amerikalı uluslararası büyük şirketlerin küresel girişim politikaları ekonomik hegemonyasını da teyit eden bir durumdur. Sonuç olarak Britanya İmparatorluğu, kendi sınırlarını ve askeri gücünü biliyordu ve yeryüzünün büyük bir kısmını işgal etmiş olsa dahi, yeni düzende deniz aşırı sömürünün 20. yüzyılda sona erdiğinin farkına varmıştır ve yeni neoemperyalist süreç başlamıştır (Hobsbawm, 2008: 43-71). İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, ABD'li yatırımcılar Avrupa'da üzerlerine düşen yatırım görevlerini yaparak, eğitimliler ise gerçekleri saklamak için Amerika'nın iyi niyet propagandası üzerine yazarak süreci desteklemişlerdir. Örneğin, Reagan yönetiminde Nikaragua'da sahnelenen ABD terörizminin üstünün örtülmesi propagandalar sayesinde gerçekleşmiştir (Chomsky, 2000: 61-64). Amerikan İmparatorluğu ise, neoemperyal sömürünün hem kurucusu hem de baş uygulayıcısı olarak 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın başında güç tekeli olmuştur (Hobsbawm, 2008: 43-71). Amerikan neoemperyalist uygulamaların, kolektif şiddet derecesini arttıran sonuçları küresel emperyalizm bölümünde tartışılacaktır.

Refah kapitalizmi döneminde ortaya çıkmaya başlayan neoemperyalizmi irdelemek amacına girildiğinde, bir taraftan güçlü devletlerin kurucusu olduğu barış cemiyeti aracılığıyla devletlere bağımsızlıklarının devredilmesi ve tüm halkların/ tüm insanların kendi geleceğini/kaderini tayin hakkı tanınması, diğer taraftan güçlü devletlerin bağımsızlık tanınan devletleri yeni bir (*illegal*) sistemle sömürü ülkeleri haline getirme çabalarının yarattığı ikili devinimden çatışmalar doğduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu çatışmalar temelde iki yönde ilerlemektedir. Dünya Savaşları sonrasında uluslararası emperyalizmi önleme çabaları baş göstermiştir. I. Dünya Savaşı Sonrası Milletler Cemiyeti onayıyla emperyalizmin kontrollü bir çeşidi olan mandacılık sistemi¹⁵⁸ işletilirken, II. Dünya Savaşı sonrası legalize edilen sömürü düzeni yani resmiyette bir devletin bir başka devleti kontrol etme hakkı BM tarafından tamamen ortadan kaldırılmıştır. Refah devleti döneminde geliştirilen neoemperyalizmin

¹⁵⁸ Manda, klasik anlamda bir devletin başka bir devletçe yönetilmesi anlamına gelmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti güçlü devletlerin sömürgecilik anlayışını manda sistemi olarak resmileştirmesine aracılık eden bir örgüt olmuştur. Emperyalizmin uyandırdığı giderek artan hoşnutsuzluk nedeniyle bu bölgelere Paris Barış Konferansı sonrası 'koloniler' değil 'mandalar' deniyordu (Hobsbawm, 2014: 44).

başlangıcı olan bu düzen güçsüz devletlerin sömürülmesinin ve kolektif şiddetin yeni bir ifadesi olarak belirlenebilir.

İlki BM'nin küresel barış iddiası ile kurulmasıyla birlikte sona eren mandacılık sistemiyle sömürge ülkelerinin bağımsızlığına kavuşmasıdır. Birleşmiş Milletlerin 1945 yılında bir dünya örgütü olarak kurulmasından sonra halkı önceden sömürge olan 80'den fazla ülke, bağımsız ülkeler olarak örgüte katılmıştır. İlerleyen yıllarda birçok bölge politik birlikler kurarak veya bağımsız bir ülke ile birleşerek özgür iradelerine kavuşmuştur. Birleşmiş Milletler'in sömürgeciliği bitirme çabaları, BM Antlaşması'nın 'herkes için adalet ve eşitlik ülkü ve ilkelerinin sağlanması' prensiplerine ve Antlaşma'nın içerisinde yer alan sömürge halklarına ayrılmış olan XI, XII ve XIII. Bölümlerine dayandırılmıştır. Bununla birlikte dünya üzerinde tüm sömürge idarelerini sona erdirmeye çabalarını hızlandırmak için, 1960 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 'Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge' olarak anılan metin, tüm insanların kendi geleceğini tayin hakkına sahip olduğunu ve sömürgeciliğin hiç bir koşula bağlanmaksızın sona erdirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (<http://www.unicankara.org.tr/today/7.html>). Bu resmi antlaşmalara onay veren ve kurucu ilkelerinin tümünü belirleme yetkisini elinde tutan güçlü devletler emperyal politikalarını resmi olmayan yollarla ilerletme amacı gütmüşlerdir. Barış cemiyetlerinin kurucusu güçlü devletler, resmi olarak emperyalizme karşı tavır almakla birlikte ikircikli biçimde ham madde ve pazar arayışlarında yeni bir emperyalist düzen kurma eğilimi göstermişlerdir, resmi olmayan yollarla başka devleti sömürme düzeni uluslararası şirketler ya da insancıl müdahaleler adı altında askeri işgaller olarak sürdürülecektir.

İkincisi ulus devletlerin kendi azınlık gruplarının talep ettikleri hakları tanımamaları neticesinde ya da kendiliğinden bir talep olarak insanların kendi kaderini özgürce tayin etme istençleri ile ulus devletin otoritesinin çatışmasıdır. Bu durum doğal gelişmeler neticesinde hak talebi-devlet otoritesi karşılaşması olarak ilerlediğinde, süreç hak talebi istenci yönünde ise devlet-grup temsilcisi görüşmeleri veya bağımsızlık istenci ise referandum yapılması vb. yöntemlerle oldukça demokratik çözüme açık bir süreç iken, güçlü devletlerin bu çatışmaları araçsallaştırması ile süreç çözümsüzlüğe ve açık

(çıplak) kolektif şiddet uygulamalarına itilmektedir. İkinci ilerleme yönü, tamda bu noktadan kaynaklanmaktadır. Neoemperyalist projede, bağımsızlık kazanan devletlerin güçlü devletler tarafından sömürülme projesinde resmi olmayan yolların kullanılması gereğinden, güçsüz ancak özgürlüğünü kazanmış ulus devletin içindeki etnik gruplar güçlü devletler tarafından araçsallaştırılmaktadır; demokratik olmayan yöntemlere ve fiziksel şiddet kullanma yönünde kışkırtılan gruplar (güçlü devletler tarafından bölünme istenen coğrafyada ki araçsallaştırılan etnik gruplara silahlanma desteği sağlanmaktadır. Bu nedenler ile İmparator veya başka güçlü devletler bazı terör örgütlerini veya insanlık suçu yaratan devlet eylemlerini çıkarları doğrultusunda destekleyerek devlet destekli terör olgusunun gizli süjesi olmaktadır. Devlet destekli terör şiddetli ölçekte 1970'li yıllarda yeniden uluslararası düzeyde görünmeye başlamıştır (Laqueur, 1999:156-158). Derrida ve Habermas (2008: 127)'ın belirttikleri gibi, terörde artık bireyin ya da devletin yüzü saklandığı için tehdit büyüktür.

Böylece güçlü devletler hem silah sanayinin pazarını yaratır, hem çatışma ve karışıklıkla mücadele eden makro devleti sömürebilir hem de küresel sömürüsünü kurmak istediği coğrafyada oluşacak mikro devletleri daha kolay yönetecektir) çatışmaya yönlendirilerek makro devletler mikrolaştırılır. Bu noktada kendi kaderini tayin hakkı kalmamıştır, güçlü devletlerin küresel kader tayini için etnik grupları yönlendirmesi söz konusudur. Polanyi'nin değindiği gibi, kendi kurallarına göre işleyen piyasanın ön koşullarının sağlanabilmesi için gerektiğinde savaşın şiddetine başvurulması kaçınılmaz olmuştur (Polanyi, 2014: 213). Jessop'un belirttiği gibi, devletler küreselleşen kapitalist yeniden yapılanmanın karmaşık süreçleri açığa çıktıkça yeni faaliyet ölçekleri oluşturmak için; mobil sermayeyi kendi emek ekonomik mekanında sabitlemek ya da ya da uluslararası rekabet gücünü geliştirmek çabasıyla rekabet biçimleriyle uğraşmak; uluslararası rekabet politikaları yoluyla düzensiz gelişmeyi teşvik etmek; devlet işlevlerini -merkezsizleştirme ve sınır ötesi bölge oluşumu, forumlara ve üçlü arası katılım da dahil olmak üzere- yeniden ölçeklendirilmesinde ve sınırların yeniden çizilmesinde işbirliği yapılmaktadır (Jessop, 2009: 323). Kendi kaderini tayin hakkının halkların elinden alınmasının nedeni küresel güçlerin projesinin bir parçasıdır. Çünkü ne kadar çok mikro devlet olursa güçlü devletler için sömürü düzeninin uluslararası hukukun engellerine karşı illegal yürütülüşü kolaylaşacaktır.

Bununla birlikte, devletlerarası ve medeniyetler arası çatışmaların boyutlarını da irdelemek gerekmektedir. Huntington'a göre medeniyetler nihai insan kabileleri olduğu için refah kapitalizmi sürecinde yaşanan kolektif şiddet içerikli uygulamalar küreselleşmeye başlayan ölçekte bir kabile çatışması olarak görülebilir. Bu süreçte, medeniyetler arası çatışmalar iki şekle bürünmektedir. Bunların ilki yerel veya mikro düzeyde, bir devletin içindeki farklı gruplara mensup medeniyetler arasında; ikincisi ise makro düzeyde, farklı medeniyetlere mensup devletlerarasında gerçekleşmektedir. Mikro düzeyde çatışmalara fay hattı çatışmaları adını veren bu tip çatışmalar, yeni devletler kurmaya çalışan gruplar arasında yaygındır (Huntington, 2015: 305-307). Örneğin, dünya savaşları döneminde (1914-1945) savaştan görece etkilenmeden kurtulan Alt-Sahra Afrikası gibi bölgeler, 1945-1989 yılları arasında silahlı çatışma alanları olmaya başlamış ve günümüzde ciddi kırım ve ıstırap sahnelerine tanıklık etmiştir (Hobsbawm, 2008: 3). Bourdeiu'nun değindiği gibi, güçlü devletler tarafından çifte standartlı maskeleyi amaçlayan rasyonalize eğilim gösterilmektedir. Batı'nın evrenselcilik adı altında sunduğu düşünsel sistem emperyalizmin hukuki olarak örtülmesi ile umutsuzluğun irrasyonelizmine dönüşmektedir. Ekonomik, bilimsel veya diğer herhangi bir sebeple silahlanmış Arap ya da Güney Amerikalılar arasında kışkırtma ya da haklı kılma neoemperyalist anlayışın temellerinin atıldığı yerdir. Bunun için, çifte standartlı olarak uluslararası hukuk araç haline getirilir. Neoemperyalist keyfi imparatorluk düzeni bu insanları kimi zaman istilacı ve fethedici ya da vasat, dar, savunmacı, gerici ve baskıcı ilan ederken; kimi zaman da kötüye kullanmalarını mantıksal olarak maskelemek haklı kılmak için uluslararası hukukun barışçıl söylemlerini kullanmaktadırlar (Bourdeiu, 2000: 20). Neoemperyalist projenin tam olarak küresel ölçekte hayata geçirildiği kolektif şiddet sarmalı bir sonraki bölümde detaylı olarak tartışılacaktır.

Neoemperyalizmi başlatan bir diğer durum ya da neoemperyalizmin diğer yapısal özelliği uluslararası işbirliğidir. Emeğin üretkenliğinde, üretim hacminde ve çeşitliliğindeki büyük artışlar, adım adım daha çok coğrafi bölgelere yayılan ve giderek genişleyen kitleler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artışı uluslararası işbirliğinin doğuşuna neden olmuştur. Bu olgular, toplumsal işbölümünde eşgüdüm sorunları ve piyasa sinyallerindeki dalgalanmalara tepki olarak ekonomik arızaların çoğalmasına neden olmuştur. İş bölümünde; lojistik, hukuk, finans, pazarlama, reklam gibi birçok iş

sektörüne neden olduğu gibi emniyet ve güvenliğe yönelik tehditler (hava yollarından, ilaç endüstrisi ve gıda arzı gibi), doğal faktörler (hammaddeye yakınlık, coğrafya) gibi nedenlerle üretimin gözetlenmesi ve kalite kontrolü için yeni sömürgeci arayışlara neden olmuştur. 1850'den itibaren sermayenin küresel hakimiyetinin nabzının attığı sanayi bölgeleri işlevsiz bırakılmıştır ve buradaki fabrikalar sökülüştür. Üretici sermaye Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan fabrikalarına kaymaya başlamıştır. Çin'in 1980'den itibaren Meksika, Bangladeş ve Türkiye gibi birçok ülkede yeni fabrika emeği merkezlerine girmesi bir diğer çarpıcı gelişme olmuştur. Batı büyük ölçüde sanayisizleşirken, Doğu ve Güney aynı zamanda endüstriyel değer üretim merkezlerine dönüşmüştür. Bu mutasyonların tuhaf görülebilecek sonucu ise; geçmişte sanayileşme kişi başına geliri arttırırken, neoemperyal düzende Bangladeş gibi ülkelerde refaha dönüşmek yerine yoksulluğun pekiştirilmesini üretmiştir. Harvey'e göre kaynak belasına bulaşmış ülkelerin nüfusunun korkunç bir yoksulluğa itilmesinin nedeni rantların ve kullanım hakkı bedellerinin elit sınıf tarafından gasp edilmesidir. Batı fikri mülkiyet haklarını, kültür ürünlerini ve kurumsal tekelleri güçlendiren bir sistemin yanı sıra finans, sigorta ve gayrimenkul sektörlerindeki gelişmeden rant kazanmaya ağırlık vermiştir. Batı kol emeği gücünün yerine simgesel emek denilebilecek bilgiye dayalı faaliyetlerde başat konuma geçerek (Harvey, 2015: 131-132) emek gücü emperyalizmi denilebilecek bir süreç başlamıştır.

Neoemperyalizmi başlatan bir diğer durum ya da neoemperyalizmin diğer yapısal özelliği uluslararası şirketler aracılığıyla sürdürülmesidir. II. dünya Savaşı'nın ertesinde sömürgelerdeki devrimler klasik emperyalist sistemin temellerini sarsmıştır, bu sömürge ülkelerin sömürülmesini uzatabilmek için ise güçlü devletler dolaylı egemenliğe¹⁵⁹ geçmeye başlamışlardır. Uluslararası iş bölümü, azgelişmiş ülkelerin sermayenin organik bileşiminin nispeten düşük olduğu (sermayenin yoğunluğunun az olduğu) sanayiler kurmakla işe başlaması gerektiğini telkin eden süreçle başlamış olan neo-emperyalizmin yürütülme mekanizmaları, sömürge ülkelerinin gelişmemiş yapısından dolayı aşılmaz engeller ile karşılaşması üzerine 'azgelişmiş ülkelere yardım' propagandası ile bu ülkelerin ödeme dengesindeki açıkları kapatmaları için zararına işlenmiş maddeleri almak zorunda bırakılmaları, hammadde ihracatı veya hammaddeye

¹⁵⁹ Dolaylı egemenlik sistemi ya da yeni emperyalizm sadece metropol burjuvazisinin sömürge burjuvazisine verdiği bir taviz değildir. Bu aynı zamanda bu iki sınıf arasındaki ilişkilerdir ki ekonomik dönüşüme de tekabül etmektedir. Sömürge ve yarı sömürge ülkelerin sanayileşmesi tek yönlü bir süreçtir (Mandel, 2008b: 440).

ulaşımı kolaylaştıracak çok uluslu şirketlerin sınırlarında yapılanmalarına izin vermek zorunluluğunu doğurmuştur (Mandel, 2008b: 440-441). Bu kısır dnn borç kapatma ağı olarak sunulan alternatifi ise, sömürge ülkelerinin ‘kamusal mallarının kar amaçlı özel sektöre devri’ propagandası neticesinde çok uluslu tekel şirketlerin eline geçmesi biçiminde yani ABD’nin şirketlerine geçmesi biçiminde sürdürülmüştür.

Alman yöneticilerin toprak yayılmacılığında Amerika ve İngiltere örneklerini taklit etme çabaları yeni neoemperyal sistemin ne olacağının deneysel kanıtı gibi olmuştur. Başta İngiltere deniz aşırı sömürgeciliğini deneyen Almanya, Birinci Dünya Savaşı’nın sonucunda yararsız bir yöntem olduğunu deneyimlemiştir. Amerikan neoemperyal modeli olan, bütünleşmiş bir i territorial imparatorluğun göçmen nüfusa yer aabilmek için yerlilerin ortadan kaldırılması kitlesel katliamları gibi ortaya ıkışı (Kuzey Amerika kıtasını fethetme, Franklin’in savunduğu sürekli artan göçmen nüfusuna yer aabilmek için yerlilerin ortadan kaldırılması territorial politikaları) İngiltere’nin uzak deniz aşırı imparatorluğundan çok daha az korunma maliyetleri gerektiren bir yapı olmuştur (Arrighi, 2000: 102).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerikan hükümetinin küresel askeri Keynesci politikasıyla, Batı Avrupa’nın Amerikan devletin g ağlarıyla bütünleşmesi ise Amerikan hükümetinin kendisi tarafından üstlenilmiştir. Hükümet faaliyetleri Amerikan şirketlerinin karlı bir biçimde yerleşmesi içi ortamı hazırladıktan sonra çok sayıda uluslararası şirket ve kurumlar Avrupa’yı istila etmiştir. Rollerini Avrupa piyasası ve işgücünün önemli unsurlarını kendi tekno-yapıları içinde içselleştirmektedir. Amerikan hükümetinin, Amerikan şirketlerinin yabancı yan kuruluşlarını Amerikan ticaret kanunlarına tabi kılarak ve Amerikan sermayesinin dışarıya akışını düzenlemeye yönelik adımlar atarak Avrupa’da denetim sahibi olmaya başlamıştır. Bununla birlikte Amerikan hükümetinin, dünya para arzında Washington’ın merkeziliği de neoliberal dönüşümün en önemli faktörlerinden biridir. Başlıca uluslararası rezerv birimi ve değişim aracı olarak dolara karşı bir alternatif bulunamaması, altın-dolar mübadele standardının terk edilmesi saf dolar standardının oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Böylelikle dünya parası olarak Amerikan dolarının gayri resmi önemi resmileşmiş olmuştur (Arrighi, 2000: 451-455). Washington’ın stratejisinin amacı, ABD dış açığını kendiliğinden kapatmış olan sermaye akışları avantajından sürdürmek için yer kürenin

askeri kontrolü yoluyla tüm dünyadan haraç toplaması uygulamasına dayanmaktadır ABD'nin liderliğindeki kolektif emperyalizmin yeni örüntüsü, küresel ölçekte bir 'apartheid (ırk ayrımından)'den farksızdır (Amin, 2005: 7-15).

18. yüzyıl siyasal iktisatçılarının 1945 sonrasında rekabeti önlediği gerekçesiyle geçiş ücretleri ve gümrük tarifelerine karşı yürüttükleri politikaların sonucunda ABD'nin Dünya Ticaret Örgütünü kurması, küresel serbest ticaret rejiminin ve neoemperyalist politikaların doğuşunu belirlemesidir (Harvey, 2015: 145). Kapitalizm yapısı gereği küresel bir vasa sahip olsa dahi, gözden kaçırılmaması gereken en önemli hususun milli ekonomilerin ve milli sistemlerin hala mevcut oluşudur. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Dünya Bankası (WB) gibi, kapitalizmin milletlerarası özelliği sahip olduğu söylenen kurumlarının, bir milletin sermaye vasıtası olması ve gücünü bir devletten veya birkaç devletten aldığını unutmamak gerekmektedir. Bu kurumlar etki ve yaptırım bakımından tüm coğrafyayı kuşatmış durumdadırlar (Habermas, 2002: 10). Hardt ve Negri'nin yeni emperyalist paradigma tanımlaması kendi ifadeleri ile:

Emperyal otorite modelinin yeni paradigması hem sistem hem de hiyerarşidir, normların merkezi inşası ve dünya çağına yayılmış geniş kapsamlı meşruluk üretimidir. Yeni paradigma *ab initio* (başından beri) yatay olarak eklemelenmiş dinamik bir sistemik yapı şeklinde biçimlenmiştir. Bazıları bu duruma hükümsüz yönetim (*governance without government*) adı verilecek olan, bununla yer yer algılaması imkansız olan ama her zaman ve giderek artan şekilde etkili hale gelen, failin hepsini bütünü düzeni içinde kuşatan yapısal mantık kastedilmektedir...Kısacası, emperyal paradigma değişimi, egemen ulus devletlere göre daha üst düzeyde belirlenmiş ve nispeten otonom nitelik kazanmış yerleşik bir iktidarın etkili düzenlemeler yaparak gerektiğinde zor uygulayarak yeni dünya düzeninin merkezi gibi işlev görebileceğinin kabul edilmesiyle tanımlanır (Hardt ve Negri, 2012:35-36).

Siyaset içindeki iktidar istenci yalnızca tek bir devletin kendi ulusal yönetiminde etkili değildir. Günümüze, iktidar istenci, ulusallığı aşarak uluslararası hukuk ilkelerinin ihlallerine neden olmaktadır. Değişen güç dengelerinin devleti, liberalizmin ötesinde vahşileşmiş refah kapitalizmi döneminin devletidir. Refah devleti, Birleşmiş Milletler'i ve insan haklarını araçsallaştırmak sureti ile söylemi değişen ama sonucu savaş olan kolektif şiddet biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Güçlü devletler, uluslararası güç istençleri, hammadde ve kaynak arayışlarına yönelik işgalci neoemperyalist şiddetlerini uygulamaktadırlar.

Neoemperyalizmin başlangıcına neden olan etkenlerden savaş endüstrisinin teknolojik gelişiminin ve neoemperyalist amaçlar için barışçıl askeri müdahalelerin araçsallaştırılmasının dünya güç dengesi üzerindeki etkileri kolektif şiddet üretimi açısından irdelenmelidir. Dünya askeri düzeninin kapitalist mekanizmaların işletilmesinin bir aracı olduğu önemli bir gerçektir. Şiddet araçlarının meşru tekeli elinde bulunduran ulus devlet mekanizması çağdaş dünyada politik organizasyonun asıl aracıdır. Endüstriyalizm ve ulus devlet sisteminin birlikte yayılması yerküre üzerinde neredeyse her devletin artık herhangi bir geleneksel imparatorluktan çok daha fazla silahlı güce sahip olmasını sağlamıştır. Bilimin askeri teknolojinin ilerlemesine yardım ettiği endüstrileşmiş savaş araçlarının sahibi olan modern devlet, dünya sistemi içerisinde genelleşmiş bir askerileşme sürecine katılmıştır (Giddens, 2008: 331). Ancak başta ABD olmak üzere, sanayisi ve savaş endüstrisi gelişmiş olan güçlü devletler dünya güç sisteminin de, tıpkı bir şirketin piyasada üstünlüğü elde etmesi gibi, tekelleşmesine neden olmuştur.

Sanayinin gelişmesinden sonra insan hakları ihlallerini arttıran temelde iki militarist değişim yaşanmıştır: askeri yöntemler ve silah çeşitleri. Geleneksel devletlerin şiddet araçları üzerindeki kontrolü ile güç dengesinde üstünlük elde etmesi, üretimi yönlendirmekten çok ordu gücü ve konvansiyel araçlar sahipliğine bağlı idi (Giddens, 2008: 324). Marxist eleştiri açısından ele alındığında, askeri üretimin kapitalist girişimin ekonomik zorunlulukları bakımından açıklanabilir olduğudur. Askeri-endüstriyel kompleks bu zorunluluklar tarafından beslenen toplumsal değişimlerin somut ifadesidir. Askeri endüstriyel kompleks ekonomiye egemendir denilebilmesi için askeri üretimle üretimin diğer sahaları arasında keskin bir şekilde tanımlanmış karşılıklı bağımlılık bağları bulunmalıdır. ABD Sovyetler Birliği gibi Güçlü devlet ekonomilerinde silahla ilgili endüstri diğer endüstriyel sektörlerden üstündür (Giddens, 2008: 322-324). Silah çeşitleri konvansiyonel yöntemden kimyasal, nükleer ve elektronik yöntemlerin ürünü olarak geliştirilmektedir. Chomsky'nin de değindiği gibi hayatın sürmesine yönelik en büyük doğrudan tehdidi oluşturan politikaların hızla tırmandırılması yani kitle imha silahlarının yaygınlaştırılmasıdır. Kitle İmha Silahları ile yıkıcı ve yok edici etkisi diğer konvansiyonel silahlara göre çok daha fazla olan silahlar kastedilmektedir. Güçlü olanlar için nükleer silahlar en gözde silahlardır. Nükleer silahlar devletlerin her türlü kriz veya ihtilaf karşısında güçlü olmalarını sağlamaktadır.

Kimyasal veya biyolojik silahlardan farklı olarak nükleer bir patlama daha büyük bir yıkıma yol açar. Bunun yanı sıra, nükleer silahlar herhangi bir ülkeye nispeten kolay bir şekilde gizlice sokulabilir sadece yedi kilogramlık bir plütonyum bombası bir valiz içerisinde sınırdan geçirilebilir (Chomsky, 2004: 75; Kushner, 2003: 404).

Kapitalizmin gelişimi ile birlikte ise, militarist unsurlar piyasa sürekliliğinin aracı haline getirilmiştir. Kapitalizmin aracı haline getirilen militarizmdeki dönüşümü iki açıdan tartışmak gerekmektedir. İlki uluslararası barış kurumları ve sözleşmelerinin gelişimini kapsayan refah kapitalizmi döneminde sıcak savaşın yerini soğuk savaş ve askeri müdahalelerin almasıdır. İkinci olarak ise teknolojik üstünlüğü elinde tutan devletin lehine sonuçlanan tek taraflı askeri müdahalelerin yıkıcılığı yüksek kolektif şiddetine bırakmasıdır.

İlk olarak militarist unsurlardaki değişimin ortaya konması için savaşın değişmeye başlayan biçimi olarak çatışmalar ve askeri müdahaleler irdelenecektir. Huntington'a göre, refah kapitalizmi döneminde başlayan küreselleşme de evrimleşecek uluslararası politikanın sorunlarına giren sıcak savaşın yerini alan kültürel ve dini çatışmaları oluşturan meseleler şunlardır:

Küresel gelişmelerin ve BM, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası küresel kuruluşların etkinliklerinin şekillenmesindeki göreceli etki; Silahsızlanma ve silah denetimi konusundaki uyumsuzluklarda ve silahlanma yarışlarında tezahür eden göreceli askeri güç; Ticaret, yatırım ve diğer konulara ilişkin anlaşmazlıklarda tezahür eden ekonomik güç ve refah; Herhangi bir medeniyetin içindeki bir devletin başka bir medeniyetteki soydaşlarını koruma, başka bir medeniyetin halkına karşı ayrımcılık yapma veya başka bir medeniyetin halkını kendi topraklarından çıkartma çabaları dahil olmak üzere halklar; Değerler ve kültür, bir devlet kendi değerlerini başka bir medeniyetin insanlarına dayatmaya ve benimsetmeye çalıştığında ortaya çıkan çatışmalar; Zaman zaman toprak (ülke sınırları), çekirdek devletlerin fay hattı çatışmalarında en ön sırada katılımcı olduğu bir konu (Huntington, 2015: 306-307).

Diğer taraftan insancıl müdahaleleri irdelediğimizde başlangıçta, uluslararası hukukun işletilmesi ve insan haklarının korunması için oldukça ümit verici müdahaleler olarak görülmüştür. Refah kapitalizminin son yıllarında barış getirme amacı ile yapılan müdahalelerin büyük çoğunluğu amacına uygun yönetilmiştir. Ancak, süreç içerisinde insancıl müdahale neoemperyalizmin aracı olarak başta ABD olmak üzere güçlü devletlerin sömürü düzenine sürdürmesi projesine dahil edilmiştir. Üçüncü bölümde, insancıl müdahalelerin askeri işgallere dönüştüğü detaylı olarak ele alınacaktır. Askeri müdahalelerin başlangıç dönemi refah kapitalizmine denk geldiği için bu bölümde

insancıl müdahalelerin güç dengesi için araçsallaştırılma sürecinin temel dinamikleri tartışılacaktır.

Hirsch (2011: 209-210)'in de değindiği gibi, neoemperyalizmin doğuşu içerisinde, devletin uluslararasılaşması nedeniyle, şiddet aygıtı farklı kurumsal bir biçimlenişe sahip olmuştur. Devletlerarasında az veya çok sıkı kurumsallaşmış askeri ve polis işbirlikleri gerçekleştirilirken, ABD merkezi şiddet mercii olarak kapitalist üretim ilişkilerinin dünya çapındaki güvencesi konumuna kendini yerleştirmiştir. Devlet ulusal açıdan meşru bir fiziksel güç tekeline sahip olarak mutlak bir şiddet operasyonu hakkına da sahiptir ancak bunun uluslararasılaştırılması sıcak savaş stratejilerinden vazgeçilerek insancıl müdahale ile meşrulaştırılmaktadır. Bu meşrulaştırma Hardt ve Negri'nin tanımı ile 'polislik hakkı' veya 'şiddet operasyonu' hakkıdır. Devletin neoemperyal komuta aygıtının kuşatmak ve korumak için asıl aradığı ve kapitalist gelişme açısından güvence verdiği şey, daha çok küresel sistemin güç dengesidir (Hardt ve Negri, 2012: 343). Hardt ve Negri (2012: 34)'ye göre, 'İmparatorluk' yeni emperyalist sistemin en önemli iki unsuru askeri aygıtın meşrulaştırılma çabası ve askeri eylemin etkililiği üzerinden tanımlanmalıdır.

Çağın güçlü devlet(ler)i ekonomik odaklı politika üretme mekanizmalarını neoemperyal biçimde, ulusüstü stratejilerini uluslararası hukuk ilkelerini çiğneyerek uygulayabilmektedir. Tahakküm, barışçıl politik söylemler ile popülist bir algı yaratılarak ya da terör korkusu yayılarak meşrulaştırılır. Ancak terörizmin doğası yalnızca 'silahın elde tutulduğu' durumlarda söz konusu değildir. Güçlü devletlerin kuvvetleri oranında uluslararası güç rejimine hükmetmek amacı gütmeleri neticesinde güçlü aktörlerin zayıf olanlara karşı uyguladıkları neoemperyalist müdahaleler terördür. Terörizmin sebepleri, görevleri ve etkileri devletler ve devlet dışı aktörler farklı olduğunu savunulmuştur. Devlet şiddetinin ahlakî meşruiyetini savunarak devlet terörizminin¹⁶⁰ ya da devlet destekli terör (bir sonraki bölümde ele alınacak olan askeri

¹⁶⁰ Devlet terörü olgusunu yaratan durumlar şu şekilde sıralanabilir: (1) polis devleti oluşturularak insanların grup buluşmalarının aksatma, haber yayın organlarının kullanılması, işkence, kaba dayak, yanlış tutuklama, kitle tutuklamaları, haksız suçlamalar, göstermelik duruşmalar, öldürmeler, yargısız infazlar, idam cezaları ile domine edilmeleri; (2) askeri güçler tarafından başka bir devletin sivil toplumunun ikamet ettiği bölgeyi hedef olarak risk eden silahlı saldırılar; (3) bir devletin başka bir devletin resmi görevlilerine suikast veya komplo düzenlemesi; (4) bir devletin askeri işgali veya direkt savaşçı kontrolü; (5) istihbaratlar tarafından düzenlenen gizli operasyonlar veya cebir kullanımı ile başka devletin düzenini bozma; (6) bir devlet tarafından başka devletleri karıştırmak için yanlış dezenformasyon kampanyaları düzenlenmesi veya ekonomik, politik ve askeri güçle başka bir devleti direkt olarak gözdağı verme veya tehdit etme; (7) bir devletin askeri hareketlerini veya çalışmalarını kendi kara veya karasuları dışında yapması; (8) paralı askerlerin desteklenmesinde amacının bir devletin bozmak olması; (9) popüler liberal hareketler desteklenerek

işgaller ya da bir terör örgütüne mühimmat yardımı gibi) veya şiddet analizlerine dahil edilmesi gerektiği gerçeğini görmezden gelinmektedir. Ancak, kapitalist sistemi bir bütün olarak incelemek ve bu duruma eşlik eden terörizm, devlet terörü ve devlet destekli terör ile birlikte, küresel kitlesel hapsi ve bireyleri hak ihlalleri ile cezalandıran geniş siyaseti incelemek önemlidir. Bu günümüzde, iki ulus devletin sınır savaşı ya da bir ulus devletin içindeki iç karışıklık sürecine insancıl müdahale adı altında görülebildiği gibi, barış sırasında sivil hedeflerin bombalanması olarak, masumla suçlu arasında ayırım yapılmayan geniş kitlelerin ya da toplumların hedef alındığı, terörle mücadele kisvesi altında siyasi gündeme hizmet etmek amaçlı görülebilmektedir (Jackson, 2007: 5; McCulloch, 2010: 206; Perdue, 1989: 43).

İnsancıl müdahale sorunu yeni olmamakla birlikte, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatüründe üzerinde en çok tartışılan gündem maddelerinden biri olmuştur. ‘İnsancıl müdahale’, bir devlet, bir savaşan topluluk ya da bir uluslararası kuruluşun insan haklarını korumak amacıyla silahlı kuvvet kullanması ya da tehdididir (Brownlie, 1973: 217). Bu müdahale biçimleri ile savaş için gerekli maddi donanımına sahip olma gerekliliği, devlet dışı savaşları finanse etme vasıtalarında gözlendiği şekilde, özel kuruluş ve uluslararası kurumlara aktarılır (Hobsbawm, 2008: 13). Ulus-üstü hukukta görülen çağdaş dönüşümler yoluyla, neoemperyalizmin başlangıç süreci ya doğrudan ya da dolaylı olarak ulus-devletlerin iç hukukuna nüfuz etmeye ve onu yeniden biçimlendirmeye yönelmektedir. Bu noktada ulus-üstü hukuk, iç hukukları güçlü bir biçimde yukarıdan belirlemektedir. Bu dönüşümün belki de en önemli belirtisi, müdahale hakkının günümüzdeki düzenlenişidir. ‘Müdahale Hakkı’, ulus üstü öznelere tarafından, evrensel adalet değerlerine gönderme yaparak haklılaştırılan sürekli bir acil durum yaratarak, etik ilkeler bütünü adına müdahalede bulunma olarak tanımlanabilir (Hardt ve Negri, 2012: 39).

Polislik hakkı ya da devlet terörü diyebileceğimiz bu post-modern müdahale hakkı(!) altında şiddet evrensel değerler aracılığı ile meşrulaştırılmakta, evrensel etik değerler

toplumda zihin karışıklığı yaratıp halkların kendi kaderini tayin hakkının desteklenmesinden kaçınılması; (10) dinsel savaşların devamını silah satışları ile desteklemek veya politik çözümleri geciktirmek; (11) bir devletin kara sınırlarında, kara sularında, hava sahasında, uluslararası sularda veya uzayda nükleer silahların girişi n veya nakliyesini gerçekleştirilmesi; (12) kitle ima silahları ve uzay silahlarını geliştirme veya konumlandırma, soykırım veya çevre tahribatı gibi insanlara kalıcı korku, ızdırap ve sefalet yaratacak bir şey yapmak olarak belirtilebilir (Perdue, 1989: 43).

araştırılarak insan hakları ihlal edilmektedir. İnsancıl müdahale sorununun kaynağında, mevcut uluslararası sistemin iki temel değeri olarak kabul edilen eşitlik ilkesi ile insan haklarının korunması arasında olduğu düşünülen gerilim yatmaktadır (Bull, 1995: 80). Chomsky bu gerilimin uluslararası hukukun ve uluslararası düzenin iki temel direğini oluşturan, 'BM Temel Sözleşmesi' ve 'Evrensel Bildirge'den kaynaklandığını dile getirmektedir. Temel Sözleşme'de ortaya konmuş dünya düzeni kuralları ve Evrensel Bildirge'de ifade edilmiş haklar arasında, bir karşıtlık olmasa da en azından bir gerilim vardır. Temel Sözleşme devlet egemenliğini ihlal eden kuvveti yasaklar; Evrensel Bildirge ise baskıcı devletlere karşı bireylerin haklarını koruma altına almaktadır. İnsancıl müdahale sorunu bu gerilimden ortaya çıkmaktadır. Adaletin yararına olması nedeniyle, insani amaçlı kuvvet kullanımı meşrulaştırılamaz. BM (Temel Sözleşme 1(1).md) bir çatışma olması durumunda adalete değil, barışa öncelik tanımaktadır.

İkinci olarak militarist unsurlardaki değişimin ortaya konması için askeri teknolojik gelişmelerin irdelenmesidir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte asker toplamak ya da konvansiyonel silah kullanımı süreçlerinde değişimler olmasıyla birlikte, bu silahlanma teknolojisinin II. Dünya Savaşı ile birlikte yıkıcı etkilerinin dünya sahnesinde ortaya çıkması uluslararası barış için ivedi tedbirler alınmasını gerektirmiştir.

10 Ocak 1946'da Birleşmiş Milletler' in ilk Genel Kurulu, 51 ülkenin tamamının katılımıyla Londra'da toplanmıştır. 17 Ocak 1946'da Güvenlik Konseyi Londra'da yaptığı ilk toplantısında atom enerjisinin barışçıl amaçlar için dahi kullanımının atom bombası, kimyasal silahlar¹⁶¹ ve tüm öteki kitle imha silahlarının yasaklanması kararı alınmıştır. 1948 yılında ise, BM tarafından kitle imha silahları tanımı günümüzdeki anlamıyla kullanılmıştır. Buna göre 'kitle imha silahları' atom patlayıcı silahlar,

¹⁶¹ NATO, kimyasal ajanı; askeri operasyonlarda insanları öldürmek, ciddi şekilde yaralamak veya etkisiz hale getirmek maksadıyla kullanılan kimyasal maddeler olarak tanımlamaktadır (Ellison, 2006: 501). Kimyasal Silahlar Sözleşmesinde, kimyasal silahlar ile ilgili tanım oldukça geniş ve kapsamlı olarak ifade edilmiştir. Bu sözleşmeye göre kimyasal silahlar deyimi, bir arada veya ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır. (a) Bu sözleşmeye yasaklanmayan amaçlarla kullanıldıkları ve cins ve miktarlarının bu amaçlarla tutarlı olduğu durumlar hariç olmak üzere, zehirli kimyasal maddeler ve bunların hammaddelerini, (b) (a) fıkrasında belirlenen zehirli kimyasal maddelerin, bu fıkra tanımlanan savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımı sonucunda ortaya çıkacak olan zehirleyici nitelikleri yoluyla ölüme veya bir başka hasara yol açmak amacıyla özel olarak tasarımı yapılmış savaş gereçleri ve cihazlarını, (c) (b) fıkrasında sözü edilen savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımıyla doğrudan doğruya ilişkili bir biçimde kullanılmak üzere özel olarak tasarımı yapılmış olan herhangi bir cihazı ifade etmektedir. Maddelerde belirtilen anlamların her birisi tek başına kimyasal silah olarak nitelendirilebileceği gibi bir arada bir bütün olarak kullanılarak kazandığı anlam da kimyasal silah olarak nitelendirilmektedir (<http://www.unicankara.org.tr/v2/pages/kisaca-birlesmis-milletler.php#.VG6tvjSsVCg>) Kimyasalların ve zehirli maddelerin savaşlarda kullanılması çok eski tarihlere dayandırılrsa da, kimyasal silahların kullanılması 1800'lerde sanayinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır (Wirtz, 2007: 271-286).

radioaktif silahlar, ölümcül kimyasal ya da biyolojik silahlar¹⁶² gibi gelecekte geliştirilecek ve yıkıcı etkisi olan her türlü silahı ifade etmektedir (Andemicael, 2005: 30). Savaş endüstrisinin tahribat gücü silah gelişimine karşılık küresel güvenliği sağlama amacıyla kitle imha silahlarının ve nükleer silahların kontrolü mekanizması geliştirilmiştir. Bu uluslararası önlem mekanizması; silahların üretimini, yayılmasını, dağıtımını ve kullanılmasını sınırlandırmak amacıyla oluşturulan mekanizmalardır (Heywood, 2014: 326-328). Uluslararası alanda silahsızlanma çabaları çok eski olmak ile birlikte, silah teknolojisi de meydana gelen önemli gelişmeler özellikle nükleer ve bakteriyolojik silahların büyük tahrip ve öldürme gücü karşısında devletlerin silahsızlanma, silahların sınırlandırılması ve yasaklanması gereği görülmüştür.

Refah kapitalizmi döneminde kitle imha silahlarının denetimi konusunda faaliyet gösteren kuruluşlar olmakla birlikte, silahlanmanın önüne tam olarak geçilememiştir. Bununla birlikte, silahsızlanmanın sağlanması için kurulan uluslararası kurumlara ve oluşturulan uluslararası sözleşmelere değinilmesi gerekmektedir. Silahsızlanma için kontrol ve izleme görevi ile yükümlü kılınan başlıca kuruluşlar, Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Departmanı (*DDA-Department for Disarmament Affairs*)¹⁶³, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (*IAEA-International Atomic Energy Agency*)¹⁶⁴, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (*OPCW-Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*)’dür.

Devletler tarafından tam olarak uyulmadığı halde yapılan bazı uluslararası antlaşmalar bulunmaktadır. ‘St. Petersburg Deklarasyonu’(*St. Petesburgh Declaration*)¹⁶⁵, ‘Lahey Düzenlemeleri’(*Hague Conventions*)¹⁶⁶ ve ilavesi olarak kabul edilen ‘Cenevre Pprotokolü’(*Geneva Protocol*)¹⁶⁷, ‘Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması’ (*NPT- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*) başlıca

¹⁶² Kimyasal silahlar ile biyolojik silahlar arasındaki fark, kimyasal silahları yapmak için kullanılan ajanların insanlar tarafından laboratuvarlarda yapılması, bunun yanında biyolojik silahların yapımında kullanılan ajanların doğada zaten var olan mikroorganizmalar veya bunların ürettiği zehirler olmasıdır (Kort, 2010: 7).

¹⁶³ <http://disarmament.un.org/dda-activities.htm>

¹⁶⁴ http://www.iaea.org/About/by_the_numbers.html Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA), Kuruluş amacı, nükleer enerjinin dünya barışının korunması ve refahın artması için kullanılmasını sağlamaktır. Nükleer enerjinin üretimi ve kullanımı ile ilgili güvenlik standartlarının belirlenmesi IAEA’nın önemli faaliyet alanlarından biridir zira yeryüzünde bulunan yaklaşık 900 adet nükleer tesis IAEA’nın kontrolü ve gözetimi altındadır

¹⁶⁵ <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/0/3c02baf088a50f61c12563cd002d663b>

¹⁶⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/en/key-topics/treaties/depositary-duties-of-the-kingdom-of-the-netherlands/other-treaties-for-which-the-netherlands-acts-as-depositary/the-hague-peace-conventions-1907>

¹⁶⁷ Boğucu, Zehirli veya Diğer Gazların ve Bakteriyolojik Savaş Yöntemlerinin Savaşta Kullanımının Yasaklanması Protokolü’ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004238.pdf

önemli koruyucu ve düzenleyici anlaşmalardır. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda, ‘Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması (CTBT-Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty), Kimyasal Silahlar Konvansiyonu’,¹⁶⁸ (The Chemical Weapons Convention) gibi yeni sözleşmeler ya da ek sözleşmelerle tedbirler güncellenmektedir.¹⁶⁹

Ancak yine de kitle imha silahları devletlerarası güç dengesinde üstünlük ve tehdit aracı haline gelmiştir. Örneğin, 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması devletlerin nükleer silahları başkalarına transferlerini yasaklamaktadır. Antlaşma doğal olarak bunlara sahip olan devletlere nükleer silahları yasaklamamaktadır, nükleer maddelerin ve teknolojinin askeri olmayan kullanımlar için yayılmasını önlememektedir. Bu durum, tekrar işleme ve zenginleştirme yöntemleriyle nükleer jeneratör fabrikalarının atık ürünlerinin silaha dönüştürülmesini mümkün kılmaktadır. Nükleer reaktörler Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’na üye 106 ülkenin 48’inde işletimde veya inşa sürecindedir (Giddens, 2008: 330). İnsan haklarının korunması bağlamında kitle imha silahları üretimi ve silahsızlanmanın etkin bir biçimde uluslararası hukukta uygulamaya geçirilmemiş olması çok mühim bir sorundur. Çünkü kitle imha silahları insan onurunu ve yaşam hakkını tehdit eden en büyük tehlikedir.

Kitle İmha Silahları teknolojisi gelişimi tarihin en korkutucu endüstriyel ürünü olarak tarif edilebilir. Irk, etnik köken, belirli bir dil ve din gruplarının yok olmasını sağlayabilecek toplu bir katliam aracı olarak yaşama hakkı, insanların onurlu ölme hakkı, arkada kalan insanların ise, beslenme, çevre, sağlık hakkı gibi haklarını yok etmektedir. Kitle imha silahları, tek tek kişilerin, grupların ve devletlerin sivil halkının da yaşam haklarını, temel haklarını, sağlık haklarını, çevre haklarını, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını, sivil ve siyasal haklarını; esasen insan olmağından ötürü kişilerin ve grupların sahip oldukları bütün hakları ve insanın onurunun korunmasının önündeki en büyük tehdittir. Dünyanın barışa yönelik gelişme çabaları önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Hükümetlerin insani amaçlarla bir savaş aracına müdahale etmelerine yol açtığı ve ardından dünyanın kimyasal savaşa başvurmamayı taahhüt ettiği ‘1925 Cenevre

¹⁶⁸ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202225.pdf

¹⁶⁹ <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>

Sözleşmesi'ne rağmen 1980'lerde İran-Irak savaşı sırasında o sırada Batılı devletlerce coşkuyla desteklenen Irak hem askerlere hem de sivillere karşı serbestçe zehirli gaz kullanmıştır (Hobsbawm, 2014: 34). 20. yüzyılda görüldüğü gibi, silahlı ihtilaflara çözüm üretebilecek bir otorite yoktur. Dünya üzerinde resmi olarak iki yüz civarında devlet bulunmakla birlikte, siyasal ve askeri bakımdan biricik etkili otoriteler hala bir avuç güçlü teritoryal devletlerdir, bunların içinde ezici üstünlük Amerika'dadır. Birleşmiş Milletler ve bazı uluslararası mahkemeler, güçlü devletlerin desteğine bağılırlar ve onların verecekleri yetkilerden fazlasına sahip değildirler. Güçlü devletlerin savaş suçları ve evrensel bir meşruiyete dayanmak zorunda olmadıkları askeri hareketler, uluslararası hukuk uygulamalarının değil, kolektif şiddetin pratik durumu içinde güçlü devletlerin nüfuz uygulama modelinin bir örneği sayılabilir (Hobsbawm, 2008: 12). Diğer taraftan nükleer gücüyle başka devletleri tehdit eden güçlü devletler diğer taraftan nükleer silah sahibi olmayan devletleri, nükleer silah üretmekte olduğu suçlamasıyla neoemperyalist amaçları için suçlu hale düşürmektedir. Yine de dünya üzerinde bütün devletlerin nükleer silah elde etmeye çalıştıkları bir dünya imajı gerçeklikle örtüşmemektedir, gerçekten nükleer silahların yayılmasının boyutu azdır. Nükleer silah bir sonraki bölümde tartışılacak olan küresel güç tehditlerinin simülarkları haline getirilmektedir.

Sonuç olarak, kitle imha silahları teknolojik gelişmelerin en vahşet verici ürünleri olarak insan haklarının ve insan onurunun korunmasının önünde ki büyük bir tehdittir. Kitle İmha Silahlarının kullanımına yönelik kurulmuş olan Birleşmiş Milletlerin mekanizmalarının aktif olarak çalışırılığının sağlanması, raporlanma süreçlerine gösterilecek hassasiyetin artırılması ve yaptırımların uygulanması, silahsızlanmaya yönelik hazırlanan sözleşmelere taraf devletlerin bağlılıklarının artırılması, taraf olmayan devletlerin sözleşmeleri imzalamaları ve uygulamaya geçirmelerine yönelik teşvikin güçlendirilmesi gerekmektedir.

2.3.3. Neofaşizmin Başlangıcı ve Kolektif Şiddet

Neofaşizm kavramının literatürde etkin biçimde kullanılmadığı aşikârdır. Refah kapitalizmi döneminde faşizme dönülmeyeceği kabulünde bulunan birçok siyaset bilimci faşizm kelimesini literatürden kaldırmışlardır. Ancak tezde, milliyetçiliğin marjinalleşen tüm biçimlerinin neofaşizm eğilimi olarak ele alınması gerekliliği savunulacaktır, çünkü milliyetçilik devletin ekonomik krizlerine karşı çözüm önerisi olarak uyguladığı baskıcı ve şiddet eğilimi artmış politikalarıyla her an faşizme dönüşme riskini taşımaktadır. Neofaşizan eğilimlerin farkına vararak faşist liderlerin katliamlarının geri dönebileceği ihtimalini ciddiye almamız gerekmektedir.

Refah devleti süreci neofaşizmin başlangıcı olarak görülebilir. Bu nedenle neofaşizan eğilimlerin başlamasına neden olan ve neofaşistleri yaratan şartların tahlili ve tasviri bu bölümün konusunu oluşturmaktadır çünkü neofaşizm tehlikesini idrak ederek neofaşist şiddetten nasıl kaçınılabileceği üzerinde çözüm arayışına girilebilir. Neofaşizmin sanıldığı kadar hayatlarımızın dışında olmadığı ve yeniden canlanışını Mann'ın ifadeleri ile özetlemek mümkündür:

Etnik ya da siyasal temizliğe adanmış paramiliter yöntemlerin benimsenmesi ve organik milliyetçilik, günümüzde dünya çapındaki binlerce insanı komşularına ya da düşman bildikleri siyasal muhaliflerine karşı sözde idealist ancak gerçekte ölüm saçan eylemlere itmektedir. Bu bize dehşet verebilir, fakat içimizdeki ilkele geri dönüş olarak bir kenara atılabilir de değildir. Etnik ve siyasal temizlik, Avrupa medeniyetinin moderniteye başlıca katkılarından biri olmuştur; diğer yandan ise vahşi paramilitarizm ayırt edici biçimde 20. Yüzyıla aittir. Modernitenin bu yanlarını idrak etmemiz gerekmektedir. Tarihsel taşıyıcılardan faşizmde komunizmde feci bir şekilde çökmüş olmalarından dolayı mevcut rejimler paramiliter ve otoriter olma eğilimindedirler fakat demokratikmiş gibi yaparlar ...Sözde devletsiz kapitalizm dünyaya yeteri kadar zarar verdikten sonra, muhtemelen güçlü devlet kavramı artık bu şekilde reddedilmeyecektir. Bu durumda faşizm benzeri hareketler bu devletçi değerleri paramiliter aşırı milliyetçiliklerin itici gücü olacak şekilde suistimal edebilirler... faşizm kelimesine o kadar tiksiniilmektedir ki, yeni hareketler kendilerini faşist olarak adlandıracaklarından şüpheliyim (Mann, 2015: 309).

Mann (2015: 305)'in deyimi ile "Faşizm modern devletin sahne gösterisi esnasında sergilenen kısa bir piyes değildir". Dünya tarihinde 20. yüzyılın başı ortaları süresince yaratılmış bu siyasal kabus (ideoloji olarak adlandırmak çok yanlış bir kavramsallaştırma olur) farklı isimler taşısa da, her daim varlığını hissettirmektedir. Payne (2015: 173)'in belirttiği gibi; faşistlerin devletle ilgili hayallerinin monarşi, basit bir kişisel diktatörlük ya da korporatizm gibi geleneksel modellerle sınırlı olmadığı

bilakis yeni otoriterliğin cumhuriyetçi yeni bir radikal seküler sistemi kullandığı unutulmamalıdır.

Refah devleti sürecinde bir taraftan ekonomik nedenler milliyetçi akımları beslemiştir. Yüksek düzeyde gelişmiş sanayi toplumuyla liberal demokrasi bağdaşmaktadır ve sanayileşmiş ülkelerin yurttaşları tarafından genel olarak tercih ediliyor gözükmekte olsa dahi devlet her daim siyasal ideolojileri dayatan taraftır. Demokratik devletlerde ekonomik bakımdan rasyonel kararlar alınması bazı zorluklar içermektedir. Serbest piyasa ekonomisini ilkesel olarak benimsemiş olan seçmenler kendi kısa vadeli ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda ve ekonomik olarak tehdit altında bulunduklarında demokrasilerde kendi konumlarını korumak için politik güçlerini ortaya koyan gruplar olarak birleşirler, demokratik hükümetler farklı çıkar gruplarının taleplerini dikkate almak için daha çok harcama yapmak zorunda kalırlar ve bunun sonuçları bütçe açığının büyümesi ile enflasyon oranlarının yükselmesi olur. Buna karşılık otoriter rejimler büyümeyi frenleyecek yeniden dağılım çabalarından etkilenmeden liberal ekonomi politikalarını ilkesel olarak uygulamaya daha elverişlilerdir. Piyasa yönelimli otoriter rejimler, hem sosyal disiplin sağlamayı gerçekleştirmek hem de ekonomiyi yenilenmeye ve modern teknolojileri kullanmaya cesaretlendirecek kadar özgürlük sunabilme vaadiyle destek kazanırlar (Fukuyama, 2016: 169-172).

Diğer taraftan refah devleti sürecinde dünyanın dört bir yanındaki çeşitli gruplar, başka grupların eşit kimliklerinin olmasından radikal bir hoşnutsuzluk duymaları nedeniyle kendi etnik kimliklerine çekilmeye başlamışlardır. Örneğin, İtalyan hükümetine ve Avrupa Parlamentosu'na 'post-faşist' siyasetçiler seçilmişlerdir, birçok başkan ve başbakan adayları radikal faşist fikirleri kullanmaktadırlar. Yeniden doğuşçu ultra milliyetçilik biçimleri seslerini yükseltmeye başlamışlardır (Griffin, 2015a: 208). Dünyanın faşizm ya da Nasyonel Sosyalizm deneyimini tekrar yaşaması olası görülme dahi, Batı'nın kültürel ve ideolojik geçmişinin faşizmin kendi amaçları için kullandıkları parçaları, farklı bir biçimde de olsa yeni bir sentez oluşturabilecek durumdadır. Faşizmin ortaya çıkabilmesini mümkün kılan temel güç olan makro ya da etnik milliyetçilik gücünü korumakla kalmamış yıllarla birlikte arttırmaya devam etmiştir. Dini simgelerin ve efsanelerin siyasete alet edilmeleri devam etmektedir.

Faşizmin siyaset tarzını üzerine inşa ettiği kitlesel siyaset idealleri hala canlıdır çünkü refah kapitalizmi dönemi faşizmin yeni siyasetinin iyi uyum sağlayabileceği kitleleri cezpt etmenin kolaylaştığı görsellik çağıdır. Geçmişteki biçimlerinden farklı olsa da otoriterizmin kullanılma tehlikesi mevcuttur (Mosse, 2015: 159)

Bu durumu biraz daha detaylı tartışmak gerekmektedir. Refah devletinde iktidar parti bürokratlarının, bakanların ve birçok başbakanın sıklıkla kullandıkları terminoloji devlet tarihlerindeki imparatorluk geçmişlerinin şanlarına ve dünya üzerindeki hakimiyetine olumlayıcı göndermeler içermektedir. Esasen, geçmişi kahramanlaştırarak övgüleme faşist ideologların taklitlenmesi olarak görülebilir. Faşist ideologlar, milletin geçmişindeki şanlı dönemlerine ve bu dönemlerin kahramanlarına büyük önem vermişlerdir. Halka milletlerinin hakiki özünün ne olduğunun ve kaderlerinin ise tarihsel görkemlerini tekrar kazanmak olduğunu hatırlatırlar (Griffin, 2015a: 197). Faşizm karizmatik siyaset tarzını kullanmaya meyillidir. “Bu durum sadece lidere tapınma görüntüsünde olmayabilir. Bazı faşizm biçimleri (Fransız Yeni Sağ gibi), münhasıran yeni düzenin temelini oluşturarak fikirlerin kültürel hegemonyasını sağlama mücadelesine odaklanmışlardır. Ancak kolektif duygulara dayanan açık ibadet ve tapınım kültürü her daim mevcudiyetini korumaktadır. Esasen faşizm dinsel fedakarlık, inanç, diriliş ve ruh söylemlerini zorlayıcı bir şekilde kullanması nedeniyle hakiki dini inançların halis bir karşı savı ve yok edicisidir” (Griffin, 2015a: 198).

Faşizm önceki bölümde ele alındığı gibi, liderin marjinalleşmesinin etkisinde şiddetini arttırmıştır. Refah devleti süreci Hitler’in dehşetinin peşi sıra dünyada varlığını sürdürdüğünden, refah devleti içerisinde bürokratlar, vekiller ya da partiler faşizan eğilimlerini gizleme eğilimi göstermişlerdir. Ancak faşizan eğilimli liderler tespit edilmediğinde ve bu siyasetçiler başa getirildiğinde dünyanın yeniden büyük bir katliam yaşaması an meselesi olur. Faşizme eğilimli kişilik yapısının tahlil edilebilmesi mümkündür çünkü mutlak suretle narsizmi barındırmaktadır. Faşizan lider, iddialı ve geleneksel söylemler kullanan, millilik vurgusuna her daim metinlerinin içeriğinde yer veren, milli birlik için şiddetin kullanımının doğal bir gerek olduğunu üstü örtük ya da açık bir biçimde yücelten, dini ve ortak dinsel değerleri aracı kılan veya her daim güç ile birleştirilmiş bir karizma yaratan kişi özellikleri göstermektedir. Karizmatik liderin yarattığı imajın bir kısmı faşizmin sıklıkla kullandığı araçlardan olan marşlar, mitingler

ve benzeri kolektif bir hareketlilik yaratan birleşme anlarında güçlendirilir: kitlelerin ‘lidere tapınımı’nyı yaratan bilinçli bir yapılandırmadır. Faşizan lidere tapınan kitleleri oluşturan; kişi ya da en çok iştirak eden gruplar genellikle faşist liderin özelliklerinde kendinden bir şeyler bulan faşizme eğilimli bireylerden oluşmaktadır. Adorno ve Horkheimer’in faşizme eğilimli bireyler çalışması bu bağlamda çok önemlidir. Çünkü hem faşist liderin hem de lidere tapınan kitlelerin barındırdığı faşizme eğilimin nedenleri ve nasıl geliştiği ortaya konduğunda, bu tarz liderlerin belirlenerek politikadan dışlanması ya da bu tarz grupların etkinliğinin kontrol altına alınması faşizmin kolektif şiddetin vahşileşmiş boyutlarındaki katliamlarını yaratması engellenebilir.

Öncelikle, lidere boyun eğme nasıl mümkündür bunun irdelenmesi gerekmektedir çünkü faşist liderler kitleleri olmadan kendilerini var edemezler. Kitlelerin faşist eğilimlerinin kırılması ya da her tek insanın (faşist lider olma eğilimi taşıyan ya da faşist ideolojiyi destekleme eğiliminde olan) tedavi edilmesi gerekmektedir. Horkheimer’a göre insanı toplumsallaşmış bir varlık olarak irdelediğimizde, dürtülerin ve tutkuların, karaktere özgü eğilimlerin ve tepki biçimlerinin, toplumsal yaşam sürecinin gerçekleştiği tahakküm ilişkisinin damgasını taşıdıklarını gözetmek gerekmektedir. Bireyin ekonomik gelirinin tecelli ettiği sınıf düzeni sadece tininde, tasarımlarında, temel kavramlarına ve yargılarına değil özel eğilimleri ve arzularına da yansımaktadır. Toplumu ayakta tutan temel kavramlardan biri (bilhassa kötü maddi koşula sahiplerin) olarak güçlü olan otoritenin buyruğuna girme eğilimi, belirli sınıfların egemenliğinin devamlılığını sürdürmüştür. ‘Otorite’ insanların yabancı bir merciye boyun eğdikleri manevi ve maddi eylem biçimleri olarak görüldüğünde, çelişkili olduğu ortaya çıkar. Bireyler kendi kararları olmayan üstün bir düşünceye teslim olarak katılım gösterdiklerinde kendileri de otoriter davranmış olurlar ancak boyun eğme tahakküm edenin çıkarına olması gerekirdir. Politik olarak yaratılan otoriter bağımlılık ilişkilerinin tahakküm edilenler tarafından zorunlu olumlanması onların maddi ve tinsel yetersizliklerinin sonsuza dek sürdürülmesi anlamına gelmekte olduğundan insani gelişimin bir prangası olmuştu yapay olarak ayakta tutulan, uzun süredir gerçekliğini yitirmiş, çoğunluğun gerçek çıkarlarına aykırı düşen toplumsal ilişkilerin ve tasarımların toplamı anlamına gelmektedir (Horkheimer, 2005: 235-236).

Faşizan yönetimlerin ve kapitalist çalışma disiplinlerin içerisinde yaratılan boyun eğdirme, köleliktir. Öznel olarak ruhsal üşengeçlikten körü körüne boyun eğen, nesnel olarak daraltıcı ve yakışık almayan durumların sürmesine katkıda bulunandır. Toplumsal kitlenin bilinçli ve bilinçsiz yaşamında kök salmış olan bağımlılık ilişkilerinin gevşetilmesi toplumsal yapının kırılanaştığını gösteren bir tehlikedir. Burjuva düşüncesi geleneğin otoritesine karşı savaşımlar olarak başlamıştır ve bireydeki aklı meşru hukuk kaynağı olarak otoritenin karşısına çıkarır. Otoritelere bağımlılığa karşı savaşımlar, doğrudan doğruya otoritenin yüceltilmesine dönüşmüştür (Horkheimer, 2005: 236-238). Horkheimer özgür kabul edilen bireyin ne denli otoriteye bağımlı olduğunu ve liberal ekonominin koşulların otoriterleşmesi olduğunu özetlemiştir: “Burjuva düşüncesinin ortaçağın karşısında çıkardığı özgür birey kavramı, sabit metafizik öz olarak kavranmıştır. Birey kendisine bırakılacaktır. Toplumun somut varoluş koşullarına bağımlılığın es geçilmesiyle, daha mutlakıyetçilik döneminde ve asıl mutlakıyetçiliğin çöküşünden sonra bireyin özerk olduğu düşünülmüştür” (Horkheimer, 2005: 242).¹⁷⁰

Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nün Nazi Almanyası’ndan kaçan ve ABD’deki bazı bilim insanları ile birlikte geliştirilen önemli bir araştırma çalışması olan ‘Önyargı Üstüne Çalışmalar’ genel başlığı altında beş ciltlik çalışmanın bir bölümünü Adorno’nun ‘Otoritaryen Kişilik Üzerine Niteliksel İdeoloji İncelemeleri’ eseri oluşturmaktadır. Çalışma bireyin politik, ekonomik ve toplumsal inanışlarının tutarlı bir desen oluşturarak zihin ve ruhla birbirine bağlandığı iddiasını öne sürmektedir. Faşist birey antidemokratik propagandaya açık olan kişidir. Faşist bireylerin benzer karakteristik özelliklerinin bir sendrom oluşturduğuna dikkat çeken çalışmada belirlenen semptomlar, bizler için karşımıza çıkan potansiyel faşist bireyin özelliklerini ortaya koymak ve faşist lider adaylarını belirleyerek siyasetin kolektif şiddet aracısı olmasını engelleyebilmek adına güvenilir bir çalışma özelliğindedir. Faşizme eğilimli bireylerin çok ciddi psikosomatik özellikler gösterdiğinin açık bir göstergesi olan çalışmanın bulguları neticesinde belirlenen faşist birey semptomlarına yer vermek gerekmektedir.

¹⁷⁰Bu sırada birey sadece yalıtılmış olarak ve kendi içinde tamamlanmış olarak kabul edildiğinden, kendi başına her şeyi yapabileceği iç, eski otoritelerin zorunlu olarak ortadan kaldırıldığı ona yeterli olacak gibi görünebilmiştir. Gerçekte ise, ilgililerin çoğunluğu açısından bu kurtuluş öncelikle manüfaktürlerin korkunç sömürü mekanizmasına teslim edilmeleri anlamına geliyordu. Yok olmak istemiyorsa, boyun eğmek zorundaydı (Horkheimer, 2005: 242). Bağımsız girişimci serbest dolaşım ekonomisinde, kararlarında özgür kabul edilir. Hangi malları ürettiği hangi türden makineleri kullanmak istediği, işçileri ve makineleri nasıl bir araya getirdiği, fabrikası için hangi yeri seçtiği, tüm bunlar onun özgür kararının sonucu onun uzak görüşlülüğünün ve yaratıcı gücünün ürünü olarak görünür. Yeni ekonomi literatüründe dehanın ve önderlik niteliklerinin oynadıkları büyük rol, kısmen bu olguya dayanmaktadır (Horkheimer, 2005: 244).

Adorno'ya göre potansiyel faşist tipolojisinin sendromları şu şekildedir:

Yüzeydeki Kızgınlık Fenomeni; önyargının klişelerini, kendi var oluşlarının güçlüklerini rasyonalize etmek ve (psikolojik olarak ya da fiilen) aşmak için hazır formüller gibi dışarıdan kabul eden insanlardır (Adorno, 2016: 240). *Uzlaşımçı Sendrom*; dışarıdan gelen ama genel uzlaşımın bir parçası olarak kişilikle bütünleştirilmiş olan klişedir (Adorno, 2016: 244). *Otoritaryen Sendrom*; oedipus kompleksinin sadomazoşistik bir çözülüşünü içeren ve klasik psikanalitik modeli izleyen bu sendrom, dışsal toplumsal baskı ve itkilerin içsel bastırışıyla yan yana gitmektedir. Bireyden aldığı kadarını ona asla vermeyen toplumsal denetimin içselleştirilmesine ulaşmak üzere, bireyin otoriteye ve onun psikolojik aracısı olan üst benliğe ilişkin tutumu irrasyonel bir görünüm alır. Özne ancak, itaat ve boyun eğmeden haz alarak kendi toplumsal uyumuna ulaşır. Bu da toplumsal uyumun hem bir koşulu hem de bir sonucu olarak sadomazoşistik itkiyi devreye sokar. Toplum biçimimizde mazoşistik eğilimlerin yanı sıra sadistik eğilimler de gerçekten doyum bulurlar (Adorno, 2016:247). *Başkaldıran ve Psikopat*; oedipus kompleksinin otoritaryen sendromu karakterize eden çözülüş tarzı, faşist karakter yapılarına yol açan tek tarz değildir. Ebeveyn otoritesiyle özdeşleşme yerine, isyan da söz konusu olabilir (Adorno, 2016: 253).¹⁷¹

Faşist tipolojisinin diğer sendromları şu şekildedir:

Sabit Fikirli; baba sendromunun içe yansıtılmasının idin sürekli bastırılması anlamına gelmesi ölçüsünde, bu sendrom engellenimle karakterize edilebilir. Kendisini dünyaya uydurmayı, gerçeklik ilkesini kabullenmeyi başaramayan, adeta vazgeçişler ile doyunluluklar arasında bir denge kuramayan ve bütün iç yaşamları, yalnızca çocukluk sırasında değil yetişkinlikleri boyunca da, kendilerine dışarıdan dayatılan yadsımlarla belirlenmiş olan insanlarda rastlanır. Bu insanlar yalıtılmışlığa itilmişlerdir. Dış gerçekliğe karşı, çoğu kez hezeyana yaklaşan yapmacık bir iç dünya kurmak zorundadırlar. Ancak dış dünyanın şiddetle yadsınmasıyla birleşmiş bir kendini abartmayla var olabilirler. Ruhlari onların en değerli mülkü haline gelir. Ayrıca yansıtma mekanizmasını çok kullanırlar ve oldukça kuşkucudurlar. Psikoza yakın olmaları göz ardı edilemez: bu insanlar 'paranoid'dir. Onlar açısından önyargı çok önemlidir; kolektifleştirme ve gerçeklik ilkesi açıkça ihlal edilmeksizin kendi saldırganlıklarını yöneltebileceği sahte bir gerçeklik kurmak akut zihinsel rahatsızlıklardan kaçınmanın bir aracıdır (Adorno, 2016: 256-257). *Manipülatif Tip*: Potansiyel bakımdan en tehlikelisi olan bu sendrom, klişeyi uç noktalara götürmesiyle tanımlanır: katı nosyonlar araç olmaktan çok amaç durumuna gelmiş ve bütün dünya boş, şematik, yönetsel alanlara ayrılmıştır. Nesne yükleniminden ve duygusal bağlardan hemen hemen tam bir yoksunluk söz konusudur. Sabit fikirli sendromunda paranoid bir şey varsa manipülatif sendromunda da 'şizofrenik' bir şey vardır. Bununla birlikte, iç dünyayla dış dünya arasındaki kopuş, olağan içedönüklük gibi bir durumda değil, bunun tam tersiyle sonuçlanır: her şeye ve herkese, uğraşılacak, manipüle edilecek öznenin kuramsal ve pratik modelleriyle kavranacak bir nesne olarak yaklaşan, bir tür dürtüsel aşırı gerçekçilik söz konusudur. Almanya'daki birçok faşist politik antisemit bu sendromu sergilemiştir (Adorno, 2016: 260).

Bu sendromlar, faşizm ölçeğinin uygulamaları sonucunda, faşist bireyin karakterinin parçaları olarak ortaya çıkmıştır. Faşizm ölçeğinin temel içeriğini oluşturan değişkenler ve otoritaryen kişiliği saptamaya yarayan dokuz boyut bulunmaktadır. Bu değişkenlerin

¹⁷¹Bu kuşkusuz, belli koşullarda sadomazoşistik eğilimleri tasfiye eder. Bununla birlikte isyan, otoritaryen karakter yapısını temelde etkilemeyecek bir tarzda da ortaya çıkabilir. Nitekim nefret edilen baba otoritesi, bunun yerini bir başkası alacak şekilde ortadan kaldırılabilir, dışsal üstbenlik yapısının kolaylaştırdığı bir süreçtir. Ya da direniş görünür düzeyde yer alırken, otoriteye mazoşistik aktarım bilinçdışı düzeyde tutulabilir. Bu teslim olmaya ve nefret edilen güçlüyle elbirliği yapmaya gizli bir hazır oluşun eşlik ettiği, güçlü yıkıcı anıştımlarıyla, her tür otoriteden irrasyonel ve kör bir nefrete yol açabilir. Böyle bir tutumu, gerçekten otoritaryen olmayan bir tutumdan ayırt etmek son derece zordur ve katışıksız psikolojik bir düzeyde böyle bir ayrıma ulaşmak pekala olanaksız da olabilir. Bir kişinin hakikaten bağımsız mı olduğunu yoksa sadece bağımlılığın yerine negatif aktarımını koyduğunu belirlerken, başka her yerde olduğu gibi burada da dikkate alınması gereken şey sosyopolitik davranıştır (Adorno, 2016:253).

tek bir sendrom oluşturacak şekilde birlikte düşünülmesi kişiyi faşist kılan yapıyı ortaya koymaktadır. Bu değişkenler ise şunlardır: (a).Geleneksellik (*Conventionalism*): Geleneksel, orta sınıf değerlere katı bağlılık. (b).Otoritaryen Boyun Eğme (*Authoritarian Submission*): İdealize edilmiş ahlaki yetkilere karşı itaatkar, eleştirilmemiş tutum. (c). Otoritaryen Saldırganlık (*Authoritarian Aggression*) Geleneksel değerleri korumak eğiliminde olmak ve geleneksel değerleri ihlal eden kişileri kınamak, cezalandırmak, saldırganlık. (d).Öznelciliğe Karşıtlık (*Anti-intracception*). Sübjektif, yaratıcı ve mülayim olanlara karşıtlık. (e). Batıl İnanç ve Stereotip (*Superstition and Stereotypy*): Bireyin kaderi gibi mistik inançlara sahip ve katı kategorilerde düşünme eğilimi. (f).Güç ve Sertlik (*Power and Toughness*): Egemenlik-teslimiyetle boyun eğme, güçlü- zayıf, lider- takipçi boyutlarıyla düşünmek; ‘ego’nun konvansiyonel niteliklerine aşırı önem verilmesi; sert olmaya abartılı bir özdeşleşme. (g). Yıkıcılık ve Sinizm(olumsuzculuk) (*Destructiveness and Cynicism*): Genelleştirilen düşmanlık, insanları yeme. (h). Yansıtma (*Projectivity*): Dünyada vahşi ve tehlikeli şeylerin olduğuna inanma eğilimi; bilinçdışı duygusal dürtüleri dışarı yansıtma. (ı). Seks (*Sex*): Cinsel konularla ilgili abartılı bir ilgi (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Sanford, 1950 : 228).

Bununla birlikte faşist bireylerde sıklıkla gözlenen sendromlardan en önemlisi, narsist kişilik yapısıdır. ‘Narsizm’, faşist bireyin kendi psikolojik kaygılarının, arızalı ruhsal dünyasının ve abartılı eylem hareketlerinin üstünü örtme çabası olarak öne çıkan kişilik özelliğidir. Refah kapitalizmi döneminin koşullarında faşizan eğilimlerini saklayan liderin ya da faşist eğilim taşıyan bireyin, narsizmin liberal devlette incelendiği görünümü de değiştirmiştir. Bu değişikliği ortaya koyan Lasch’in görüşlerine değinmek çağın koşullarında faşist bireylerin kendini hangi biçimlerde sakladıklarını fark edebilmek ve potansiyel şiddet uygulayıcısı bu bireyleri deşifre edebilmek açısından önemlidir. Lasch’e göre faşist bireye dönüşüme meyilli yeni güç odaklı narsist kişilik yapısının neoliberal ekonomik koşullarda ki yalıtılmışlıkla artan ilgisi şu şekildedir:

Kronik biçimde sıkılan, umarsızca samimiyet arayan narsist, cinsellik konusunda pervasız ve sınır tanımazdır, çünkü saldırganlığın hizmetindeki genital dönem öncesi dürtüler ile Oidipal dürtülerin kaynaşması çok biçimli sapkınlığı destekler. İçselleştirdiği kötü imgeler, narsistin kronik biçimde sağlığından kaygılanmasına yol açar ... Narsist bir din ya da yaşam tarzı arar ve sağaltıcı ilişkide sınırsız güç ve sonsuz gençlik düşlemlerine dışarıdan destek bulmayı umar (Lasch, 2006: 78-79). Günümüzde egemen olan toplumsal savaş durumundan doğan toplumsal bağların zayıflaması,

bağımlılığa karşı narsistik bir savunmayı da yansıtmaktadır. Kavgacı bir toplum, kalben toplum karşıtı olan kadınlar ve erkekler üretme eğilimindedir. Dolayısıyla, narsistler, dışarıdan gelecek ceza korkusuyla toplumsal kurallara boyun eğse de... başkalarının namussuz ve güvenilmez olduğunu düşünürler ...O halde ruhsal varkalım ahlaki yalnızca ekonomik mücadelenin nesnel koşullarında, artan suç oranlarında ve toplumsal kargaşada değil, öznel boşluk ve yalıtılma deneyiminde köklenmektedir. Bu haset ve sömürü en samimi ilişkilerde bile egemen konumdadır yollu inancı yansıtmaktadır (Lasch, 2006: 93-94).

Adorno ve arkadaşlarının saptadığı faşist bireyin psikoanalitik çözümlemesindeki sapkınlıkların temelinde çocuklukta sağlıklı atlatılamamış gelişim aşamalarının olduğu söylenebilir. Birey atlatamadığı psikozlarını, yansıtma olarak kabul edilen davranışlar geliştirerek geçirme çabasına girişebilmektedir. Yansıtma davranışı Lasch'in aktardığı narsist özellikler olarak görünebileceği gibi; boyun eğme meyilini yansıtma davranışıyla saklama çabası itaat ya da iktidar istenci olarak çelişkili biçimlerde görülebilir. Faşizme eğilim bir zihinsel ve psikolojik bozukluk, bir 'anomalı'dır. Faşizme eğilimli bireyin, güç istenci, saldırganlık, cinsel konulara abartılı ilgi duyma ya da çelişkili ruhsal yapıdaki psikozların neticesinde gelişen sadomazoşist karakter yapısı anomalidir.¹⁷²

Faşizan eğilimler neticesinde üretilen kolektif şiddetin bir başka önemli görüngüsünü de irdelemek gerekmektedir. Refah devleti dönemini kapsayan süreç içerisinde, otoriter devletleşme, olağan üstü hal ilan edilen olağan üstü devlet uygulamalarına sıklıkla rastlanmaktadır. İdeolojinin araçsallaştırılarak otoriterleştirilmesi dikkat edilmesi gerek faşizan bir eğilimdir. Otoriterleşme çok sakıncalı bir yönetim evrimidir. Modern Otoritarizm 20. Yüzyıl siyasetini tanımayan kitlesel taban baskılarını karşılayabilmek adına geçmişin despotik rejimlerinden yola çıkmıştır. Faşizm meşruluğunu devlet iktidarının yapısal kurulumuna bağlı şekillendirmiştir. Faşizmin, otoriter devlet iktidarının sonucu olduğunu Mann'in devlet iktidar yapıları üzerine yaptığı ayrıma dayanarak açıklamak mümkündür:

Devlet iktidarının altyapısal ve despotik olmak üzere iki alt boyutu vardır. Altyapısal iktidar, devletin kuralları ve kanunları, toprakları ve halklarını kapsayan etkili altyapılar aracılığıyla sağlanan dayatma kapasitesine işaret eder. Altyapısal olarak güçlü devlet demokratik ya da otoriter olabilir. Demokratik Amerika Birleşik Devletleri, otoriter Sovyetler Birliği'nden daha büyük bir altyapısal devlet iktidarına sahiptir. Bu iktidar, insanların 'üzerinde' değil, onların 'aracılığıyla' ortaya çıkan bir iktidar. Öte yandan, despotik iktidar devlet seçkinlerinin kendi kararlarını, kendi tebaaları/vatandaşları

¹⁷²Faşizme eğilimli bireyin, güç istenci, saldırganlık, cinsel konulara abartılı ilgi duyma ya da çelişkili ruhsal yapıdaki psikozların neticesinde gelişen sadomazoşist karakter yapısının ne büyük bir anomalı olduğunun görsel özetini; Pasolini'nin, sadizmin öncüsü Marquis de Sade'in öyküsünden uyarladığı 'Salo' ya da 'Sodom'un 120 günü' filminde görmek mümkündür. Pasolini'nin bu filmi sinema tarihinde, sadizmin ve keyfi şiddetin sonuçları ile metaforlarla yapılan önemli bir faşizm eleştirisi olarak kabul edilmektedir (<https://www.imdb.com/title/tt0073650/>).

‘üzerinden’ alma becerisine işaret eder. Aslında tüm modern devletler, tarihi seleflerinden daha büyük bir altyapısal iktidara sahip olabilmışken, bazıları ürkütücü despotik güçlere de başvurdular. Her iki iktidar kaynağından da eser miktarlarda beslenen Faşist bileşimin oluşumu...Siyasi ideallerin abartılmasında yatar (Mann, 2015b: 56).

‘*Olağanüstü hal*’ ise, bir hükümetin normal yetki sınırlarının genişletilmesidir. Olağanüstü devlet uygulamalarında kolektif şiddet yaratan unsur ilk olarak devletin tahakküm hakkının sınırsızlaşmadır ikinci olarak ise devlet insanların temel hak ve hürriyetlerinin kısmen ya da tamamen askıya almaktadır. Devletler bir felaket, huzursuzluk veya silahlı çatışma sırasında böyle bir devlet ilan eder. Olağan üstü hal uygulamaları ilkçağlara kadar dayandırılmakla birlikte, modern devlet teorisi içerisinde Hobbes’un devletin tahakkümünü meşrulaştırmasından ve iç karışıklığa neden olacak durumlarda sınırsızlaştırmasından, Jellinek’in devletin hukukla kendini sınırlandırması durumunu istediği gibi belirleyebileceği ancak hiçbir hukuki uygulamanın devleti sınırlandıramayacağı beyanı ve bilhassa Carl Schmitt’in istisna hali ile devletin şiddetini sınırsızlaştırması faşizan eğilimlere neden olmaktadır. Bu teoriler sıklıkla devlet iktidarlarının aşırı şiddet ve baskısını meşrulaştırma zemini olarak kullanılmaktadır. Olağan üstü hal devlet yönetimlerince bazı durumlarda araçsallaştırılmaktadır, gerekli acil (felaket, büyük bir terör faciası vb.) durumların yönetiminde kullanılabilecek kısa süreli olağan üstü hallerin dışında, olağan üstü halin uzun süreli ve sıklıkla ilan edilmesi araçsallaştırıldığını göstermektedir. Bilhassa devletin son yıllarda ekonomik kriz ya da yönetimle ilgili iktidar problemlerini çözme politikalarını işletirken uyguladığı tahakküm artışını, terör ya da iç karışıklık senaryolarının arkasına saklama eğilimi göstererek olağanüstü hal ilan edebilmektedir. Ancak olağan üstü hallerin sıklıkla devreye sokulması, insan haklarının sıklıkla askıya alınması, baskının ve kolektif şiddetin sıklıkla arttırılması gibi faktörler faşizan yönetimlere neden olacak unsurlar olarak dikkatlice irdelenmelidir. Hitler’in Nazi Yönetimi, tam da hukukun araçsallaştırılmasından, devletin hukuki uygulama ile sınırlandırılmayacağı anlayışından ve açık(çıplak) kolektif şiddetin merkezileştirildiği polis devleti anlayışından üretilmiştir. Hukuku devletin aracı haline getiren teoriler ve devletin hukuku askıya almasında sınırsız özgürleştirilmesini haklılaştıran yaklaşımlar devleti bağlayan bir ölçütün varlığını yok etmektedir.

Kapitalist devletin faşizme eğilimi, ekonomik krizlere karşı sıkı tedbirler almasından doğan baskıdan kaynaklanmakta iken milliyetçi ideolojinin gereği olarak da

gösterilmektedir. Liberal çağda, faşist devletin ağır kolektif şiddet uygulamaları sonrasında refah devleti siyasetinde faşizmin açıkça kullanılabilecek bir devlet biçimi olarak gösterilmesinde siyasetçiler çekinik davranmaktadır. Ancak, devlet ve şiddet ilişkisinin ortaya konması amaçlanan çalışmalarda faşizmin devletin ön eki olmadığı durumlarda başka biçimlere evrilerek devletleştiği ortaya konmadığı takdirde refah devleti sürecinde siyasetin kendine has gaz odalarını görmek mümkün olamaz. Refah devleti ve neofaşizmin ilişkisi içinde irdelenmesi gereken şiddet dolayımının neoliberal diktatörlüğe neden olabilecek olağan üstü devlet biçimi kavramını detaylı irdelemekle mümkün gözükmemektedir.

Anayasa tarihçileri olağanüstü hale veya devlete yönelmiş tehditlere cevaben ortaya çıkan iki istisnai rejim tipi betimlemektedirler. Birincisi, Roma İmparatorluğu örneğinde görülen yetkilendirilmiş (*commissarial*) diktatörlüktür. Bu modelin, tanımlayıcı üç özelliği bulunmaktadır; (1) otorite iktidarı geçici olarak ikinci parti üzerinden üçüncü bir otoriteye yani diktatöre devreder; (2) diktatör iktidarı olağan anayasal yapı dışında kalarak, devletin toprak bütünlüğünü devlet aygıtlarının devamlılığını veya halkın güvenliğini tehdit eden olağanüstü koşullar süresince kullanılır; (3) sonrasında iktidarın alışlagelmiş siyasi işleyişi acilen eski mecrasına sokacak olan normal otoritelere geri verir. İkinci istisnai rejim tipi ise, acil durum iktidarı, kurulu hükümetin olağanüstü durum sonlanana kadar kullanacakları özel yetkilerle (tam yetkilendirilmişlik, diktatoryal yetkiler vb) donanmış uzuvları tarafından kullanılır. Olağanüstü hal bittiğinde, bu uzuvlar olağan halde yürüttükleri görevlerine dönmektedirler. Anayasa tarihçileri olağanüstü hale veya devlete yönelmiş tehditlere cevaben ortaya çıkan iki istisnai rejim tipi betimlemektedirler (Jessop, 2016: 308-309).

Poulantzas'a göre kapitalist devlet tipine ait olan faşist devletin özgül devlet biçimi '*olağan üstü devlet*'tir. İktidar bloku ilişkileri ve hegemonyayı yeniden düzenlemek için olağan üstü devlet gerekmektedir. Olağan üstü devlet, benzer öznel ekonomik aşamalar gösteren ancak benzer bunalımlar göstermeyen öteki toplumsal formasyonların devlet biçiminden farklılıklar göstermektedir. Olağan üstü devlet, bunalımla mücadele ederken faşist devlet ile ortak hareket biçimleri göstermektedir. Olağanüstü devlet biçimi siyasal bunalım içerikli olgular karşısında devletin savunma mekanizmasıdır. Olağan üstü devlet mekanizması siyasal düzenlemelerin yanı sıra piyasa sistemine

müdahaleyi içeren ekonomik düzenlemeleri de içermektedir. Üretici güçlerin sosyalizasyonu karşısında sistemi uyarlamak amacıyla iktisada karakteristik bir şekilde müdahalede bulunur (Poulantzas, 2012: 361-364). Olağan üstü devlet biçimde hegemonyanın düzenlenmesinin diğer kapitalist devlet biçimlerine göre farklılıkları şu şekildedir:

Olağan üstü devlet biçimindeki niteliksel kısıtlama, en başta sınıflar arasındaki iktidar ilişkilerine ve bir bunalım durumunda hegemonyanın yeniden düzenlenmesine bağlıdır. Gerçekte öbür kapitalist devlet biçimlerinde, ideolojik aygıtların görece özerkliği şunlara bağlıdır; (a)hegemonyaya sahip sınıf veya fraksiyonlardan başka sınıf ve fraksiyonların iktidar bloğu içinde iktidarı elde tutmaları, (b) halk kitlelerinin burada özel bir şekilde, düşünce ve görüşlerini açıklamaları (partiler, sendikalar). Olağan üstü devlet durumunda devletin hegemonyanın yeniden düzenlenmesindeki belirleyici rolü şunları kapsar: (a)iktidarın aygıtlar arasındaki dağıtımının kesin bir şekilde kısıtlanması, (b)devlet sisteminin tamamının kendi hegemonyasını kurmaya çalışan sınıf veya fraksiyonun elde tuttuğu bir aygıt ve kol tarafından sıkı bir şekilde denetlenmesi (Poulantzas, 2012: 367).

Yetkilendirilmiş diktatörlük olarak tanımlanabilecek olağanüstü devlet tanımı, diktatörlüğü sanki esasen savaş veya istila gibi devletin varlığını tehdit etme olasılığına ilişkin olarak yürütme ve yasama tarafından alınan bir kararmış gibi anayasal bir kılıfa büründürülür. Bir şeyin yanıltıcı biçimde savaş sebebi olarak gösterilmesi, terör gerekçe gösterilerek savaş ilan edilmesi, iç düşman yaratılması veya genel grev ya da ekonomik olağanüstü hale yol açan finans krizleri gibi sorunlarından imal edilmiş olan daha karmaşık tehditler gündemde olduğunda bile sorunludur. Olağanüstü hal ilanında, çoğunlukla krizin sebep olduğu söylenir, böylelikle meşrulaştırılan şiddet içerikli politikalara karşı durma ihtimali olan toplumsal güçleri zayıflatacak açık veya örtülü eyleme kılıf sağlanmış olur (Jessop, 2016: 309). Terörizm, belirli mağdur gruplar üzerinde gerçekleştirilen kasıtlı fiziksel ve / veya psikolojik bir davranışlardır. Amaç, sadece bu hedef kitlelerin değil, daha önemlisi, tereddütlü grupların görüşlerini ve reflekslerini belirleyen ya da paylaştıran ya da bunu yapmak için kolayca yönlendirilebilecek olan toplumun daha büyük kesimlerinde düşünce ve davranış kalıplarını oluşturmaktır. Terörizmin genel amacı, bir grubu fiziksel veya sosyal olarak ortadan kaldırmamak için yıldırma ve zorlamaktır (Gareau, 2004: 14-15). Devlet şiddetinin ahlaki meşruiyeti ve kapitalist sistemin küresel kitlesel hapsi ya da bireyleri hak ihlalleri ile cezalandıran geniş siyaset uygulamaları da toplumun daha büyük kesimlerinde düşünce ve davranış kalıplarını oluşturma etkisi açısından irdelenmelidir (McCulloch, 2010: 206). Arendt'in değindiği gibi “modern diktatörlüklerle geçmişin bütün tiranları arasındaki temel farklılık, terörün artık öncelikle muhalifleri korkutmanın

ve yok etmenin bir aracı değil, tamamen boyun eğmiş halk kitlelerini yönetmenin daimi aygıtı olarak kullanılmasında yatmaktadır”. Totaliter bir rejim kurmak için bir grubun taraftarlığını kazanmış ve istikrarlı bir yapıya kavuşmuş ‘terör’ün belli bir ideolojinin aygıtı olarak gösterilmesi gerekmektedir (Arendt, 2012: 25). Olağanüstü baskı ortamında, siyasal ya da ekonomik herhangi kısmi bir hedef için mücadele, mücadelenin somut talep ve hedefleri ne olursa olsun sisteme karşı muhalefet hareketi olarak algılanır (Laclau, 2015: 101).

Refah kapitalizmi döneminde siyaset bilimi alanında dikkatle irdelenmesi gereken olgu totaliter rejime yönelen iktidarların terör olarak nitelendirdikleri her durumun olağan üstü devlet biçimini gerektirip gerektirmediği sorusudur. Aksi halde olağanüstü devlet biçimi, iktidar sahiplerinin siyasal ve ekonomik bunalımla mücadele etmelerinin kolaycı yöntemi olarak terör tehdidi arkasına sığınarak kolektif şiddet uygulama aracı haline dönüşme tehlikesini içermektedir.

İdeolojik ve ekonomik bunalıma çözüm olarak olağanüstü devlet uygulamasının araçsallaştırılması durumunda, devletin aygıtları ile topluma uygulanan baskının ve şiddetin artması kaçınılmazdır. Faşizm iktidara devlet aygıtının suç ortaklığı ile gelmektedir. Poulantzas’a göre olağanüstü devlet biçiminde üretilen şiddetin ortaya konması için üzerinde durulması gereken birinci öge fiziksel baskının rolünün gittikçe artmasıdır. Bu öge zorunlu olarak baskıyı meşrulaştıran ideolojinin özel müdahalesi ile birlikte yürüyen bir faktördür. Kapitalist devletin öteki biçimlerinde fiziksel baskının ideolojik baskı aygıtları kullanılarak, anayasal kılıfla ve hukuki olarak üstünün örtülmesi, demokrasi altında kolayca yapılabilmektedir. Olağan üstü devlet biçimi, ideolojinin baskıya eşlik eden müdahalesinin kurumsal çerçeve içinde gerçekleştirilmediği zamanların biçimi olarak görünür. Devletin ideolojik aygıtlarında ve bunların devlet aygıtı ile olan ilişkilerinde radikal değişmelere yol açmaktadır. İdeolojik baskı aygıtlarının görece özerkliği yok edilmektedir,¹⁷³ açıkça görünür halde

¹⁷³ Öbür devlet biçimlerinde, ideolojik aygıtların bağlarında, bu aygıtlar yoluyla kafalara sokulan egemen ideolojinin hazırlanması, egemen sınıfların organik ideoloji görevlileri ve bunları egemen sınıflarla birleştiren doğrudan temsil yoluyla gerçekleşmektedir. Öte yandan her devlet biçiminde, bizzat devlet aygıtları, kendi özel iç ideolojilerini yayarlar. Fakat siyasal-ideolojik bir bunalıma tekabül etmeyen devlet biçimlerinde, bu ideoloji belirli yönleri bakımından çoğunlukla egemen ideolojiden ayrılır: örneğin bürokratik idareye, orduya, kiliseye, öğretim kurumlarına özgü birer iç ideoloji vardır. Bu durum: a. Çeşitli ideolojilerin ve ideolojik alt sistemlerin arasındaki çelişkilerin dayanakları olması bakımından, bu aygıtlar arasındaki uyumsuzluğa, b. Bu aygıtların bağrında bir yandan hegemonyayı düzenleyen, organik ideoloji görevlileri toplumsal kategorileri ve öte yanda, başka ideolojilere bağlı olanlar arasındaki çelişkilere bağlıdır. Aygıtların kendine özgü iç ideolojisi ile egemen ideoloji arasındaki bu uyumsuzluk, devlet iktidarıyla birleşen devletin ideolojik aygıtlarının görece özerkliğinin nedenini oluşturan ideolojik çelişkilerin ortaya çıkmasını sağlar (Poulantzas, 2012: 367).

egemen ideolojinin baskı unsurudur. Egemen sınıf ve fraksiyonunun siyasal temsilcileriyle olduğu kadar ideolojik temsilcileri (bürokratik idare, ordu, kilise, öğretim kurumları) ile de doğrudan bağının koptuğu görülmektedir. Devlet aygıtlarının tümü egemen ideoloji ile çakışan iç ideolojiye tabi duruma gelmektedir. Toplumun ve tüm aygıtların militaristleştirilmesi, din adamlarının siyasetteki etkilerinin artması ve toplumun tüm aygıtlarının bürokratlaştırılması ile idarenin egemene tabii kılınması faktörü arttırılır (Poulantzas, 2012: 368).

Dolayısı ile, olağanüstü devlet biçimi, devlet aygıtları bütünüdür yani devlet sisteminin yeniden düzenlenmesine tekabül etmektedir. Burada incelenmesi gereken en önemli öğe totalitarizmdir. Totaliter devlet tabiatı gereği çoğulcu devlet tipinden farklıdır. Çoğulcu devlette sivil toplum bireyleri ve devlet arasında, özgürlüğün güvencelerini oluşturan özerk kurumlar¹⁷⁴ bulunmakta iken, totaliter devlet içerisinde her kurumun devlete bağlanması ile toplumsal hayatın tümü devletleştirilerek birey ve devlet arasındaki özerk kurumlar yok edilmektedir (Poulantzas, 2012: 365-366). Hukuk sisteminde niteliksel değişiklikler yapmak olağanüstü devletin belirlenimini oluşturur. Bu değişiklik ile meydana gelen şiddetin olağan üstü artışı hukuk devleti ile polis devleti arasında ayrımı gerektirmektedir. Olağanüstü devlet biçiminde hukukun siyasal işleyişinin biçimleri değişmektedir. Hukuk kuralları işlememekte ve yönetimde keyfilik söz konusu olmaktadır. Hukuk kurallarının çiğnenmesinin yanı sıra aynı zamanda olağanüstü devletin kendi işleyiş kurallarının konması söz konusudur. Çünkü olağanüstü devlet güçler dengesini yeniden düzenlemek için kural eksikliklerine ihtiyaç duymaktadır böylelikle müdahale gereken haller için gerekli araçlar ve hareket serbestisi kazanılabilir. Hukuk sınır koymadığı içi olağanüstü devlet için sınırsız bir iktidar uygulaması mevcut olur (Poulantzas, 2012: 375-376).

Olağanüstü hallerde anayasal olarak kural ile istisna arasındaki ilişki ters yöne çevrilir istisnalar kural haline getirilir, istisnaların kapsamı genişletilir, kalıcılaştırılabilir, diktatör yöneticinin egemen gücünün sınırsızlaştırılmasından ötürü kişisel kararlar ile yönetilen bir devlet biçimi doğar. Güvenlik gerekçesi ile haklılaştıran otoriter düzenlemeler; devlet mimarisinin yeniden tasarlanmasından sermaye ilişkilerinin

¹⁷⁴Bu özerk ve bağımsız kurumları, partiler sendikalar, kültürel kurumlar, kilise ve hatta çeşitli yerel sportif derneklerden oluşur. Bugünkü modern biçimleri altındaki bu ideolojiler, çok daha öncelere Veblen ve Durkheim'a kadar giderler. Bu ideolojiler H. Arendt'ten sonra kitle toplumu konusundaki çeşitli bilimsel benzetmelerle totaliter olguya doğru eğilim ve bu kitle toplumlarında devlet ve toplumsal atomlar arasında bu ara organların yokluğu arasında bağlantı kurmaları ile devam eder (Poulantzas, 2012: 366).

yeniden düzenlenmesine, dış veya iç savaştan bazı durumlarda ise soykırımsal amaçların peşinden koşulmasına kadar geniş bir alana yayılma riskini taşımaktadır. Bununla birlikte anayasanın istisnalar üzerinden yürütüldüğü olağanüstü hal dönemlerinde hak ihlalleri önlenmesi mümkün olmayan seviyelere ulaşmaktadır (Jessop, 2016: 310-311).

Poulantzas'a göre normal devlet temsili evrensel oy hakkı ve demokratik kurumlara sahipken istisnai devletler çoğulcu parti sistemini sonlandırarak yukarıdan denetlenen halk oylaması veya referandumları işleme koyarlar. Normal devletlerde iktidarın devri anayasal kurallar aracılığı ile yönetilirken, istisnai devletlerde ekonomik, siyasal ve hegemonya krizlerini çözmek için gerekli olduğu iddia edilerek hukukun üstünlüğü askıya alınmaktadır. Normal devletlerde ideolojik aygıtlar özel yasal statülere sahiptir, istisnai devletlerde artan şiddeti meşrulaştırmak için kullanılırlar. Biçimsel güçler ayrılığı, devletin baskın-üst düzey kurumlarının kendilerine tabi alt birimlere ve güç merkezlerine sızması veya farklı birimler ile merkezler arasında bağlantı kuran paralel iktidar ağlarının yoluyla zayıflatılır (Poulantzas, 1978: 87-92; Jessop, 2016: 313).

İnsanların faşizme yüzlerini dönmelerinin nedeni aidiyet hissini onarması ve manevi yaşamı yeniden canlandırma istencidir. Toplumun yabancılaşmasına ya da kuralsızlığına son verme ve toplumun ahlaki açıdan yeniden doğmasını sağlama vaatleri, faşizan eğilimlerin söylem pratiğinin temelini oluşturmaktadır. Bu vaatler, modern siyasetin bir biçimi olarak günümüzde tekrar siyasetçilerin dillerinde yerlerini bulmaktadırlar ve toplumun bir kısmı bu vaatlerin gerçekçi olduğuna inanmaktadırlar (Griffin, 2015b: 218). Neofaşizmin sinsice ilerlemesini önleyebilmek için siyaset alanında çalışan düşünürlerin, bürokratların, akademisyenlerin faşizan eğilimler taşıyan siyasetçileri, siyasal oluşumları ve siyasal söylemleri dikkatlice irdeleyip teşhir etmeleri gerekmektedir. Böylelikle toplumun manevi değerleri ve aidiyetlik ihtiyacı kullanılarak faşizmin yeniden diriltilmesi çabaları engellenebilir.

3. NEOLİBERAL DEVLET VE ŞİDDET

Giriş

Küreselleşme süreci, küresel erkler tarafından uygulanan yeni stratejilerin yapısal olarak farklılaşmış şiddet biçimleri üretimine neden olduğu, küresel eşitsizliğin meşrulaştırıldığı ve ağır insan haklarının ihlallerinin uygulandığı bir süreçtir. Küresel devlet ya da neoliberal devlet yapılanması olarak adlandırılabilir devlet türü, liberal devlet ve refah devleti yapılanması ile kıyaslandığında, küresel ekonominin esaretinde işlemeye başlayan bir sistem olarak egemenliğini kaybetmeye başlamıştır. Küresel ekonomi politik sistemin baskısı altında her ulus devlet zaruri olarak yapısal dönüşüm geçirmeye mahkum edilmiştir. Devletler küresel ekonomi politik sisteme adaptasyon için gerekli olan yapısal dönüşümlerini gerçekleştirme ve ulusal politikalarını sürdürebilme ikilemi içerisinde şiddet üretimini arttırmaktadırlar. Devletler, biyoiktidar politikaları ile yaşamın ve insanların yönlendirilme biçimlerini çeşitlendirerek şiddetin ölçüsüzlüğünü ve hayatın tüm yönlerine uzanan biçimde şiddet uygulama alanını arttırmışlardır. Küresel çağ, siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin farklılaşan biçimlerinin; hem ulus devletlerin kendi vatandaşlarını nesneleştirmek suretiyle uyguladıkları politikalar aracılığıyla hem de küresel ekonomik erklerin ve güçlü devletlerin güçsüz devletleri nesneleştirmek suretiyle uyguladıkları politikalar aracılığıyla görünürlük kazandığı bir süreçtir.

Küreselleşmenin başlangıcı liberal sistemin yüzyıllar öncesinde ortaya çıkan ekonomik bir eğilimini ifade etmekle birlikte, tezde küreselleşmenin yapısal olarak özel bir dönem olarak ele alınmıştır. Jessop (2005: 271)'ın da belirttiği üzere, tüm faaliyetlerin boyut olarak küreselleşme zorunluluğu içermesi, teknolojik gelişimle birlikte siyasal ya da ekonomik değişimlerin hızının küresel ölçekte artması yapısal olarak farklılaşan bir döneme girildiğinin göstergesidir.

Küresel karşılıklı bağımlılıklar, önceki çağlarda ki gibi basit ve tek yönlü şekilde aşağıdan yukarı ya da yukardan aşağıya doğru işleyen bir süreç değil, tipik olarak

değişik uzamsal ölçeklerdeki süreçlerden kaynaklanmaktadır. Süreç karmaşık, dolaşık olan, nedensel mekanizmaları içeren, toplumsal örgütlenmenin farklı ölçeklerine ilginç bir biçimde yuvalanma ve nüfuz eden bir eğilim olarak her işlevsel alt sistemde farklı şekillerde işlemektedir. Küreselleşme sürecine ekonomi politik kontrolün mekan boyutundan zaman boyutuna kaydığını işaret eden bu gelişmeler ve küresel piyasaların ulus devletin sınır kontrollerini tehdit eden baskıları, ulusal devletin ağırlığının teritoryumun hakimi olmaktan ziyade hızın önemli olduğu ekonomik yarışa kaymasını dayatması nedeniyle ulus devleti iktidarsızlaştırmaktadır (Habermas, 2002: 85). Küreselleşme, birçok farklı güçlerin ya da süreçlerin değişik uzamsal ve zamansal ölçeklerde ortaya çıkmasından, bir başka ifade ile birbirinden uzak halde bulunan yerlerde veya bu yerler arasında kurulmuş şebekelerden doğmaktadır. Küreselleşmenin tekil, doğrusal, yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya hareketler yerine; karmaşık veya birbirine dolanmış neden hiyerarşileri kapsamakta olma özelliği, kaotik bir kavram olduğunu ya da her zaman eğilimlerin ve karşı eğilimlerin oluşsal bir ürünü olduğunu göstermektedir. Jessop'un ifadeleri ile ölçeklerin görecelileşmesi (*relativisation of scales*) olarak kavramlaştırılabilir küreselleşme eğilimi, dünya üzerinde farklı ölçeklerde ilerlemektedir: farklı ekonomi tarzlarının ve sermaye döngülerinin, farklı siyasi düzenleme tarzlarının ve sınıfsal geçişlerin, farklı zaman koşullarının ve farklı toplumsal güç dinamiklerinin sürece eklemlenmesini içeren kaotik bir süreçtir. Küreselleşme çok ölçekli, çok merkezli ve çok zamanlı bir süreçtir. Küreselleşme bir taraftan, ekonomik ve siyasal güçlerin içinde hareket etmekte oldukları yapısal olarak bir açıdan tescillenmiş stratejik bağlamı dönüştürmektedir (Jessop, 2005: 410-415). Küreselleşme sürecinde devlet biçimin girdiği kriz karşısında, yeniden düzenlenmenin aktörleri (devlet alanında ve devletin uzağında etkinlik gösteren belirli güçler) tarafından politikalar, devlet organları, devletin genel kurumsal yapısı, etkinlik gösterdiği ölçeği ve devlet sistemi ile ekonomik, politik ve sosyal iktidarın diğer alanları arasında ki bağıntıların dönüştürülmesi yönünde çabalar bulunmaktadır (Jessop, 2005: 420-421).

Küreselleşme hem yapısal olan hem de yapılaştıran bir olgudur. Küreselleşmenin gerekliliğini savunan görüşler için küreselleşme; malların, hizmetlerin, sermayenin, bilginin ve kısmen insanların sınırları aşması için var olan engellerin kaldırılması ya da çağın gereklerini karşılamaya yönelik zorunlu bir sistemdir. Küreselleşme savunusu

temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesi ile ulaşım ve iletişim maliyetlerini azaltacağı gerekçeleri üzerinden temellendirilmektedir (Stiglitz, 2002: 31). Küreselleşen sistem, büyük kapitalist güçlerin ekonomik çıkarları için yeni açılımlar kazandığı, eşitsizliğin derinleştiği, demokrasi ve özgürlüklerin krize girdiği bir emperyalist süreçtir (Chomsky, 2004: 92).

Küreselleşme gerçekte; uluslararası şirketlerin tekelleşmelerinin teyit ettikleri ve güçlü devletlerin yeni emperyal amaçlarını gerçekleştirdikleri bir süreçtir. Şirketler dünya nüfusunun büyük bölümünün alamayacağı küresel ürünler piyasa sunarlar; politikacılar ise, küreselleşme ile ilgili ulusal sorunları ekonomik stratejiler ve dış politikalar ile aşabileceklerini gerçekleştirecek bir ideal olarak halklarına sunmaktadırlar. Küresel çıkarların sahibi azınlık bir grup iken, küreselleşmenin herkes için faydalı olduğu görüşü çağın gerçek dışı bir masal olarak halklara anlatılır ve kulaktan kulağa yayılır. Gerçekte ise küreselleşme, zenginlerin zenginliğini güçlülerin güçlerini arttırdıkları küresel emperyal bir süreçtir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 328).

Küreselleşme bir başka açıdan ele alındığında ise, devletin rolünün, piyasaların sınırlarının, ekonominin toplumu ve bireyleri nasıl biçimlendirilmesinin gerektiğinin üzerine kurulmuş yeni bir oyundur. Oyunun kuralları, belirli ülkelerin, belirli özel çıkarların ve belirli ideolojilerin önemli ölçüde egemen olduğu uluslararası ekonomik kurumlar tarafından yazılmaktadır. Küresel çağda, iktidar ve politika yapıcılar ile sermaye sahipleri arasındaki güç dengesinde potansiyel sapmalar yaşanmaktadır. Uluslararası şirketler ve ekonomideki hisseleri tavan yapan sermaye sahiplerinin finans kuruluşları bugünkü oyunun ana mimarlarıdır. Küresel oyunun baş aktörü ise, sürekli hukukun üstünlüğünden söz eden ancak, tek taraflı politikalar izleyerek uluslararası hukukun üstünlüğüne karşı en büyük engel olan ABD'dir (Stiglitz, 2004: 312; Chomsky, 2015: 168-170).

Küreselleşme kelimenin tam anlamıyla bir mit, etkili bir söylem ya da toplumsal gücü yaratılmış devindirici bir düşünce olarak betimlenmesi uygun bir kavramdır. Ancak, küreselleşme realitede bir özdeşleşme değil tam tersine birkaç egemen devletin gücünün dünya üzerinde yaygınlaşmasıdır (Bourdieu, 2017: 46; 51). Küreselleşme, büyük kapitalist ülkelerce zekice yönlendirilen ancak belirsizliğin had safhada olduğu kaotik bir süreçtir. Küreselleşme döneminde zenginlik ve yoksulluk arasındaki kapanması güç

nicel fark ve bunun yarattığı niteliksel yaşam standardı farkı, insanlar arasındaki eşitsizliğin bu dönemde kapanmaz bir hale doğru ilerlediğini göstermektedir. Küreselleşme çağında esasen küreselleşen şey yoksulluktur (Wallerstein, 2005: 13-15). Giderek artan sayıda insan asgari koşullarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Toplam çocuk nüfusunun dörtte biri bugün yoksulluk içinde yaşamaktadır. Küreselleşme ile anlatılan ilerlemecilik ve refah masalının karşısında yer alan gerçeklik artan yoksulluğun trajedisidir. Esasen yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerekli olan varlık ve kaynaklara sahip olduğumuz bir dünya da yaşamakta olduğumuz söylenebilir, ancak küreselleşme ile birkaç uluslararası şirket ve güçlü iktidar kaynakları tüketirken milyarlarca insan sefaletle mahkum bırakılmaktadır (Stiglitz, 2015: 63).

ABD retoriği ile birlikte demokrasinin anlamı günümüzde, halkın süreçleri dışarıdan sessizce izlemeye mecbur bırakıldığı, sermaye sahiplerinin kendi özel mülkiyetlerinin egemenliğini baz almakta olan ve elit grupların kontrolündeki şiddetin arttığı devlet yönetimine tekabül etmektedir. Demokrasinin üçüncü dünyanın büyük bölümü için tanımı ise, ABD'nin çalma ve sömürme özgürlüğünü garantilemek için demokrasiyi araçsallaştırmasıdır (Chomsky, 2001: 10-11). Demokratik yaşam, metaların sıradan tüketicisinin apolitik yaşamı, azınlık hakları ihlalleri, kültür endüstrisi ve laboratuvarlardan üretilen çocuklar haline getirilip modern toplumla özdeşleştirilerek antropolojik bir topluma dönüşümü ifade etmektedir. Demokrasi günümüzde, bir toplumun yönetim biçimi değil her yönetimin kendi temelinde yer aldığını keşfetmesi gereken yönetilmezlik biçimine dönüşmüştür (Ranciere, 2017: 37; 58).

'Neoliberal Devlet ve Şiddet' başlıklı bu bölümde, küreselleşme süreci içerisinde devletin, ekonomi politik sistemin ve hegemonyanın değişen yapısı ortaya konarak şiddet biçimleri tartışılacaktır. Bu irdelemenin yapılabilmesi amacı ile, 'Neoliberal Devlet ve Şiddet' başlıklı birinci bölüm, üç alt bölümde irdelenecektir. Ancak, küreselleşme sürecinde devlet tamamen ekonominin etkisi altına girdiği ve ekonomi ile politik olanın görece ayrımının silinmesi nedeniyle üçüncü bölümün alt bölüm sıralamasının ilki ekonomik şiddet, ikincisi siyasal şiddet üçüncüsü kolektif şiddet olarak belirlenmiştir.

'Neoliberal Devlet ve Ekonomik Şiddet' alt başlığında, küresel kapitalizmin değişen ekonomik yapılanma biçimleri ile ürettiği şiddet ortaya konmaya çalışılacaktır. Bununla

birlikte, küresel ekonominin konumlandığı insanın sistem tarafından dönüştürülmesi irdelenecektir. Bu amaçla, ‘Neoliberal Devlet ve Ekonomik Şiddet’ iki alt kategorilendirme ile irdelenecektir. ‘Küresel Kapitalizm’ alt kategorisinde, küreselleşen kapitalizmin değişen yapısı ve doğurduğu şiddet; piyasalar ve devlet ilişkisi içerisinde meşruiyet sorunu, sermaye birikimi ve para politikaları, uluslararası kuruluşların ve uluslararası şirketlerin ekonomiyi yönlendirme biçimleri ele alınarak ortaya konmaya çalışılacaktır. ‘Yok Edilen İnsan’ alt kategorisinde liberal ekonominin bireyi ‘*homo oeconomicus*’a dönüştürme politikalarının küresel sistemde tam olarak gerçekleştiği ve liberal kapitalizmde kendine yabancılaşan insanın artık küresel kapitalizmin neticesinde tamamen yok edildiği hipotezi üzerinden geliştirilecek bir tartışma neticesinde ekonomik şiddetin birey ve topluma dair etkileri tartışılacaktır. Küresel toplum içerisinden ‘politik hayvan’ olma özelliğinden tamamen uzaklaştırılan ‘*homo oeconomicus*’un şiddete ve yalnızlaşmaya karşı tepki olarak geliştirdiği sığınak arayışının ve kimlik inşası ihtiyacının neticesinde cemaatleşme eğilimine dahil olma istenci ve bunun etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalara varan kolektif şiddeti de doğuran bir etmen olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

‘Neoliberal Devlet ve Siyasal Şiddet’ alt başlığında, küreselleşme sürecinde devletin yapısal olarak değişiminin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Devletin tahakküm gücünün çağın şiddeti bağlamında ele alınması ya da şiddetin yapısal, biçimsel ve niceliksel dönüşümünü ortaya koyabilmek için, küresel siyasetin içerisinde; ulus devletlerin durumu, egemenlik kaybı, devlet aygıtlarının yetkilendirilme biçimleri ile hak taşıyıcısı bireylerin çağın ihtiyaçlarına uygun yeni hak istençlerinin tartışılması ve hukuk ile küresel çağın adaletsizliği sorunlarını, devletin tahakküm gücünün küresel çağda nasıl meşrulaştırıldığı bağlamında irdelenecektir. Bu amaçla, ‘Neoliberal Devlet ve Siyasal Şiddet’ iki alt kategorilendirme ile ele alınacaktır. ‘Küresel Egemenlik’ alt kategorisinde, küresel kapitalizmin devletlerin yapısal dönüşümünü gerektiren baskıları neticesinde doğan devletin egemenlik kaybına karşı kendisini koruma refleksi olarak siyasal şiddetini artırma biçimleri ortaya konacaktır. ‘Küresel Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Şiddet’ alt kategorisinde, devletin tahakküm gücünün devletin aygıtları ve hukuk aracılığı ile meşrulaştırılması bağlamında şiddet irdelenecektir.

‘Neoliberal Devlet ve Kolektif Şiddet’ alt başlığında ise, küreselleşmenin kolektif şiddet yaratan etmenleri tartışılacaktır. ‘Hegemonya’ alt kategorisinde, küresel kültürel hegemonyanın değişen yapısı devletlerin artık kültür ve medya aracılığı insanların bilinçlerini ve tutumlarını yönlendirme politikalarının yarattığı kolektif şiddet biçimleri ile küresel çağın popülizm anlayışı ve bilişim teknolojisi etkisinde, iletişimin yapısal olarak dönüşümü neticesinde insanların maruz kaldığı kolektif şiddet biçimleri tartışılarak ele alınacaktır. ‘Küresel Emperyalizm’ alt kategorisinde, yeni emperyalist ideolojinin yarattığı kolektif şiddet biçimi tartışılacaktır. Küresel emperyalist ideoloji, güçlü devletleraracılığı ile gerçekleştirilmesinin bir biçimi ekonomi-politik düzlemde ilerlemekle birlikte, diğer biçimi uluslararası hukukun aracı edildiği bir düzlem üzerinden yürütülmektedir.

Küresel emperyalizmin sonuçları, terörizm ve güvenlik tedbirleri, askeri işgal ve uluslararası hukuk araçsallaştırılarak insan haklarının ağır ihlal biçimleri; kent çatışmaları ve askeri işgal örnekleri üzerinden tartışılacaktır. ‘Küresel Faşizm’ alt kategorisinde ulus milliyetçiliği irdelenecek olmakla birlikte makro milliyetçiliğin değişime uğrayarak mikro milliyetçiliğe dönüşümü tartışılacaktır. İnsanların küresel kapitalizmin etkisi altında kimlik arayışına girerek cemaatleşmeye sığınma eğilimi gözetmelerinin neticesinde önem kazanan etnik milliyetçilik, kültürel rölativizmin postmodernist övgüleri ile birlikte evrensellik tartışmaları kolektif şiddet açısından ele alınacaktır. Küresel Faşist Eğilimlerin sonuçları, etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışma örnekleri üzerinden ve otoriter devlet ideolojisi bağlamında, kolektif tahakküm gücünün biçimsel ve yapısal dönüşümü, kolektif şiddetin yeniden üretim biçimleri, politik ve açık (çıplak) şiddetin niteliksel ve niceliksel sınır tanımazlığı irdelenerek tartışılacaktır.

3.1. NEOLİBERAL DEVLET VE EKONOMİK ŞİDDET

3.1.1. Küresel Kapitalizm/Neoliberalizm ve Ekonomik Şiddet

Refah Devleti düzenlemesinin, 1970'lerden başlayarak, Keynesci talep yönetim politikalarının ve sosyal güvenlik sisteminin yükünün giderek artması, '*Bretton Woods*' uluslararası para sisteminin çöküşü ve ardından gelen petrol krizleri sonucunda sermaye birikim fonksiyonunu sürdürme konusundaki başarısızlıkları yeni bir birikim rejiminin, bugünlerde 'neoliberal' diye adlandırılan bir birikim rejiminin hazırlanması sonucunu vermiştir. 1980'lerin Ünlü 'Washington Uzlaşısı' ile resmiyet kazanan bu dönüşüm, özellikle 1980'lerde uygulamaya konmaya başlanan 'piyasa reformları' ile dünyanın hem uluslararası ticaret hem de, daha önemlisi, orta ve kısa vadeli fon akımlarının hızlanmasıyla kendisini gösteren 'küreselleşme' süreci ile hız kazanmıştır. Genel olarak 1990'larda kendisini iyiden iyiye duyuran küreselleşme ve finansallaşma süreçleri, giderek bütün bir dünyanın küresel piyasaların egemenliği altına girmesini sağlamıştır (Özgür ve Özel, 2010: 53; 2013).

'Washington Uzlaşısı' olarak bilinen, küreselleşme sürecinin doktriner sistemi olan sistem, Amerikan Birleşik Devletleri hükümeti ve uluslararası finansal kurumlar tarafından tasarlanmış piyasa ilkeler dizisinden yararlanmaya daha açık toplumlarda zorlayıcı yapısal düzenleme programları ile uygulanmasıdır. Temel kurallar, ticareti ve finansı liberalleştirmeyi, piyasa fiyatlarını düzeltmeyi, enflasyonun belirlenmesine izin vermek için özelleştir. Yeni emperyal çağın '*de facto* dünya hükümeti' olarak görülebilecek bu ilkeleri yaratan kurumların, uzlaşmayı dayatmaları küresel düzende, güçsüz devletlere uygulanan yeni örtük şiddet modellemesidir (Chomsky, 2014: 11-12). 'Doğru politikalar' genel olarak Washington Uzlaşması tarafından önerilen daha doğrusu dayatılan kurallardır ancak Washington Uzlaşması içerisinde sosyal adalet konularına pek ehemmiyet verilmemesi adaletsizlik getiren küresel piyasa şiddeti realitesinin izahı olarak görülebilir (Chang, 2003: 15). Dünya Bankası Başkan Yardımcısı olarak görev alan ekonomist Stiglitz'in belirttiği üzere, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kuruluşların altında yatan iyi niyetler (çok ama çok az da olsa) yıllar içinde değişerek başka bir şeye dönüşmüştür. IMF'nin, piyasaların başarısızlıklarını ve devletlerin iş sahası yaratmaktaki rolünü

vurgulayan Keynesci çıkışı, 1980’lerde yerini geliştirmekte olan ülkeler için doğru politikalar üzerine IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasında varılan bir antlaşma olan ‘Washington Uzlaşısı’ neticesinde, ekonomik kalkınma ve istikrara bambaşka bir bakış getiren serbest piyasa övgüsüne bırakmıştır. Ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini gösterir kanıtlar olmamasına karşın sermaye piyasasını liberalleştirme politikaları ülkelere dayatılmıştır (Stiglitz, 2002: 37-38).

1990’ların başında ise görülmemiş düzeyde bir ekonomik büyüme yaşanmaya başlamıştı. Gazete makaleleri ve uzmanlar yeni ekonomiyi haber vermeye başlamışlardı: küresel ekonominin krizleri geçmişte bırakacak ve tüm dünyaya zenginlik getirecek bir sistem olduğu öne sürülüyordu (ancak bu ekonomik patlama tüm dünyayı etkileyecek bir çöküşü beraberinde getirecektir) (Stiglitz, 2004: 3). 1990’ların sonlarında devresel bunalım tamamen ortadan kalkmamakla birlikte etkin bir biçimde dizginlenmiş ve alınan seri tedbirler dünya ekonomisi üzerinde yeni bir kapitalizm doğurmuştur: ‘küresel kapitalizm’. Esasen kapitalizmde ilerleme olarak tanıtılan küresel kapitalizm ekonomik şiddetin en vahşi biçimidir; küresel kapitalizm tüm ulusların zoraki içine katıldığı ve her tek bireyin küresel kölelik sistemine hizmet etme prangalarının dayatıldığı bir sisteme dönüşmüştür.

Böyle bir dönüşümün gerçekleştirilmesi, şiddet olmadan çok da mümkün görünmemektedir. Tıpkı kapitalizmin 19. Yüzyılda kuralları yerleştirilen ‘liberal’ döneminde olduğu gibi, neoliberal ‘uzlaşının’ yerleşmesi devletin yürüttüğü açık ve örtük şiddet yoluyla gerçekleştirilmiştir. Piyasa ‘reformlarının’ uygulanması, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı hakların tasfiye edilmesi, toplumsal bir muhalefetle karşılaşmadan yürütülebilecek dönüşümler değildir. Bu durumda, bir yandan şiddet tehdidi ve fiilen kullanımı öte yandan da neoliberal ideolojinin yardımıyla bu türden muhalif hareketlerin önünü almak gerekliydi. Kapitalizmin 1980 ve 1990’larda gerçekleştirdiği bu kurumsal dönüşümünü anlayabilmek için, şiddet kavramı üç bakımdan gerekli görünmektedir. İlk olarak, devletin fiili şiddet ya da şiddet tehdidi, dünyanın farklı yerlerinde yapısal reformların uygulanmasında etkili olmuştur; ikincisi, mükemmel ‘*homo economicus*’ un yaratılması için gerekli olan, bireylerin ‘yeniden eğitimi’, ideolojik araçların yanı sıra, tahakküm kontrol yoluyla gerçekleştirilmektedir. Üçüncüsü de, neoliberal dönüşüm, temel insan güçlerinin ihlalini ve topluma yönelik

açık bir tehdidi temsil eder, çünkü insan doğasını ve doğal çevreyi piyasanın bir ‘uzantısına’ indirgemektedir. Neoliberal piyasa sisteminde kapitalist kontrolün yayılması ile tehdit edilen toplum ağır şiddete maruz kaldığı ve refleksinin karşı şiddet olarak açığa çıkma ihtimali olduğu göz önüne alındığında, neoliberal piyasa sisteminin bir çeşit barbarlık dönemine geçişi simgelediğini görmek mümkündür. Ekonomik şiddetin yıkıcı yapısı piyasa sistemleri ile insanları derinden etkilemektedir: “dünya çapında insanlık direniş göstermediği sürece hepimizi yok etme potansiyeline sahiptir” (Özel, 2018: 121).

Stiglitz (2002: 9-15)’in belirttiği gibi, küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler ve özellikle bu ülkelerde yaşayan fakirler üzerinde çok ciddi yıkıcı etkisi bulunmaktadır. Küreselleşme karşıtı hareketler gücünü sadece küreselleşme ideolojisi güdümlü politikaların gelişmekte olan ülkelere verdiği zararların yanı sıra, küresel ticaret sistemindeki adaletsizliklerden de almaktadır. Günümüzde, çok az kişi gelişmekte olan ülke piyasalarının gelişmiş sanayi ülkelerinin mallarına açmaya zorlandığı ve zengini daha zenginleştiren, fakat fakiri daha fakirleştiren küreselleşme sisteminin iki yüzölçümünü savunabilmektedir. Bununla birlikte ulus devletlerin ayakta kalmaları neredeyse olanaksızlaşmış ve ekonomik güvence yerini belirsiz ekonomilere bırakmıştır. Ayrıca, ulus-devlet kendi egemenliğini, bir korunma sistemi olarak devlete en çok ihtiyaç duyulan küreselleşme döneminde terk etmiş görünmektedir. Refah devleti düzenlemesinin ayırt edici özelliği olan, iş dünyası, işçi sendikaları ve devlet arasında kurulmuş olan ‘toplumsal sözleşmenin’ bozulması olarak görülebilecek bu durum, sanayi sonrası toplumda yaşama olanağına ilişkin iyimserliğin yerini, kötümserliğe ve güvencesiz bir yaşam tehdidinde bırakmaktadır (Özel, 2016: 30-31).

Küresel kapitalizmin, klasik liberal kapitalizm ve refah kapitalizmi ile kıyaslandığında, yapısal farklılıklar taşıdığını söylemek mümkündür. Bu yapısal farklılıklar, makroekonomik düzeyde uluslararası kuruluşların fonksiyonlarındaki değişimler, ulusal iktisat politikalarının belirlenmesinin neredeyse mümkün olmaması, dolayısıyla küresel krizlerden kaçınmanın artık pek de mümkün görünmemesi ile uluslararası rekabetin de dönüşüme uğramasıdır. Bu yeni düzenlemede artık ‘neoliberal’ devlet, bir yandan bütün gücünü küresel piyasa sisteminin kurallarının korunması ile bu piyasalara bütünleşme çabalarına yöneltmek zorundadır. Bu da çoğunlukla, refah devletinde olduğu gibi yurtiçi

toplumsal sınıf ve kesimleri korumak yerine onları da tümüyle küresel piyasaların tahakkümü altına girmesini kolaylaştırmak demektir. Bu tümüyle küresel nitelikteki ekonomik sistemde, sermaye hareketleri bütün dünya sathında hızlanmış, ulusal iktisadi mevziler de, küresel finansal piyasalara bağımlı hale gelmiştir. Geçmişte ulusal iktisatlar devlet sınırları içinde yer alırken, küresel çağda devletler pazarın içine ‘yerleştirilmiş’ durumdadır (Habermas, 2002: 26). Esasen küresel kapitalizm, kapitalizmin her daim rekabet ve mücadelenin yarattığı problemlerin (geçmişte çözülmüş olduğuna inanılan) yeniden evrilmiş biçimde geri gelmesine çözüm olarak yaratılmış bir sistemdir (Habermas, 2002: 59).

Sanayi çevrimini regüle etmek için artan girişimler büyük güçlerin çeşitli ulusal döviz sahalarının görelî özerkliğinden dolayı başarılı olmuştur. Bu görelî özerklik ABD dolarının altının yanı sıra bir dünya pazarı olarak işlev görebildiği sürece işler. Bu nedenle, ulusal olarak manipüle edilen para birimlerinin dolara endeksli dünya pazarında yer alma zorunluluğu, uluslararası kredi politikalarının çevrimini sağlamaktadır. Uluslararası sermaye hareketleri uluslararası tekeller tarafından belirlenir. Kredilerin genişlemesi, hizmet sektörünün genişlemesi, toptan ve perakende ticaretinin sınırlanması, üçüncü teknolojik devrimin ulaşım ve iletişim sektöründe olduğu gibi envanter kontrolü gibi etkileri dolaşımdaki sermayenin rotasyonunda hızlanmaya neden olmuştur (Mandel, 2008: 736-739).

Piyasa savunucularına göre küreselleşme, bilgisayar temelli mali ticaret, uydu iletişimi, internete erişimin yaygınlaşması ve cep telefonu gibi teknolojilerin gelişmesi ile ekonomik ve kültürel yeni örüntülerin kaçınılmaz olarak ortaya çıkmasıdır (Heywood, 2013: 37-40). Bir başka açıdan ise, ‘yeni ekonomi’ olarak adlandırılmaya başlanan küresel ekonomi kavramı, modern Amerikan tarzı kapitalizmin temelini oluşturan, ‘dot-com’ların simgelediği, üretim hızını teknoloji sayesinde son çeyrek yüzyıldır görülmemiş biçimde arttıran bir ekonomik sistemi tanımlamaktadır. İki yüzyıl önce dünyanın ekonomisinin temellerini tarımdan sanayiye kaydıran Sanayi Devriminden sonra yeni ekonomi de aynı derecede önemli bir değişim ortaya koymuştur. Küresel ekonomi kavramı aynı zamanda mal üretiminden bilgi üretimine geçişi tanımlamak anlamında kullanılmaktadır (Stiglitz, 2004: 4-5). Ekonomide küreselleşme tüm dünyayı etkisi altına almış sanki zorunlu imişçesine toplumların başka alternatifi olmadığı

masalı yaratılmıştır. Ancak, küreselleşme, ondokuzuncu yüzyılda başlamış olan iletişim ve ulaştırma devrilerinin ürünü olarak hakim bir söylence olmakla birlikte, çağımızda küreselleşmenin itici gücünü belirleyen dinamikler teknolojiye çok politik kararlardır. Küreselleşme, gelişmiş ülkelerin oluşturduğu politikalarının sonucudur (Chang ve Grabel, 2005: 43-47).

Neoemperyalist kolektif şiddetin somut görünürlüğünü Harvey'nin hayvansal güdülere eşit erkek şiddetine (pejoratif) benzetmesi ile tanımlamak mümkündür; "mekanın ve zamanın fethi ve dünyaya (hem toprak anaya, hem de dünya pazarına) hakim olmak, hem bir çok kapitalist fantezide yer değiştirmiş yüceltilmiş bir cinsel arzusun erkekçe ifadeleri olarak görünür, hem de binyıllarca sürececek bir karizmatik(!) inançtır". Harvey'e göre, finans işiyle uğraşanların hep yükselen 'hayvansal güdüler'ini harekete geçiren fetişizme dönüşmüş işgalci inanç dünyayı dolaşp kendi iradesine göre eğip bükme konusunda akılları durduran bir iktidar istenci ile sağlanmaktadır (Harvey, 2012: 164). Kapitalizmin zaman yoluyla mekanı yok etme tutkusuyla ulaşım ve teknolojik gelişmeler kolaylaştırılmıştır ve sonuç olarak yerel sanayi başta görece yakın ama sonraları çok uzak üreticilerle rekabete zorlanmıştır. Harvey'nin deyiimiyle 'hayvansal güdülerinin etkisindeki doyumsuz sermaye sahiplerinin' küresel emperyalist politikaları ve üretim fetişistlikleri karşısında emekleri sömürülen fakir ülke işçisinin insanlık dışı kolektif şiddete mazur kaldığı gerçeğini kabul etmeme konusunda sürdürülen inat devam ettikçe, ayrımcılık ve hak ihlallerinin en ağır biçimleri yaşanmaya devam edecektir (Harvey, 2015: 146).

Piyasaların küreselleşmesi, ulusal ekonomilerin küresel ekonominin birer şubesi haline geldiği, sermayenin ülkelerin vergi denetiminden kurtulmasına (küresel ekonomik piyasalar kısa vadeli yatırımları teşvik etmekte ve sermaye dolaşımını hızlandırmakta olduğu için) ancak hükümetlerin faiz ve bütçe politikalarına karşı hassas olan uluslararası borsaların baskısına maruz kalmalarına neden olan, çok uluslu ortaklıkların yükselişi ile başka ülkelere yapılan yatırımların artışının görüldüğü (bu taşınma kolaylıkları ile sermayelerin hükümetleri tehdit etmeleri) ve yeni sanayileşmiş ülkelerin (NIC - 'newly industrialized countries') ihracatındaki artış neticesinde diğer ülkelerin (OECD) ekonomik rekabet baskısını arttıran bir süreçtir. Ekonomik küreselleşme, iç ve dış ticaret sınırlarını delen ve eski sistemin önemli aktörleri olan ulus devletlere farklı

yükümlülükler yüklemesi nedeniyle, içtimai yapıları etkileme ve oluşturma gücü ulus devletin elinden küresel pazarlara geçmesi neticesinde, siyasi hareket alanı da küresel karşılıklı bağımlılıkla sınırlandırılmıştır (Habermas, 2002: 62-64).

Ekonomik liberallere göre küreselleşme piyasanın irrasyonel ulusal sadakatlere ve tartışmalı ülke sınırlarına karşı kazandığı zaferdir. Piyasanın mucizevi evrimi küreselleşme ile, kaynaklar en verimli biçimde kullanılarak birey, aile, şirket ve toplumlara özgürlük ve refah sağlanabilecektir (Heywood, 2013: 40). Hayek özgürlüğün piyasa müdahalesi olmadığı durumda mümkün olabileceği sonucuna varmaktadır. Hayek'e göre birey, liberal iktisat içinde kabul edildiği gibi piyasanın fiyat mekanizmalarına tepki veren otomatik birey değildir, aksine amaçları için bilgisi dahilinde ve bilgisinin dönüşümüne göre stratejileri olan bir canlıdır. Liberalizmin tam rekabet ve yeniden denge teorisinin (dışsal müdahale neticesinde piyasanın anında yeniden dengeye gireceğinin) kabul edilebilir olmadığını savunan Hayek, piyasa sisteminin bozulan dengesinin tekrar kurulumunu bireylerin yeniden planlamalarla ulaştıkları yeni bilgilerin kullanımı ile ilişkilendirmektedir (kıt kaynakların optimum kullanımı değil bilginin optimum kullanımı). Hayek, bilgi ve zaman üzerinden bir teori kurmasının amacını şu şekilde açıklamaktadır: liberal teorinin özgür bir toplumda kendiliğinden doğan kuvvetlerin nasıl kullanılacağı meselesi beklenmeyen neticeler doğurma tehlikesi içermekte ve piyasa sistemini yavaşlatmaktadır. Hayek'e göre iktisat teorisinin yeniden kurgulanmasının amacı, piyasa sistemini oluşturan kuvvetlerin kararlaştırılmış belirli amaçlara doğru kolektif ve şuurlu bir şekilde sevkini ya da idaresini sağlamaktır Hayek'e göre denge, bireysel bilgi ve beklentilerle bunlara dayanan eylemlerin dışsal veriler ile uyumlu olduğu durumda meydana gelmektedir (Hayek, 2004: 22-26; 2009: 132).

Özgürlük teorisi 18. yüzyılda iki ana gelenek çizgisinde geliştirilmeye çalışılmıştır; ilki İngiltere'de gelişen kurumların yorumlanmasına dayanan kendiliğinden büyümüş ve kusurlu kurgusu olan ampirik özgürlük teorisi, ikincisi ise Fransa'da gelişen bir ütopyanın inşasını amaçlayan ve akılcı ancak spekülâtif özgürlük teorisidir. 19. yüzyılda ise iki gelenek son olarak liberal harekette birleştikleri zaman karışık hale gelmiştir. Kamu gücüyle yüksek müdahale derecesi içeren özgürlük anlayışının tanıdığı 'özgürlük', müdahale biçimlerinin çıkar grubunun ne kadar faydasına yönelik olduğuna

göre sınırlanmıştır (Hayek, 2011: 107-109). Doğal özgürlük herhangi bir anlam ifade etmemekle birlikte; mülkiyet, yaşam ve özgürlüğün korunması üzerinden tanımlanarak kurumların yapılanması teoride yer almıştır. Özgür bir toplumun yararlı işleyişi için akılcı insanın rasyonel eylemlerini gerçekleştirmelerini sağlayabilecek kurumların varlığı gerekçelendirilmiştir (Hayek, 2011: 119-122). Hayek bu geleneklerin günümüz için eksiklikler taşıyan bir özgürlük görüşü olduğunu öne sürmektedir.

Refah kapitalizmi, toplumsal ve çevresel adaletsizliklerine karşı konulabilmesi için her zamankinden daha vazgeçilmez olarak devreye geçirildiği bir süreçtir. Refah devleti tahsisatı ve ulusal gelirin yeniden dağıtımı olmadan ileri teknoloji ekonominin işgücüne artık ihtiyaç duymadığı artan sayıda insanın yoksulluğu ile giderek artan oranda gelirsiz yaşlılara çözüm üretilmesi zordur (Hobsbawmn, 2014: 777). Ancak refah devleti sosyal adalet sistemi ile yoksulluğa karşı çözüm üretmediği gibi, politik müdahale yalnızca seçim söylemlerine dönüşerek piyasa sistemini korumaya devam etmiş ve piyasanın dolaylı şiddet üretimini arttırmıştı; çünkü özgürlük üzerindeki her sınırlama ve zorlama önceden görülemeyecek sonuçlar da doğurmaktadır. Özgürlüğün değeri onun önceden görülemeyen ve tahmin edilemeyen davranışlar için sağladığı fırsatlara dayanmaktadır, belirli bir özgürlük sınırlaması üzerinden kaybedilen şeylerin değerinin ölçülebilmesi zordur. Piyasa düzenine müdahalenin dolaysız sonuçları açıkça görülebilir ancak dolaylı sonuçları görülemeyecektir. Müdahalelerden dolayı da bütün maliyetlerin hiçbir zaman tam olarak farkında olunamayacaktır. Politik müdahale daha önceki seçim aşamalarının ve şimdi benimsenen fikirlerin sonuçlarıdır (Hayek, 2011: 77-80).

Hayek'e göre bireysel özgürlük ancak biri özgür olduğunda ve zorlanmadığında korunabilecektir (Hayek, 2011: 27). Özgürlük bilgi ile ilişkilidir. Özgürlük yalnızca önceden biliniyorsa verilir çünkü bireyin elde edeceği yararlar ulaşabilmesidir ve mutluluğumuz için vazgeçilmezdir. Bireylere kendi amaçlarının peşinde olmalarına yardımcı olan araç bilgidir. Bir bireyin her şeyi bilmesi mümkün değildir ancak farklı bireylerin farklı deneyimleri ve eylemleri keşfedebilmeleri mümkün kılınmalıdır. Aksi takdirde özgürlüklerin sonuçları, çoğunluğun karar vermesi ile de elde edilebilir. Özgürlüğün sağladığı yararlar büyük ölçüde kullanımların sonucu olduğu için, bireylerin özgürlüklerini nasıl kullanacakları çok önemlidir (Hayek, 2011: 80-90). Hayek özgürlüğün teminatının ise mülkiyet ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir:

“Yalnız mal sahipleri için değil, hemen hemen onlar kadar mal sahibi olmayanlar için de, özgürlüğün en iyi teminatı hususi mülkiyettir” (Hayek, 2004: 144). Hayek için bireysel özgürlük, kendiliğinden ortaya çıkan bir toplum düzeninde sahip olunabilecektir. Hayek’e göre özgürlük politikası, bireyin zorlanmasını ve uğrayacağı zararların en aza indirilmesi biçiminde yapılandırılmalıdır çünkü özgürlük sadece seçim hakkı olması değil sorumluluk almaktır (Hayek, 2011: 57). Toplum bir seleksiyon süreciyle bireylere sosyal hayatı olanaklı kılan kurallar geliştirmişse var olabilir. Mübadeleye dayanan modern toplum için bireylerin gelir elde etmeye çalışırken kendilerini içinde bulacakları koşulların benzerliğinden dolayı bir kendiliğinden düzen doğmuştur (Hayek, 2012: 58-60). Neoliberal düşünür Hayek de diğer liberal teorisyenler gibi mülkiyetin özgürlüğün koşulu olduğunu belirtmektedir.

Oysaki Hardt ve Negri’nin değindiği gibi, hiçbir durumda piyasa özgürlük getirmemektedir. Neoliberaller bireyin özgürlüğüne olumlu bir değer atfetmektedir ve görünüşte ekonomik aktörler bireyin özgürlüğüne değer verir. Ancak neoliberaler ve ekonomik erkler için özgürlük ekonomik üretimin en etkin kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Neoliberallerin bazıları için piyasalar, üretim mallarının ve hizmetlerin değiş tokuşu ve ulusal ekonominin büyümesini ve üretilmesi için araçlar iken diğerleri ise piyasaların genel refahı artırması nedeniyle özgürlüğü güçlendireceğini öne sürerek ahlaki olarak haklılaştırmaya çalışmaktadırlar. Liberal insan hakları fikrinin, öncelikle ekonomik bir kavram olmasından çok ahlaki ve hukuki kavram olması nedeniyle bu farklılıklar, kapitalizm ve insan hakları arasındaki ilişkiyle bire bir ilişkilidir. Bu nedenle neoliberal insan hakları destekçileri, insan haklarının ahlaki ve hukuki standartlarıyla pazarların değerlendirilmesinde ısrar etmekteledir. Ancak mutlak suretle farkına varılması gereken neoliberal felsefe birey özgürlüğüne değer vermekte gözüксе de, neoliberal ekonomi birey özgürlüğüyle ve insan haklarıyla bağdaşmayacak biçimde şirketlerin özgürlüğünü savunmaktadır (Hardt ve Negri, 2016: 175-176).

21. yüzyıl neoliberalizminin temelinde mülkiyet, sözleşme özgürlüğü, serbest piyasanın hegemonyasına bağlı sınırlı hükümetlerin hukuk anlayışı bulunmaktadır. Liberalizmin rasyonel bireylere yönelik özgürlük savunusunu kısıtlandırma gerekçelerine garanti olarak gösterilen hukukun üstünlüğü ilkesi (karanlık taraf), neoliberal reformların anti-

demokratik dayatılmasına ve neoliberal ekonomik konularla bağlantılı olarak haklar, hukuk, uluslararası hukuk ve anayasal hükümler konusunda yeni normlar yaratılmasına dönüşmüştür. Bu normlar güç, sermaye ve doğal kaynaklar göz önünde tutularak tasarlanmıştır ve hükümetler ‘evrensel iyilik’ bahanesi ile halkların bu normlara uyumunu zorunlu kılmıştır (Tamanaha, 2008: 545-546). Günümüzde ekonomik küreselleşme olarak anılan şeyin dünya çapında tam bir yapısal uyum ile gerçekleşse dahi piyasa savunucularının küreselleşme ile ulaşılabilecek refah vaatlerini gerçekleştirmesi mümkün değildir. Küresel piyasa savunucuları tarafından, bu durumların her birinin süreçlerin ekonominin küresel ölçekte gerçekleşen yapısal bütünleşmesi veya stratejik eşgüdümü gerçekleştirmek olduğu savunulmaktadır. Ancak gerçekte olan ise, dağınık, parçalı ve fazlasıyla dolayimli ve kısmi olan dinamik süreçler, eşit olarak gelişen bir dünya ekonomisi yaratmanın çok uzağındadır (Jessop, 2005: 274).

Küreselleşmeye uygun sınırların tamamen kalktığı bir dünya devleti kurulacak olursa bile ancak, güçlü devletlerin yönetimi ve çıkarları doğrultusunda tabakalaştırılmış ve uzlaşmaz menfaat çatışmalarının olduğu bir sistem kurulmuştur (Habermas, 2002: 68). Küreselleşmenin dünya çapında ilerlemesine, bulundukları stratejik görevler ile katkıda bulunmuş ve geçersiz denge modeli kullanan birçok ekonomist dahi artık küresel ekonomiyi eleştirenler arasında yer almaktadır, örneğin Stiglitz’in tanımı ile küreselleşme:

Bugün nakliye ve iletişim maliyetlerindeki düşüş sürerken mallar, hizmetler ve sermaye dolaşımı önündeki insan eliyle konulmuş engeller azaltılırken (emeğin serbest dolaşımı önünde ciddi engeller kalsa da), ulusal ekonomilerin oluşturulduğu dönemi andıran bir ‘küreselleşme’ süreci yaşamaktayız. Maalesef ulusal devletlerin uluslararasılaşma sürecini yönlendirdiği bir dünya devletimiz yok. Bunun yerine, ‘neoliberal devletsiz küresel yönetim’ diye adlandırılabilir bir sistem yaratılmıştır; birkaç kuruluş (Dünya Bankası, IMF, WTO) ve birkaç aktörün (belirli mali ve ticari çıkarlara sıkı sıkıya bağlı olan maliye, ticaret ve dış ticaret bakanlıkları) sahneye hakim olduğu ve bunların kararlarından etkilenen çok sayıda insanın neredeyse hiçbir söz hakkının olmadığı bir sistemdir (Stiglitz, 2002: 42-43).

Marx’ın doğası gereği kapitalist sistemin ulus ötesi niteliklerini vurguladığını hatırlayarak, küreselleşmenin, sermaye, emek ve üretim bağlamında da tartışmak ekonomik şiddeti ortaya koyabilmek açısından önemli bir yaklaşım olacaktır. Klasik liberal ve refah piyasa düzeninde, kapitalist dünya ekonomisinin yapılanmasının örgütleyici ögesi olan uyum içinde (eksenel) yapılandırılmış (bir çarkın dişlileri) işbölümüdür. Bu birbiriyle ilişkili üretim/ulaştırma süreçlerinin oluşturduğu karmaşık

bir bütündür ve tarihsel olarak öyle bir biçimde düzenlenmiştir ki üretim ve ulaştırma sırasında yaratılan artı değere bağımlı üretim süreçlerinin çok katmanlı ağlarını örgütleyen merkezlerde oransız bir biçimde el konur. Bu düzenlemenin getirdiği ilişkisel modeller, bu modeller ile yeniden üretilmiş ve bazı ek nedenler ile birlikte, bunların yeniden üretimi de bu işbölümünün örgütleyici merkezi ya da merkez kesimleri ile giderek daha fazla çevreselleşen kesimleri arasında var olan üretim kapasitesi farklarını çevrimsel biçimde derinleştirmiştir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde alttan alta süren dönüşüm, karmaşık merkez-çevre eksenini oluşturan ilişkilerde ve dolayısıyla bunların kendi küresel bölgelerinin haritalandırılmasında gerçekten dev ölçekli kimi değişiklikler yaratmıştır. Son yirmi otuz yılda dünya ölçeğinde üretimin dolayısı ile emeğin toplumsallaşmasını örgütleyen merkez ya da çekirdeğin uzun ömürlü bir kuruluşunun yani günümüzde uluslararası, çok uluslu ya da ulus-ötesi firma vb. adlandırılmaları bulunan mekanizmanın gösterdiği olağanüstü büyüme yapısal dönüşüm açısından ilginçtir. Maddi açıdan bağımlı üretim süreçleri arasında, bir zamanlar değişim ilişkileri olan ya da eğer yeni kurulmuşlar ise, başka koşullar altında dolayısıyla piyasa tarafından örgütlenmiş meta akışı ağları koşullarında ya da potansiyel olarak böyle olan koşullar değişim ilişkileri sayılabilecek birçok ilişki firma içi ilişkilere dönüştürülmüştür ya da yeni kurulmakta ise bu biçimde oluşturulmaktadır. Temeldeki düzenleme yani sermayenin firmalar şeklinde merkezileşmesi ve ilgili üretim işlemlerinin coğrafi olarak yaygın ve teknik açıdan şimdilik karmaşık zincirlerini girişimci bir tarzda örgütlemesi aslında yeni değildir. On yedinci ve on sekizinci yüzyılların imtiyazlı tüccar şirketlerini diğer sermaye girişimlerinden ayıran şey bu iken; son yirmi otuz yılda kapitalist dünya ekonomisinin bu ‘temel düzenlemesi’ tarihsel olarak örgütlenme ve üretim biçiminde özgün bir ölçekte yerleşiklik kazanmış bulunmaktadır. Ulus-ötesi şirketlerin dünya ölçeğindeki işbölümünü ve emek süreçlerinin bütünleşmesini yeniden yapılandırmaları hala ‘ulusal ekonomiler’ denilen şeyin tarihsel olasılıklarını temelden değiştirmektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 51-52).

Küresel piyasa, sermaye ve sınıf kuramsal perspektif çerçevesinden küresel sermaye mantığının genişleyen tahakkümü ele alındığında, dünya pazarının bütünleşmesinin sermayenin ekonomik ve politik gücünü iki yoldan büyütürken derinleştirdiği görülür. İlk olarak, örgütlü emek ekonomik sömürüye karşı, ekonomik, politik ve ideolojik

alanlarda birlikte hareket ederek direnmekte ve çokluğun yerine geçecek eylemlilikleri aşan madun eylemliliklerin kapasitesini zayıflatmaktadır. İkinci olarak, ulusal ölçeklerdeki ekonomik faaliyetleri düzenleyen ulusal devletlerin gücünü baltalamaktadır. Küresel pazarın bütünleşmesini ve genişlemesini derinleştirmek için alınan tedbirler, sermaye ilişkisinin kullanım değeri momentleri üzerindeki değişim değerini güçlendirir. Bu politikalar hareket halindeki değere öncelik tanırken, işçilere tek kullanımlık ve ikame edilebilir üretim faktörleri, ücrete (uluslararası) üretim maliyeti, paraya uluslararası değişim birimi, doğaya meta, bilgiye entelektüel mülkiyet muamelesi yapmaktadır. Bununla birlikte, sermayenin iktidarın ulusal muhafaza mekanlarından serbest kalması neticesinde, toplumsal olarak gerekli emek zamanı ile sermayenin toplumsal olarak gerekli devir hızını ve gerekli üretim zamanını düşürmek için yürütülen pervasızlaşmış rekabet, sermaye birikimin tarihte görülmemiş biçimde itici gücü haline gelmiştir (Jessop, 2016: 286).

Günümüzde, serbest ekonominin, entelektüel temellerini oluşturan, ‘piyasaların kendi başlarına bırakıldıklarında etkin sonuçlara ulaşacaktır’ tezi geçerliğini yitirmiş durumdadır (Stiglitz, 2004: XII). Çünkü, postfordist birikim rejiminde ortaya çıkan yeni çelişiklere neden olmaktadır. İlk sorun en gelişkin ekonomilerin giderek daha fazla ekonomi dışı koşullara bağlı olarak gelişmesi paradoksudur. Paradoks, yapısal ve sistemik bir rekabetçilik oluşturmaya yönelik ekonomik olan ile ekonomi-dışı olan arasında artan karşılıklı bağımlılığa dayanmaktadır çünkü birikimin uzamsal ve zamansal örgütlenmesini etkileyen yeni çelişkiler oluşmuştur.¹⁷⁵ İkinci sorun ise, postfordist birikim rejiminde açığa çıkan bilgi ekonomisi ile bilgi toplumu arasındaki çelişkidir. Bilgi ekonomisi, tekel kazançların ve uluslararası rekabet gücünün temeli olabilmek için bilginin fikri mülkiyet hakkı ile ilişkili iken, bilgi toplumu kişisel gelişim ve kamusal alanın genişlemesi kaynağı olarak bilgiye kamusal erişim olanaklarının genişletilmesiyle ilişkilidir. Postfordizmin çelişkileri, temel kolektif eylem sorunları yarattığı gibi, ekonomik ve siyasi aktör olarak davranan bireyler için niteliksizleştirme ile beşeri sermayeyi yerel olmaktan çıkarma stratejileriyle yeniden vasıf kazandırma

¹⁷⁵ Finansal akışlardaki kısa vadeli hesapların yaratılması, istikrar kazandırılması ve yeniden üretilmesi yıllar alan (beceriler, güven, teknikler üzerindeki hakimiyet, yığılma (*agglomeration* ve ölçek ekonomileri gibi) kaynaklardan doğacak uzun vadeli reel rekabet dinamiği arasında zamansal açıdan büyük bir çelişki mevcuttur. Buna karşın, uzamsal açıdan saf bir akışlar dışı kaynak ve kabiliyetlerin mekana ve/veya toplumsalın içine gömülü olduğu bir sistem olarak ekonomi arasında temel bir çelişki vardır. Bu, zaman ufuklarının ölçeklerin alanının genişlemesi ve eylemin sıkıştırılması ölçüsünde genişletilmesi üzerinden sermaye ilişkisine istikrar kazandırılmasıyla ilgili yeni ikilemler doğurmaktadır (Jessop, 2005: 285)

çabaları, sermayenin değeri lenmesi ve emek gücünün toplumsal yeniden üretim için gereken belli koşulları sağlama işlevleri ile çoğulcu toplumun uyumunu yaratma veya toplumsal bilgiyi seferber etme stratejileri arasındaki dengeleri yaratma zorunluluğu başta olmak üzere birçok ikilem yaratmaktadır. Postfordizm ekonomik yönetim, düzenleme ve yönetim biçimlerinin çoğunun başarısız olduğu devasa meta-yönetişim sorunları yaratmaktadır (Jessop, 2005: 285-286).

Küreselleşmenin bir başka makroekonomik vurgusu ise, malzemenin, sermayenin ve işgücünün küreselleşmesi dayatmacasıdır. Esasen çok eski dönemlerden beri kapitalizm, değerli malların uzak pazarlardan ithalatı zengin müşterilerin hizmetine sunmuşsa da, II. Dünya Savaşı yıllarında bile dünya nüfusunun büyük çoğunluğu kendi arka bahçelerinde ürettikleri ve el becerileri ile imal ettikleri ürünlere tabi idiler. Günümüzün sanayileşmiş ülkelerinde ise, pek az insan kendi yiyeceğini üretmekte ya da kendi giysilerini dikmektedir. Gittikçe hayatın neredeyse bütün gerekli ürünlerinde ve mallarında dünyanın dört bir yanından gelen malzeme, sermaye ve işgücü küresel olarak birleşmektedir. Küresel kapitalizmde bir taraftan malzeme ve işgücünün büyük çoğunluğu Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki eski sömürgelerden sağlanmaktadır. Diğer taraftan ise, büyük Amerikan firmaları dünyanın dört bir yanındaki piyasaları ele geçirmiştir. Ucuz işgücünün küresel pazardaki yerine örnek olarak dünya pazarlarına sunulacak bilgisayarların veya başka elektronik aletlerin montajları Asya'da yapılarak dünyaya iletilecek veriler ucuz biçimde işlenmesi iken, büyük Amerikan firmalarının kapitalizminde başka minimal sermayelerin veya gelişmekte olan ülkelerin firmalarının rekabete giremeyeceği gerçeği ise dünyanın dört bir yanının '*Marlboro, Coca-Cola veya Apple*' ülkesi olması verilebilir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 125).

Gelişmiş ülkelerdeki, baskılar ve hükümet politikalarının kısıtlamaları hemen hemen tüm sektörleri etkilemesi refah kapitalizminde pek çok sanayileşmiş ülke için geçerli bir durum haline gelmiştir. Küreselleşme çağında ise, dev şirketler bilhassa Amerikan şirketleri, işgücü örgütlenmemiş yoksul ülkeleri bayrakları ne olursa olsun çekici bulmuştur. 1990'larda küresel işbölümü önceki yıllara göre oldukça farklılaşmıştır. Üretim, tarım ve hizmet etkinliklerinin yürütüldükleri yerler ve işlerin yapılma biçimleri köklü biçimde değişikliğe uğramıştır. Ticaretin serbestleşmesi ve değişen rekabet anlayışı, küreselleşme çağında ekonomik şiddetin gelişmekte olan ulusları tehlikeye

düşüren durumudur. Krediler, vergi indirimleri, gümrük tarife muafiyetleri, deniz aşırı zarar sigortası gibi konulardaki bir dizi hükümet politikaları endüstrinin gelişmiş ülkelerden kaçmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda üretim çıktıların ve şirketlerin ülkesizleşmesi söz konusudur. Üretim çıktıları açısından irdeleme yapıldığında; küreselleşme çağında arabalarda, radyolarda ve uluslararası ticarete konu olan birçok üründe belirli bir köken aramak saf ırk arayışı içinde olmak kadar anlamsızlaşmıştır. Yabancı bir arabanın, motoru bir ülkenin fabrikasında lastikleri başka bir ülkenin fabrikasının üretimi sonucudur. Diğer taraftan ülkesiz şirket olmak dünya çapında gittikçe hedef haline gelmektedir. Böylelikle şirketler pazarlama esnasında, ülkelerin siyasetleri gereğince ekonomik ambargolardan uzak kalarak karlarını arttırmaktadırlar. Örneğin, Tayvan ile Güney Kore hükümetleri kendi yerel endüstrilerini korumak için Japon arabalarını yasaklamışlardı. Küreselleşmenin mucizesi burada devreye girerek Japon arabalarını Amerikan arabalarına çevirmiştir. Honda Ohio'daki fabrikasından Tayvan ve Kore'ye arabalarını yollamaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 218-223).

Neoliberal rekabet, doğal kaynak (yasalar tarafından korunan şirketler), üretim ilişkileri ekonomik şiddetin ortaya konabilmesi için incelenmesi gereken bir diğer husustur. Devletler uluslararası piyasayı vatandaşlarına dayatmakla yükümlü olma rolünü üstlenmiştir. Neoliberal devlet iktidarını kullanarak piyasa sistemleri yaratmalı ve dayatmalıdır. Neoliberal devlet, rekabetçi konumunu küresel piyasadaki diğer devletlere kıyasla iyileştiren yeni kurumsal düzenlemeler ve yeniden örgütlenmeler aramayı sürdürmesi gereken bir yapıdır (Harvey, 2015: 73). İş dünyası ve yasalar karşısında birey kabul edilen şirketlerin serbest piyasa ve serbest ticaret kurumsal çerçevesinde faaliyet gösterme özgürlüğü temel bir fayda olarak görüldüğünden özel girişim ve girişimcilik, yeniliğin ve servet yaratmanın anahtarı sayılır. Sürekli artan üretkenliğin herkesin yaşam standardını arttıracacağı vaadi ile neoliberal teori, yoksulluğun kalkmasının yolunun yukarıdaki zenginleşmeyi sağlayan serbest piyasalar ile mümkün olacağını savunur (Harvey, 2015: 72). Ancak sonuçta, ulusal ekonomik gelirin ve ulusal doğal kaynakların, çokuluslu şirketlere sunulması gerekliliği, her tek vatandaşın, kapitalist devletin vaat ettiği refah düzeyini ters ve aşağı yönde etkileyen bir ivme yaratmaktadır.

Rekabetin zorlayıcı yasaları iki ilke üzerinden ortaya konabilir. İlk ilke, küresel kapitalizmin sürecinde sermayenin karşı karşıya kaldığı sorunlara teknolojik ya da zamansal mekansal çözüm olduğuna dair liberalizme göre daha vahşileşmiş fetiş inancın hakimiyetidir. İkinci ilke ise, sermaye dolaşımının boşlukta gerçekleşemeyeceği gerekçesinden ötürü, paranın, üretim araçlarının ve emek gücünün coğrafi olarak yoğunlaşması sonucunda (Çin gibi) ücretli emeğin kısıtlı coğrafyalarda liberalizme göre daha yoğun sömürüsü sonucunu yaratmasıdır (Harvey, 2012: 166-167). İlk durum sömürgeciliğin şiddetini doğurmaktadır. İkinci durum emek gücünün sömürüsünün şiddetini doğurmaktadır. Rekabetin, küresel kapitalizmin şiddet üretiminin vahşileşmesi, kapitalizmin kaotik evrimi sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Küresel piyasanın bir başka şiddet üretimi şirketler arası rekabetin sonucunda, gelişmemiş devletlerde yaşamakta olan küçük ölçekli yatırım yapmak isteyen bireylerin yarışa dahil olma ihtimallerinin yokluğu neticesinde meydana gelmektedir. Sınıf mücadelesinin küresel ölçeğe taşındığı bu durumda az gelişmiş veya gelişmekte olan devlet vatandaşlarının yoksul kalma zorunluluğu doğmaktadır. Küresel piyasa her tek ülkenin az bütçeli vatandaşlarının yatırım yapma ihtimalini yok etmektedir. Küresel rekabet çoğu zaman tekel ya da oligopol ile sonuçlanmaktadır, güçlü firmalar zayıfları piyasanın dışına itmektedir. Şirketlere elektrik nakil hattı, su-kanalizasyon sistemleri gibi hatları sağlamakla yükümlü olan devlet düzenleyici önlemleri sınırlamada, rakip üreticiler arasında seçim yapma hakkına sahip olduğundan bürokratik suistimal ve yolsuzlukların önü açıktır, güçsüz firmaların şansı ise yok denecek kadar azalır (Harvey, 2015: 75). Bu alt bölümde tartışılacak olan, liberal devletlerin ekonomik sistemleri ile devletlerin politik sistemleri arasındaki görece yaratılabilen ayrımın küresel düzende tamamen kalkmasıdır. İç içe geçmiş ekonomi politik sistemlere uluslararası kurumlar ve kuruluşlar etki etmekteLERdir (ancak küresel çağda olacağı kadar sınırsız biçimde değil). Kapitalizmde birey, ekonominin bir uzantısı olarak görülen yabancılaştırılmanın daha çok uygulanmaya başladığı süreçlerde, emeğini birçok işsizlik ve açlık tehdidinde ücretlendirme çabasında kalarak kapitalizmin mübadele sistemine girmektedir. Küresel mülkiyet anlayışı ve kapitalizmin emek sömürüsü klasik liberal kapitalizm sömürüsünden derece olarak daha güçlü ve şiddet yapılanması olarak çok daha karmaşık ve çoklu yapıdadır.

Küreselleşme çağında ekonomik yapısal dönüşümün bir yönünü de, savaş sonrası on yıllarda dev ölçekli sermaye merkezileşmesinde görmek mümkündür. Küreselleşme ile birlikte, devletlerarası sistemin dolayısıyla hegemonya ilişkilerinin yürütüldüğü eksenel işbölümünün ve bunun gereği olan, uluslararası şirketler ve uluslararası kuruluşlar çok katlı egemenliklerin ebedileştirilmesinin araçları icat edilmiştir. Bu icadın yapılması refah kapitalizminde başlayıp küresel çağda ise, tamamen dünya sisteminin yapısını oluşturmuştur. Kapitalist birikimin dünya ölçeğindeki merkezi faili ya da bir başka deyişle dünya yönetici sınıfı, uluslararası şirketlerin üretici süreçler arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerindeki denetimi ile bu üretim süreçlerinin az çok münferit biçimde istihdam ettiği emek güçleri üzerindeki çeşitli devletlerin denetimi ve sorumluluğu arasında görünür hale gelen dev çelişkileri sürekli olarak çözecek bir ilişkiyel yapı örgütlenmektedir. Örgütlenmekte olan bu yapı temelde, ulusal hareketlerin yok etmeyi amaçladığı ve hegemonik güç olarak Birleşik Amerika'nın da yok olmasını istediğı sömürge imparatorluklarının devamı niteliğinde ki ulus devletlerin daha yüksek bir düzeyde yerini almaktadır. Bu dünya sisteminin yapısal olarak ulus devletlerin yerine geçirilmesiyle süren şey, sermayenin dev ölçekte merkezileşmesi ve sermaye yoğunluğunun dağıtılmasının (*dekonsantrasyon*; eksenel işbölümünün şimdiki merkez alanlarına buna 'sanayisizleşme' denilmektedir) eşzamanlı büyümesi olmuştur. Bu dev ölçekli merkezileşmesinin bulunan icatları hem merkez bankalarıyla hem de uluslararası kuruluşlar ile ve özellikle IMF, IBRD ve BIS ile sıkı ilişkiler içinde çalışan yüzlerce bankadan oluşmuş özel amaçlı yönlendirici konsorsiyum komiteleridir. Buradaki merkezileşme sermaye döngüsünün para ucundadır ve borçlananlar doğrudan doğruya kapitalist girişimciler değil devletlerdir. Devletler, çeşitli kalkınma projelerinde, dağıtılmamış artı değerlerle çalışan uluslararası şirketlerle iş yapmak için bir bakıma ipoteklenmiş krediler kullanırlar; sonuçta bu projelerin gerçekleşmesi kimi liberal ekonomistlerin ya da yapının kurucularının geliştirmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin sanayileşmesi olarak adlandırdıkları şey olsa da gerçek güçsüz ulus devletlerin 'sanayisizleşmesi ve ekonomik çökme' yaşamasıdır. Borçlu devletler sıkıntıya düştüklerinde ise bu düzenlemenin kuruluşlarından biri olan IMF, kemer sıkma planlarıyla öne çıka ve bunların özü sonuç olarak borçlu ülkelerin emek güçlerinin gündelik ve kuşaksal yeniden üretimin artık uluslararası ölçekte hesaplanan

maliyetlerini düşürmeleri sonucunu yaratır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein: 2004: 52-53).

Bu sonucu yaratan oluşumun ve işleyişin detaylarına girmek küresel ekonomik şiddetin analizi açısından önem taşımaktadır. Refah devleti çağına damgasını vurmuş olan, IMF gibi kuruluşlar küreselleşme çağına da yaptırım gücünü ve küreselleşmenin kılavuzluğunu yapma titrini korumaktadır. Ancak, refah kapitalizminde yenilikçi gözüken IMF politikaları günümüzde atıl olarak görülmektedir. IMF politikaları kısmen modası geçmiş bir varsayım olan, piyasaların kendiliğinden etkin sonuçlara yol açacağı varsayımına dayanır ve arzulan devlet müdahalelerine, kriz durumundaki ülkeyi ekonomik büyümeye götürecek ve herkesin durumunu iyileştirebilecek önlemlere izin vermemektedir. Anlaşmazlıklara götüren temel sorun ise devletin rolü konusundaki yaptırımlarıdır. IMF'nin yapısal uyum politikaları¹⁷⁶ birçok ülkede, açlığa ve ayaklanmalara yol açmakta iken; bir süre için iyileşme sağlanan ülkelerde ise, üst tabakanın daha çok zenginleştiği alt tabakanın daha da yoksullaşmasına neden olmaktadır. Buna rağmen IMF'nin para kesintisinden korkan krizdeki ülkeler korkularından sıkıntılarını yüksek sesle IMF'ye yetkililerine karşı dile getirmekten bile imtina etmektedirler (Stiglitz, 2002: 12-14). IMF refah kapitalizminde iddialı olduğu kalkınma, kriz yönetimi ve komünizmden kapitalizme geçiş yapan ülkeler gibi tüm alanlarda hata yapmıştır. Bir ekonomik programın başarılı olması için sıralamaya (reformların gerçekleştirileceği sıra) ve hıza son derece büyük bir önem verilmelidir. Örneğin, piyasalar, daha güçlü finans kuruluşları kurulmadan alelacele rekabete açılırsa, yeni iş alanları yaratılmadan mevcut iş alanları yok olma tehlikesi gerçekleşir. IMF'nin birçok ülkede, sıralama ve hız konusunda yaptığı hatalar işsizliğin¹⁷⁷ ve yoksulluğun artmasına yol açmıştır (Stiglitz, 2002: 39-41).¹⁷⁸

¹⁷⁶Yapısal uyum programları, Bolivya gibi programın katı kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalan ülkelere bile sürekli büyüme sağlayamadığı gibi aşırı boyutlardaki kemer sıkma politikası büyümeyi engellemiştir (Stiglitz, 2002: 39).

¹⁷⁷IMF'nin uluslararası yardımda ayrı bir rolü vardır. Kredi alacak herkesin makro ekonomik durumunu incelemesi ve ülkenin kendi gelirleriyle yaşayabildiğinden emin olması gerekir. Eğer ülke bu şartları gerçekleştiremiyorsa, kaçınılmaz bir sorun onları bekliyordur. Kısa vadede bir ülke, kendi gelirlerinin sınırları ötesinde borç alarak yaşayabilir ama sonunda borcu geri ödeme zamanı gelir ve kriz başlar. IMF özellikle enflasyonla ilgilenir. Devletleri, vergiler ve dış yardımla aldıklarından daha fazla harcama yapan ülkeler özellikle açıkları para basarak kapatıyorsa, çoğu zaman enflasyonla karşı karşıya kalırlar. Tabi doğru makro ekonomik politikanın enflasyon dışında boyutları da vardır. Makro kelimesi genel büyüme, işsizlik, enflasyon seviyesi gibi toplu hareketleri ifade eder. Bir ülkede düşük enflasyon olabilir ama hiç büyüme olmayabilir ve yüksek işsizlik seviyeleri olabilir. Birçok ekonomist, böyle bir ülkeyi, feci bir makro ekonomik yapı içinde diye değerlendirir. Birçok ekonomiste göre enflasyon bir sonuç değil, sonuca giden bir araçtır: aşırı yüksek enflasyon, çoğunlukla düşük büyümeye sebep olduğu ve düşük büyüme de yüksek işsizliğe yol açtığı için enflasyona kötü gözle bakılır. Ama IMF çoğu zaman sonuçlarla araçları birbirine karıştırır ve aslında neyin önemli olduğunu unuttur. Örneğin, Arjantin gibi bir ülke, yıllardır iki haneli işsizlik yaşıyor olsa da bütçesi dengeli ve enflasyonu kontrol altında görüldüğü sürece IMF'den 'A' alabilir. Eğer bir ülke belirli minimum standartları sağlayamıyorsa, IMF yardımı askıya alır ve tabii diğer donörler de IMF'yi izler. Dünya Bankası ve IMF doğal olarak bir ülkeye, makro ekonomik yapısı iyi durumda olmadığı sürece

Refah kapitalizminde IMF'nin yaşadığı başarısızlıkların ardından Dünya Ticaret Örgütü yapılanması irdelenerek IMF'nin yerine nasıl geçmeye başladığı, küresel çağda uluslararası kuruluşların yapısal değişimlerinin hangi eğilimde olduğunu irdelemek açısından önem arz etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün irdelenmesi küresel kapitalizm için önem arz etmektedir. Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT)'ın 1995 yılında, yalnızca ticarete değil yabancı sermayeli yatırımlar ve entelektüel mülkiyet hakları gibi diğer alanlarda da serbestleştirmeyi amaçlayan bir kuruluş olan Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürülmesi, derinleşen küresel ekonomik bütünleşmeyi yansıtır şekilde küresel yönetişimin yakın zamanda güçlendirilmiş olduğu anlamına gelmektedir (Chang, 2015: 33-34). Şimdilerde bu kuruluşlar, dünya ekonomisinin egemen aktörleri haline gelmişlerdir. Yalnızca kuruluşlardan yardım isteyen ülkeler değil, uluslararası piyasalarına daha iyi erişebilme amacı güden ülkeler dahi bu kuruluşlardan 'onay damgasına ihtiyaç duymaktadırlar. Uluslararası piyasaya dahil olmak isteyen tüm ülkeler bu kuruluşların serbest piyasa ideolojilerini ve teorilerini dayatan ekonomik reçetelere uymak zorundadırlar (Stiglitz, 2002: 39). Oysaki, serbest piyasalar statükoyu pekiştirmek yönünde güçlü bir baskı dayatmaktadırlar çünkü serbest piyasalar ülkeleri halihazırda iyi oldukları alanda kalmaya zorlamaktadır. Bir başka ifade ile, serbest piyasa ideolojilerinin dayattığı gerçeklik, yoksul ülkelerin halihazırda yürüttükleri düşük verimli işleri sürdürmek zorunda olduğudur. Yoksul ülkeleri yoksullaştıran şeyin zaten yaptıkları işleri yapmaları paradoksu çerçevesinde, tek bir ekonomik kurtuluş reçetesi yoksul ülkelerin uğradığı küresel ekonomik şiddetin kesintiye uğramasını sağlayabilir: yoksulluğu aşmak isteyen ülkelerin piyasaya kafa tutmaları zaruridir ve daha çok kazandıracak daha zor işleri yapmak zorundadırlar (Chang, 2015: 343).

Neoliberalizmi vazeden Washington Uzlaşması da kapitalizmde aksaklık yaratan durumlara karşı hayal edilen iyileştirme etkisini yaratamadığı küresel kapitalizm çağında net bir biçimde kabul edilmiştir. Çünkü, Washington Uzlaşması'nı oluşturan ve

borç vermezler. Eğer bir ülkede yüksek bütçe açığı ve astronomik enflasyon varsa, alınacak paranın iyi harcanmaması riski vardır. Genel ekonomiyi idare edemeyen devletler, çoğunlukla kendilerinden bekleneceği gibi dış yardımı idare etmeyi beceremezler (Stiglitz, 2002: 49-50).

¹⁷⁸ Örnekler çok çarpıcı ve günceldir. IMF politikaları, 1997 Asya krizinden sonra Endonezya ve Tayland'daki krizleri ağırlaştırmıştır. Latin Amerika'daki serbest piyasa reformlarından bir kaç başarılı olsa dahi (Şili örneği gibi), neredeyse kıtanın geri kalan tümünde enflasyon düşürülse bile sürekli yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıyadır. Arjantin'de 1995'ten beri iki haneli işsizlik oranları söz konusudur. 2001 yılında Arjantin'de yaşanan çöküş son yıllarda ki IMF'nin başarısızlıklarının bir nişanesidir (Stiglitz, 2002: 39-41).

gelişmekte olan ülkelere sunulan ekonomi politikaları kalkınmanın ilk aşamalarında olan ülkeler için uygun olamamıştır. Sınırsız korumacılığın ülkelerin işine yaramadığı gerçeğin kabulü gibi ticari hızla serbestleştirmenin de ülkelerin işine yaramadığı gerçeği kabul edilmeyi gerektirmiştir. Gelişmekte olan bir ülkede, bazı sanayi kolları diğer ülkelerdeki güçlü benzerleriyle rekabetten tehlikeli bir şekilde zarar görebilirdi, böyle bir durumda bu piyasaları ithal ürünlerle rekabete açmak için baskı yapmak ise, toplumsal ve ekonomik olarak korkunç sonuçlara yol açabilirdi. Ancak, henüz ülkelerin sanayi ve tarım sektörleri yeni iş alanları yaratabilecek düzeyde güçlenememiş iken, mevcut iş alanları sistematik bir biçimde yok edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki fakir çiftçiler Avrupa ve Amerika'nın yüksek sübvansiyonlarıyla desteklenen ürünleriyle doğal olarak baş edememiştir. Bununla birlikte IMF'nin gelişmekte olan ülkelere sıkı para politikalarını korumaları konusundaki ısrarcı yaklaşımları neticesinde, faiz oranları yeni iş alanları yaratılmasını imkansız hale getirmiştir. Ticaretin henüz işçiler için güvenlik ağı sağlanmadan serbestleştirilmesi neticesinde ise, işlerini kaybedenler yoksulluğa mahkum edilmiştir. Neoliberalleşmenin ardından vaat edilen büyüme değil artan bir sefalet küresel çağın kaderi haline gelmiştir. Sonuç birçok insan için yoksulluk, birçok ülke içinse toplumsal ve politik kaos olmuştur (Stiglitz, 2002: 37-38). Chang'ın değindiği gibi 'büyümek' için gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin dayattığı politikaları kullanmaları gerçekçi bir yöntem değildir. Gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri için, gelişmiş ülkelerin bu ülkelere daha çok yatırım yapılmasına ve daha aktif makroekonomik politikalar izlemelerine izin verilmelidir (Chang, 2015: 266).

Küreselleşme çağında uluslararası kuruluşların dayattığı piyasaları daha çok liberalleştirme ideolojisi birçok devletin kaynaklarını kullanma ihtimalini yok etmiştir. Bunun neticesinde devletler uluslararası şirketlere ve kurumlara tam bağımlı hale getirilmiştir. Ticaretin serbestleştirilmesi ve piyasaların daha çok liberalleştirilmesi politikalarının verdiği zararları irdelemek bu bağlamdaki küresel ekonomik şiddeti ortaya koyabilmek açısından önem taşımaktadır. Liberalleştirmenin yani ticaret engellerinde devlet müdahalesinin küresel dünya da tamamen ortadan kaldırılması gerektiği savının, finans piyasalarında ve sermaye piyasalarında birçok boyutu bulunmaktadır. Ancak küresel çağda IMF bile bugünlerde aşırı liberalleştirme baskılarının 1990'lardaki küresel mali krize katkıda bulunduğunu ve gelişmeye

başlayan ülkelere zarar verdiğini kabul etmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesinin, bir ülkenin kaynaklarını az verimli kullanımlardan çok verimli kullanımlara doğru kaydırarak, gelirini arttıracığı kabul edilmektedir. Ancak IMF programlarının neticesinde ise ülkelerin kaynakları az verimli kullanımlardan sıfır verim getiren kullanımlara aktarmak olmuştur. Yeni iş sahaları yaratmak sermaye ve nitelikli uzmanlıklar gerektirmektedir ancak gelişmekte olan ülkelerde bu gereklerin sağlanması mümkün olmamıştır. Bununla birlikte IMF'nin hızlı ticari serbestleştirme dayattığı ülkeler politikalarının yetersizliğine kurban edilmişlerdir (Stiglitz, 2002: 80-81).

Ticaretin serbestleştirilmesi politikaları gelişmekte olan ülkeler için hali hazırda yeteri kadar kötü yönetilmişken, sermaye piyasalarının liberalleştirilmesi politikaları felaket olarak adlandırılabilir. Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi, ülkeye giren ve çıkan sıcak para akışını kontrol altına almayı amaçlayan yasal düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle kısa vadeli kredilerin ve kontratların anlamı döviz kuru hareketleri üzerinden girilen bahislerden başka bir şey değildir. Ayrıca, bu spekülasyon para, fabrika yapmak ya da iş sahası yaratmak için kullanılamayacağından, şirketler anlık bir kararla çekilebilecek bir parayı kullanarak uzun vadeli yatırımlar yapamayacaklarından gelişmekte olan ülkeler uzun vadeli yatırımcılar için çekici olmazlar. Gelişmekte olan ülkelere sermaye akışlarının taşıdığı risklerle baş etme stratejisi olarak kısa vadeli yabancı kaynaklı kredilere eşit miktarda rezerv ayırmaları tesviye edilir ancak sonuç devletin büyümeye değil küçülmeye gitmesi neticesini doğurur (Stiglitz, 2002: 87-88).¹⁷⁹ Bununla birlikte yabancı firmalar, sermayeli yatırımların ekonomik büyümeye yol açmaktan ziyade ekonomik büyümeyi takip ettikleri gerçeğidir. Yabancı firmalar, bir ülkeye yatırım yapmak için gidecekleri ülke çekici bir Pazar ve yüksek kalitede üretken kaynaklar sunmuyorsa o ülkeye yatırım yapmazlar. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin yabancı firmalara azami özgürlük tanımlarına rağmen başarısız olmalarının nedenlerinden biridir (Chang, 2015: 167). Küresel çağda uluslararası kurumların ve küresel piyasaların aşırı ve ani daha çok liberalleştirme baskıları neticesinde ise, ülkeler zenginleşmek yerine fakirleşmeye

¹⁷⁹Bunun ne anlama geldiğini görmek için gelişmekte olan küçük bir ülkenin bir Amerikan bankasından yüzde 18 faizle 100 milyon dolar kredi aldığını farz edelim. Rezervler genellikle ABD Hazine Bonosu olarak tutulur, bu bonoların getirisi de yüzde 4 civarındadır. Ülkenin, yatırım yapmak için başka kaynağı yoktur. Amerikan Bankası gayet güzel bir kar elde edebilir, bu arada ABD yılda 4 milyon dolar faiz getirisi elde eder. Bunun gelişmekte olan ülkenin daha hızlı büyümesine nasıl yardımcı olacağını anlamak pek mümkün değildir. Daha doğrusu bunun hiçbir mantığı yoktur. Daha büyük sorun ise: dürtüler arasındaki uyumsuzluktur. Sermaye piyasasını liberalleştirmede Amerikan bankalarından kısa dönemli fon alma kararını verecek olan, bir ülkenin özel sektöründeki firmalardır; ama ihtiyatlı bir konumu sürdürmek istiyorsa kaynaklarını arttırarak kendini bu duruma uyduracak olan devlettir (Stiglitz, 2002: 87-88).

mahkum edilmiştir ve uluslararası üretimde pay edinme haklarını kaybetmişlerdir. Birçok ülkede başta tarım olmak üzere birçok verimli alan yok edilerek ülkelerin kaynaklarının kullanılması engellenmiştir.

Dünyanın büyük bir bölümünde küreselleşme fayda değil çok yüksek tahribat getirmiştir. Küreselleşmeyi kendi koşullarında, kendi hızlarında benimseten Doğu Asya ülkeleri için küreselleşme, 1997 krizinin yol açtığı küresel gerilemeye karşın bir parça fayda sağlamış olarak değerlendirilebilir. Bunun nedeni ise, Stiglitz (2002: 82-88)'in belirttiği gibi bunun temel nedeni uyguladıkları ticaretin serbestleştirilmesi ve piyasalarını liberalleştirme politikalarını yavaş, temkinli ve sıralı yapmaları olmuştur. Doğu Asya'da yer alan ekonomik büyüme sağlayan ülkeler, ihracatlarını arttırmak için ve. Yeni iş ve girişim yaratmak için mevcut sermaye olmasını sağlamışlardır. Yeni girişimlerin gelişmesine yardımcı girişimci rol oynamışlardır. Ulusal ekonomik krizlerin yerini küresel ekonomik krizler almıştır. Küreselleşme yoksulluğu azaltmayı başaramadığı gibi istikrarı sağlamayı da başaramamıştır. Dünyanın dört bir tarafına bir anda yayılacak mali kriz salgını korkuları her günün realitesinde varlığını sürdürmektedir. Gelişen bir piyasa da yaşanan çöküşün diğerlerinin de çökeceği anlamına geldiği yaygın olarak yaşanan çağın ekonomik korkusudur. Asya ve Latin Amerika'daki krizler, gelişmekte olan ülkelerin hepsinde ekonomi ve istikrarını tehdit etmektedir. 1997 ve 1998'de bir süre Asya krizi tüm dünya ekonomisi için bir tehdit gibi görülmüştür (Stiglitz, 2002: 28). Asya krizinin nedeni küreselleşmenin mantıksızlığını göstermektedir. Yerinden sökülmiş sermayenin küresel akışlarını teşvik etmek yönündeki yaklaşımlar krizin biçim ve dinamiğine katkılarda bulunmuştur. Bu yaklaşımlar, Doğu Asya'nın ihracata dayalı ekonomileri, kalkınmacı ulusal güvenlik devletleri ve Soğuk Savaş dönemindeki bölgesel jeopolitiği arasında var edilmiş yapısal bütünlüğün yıkılmasına neden olmuştur (Jessop, 2005: 288).

Bir ekonomik çöküş süresince; arz her yerde olduğu halde talep olmadığı, çalışmak isteyen birçok insan olmasına rağmen iş olmadığı, gelişmiş fabrikalara rağmen yeterli sipariş yoktur, dükkanlar açık olmasına rağmen yeterince müşteri olmadığı görülür (Krugman, 2015: 7). Diğer taraftan güçlü ülkede yaşanan bir kriz ise, gelişmekte olan ülkelerin sonu gibi bir durum yaratabilmektedir. Küresel kapitalizm tüm dünya piyasalarının birbirine bağlı olduğu bir çeşit saadet zinciri tarzında işleyen yapay bir

Amerikan güdümlü sistemdir. Dolayısı ile Amerika'daki bir kriz tüm dünya piyasalarını da krize sürüklemektedir(Krugman ve Wells, 2013: 406).¹⁸⁰ 2008'de başlayan kriz, ülkelerin yönetimlerinin büyük bankalarını kurtarma zorunluluğunu ortadan kaldırmak üzere çözüm önerileri aranmaktadır ancak ortaya atılan görüşlerin çoğu krizin nedenleri üzerinde görüşleri içermektedir. Standart yaklaşım ise, gayrimenkul ve mortgage balonunun açgözlülük, umursamazca dağıtılan kredilerin, ödeme anlaşmalarındaki çarpıklığın ya da yasal boşlukların sonucunda oluşan bir kriz olduğu yaklaşımıdır (Kindleberger ve Aliber, 2014: 454). Spekülasyon çılgınlıkları kredilerin gelişmesiyle ivme kazanmıştır. Kredi arzındaki artışlar, belli bir borçlu kesimine yönelik kredi arzındaki hızlı büyümeyle bağlantılıdır. Son yüzyıldaki kredi arzı artışlarını getiren başlıca faktör, refah kapitalizminde gelişmeye başlayan küresel çağda keskinleşen piyasalar tarafından sürekli yenilenen finansal enstrümanların geliştirilmesidir (Kindleberger ve Aliber, 2014: 97). Böylelikle 'spekülatör şiddeti' olarak tanımlanabilecek bu sürecin, piyasalara ve ülkelere nasıl bir ekonomik şiddet yaşattığını görmek mümkündür.

Neoliberal vesayet kuramı emek maliyetlerini düşürmek, kamu harcamalarını kısmak ve daha 'esnek' işgücü piyasası ütopyasını siyasi programa dönüştüren, önemli politikaların uygulanması için gerektiğinde silahlı ajan olarak kullanılan IMF ya da OECD gibi kurumlara sahip, hem malların ve hizmetlerin üretiminde ve hem de üreticilerin üretiminde belirleyici bir rol oynadığı bir zamanda tasarrufların sermaye lehine yönlendiği ekonomistlerin yarattığı matematiksel bir soyutlamadır (Bourdeiu, 2000: 94-95).

IMF'nin gelişmemiş ülkelere uyguladığı ekonomik şiddet biçimleri ülkeleri krize sürüklemektedir. IMF krizdeki ülkeden de kar elde etme çabasına girerek, ülkelere yüksek faizli borçlar verirler. Böylelikle krizden sonra IMF ikinci dalga ekonomik şiddet uygulayarak devletleri ekonomik çöküşe sürüklerler. Krizlerde devletin kendi rezervlerinden yerel para satın alma refleksi olduğu konusu yukarıda tartışılmıştı. Bu

¹⁸⁰ Örneğin 1990'ların ortalarında serbest yatırım fonu (*hedge fonu*) Uzun Dönem Sermaye Yönetimi (*LTCM*) küresel piyasalarda spekülasyon yapmak için çok büyük miktarlarda *leverage* kullanmıştır. Bunun sonucunda ise, büyük zararlar etmiş ve batmıştır. LTCM büyüklüğü zararlarını kapatmak için varlıklarını sattığında, dünyadaki firmaların bilanço etkilerine sebep olmasından anlaşılabilir. Bu durum bir *deleverage* kısır döngüsü¹⁸⁰ beklentisine yol açmıştır. Sonuç ise, tüm dünya da kredi piyasalarının donması olmuştur (LTCM, 1994 yılında bir hedge fonu olarak kuruldu ve özel bir yatırım ortaklığı olarak sadece zengin kişilere ve kuruluşlara açıktır. Bir finansal kuruluş, yatırımlarını borçlanılan tonlarla finanse ederse *leverage* (kaldıraç)'e başvurur. Bir *deleverage* kısır döngüsü, kayıpları karşılamak için varlık şansı yapıldığında diğer firmalarda negatif bilanço etkileri oluşması, böylece borç verenlerin borçlarını geri istemeye zorlanması ve bunun da daha fazla varlık satışını zorlaması ve varlık fiyatlarının daha da düşmesine yol açtığında meydana gelir)(Krugman ve Wells, 2013: 406).

reflekse IMF ülkeler döviz kurunu koruyabilsinler diye muazzam miktarlarda para sağlarlar (G-7 ülkelerinin verdiği destek dahil olmak üzere toplam kurtarma paketi 95 milyar dolar civarındadır). IMF'nin borç vermesinin görünürdeki amacı piyasaların ülkenin kasasında yeterince para olduğuna inanması halinde dövize saldırmayacağı görüşüdür. Ancak, IMF'nin gerçek amacı uluslararası bankaları kurtarmaktır; borç veren bankalara batık kredi açmış olmanın sonuçlarıyla karşı karşıya kalmazlar. Krizlerden Batılı bankaların kara geçtiği bir başka unsur daha doğar, krizdeki ülkenin zenginleri yerel paralarını apar topar dolara çevirip yurtdışına götürme eğilimine girerler (Stiglitz, 2002: 117-118).

Böylelikle küresel ekonomik krizler irdelendiğinde, hataların iki temel nedeni olduğu söylenebilir. Öncelikle, hükümetlerin dengeleyici rolleri olduğu unutulmuştur. Devletin düzenleme ve denetleme rolü ile piyasaların rolü arasında bir denge olması gerekmektedir. Görünmez elin görünmez olma nedeni aslında böyle bir elin var olmamasıdır. Görünmez el kuramı küresel kapitalizmde büyük sermaye sahiplerinin kurtuluşu olarak açgözlü eylemlerini ve devletlerin üstünde olacak kadar cüretkar davranmalarına en büyük dayanak olan faktörlerdendi çünkü ekonomik faaliyetlerini esasen kendi çıkarları için değil aslında toplumun yararına olduğunu savunarak yapmışlardır. Ancak sonuç, bütün dünyayı sarsan şirket skandallarının ve krizlerin olmasına neden olmuştur. CEO'lar imparatorluklarını demokratik olmaktan en uzak devletleri bile aratmayacak kadar denetimsiz biçimde yönetmiştir. Krizleri doğuran bir diğer önemli hata ise, ucuza büyümek olarak adlandırılabilir vergi indirimleri ve aşırı borçlanmalar olarak gösterilebilir. Ekonomik patlamayı finanse etmek için tüketim harcamalarının kısılması yerine dış borçlanmaların arttırılması ve alınan borçların uzun dönemli yatırımlar yerine gereksiz harcamalar içinde yitip gitmesi krizleri tetiklemiştir (Stiglitz, 2004: 9-18). Küresel ekonomide olup aslında biten güçlü birkaç ülkenin çaba sarf etmeden kazanmasıdır. Bu ülkeler dünya üretiminin %80'ini gerçekleştirmekte, uluslararası ticaretin %70'ini yönetmekte ve yabancı sermayeli tüm yatırımların %70-90'ını yapmaktadırlar. Bunun bir diğer anlamı zengin ülkelerin ulusal politikalarının dünya ekonomisini güçlü bir şekilde etkileyebildikleri gerçeğidir (Chang, 2015: 49).

Makro ekonomik düzeydeki yapısal değişiklerin bir diğ er boyutu ise küresel rekabetin ş iddetlenmesi neticesinde büyük şirketlerin pazarlamaya ağı rlık vermesi gerçeğ idir. Birçok uluslararası şirketlerin başkanları kendi yerlerini pazarlama bölümünden gelen yöneticilere bırakmaları gerektiğini beyan etmekteledir. Tüketim mallarında küresel pazarların doğ uş u tanıtım için küresel medyanın doğ uş unu etkilemiş reklam harcamaları sayesinde küresel medya da güç lenmiştir. Reklamlar sadece medya aracılığı ile değı l postalar ve internet aracılığı ile ve tüketicinin yaşam alanının her tek bölgesinde tüketiciyi görsel ve iş itsel bir baskı altında hissettirebilecek düzeyde yaygınlaş mıştır.¹⁸¹ Artık otobüslerde, kahvaltılıkların kutularında, oyun makinelerinde, spor sahalarında, tuvaletlerde, parklarda, havaalanlarında, hatta gökyüzüne yansıtılan lazer ış ınları ile gökyüzünde dahi tüketici reklama maruz kalmaktadır. Küresel piyasada Pazar araştırmaları arasında tüketiciye yönelik araştırmalar çok önemli bir yer tutmaktadır. Ç oğ u reklam tüketimi teş vik edecek ruh hali yaratmayı amaçladığı ndan küresel müşteri, laboratuvar faresi dışında dünyanın en çok incelenen memeli hayvanıdır Toplu tüketime dayalı sürekli genişleyen bir dünya uygarlığı olduğı kabulü ile hareket eden küresel kapitalizm, sadece pazarlama ve reklam sektörü için her yıl trilyonlarca dolar harcanmaktadır. Dünyanın reklam piyasasında dönen paranın yarıya yakını, yine her sektörde olduğı gibi, ABD'ye yani dünyanın en gelişmiş tüketim pazarlarına akar. Dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi panolarda ve televizyonlarda gördükleri ürünler ile yoksulluk içerisindeki hayatlarını bağdaştıramamaktadır. Küresel piyasada dağıtılan mallar yelpazesi, insanların büyük bir çoğ unluğ unun temel gereksinimleri ile ilgili değı ldir. Dünya daki satın alma gücünün yaklaşık beşte dördü, dünya nüfusunun dörtte birinden azının yaşadığı bölgelerde yoğunlaş mıştır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 129-142). Reklam sektörünün öncelikli görevi, bilinçsiz tüketicilerin mantıksız seçimler yapmasını sağlamaktır ve bu sektör aynı zamanda demokrasinin içini boşaltmanın da ne faydalar sağlayabileceğini bilmekte ve kullanmaktadır (Chomsky, 2015: 99).

Böylelikle küresel reklam anlayış ının tüketiciye saygı ilkesini nasıl yok ettiğı ortaya konabilir. Bu saygının yok edilış inin tüketiciye yönelik ş iddet olarak analiz

¹⁸¹Neoiberal reklamve pazarlamanın en tanınmış savunucusu Harvard Business School profesörlerinden Theodore Levitt'e göre şirketler kendilerini çokuluslu değı l küresel düşünmeye başlamaları gerekmekte idi. Bu ayrımın temellendirilmesi ş u şekildedir: çokuluslu şirket, bir dizi ülkede çalışmaktadır ve iş lerini görece büyük masraflar karş ılığ ında her bir başka ülkeye göre düzenlemek zorundadır; küresel şirket ise, her yerde aynı şeyleri aynı yöntemle satabilecektir. Ürünler doğ ru biçimde tanıtıldığında yerel alışkanlıklar silinip gideceğı için; yerel farklılıklara, zevklere, dinlere ve kaprislere şirketlerin saygı göstermesi gerekmemektedir. Hem Hindular hem de Müslümanlar dış ını fırçalamak zorunda olduğ undan şirketlerin değ erlere saygı için ekstra bütçe harcamaları gereksizdir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 129-142).

edilebilmesinin ilk nedeni, tüketiciyi değerler sahibi ve duyguları olan insan yani özne olarak görmek yerine ihtiyaçları için para harcamak zorunda olan bir metaya dönüştürülerek özneliğinden arındırılarak nesne haline dönüştürülmesidir. Bir ekonomik şiddet olarak değerlendirilebilmesinin diğer nedeni ise, küresel ekonominin önemli bir gelir kaynağı haline gelen küresel pazarlama ve küresel reklam endüstrisinin yine güçlü devletlere kazanç olarak döndüğü bir sistem içinde gelişmekte olan ülkelerin hanesine girdi olmamasıdır. Bununla birlikte trilyonlarca doların harcandığı reklamcılık dolambaçları kaçakçılıkla mücadele eden dünya vatandaşının hayatta kalmasını sağlayacak beslenme ve sağlık masraflarını karşılayabileceği gerçeği küresel kapitalizm için görmezden gelinen bir unsurdur.

Mikro ekonomi düzeyinde ise küresel piyasa ekonomisinin yarattığı şiddeti tartışabilmek için, para arzı ve federal rezerv ilişkisine değinmek gerekmektedir. Para, ilettiği bilgi nedeniyle değer taşımaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 303). Para, esasen mal ve hizmetleri satın almak için kolayca kullanılabilen herhangi bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Krugman ve Wells, 2013: 410). Marx içeriğin kendi iç mantığıyla biçimsel bir yapı içinde düzenlendiği ve incelendiği kategorileri nasıl doğurduğunun en çarpıcı örneğini '*Kapital*'in başlangıç bölümünde vermektedir; metanın entelektüel kategori olarak saptanışı ve meta fikriyle (bir yandan yansıtarak diğer yandan da anlamaya çalıştığı) meta üretiminin gerçekliği arasındaki ilişkiyi tanımlayışıyla, entelektüel kategorilerin nasıl durmak bilmez bir biçimde doğup dağıtıldığının açıklandığı klasik bir diyalektik düşünme gösterisi yaptığı söylenebilir. Marx düşüncelerinin aktarımında her ne kadar ekonominin işleyişini, üretimini, dağıtımını, değiş tokuşunu, tüketimini, ücretlerini, toprak rantını, mülkiyetini, sanayi ve tarım vb. bölümlerin mekanik ve tarih dışı bir etkileşimi olarak görmüş olan orta sınıf ekonomistlerin geliştirdiği geleneksel ekonomi kategorilerine dair kısmen anlaşılmak zorunda olsa da çeşitli bölümler toplumsal ve tarihsel gelişimin belli bir anında birbiri karşısında farklı ve oldukça özgül oranlarda dururlar. Kapitalin toplumun egemen ögesini henüz oluşturmadığı bir dönemde ticari bir mal olarak kapital ya da para olarak kapital, bu soyutlama şeklinde ortaya çıkar yani diyalektik düşünce iki kat tarihseldir ve konusu olan görüngüler tarihsel karakterde olmakla kalmaz, diyalektik bu görüngüleri anlatan kavramları da çözmek ve onların kendi başların tarihsel görüngüler olarak hareketsizliklerini de yorumlamak zorundalık taşır (Jameson, 2013: 282-283).

Para kuramının tarihine özgü bir özellik de para arzındaki büyümenin nasıl yönetileceği üzerine geliştirilmiş Para Ekolü ve Bankacılık Ekolü tartışmalarıdır. Para Ekolü, fiyatları etkileyen bir etmen olarak kağıt para dışındaki banka kredilerini küçümsemektedir. İktisatçılar iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca, hangi varlıkların ‘para’ kavramının kapsamı içerisine girebileceği konusunda tartışmalara yürütmüşlerdir. Bir görüşe göre en uygun para tanımı ekonomik faaliyetteki değişikliklere en güçlü biçimde denk düşenleri içermelidir (banknotlar). Diğer görüşe göre ise, para arzının ölçümü tüm varlıkları kapsamalıdır. Ancak bu durumda da, hane halkları, şirketler ve hükümetlerin kullanabilecekleri kredi miktarı sorunu doğar. Küresel çağda çözüm konut varlığı kredi limiti üzerinden şekillenmiştir. Kredi kuruluşu konut sahiplerine evleri üzerindeki varlıklarının değerine eşit miktarda ya da daha yüksek tutarda borç para önermektedirler. Küresel çağ ‘kredi’ çağıdır (Kindleberger ve Aliber, 2014: 102-108).

Küresel çağda paranın dönüşümü ile ilgili iki ana unsur gerçekleşmiştir. İlk olarak, küresel çağda paranın transfer biçimi değişmiştir. Dijital transfer internet kullanımının artması sonucunda internet bankacılığının eserdir. Ülkeler, şirketler ve büyük yatırımcılarla iş adamları arasında gidip gelen trilyonlar ve dahası küçük miktarlardaki halkın yaptığı para transferlerinin çoğu elektronik sistemdeki verilerin yüklenmesi yoluyla bir hesaptan diğerine geçirilmektedir. ATM’lerden çekilen paraların aksine bu işlemler insanların gözü önünde gerçekleşmemektedir. Göz önünde olan tek şey bir ekran üzerindeki değişen rakamlar tablosudur ve transferde duyulan tek ses tuş darbesinin sesidir. Dünya ekonomisinde yer değiştiren her altı dolardan beşi dijital transfer yolu ile gerçekleşmektedir. Bununla birlikte hızlı banka transferlerinin hacim ve çapları küresel bankacılığın çöküşünü de getirebilmektedir. Herhangi bir kilitlenme yüzlerce düzeltme gerektireceği içim sistem haftalarca kilitlenebilir ve bankalar arası zincirleme bir tepkime başlatarak şirketleri sermayesiz ve zor durumda bırakabilir. Günde 2 trilyon dolardan fazla para elektronik bilgi parçaları halinde binlerce kilometre uzaklıklara iletilmektedir. ‘Lazard Freres’den Felix Rohatyn’in değindiği gibi; insanlar elektronik ortamda bir ekran aracılığı ile ekranın üzerindeki ışık huzmelerini alıp satmaktadırlar. İnsanlar yüzlerini görmedikleri insanlarla ticaret yapmaktalar ve ekranları seyrederek ticaretin neticelerini görmekteledir. Tıpkı insanların bir takım düğmelere basarak neden oldukları çağdaş savaşlar gibidir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 303-307). Elektronik ya da dijital transfer diyebileceğimiz para transferleri insanlara

zamanlarını kazandırırken yapılan işlemlerin sanallığı, emek verilen ve alın teri dökülerek gerçeklikte kazanılan paranın varlığının harcarken sanal olarak yapılan işlemler arasında varlığının hissedilmemesi tüketici bilinci ve davranışları açısından ikilem yaratabilmektedir. Küresel çağın ikinci olarak olmazsa olmazı paranın kredi olarak mübadelede dönüşüme uğramış olduğu gerçeğidir. Ancak büyük bir problemle karşı karşıyayız. İnsanlar hayali paralar üzerinden harcama yapmaktadır bir çeşit sanal harcamada bulunan tüketici, bilinçli tüketimden uzak bir harcama eğilimi göstermektedir. Gerçeklikte ise, harcamasına denk gelecek lüksten uzak bir yaşam standardı içerisinde yer almaktadır.

Çarpık finans sistemi tüketicinin ne kadar borcu yönetebileceğini bilecek kadar bankaların finansal uzmanlık hizmeti vermesini ya da banka reformlarının uygulanmasını engellemektedir. Bankalar tarafından tefeci faizlerle birleşen borç verme süreçleri hala söz konusudur. Bazı bankalar hala yılda yüzde otuzlara yaklaşan faizler yüklemektedirler (yüz dolarlık borcun dokuz yılda bin dolara çıkabilmesi demektir) veya hesap aşımı ücretleri gibi felç edici ücretler eklemektedirler. Sıradan vatandaşların ceplerinden alınan bu ekstra paralar sayesinde bankalar yılda milyarlarca dolar kar elde etmektedir (Stiglitz, 2015: 267). Ay sonunu getirmeye çalışan sıradan vatandaşın bankaya borcunu ödemesi için feda edeceği mal varlığı ise, yıllarca birikimi sonucu sağladığı asgari yaşam gereklerinden tavizi ile sonuçlanmaktadır. Örneğin, orta sınıf bir tüketicinin sanal olarak elde ettiği paranın yani kredi borcunun ederi ile lüks bir araba alma coşkusunu göstermesi verilebilir. Tüketici kendi hane gelirinin üstüne çıkan lüks harcamasının faizler ile birlikte yüklü kredi borcunu bankaya geri ödeyemediğinde hem lüks arabasını ana borç için satmak zorunda kalması, borcun faiz ile artan kısmını kapatmak için ise teminat olarak gösterdiği yıllarca emek hayatının özeti olan evini satması durumu küresel çağın tipik ekonomik trajedilerindendir. Dolayısı ile sanal ile gerçeklik arasındaki tüketici bunalımı olarak adlandırabileceğim bu durum küresel ekonomik şiddet görünümünün bir türü olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Refah kapitalizminde yukarıda da bahsedilen bankacı kredi sistemlerinin gelişmekte olan ülkelere yönelik kredi pazarı çalışmaları, küresel çağda hedef kitlesini değiştirerek daha çok bireysel kredi sistemi pazarı çalışmalarına doğru öncelikli eksenini değiştirmiştir. Bunun öncelikli sebebi, iflasın eşiğindeki Üçüncü Dünya ülkelerine

muazzam borçlar vermekten artık bir kar beklentileri kalmayan bankalar anavatanlarındaki tüketicilere dönmüş olmalarıdır. Bunun yanı sıra diğer sebepler arasında Reagan yönetiminin tüketici kredilerinin kolaylaştırılması teşvik etmesi ve diğer ülkelerin de benzer politikalar izlemesi faktörlerinin etkili olmasıdır. Küresel piyasa çağında zenginlerin ve yarı zenginlerin gelirleri olağan üstü artış gösterirken, orta ve çalışan sınıf gelirleri azalmıştır. Tüketici kredileri orta ve alt sınıf çalışanların sonsuz tüketim pazarındaki allı pullu satılan mallara karşı erişimi sanal olarak sağlamıştır (Barnet ve Cavanagh, 1995:128). Ancak sonuç olarak, küresel kapitalizmin krediler ile bireyleri mağdur ettiği şiddetinin temelinde alışveriş merkezlerine tüketici kredileri ile çekilen müşterilerin artan alım gücünün sanal gerçekliği karşısında tüketicilerin harcadıkları kredileri ya da sanal parayı geriye ödemeleri pek mümkün olmayan gerçekliği bulunmaktadır.

Para konusunda son olarak Hardt ve Negri'nin önerisine katılmak uygun olacaktır: bir birikim aracı olarak para yasaklanmalıdır. Para yaratan para eskiden beri kapitalizmde dile getirilen bir tefecilik tanımı olarak görülmeli ve bugün bu tanıma giren spekülative finansal pratikler eşit olarak ayıplanması gereken unsurlardır. Bununla birlikte bankaların reddi üzerine düşünülmesi gereken bir başka unsurdur. Özel birikimin ve kamu planlamasının bir aracı olarak bankaların reddedilmesi, ortak refah için birilim ve planlamaya yönelik yeni modellerin tasarlanmasına imkan sağlayacaktır (Hardt ve Negri, 2013: 77). Küresel ekonomi piyasasında ticaret serbestleştirilmesi ve küreselleşen ekonomi devriminin neticesinde ise, devletler artık paranın ülkelerinden kaçmasını engelleyememektedirler ve yabancı parayı dışarıda tutmaları mümkün değildir. Küresel ekonomik şiddetin karşısında ulusların kendi ekonomilerini koruyabilmeleri için, bazı kuralların değişmesi gerekmektedir. Sermayenin gereken yerlere akmasını sağlayacak standartlar belirlenebilir ve buna yönelik teşvikler arttırılabilir. Devletlerin elinde hala vergiler olmak üzere bankaları uzun dönemli yatırıma ya da kısa dönemli spekülasyona yönlendirebilecek bazı ekonomik araçlar mevcuttur. Devletlerin bu güçleri kullanma biçimleri çeşitli biçimlerde bankaların ve sermaye sahiplerinin tavırlarını etkileyebilecektir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 325).

Küresel çağ giderek tek taraflı kararlar alan ABD'nin egemen olduğu bir dünyadır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumların gücünü sanki mutlak ve

değiştirilemez olarak algılanması sadece teslimiyetçi bir kaderciliktir. Unutulmamalıdır ki zorluklar içermekle birlikte, küresel kuralları yeniden yazmak her zaman mümkün olduğu gibi gereklidir de. Gelişmekte olan ekonomiler, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra yaşanan finansal krizlerden korunmalıdır, özelleştirme programları ve kaynakların akıbeti yolsuz yönetimsiz gruplardan alınmalıdır, vergi kaçakçılığının engellenmesi gerekmektedir, yabancı yatırımcılara verilen imtiyazlar ve uluslararası şirketlerin hukuki yetkilerinin devletlerin üstüne geçmesi gibi adaletsizlikler ivedi olarak ortadan kaldırılmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin elinde, uğradıkları küresel ekonomi-politik şiddeti neticesinde, küresel politikalara direnıp topa tutmaya yarayacak kadar argüman ve deneyim birikimi bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yetkili makamları alternatif iktisat ve siyasal politikalar izlemede yetkinleşmek için birlikte çalışabilir, böylelikle politikaları deneme ve sınama sürecinde çıkabilecek maliyetleri ve riskleri azaltabilirler. Büyük şirketlerin güdümündeki, küreselleşmeye uluslararası düzeyde karşı çıkabilecek sosyal hareketlerin sayısı ve gücü her tekimize ümit ve cesaret vermektedir. Küreselleşme savunucuları herhangi bir alternatif siyaseti onaylamaz, savunmaz ve dile gelmesine izin vermezler. Küresel gündemi sabit fikirle ve kibirle sürdürenlerin politikası neticesinde, küresel süreç insanlığın yakın tarihinde görülmemiş büyüklükte sefalet, adaletsizliğe ve umutsuzluğa yol açmıştır (Chang ve Grabel, 2005: 256-259). Hayek'e göre yararların tahsisini belirlemek üzere gayrişahsi süreç kullanılır ve bu sürecin işlemesi sayesinde toplam hasılanın büyüklüğü artabilir. Ancak neoliberal Hayek dahi piyasa savunucusu teorisiyle çelişmeyi göze alarak ekonomik şiddete maruz kalmamanın formülünde bireyin emek ve yeteneğinden çok şansın etkili olduğunu itiraf etmektedir: “Uzun sözün kısası insanların ne iş yapacaklarına karar vermelerine ancak bir durumda izin verilebilir; bu da ondan elde etmeyi umabilecekleri karşılığın, yaptıkları hizmetin bundan yararlananlar nezdindeki değerine tekabül etmesi durumudur. Fiyat mekanizmasının ödülleri paylaştırmasında beceri ve çabanın değil de büyük ölçüde şansın etkili olduğunu açıkça bildiğimiz ve bazı kişilerin öngöründe daima diğerlerinden daha şanslı olmalarının nedeni hakkında hiçbir fikre sahip olmadığımız yerde bile, yine de bazı kimselerin kazanma hususundaki geçmiş başarılarının onların gelecekte de böyle olmalarını muhtemel kıldığı ve dolayısıyla onları çabalarını sürdürmeye teşvik etmeye değer olduğu varsayımına göre hareket etmek genel çıkara uygundur” (Hayek, 2012: 307-308). Krugman (2002:

301)'in değindiği gibi, yanlış olmasına rağmen ısrar edilen bir iktisadi dogma bir yönetimin resmi ideolojisi olarak benimsenmişse, o zaman bu dogmayla doğrudan çatışmasa bile tüm iyi iktisadi fikirler dışlanırlar. Küresel çağda, küresel piyasa ekonomisinin ısrarla savunulması neticesinde insanlar ekonomik ve siyasal şiddeti önleyebilecek alternatif siyasi ve iktisadi çözümlerden uzakta kapalı bir sistem içerisinde yok edilmektedir.

Küresel kapitalizm şiddetinden uzaklaşabilmenin yolu öncelikle insanların bugüne kadar ürettikleri ve/veya sahiplendikleri tüm mülklerin paylaşılması ve ihtiyacı olan kadarını kullanabilmesine ilişkindir çünkü gerçeklikte emek sahiplik hakkı tanımamaktadır. Ekonomik şiddetin sona ermesinin yolunun mülksüzlükle ve sevgiyle/aşkla dayanışılan bir eşitlikçi yaşam biçimi ile mümkün olabileceği dördüncü bölümde detaylı olarak tartışılacaktır. Stirner'ın ifade ettiği gibi, kapitalizm emeğin köleliği üzerinden üretilen bir mülkiyet anlayışı yaratmıştır: emeğin tam olarak özgürleşmesi insanları kurtarabilecek bir yoldur (Stirner, 2013: 127-128; 145-146). Erdemli insan özgürlüğüne kavuştuğunda mülkiyete de gerek olmayacaktır çünkü Kropotkin'in değindiği gibi, insanlara dedelerinden bu yana muazzam emekler harcanıp ürettikleri her şey yetecektir: “kömür de, ekmek de, giysi de herkese yeter artık” (Kropotkin, 1999: 16). Artık paylaşmanın bilincine varıp, insan potansiyelinin emek sömürsünde değil olanaklarını gerçekleştirmesinde kullanılmasının yollarını düşünmenin vakti gelmiştir aksi halde ‘insan’ insan olmaktan çıkacak ve yok olacaktır.

3.1.2. Ekonomik Şiddet ve Yok Edilen ‘İnsan’

Küreselleşmiş kapitalizmde, bireyin kendini her daim gelişen ve iyi yönde ilerleyen bir döngünün içinde olduğunun sürekli hissettirilmesi sağlanarak ancak bireyler kendilerine tamamen yabancılaştırılarak sisteme bağlı kılınmaktadır. Bu alt bölümde; liberal kapitalizmde insanın emeğine ve kendine yabancılaşması olarak başlayan bu şiddet türü, küresel kapitalizmde insanların yabancılaşmanın ötesine geçerek ‘yok olma’ya başladıklarının görüldüğü, insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı, insanın insanlıktan çıktığı yoğun bir ulusal ve uluslararası olmak üzere ikili kapitalizm şiddetine maruz kaldığı, meta fetişizminin başladığı, erdem ve onurun büyük anlatılar olarak eleştirilmesi akabinde insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayacak insanın değerinin bilgisinin tüketilmeye başlandığı, liberal devletin yarattığı faydacı bireyin artık çıkarları için her şeyi yapabilecek dehşete düşmüş körleşme içindeki insanlıktan çıkmış birey formuna evrildiği, insanın çıkarları için başkalarının haklarını utanç duymadan ihlal ettiği ve kötücül her şeyi yapmanın mubah olduğu gibi görüngülerin yaşandığı insanlık dramının en felaket şiddet biçimi ve en acil tedbir alınması gereken biçimi olarak tartışılacaktır. Çünkü insan olmayınca, devlet ya da ekonomi, savaş ya da barış, hak ya da özgürlük artık tamamıyla anlamsızlaşacaktır. İnsan onurunun çiğnenmesine dayanan ve olanaklarının gerçekleştirilmesi önünde çok ciddi engeller oluşturan, şiddet derecesi çok ilerleyen bir yabancılaşma insanın insan olmaktan tamamen çıkarma riskini yani yok olmasını barındırmaktadır.

Marx (1993: 144)’ın sözleri ile: “insanın kendisini artık yalnızca yemek, içmek ve çoğalmak gibi hayvanal işlevlerinde, bir de olsa olsa konutta, süslenmede, vb. özgürce etkin duyabilir, insan işlevlerinde ise ancak hayvanlığını duyar. Hayvanal insanal, insanal da hayvanal duruma gelir”. Küresel çağda, insanın kendine yabancılaşması artık insanın yok edilmesi evresine kadar ilerlemiştir. İnsanlık, ‘*homo oeconomicus*’ projesinin nihai hedefine ulaştırılarak tamamen piyasanın çarkı haline getirilmiş ve insanlıklarından çıkarılmıştır. Küresel çağda insan kimlik parçalanmasına daha fazla maruz kalmaktadır.

Bu alt bölümde ve ‘küresel kolektif şiddet’ bölümünde irdeleneceği üzere neticesinde ‘*homo oeconomicus* oluşturma projesi’nin küresel çağda ki nihai formu ‘sanal insan’

olarak tanımlanabilir, bu durum ‘insan’ın yok edilmesi anlamını taşımaktadır. Liberal sistemden itibaren erdemlerin yok sayıldığı faydacı birey tasarımı, küresel kapitalizmin işlerliği için haris duyguların kısıktılarak çıkarcılığın aşırılıkları kapsayan biçimde yüceltilmesi ve erdemlerin yok edilmesine neden olan sanal insan tasarımı kapsamında genişletilmiştir. Bu kapsam genişlemesi insanların bedenlerinden zihinlerine biyopolitikalarla yönlendirilmektedir. Liberal kapitalist sistem tarafından insan siyasal ve ekonomik kimlikle parçalanmaya uğramışken, küresel kapitalizmle insanın mikro düzeyde parçalanmasına neden ‘sanal insan’ kimliği yaratılmıştır Erdemli insanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı olan ‘fenomenolojik gerçeklikten’, yalnızca ‘görüntünün gerçekliğine’ indirgenen küresel çağda insanlara nasıl olduklarının değil kendilerini sanal kimliklerle gösterdiklerinin önemli olduğu dikte edilmeye başlanmıştır. Kültür ve kültür endüstrisinin ya da bilişim ve iletişim teknolojilerinin kapitalist erkler tarafından yönetilmesi, sanal insanın gerçeklikle algılarının kopartıldığı ve popülizmin yüceltildiği bir yaşam biçimi içerisinde kendini erdemli olanaklarını gerçekleştirme yönünde inşa etmesinin değil; popülerlik getirecek biçimde görsel olarak sosyal medyada kendini nasıl gösterdiğinin (*marketing*) önemsenmesini sağlayacak kodlara maruz kalmasına neden olmaktadır. Sanal insanın gerçeklikle bağları kopartılarak simülasyonlar içinde yaşamaya hapsedilmiştir. Simülasyonlar içinde yaşayan sanal insan, kendinin de simülasyonunu yaratmış çoklu kişilik bölünmesi kronik hastalığına yakalandığının farkında dahi olmadan gerçeklikte küresel kapitalist sistemin dışlisi olarak ve salt bir yalnızlığa hapsedilerek yaşamını sürdürmektedir. İş yaşamında daha çok kazanç ve konum için yalan söylemenin ve insanı araçsallaştıran başka haris duyguların kısıktırılması, bir başka insana zarar vermenin normalleştirilmesi, kişisel çıkarlar için bir insanın kendini ve başkasını araçsallaştırması erdemli insanın etik eyleme olanağını gerçekleştirmemesi anlamına gelmektedir.

Küresel çağda bir taraftan yok edilen insanın sistemin biyopolitik, ekonomik ve kolektif şiddetine maruz kalmasının neticesinde değişime uğraması diğer taraftan sanal insan kimliğiyle birlikte parçalanmışlığının ve yalnızlaşmasının artması neticesinde karşı devinim olarak; insanın maruz kaldığı şiddeti içselleştirerek kendi eylemlerinde şiddet üretme ya da maruz kaldığı şiddete ve yalnızlaşmaya karşı korunmak için (ideolojik/ekonomik lobiler/köktendinci/etnik) cemaatleşmelere katılarak şiddet üretme ya da psikotropalara ve uyuşturuculara bağımlı olarak kendini daha fazla şiddete maruz

bırakma eğilim göstermektedir. Bu durum yok edilmeye başlayan insanın bir başka ifade ile sanal insanın, şiddet sarmalının hem öznesi hem nesnesi haline dönüşmesi anlamına gelmektedir. Tezde şiddet sarmalında yok edilmeye başlanan ‘(erdemli) insan’ın şiddete maruz kalmaması ve potansiyelini gerçekleştirerek mutluluk getiren ereksel sona ulaşması için; etik eyleme başta olmak üzere olanaklarını gerçekleştirebilen, bir tür kolektif bilinç olan üst bilince geçerek sevgiyle dayanişan, mülksüzlüğü paylaşan, aşkla ‘bir’leşen insan görüşü ve yaşam biçimi savunulacaktır.

Refah kapitalizminden farklı olarak küresel çağda bireye yönelik ekonomik şiddet biçimi üretimi yapısal farklılıklar taşımaktadır. İlk olarak değişen üretim, fabrika ve işçi örgütlenmesidir; ikinci olarak ise, teknolojinin bilişim sektörü ile birleşerek emek dünyasının olmazsa olmaz ögesi haline getirilmiş olmasıdır; üçüncü olarak ise, ultra yeteneklere sahip ise tüm dünyayı güdümü altına alabilecek güçte bir girişimcilik dehası gösterebileceği ve böylelikle bireyin lüks yaşamın zirvesine taşınacağı bir sistemin var olduğu masalına inandırılması ve tam tersi realitede günbegün artan işsizlik görünümüdür; dördüncü olarak ise, bireyin kendine yabancılaştırılarak farkında dahi olmadığı örtük şiddete maruz kalmasının nedeni, refah devleti sürecinden farklılaşan daha sert ve çok yönlü şiddet içeren yapısal dönüşümlerle kuşatılmasıdır. Bireyin küreselleşen piyasadaki bu hali tam da, Weberci ve Marksist terimle ‘efsunlanmış’ (*enchanted*) bir varoluş biçimidir, çünkü bireylerin rüya ile gerçeklik arasında sıkıştırıldıkları yabancılaştırılma süreci, küresel sistem tarafından dayatılmaktadır.

Bireylerin atomlaşması ve bireycilik kavramına dayandırılan kendi çıkarını gözetme güdüsü esasen gücün ve iktidarın zaferidir. Demokratik bireycilik bir seçkinin yönlendirmesi altında; toplulukların, çevrelerin ve atmosferlerin bilgilerini mevkilere uyumlu hale getirerek yarattığı hiyerarşik bir kolektiflik olarak tanımlanabilir ya da daha açık bir tabir ile, gözü kör bir sürüyü gütme niteliğine sahip elitin egemen entelijansiya olduğunun tescil edildiği eşitlik nefretinden başka bir şey değildir (Ranciere, 2017: 76). Küresel düzende prekarya kavramıyla Guy Standing esnekleşmiş istihdam rehiminde esnek, geçici ve düzensiz işlerde çalışmayı tanımlamaktadır (Standing, 2011:7-13). Bireyin özgürlüğünden ve emeğinden destek alan bütün iktisadi düzenin temeli esasen, işsizliğin, prekaryalaşmanın ve işsiz kalma korkusunun ürettiği yapısal şiddettir. Bireyci mikro-ekonomik modelin işleyişinin ya da kişisel

motivasyonun koşulları büyük ölçekte kitlesel bir olguya evrilmiştir. Küresel çağda bu kitlesel olgunun gerçekliği, işsizler ordusu olarak betimlenebilir. Birey kapitalizm ile kendine ve topluma yabancılaşmışken küresel çağda sıkça bireylerin başına gelen işsizlik olgusu, bireyi daha çok yabancılaştırır, yalıtır, atomize eder, hareketsizleştirir ve dayanışmayı parçalar (Bourdieu, 2017: 127). Küreselleşme sonucunda, iktisadi devrim halk kitlelerini serbest bırakmakta fakat aynı zamanda tiranlığın yeni yüzlerini açığa çıkarmaktadır. Bir yandan muazzam servetler birikirken diğer yandan büyük bir yoksulluk hakimiyeti milyonlarca insanı etkilemektedir. Halk kitleleri kendine yeterli bir hayat sürme hakkından, kendi yurdunu ve evini çekip çevirmek için gerekli olan bağımsız araçlardan gözle görülür biçimde yoksun bırakılmaktadır. Halklar, topluluklar hatta uluslar bile ticaretin devrimci talepleriyle tuzağa düşülerek kendi kaderleri üzerinde denetimlerini yitirmektedirler (Greider, 2003: 10).

Küresel kapitalizm çağının yapısal değişimlerinden bireyi direkt ilgilendiren bir diğer ögesi ise değişen küresel üretim, fabrika ile emeğin, emek üretimin değişen biçimi ve işçi tanımıdır. Bir zamanlar mevcut olan ücretli emek kitlesi bugün güvenilmez işlerde çalışan işçiler çokluğuna dönüşmüştür. İlki sermaye tarafından sömürülmekte ve bu sömürü meta sahipleri arasındaki özgür ve eşit bir değiş tokuş miti tarafından maskelenmekte iken; ikinci grup, aynı şekilde sömürülmekle birlikte sermayeyle ilişkilerinin hakim imgesi artık eşit bir değiş tokuş ilişkisi olmak yerine borç verenle borç alan arasındaki ilişki olarak yapılandırılmaktadır. Kapitalist üretimin ağırlığı merkezi fabrika duvarlarının dışına kaydıktan sonra, toplum bir fabrika haline gelmiştir. Sermaye giderek bütün üretici kapasitelerimizi, bedenlerimizi, zihinlerimizi, iletişim kapasitelerimizi, zekamızı ve yaratıcılığımızı ve birbirimizle girdiğimiz duygusal ilişkilerimiz dahil hayatın kendisini işe koşarak her şeyin sömürülmesini içermektedir. Sermaye sahibinin kar elde etmek için fabrikayı denetlemesi, işçiyi yönetmesi ve disipline etmesi gibi tipik sömürü biçimleri insan hayatının her alanına nüfuz eder biçimlerde şiddete dönüştürülmektedir. Bugün sermaye sahibi servetini kar değil finans araçlarıyla garanti altına alınması ve sömürü ilişkisini kontrol etmenin silahı olarak borçlandırılma devreye sokulmuştur (Hardt ve Negri, 2013: 19-20).

Fabrikaların görünimleri, çalışanların cinsiyeti, ırkı ve milliyeti, işçi ve işveren ilişkileri ve bütün dünyadaki şirket merkezlerinin kapılarında dalgalanan yabancı bayraklar

değişimin öğeleridir. ‘*Random House Dictionary*’e göre, ‘bireysellik kaygısı olmadan aynı tip ürün üreten her yer fabrika’dır. Bu tanıma göre küresel kapitalizmde insanların çoğunluğu fabrika işçisi olarak çalışmaktadır. Dünyadaki işlerin büyük bölümü artık üretim değildir. Dünyanın her yerinde emekçilerin değer görme yetenekleri, bilgisayara geçirilebilen görüşlere, değerli kağıtlar yaratabilen bilgilere, elektronik veri üretimi yeteneğine göre pazarlanma ve dağıtım işlerinde çalışmaktadır. Dünya pazarlarına sigorta poliçeleri, bono teklifleri, yatırım tüyoları ve hukuki görüşler hakim olmaya başlamıştır. Reklam ajansları, hukuk büroları, yatırım şirketleri, hastaneler, medya kompleksleri, havayolları, lokantalar veya atık toplama şirketleri her türlü hizmeti vermekte olan büyük küresel örgütler olarak ya da kapitalizminin her türlü hizmetini veren fabrikaları olarak çalışmaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 205).

Küresel piyasalarda iş sahibi olabilmek için çok iyi eğitilmiş olmak ve bugünkü lisan-ı münasiple (ya da münasebetsizlikle) ‘*presentable*’ olmak gerekmektedir. Eğer birey İngilizcenin anadili olduğu bir ülkede değil ise dahi İngilizce bilmesi zorunludur (mümkünse ek yabancı diller bilmek). Bununla birlikte, bilişim teknolojilerine haiz olmak, asgari düzeyde lisans mümkünse yüksek lisans ve doktora dereceleri almış olmak gerekmektedir. Stiglitz’in de değindiği gibi yoksullar için küresel çağda iyi bir iş ve düzenli gelir sahibi olmak neredeyse olanaksızdır. Yoksulların üniversiteleri kazanmalarını mümkün kılacak ne yüksek kaliteli ilk, orta ve anaokullarına gitmeleri ne de yüksek kaliteli devlet okullarının bulunduğu zengin mahallelerinde yaşamaları mümkündür. Önceki yıllarda yoksulların zenginlere hizmet vermeleri neticesinde onlara yakın yerlerde yaşamaları sonucunda, devlet okullarında farklı sosyal ve ekonomik kökenden öğrenciler bulunmakta iken, son yıllarda zenginlerin bulunduğu semtlerde yoksulların yaşama eğilimi olanaksız hale gelmiştir. Dolayısıyla daha az yoksulun iyi bir eğitim alma şansı ve üniversiteye giderek küresel iş sektörlerinin aradığı ‘insan sermayesi’ olma ve iş pozisyonlarına başvurabilme ihtimali söz konusu değildir (Stiglitz, 2015: 136).

Çünkü küresel çağda, teknik açıdan ileri şirketler bünyesinde yönetim kadroları ya da uzmanlar ile sıradan işçiler ya da vasıfsız işçiler yani sanayi dünyasının yeni paryaları arasındaki temel ayrımı oluşturan şey teminatlı yeterlilik belgesi üniversite diplomasıdır. Bununla birlikte kişilerin her daim öğrenmeye devam etmeleri şartı

bulunmaktadır çünkü elektronik, bilişim ve kalite ihtiyaçları bütün çalışanları yeni bir öğrenme evresine zorlayarak okul ve öğrenme deneyimleri iş hayatlarında sürdürülür. Küresel çağda mesleki düzen ve dahi bütün toplum düzeni yeterlilik ve zeka temeline daha doğrusu ayrımcılık temeline oturtulmaktadır. Boyun eğme ve itaatin sağlanmasını hedefleyen özel stratejiler ve çalışma ilişkilerinin teknik manipülasyonları sürekli yeni buluş talep etmektedir. İşgücü yönetiminin yeni komuta teknikleriyle işsizlik utancına düşmek istemeyen mahkumlarına cehennemi yaşattıkları görülebilir (Bourdieu, 2017: 128-129). Küresel iş dünyası, bireylere hayatlarını esaret altına alan ekonomik şiddet uygulamaktadır. İnsanın onur sahibi olmaktan sermayeye dönüştürüldüğü bu çağda şirketler bizlerden üzerimizde yüksek yeterlik içeren ‘CV’ (hangi topraklarda/egitim kurumlarında yetişerek, hangi işlemlerden geçerek karşınızda durduğuna dair etiket) denilen bir marka etiketi barındırarak fırsat eşitliğine (küresel piyasaların fırsat eşitliğini daha çok sunduğu iddialarına karşın) kavuşabileceğimizi göstermektedir.

Küreselleşen kapitalizmin bireyin yabancılaştırılarak örtük şiddete maruz kalma biçimlerinden ikinci görünümü irdelemek için bilişim teknolojisinin yarattığı rüya ile gerçeklik arasında sıkıştırılmış emek-sermaye ilişkisindeki yapısal farklılıklara dikkat çekmek gerekmektedir. Küresel çağda, birey emeğine farklı türden bir yabancılaşma yaşamaktadır. Emekçinin bilişim teknolojisi ile birlikte üretim arz etmesi kendisinin emeğine ve dahi bedenine tamamen yabancılaşmasını getirmiştir. Küresel kapitalizmde işçiler genelliklere ofislere sıkıştırılmış emekçiler görünümündedirler. Bedenlerini unutan emekçiler için, (sıklıkla bir ekran üzerinde) yapmaları gerekenlere konsantre olmuş robotlar olarak hayatlarını tüketmelerine diğer bir tabir ile mesai bitirmelerine neden olan bir sistem yaratılmıştır. Yapılan işin başını ve sonunu genelde görme hakkı olmayan emekçinin uzamsal bir boşlukta zihinsel olarak savrulduğu bir emek veriş biçimi söz konusudur. İnsan olmanın merak, neden-sonuç ilişkilerinden kopartılan bireyler uyutularak çarkın dişlisi halinde karın tokluğu için çalıştırılmaktadırlar.

Esasen 1970’lerde gelişen bilgisayar teknolojisinin, 1990’lar sonrasında bilişim sektörü ile her tek bireyin yaşamına dahli sonucunda küreselleşen bir yabancılaşma sürecinin de başladığı söylenebilir. Krugman (2015: 13-14)’in aktarımıyla bu gelişme sürecini kısaca özetlemek mümkün gözükmektedir. Katı bir teknolojik anlayışla, yeni bilişim çağının 1971’de ‘Intel’in mikro işlemcisini piyasaya sunması ile başladığını söylemek mümkün

gözükmektedir. 1980'lerin başlarına gelindiğinde ise bu teknolojinin hayatımızdaki varoluş biçimleri; faks makineleri, video oyunları ve kişisel bilgisayarlar olarak görünürleşmiştir. Çoğu insan bilişim sanayinin 'IBM' gibi büyük, bürokratik şirketlerce belirlenmeye devam edeceğini sanmakta iken 1990'lara gelindiğinde bilişim sektörünün ekonomimizin biçim ve içeriğini çarpıcı ve geri dönülmez biçimde değiştireceği açığa çıkmıştır. Bilişim sektörü çalışma tarzı üzerinde önceki yirmi veya otuz yıldaki herhangi bir faktöre göre daha büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Tipik modern Amerikan işçisi artık büroda oturmaktadır. Bir büronun temel görünümü ve işleyişi 1900'den 1980'lere kadar oldukça benzer ve sabit bir tabloda kalmıştır; daktilolar, dosya dolapları, yazılı raporlar vb klasik toplantı biçimleri. Küreselleşen dünya da ise değişim bilişim dünyasının etkisi altındadır: her masada ağa bağlı 'PC'ler, e-posta ve internet yazışmaları, görüntülü konferanslar ile yapılan toplantılar ve uzaktan çalışma vb. değişim hataya yer bırakmayan bir değişimdir. Küresel kapitalizmle ilgili yeni bir iyimser yaklaşımın oluşmasına yardımcı olan şey de bu gelişme duygusudur. Üretim yerlerinin coğrafi dağılımının ve teknolojik gelişmenin dünyanın her yerinde iş yerlerinin yapısal değişimine yol açması dışında, küresel çağda bir başka önemli iş dünyası değişikliği sermayenin de vatanının da taşınma zorluğunun olmamasıdır. Trilyonlarca dolar artık bir tuşa basılması neticesinde hareket etmektedir. Bununla birlikte, bilginin üretilmesi, işlenmesi ve satışı dünyada en hızlı büyüyen endüstridir. Şirketlerin kar odakları artık, düşüncelerle verilerin yönlendirilip ambalajlanmasından geçmektedir büyük küresel şirketlerin büyüme stratejilerinin bilgi devrimlerine bağlı geliştiği görülmektedir. Bilgi üretimi; politikadan kentlerin görüntüsüne kadar, bilgiye dayalı ekonomiden iş sektörlerine kadar her şeyi küresel çağda değiştirmiştir. Bilgi işlemcisi ya da sorun çözücü insanlar son yıllarda uzay çağı girişimleri için anahtar insan kaynakları olarak görülmektedir. Endüstri sonrası bilgili işçilere, bilgi akışına ve veri saklanması bağımlı hale gelmiş küresel ekonomi; küresel havuzda bulunan yüz milyonlarca insanın küresel işyerinde sürekli iş bulma ihtimalini azaltmaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 246-264).

Ekonomik örtük şiddetin yapısal değişimindeki üçüncü faktör olarak değerlendirilebilecek durum ise, Krugman (2015: 14-15)'in kapitalizmin romantizmi olarak tanımladığı yeni sektörlerin getirdiği: 'daha iyi bir fare kapan yapabildiği için hakkıyla zengin olan girişimci' fikridir. Küresel ekonomi döngüsünde bu sıkıntıları ört

pas etme çabasının kapitalizmdeki karşılığı, girişimcilik ve yaratıcı fikirler ile hızlıca zengin olunabileceği biçiminde insanları uyutma amacı güden küresel masaldır. Henry Ford döneminden itibaren ekonomi romantik yaratıcılarla değil bürokratlarca yönetilen dev şirketler tarafından daha fazla belirlenir hale gelmişti ve yaratıcı kahramanlık efsanevi bir hal almıştı. Modern şirketlerin yükselişi, modern teknoloji ve planlamanın gerektirdiği örgütlenme sonucunda olgunlaşmış bir girişimci tek bir kişi olamayacak kadar çarkın dişlisi halinde kendini var edebilmekteydi. Ancak bilişim sektörü, refah kapitalizminin endüstriyel düzenini sarsmıştır. 19. yüzyılda olduğu gibi 1990'lar sonrasında ekonomik öyküler çarpıcı bireylerin öyküleri olmaya başlamış gibi bir hava hakim olmuştur. Fikirlerini garajlarında geliştiren daha iyi fikirlere sahip adamlar zengin olabiliyordu. Böylesi bazı yaratıcı zenginleşen birey efsaneleri serbest piyasacı fikirlere bereketli bir zemin sunmuştur. Ancak, ekonomik iyimserliği gerçekte besleyebilecek şey refahın sadece efsane birkaç öykünün başkahramanı için değil her tek birey için mümkün olduğunda ve sadece gelişmiş ülkelerde yaratımın değer görmesi değil gelişmemiş ülkelerde de karşılığını bulması sonucunda yaygınlaşabileceği gerçeğidir. Küresel çağın gereklerine uygun olarak uluslararası şirketler kurmak için gerekli teknoloji daha ucuza elde edilebilecek düzeyde iken, küçük şirketlerin rekabeti şiddetlenmektedir. Temel teknolojik değişikliklerin gerçekleşme hızının yüksek oluşu ve elektronik cihaz, ilaç bilgisayar pazarlarındaki öngörülemeyen birtakım etkiler neticesinde küçük şirketler bir yana büyük şirketlerin bile kalıcılığı risk altındadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 332).

Aslında girişimci iyi fikirlerin etkisinde kar elde edebilen şanslı azınlıklar masalının gerçeklikteki görünümü küresel piyasalarda girişimcilik yetkesinin dev sermaye sahibi büyük Batılı şirketlerin elinde olduğudur. Yabancı yatırım yeni küreselleşmenin önemli bir bölümüdür. Washington Uzlaşısının temel direkleri büyüme, liberalleştirme yoluyla piyasaları serbestleştirme olduğuna göre; özelleştirme liberalleştirme ve makro istikrarın dışarıdan gelen de dahil olmak üzere yatırımı çekecek bir ortam yaratması piyasalar açısından arzu edilen bir durumdur. Bununla birlikte, finansal sermayesi yeterli küresel rekabete giremeyecek düzeyde olan gelişmemiş ülkeler için, yabancı şirketler finans kaynağı olarak görülmektedir. Ancak, yabancı şirketler ülkeye girdiğinde yerli rakipleri ortadan kaldırarak başlangıç anındaki ekonomik şiddetlerini ortaya koyarlar. Öncelikle yerel bankacılık sektörünü hezimete uğratan yabancı yatırım anlayışı başka birçok yerel

ticari alanı yok ederek aslında gelişmemiş ülkeyi fakirleştirir ve gelişmiş ülkelere köle haline getirir. Yerli meşrubat şirketleri ‘Coca-Cola’ ve ‘Pepsi’ ülkelerine girdiğinde ezilip yok olmuşlardır. Yabancı şirketler teknik uzmanlığı ve yabancı piyasalara erişimi açmaları yolu ile yeni istihdam yaratıyor gözükürler. Ancak uluslararası standartta gelişmemiş yerel emek gücü sahiplerinin işsizlikle karşı kaşıya kalması gerçeği, yabancı şirketlerin yarattığı bir diğer ekonomik şiddet türüdür (Stiglitz, 2002: 89-90). Küresel şirketler neyin ‘adil’ olduğuna dair normları değiştirmişlerdir. Yöneticiler şirketlerini canlı tutmak için işten çıkarmak ve ücretleri düşürmek zorunda kaldıklarını ifade ederlerken dahi, kendilerine büyük meblağlar hediye edebildikleri karları ellerinde bulundurmaktadırlar (Stiglitz, 2015: 125).

Küresel çağda, çalışmanın sürekliliğin konusunda güvenceler ortadan kaldırılarak (işe alımların dörtte üçü süreli sözleşme şeklindedir, prekaryalaşmış işlerin oranı artmaktadır, bireysel işçi çıkarmanın önünde hiçbir engel bulunmamaktadır), şirketlerin güven vaat ettikleri söylemleri bulunmamaktadır. Bireyler için her an işten çıkarılma korkusu ve küçülme ya da yeniden yapılanma (*downsizing*), işsizlik gibi bunalım (veya *konformize*) gibi sonuçlar yaratmaktadır. Ataletin olmadığı küresel çağda, egemenlik altındakiler varlıklarının sürekli yaratılmasında ya da devam ettirilmesinde sorumlu bir gücün keyfi kararına bağlıdır (Bourdieu, 2017: 127-128). Dolayısıyla, küresel çağın yarattığı ekonomik şiddetin en açık biçimi işsizlik gerçeğidir. İşsizlik, makro iktisat politikalarının başarısız olduğu anlamını taşımaktadır. Küresel çağda uygulanan modern makro iktisat ve para politikaları, yüzde 99'luk kesime zarar vermiştir. Zenginlerin gelirlerinin çoğu, rant adını verdiğimiz türdendir. Rantlar aracılığıyla orta ve düşük gelirli insanların paraları zenginlerin hesaplarına akmaktadır ve piyasaları kendi avantajlarına çeviren küresel zengin kitle başkalarının yaşam haklarından çaldıkları dengesiz bir sistem yaratmışlardır (Stiglitz, 2015: 315-317).

Tam da Marx'ın bizi uyardığı ikilem, küresel çağda en şiddetli biçimde boy göstermektedir. Yeni kapitalist üretim tarzının emek gücünün değerini (onun gerçek yeniden üretim maliyetlerini) düşürmeye ve aynı zamanda da emek gücü sahiplerinin pazarlık gücünü çökertme eğilimi ikilemini yaratmıştır. Bu eğilim, sermayenin üretim içinde yarattığı giderek büyüyen artı emek kütlesinin realizasyonu sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar aşırı üretim krizleri ve sermayenin pazarda kendini telafi

etmesini güçleştiren bir sonuç yaratarak, emekten kazanılması beklenen karın tersine sermayenin kendisini telef etmesine neden olmaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 17).

Diğer bir anlatımla, üretim arttığında ortaya çıkan sorun iki taraflı keskin bir bıçak gibidir. Piyasa ekonomisi, kaynaklarını sonuna kadar kullanıyorken, üretim artışları gayrisafi yurtiçi hasılda da artışa neden olur ve sonuç olarak ücretler ile yaşam standartları yükselir. Ekonomi krize girdiğinde ise (üretimi kısıtlayan arz değil talep olduğunda), her şey baş aşağı yıkılır. Kısıtlı talep nedeniyle işsizlik artar (örneğin o yıl sadece yüzde 1 artan üretime rağmen her işçi yüzde 3 daha fazla üretim yapıyorsa, bu durum daha az işçiye gereksinim olduğunu gösterir). Yüksek işsizlik oranları, ücretli vaksılar ve işten çıkarılma kaygıları gibi etmenler, tüketimi azaltır (Stiglitz, 2004: 182). Marx'ın ekonomik analizlerini önemsemeyen ilerleyen kapitalist piyasa yandaşlarının yarattığı sınırsız küresel üretim ve refah sloganı taşıyan küresel kapitalizm; esasen küresel emek gücünün küresel pazardaki tüketim eğilimini yok etme yönünde ilerleyerek, artan şiddetiyle önüne geçilmesi olanaksız hale gelen bir dönem yaratmıştır.

Küreselleşme masasında yaratılan iyileştirme politikalarını hazırlayan uluslararası kuruluşlar için sadece bir istatistiksel sayı olan işsiz birey kavramı esasen bir insandır. Küreselleşme çağında yüz milyonlarca kişi, iş için dünyanın öteki ucunda yaşayan bireyler ile rekabet etmekteLERdir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 225). Bununla birlikte, 'borçlu olmak' günümüzde toplumsal yaşamın genel koşulu haline gelmiştir, borca girmeden yaşamının olanaksız hale geldiği bir sistem gelişmiştir. Dolayısı ile, toplumsal güvenlik ağı borçların toplumsal ihtiyaçları karşılamının birinci aracı haline gelmeye başlaması nedeniyle, refah sisteminden borç ödeme sistemine geçmiştir (Hardt ve Negri, 2013: 18).

Küreselleşme çağında her yıl 47 milyondan fazla insan iş piyasasına girmektedir ancak, ortada koşulları iyi olan yani insanca ve güvenceli iş sayısı emekçi sayısını karşılamamaktadır. Son yıllarda, dünyanın pek çok bölgesinde emeğin karşılığı olarak verilen ücretler oldukça azdır. Ücretleri düşüren baskılardan sonra, küresel tüketiciler sınıfı küresel seri-üretim sistemini çalıştırmaya yetecek kadar hızlı büyümektedir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 328). Kitle psikolojisi refah kapitalizm süreçlerine göre çok daha baskın bir biçimde küreselleşme çağında kitleleri sürüklemektedir. Piyasadaki

değişikliklere katılan hemen herkesin aynı anda var olan değişikliğe düşünmeden adapte olarak, tutum ve davranış değiştirerek hareket ettikleri bir sürü psikolojisi mevcuttur (Kindleberger ve Aliber, 2014: 66).

Stiglitz (2002: 46)'in değindiği gibi: “İnsan, işsizliği yalnızca bir istatistik, ekonomik bir toplam, enflasyon mücadelesinde ya da Batılı bankaların paralarını geri almalarını garanti etme mücadelesinde verilen kayıplar olarak görülmemelidir. İşsizler aileleri olan insanlardır; yaşamları, yabancıların önerdiği ya da IMF'nin durumunda olduğu gibi dayattığı ekonomik politikalardan etkilenen, bazen mahvolan insanlardır... Modern ekonomi yönetimi hayatını mahvettiği insanları tanısa, lüks otelinde oturup katı bir şekilde dayattığı politikalar üzerine belki bir kez daha düşündürdü”. Küresel çağda ümit dolu bir hayata başlaması beklenilebilecek genç nüfusun gerçekliği, bir yandan ödemeye zorlandıkları eğitim masraflarıyla mücadeleleri ya da eğitimlerini tamamlayanları kötüye giden piyasalarda iş arama gerçeğidir. Ücretlerin düşüklüğü nedeniyle gençler borçlanma içinde yaşam kurmak zorunda kaldıkları için çoğu aileleri ile birlikte yaşamaya devam etmek zorunda kalarak bağımsızlıklarını dahi gerçekleştirememektedirler. Borçlandırılan birey, sorumluluklarından ve hayatının içerisindeki zorluklardan ötürü suçluluk duymaktadır. Borçluluk, suçluluğun yaşam biçimine dönüştüğü mutsuz bir bilinçtir (Hardt ve Negri, 2013: 18). Bunların yanı sıra, zor durumda kalırlarsa çocuklarından yardım isteyemeyeceklerini bilen, ellili yaşlarında anne babalar çocukları hakkında endişe etmenin yanı sıra kendileri içinde endişelenmektedirler. Her geçen gün artan yaşam sürdürme maliyeti karşısında yaşları ilerlemiş yetişkinlerin çoğu için hayatları boyunca yaptıkları yatırımları örneğin sadece bir ev sahibi olma lüksünü dahi ihtiyaç duyacakları nakit karşılığında yitirmeleri an meselesidir. Küresel düzende rahat emeklilik, yaşlılık ve ebeveynlerin çocuklarının refah dolu gelecekte yaşamaları hayali, 1950'lerden kalan bir film gibi antikalaşmıştır (Stiglitz, 2015: 345).

Küreselleşme çağının yönlendirici ekonomistlerinin bulunduğu gelişmiş ülkelerin makro ekonomistleri gelişmekte olan ülkelerin sorunlarını idrak edemezler. Üniversitelerde aldıkları eğitim müfredatlarındaki modeller işsizliğin hiç olmadığı modellerdir. Standart rekabetçi modellerde ise, talebin her zaman arza eşitleneceği kabul edilmektedir. Bu da demektir emeğe olan talep emek arzına eşitse kabul edilen

doktrin gönülsüz bir işsizlik olmadığı kabulüdür. Çalışmayan birinin kendi seçimi olduğuna inanılan ve piyasa köktencililiğinin (*fundamentalizm*) temelini oluşturan bu modelde işsizlik bireylerin kendi tercihidir. Bu modeller soykırımdan kurtulduğundan beri yüzde 25 işsizlik oranı ile uğraşmakta olan Afrika gibi bir ülkenin sorunlarını açıklamamaktadır ya da Büyük Bunalım'daki dört kişiden birinin işsiz olma nedeni boş vakit isteğinin aniden artması olarak görülebilir(!). Piyasa fundamentalizmi altında piyasalar mükemmel işlemektedir ve talep diğer mal ve etmenlerde olduğu gibi emekte de arza eşit kabul edilir. Bu doktrinde normal koşullarda mükemmel işleyen piyasa içerisinde işsizlik olamayacağından, sorun serbest piyasaların işleyişine müdahale ederek aşırı yüksek ücretler talep eden ve bu ücretleri alan açgözlü kabul edilen sendikalarladır. Buradan çıkan politika işsizlik varsa maaşların düşürülmesi mantığıdır (Stiglitz, 2002: 56-57).

Dolayısıyla, küresel piyasaları işleten doktrinin temelde yanlış olduğu ve küresel piyasa şiddetinin işsizlik üzerinden direkt olarak dolaşıma sokulduğu anlaşılabılır. Bugün küreselleşme dünyadaki birçok fakir yararına çalışmamaktadır tam tersi fakirlerin zararına çalışmaktadır (Stiglitz, 2002: 241). Kronik işsizliğin insanlar için bedeli, ailelerin parçalanması, alkol bağımlılığı, suçlar, şiddet olaylarının açığa çıkması gibi birçok zararı temsil etmektedir. Küresel iş piyasası gittikçe 'kontenjan işçi' denilen günlük işçileri, belirsiz mesai saatlerini, sağlık sigortasızlığını ve ek hakları olmayan esnek iş programlarını yaratmaktadır. İş sektöründeki değişiklikler ve rekabet artık refah kapitalizminin seri üretim dönemine kıyasla çok daha fazla işsizlik yaratmaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 232-233).

İşsizliğin yarattığı bir diğer faktör ise göç olgusudur. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere olan toplu göçler, genelde çalışan nüfus içinde en zeki ve girişimci olanlardır. Esasen bu özellikler gelişmekte olan ülkelerin en çok ihtiyaç duyduğu kalifiye işçilerin kaybı anlamını taşımaktadır. Beyin göçü terimi, genel olarak doktorların, öğretmenlerin ve mühendislerin yitirilmesi anlamında kullanılmakta olsa dahi küresel çağda, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına destek olacak sağlıklı ve yaratıcı insanların yabancı toplumlara gitmesi anlamını da taşımaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 245).

Bireylere yönelik küresel ekonomik şiddetin bir başka gerçekleşme biçimi, küresel kapitalizminin yarattığı efsunlanmış bireyin kendine tamamen yabancılaşarak yok olmaya başlamasıdır. Refah kapitalizmine göre bu yapısal farklılaşmanın görünümü ancak psikoz yaratan bir kimlik belirle(yeme)me ve duygusuzlaşma süreci ile küresel dünyada tekleşme veya yalnızlaşma süreci irdelenerek analiz edilebilir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte internet gelişimi ile, insanların bir yandan bilgiye ulaşımını kolaylaşmaktadır. Diğer taraftan, insanların sanal bir dünya içinde kendi hayatlarını metalaştırmalarına veyahut sahte kimlik yaratımı içerisine girerek psikoz içinde bir yaşam sürdürmelerine ve en kötü olan ise bu durumun bireylerin kendi yaşantıları içinde kendilerini eleştiremeyecek düzeyde hızlıca ilerlemiş olmasına neden olmaktadır. İnsanlar kendileri olmaktan, kendilerini var etmekten ve kendilerini geliştirmekten vazgeçerek, kendilerini bir çeşit pazarlama aracı haline getirerek var etme çabasına girmektedirler.

Gerçeklik algısının kaybolduğu ve toplumsallaşmanın elektronik cihazlar üzerinden ilerlediği kültür çağının adı olan küreselleşme ile bireylerin atomlarının (önceki çağda Marx'ın 'monadlaşmış' olarak belirttiği) savrularak yok edilmeye başladığını görmek mümkündür. Yeniçağın sorunları ve sistemin yarattığı şiddet neticesindeki sorunlar önceki dönemlere göre yapısal olarak farklılaşmıştır. Teknolojinin ilerlemesi bilhassa kuantum fiziği ve yapay zeka teknolojileri, insanlık adına bambaşka yapısal bir çözümleme ihtiyacını doğurmaktadır ki bu tartışma bir sonraki bölümde detaylandırılacaktır. Teknolojik gelişme bir yandan zaman kazanmayı sağlarken, öte yandan da kalan zamanın bile yeniden kazanç sağlanması için kullanılması gereğini duyurmaktadır, başka deyişle, çalışma ile 'boş zaman' arasındaki ayrım giderek silikleşme, ancak bu silikleşme, bütün zamanların çalışma zamanı biçimini almasına yol açmaktadır. Bu durum ise, emek gücünün yeniden üretimi bakımından önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Yeni küresel dünyada daimi kazanç sağlama ihtiyacı içindeki insanın zamanını duvarlar arasına ya da bilgisayar ekranına sıkışmış (*indoor*), antisosyal ya da siber dünya aracılığı veya makinelerle toplumsallaşma mecburiyetini doğurmaktadır. Bu yalnızlık realitesinin en tipik örneği İngiltere'de başbakanlık ofisinden yapılan açıklamada yalnızlıktan sorumlu bir bakanlığın, 'Yalnızlık Bakanlığı' kurulduğunun açıklanmış olmasıdır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42713261>).

Birçok sanat eserinde irdelendiği üzere insanlar makineleşmeye veya toplum yalnızlaşmaya başlamıştır. Örneğin filmlerde işlenen yalnızlaşan ve asosyalleşen bir insanın gelebileceği tehlikeli nokta olarak insanların tamamen duygusuzlaşarak robotlaşması ve duyguların vücuttan atılması gereken virüs gibi gösterilmesi ya da bilgisayar programları ile aşk yaşayan insanların olacağı gibi bilim kurgu senaryoları aslında küresel kapitalizmin şiddetinin devam etmesi ihtimalinde insanların yakın gelecekleriyle ilgili görsel fikir vermektedir.¹⁸² Neticede, toplum olarak artık büyümüyor, giderek büyüyen bir ‘tümör’ halini alıyoruz denilebilir. Hiçbir belirgin hedefe göre kendini düzenlemeden büyümeyi sürdüren; ‘hiperteli’ (anatomik bir yapının rahatsızlık oluşturuncaya kadar abartılı gelişimi) yoluyla aşırı işlevsellik ve doyma yoluyla düzensizleşen sistemlerin varlığı; hızla çoğalan; haberleşme, iletişim, bellek, depolama, üretim düzeneklerindeki tüm sistemlerin aşırı şişmanlığı nedeniyle işe yaramadığı ve kullanım değerinin aşırı-üretim nedeniyle ortadan kaldırıldığı; kontrolsüz biçimde gelişen ve nedenlerin yitimiyle birlikte sonuçların yığıldığı bir toplum oluşmuştur (Baudrillard, 2012: 35-36).

Bir bütün olarak ele alındığında, küreselleşme sistemi dengesiz görünmektedir. İşleri ve ücretleri azaltmak için sistemin içinde bulunan baskılar kronik üretim fazlası ve vahşi bir küresel rekabet nedeniyle artmaktadır. Ticaretin serbestleşmesi, otomasyon, değişen vergiler sistemi ve eğitim konularında sağlanan ilerlemeler fabrikaları bir yerden bir yere taşımayı kolaylaştırmış ancak bordrolarda kısıntıya gidilmesini getirmiştir. Üretimin bir bakıma daha verimli hale getirildiği iddia edilmekle birlikte, sonraki kuşak için iyi ücretli iş seçenekleri neredeyse yok olmaktadır. Dünya nüfusunun gittikçe artan bir bölümü müşteri olma vasfını yitirmiştir, kitleler sadece vitrin seyircisi olmaya hızla sürüklenmektedir. Finansman artık küresel olmuştur ancak insanların büyük çoğunluğu ev yapmak, işe başlamak veya tarlasını ekmek için gerekli kredi ihtiyacını karşılayamamaktadırlar (Barnet ve Cavanagh, 1995: 328). Küresel iktisadi-siyasi rejimin yarattığı devasa çile yığını içerisinde sürüklenen sözde özgür bireyin karşılaştığı engeller, katı kurallar ve ilkel ayrımcılıklar aşılabilir duvarlar haline dönüşür. Kendi çıkarlarının peşine düşmüş sermaye sahipleri veya devlet iktidarının ekonomik baskıları

¹⁸²2013 yılında sinema alanında Spike Jonze yönetmenliği ve senaryosu ile, bilim kurgu türünde çekilen ‘Her (Aşk)’ ile 2015 yılında Drake Doremus yönetmenliğinde ve Nathan Parker(screenplay by), Drake Doremus (story by) yazarlığında, bilim kurgu türünde çekilen ‘Equals (Aşk Uğruna)’ (<https://www.imdb.com/title/tt1798709/>; <https://www.imdb.com/title/tt3289728/>).

neticesinde ve prekaryalaşan nüfus oranının artmasıyla toplumsal düzenin altüst olma ihtimali söz konusudur (Bourdieu, 2017: 132-133).

Küresel piyasa sisteminin yarattığı sömürülmeyenin hayatta kalmasının mümkün olmadığı tehdidi altında, ekonomik şiddet insanı yok etmeye başlamıştır. Birey, refah devleti ve refah kapitalizmi sistemi içinde uğradığı şiddetin karşısında taleplerini gösterme direnci konusunda yalnızlaştırılır İnsanın siyasi kimliğini var edebildiği sendikalaşmalar neoliberal sistemde etkinliğini yitirmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları sendikaların yerini almaya başlayarak aktifleşen örgütlenmeleridir ancak Harvey (2015: 185-186)'nin belirttiği biçimiyle, “STK’lar küresel kapitalizminin Truva atlarıdır”. Refah devleti, kendi içinde geniş bir muhalefet kültürü yaratmıştır ancak muhalif çabaların oldukça büyük bir kısmı refah kapitalizminin temel önermelerini kabul eder hale dönüşmüşlerdir. STK’ların devlet ve sınıf iktidarı ile doğrudan müzakerelerinde; tabanlarını temsil etmek yerine tabanlarına baskı kurmayı tercih etmeleri ve hesap verme çabalarının sadece bağışçılara yönelik olmalara, metalaştırma baskısı yaratan refah kapitalizminin hizmetinde oluşlarının göstergeleri haline gelmiştir. Kolektif direnişin STK’lara indirgenmeye başlandığı refah devletinde, her tek bireyin sistem içerisinde hak ihlallerine yönelik direniş gösterme çabasını ancak kişisel gelir birikimi ile mümkün kılar hale getirmiştir. Hukuk yolu ile haklarını korumak isteyen bireyin adalet arama çabası ise oldukça sorunlu gözükmektedir. Masraflı ve vakit olan hukuk yolu Harvey (2015: 186)'in değindiği gibi yargıçların sınıf ittifakı ile eşitlik ve sosyal adalet hakları yerine özel mülkiyet haklarının ve kar oranlarının dayattığı sisteme yönelik yönetici sınıf (sınıf ittifakı) çıkarlarından yana oluşları; haklarını arayan bireyi sistemin şiddeti karşısında savunmasız kılan bir sonuç yaratmaktadır. Hak savunuculuğunun yerine devlet yanlısı örgütlenmeye giden ve devletin uzantısına dönüşen sivil toplum kuruluşlarıyla bireyler daha fazla baskı altında tutulur ve siyasi kimliklerinden uzaklaştırılır. İnsan hakları talepleri için birleşebilecek kolektif ortamların sistem tarafından yok edilmesi, bireyin uğradığı haksızlığa karşı adalet için mücadele etme imkanının elinden alınmasıdır. Adaletin aranacağı ve insan hakları taleplerinin sunulacağı legal ortamların kalmaması, illegal cemaatlerin artışına neden olan bir faktördür.

Çünkü bireylerin politik insan (*zoon politikon*) ve piyasa kurumu içindeki insan (*homo oeconomicus*) iki farklı kimliği arasında kendi iç çelişkileri ve zaman içerisinde toplumun piyasanın genişlemesine karşı oluşan tepkisi neticesinde Karl Polanyi'nin değindiği gibi ekonomik şiddeti arttıran (gerilimlerin politik alana taşınması ile oluşacak piyasaların işleminde sorunlar ve cemaatleşmeye sürüklenen toplum) karşı devinim oluşmaktadır. Cemaatleşme, liberal sistemde işçi sendikaları ile mümkünken neoliberal sistemde cemaatleşmeden ekonomik ilişki içeren cemiyet birliğine ya da kısmen ideolojik ve kültürel cemaatleşmeye dönüş başlamıştır (Özel, 2013: 274-285). Ancak küresel sistemin şiddetini arttıran ekonomik baskıları neticesinde ayakta kalmaya çalışan insanın radikal/marjinal dini ya da etnik kimlikler altında aidiyetlik ihtiyaçlarını karşılama eğilimi göstermesi neticesinde insanların; önceki çağlarda işsizlik vb. tehditler ile örtük ya da dolaylı çıplak ekonomik şiddete maruz kaldıkları durumdan, küresel çağda direkt olarak yaşam hakkını ihlal eden politik ve kolektif açık (çıplak) şiddet biçimlerine maruz kaldıkları duruma geçilmiştir. Cemaatler şiddet yaratan bir başka önemli faktör olarak üçüncü bölüm olan neoliberal kolektif şiddet bölümünde detaylı irdelenecektir. Ekonomi politik iç içe geçmişlik, şiddetin dönüşümü çok eksenli hale getirerek ağır hak ihlallerine neden olmaktadır. Dördüncü bölümde, detaylı tartışılacağı üzere küresel kapitalizmin ekonomik şiddetiyle yok edilmeye başlansa dahi insanın erdemli yanı ve etik eyleme olanaklarını gerçekleştirme potansiyelini taşımaktadır. İnsanın aşkla egosantrizminden arınması ve 'hiç'leşerek bir olması ve 'bir'leşmesi mümkündür böylelikle gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni bir anarşist yaşam biçimine geçilebilecektir. İnsanın sevgiyle/aşkla dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşarak mutlak ereksel sonuna ulaşması böylelikle gerçekleşebilir. İnsanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı verilen ortamda araç değil amaç olması, haklarının ve onurunun korunması mümkün olur.

3.2. NEOLİBERAL DEVLET VE SİYASAL ŞİDDET

3.2.1. Küresel Egemenlik ve Siyasal Şiddet

Küresel egemenlik ile şiddet ilişkisini tartışabilmek için, modern devletin sistemik nitelikteki ekonomik ve politik krizlerin sonrasında yeni bir dönemin başlangıcını ifade eden küreselleşmenin sonucunda geliştirilen küresel politikalara ve küresel yönetimin gereklerine modern devletin uyum sağlamak için geçirdiği dönüşüm ortaya konmalıdır. Neoliberal devletinde bir parçası olduğu sistemik şiddetin, 1990'dan itibaren küreselleşme süreci ile el ele giden neoliberal dönüşümün bir parçası olarak kendisini gösterdiği söylenebilir. Başlangıçta ekonomik niteliği ağır basan küreselleşme, giderek toplumun bütün alanlarında piyasanın egemenliğini pekiştirmeye yönelik kapsamlı bir dönüşüm getirmiştir. Bu dönüşümün önemli bir ayağı da aslında yine devletin gücü ve şiddet kullanım kapasitesi idi, çünkü insan varoluşunun tümüyle piyasanın insafına bırakılması ile güvencesizliği ve yalıtılmışlığı giderek artan bireyin bu yapıya uygun bir 'araca' dönüşmesi için şiddet burada da esastı. Bir yandan 'refah kapitalizminin' sağladığı kapsamlı sosyal güvenlik şemsiyesi ortadan kaldırılarak toplumu tümüyle piyasanın tahakkümü altına yerleştirmek, öte yandan da refah devletini tümüyle tasfiye edebilmek, bu türden şiddet kullanımı ve tehdidini zorunlu kılmıştır.

Küresel egemenlik çağı, egemen erkin kimliği, egemenliğin paylaşımı ve yönetim biçiminin değişimi gibi siyasal egemenlik sisteminin birçok ana faktörü içerisinde belirsizliklerin ve yapısal hızlı dönüşümlerin gerçekleştiği bir süreçtir. Küresel çağın politik belirsizliğinin yarattığı siyasal şiddet, tarihsel olarak modern devletin en sert ve yapısal olarak en kapsamlı işletilen şiddet biçimi olarak nitelendirilebilir. Devlet küresel çağda çözülmeye giden bir kurum olmakla birlikte, uluslararası kurumların ve uluslararası dev sermaye erklerinin hükümetlerin egemenliklerini ele geçirmeye başladıkları bir dönem yaşanmaktadır. Bu yüzden küresel çağın yarattığı küresel dönüşüm içerisinde kendisini gösteren ulus devletlerin hem politik hem de ekonomik bakımdan egemenliklerinin giderek aşıldığından söz etmek mümkün görünmektedir. Ulus-devletin ulusal egemenliğini küresel politik baskılar karşısında koruyamaması sonucunda siyasal şiddet ile küresel ekonomik sistemin yarattığı baskılar neticesinde

ulusal politika belirleyebilme güçlerini yitirmeleri, siyasal şiddetin tırmanması sonucunu vermektedir.

Küresel çağda, iktidarın kimliği tarihsel bakımdan benzersiz bir dönüşüme uğramıştır. Siyasal egemenlik, ulusal bir hükümet anlamını yitirmiş; ulus devletler ve uluslararası kurumlar küresel ölçekte en güçlü uluslararası sermayenin altına girmiştir. İnsanlar, egemen kimliğin tanımlanamadığı süreçte hak taleplerini karşılayacak siyasal erk muhataplarını bulmakta zorlanmaktadırlar çünkü uluslararası kuruluşlar (çoğunlukla ekonomik kuruluşlar), uluslararası şirketler ve sivil toplum örgütleri gibi yapılanmalar, küresel kapitalizmin baskıları altında devlet egemenine ortak olan iktidar mekanizmaları haline gelmiştir. Devletin küreselleşme etkisinde kendini yeniden yapılandırma sürecine tanıklık ettiğimiz küresel çağda, yurttaşların iktidar belirsizliği altında ve küresel yönetim çarkının sistematik kölesi haline geldikleri dönemde uğradıkları siyasal şiddetin derecesini arttırdığı ve yapısal olarak çözümlemesinin daha karmaşık hale geldiği bir süreç yaşanmaktadır.

Küresel egemenlik ve şiddet arasındaki etkileşim, bir yandan dünya pazarının yoğunlaşmış bütünleşmesi ile ulusal refleksleri süren devlet aygıtları arasındaki uçurumun derinleşmesi sonucunda; ulus devletin egemenliğini yitirme tehdidiyle karşılaşması ve buna karşı önlemler alması, öte yandan da giderek hızlanan uluslararası finansal sermaye akımlarının ulus devletin politika çevriminin altını oyması ve bu ülkelerdeki egemenliklerin zora girmesi ile artmıştır. Küresel kapitalizm içerisinde, dünya pazarının bütünleşmesi, yüksek hızdaki teknolojiler ve aşırı hızla hareket eden sermaye faktörleri neticesinde sermaye mantığından ulusal devletlerin egemenliğine meydan okumalar artmaktadır (Jessop, 2016: 274). Küresel iktisat ve küresel toplumun karşılıklı bağımlılık ilişkileri içine sıkışmış devlet en nihayetinde; özerkliğini, hareket yeteneğini ve demokratik özünü yitirmeye başlamıştır. Küreselleşme çağında ulus devletlerin iktidar kaybının, devletin kontrol gücünü ve yeteneğini yitirmesi, karar mekanizmasında meydana gelen meşruiyet eksikliği ve devletin meşruiyet temin edici idari ve düzenleme hizmetleri sunmadaki eksikliği hususlarında olduğunu söylemek mümkündür (Habermas, 2002: 18).

Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkileri hakkındaki tartışmalar, küreselleşmenin devlet egemenliğini ve devletin güvenliğini nasıl zayıflattığına dikkat çekmektedir.

Küreselleşme süreci çoğunlukla, rekabet gücünün sağlamlaştırılması ihtiyacına vurgu; ulusal refahın artacağına yönelik algının küresel bağımlılıkla sonuçlanması, Avrupa Birliği ve benzeri uluslararası kimliklere bağlanmanın dayatılması, kültürel özerkliğe yönelecek tehdit algısıyla nüfusun çoğulcu etnik yapısı veya sınır ötesi bölgesel bağılıklar gibi birçok farklı küresel ideolojik araçlar ile yürütülmektedir (Jessop, 2016: 220).

Küresel çağda kendileri devlet olmayan ve halka hesap verme zorunluluğu olmayan devlet üstü kurumlar yaratılarak küresel piyasanın sorunsuz işleyişi için gerekli olan reformları gerçekleştirirler; özünde politik nitelikteki konu ve sorunlar da depolitize edilir. Anayasalara ihtiyaç duymayan küresel kapitalizm için, sınırsız dolaşımın yeterli olması nedeniyle, sermaye ve ortak iyi arasındaki amaçlar ulusal meşruiyete duyulan ihtiyaç esaretinden kurtulmuştur. Bir başka bakış açısı ile de aynı süreçte ulus devletler küreselleşme sürecinin kendilerini tahkim etmesine olanak vermek için, kurumlarının ve faaliyetlerinin yeniden dağıtımını için çabalamaktadırlar (Ranciere, 2017: 89-90).

Devletlerin ulusal egemenliklerini küresel sistemin baskıları karşısında yitirmelerinin sonucunda ortaya çıkan siyasal şiddeti irdeleyebilmek için, politik yapılarda meydana gelen dönüşümleri de irdelemek gerekmektedir. Liberal siyasetin küresel çağda dönüşüme uğramış biçimini ortaya koyabilmek için, siyaset literatüründe ortaya çıkan, ‘biyoiktidar ve yönetimsellik’, ‘yönetişim’, ‘postfordizm’ ve ‘küresel politikalar’ gibi görece yeni terimleri kullanmak mümkün görünmektedir.

Küresel siyaset anlayışının gelişimi, küresel kapitalizme geçişin yarattığı zorunlu bir olgudur. 1970’li yıllarda başlayan neoliberal yeniden yapılanma sürecinin sonucunda, 1990’lı yıllarda devletlerin ve devletler sisteminin, ekonomik-sosyal süreçlerin ve bu süreçlerin temelini oluşturan sosyal çatışma ve sınıf ilişkilerinin düzenlemesinde köklü yapısal değişiklikler olmuştur. Egemen üretim ilişkilerinin sınırları içerisinde maddi temelli demokratik bir gelişmeyi mümkün kılan görece sınırlı bir ekonomik alanı kapsayan ve toplumu kaynaştırıcı Fordist devlet tipi (refah devleti) ortadan kalkmıştır. Küresel çağda önümüzde duran gerçeklik, geleneksel ulus-devletin gerçekten de tükenmiş olan bir model konumunda olması ve liberal demokrasinin çöküşü ile birlikte geleceğinin belirsiz olmasıdır (Hirsch, 2011: 147).

Liberal demokrasi anlayışına göre bir temsili sistemin demokratik olduğunu ilan etmesini mümkün kılan asgari şartlar şu şekilde sıralanabilirdi: kısa süreli yenilenemeyen vekalet; halkın temsilcilerinin yasaların oluşturulması üzerindeki tekeli; devlet memurlarının halkın temsilcisi olmalarının yasaklanması; seçim kampanyalarına ekonomik güçlerin müdahalesinin engellenmesi gibi... Bugün bunlardan söz etmek giderek zorlaşmaktadır, çünkü bugün demokrasi, çoğunlukla devlet ve yönetim faaliyetine indirgenmiş görünmektedir. Devlet oligarşisi ile ekonomi oligarşisi¹⁸³ sıkı bir ittifaka girerek kamusal meseleleri kendi tekellerine almışlardır. Öyle ki, demokrasi artık oligarkların doymak bilmez iştahlarına kurban verilmiş görünmektedir. Küresel çağda, oligarşik hukukla devlet içerisinde genelde aynı egemen kadronun varlığını her zaman sürdürmesini garanti altına alan bir sistem yaratılmıştır (Ranciere, 2017: 80-82). Küresel piyasaların baskısı ile açık ekonomi olma zorunluluğu neticesinde, ulusal devlet temel görevi olan kendi ekonomilerini yönetmek gibi korunaklı bir durum içerisinde değildir; aksine küresel ekonomik güçlerin yönlendirmelerine açık hale gelmiştir. Dolayısıyla, küresel çağda politik ve ekonomik hiyerarşi yeniden tanımlanmaktadır (Jessop, 2005: 292). Küresel egemenlik sistemi, geleneksel ulus devletin çöküşü ve beraberinde getirdiği küresel ekonomi siyasal şiddet küresel egemenliğin tanımlanması olarak görülebilir.

Neoliberal dönüşümün yol açtığı alternatif düzenleme tarzları ve toplumsal paradigmlar ile yeni bir uzlaşmanın koşulları üzerine siyasi mücadeleler doğmaktadır. Küresel sistem içerisindeki yapısal değişiklikleri irdelemek için düzenlemeci yaklaşımlar ve eleştirel söylem analizi bağlamında çağın siyasi ve ekonomik analizini ortaya koymak daha mümkün gözükmemektedir. Küreselleşme stratejik olarak aktörlerin farklı kurumsal düzenler ve işlevsel sistemler içinde gerçekleşen faaliyetlerini küresel eşgüdüm ve süreklilik temelinde düzenleme girişimleri anlamına gelmektedir. Stratejik ittifaklar, belli eylem alanlarını yönetmek üzere geliştirilen uluslararası rejimlerin kurumsal tasarımı, dünyanın yönetimi veya küresel yönetim adı altında hazırlanan projeleri ifade etmektedir. Çağın küresel politika anlayışı ve yönetim kuramları düzenlemeci yaklaşım açısından ele alındığında, bir düzenleme hedefi şeklinde örtük olarak var olan inşacılığı yorumlamaya ve açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bunlar,

¹⁸³ Örn, yasaları kendileri yapan hükümetler, kamu işletmelerinde yer bulunan bakanlar, kamu ihalelerinde yapılan hilelerle finanse edilen politik partiler, bir seçim vekaleti elde etmek için devasa miktarda yatırım yapan iş insanları, kamu medyası imparatorluğunu elde ettikleri kamu yetkileri sayesinde ele geçiren özel medya imparatorlukları patronları (Ranciere, 2017: 80-81).

küresel çağın yeni paradigmalarının ve yeni toplumsal öznelerinin nasıl kurulabileceği üzerine yapılan düzenleme ve yönetim hedeflerinin söylemsel olarak inşa edildiğini kanıtlamaktadırlar (Jessop, 2005: 273; 330-331). Küresel ekonomi devletin yapısını ve yönetim sistemini değiştirme baskısı ile devletler üzerinde bir şiddet yaratmaktadır ve devletler bu şiddete karşı refleksini kendi yapısal dönüşümünü değiştirmekte zorlanmaları baskısı altında siyasal şiddetini arttırarak göstermektedir.

Heywood (2013: 148-149), devlet yapısının ve egemenlik gücünün yapısal olarak değişime uğramış olmasının nedenlerini küreselleşmenin dayattığı başlıca üç ana etmende aramaktadır: ilk olarak, küresel piyasalara açılmak, yabancı sermaye ve yabancı yatırım çekmeyi tasarlayan stratejiler, devletleri mali ve ekonomik daha fazla liberalizasyon politikaları benimsemeleri konusunda baskı altına almaktadır. İkinci olarak, artan dış rekabetin ülkeleri ücret düzeylerini düşük tutma ve emek esnekliğini arttırmaya zorlamakta olması nedeniyle, sosyal güvenlik maliyetleri ve uluslararası rekabet edebilirliğin önündeki diğer engellerin küçültülmesi baskısı doğmaktadır. Üçüncü olarak ise, uluslararası şirketler, küreselleşen ekonomide devlet politikaları şirket çıkarlarına yeterince duyarlı değilse üretim ve yatırımların yerini kolaylıkla değiştirebilmeleri sayesinde devlet egemenliği karşısında artan bir güç sahibi olmuşlardır. Jessop'a göre Keynesçi ya da Fordist refah devletinin küresel çağda yeniden yapılandırılmasına dair üç temel durum söz konusudur. İlk olarak, ulusal devletin teknoekonomik, siyasi ve ideolojik işlevlerinin bazıları küresel yeniliklerin baskıları ile yeniden tanımlanması gerekmiştir; ikinci olarak, yeni olarak ulusal devlet tarafından icra edilen özerk teknoekonomik, siyasi ve ideolojik işlevler giderek artan oranda yarı kamusal veya tamamen özel nitelikli siyasi aktörler, kurumsal düzenlemeler veya rejimlerle paylaşılmaya başlanmış ya da bütünüyle onlara kaydırılmıştır; üçüncü olarak devletin yurtiçi eyleminin uluslararası bağlamı yurtiçi amaçlar geniş bir ülke-dışı ve ulus-aşırı etmenler ve süreçler alanını kapsayacak ölçüde genişlediği için küresel siyaset açısından önemli hale gelmeye başlamıştır (Jessop, 2005: 336-337).

Küresel sistemin dayattığı siyasal egemenlik anlayışına yönelik yapısal değişimleri irdeleyebilmek için; siyasal egemenlik ve yönetimin yapısal dönüşümüne ilişkin analizlerden bulunan Foucault'un 'biyoiktidar ve yönetimsellik' anlayışına değinmek

gerekmektedir. Çağımızda önemli olan, toplumun devletleştirilmesi veya yönetim¹⁸⁴ kavramı değil, daha ziyade Foucault'nun devletin 'yönetimselleştirilmesi'¹⁸⁵ olarak adlandırdığı şeydir.

Devlet sınırları ve tarihi içerisinde, genel olarak yönetimsellik tekniklerinden hareketle anlaşılmalıdır. Ancak, devletin yönetimselleşmesi özellikle tuzaklı bir fenomendir, çünkü yönetimselliğin sorunları ya da yönetim teknikleri politik mücadele ve çekişmelerin tek gerçek alanı olsa bile, devletin yönetimselleşmesi yine de devletin ayakta kalmasını sağlayan fenomen olmuştur. Devletin şu anda var olduğu haliyle var olabilmesi, devleti hem içsel hem de dışsal olarak yapılandıran yönetimsellik sayesinde çünkü, neyin devlete bağlı olup olmayacağını ve neyin kamusal özel ayrımına dair olduğunu belirlemeyi sağlayan bu yönetim taktikleridir.

Foucault'a göre, Batı'daki büyük iktidar biçimleri ya da ekonomileri şu şekilde yeniden okunabilir: öncelikle, sözleşme ve uyumsuzluklar oyunuyla birlikte işleyen, feodal bir toprakta doğmuş ve kabaca bir yazılı ve sözlü yasalar toplumuna denk gelen adalet devleti; ikinci olarak, 15. ve 16. yüzyıllarda feodal değil sınıra dayalı bir topraktan doğmuş olan nizamname ve disiplin toplumuna denk gelen idari devlet ve son olarak toprağıyla değil bir kitleyle (nüfus) tanımlanan yönetim devletidir. Ekonomik bilgiye dayanarak nüfusa yoğunlaşan yönetim devleti, güvenlik düzenekleriyle kontrol edilen bir topluma denk gelmektedir. Devletin yönetimselleşmesi diplomatik, askeri teknikler ve polisten hareketle ortaya çıkmıştır. Devlet esasen, hükümlanlıkla temel hedefi olan nüfus üzerinde disiplin kuran ve temel mekanizmaları da güvenlik düzenekleri olan bir yönetimsel idaredir. 18. yüzyıldan itibaren, bugün hala kesinlikle birbirlerinden ayrılmamış halde olan sağlam dizi: yönetim, nüfus ve politik iktisattır (Foucault, 2013: 97- 99). Yönetimsellik kavramı, 18. yüzyılda yerleşen temel hedefi nüfus, ekonomi politik ve merkezi teknik aracı da güvenlik mekanizmalarını kapsayan iktidar rejimidir

¹⁸⁴Foucault, 'yönetim'den üç şey anlaşılması gerektiğini belirtir: bireylerin iradesinin nakli, devri ya da temsili üzerine kurulu yeni bir iktidar fikri; 18. yüzyılda yerleşen bir devlet aygıtı; son olarak da, bu aygıtların işleme koşulunu, temsilin politik ve hukuki yapılarının diğer yüzünü oluşturan, insanlara yönelik genel bir yönetim tekniği (Foucault, 2013: 343).

¹⁸⁵Foucault 'yönetimsellik' kelimesiyle üç şey kastetmektedir. 'Yönetimsellik' derken ilk olarak, temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümleme ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütünü kastetmektedir. İkinci olarak, 'yönetimsellik' derken, Batı'nın tamamında, 'yönetim' olarak adlandırabileceğimiz bu iktidar tipini diğerleri (hükümlanlık ve disiplin) üzerinde egemen kılmayı çok uzun süredir sürdüren eğilimi, kuvvet çizgisidir. Bu iktidar tipi beraberinde bir yandan yönetime özgü bir dizi aygıtın gelişimini, diğer yandan ise bir dizi bilmeyi getirmiştir. Üçüncü olarak ise, 'yönetimsellik' derken, Ortaçağdaki adalet devletinin 15. ve 16. yüzyıllarda idari bir devlete dönüştüğü, yavaş yavaş 'yönetimselleştirdiği' süreci, daha doğrusu bu sürecin sonucunu anlamak gerekir (Foucault, 2013: 97-98).

ve adına ‘yönetim’ diyebileceğimiz iktidar tipinin egemenlik şiddeti aracılığı ve güvenlik gerekçeleri ile disiplin sağlama mekanizmasıdır.

Foucault’nun, ‘*College de France*’ derslerinden içeriğini genişlettiği yönetimsellik kavramı yalnızca özel bir iktidar rejimini (polis devleti) oluşturan yönetsel pratiklere değil, aynı zamanda insanların tutumlarının yönlendirilme biçimine işaret eder. Yönetimsellik, genel anlamda insanların tutumlarını yönlendirmeye yönelik tekniklerin, usullerin bütünü olarak anlaşılabilir. Kendilerini özne olarak kuran insanlar üzerinde nesnelleştirme ve doğrulama etkileri yarattığı ölçüde yönetimsellik uygulanır olmaya başlamıştır. Çocukların, ruhların, vicdanların, bir evin, bir devletin ve kendi kendisini nasıl yönetmenin gerekliliği, artık yönetimin semantik alanına dahil olmuştur. Yönetimsellik, analizin düzeyi ne olursa olsun (aile/çocuk ilişkileri, birey ve kamu kuvveti ilişkileri, nüfus/tıp ilişkileri vb.), mikro-iktidarlara içkin bir akılsallık haline gelmiştir (Foucault, 2013: 290-312).

Foucault’nun biyopolitika üzerine kurduğu önceki kuramının ardından kendisine yönelen eleştiriler neticesinde biyoiktidarın devletle ilişkisini kurmuştur. ‘*College de France*’ derslerinde betimlemeye çalıştığı haliyle, yönetimsellik aracılığı ile devlet istençleri doğrultusunda vicdanlarından akıllarına kadar vatandaşlarını şiddet uygulayarak yönetmektedir. Foucault’nun iktidarın insanların bilinçlerine ve eylemlerine işleyen ve örtük ya da açık şiddet aracılığı ile uyguladıkları bilişsel inşa tanımlaması önemli bir tahlil olmakla birlikte, buradaki devlet iktidarı (Foucault için her tek kişinin birbirine uyguladığı iktidar kavramından ayrı olarak) tanımlamasındaki iktidar kısmen bağımsız olan ulus devletlerin iktidarına gönderme yapmaktadır.

Foucault’nun değindiği gibi küresel çağda siyaset yönetimi, modern psikoloji ve davranışsal iktisat çalışmalarının da etkisi ile insan davranışlarını ve algılarını biçimlendirdiğine inanılan ‘çerçeveleme’ etkisi üzerinden yapılmaktadır. Toplumların farklı kesimlerinin kullandığı çerçeveler onların muhakeme yetilerini etkilemektedir. Çerçeveler ve dolayısıyla algılar ve davranışlar manipüle edilebilir. Çağın politik savaşları büyük ölçüde algılar savaşıdır (Stiglitz, 2015: 218-219; 236). Küresel çağda tamamen küresel kapitalizme bağlı olarak iktidarlardan kaybeden devletlerin biyopolitik yönetimleri insanların küresel kapitalizmin esaretine girmelerini öncelikli amaçlayarak, nesneleştirilenin yalnızca pasif politik özne kurulumu amaçlı değil, aynı zamanda

küreselleşmeye hizmet eden ‘*homo oeconomicus*’ yaratma projesinin uygulanışı olarak görülmelidir.

Bununla birlikte, disiplin toplumundan güvenlik toplumuna geçiş yaşanmıştır. Foucault’a göre, çağımızda devletin hükmettiği insanlarla ilişkisi, ‘güvenlik antlaşması’ denilebilecek bir biçim almıştır. Daha önceleri devletin söylemi “size bir toprak vermekteyim ve sınırlarınız içerisinde barış içinde yaşayabileceğinizi size garanti etmekteyim” idi. Bu durum, önceleri devletin öncelikli olarak toprağa yani mülkiyeti korumak üzerine yapılmış bir toplum sözleşmesinden çağımızda güvenlik temasına ağırlık veren bir toplum sözleşmesi öne süren devlet modeline geçişin göstergesidir. Liberalizmin paradoksunu oluşturan şey tam da budur: özgürlük ve güvenlik zorunluluğunun gerektirdiği kontrol usulleri ve devletçi müdahale biçimleri (Foucault, 1977: 385). Güvenlik vaatlerini öncelikli sunmakta olan modern devlet esasen, çağımızda her tek bireyin güvenliğini tehdit eden şiddet temaları yaratmakta olan devlet ile aynıdır. İktidar istemlerini uyguladıkları Foucault’da kişi olarak gördüğümüz bilişsel inşa durumunun aynısı devletlerin bütününe dönük olarak da gerçekleşmektedir. Çağın iktidar istenci bir başka okuma ile, devletlerin vicdanı, devletlerin akılları, devletlerin eylemleri, devletlerin kararları ve devletlerin diğer devletlere gösterdikleri güç üstünlükleri neticesinde yapısal olarak dönüşmüş küresel şiddet üretimidir.

Küresel çağda, hiyerarşik devlet kurumlarına daha az dayanmakta olan yeni yönetim metotları hakimdir; devlet ile toplum arasındaki ayrım daha bulanıklaşmıştır ve toplum daha karmaşık ya da daha akışkan hale gelmiştir. Devletin egemenlik kurgusunda yapısal değişikliği gösteren bir başka olgu, küresel çağın başlangıcı olarak kabul edilen 1990’lı yıllardaki başta ABD ve İngiltere’de ardından Orta ve Doğu Avrupa’nın eski kamulaştırılmış devlet aygıtlarını sökmeye çalışan post-komünist rejimlerde ve özellikle zayıf kurumsal yapıların sonucu olduğu düşünülen Asya krizinden sonra kalkınma politikalarına yön veren uluslararası kurumların yönetimle ilgili şartları ile birçok ülkede, yeni sağ politik yapılanmaların önceliklerinden ve inançlarından ilham alan hükümetlerin devlete karşı azimli bir saldırısı ve küresel ekonominin yarattığı baskılar neticesinde doğan yönetim anlayışıdır. Yönetim, refah devletinde, devletin beyni olarak görülmesi ve merkezden kontrol etmek anlamına gelmekte idi. Yönetişim ise, kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrımı belirsizleştiren, genellikle ulusal düzeyin

yanında ulusüstü ve ulusaltı düzeylerde de işleyen bir dizi gevşek ve belirsiz süreci ifade etmektedir. Küresel rekabet baskısı ve regülasyonların kaldırılması, özelleştirme¹⁸⁶ ve piyasa reformlarının kamu hizmetlerine sokulması gibi siyasal politikalar devletin geri itilmesi sonucunu yaratmıştır. Siyasette yönetişime dönüş içerisinde; kamusal programları özel yatırımlar aracılığıyla finanse etme yönündeki artan eğilim, doğrudan hizmet sunma yerine olanak sağlama yoluyla yönetim, kamu hizmetlerinin sunulmasında hükümet benzeri ve özel kuruluşların kullanımı, devletin sosyal düzen sağlama yollarından yalnızca biri olarak görülmesi, özel sektör yönetim tekniklerinin devlette daha geniş olarak kabul edilmesini öngören yeni kamu yönetimi yer almaktadır (Heywood, 2013: 141-149; 548; Chang, 2003: 125-126).

Hiyerarşik-bürokratik yönetimin yerini çok farklı kamusal ve özel aktörlerin katılımını içeren yatay müzakere süreçlerinin alması anlamına gelen yönetim yapısı, politik aygıtların uluslararasılaşması anlamını taşıdığı ve devletin toplumsal yönetim merkezi olduğu fikrinin terk edilmesini gerektirmesi nedeniyle, tekil devletlerin hareket alanını sınırlar ve yerel-bölgesel devlet sınırlarına aykırıdır (Hirsch, 2011: 48-149). Küresel çağda sermaye akışı yönetiminde uygulanan egemen devletin otoritesini kamu politikaları oluşturma alanına indirgeyen, kamu özel ayrımının bulanıklaşmasına neden olan yönetim biçimleri tarafından devlet ‘by-pass’ edilir ya da bertaraf edilir. Devlet tarafından yerine getirilmesi beklenen ekonomik ve politik bazı işlevlerin, devlet ötesi veya hükümet dışı, özel veya ticari failler, kurumsal düzenlemeler veya rejimlere aktarılması neticesinde; devletin yetki devri ilkesini özel çıkar yönetimine devretmesi nedeniyle devletsizleşme gerçekleşir (Jessop, 2016: 291-320). Küreselleşme çağında devletin egemenliğini yapısal olarak değişime uğratan ve ulus devlet egemenliğini tehdit eden en önemli sorunlardan biri siyasetin yönetimden yönetişime geçme baskısı ve kamu yönetim biçimlerinin değişmesi ile devlet ve toplum ayrımının bulanıklaşması neticesinde, devletin egemenliğini koruma refleksi ve yapısal dönüşümdeki sarsıntılar siyasal şiddet meydana getirir.

Çünkü, küresel kapitalizm, farklı ekonomik örgütlenme ölçeklerini yapısal olarak birleştirmesi nedeniyle, ekonomik yönetim, düzenleme ve yönetişimin stratejik olarak

¹⁸⁶ Özelleştirme, devlet varlıklarının kamudan özel sektöre transferidir. Özelleştirme, devletin sorumluluk alanında bir daralmayı ifade etmektedir (Heywood, 2014: 142).

birbirine rakip olan çok sayıdaki hedefin kaotik büyümesi anlamına gelir. Küresel çağda, ulus devletin gücüne eşdeğer güçte bir ulus-üstü ya da neoliberal devlet olmaması nedeniyle, ulus devletler farklı ekonomik ve siyasi örgütlenme ölçekleri arasındaki ilişkileri yönetme çabasına girerek ve politik olarak hayatta kalabilmek gayesiyle birbirinden farklı, rakip ve birbiriyle çatışan yollar izlemek zorunda kalmaktadırlar, ancak yönetişimin yarattığı karşılıklı bağımlılık ve küresel sömürü neticesinde şiddet kendini daha fazla göstermektedir. Devletin yapısal dönüşüm çabaları toplumları daha çok parçalayarak, paradokslar ve ikilemler yaratarak; kimlik çatışmaları, alternatif kimlik ve siyasi meşruiyet odakları yaratmaktadır (Jessop, 2005: 274- 278; 292-298).

Küresel çağın yönetişimi ve Foucault'nun tanımladığı iktidar istencinin insanları bilişsel olarak yönlendirmeleri anlayışı, eski güç dengelerinin yerini alan küresel iktidar istencini yaratmıştır. Küresel iktidar istencinin talibi, bazen Amerika gibi bir güçlü devlet iken bazen uluslararası şirket veya uluslararası kurum olmaktadır. 20. yüzyılın Amerikan ekonomik ve politik hakimiyetinin devamlılığının sağlanmasındaki en önemli araç Postfordizm sürecidir. Refah kapitalizminde hakim olan Fordist düzenleme tarzı, küresel çağda Postfordist düzenleme tarzına dönüşmüştür. Postfordizm, 1980'li yıllarda beliren neoliberal yeni düzenleme politikalarına ivme kazandırarak küreselleşme sürecini başlatan şey, önde gelen kapitalist ülkelerin sosyal demokrat reform politikalarının çökmesinden sonra iktidara gelmiş hükümetler ve tekil devletlere karşı daha bağımsız hale gelen çokuluslu sermayelerdir. Küresel çağın yeni aktörleri, Keynesçi-Fordist devlette kurumsallaşmış sosyal güç ilişkilerini yıkıp üretim ve örgütlenme biçimlerini yenileme, sermayeye yeni yatırım olanakları ve alanları yaratmak amaçlarını gerçekleştirecek stratejileri sonucunda Postfordizm sürecini temellendirmişlerdir çünkü küresel kapitalizmin ihtiyaçlarına geçmiş piyasa önerileri ile sürekli sermaye birikimini sağlayacak yapısal tutarlılık gerçekleşmemektedir (Jessop, 2005: 280-282; Hirsch, 2011: 136-146).

Bu tutarsızlığın bertaraf edilmesi için Postfordizm, sürekli büyümeyi sağlayan ve uluslararası rejimlerle bütünleşen, ekonomik ve toplumsal bir sistem olarak devreye girmiştir. Postfordist düzenleme tarzı başlıca şu karakteristik özellikleri göstermektedir: ilk olarak postfordizm çevre ve yarı çevre ülkelerin kesin bir şekilde boyun eğdiği ve

ABD liderliğinde üçlü metropol devletler grubu tarafından oluşturulan iş birliği ve çatışma içeren karmaşık ilişki içinde ortaya çıkmış yeni bir uluslararası güç yapılanmasıdır; ikinci olarak, fordizmin devlet müdahaleci ve tekelci rekabet düzenlemesinin yerini alan ve farklı toplumsal alanların baştan sona kapitalistleştirilmesi ve özellikle doğanın ve bilginin ticaretleştirilmesiyle birleşmiş yeni bir rekabet düzenleme biçimidir; üçüncü olarak, ulus devlet alanına yoğunlaşmış olan Fordist düzenleme tarzına kıyasla güçlü bir mekan çeşitlenmesi bulunmaktadır ve düzenleme sistemleri uluslararasılaşmıştır; dördüncü olarak, kamusal ve özel ağlar ile ortaklıkların hem ulusal hem de uluslararası düzleme yayılması sayesinde genişletilmiş devletin önemli ölçüde dönüştürülmesi ve uluslararasılaşması söz konusudur. Devlet ve devlet dışı kurumlar arasında önceki yüzyıllarda da bir ilişki olmasına rağmen Postfordizm ile, biçim bakımından devlet yukarıdan aşağıya örgütlenen hiyerarşisini değiştirmiştir (yassı ve yatay). Önceden, devlet ile sivil toplum iş bölümü kayıtsız ortaklık üzerine iken; bugün, devlet egemenliğini sivil toplum ve sermayedarlar paylaşmaktadırlar. Ücret yurtiçi talebin kaynağı olarak görülmek yerine uluslararası üretim maliyeti gibi görülmeye başlamıştır, para ise uluslararası para olarak dolaşmaya başladığı için Keynesçi ulusal düzeydeki ekonomik talebi zayıflatmıştır (para biçimindeki kayma, sanayi sermayesinin dinamiğinin finans kapitalinin aşırı hareketli mantığına tabi kılınması eğilimi ve para sermayenin sanayi sermayesinin getirilerini alması eğilimi ile ilişkilidir) (Hirsch,2011: 136-146; Jessop,2005: 285-320). Sürecin çelişkili ve çatışmalı kendini tamamlamamış yapısal dönüşümü küresel çağın siyasal şiddetini arttıran önemli bir faktördür.

Küresel çağın politik sahnesinin yeni kurgulanma biçimi ile şiddet ilişkisini tartışabilmek için irdelemek gereken bir diğer unsur küresel politikadır. Küresel politika kurgusu güçlü devletlerin, uluslararası örgütlerin ve uluslararası şirketlerin kendi güçlü egemenliklerini güçsüz devletlere dayatma yoluyla uygulanan şiddet biçimi olarak tanımlanabilir.

Küresel politika güçlü bir devletin güdümünde bir çeşit küresel imparatorluk sistemi yaratılması amacı ile, uluslararası kurumların ve küresel piyasa sistemlerinin araçsallaştırılarak yeni bir güç dengesi kurgusunun yaratılması olarak görülebilir. İmparatorluk sistemi (imparatorluk kavramını Hardt ve Negri'nin terimleriyle, uygar

dünyaya hükmeden rejim mahlasında), ‘küresel’leş(tiril)en bir dünya da imparatorun hakimiyetini tekelleştirme çabasında iken; zayıf ulus devletçiklerin imparatorun buyruklarını yerine getirme mecburiyetinde ve küreselleşmenin baskısı altında varlıklarını sürdürmeye çabaladıkları bir sistem olarak tanımlanabilir. Genel olarak, güçsüz siyasi iktidarlar Evrenin Efendilerinin itaatkar hizmetçisidir (Eagleton, 2011: 226).

Küreselleşmeden kaynaklanan baskılar yalnızca ekonomik ve politik güçleri değil aynı zamanda piyasa ile devlet arasındaki ilişkiyi dönüştürürken devletin kendisinde ve politikalarında değişim olmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu politikası rejimlerinin uluslararasılaşması eğilimin üç görünümü bulunmaktadır: devletin ulusal, yerel veya bölgesel yurt içi eyleminin uluslararası bağlamı şimdilerde ülkesel sınırları aşarak genişleyen ulusötesi faktörler ve süreçler alanını içermektedir. Uluslararası bağlam, yurtiçi politikalar açısından stratejik olarak daha önemli bir hal almış durumdadır; önceden politika rejimlerinin vazgeçilmez oyuncuları yabancı kurum ve kuruluşlar, politika üretmenin, belirlemenin ve uygulamanın kaynakları konumuna gelerek rollerini genişlemiştir (Jessop, 2016: 277; 293-294).

Küreselleşme çağında siyasetin yöneldiği bir diğer alan küresel politikaların uygulanaşdır. Birçok devletin kapasitesi ve adaptasyon süreçleri yeterli olmadığı için, küresel politika, egemen tarafından şiddet yaratan bir araç olarak irdelenmeyi gerektirmektedir. Küresel politikanın alanı, ulusal ve uluslararası politika rejimlerini aşan yani küresel olarak yaratılan, kıtalararası veya bölgeler arası etkinlik ve etkileşim ağlarını kapsayan bir süreçtir (ya da süreçlerdir).

Küresel politikanın yönelimi ile küresel politika yönelimine karşı gösterilen direnişin yarattığı siyasal şiddeti, altı ana odak üzerinden tanımlamak mümkün görünmektedir: (1) Dünya üzerinde ulusal ekonomilerin, servetlerin birbirlerine bağlı olmaya başlaması neticesinde ortak kaynak ve sermaye sorunu; (2) Küresel çağda, uluslararası politika koordinasyonunun da geniş bir alanda ilerlemesi ve bundan kaynaklı bütünsellik sorunu (küresel eşit hakları teşvik eden eylem ve uluslararası standartlar birçok farklı nedenlerle, ülkelerin politika alanlarında farklı sonuçlara sebep olur); (3) Küresel yönetişimin normatif teorileri hızla gelişmektedir. Küresel dünyada, demokrasiler, pazarlar, ağlar ve hiyerarşiler arasındaki değişen etkileşimlere uyum sağlamak zorunda

olan ulus devletlerin ekonomi politik açıdan yapısal değişikliği için ihtiyacı olan açılımlar sorunu¹⁸⁷(4) Küresel birleşik politika yapıcılığına karşı refleks olarak bölgeselcililiğin gelişimi; (5) Tek kutupludan çok kutuplu yönetime geçiş ve ileri sanayi ekonomilerinin kamu politikaları için yenilikçi fikirler dayatması sorunu; (6) Modern politikaların oluşturulması, önceki dönemlere kıyasla çok daha değişken faktörler üzerinden şekillendirilmesine karşı eşitlik sorunu. Burada, resmi kurumlar, özel şirketler, medya şirketleri ve ağları, sivil toplum örgütleri, uluslararası ve bölgesel blok örgütleri, meslekler ve çıkar gruplarının yanı sıra birçok belirleyici aktör bulunmaktadır. Aktörlerin çoğulculuğu, iktidarın bir eşitliği anlamına gelmediği gibi, çağdaş etkileşimler ve yönetim teşebbüsleri asimetrik karşılıklı bağımlılık bağlamında, zenginlik, diğer maddi ve maddi olmayan kaynaklardaki büyük farklılıklar ve ülkeler arasındaki statüde yer alır. Küresel çağda, asimetrik karşılıklı bağımlılık eşit olmayan güç anlamına gelmektedir. Son yıllarda küresel yönetimde riskler ve oluşan şiddet üzerine araştırmaları geliştirmek gerektirmektedir. Küresel yönetimdeki risklerin çoğu iki taraflı veya çok taraflı işbirliğinin bölünmüş halleri ile zayıflıkların üstesinden gelme konularını içermektedir. Özellikle bu konular hükümetler arası düzenlemelerin farklı biçimlerini içermektedir: örneğin Dünya Bankası, IMF ve WTO gibi çeşitli yasallaşma seviyelerine, kullanılan araç türlerine ve paydaşlara karşı duyarlılık; artan sayıda merkez bankası gibi kamu kurumlarının diğer ülkelerdeki benzer kurumlarla bağlantılarını sürdürmek ve böylece çeşitli küresel meselelerin yönetimi için hükümet ağları ve iş aktörleri (firmalar, dernekler, uluslararası organizasyonlar, ticaret odaları vb.) gibi kendi uluslararası düzenleyici mekanizmalarını kurarak küresel sorunların yönetimi için hazırlıklı olmak, kamu kurumları, iş aktörleri ve STK'lar gibi çoklu paydaşların aracılığıyla sosyal sorunlara yeni yaklaşımlar geliştirme amacıyla işbirliği yapmak gerekmektedir (www.globalpolicyjournal.com).

Küresel politika anlayışının dayattığı servetlerin birbirine bağlanması, ulusal ekonominin çözülmesi ve kaynak sorununun yarattığı siyasal şiddet; ekonomi politik bir analiz ile tartışılmalıdır. Böyle bir analiz, siyasal egemenliğin yapısal dönüşümü ile kaybını ve siyasal şiddetin küresel ekonomideki yerini açıklayabilmek açısından

¹⁸⁷ Mevcut politika ortamında ki değişiklikler göz önünde bulundurulduğunda, konvansiyonel yerel politika yapımında bir dizi güçlü değişiklik görülmüştür (www.globalpolicyjournal.com).

önemlidir. Küresel çağda, ekonomi kaçınılmaz olarak politik bir bağlam içinde ve dahi hiyerarşik olarak siyasal egemenliğin üstünde yer almaktadır.

Bir önceki bölümde tartışılan refah kapitalizminde; ulusal piyasaları geliştirmek, ulusal bilinç oluşturmak ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak devlet politikaları arasında yer almakta idi. Bununla birlikte, fabrikaların işlevleri ve kurulacakları yerler gibi belirlenimlerde de devletler önemli roller üstlenebilmekteydiler. Küresel kapitalizmde ise, para ve iktidar taleplerinde özel çıkarların gittikçe daha büyük rol üstlenmeleri nedeniyle devletlerin bütünleştirici gücü çözülmüştür. Küresel üretimdeki köklü değişiklikler, vergi yasalarının değiştirilmesi ve sınırların ortadan kaldırılması politikaları gibi faktörler, ulusal hükümetlerin ekonomik değişimler üzerindeki kontrolünü tamamen yitirmelerine neden olmuştur. Bu durum, ABD'den başlayarak dünyanın birçok ülkesini etkisi altına almıştır. Özellikle Üçüncü Dünyada bu etkilerin yarattığı hasar daha derin görünmektedir. Küreselleşmenin baskısı altındaki uluslar, politikacıların ekonomik güvence sağlayamaması neticesinde parçalanmak riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Barnet ve Cavanagh, 1995: 268-270).

Küresel çağda, ekonomi politik sistemin adaletine karşı olan güvensizlik artmıştır. Küreselleşme ile vaat edilen refah gerçeklikte ters yönde ilerlemektedir. Geniş anlamda küreselleşme, dünyanın bir tarafındaki olayların ve kararların dünyanın başka bir tarafındaki insanları etkilemeye başlaması sürecidir. Küreselleşmenin bir diğer ifadesi ise, bir devletin üretim ve yatırımlarını başka yere taşıması çok kolay olan uluslararası şirketleri denetlemelerinin mümkün olmadığı gerçeği neticesinde, uluslararası sermaye akışını düzenlemesinin gittikçe daha güç ya da olanaksız hale geldiği ekonominin ortaya çıkmasıdır. Küreselleşmenin kurallarını emek karşısında ve kendi pazarlık güçlerini arttıracak şekilde devletlere dayatmayı başaran şirketlerin en etkili kozları politik süreçler aracılığıyla düşük vergi taleplerinin karşılanmaması durumunda, düşük vergileri olan başka ülkelere gidecekleri tehditlerini güçsüz ulus devletlere dayatırlar. Şirketlerin küresel piyasa aracılığıyla, devletlere dayattıkları gerçeklik; toplumun haklarının ihlal edilmesi pahasına kendilerini zenginleştirmeleri talebidir. Münferit olarak devletlerin iktisadi hayatı yönetme ve genel refahı sağlama kapasiteleri sınırlıdır. Keynescilik gibi milli iktisadi stratejiler artık gerçekleştirilebilir değildir. Yoğunlaşan rekabetin düşük vergiler ve düşük emek maliyeti yönünde yaptığı baskının bir sonucu

olarak küresel sistem refah devleti uygulamasında da genel bir gerileme getirmiştir (Stiglitz, 2015: 119-195; Heywood, 2014: 141). Refah devletinde siyasi egemenlik; kalkınma, genişleme ve ekonomi politik süreçlerdeki hakların korunmasına dair politikalar üretirken; küresel çağın dayattığı uluslararasılaşma ile, toplumsal yeniden üretim alanındaki çelişkilerin büyümesi yurttaşlık hakları etrafında örgütlenen refah devletini yok etmiştir (Jessop, 2005: 309-313). Çünkü devletler küresel piyasayı vatandaşlarına dayatmakla yükümlü bir rol oynamaktadırlar (Harvey, 2015: 73).

Nitekim, küreselleşme her devleti daha iyi ekonomi politik gelişmelerle ilerleteceği iddiasını taşısa dahi küreselleşme evrimine giren farklı devlet yapılanmalarında görüldüğü üzere sonuç başka bir gerçeklik yaratmıştır. Küresel çağın politik etkisizliğinin ve politik gücün yıkımının temelleri refah kapitalizminde atılmış olmakla birlikte, neoliberal devletin küresel kapitalizme tam itikadının devamı halinde artık geri döndürülemez bir süreç yaşandığını görmek mümkündür. Küresel egemenliğin şirketlerin ağına düşmesi ve ulusal devlet egemenliğinin yerle yeksan edilişi tam da bu anlayış ile olmuştur. Küresel çağda, egemen ulusal hükümetlerden daha çok, uluslararası kurumlar ve uluslararası şirketlerdir.

Piyasa fundamentalizminin savunucuları küresel kapitalizm ile siyasi istikrarsızlık arasındaki bağlantıyı piyasa lehine yorumlamakta ısrarcı davranmaktadırlar ancak Adam Smith bile bugün çağdaş izleyicilerinin aksine piyasaların sınırlarını kabul etmekte iken küreselleşme savunucuları başarısız gelişmeleri devletlerine eksikliklerine bağlama gafletini sürdürmektedirler. Bu dayatmaca, küresel piyasaların devlete yönelik baskılarının doğurduğu şiddeti göstermektedir (Stiglitz, 2002: 246). Küreselleşme neticesinde dünya üzerinde geçerli olan durum, Batı'nın küresel ekonomik sistemin ülkelerine eşi benzeri görülmemiş bir refah getireceği öykülerinin aksine, küreselleşmenin getirdiği şeyin eşi benzeri görülmemiş yoksulluk olduğudur. Çünkü, küresel politika anlayışı eşitsizlik üretiminin üstüne kurulmuş ve önüne geçilmesi mümkün olmayan biçimde şiddeti araçsallaştırma eğiliminde olan bir sistemdir. Her ne kadar küresel politikanın en önemli ilkesi haklar arasında küresel bir eşitlik teması kurgusu üzerinden betimlenmekte ise de, küresel politika esasen hakları ihlal eden birincil mekanizmalardan biridir. Küreselleşme birçok ülkedeki eşitsizliğe katkı yapmaktadır. Mikro seviyedeki her yönetimin makro seviyede küreselleşmenin

yönetilme biçimine uyum sağlama zorunluluğu, eşitsizliğin kaynağı olarak görülmelidir. Küresel dünyada haklar, basitçe ekonomideki farklı oyuncuların yetkilerini ve neye sahip olabileceklerini belirleyen bir iş tanımına dönüştürülmektedir. Yalnızca işçi hakları bazında düşünüldüğünde dahi, demokratik olmayan devletlerde haklar engellenmekte, demokratik ülkelerde ise sınırlandırılmaktadır. Bununla birlikte, sermaye sahipleri son yıllarda oldukça genişletilmiş ve ayrıcalıklı haklar talep etmektedirler; örneğin ülkelere serbestçe girip çıkma haklarının yanı sıra, yapılandıkları güçsüz ülkelerdeki insan hakları ihlallerinden kendilerini sorumlu tutabilecek (çevre hakları vb.) yasalara şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Küresel çağın kuralları neticesinde yüksek derecede eşitsizliğin olduğu devletler kendilerini devam ettiremez, insanların temel hakları ihlal edilir, yoksulların yaşam hakları ellerinden alınır, toplumlar verimli işleyemez ve ekonomileri uzun vadede sürdürülemez olur (Stiglitz, 2015: 115-121; 143-145). Küresel politika esasen hakları ihlal eden şiddet aracısı bir yönetim mekanizmasıdır.

Küresel dünyada, demokrasiler, pazarlar, ağlar ve hiyerarşiler arasındaki değişen etkileşimlere uyum sağlamak zorunda olan ulus devletlerin ekonomi politik açıdan yapısal değişikliğe adapte olma sıkıntıları siyasal şiddet doğuran bir başka unsurdur. Devletler, küresel kapitalizmin değişen güç ilişkilerinin dayattığı devletlerarası ağlar içinde 'bağlayıcılık' (*power connectors*) altında küresel piyasaya hizmet vermekle mükellef araçsallaşmış yapılara dönüşmüşlerdir (Jessop, 2015: 275). Dünya üzerindeki hiçbir tekil devlet aşırı akışkan sermayeyi zaman-mekansal olarak eşleştirmek üzere birleştirmeyi başaramaz. Dünya pazarının baskıları devletlerin kendi politikalarının uygulanmasını engellemekte olduğundan; güçsüz devletler ve halkları küresel pazarın baskısı altında fena halde zarar görmekteydi. Var olan devlet kapasitelerinin altı küresel egemenlik neticesinde oyuldukça, devlet içindeki güçler dengesi değişime uğrar, bazı devletlerin ve aygıtlarının işleyişleri aksar ve devletin etkin olduğu mekanlar savaş ağalığına, uyuşturucu derebeyliklerine, kurmay kadrolara (*nomenklatura*) ve varlığı gaspçılığa dayalı benzer etkenlere açık hale gelmeye mecbur bırakılır (Jessop, 2016: 283). Devletin egemenliğine yönelik küresel baskılar, uluslararası kurum ve sermayedarların egemenliği paylaşmasının yanı sıra, birçok gayri meşru aktörlerin gücünü arttırarak şiddete neden olmaktadır.

Küresel politika kaynaklı siyasal şiddeti yaratan bir diğer sorun sınıflar arası çatışmanın değişimidir. Smith, piyasa ilişkilerini ulusal ekonomik mekanlar içinde tanımlamakta idi. Bu nedenle, toplumsal sınıfların konumlanması ve sınıflar arası çatışmalar dahi devlet içinde, devletin politikaları üzerinde etki gösterme mücadeleleri ile sınırlandırılmıştır. Bir başka ifade biçimi ile, devlet sınıf çelişkilerinin de hem bağlamını hem nesnesini belirleyen bir güç olarak tanımlanmakta idi (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 15). Ancak, küresel ekonomi politik dönüşümün neticesinde, sermaye ulusal pazarlar ve tekil devlet düzleminde kurumsallaşmış sınıf uzmanlaşmaları değişime uğramıştır. Çünkü genişletilmiş eylem alanlarına ve politik güce sahip olmaya başlayan uluslararası şirketler; özelleştirme, üretimin uluslararasılaşması neticesinde üretim alanları rekabetinin hızlanması, sermaye ve finans piyasalarının kuralsızlaştırılması gibi nedenlerle güçlü politik aktörler olarak devletlerin karşısında durmaya başlamıştır. Devletler ve yerel yönetimler için öncelikli olan, hareketli hale gelen sermayeye uygun değerlendirme koşullarının sağlanması olmuştur. Devletin ekonomik ve sosyo-politik alanda müdahale olanakları daralmış, eskiden görece kapalı olan ulusal ekonomiler artan uluslararası ekonomik güçlerin boyunduruğuna girmiş ve toplumsal parçalanmalar artmıştır. Küresel politik yapılanmanın temelinde devlet dolayımında kurumsallaşmış olan sınıf ilişkilerinin yeniden örgütlenmesi için toplumsal sınıf dengelerinin sermaye lehine yapısal dönüşüme uğratılması hedeflenmiştir. Böylelikle, yeni bir rasyonelleşme atılımının hakim kılınması ve sermayeye ek yatırım alanlarının açılması mümkün kılınmış, üretimin uluslararasılaşması ve sınırlar ötesi şirket ağlarının meydana gelmesi hızlandırılmıştır (Hirsch, 2011: 147-148).

Bunun nedeni, rekabet içindeki devletlerarası sistem ve sermayenin uluslararasılaşma sürecinin, ulusal devlet şeklinde örgütlenmiş kapitalist ekonomilerin rekabeti ve devletin tüm sınıflardan talep edebileceği rasyonelizasyon gereksinimlerini doğurmasıdır. Bu durum, üretim sahasının rekabet kabiliyetini garantiye almak için devletin şirketlere teknoloji geliştirme önlemleri sunması ve ücretlilere rasyonelizasyon sonuçlarına katlanmaları yönünde baskı yapmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, devletin kendisi de kapitalist rekabet ilişkilerinin bünyesel bir parçasıdır ve uluslararası düzlemde devletler sistemi biçiminde yeniden üretilir. Tek tek devletler aynı zamanda dışarıya karşı hem karşıt, hem de ortak sınıf çıkarlarını dile getiren mercilerdir. Devlet dış ilişkilerde küresel burjuvazi ve işçi sınıfının bölümlerini temsil etmektedir. Bu

durum ise, devlet aygıtının içinde yalnızca iç değil uluslararası sosyal güç dengeleri ve çatışmaların da ifade edildiği anlamına gelir. Devlet sınıf ilişkileri ve güç dengelerinden oluşan uluslararası bir ağın kurumsal maddeleşmesi anlamına gelmektedir (Poulantzas, 2002 ve Barker, 1991'den akt. Hirsch, 2011: 65). Devlet iktidarı için var olan sınıf mücadelesi, hem egemenlik sorunu getirmekte hem de devlet egemenliğinin ekonomik aktörlerin güdümüne girmesi neticesinde kurumsallıktan çıkarak özneleşmesi sorununu da birlikte getirmektedir. Egemenliğin uluslararası şirketler ve uluslararası ekonomik kurumların arasında mücadele ile parçalandığı devlet yapısı içerisinde değişen sınıf mücadelelerinin bastırılması için egemen siyasal şiddetini arttırmaktadır.

Neoliberal devletin egemenliği bağlamında devlet şiddeti yaratan bir başka durum, servet sahiplerinin siyasal erklik talebi ile devlet iktidarı içerisindeki sınıf mücadelesi içerikli sorunlardır. Küreselleşme ile rejimlerin devlet sınırları ve egemenlik mücadeleleri içerisinde sınıf mücadelelerinin sona erdiğine ilişkin açıklamaları, analitik içerikten yoksun ideolojik açıklamalardır. Kapitalist ekonominin her çeşidinde sınıf mücadelesi, hem yurtiçinde hem de devletlerarası düzende sürekli olarak yeniden üretilir.¹⁸⁸ Küresel çağda ekonomik mücadelenin kahramanları dünya ekonomisinde üretilen zenginlikten olabildiğince büyük bir pay kapmak için birbirleriyle rekabet ederken, servet devlet iktidarı yardımıyla daha kolay biriktirilebilir olduğundan, politik mücadele ister istemez seçkinler arasında süren ekonomik mücadeleden etkilenmektedir. Burjuvazi ve siyasal seçkinler arasındaki mücadeleler, devlet iktidarı ya da politik hakimiyet uğruna olan mücadele biçimidir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 65-67). Bu mücadelenin kahramanları (günümüzde uluslararası şirketleri buraya katabiliriz), halihazırda var olan ya da yeni yaratılmakta olan devlet aygıtlarının hakim tepelerini ele geçirme amacındalardır.

Küresel çağda, rekabetin birinci nesnesi ise, servet ya da devlet iktidarındır. Bir kez denetim ya da hakimiyet gücüne sahip olunca, parlamentolar, partiler, devlet bürokrasileri vb. içinde ya da dışında birbirleriyle çekişirler. Devlet aygıtının denetimi, devletlerarası sistemde egemenlik ve devletin uyrukları üzerindeki otorite ile illiyet bağı

¹⁸⁸ Sınıf mücadelesinin varlığından söz edebilmek için üç koşulun var olması gerekir. Birincisi, ortada tanınabilir bir kolektif ya da genelleşmiş protesto modeli olmalıdır. İkincisi, bu protestonun amaçları ve biçimleri öyledir ki, mücadelenin nedenleri protestoya katılanların sınıfsal durumunda yani üretim araçlarıyla verili ilişkilerinde bulunabilir. Üçüncüsü, bu mücadele üretim araçlarıyla farklı ilişkileri olan gruplar arasındaki bir karşı konumlanıştan türer ya da bunu yaratır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 65-67).

bulunan politik ve ekonomik sınıf mücadelesi çatışmaları siyasal şiddet doğurmaktadır. Ekonomik seçkinler politik hakimiyetin desteğine mecburlardır; öte yandan siyasal seçkinler ekonomik seçkinlerin sahip oldukları ekonomik hakimiyetin desteği olmadan, devlet iktidarı için verdikleri mücadelede sonuca ulaşamazlar. Politik hakimiyet tipik olarak ‘bölgesel’ (verili bir toprak parçasıyla sınırlı olması anlamında) iken, ekonomik hakimiyetin ‘bölge-ötesi’ (sınırlı bir toprak parçasının ötesinde de işlev görmesi anlamında) olması gerçeği söz konusudur. Bu iki hakimiyet türü arasındaki farklılık bir derece farkıdır. Ancak bu yeterince gerçek bir farklılıktır; ekonomik seçkinlerin devlet yetki alanlarından herhangi birisine sürekli ve tam olarak uymaktansa bu alanların içinde ve dışında hareket edebilmeleri konusunda sürekli bir mücadeleye yol açmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik hakimiyet peşindeki aktörlerin kendi içindeki rekabetleri, üretim araçlarıyla ya da meşru şiddet araçlarıyla benzer ilişkilere sahip grupları ve bireyleri karşı karşıya getiren tipik bir yatay çatışma türüdür (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 62-67).

Yöneticiler, halka ne istediklerini sorarak yönetmemektedirler. 21. yy’da alınması gerekecek pek çok siyasal karar halkın isteklerine uygun olmamaktadır (Hobsbawmn, 2014:785). Şiddet, herkesi kapsayan stratejilere, ideolojilere veya politik organizasyonlara entegre edilebilmektedir. Yönetim sahibi veya muhalifler tarafından politik programlarında ve örgütsel desteklerinde düşünce özgürlüğüne gereken önemi vermemeleri kolektif şiddeti üretmektedir (Sederberg, 1989: 30).

20. yy’da. Bir zamanların ‘totaliterizm’ olarak anıldığı şey, bir kavram olarak artık popülizm anlamına geliyordu çünkü kendi adına yönetenler hakkında ne düşündüğü hiç önemli olmayan bir halkın yöneticilerin uygun gördükleri biçimde düşünmesini sağlamak için zahmete katlanmaya gerek görmemişlerdir (Hobsbawmn, 2014: 784). Yöneticiler, halka ne istediklerini sorarak yönetmemektedirler.

Küresel politika sisteminde, sermaye sahipleri iktidara gelecek hükümetleri de çıkarları doğrultusunda belirlemektedir. İktisatçı Ferguson’un ‘politikaların teorisi’ adlı çalışmasında değindiği üzere; seçimler yatırımcı gruplar tarafından belirlenecek ve politikalar yatırımcı gruplar tarafından dizaynedilerek gelecekte onların çıkarlarına hizmet edecek kişiler seçilmesinin sağlanması suretiyle devlet kontrol edilmektedir

(Chomsky, 2015: 204). Çünkü işçi hareketleri gerilemesi, sivil toplum ve derneklerin politik etki yaratma gücünün azalması neticesinde siyasal kampanyalarının önemi ve masrafları artmıştır. Önceki çağlara göre politikadan ilgilerini çeken vatandaşın siyasal platformlarda boş bıraktığı tüm alanlar şirketler tarafından ele geçirilmiştir. Seçim kampanyalarında, büyük şirketlerin ve onların büyük hissedarları tarafından yapılan bağışlar seçim süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Şirketler doğaları gereği demokratik örgütler gibi işlemediği için, demokratik süreçlerin kendisi paranın esiri olmuştur. Sonuç ise, şirketlerin harcadıkları paralar karşılığında çıkarları için yasaları ve politikaları etkileme gücü olmuştur. Yasa koyucular böylelikle çıkar gruplarına hizmet etmeye başlamışlardır. Şirketlerin vergi yükünden kurtulmaları ve şirketle tanınan ayrıcalıklı yüklü krediler yoluyla, şirketler tarafından işsiz kalan bireylerin omuzlarına yüklenerek bir başka siyasal şiddet türü üretilir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 271). Kayırmacılık adı verilebilecek politik olarak dolayımlanmış kaynakların tatminkar dağılımı karşılığında verilecek politik destek mübadelesine dayanan, himaye elden teba ile derecesi daha yüksek patronlar arasında hiyerarşik bir ilişkiyi içeren, seçkinler tarafından idare edilen kadro partileri, patronaj partileri veya klasik partilerin aracılığı ile yürütülen bir siyaset türü meydana gelmiştir. Kayırmacılık ve çoğulculuk bir arada yürütülmeye çalışıldığında günümüzde, ekonomik ve korporatif çıkarların tek taraflı yeniden üretimini tesis ederek ilerleyememe durumuna ve açmaza girilmesine neden olan hükümetler kurulmasına neden olmaktadır (Jessop, 2016: 97).

Devletlerin özerkliği sorununu bu noktada da tartışmak gerekmektedir. Partiler ayrıca bürokrasinin; mahkeme, kamu teşebbüsü, devlete ait iletişim araçları, üniversiteler ve vakıfları kendi nüfuzları altına aldıkları ve bu mevkileri kendi amaçları için kullanmaları devletin kurumsal mimarisinin parti devletine dönüşmesi tehlikesini içeren siyasal şiddetin örtük biçimlerinden biri olarak küresel çağın gerçekliğidir. Partiler devletim toplumsal temellerinin korunmasında ideolojik bir rolü olması gerekirken, küresel çağda partiler kayırmacılık ve patronaj ilişkilerindeki rolleri nedeniyle yolsuzluklara dahil olmaktadır. Bununla birlikte yönetici partilerin çıkarlarının gözetilmesi ve burjuva düzenin normalleştirilmesi, muhaliflerin ötekileştirilmesine ve meşruiyetin sorgulanmasına neden olan çok önemli bir problemidir. Gramsci, yönetici partilerin çıkarlarının gözetildiği ve muhaliflerin ötekileştirilmesi çabalarının metaforik olarak, muhaliflerin liderlerinin ve aydınlarının burjuvaziye ve burjuva partilerine

iltihak ettirme yoluyla boyunlarını vurmak olarak tanımlamaktadır. Daha hafif biçimlerde bu kırımın görünüşleri, kitle iletişim araçları yoluyla muhalifleri çelişmenin dışında tutma, asker-polis gücü marifetiyle tutuklama, sürgüne gönderme gibi şiddet türleridir (Jessop, 2016: 117).

Politik sınıflar, düşüncelerini ifade etme yetkesi verilen entelijensiya, ülkeyi yöneten elitler, ulusal güvenlik sisteminin askeri ve bürokrat bileşenleri tarafından paylaşılarak, isteklerin elde edilmesinin yönteminin şiddet kullanma olarak ahlaki bir görev gibi yansıtıldığı bir sistem yaratılmıştır (Chomsky, 2001: 32). Politikacıların, partilerinin ve kişisel çıkarları için Hobbes'un hayal ettiği hak koruyan devletin bireylerin haklarını şirketlerin çıkarları için ihlal etmeye dönüştüğü böylelikle açıklanabilir.

Politikacılar seçmenlerine işitme istemedikleri şeyleri söylemekten korktukça, politika giderek bir bahane bulma sanatı haline geldi. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, açıkça dile getirilemeyen eylemler 'ulusal güvenlik'in demir perdesi ardında artık o kadar kolayca gizlenemiyordu. Bu bahane bulma stratejisi neredeyse kesinlikle, zemin kazanmaya devam edecekti. Demokratik ülkelerde bile karar alan kurumlar seçmen denetiminden daha fazla uzaklaşacaklardı. Yüzyılın sonunda, çok sayıda yurttaş, devlet işlerini sadece birbirinin konuşmalarını dinleyip yazılarını okuyan 'siyaset sınıfı'na, profesyonel politikacılardan, gazetecilerden, lobicilerden ve meslekleri sosyolojik araştırmalarda en alt güvenilirlik düzeyinde yer alan diğerlerinden oluşan özel bir çıkar grubuna bırakarak siyasetten çekilmekte idiler. Pek çok insan için süreç önemsizleşmiştir (Hobsbawmn, 2014: 782). Politikacıların partilerinin ve kendilerinin çıkarları için, Hobbes'un hayal ettiği hak koruma formundan devletin nasıl bireylerin haklarını şirketlerin çıkarları için ihlal ettikleri böylelikle açıklanabilir. Küresel çağın siyasal şiddet görünüşlerinden en önemlisi şirket ile halk çıkarları arasında devlet tarafından halkın aleyhine yapılmış tarafgirlikten kaynaklanmaktadır.

Dünya ekonomisi bütünleşmekte iken, politik çözülme süreci önüne geçilmez bir biçimde hızlanmıştır. Küresel çağda, dünya çapında hiçbir politik kimlik içinde bulunduğumuz yüzyılın son yıllarının getirdiği politik tehditlerle, teknolojik ve ekonomik değişikliklerle baş edememektedir. Şirketler devletlerin mali destekçileri (sponsoru) olmaktadır ve çıkarları için yaptıkları eylemler neticesinde oluşan sosyal yıkıntılara dair sorumluluk üstlenmemektedirler. Halka karşı sorumluluk ve etkin kamu

politikası, hükümetlerin halka karşı görevi olmalıdır. Bu görevler başkanların, bürokratların veya senatörlerin görevidir ancak günümüzde şirketler ulusal ve uluslararası düzeylerde politik kurumların sınırlarını aştıkları için ulusal liderlerin ekonomik konular üzerinde denetimlerini yitirmişlerdir. Dünya küresel çağda daha önceki çağlarda eşi görülmemiş biçimde bir yetki bunalımıyla karşı karşıyadır. Sonuç olarak, küreselleşme çağının gereklerine uygun olarak küresel düzeyde bir politik vizyona gereksinme varken, ulusal liderler etkin bir çaba için ufak düzenlemeler yapmak için dahi isteksiz gözükme telerdir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 329-331).

Uluslararası ekonomik aktörler hakimiyetinin varlığı ulus içerisindeki iktidarın devrini göstermektedir. Bu devir, Hobbes'a göre her tek bireyin devlete rıza ile verdiği hakların artık uluslararası yüksek sermayeli şirket sahibinin ve ABD'nin güdümünde ilerleyen küresel piyasanın bizzat eline geçmesi anlamını taşımaktadır. Böylelikle gelişmekte olan devletlerin vatandaşlarının hakları, dünyanın bir diğer ucundaki uluslararası yüksek sermaye sahibi bir şirket tarafından belirlenmektedir. Küresel çağda toplumdaki bireylerin refaha kavuşmak için ya da haklarını talep edebilmek için karşılarında mücadele verebilecekleri bir devlet kurumu bulunmamaktadır. Politik muhatap artık tek tek vatandaşların ulaşamadıkları uluslararası kurumlar ya da uluslararası şirketlerdir. Devletin değişen küresel siyasete karşı kendi egemenliğini uluslararası şirketlere ve uluslararası kurumlara bırakmış olması siyasal şiddetin en trajik biçimidir. Küresel siyasal şiddet kamusal olan devletin kamusalıktan uzaklaşıp şirket yönetimi biçimine dönüşmesinin yarattığı şiddet olarak tarif edilebilir. Yüzyıllar önce hak emanet edilen devlet ütopyası yerini, emanet edilen hakların şirketlere satılmış olduğu bir fenomene dönüşmüştür.

Küresel piyasanın devletler aracılığı ile oluşan çatışmaları ve vatandaşlara dayattıkları piyasayı toplumsal ortak çıkara çevirme hali, devletin egemenliği aracılığı ile uyguladığı şiddetin görünümlerinden biridir. Bunu açmak gerekirse, dünya piyasalarındaki rekabet baskısı devletler üzerinden iç politikaların örtük ve açık şiddet biçiminde görünümüne neden olan baskılar yapmaları gerçeğini doğurmaktadır.

Küresel politika bütünleşmeyi dayatmakta iken karşı devrim olarak bölgeselcilik geliştirmektedir. Bu çatışma siyasal şiddet doğurmaktadır. Küresel politika anlayışı neticesinde her ne kadar ulusal devlet siyasal egemenliğini korumaya çalışsa da,

iktidarını kendi içinde uygulama kapasitesi dahi uluslararasılaşmış üretim sistemlerine geçiş ve küresel çevreden kaynaklanan risklerin meydana okuyuşunda zayıflamaktadır. Küresel çağda devlet egemenliklerinin bazıları uluslararası kuruluşlara devredilmekte, bazıları ulusal devlet içinde yeniden yapılandırılmış yerel veya bölgesel seviyedeki yönetişimin üstüne bırakılmakta, diğerleri ise, yerel ve bölgesel düzeyde ortaya çıkan merkezi devletleri pas geçip birkaç ulustaki yerel alanları veya bölgeyi birbirine bağlayan yatay iktidar şebekeleri tarafından gasp edilmektedir (Jessop, 2005: 316). Küreselleşmenin son yıllarda hızlanması neticesinde oluşan sorun, küresellikle ilgili risklerin ve farklı kaynak problemlerinin artması sorunudur.

Diğer taraftan küresel çağda, bir yanda işletmeler arası sistem devletlerarası sisteme bağlanmıştır bu nedenler devletler ötesi birikim sürecine niteliğini veren çok katmanlı örgütsel biçimlerin karmaşık ilişkisel yapıları bulunmaktadır. Devlet ötesi şebekelerin katmanlı kesişimleri ve genişleyen ilişki hatları kullanıldıkça; sermaye döngüsünü yönlendiren karmaşık ilişkiler, dünya çapında yaratılan ilişkisel mekanın türü, iletişim araçlarının bütünüyle elektronikleşmesi, yerel hareketlerin eşit ölçüde merkezi harekete¹⁸⁹ dönüşmesi neticesinde gelişen ağlar bir tür açık toplumsal yapıyı oluşturmuştur. Bir bütün olarak modern dünya sistemi hareketleri ya da direniş alanı bakımından dünya ölçeğinde, kapsamları bakımından ise devlet ötesi bir duruma geçmiştir. Devletlere karşı tepkiler ya da sistem karşı hareketleri küresel olarak da adlandırılan mücadele içinde birbirine bağlanmış yerelliklerden oluşmaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 127-128).

İleri sanayi ülkelerin devletlerin ekonomileri için yenilikçi ekonomik politikalar dayatması küresel siyasal şiddetin bir başka biçimini üretir. Genel olarak küresel ekonominin ulus devletler üzerinde yarattığı baskıyı ortaya koyabilmek için, Batı'nın yarattığı küreselleşme sürecinin dünyanın diğer bölgelerini etkileme biçimlerini de ortaya koymak gerekmektedir. 1990'ların temel politik olgusu dikkate alınmadığı müddetçe, küresel egemenlik olarak tasvir ettiğimiz olgunun anlaşılması mümkün olamayacaktır. 90'ların temel politik olgusu sosyalizmin yalnızca siyasal egemenliğe sahip bir ideoloji olarak değil aynı zamanda insanların zihinlerini piyasa ekonomisine

¹⁸⁹ Her bir 'yerel', bir 'merkez'le olduğu kadar eşzamanlı olarak diğer 'yereller' ile de iletişim kurabilir ve çoğu kez kurmaktadır. Bu tür bir ilişki ağı içinde, örgütleyici bir merkez altyapısal olarak bir primusinter pares (eşitler arasında birinci) durumuna gelmektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004:127-128).

alternatif bir yönelim olarak, yönlendirme gücüne sahip sosyalizm fikrinin çökmesidir. Reel sosyalist rejimlerin çöküşü ile birlikte kapitalizmin politik ve ideolojik egemenliğinin lehine bir tablo oluşmuştur (Krugman, 2015: 2-5). Küreselleşmenin hızlanan yükselişi ile kapitalizmin vahşet çağı ekseninde gelişen siyasal egemenlik kaybının ve devletlerin küresel ekonominin baskısı altına kalmaya başlaması bu biçimde başlamıştır denilebilir.

Küresel politik düzende, küresel piyasaların devletler üzerindeki baskısı kadar imparator ABD'nin ve ulus devlet birliğini korumakta olan birkaç ekonomisi güçlü devletin ekonomi politik dayatmaları çevre açısından önem taşımaktadır, çünkü çevre ülkelerinin ekonomik olarak güçlü bölgesel oluşumları bulunmamaktadır. ABD'nin küreselleşme politikaları iktisadi açıdan güçsüz devletlerin ekonomik ve politik yapılanmalarını baskı altına alan ve güçlü devletlerin yaptırımları karşısında çaresizliklerine neden olan önemli etkenlerdir. Harvey'in değindiği gibi, küresel piyasada sermayenin sektörler, bölgeler ve ülkeler arasında serbest hareket edebilmesi nedeniyle serbest hareketin önünü kesen ulusal hukuki engeller veya bölgesel denetimler ortadan kaldırılmaktadır. Güçsüz devletler, mal ve sermaye hareketleri üzerindeki egemenliğini gönül rızası ile küresel piyasaya devretmiştir (Harvey, 2015: 74).

Neoliberal küresel politikanın yapılanmasında; resmi kurumlar, özel şirketler, medya şirketleri ve ağları, sivil toplum örgütleri, uluslararası ve bölgesel blok örgütleri, meslekler ve çıkar gruplarının yanı sıra birçok belirleyici aktör bulunması siyasal şiddet yaratmaktadır. Küreselleşme ile demokratik cemiyetlerin kendi üzerinde nüfuz edebilme aracı olan kamusal yürütmenin işleyiş biçimi değişmiştir ve kamu sektörü ile özel sektör arasındaki oran gayri safi milli hasıla içinde devlet harcamalarına ayrılan paya göre oldukça farklılık arz etmektedir; bir bakıma devlet ile toplum işlevleri bakımından birbirinden ayrılmışlar gibi gözükmemektedir. Düzenleme işlevlerinde devletin gücünde bir azalma görülürken (bu işleri önceden devlet toplumu makro ekonomik tedbirlerle idare edebilmek ve yeniden dağıtım –piyasa ekonomisi şartlarında oluşan gelir dağılımı bozukluklarının mali politikalarla tashih edilmesi- gagesi ile üstlenmiştir); rekabet şartlarının ya da mülkiyet haklarının korunması konusunda devlet gücünde azalma görülmemektedir (Habermas, 2002: 86-87). Bu nedenle, ulus devletlerin birçoğu

uluslararası ekonomik kuruluşların yardımına muhtaç bırakılarak ulusal politikaların güçlü devletler kontrolüne alındığı bir sistem yaratılmıştır.

Küresel politikanın bir diğer devlet egemenliğine ilişkin sorunu; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası ve ulus üstü yapıların artan öneminin neticesinde gittikçe daha fazla sayıdaki (para politikası, tarım ve balıkçılık politikası, savunma ve dışişleri gibi) kararın üye ulus devletlerin kendi siyasi egemenlikleri tarafından değil, uluslararası kurumlar tarafından alınmaya başlamasıdır (Heywood, 2014: 141). Çünkü, küresel kapitalist sistemin değişik ve farklı gelişen ekonomik sosyal alanlar ve rekabet içindeki devletlerin varlığı tarafından şekillendirilmesi nedeniyle, tekil devlet tipindeki uyum içerisinde var olacak düzenleme sisteminin uluslararası düzlemde oluşması zorluklar içermektedir. Ancak küresel kapitalizm, uluslararası meta, işgücü, para ve sermaye dolaşımının istikrarını sağlamak gerektiği için dünya ölçeğindeki birikim sürecinin kendine ait devletlerarası ve devletler üstü düzenleyici mekanizmalara ihtiyacı vardır. Sınıf ilişkilerinin düzenlenmesi ulus devlet çerçevesine bağlı olduğundan ve küresel birikim süreçleri devletlerarası çatışmalara yol açtığı için, uluslararası düzenleme sistemi ulusal devlet düzleminde olduğundan daha fazla parçaya ayrılmak zorundadır. Ulusal birikim ve düzenleme sürecinin ayakta kalma yeteneği böylece kendisini dinamitleyen uluslararası bir düzenleme ilişkisinin varlığına bağımlı kalmaktadır. Birikim sürecinin küresel ölçekte politik ve kurumsal açıdan düzenlemesi gereği ile, uluslararası düzenleme sistemi ulusal sistemlerden farklı ve birbirleriyle gevşek bağlara sahip bir dizi kurum ve örgütten oluşmaktadır: merkez bankaları, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü veya Dünya Bankası gibi kurumlar, OPEC, OECD, G7 veya G10 gibi az veya çok gevşek devletler üstü kurumlar, uluslararası girişimler, birlikler, sendikalar, partiler vs. (Hirsch, 2011: 112-113).

Başlangıçta bu görevi üstlenen uluslararası kurumların yanına küresel çağda, uluslararası şirketler eklenmiştir. Sınırları ortadan kaldırma iddiası taşıyan (ama gerçekleşmeyen) küreselleşme ile birlikte mevcut kurumların yanı sıra sınırlar arasında çalışacak Dünya Bankası ve IMF gibi yeni kurumlar yaratılmış olduğu bir önceki bölüm olan refah kapitalizmi bölümünde ortaya konulmuştu. Bu kuruluşlar politik kuruluşlardır. Siyasal egemenliğin ekonomik kuruluşlar üstünden sağlandığı küresel

egemenlik anlayışında, IMF ve Dünya Bankası kuruluşlarının refah kapitalizmi çağından küresel çağa geçişte değişen rollerinin detaylı irdelenmesi gerekmektedir. Refah kapitalizminde, devlet IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşların hakimiyetine girmiştir. Küresel çağda ise, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası bağımsız gözüken kuruluşlar dahi uluslararası büyük şirketlerin egemenliği altına girmiştir.

Güçlü devletler, sermaye yönetimi isteği ile neoemperyal tutumlarında, IMF, BM ve NATO'yu ihlal araçları haline dönüştürmektedirler. Dünyanın siyasal sorunları tamamen ekonomi kökenli olmaya başlamıştır. Ekonomik krizin yolunu kesmek kamu otoritesinin restorasyonuna bağlıdır. Bu durum, kararları alan yetkililerin (ulusötesi, ulusal, alt ulusal ve küresel, tek tek ya da bileşik halde) niteliği ve alanı sorunu ile haklarında karar aldıkları insanlarla ilişkilerinin ne olacağı sorunu yaratmıştır. Ulusötesi karar almada, en güçlüleri de kapsayan en zengin ülkeler oligarşisinin ortak kaynaklarını temsil eden büyük uluslararası kredi ajanslarının küresel yöneticileri aracılığıyla süreç işlemektedir. Sorun 1970'lerden beri, siyasal olarak ABD'nin desteklediği Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun sistemli biçimde, serbest piyasa ortodoksisinden, özel girişim ve küresel serbest ticaretten yana işleyen bir siyaset izlemesidir. Küresel karar oluşturma taşıdığı potansiyeli gerçekleştirmek için bu türden siyasetlerin değiştirilmesi gerekmektedir. İkinci sorun ise, yönetim sorunlarıyla ilgilidir. Hükümetin 'halkın' ya da 'halk için' olması gerekliliğine karşın siyasetin halkın seçtiği iktidar tarafından yürütülemediği açıktır (Hobsbawmn, 2014: 779).

Merkezi şiddet aygıtı olarak yalnızca modern devlet değil ulus devlet yapılanmasının öğeleri de belli ölçüde kapitalizmin önkoşulu ve meydana gelişinin temelidir. Tarihsel bir bakış açısı iktidar mücadelesi ilişkisinden modern kapitalist devletin oluştuğunu açığa çıkarmıştır. Küresel çağda, çok sayıda devletin var olmasının kapitalizmin bir yapısal özelliği mi olduğu, yoksa tesadüfen mi meydana geldiği sorusu günümüz devlet teorisi tartışmalarının önemli bir sorunudur. Küreselleşme sürecinde tekil devletler sisteminin yerine bir tür küresel devletin geçip geçemeyeceği konusu tartışılmaktadır. Uluslararası örgütlerin öneminin artışı gibi devletlerin uluslararasılaşması şeklinde tanımlanabilecek bir gelişme güç kazanmıştır. Küresel kapitalizmin politik yapısının başından beri çeşitli ulus devlet tarafından belirlendiği öncelikle gözle görülür

bir gerçektir. Bununla birlikte, devletlerarası çekişme veya devlet blokları arası rekabet tüm uluslararasılaşma eğilimlerine rağmen politikanın eskiden olduğu gibi karakteristik özelliğidir. Devletin özgünleşmesi ‘devlet fetişinin’ belirleyici temelini, devlet kavramının içinde toplumsal eşitsizlik, sömürü ve iktidar ilişkilerinin ötesinde yer alan bir genel iradenin cisimleşmesi şeklinde belirlenen algı oluşturmaktadır. Bu noktada belirleyici olan, tek tek devletlerin kendilerini, kendi içindeki kurumsallaşmış sınıf ilişkileri ve uzlaşmalarıyla birlikte diğer devletlere karşı sınırlandırmasının bir önkoşul olduğu gerçeğidir. Küresel bir devlette ise bu mümkün olamayacaktır, devlet fetiş etkinliği kazanamayacak ve böylece mevcut dengelerin belirlendiği yapay meşruluk iddiası devre dışı kalacaktır. Sınıf mücadeleleri ve rekabetin dinamiği, politik iktidar aygıtını çok parçalı bir görünümde kalmasını zorunlu kılmaktadır (Hirsch, 2011: 61-63).

Oluşan uluslararası kurum bürokrasisi, küresel ekonomi piyasasının yarattığı diplomasi türü olarak nitelenebilir. Esasen bu sistemin yaratımı ya da başlangıç aşaması, dünya ekonomisinin ilk dönemlerindeki uluslararası hukukun ve devlet kurucu ideolojilerinin doğuşu zamanlarına denk gelmektedir. Yeni oluşan devletler kendilerini hiyerarşik eşitsiz bir güç ağı içinde bulmuşlardır. Güçlü devletler için küresel politik sistemde güçsüz ulus devletlerinin, üretim unsurlarının kendi sınırları üstünden akışına ve kendi üretim süreçlerinin çevreselleşmesine müdahale edemeyecek kadar zayıf olmaları gerekli idi. Bu devletlerin hem ayakta kalabilmelerinin gerekliliği hem de güçlü devletlere başkaldıramayacak düzeyde politik yapılarının bir yandan zayıflatılması gereğini uluslararası kurumlar karşılamaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 30).

ABD hegemonyası ile birlikte dünya ekonomisinin yeniden ve tekrar yeniden yapılanması; dünya ölçeğinde örgütleyici bir süreç olarak ulus birliğinin ve toplumsal gruplaşmaların birleşmesini engelleme yönünde çalışan, kuşatıcı ve karşı süreçlerin içinde hareket edebileceği mekanları yok etmekte olan bir küreselleşme sürecidir. Dünya işgücünün oluşumunun temeli (ya da Lenin’in kullandığı anlamda üretimin dolayısıyla da dünya proletaryasının toplumsallaşmasının temeli) kuşkusuz, uluslararası şirketlerin ve devletlerarası kuruluşların işlemleriyle bütünleşmiş düzenlemeler yoluyla hızla büyümekte olan bir teknik iş bölümüdür. Ancak, terimin yansıttığı gibi hiç de merkezi olarak uluslararası değildir. Uluslararası sistem emek süreçlerinin uluslararası

firmalar içinde bütünleşmelerinin ve birikimin bu dünya ölçeğindeki teknik işbölümünün yarattığı güçlü devletlerin çıkarlarına yönelik paralel yapılanmanın zemini yaratmak yolu ile merkezi olarak dünya ölçeğindedir. Bununla birlikte, artan hükümet borçlarının ilişkisel ağına bakıldığında küresel egemenlik sistemi, bu borç ilişkilerinin tümüyle sermayeyi mi, yoksa daha çok üretken olmayan işlemler karşılığında gerçekleşen artıdan yapılan kesintileri mi ilgilendirdiği muamması üzerinden ilerlemektedir. Bu ilişkiler küresel çağın borçlu alacaklı ana hatlarını oluşturmaktadırlar. Uluslararası kurumlar güçlü az devletin egemenliğini güçlendirecek nitelikte, devletlerarası sistem kanalıyla giderek daha çok borçlu ve daha az alacaklı gruplaşmaları arasında bağlantılar oluşturmuştur. Bu bağlantılar çok büyük önem arz etmektedir. Resmi olarak borçlu ve alacaklı devletlerin yaratılması onların devlet olarak varoluş koşulu gibi görünmeye başlamıştır. Resmi olarak borçlu olarak sınıflandırılmış devletlerin ise, devlet olarak kredi alabilirlikleri ve dolayısı ile günümüz dünyasında bizzat kendi olarak devlet olma niteliklerini yitirme korkusu ile, kendi sınırları içinde emeğin sermayeye olan maliyetini düşürerek kendi ihraç mallarının maliyetini düşürmeyi gerektirmiştir. Borçlu devletlerin kemer sıkma politikalarına karşı vatandaşlar yaygın gösteriler düzenlemektedir ancak zorunlu emek, görelî artı değer ve geçim düzeyleri ya da normatif olarak refah standartlarını sınırlayan uygulamaların çözümlenmesi var olan küresel kapitalizmde kolay gözükmemektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 72-74). IMF'nin özelleştirmelerin hızlı yapılmasını talep etmesi neticesinde yasal düzenlemeler yapılmadan yozlaşmış bir özelleştirme (çoğunlukla) dev yabancı şirketlerin tekeline geçer ancak bedeli; özerkliğini kaybeden ve yabancı dev şirketlere bağımlı kalan ulusal devlet egemenliği, piyasada yarışma ihtimali kalmayan küçük sermayeler, özel şirketin yüksek fiyat politikalarına maruz kalan tüketiciler maliyet düşürülmesi için işsiz bırakılan işçiler ödemektedir.

Uluslararası ekonomik kuruluşların yanı sıra uluslararası ekonomik sözleşmelerinde küresel siyasal egemenlik üzerinde hakimiyeti küresel çağın gerçekleri arasındadır. Genel Gümrük ve Ticaret Antlaşması ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması serbest ticareti güçlendirme gâilesi ile siyasal egemenlikler üzerinde dengeleri değiştirmektedir. Bilhassa, 1990'larda bu antlaşmalara yönelik eleştiriler artmıştır. Eleştirilerin bir boyutu; ticaretin malların çeşit ve kalitesini arttırıp maliyet düşürmekte iken kuralların tanınmaması neticesinde küçük işletmelerin, çiftçilerin, işçilerin ve çevre

koruma yasalarının ezip geçileceği realitesidir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 277). Piyasalar serbest bırakıldıklarında aşırı hava ve su kirliliğine neden olacaklardır, toksin madde açığa çıkaran dev üretim kompleksleri atıkların ortadan kaldırılması için gerekli özeni göstermeyecektir. Kamusal hakları direk olarak ilgilendiren bu tür ortak kaygılar için ulus devlet müdahaleleri gerekmektedir(Stiglitz, 2004: 284). Eleştirilerin diğer boyutu ise; Brüksel, Cenevre, Roma ve Washington'da seçimle işbaşına gelmemiş bürokratların uluslar üstü kural koyucular haline gelmiş olmalarıdır. Avrupa Komisyonu'nun kuruluş antlaşmasına göre, uluslararası örgütlerin bu kimliği belirsiz memurları, demokratik yollardan seçilerek iş başına gelen yasa koyucuların yerine insanların, malların ya da paranın dolaşımı gibi yerel çıkarların korunmasını gerektiren birçok konuda yerel çıkarlara zarar verecek kararlar vermektelerdir (Barnet ve Cavanagh, 1995: 277).

Bununla birlikte IMF'nin küresel çağda hala ülkeler üzerinde yönetici bir etkisi olduğu gerçeği iki yönde gerçekleşmektedir. İlk olarak, borç verilen ülkelere yönelik IMF'nin yaptırımlarıdır. Esasen, ülkelerin borçlandırılarak kendi geleceklerinin kontrolünü kaybettirilmesi politikaları küreselleşmenin erken dönemlerinde başlamıştır. 19. yüzyılda zengin ülkelerin bankalarına borçlu olan ülkeler kolaylıkla işgal edilme riskine maruz bırakılmaktadırlar (Meksika, Mısır ve Venezüella mağduriyeti gibi). 20. yüzyıla gelindiğinde ise aynı politikalar artarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu politikaların devam ettirilmesi için kullanılan araç ise IMF idi: ülkeler fiilen ekonomik egemenliklerini uluslararası kreditörleri temsil eden bu kuruma devretmeye başlamışlardı (Stiglitz, 2015: 206).

Günümüzde ise hala IMF'nin borç verme kararları politiktir. Borçlu ülkeye IMF'nin verdiği tavsiyeler ya da şartlar¹⁹⁰ sıklıkla politik kaygılar taşımaktadır. IMF'nin borç alan ülkeye yaptığı özelleştirme baskısı, hükümetlerin iktisadi teşebbüsleri yönetirken kendilerini politik baskılardan arındıramadığını düşünmesidir. Kredi verenlerin dayattığı politikalar çeşitli ülkelerde olduğu gibi ayaklanmalara neden olursa sermaye

¹⁹⁰ IMF'nin dayattığı şartlarla ilgili şikayetler, hangi şartların nasıl dayatıldığının ötesinde bu şartların nasıl geldiğiyle ilgilidir. IMF'nin bir müşteri ülkeye ziyaretinden önceki standart prosedürü, taslak bir rapor hazırlamaktır. Ziyaretin amacı rapordaki ve tavsiye mektuplarındaki ufak tefek düzeltmeleri yapmak ve çok göze batan hataları düzeltmektir. Uygulamada taslak rapor bir şablondur, paragraflar bütün halinde bir ülkenin raporundan alınıp bir diğer ülkenin raporuna kopyalanır. Kelime işlemci programlar bunu kolaylaştırmaktadır. Ama bir keresinde kelime işlemci program 'bul ve değiştir' işlemini yapamamıştı ve dolaşıma giren belgenin neredeyse hepsinde diğer ülkenin adı kalmıştır. Bunun zaman darlığından kaynaklanan bir kerelik bir olay olup olmadığını bilmek zor ama bu sözde karışıklık 'her duruma uyan' rapor imajını birçok insanın kafasında iyice yerleşmiştir (Stiglitz, 2002: 69).

ülke dışına kaçacağı için, IMF ekonomik şartların kötüleşeceğinden endişelenmektedir. Ancak bu tür politikalar ne başarılı bir kalkınma ne de ekonomik istikrar sağlayabilecek bir reçetedir. İkinci olarak ise, IMF'den borç almayan ülkelerin de dolaylı olarak IMF'ye bağlı olmak zorunda bırakılması durumudur. IMF görüşlerini dünyaya sadece şartlılık yolu ile borç verdiği ülkeler üzerinden dayatmaz. IMF dünya üzerindeki tüm ülkelere her yıl bir danışmanlık raporu vermektedir (Chang ve Grabel, 2005: 213-217).

IMF'nin küresel siyasal şiddeti, ulus devletlerin egemenliğini kısıkcı altına alma stratejilerinden bir diğer husus ise piyasaların daha çok liberalleştirilmesi konusundaki artan baskısı ve özelleştirme politikaları üzerinden ortaya konabilir. 1980'ler zamanlarında dünya ülkelerinin birçoğunda mali açıklar bulunmakta idi. Verimsiz devlet teşebbüslerinin yol açtığı kayıpların bu açıkları arttıran bir etken olması bahanesi kullanılarak IMF, özelleştirmenin son sürat devam etmesi gerektiği baskılarını geliştirmekte olan ülkelere yapmaktaydı. Devlet yöneticileri doğru şeyleri yapmamaları ve devletin faaliyetlerinin piyasalara gerekli hizmetleri vermek konusunda yavaş davranması neticesinde, rekabetçi özel şirketler bu işleri daha iyi yapma iddiası ile işleri devralmak isterler. Bu bir çeşit hasta insana iyileşeceği bahanesi ile sunulan ilaçların onu daha fazla hasta etmesi veya öldürmesi gibi bir döngü yaratmıştır. Özelleştirme, devletlerin işlettiği sektörleri ve firmaları özel hale getirmektir. Özelleştirmenin ekonomide büyümeye katkı sunmasını sağlamanın ön koşulları gerçekleştirilmediğinde veya özelleştirmenin gerçekleştiriliş tarzı sonuçları etkilemektedir (Stiglitz, 2002: 75-79).

Özelleştirme politikaları, kaynakları ve girişimleri kamu mülkiyetinden, özel mülkiyete geçirmeyi gerektirmektedir. Mülkiyet transferi önceden devletin elinde olan varlıkların satışıyla gerçekleşmektedir ve bazı durumlarda ise, satışlar sermaye piyasaları aracılığıyla gerçekleştirilerek kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) özel yatırımcılara ya da özel kişilere geçmesi yönünde bir süreç işlemektedir. Piyasa yanlılarının görüşlerine göre KİT'lerde verimsizlik yaşanır ise bu sorunun nedeni kötü yönetimdir. Oysaki, KİT sektörünün büyüklüğüyle ekonomik büyüme arasında ampirik olarak nedensellik ilişkisi kurmak imkansızdır. Aksine, geliştirmekte olan ülkelere bulunan birçok KİT başarıyla işletildiği için özelleştirilmemelidir (Chang ve Grabel, 2005: 113-120). Küresel

ekonomi-politik anlayışın şiddet yaratan mekanizmalarından en önemlisi, küresel piyasa yanlısı eğilimlerin KİT için devletlere uyguladığı baskıdır.

Küresel politika anlayışının örtük şiddet yaratan bir başka yapısal dönüşümü merkez bankalarının üstlendiği yeni görevlerdir. Küresel piyasa savunucuları, merkez bankalarının oy kaygısından kaynaklanan politikalara ve baskılara maruz kalmaması için devletten bağımsız olmadığını iddia ederler. Oysaki gerçeklikte görülen, bağımsız olması gereken merkez bankalarının, ulusal çıkarlara hizmet eden tarafsız siyasetten bağımsız para politikaları uygulamamalarıdır. Bağımsız merkez bankaları yapısal olarak çıkarları düşük enflasyonla örtüşen finans camiasının tarafındadır. Demokrasi, şeffaflık ve kamuda hesap sorulabilirlik üzerine methiye düzen küresel kapitalizm yanlılarının, para politikalarının bu ilkeleri barındırmayan bir kurum olarak merkez bankasına bırakmaları çelişkili bir durum yaratmaktadır (Chang ve Grabel, 2005: 234-239). Küresel sistemin düzenlenmesinde ki en büyük hata, para piyasalarının görüşlerine çok fazla değer verilerek makro ekonomik politik konularının politik sürecin bir parçası olmaktan dışlanarak, finans liderlerinin isteklerini yapan ‘bağımsız’ merkez bankasının teknokratlarına bırakılmasıdır (Stiglitz, 2004: 79).

Özetle, modern devleti yaratan liberal anlayışın yüzyıllar önce devlet meşruiyetini türettiği iki temel tarihsel ilke bulunmakta idi: ilk meşruiyet ilkesi, devletlerin daha büyük refah vaadinde bulunmaları idi ki bu meşruiyet ilkesini küresel çağda çoğu devletler yitirmiştir; ikinci meşruiyet ilkesi ise, dünya ekonomisi tahribatlarını sınırlandırabilmeleri idi ki bu meşruiyet ilkesini günümüzde tüm devletler yitirmiştir. Bu bağlamda tek tek devletlerin kendi yetki alanları içindeki kapitalist dünya ekonomisinin işleyişini idare etmek konusundaki becerilerinin küresel çağda ayrı ayrı birer birer yok olduğunu görmekteyiz. Her bir devleti görüntü olarak kendi başınaymışçasına görmekte olduğumuz illüzyon giderek artan biçimde ve dünya çapında küresel eğilimlerin getirdiği gerekler neticesinde gerçekliğe yenik düşmektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 124).

Uluslararası ağların tümü devlet egemenliğini kısıtlamıştır. Bölgesel ve ayrılıkçı çıkarlar (uyuşturucu ağları ve seks köleliği ağları gibi yasa dışı ağların çıkarları) devlet otoritesine meydan okumaktadır. Küresel iş dünyasının ve tüketimin çıkarları devlet yasalarını ve yasa koyucularını çiğnemektedir. Dinsel fundamentalistler, seküler

meşruiyeti ve böylece devletin çelişkili temel muhatabı olan sivil toplumu ortadan kaldırmak istemektelerdir. Bu modelleri biçimlendiren ve temeldeki sistem süreçlerini yaratan eğilimler yüzyıllardan beri kapitalizmin yarattığı tanınmış eğilimler olmakla birlikte, dünya ölçeğinde doruklara ulaşmıştır. Bunlar kapitalizm açısından temel olan iki süreçtir, sermayenin merkezileşmesi ve sosyo-ekonomik kutuplaşma... Ancak, dünya ekonomisinin bundan sonraki genişlemesinin bu eğilimleri daha da şiddetle meşrulaştıracağını beklemek için her türlü neden artık yadsınamaz gerçekler olarak karşımızda durmaktadırlar (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 124).

Sonuç olarak, küresel neoliberal dönemde devlet egemenliğinin yapısal olarak dönüşüme uğradığı, bu dönüşümün de neoliberal devletin egemenlik mücadelesinden ötürü uyguladığı siyasal şiddetini gösterme yöntemlerinin daha çok küresel ekonomiye dayanması biçiminde gerçekleştiği söylenebilir. Küresel düzende siyasal egemenlik küresel şirketler ve uluslararası kurumlar tarafından paylaşılmaktadır. Bu biçimi ile neoliberal devletlerin yurtiçinde kayıtsız şartsız egemenliğe sahip olmaları mümkün olmayacaktır. Devletlerin kendi iktidarlara aracılığı ile uyguladıkları şiddetin yanı sıra artık muğlak siyasal erklerin devletler içerisinde uyguladıkları başka bir siyasal şiddet biçimi daha doğmuştur. Devlet iktidarı değiştirilmek isteniyorsa toplum içinde işleyen çeşitli iktidar ilişkileri de değiştirilmelidir (Foucault, 2003: 248). Çağın gereklerine göre yeni siyasi analizlerin ve eleştirinin etkin biçimde ortaya konması gerekmektedir. Aynı zamanda, hem güç ilişkilerini değiştirmeyi hem de bu değişikliği mümkün kılacak ve gerçekliğe dahil edilecek şekilde koordine etmeyi sağlayacak stratejilerde yaratılmalıdır. İktidarın (uluslararası ekonomilere ya da bürokratik devletlere denk düşen) yeni büyük tekniklerinin karşısında, yeni biçimlere sahip olacak bir siyasallaştırma gerekmektedir (Foucault, 2003: 113).

Bütünleşmiş dünya ekonomisinde kamu erkiyle özel güçler arasında çizgi artık silinmiştir. Bir taraftan politik iktidarın ve hükümetlerin küresel şirketlerin çalışmalarını bir düzene sokma girişimleri başarısız olmuştur ve hükümetler şirketlerin egemenliğine girmiştir. Diğer taraftan ise, faiz oranları ve vergilerle oynama biçimindeki Keynesçi stratejiler artık politikacıların vatandaşlarına iş sağlama konusundaki vaatleri için yeterli olmamakta, hükümetler halkın güvenini ve daha büyük oranda yasallıklarını kaybetmişlerdir. Tüm bu değişimler dünya üzerinde politikacıları sadece şirketlerden

aldıkları maddi seçim desteği için değil aynı zamanda ülke ekonomisinin dengeye girebilmesi için de büyük şirketlerin bağımlılığı altına girmelerine neden olmuştur. Etkin kamu yönetiminin gerilemesi uluslararası ekonominin de dengesini bozmuştur. Küresel çağda şirketlerin her yere gidebilmesi ve hangi iş alanı karlı görünüyorsa oraya kayarak kendilerini baştan yaratabilme olanaklarına sahip oldukları bir dünya da, bu seçenekler çerçevesi etkin bir kamu yönetimi kararları ile belirlenmediği için tehlikeli olabilmektedir. Şirketler uluslararası küresel pazarda birbirlerini yok etmekte ya da yok olmaktadır. Olağanüstü zararların peşinden olağanüstü karlar elde edilmektelerdir ve bu çalkantılar küresel dünya da baş döndürücü bir hızda ilerleyerek kontrolden çıkmış bir sistemin tehlikelerini belirginleştirmektedir. Sonuç ise gittikçe tüm dünya da güvenilmez bir kamu yönetimi ve ekonominin ortaya çıkmış olmasıdır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 275). Oysaki Stiglitz (2002: 75)'in de değindiği gibi, devletler IMF'nin dayattığı özel sektörde daha iyi işleyeceğini tartışmasız kabul ettikleri teşebbüsler işleteceklerine, gerekli kamu hizmetlerini sağlamaya eğilseler idi bugün dünya üzerinde birçok devletin ve vatandaşının durumu iyileşmiş olur idi.

Küresel sistemin ve dev sermayelerin devletin egemenliğini gasp ettiği ekonomi siyasal şiddet ile devletin egemenliğini devrettiği şirketlerin vatandaşa uyguladığı ekonomi siyasal şiddet olarak iki yönlü bir şiddet sarmalını ortaya çıkarmaktadır. Devlet artık halkının temel hakları olan ve vatandaşlarına sağlamakla görevli olduğu temiz suya ulaşım hakkı, elektrik ve benzeri temel ihtiyaçlarını kamusallaştırma ile hizmet sağlamaktan vazgeçerek özel dev uluslararası sermayeye vatandaşın temel haklarına ilişkin pahalı hizmet sunma dayatmasını göstermektedir. Dolayısı ile, küresel siyaset sahnesinde artık bir devletin vatandaşı olmak yerini uluslararası bir şirketin vatandaşı olmaya bırakmıştır. Küresel egemenlik şiddeti 'küresel şirket vatandaşlığı' olarak adlandırılabilir vatandaş tipini dayatmıştır.

İnsanların haklarının uluslararası şirketlerce belirlenmesinin önüne geçilmesi ivedi bir gerekliliktir. İnsanların küresel ekonominin neticesinde maruz kaldığı çok yönlü siyasal şiddetten kurtulmalarının yolunu açacak ve böylelikle gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni tür anarşist yaşam biçimini getirecek siyasallaşma, sevgiyle/aşkla 'bir'leşme, dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşmanın temel olduğu bir

yaşam biçimi içerisinde kurulacak bir çeşit üst bilince geçişi simgeleyen yeni türde kolektif bilinçle mümkündür. Bu konuya dördüncü bölümde tekrar dönülecektir.

3.2.2. Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Siyasal Şiddet

Küresel politikaların etkisinde yeniden yapılanma sürecine giren devlet, hukuk ve güvenlik aygıtlarının yapısını da yeniden biçimlendirmektedir. Küresel çağda politik özne kimliği altında vatandaş olarak konumlandırılan insanın, hak ihlallerine karşı adalet istençlerini karşılayabilecek bir egemen bulma sorunu ‘hukuk aygıtları ile uygulanan şiddet’; biyoiktidar mekanizmalarının aşırı güvenlik amaçlı yönetim politikaları karşısında bireyin uğradığı tehdit ve siyasal şiddet ise, ‘güvenlik aygıtları ile uygulanan şiddet’ bağlamında irdelenecektir. Küresel yönetimin gösterdiği en temel sorun, küresel şiddet karşısında her tek insanın haklarının korunmasının mümkün olmadığı gerçeğidir.

İktidarın tahakküm mekanizmaları basit hukuksal, yasal aygıttan çok daha geniştir. İktidar çok farklı tahakküm prosedürleriyle uygulanmaktadır. İktidar ilişkileri, devlet aygıtlarının bireyler üzerinde uyguladığı ilişkilerdir (Foucault, 2003: 162).Ulus devlet anlayışında, devletin toplumsal temelindeki ana birimler, yurttaşlar olarak çeşitli yasal, siyasi ve toplumsal haklarla donatılmış olan birey siyasi öznelerdir (Jessop, 2005: 309). Siyasi öznelerin haklarının ihlal edilmemesi, devletin egemenliğini, hukukun üstünlüğü ilkesini gözeterek sınırlaması ile mümkündür. Ancak, günümüzde devletin egemenlik sorunun yanı sıra; adalet, ulusal hukuk ve uluslararası hukuk oldukça karmaşık hale gelmiştir. Buradaki sorun yalnızca neoliberal devletin iktidarını sağlamlaştırmak için yasama ya da anayasa terimlerini araçsallaştırması ya da şiddeti bir araç olarak kullanması değildir. Neoliberal devletin iktidarı, yasalar bütününden ya da bir devlet aygıtından daha farklı biçimde karmaşık, daha farklı biçimde yoğun ve yaygındır. Hükümetlerin iktidara sahip olma amaçlı politik yaptırımları, en az politikanın üzerinde sermaye hakimiyetinin yaptırımı kadar hukukun üstünlüğünün ötelenmesine neden olmaktadır (Foucault, 2003: 98).

Siyaset içindeki iktidar istenci yalnızca tek bir devletin kendi ulusal yönetiminde etkili değildir. Değişen düzenin devleti, liberalizmin ötesinde vahşileşmiş küresel çağın devletidir. Neoliberal devletin iktidarını gerçekleştirme çabaları, ulusal boyutu aşarak uluslararası hukuk ilkelerinin ihlallerine de neden olmaktadır. Sistem, hukuku ve insan

haklarını araçsallaştırmak sureti ile söylemi değişen şiddet biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Küresel çağ ise, dünya da iktidar istençlerini meşru kılabilmek kaygısı ve yeni sermaye arayışları ile hukuk aracılığı ile uygulanan şiddet artık yadsınamaz biçimde görünür olmuştur.

Bununla birlikte, küresel çağın ‘iyi yönetim’ anlayışı, ‘hukukun üstünlüğü’ne dayalı ve siyasetten bağımsız bir yargının önemini vurgulamaktadır. Ancak, bu çağdaki ‘bağımsız yargı’ söyleminin gerçekçi olmadığının idrakine varılmalı ve ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir. Yargının niteliğini değerlendirirken siyasetten ne kadar bağımsız olduğu, yargıda görev yapanların profesyonelliği ve sistemin idaresinin nasıl olduğu irdelenmelidir (Chang, 2003: 143). Küresel çağda politikacıların hoşuna giden ve dillere pelesenk olmuş ortak bir kavramsal zemin bulunmaktadır; ‘demokrasi’, ‘adalet’, ‘hukuk’, ‘uluslararası hukuk’, ‘eşitlik’, ‘fırsat’, ‘toplum’... Küresel çağda kavramların taşıdıkları gizli anlamların doğru biçimde analizi, aynı zamandaki kavramların ardındaki politikaların hangi alt metinleri taşıdığını ortaya koyabilmek için gereklidir (Stiglitz, 2004: 318-319).

Hukuk üstünlüğü korunabilen bir sistemde, güçsüzlerin güçlülere karşı korunması gerekirken, küresel çağda hukuksal çerçeveler ile günümüzde tam tersi durumlar gerçekleşmektedir; alt ve orta kesimlerden üsttekilere büyük bir varlık transferi gerçekleşmektedir (Stiglitz, 2015: 260). Küresel çağda, adalet ve hukuk kavramları, küresel piyasaların liderlerini koruma eğilimini ve şiddeti meşrulaştırma hukuku araçsallaştırma anlamını taşımaktadır. Bu alt bölümde, küresel politik sistemin yarattığı hukuk aracılığı ile şiddet irdelenirken hukukun yapısal olarak değişikliğe uğramış tanımı, yargının siyasete ve dahi uluslararası şirketlere bağımlılığı ile çağın yönetim anlayışı neticesinde kişilerin maruz bırakıldıkları hak ihlalleri, eşitsizlik ve adaletsizlik konuları tartışılacaktır.

Küresel çağda, hukukun üstünlüğü ve politik güç ilişkisinin küresel piyasa ekonomisi ile bağlantısı şiddet açısından irdelenmesi gereken önemli bir faktördür. Piyasa düzeni, başta hukuk olmak üzere insan toplumunun her alanına yayılan yegane kapsayıcı düzen haline getirilmiştir. Kişilerin diğer kişilere davranışını düzenleyen hukuk, piyasa düzeninin muhafazası için gerekli kurallardır (Hayek, 1994: 169-172). “Bir sistem olarak hukukun kapitalist üretim ilişkilerinin işletilmesi ve yeniden üretimindeki etkisi,

devlet iktidarının düzenleyici kullanımı aracılığıyla gerçekleşmesi ve farklı dönemlerin hukuki söylemlerinin farklı olması nedeni ile üretimin söylemlerindeki dönüşümün hukuki-ahlaki ideoloji dolayımı ile hukuk alanında birtakım dönüşümler gerçekleşir” (Özdemir, 2010: 54-55).

Yargıcın muhafaza etmesi beklenen düzen, faaliyet halindeki bireylerin diğerlerinin müdahalesinden korunuyor olmasıdır. Yargıcın görevi ise işleyen düzenin devamlılığı için, bireylerin beklentilerinin düzene uyumlulaşmış olmasını sağlamaktır. Yargıcın müdahalesinin gerekliliği, bireylerin düzene uyulmasını sağlayan kurallara her zaman riayet etmemeleridir (Hayek, 1994: 177). Özdemir (2012b: 116)’in belirttiği gibi, küreselleşmenin, sermayenin değerlenmesine (bütün düzlemlerde sınıf mücadelesine) odaklanan, küresel, ulusaşırı-bölgesel, ulusal ve ulusaltı-bölgesel çözümlerin (buluşların) artan ölçeklerde karşılıklı bağımlılıklarına ve bununla bağlantılı olarak devlet yapısında, (hizmet, bilgi, ideoloji ve şiddet üretimi dâhil) üretim ve yeniden üretim alanlarında, hem dikey (hiyerarşik) hem de yatay (siyasi iktidarın doğrudan kullanımını içermeyen) boyutlarda ortaya çıkan kurumsal ve örgütsel dönüşümlere verilen isim olduğunu söylemek mümkündür.

Devlet yapısı küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir dönüşüm içine girmiştir. Doğal hukuk anlayışının ‘hak emanet edilen’ modern devlet yapısından, ‘tahakküm gücünü kullanarak hak ihlal eden’ devlet formuna evrilen bir devlet yapısına dönüşüm gerçekleşmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile devlet yapısındaki dönüşüm, günümüzde tahakküm gücünü aşırılıklar ile kullanan bir devlet yapısını ortaya çıkarmıştır. Uluslararası şirketlerin egemenliğindeki küreselleşme projesinin zararlı etkileri ortadadır. Uluslararası finans kurumlarında, şirketler dünyasında ve genel olarak yapılan yorumlarda sermaye sahipleri etkindir. Sermayenin kendisi, politik uygulamaları yönlendiren bir mekanizma haline gelmiştir. Bununla birlikte hükümetlerin iktidarlarını devam ettirme istekleri veya güçlü devletlerin başka devletler üzerindeki iktidar istenci de, küresel çağın şiddetini oluşturan bir başka etmendir. Uluslararası sermaye arayışları da güçlü devletin güçsüz üzerindeki iktidarını yaratan bir başka sebeptir. Bu sebepler, uluslararası hukuku ve insan haklarını araçsallaştıran bir durum yaratmaktadır.

Hukukun üstünlüğü, zayıfları güçlülere, sıradan vatandaşları ayrıcalıklılara karşı korumak için var olan bir ilke olmasına rağmen; küresel çağda, varlıklılar diğerlerini

sömürebilecekleri çerçeve oluşturmak için politik güçlerini kullanarak hukukun üstünlüğünü şekillendirmektelerdir. Politik süreci kontrol altına alabilen gruplar; mülkiyet, vergilendirme, iflas, rekabet ve endüstrilerde geçerli bazı yasaları ve düzenlemeleri ya da dolaylı olarak mahkemeye erişim maliyetlerini değiştirerek çıkarlarına yönelik kullanabilirler (Stiglitz, 2015: 263). Hukuk sistemine erişimin maliyetli olması, büyük şirketlere ve zenginlere avantaj sağlayan bir faktördür. Küresel çağda ‘hukukun üstünlüğü’nün anlamı; yasa ve düzenlemelerle bunların uygulanma şekillerinin toplumun orta ve alt tabakalarından ziyade üst tabakaların çıkarlarını yansıtmakta olduğu gerçeğine dönüşmüştür. ‘Herkes için adalet talebi’, ‘güçlüler için adalet’ talebiyle yer değiştirmiştir. Fiili (*de facto*) yasal olana (*de jure*) karşıdır... (Stiglitz, 2015: 277-281). Dolayısı ile, küresel çağda bir ülkedeki ekonomik gücün eşitsiz dağılımı neticesinde, adalet sorunları doğmuştur.

Küresel çağda yasaların yapısal olarak değişime uğrama biçiminin ortaya konması, devletin şiddeti hukuk aracılığı ile uygulamasının irdelenmesi için önemli olan bir diğer faktördür. Yasal sistemleri tarihi açıdan irdelediğimizde, ilk olarak Ortaçağ’dan 17-18. yüzyıllara kadar süren arkaik ceza işleyişinin var olduğunu, 18. yüzyıldan itibaren de ikinci ‘modern’ sisteme, nihayet günümüzün yasal sistemine geçişin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Egemen olan hukuki-yasal sistemde disiplinci bir yan olduğu mutlakdır çünkü sonuçları açısından önemsiz bir edim içi ibret verici olduğu söylenen bir ceza veriliyorsa, bu tam da suçlu üzerinden nüfusun geri kalanına dair ıslah edici bir etki yaratılmak istenmektedir. Yasa, disiplin ve güvenlik arasında bir ardışıklık ilişkisi yoktur. Güvenlik kendisine ait ola mekanizmalara yasa ve disiplin kalıplarını ekleyerek, bunları işletmenin bir biçimidir (Foucault, 2013: 6-10). Yasa yasaklar, disiplin buyurur, güvenlik ise yasaklamaksızın ve buyurmaksızın, ancak yine de tali olarak yasa ve buyrukların kimi araçlarını kullanarak, gerçekliğe onu iptal edecek, sınırlayacak, frenleyecek ya da kurala bağlayacak- bir biçimde cevap verme işlevine sahiptir (Foucault, 2013: 46).

Disiplinci mekanizmalar liberal devlet teorilerinde hukuki sistem içerisinde mevcuttur. Güvenlik mekanizmaları çok daha eskiye dayanmakta olan mekanizmalardır. Çağdaş zamanlarda geliştirilen güvenlik; kanuni önlemlerin, kararnamelerin, tüzüklerin ve yazışmaların tümü güvenlik mekanizmalarını sağlamlaştırmaya yaramaktadır. Örneğin,

klasik liberal dönem geleneğinde, hırsızlığa dair yasal kod bugünkü yasalarla karşılaştırıldığında oldukça sadedir. Günümüzde, çocuk hırsızlığından çocukların cezai konumuna dair güvenlik önlemleri olarak adlandırılan kanunlar bütünü ya da bireylerin tahliye sonrası gözetimleri gibi uygulamalara kadar güvenlik aygıtlarında yüksek oranda bir artış görülmektedir. Aynı şekilde disiplinci külliyat da, güvenlik mekanizmalarının artışıyla daha detaylı etkinleşmiştir. Örneğin, bireylerin gözetilmesi, ne oldukları hakkında bir teşhis konulması, onların akli yapılarının, kendi patolojilerinin sınıflandırılması gibi tekniklere başvurmak zorunlu bir işlem olarak devletlerin uygulamaları haline gelmiştir. Güvenlik mekanizmalarını işletmek için, devlet eylemlerinin altında kaynamakta olan disiplinci bir bütünlük ortaya çıkmıştır (Foucault, 2013: 9). Güvenlik rejiminin bütün bu gözetimi, denetim ve fişleme biçimleri esasen, Marx'ın kapitalizm öncesi İngiltere'sinde mülksüz ve aylak sınıflara yönelik kanlı yasaların¹⁹¹ reva gördüğü role benzemektedir. Benzer biçimde, güvenlik toplumuna katılım, arzuların, umutların, korkuların bir tür tahkimi ya da terbiye edilmesi gibi bir işlevi yerine getirmektedir (Hardt ve Negri, 2013: 29).

Hukuk öğretisinde türetilmiş iki postüla olarak her devletin sivil anayasasının cumhuriyetçi olması gerekliliği ve vatandaşların hukuksal ödevleri adil düzen sağlamaya yöneliktir: hukuksal ilişkiler pratik akıldan türerler ve toplum aydınlanmacı anlamda akıl yürüten kamusal topluluktur (Habermas, 2012: 200). Ancak hukuksal güvenlik, yani devlet işlerinin genel normlara bağlı olması burjuva özel hukuk sistemi içinde tedvin edilmiş özgürlüklerle birlikte, 'serbest piyasa' düzenini korumaktadır (Habermas, 2012: 166). Habermas'ın da değindiği gibi devlet, bizatihi politik toplumu koruyan güç olmaktan uzaklaşmıştır. Devlet hukuku araçsallaştırma tehlikesini içeren bir kurum haline gelmiş ve bizatihi hak ihlal edici olmaya başlamıştır. Habermas'ın eleştirilerini, neoliberal devletin uygulayacağı terörün zeminini meşrulaştırma tasviri olarak değerlendirmenin mümkün olduğu söylenebilir.

Hayek'e göre siyasal teoride kanun yapmak genel olarak yasama organlarının görevi olarak görülmekte olmasına rağmen, yasama organlarının menşeyinin dar anlamdaki hukuk ile ilişkisi sınırlıdır. Yasama organları hükümetin düzenlenmesi ve hedeflerinden

¹⁹¹Kırsal kesimden kopup gelen nüfusu kent merkezlerinde yerleşik işleri kabul etmeye zorlamanın yanında bu yasalar aynı zamanda geleceğin proleterleri sanki kendi istekleri ve kaderleriymiş gibi ücretli emekçi olmayı kabul edecekler bir disiplin yaratmakta idi (Hardt ve Negri, 2013: 29).

biri adil davranış kurallarına itaat edildiğini görmek olmuş olan bir organizasyonunun idaresidir. Yöneticinin ‘*ad hoc*’ talimatları ile idare edilen hükümet, ülkeyi yönetebilmek için, evrensel adil davranış kurallarından farklı bir karakter taşımaktadır. Muayyen amaçlara ulaşmak için dizayn edilmiş hükümetin idaresi altında olan yasama organları tarafından çıkarılan kanun (*thesis*)¹⁹², ‘*nomos*’un özelliklerini taşımamaktadır. Hayek’in kanun kelimesinin belirsizliği (*nomos* veya *thesis* içermesi üzerine) kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince, adil davranış kuralları yürütme tarafından icra edilmezler (Hayek, 1994: 187-195).

Böylelikle Hayek yasama organlarının kendi bağımsızlığına saygının kabul edilmesi gerektiğini ve kanun yaratım süreçlerinde adil davranışa ilişkin tasalar taşımamakta yönetim gereği hakkı olduğunu savunmaktadır. Hukukun üstünlüğüne yönelik güvensizlik, kurumlar karşısında güçsüzlük hissi ve tüketici egoizminin etkisindeki bu kitleler ise, yaşanan şiddetin trajik gerçekliğine gözlerini kapatarak kendilerine sunulan refah kapitalizminin aldatıcılığına inanma kolaylığını tercih etmekte ve siyasal yaptırım haklarına yabancılaşmayı tercih etmektedirler. Gücün kötüye kullanılmasının kaynaklarından biri olarak uluslararası bürokrasinin oluşturduğu tehlikeye karşı, yerel bürokrasi tarafından alınamayan önlemler, her tek bireyin kurumların yalnızca büyüklüğü nedeni ile bile kendini adalet arayışında güçsüz hissetmesine yol açmaktadır. Polanyi, piyasa sisteminin yarattığı şiddeti önlemek için çözüm arayışını, toplumsal bütünleşmeye doğru atılan her adımın özgürlük artışıyla beraber gitmesinde aranması gerektiğini belirtir. Planlama yönünde gelişmeler bireyin toplum içindeki yerini sağlamlaştırma çabalarını içermelidir. Bireyin vazgeçilmez hakları, kişisel olsun anonim olsun, en yüksek güçlere karşı bile yasalarla korunabilmelidir. Gücün kötüye kullanılmasının kaynaklarından biri olarak bürokrasinin oluşturduğu tehlikeye karşı alınacak gerçek önlem, karşı çıkılamaz yasalarla korunan keyfi özgürlük alanları yaratmaktadır. Bireyin kurumların kötü niyetinden kuşku duyması için ortada hiçbir neden bulunmadığı durumlarda bile, bunların yalnızca büyüklüğü bireyin kendini güçsüz hissetmesine yol açmaktadır (Polanyi, 2014: 340).

¹⁹²Kanun, sadece tasarımlı yasama demek olmayıp; zımnî olarak oluşturulan kuralların önceliği ekseninde tanımlanır. Aksi durum, iktidarın uymak zorunda olduğu kimi kısıtların var olması anlamında anayasacılığın sonudur. Şu durumda hukukçu da, belirli bir amaç ya da değer ekseninde karar veren öncü biri değil, önüne gelen emsaller içerisinde hangi beklentilerin meşru olduğunu tedricî bir süreçte izleyen kişidir. Kamu (hükümet) hukuku, organizasyon; özel hukuk ise adil davranış kuralları ile temsil edilir. Yasama, adil davranış kuralları koymakla değil, onların nasıl uygulanacağı ile ilgili organizasyon kuralları koymakla yükümlüdür (Güneş, 2009:130).

Yargıcın muhafaza etmesi beklenen düzen küresel çağda, devletin hukuku araçsallaştırmasının yarattığı şiddet, hak taşıyıcı olarak her tek politik öznenin ve toplumun üzerindeki adaletsizlik hissini doğurmakla birlikte telafisi mümkün olmayan hak ihlallerine neden olmaktadır. Modern devletin sosyal sözleşme temelinde kurulduğu inancı neticesinde, liberal hukuk sisteminin yaptırımlar aracılığıyla doğru davranışı teşvik ederek, insanların gönüllü olarak yasalara uyma eğilimi göstermesi beklentisi üzerine kuruludur. Devletler ve toplumlar bu anlaşmayı güçlendiren, yasalar aracılığıyla toplumsal eşitlik yaratma eğilimi göstermektedir. Küresel çağda, bireylerin adalete ve hukukun üstünlüğüne karşı güven duymadan yaşadıkları bir dönem içerisine girilmiştir, adaletsizlik algısı insanların davranışlarını etkilemektedir. Toplumdaki güvensizlik hissi ise, anlaşmanın taraflarının kendilerini korumak amacıyla alternatif planlar üretmelerine sebep olmaktadır. Toplumların bir arada tutan adalet hissi yok olduğunda ise, sosyal anlaşmanın bozulması nedeniyle sosyal uyum tükenmeye evrilmeye mahkumdur (Stiglitz, 2015: 186-193).

Küresel çağda, devletlerin tek tek kendi yetki alanları içinde kapitalist dünya ekonomisinin işleyişini idare etmek konusundaki azalan becerileri, yetki karmaşaları, küresel çağın gerekleri neticesinde tebaalarının değişen ahlaki ve etik değerlerinin ne olduğunun göz ardı edilmesi, devlet yönetimi ve hukuk açısından onarılamaz aşındırıcı sonuçlar getirmiştir. Marx ve Durkheim'in da bizlere öğütlediği gibi hiçbir inanç kümesi, tarihsel bakımdan var olmakta ısrar eden bir veriden ibaret olmadığı için, toplumsal bilincin alanı olarak devlet iktidarının meşruluğunun tekrar tekrar pekiştirilmediği durumda sönüp gitmek zorundadır. Toplumsal bilinç alanı olarak devlet iktidarının yaratılması, uygulamada ve biçimde hakim olan ahlaki topluluğun yani ulusal topluluğun, yol gösterici inançları ve ilkelerine sadık kalarak yani halktan onay olarak gündelik hakimiyet ve rıza ilişkileriyle pekiştirilerek mümkün olabilecektir. Ancak küresel çağ yani tarih, yine bizlere devlet işlemlerinin metalaştırılmasının ve yozlaşmasının yalnızca kapitalist gelişmeye özgü olmayan aynı zamanda kendi kendini de üretmekte olan bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu durum devleti elinde tutanların, herkesin mutluluğunu kendi amaçları olarak ilan etmeleri ve bu amaç adına düzenlemeleri, kendi denetimleri içinde olmayan süreçleri kapsayacak biçimde genişletmeye girişmeleri ölçüsünde daha doğrudur. Bu nedenle küresel çağda kapitalist dünya ekonomisinin giderek artan devletlerarası bütünleşmesi, devlet memurluğunun ve

yasa koyuculuğun, yürütmenin ve yetkilendirmenin (petrol aramak ve silah geliştirmekten, ürün yetiştirmeye ve gübreye, sokak dilenciliğine ve el arabası sürmeye dek her şeyin) pazarlanmasına çevrilmiştir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 124-125).

Liberal savununun toplum sözleşmesiyle adaleti getireceği vaadi klasik liberal şiddet bölümünde irdelenmişti. Piyasa ideolojisi esas olarak büyüme ve verimlilik gibi materyalist değerlerin yanı sıra sosyal adalet (eşitlik ve yoksulluğa ilişkin iyileştirmeler), politik değerler (özgürlük ve demokrasi gibi) ve bireylerin yaşadıkları toplumla ilişkilerini iyileştirmeye yönelik değerleri savunmaktadır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi şöyle başlamaktadır: “bütün inanların eşit yaratılmış ve yaratılıştan ellerinden alınmayacak haklarla donatılmıştır: yaşama, özgürlük ve mutluluk bu haklar arasındadır...” Ancak eşitlik küresel sistem içerisinde yaratılan zengin fakir arasındaki uçurumu içerisinde söz konusu değildir. Haksızlığa uğrayanların mahkeme süreçleri ile adaleti arama şansı, temel bir gelir düzeyi olmaksızın olanaksızdır. Günümüzde, dünyanın birçok ülkesinde birçok insan çalışma fırsatından yoksun bulunmaktadır. Oysaki gerçek fırsat eşitliği ülkelerin her birinde herkesin potansiyelini sonuna kadar kullanabildiğinde mümkün olabilecektir (Stiglitz, 2004: 294-297). Şiddet uygulayıcısı devlet iktidarına karşı direnç gösterebilecek tahakküm sistemi tarafından üretilen kolektif zeka ancak kapitalizminin tüketici yabancılaştırılmış bireyinin bilişinden süzülerek üretileceği için bu sistemin zekası olacaktır. Eşitsiz toplumun böğründe eşit toplum taşıması mümkün değildir. Eşitlikçi toplum yalnızca tekil ve süreklilik güvencesi olmayan edimler vasıtasıyla şimdi ve burada izini taşıyarak güdülenebilecek eşitlikçi ilişkilerin anlamının kavranmasıyla gerçekleşebilir (Ranciere, 2017: 105).

Eşitsizliğin ortadan kaldırılması en zor olan kaynaklarından biri ayrımcılıktır, bilhassa günümüzde iktisadi ayrımcılığa neden olan ırk ve cinsiyet ayrımcılığı başta olmak üzere birçok ayrımcılık türü geçmişten gelen kalıntıların sertleşerek varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Her ne kadar piyasa ekonomisinde ayrımcılık yapmanın olanaksız olduğu savunulsa da, son kırk yıl içerisinde kalıcı olarak çağın gerçeklik zincirlerinden biri olarak kendini göstermektedir. Piyasa güçleri ayrımcılığı yok etmeyerek

güçlendirmektedir; toplumsal güçlerle birlikte pozitif ayrımcılık programları aracılığıyla eşitlik talebinde bulunulmalıdır (Stiglitz, 2015: 126-127: 361-362).

Jessop'a göre sivil toplumu (Habermas'ın yaşamdünyası '*lifeworld*' kavramına benzer biçimde ele alındığında) çeşitli toplumsal ilişkileri, kimlikleri, çıkarları ve değerleri içeren bir şet olarak sistemlere demirlenmiş değil boydan boya kesecek şekilde duran bir kavram olarak ele almak mümkündür. Aynı zamanda sivil toplum metalaşma, metalaşmaktan çıkarma ve yeniden metalaştırma süreçlerini etkileyen mücadeleleri barındırmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum, birikim mantığına karşı harekete geçebilecek sosyal ilişkiler, kimlikler, çıkarlar ve değerler deposu olarak etkide bulunabilecek, Gramsci tarafından dikkat çekildiği gibi hegemonik ilkelerin eklemlenmesi için bir mücadele alanı olarak hareket edebilir. Sermaye ya da militarizm gibi sistematik toplumsallaşma tarafından sömürgeleştirilmesine karşın sivil toplum, demokratik pratiklere bağlı öznelere içeren ve direnme gücünü barındıran bir gruptur (Jessop, 2005: 428).

İnsan ile yurttaş ikiliği tahakkümün mantığını daha iyi gerçekleştirmesini sağlamaktadır çünkü özel bireyi kamusal alanı ayırarak, her iki alanda aynı tahakkümün daha fazla gerçekleşmesini sağlamaktadır. İkiliğin gerçeklik ile yanılsama arasındaki karşıtlıkla kendini özdeşleştirmesine son vermesi için yeniden bölünmesi gerekeceği için politik eylem, hukuki metinlerin başka kullanımını kamusal insan ile özel birey arasındaki ikiliğin başka bir şekilde sahnelenmesini üretmektedir. Yurttaş karşı insan, insana karşı yurttaş olarak terimlerin ve mekanların dağılımları alt üst edilir. Yurttaş, politik bir ad olarak, yasayla ve onun ilkesiyle tespit edilen eşitlik kuralını insanların doğumun getirdiği yetenekler ya da zenginliğin güçlerin tabi özel bireylerin eşitsizliğine karşı çıkarmaktayken; aynı zamanda ters yönde, insana yapılan göndermeler nüfusun şu ya da bu kısmının yurttaşlıktan çıkarılması gibi, yurttaşlığın bütün özelleştirilmelerinin karşısına herkesin bu konuda eşit kapasitede olduğu ilkesini çıkarmaktadır. Bu terimlerin her biri çelişkiler yaratılarak tikele karşı çıkan evrensel rolünü oynar gibi görünmektedir, ancak demokrasi asla evrenselin tekil üzerindeki tahakkümü ile özdeşleştirilemez çünkü polis mantığına göre, evrensel sürekli olarak özelleştirilmek suretiyle doğum, zenginlik ve istidat arasında devlette olduğu gibi toplumda da etkili olan güç dağılımına indirgenmektedir (Ranciere, 2017: 67-68).

Liberal devlet teorisinin kurulum aşamasında hukuk hak emanet edilen vatandaşlara adaleti adil olarak dağıtacağı ilkesi devletin meşruiyetini sağlayan faktörlerden biri iken küresel çağda adil dağılım artık söz konusu değildir. Adil dağıtım ile küresel kapitalist gelişme arasındaki içkin çelişki kaçınılmaz şekilde derinleşmiştir. Küresel kapitalizm, iktidarın sermaye sahiplerinin çıkarlarını koruyabilmesi için adil dağıtımı engelleyecek çok önemli bir talebi dayatmaktadır, yani yönetimin rutinleştirilmesi amacıyla kadroların dağıtım süreci baskısı talebini. Neoliberal çağda, devletler plan ve projelerin uygulanması ve devlet iktidarlarının yürütülmesi birbirini takip eden düzeylerde çıkarlar yararına devlet meşruiyeti ilkesinden saptırılmaktadır. Dünyanın her yerinde devlet yönetiminin meşruiyeti, otorite olma iddiası çözülmüştür (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 125-126).

Adil dağıtım ile yoksulların zenginleşmesinin mümkün olduğuna dair liberal piyasa ekonomisi rivayeti, küreselleşme çağında söz konusu bile değildir. Clinton'ın Ekonomi Danışmanları Konseyi'nde başkan, Dünya Bankası'nda başkan yardımcısı ve baş ekonomist görevlerinde bulunduğu yıllarda küreselleşmenin kurallarının nasıl yazıldığına dair birinci derecede gözlemci olan Stiglitz'in, küresel hukukun kurallarının hukuksuzluk üzerinden yazıldığını somut olarak ortaya koyduğu örneklerden biri vergi yasaları ve gerekli düzenlemeler aracılığıyla deniz aşırı ülkelere yatırım yapabilen büyük şirketlerin ve çok zengin kişilerin hukuk kurallarını çiğnemesi için boşluklar yaratıldığını açıklamasıdır. Cayman adalarında bulunan yarım trilyon dolarlık bankacılık potansiyelinin bunun kanıtı olduğunu belirten Stiglitz, 'Cayman' adalarındakilerin bankacılıktan 'Wallstreet'tekilere göre daha çok bilgili olmadığı aşikar olduğuna göre bankacılık potansiyelindeki nedenin, gizlilik ve yasalardan uzak kalan deniz aşırı bankaların birçok zengin sermaye sahibinin paralarına para katmak anlamını taşıması olduğunu belirtmiştir. Eş zamanlı olarak, söz konusu merkezlere para transfer etmek, bu vergi sığınakları aracılığıyla ticari anlaşmalar yapmak finans dünyasındakiler için iyi komisyonlar demektir. Bu sistemin politik liderler tarafında, ABD merkez bankalarının onlarla anlaşma yapmalarını yasakladıkları an sona ereceğini ancak bunun yapılması yerine kuralların çiğnendiği boşluklar yarattıklarını belirten Stiglitz'in açıkladığı gerçeklerden anlaşıldığı üzere, küresel hukuk yoksulların varlıklarını sürdürmelerine yönelik değil, zenginlerin yasadışı yollarla daha çok zenginleşmesini hedef alan bir adaletsiz dağıtım mekanizmasıdır (Stiglitz, 2004: 304).

Para, devlet için (özellikle despotik güce doğru hareket eğiliminde olan devletler için) anahtar kaynaklardan biridir. Devletin kendi faaliyetlerini fonlamak veya hükümetin borçlarını teminat altına almak için vergi düzenlemeleri kullanılması kapitalist iktidarın kaynağıdır (Jessop, 2016: 110). Küçük bir azınlığın zenginliği ve silahları elinde bulundurduğu bir toplumda adalet ve eşitlikten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Kararları dünyayı tahrip etmeyi sürdürenlerin aldığı bir sistemde sürdürülebilir bir toplum hayal etmek mümkün değildir. Her ne kadar uluslararası dev kurumlar, Wall Street temalı finans dünyası, bankalar ve borçlar, silahlar ve savaşlar gibi çok başlı bir canavar karşımızda dursa da sistemin dönüşümü için bazen küçük bir olay mevcut düzeni tümünden yerle bir edebilecek güçte olur. “Ekonomik ve politik krizlerin yarattığı şiddet nedeniyle İnsanların acı çektiği küresel çağda, finans sisteminin çökmesi ve politik dönüşümün mecburi gerekliliği yakın bir gelecekte olası gözükmemekte. Zenginlerin aralarını ve mülklerini, iktidarların silajlarını ve şiddet tekeli son tahlilde almak zorunda olan bizleriz... Herkesin ortak olana erişebildiği ve onu paylaşabildiği adil, eşit ve sürdürülebilir bir toplum kurmayı hayal etmek artık mümkün gözükmemektedir” (Hardt ve Negri, 2013: 101-102). Silahlı şiddet ölçüye vurulmaz ıstıraplara ve kayıplara yol açarak dünyanın önemli bir bölümünde yayılmaya devam edecektir. 21. yüzyılın da, neoemperyal politikalar neticesinde, barış yüzyılı olma ihtimali son derece düşüktür (Hobsbawm, 2008: 19).

Küresel çağın getirdiği borçlanmaya ve aşırı güvenlik amacı ile yaratılan korku toplumuna karşı yeni hakikatler yaratılmalıdır. Yeni hakikatler var olan tekilliklerin etkileşimleri yoluyla üretilirler; borç verenin olmadığı bir toplumda, özel mülkiyet ve devlet otoritesi tarafından kontrol edilen kamu mülkiyeti herkesin erişimine ve kullanımına açıldığında ortak olana serbestçe ulaşılabilir; su kaynakları, tarlalar, fikirler, kodlar, imgeler, müzik ve enformasyon serbestçe mübadeleye girdiğinde eşitlik mümkün olabilir; gerçek güvenlik korkuyu aşmış insanlar tarafından sağlanabilir; toplumsal cinsiyet, ırksal hiyerarşiler, mülteciler, azınlıklar, emekçiler, sermaye sahipleri ve tüm ötekileştirmeler ve kimlikler kalktığında özgürlük gelebilir ve liberal iktidar anlayışı ile temsil edilmeyi reddedenler gerçek politik katılımın gücüne sahip olacaklardır. Dönüşümün ne zaman geleceğini bilmemiz mümkün olmasa da, paradoksal politik bir görevimiz bulunmaktadır: “geliş tarihi belli olmasa da dönüşüm için hazır olmalıyız”. Küresel çağda, yapısal olarak değişmiş hak talep eden insanlar

önceden göremedikleri ve amaçlamadıkları bir olay için zemin hazırlamaktadırlar. Eşitlik, özgürlük, sürdürülebilirlik ve ortak olana serbestçe erişim dahil başlıca ilkeler, köklü bir toplumsal kopuş olayında üzerine yeni bir toplum inşa edilecek iskeleti oluşturmaktadırlar (Hardt ve Negri, 2013: 103-105).

Küresel çağda piyasa güçlerinin artan eşitsizliğe katkılarının önüne geçebilmek için devletin rolü, toplumlarındaki bireylerin ekonomik haklarını düzenleyen yeni kanunlar düzenlemek, kurumsal yönetim kanunları aracılığıyla şirket yöneticilerinin gücünü belirleyerek ve tekel rantlarının boyutunu sınırlandırması gereken rekabet yasaları aracılığıyla kendi küresel iktisadi kanunlarını koymaları gereklidir (Stiglitz, 2015: 112-113). Devlet eşitsizliğe yol açan piyasa güçlerine karşı gelmek ve finans sermayesi oyun alanını adaletli hale getirmek için (örneğin, daha zayıf artan oranlı vergi sistemi ve daha düşük veraset vergisi oranları aracılığıyla) daha az çaba göstermektedir. Küresel sistem ile, günbegün artarak yaşanmakta olan eşitsizliklerin gelecekte daha katlanılmaz olacağı sosyal, politik ve ekonomik bir sistem yaratılmıştır (Stiglitz, 2015: 137). Oysaki, küresel piyasa ekonomisi ile istenseydi bugüne kadar, ulusal yoksulluk ve beslenme yetersizliğine nokta koyulabilirdi ya da herkesin belirli bir sağlık hizmeti alması sağlanabilirdi. Ne yazık ki, dünyanın en zengin ülkesi Amerika'da dahi (vergilendirmelerden kaçması, servetlerin arttırılması için hukuksuzluk uygulanması vb. etkenler neticesinde) sağlık sisteminin temeli çok daha yoksul ülkelerinkinden geride bulunmaktadır (Stiglitz, 2004: 317). Küresel ekonomi, politik insanlara adalet getirebileceği halde getirmemekte direnmeyi birincil görev edinmiş, insanların haklarını ihlal eden devlet ve ulusal devletleri yönlendiren uluslararası kurum/şirket modeli olarak şiddetin doğurganlığından başka bir anlam taşımamaktadır.

Küresel çağda hukuk ile şiddet ilişkisinin irdelenmesi için tartışılması gereken bir diğer önemli faktör bilişim teknolojisidir. Kapitalist dünya ekonomisinin örgütlerinde ve yapılarındaki süre giden elektronikleşmenin sağladığı sermaye ile ilişkili ağlar oldukça karışıktır. Enformasyonun içe doğru, komutların ise dışa doğru akışını sağlamak üzere yapılandırılmış olan iletişim araçları artık yerleşmiştir ve hızla büyümektedir. Bunlar üretici sermayenin genişleyen merkezileşmesiyle ve bunun sonucunda genişleyen teknik işbölümleriyle bütünleşmişlerdir. Devletlerarası sistemin işleyişi dolayısı ile hükümetlerin kendi topraklarındaki vatandaşları için neyin enformasyon, neyin eğlence

olduğunun belirlenebilmesi, bilişim teknolojisinin yarattığı gelişimle çatışan bir süreç olarak ilerlemektedir. Bu süreç, tıpkı tarihsel bir süreç olarak elektronikleşmenin bir yönünün teknik işbölümlerini bütünselleştirerek, merkezi sınıf oluşumu sürecine bütünsel biçimde damgasını vurması gibi, neye izin verilip verilmeyeceği gibi varoluş koşulları konusundaki popüler bir bilince ve zorunlu emek ve görelî artı değer gibi çapraşık konulara bütünsel biçimde damgasını vurmaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 75-76).

Küresel çağda bilişim teknolojilerinin baş döndürücü hızla ilerleyişi her tek bireyin hayatını, tüm insan yaşamına ilişkin tüm konuları etkileyecek şekilde değiştirmiştir. Bu dönüşümlere karşı devletlerin hali hazırdaki kamu yönetimleri ve hukuk düzenlemeleri yetersiz kalmıştır. Son yıllarda, bilişim teknolojisi hızının çok gerisinde kalan devlet aygıtlarının kendini güncelleyememe sorunu; teknolojik gelişmelerin doğurduğu karmaşık süreçler neticesinde insanlar, kişi veya grup haklarının ihlallerine yüksek şiddette maruz kalmalarına neden olmaktadır. Küresel çağın bilişim teknolojisinin yarattığı hak ihlalleri ve bilişim suçları sorunlarının önlenmesine yönelik bilişim hukuku adı altında bir disiplin geliştirilmiş ve bazı devletlerin hızlıca yasalarına eklemeler yapacak çözüm önerileri hayata geçirilmiştir ancak yetersizdir. Devletlerin hukuki düzenlemeler açısından yapması gerekenler hala tartışılmaktadır.

Bilişim hukuku, “bilgi ve teknolojinin kötüye kullanımı ile insanlara zarar verilmesini önlemek amacıyla ortaya çıkmış olan bir hukuk dalıdır”. Bilişim suçu ise, “bilgileri otomatik işleme tabi tutan veya verilerin nakline yarayan bir sistemde gayri kanuni, gayri ahlaki veya yetki dışı gerçekleştirilen her türlü davranış olarak ya da bilgisayar ve iletişim teknolojileri kullanılarak işlenen suçlar şekliyle de” tanımlanabilir. Küresel çağın teknolojik gelişmeleri neticesinde bilişim yolları kullanılarak, terör örgütlerinin faaliyetlerini sanal dünyaya taşımaları, fikri mülkiyet haklarına yapılan ihlallerin ciddi boyutlara ulaşması, interaktif alt yapının hırsızlık amacı ile kullanılır hale gelmesi ve çocuk pornografisi gibi birçok cinsel sömürü türünün insanlık dışı biçimde görsel olarak yaygınlaşması ve çocuk istismarının programlar aracılığıyla kolaylaşması gibi nedenler bilişim hukukunu doğurmuştur (www.internet.btk.gov.tr) .

Bilişim hukuku, çağın bilgi toplumu haline gelmesi ve bilişim teknolojilerinin verilere kolay ulaşma sorununu yaratması nedeniyle kişisel verilerin korunması çok önemli bir

konudur (Weber, 2009: 235). Kötü niyetli yazılımlar, iletiler vb. aracılığıyla bir kişinin bilgisayarına politik sistemi kritik alt yapılarını tehdit edecek bir bilgi içerecek ve kişiyi devlete karşı suçlu duruma düşürecek veriler konulabileceği gibi, banka hesap numaraları ve daha birçok kişisel verilerin karaborsada çalınarak satılması söz konusudur. Bu noktada bilişim hukuku tarafından günümüzde, gizliliğin kötü niyetli yazılımlar yoluyla ihlal edilmesi neticesinde yasal ve yasadışı ayrımının belirlenmesi gerekmektedir (Hannesson, 2009: 315-317). Bilişim hukukun işleyebilmesi için adalet sistemi içerisinde yer alan kamu görevlilerinin dijital delilin ne olduğu bilgisine sahip olması ve adli bilişim alanının hızla gelişmesi gerekmektedir (Mason, 2009: 176-179).

Bilgi artık metalaşmıştır ve bilişim teknolojileri ile özgünlüğünün korunması için gerekli orijinallik kriterlerinin belirlenmesi ve internet telif haklarının içeriklendirilmesi gerekmektedir (Grosheide, 2009: 266-267). Dolayısı ile, bilişim hukukunun çözüm getirmesi beklenen sorunlardan bir diğeri, fikri mülkiyet hakları kapsamında internetteki içeriklerin korunmasının sağlanarak fikri hak ihlallerinin engellenmesidir (Wilson, 2009: 220). Bilişim hukuku açısından en önemli sorunlardan bir diğeri başlık ise, ‘Google’ veya ‘Yahoo’ görsellerinden kolaylıkla elde edilebilen kişi mahremiyetindeki görsellerin ve bilgilerin pornografik vb. sitelerdeki kullanımınıdır. Pornografi ve çocuk istismarında ki artışa neden olan bilişim teknolojileri verilerine göre her gün milyarlarca pornografik indirme gerçekleştirildiği ve her gün milyarlarca dolarlık pornografiden gelir elde edildiği saptanmaktadır (Kierkegaard, 2009: 325-326).

Bilişim hukukunun işlerliğine dair en büyük güncel sorun ve insanların bilişim suçları nedeniyle şiddete maruz kalmasının engellenememesinin önünde, ulusal hukuk mevzuatlarının teknoloji hızında güncellenememesi ve mevcut pozitif hukuk normlarına işlerlik kazandıracak uygulamaların ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olmaması sorunudur. Bununla birlikte adli bilişimin yeni bir alan olması, bilişim verilerini toplamadaki güçlükler, kişisel verilerin korunmasındaki güçlükler, bilişim hızı nedeniyle potansiyel güçlüklerin belirlenme zorluğu gibi birçok faktör insanların haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Devletlerin küresel çağın bilişim suçlarına karşılık ulusal hukuklarını düzenlemeleri gerekliliği ivedi bir sorundur. Küresel çağda hukukun yapısal olarak değişime uğrama biçimine değinmek ve insan haklarının

ihlalleri nedeniyle ortaya çıkan şiddetin irdelenebilmesi için değinilmesi gereken bir diğer faktör; uluslararası hukuk ve insan hakları konusundaki değişimlerdir.

Politika ve hukukun birbiri ile uzlaşan aygıtlar olması kabul gören bir sistemdir. Ancak günümüzde durum uzlaşma kavramını aşarak hukukun araçsallaştırılması noktasına gelmiştir (McKeever, 1995: 272). Ulusal hukuk ihlallerini önleyici mekanizmalarda devre dışıdır. 20. yüzyılın başından beri uluslararası hukuk sadece gittikçe daha görünür olmakla kalmamış aynı zamanda siyasi açıdan daha tartışmalı hale gelmiştir çünkü uluslararası hukuk kapsamı, amacı ve doğası birçok farklı açıdan hızlı bir dönüşüm içerisinde ilerlemektedir. Bu değişimlerden bazıları şunlardır: savaş hukuku uluslararası insani hukuka dönüşmüştür ve uluslararası ceza mahkemeleri daha sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.

Küresel çağ ile birlikte ise, uluslararası hukuk ‘dünya hukuku’ ya da ‘uluslararası hukuk düzeni’ sözde varlığını sürdürmektedir. Refah devleti sürecinde, uluslararası hukuk sıkı bir biçimde devlet merkezlidir; devletleri yönlendiren ve devletlerarası ilişkilerin belirlendiği bir hukuk türüdür. Uluslararası hukukun temel amacı uluslararası düzeni kolaylaştırmak ve insanların haklarını korumaktır. Uluslararası hukukun temelinde bulunan devlet egemenliği ilkesi çerçevesinde, devletler eşitlik ilkesini kabul ederek yatay yönde ilişki kurmaktadır ve antlaşmalar ile yerine getirilmesi gereken hukuki yükümlülükler devlet iradesini yansıtmaktadır. Uluslararası hukuku kullanarak anayasal bir düzen oluşturma girişi Habermas ile birlikte, uluslararası hukukun anayasallaştırılması olarak tanımlanmıştır. Devletin anayasalar ile uluslararası hukuku refah devletinden itibaren kendi ulusal hukuklarına entegreleri sonucunda; yatay düzeyde dünya üzerindeki birçok devletin bu kurallara adaptasyonu ve küresel yönetişimin baskıları neticesinde; küresel çağda uluslararası hukuk uluslararası şirketlerin ve güçlü devletlerin hukuku haline dönüşmeye başlamıştır.

Küresel çağın uluslararası hukuku içerisinde; bireyler, gruplar ve özel örgütler hukukun süjeleri olarak tanınmaya başlamıştır, bir başka ifade ile devletler artık tek tüzel kişilik değildirler ve uluslararası hukuk birey hakları üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır; sivil toplum örgütü gibi devlet dışı aktörler uluslararası hukukun önemli aktörleri olarak görülmeye başlanmıştır. Uluslararası hukuk devletlerarası ilişkileri yönetmenin ötesine geçerek devletlerin kendi sınırları içindeki davranışlarını düzenlemeyle ilgilenmeye

başlamıştır. Uluslararası hukukun kapsamı uluslararası düzenin korunmasının çok ötesine geçerek bilhassa mültecilere muamele, çevre hakları ve kadın hakları konusunda standartlar oluşturma amacı gibi küresel adalet standartlarının korunmasını içermeye çabalamaktadır. Ancak günümüzde ki gerçeklik uluslararası hukuk içerisinde devlet egemenliğinin köşe taşı niteliğinde olduğu gerçeği ile küresel çağın getirdiği yapısal değişiklikler ile birlikte yeni bir insan hakları doktrini ve insani standart belirleme zorunluluğu arasındaki çatışmadır.

Uluslararası hukukun küresel çağ içerisinde yapısal olarak değişimini zorunlu olarak belirleyecek şey, birbirine ters düşen normlar ve ilkeler arasındaki çatışmaların ortadan kaldırılması suretiyle bir dünya hukukuna evrilmesinin sağlanması olacaktır (Heywood, 2013: 405-409). Uluslararası hukuk egemen güçlerin politik tavırlarının elinde araçsallaştırılan liberal bir söylem olmuştur ve insan haklarını koruyabilmek için yetersiz kalmıştır (Rajagopal, 2003: 246). Bununla birlikte, küresel çağın uluslararası hukuk hakimiyeti Amerika güdümünde şekillenmektedir. Amerika'nın sürekli hukukun üstünlüğünden söz etmesine karşın, uluslararası hukukun üstünlüğüne yönelik tavrını tek taraflı politikalar izleyerek sürdürmesi söz konusudur.

Küresel çağda ki insan hakları mücadelesi; liberal çağın direnme hakkı yerini kısmen ama en güçlü biçimde alan, bireylerin elindeki devlet şiddetine karşı sahip oldukları önemli bir hukuki yaptırım gücü olarak tanımlanabilir. Sistem karşıtı hareketler iki yüzyıllık mücadeleleri sonunda halkın devletler ve tüm toplumsal kurumlar karşısındaki taleplerini önemli ölçüde yükseltmeyi başarmışlardır. Bu yıllar arasında, demokrasi, insan hakları, eşitlik ve yaşam kalitesi konusundaki toplumsal grupların talepleri olağan üstü ölçüde artmıştır. Devletler ise, bu taleplere insan haklarının altın yılları olarak görülebilecek zamanlarda karşılık vermeye çabalamış ancak refah kapitalizminin sonlarına gelirken bu toplumsal talepleri karşılamak konusunda eylemsizliği seçmeye başlamışlardır: dünya sisteminin küresel çağda karşı karşıya kaldığı güçlük budur (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 124).

İnsan hakları, uluslararası ilişkilerin ve insani kalkınmanın hakim normatif dili olarak devletin ulusal egemenliğiyle rekabet eder olmuştur çünkü insan hakları ile devlet hakları arasında bir çatışma oluşmaya başlamıştır. Bilhassa, 1990'lardan itibaren insani müdahalenin arttırılması sonucunda insan hakları ve devletin güvenlik hakları arasında

çatışmalar artmıştır. İnsan hakları doğaları gereği küresel politikalar açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Evrensel ve temel nitelikli olmaları nedeniyle insan hakları devletlere iç ve dış politikalarını etkileyecek ciddi sorumluluklar yüklemektedirler ancak küreselleşmenin neticesinde, devletlerin egemenliğinin sınırlarının değişmesi, uluslararası kurumların ve devletlerin yapısal değişimi, haksız askeri müdahaleler, yönetim ve küresel politika gibi birçok politik değişim insan haklarının korunmasını karmaşık ve zor bir sürece dönüştürmüştür (Heywood, 2013: 363-369). Neoliberal çağda, birey haklarının korunması veya kolektif hakların devletler tarafından karşılanmak bir yana devlet şiddeti gösterilerek çiğnenmesi günümüzün gerçekliği halini almıştır.

Küresel çağda, kolektif hareketin gerekli olduğu en önemli alanlardan biri özgürlük ve temel hakların korunmasıdır. Geleneksel medeni ve siyasi hakların ekonomik hakları da içermesi Birleşmiş Milletler tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'yle sağlanmıştır. İnsan hakları günümüzde birçok devlet tarafından ulusal hukukları içerisinde de önemsenmektedir. Ancak, küresel piyasa ekonomisinin dayattığı kısıtlamalarda bireylerin haklarına hukuken sahip olması değer taşıması mümkün olamayacak hale gelmektedir. Konuşamayacak kadar aç olan bir insanın ifade özgürlüğüne sahip olası değer taşıyamamaktadır. Hukuk ve düzeni sağlamak devletin birinci sırada ki görevi iken, küresel modern toplumda devletin daha fazla hak koruma mücadelesi vermesi gerekmektedir. Şirketlerin devletlerden daha çok halklar üzerinde karar mekanizması aldığı ürün ve hizmet alışverişi çağında, anlaşmaların hukuken kabul edilmesinden çok daha öte bir rol üstlenmesi gereken devlet bireylerin hayatlarına sürdürmelerine yetecek gelire sahip olmasına yönelik düzenlemelerde bulunmalıdır (Stiglitz, 2004: 304). Küreselleşme çağında etik hem kamu sektöründe hem de özel sektörde çok farklı bir anlam kazanmıştır, etik küresel çağda ekonomi-politik lisanda kullanılan biçimi ile, karı arttırmak anlamı yükletilmiş bir kavram olarak kullanılmaktadır (Stiglitz, 2004: 308).

Arendt (1997: 45-46) 'in de belirttiği gibi şiddet iktidarın en çok göze batan dışa vurumu olduğu gerçeği ve Marx'ın devletin egemen sınıfın elindeki bir tahakküm aracı olduğu görüşü bu bağlamda önemlidir. Küresel çağda, insan hakları ciddi olarak müdahale edilmesi gereken biçimde ihlal edilmektedir. Büyük şirketler, günümüzde

politik güç sahibidirler ve yasama organını etkilemek konusunda hükümetler tarafından anayasayla güvence altına alınan birçok hakları mevcut olduğundan, hukukun ve devletin vatandaşa getireceği adalet ve haklar sermaye sahiplerine sağlanmaktadır. Hukuk sermaye sahiplerinin ve şirketlerin haklarını koruyan mekanizmalar haline dönüştürülmüştür. Küresel çağda dünyanın hali hazırdaki durumu göz önüne alındığında küresel politik normlar, küresel ekonomik baskılar ve ilkeler, küresel etkin bir hukuk sistemi, caydırıcı gücü olan etkin diplomasi yürütecek adil ve etkin küresel makamlara ivedi bir gereklilik bulunmaktadır.

Çağın gerekleri neticesinde insan haklarının içeriğinin ve kapsamının genişletilmesi yönündeki görüşler sıklıkla dile getirilmektedir. Günümüzde hala tartışmalı olan dördüncü kuşak haklara ilave edilmesi gerekliliği üzerinde öne çıkan hak konuları; bilişim hakları, vatansızların hakkı gibi süjesi insan olan haklar ile ekosistemin hakkı, gelecek nesillerin hakkı veya kentin hakkı gibi süjesi insan olmayan haklar üzerinde tartışmalar sürdürülmektedir. İnsan hakları sözleşmeleri, küresel çağın hızlı ilerleyişine henüz adapte olamamıştır. Birleşmiş Milletler, hali hazırda yakın gelecekle ilgili ihtiyaçlardan doğacak hak taleplerini tasarlayıp yürütmeye koyamamıştır. Fütüristlerin ve bilişim uzmanları ile birlikte yürütülebilecek çalışmalar ile genetik teknoloji ihlallerine karşı haklar, sanal teknoloji ihlallerine karşı haklar, siber savaşımlara karşı haklar, uzay hakları ve daha birçok küresel çağ gereksiniminin kişi hakları ve kolektif haklar bağlamında değerlendirilmesi ve sözleşmeler ile tedbirler alınması ivedi gerekler arasındadır.

Küresel çağda bilişim hakları kapsamında gizlilik haklarının yeniden yapılandırılması, içeriğinin derinleştirilmesi ve bilhassa vatandaşın devletin karşısındaki gizlilik haklarının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kişilerin, internet aracılığı ile gizliliklerini (fiziksel gizlilik ya da bilgisel gizlilik) paylaşımları neticesinde haklarının ihlal edilmeye açık hedefler haline geldikleri gözlemlenebilir. Örneğin, sosyal medya aracılığı ile 18 yaş altı bir çocuk tarafından paylaşılan bir fotoğrafın, seks ticareti yapan kişi(ler) aracılığı ile farklı mecralarda kişilerin haklarının ihlaline neden olacak biçimde kullanılması sıklıkla rastlanılan bir suç örneğidir. Bir başka örnek olarak ise, sanal dünya da ve post cihazları aracılığı ile yapılan tüm alışverişlerde banka kartları bilgilerinin kullanılması neticesinde kişilerin sanal dolandırıcılar tarafından maddi

kayıplara uğramaları sıklıkla gözlenen bir durumdur. Bununla birlikte, nakit ödeme yapmak istemeyen her tek kişinin mali bakanlıklarda kartları aracılığı ile ödemelerinin saat ve ticari işletme kayıtları bulunmaktadır, bu durum kişilerin özel hayatlarının da devlet tarafından izlenmesinin çağ itibari ile mikro düzeye ulaştığı durumlardan bir tanesine örnektir. Orwell'ın 'Büyük birader sizi izliyor (*big brother is watching you*)' distopyasının gerçeğe dönüştüğü ve her daim yaşandığı bir çağdayız; akıllı telefonlar ve internet erişimleri ile artık her türlü bilginin ve özel yazışmanın bulunduğu cihaz teknolojileri neticesinde egemen erkler istediği kişinin zihninden geçenleri not ettiği özel alanlara birkaç saniye içerisinde ulaşabilmektedir. Stiglitz'in değindiği gibi adalet, hukuk ve uluslararası hukuk kavramlarının arkasında gizlenen küresel çıkarlara uygun politikalar, gerçeklik ile ilgili illüzyonu yaratan sosyal mühendislik yaklaşımları aracılığı ve '1984' türü vizyonlarla kan dondurucu bir distopya-gerçeklik karışımını çağın realitesi olarak göstermektedir (Stiglitz, 2004: 319).

Çağın önlem alınması gereken bilişim hukukunu ve insan haklarını ilgilendiren ivedi durumlardan birisi, devletlerin bilişim teknolojileri aracılığı ile vatandaşlarının hangi gizlilik alanlarına hangi sınırlarda girebileceğinin keskin çizgilerle belirlenmesi gerekliliği sorunudur. Bilişim teknolojileri, dijital içerikler ve siberetik dünya ile ilgili elektronik haklar adı altında, tüm elektronik sömürü olanaklarının (telifler, yayıncıların hakları, antoloji hakları vb.) engellenmesini sağlayan haklar çağın en acil hak talepleri arasında bulunmaktadır (Feldman, 1997: 159-161). Hirst ve Thompson da benzer biçimde küreselleşen dünyada, bazı konularda hak tasarılarının yenilenmesinin gerektiğine değinmektedirler. Çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırımdaki mülkiyet haklarının tanımlanması, yasa haline getirilip garanti altına alınması, işçi haklarının ve çalışma koşullarının korunmasını, hükümetlerin ekonomik bakımdan belirli meşru ulusal işlevlerini koruyacak haklarının tanınmasını, şirket vergilendirmelerinde bağlayıcı protokollere yer verilmesinin, uluslararası hukukla belirlenecek tartma mekanizmalarının oluşturulmasının, çevre koruma konusunda güçlendirilmiş protokoller oluşturulmasının vb. koruma mekanizmalarının refah kapitalizminin bütünleşme sürecinde oluşturulmaması gerekliliğine değinmektedirler (Hirst ve Thompson, 2003: 103).

Bununla birlikte son yıllarda yaşanan trajik gelişmelerin gösterdiği bir başka uluslararası şiddet sarmalının gösterdiği hak ihlalleridir. Suriye'den göçen insanların yaşadığı trajediler mülteci haklarının yeniden gözden geçirilmesi ve vatansız (*heimetlos*) kişilere ivedi olarak yeni hakların tanınması mevhumunun aciliyetini gözler önüne sermektedir. Avrupa sınır kapılarında Suriyeli mültecilerin kalifiye olmalarına göre sınır kapılarında geçme izni tanınması konusunda ayrımcılığa maruz kalmaları, şahsi ganimetlere bir Avrupa devleti tarafından el konulması, Ege Denizi'nde yasa dışı yollarla sınırı aşmaya çalışan mültecilerin botlarının bir Avrupa devletinin yetkilileri tarafından delinerek açık denizde ölüme terk edilmeleri trajedilerinin gösterdiği üzere; mültecilere devletler tarafından ağır, açık ve ölümcül şiddet uygulandığının kanıtları olarak tarihin insanlık adına utanç kayıtlarına geçmiştir. Bedenleri hayatta kalan işgal altındaki insanların yaşam haklarını korumaları güçlü devletler tarafından mülteci haklarının çiğnenmesi sureti ile imkansızlaşmıştır; uluslararası sözleşmeler yok hükmünde sayılarak açık bir biçimde, sınırlar arasındaki denizlerde ve/veyahut kara sınırlarında kitlesel ölümlere terk edilmektedir. Aslında mülteci hakları sorunu birinci dünya savaşından beri devam etmekle birlikte 2000'li yıllarda çözülemediği olması büyük bir problem taşıdığı için yeni bir hak tanımlaması ile birlikte, hem içerik hem hukuki sınırları genişleterek, belirlenmesi ve mültecilerin yaşadığı dramların ivedi olarak sona erdirilmesi gerekmektedir. Arendt, Agamben ve Ranciere'in değindiği gibi, mülteci hakları vatandaşlık üzerinden düşünüldüğünde insanların sadece insan olmaları nedeniyle sahip oldukları haklarının korunması mümkün olmayacaktır, bu görüşler 'Küresel Kolektif Şiddet' başlığı altında detaylı olarak tartışılacaktır.

Küresel kapitalizm sermayedarlarının ekolojinin tahribatına karşı açıklamaları insani ve ekonomik kalkınma için maruz görülmesi gerektiği dehşetine karşı savunulması gerektiği öne sürülen ekosistemin var olma hakkı, ekolojinin devamlılığı için elzem gözükmektedir. Gelecek nesillere yükümlülüklerimizin tartışılması anlamlı sorunlardır çünkü bizim şu anda şeylerin sonuçlarının on yıllar hatta yüzyıllar hissedilmesi çevreyle ilgili meselelerin özünde olan bir şeydir. Bu durum, yükümlülüklerimizin mevcut nesli aşarak gelecek nesilleri de ilgilendirdiği ve yaşayanlarla birlikte doğmamış olanları içerdiği tartışmaları, nesiller arası adaletle ilgili hak tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu görüşe getirilen eleştirile hakların karşılıklılık ilkesinden yola çıkarak, doğmamış insanlara haklar tanımanın yaşayan insanlara görevler yüklemenin doğru

olmadığı yönünde ilerlemektedir (Heywood, 2013: 462-463). Ekosistemin kuşaklar meselesi ile ilgisi bulunmaktadır. Bir yandan günümüz kuşağı için yararlı olabilecek şey gelecek kuşak için zararlı olabilecek bir durum olabileceği için bu konuda adil dağıtıma ulaşmak kolay olmayan bir meseledir (Wallerstein, 2003: 98).

Şiddetin küreselleşmesi karşısında küresel olarak yetke sahibi Birleşmiş Milletler insan hakları ihlallerini önleme konusunda kurumsal bir güncelleme ve etkin bir küresel yaptırım mekanizması geliştirememektedir. Birleşmiş Milletler uluslararası sorunlar, anlaşmazlıklar, politik istikrarın güçlendirilmesi, küresel iktisadi büyümenin etkilerine karşı önlemler, insan haklarının geliştirilmesi, yüksek ekolojik standartların getirilmesi gibi konularda küresel sivil toplum anlayışına uygun düzenlemeler getirmekte yetersiz kalmıştır: bir örnek olarak belki küresel piyasalara yönelik petrol satışlarındaki gelirlerin Birleşmiş Milletler ve Çevre Koruma Örgütü'nün kullanımındaki özel bir fona gidecek olan bir ekoloji vergisi konulabilirdi. Küresel şiddetin önünde Birleşmiş Milletler, hukukun ve adaletin sağlanması için bütüncül yeni bir yaklaşım ihtiyacı içerisindedir (Shevardnadze, 1993: 67-68). Küresel çağda, hukukun araçsallaştırılması, adaletsizlik ve küresel kapitalizminin uluslararası hukuk aracılığıyla şiddeti meşrulaştırma yetkesi gibi şiddet üretimleri göz önüne alındığında, yeni dünya düzeninin şiddete dur diyebilecek nitelikte hukuki dizayn gerekliliği artık yadsınamaz bir gerçekliktir.

Küresel çağda devletin şiddeti meşrulaştırma araçlarından diğeri her çağda olduğu gibi var olan ve dahi insan haklarının gelişimine rağmen artan bir şiddet sarmalı ile devam eden güvenlik aygıtlarıdır. Devlet kurma projelerinin en merkezi parçalarından biri devlet sınırların içinde ki yaşamın pasifize edilmesidir. Modern devletin şiddet uygulama tekeli elinde bulundurması, modern siyasetin öncelikli ilkelerinden biri olarak yaratılmıştır. Modern devletin kurulduğu çağdan bugünlere kadar, devletler bir taraftan eskiden kalma devlet dışı şiddet formlarını devre dışı bırakmaya çalışmakta iken, diğer taraftan yeni şiddet form ve mekanizmaları yaratmakta geri durmamaktadırlar. Dışarıya karşı verilen savaşlar için seferber olunurken, içeride ise başarı sağlamanın kolay yolunu seçerek homojen ve itaatkar bir ulus yaratma yoluna gitmişlerdir. İçeride barış kisvesi altında itaatkar ulus yaratma yolunu devlet polis gücü ve diğer devlet aygıtlarının şiddet üretimi aracılığı ile başarma girişimindedir. Devlet

aygıtları sadece çıplak şiddet değil, sembolik ya da örtük şiddet uygulamaya çalışmaktadırlar (Calhoun, 2007: 92).

Yönetim sanatında söz konusu olan artık, bir öze geri dönmek ya da ona sadık kalmak değil, rekabetçi gelişimler içeren bir rekabet alanı içerisinde kuvvet ilişkilerini manipüle etmek, baki kılmak, dağıtmak, kurmaktır. Diğer bir anlatımla neoliberal çağda yönetim, kendisini ilişkisel bir kuvvetler alanında ortaya koymaktadır. Kuvvetler alanı ve şiddet uygulama potansiyeli çağın yönetim sanatının büyük modernlik eşiğini oluşturan ilkedir. Yönetimin kendisini ilişkisel bir kuvvet alanında ortaya koyması demek, somut olarak iki büyük politik teknoloji bütününe devreye sokması demektir. Bunlardan biri, kuvvetlerin devletlerarasındaki oluşumunu ve telafisini düzenler, bunu da bir yandan sürekli ve karşılıklı bir diplomatik aygıtla, diğer yandan ise profesyonel bir orduyla yapar. İkinci büyük teknolojiler bütünü ise ‘polis’ adı verilen şeydir (Foucault, 2013: 269).

Küresel çağda hala devletlerin rekabet savaşında, tüm devletlerin hareketliliğinin, iddialarının gelişimini ve sınırlarını belirleyen şey diplomatik ve askeri tipteki yeni teknikleri içeren sistemin sahip olmaları gücüdür (Foucault, 2013: 258). Modern devlet dengesini korumayı sağlayan, diplomatik ve askeri sistemin ilk aracı savaş, ikinci aracı diplomasi ve üçüncü aracı ise sürekli bir askeri düzeneğin var olması denebilir. Sürekli bir askeri düzeneğin var olmasının ilk ayağı, savaşçıların profesyonelleşmesi, silahlı kuvvetlerde kariyer yapma olgusunun ortaya çıkışıdır; ikinci ayağı savaş zamanında insanları istisnai biçimde silah altına almak için bir çerçeve sağlayacak olan sürekli bir ordu yapısının kurulmasıdır; üçüncü ayağı, kale ve taşıma donanımıdır; dördüncü ayağı, askeri alana ve olası savaşlara dair özerk bir düşünce, taktik, manevra, saldırı ve savunma şemalarına dair bilgi sahibi olmaktır. Sürekli, masraflı, önemli, bilgili bir askeri düzeneğin bizzat barış sisteminin içindeki varlığı modern devletler güç dengesinin en önemli araçlarından. Barış içinde savaşın varlığından öte olarak, politika ve ekonominin içinde diplomasinin varlığını sürekli hale getiren esas faktörlerden biri sürekli bir askeri düzeneğin varlığı, savaşla ya da savaş tehdidiyle elde edilmiş bir kuvvetin baki kılındığı dengeler hesabı üzerine kurulu bir küresel çağ yönetim anlayışı söz konusudur (Foucault, 2013: 267). Ordunun çok özel türde bir siyasi kurum olduğu gerçekliği küresel çağda hala varlığını sürdürmektedir. Orduların siyasi hayatta

oynayabildiği rollerden bazıları, savaş aracı olması, siyasi düzen ve istikrarın güvencesi olarak görülmesi, aynı zamanda politik anlamda kendine çıkar sağlayabilecek yapıda bir grup olması ve sivil düzenin alternatifi olmasıdır (Heywood, 2014: 478-479).

Küresel çağ ile birlikte, terörizm ideolojik sistemin odağındaki olgu haline gelmiştir. Halklar terörizm ile korkutularak şiddet temelli yönetim metotlarına boyun eğdirilmiştir, uluslararası terörizm ise merkezi bir güç haline sokularak güçlü devletlerin çıkarları için güçsüz devletler uyguladıkları şiddetin demokratik bahanesi haline getirilmiştir (Chomsky, 2001: 84-85). Soyut düşman mevhumuna dayandırılan ve şiddeti meşrulaştırıp özgürlükleri kısıtlamaya yarayan güvenlik kavramı dışardan zorunlu dayatılan ve gerçekçi olmayan bir yaklaşımdır. Güvenlik, bilgi, zeka ve duygulanım gibi maddi olmayan ürünler üreten yeni toplumsal emek biçimleri ve onların oluşturduğu toplumsal ağlar içeriden işbirliği kanalıyla örgütlenebilir ve kontrol edilebilir (Hardt ve Negri, 2004: 49). Şiddet şiddeti doğurur gerçeğinin görmezden gelinmesi bugün yüzyıllar içinde insanların giderek daha içinden çıkılmaz bir biçimde savrulduğu şiddet dehlizinin yok ediciliğini izlemekteyiz. Modern devletin meşru şiddet tekeline sahip olduğu yanlış temellendirilmesinin artık ne denli yanlış bir temellendirme olduğu pratik olarak dünya da yaşananlar karşısında kabul edilmesi gereken net bir gerçekliktir. Hobbes'un güvenlik sağlanması için halka şiddet uygulanabileceğini savunan görüşlerin yanlışlığını tarih bize göstermiştir.

Güç kullanma temelli ya da baskıcı terörizmle mücadele metodu son yıllarda, teröre karşı savaşla ilişkilendirilmektedir. Terörizme yönelik askeri tepkiler birbirini tamamlayan iki stratejiye dayandırılmaktadır; teröristleri yardımlarına koşan destek ve sponsorluktan mahrum bırakmaya yönelik girişimler ile teröristlerin askeri eğitim kamplarına ve liderlerine yönelik doğrudan saldırılar gerçekleştirilmesidir. İlk stratejiye örnek olarak 2003 yılında Saddam'ın devrilmesinde terörizmle var olduğu iddia edilen ilişkilerin bahane olarak kullanılması gibi temelsiz ve haksız şiddet eylemleri olarak devletler tarafından kullanılmış olması verilebilir. İkinci stratejinin orantısız şiddet eylemine örnek olarak ise, 2000'de Rusya'nın Çeçenistan'a saldırısı sonucunda 25.000 ile 50.000 arasında insanın ölmesi ve başkent Grozni'nin yerle bir edilmiş olması gösterilebilir. Ordu devletin şiddet tekelinin kitlesel ölüm makinesi haline getirilmiş ve gerektiğinde politik toplumlara yöneltilecek bir savaş aracıdır (Heywood, 2013: 357-359).

Günümüzde uluslararası hukuk pratiklerinin ya da adalet sorununun yanı sıra, devlet iktidarı ile güvenlik aygıtı ilişkisi de oldukça karmaşık bir başka kavramdır. Hükümetlerin iktidara sahip olma amaçlı politik yaptırımları, en az politikanın üzerinde sermaye hakimiyetinin yaptırımı kadar hukukun üstünlüğünün ötelenmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, iktidar sorunu yalnızca yasama ya da anayasa terimleri ile ortaya atıldığında veyahut devlet ve devlet aygıtları terimleriyle ortaya konulduğunda anlaşılması mümkün olamayacaktır. İktidar yasalar bütününden ya da bir devlet aygıtından daha farklı biçimde karmaşık, daha farklı biçimde yoğun ve yaygındır (Foucault, 2003: 98). En nihayetinde polis, iktidarın doğrudan iktidarını uyguladığı yönetimselliktir (Foucault, 2013: 296). Polislik, devlet aklı ve iktidar müdahalesinin yeni gibi gözüken alanlarında ortaya konulmasına rağmen, polisin hukuk kurallarına uymak zorunda kalmaması ve kullandığı yöntemler açık (çıplak) şiddeti içermeye devam etmesi nedeniyle hala gelenekseldir (Foucault, 2013: 295).

Diğer taraftan neoliberal devletin güvenlik gerekçeleri ile demokratik olmayan yöntemlerle, temel insan hakları ve özgürlükleri ihlal ederek ya da insanları bir fanusa sıkıştırarak disipline etmeleri sıklıkla yenilenmiş (geleneksel olmayan) örtük şiddet biçimlerinde de yürütülmektedir. Hobsbawm'nın değindiği gibi devletin vatandaşlarını izleme ve denetleme kapasitesi teknoloji sayesinde güçlendirilmiştir. Yurttaşların yaptıkları idari ve mali işlemler bilgisayarlarla kaydedilebilmesi neticesinde devletin konumu değişmiştir. 18.yüzyıldan 20 yüzyılın ikinci yarısına kadar güçlerini ve işlevlerini yaygınlaştıran (modernleşmenin önemli yönü) ulus devlet yeni düzende artık sadece devletin faaliyetleri ve faaliyetsizliklerine göre yurttaşların yaşamlarının parametrelerini belirler hale gelmiştir (Hobsbawm, 2014: 776). Devletin polislik hakkı olarak meşrulaştırdığı tahakküm gücünü işletmesinin yeni yöntemlerinden sıklıkla kullanılanı, Orwell'in öne sürdüğü ancak bir zamanlar gerçekleşmesinin imkansız ve kabul edilemez olduğunu düşündüğümüz “Büyük birader sizi izliyor (*big brother is watching you*)’distopyasının yani devletin mahremiyet haklarını ihlal ederek vatandaşları her an denetlemesi (gözetlenmesi) sorununun yeni bir baskı-disiplin aygıtı olarak meşrulaştırılmasıdır. İnsanların ya da toplumun bir zamanlar imkansız ve kabul edilemez buldukları ‘*big brother is watching you*’ distopyasını günümüzde normalleştirmeleri, kabul etmeleri ve dahi bazılarının güvenlik için gerekli olduğunu düşünmesi devletin örtük şiddet üretimini sürekli arttırmasına neden olmaktadır.

Mobese kameraları ile bir insanın gün içinde çıkış-varış güzergahı arasında dakika dakika izlenebilmesi, kredi kartlarıyla bir vatandaşın hangi mekanda hangi saatte bulunduğu ya da hangi tüketimi yaptığı gibi özel içeriklerin açık kayıtlarla maliyede dökümünün olması, pasaport veya sağlık verileri ile parmak izinden geçirilen insanların sağlık sorunlarına (asla kabul edilemezdir kişi toplumsal tehdit içermeyen salgın vb. bir hastalığı olmaması durumunda, ömrünün sonuna kadar sağlıkla ilgili detaylarını kimsenin bilmesini istememe özgürlüğüne ve bunun yalnızca hekim-hasta arasında saklı tutulması hakkına sahip olmalıdır) kadar tüm biyolojik bilgilerin vb. bir çok detayın etik sınırlar olmaksızın devletler tarafından veri tabanları aracılığıyla kimlik numaraları üzerinden depolanarak kayıt sistemine dahil edilmesi, devletin güvenlik gerekçesi ile temel hak ve özgürlükleri ihlal etmesi durumu üzerinden sürekli şiddet üretmesi anlamını taşımaktadır.

Küresel çağdaki güvenlik aygıtlarının ve açık (çıplak) şiddet uygulamalarının yoğunlaşması, devletlerin emniyet güçleri ile sivil dengenin terk edildiği bir yönetim biçimi olan polis devleti kavramını gerektirmiştir. Polis gücü küresel düzende birçok ülke için geçerli olabilecek biçimde, bir yönetici elit tarafından kontrol edilen ve eylemleri onun yararına olan bir özel ordu gibi hareket etmesini getirmiştir (Heywood, 2014: 495). Devlet aklı ilkesi son birkaç on yılda daha önemli bir olgu haline gelmiştir. Öyle ki, politik protesto eylemlerinden sivil itaatsizliğe ve hatta muhbirlikten araştırmacı gazeteciliğe kadar birçok eylem alanı terörle mücadele kapsamına alınacak şekilde genişletilebilen bir kavram olarak devlet aklı teröre karşı mücadelede başvuru bir ilke haline gelmiştir. Devlet aklı politik kararlar, yasama ve yürütme denetimi dahil birçok yaptırıma sahiptir. Hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu devletlerde devlet aklına dayanarak alınan kararlar ve gerçekleştirilen eylemler genellikle yargının zamanında müdahalesi ile bertaraf edilebilmekte idi, ancak giderek güçlenen otoriter devletçilikle birlikte hukuk devleti ilkesinin çiğnenmesi neticesinde devlet aklı ölçüsün şiddet eğilimli kararlarını ve eylemlerini küresel siyaset sahnesinde göstermektedir (Jessop, 2016: 100-101).

Bununla birlikte bir diğer önemli sorun ordunun ve polisin yerine geçmeye çalışan hırslı sermaye sahiplerinin teknolojik güvenlik şirketleridir. Önceki bölümde değinildiği üzere, refah devleti döneminde sanayinin gelişmesinden sonra insan hakları ihlallerini

arttıran temelde iki militarist değişim yaşanmıştır: askeri yöntemler ve silah çeşitleri. Ancak bilhassa neoliberal devlet sürecinde askeri yöntemler, özel şirketlerin hukuki hiçbir sınırlamayla kontrol edilmeden ordunun yerini alan profesyonel acımasız savaşçılar yetiştirmesi ya da polisin yerini alan şiddeti sınırsız sivil elemanlar yetiştirmesi gizli ve resmi olmayan şekilde yürütülmesi nedeniyle uluslararası hukukla denetimi mümkün olmayan şiddet aygıtlarının üretimine neden olmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile maruz kalanın anlamasının zorlaştığı elektronik ya da kimyasal işkenceler ve işkencecilerin çoğu ABD tarafından sağlanmaktadır ve ABD'nin çok sayıda müşterisi olan devletlerin polisi ve askeri sorgulayıcıları ABD tarafından eğitilmiştir (Chomsky ve Herman, 1979: 8-10). Bilişim teknolojisinin gelişimi ile birlikte tamamen bilgisayar teknolojisi aracılığıyla yapılacak olduğundan politik ya da faili meçhul cinayetler şirketler devralmıştır. Örneğin, bir şirket kendisine engel teşkil edecek bir bilim insanının bilişim teknolojisi ile beyin sinyallerini bozma teknolojisine erişmiştir. Bu saldırı türü bir insanı bilişsel kapasitesini azaltma, zihin krizi geçirerek intihara sürüklemekten öldürmeye kadar kullanılabilir. Böylelikle imha edilecek hedef ki bu bir insan oluyor, sıcak temas kurulmadan, kim tarafından yapıldığının belirlenmesi zorluk içeren 'örtük cinayete' maruz kalmaktadır. Örneğin, 1978-1980 yıllarında UN Genel Sekreterliği raporuna göre yüzbinlerce insanın, hükümetlerin işbirliği ile polis ve askeri kuvvetler tarafından faili meçhul siyasal cinayetler neticesinde kayıp olarak tespit edildiğini resmileştirmiş, politik cinayetler kabul edilmiş ve önlemler alınması gereğine dikkat çekmiştir (Sluka, 2000: 4).

Bir önceki bölümde değinilen devlet terörizmi kavramının şirket terörizmine dönüştüğü bir dönemdeyiz. Blakeley'in belirttiği gibi (ulusal/uluslararası)devlet terörizmi düşman savaşçıları işkence ve öldürme de dahil olmak üzere silahsızlandırılmış ve yasadışı olarak sivillerin hedef alınması, kaçırma, yasadışı gözaltı, işkence ve diğer aşağılayıcı muamele eylemlerini de içermekte olan; yaşam hakkı, işkence ve aşağılanmama yasağı ve özgürlüklerin korunduğu uluslararası hakların devlet tarafından ihlal edildiği fiilleri kapsayan; bir veya daha fazla bireyi ya da kitleleri korkuya davet eden, devlet temsilcilerinin şiddet eylemlerinin geniş kurumsallaşmış bir politikasıdır. Söz konusu eylemlerin açıkça gösterilmesine dair delillerin ortaya çıkarılması zorluklarını aşabilmek için siyasal şiddet eylemlerini yerel ve uluslararası politikalarla bağlı olarak geniş bir bağlamda ele almak gerekmektedir. Böylece devletin şiddetine zorlukların

bazılarını aşabiliriz (Blakeley, 2010: 23-25). Güvenlik sistemlerinin bilişim teknolojisi ile güvenlik şirketlerine devredilmesinin ardından terörizm üzerine de neoliberal çağda ek bir tanım geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu tanımlamadan yola çıkarak ‘(ulusal/uluslararası) şirket terörizmi’ adı altında yeni bir tanımlama yapmak küresel çağın yasa dışılığın meşrulaştırıldığı düzenine uygun şekilde kapsamı genişletmek gereklidir. ‘Uluslararası Şirket Terörizmi’; hedef olan insana/devlete yani kapital çıkarları engelleyen düşman devlete yönelik tek taraflı yüksek donanımlı askeri güç ile işgal, kişi ya da kişilere işkence ve öldürme de dahil olmak üzere silahsızlandırılmış ve yasadışı olarak sivillerin hedef alınmasını içermektedir. Kaçırma, yasadışı gözaltı, nörolojik ve kimyasal işkence ile bir kişinin zihinsel, bedensel ya da psikolojik bütünlüğünün bozulması veya tüm muamele eylemlerini içerecek biçimde yaşam hakkının, işkenceye ve aşağılanmaya maruz kalmama hakkının ve tüm diğer özgürlüklerin korunduğu uluslararası hakların şirketler tarafından ihlal edildiği fiilleri kapsayan; bir veya daha fazla bireyi ya da kitleleri korkuya davet eden, sermaye temsilcilerinin şiddet eylemlerinin geniş kurumsallaşmış politikası olarak tanımlanabilir. Güvenlik, askeri ve/veya polislik teşkilatının modern devlet tarafından kolektif şiddet aracı haline dönüştürüldüğünün eleştirildiği tezde en azından bir parça uluslararası hukuk ile devlete yönelik yaptırım mümkün olduğu belirtilmiştir. Ancak güvenlik, askeri ve/veya polislik teşkilatının (sadece ve sadece rant ve sermayedarın yüksek kar elde edebilmesi için) yerini alma çabasında olan teknoloji şirketleri yakın geleceğin en büyük tehdididir çünkü devletin hukuk aygıtlarının çok hızlı biçimde bu teknoloji hızıyla ve tam bir gizlilikle yürütülen faili meçhul cinayetleri görünür kılmak ve önlemekle ilgili çok önemli yükümlülükleri bulunmaktadır böylelikle insan haklarının ağır ihlallerinin önüne geçmemiz mümkün olabilir.

Diğer taraftan çatışma, terör ve askeri işgaller küresel çağın en trajik insan hakları ihlallerini barındırmaktadır. Çatışma durumlarında Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri arasındaki güç politikalarının BM’yi barışçıl müdahaleden ve açık bir tutum takınmaktan alıkoymasının neticesinde, büyük çaplı insan hakları gerçekleşmektedir. Bu duruma, 800.000 Tutsi ile bazı ılımlı Hutular’ın öldürüldüğü 1994 Ruanda Soykırımı ve tahmini 8.000 erkeğin ve erkek çocuğunun öldürüldüğü ve birçok kadın ve kız çocuğuna tecavüz edilen 1995 Serebrenitsa Katliamı’nda trajik bir şekilde şahit olunmuştur. 11 Eylül olayları insan hakları normlarının kabulünün karşı konulmaz

olarak gerçekleřtiđinin dűřűnűldűđű zamanlarda, insan hakları rejiminin ortaya çıkmasında bűyűk payı olan ABD'nin insan haklarını açık řekilde kendi űlke sınırları içinde iřkence ile ihlalleri ve askeri iřgal adı altında sınırları dıřında kolektif katliamlar ile ihlal etmesi neticesinde insan haklarını korumanın olanaksızlařtıđı bir dűneme girilmiřtir. Uluslararası insan hakları rejiminin balarısı devletlerin ve bařka aktűrlerin barbarlık ve sistematik řiddet davranıřlarını engellenmesinde yararlı olup olmadıđı deđerlendirilmesi, kűresel çađın sicili açısından dehřet verici řekilde kűtűmsenlikle neticelenmektedir. Devlet řiddeti insan haklarına űstűn gelmiřtir (Heywood, 2013: 375-376).

Kűresel ađın devleti baskı aygıtlarını daha sert biçimde kűresel dűzeneđin içerisinde konumlamaktadır. Kűresel kapitalizmin, doymak bilmeyen kazanç edinim isteđi, ulusal ve uluslararası arayıřını hukukun űstűnlűđű ilkesini gűz ardı ederek sűrdűrmektedir. Deđerřen dűzenin devleti, liberalizmin űtesinde vahřileřmiř kűresel bir devlettir. Bu bađlamlarda, devlet ekonomik odaklı politika űretme mekanizmalarını ve uluslararası stratejilerini, uluslararası hukuk ilkelerini çiđneyerek uygulamaktadır. Devletler uyguladıkları tahakkűm gűcűnűn űlűsűzlűđűnű ve řiddet içerikli uygulamalarını, politik sűylemlerinde popűlist bir algı yaratarak meřrulařtırma çabasında bir yapı haline dűnűřműřtir. Devletlerin kűresel sermaye karřısında mikro dűzeyde politika deđeriřmelerinin ve adalet sistemlerinin etkilendiđini ortaya konulabilirse, devletlerin műcadelesi için bir űzűm űnerisi getirmek műmkűn olabilir. Hukukun űstűnlűđűnű arttırmak devletlerin toplam servetini arttırmak demektir (Peters ve Pierre, 2006: 219; Tamanaha, 2008: 536-537).

Kűresel ađda uluslararası ve ulusal hukuk yeniden dűzenlenmek zorunluluđu tařımakta olan yapılardır űnkű yapısal deđeriřiklikleri mecburi kılan farklı sűreler içerisinde yeniden hak koruyucu olmaları gerekmektedir. Politik sistem içerisindeki gűlerin kendileri ve dolayıyla eylemlerine yűn verdikleri politik toplulukların veya halkların yeniden hayali olarak dűzenlenmeleri birçok deđeriřik yolla műmkűndűr. İnsan haklarına, ulusal vatandaşlık veya diđer bazı kűresel aidiyetler űzerinden űncelik tanıyan evrenselci yurttařlıđa dayalı kűresel farklı sivil toplum yapısını gűrmekle bařlamaktır. Bir toprak parçasını kontrol etmek isteyen yeni hayali uluslar, belirli bir bűlgeyle bađlantılı olmayan ortak riskler űzerinden tanımlanan kaderdař topluluklar veya yerel

bölge gözetmeden ortak kimlikler ve değerler üzerinden tanımlanan yeni çıkar toplulukları (siber topluluklar gibi) olarak tanımlanan yeni toplulukların var olmaya başlaması gibi faktörler devletin vatandaşlık hakları konusundaki sınırlarını zorunlu olarak dönüştürecek yapısal dönüşümlerdir. Bu yeni ulusal ve ulus dışına taşan politik topluluk kavramlaştırmalarının belirlenmesi; devletin doğasını ve amaçlarını yeniden tanımlayarak politik iktidarın gücünü ve nasıl hizmet etmesi gerektiğini belirleyecektir. Küreselleşme ile değişen toplumsal çıkarlar ve değerler silsilesini temsil etmesi gereken örgütlenmelerin dönüşüm zorunluluğu, kamusal alan hizmetleri, katılım ve politik temsile erişim hakları için önem taşımaktadır. Küreselleşme ile birlikte, kapitalist ekonominin kar amaçlı piyasa mantığı, devletin, ekonominin, uluslararası sistemin tahakkümü, bilim ve hukuk fetişizminin tahakkümü, askeri güvenliğin önceliği gibi tekil işlevsel bir sistemin kurumsal mantığı ya da süper bir güç ve diğer güçlü devletler bloğu tarafından dayatılan hegemonyalara, tahakküme ve sömürgeciliğe direnecek kolektif irade, kaynak ve kapasiteler hakların korunması için zorunludur (Jessop, 2016: 234-237). Bununla birlikte, mülteci hakları, kadın hakları veya engelli hakları gibi haklar düşünüldüğünde, entegrasyon ve marjinalleştirme kısır döngü içerisine girmiştir. Küresel çağda, yurttaş kavramının ötesine nasıl geçilebileceği ve yerine ne konması gerektiği üzerinde düşünmek anlamlı olacaktır (Wallerstein, 2003: 133).

Sonuç olarak, küresel çağda devlet aygıtları ile ilgili yapısal değişiklikler şiddeti arttıran etmenlerdir. Küresel çağda devletin şiddet tekeli, yani sosyal sınıflardan ayrılan fiziksel şiddetin merkezileşmesi önemli oranda farklılaşmış ve özelleştirme süreçlerinin sonucunda değişikliğe uğratılmıştır. Şiddet tekeli varlığını sürdürmeye devam ederken, şiddet aygıtlarının kurumsal biçimlenişi temelden değişmiştir. Devletin uluslararasılaşması nedeniyle şiddet aygıtları farklı düzlem ve işlev alanlarına ayrılmıştır. Devletler arasında az veya bazı devletler arasında çok sıkı kurumsallaşmış askeri ve polis işbirlikleri gerçekleştirilirken, ABD küresel çağda merkezi şiddet mercii olarak yerini korumaktadır ve kapitalist ilişkilerin güvencesi olma statüsünü polis devleti ve askeri işgal anlayışından doğan şiddet tekeli elinde tutarak sürdürmektedir. Küresel güvenlik sisteminde ki bir diğer değişiklik ise, şiddet aygıtının özel güvenlik hizmetleri ve gözetim acenteleri vasıtasıyla güçlenen bir şekilde özelleştirilmesini içermektedir. Devletler giderek artan oranda ABD'nin Irak savaşında yaptığı gibi özel

askeri şirketlerin ve güvenlik şirketlerinin hizmetlerini satın almaktadırlar. Devlet şiddeti ve özel kurumlar aracılığı ile uygulanan özel şiddet türü iç içe geçmiştir. Metropol devletlerin sınırsız askeri baskınlığı nedeniyle savaşlar terörist biçimlerde ve sürekli olarak sürdürülmektedir. Bununla birlikte polisin kurumsal yapısındaki yenilenmeler ve devletin polisin görevlerini özel güvenlik şirketleri ile desteklemesi sonucunda da toplumların içine işleyen baskı ve gözetleme aygıtlarının yaygınlaşması hız kazanmıştır. Küresel çağda, devlet şiddet tekeli daha yoğun bir biçim alarak etkinliğini arttırmıştır. Küreselleşme ile birlikte piyasa ilişkilerinin doğrudan ve kapsamlı hakimiyeti ile parçalanmış toplumların maddi ödünler yerine baskı ile bir arada tutulma zorunluluğu fiziksel/açık şiddet koşullarını ve dolaylı/örtük fiziksel şiddet koşullarını açık biçimde ön plana yerleştirmiştir (Hirsch, 2011: 209-210). Küresel sistemin değişimleri karşısında direnebilecek yeni uluslararası haklar ve ulusal hukuk reformu zorunludur.

Değişen ve küreselleşen devlet in adalet sağlamayan hukuku karşısında; klasik liberal teorisyenlerin dile getirdiği, direnme hakkı ya da sisteme karşı koyma hareketinin ya da ideolojisinin yeniden yapılandırılması gibi acil bir ihtiyaçla karşı karşıya bulunmaktayız; devletlerin ‘devlet olma hali’ ve kapitalizmin ‘kapitalist’ doğası inanılmaz bir hızla güçlenmekte iken önümüze çıkan şiddet ikilemleri ile baş etmek durumundayız. Siyasal şiddete karşı direnme hakkına karşı sistem tarafından ve statükonun idarecileri açısından nesnel çelişkiler yaratılmaktadır, bu nedenle küreselleşmenin ilerlemeci olduğu yönündeki otomatik görüşe karşı temkinli olunmalıdır. Siyasal şiddetin uygulandığı ve çoğu kez kamuoyuna yanlış yansıtıldığı birçok örnekte; sistem karşıtı hareketin kendiyile ilişkisinin ve bağlantılarının, toplumsal ilişkileri dolayımlayan en yeni araçlar tarafından sahteleştirildiği ve parçalandığı görülebilir. Küresel çağda küresel kapitalist sisteme karşı, insanların sadece vatandaş olarak siyasal şiddete karşı direnme hakkı dışında bütün insanlığın sisteme karşı koyma hakkının korunabilmesi gerekmektedir. Coğrafi açıdan ayrılmış olanlar arasındaki birliğin maddi araçları ve ortak ideolojik bilinçleri konusu merkezi önem taşımaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 54-55).

Küresel sistemin siyasal şiddetini hukuku ve güvenlik aygıtlarını araçsallaştırarak gerçekleştirmesi neticesinde oluşan adaletsizlik ve küresel kapitalizminin uluslararası

hukuk aracılığıyla şiddeti meşrulaştırma yetkesi göz önüne alındığında, yeni dünya düzeninin siyasal şiddetine dur diyebilecek nitelikte küresel çapta gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni bir anarşist yaşam biçimine geçilebileceği savunulacaktır. Mülksüzlüğün paylaşıldığı, sevgiyle/aşkla dayanışılan ‘bir’leşmeye geçilerek bir çeşit kolektif bilinç olan üst bilinçle hakların korunmasının siyasal ve hukuki gerekliliği artık yadsınamaz bir gerçekliktir. Yüzyıllarca şiddet içerikli bir düzene adil olduğu masalı ile inandırılan insanların, kapitalizmin yarattığı şiddetin dışında bir sistem içerisinde yaşamaları gerektiği artık ivedi bir gerekliliktir. İnsanların haklarını korumanın ve insan doğasına uygun olan yeni dünya düzeninin köklerinin yeni bir insan görüşünden ve yaşam biçiminden alması akla en yatkın çözüm önerisidir. Bu nedenle tezde siyasal şiddet üretimine karşı erdemli insanların sevgiyle dayanıştıkları ve bir çeşit kolektif bilincin ifadesi olan üst bilinç olan aşkla ‘bir’leşebildikleri bir yaşam biçiminin insan haklarını korumada etkili olacağı önerilecektir.

3.3. NEOLİBERAL DEVLET VE KOLEKTİF ŞİDDET

3.3.1. Hegemonya ve Kolektif Şiddet

Küreselleşme ile yüceltilen ‘ilerlemecilik’ anlatısı gerçeklikte, küresel hegemonyalar kurularak ulusal devletlerin küresel ekonominin hizmetkarları haline getirildiği yeni bir sistemin yaratılmasıdır. Küresel çağdaki kolektif şiddet bir taraftan küresel erklerin ulus devletlere ve onların vatandaşlarına şiddet uygulaması görünümünde iken; diğer taraftan ulus devletler küresel sistemin kurallarına adapte olma süreçlerinde kendi vatandaşlarına uygulaması görünümünde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, kolektif şiddetin türleri yapısal olarak değişmekle birlikte sertleşmiştir, hayatın her alanına nüfuz eden biçime dönüşmüştür ve her tek kişinin maruz kaldığı şiddetin hem küresel sistem tarafından hem de üyesi olduğu devlet tarafından uygulanması nedeniyle çok yönlü olmuştur.

Küresel çağda, hegemonya ideolojik olarak medya ve popülizm aracılığı ile kültürel emperyalizm üzerinden kurulmakta iken, sistemik hegemonya türü kültürel emperyalizm ile iç içe geçmiş küresel emperyalizm ve küresel faşist eğilimler üzerinden kurulmaktadır. Küresel emperyalizm yapısal olarak farklılaşmıştır. Küresel emperyalizm hem kültürel hegemonya üzerinden hem de küresel şirket sermayedarları ile ABD’nin devletleri sömürü haline getirdiği askeri işgaller biçiminde uygulanmaktadır. Ulus devletlerin birçoğu küresel çağda, yalnızca güçlü ülkelerin sömürüleri değil aynı zamanda güçlü şirketlerin sömürüleri haline gelmekteledir. Faşist eğilimler kültürel hegemonyanın etkisindedir. Küresel faşist eğilimler etnik kimlik, çokkültürlülük ve cemaatleşme gibi masum halkların insancıl taleplerinin sömürülmesi üzerinden yürütülmektedir.

Samir Amin’in değindiği üzere, küresel çağda hegemonya çok boyutlu, görelî (hegemonik merkezin değişebilirliği) ve her zaman tehdit altında kalan bir olgudur. Çok boyutlu hegemonya ekonomik veçhe kadar, siyasal, ideolojik, kültürel ve askeri veçheleri kapsamaktadır. Görelîlik olgusundan bakılınca küresel çağda hegemonya yeni bir çatışma dönemine girişi simgeleyen yöntemler ve araçlarla, ABD’nin

hegemonyasının her zamankinden daha çok kendini hissettirdiği bir olgudur (Amin, 2004: 168-169). Devletlerarasındaki rekabetin hem Avrupa çapındaki hem de küresel düzey alanındaki temel sorunu, kuvvetler dinamiğini oluşturabilmek ve müdahaleler sağlayacak akılsal teknikleri belirleyememektir (Foucault, 2013: 315- 317).

Küresel piyasa savunucuları, tarihin en büyük politik aldatmacalarından birine imza atmışlardır. Ekonomik uzamların özgül kavranışlarının kamusal alıntılarda doğallaştırılması ve düzenlenmesinin etkinliği, konuşma ağı sağlayan geniş kültürel ve kurumsal yapılarla ilişkide olan bağlar üzerinden yapılmaktadır. Dolayısı ile yeni bir birikim rejimi ve düzenleme tarzının ortaya çıkması, radikal bir ekonomi politik kurumsal yenilenme kadar toplumsal pratikleri tamamlayacak hakiki bir kültürel devrimi ve küreselleşme ile ilgili büyük anlatıları kapsamaktadır. Küreselleşme ilerlemeciliği ile herkesin refaha kavuşacağı masalsı anlatımına inanan kitleler yaratılmıştır. Küresel ekonomik stratejilerin neticesinde yönlendirilen ilerlemecilik; girişim kültürü, bilgi toplumu ve bilişim kültürü retoriğinde kendini göstermektedir ancak vaat edildiği gibi (birkaç CEO dışında) kimse refaha kavuşmamıştır. Küreselleşme çağında, insanlar daha fazla yoksullaşmaktalar ve daha fazla şiddete maruz kalmaktadırlar (Jessop, 2005: 331-333).

3.3.2. Neoemperyalizm/ Küresel Emperyalizm ve Kolektif Şiddet

Neoemperyalizmin küresel çağda iki yönlü ilerletildiği söylenebilir. Modern devlet anlayışı içerisinde emperyalizmin klasik amacı olan hammadde-pazar arayışı ve güç üstünlüğü, klasik emperyalizm sürecinde açık biçimde sömürgeler üzerinden ilerletilirken neoemperyalist süreçlerde sömürgeleştirme bir taraftan uluslararası kurumlar ve şirketler aracılığıyla örtük biçimde uygulanmakta diğer taraftan askeri işgaller ile açık biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Neoemperyalizmin yapısal değişikliğini oluşturan öge örtük olarak uygulanan politakalarda görülmektedir. Örtük neoemperyalist politikalar; küresel düzenin sömürgeleştirme sisteminde uluslararası şirketler aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır bununla birlikte yapısal olarak farklılaşan temel unsur neoemperyalizmin ağırlıklı olarak kültürel emperyalizm biçiminde ilerletilmesidir. Küresel kapitalizmin uluslararası şirketleri, kültür endüstrisi, yeni medyası ve bilişim teknolojileri araçlarının kullanılması ile neoemperyalist politikalar sürdürmektedirler. Açık neoemperyalist politikalar, bir bakıma klasik emperyalizme dönüşü ifade etmektedir. Önceki bölümlerde hammadde ve pazar arayışı üzerinden yürütülen emperyal politikaların savaflara neden olduğu ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Bu bölümde ham-madde pazar arayışı için yürütülen neoemperyal politikaların klasik emperyalist politikalarla benzerliğinin kurulduğu nokta (BM'nin şartlarından olan savaş sonrası bağımsızlık kazanan sömürgelere müdahale edilmemesi nedeniyle refah devleti sürecinde saklanmış olan) açık sömürgeleştirme uygulamalarının geri gelmesidir. Güçsüz ancak hammadde kaynağı olan bağımsız devletlerin, güçlü ve hammadde arayışı içinde olan devlet(ler) tarafından işgal edilmesi, bağımsızlıklarının ihlal edilmesi ve birçok sivil insanın yaşam hakkının ihlal edildiği kolektif şiddet biçiminde ilerlemektedir. Bu bölümde, neoemperyalist sömürgeleştirme 'askeri işgaller' altında ele alınacaktır.

Neoemperyalist şiddet, başta Amerika'nın başrolde olduğu ve Batı ülkelerinin iki yüzlülükle sergilediği bir çeşit 'engelsiz kapitalizm ile refah günleri yakındır' senaryosudur. Batı ülkeleri fakir ülkeleri ticaret engellerini kaldırmaya zorlarken, kendi engellerini kaldırmayarak gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünlerini ihraç etmelerini engellemişlerdir. Küresel kapitalizmde; emperyalist hegemonyanın mantığı önceki

çağlarda olduğu gibi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için aynı idi, değişen tek şey emperyalizmin uluslararası kuruluşlar aracılığı ile devam ettirilmesi ve dönüşen şiddet biçimidir. Böylelikle gelişmekte olan ülkelerin çok ihtiyaç duydukları ihracat gelirlerinden yoksun bırakmışlardır. Ticari ve finansal özel çıkarlar gizlenmektedir. Batı ikiyüzlülük etmediğinde bile küreselleşme gündemini, gelişmekte olan ülkeleri harcamak pahasına ancak kendisinin kazançtan orantısız bir pay almasını garanti edecek şekilde yönlendirmiştir. Refah kapitalizminde, gelişmekte olan ülkeler temelde hammadde ihracatçısı ve mamul mal ithalatçısı olarak klasik liberal çağlardaki durumunu korumaktalar idi. Refah kapitalizmi dönemindeki küreselleşmeye başlayan piyasaların etkisi neticesinde teknoloji ve sermayenin yüksek ücret veren ülkelere düşük ücret veren ülkelere transferi sonucunda emek yoğunluğu olan gelişmekte olan ülkelere ihracat artmıştır. Küreselleşmenin refah getireceği neoemperyalist politikaların emek yoğunluğu ülkeleri ikna çabasıdır. Orta sınıf büyük bir küresel hile ile, artık yüksek sınıf olduğuna ya da yakında yüksek sınıf olabileceğine ikna edilmiştir, ironik olan gerçeklik ise, küreselleşme neticesinde toplumların eşitsizlik sorunları ile kasılıp kavrulmasıdır. Batılı danışmaların tavsiyeleriyle hazırlanan ve Dünya Bankası'nın ve diğerlerinin finanse ettiği projeler ya da tarım altyapı projelerin borçlarını yine gelişmekte olan ülkelerdeki fakir halk ödemek zorunda bırakılmaktadır. Sermayenin küresel hareket imkanı, küresel ekonomik sahneye hükmeder durumda konum almış Amerika'nın küresel hegemonya kurma eğilimini arttırmıştır. Küresel hegemonya başta kültürel olmak üzere uluslararası ekonomik kuruluşlar, antlaşmalar ve şirketler aracılığıyla sürdürülmeye başlanmıştır (Stiglitz, 2002: 29-46; 2004: 288).

Neoemperyalizm kavramı birbirinden çok farklı anlamlar içermekle birlikte, farklı konjonktürlerle de şekillenebilir. Emperyalizm kavramı 1960'lı ve 1970'li yılların protest hareketlerinde –Vietnam Savaşının etkisi altında- görece hala eski standart politik kelime haznesine dahi edilmekte idi. Bilhassa ‘Küreselleşme’ ve ‘Küresel Yönetişim’ öncü kavramlar haline gelmesinden sonra, emperyalizm kavramıyla aslında 1945 yılında ama en geç 1980'li yıllarda sona eren tarihsel bir dönemin tanımlanabileceği görüşü geçerlik kazanmıştır. Hardt ve Negri'ye göre günümüzdeki ‘*Empire*’ (imparatorluk) oluşumu aynı zamanda emperyalizmin sonu anlamına gelmektedir çünkü ulus devlet sisteminin yok olması neticesinde klasik emperyalizmden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Bu biçimde yeni

şekillendirilmesiyle emperyalizm kavramı, içinde bulunduğu politik kampı bir nevi değiştirmiş ve mevcut toplumsallık şeklini, uluslararası sömürü ve şiddet koşullarına neden olması nedeniyle eleştirenlere karşı yönelmiştir. Durumun yeniden değişmiş halinde ise emperyalizm, ‘hayırsever ABD’nin kökten dincilik ve terörizme karşı ‘Batılı Değerlerin’ hakim kılınması için verdiği ‘savaş’ı haklı gösterme çabası olarak tanımlanabilir (Hirsch, 2011: 177-178).

Küresel kapitalizmin çıkar dayatmaları neticesinde insanların bedenleri, zihinleri ve tüm yaşam alanları biyoiktidar politikaları ile yönetilmeye başlanmıştır. Biyopolitik teknikler ile insanların bilinçaltılarının etkilenmesi ve tutumlarının hızla değiştirebilmesi sağlanabildiği için küresel emperyalizm sinsî bir kolektif şiddet biçimi olarak detaylı irdelenmelidir. Küresel çağda, insanlar sınırsız tüketim ve meta fetişizm eğilimlerini tatmin etmeye yarayacak çıkarları için birbirlerinin onurlarını yok etmek üzere evrilmiş bir bilince sahip olmaya başlamışlardır ya da daha doğru ifade ile insanların bilinçleri devlet ve piyasanın uyguladığı kolektif şiddet ile bu biçimde yapılandırılmaktadır. Küresel hegemonya kurgusu ideolojinin araçları haline getirilen bilişim, yeni medya ve popülizm ile kültür yaratımını kapsamaktadır. Küresel kolektif şiddetin ilksel araçları olarak kullanılmaya başlanan bilişim teknolojileri ve yeni medya, kültürleme ile insanların bilinçlerini, tutumlarını ve davranış eğilimlerini yeniden yapılandırmaktır.

Küresel çağda devletin ve kapitalizmin en sık kullandığı kolektif şiddet biçimi, insanların zihinlerine ulaşarak gerçeklikle bağlarını kopartmaktır. Kitle iletişim araçları iktidarlar ve ekonomik erkler tarafından, kitleleri yönlendirmek ya da gerçekliğe ve anlama şiddetle saldırarak kitleleri güdüleme amacını gerçekleştirmek için kullanılmaktadırlar (Baudrillard, 2011: 123). Küresel pazarı genişletmek için yeni medya, belirli değerler, davranış biçimleri, başarı, vb birçok algıyı yönlendirmek görevini üstlenmiştir. Bununla birlikte yeni medya gönüllülükle, kapitalistlerin ürettiklerini satın alarak kar oranlarını azami seviyeye yükseltecek küresel tüketici tipini yaratmaya çalışmaktadır (El Sadawi, 2007: 198-199). İletişim meseleleri küresel çağda her zamankinden daha fazla, bilgi meseleleriyle dolaysız bir birliktelik içindedir ve sermayenin giderek artan bir biçimde bilginin üretimini ve ifadesini işlediği bir toplumda, bilişsel kapitalizm olarak tanımlanabilecek bir süreç yaşanmaktadır (Hardt ve Negri, 2013: 67).

Küresel teknolojik gelişmelerin neticesinde doğan yeni medya ile egemen iktidarın ve kapitalist erklerin, kültürel hegemonya ya da bilinç, tutum ve davranış yapılandırması uyguladıkları kolektif şiddet biçimi, ‘küresel bilişim emperyalizmi’ olarak tanımlanabilir. İnsanların biyoiktidar yöntemleri ile çağın gereklerine (küresel erklerin çıkarlarına) göre bilinçlendirilmelerinin ya da biçimlendirilmelerinin en önemli aracı kültürel hegemonyadır bir anlamda ‘bilişsel emperyalizm’ olarak tanımlanabilir. Bu noktada, küresel bilişim emperyalizminin bireyi değiştirmeye yönelik teknikleri ile kolektif şiddetin bağlantısı irdelenmelidir.

Medya, devlete egemen olacak kadar kuvvetli olan güçler ile bu güçlerin koyduğu sınırların dışına çıkmayan kültür yöneticileri aygıtı tarafından belirlenmekte ve yönetilmektedir (Chomsky, 2002b: 33). Bugün demokratik yaşama yönelik en büyük tehlike, medya sisteminin politik ve oligopolistik kontrolü olduğundan; iktidar ve küresel erkler için ‘eski medya’ bagajından kurtulacak yeni bir hegemonya aracı geliştirilmiştir. Yayın zulmünden kurtulmuş, kendi iletişim araçlarına sahip bir ağ çokluğunun, televizyonun ve basının sahte kamusal alanını sorgulamaya başlamasından itibaren; internet, mobilizasyon gücü ve bilgi alanının açıklığı açısından etkili bir politik araç olduğunu kanıtlamıştır (Terranova, 2004: 131-139). Güç kaldırıcılarının bir devlet bürokrasisinin elinde bulunduğu ülkelerde medya üzerindeki tekelci ve resmi denetim, medyanın hakim bir seçkinler grubunun çıkarlarına hizmet ettiğini kanıtlayabilecek bir öncüdür (Chomsky, 2006: 81). Güçlülerin söylemin öncüllerini belirleyebilmesi, sıradan insanların neleri görmesine ve duymasına izin verilip verilemeyeceğini kararlaştırılmaları ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu yönlendirebilmesi, sistemin nasıl çalıştığına yönelik gösterilen ile gerçeklik arasında uyumsuzluk yaratmaktadır (Chomsky, 2006: 75). Küresel çağda düzen, toplumsal direnişi gizleyen bir medyayı ya da Gramsci’nin tabiri ile, “kapitalist toplumun sansür yoluyla onaylanması”nı yaratmıştır, insanların baskıya karşı eleştirel yaklaşımları ya da ayrımcılığa karşı hak mücadeleleri medya aracılığı ile yok sayılmaktadır (Samara, 2007: 205). Küresel bilişim emperyalizmi olarak görülebilecek süreçte sıklıkla kullanılan başat araç olarak bilgi yönetiminin amacı, salt gerçeklikleri insanların algısından uzak tutmaktır. Küresel çağın kültürel emperyalizmi politikacıların söylemlerini, medya haberlerini, entelektüel veya bilimsel makaleleri vb. birçok şeyi kapsamaktadır. Kurgulardan oluşan bu araçlar ile insanların dünya üzerinde yaşanan trajedileri

algılama ve algılatma biçimleri yönlendirilerek kamuoyunun gerçeklikle bağı kopartılmakta ve durum analizi yapmaları engellenmektedir.

Bununla birlikte, çağın kolektif şiddet pratikleri incelenirken Chomsky'nin 'propaganda modeli' olarak nitelendirdiği, iktidarın ve kapitalist güçlerin ideolojik aygıtları kullanım yöntemlerinin detaylandırarak irdelenmesi önemlidir. Propaganda modeli, medyanın işlevinin esas olarak yönetici elitin propagandasına hizmet etmek olduğunu açıklamayı hedefleyen bir modeldir. Chomsky, ana akım medyaya dâhil olan ne varsa bunun yerleşik iktidarın ihtiyaçlarını desteklemekte olduğunu iddia etmektedir. Neoliberal devlet politikalarına göre, halkın geleneksel devlet itaatkarlığının sürdürülmesini sağlamak amacıyla; halk politik tartışma ve eylem alanından çıkartılır ancak bu örtük şiddet demokratik ilkelere büründürülerek sürdürülmektedir. Demokratik liderler ya da hükümetler fikirlerinin ve siyasal programlarının halk tarafından desteklenmesini sağlamak için, medya aracılığı ile zihinleri yapılandırarak kolektif şiddet uygulamaktadır. Ancak, yaratılan simülasyonda bireyler kandırıldıklarının farkına bile varmadan özgür iradeleri ile kararlar aldıklarını sanmaktadırlar (Chomsky, 2002b: 4; 233). Chomsky'nin ifade ettiği propaganda modeli, servet ve güç eşitsizliğinin hakim çıkar gruplarının lehine kitle medyası aracılığı ile normalleştirilmesini ve bu çıkarlara (sözde) rıza ile hizmet eden toplumun oluşturulmasını sağlamaktadır.

Rıza ve algı üretimini içeren bu kandırmacılık ve yalanlarla yapılandırılan gerçeklikle bağları koparılmış sanal dünya dizi, sinema, müzik endüstrisinden, giyim, kozmetik, medikal, uyuşturucu, silah ve psikotrop endüstrisine kadar geniş spektrumlu, her türlü sosyo-ekonomik tabakaya, din ve inanışlara, eğilimler ve yaşam biçimine hitap edecek yönde belirlenmiş içeriklerle, spordan, müziğe, '(spor, müzik vb.) *clubber*'lıktan ideoloji, etnik ya da dini cemaatleşmeye kadar her türlü sosyal yaşam örüntüsü ve her alana nüfuz edecek biçimde yaratılan, başta popülizm, bilişim, medya olmak üzere her türlü araç kullanılarak yürütülen kültürleme ve rıza üretimi biçimi olaran zihin, psikoloji, tutum ve davranış biçimlendirmesini içeren insanların yönetiminin küresel ve neobiyopolitik-bilişim türü olarak görülebilir. Toplum ya da bireylerin zihinsel ve davranışsal yönetimi, iktidar ve tekelleşmiş servet sahiplerinin lehine olan bir dünyanın süreklilik güvencesini sağlamaktadır. İnsanların bilinçlerini yönlendiren medya kodları aracılığı ile (sözde) rıza üretilmesinin amaçlanması, küresel çağın sinsî ve acımasız

kolektif şiddeti olarak görülmesi gereken unsurdur. Ancak insanlar sanal kimliklere ve sanal yaşamlara hapsedilerek gerçeklikle bağları kesilmiş biçimde yalnızlaştırılmaktadır. İnsanların zihinlerinin ve davranışlarının yönetimleri ve gerçekliğe uyanmamalarının sağlanması için toplum metafetişizme, yalanların normalize edilmesi neticesinde sosyal medyada sanal kimlik bağımlılığına, haris güdülerle başkalarını araçsallaştırılmasının normalize edilmesi neticesinde şiddete, uyuşturucu ya da psikotrop bağımlılığına mahkum edilmektedir.

1920'lerde Walter Lippman'ın 'rıza imalatı' adını verdiği sürecin hükümetlerin düzenli bir organı haline geldiği ve propaganda ile toplumsal düzenin politik koşulları yaratmakta kullanıldığı kabul gören bir gerçekliktir. Rıza kavramı doğru anlaşıldığında, yönetenlerin rızası ile sermaye ve güç sahiplerinin yüksek çıkarlarını sağlamak üzere, esasen itiraz edilecek konularda kitlelerin zihinlerinin propagandalar ile şekillendirilmesi neticesinde razı edilmeleri olduğu söylenebilir. Rıza göstermeden razı etme sorunu, küresel çağın kolektif şiddetinin önemli bir biçimi olarak irdelenmelidir. Kitle medyasının verdikleri hizmetin bütünü içerisinde propaganda ile rızanın imalatı işlevi önemli bir yer tutmaktadır. Kitle medyası, mesajlar ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak hizmet vermekle birlikte; eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemleyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşlamak işlevlerini yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Refahın belirli ellerde toplandığı ve önemli sınıfsal çıkar ilişkilerinin bulunduğu bir dünya da, bu rolü yerine getirmek sistematik bir propagandayı gerektirmektedir (Chomsky, 2016: 134; 2006: 75-91).

Küresel çağın yeni medya tipolojisi ya da sözde rıza üretiminin teknolojik temelleri iki ayrı tarihin yakınsamasını temsil etmektedir. Bu temsil, medya teknolojilerinin ve dijital hesaplamaların birleşimidir. Yeni medya nesneleri, kullanıcıların seçimlerini -ve dolayısıyla temel düşüncelerini ve arzularını- yönlendirmektedir ancak görünürde kullanıcılara seçimlerinin özgür, özgün ve başkalarıyla paylaşılmasından ziyade benzersiz olduklarını temin etmektedir. Gelişen bilgisayar medyası aynı on yılda, bu mekânsallaştırmayı tam anlamıyla başarmıştır. 1990'larda, internet (*World Wide Web* köprüsü) ile insanlar yeni bir çağa bağlanmıştır. Bilgisayar ve internet ortamı küresel çağda tüm insan kültürünü tek bir dev kütüphaneye daraltmış (varoluşu ima eden) ya da

tek bir dev kitap (anlatı ilerlemesini ifade eden) içine sıkıştırmıştır (Manovich, 2001: 43-65; 86-87). Manovich ve Chomsky'nin ifadelerini birleştirdiğimizde yeni medya ile, iktidar ve kapitalist erkler tarafından belirlenen tip bilgilerin ve kültürlenmenin yayılarak; insanların bilinç, davranış ve tutumlarının belirlendiği bir sistem kurulduğu söylenebilir. Sistem demokratik görünümlüdür. İnsanlar kendilerini iradi kararlar aldıkları sınırsız özgürlük sanrısı içerisinde (liberalizmin tipik göstergesi olan özgürlük kisvesi) görürler. Oysaki insanlar, gerçeklikle ilişkilerinin kesildiği ve beyinlerinin yıkandığı acımasız bir kolektif şiddete maruz kalmaktadırlar.

Yeni medya aracılığı ile yürütülen biyopolitika, refah devleti çağının toplumu etkileme politikalarına göre çok daha bütünlüklü ve sistematik ilerletilmektedir. Kapsamlı zihinsel ve psikolojik yönlendirme kodları yaşamın her alanına nüfuz ettirilerek kullanılmaktadırlar. Yeni medya aracılığı ile sürdürülen kolektif şiddeti somutlaştırmak zihinsel ve psikolojik yönlendirmeyi ortaya koymak için gereklidir. Dijital medya çağında etkileşim¹⁹³ çok önemlidir ve bu bilgi sistemindeki etkileşim kullanıcıyı manipüle etmektedir. Küresel çağda, dijital medya aracılığı ile anlam bilimi üzerinde bir devrim gerçekleştirilmiştir. Analog medyadan farklı olarak dijital dünyada bilgiler, 0 ve 1 rakamları üzerinden sembollerin farklı sıralanması aracılığıyla üretilir. Bir başka ifade ile dijital bilgi, çok daha yoğun, kapsamlı ve manipüle edilebilir. Bilgiye erişim ve sonuçlar üzerinde kontrol sistemi kullanılmaktadır. Kullanıcının bilgi boyunca izlediği yol yönlendirilerek kontrol etmektedir. Her karar noktası daha çok kavşak gibidir ve yön tabelasını okuyan kullanıcılar bir sonraki noktaya gelinceye kadar tercih ettikleri yönde özgür kararları ile hareket ettiklerini sanmaktadırlar. Ancak, tüm kavşaklar ve olası çıkacak yollar, kullanıcıyı yazılımlar aracılığı ile kontrol eden dijital bilgi sistemi tarafından yaratılmaktadır. Dijital dünyada içerik kullanıcıyı manipüle etmek için kullanılan bir diğer unsurdur çünkü mantık oyunlarını, düşünceyi ya da kullanıcıya iletilecek her türlü bilgi tasarımı yapan odur. Bununla birlikte çevrim içi bilgiler küresel çağın ticari değeridir; sonsuz depolanma, aranabilirlik, gerçek zamanlı güncelleme, global erişim ve iletişim hizmetlerini sunmaktadırlar (Feldman,1997: 1-5; 13-15; 94; 156).

¹⁹³Etkileşim uygulaması öncelikle bilgi sisteminin çalışmasından (yazılımı koymak anlamında), ikinci olarak ise, kullanıcı ile makine arasında etkileşimi ne tür bir ara yüzün (mekanik arayüz klavye ve ekran vb iken tasarım düzeyin ekran tasarımı ve işlevselliği, işletim sistemi ise en önemli ara yüz olarak temel yazılım beynidir (Feldman, 1997: 15)

Diğer taraftan, bu depolanma alanlarının ve erişim hizmetlerinin, iktidarın ve ticari kazanç sağlayanların ‘dijital röntgenciliğine’ açık olması nedeniyle ters yönden yine biyopolitika süreci işletilmesi sağlanmaktadır. Dijital medya; görsel, işitsel ve sınırsız zihinsel bombardıman aracılığıyla kullanıcıları algısal olarak şoklar ve kullanıcının kavşak geçişlerindeki bir sonraki seçimlerini biyopolitik amaçlara uygun olarak yönlendirebilir. İşletilen süreç; kullanıcıların kendilerini özgür sandıkları bir sanallıkta, küresel kültürlenme ve algı mühendisliğini sağlamakta olan seçeneklerin dayatılmasıdır. Kullanıcıların kendilerini özgür seçimler yaptıklarını sanırlarken bir labirent içinde yönlendirildikleri yazılımlar, eski çağın radyo ve televizyon teknolojisine göre çok daha komplike bir kolektif şiddet aracı haline dönüşmüştür. Yeni medya kullanıcı üzerinde bilinçle ilgili detaylı işleme ve manipülasyon yapabilmektedir.

Küresel çağda bilginin hayali olarak medya tarafından üretilmesi ve paketlenmesi aracılığıyla yapılan toplum mühendisliği diğer taraftan insanlar arası ilişkileri belirlemektedir. Medya tarafından sibernetik aracılığı ile bilginin şekillendirilmesi, iktidar ve küresel erklerin etkisinde bilgi kapitalizminin insan vücuduna yönlendirilmesidir. Çağın bilişim emperyalizmi açısından bireysel ve toplumsal diğer sorunlarını ortaya koyabilmek için; internet ağı, bilgi, simülasyon ve etkileşim kavramlarını irdelemek gereklidir. Ancak, çağdaş teknolojinin açık uçlu ve geçici tasarımların çok fazla olması nedeniyle analiz edilmesi zorluklar barındırmaktadır. Küresel çağda kültürel yaşamı şekillendiren unsurlardan biri olarak kavramların da çok sayıda teknolojik dönüşüme ayak uydurma zorunluluğu bulunmaktadır. Küresel çağın yeni medya çalışmalarının anahtar kavramları içerisinde; ‘laptop’lar, ‘tablet’ler, ‘MP3 çalarlar’, akıllı telefonlar ve depolama aygıtları gibi birçok teknolojik araç bulunmaktadır. Bilgi ve verilerin artmış manipülasyon kabiliyeti ile toplum ve insanlar arası ilişkiler sanallaşmıştır. Bir başka ifadeyle, toplumun sanal biçimleri birçok insanın doğal etkileşimli ortamı ve kültürlenme alanı haline gelmiştir (Gane ve Beer, 2008: 1-3; 7-8; 41-42). Sanal dünyalara hapsedilen insanlık manipüle edilerek gerçeklik ile bağlantısının koparıldığı bir algıya hapsedilmiştir. İnsanlar gerçekliği algılayamadığında ve manipüle edilen gerçekliğe hapsedildiğinde bilişsel karar alma mekanizmalarını doğru işletmemekle birlikte, zihinsel şablonlarının bozulması neticesinde imgeleri gerçeklik olarak algılama eğilimi göstermektedir.

Küresel çağ içerisinde var olmayan bir gerçekliğin kuruntulu çağrışımlarından oluşan imgelerin dünyasında yaşanmaktadır. Bu dünya, Platonculuğun üst gerçekliğinin anlamsızlaştığı, Baudrillard'ın postmodernlik taklidi ile karakterize edilebilen bir dünyadır. Baudrillard'a göre küresel çağda, insanların gerçek olanla hayali olanı birbirinden ayırt etme yeteneklerinden mahrum bırakıldıkları bir durum yaşanmaktadır. Küresel çağ, imgeler ve temel gerçeklik arasındaki ilişkiyle ilgili olan temsil sorunsalını aşan hatta tersine, taklidin (gerçeklikle bir ilişkisi yoktur) yani gerçekliğin taklitçesinin yaşatıldığı (*simulacrum*) bir çağdır. Baudrillard'ın öne sürdüğü, sermayenin küresel süreçlerinin taklitçeler ve kodların alanında olduğu iddiasında eksiklikler olmakla birlikte¹⁹⁴; her insanın gerçekliğini yıkan sermayenin öznenin odak noktasını, merkezini ve çevresini elinden alarak, özneyi dairesel bir büküm içine soktuğu doğrudur. Küresel bilişim emperyalizmi, zincirleme tepkiler yaratarak ve taklitçelerin alanından yükselttiği şiddeti ile insanları yok etmektedir (Callinicos, 2001: 222-236).

Küresel bilişim emperyalizmi, örtük şiddetin sınırlarını aşmıştır çünkü örtük şiddetle başlanan manipölasyonlar insanların zihinlerini ve bedenlerini etkilemesi nedeniyle açık (çıplak) şiddete dönüşmektedir. Çağımızdaki temel hastalığın adı, gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi denilen şeydir. Küresel çağda medyayı, gerçeği hipergerçeğe dönüştüren genetik bir koda (tıpkı mikro moleküler kodun, anlamı, bir yeniden canlandırma ortamından söküp alarak, programlanmış bir sinyalizasyon ortamına yerleştirmesi gibi) benzetmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Burada eleştirilmesi gereken aslında, perspektif sunan, aktif, eleştirel ve analitik bir yöntem olarak nedensellik yönteminin kendisidir. Bir takım sonuçlar sunabilen bu yöntem özneye nesneye sahip olabilmektedir; bu anlamda medya araçları bizi izlemekte, bizi kendimize yabancılaştırmakta, güdülemekte ve yanlış bilgilendirmektedir.

Baudrillard'ın değindiği gibi günümüzde simülasyon¹⁹⁵, mantığı aşarak ve kendini gerçekmiş gibi göstererek hakikat ilkesinin yerini almıştır. Günümüzde gerçek artık matrisler, bellekler ya da komut modelleri tarafından üretilmekte olduğundan gerçeğin sonsuz sayıda yeniden üretimi mümkün olmaktadır. Rasyonel gerçeklik işlemsel

¹⁹⁴Baudrillard'ın Marxizm'e yönelik eleştirileri temellendirilemez, detaylı tartışma için bkz. Callinicos (2001: 196; 228).

¹⁹⁵Simülasyon; bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi Simülakr ise, bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünümüdür. Simule etmek, gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak (Baudrillard, 2011: 6).

gerçeklikle yer değiştirmiştir. Zira gerçeklik, ideal ya da negatif süreçlerle başa çıkabilecek (boy ölçülebilecek) bir durumda değildir. Sentetik şekilde üretilmiş gerçeklikle diğer adıyla hipergerçeklikle, bir simülasyon çağına girilmiştir. Gerçeğin tüm göstergelerine sahip olan ancak işlemsel ikizi denilebilecek simülasyonlarla gerçeğin tüm aşamalarına kısa devre yaptıran ve kusursuz programlanabilen göstergeleri kanserli hücreler gibi çoğaltarak dört bir yana savurabilen bir makine sistemi devrededir. Sistemin yoğun tüm gönderilerine, hipergerçekliğe ve simülasyonlara maruz kalan kapitalist birey, tüm insancıl amaçlarını kaybetmekte ve mutasyona uğramış haliyle insancıl amaçların yok edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bireylerin bu biçimde davranma eğilimleri doğruyla yanlış veya iyiyle kötü arasındaki ayrımları ortadan kaldırmıştır. Üstelik bireylerin bu eğilimleri, iktidarın ve ekonomik erklerin temel prensiplerine eşdeğerlik yaratmaktadır. İnsan artık her türlü ilke ve amaçtan cayabilir bir ilkesizlik üzerinde savrulurken yeri geldiğinde bu yeteneğini uzun süre kendisine karşı kullanmış iktidara karşı da gösterebilmektedir. İktidar ise mütemadiyen, gerçeğin ürettiği tarihi tehditlere karşı her zaman bir caydırma, bastırma, gerçekleri ört bas etme amaçlı simülasyon oyunlarına başvurmuştur. Similasyon oyunlarının yöntemi ise; kesintisiz bir şekilde ürettiği gerçeğe eşdeğer göstergeler aracılığıyla (tabii bu arada bütün karşıtlıkları da darmadağın ederek) yapmıştır. Günümüzde simülasyon tarafından tehdit edilen (göstergeler oyunu içinde yok olup giden) iktidar: hem gerçek, hem de bunalım üreterek yapay toplumsal, ekonomik ve politik mücadele biçimleri sunmaktadır. İnsanlar yabancılaştırmanın etkisinde zihinsel bir hastalık pençesindedir ve insanlar buna razı oldukça tedavisi mümkün değildir. Çünkü simüle edilen öyleyse, simüle edenin maskesini indirmek mümkün gözükmemektedir. Kişinin kendisine dahi yalan söylediğini kanıtlayabilmenin imkânsız olduğu bir bilinçaltı yapılandırmasının tekrarlanarak devam etmesi karşısında psikanalizin yapabileceği bir şey yoktur (Baudrillard, 2011: 12-16; 40-44; 56-57). Küresel çağda, medya ve bilişim teknolojileri üzerinden yürütülen algı yönetimi; insanlara adalet, onur, etik gibi olumlu görüşler yaymak yerine adaletsizlik, eşitsizlik, onursuzluk ve çıkarlar için her şeyin meşru sayılabileceği gibi olumsuz görüşleri normalize ederek yaymaktadır (Stiglitz, 2015: 229-233). İnsanların bilinçaltını ve davranış biçimlerini etkilemeye yönelik uygulanan kolektif şiddetin haris duyguları normalize ederek insanları erdemsizleştirilmesi ivedilikle önlem alınması gereken bir olgudur.

İnsanlar gerçek dünya ile imgeleri arasında ayırım yapma becerisine sahip olmadıkları sürece istismarın her türüne maruz kalmaya imkan tanırırlar. Ekonomik istismar açısından bakıldığında, reklâmlar ile 'şey'lerden (metallardan) çok imgelerin satışı bir örnek teşkil edebilir. 'Chanel', 'Gucci', 'Moncler', 'Patek Philippe', 'Lamborghini' ve daha birçok farklı 'trend'leştirilen lüks tüketim markalarının temsil ettiği nitelik veya değerden çok etiketleri veya göstergesi satın alınmaktadır. Böylelikle küresel pazarda şirketlerin lüks tüketim ürünlerinin imgeleri, bütçesi uygun olmayan tüketiciler tarafından bile satın alınmaktadır çünkü herkes imgeye sahip olmanın önemli olduğuna inandırılmıştır. Benzer biçimde, küresel siyaset de imgelerin sunulması üzerinden ilerletilmektedir; örneğin Baudrillard'ın 'Körfez Savaşı'nın gerçekten yaşanmamış olması' biçimindeki ironik tanımlaması, gerçekliğin algılanması sorununa haklı bir yaklaşım getirmiştir. Körfez Savaşı'nın ekrandaki temsili süresince Ortadoğu düşman olarak iblisleştirilmiştir ve görüntüleme araçlarıyla güdümlü füzeler fırlatılarak hedeflerin vurulması süreci canlı yayında verilmiştir. 'CNN' izleyicileri, savaş gerçekleşirken yani insanların öldürüldüğü anların canlı olarak verildiği süreci, bir 'medya olayı' olarak rahat ve geniş koltuklarında tepkisizce cipslerini yiyerek izlemişlerdir. Bir anlamda, savaşın yeri ve bölgesi herhangi bir sınır içermemekteydi çünkü bu savaş yayılarak Batı'da televizyon ekranlarına taşınmıştı. İnsanların vahşice öldükleri füze bombardımanı imgeleme bombardımanına arasına sıkıştırılan önemsiz bir gerçekliğe dönüştürülmüştür. İnsanların yürütülen savaşa karşı zihinlerinin yapılandırılarak duyarsızlaştırılması reel bir ayırım yapamayacakları noktaya dek sürdürülen algı manipülasyonudur. Bu nedenlerle Baudrillard, küresel çağda insanların eleştiri gücünü tamamen yitirmiş olduğunu öne sürer. Geçmişteki trajedilerin aktarımları dahil tüm gerçekliğimizin medyanın dolayımından geçtiğini, neticede ise gerçeklikten uzaklaştırıldığımızı fark etmemiz gerekmektedir (Baudrillard, 2012: 88). Bununla birlikte izleyicilerin, televizyondan bir medya olayı algısıyla başka insanların ölümünü tepkisizce izleme noktasına getirilmesi insancılığın ve dolayısı ile insanlığın yok edilmesi olarak görülmelidir.

Devletlerin sınırları koruma bahanesi altında yaşanan insani dramları normalize etmesi de insanlığın yok edilidir. Suriyeli mültecilerin yaşadıkları dramlar üzerinden somutlama yapmak mümkündür. Batılı devletlerden birçoğunun görevlileri tarafından kara veya deniz sınırlarında mültecilere şiddet içerikli uygulamaları, devletlerin

sınırlarını korumasının olağan bir sonucuymuşçasına basında servis edilmiştir. Mültecilerin botlarını denizde patlatan sahil güvenlik görevlisi, sınırda mülteci tekmeleyen basın mensubu, mülteci kadınların kişisel ganimetlerine sınırda devlet yönetimleri tarafından el konulması gibi insanlığın yok edildiği uygulamalar politikacılar tarafından gerekli tedbirler olarak savunulurken birçok insan cipslerini izleyerek devletleri haklı görmüştür. Sınır aşmak için denizlerden kaçak yolla göç etmeye çalışan mültecilerin dramı sadece ‘Alyan bebeğin karaya vuran cansız bedeni’ sonrası haber değeri taşımıştır. Ancak kapitalizmin yok ettiği insanlığın geldiği noktada, ‘Alyan bebeğin cansız bedeni’ fotoğrafçı, ressam ve şarkıcıların ‘duyarlılık’ yaklaşımları içerisinde popülist bir biçimde metalaştırılmıştır. Habermas’ın benzetmesi bu bağlamda güncelliğini koruyan biçimi ile çok yerli yerinde olacaktır. Körfez savaşının meydana geldiği 1991 yılında küresel kamuoyu bu savaşın sahneye konulan bir oyun gibi sunulması karşısında şaşkındı. Habermas savaş görüntülerinin tekrar tekrar basın aracılığı ile teşhir biçiminin ötekileştirilen halini daha sonra “elektronik bir programla kaydedilmiş görüntülerin gösterildiği video oyunlarına benzetilmesi” yorumu ile eleştirmiştir (Habermas ve Derrida, 2008: 72).

Öte yandan, video oyunları bakış açısı dramın dünya haritası üzerinde hangi yerde yaşandığı ile ilgilidir. Afrika topraklarında yaşayan insanların ‘hak’ları kıta Avrupası’nda yaşayan insanların yaşam hakları kadar değerli olmadığı gibi bir algı kamuoyunda medya aracılığı ile yaratılabilmektedir. Ortaya konulmak istenilen; politikacıların söylemlerinin, medya haberlerinin, entelektüel veya bilimsel makalelerin dünya üzerinde yaşanan trajedileri algılama ve algılatma biçimleri kamuoyunun durumu doğru analiz etmesini engelleyebilecek sonuçlar yaratabilmekte olduğudur. Chomsky (2000: 252)’nin örneğinden görülebileceği gibi; 1986 yılının ilk üç ayı içerisinde ‘*New York Times*’ ile ‘*Washington Post*’da ABD’nin Nikaragua’ya müdahalesi münazarası hakkında yayınlanan 85 makalenin hiç birinde Sndinista hükümetinin halkına ABD müttefiklerinin bazılarının kendi müttefiklerine reva gördüğü muameleyi reva görmediğine işaret edilmemiştir. Bununla birlikte izleyicilerin, televizyondan bir medya olayı algısıyla başka insanların ölümünü tepkisizce izleme noktasına getirilmesi insancılığın ve dolayısı ile insanlığın yok edilmesi olarak görülmelidir. Güçlü devletlerin beslediği terör örgütlerinin yarattığı katliamlar ve yaratılan medya söylemleri ile trajedilerin farklı biçimlerde yansıtılması simgesel şiddet

ile oluşan bir hakikat düzenini çıkarır. Ancak bu hakikat gerçeklik dışından, kurgudan üretilen ‘Küresel sanal hakikat’tir.

2015 yılının başlangıcında meydana gelen iki insanlık dışı trajedi insan haklarının ihlallerinin acımasızca devam ettiğinin kanıtıdır. İki katliamdan ilkinin kamuoyunda çok yer bulan Fransa’da yaşanan terör eylemidir. 7 Ocak günü mizah dergisi ‘*Charlie Hebdo*’ ya düzenlenen saldırıda, 10 karikatür dergisindeki görevli kişi ‘düşünce özgürlüklerini’ mizahi yönde tasvir ettikleri için ‘yaşam hakları’ndan mahrum olmuş ve iki polis görevini yaptıkları için saldırıda hayatını kaybetmiştir(http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150114_hebdo_el_kaide; <http://bbc-turkce-izle-kouachi-kardeslere-operasyon-ani-vid-2026485/>). 9 Ocak’ ta ise Fransa polisinin, *Charlie Hebdo* saldırısının zanlılarını öldürdükleri operasyon, kesintisiz canlı yayınlar ile dünyaya servis edilmiştir. Herhangi bir ülkenin bireylerini karşı oldukları politikaları desteklemek için standart olarak kullanılan araç: onları yok etmek için her an tetikte olan dehşetli bir düşman korkusu salmaktır (Chomsky, 2002b: 399). Güvenlik toplumu algısının korunabilmesi ve sürdürülebilmesi için, egemen medyanın korkutma taktikleri ile güvenlik toplumunda yaşayanların korkusu sinsice ve acımasızca üretilmektedir. Akşam haberleri bile, teröristlerin bombalama planları, devlete yönelik tehditler, azınlık düzen bozucular, psikopat katiller gibi fanatizm ve şiddet eğilimi sürekli olarak alternatif fikirlere ve azınlıklara karşı üretilmektedir (Hardt ve Negri, 2013: 32).

Diğer taraftan yeni medyanın kitleleri yönlendirmelerini bir başka örnekle ele almak mümkündür. Charlie Hebdo Saldırısının üzücü tesirini atlatamadan bir gün sonra, yine bir terör örgütünün yaptığı başka bir katliama değinmek önem arz etmektedir. 8 Ocak günü Radikal İslamcı ‘*Boko Haram*’ örgütünün Nijerya’nın kuzeydoğusundaki Baga kentinde gerçekleştirdiği saldırıda bir kasabayı ateşe verdiği, 2000 civarında sivil insanın kurşuna dizilerek ya da yanarak can verdiği iddiası kamuoyunda yer almıştır. Saldırıdan sonra 10 binden fazla insanın Çad’a kaçtığı bildirilmiştir (http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150108_boko_haram_saldiri_olumler). Mamafih bu hain saldırı ve insanlık dramı medya da neredeyse hiç yer bulmamıştır. Fransa’daki saldırının faillerinin öldürülme operasyonu canlı yayında izlettirilirken (ülkemize bir saldırı yaparsanız sonu böyle olacaktır mesajının tüm dünyaya tüm gün iletilmesi) diğer taraftan *Boko Haram*’ın 2000 civarında insan öldürmesi haber konusu

edilmemiştir ve dahi gerekli ilgi, yardım veya uluslararası koruma mekanizmaları işletilmemiştir. Küresel çağda, neoliberal devletin yarattığı kolektif şiddet süreçleri, ‘ulusal’ sıfatla sınırlandırılmanın ötesindedir (Badio, 2016b: 23). Medya, düşman devletlerce kötü muameleye maruz kalan insanların tutarlı bir şekilde kurbanlar olarak aktarmakta iken; kendi hükümetleri ya da yandaş devletler tarafından aynı derece de ya da daha aşırı bir şekilde mağdur edilen insanları değersiz ya da terörist göstermektedir (Chomsky, 2006: 121). Medya araçları bir bütün olarak, özellikle depolitizasyon etmeni olarak kullanılmaktadır; etkilerini de genellikle halkın depolitize kesimleri üzerinde daha fazla göstermektedir (Bourdieu, 2017: 100).

Medyayı kontrol etmeye ya da sansürlemeye çalışan birçok güç olmakla birlikte, hükümetler bu güçlerin arasında öncelikli medya ablukasında bulunan taraf olarak Bilgi özgürlüğü Yasası’ndaki taleplerle çelişkili bir tutum içerisinde (Levendosky, 2007: 256-258). Küresel çağda medya aracılığı ile aslında yapılan şey, düzenin ahlâki açıdan temizlenip paklanması ve ovulup parlatılarak yeniden devreye sokulmasından başka bir şey değildir. İnsanların ahlâki ve politik vicdan anlayışlarına göre anlamsız güç ilişkilerinin ötesine geçildiğindeyse karşımıza toplumsal düzene özgü simgesel şiddetin gerçek bir şiddete dönüştüğü bir hakikat düzeni çıkmaktadır (Baudrillard, 2011: 31-33).¹⁹⁶ Voltaire’in rahatsız edici kavramıyla ifade edersek tarihin üzerinde uzlaşılan bir kurgu olması bugünün dünyasını anlamak için yol göstericidir. Gerçek denilen şeyin bir avuç komplocunun kendi aralarında antlaşmalarından ibaret olması nedeniyle, adil bir topluma ve gerçeğe ulaşma yolundaki tüm mücadelelerin anlam ifade etmediği sonucu çıkartılabilir. Bugün dünyanın olduğu gibi kavranabilecek gerçekliğine ulaşma mücadelesi ile karşı karşıyayız. Zenginliğin ve gücün iktidarı küresel çağda, dünya da olan koşulların ve olayların kendi yazdıkları kurguya çevirerek anlatılmasını sağlayan medya gücüyle birleşmektedir (Clark, 2007: 37).

Therborn, konuşma, basın, dernekleşme, toplantı, adaylık ve oy verme özgürlüğünün varlığı ve pratikteki derecesine; oyların sayım tarzına; halkın denetim ve özyönetim araçlarına sahip olup olmadığına bakmamız gerektiğini belirtmektedir. İktidar halkın

¹⁹⁶Kapital de zaten rasyonel bir varlık olarak kabul edilmek ve rasyonellik adına yargılanmaktan başka bir şey istememektedir. Ahlâkları bir varlık olarak kabul edilmek ve ahlâk adına yargılanmak istemektedir. Çünkü ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Bunu farklı bir şekilde yorumlayabilmek mümkün. Kapital kendisine simgesel kurallara göre meydan okunması gereken bir meydan okumadır (Baudrillard, 2011: 33).

rızasını görmezden geldiğinde güç ilişkileri değişmektedir. Güç ilişkileri çoğu kez, felaket getiren dış savaşlar, baskı güçlerini değişik ölçülerde parçaladığı ve yeniden eyleme geçen halk protestosuyla karşılaşan yönetici gruplar arasında ayrılığa neden olduğu için değişmiştir. Yapılan devrimler ise ekonomik, siyasal, ideolojik çelişkiler ve eşitsiz gelişme durumlarının ortaya çıkması nedeniyle gerçekleşmişlerdir. Therborn, bu noktada bugüne kadarki devrimlerin dinamiğinin, var olan toplumun tümünden dönüştürülmesini öngören ve isteyen bir devrimci sınıf ideolojinin ve bu ideolojiyi pratiğe geçirmenin dinamiği olmadığı için bugünkü sistemin üretilebildiğinin altını çizmektedir (Therborn, 2008: 122). Bununla birlikte, yaşamının ve eğlenmenin özelleştirmesi ve tüketici egoizmi siyaseti daha önemsiz ve daha az cazip hale getirmiştir. Sınıfsal temele dayanan, ideolojik ya da her ikisini ifade eden örgütlü kitle partilerinin zayıflaması erkekleri ve kadınları siyasal bakımdan faal yurttaşlar haline getiren başlıca toplumsal mekanizmayı tasfiye etmiştir. Kamuoyunun ilgisini zaman zaman çeken özgül konularda, belirli kesim çıkarları için kampanya faaliyetleri yürüten azınlıklar, normal yönetim sürecine her işle uğraşan siyasal partiler kadar hatta onlardan daha etkili biçimde müdahale etmişlerdir, çünkü partilerin aksine her baskı grubu tek bir hedef üzerinde yoğunlaşmaktadır (Hobsbawmn, 2014: 783).

Tüketim çağı bilinçaltı hizmetleri insanların beyinlerine yapay bir cerrahi uygulamaktadır. İnsanların güdülenmesi gereken tüketme anlayışı birçok ileti bombardımanı ile beyinlere işlenmiştir. Chomsky'nin de üyesi olduğu '*Immediast Grubu*'nun üyeleri de, kitle iletişim araçlarının saldırısına maruz kaldığımızı ve bu durumun da biz insanlarda duygusuzluk ve bulantı içerisinde donuklaşmamıza sebep olduğunu savunmaktadır. İletişim araçları ve medya'nın devlet ve egemen güçlerin denetiminde olduğunu savunan bu gruba göre: insanlar mesaj saldırıları ile bu tarz bir uyuşukluğa itiliyor ve sistemin sorgulanmadan kabulüne, tüketime dayalı verilen emirlerin uygulanmasına neden oluyor. Grubun önerisi ise, medya araçlarının denetiminin halkta olması yönündedir (Chomsky, 2005: 186). Medyanın iktidarın tekelinde etkin bir siyasal ve kolektif şiddet aracı olmaya başladığı önceki bölümlerde irdelenmiş bir konudur. Körfez Savaşı, Kore ve Bosna örneklerinde görüldüğü gibi birçok sivile yönelik haksız ve insanlık dışı kolektif şiddet uygulamaları veya sonuçlarının yarattığı etkenler, küresel medya aracılığı ile çıkarları olan güçlü ülkelerin lehine şekillendirilmiştir. Küresel çağda medyanın yöntemleri, yalanlarla kurgulanan

gerçeklik ihracatının kolektif şiddet üretimi olmakla birlikte insancılığın ve insan haklarının ihlali olarak görülmelidir. Erdemlerini ve olanaklarını gösterme imkanı bulacak insanın bir çeşit kolektif bilinç olarak görülebilecek üst bilinçle kendilerine uygulanan biyopolitikalara karşı mesafe koyması ve gerçekliğe yeniden ulaşması mümkündür.

Bu bölümde ikinci olarak ele alınacak konu, kültürel değişim ve kültürlenme için popülizmin medya ile birlikte kullanılması neticesinde insanların uğradıkları kolektif şiddettir. Kitle iletişim araçlarının genişlemesine bağlı yeni kültürel biçimlerin oluşumu esasen hegemonik formasyonu karakterize eden toplumsal ilişkilerdeki değişimin önemli bir göstergesidir. Popülizm oligarşinin büyük arzusunun kullanışlı bir ismidir; bu arzu, halkın yönetimini politika dışında kontrol etme arzusudur (Ranciere, 2017: 88). Popüler olmak ise, insanların bir çeşit dönemsel gerçeğe uygun kendini var etme biçimi olarak görülebilir (Bourdieu, 2016: 33). Popülizm, belirli bir toplum ve birey imajı çizmeye hizmet etmektedir. Çünkü iktidarlar ve ekonomik erkler için insanlar yoktur; var olması gereken çıkarlarına uygun kullanabilecekleri popülizm aracılığıyla yarattıkları figürlerdir. Popülizm aracılığı ile yarattıkları halkın çeşitli ve hatta kimi zaman çıkarlarına uygun antagonistik figürleri, belirli montaj biçimlerinin imtiyazının inşa ettiği belirli ayırt edici özellikler, belirli kapasiteler veya belirli yetersizlikler taşımaktadırlar. Örneğin; özgür alanlara sahip ancak iktidarlara ya da ekonomik erklerle hizmet eden etnik insanlar; özel becerileri olmayanların becerilerini kullanmaya çalışan demokratik insanlar; oligarşların belli bir mesafede tuttuğu cahil insanlar vb (Ranciere, 2016: 102). Bu noktada, kolektif şiddet çok yönlü işletilmektedir. Süreçsel kesitler içerisinde belirlenen popüler karakterler ya da topluluklar inşa edilerek sisteme hizmet edilir, bu karakterlere ya da akıma inanan masum insanlar sürece bilinçsiz olarak dahil olurlar. Aleni olarak iktidar ya da ekonomik erkler için popülizm aracılığı ile insanlar toplum mühendisliğine hizmet ettiklerinin farkında olmadan yönlendirmektelerdir. İnsanın küresel çağın sertleşen ekonomik koşulları içerisinde daha çok emek sömürüsüne maruz kalması, siyasal ya da sosyal kimlikten uzaklaştırılması ile gelen yalnızlaşması, hissettiği boşluk ve sığınak arayışı neticesinde; popülizme ayak uydurma ya da popüler gruba ait olma istencini göstermektedir. Kandırılma, aldatılma, manipüle edilme üzerinden uygulanan popülizm aracılığıyla insanlar, kimi zaman mülklerinin,

kimi zaman inançlarının ve/veya kimi zaman duygularının sömürülmesine maruz kalmaktadırlar.

Popülizm, düşünce/psikoloji/inanç üzerinden yürütülen aldatma ve bilinç/tutum/davranış manipülasyonu içermesi nedeniyle küresel çağın erkleri tarafından üretilen en ağır şiddet araçlarından biri olarak görülmelidir. İnsanlar popülizmin şatafatında popülist bir kimlik yarattığını, özgürleştirdiğini, bir açıdan ünlü ya da özgüvenli olduğunu, bireyselleştirdiğini ya da bir topluluğa ait olarak kolektifleştirdiğini düşünseler dahi; esasen popülizm iktidarın ve kapitalizmin çıkarlarına göre, insanların bedenlerine ve ruhlarına sızmanın etkin aracı olarak kullanılan kolektif şiddet biçimidir. Refah devleti süresince örtük şiddet aracı olarak kullanılan popülizm, küresel çağda ise popülizm insanların psikolojik ve bedensel bütünlüğünü bozmak gibi somut zararlar verme etkisi göz önüne alındığında açık şiddet aracı haline dönüşmüştür. Küresel çağda insanların maruz bırakıldığı zihin ve psikoloji yapılandırıcı bu şiddeti ‘popülizm şiddeti’ ya da ‘popülist şiddet’ olarak tanımlamak mümkündür.

Buraya kadar, kolektif şiddet aracı olarak insanların propagandaya maruz bırakılması, gerçeklik algılarının yok edilmesi ve popülizm ile kültürlenme süreçleri içerisinde işletilen kolektif şiddetin yapısal özellikleri tartışılmıştır. Diğer taraftan, ortaya konulması gereken durum popülizmin teknoloji aracılığıyla etki alanının genişlemesinin ve etki hızının yayılmasının yarattığı şiddettir. Popülizmin küresel çağın başat şiddet araçlarından olmasının önemli nedenlerinden ilki, teknolojik ve bilişim sektöründeki gelişmeler iken, ikincisi ölçek ekonomisiyle ilgili olan medya sanayisinin küreselleşmesidir. Popülizmin etki alanının genişlemesini ve yayılma hızının artışı sağlayan küresel çağın yaşam biçimini tam olarak belirleyen asıl öge ise, üçüncü olarak ele alınacak olan internet ve yapay zeka karması çok ekranlı bir tüketim yaşam formuna geçilmesinin yarattığı şiddettir.

İlk olarak, teknolojik gelişme açısından eğlence sektörünün küreselleşmesini ve daha sonrasında popülizmin insan hayatı üzerinde kurduğu hakimiyetin yarattığı kolektif şiddeti ele almak gerekmektedir. Dünyanın her tarafında kablolu TV ve fiber-optik teknolojilerinin kullanılmasının yanı sıra; resimlerin, konuşmaların, müziğin uydu aracılığıyla dünyanın her tarafına iletilmesi, filmler ve TV programları için hızla yükselen bir küresel pazar oluşmasını sağlamıştır. Yeni cihazlar sayesinde insanların

beklemediği bir özgürleşme yaşanarak evler, barlar, bakımevleri, otobüsler ve bekleme odaları birer yayın zincirine dönüşmüştür. Diğer taraftan bu teknolojik gelişmenin popülizm ile ilişkisi, iletişim teknolojileri, müzik ve görsel sanatlar ticaretinin başta Amerikan şirketleri olmak üzere büyük küresel şirketlerin etkisi altında yürütülen bir kültürlenme yaratımı olmasıdır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 12-13).

Popülizmi, eski devirlerde çocukları eğitimi, kendini eğitme, politik ve dinsel toplumsal etkinlikler vb. birçok etkinliğe ayrılan ve zamanı emen bir süngere benzetmek mümkün iken; bugün popülizmi açıklamak için bu etkinliklerden bahsetmenin artık modası geçmiş görünmektedir. Modası geçmiş görünen popülist etkinliklerin çoğunda bireylerin kendilerine roller üstlenerek kişisel tatminler elde etmelerinin aracı olan birçok yan faktör bulunmakta idi. Küresel çağda ise, dünyanın hemen hemen her yerinde popülizm ile sanal tatmin araçları tasarlanarak (bilhassa tatmin edici roller üstlenmeleri güçleştikçe) insanların toplumsal sistemi sorgulamalarını engelleyecek politikalar üretilmesi sağlanmaktadır. Ses ve görüntü kalitesi yüksek video oyunlarından aplikasyonlara ya da sosyal medya sayfalarına kadar geniş çeşitlemeler içeren, ticari kazanç ya da biyopolitika amaçlı olarak geliştirilmiş ancak bireylere özgürleşme ya da popülerlik vadeden seçenekler yolu olarak sunulan sistemler devreye sokulmuştur. Gittikçe artan şekilde film, video, müzik, sosyal medya vb. aracılığı ile ikinci elden yaşanan bu sanal deneyimler toplumsal yaşam gerçekliğinin yerini almıştır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 21).

Toplumdaki bireylerin çoğu, anlık yaşama, oyuna, hazzı, ana, popüler bir akıma, geçici bir aşk serüveni vb. tutkulara kapılarak gerçeklikten uzaklaşmaktadırlar. Sınırsız özgürlük olarak sunulan ancak 'an'a konsantre edilen yaşam biçimleri diğer taraftan başka sorunlara neden olmaktadır. Özgürleştirilme olarak sunulan anlık hazlara bağımlılık süreklilik kazandığında; yani anlık tutkular gününbirlik bir yaşam halini aldığı ve anlık zamana bağlı bir yaşam formuna dönüldüğünde, insanlar farkında olmadan nihilizme ilerleyen ve birleşiklik taşımayan bir yaşam tarzının içinde kaybolurlar. Birleşikliğin olmaması bir çeşit anlamlandırılmayan yaşama sebep olması nedeniyle, gerçek bir yaşam gibi yaşanmamaktadır. Bu anlayış, bizzat yaşam fikrini parçalayan, dağıtan bir anlayış olması nedeniyle aynı zamanda bir çeşit ölüm anlayışıdır. Bilinçdışı düzeyde, ölüm yaşamın altını oymakta olduğundan potansiyel anlamlandırmalardan

yoksun kalan insan, zihinsel ve davranışsal olarak ele geçirilmiş olur. Çağımızda insanlar, anın ölümcül gücünün şiddetli tecrübesini deneyimlemektelerdir (Badiou, 2016: 17-18).

Bu noktada dikkat edilmesi gereken sorunlardan en önemlisi, gerçeklikten koparılan ve popülerleştirilen sanal deneyimlerin ikinci elden deneyimler olmasıdır. Bireyler olguları aslında reelde yaşamadan, olayın bir parçası olmadan, durumların içinde bulunmadan deneyimlemektelerdir. İçeriksiz ve sanal tatminler bilhassa sanal sosyalleşme ya da aplikasyon programları aracılığı ile her şeyin gerçeklikten kopuk bir taklitçe (*simulacra*) olarak belirmesi veya her şeyin ‘-mış gibi’ yaşanması neticesinde, bireylerde zihinsel şablon deformasyonları ve ruhsal bozukluklar gelişmektedir (tatminsizlik ile başlayan ancak şizofreni gibi kompleks hastalıklara doğru ilerleyebilecek bir psikolojik deformasyon yelpazesinden söz etmek mümkündür).

Diğer taraftan küresel popülizm şiddetini irdeleyebilmek için; küresel eğlence sektörü içerisinde izleyici kitlesinin hayatlarının gittikçe tamamını yönlendiren popülizmin ekonomik nedenlerini de detaylandırmak gerekmektedir. Popülizm kültür endüstrisinin bir aracı olarak, bir taraftan tüketici profili yaratmakta ve diğer taraftan tüketim kültürünü yönlendirmektedir. Ancak, kurgusal bir tüketim kültürü yaratma yönünde etik sınırı olmadan uygulanan stratejiler; insanları meta fetişizme ve mülk edinme hırsı ile haris duygulara yönlendirmeye neden olmaktadır.

Küresel çağda, hali hazırda dünyanın dört bir yanında kültür endüstrisinin ürünü olarak popülizm hakimiyet kurmuştur. Horkheimer devlet ile popülizm ve kültür endüstrisinin ilişkili olduğuna değinmektedir. Devletler popülizm ve kültür endüstrisinin özünü denetlemeksizin propagandanın aracı haline dönüştürür. Kapitalist erklerin çıkarları doğrultusunda kültürel arz ve talepler toplumun istenci gözetilmeksizin yapılandırılmaktadır. Popülerliğe toplumsal dönüşüm görünümünden, salt niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir süreç olarak bakmak gerekir. Popülerlik asla doğrudan doğruya kitlelere değil, onların temsilcilerine ve başka toplumsal tabakalara bağlıdır. Özel ve toplumsal varoluş arasındaki bölünme liberal dönemin sonunda tehlikeli boyutlara varmıştır. Bireyin şimdi olduğu gibi içinde biçiminin değişeceği ya da hatta

yok edileceği yeni toplumsal birlikte yaşama biçimleri belirlemektedir.¹⁹⁷ Önceki yüzyıllarda aydınlar bireyin sözcüsüydüler. Ancak yeni yüzyılda sanat aydınların ürünü olmaktan çıkartılmış güçlülerin lütfunu kazanmak için yapılan popüler kültür endüstrisi aracına dönüştürülmüştür (Horkheimer, 2005: 501).

Esasen, görsel sanatların başında taht kurmuş tüm video sanatının, hatta tüm postmodernizmin en derin ‘özne’si, yeniden üretim teknolojisinin kendisidir (Jameson, 2011a: 151-152). Bireyin ekonomik düzende kültür üzerinden biçimlendirilmesi Horkheimer ve Adorno’ya göre şu biçimde biçimlenmektedir:

Ekonomik aygıt, top yekün planlamadan önce, metaları otomatik olarak insanların davranışlarını belirleyen değerlerle donatıyor. Serbest değiş tokuşun sona ermesinden bu yana metalar birer fetiş karakteri alana kadar ekonomik niteliklerini kaybettiler ve bu karakter her yönüyle toplumsal yaşamın üzerine bir hareketsizlik gibi yayılmaktadır. Seri üretimin ve kültürünün sayısız acenteleri aracılığıyla norm durumuna getirilmiş davranış tarzları bireylere tek doğal, uygun, makul davranışlar diye dayatılmaktadır. Birey artık kendini yalnızca şey olarak, istatistik ögesi olarak, başarı ya da başarısızlık (*success or failure*) olarak belirliyor. Ölçütü de kendini korumak, işlevinin nesnelliğiyle başarılı ya da başarısız şekilde uyum sağlamak ve bu uyuma ilişkin karşısına konmuş modelleri örnek almaktır. Bunun dışında kalanlar, fikirler ve yasa dışı davranışlar, okul sıralarından sendikalara kadar dikkatle gözleyen kolektifin gücünü üzerlerinde duyarlar. Ancak tehditkâr kolektifin kendisi bile, altında kolektifi zorbalıkta bulunmak için etkileyen güçlerin gizlendiği aldatıcı yüzeylerden biridir. Kolektifin bireyi çizgide tutan zorbalığı insanın gerçek niteliğini temsil etmez, tıpkı kullanım metalarındaki niteliğin bir değer oluşturmaması gibidir (Horkheimer ve Adorno, 1995: 46).

Adorno’ya göre, günümüzde kültür her şeye benzerlik bulaştırır. Filmler, radyo ve dergiler bir sistem meydana getirmektedir. Bu alanların söz birliği devletleri kapsayan ortak amaçlı grupların planlılığı neticesinde doğmaktadır. Kültür endüstrisi kavramı kendinde yanlışlık ve şiddet taşıyan bir kavramdır. Siyasal karşıtlıkların ifadeleri bile esasen bu amaca hizmet etmektedir. Kültür endüstrisi, otomobillerin üretiminden filmlere kadar yapılandırılmış bütünü bir arada tutan parçalardır (Adorno, 2003: 1). Kültür endüstrisi tarafından üretilen yapılandırılmış kültürle yayılımı amaçlanan benzerlik yaratımı tezde ‘popülizm’ olarak ele alınmaktadır. Geleneksel kimliklerin sarsılması ve tekdüzeleştirilmesiyle birlikte medyaya dayanan kültürlenme, eşitsizliklerin bozulması yönünde güçlü öğeler içermektedir. Baudrillard, ‘nesne karşısında bir eşitlikten gittikçe daha uzak’ olduğumuza dikkat çekmekte haklıdır.

¹⁹⁷ I. Elizabeth döneminde ve daha ondokuzuncu yüzyılda bile, aydınlar bireyin sözcüsüydüler. Ama bireyin çıkarlarıyla ve yükselen burjuvazinin çıkarları tam olarak örtüşmediği için, sanat yapıtları eleştirel bir unsuru da hep içeriyordu. Bu dönemden beri birey ve toplum karşılıklı kavramlardır. Birey kendini topluma uyum içinde ve topluma muhalefet ederek geliştirir; bireylerin serpilmesiyle toplum da serpilir ve toplum bireylerin gelişmesinin yanda kesilmesiyle gelişir. Bu sürecin akışı içinde toplumsal düzenekler güç kazanırlar; ulusal ve uluslararası iş bölümü, bunalım ve bolluk, savaş ve barış, karşılarında her zaman yabancı ve aciz bir biçimde duran birşeyden bağımsızlıklarını güçlendirirler. Toplum bireylerin ve bireyler toplumun etkisinden kurtulur. Artık yalıtılmış bireyi insancılaştırmanın değil-ki bu olanaksızdır (Horkheimer, 2005:500-501).

Tüketici kapasiteleri bakımından eşit olanlar biçiminde adlandırılan özneler arasında giderek yığılaşan gruplar, varlığını sürdüren eşitsizlikleri reddetmeye zorlanmaktadır. Bu yeni antagonizmaların toplumsal yaşamın metalaştırılmasına ve toplumsalın homojenleşmesine karşı direniş biçimlerinin ifadeleri olması, bu antagonizmaların neden çoğu kez kendilerini partikülarizmin artması yoluyla ortaya koyduklarını açıklamaktadırlar. Yeni ve güçlü ihtiyaçlar yaratmak üzere gittikçe daha çok özgül tüketici kategorisi haline getirilen gençler, bir taraftan toplumun hiçbir zaman kendilerine vermediği bir mali özerklik arayışına itilmekte iken diğer taraftan kriz ve işsizlikle ilgili küresel gerçekliklere maruz bırakılmaktadırlar (Mouffe ve Laclau, 2015: 251-252).

Diğer taraftan, içeriksiz ve lüks hayatların özendiriciliğini taşıyan kültürel ürünler kişilerin bilinçlerinde yaşamakta oldukları hayat koşullarına karşı aşırı memnuniyetsizliği doğurmaktadır. Küresel eğlence şirketlerinin potansiyel pazarlama stratejilerinin kitle hedefi, dünya nüfusunun yirmi yaşın altına karşılık gelen beşte ikisidir. Kültür endüstrisinin aracı olan popülizm ile dünya çapında milyarlarca insanın çoğu aynı müziği dinlemekte, aynı oyunları oynamakta ve aynı videoları izlemektedir. Küreselleşme çağında, artık ticari kültür olarak tanımlanabilecek müzik, video ve filmlerin izleyicisi küresel olup teknoloji aynı anda milyarlarca insana birden ulaşabilecek düzeye erişmiştir. İnsanlar, sözlerinin hayatın algılanışına dair bir içerik taşımadığı pop müzik dinlemekteler ya da heyecan, kaçış, daha büyük bir dünyanın parçası olma duygusunu yaşatan filmleri ve dizileri seyretmektelerdir. Sanatın ticari kültüre dönüştüğü bu çağda; popüler yayınlar zenginlik ve mülk ediniminin mutluluk getirdiği temaları ya da şiddetin olağanlaştırıldığı güç fantezisi temalarıyla film ve TV görüntüleri üzerinden dünyanın dört bir yanını dolanmaktadırlar. Mutlu olmak artık tamamen para sahipliğine eşitlenmiştir. Küresel kültürleme ile tüketime sunulan ürünlerin hayal pazarlamacılığı olmasının yanı sıra; insanlara çıkarları veya ulaşmak istedikleri lüks koşullar için her türlü onursuz davranışta bulunmalarının normal olduğu algısı benimsetilmektedir. Popülizm araçları, insanların bilinçlerini ve davranışlarını kötücül ve haris duygulara yönlendiren mesajlar taşıyan küresel ürünlerdir. Küresel ürünler dünyaya pazarlanan popülist kültürün bir parçası olma düşünüyü yaratmaktadır. Bu sözde kültür ürünleri, tehlikeli serüvenlere, haris duygulara ve boş yaşam hayallerine açlık duyulması dışında ortak bir bilinç yaratmamaktadır. Ancak, bu yaratılan ortak

bilincin, Kant'ın düşlediği tüm insan ırkının ve dünyanın refahıyla ilgili olan ortak bilinçle alakası yoktur. Aslında popülizm ile yoksullara girebilecekleri kapıları olmayan bir dünyanın yani para, heyecan ve konfor dünyasının masalı anlatılmaktadır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 102-103; 328).

Bu masallaştırma, insanların bilinçaltılarını yönlendirmek ve toplum mühendisliği için insanı deforme etme aracı olarak kullanılan kolektif şiddet türüdür. Kültür endüstrisinde esas amaç, kapital erklerin kurgusal mühendisliğiyle küresel toplumun bir masala inandırılmasıdır. Bilinçaltına işlenen ve davranış yönetimini hedefleyen bu yolla; karın tokluğu ya da asgari yaşam koşulları için sabahın erken saatlerinde akşamın geç saatlerine kadar(bazen gece boyu) süren yorucu emek sömürümüze bir hayale tutunarak devam edebilmemiz sağlanır. Anlatılan masalın yarattığı hayal içinde herkesin lüks ve konfora her an sahip olması mümkündür çünkü kapitalizm zaten tam olarak emek ve yaratıcılık kullanma becerisi ile sınırsız lükse sahiplik garantisi vermektedir (!). ‘Herkes her an milyar dolarlar kazanabilir yeter ki bir parça yaratıcı olsun’ mesajı veya ‘Sizde dünyanın en zenginleri arasında olabilirsiniz’ mesajı her araçla zihinlere işletilir her yerde bilinçlere yönlendirilir. Kapitalizm fırsatlar diyarıdır tıpkı Alice’in harikalar diyarında olması gibi tüm küresel sistem her tekin mükemmel hayata sahip olması için dizayn edilmiştir (!). Bill Gates, Mark Zuckerberg ve diğerleri gibi eğitimlerini tamamlamadan dünyanın en büyük rantını elde eden rol modellerin şatafatla sunulması (ki muhtemelen önceden planlanmış bir kurgu olarak), her insana karın tokluğuna dayanarak daha çok çalışma hırsını verir ne de olsa sınırsız zenginlik ve konfor ilham perilerinin gelmesine bağlı bir an meselesidir. ‘Siz daha çok çalışın, daha çok düşünün ve iyi fikir getirin kapitalist sistem sizi anında zirveye taşıyacaktır’ mesajı insanların hayalperest uyur gezerler olarak sistemin kölesi haline getirilmesini sağlayan mottodur... Peki gerçeklik?

Dünyada milyarlarca insanın çok azı bu konfora sahip ise, diğerlerinin tümünün hiç yaratıcı olmadığı mıdır? İnsanlar sistem tarafından artık o kadar çok görsel ve işitsel şoka maruz bırakılarak beyinleri yıkanmış ve uyur gezer hale getirilmiştir ki, bu hayal milyarlarca insanın açlıkla savaşmasını ya da temiz suya ulaşamamasını yaratıcı olmayan ve yeteneksiz kişilerin hazin sonu olarak gösterir hale gelmiştir.

Çağımızda insanlar, zengin olma ve başarı tutkusu ile yaşam sağlam bir yere sahip olmak için uygulanacak taktiklerin ya da daha doğrusu kurnazlıkların toplamı halini almaktadır. İnsanların bu yabancılaşmasının bedeli ise, zenginlik için düzene daha fazla itaat etmektir ve dolayısı ile bir yandan mevcut iktidar yapısını koruma kültü gelişir. Eylemsiz kişilerin, devlet tarafından yapılandırılmasına tabi tutulanların yönünde hareket etmesi, sonsuza dek siyasi kapasitelerinin kullanılmaması anlamına gelmektedir (Badiou, 2016: 18-19; Badiou, 2016b: 28). Ancak bu kült insanlığın yok oluşunu getirmektedir. Marx'ın değindiği gibi burjuvazi insanlar arasındaki duygusal ilişki olarak ne varsa söküp atmıştır ve insanlar arasında soğuk çıkar ile peşin ödmeden başka bir bağ kalmamıştır. Burjuvazi kişisel şahsiyeti bir mübadele değeri haline getirmiştir ve insanlar zorbalasmaya, utanmazlığa ve çıplak sömürüye mahkum edilmiştir (Badiou, 2016: 36).

İkinci olarak, popülizmin yayılmasında aracı olan eğlence sektörünün küresel ekonomi ile ilişkili dönüşümüdür. Bu dönüşüm, 1980 sonu 1990'larda yatırımcıların daha çok ilgisini çekmeye başlayan bir sektör olmasından sonra hızla araçsallaştırılmıştır. Eğlence sektörü küreselleştiği oranda ve mekansal yayılımını zamanla birlikte genişletebildiği ölçüde kar elde edebilmektedir. Eğlence sektörünün küresel pazara gittikçe artan bağımlılığı sektörün kültürü belirleyen içerik kurgularının toplum mühendisliği ile belirlenmesini kolaylaştırmıştır ve evrensel bir dil olarak şiddetin kullanımını yaymıştır (Barnet ve Cavanagh, 1995: 12-13). Görsel sanatlar ve oyun programlarının daha çok pazarlanmasını sağlamak için sıklıkla uygulanan strateji, insanların uyurgezer hale geldikleri sistemden bir an uzaklaşarak yaşadıklarına inanmalarını sağlamak için adrenalini arttıran şiddet temasının teşvik edici bir şekilde kullanılmasıdır. Öz örgütlenme ve işbirliği toplumun temel dinamikleri iken egemen sınıflarla kontrol edilen toplumda üreticilerin söz hakkı yoktur ancak (gerçek anlamda işbirliğine dayalı ve kendi kendini örgütleyen toplum hala alternatif olarak mümkündür). İşbirliği ve rekabet arasındaki çelişkiler ile birlikte kapitalist egemenin rolünü üstelenen manipülasyonlar aracılığı ile oluşturulan bir internet toplumu çağı yaşanmaktadır. İnternetin öz örgütlenmesi, kendi kendini referans alan bir döngüye dayanmaktadır; yukarıdan aşağıya bir işlemde teknolojik nesnel insan bilgisini depolayan yapı, insan faaliyetini mümkün kılar yani insan beyninde nesnel bilginin konusu vardır. Bir kişi internette temsil edilen veya iletişim kurduğu bilgiyi

tükettiğinde, internet üzerinden diğer insanlarla işbirliği yapabilir.(teknolojik yapının insan faaliyetine aracılık ettiği ve düşünce ile eylemin sonuçları görülebilir). Aşağıdan yukarıya olan süreçte ise, insan bilginin teknolojik yapı tarafından değişikliklerini, genişletilmesini ve gerçekleşmesi sürecine benzer iletişim kurar ve eylemde bulunur (nesnel bilgi insanların işbirliğinden doğmaktadır, insanlar iletişimlerini bilgilerin bölümlerinin sinerjik olarak paylaşıldığı ve kordine edildiği şekilde koordine ederler Eğlence sektörünün internet ile yayılımı toplum mühendisliğini kolaylaştırmıştır. İnternet, insan aktörlerinin iletişiminin ve teknoloji yapısının birleşimidir dolayısı ile internetin insana olan iletişimsel yanı kendisi tarafından üretilen ve hızla çoğaltılan bir sistemdir (Fuchs, 2008: 37-97; 122-123).

Her ne kadar araştırmalar bazı eğitici oyunlar gibi bazı teknolojik programların çocuklara ve ergenlere çeşitli bilişsel beceriler, el-göz koordinasyonu, aynı zamanda problem çözme, bellek, endüktif düşünme, paralel işleme, mekansal farkındalık vb. bazı olumlu özellikler kazandırdığını gösterse de; programların çoğu şiddet içerikli olduğu için bireylerde asosyal kimlik oluşumu, bağımlılık, şiddeti modelleme ve şiddete eğilim gibi negatif kişilik ve bilişsel bozukluklara neden olduklarını göstermektedir (Buckingham, 2006: 81). Ağlar, ekranlar ve yeni teknolojiler ile modern bireyi, ‘*fraktal*’ (parçalanmış) bir özneye dönüşmüştür. Her birey kitlenin diziselliğini kendisinde özetlemektedir (kitlenin yerini alıyor). Sanallık ile medya evreninde kitle ile birey birbirlerinin kaplamını oluşturmaktadır. Böylelikle küresel çağda insan; sanal monatlara, serbest elektronlara, kendine teslim edilmiş ve umutsuzca ötekini arayan bireylere dönüşmüştür, ne var ki parçacıkta öteki yoktur öteki parçacıkta kendisidir. Liberal sistem ile tür bireyler halinde parçalara ayrılmaya başlamış, küresel çağda bireyler parçacıklar olarak tamamen savrulmaya başlamıştır (Baudrillard, 2005: 53-54). Teknolojik ekranlarla zihinsel ekranının (beynimizin) iç içe geçtiği ve ne yazık ki nesneyle öznenin yer değiştirdiği bir durum yaşanmaktadır. Sanal makinelerin yarattığı kurgu ve makinelerle ilişkimiz tersten işletim ile de kendini gerçekleştirmektedir. Nasıl ki aygıt insana tahsis edilmiş bir şey ise, artık insan da aygıtı tahsis edilmiştir. Makine insan ne istiyorsa onu yaparken, insan da makinenin yapmaya programlandığı şeye tabi olur ve onu gerçekleştirir. Küresel çağın insanı bir çeşit sanallık işlemcisidir ve izlediği yolda görünürde bilgilenme ya da iletmedir ancak programın amaçları aşılaraq insan tüketilir (Baudrillard, 2012: 56-57; 2005: 120). Şiddete, haris duygulara yönlendirerek

erdemli olmaktan uzaklaştıran teknolojik ekranların zihinsel ekranların yerine geçirildiği insan mühendisliğinde, insanın özneliği ve özgürlüğü yok edilir.

Küresel çağın çok ekranlı devrinde insanlar günlük koşuşturmacaları arasında, iş yerlerinde, toplu taşıma araçlarında, eğlence mekanlarında, restoranlarda, sokakta yürürken dahi kişisel elektronik aygıtlarından sosyalleşme, eğlence ve kültürel tüketim ihtiyaçlarını karşılama imkanı bulmaktadırlar. Akıllı telefonlar için geliştirilen birçok aplikasyon ile eğlence sektörü; kitapların, gazetelerin, filmlerin, dizilerin, müziğin, sosyal iletişimin, arkadaş bulmanın ve flört etmenin popülist ve tüketim kültürüne adanmış yollarını sunmaktadır. Küresel çağ, çoklu ekranlarla biyopolitikanın bireylerin zihinlerine ve tutumlarına işletilmesi pratiklerinin zamansal ve mekansal yayılımını arttıran bir çağ olarak tanımlanabilir. Bireyler kolektif şiddet uygulama pratiklerinin neticesinde bilinçaltılarında farkında olmadan maruz kaldıkları şiddeti ve haris duyguları normalleştiren mesajlarla doldurulmaktadır. Bilinçaltı normalleştirilerek gönderilen verilerin bilinç üstü pratiklerini etkilemesi neticesinde, insanlar kendi eylemlerini farkında olmadan haris duygularla ve şiddet içerikli belirlerler. Böylelikle şiddetin normalize edilerek insancılığın yok edilmesi süreci zamanın ve mekanın her yerine yayılarak bedenlere nüfuz ettirilmektedir.

Üçüncü olarak ele alınacak konu ise, popülizmin evrimi olarak görülebilecek en büyük etken olan bilişim ve akıllı cihazların sanallıklarının insanı kendisine tamamen yabancılaştırması ve dahi insanı yok etmesi üzerinedir. İnternet ve yapay zeka, getirdiği kolaylıklar ve çağ atlayıcı teknolojileri ile tıptan, mühendisliğe kadar insanın hayatını kurtaracak yeniliklere imza atmakla birlikte insanların yaşadığı kolektif şiddetin en önemli uygulayıcıları haline gelmişlerdir: ‘yapay zekanın şiddeti’...

Küresel çağda insan merak, sanayi ve teknolojiye ilerleme temalı arayışları neticesinde teknolojik bir devrime imza atmıştır. Eski çağlarda hayal edilmesi dahi imkansız teknolojik seviyeye gelen küresel insan olumlu birçok imkan elde etmekle birlikte özgürleşme vaadinin aksine ekranlara bağımlı ve bedeninden zihnine kadar yönlendirilme altına girdiği bir hayata mahkum olmuştur. Küresel çağda, bir anlamda akıllı cihazlar bedenimizin, zihnimizin ve yaşamımızın her alanını istila etmiş durumdadır.

Baudrillard'ın değindiği gibi, insanlar akıllı makineler yaratıp onlara bağımlı olmuşlardır. Bilgi dahi her şey üstünde pazarlık edilebilir bir değer olarak görülmektedir. Bilgi ve hayal gücü bütün ticari metalar gibi takas sisteminin içerisine sokulmuştur. Bu nedenle insan hem bilgi ve araştırma için, hem emeğinin pazarlanmasının ve tüketim yapmanın bir yolu olarak, hem de popülizm üzerinden makinelere bağımlı hale gelmiştir. Bir başka açıdan ise, insanlar gizliden gizliye kendi akıllarından umut kestikleri ya da kendilerinden daha güçlü olduğuna inandıkları bir aklın altında ezilme hissiyle kendilerini bu akılla oynayabilmek için makinelere hapsedmişlerdir. Bu durum, insanların akıllı teknolojik makinelerin sayesinde bir yandan bilme iddiasından kendilerini kurtarmaları iken diğer taraftan kendi özgünlüklerinden umudu kesmeleri anlamını taşımaktadır. Oysaki gerçeklikte olan, bu makinelerin sunduğu şeyin düşüncenin gösterisi olması nedeniyle, insanların akıllı teknolojileri kullanarak kendilerini düşüncenin kendisinden çok düşüncesinin gösterisine kaptırdıklarıdır. Sanal makinelerin eksiksiz bilgi sunmasının yanı sıra düşünce eylemini sunmayı ve insanların bu biçimde bilgi tatminine ulaşmaya başlaması neticesinde sentez ya da içerikli düşünce eylemi ertelenmekteledir. Bununla birlikte, sanal makineler, bilgisayarlar ya da akıllı telefonlar karşısında kımıldamadan duran insan biçimi; işini, dersini, sosyalleşmesini, kimlik yaratımını, seksini ekranlar aracılığıyla yapmaya başlayarak 'hareket engellisi' haline gelmiştir. Ne yazık ki, yapaylık gerçekliği üretmez, gerçekliği başkalaştırır. Yaşamlar dijital işlem içerisinde yer değiştirme eğilimine girmiştir çünkü ekran üzerinde yansıyıp kırılmayan hiçbir eylem, olay ve arzu yoktur. Bu nedenle, küresel çağın ölümden sonraki kalıcılıkla ilişkisi yoktur. İnsan artık yapay belleklerin ve internetin sanal sonsuzluğunda kuvvet olarak var olma atılımındadır. İnsanın özneliğinin ve özgürlüğünün yok olduğu bir çağ yaşanmaktadır; insanın makinelerin kölesi olmaya başladığı ve dahi insanın makineleştiği bir antropolojik sorunla karşı karşıyayızdır. Sistem insanın zihnini ve bedenini, ilerleme adı altında teknik nesnelere ya da teknik eyleme biçimine dönüştürmesine zorlamaktadır. Bu durum, insan için bir çeşit iç bağışıklığın çöküşü anlamına gelmektedir (Baudrillard, 2012: 52-53; 57-60; 2005: 138). Bu çöküşün nasıl sağlandığını detaylandırmak gerekmektedir.

Yeni medya özelliklerinin, kişiler arası sosyal süreçlere katkıda bulunmasının çeşitli yolları vardır. Dil, sınırlı sözel olmayan ipuçlarının ve ortamın yazılı ancak hızlı

yapısının bir sonucu olarak gelişmiş roller ve melez formlar üstlenir. Bu melez formlar ile kimlik rolleri veya yeni türde sanal ilişkilerin yaratılması, kendini farklı biçimde inşa etme ya da kendini ifşa etme vb. yeni işaret ve katılımcı yapılar tarafından sağlanmaktadır. Sosyal grup oluşumu, internetin hem zaman hem mekan ile ilgili pahalı olmayan doğası, çevrimdışı grupların çevrimiçi hareket etmesini sağlayan ve çevrimdışı gelişen ilişkilerin çevrimiçi olarak sürdürülmesini sağlayan nitelikler tarafından teşvik edilmektedir (Baym, 2006: 35-54) ve iletişim kurma, bilgi edinme vb birçok ihtiyaca cevap verdiği için ötürü kaplamı genişlemiştir. Küresel çağda, popülist tavırların kitlesel ya da ticari kültür olarak daha önce damgalanmış öğelerin, günümüzde yeni ve genişletilmiş bir kültürel alanın içine alındığını; belirli bir tepkisi ve belirtisi olduğunu söylemek mümkündür (Jameson, 2005: 42) .

İnternet, canlı bir argüman ve dosya değişimi ortamı olarak görülmekle birlikte; ‘Skype’ vb. programlar ile görüntülü konuşmanın, ‘Google’ vb. arama motorları ile bilgi edinmenin, ‘Linkedin’ gibi ağlar üzerinden iş bulma imkanının, ‘Youtube, Spotify’ vb. programlarla video veya müzik erişimi sağlamanın, ‘Facebook, Instagram’ vb sosyal ağ siteleri ile (sanal olmakla birlikte) sosyalleşmenin mümkün olduğu bir ortamdır. İktidarların interneti kullanarak toplumu biyopolitik stratejiler ile inşa etmesi ve sermayenin internet üzerinden ticari kar elde etme amacıyla kültür endüstrisi yayılımı için araçsallaştırmasının yanı sıra; toplumda aktivizm, direniş ve NGO kültürlenmeleri de internet kullanarak yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan, ‘Wikileaks’ ile tekno-politik materyalist sızıntı örneği adı altında yorumlanabilecek bir sürecin başladığı söylenebilir; ancak, hala sızıntının içeriklerine dair güvenilirlik ve nasıl sağlandığının tartışmalı olması sürecin biyopolitikanın yeni bir türü olduğu ihtimalini de barındırmaktadır. Sanatçıların yaratımlarını sundukları, kültürel ürünlerin sunulduğu ya da ‘Academia’ vb. sitelerden bilimsel yazıların paylaşıldığı süreçlerin hepsi bir yandan ürün paylaşımı üzerine kolaylık sağlamakta iken diğer yandan emeğin güvencesiz (ücretsiz emek olarak) sunulmasının sakıncalarını taşımaktadır. Ancak, internetin en büyük sakıncası olarak görmemiz gereken durum yine de insanın psikolojik ve zihinsel bütünlüğünün parçalanmasıdır. Sosyal medya çağı kim olduğumuzu ve kültürümüzü değiştirmektedir. Sanal iletişim, sanal kimlikler ve çevrim içi kendimizi sunma biçimimiz kimlik krizleri yaratmaktadır. Kayıp arkadaşlarını ve okul arkadaşlarını bulmak için adres defteri gibi başlanan ‘Facebook’ vb. sosyal medya kullanımı, büyük

bir kendini sahte kimlikle sunma ya da kendini popülist markalama egzersizleri biçimlerine dönüşmüştür. İnternette yaratılan sanal kimlikler, gerçeklikten farklı bir hayat tarzı sürülmekte gibi sunulan fotoğraflar, mahremiyet ifşaları vb. eğilimler insanda duygu durum ve davranış eğilimleri üzerine bozukluklar yaratmaktadır. Zaten milyonların olduğu bir toplumda ‘ben’in benzersizleşmesine duyulan arzular içerisinde ikilimler taşıyan insanlara, sosyal medya aracılığı ile sunulan kimlik ve sosyalleşme travmaları ağır bir bunalım çağını yaratmıştır. Sosyal medya ağları içerisinde yaratılan sanal kimlikler ayrıca çoklu kişilik bozukluğu vb. psikozların çoğalmasına yani bir anlamda insanları toplu psikoz çağına yönlendirmektedir ve dolayısı ile ilaç endüstrisinin devamlılığını sağlamaktadır. ‘Facebook’un yaratıcısı Mark Zuckerberg’in bile eleştirdiği gibi: "Kendiniz için iki kimliğe sahip olmak bir bütünlük eksikliği örneğidir. Bununla birlikte, internette olan depolama alanları, yüklenen fotoğraflar ve kişisel bilgiler her daim tehdit altındadır". Belki de bütün internetin basitçe Facebook gibi olacağı yaklaşımında bulunan Zadie Smith’e göre: “Sosyal medya sahte, neşeli ancak kaygan bir ortamdır... Aslında *Facebook* duvarına aniden bakıldığı bir anda insanların sorması gereken soru, senin hayatın gerçekten bu sunduğun formatta mı? olmalıdır”. Diğer taraftan, arkadaşlık siteleri, çevrim içi ilişkiler nedeniyle özel hayatların özel alandan uzun süreli ayrıldığı bir süreç yaşanmaktadır ancak bunun için sadece teknolojinin suçlanmaması gerekir aynı zamanda kültürün pornolaşması ve ekonomi politik baskı gibi etmenler sürece katkıda bulunmuştur. İnternet, tüm bu eğilimleri hızla kurumsallaştıran bir yerdir. Modernite yarattığı şeylerin yanı sıra kirlenmeyi de artırmıştır ve internet ile sınırların dağılımı ve kimlik krizlerinin çoğaldığı bir sürecin içerisinde olduğumuz söylenebilir. Anonimler, troller ve daha birçok sanallığın arasında insanların gerçeklik algısı yok olmakta ve dahi en temel kişisel hakları ihlal edilmektedir. ‘*Blog* gönderileri’, ‘*tweetler*’ vb. yorum yapma platformları ile insanların tarihte hiç olmadığı kadar söylem ve cevap verme özgürlüğü vardır (ve dahi kamusal söylemlerin iletilme alanları haline gelmiş programlardır) ancak Adorno’nun tabiri ile orijinallik jargonu yerine, saygılı içerikte mikro görüşler ya da anonim kimlikler ile şiddet içeren tehditler veya meydan okumanın sıklıkla gösterildiği tacizkar yorumlar da yapılmaktadır (Lovink, 2011: 1; 38-43; 158-168; 176-186). Gerçeklik ile sanal dünya karmaşası içerisinde, insanların iktidar ve kapital erkler

tarafından kurgusal olarak yaratılmış olan kültürlenme aracılığıyla hızla değiştirilmesinin ve yönlendirilmelerinin başat aracı ‘küresel popülizm’dir.

İnsanların kendilerini popülist öğelerle donattıkları sanal kimlik/sanal yaşam tarzı yaratma sorunu kolektif şiddet açısından irdelemeyi gerektirmektedir. Bu durum bir taraftan insanların kendilerini popülist kılınan bir sanal kimlik/sanal yaşam tarzı yaratma arzusu sorununu doğurmakla birlikte diğer taraftan, insanların birbirleri ile gerçek hayatta görüşmeli ve dokunmalı iletişimlerini akıllı makine iletişimine indirgeyen, asosyalleştirici, sanal kimlik/yaşam tarzı yaratımında daha çok popüler olma gayesiyle ve daha çok mahremiyet ifşa etmeye mecbur hissetmeleri vb birçok anomali davranış biçimini doğurmuştur. Akıllı telefonlar ve sosyal ağlar çağında her daim birileri bizi izlemekte ve insanlar kısmen daha popüler en popüler olmak isteğiyle izlenmek istemektedir (Cage, 2016: 1). Cage’in değindiği gibi, izlemek-izlenmek, ifşa etmek-ifşa olmak, gizlenmek-gerçekliği yitirmek üzerinden ilerleyen küresel yaşam biçimi kurgusu ya da Orwell’in tabiri ile ‘*newspeak*’ yani popüler kültür öğelerini barındıran ‘yeni dil’; ‘*Twitter, Facebook, Instagram* ya da *Snapchat*’ gibi birçok internet üretimi olan iletişim ağları ile birlikte yayılmaktadır. Sosyal medyada olan şey esasen tüketim nesneleri aracılığıyla bireylerin kendi imajlarını göstermelerinin altında yatan, merak ve takip edilme istençleri ile her tek kişinin ünlüleşmeye merakı olarak da görülebilir. Baudrillard (2008: 255-257)’ın değindiği gibi eskiden kahramanlar bir modeli temsil etmekte iken ünlülük bir totoloji idi. Tüketicinin kahramanları olarak gösterilen reklamların, görsel basının ve televizyonun vb. kişilerin şanına işaret eden şey, herkesçe tanınmış olmaları yani ünlülükleri idi. Küresel çağda ki teknoloji ile totolojiyi kopya ederek, onlar gibi giyinerek, onları taklit ederek modeller aramakta, taklit etmekte ve popülist kurgu ile yarattığımız sahte kimlikleşmemizle kendi yansımamızı seyretmekteyiz.

Ancak küresel erklerin, popülizmi ve sosyal medyayı yaratmak istediği ‘toplum mühendisliği’ için araçsallaştırdığı insan olma klığı tüketen bir canavarla karşı karşıya olduğu unutulmamalıdır. Bu canavar giyinme tarzından görüntünün nasıl olması gerekliliğine, ünlülük ve popüleriğe, yiyeceklerden gidilmesi gereken mekanlara, kültürlenmeden tüm özgürleşme hareketleri ve politik görüşlere kadar kadar beyin yıkama aracıdır. İnsanların özgürleşme hareketleri, iktidarlar tarafından sistemin

çıkarlarına uygun biçime dönüştürülür. En temelde insanın politik hayatı için seçim olarak sunulan iki ana yol vardır ya sistem dahilinde popülizme boyunduruk ya da alternatif direniş olarak gözüken bir yol ancak artık ikinci yolda birincinin amaçlarına hizmet edecek biçimde dizayn edilerek insanları manipüle eder olmuştur. Özgürleşme hareketi veren insanlar iktidarların ya da küresel erklerin çıkarlarına uygun yönlendirilen hareketler içerisinde araçsallaştırılma riskiyle baş başa kalmaktadırlar. Küresel marjinal insan tipolojilerinin ya da alternatif özgürleşme hareketlerinin bir çoğu küresel iktidarın insan ve toplum mühendisliği üretiminin sonucudur.

Küresel çağın insanı her türlü manipüle edilerek sistemin içerisine bir biçimde hapsedilir bunu cinsel özgürleşme hareketleri üzerinden örneklemek mümkündür. Baudrillard'ın değindiği gibi, cinsel özgürleşme söylemi hala çeşitli biçimlerde hak koruyuculuk amacıyla canlılığını ve protestolarını sürdürmekte olsa dahi; imgelemde eril hazcılığın ve tüm yeni nesil popülist erotik taklitçelerin darmadağınlığı içinde bir yıkıcı tasarıya mahkum edilerek insanı tüketmekte ve yalnızlaştırmaktadır. Eskiden yasaklama yoluyla bastırılma stratejilerine karşı bir devrim olarak gerçekleşen cinsel devrim de her devrimin tuhaf sonucu olan belirsizlik ve bulanıklık sürecine takılmıştır. Hazların çeşitliliği, popülizmin organik bir denge durumu olarak sağlıklı olana evrilmemiştir tam tersi moda ve erotik taklitçeleri öncülleyerek görünümün yüceltilmesi, aşırı hazcılık neticesinde gelişen doyumsuzluk gibi etmenler, insanlara neyin arayışında oldukları konusunda bulanıklık ve sıkıntı getirmektedir. Cinsel beden küresel çağda bir tür yapay yazgıya mahkum edilmiş gibi gözükmemektedir ve cinsellik sadece hazza yönelmiştir (liberal bir toplum mühendisliği). Cinselliğin, yapaylığa ve abartılı imlerle donanmış hazcılığa evrildiği bir süreçte, insanlar biyolojik olarak bedenlerini bir kurguya özgü erotizmin biçimlendirdiği popülist cinsellik imleriyle donatmaktadır (Baudrillard, 2012: 25-29).¹⁹⁸ Haz materyalisttir. Haz bedendeki yaşamın kabul edilmesi, fiziksel bir dünya da fiziksel varoluş zorunluluğuyla geçici de olsa uzlaşmadır. Cinsellik, yemek içmek gibi genel olarak toplumsal hayatla bütünleştirilmiş olarak kaldığı sürece, onun simgesel boyutuna ilişkin imkanları da bu ölçüyle sınırlı kalır ve cinsel olan kendi statüsünü sıradan bir olay ya da bedensel işlev olarak

¹⁹⁸ Tıpkı bir vücut düşüncesinden yoksun vahşilerin vücutları üzerinde yaralar açarak bu düşünceye bir şiddet eylemiyle karşı çıkmaları gibi, vücut üzerinde oluşturulan her çizik, her iz ve her yara suni bir tersine çevirme işlemine benzer. Oysaki cinsellik artık (orgazm olma da dâhil olmak üzere) organik ve işlevsel bir şey olarak dayatılarak, zaman içinde gerçekçi ve saplantısal gönderene dönüştürülmüştür (Baudrillard, 2011: 161-162).

sürdürür. Simgesel olanakların toplumsal alandan dışlanmasına bağlı olan cinsellik için, cinsel olmayan bilinç deneyiminin dispozitif ve bağımsız gösterge sistemi ya da kendi başına simgesel bir boyut geliştirmesi gerekmektedir. Ancak bu biçimde, arzu mekanizmalarının toplumsala etkisi ve iktidar bağlamında ele alınması mümkün olabilir (Jameson, 2005: 92, Jameson, 2011b: 57).

Küresel çağın cinsel özgürleşme hareketlerinde arzunun serbest bırakılması üzerine kurulan söylem ikna gücünden yoksundur. Bilgi, bir şeye hizmet eden, bağımlı ve çıkar gözetken bir şey olması neticesinde cinsel özgürleşme artık iktidarın beden içinde geçtiği bir cihaz olması sonucunu yaratmaktadır (Foucault, 2012: 240; Foucault, 1995: 45-47). Küresel çağda her şey politik bir anlam kazanmıştır; sadece gündelik yaşam değil aynı zamanda medyadan dile ve dahi arzuya kadar her şey politik bir anlam kazanmıştır. Her şey özgürleşme hareketleri kolektif kitlesel süreçler alanına girdiği ölçüde politikleşmiştir ancak her şeyin politik olması durumu artık hiçbir şeyin politik olmaması paradoksunu yaratmıştır. Küresel çağda bir düşüncenin tamamen gerçekleşmesi için modernlik eğiliminin kusursuz biçimde ortaya çıkmasıyla birlikte; düşüncenin aşırılığı, kendi sınırlarının ötesine uzanarak yadsınması ve ortadan kalkması anlamına gelen paradoksal bir durum yaşanmaktadır. Cinsel özgürleşme içinde cinsellik, cinsel göstergelerin farksız bir dolaşımı halinde özerkleşmeyi başarmıştır ancak beklenen cinsel ütopya yani cinselliğin ayrı bir etkinlik olmasının yadsınması ve arzunun cinsiyet ayrımının ötesinde yüceltilmesi tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bir başka ifade ile özneye çağımızda musallat olan iki şey olduğu söylenebilir; irade ve özgürlük hortlağı.¹⁹⁹ Sistemin yarattığı özgürlük sanaldır, küresel kapital erklerin ve küresel iktidarın zekası ve suç ortaklığıyla yaratan bu doğa üstü özgürlük ‘doğal’ özgürlükle alakasızlık içinde yapay kurgunun sonucunda ki bir yanılsamadır. Aşırı özgürlükçü söylemler ile bireyselliğin boy göstermesine dair çözümsüzlüğe bir sorunsala açıldığı dönemdeyiz. Çünkü bir şiddet türü olarak türün derinliklerinden gelmekte olan bir tiksintiye, mevcut haliyle dünyaya duyulan derin bir hınca ve giderek

¹⁹⁹ Liberal sistem özneyi kısırtmaktadır. Sistem sürekli iradenin gerçekleşmesini ve özgürlüğün sınırsız kullanımını istemeyi teşvik eder (ama burada belirtilen anlamda egemenlik tarafından gerçek bir özgürlük tabi ki verilmez sözde bir istenç olarak kurgulanmıştır). Özgürleşme esasen, imgelemin, hayalin işlemsel bir gerçeğe aktarılmasını kapsamaktadır. Bütün arzuların maddileştirilmesi, bütün imkanların gerçekleştirilmesi, koşulsuz tamamlanma, ne aşkınlık var artık ne de yabancılaşmış insan: yalnızca tatmin olmuş birey vardır ancak sanal olarak tatmindir: her hayali alternatifi soğuran sanal, gerçeğin tümünü elinde tutmaktadır (Baudrillard, 2005: 58-59).

artan kendinden nefret etme duygusuna dönüşmektedir (Baudrillard, 2005: 53-72; 2012: 15-18).

(Biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadının yüzyıllar süresince yaşam haklarının, sosyal ve kültürel haklarının ihlal edildiği ya da onurları başta olmak üzere fiziksel ve ruhsal bütünlüklerinin paramparça edildiği her türlü şiddet altında yaşam mücadelesi vermesinin ardından umut verici biçimde gelişen özgürleşme hareketlerine karşı sistem engelleyici politikalarını özgürleşme hareketleri içine yerleştirerek örtük biçimde yürütmeye başlamıştır. Kapitalist erkler ve iktidarlar eril algıyı küresel özgürlük kavramları aracılığıyla reformize ederek yayılımını güçlendirme politikası sürdürmeleri, özgürleşme hareketlerinin araçsallaştırılması sonucunu üretmiştir. Eril algı cinsel yönelimler ya da biyolojik cinsiyetler üzerinden güçlü-güçsüz ayrımı yapması (ki yüzyılımızda hala gücün zihinsel ve psikolojik açıdan ele alınmaması ve fiziksel şiddeti içermesi ayrı bir utanç olmakla birlikte) bir tarafın açık ya da örtük şiddete maruz bırakılarak kolaylıkla bertaraf edilmesi stratejisidir. Kurgusal güçsüzlük yaratımının kurbanları ve güçsüz addedilenlerin bir biçimde bertaraf edilmesi üzerinden yürütülen eril algının küresel güncellenmesini sürdürme çabasının kolaycı ürünü olarak küresel özgürleşme kelimelerini bezenmesi ile gerçek özgürleşmenin mutlak surette ayırt edilebilmesi ivedi bir gereklidir aksi halde özgürleşme yerini şiddete bırakmaktadır. Bu noktada son zamanlarda kurgulanmış kamu spotlarının²⁰⁰ bazıları eril algının modernize edilmiş işletiminden üretilen şiddet ile gerçek özgürleşme hareketlerinin onur koruyuculuğunun ayırt edilmesi için, özgürleşme ile sistem tarafından modern kelimelerle kuşatılarak öne sürülen yeni erilliğin iç içe geçirilmesinden doğan şiddetin yeni üretim biçimleriyle zihin karışıklığı içinde bırakılan insanlar için ayırım yapma konusunda fikir vericidir.

Detaylandırmak gereken bir sorun olarak cinsel özgürleşmeyle (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer)kadın,(biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer)kadın ile cinsel özgürleşme kavramları tüketilmeye başlanmıştır çünkü tüketimin temel mekanizmalarından biri biçimsel gösterge ya da rol sistemlerinin özerkleştirilmesinden yola çıkılması aracılığı ile grup, sınıf ve bireyin özerkleştirilmesidir. Böylelikle, tüm topluma yayılmış başkaldırı özel bir kategoriye

²⁰⁰ <https://oyledgilboyle.org/>

sokularak aslında önlenir çünkü özel kategori sistem tarafından, özel bir rolle sınırlandırılarak etkisiz hale getirilir: başkaldırı etkisizleşir. Bunu biraz daha açmak gerekmektedir sistem şu şekilde işletilir, binlerce yıllık şiddete maruz kalan (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadın kimliği ile beden özgürleşme söylemi olarak bütünleştirilir ve yeniden ele geçirilir. Tüketmek üzere (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadınlara, ‘kadın kimliği’ ve başkaldırı imkanı verilir ancak bu biçimsel ya da narsistik özgürleş(tiril)me aracılığıyla aslında gerçek özgürleşme önlenir. Somut görece özgürleşmelerin, doğrudan doğruya işlevsel bir pratiğe endekslenmiş kategorileri olarak (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadınların, gençlerin bedenlerinin özgürleşmesinden başka bir şey olmaması neticesinde söylemsel bir aşkınlık da söylem olarak bir nesnelleşme de bütünlüğünü yitirmektedir. Cinsel özgürleşmenin tüm toplumsal tehlikesini (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadın ve beden fikrinde sınırlandırmaya ya da cinsel özgürleşme fikrinde (erotizmde), (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadının özgürleşmesinin tehlikesini sınırlandırmaya, (biyolojik/trans/travesti/cis(gender)/queer) kadın (nesneleştirilerek) üstünden kadınların özgürleşmesinin tehlikesini bertaraf etmeye yarayan sınırsız bir stratejik işlem süreci olarak analiz edilmesi sorunun kaynağını anlamak için önemlidir (Baudrillard, 2008: 176-177). Sorunun kaynakları ve yöntemleri analiz edilmediği sürece hak ve özgürlük mücadeleleri her daim iktidar ve kapital erklere hizmet eden araçlara dönüştüğü için bireyler kolektif şiddetin bizzat uygulayıcı öznelerine dönüşmeye başlamışlardır; şiddeti iktidar ve ekonomik erkler çıkarlarına uygun biçimde biyopolitik yöntemlerle istençlerini insanların zihinlerinden bedenlerine varıncaya kadar işlemektedirler.

Popülist ve sosyal medya araçları tarafından cinsel özgürleşme, liberal hazcılığının ve metalaştırılma sürecinin bir parçası haline getirilerek toplum mühendisliği yapılmaktadır. Erkek egemenliğinin küresel çağdaki hakimiyeti feminist söylemlerin ve özgürlük algılarının içerisine gizli kodlarla işletilerek yaratılan yeni türde taklitçelar aracılığıyla, hak ve özgürlük mücadeleleri dahi iktidarın ve kapitalist erklerin çıkarlarına uygun hale getirilmektedir. Baudrillard’ın değindiği gibi, kapitalist toplumda özel mülkiyet pratikleri ve kapitalizminin unsurları bedene ve beden pratiklerinin zihin temsillerine de uygulanır. Günümüzdeki üretim/tüketim yapılarının öznenen kendi bedeninin bölünmüş zihinsel temsiline bağlı olan bir çeşit ikiliğe yol açmaktadır;

sermaye olarak beden pratiği ve fetişlik ya da tüketim nesnesi olarak beden pratiği. Bu her iki durumda da ekonomik ya da psişik anlamı ile bedenin yadsınması ya da unutulması söz konusu değildir, aksine bedenler bilinçli olarak bu zihinsel temsillerle kuşatılmıştır (Baudrillard, 2008: 163-165).

Varlığını baskı ve cezalandırmayla kanıtlamaya çalışan bir sistemde stratejik direnişin adı özgürlük isteyen özne olabilir. Oysa böyle bir olay, sistemin bir önceki evresini kapsamaktadır. Böyle bir durumla karşılaşsak bile stratejik açıdan aynı çözümlere başvurmak gereksizdir. Çünkü günümüzde sistem kendini herkese maksimum söz hakkı tanıyarak, maksimum düzeyde anlam üretiminden yana bir tavır koyarak kanıtlamaya çalışmaktadır. Öyleyse direniş stratejisinin adı anlam üretimi ve konuşmayı reddetmek (ya da bir tür yadsıma ve reddetme biçimi olarak değerlendirilebilecek sisteme ait mekanizmalara hiper uyumlanma simülasyonu) olabilir. Kitle de zaten böyle yapmakta, sistemin mantığını tamamıyla benimseyerek bu mantığı kendisine karşı direnmek amacıyla kullanıp, bir tür ayna görevi yaparak, sistemin gönderdiği anlamı hiçbir şekilde etkilenmeden kendisine geri göndermektedir. Bugün bu stratejinin belirleyici olmasının nedeni (doğal olarak hâlâ bir stratejiden söz edebilmek mümkünse) küresel sistemin bu aşamaya gelmiş olmasıdır. Gündülecek stratejide yanılmak çok ciddi bir şeydir. Yalnızca özgürlük ve özgürleştirici eylemlerle bir tarih öznesine bağlı kalan, grup ve konuşma hakkının bilincine varılması hatta öznelerle kitlelerin 'bilinçaltılarının bilincine varılmasını' isteyen tüm güdümlerle hareketler, sistemin göstermiş olduğu yönde ilerlediklerinin farkında bile değildirler. Günümüzde sistem eski zindeliğine sahip anlam ve söz üretimi istemektedir (Baudrillard, 2011: 126-127). Eril algının yok edilmesi için verilmesi gereken mücadele kapitalist ve liberal popülizminin yarattığı araçlarla mümkün gözükmemektedir. Küresel insan bedenlerini her anlamda metalaştırıp hazcılık ile kendilerini doyumsuzluğa sürüklemektedir. Sanal ilişkiler, her daim tüketim üzerine kurulu bir yaşam tarzı, paylaşımsızlıkla gelen yalnızlaşmayla birlikte insanın zihinsel ve ruhsal bütünlüğü tarumar etmektedir. Gerçek özgürlük erdemli insanların onurlarının ve haklarının korunması ile mümkündür, tek tek durumların ya da olguların irdelenmesi için önemli bir ölçüttür. Her hangi bir olgunun sonucunda erdemli insanın onuru ve hakları çiğnenmesi ile ya da bedenlerin ve zihinlerin tüketilmesi ile karşılaşılırsa bu yabancılaşmaların şiddetine neden olan her türlü stratejinin direkt kapitalist erkler tarafından sürdürüldüğü ya da dolaylı olarak

biyopolitikalar aracılığı ile (bireysel/toplumsal) zihinlerin ve bedenlerin manipülasyonunu sağlayan stratejilerle kapitalist erklerin çıkarlarına yönelik sürdürüldüğü saptanabilir.

Küresel bilişim emperyalizminin sunduğu özgürlük aslında sanallık ve kişinin bütünlüğünün parçalanmasıdır. Çalışmada eleştirel yaklaşılan özgürlük adı altında gelişen fenomenlerin, iktidar ve kapitalist erklerin çıkarlarına uygun bir özgürlük anlayışı olarak insanların bilinçaltı düzeylerine kadar işlettikleri biyopolitika yöntemleri ile kurgulanan toplum mühendisliği olmasıdır. Küresel çağda yaratılan yapay özgürlük algısının, küresel politikaları içeren göstergeler ile toplumun ve her tek kişinin meta fetişizme ve hazzı yaklaşımlara yönlendirilmesi ya da gerçeklik ile sanallık arasına sıkıştırılması olduğu görülmelidir. Popülizmin yarattığı sanal özgürlük tüketicidir çünkü ürünlerin ve görüşlerin sürekli değişmesine mahkum olduğundan gerçek yaşam fikrine dair içeriksizlik taşımaktadır. Aynı zamanda, insanlar bilhassa gençler arasında psikolojik çaresizlik ya da bir çeşit korku yaratmaktadır çünkü yaşamın yeni koşulları maddi tüketime dair özgürlük sahibi olmaktan ibarettir. Sanal özgürlük ile bireyler yabancılaştırılmakta, parçalanmakta, birbirlerini çıkarları için araçsallaştırmaktadır. Sistem tarafından sömürü üzerine kurulan ilişki biçimi üzerinden yapılan toplum mühendisliği insanlar arası ilişkilerde de şiddet üretmektedir. Özgürlük ve hak mücadelelerinin iktidar ve ekonomik erklerin çıkarlarından ayrıştırılması gerekmektedir. Özgürleşme hareketleri ve hak mücadeleleri popülist söylemler, metalaştırılma, hazzıcılık ve liberal özgürlük anlayışlarından uzaklaştırarak insanın araçsallaştırılmadığı ve onurunun korunduğu, sevgiyle dayanışılan, aşkla ‘bir’leşilen bir üst bilince erişerek sürdürülmesi gerekmektedir.

Toplum mühendisliği ve bilişim emperyalizminin bir diğer sorunu özel kamusal ayırımının tamamen silinmesi ve kişi mahremiyet haklarının kendi istençleri tetiklenerek kendileri tarafından yok edilmeye mahkum edilmesidir. Küresel çağda, bir açıdan ağların mevcut çağımızın yeni olan her şeyi açıklamak için kullanılan temel kavramı olması dikkat çekicidir. Ağlar, medyanın geçiciliği ve mantığı üzerinden insanların alışkanlıklarının krizini keşfetmiştir. Hayali ağlarda bağlantılar alışkanlıklardır. Ağlara dair geliştirilen alışkanlıklar daha fazla bağımlılık olarak (ağların yaratıcı tekrarları teşvik eden güncellemeleri ile) virüs gibi insanlara bulaşan ve kriz yaratan bir felakettir.

Alışkanlıklar, bireyin kendisini bir data değeri yapmaya başlamıştır ve ağlar olmadan insanlar bir yas ya da yoksunluk krizi içerisinde kalmaktadır. Ağların ve yeni medyanın yarattığı acil sorunlara ve şiddete karşı önlem olarak modası geçmişe dayalı mahremiyet hakları üzerinden (mahremiyet hakları önemsiz değildir, uygulanabilir gizlilik için boğuşmak gerekmektedir) çözüm arayışı sürdürmek yerine, kamusallığın biçimlerine ve çalışma kurallarına (*modes and modalities of publicity*) bakmak gerekmektedir. Mahremiyet ve kamusallık aslında zıtlık içermez, mahremiyet kamusal oluşumuna içkindir. Böylelikle ağlarla donanmış yaşamımız için kamusal hakların geliştirilmesi çok önemlidir. Unutulma hakkı gibi hafıza siyasetleri için mücadele vermek yeterli değildir, bizi zombilere dönüştüren emperyalist bilgileri, gerçekliği sanala dönüştürmeyi ve bağımlılık alışkanlığı tasarımlarını reddetmemizi sağlayacak politikalara ihtiyaç vardır. Özel ve kamusal ile birey ve kolektif arasındaki ilişki karmaşaları tartışılmalıdır. Siyasal sistemlerimizin trajedisini yaratan esas aktörler (*Wall Street* vb) duyulmazlar, bunun yerine halkların ya da kitlelerin korosundan öfke, hüsrân ve ekonomik krizlerin yaşamlar üzerindeki etkileri duyulur ancak ne yazık ki bu kolektif bir ses değil bireysel seslerdir. Kolektifliğe yeniden üye olabilmek için önümüzdeki görev; alışkanlıkların yaratıldığı anlarla uğraşmak ve bu anlar süresince aşırılığın ve ilerlemelerin düzenlenmesidir (Chun, 2016: 171-174).

Yeni medya daha doğrusu ağlar sistemi (emperyalist Batı'nın yeni tahakküm biçimi) insanları yabancılaşmanın ötesinde insanın tükenişi olarak görülebilecek bir evrimi getirmiştir. 'Küresel bilişim emperyalizmi' ile insanın zihinsel ve bedensel ya da davranışsal ve psikolojik bütünlüğü iktidar ve ekonomik erklerin çıkarlarına göre parçalanmaktadır. Bu üst kolektif bilinç oluşturulmadığı sürece çağın türlü türlü metalaştırılmaları neticesinde sistemin yarattığı açık veya örtük şiddetten kaçmaya çalışan bireyler; yine sistemin tuzaklarına düşmeye devam edeceklerdir. Manipüle edilen insanlar sanallık içinde aynı zaman yeni bir toplumsallaşma biçimi sanrisında kaybolmaktadırlar. İnsanlar bedensel hareket, dokunma ve yüz yüze toplumsallaşmadan vazgeçirilerek, sanal bir toplumsallaşma içerisinde her daim kandırma-kandırılma-kendini kandırmaya yönlendirilmektedir. Bugün sosyal medya aracılığı ile insanların kendini ifşa etme yarışı, popülizmin etkisi olarak bir bakıma her tek kişinin ünlülük merakının taklitler aracılığı ile kopyalanarak sunulması, sosyal medya aracılığı ile sosyalleşme ve cinsel özgürleşme gibi fenomenlerde sistemin toplum mühendisliğinin

yıkıcı sonuçlarından olan yalnızlaşma ve parçalanmışlığa neden olmaktadır. Sanal toplumsallaşma biçimi içerisinde insanlar kendilerine yabancılaşmanın en uç noktasına gelerek yok olmaktadır, güvenmek ya da paylaşmaktan uzaklaştırılarak yalnızlaştırılmaktadır. Yalnızlık, sanallık, metalaşma ve bitmeyen şiddet çağı insanının trajik gerçekliği olduğu için, insanlar mutluluğu halüsinasyonlar ile arama istencine mahkum olmuşlardır. Zihinlerini ve ruhlarını akıllı cihazlara teslim eden insanlar; sanal iletişimlerle artan yalnızlıklarına, gerçeklikten kopan algılarına, taklitçelerle parçalanmış zihinlerine, sahte kimlikler ile parçaladıkları benliklerine, haris duygular yükletilerek yok edilen ruhlarına ve bedenlerinin hareketsizlikle serotoninden uzaklaşmasına karşı ‘var olma’ direnişini uyuşturucu, psikotrop vb. bağımlılıklar ile göstermeye çalışarak; kendi faili kendileri gibi gözükürken esasen sistemin fail olduğu bir yok oluşa maruz kalmaktadırlar. Bu noktada tekrar değinmek istediğim dünyanın en önemli ekonomik erklerin kar yığını elde ettiği sektörlerden ikisi uyuşturucu ve ilaç endüstrisidir.

Sağlık alanında emperyalist ilaç endüstrisinin piyasa hegemonyasının devamlılığı ve akademik üstünlüğe sahip Amerika’nın popüler bazı enstitülerin hegemonyasının ortaya koydukları tanı kriterleri neticesinde dünya üzerinde nefes alıp veren her insanın belirlenen kriterlere göre nasıl sağlıklı olacağı konusunda talimatlar içeren bir sistem yaratılmıştır. En tipik ve açıklaması netlik içeren sağlık sistemi psikiyatri ve psikoloji bilim dallarını ilgilendiren konularda gözlemlenmektedir. ;Ruh sağlığı yerinde olan insan tanımında toplumla uyumlu, işe gidebilen gibi kavramlara değinilmektedir. Kapitalist toplumun gereklerine uygun davranan kişi sağlıklıdır. Bu konuda referans gösterilen bilimsel doktrin, Amerikan Psikiyatri Enstitüsü (*American Psychiatric Association, APA*)’nın çıkardığı DSM (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) tanı kitapları, insanların ruhsal açıdan sağlıklı olup olmadığı tanımlarının koyulma ölçütlerini belirleyerek, gerektiğinde birçok psikiyatrik ilaç alımının gerekli olup olmaması (gerçekten sağlık sorunları olan kişileri tanılama ve iyileştirme ihtimali bulunmakla birlikte) ve insanların bedenlerine ilaçların içerdiği kimyasalların salınımı bu kitapların ölçütlerine göre yapılmaktadır. Esasen kapitalist sistemin işlerliğinin devamlılığını sağlayacak toplumsallaşmanın içindeki tektipleştirilen ve sistemin gereklerini yerine getirecek bireyin özelliklerini tanımlamaktadır. Örneğin DSM’de ruh sağlığı tanımlaması topluma uyum sağlayabilen, işe dönük işe yarar birey tanımlaması yaparak, küresel ekonomi-politik sistemin ruhdan bedene kadar sızan ve yaşamın her

alanına nüfuz ettirilen siyasal/ekonomik ve kolektif şiddete rıza göstermemeyen ve küresel piyasa çarkının dişlisi olmaya uygun davranmayan bireyin ruhsal açıdan sağlıklı olduğu kabulü bulunmaktadır. İş hayatına ve toplum normlarına uyum sağlamayan bireyler ilaçlar yardımı ile itinayla piyasa sisteminin çarkları haline getirilir. Bir diğer örnek olarak DSM IV'te transseksüalite cinsel yönelim veya cinsel tercih olarak görülmemekte, cinsel kimlik bozukluğu olarak sınıflandırılmaktadır (APA, 2000).²⁰¹

Ekonomik erklerin çıkarlarına uygun işletilen bir diğer unsur emek-tüketim döngüsü üzerinden insan ve toplum mühendisliğidir. İnsan modern toplumun kuruluşundan itibaren kendisine yabancılaşmıştır; rekabet, birikim, sınıf oluşumu, ekonomik hal alan yapıların asimetrik dağılımı, siyasal ve kültürel sermaye gibi faktörlerin her biri modern toplumu düşmanlıkla şekillendirmiştir. Ancak, günümüzde liberal politikalar zihinleri artık tamamen kontrol ederek davranışları yönlendirilen insan mühendisliğine dönüşmüştür. Bencillik, çıkarlar ve para için güdülenen, çıkarları için haris duygularla onursuz eylemeye meyillendirilmiş insan tipolojisi oluşturulmaktadır. Zihinlerimiz düşünmekten alıkonulmakta, erdemlerimiz ve insancılığımız gerçeklikten uzaklaştırılan bir dünyada kaybolmaktadır. Sanal dünya gerçeklik algısını yok etmektedir. Sanal bir dünyada her kimliğin ve her türlü yaşam tarzının ‘-miş gibi’ biçimi ile emeksiz yaratılabilmesi neticesinde yalan ve sahte kimlik olağanlaşmıştır. Gerçekliğin parçalanmasından ötürü zihinsel bütünlük ve benlik tahrip edilmektedir. Birey ve toplum, insan ya da toplum mühendisliğine karşı gelmek yerine; küresel erklerin buyurduğu biçimde sunulan hayat tarzını doyum-suzca tüketmek için birbirleriyle yarışır hale gelmiştir. İnsanın uyurgezerliğe teslim olarak küresel erklerin amaçlarına ortak olması neticesinde tarih boyunca insanın kendi kendine uyguladığı en büyük şiddetin görünümüne tanık olmaktadır. Tarih boyunca insanın düşünmekten uzaklaşması ve gerçeklik algısını yitirmesi ile birlikte insan olmaktan çıkmasına ilişkin en marjinal örneklemin yaşandığı bu çağın bir diğer okunuşu da; insanın kendine yabancılaşmasının son noktaya gelerek insanın yok edildiği zaman olmasıdır. İnsan doğası gereği bu sahtelikle uzun süre baş edebilecek bir organizma olmadığından bunalım çağı yaşanmaktadır. Hem her tek birey hem de toplumlar olarak yalnızlaşma ve yok edilme içerisinde kaybolunmuş (*looser*) bir çağ yaratılmıştır.

²⁰¹ Cinsel Kimlik Bozukluğu için DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri

İnsan artık yok olmaklığa sürüklendiği bir kolektif şiddete maruz bırakılmaktadır. İnsanın bilişim emperyalizmi ile kapital erklerin ve iktidarın çıkarları için şiddete maruz kalarak tüketilmesine karşı gelmesi hala mümkündür. İnsanların tümünün uyanması, (iktidar ve servet sahipleri tarafından yönlendirilen) medyanın gerçeklere dair manipölasyonları ve gerçekliğin bir çeşit hayali ihracat üretimine tüketici olarak katılım göstermemeleri kolektif bilişim şiddetini durdurmak için gerekli adımlardan bir tanesidir. İnsanın sunulan görseller olduğu gibi içselleştirmesi yerine araştırarak gerçeklikten kopmaması, görsel ve işitsel bombardıman ile normalize edilen şiddete karşı olması, her türlü popülist yüceltmelere mesafesini koruması, zihinsel ve psikolojik bütünlüğünü koruması, sanal iletişimle yalnızlaşma yerine dayanışarak çoğalması, sahte kimlikleşmeye öykünmek yerine yaşadıklarını ve kendini olumlayarak onurunu koruması ve kendisini sevmesi, meta fetişizmi ile tüketici kültürünün popülizmine yenilmek yerine elindekini paylaşarak mutlu olması, egolarının ve güdülerinin etkisi ile kendini sosyal medyada metalaştırmak yerine erdemlerin önemli olduğunu anlaması bilişim emperyalizminin yarattığı kolektif şiddetten korunmasını ve tüketilmesini engelleyecektir.

Yaratıcı, olumlu ve yapıcı bir özgürlüğün ne olabileceğini belirlemek gelecek yeni bir sistemin amacı olmalıdır (Badiou, 2016: 32). Badiou'nun değindiği gibi, insan her şeye rağmen kendi yaşamını inşa etme yetisine sahiptir. Gelecekte eşitlikçi simgeleştirmelerin hayatın gerçekliği olabilmesi için insanlar kendi yaşamlarını imha etmek yerine yaşamlarını inşa etme yolunu seçebilirler. Kolektif yeni bir yaşam fikrine yönelmek sistemin tükettiği insan kapasitesinin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Badiou, 2016: 42-43). Gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik getirecek üst bilinçle dayanışma olan mülksüzlüğü paylaşma ve sevgiyle/aşkla 'bir'leşme, iktidar ve kapitalist erklerin çıkarlarına göre insanların bilinçlerini ve davranışlarını yönlendirme kolaylıklarına bir engel teşkil ederek insanların araçsallaştırılmasına önlem olacaktır. Bu üst bilinçle, insanın ağların ve cihazların esaretine mahkum edildiği parçalanmadan ve şiddetten kendini koruması ve dahi kendini yeniden inşa etmesi mümkündür.

Buraya kadar, küresel hegemonya türü olarak küresel bilişim emperyalizminin neden olduğu kolektif şiddet irdelenmiştir. İmdi, küresel emperyalist şiddete karşı gelişen

direniş biçimleri kent çatışmaları üzerinden ve kolektif şiddetin bir diğer biçimi olan sistemik hegemonya ise askeri işgaller üzerinden irdelenecektir.

Siyasetçilerin ve aktivistlerin konu edindiği küreselleşme lafzı arasındaki söylem farklılığı o kadar derindir ki, duruma haiz olmayan kişiler iki tarafın aynı konudan bahsetmediğini sanabilme riski ile karşı karşıyadırlar. Söylem ile gerçekliğin farklılık taşıması ile birlikte küreselleşme çağında artan haksızlıklar ya da şiddet, toplumun tepkilerini direnişle göstermelerine neden olmaktadır. Küreselleşme çağındaki kent çatışmalarının tarafları; küresel gücün zirvesindeki sermaye sahipleri ve iktidar ile küreselleşmeye tepkili emek sömürsüne uğrayan bireyler, haksızlığa uğrayan toplum, insan hakları savunucusu aktivistler vb. konuşlandırılabilir.

Öncelikle kent çatışmalarının nedenlerine değinmek gerekmektedir. Habermas'ın değindiği gibi insanların yaşadıkları devletlerde uğradıkları haksızlıklar ve şiddetin neticesine gelişmiştir:

Milletlerin yaşadıkları devletlerde uğradıkları haksızlık ve uygulamaları ciddi bir biçimde kritiğe tabi tuttuğu bir döneme girdik. İnsanlar mevcut sistemlerin kendilerine vaat ettiği rahatlık ve güveni, pratikte reel olarak uzun vadede bulamayınca, sisteme yönelik eleştiriler yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Geleceğin yerini belirsizlik, umudun yerini kaygı aldı. İnsanların devletlerden bekledikleri asgari hizmetlerin (eğitim, sağlık, iaşe..vb.) karşılanmaması yerini tedirginliğe ve huzursuzluğa bıraktı. Bu durum ise önceleri baştaki mevcut hükümete veya parti liderlerinin yeteneksizliğine ve yetersizliğine isnad edilse de zamanla iktidar yapısına teşmil edilerek bizzat devletin kendisini sorgulamaya yol açtı. Yaşananlar tam anlamıyla bir meşruiyet kriziydi. Devlet yapılarının, kendisinden beklenileni gerçekleştirememenin verdiği endişe ve karamsarlık ile millet üzerinde oluşturduğu müeyyideler, millet ve devlet arasında sonu tamamen bir reddedişe ve vazgeçişe kadar götürebilecek olan küskünlükler yarattı. Bu durum kronik bir hal alınca, devlet ve millet arasındaki bağ sosyolojik anlamda gittikçe daha çok zedeleniyordu (Habermas, 2002: 13- 14).

20.yüzyıl iktidardakilerin bir süre için halkın tamamına ya da sürekli olarak halkın bir kısmına karşı yönetimlerini sürdürebileceklerini ancak halkın tamamına karşı ve sürekli olarak yönetimde kalamayacaklarını göstermesi nedeniyle kısmen yetkililerin siyasetleri, halkın arzularını yansıtmayı amaçlamasa da halkın ya da en azından yurttaş çoğunluklarının isteklerini hesaba katmak zorundaydılar. Ancak 21. yüzyılda alınan pek çok siyasal kararın küresel ekonomik erklere hizmet etmesi zorunluluğundan ve bu kararların net olarak halkın isteklerine uygun olmayan kararlar olacağından dolayı siyasetçilerin halka ne istediklerini sorarak yönetim politikalarını belirlediği anlayış tamamen bitmiştir (Hobsbawmn, 2014: 785). Dünya ölçeğinde, yaşanan dengesiz gelişmenin sonucu olarak, ücret yetersizliği gibi ekonomik sıkıntılar gibi iktisadi

nedenlerin yanı sıra; savaşlar, terör ve iç savaşlar neticesinde hak ve özgürlüklerin korunması gerekçesi ile protestolar başlamıştır.

1999'da Dünya Ticaret Örgütü'nün Seattle toplantısında gerçekleşen protesto gösterileri şaşkınlık yaratmıştır ve o günden beri değişen yeni tarz kent çatışmaları biçiminde gelişen gösteriler bir direniş biçimi olarak güçlenmektedir. Artık, Uluslararası Para Fonu'nun, Dünya Bankası'nın ve Dünya Ticaret Örgütü'nün her büyük toplantısı direniş, çatışma ve karmaşaya sahne olmaktadır. Polis ve göstericiler arasındaki çatışma şiddetini artırarak yıllar içerisinde büyüyen tepkilere neden olmaktadır; 2001 yılında Cenova'da bir göstericinin ölümü küreselleşme karşıtı savaşta verilebilecek kayıplar için bir başlangıç olarak telaffuz edilebilir (Stiglitz, 2002: 26). Ancak, insanlığın kahramanlara ve şehitlere ihtiyacı yoktur. Küresel çağda, gerçek korkunun ve güvenlik baskılarının yok edilmesi, Spinoza'nın değindiği gibi, özgürlüğün kolektif kuruluşu yoluyla başarılabilir (Hardt ve Negri, 2013: 50). Bugün kolektif direncin talep ettiği radikal değişiklik yalnızca içerik değil aynı zamanda biçim değişikliğidir ve insanların ortak olanla sıkıca ilişki kurabilmesi ile birlikte demokratik karar alma süreçlerine gerçekten katılımlarının sağlanabileceği yeni yolları aranmalıdır. Kolektif direnç politik mücadeleler yoluyla, yalnızca yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışında değil aynı zamanda servetin dağılımında eşitlik ve gelir adaleti gibi hakları güvence altına almak istemektedirler. Herhangi bir hükümet demokratik yönetişimin kurumsallaşmasından uzaklaştığında insanların onu değiştirme talebi konusunda hakları her daim modern devlet anlayışının kuruluşundaki temel amaçlardan biri olarak saklıdır. Bugünlerde yapılması gereken politik ve anayasal tartışmaların yeniden açılmasıdır (Hardt ve Negri, 2013: 51-59).

Küresel çağın değişen direniş biçimini irdeleyebilmek için; kent çatışmalarının büyüyen ve geniş kitleleri etkileyen yeni bir türü olarak *'Arap Baharı'*nı tartışmak önemlidir. Arap Baharı, yüzyıllardır süren kolektif direnişin yapısal olarak en farklılaşmış biçimi olarak görülmektedir. Küresel çağda, gösteriler ve politik eylemler son sözü söyleyen bir merkezi komiteden doğmamakta, sayısız küçük grubun bir araya gelmesiyle ve aralarında tartışarak birlikte eylemde bulunma kararı almaları neticesinde oluşmaktadır. Küresel çağ sürecinde, Ortadoğu ve Arap Yarımadası'ndaki birçok ülkede olduğu gibi Kuzey Afrika'da da patlak veren yeni türde hareketler ortaya çıkmıştır. Arap Baharı,

büyük çapta, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen’de; küçük çapta ise, Suudi Arabistan, Irak, Lübnan, Fas ve Umman’da yaşanan mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışma olarak özetlenebilir ve kolektif etkisi büyük olmuştur (Chomsky, 2015: 222).²⁰² Bu hareketlerin bazıları 2011 baharında, zalim iktidarlara hakimiyetlerini yürüten ve eski sömürgeci efendilerine yardım eden hükümetlerin ya da iş dünyasının seçkinlerinin geri çektilmesinde başarılı olmuşlardır. Her ne kadar sonrasında politik durumun kontrolü bir biçimde yeniden muhafazakar seçkinlerin eline geçse de, özgürlük ve eşitliğin küresel çağda da vazgeçilmez ilkeleri olumlanmıştır. Bununla birlikte bu ilkeleri taşıyan hareketler, Kuzey Afrika’dan İspanya’ya, Yunanistan’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne ve daha birçok başka yere yayılarak hak taleplerini dile getiren mücadeleler haline gelmişlerdir. Bu mücadelelerde ilginç ve yeni olan şey, tezlikleri değil zamanlarına hükmetmelerini sağlayan politik özerklikleridir. Bu tarz direnişler, yukarıda sözü geçen zirve toplantılarını izleyen küreselleşme karşıtı hareketlerden farklıdır: özel toplantı ya da seçim süreçleri takvimlerinden bağımsız kendi takviminde gelişme ritmindedirler. 2010-2011 mücadeleleri ile başlayan kolektif eylem tipi; hız ve yavaşlığı, yoğun derinleşmeler ve yapay hızlanmaları iç içe geçirmiş ya da birbirine karıştırmıştır. Zamansallıklar, her keresinde mücadelede sentezi oluşturan fikirler ve arzular iletişiminin bulaşma yoğunluğuna göre hızlı ya da yavaştır. Bu özerk zamansallık nosyonu ile yeni hareketler; alternatif bir eylem, bir önerme ya da sadece iktidarın söylemine zıt bir söylem değil köklü biçimde asimetrik bir duruş temeline dayanan yeni bir dispozitifdir. Bu duruş noktası aynı uzamı paylaştıklarında bile başka yerdedir. Bununla birlikte, küresel çağın kolektif mücadele tipinde, tek bir lider veya merkez komitesi olmaması, yavaş ve karmaşık karar alma işlemleri de yeni hareketlerin antropolojik farklılığının önemli bir unsuruna işaret etmektedir (Hardt ve Negri, 2013: 59-62). Arap Baharı’nın dünyaya gösterdiği yapısal olarak farklılaşmış kolektif eylem tipi Hardt ve Negri’nin değindiği gibi, kentsel çatışmalar ve direniş tiplerindeki önemli bir yapısal değişimin göstergesidir.

²⁰² Wikileaks Belgeleri’nin Kasım 2010’da yayınlanmasının ardından, Aralık 2010’da Buazizi’nin Tunus’taki ekonomik şartları protesto etmek için kendini ateşe vererek hayatını kaybetmesinin ardından eylemler başlamıştır. Wikileaks Belgeleri’nde, özellikle Tunus başta olmak üzere Arap ülkelerindeki yöneticilerin yanlışlarının belgelerle anlatılması dikkat çekicidir. Yayımlanan belgeler ABD politikasını o kadar desteklemektedir ki; sanki Obama’nın bu belgeleri bizzat kendisinin sızdığını düşünmek gerçekçi bir yaklaşım olabilecek niteliğe bürünmektedir (Chomsky, 2015: 218-222).

Yapısal değişimlerin bir diğer boyutu bilişim teknolojilerinin kullanımıdır. Gösterilerden sonra ise, mesajlar çevreye ve haber ağlarına yayılarak kitlelere ulaşmaktadır. Küresel kolektif dirençte medyalaştırılmayı reddetmek önemli bir eylem pratiği haline gelmiştir çünkü küresel erklerin ve iktidarın güdümündeki medya vatandaşa gerçeklerle ilgisi olmayan bilgiyi sunmaktadır. Bununla birlikte insanlar bazı gerçeklere ya da belgelere erişmiş olabilseler dahi aynı politikacıları iktidara getirme olasılığı yüksektir. Dolayısı ile doğru enformasyon tek başına yeterli değildir. Çünkü küresel çağda medyalaştırılan sadece yanlış bir bilinç figürü değil aynı zamanda, ağa takılmış ve büyülenmiş bireydir. İnternetin sayesinde sosyal medya ve birçok iletişim ağı, politik örgütlenme biçiminde değişiklik yaratmıştır. Ağlardaki tekilliklerin iletişimi ve dışa vurumu bireysel değil kolektif bir bilince dönüşmektedir. Birlikte iletişime geçen ve birlikte var olan ağlardaki tekilliklerin yaratabileceği yeni hakikatler oluşturmak gerekmektedir. Hakikat oluşturmak kolektif bir yaratıcı dil edimidir (Hardt ve Negri, 2013: 44-46). Dolayısı ile bilişim teknolojisinin mücadelelere vereceği yönelimsel ivmeler çok önemlidir. Çünkü küresel çağda devlet şiddetine karşı örgütlü mücadele verebilecek topluluk birleşmelerinin küreselleşmenin gerektirdiği çoklu birleşmeyi sağlaması mümkün olmadığından, bilişim teknolojisi ile birlikte yapılacak türden kolektif dayanışmalara önemli ölçüde katkısı olacaktır. Bu nedenle önümüzdeki bu yeni dönemde, kolektif dayanışmayı ileri götürmek istiyorsak bilişim teknolojisi ile ilintili kavramsal bir dayanışma anlayışını yaratmamız acil bir öncelik taşımaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 75-77).²⁰³

Küresel çağda oluşan bir diğer yapısal değişiklik biçimi eşitlikten uzaklaşan bir olgu ve kolektif şiddet aracı olarak sistemik hegemonyanın askeri işgaller üzerinden kurulmasıdır. Tezde ‘askeri işgal’ olarak belirlenen kolektif şiddet şu biçimde tanımlanabilir: Askeri işgal, başta ABD olmak üzere küresel güçlerin (devlet ve sermayedarların) demokrasi ya da barış kisvesi altında ancak hammadde ve silah ticareti

²⁰³ Dünya çapında yaratılan ilişkisel mekanın türü, tarihsel toplumsal bir sistem olarak kapitalist toplumsal üretim sisteminin (şimdiye dek) zorunlu biçimde kurucusu olan toplumsal ilişkiler ağının (ilişkisel mekanın) türü ile karşılaştırılabilir. Çünkü eğer hayali bir tasvir yapılacak olursa, iletişim araçlarının giderek daha çok, neredeyse bütünüyle elektronikleşmesiyle birlikte ‘yerel’ her hareket eşit ölçüde bir iletişim ‘merkezi’dir; her bir şebekenin düğüm noktası, toplamının yanı sıra, hemen bir adım sonrasında, vermeyi de (örneğin elektronik bülten yayınlarıyla) gerçekleştirebilecektir. Her bir ‘yerel’, bir ‘merkez’le olduğu kadar, eşzamanlı olarak diğer ‘yereller’ ile de iletişim kurabilir ve çoğu kez de kurmaktadır. Bu tür ilişki ağı içinde, (örgütleyici) bir ‘merkez’ gerçekten de altyapısal bir *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) durumuna gelmektedir. Bir bütün olarak modern dünya sistemi, giderek daha fazla, hareketlerin alanı bakımından dünya ölçeğinde, kapsamları bakımından da devletler-ötesi bir duruma geliyor. Ve böylelikle ulusal arenalar, giderek daha fazla, aslında yalnızca dünya çapında değil, eylemciler tarafından giderek daha sık bir biçimde –yaygın kullanılan terimiyle- ‘küresel’ olarak da adlandırılan, mücadele içinde bağlanmış yerelliklerden oluşur bir hale gelmektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 128-129).

gibi neoemperyalist amaçlarla, güçsüz ancak bağımsız olan bir ulus devletin bağımsızlık haklarını ve yaşam hakkı dahil sivilin haklarını uluslararası hukuka aykırı biçimde hile ve şiddetle yok etmeleridir.

Sermayenin değeri lenmesi sürecinde şiddet tarzlarının (askeri şiddet, piyasanın tatbik ettiği şiddet, devlet biçiminden kaynaklanan şiddet) bir ya da ikisi yerine üçünün, iç içe geçmiş bir halde, toplumsal ve uluslararası ilişkilerin dikey ve yatay bütün boyutlarını kapladığı yeni bir dönemde –emperyalizmin yeni bir aşamasında- olduğumuz rahatlıkla telaffuz edilebilir (Özdemir, 2012: 117). Küreselleşmenin ağındaki neoemperyalist siyaset artık uluslararası şirketlerin (sermayenin) ve bu şirketlerin sahibi devletlerin kararlarına bağlı yönelmektedir. Güçlü devletler, güçsüz devletlerin üzerinde tarihin önceki yıllarında olduğu gibi söz sahibidir. Ancak bu noktada fark güçlü devletlerin *uluslararası müdahalelerini barış adı altında ancak uluslararası hukukun ihlali ile ‘askeri işgal’ biçiminde gerçekleştirdikleri kolektif şiddet üretimleri* yeni çağın özelliğidir. Barış temsilcisi Birleşmiş Milletler güçlü devletlerin şiddetlerini meşrulaştırmada kullandıkları bir kurum olmaya başlamıştır. Uluslararası hukuk ilkeleri, barış kisvesi altında ihlal edilmektedir. Bu esasen yüzyılın son çeyreğinde beliren ikircikli bir şiddet politikasıdır.

Büyük süper güçler, büyük çaplı muharebeden çok yüksek yoğunluklu polis müdahalesine girişmeye başlamıştır. Savaşın biçimi ve amaçlarında görülen bu değişim küreselleşmeye başlayan ekonomi ile örtüşmüştür; Füze Antlaşmasının 1971’de ABD dolarının altın standartlarından ayrılmasıyla, 1973’teki ilk petrol krizi arasına denk gelmesi tesadüf değildir. 1990’lardan sonra ise refah kapitalizminin yok edilerek, ekonomik üretimdeki hegemonyanın fabrikalar çıkıp toplumsal ve maddi olmayan sektörlere kaymaya başladığı yıllardır. Küresel biyoiktidarın ‘savaş’ındaki biçim değişikliğinin temelinde savaşın her zaman ekonomik üretime ve küresel kapitalizme bağlı olması bulunmaktadır (Hardt ve Negri, 2004: 58).

Devletlerarası çatışma, devletlerin biçim ve kapasitelerinin değişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Dışarıya karşı savaş amaçlı askeri seferberlik farklı sosyo-kültürel ve etnik geçmişlerden gelen insanları birbiriyle karıştırarak iç bütünleşme ve milliyetçiliğin gelişmesine hizmet etmiştir. Bu durumda, yalnızca Avrupa’da yaşanan savaşlar için değil, aynı zamanda 18. ve 19. yüzyıllarda sömürgeler üzerinde kopan kıyamet de etkili

olmuştur. Modern savaş durumunun en temel özelliklerinden biri ise artan maliyetlerdir. Yeni savaş teknolojileri, devletleri kendi toplumlarından daha önce görülmemiş miktarda mali kaynak sağlamaya itmektedir. Askeri işgaller esasen neoliberal devlet anlayışının yükselişiyle birlikte gelen neoemperyal yapısal değişiklikleri yaratan faktörlerden biri olarak görülebilir (Calhoun, 2007: 93). ABD yeni emperyalist düzenini küresel kapitalizmi yaratarak sadece ekonomik olarak sürdürmemiştir aynı zamanda terör eylemlerine derinlik ve genişlik kazandırma ve askeri operasyonları ile sürdürmüştür (Chomsky, 2000: 61-64).

1990’larda Batı ülkelerindeki çeşitli güçlü gruplar ve bilhassa ABD’nin dünyanın Batı dışı bölgelerindeki siyasi durumlara yönelik ‘müdahale hakkı’na sahip oldukları temelsiz iddiaları; medeniyet tanımlarının kuşattığı değer ve normları müdahale ettikleri ülkeye getirecekleri saçmalığı üzerine kuruludur (Wallerstein, 2003: 189). Günümüz dünyası, demokrasiye içkin değerleri sıklıkla askıya alan, kesintisiz ve küresel düzeyde devam eden bir şiddet tehdidinin pençesindedir. Yeni demokrasi olanaklarının karşısına egemen iktidarlar savaşla çıkmakta olduğu için, savaş sınırlı durumlarda kullanılan bir araç olmaktan çıkmış gittikçe siyasal sistemin temelini belirleyen bir öge ya da bir idare biçimi haline gelmiştir (Hardt ve Negri, 2004: 353).²⁰⁴

1990’larda normatif bir devrim olduğu söylenebilir. Bu devrim uluslararası ilişkilerde yeni ve oldukça mesnetsiz bir norm oluşturmuştur: ‘kendinden menkul aydınlanmış devletlerin acı çeken insanları şeytani canavarlardan korumak için şiddete başvurma hakkı’. Bu kutsal görev olarak atfedilen durum Bush’un dünyanın geri kalanına demokrasi aşılacak şeklindeki ‘ilahi kurtarıcılara’ özgü misyonuna dönüşmüştür (Chomsky, 2016: 150). Küresel çağın savaş halindeki uluslararası ilişkiler ve iç siyaset giderek birbirine benzemekte ve iç içe geçmektedir; güvenlik amaçlı asker ve polis faaliyetinin iç içe geçmesiyle birlikte ulus-devletin içi ve dışı arasındaki fark giderek azalır, düşük yoğunluklu savaş ile yüksek yoğunluklu polis müdahaleleri keskinleşir. Geleneksel olarak dışarıda kurgulanan düşman ile geleneksel olarak içeride kabul edilen düşman (çeşitli toplumsal muhalefet ve direniş biçimleri suç haline gelmiştir) ayırt edilemez hale getirilerek, ikisi birlikte savaşın hedefi haline gelir. Bunun yanı sıra,

²⁰⁴Diğer taraftan çelişkili olarak Hardt ve Negri’nin adı geçen eserlerinde, şiddetin siyasete tabi kılmanın içselleştirilmesi gerektiğini Zapatistalar örneğinde vermekte oldukları zorun ve şiddetin demokratik kullanımının egemenliğin açtığı savaşın aynısı olmadığı savunuları, şiddetin demokratik kullanımını garantileme de gerekli bir adım olabileceğini belirttikleri görüşlerine (Hardt ve Negri, 2004: 356-357) bu tezde kesinlikle kabul görmesi imkansız bir yaklaşımdır.

askeri işgallerde düşmanlık koşullarına dair kavrayış yön değiştirmiştir. Prensipde tüm insanların terörizm kavramına karşı birleştirilebileceği için, ‘haklı savaş’ adı altında müdahaleci devlet terör uygulamaya devam etmektedir. Haklı savaş kavramı modern siyaset bilimciler tarafından din savaşlarını anımsattığı ve savaş kavramının bu ifadeler ile gerçek sınırların ötesine genişletildiği gerekçesiyle dışlanmış bir kavramdı. Haklılık ve şer kavramlarının küresel çağda yeniden canlandırılması, kafirlerin yok edilmesi ya da cadıların yakılması gibi eski irrasyonel propagandaları ve ahlakçı-dinci mistifikasyonları içermektedir. Ancak, bu mistifikasyonların gerçekçi etkilerinin olması, hoşgörünün altını oymaktadır. Haklı savaş ya da teröre karşı savaş doktrinlerinin yurtiçindeki biçimi topyekün toplumsal kontrolü hedefleyen başka bir ifade ile küresel/neoliberal devletten savaş devletine geçiş olarak görülebilecek, küresel neoemperyalist iktidar sürekli bir toplumsal savaşın yaşatıldığı sıfır hoşgörülü bir biyopolitik üretimin sonucunda oluşan rejim biçimidir (Hardt ve Negri, 2004: 31-35).

Hirsch (2011: 209-210)’in belirttiği gibi, devletlerin uluslararasılaşması nedeniyle şiddet aygıtı farklı kurumsal bir biçimlenişe sahip olmuştur. Devletler arasında az veya çok sıkı kurumsallaşmış askeri ve polis işbirlikleri gerçekleştirilirken; ABD merkezi şiddet merci olarak, kapitalist üretim ilişkilerinin dünya çapındaki güvencesi konumuna gelmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan yönetiminin ‘hukuku işletmek’ yerine ‘savaşla karşılık vermek’ yönünde iradesi ile savaş ve güvenlik üzerine yerleşik anlayış etkilenmiştir. Savaş ve barış söyleminin hedef olduğu bir başka karmaşa, devlet aktörleri tarafından masum sivillere uygulanan siyasal şiddetin ‘terörizm’ kapsamına alınması konusunda gösterilen isteksizliktir. Ancak mutlak suretle 21. yüzyılın başlangıcını oluşturan yeni küresel bağlam içerisinde ‘savaş’, ‘hukuk’ ve ‘güvenlik’ arasındaki ilişkilerin şiddet bağlamında yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Amerika petrol ve dünya iktidarına sahip olma telaşını legalize etme çabasında bilhassa 11 Eylül saldırısını bahane etmiştir. Bu tarihten sonra küresel ölçekte Amerikan emperyalizminin devlet terörü biçiminin en trajik halleri tarihin kayıtlarını geçmiş ve maalesef an itibari ile geçmeye devam etmektedir (Falk, 2007: 3).

Terörün tanımının ne olduğu sorunu 11 Eylül’den sonra daha fazla önem kazanmıştır. Terörizm tanımı, ABD’nin ve diğer devletlerin kontr-terör ya da düşük yoğunluklu savaş gibi terimler kullanarak adlandırdıkları resmi politikaların tanımıyla neredeyse

aynı olmakla birlikte devletlerin resmi olarak terörizme başvurduklarını söylemek mümkündür. Bilhassa, ABD'nin resmi terörizm tanımına uygun olarak birçok önemli vakada uluslararası terörizmin içinde yer aldığını görmek açıkça mümkündür (Chomsky, 2016: 172). 11 Eylül, İsrail-Batı Şeria sınırından Meksika sınırına kadar dünyanın her yerinde yeni küresel tipolojide siyasal sorun duvarlarının peydahlandığı bir yeniçağ başlangıcı anlamını taşımaktadır. Bush'un demeçlerindeki gibi etik retoriklerin arkasına gizlenen politik amaçların, ABD tarafından ekonomik yıkımlar, asker ve diğer felaketlerle birlikte yürütüldüğü ya da olağanüstü durumlar ve kısımlar yaptığı çağdır küresel çağ (Zizek, 2004: 52).

Oysaki, terörizm kavramının küresel savaş haline somut bir kavramsal temel oluşturmadığı konusunda net bir tavır sergilenmelidir. 20. yüzyıl başlarında terörizm kavramı, bombaların atıldığı propaganda yapmak denen olayı anlatmakta idi. Terimin bugünkü kullanımı üç farklı olguyu ifade eden yeni bir buluştur: (1) meşru bir hükümete karşı ayaklanma ya da devrim, (2) bir hükümetin insan haklarını ihlal edecek biçimde siyasal şiddet uygulaması ve (3)savaş kurallarının, örneğin sivillere yönelik saldırılarla ihlal edildiği savaşlar. Tüm bu tanımlama biçimleri, tanımlayan kişiye göre değişiklik göstermekte olduğundan terörizm kavramı mevcut küresel savaş halini açıklayacak somut bir zemin sunamaz (Hardt ve Negri, 2004: 34).

Geleneksel olarak savaş, egemen siyasal birimler arasında yaşanmakta iken; küresel bir imparatorluğun doğuşundan sonra, siyasal şiddetin koşulları ve savaşın doğası değişmiştir. Savaş modern devletin kuruluş ilkeleri arasında sınırlı bir istisna olarak tanımlanırken, küresel çağda savaş bitmeyen küresel bir olgu haline gelmiştir. Geleneksel ulus devletlerin birbirlerine karşı yürüttükleri savaşta, zaman zaman başka ülkelere yayılımlar söz konusu olsa dahi uzamsal olarak net bir biçimde tanımlamak mümkündür. Bu tür savaşların bitişi bir devletin teslimiyeti, zaferi ya da barışıyla sonuçlanırdı. Devlet formasyonunun erken aşamalarından çağdaş dönemine kadar, askeri organizasyonun temelleri iktidarın yapılanmasını dayandırılmakla birlikte son yıllarda yapısal olarak ciddi değişiklikler konusudur. Bu değişiklik karşılıklı savaş sürecinden askeri işgal tarzına dönen bir süreci getirmiştir. Küresel çağda yürütülen savaşlar daha doğrusu tek taraflı baskın gücün yaptığı işgaller, uzamsal ve zamansal sınırlar tanımamaktadır. Birçoğu gerekçesiz/haksız müdahaleler ve dahi işgal

niteliğindeki durumlar, potansiyel olarak her yere ve belirsiz bir süre boyunca yayılma niteliği taşımaktadır. ABD lideri, 11 Eylül sonrası teröre karşı savaş ilan ettiğinde, bunun tüm dünyaya yayılacağını, belirsiz bir süre devam edeceği hatta kuşaklar boyunca süreceğini açıklamışlardı. Ne yazık ki uluslararası koruma mekanizmalarının müdahalesizliği sonucunda, ABD tuhaf açıklamalarına sadık kalarak haksız işgallerinin ve/veya müdahalelerinin her gün devamlılığı sağladılar. Bu biçimde bir savaş her gün kazanılması gereken bir savaş olması amacı taşıması nedeniyle, savaş fiilen polis devletinden ya da küresel savaş polis müdahalesinden (polis müdahalesine indirgenmiş) ayrılmaz hale getirilmiştir. Bununla birlikte, savaş geçmişte siyasetin başka araçlarla sürdürülmesi iken, bugün siyaset giderek başka ve orantısız araçlarla yürütülen bir savaşa dönüşmüştür. Bir başka ifade ile savaş bir biyoiktidar rejimi olarak görülebilir; yani sadece nüfusu kontrol etmeyi değil, toplumsal yaşamın tüm yönlerini yeniden üretmeyi amaçlayan idare tipine dönüşmüştür (Hardt ve Negri, 2004: 19; 23-31; Jessop, 2016: 111). Amerika'nın akıldışı mantığında, kendisine yapılacak muhtemel saldırılara karşı önceden saldırıda bulunma hakkına sahip olduğu tavrını ve kendine yeterli uluslararası destek bulamazsa bağımsız hareket etme hakkını saklı tutar. ABD Soğuk Savaş sonrası boşluğu 'küresel (*global*) polis' olma görevini ya da hadsizliğini kendinde görerek doldurmuştur (Zizek, 2004: 19-24).

Hobsbawm (2008: 3-5)'ın değindiği biçimiyle küresel çağda savaşan güçler ile savaşçı olmayan kesimler arasındaki ayırım sınırları silinmeye yüz tutmuş, savaşın yükü giderek silahlı güçlerden sivillere doğru kaymaya başlamıştır. Siviller artık hem kurban, hem de askeri-politik operasyonların hedefi haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin sadece yüzde 5'i sivilken, İkinci Dünya Savaşı'nda sivil kayıplar yüzde 66'ya. Günümüzde ise, savaşlardan etkilenen insanların yüzde 90'ının siviller olduğu kabul görmektedir. Küresel çağda, askeri operasyonların çoğu muvazzaf askerlerin bulunduğu ordularca karşılıklı çatışma biçiminde sürdürülmemektedir. Müdahale eden güçlü taraf özel güvenlik şirketlerinin askeri birliklerine ve ileri teknolojiye dayalı silahlara sahiptir. Müdahalede bulunulan güçsüz tarafta ise askeri teknoloji eksikliği, küçük çaplı düzenli ya da düzensiz birliklere sahip olduğu için sivil kayıp oranları artmıştır. Yeni askeri hareket biçimleri yüksek düzeyde orantısız güçle sürdürülmektedir. İleri teknolojiye dayalı silahlarla sürdürülen çatışmaların yarattığı fiziksel ve psikolojik yıkımların askeri muvazzafların tahrip gücü ile kıyaslanabilmesi bile mümkün değildir.

Bununla birlikte, ekonomik hayattaki gücün geleneksel olarak toprak sahibi olmaktan sermaye sahibi olmaya, küresel çağda ise teknolojiyi oluşturan bilgi ve beceri bileşimine kayması askeri işgallerin şiddet biçimini değişmesinde rol oynamıştır. Teknik entelijensiyanın karar alma süreçlerinde baskın bir role sahip olduğu alanları savaş tekniğinin hizmetindeki sektörlerdir. Hükümetlerin bu sektörlerin büyümesini garanti etmesi, emperyalizme dayanan yağmacı çözümlerin askeri şiddetle birleşen teknolojinin yok edici yarışına dönüşmüştür (Chomsky, 2016: 28).

ABD'nin 'demokrasi getirme' iddiasında olduğu askeri işgalleri ve dünya çapında demokrasinin doğuşuna adanmış olan askeri müdahaleleri destekleyen böylesi savlar, demokrasi sözcüğünün bugünkü kullanımda yüklendiği paradoksları görmemizi sağlamaktadır. Küresel çağda demokrasinin hasmı; iyi bir demokratik yönetimin demokratik yaşam olarak adlandırılan şerri denetim altında tutabilme becerisine sahip olana indirgenmesidir (Ranciere, 2017: 12-13). Küresel çağda, hiçbir hakkı olmayanları savunmak gerekçesi ile ancak kolektif şiddet aracına dönüşen, askeri ve militian bir demokrasi ortaya çıkmış gözükmemektedir. Bu kolektif şiddet, Agemben'in değindiği gibi, 'istisna hali'nin demokrasinin asıl içeriği olduğu söyleminin ya da Marx'ın insan haklarının burjuva toplumunun egoist bireylerinin sahip olabileceği haklar olduğu eleştirisinin görünürlük kazanmasıdır (Ranciere, 2017: 23). 'Barışçıl müdahale'nin, günümüz pratiklerinde güçlü devletler terörüne dönüşümü kitlesel neoliberal politikaların ortaya çıkarılması için önem taşımaktadır. Devlet terörizmin doğası yalnızca 'silahın elde tutulduğu' durumlarda söz konusu değildir. Güçlü devletlerin kuvvetleri oranında terör rejimine hükmetmek amacı gütmeleri neticesinde güçlü aktörlerin zayıf olanlara karşı kullandıkları devletlerarası terör yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu günümüzde barış sırasında sivil hedeflerin bombalaması olarak görülebildiği gibi; masumla suçlu arasında ayırım yapılmayan geniş kitlelerin ya da toplumların hedef alındığı, terörle mücadele kisvesi altında siyasi gündeme hizmet etmek amaçlı görülebilmektedir (Jackson, 2007: 5).

Demokrasi misyonu altında küresel çağın güçlü devlet(ler)i ekonomi odaklı politika üretme mekanizmalarını neoemperyal biçimde ve uluslararası hukuk ilkelerini çiğneyerek uygulamaktadır. Tahakküm, sahte politik söylemler ile popülist bir demokrasi algısı yaratılarak meşrulaştırılmaya çalışılır. Bu meşrulaştırma, Hardt ve

Negri'nin tanımı ile 'polislik hakkı' veya 'şiddet operasyonu hakkı'dır. Küresel emperyal komuta aygıtının demokrasiyi koruma altında ki asıl amacı çıkarlarına uygun neoemperyal işgaller ile küresel sistemin güç dengesinde üste çıkmaktır. Neoliberal güçlü devlet, demokrasi adı altında mutlak bir şiddet operasyonu hakkı varmış gibi gösterilerek; haksız müdahalelerin ve (kabul edilemez) işgallerin meşrulaştırılması sağlanmaktadır (Hardt ve Negri, 2012: 343). Demokrasi altında yapılan müdahaleler aslında demokrasinin özüne aykırıdır çünkü bağımsız insanların haklarının ihlallerine neden olmaktadır. Aydınlanmacı geleneğin düşünürü Kant'ın dahi eleştirdiği üzere, hiçbir devlet başka bir devletin anayasasına ya da hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır çünkü devletlerin müdahale hakkını bir devletin vatandaşlarına kötü davranması üzerinden alamaz bu durum ancak kötü gidişatin uyarısı olarak vatandaşla yönetim arasındaki sıkıntının göstergesidir. Eğer başka bir devlet bu duruma müdahale ederse bağımsız ulusun haklarını çiğnemiş olmaktadır. İçinde gizlenmiş savaş nedeni olan barış, barışla ve onurla bağdaşmaz. Bağımsız bir devleti kendine katma çabası devleti metalaştırmaktır. Düşman ülkelerinde suçsuz kimseleri öldürmek, kimyasal silah kullanmak, antlaşmalara aykırı hareket etmek ve vatandaşları kendi devletin kışkırtmak gibi savaş yöntemleri şerefli olmaktan uzak ve çirkin yöntemler olarak barışın sağlanmasını başarısızlığa uğratmaktadır (Kant, 1984: 227-231).

Küresel çağın uluslararası güvenlik rejimi, uluslararası barışı sağlamak yükümlülüğünü ve insan haklarını askıya almaktadır. Bu kabul edilemez görev ihlali, güçsüz devletlerin güçlü devletler tarafından emperyalist amaçlarla işgale uğramasını ve çatışmaları sürekli hale getirmektedir. Savaş durumunun bitmeksizin sürdüğü bir tarih aşamasında olduğumuzu söylemek mümkün gözükmektedir. Egemen devletler bilhassa ABD savaşı sürdürmeye niyetli gözükmektedir. Barış hayalleri ile kurulmuş Birleşmiş Milletler savaşı engelleme gücüne artık sahip değildir (Hardt ve Negri, 2013: 65). İnsani müdahalenin barışçıl amaçları günümüzde yalnızca ABD'nin neoemperyalist amaçları için araçsallaştırılmaktadır. İnsani müdahaleyi ele alan uluslararası hukuk, 1990'ların başından beri ciddi şekilde evrim geçirmiştir. Her ne kadar görüş birliğine varılmamış olsa dahi, görünüşte hangi amaçla yapılmış olursa olsun askeri müdahaleler artık daha geniş kesimlerce fikir birliğine varılmış biçimde uluslararası hukuk ihlali olarak görülmektedir (Heywood, 2013: 407). Küresel çağın Amerikan ordusu ve ABD'nin sınır dışı müdahaleleri, haddini bilmezlik üzerine kuruludur. ABD için savaş bir

anlamda; silahlarını, yöntemlerini ve güçlerini test edebilecekleri devasa bir alan demektir (Baudrillard, 2011: 89) aynı zamanda küresel silah ticaretinin, hammadde ve enerji şirketlerinin rantının arttırılmasıdır ancak bunun karşılığında ulus devletler ve halkları yoke dilmektedir. Nazilerin Yahudi Soykırım'ından tek farkı soykırım yapılan alanın dört duvar arasında gaz odalarında ya da sobalarda yakılma biçiminde veya konvansiyonel silahlarla gerçekleştirilmemesidir. Ne yazık ki füzelerle ve kimyasal silahlarla gaz odaları şehirlere dönüştürülmüş biçimde açık havada gerçekleşen bu soykırım geniş bir coğrafi bölgede gerçekleştirilmektedir, bu durum 'küresel soykırım' olarak tanımlamak istemekteyim. Bununla birlikte artık failin açık olmama sorunu bulunmaktadır coğrafya içerisindeki mualif grupların, (iktidarını kaybetmiş) iktidarın, etnik/dini (ve mezhep) cemaatlerin, güçlü devletlerin çatışmaları arasında sıkışan coğrafyada saldırılar her daim tarafların birbirinin gerçekleştirdiği iddialarını sürdürmesine neden olmaktadır. Bu trajedi neden herkes tarafından benimsenmektedir ve uluslararası hukuk ya da uluslararası kurumlar sessiz kalmaktadır sorusunun cevabı güç ve çıkar bir başka ifade ile liberal faydacılıktır, küresel kapitalizm ve neoemperyalizmdir.

Askeri işgaller olarak tanımlanması gerekli olan ABD'nin Orta Doğu müdahaleleri; demokrasi götürme kisvesi altında kanıtsız ithamlar ile yaptığı suçlamaların emperyalist amaçlar taşıması nedeniyle küresel sömürgecilik anlayışı olarak görülmelidir. Esasen askeri işgaller tam olarak devlet sisteminin günümüzde bittiğinin en somut göstergesidir. Günümüzde askeri işgallerin ardından, Irak veya Suriye gibi Orta Doğu ülkelerinde dünyadaki birçok güçlü devletin orduları ve karargahları bulunmakta, kendi aralarında savaşmaktadırlar. Siyaset biliminde güç dengesi teriminin yeni gerçekliğinin işgal üzerinden ilerletilmesi modern devlet ya da ulus devlet sisteminin yok olduğunun göstergesidir. Örneğin, İran ve Amerika, Rusya ve Amerika vb. güç dengeleri üzerinde üstünlük arıyışına dair diplomatik olması gereken restleşmeler Irak ya da Suriye üzerinde ki askeri karargahların füzelerle vurularak karşılıklı çatışmaalrı biçiminde gerçekleştirilmektedir. Yeni dünya düzeni meğerse güçlü devletlerin kendi sınır güvenliklerini tehdit etmeyen biçimde başka coğrafyadaki güçsüz ulus devletleri istila ederek savaş alanları haline getirmeleri ya da petrol vb. hammadde için rant savaşını askeri işgallerle gerçekleştirmeleri imiş. Önceki yüzyıllarda savaşan devletler kendi

sınırları ve halkı ile sürdürdükleri savaşı şimdi füzeleri ile başka coğrafyayı savaş alanına dönüştürülerek sürdürmektedirler. Suriye'den asker çekme kararını açıklayan ABD Başkanı Donald Trump'ın dile getirdiği yeni strateji, bölgedeki petrol kuyularının kontrolünü askeri varlık yoluyla Washington'un elinde tutmak yönünde olmasıdır. Ekim 2019'da Suriye'in kuzeyinden ABD askerlerini çekeceğini ilân eden ABD Başkanı Donald Trump, yaptığı açıklamalarda Suriye'nin doğusundaki petrol kuyularını korumak üzere bölgede kalınacağını belirtmiştir. Başta kimyaal silah önleme ve demokrasi getirme bahaneleri ile askeri müdahale başlattığını belirten ABD'nin aslında bir ulus devletin hukuki sınırlarına saygı gösterilmeksizin ham madde ve neoemperyalist amaçla işgal ettiğini itiraf eden Trump amacının oradaki petrol olduğunu ifade etmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-trumpan-suriyeye-askeri-mudahale-aciklamasi-40419492>; www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49967986; www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50216382).

Bir başka örnek ise, Doğu Akdeniz bölgesinde 4 katrilyon feet (fit) küplük doğal gaz rezervi saptanmasıyla birlikte, denizdeki hammadde kaynakları üzerinde sınırı olmayan ABD'nin ve başka Batı'lı ülkelerin hak iddia etmek için girişimlerde bulunmalarından doğan gerilimin ilerleyen yıllarda getireceği olası çatışmalardır (<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/12/17/dogu-akdenizdeki-dogal-gaz-rezervi-belli-oldu>; <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemleri-1/1474137>; <https://tr.euronews.com/2019/07/19/dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetleri-bilmeniz-gereken-her-sey-dogal-krizi-turkiye-kibris-ab>).

Güç dengelerinde yarış içinde olan neoemperyalist devletler kendi topraklarına ve halkına zarar gelmemesi için başka bir ulus devleti işgal edip savaşlarını belirli bir sahada sürdürmektedirler ancak o coğrafyanın halkının yaşadığı işkence ve ölümler para, iktidar, hammadde ve güç savaşının aracı haline getirilmiştir. Günümüzde işgal edilen ulus devlet halkının hakları, masum insanların yaşam hakları ölümlere ve katliamlara maruz bırakılma biçiminde engellenmektedir. Bir devletin ulusal sınırlarının bağımsızlığı üzerine hakları neden uluslararası hukuk yaptırımları uygulanarak korunmamaktadır sorunsalını neoemperyalist devletler görmezden gelmektedir. Ancak önüne geçilmeyen bu şiddet sarmalı en nihayetinde insanların uyanışını ve yeni bir

kolektif bilinç olarak üst bilince ulaşmalarını getirecektir. Çünkü ulus devlet anlayışının sınırları elinde silahı ve parası olan güçlü devlet barbarlığının güçsüz grupları önce köleleştirerek ardından uygun buldukları sınırları onlara ‘bahşetmesi’ ile belirlenmiştir. Örneğin dünya savaşı sonrası güçlü devletler Orta Doğu’da cetvelle sınırları çizmiştir. Esasen tezde tartışıldığı üzere modern devlet anlayışının yapay sınırları insan olmayı yok eden faktörlerden biridir çünkü insanın hakları belirli bir devlete üye olduğu sürece vatandaşlık haklarını kullanmakla sınırlandırılmıştır. Özgürlük ve eşitlik iddiasında olan modern devlet anlayışının insanların doğacakları coğrafyayı seçememelerine rağmen böyle faşizan yaptırımlarla insanların doğuştan gelen haklarını elinden almaları kabul edilemezdir. Bir başka açıdan ise, doğacağı toprağı ve ailesini seçemeyen herhangi bir insanın doğduğu devlete yönelik neoemperyalist uygulamalar neticesinde tecavüzü de kapsayan fiziksel ve psikolojik şiddete uğramasına, kimyasal silahlar ya da füzelerle ölmesine izin verilemez.

Yaşadığımız çağın bir taraftan akıl almaz teknolojik ilerlemeciliğı ile övünürken diğer taraftan dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir tek kişi canı yakılarak ve onuru kırılarak işkence ya da ölüme terkediliyorsa dünya üzerinde yürütülen sistemleri tümüyle reddetmemiz gerekmektedir. Sınırların varlığı siyasal şiddetin başlangıcıdır. Çünkü doğduğun aile veya coğrafya güçlü olan tarafsız, güçsüzler ve hakları çiğnenen diğerleri için sorumluluk almayı reddetmen sana sistem tarafından öğretilen bir yozlaşmadır ve tanımlayamadığın ancak hissettiğin boşluk bu nedenledir zira zihninin bir bütünü parçası olduğun için senin her daim bilinçaltında şiddete ve acıya maruz bırakılan insanlar üzerinde sorumluluğun olduğunu kabul etmektedir. Oysaki uyanman ve tür olarak bir olduğunu fark etmen gerekmektedir. Dayanışma ve paylaşma bilinci ile sevgiyle/aşkla birleşecek ‘insan’lık, siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin ya da hammadde silah ticareti veya kutsal kılınan topraklar için insan öldürülmesinin olağanlaştırılmasına karşı gelerek dünyadaki birkaç kişinin zenginleşmesini engellemek üzere harekete geçecektir. Anarşist yaşam biçimini kötüleyen liberaller esasen anarşizme geçişi hızla getirmektedir; dayanışma, paylaşma ve sevgiyle/aşkla ‘bir’leşerek geçilecek üst kolektif bilince dönüşüm mecburi ve reddilemez biçimde erdemli insanın özgürlüğe gidiş yolu tercihi olacaktır.

Küresel çağın askeri işgallerinin bir başka ifadesi, yeni emperyalist sömürü düzeneği kurma çabasının sömürülecek ülkeye sömürecek ülke tarafından demokrasi götürülmesi olarak adlandırılan bir kolektif şiddet biçimi olduğudur. Tezde, bu kolektif şiddet türünün askeri işgal olarak tanımlanması, başta ABD olmak üzere birkaç güçlü devletin katkısı ve küresel sermayedarların desteğiyle yapılan ülke işgal biçimlerinin, karşı tarafın savunmasına izin verilmedikleri stratejiler ve teknik farkla orantısız şiddet aracılığıyla sivil ölümlere neden olarak emperyalist amaçlarla yürütülmesidir. Askeri işgal aracılığıyla en ağır kolektif şiddet uygulamaları, çalışmada Orta Doğu örnekleri ile sınırlandırılarak tartışılacaktır. ABD'nin kanlı ve milyonlarca sivil ölümüne varan askeri müdahale adı altındaki işgalleri Irak, Suriye, Filistin ve daha birçok Orta Doğu halkının katliamına neden olmaktadır.

Esasen, Orta Doğu üzerine emperyalist politikalar her daim sürdürülmüş olmakla birlikte; küresel çağdaki Orta Doğu neoemperyalizmi, askeri işgal biçimlerinde sürdürülerek vahşi bir kolektif şiddet uygulamasına dönüşmüştür. Küresel çağın kolektif şiddet yaratan askeri işgaller konusunu bilhassa Orta Doğu üzerinden irdelemek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Esasen refah kapitalizminin sonlarına doğru 1970'lerden itibaren Orta Doğu'da bir kargaşa ve huzursuzluk ortamının yaratılmasının nedeni petrolün üretim seviyesini ve fiyatını belirleme arzusudur. Petrol gelirlerinin yönlendirilmesinde uygulanan akıldışı yöntemler de, zengin ve yoksul Araplar arasında dengesiz ve gergin ilişkiler oluşmasına yol açmıştır. Ancak en önemli sorun, büyük miktarlarda silah alımlarının iktisadi çarpıklıklara ve siyasal bozulmalara neden olması idi. Arap dünyası bu tarz karmaşalar içerisinde bırakılmıştır. Bilhassa küresel çağ başlangıcından itibaren yoğun bir biçimde, Orta Doğu petrol sayesinde kolektif şiddet görüngülerinin merkezi haline gelmiştir. Güçlü devletler, petrol zenginliğine hükmetme, fiyat ve üretim seviyelerinin ve diğer ülkelerle ilişkilerin kontrolü küresel piyasa rekabetinin odağı haline gelmiştir. Özellikle Amerika için Orta Doğu'nun önemi daha farklıdır, Amerika diğer ülkeler gibi petrolü sadece ekonomisinin sürekliliğini sağlayacak bir ithalat aracı olarak görmez. Amerika için petrol iki anlama gelmektedir: kar ve insanların geleceğinin kontrolü. Orta Doğu'nun karışabilmesi amacı ile Batı dünyası özellikle Amerika, Orta Doğu üzerinde gelişmemiş ve yoz iktidarları desteklemiş, Orta Doğu halklarının haklı taleplerini küçümsemiştir. Petrol ile birlikte Amerikan'ın niyetlerinden bir diğeri, silahlarını satabilecek bir Pazar yaratmaktır. Güçlü

devletlerin Orta Doğu üzerindeki rekabet yarışı, petrol üreten ülkelerinin çoğunun kimliklerini ve dahi bağımsızlıklarını, devlet olma hallerini yitirmelerine neden olmuştur. Bununla birlikte, bölgenin tarihinin, bölge uygarlıklarının dinlerinin ve kültürlerinin yok edilmesinde çok fazla hesaplar bulunmaktadır. Amerika yüzyıllar öncesinde sona ermiş Orta Çağ tarihinin işgalciliğini yeniden canlandırmaya çalışmaktadır (Münif, 1993: 52-56).

Birinci Dünya Savaşı sonrası, doğrudan sömürgeci yönetimin mümkün olmadığını kabul eden Britanya'nın planı dahilinde anayasal kurgularla zayıf yöneticilere devredilen Orta Doğu, Arap olmayan bölgesel kuvvetler tarafından kontrol edilmesi planı²⁰⁵ ile emperyalizmin boyunduruğuna sokulmuştur. Planın başarısını ise, savaş sonrası kalkınmanın altın çağını ucuz petrolden edilen yüksek karlar belirlemiştir. Saddam'ın ifadeleri ile; "Batı emperyalizmi, Arap topraklarını parçalayarak zayıf mini devletler oluşturmuş ve bu mini devletlerin yöneticileri Batı'nın misyonlarını yerine getiren ve kendi halklarına zenginlik sağlamayan ailelerden seçilmiştir" (Chomsky, 2003: 297). Küresel çağda ise, neoemperyalist Orta Doğu projesi ABD önderliğinde ve uluslararası şirketlerin desteğiyle sömürgecilik anlayışının askeri işgallere dönüştüğü bir süreç başlamıştır. Bir başka ifade ile demokrasi kisvesi altında neoemperyal amaçlarla Orta Doğu devletlerinin işgal edilmesi küresel kolektif şiddetinin en ağır biçimi olarak gerçekleşmektedir.

Küresel çağda askeri işgal altında irdelenmesi gereken örneklerden ilki, ABD'nin Orta Doğu'daki işgal örneklerinden Irak'a yapılan müdahalesi olabilir. Kanıtlanmamış iddialar ile yapılan müdahalenin ilki olan Irak örneği; küresel çağın kolektif şiddetini refah devleti döneminde ki kolektif şiddet türlerine göre bir farklılaşma taşıdığının göstergesidir. Bu farklılaşma ilk olarak yapılan müdahalenin çok sert ve ani, Irak tarafından karşı konabilirlikten uzak yöntemlerle sürdürülmesidir. Müdahale ABD'nin silahlanma teknolojisi ile güçlü savaş uçaklarının bombardımanı altında yaratılan güç dengesizliği içerisinde gerçekleşmiştir.

İkinci olarak, müdahale gerekçeleri kanıtlara dayanmamaktadır. Irak krizi hakkındaki tartışmanın en ilginç özelliği, böyle bir tartışmanın hiç yapılmamış olması biçiminde

²⁰⁵Bu planda, yerel yönetimler zayıf ve uysal yöneticilerden oluşan bir Arap Dış Cephesi'ne devredilmiş ve sömürgelerin massedilmesi, bir manda, bir nüfuz alanı, bir tampon devlet vb. şeklinde anayasal kurgularla gizlenecekti. Bunlar tercihen Arap olmayan bölgesel kuvvetler (Türkiye, İsrail, Şah dönemi İran'ı, Pakistan) tarafından korunacaklardı (Chomsky, 2003: 297).

tarihe geçmiştir. Washington ve işbirlikçi Londra tarafından bütün dünya için tehlike oluşturan ‘Haydut Devlet’²⁰⁶ olarak ilan ettikleri Irak’a yapılan müdahale meşru sayılamaz. Çünkü müdahalenin, ‘ABD ve İngiltere’nin kendi yasalarına ve anlaşma yükümlülüklerine uygun hareket etmek zorundadırlar’ gibi tartışmaya açık olmayan bir gerekçe gösterilerek yapılması, BM Genel Konseyi’nde alınan müdahaleye ret kararına rağmen ABD kendini BM’den muktedir görerek müdahalesini meşrulaştırması uluslararası hukuka göre kabul edilemez (Chomsky, 2002c: 11).

Amerika tarafından yönetilen neoemperyalist dünya düzeninde, Amerika ‘haydut devlet’ terimiyle bazı ülkeleri etiketlemekte ve barışçıl müdahale adını verdiği illegal müdahalelerini meşrulaştırmaya çabalamaktadır. Amerika haydut devlet terimi ile, eylemleriyle alenen tehdit edecek derecede hegemonik veya tahakkümcü kabul edilen devletleri karalamaya hizmet etmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı bu tür devletlerin tespitinde dört ölçüt kullanmaktadır; haydut devletler otoriter rejimlerdir, terörizme destek verirler, kitle imha silahlarının yayılması için çabalamaktadırlar, iç sınırları içinde insan hakları ihlalleri suçludurlar. Ancak devletleri haydut devlet olarak yaftalayıp müdahalede bulunması, ABD’nin bizzat kendisinin yıllardır en kötü haydut devlet olduğunu göstermektedir (Jessop, 2016: 316-317). Üçüncü olarak ise, müdahalenin sivil halkın ölümüne yol açtığı, teknolojik gelişmeler ile tüm dünyada canlı izlenmesine rağmen, BM önleyici müdahalesi ile taarruzun durdurulmamış olmasıdır. Bir ülke yönetimi ve sivil halkı; ABD tarafından ancak uluslararası örgütlerin sessizlikleri ile destek olması neticesinde tarumar edilmiştir.²⁰⁷ Irak müdahaleleri en tartışmalı ABD terör vakalarından biridir. ABD ve müttefiklerinin uluslararası hukuku göz ardı etmelerinin neticesinde insan haklarının evrensellik ilkesinin ihlal edildiği, insan haklarının yalnızca bölgesel olarak savunulmakta olduğu kabul edilemez gerçeği ile karşılaşmıştır (Chomsky, 2002c: 11; 2016: 186).

Küresel çağın ikili ve tutarsız davranış politikalarının siyasal arenadaki kolektif şiddet görünümünü anlamak ve yeni kavrayışı idrak etmek için için Körfez Savaşı örneğine Bush, Saddam ve ittifaklar arasında gerçekleşen olguları analiz etmek ile mümkün gözükmektedir. Esasen, 1990’da Körfezi Krizi’yle başlamış olan durum küresel

²⁰⁶ ‘Haydut Devlet’ kavramı, bugün politika planlamasında ve analizinde etkin bir rol oynamaktadır. Mevcut Irak krizi bunun yalnızca örneğidir (Chomsky, 2002c :11)

²⁰⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baba-bush-korfez-savasi-ile-hatirlanacak/1329962>

güçlerin gerçek bir oyunudur(Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 75-77). Tüm sanayi toplumunun endüstriyel üretimini arttırmak, ham madde ve enerji sağlamak amacıyla petrolü bağımlıdır ancak ABD dünyanın en büyük petrol tüketicisidir; toplam tüketimin dörtte biri ona aittir. Orta Doğu petrolüne bağımlılık küresel bir olgu olmakla birlikte, petrol fiyatlarının düşük tutulması gerekmektedir. Bu koruma maliyetlerinin kamu sektörü ABD silahlı kuvvetleri tarafından üstlenilmesine ihtiyaç duyan özel çok uluslu petrol şirketleri için zorunlu olduğundan; 1920'lerden beri dünyanın en büyük ekonomisi ve 1990'lardan beri dünyanın en büyük askeri gücü olan ABD dünya petrol rezervlerinin jandarması ya da mafya babası olmuştur. ABD'nin stratejik düşüncesi, Körfez'deki petrol zenginliğinin yerel yöneticilerinin Arap olmayan bölgesel yürütmeciler tarafından korunmasıdır (Chomsky,1993: 25-33; Prashad, 2012: 58-59).

Amerika yeni dünya ve demokrasi kisvesi altında Orta Doğu'nun siyasi ve coğrafi olarak yeniden şekillendirilmesi projesini dünya sahnesine dayatmıştır. Birleşik Devletler Orta Doğu'ya bir Irak istilası ihtimaline karşı Suudi Arabistan'ı savunmak için gelmiştir, ardından Kuveyt'in bağımsızlığına geçmiştir, sonrasında Irak'ın savaş mekanizmasını imha etme ve son olarak da Irak rejiminin çöküşünü sağlama niyetini ilan etmiştir. Orta Doğu'da yöneticilerden sivil halka kadar Batı'nın askeri işgallerini reddedenler suçlu bulunarak cezalandırılmaya mahkum edilmiştir. Dünyanın diğer kalan coğrafyalarında Orta Doğu'ya yönelik askeri işgalleri karşı ortak kitlesel sistem karşıtı hareketlerin oluşması ihtimali önüne bir engel olarak ise, bilhassa Körfez Savaşı'ndan bu yana (başta Amerika tarafından) kamuoyunun gerçeği bilme hakkının ve itiraz hakkının bir kenara atılması durumu yaratılmıştır (Münif, 1993: 60).

2003 yılında ise ikinci işgal gerçekleştirilmiştir. ABD'nin kanıtları olmadan²⁰⁸ ve öne sürdüğü afaki kanıtları belgelendirme gereksinimi duymadan, Irak'a barışçıl müdahale adı altında yaptığı işgalin altında yatan emperyalist amaçlara değinmek gerekmektedir. Barışçıl müdahaleler günümüzde neoemperyalist müdahalenin demokrasi adı altında gerçekleştirilmesidir. Ranciere'in değindiği gibi, liberal devlet anlayışında,

²⁰⁸ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin çok ciddi şekilde ihlali nedeniyle, ABD ve İngiltere, Irak saldırısında insanlığa karşı suç ve savaş suçu işlemiştir. Terörle savaşmak için Irak'a giren ABD, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu anlaşması olan Roma Statüsü'nün 7. ve 8. maddeleri, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları uyarınca yargılanması gerekmektedir. İnsanlığa karşı suçlar, herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır. Amerikalı ve İngiliz yöneticilerin Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nde yargılanmaları için fazlasıyla delil bulunmaktadır. Deliller için bkz. (<http://legal.un.org/icc/statute/romeofra.htm>; http://insamer.com/tr/uluslararasi-hukukta-irak-iskali-ve-batiyi-yargilamak_391.html).

demokrasinin tersi totaliterlik²⁰⁹ anlamını taşımakta ve toplumu yıkıp yok eden devlet olarak anlaşılan totaliterliğe atfedilen nitelikler, küresel çağda demokrasinin nitelikleri haline gelerek yıkıp yok eden devletin araçsallaştırdığı bir kavram haline gelmiştir (Ranciere, 2017: 18-19). Irak'a demokrasi götürmek iddiasında olan Bush'un başlattığı savaş, yeni dünya düzeninin barışçıl temellerini oluşturmak şöyle dursun, tam aksini yaparak Irak'ın imhası noktasına gelinmiştir (Healey, 1993: 13-14).

Irak işgalinin esas nedeni petrol rezervlerini yağmalamaktır. Irak dünyadaki en büyük ikinci petrol rezervine sahiptir ve buradaki petrolün çıkartılmasının (donmuş tabaka, şist, katranlı kum, derin deniz sondajı olmaması vb. nedenlerden dolayı) büyük maliyetler gerektirmemektedir. Irak'ın itaatkar biçimde ABD'nin kontrolü altında olması Amerika için öncelikli plandır çünkü bölgenin enerji kaynaklarının denetlenmesi muazzam bir küresel güç getirecek potansiyeldir. ABD'nin stratejik düşüncesi, Körfez'deki petrol zenginliğinin yerel yöneticilerinin Arap olmayan bölgesel yürütmeciler tarafından korunmasıdır (Chomsky, 1993: 25-33; Prashad, 2012: 58-59). Bununla birlikte askeri üs olarak kullanılması için Amerika'ya birçok avantaj getirmektedir. İşgal ABD ve İngiltere'nin işgalden önce en az bir yıl boyunca Irak'ı her türlü savunmayı imkansız kılacak şekilde bombalamasının ardından işgal çok kolay gerçekleşmiştir. Irak'ın işgalinin esas nedeni petrol rezervleri iken; kitle imha silahları, Saddam'ın El-Kaide ile bağlantıları, demokrasinin tesis edilmesi ve terörizme karşı mücadele vb. bahaneler işgalin nedenleri olarak gösterilmiştir ve gerçekler kamuoyundan saklanmıştır (Chomsky, 2015: 78-79; Chomsky ve Achcar, 2007: 146-147; Münif, 1993: 60). Bu nedenle, Irak müdahaleleri en tartışmalı ABD terör vakalarından biridir. ABD ve müttefiklerinin uluslararası hukuku göz ardı etmelerinin neticesinde insan haklarının evrensellik ilkesinin ihlal edildiği, insan haklarının artık tamamıyla bölgesel olarak savunulmakta olduğu kabul edilemez gerçeği ile karşılaşmıştır (Chomsky, 2016: 186).

İnsan hakları ihlali üzerine kamuoyunda yükselen sesler sonunda oldukça geç kalınmış bir koruyucu uluslararası müdahale olmuştur. İkircikli Bush politikalarının yarattığı

²⁰⁹Hakim söylemde, eğer bir devlet kolektif güç adına hem bireysel hakları hem de kolektif ifadenin anayasal biçimlerini reddediyorsa o devlet totaliterdir. Totaliter devlet, yetki alanının kolektif hayatın bütünlüğüne doğru genişleterek, toplum ve devlet ikiliğini ortadan kaldıran devlettir. Nazizm ve komünizm, devlet ile toplum arasındaki ayrımı aşan iki kavrama, ırk ve sınıf kavramlarına dayanarak bu totalitarizmin iki paradigması olarak algılanıyordu. Nazi devleti, önceden kendisinin beyan ettiği bakış açısından, devleti ırk temelinde kurmuştur. Böylelikle Yahudi soykırımı, söz konusu devletin hem dejenere olarak gördüğü hem de dejenere salgıladığına inandığı bir ırkın ortadan kaldırılması iradesinin gerçekleştirilmesi olarak görülmüştür (Ranciere, 2017: 18).

kanlı on yılların ardından nihayet uluslararası hukuk bir tavır almıştır. Irak'taki birçok sivilin katline neden olan küresel çağın Hitler'i George Bush, 'usulsüz güç kullanımı'ndan ötürü, Milletlerarası Mahkeme tarafından suçlu bulunmuş tek devlet başkanı olmuştur (Chomsky, 1993: 27). ABD, 2003 yılında Irak lideri Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahları bulunduğu ve BM denetçileriyle işbirliği yapmadığı gerekçesi ile Irak işgalini başlatmasına rağmen, Irak'ta olduğu ileri sürülen kitle imha silahları hiçbir zaman bulunamamıştır. Bush, ABC Televizyonu'na verdiği bir röportajda başkanlığı ile ilgili en büyük pişmanlığının Irak savaşı olduğunu da söylemiştir ancak müdahale nedenini istihbarat eksikliğine bağlayarak kendi suçunu hafifletmeye çalışmıştır (<https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-abd-irak-savasinda-hata-yapti/3931382.html>). İşgal neticesinde birçok sivil insan ölmüş, kadınlar Amerikan askerlerince tecavüze uğramış ve birçok başka sivil katliam yaşanmıştır (<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/iraksavasinindegerlendirmesi> <https://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/2011/>).

Ancak, oldukça geç kalınan itiraflar; binlerce sivilin ölümüne, kadınların tecavüzüne ve çocukların katledilmesine neden olan Irak'ta yaşananları geri döndürmeye yetmediği için bir önem taşımamaktadır. Yıllar süresince uygulanan kolektif şiddetin ardından, askeri işgalin yanlışlığı açıklaması ve Bush'un suçlu bulunmasının hiçbir önemi kalmamıştır. Bush'un haksız olduğunun yıllar sonra görülmüş olmasının Irak'ta ki zulümleri geri döndürmeyi sağlayamadığı olgusundan yola çıkılarak diğer liderlerin haksız müdahalelerinin ivedi önlenmesi için bir emsal teşkil etmelidir. ABD'nin insanların ölümüne, tecavüze, işkenceye ve daha birçok trajik şiddete maruz kalmasına neden olup, sonra 'pardon yanlış yapmışız açıklaması'; kolektif şiddetin başladığı ilk saniyede uluslararası kurumlar tarafından ivedi engellenmesi gereken bir olgu olduğunu çok acı ve tüm insanlığın utanç duymasını gerektiren trajik bir biçimde ortaya koymuştur. Irak müdahaleleri Nürnberg Mahkemeleri kararı temelinde bakıldığında, tüm savaş suçlarından ayrılabilir nitelikte, en büyük savaş suçunun işlendiği olgudur (Chomsky, 2015: 80-82).

ABD tarafından BM Güvenlik Konseyi'nin bir kararı olmaksızın gerçekleştirilen Irak işgalinin uluslararası hukukta da hiçbir meşruluğu yoktur. Terörizmle savaş adı altında meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan ve bunu hukukta hiçbir yere oturmayan bir

kavram haline getiren Bush, Amerikan askerlerinin Irak'ta işledikleri savaş suçlarıyla ilgili olarak da, Cenevre Sözleşmelerinin kendileri için geçerli olmadığını söylemiştir. Terörle savaşmak için Irak'a giren ABD, Ortadoğu'da terörün yayılıp genişlemesine en büyük katkıyı sağlamıştır. Bunun sonucunda Roma Statüsü uyarınca aşağıda verilen maddeler bağlamında yargılanması gerekmektedir (<http://legal.un.org/icc/statute/romefra.htm>. /http://insamer.com/tr/uluslararasi-hukukta-irak-iskali-ve-batiyi-yargilamak_391.html). Irak Savaşı uluslararası kuralların uygulanması ve ceza sistemi üzerine yeniden düşünmemeyi gerektirmektedir. Savaş tehdidi yapan ya da askeri işgalde bulunan devletlerin askeri güçlerinin faaliyetlerinin yargılanacağı standartları yine bu devletler belirlemektedir (Zizek, 2004: 60). Birleşmiş Milletler barışçıl müdahaleler adı altında gerçekleştirilen işgallerden sonra bazı yeni önlemler alma çabasına girişmiştir. 2005 yılındaki BM Dünya Zirvesi'nde soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen ağır suçları engellemek için R2P (*Responsibility to Protect*/Koruma Sorumluluğu) adı altında bir çerçeve küresel siyasi taahhüt kabul edilmiştir. Ancak diğer taraftan Güvenlik Konseyi'nin başka raporlarında (2001, Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu -*ICISS*- Koruma Sorumluluğuna dair Rapor gibi) bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin yetki alanı dahilinde eyleme geçmesini onaylamaktadır. Güç sahibinin yetki alanının tek taraflı belirlenebileceği esnekliğinin verilmesi, NATO'nun yetki alanının Balkanlar'a, Afganistan'a ve daha da öte coğrafyalara kadar uzanmasını sağlamıştır. Dolayısı ile, koruma sorumluluğu seçici olmaya devam etmektedir; ABD ve İngiltere tarafından Irak'a uygulanan yaptırımlarda, Gazze'nin uğradığı saldırılarda, Doğu Kongo'daki ölümcül çatışmalarda veya kitlesel açlıkla ya da topraklarına atılan kimyasal bombalardan sonra kitlesel kimyasal zehirlenme ile mücadele eden ülkelerde korunan halklar olmamıştır. ABD ve müttefikleri ile ona bağlı ülkelerin yağmalamaları bu uygulamadan muaftır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin araçsallaştırılması gibi R2P de devletlere insancıl müdahale adı altında yapılan askeri işgaller için yalnızca araçsallaştırılan bir barışçıl metin olarak kağıt üzerinde kalmıştır (Chomsky, 2015: 140-144).

Yargılanma gerekliliğe rağmen gerçeklikte olan ABD Körfez Savaşından sonra ilerleyen yıllarda dünyanın geri kalanını kendi çıkarlarına yönelik terör estireceği

planlarını uygulama gücünü sağlayacak şekilde sindirmesi olmuştur (Chomsky, 2001: 119). Bölgenin emperyalist yönetimi üzerinde İsrail'in gücünün artması ve askeri üstünlüğünün ABD tarafından desteklenmesi, CIA operasyonları ile devrilen Orta Doğu liderlerinin yerine ABD'nin komuta ettiği yeni liderlerin getirilmesi gibi stratejiler ile Orta Doğu ve petrol yönetimi günümüzde büyük ölçüde ABD'nin güdümüne geçmiştir (Chomsky, 2003: 297; 2015: 59-60; Luizard, 2016: 60). Orta Doğu'ya yönelik kolektif şiddet müdahalelerinde, Amerikan askeri gücünün nihai hakem rolü oynamakta, sanayileşmiş ülkeler hakemliğin mali yükünü üstlenmekte ve gelişmiş ülkeler ise yardım umacakları başka bir dünya gücünün olmadığı küresel perdede süper gücün görüşlerine uymayı seçmektelerdir. Birleşmiş Milletler ise kendi istemiyle hareket ve karar almaktan uzakta kolektif şiddeti önlemek sorumluluğunu bırakarak, kolektif şiddetin aracı erki haline gelmiştir (Sommer, 1993: 88-89).

Birleşmiş Milletler, farklı ideolojilere ve değerlere sahip devletlerin birliği olarak kaldığı sürece, kolektif şiddet yaratan saldırganlıkları önlemek bir yana desteklemiş olması gerçeği küresel çağın olgularından biri olacaktır (Fukuyama, 1993: 81). BM'nin önleyici politikalar geliştirmemesi, ABD'nin yargılanmaması tam tersine gücüne güç katarak sindirme politikaları uygulamasına izin verilmesi, daha sonra giderek artan bir Amerikan askeri işgal tablosunu Orta Doğu üzerinde yıllardır görmemize neden olmuştur (Galbraith, 1993: 41-42). Kasım 2007'de İlkeler Bildirgesi olarak yayımlanan Bush ve ABD destekli Nuri El Maliki hükümeti arasında imzalanan anlaşmaya göre, ABD güçlerine süresiz olarak yabancı saldırıları engelleme ve iç güvenliği sağlama yetkisi vermiştir. Irak için bölgedeki tek saldırı tehdidinin ABD ve İsrail olması ironisinin yanı sıra, anlaşma gereğince Irak petrol kaynakları başta olmak üzere Amerikan yatırımlarına teşvik ve kolaylık sağlamak zorundadır. Irak ile yapılan anlaşma küresel çağın emperyalist arzularının alaycı, alışılmadık ve küstahça ifadeleridir (Chomsky, 2015: 59-60).

ABD birliklerinin ülkeyi terk etmesinin ardından Irak, 2010 (parlamento) ve 2013'teki (yerel) seçimlerin ardından iktidarını; Şiiler, Kürtler ve Sünnilerden oluşan üç partili bölüşümü ile, devlet aygıtındaki güç merkezlerinin sayısını arttırarak görülmemiş düzeyde aksaklıklara yol açmaya başlamıştır. Irak, kaynak ve petrol rantı kapma mekanizmalarının kurumsal kalkanına dönüşerek; klientalizm, rüşvet ve yolsuzluk

zincirine maruz bırakılmıştır (Luizard, 2016: 60). ABD küresel çağda eline geçirdiği neoemperyal üstünlüğü pekiştirmek ve geri dönüşü mümkün olmayan biçimde Orta Doğu'yu kesin yönetimi altına alma stratejilerini sürdürmektedir. Stratejilerini uygulama taktiği ise, insan haklarını korumak için insancıl müdahale gibi tarihin yarattığı olumlu değerleri ABD'nin emperyalist amaçları için araçsallaştırması ve kanlı biçimde Orta Doğu işgallerinin bahanesi olarak sunması olmuştur. Görmezden gelinen ABD politikalarının gerçeklikteki görüntüsü binlerce insanı an be an öldüren, mağdur eden ve ülkesiz bırakan vahşi bir kolektif şiddettir. Amerikan kolektif şiddeti hala her saniye Orta Doğu'da uygulanmakta olan ve engellenmeyen bir trajedidir.

2010'lu yıllara gelindiğinde Suriye iç savaşının, dünya devletlerinin Orta Doğu toprakları üzerinde işgalci egemenlik kurgularına dönüşmesi kolektif şiddetin yapısal dönüşümündeki bir başka olgu olarak, tarihin utanç defterine kanlı harflerle yazılmıştır. 1990-2000 arasında gizli bir şekilde oluşan farklı hareketler ve partiler, Arap Baharı şokunun Şubat-Mart 2011'de (15 Mart 2011'de başlamış ve Nisan 2011 tarihinde ülke çapında yayılmıştır) Suriye'ye ulaşmasından sonra harekete geçmeye başlamışlardır. Protestocuların ilk olarak sivil toplum adına şiddet içermeyen sloganlarla başladığı gösterileri, 2011 yılı sonlarından itibaren yerini şiddetli bir Şii karşıtlığına bırakmıştır. Kısa sürede, silahlı muhalefete kayan protestolarda ilk olarak Selefi cihatçı gruplar belirmeye başlamıştır; en önde gelen grup ise, 'El-Kaide'ye bağlı 'El-Nusra Cephesi (Zafer Cephesi)'dir. Babasından iktidarı devralan Beşar Esad'ın zamanında gerçekleşen iç çatışmalara karşı, iktidarın stratejik tepkileri çatışmaların kaosu yükseltmiştir. Esad, bir yandan 'Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)'nu bombalarken diğer yandan Selefi Milislerin kontrol ettiği toprakların genişlemesine izin vererek, kararsız kalan Sunni burjuvaziye 'benim iktidarımın yanında olmazsanız kaos olur' mesajı vermeye çalışmıştır. 'Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)' tamda kaosu her şekliyle arttığı ve kurumsal anlamda her şeyin kaosa dönüştüğü zamanlarda Suriye'de sahneye girerek, Suriye iç çatışmalarının bugünkü açmaza gelmesinde önemli bir rol oynamıştır (Luizard, 2016: 61-73).

Suriye hükümetleri ABD'nin müdahalelerine defalarca kez maruz kalmıştır. Suriye geleneksel olarak Amerikan yanlısı olmasına rağmen ABD'nin Suriye'ye müdahaleleri ve operasyonları başta CIA gibi gizli servisler aracılığı ile 1948'den beri ve daha birçok

başka yöntemle devam etmektedir. Bu nedenle Chomsky'e göre, IŞİD'in Amerika'nın yarattığı bir kurgu olması şaşırtıcı olmaz (Chomsky, 2003: 299-300).²¹⁰ IŞİD ile birlikte, ilk defa Selefi bir grup coğrafi bir bölgeyi işgal etme niyetini açıkça ortaya koymuştur (Luizard, 2016: 9-13). Irak'taki Amerikan işgali ve Suriye'deki müdahaleler sonuçta aynı kapıya çıkmıştır: sivil katliamlar neticesinde masum insanlar hayatlarını kaybetmiş, devletler parçalanmış, topraklar mezhepçilik ve cemaatçilik anlayışının esaretinde parçalanmıştır (Luizard, 2016: 19-27;61; 74).

Suriye'de hali hazırda olan mezhep çatışmaları sayesinde IŞİD hızlıca güç kazanmıştır. Ülkenin neredeyse tüm kuzeydoğusunda hakimiyet kurmuştur Böylelikle, IŞİD idari başkentini Musul yerine Rakka olarak seçip Suriye'ye konuşlanmıştır. Son durrmda, Halep ve Şam gibi batının büyük şehir merkezlerinde el-Kaide'ye bağlı el-Nusra Cephesi hakimiyetini sürdürmekte olsa dahi; IŞİD Sünni Arapların çoğunun desteğini kazanarak ülkenin doğusunu da denetimi altına alarak büyümektedir (Luizard, 2016: 19-27;61; 74). Suriye Devleti kaybettiği bölgeleri kalıcı olarak tekrar geri alamayacak gözükmemektedir, ülkenin toprakları paramparça olmuştur, mezhepler ve örgütler elinde parçalanmaya devam etmektedir. Çatışmalar yayılmış ve bölgesel bir sıçrama ile Orta Doğu'da kargaşaya neden olmuştur. Bu kanlı karmaşada Suriye'nin durumu Irak'ın durumuna yakından bağlı gözükmemektedir. Irak her ne kadar IŞİD (Sünni Arapları kendisine çekti), Şii ve Kürtler arasındaki üç büyük cemaat arasında sınırlarını homojen olarak belirleme ve istikrarlaşma çabasında olsa dahi; Bağdat hükümeti Şii nüfusu temsil ederse, IŞİD Sünni bölgelerdeki hakimiyetini sağlamlaştırırsa sonuçta Irak yıkılır ve etkisi tüm Orta Doğu'da beklenmeyen sonuçlar yaratır (Luizard, 2016: 74; 115-116). Suriye Devleti kaybettiği bölgeleri kalıcı olarak tekrar geri alamayacak gözükmemektedir, ülkenin toprakları paramparça olmuştur, mezhepler ve örgütler elinde parçalanmaya

²¹⁰ Chomsky' göre Orta Doğu'nun ve tüm dünyanın en büyük düşmanı olan IŞİD'i aslında Amerika Orta Doğu stratejilerinin gerçekleştirilmesinin bir aracı gücü olarak Irak işgali neticesinde yaratmıştır. Detaylı tartışma için bkz. (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultursanat/490366/Chomsky_ISID_canavarini_ABD_yaratti.html). Chomsky'nin iddiasını destekler biçimde ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve ABD Ulusal Güvenlik Dairesi(NSA) eski çalışanı Edward Snowden'in ifadeleri için bkz. (<https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/snowden-isidin-kurucusu-cia-mossad-mi6>). IŞİD'in Amerikan yapımı bir örgüt olduğuyla ilgili ABD Başkanı Trump'ın, seçim kampanyaları sırasında ki beyanları için bkz. (<https://www.posta.com.tr/yazarlar/nedim-sener/obama-kurdu-trump-bitirdi-2091514>). Bilindiği gibi Suriye'nin BM'deki daimi temsilcisi Beşar Caferi, BM'de Ortadoğu konusunda yaptığı son bir konuşmasında yeniden Amerika'yı eleştirmiş ve Amerika'nın terör örgütü IŞİD'e mali yardım desteklerini sürdürdüğünü söylemiştir. ABD Orta Doğu'da kaosun ve katliamların devamlılığını sağlamak için sponsorluk görevini üstlenmiştir (<http://www.haber7.com/dunya/haber/2664651-abdnin-varligi-daesin-yok-edilmesine-engeldir>).

devam etmektedir. Çatışmalar yayılmış ve bölgesel bir sıçrama ile Orta Doğu'da kargaşaya neden olmuştur (Luizard, 2016: 74; 115-116).

BM'nin ve dünyanın engel olmadığı iç çatışmalar, güçlü devletlerin askeri işgal alanına ve birbirlerine karşı sürdürdükleri güç rekabetinin savaş alanına dönüştürülen Suriye'de birçok masum sivil ve çocuk işkence, kimyasal silah ve ölümlere maruz bırakılmaktadır. Ne yazık ki gerçeklikte yaşanan ölüm sayısı ile elde edilen veriler tutarlı olamaz. Bununla birlikte küresel çağın gelişmişlik iddiaları düşünüldüğünde ulus devlet, başka bir ulus devlet, çete, etnik grup, örgüt ya da cemaat olması fark etmeksizin yalnızca tek bir insanın yaşam hakkının elinden alınması barbarca görülerek ıvelikle şiddetin durdurulması gerekirken binlerce ya da belkide belirlenmese de milyonlarca insanın ölümüne tüm dünya sessiz kalmaktadır. Dünyanın kaosa sürüklendiği şiddet sarmalının Suriye sahasında yıllardır süren iç savaşta en az can kaybı 2018 yılında kaydedilmiştir. Ancak en az can kaybının dahi İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin verilerine göre çatışmalar sonucu 2018 yılında 19 bin 666 kişinin öldüğünü açıklamıştır. 2018 yılında hayatını kaybedenlerin 6 bin 349'unu sivillerin oluşturduğu belirtilmiştir. Gözlemevi'nin verilerine göre Suriye'de bir yılda bin 437 çocuk çatışmalar nedeniyle ölmüştür. Bugüne kadar ölüm sayısı resmi kayıtlarda tam olarak belirlenemesine rağmen kayıtlara geçen verilere göre; Aralık 2018'in başlarında muhalif aktivist grubu çatışmada öldürülen çocuk sayısının 21.949'a yükseldiğini, aynı zamanda 13.612 kadının da öldürüldüğünü bildirdi binlerce çocuk ve kadının işkenceye maruz bırakıldığını belirlemiştir. Uluslararası Af Örgütü 2017 raporunda, Suriye'deki gizli bir hapisanede, çoğu sivil muhaliflerden oluşan 13 bin dolayında kişinin infaz edildiğini belirtmiştir Suriye'deki uluslararası insan hakları hukuku ve insan hakları hukuku ihlallerini kayda geçiren İhlalleri Belgeleme Merkezi adlı kuruluş sivillere yönelik saldırıların sonuçlarını belgelemiştir. Şubat 2018 itibarıyla 119 bin 200'ü sivil 185 bin 980 çatışma kaynaklı ölümü kayda geçirmiştir ancak 400 binden fazla insanın öldüğü ya da kaybolduğu tahmin edilmektedir En az 6,1 milyon Suriyeli ülke içinde evlerinden olduğu, 5,6 milyon kişi de ülke dışına kaçtığı belirlenmiştir (www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38888921; www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137; www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html; <https://www.dw.com/tr/suriyedeki-i%C3%A7>

sava%C5%9Fta-en-az-%C3%B6l%C3%BC-say%C4%B1s%C4%B1-

2018d46908811).Ölümler, işkenceler, kimyasal saldırılara maruz bırakılma, mülteciliğe mahkumiyet başta olmak üzere 21. Yüzyıldaki küresel ilerlemecilik ve refah vaatlerinin aksine en temel insan haklarının ihlallerine neden olan insanlık dışı neoemperyalist işgalcilik ve etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmaların neden olduğu şiddet sarmalı ivedilikle durdurulmalıdır.

Orta Doğu'ya yapılan neoemperyalist askeri müdahaleler ya da işgaller neticesinde Suriye'de yeni bölünmeler ile mezhepler arası çatışmalara artmakta, Irak'ta Kürtler Şiiler çatışmakta, IŞİD Orta Doğu'da dehşet salmakta iken kaos tüm hızıyla katlanmaktadır. Ancak en nihayetinde insan hakları yok edilmekte ve masumlar öldürülmektedir. Kazanan ise başta ABD olmak üzere küresel ekonomik erklerdir (küresel petrol ve silah sermayedarlarıdır). Irak, Suriye ve IŞİD sorunu esasen Amerikan neoemperyalizminin, petrol ve silah ticareti çıkarıcılığının, işgalciliğinin, kontrolsüz Orta Doğu projesinin sonucu olarak günümüzün büyük bir kolektif şiddet üretimi olarak ivedi çözüm geliştirilmesi gereken sorunudur. Bu satırların yazıldığı dakikalarda dahi binlerce sivilin yaşam haklarının elinden alınması küresel kolektif şiddetin farklı biçimlerde her an üretilmekte olan bir problemi olarak varlığını göstermektedir. Kolektif şiddet üretiminin engellenmesi ve hakların korunduğu dünya düzeni için ivedi olarak yasa dışı ve yasalara tabi silah ticaretinin durdurulması gerekmektedir. Bilhassa, halihazırda kolektif şiddet mağduru iken üstüne üstlük askeri işgallere karşı kendi devletlerinin politik karmaşaları arasında kışkırtılan sivil insanların taraflar halinde bölünmeleri neticesinde birbirlerini öldürmek için kullandıkları silahların alım satımının önlenmesi için Birleşmiş Milletler'in etkin politikalara geliştirmesi ve uluslararası faaliyetler gerekmektedir (Galbraith, 1993: 43).

Küresel çağda iki sınır devletin çatışması kapsamında görülebilecek ancak sınırların keyfi işgalleri neticesinde neoemperyalist askeri işgal kapsamında ele alınabilecek Filistin-İsrail sorunu ise, ABD'nin İsrail'i cesaretlendirmesi, askeri ve teçhizat desteği ile dolaylı olarak müdahalede bulunduğu kolektif şiddet türü olarak tartışılabilir. Geçmiş yıllarda başlamış ancak çözümsüzlüklerle bugüne dek uzanan İsrail Filistin

çatışmaları²¹¹, içinden çıkılması mümkün gözükmeyen(ya da engellenen) binlerce masum insanın ölümüne neden olan bir şiddet sarmalına dönüşmüştür. İsrail ve ABD tarafından ulusal kaderlerini tayin hakları inkar edilen Filistinliler orantısız şiddete maruz bırakılmaktadırlar, ablukanın kolektif cezalandırma biçiminde uluslararası hukuk çiğneme anlamı taşıdığını açıklanmıştır (Chomsky, 2015: 240-242).²¹² İsrail Filistin çatışmasında semptomsal bir düğümden söz etmek mümkündür. Batılı modernitenin daha doğrusu ABD'nin bölgedeki temsili olarak İsrail kendisini etnik-dini kimlikle meşrulaştırmaktadır (modern öncesi köktendinciler olarak kötülenmekte); Filistin ise, taleplerini laik vatandaşlık kapsamında meşrulaştırmaktadır. Dolayısı ile paradoks, İsrail'in Ortadoğu'daki liberal modernitenin arada kalmış kalesi olarak Arap istemlerine karşı daha fazla köktendinci olan etnik-dinsel kutsal toprak iddialarını ileri sürerek çatışmalarını haklı çıkarma çabasıdır ancak insanlığın din çatışmalarından uzaklaşarak kolektif bilinçle medeniyetin gereği olan mutlak barışa ayrımcılık yapılmadan yönelmeleri gerekmektedir, "Musevilik için olduğu kadar İslam içinde herkesin cesaretini toplayıp Hegelci somut evrenselliğe doğru adım atmayı başarması gerekmektedir. İsrail'in laiklik için köktendincilerle savaştığı mitini tarihten defetmeliyiz" (Zizek, 2004: 41-50). İsrail-Filistin arasındaki çatışmaların güç dengesi açısından kıyaslanamazlığı kolektif şiddet yaratan temel unsurdur ve sürekli insanlık dışı müdahaleler, barış sürecinde iken yapılan saldırılar ve sivil halkın yaşam haklarının ihlallerine ve barınma, eğitim, sağlık konularını içeren hakların engellenmesine neden olmaktadır. Tarafların müdahaleleri kıyaslandığında orantısız güç kullanılmaktadır çünkü Filistin zayıf, iken İsrail yüzlerce nükleer silahı bulunan hava kuvvetleri ve silahlı birlikleriyle herhangi bir NATO gücünden daha gelişmiş bir ülke durumundadır (Chomsky, 2015: 76-77). ABD dış politikasının en temel hedeflerinden biri İsrail'i korumaktır (Prashad, 2012: 63).²¹³

²¹¹ Filistin'de Yahudi halk için ulusal yurt kurma hakkını tanıyan 1917 Balfour bildirgesi ardından, Filistin ulusu insanları meşru kabul etmedikleri bu anlayışa karşı haklı bir direnç göstermek için şiddete başvurmışlardır ve karşılığında İsrail'in devletleşme sürecinde işgale ve şiddete uğramışlardır. 1947 Kasım ayında Birleşmiş Milletler, manda statüsündeki Filistin'in bir Yahudi ve bir Arap devleti olarak ayrılmasını önermiştir ve Mayıs ayında İsrail Devletinin kurulmasından sonra Arap devletlerinin ordularının savaşa girmesi sonucunda; BM tarafından Filistin devletine ayrılmış bölgenin yarı yakınının İsrail'e katıldığı geri kalanının da Ürdün ile Mısır tarafından ele geçirildiği daha büyük ayrılmalara neden olmuştur (Chomsky, 1993: 118-119; 124-128).

²¹² Filistin'de Hamas özgür ve adil olduğu kabul edilen seçimleri kazandıktan sonra 2006 yılında ABD ve İsrail Gazze'yi ablukaya almıştır. 2007 yılında ABD tarafından desteklenen ve seçilmiş hükümete karşı yapılan askeri darbenin başarısız olmasının ardından ise abluka oldukça şiddet uygulamalarını arttıran bir biçime dönüşmüştür. 2010 yılında Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin raporunda (ki çok az bu tarz rapor yayınlarlar), ablukanın kolektif cezalandırma biçiminde uluslararası hukuk çiğneme anlamı taşıdığını açıklamıştır (Chomsky, 2015: 240-242).

²¹³ İsrail Filistin barış görüşmeleri gündemde iken beklenmedik biçimde, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)'nin 4 Temmuz 2014'de Gazze Şeridi'ne yönelik kara, hava ve deniz operasyonlarını içeren askeri hareketler başlatmıştır. Çatışma boyunca en az 18.000 ev

Küresel çağın barışçıl müdahale türlerinden bir diğeri barış süreci yaftası altında ile ayrımcı politik müdahale biçimleri veya uluslararası hukukun gerektirdiği müdahalenin (tam da olması gerektiği durumlarda) ertelenmesi eğilimidir (Chomsky, 2004: 27). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2010 yılında ABD'nin İsrail'e yönelik yardımlarını kesmesi çağrısında bulunması veya Uluslararası Af Örgütü'nün İsrail'e silah ambargosu uygulanması çağrısı pek işe yaramamıştır. Filistin'in ABD ve İsrail tarafından gayrimeşrulaştırılma çabaları şiddet ve kıyım ile birlikte devam etmektedir. 2010 yılında Arjantin, Bolivya ve Brezilya'nın Filistin Devleti'ni (Gazze ve Batı Şeria) tanıması ile daha da ileri taşınmıştır böylece Filistin Devleti'ni tanıyan ülkelerin sayısı yüzü geçmiştir. ABD Kosova'yı tanımakta iken Filistin'i tanımamaktadır (Chomsky, 2015: 211-213). Barış süreci ile ayrımcı politik müdahale biçimleri veya uluslararası hukukun gerektirdiği müdahalenin (tam da olması gerektiği durumlarda) ertelenmesi eğilimidir. İmparatorun tarafında olduğu İsrail devletinin, Filistin'e yıllardır bitmek bilmeyen uluslararası hukuku yok sayan katliamlar yapmaktadır. Chomsky resmi barış sürecinde, İmparatorun yarattığı algı yönetimine dikkat çekmektedir. İsrail işgali altındaki yerlerde mahalli seçimler ve diğer demokratik hakların ihlal edildiği gibi Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etmeleri ile ilgili nihai anlaşmalarda bulunmak için kendi temsilcilerini seçmelerine bile izin verilmemektedir (Chomsky, 2004: 27). Küresel çağdaki İsrail-Filistin durumu şimdi her zamankinden daha ciddi ve trajik bir boyuttadır. İsrail içerisinde, aşırı milliyetçi ve dini gruplar sık ve dar bir bakış açısı ile birlikte radikalleşmiştir. ABD güçleri, bölgede öfke ile karşılanan savaflara desteğini her zamankinden daha fazla ve çekincesiz bir biçimde göstermektedir. Avrupa'da genellikle ABD'nin liderliğinde hareket etmektedir (Chomsky, 2015: 174). İsrail, Gazze kuşatmalarına devam etmekte ve amansız saldırılar düzenleyerek sivil halkı katletmektedir (Chomsky, 2015: 66; 138). Yıllardır sürdürülen çatışmaların sonucunda yine coğrafyanın masum halkları başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarından mahrum bırakılmaktadır. Örneğin İsrail Filistin barış görüşmeleri gündemde iken beklenmedik biçimde, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)'nin

yerle bir edilmiş ya da oturulamaz hale gelmiştir. 1.500'den fazla Filistinli sivilin -aralarında 519 çocuk da bulunmakta- İsrail saldırıları sonucu öldüğü belirtilmektedir. Günlere süren operasyonların durdurulması adına BM tarafından etkin bir engelleme yapılmamıştır. İsrail'in BM okuluna gerçekleştirdiği saldırı sonrası kınama yayınlayan ABD, bir kaç saat sonra İsrail ordusuna askeri teçizat satışını onayladığını bildirmiştir. 20 Temmuz tarihinde ABD Savunma Bakanlığı'nın İsrail'den acil olarak 1 milyar dolarlık çoğunluğu tank topu olmak üzere ek silah yardımı için teklif aldığı ve bakanlığın bu talebi hemen işleme koyarak silahları İsrail'e gönderdiğini kamuoyuna açıklamıştır (http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden_israile_1_milyar_dolarlik_silah1204543). Uluslararası Af Örgütü, Filistin halkının çocuklar dahil olmak üzere öldürüldüğü, sistematik işkence ve kötü muameleye uğradığını defalarca kez raporlamış ve dünya kamuoyuna duyurmuştur. (Chomsky, 2003: 434).

4 Temmuz 2014'de Gazze Şeridi'ne yönelik kara, hava ve deniz operasyonlarını içeren askeri hareketler başlatmıştır. Çatışma boyunca en az 18.000 ev yerle bir edilmiş ya da oturulamaz hale gelmiştir. 1.500'den fazla Filistinli sivilin -aralarında 519 çocuk da bulunmakta- İsrail saldırıları sonucu öldüğü belirtilmektedir. Günlerce süren operasyonların durdurulması adına BM tarafından etkin bir engelleme yapılmamıştır. İsrail'in BM okuluna gerçekleştirdiği saldırı sonrası kınama yayınlayan ABD, bir kaç saat sonra İsrail ordusuna askeri teçhizat satışını onayladığını bildirmiştir. 20 Temmuz tarihinde ABD Savunma Bakanlığı'nın İsrail'den acil olarak 1 milyar dolarlık çoğunluğu tank topu olmak üzere ek silah yardımı için teklif aldığını ve bakanlığın bu talebi hemen işleme koyarak silahları İsrail'e gönderdiğini kamuoyuna açıklamıştır (http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden_israile_1_milyar_dolarlik_silah1204543).

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2010 yılında ABD'nin İsrail'e yönelik yardımlarını kesmesi çağrısında bulunması veya Uluslararası Af Örgütü'nün İsrail'e silah ambargosu uygulanması çağrısı pek işe yaramamıştır. Filistin'in ABD ve İsrail tarafından gayrimeşrulaştırılma çabaları şiddet ve kıyım ile birlikte devam etmektedir. 2010 yılında Arjantin, Bolivya ve Brezilya'nın Filistin Devleti'ni (Gazze ve Batı Şeria) tanıması ile daha da ileri taşınmıştır böylece Filistin Devleti'ni tanıyan ülkelerin sayısı yüzü geçmiştir. ABD Kosova'yı tanımakta iken Filistin'i tanımamaktadır. (Chomsky, 2015: 211-213). Uluslararası Af Örgütü, Filistin halkının çocuklar dahil olmak üzere öldürüldüğü, sistematik işkence ve kötü muameleye uğradığını defalarca kez raporlamış ve dünya kamuoyuna duyurmuştur. (Chomsky, 2003: 434). Bölgede olanlar fazlasıyla şaşırtıcıdır çünkü İsrail yıllardır, Birleşmiş Milletler'in işgal edilmiş topraklardan çıkmasını talep eden 242 lehte oya sahip kararına (1967) rağmen, tüm dünyaya karşı direnmeyi sürdürmektedir (Chomsky, 2001: 119). ABD, İsrail'in bölgedeki askeri egemenliğini sağlamlaştırmaya devam etmekle birlikte, işgal altındaki topraklarda İsrail'in uyguladığı yerleşim kurma programlarını mali yönden desteklemeye devam etmektedir (Chomsky, 1993: 117).

ABD'nin küreselleşme karşısında ekonomik zaaflarını ödünleme amacı ve güç dengesinde üstte kalma çabası dünyayı militer olarak denetim altına alma tehdidine dönüşmüştür ve neredeyse tüm halkların maruz kaldığı bir kolektif şiddet üretmektedir. Halkların haklarının yok sayılması ve eşitliği ilkesi yerine ise öncelikle ABD'nin ve

ardından İsrail'in dünyayı yönetmeye hakkı olduğu ve sadece bu iki ülkenin kendileri için önemli olan yerleri fethetmeye hakkı oldukları varsayımı ile önleyici savaş ya da askeri işgaller uluslararası hukuku ortadan kaldırmaktadır. Bunun anlamı ABD izin verdiği ölçüde ve onun projeleri için tehdit oluşturmadığı ölçüde dünyanın diğer halklarının yaşamaya hakkının olması demektir. Başka bir ifade ile, küresel çağda halkların yaşama hakkı, ABD'nin uluslararası şirketlerinin yayılmasına engel teşkil etmedikleri ve hammadde erişimlerinin engellenmedikleri ölçüsünde sahip olunabilecek bir haktır (Amin, 2004: 69-73).

Washington'un değişmez hedefinin dünyanın enerji rezervleri üzerindeki hakimiyetini garantiye almak olması nedeniyle; Washington'ın uydusu olan İsrail, Mısır'ı, Türkiye'yi, Suriye'yi, Körfez petrol üreticilerini ve ikincil katılımları birbirine bağlayan bölgesel bir sistemin askeri, sınai ve mali merkezi olma rolünü devam ettirecektir (Chomsky, 2003: 423-424). ABD dünyanın nerdeyse tamamının toplamına eşit ve giderek artan askeri bütçesi, dünya çapında yüzlerce askeri üssü ile yıkım ve hakimiyet teknolojisinde birinci olduğu konumunu sürdürmek çabasıdadır çünkü ancak askeri gücünün genişliği ile birlikte hegemonyasını devam ettirebilir. Uluslararası ilişkiler söyleminde artık istikrar ve güç kelimesinin teknik anlamı, ABD hegemonyası ve kontrolsüz çıplak şiddeti, işgalleri ya da tehditleridir (Chomsky, 195-201). Bu açıdan gezegene özgü bir şizofreni çağında yaşamakta olduğumuz söylenebilir. Bir yandan ekolojik önlemler sürdürülürken bir yandan enerji için yıkımların çoğaldığı bir süreç yaşanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ve enerji ihtiyaçlarının dehşet verici oyunu içerisinde, etik bir düşünce ve pratik bir karar gereklidir ve olanaklıdır; aksi halde, bir felaketin acımasızlığı içerisinde lanetli pay teoreminden herkes payını alacaktır (Baudrillard, 2012: 100).

Küresel çağın kolektif şiddeti içerisinde ele alınan askeri işgaller bölümünü, Chomsky'nin deyiimiyle 'devletlerin kiralık asker devletlerine dönüştüğü' ifadesiyle özetlemek mümkündür. Washington ve Londra'daki politik liderler, kendi ülkelerinde ekonomik ve toplumsal felaketler yaratmaktadırlar. Askeri güçlerini suiistimal ederek kullanmak dışında kendi sorunları ile nasıl baş edeceğini bilemeyen güçlü devletler iş çevresinin tavsiyelerine uyarak; ülkelerini tüm dünyanın mafyası olarak gören zenginlere korunma satan ya da onları Üçüncü

Dünya tehditlerine karşı savunan ve hizmetleri karşılığında münasip bir ücret talep eden kiralık asker devletlerine dönüştürmüşlerdir. Küresel çağda egemen iki gücün amacı, Körfez'deki petrol üreticilerinden aktarılan zenginlikler ile kendi başarısız büyük ekonomilerini ayakta tutmaktır. Öte yandan, Almanya yönetimindeki Avrupa'nın, güçlenen Japonya'nın ve Rusya'nın ekonomi politik stratejilerinin devreye girmesi ile bölge üzerinde çıkar çatışmalarının yükselmesi, ABD'nin Üçüncü Dünya'nın henüz işgal edemedikleri kısmını ekonomik baskı ile ya da gerekirse yeni işgallerle şiddete başvurularak denetim altında tutması planı vb. diğer etkenler de Orta Doğu çatışmalarının sürmesine neden olmaktadır (Chomsky, 1993: 34). Çıkar çatışmaları nedeniyle bitirilmeyen Orta Doğu kargaşası ne yazık ki, işgal edilen topraklardaki her tek sivil insanın evvela yaşam hakkı olmak üzere tüm haklarının çiğnenmesine neden olmaktadır.

Batı'da entelektüel kamuoyunun gururla ilan ettiği devlet demokrasilerinde insan haklarının korunması mevhumu yalnızca güçlü devletlerin vatandaşlarının korunması anlamına gelmesi nedeniyle ikircikli bir durum yaratmaktadır. Popülist yaklaşımlar ile coğrafyalar arası ayrımcılıkların üzeri örtülürken ezilen insanların adil dünya inancı peyderpey yok edilmektedir. İkircikli durumlar, devlet şiddeti ve devletlerarası şiddet konularında, BM'nin koruyucu etkisini tehlikeye düşürmektedir. Birleşmiş Milletler, egemen güçlerin uyguladığı şiddetin ve yarattıkları terörün önüne geçmek konusunda pasif bir yapıya dönüşmüştür. ABD önde gelen bir terörist devlettir. Büyük güçler, ortak çıkarları için anlaştıklarında şiddet yaratan tek bir alet gibi yekpare olarak amaçlarına ulaşmak için her türlü mekanizmayı geliştirmektedirler (Chomsky, 2001: 65;77). Hardt ve Negri'nin de değindiği gibi, modern ulusal egemenlik yönetimleri çatışmaları bastırma, doğrusal bir çizgide bütünleştirme yönündeyken; postmodern emperyal devlet yönetimi bir dağıtma ve farklılaştırma mekanizmasıdır. Modern devletin meşruluğu ve yönetimi açısından yönetsel eylemlerin evrenselliği ve eşitliği her şeyden önce gelirken; emperyal rejimde esas olan işlemlerin tekilleşmesi ve farklılaşmasıdır. Küresel çağda, herkese eşit muamele ve evrensellik ilkelerinin yerini herkese ve her coğrafyaya farklı muamele almıştır (Hardt ve Negri, 2012: 340). Hobsbawm (2008: 3-5)'ın değindiği biçimiyle savaşılan güçler ile savaşçı olmayan kesimler arasındaki ayırım sınırları silinmeye yüz tutmuş, savaşın yükü giderek silahlı güçlerden sivillere doğru kaymaya başlamıştır. Siviller artık hem kurban, hem de

askeri-politik operasyonların hedefi haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin sadece yüzde 5'i sivilken, İkinci Dünya Savaşı'nda sivil kayıplar yüzde 66'ya. Refah kapitalizmi döneminde ise, savaşlardan etkilenen insanların % 90'ının siviller olduğu kabul görmektedir. Askeri müdahalelerin çoğu muvazzaf askerlerin bulunduğu ordularca değil, pek çok durumda ileri teknolojiye dayalı silahlarla harekete geçen ve ağır kayıplar verme riskinden kurtulmayı başaran küçük çaplı düzenli ya da düzensiz birlikler tarafından gerçekleştirildiği halde sivil kayıp oranı artmıştır. Çünkü yeni askeri hareket biçimleri ve ileri teknolojiye dayalı silahların yarattığı şiddetin yayılım genişliğinin, fiziksel ve psikolojik ıstırapların ölçüsünün ya da yoğunluğunun, askeri muvazzafların tahrip gücü ile kıyaslanabilmesi bile mümkün değildir.

Küresel çağda ihtiyaç duyulan, askeri işgaller değil, militarist şiddetin yok edilmesidir, etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik sürtüşmelerin evrenselleştirilerek savaşa dönüştürülmesi değil barışçıl çözümler yaratılmasıdır, neoemperyalizmin yayılması değil durdurulmasıdır, yeni hayali nükleer güç tehditlerinin doğması değil silahsızlanmanın yaratılabilmesidir (özellikle Üçüncü Dünya ülkelerine silah ihracatının kesilmesi ivedi gerektir). Ancak gerçek olan şudur ki, sürtüşme, şiddet ve mücadelelerle kaynayan bir dünyanın üzerinde bir düzen yerleştirilmesi ve uluslararası sahne üzerinde Birleşmiş Milletler gibi tekil bir erkin güç uygulaması mümkün gözükmemektedir. Küresel çağda yaşatılan kolektif şiddet müdahaleleri göstermiştir ki; savaşlar barışı kaybettirir, istikrarlar tez elden kurulamaz, farklılıklar lafla ve şiddetle ortadan kaldırılamaz, bir sorunun askeri işgaller ile acil çözümü başka birçok sorun demektir. Mülkiyeti sahiplenmek başka bir şey iken düzen kurmak ve kontrol etmek başka bir şeydir. Gelecekte ise kaçınılmaz olarak yeryüzü büyük ölçüde düzen ve kontrolün dışında kalacaktır (Sommer, 1993: 89-96).

Eğer barış hareketleri küresel saldırganlığın tahribat gücünü, sivil kayıpları ve askeri işgallerin ekonomi politik temel nedenlerini kavarsa, bu durumu üreten canavarın doğasını ve acil müdahale edilmesi gerekliliğini görmezden gelemaz (Eagleton, 2011: 261). Siyasi analizin ve eleştirinin etkin biçimde ortaya konması gerekmektedir. Aynı zamanda hem güç ilişkilerini değiştirmeyi hem de bu değişikliği mümkün kılacak ve gerçekliğe dahil edilecek şekilde koordine etmeyi sağlayacak stratejiler de yaratılmalıdır. İktidarın (çokuluslu ekonomilere ya da bürokratik devletlere denk düşen)

yeni tekniklerinin karşısına, yeni geliştirilmiş bir siyasallaştırma koymak gerekmektedir. Devletlerin iktidar biçimleri ya da egemen güçlerin iktidarlari değiştirilmek isteniyorsa, ekonomik erklerden toplum içinde işleyen çeşitli iktidar ilişkileri de değiştirilmelidir (Foucault, 2003: 113; 248).

İktidar ilişkilerine bağlı olarak, küresel ekonominin yarattığı sorunlara çözüm önerileri gerekmektedir. Piyasa ekonomisinin sona erışı, eş görülmemiş bir özgürlük döneminin başlangıcı olabilir. Yasal ve gerçek özgürlük, her zamankinden daha geniş ve daha yaygın kılınabilir; düzenleme ve kontrol, yalnız birkaç kişiye değil, herkese özgürlük sağlayabilir (Polanyi, 2014: 341). Orta Doğu, küresel ekonomi politik çıkarları için neoemperyal amaçları olan ABD'nin kolektif şiddetine ve ağır insan hakları ihlallerine mahkum edilmiştir. Bu durumun çözülmesi için Foucault ve Polanyi'nin siyasal ve ekonomik önerilerinin yanı sıra tüm insanların yekpare olarak haksızlığa tepki göstermesi gerekmektedir. İvedilikle ABD'nin ve İsrail'in şiddet eylemlerinin durdurulması ve masumların katledilmemesi için tüm dünya halkları olarak kollektif harekete geçilmesi zaruridir.

Küresel çağda askeri işgallerin yanı sıra, askeri tehditler ile sürdürülen güç gösterileri kolektif şiddet yaratan bir başka önemli unsurdur. Küresel çağda devletlerin birbirlerini caydırma yöntemleri ve güç gösterilerinin başında nükleer tehditler bulunmaktadır. Bilhassa, son yıllarda Kore'nin çılgın yöneticisi ile tutarsız Trump arasındaki 'nükleer şovlar' bir çeşit 'kabadayılık' göstergeleri ile bezendirilerek toplumlara sunulmaktadır. Göstergeler ve gerçeklik arasında yaratılan içine kitlelerin (terör vb bahaneler ile uluslararası hukuka aykırı devlet eylemlerinin benimsetilmesinin sağlanması amacıyla) korku ile sindirilerek sürüklenmesinin amaçlandığı nükleer tehditler, siyasal şovların kolektif şiddete dönüşmesi nedeniyle analiz edilmesi gereken bir olgudur.

Küresel çağda, her şeyin televizyon ile haber düzeyinde olup bittiği bir dünyada yaşanmaktadır. İktidarlar medya aracılığıyla siyasal gerçekleri ya öykünün temelini oluşturan gerçekler imgeler aracılığıyla görünmez hale getirmekte, ya tamamen saklamakta ya da korku dürtüsünün evrenselleştirildiği bir caydırma politikası uygulamaktadır. Günümüzdeki temel strateji sonsuza dek sürdürülmeye çalışılacak bir felâket simülasyonu aracılığıyla zihinsel bir terör korkusu yaratma ve güvenlik

baskılarını sorgulamaktan caydırma düşüncesi üzerine kurulu somut bir şiddet tipolojisidir (Baudrillard, 2011: 82-88). Yeni teknolojilerle bilhassa nükleer ile ilgili geliştirilen tehditler ve söylemler; büyük ölçüde halkları şaşkına çevirmeye ya da bilhassa Üçünü Dünya halklarının cesaretini kırmaya yönelik demagojik bir söylemdir (Amin, 1993: 132).

Nükleer tehditlerin gerçeklikten uzaklaşarak simülasyona dönüşmesini yaratan durum, toptan yok oluşun ihtimal dışı olmasından kaynaklanmaktadır. Baudrillard'a göre, küresel çağda siyaseti paralyze eden şeyin adı atom bombası atma tehdidi değil caydırma stratejileridir. Caydırmanın bir özneye ya da rakibe sahip olmayan strateji olduğu ve amacın sadece ihtimal olarak bir nükleer savaşı devre dışı bırakmak olduğu unutulmamalıdır. Güvenliğin en önemli şey olarak görülmesi her tek insanı ve kolektif yaşamı etkilemektedir. Güvenlik normunun (savaş da dâhil olmak üzere) eski yasalarla kıyaslandığında tüm şiddet olaylarının yerini almıştır. Bu nedenle, her yerde gelişen ve yaşamın her alanına yaygınlaşan bir caydırma sistemiyle karşılaşmaktadır. Nükleer silahlar tehdidi güvenlik ve denetleme sistemi içerisinde, gerçeğin yerini alan taklitçeler olarak şeye dönüştürülen sürecin adı dünyaya özgü gerçeklik ilkesidir. Aslında bir denetleme sistemi olan bu sürecin barış içinde birlikte yaşama gibi yörüngesel bir süreç görünümünü alması neticesinde, yeryüzündeki tüm mikro-sistemler özerkliklerini yitirerek birer uyduya dönüşmüşlerdir. Tersine çevrilmesi imkânsız denetleme tertibatlarının yaratıldığı süreçler sonunda; güvenliğin en önemli şeye dönüştüğü; güvenlik normunun (savaş da dâhil olmak üzere) eski yasalarla tüm şiddet olaylarının yerini almış olduğu, her yerde gelişen ve yaygınlaşan bir caydırma sistemiyle karşılaşmaktadır. Muazzam bir gerileme eşliğinde gelişen tüm karşıtlıklar, tüm hedefler ve çatışmaların kasılıp kalmasına neden olmaktadır ve sistemin çevresinde toplum genişleyerek tarihini oluşturmaktadır: onları durduran, nötralize eden ya da donduran şey işte bu evrensel tehdittir. Bundan böyle hiçbir başkaldırı olayı, hiçbir hikâye kendi doğal mecrasını (mantıksal gerçeğin yerini alan taklitçeler silsilesini) izleyerek gelişemeyecektir ve savaş tehdidini çocuk oyuncağına dönüştürülmesi nedeniyle, strateji diye bir şey olmayacaktır. Küresel çağda gerçek politik hedefler öldürülmüştür, geriye yalnızca önceden belirlenmiş çatışma ve hedef taklitçeleri bırakılmıştır. Nükleer kod ya da moleküler kodlar üzerinden ilerleyen yeryüzündeki olay sayısı giderek artmaktadır ancak bu olaylar aynı süre içinde, açıklanması olanaksız

bir şekilde, anlamlarını yitirmektedirler. Onlar zirveye tırmanmış olan bir simülasyonun (*dup-lex*) aynı anda farklı merkezlerden yayımlanan sonucundan başka bir şey olarak görülmemelidirler: Vietnam örneği gibi.²¹⁴ Küresel çağda, tırmanışa geçen nükleer gibi temel caydırma kodları, her türlü anlam ilkesini emerek, gerçeğin çevreye yayılmasını imkânsızlaştırmaktadır (Baudrillard, 2011: 59-69).

Nükleer silahları bulunduran ülkelerin liderlerinin gezegenin devam etmesi konusundaki kararları elinde bulundurma cüretleri küresel çağın yaşam hakkı üzerindeki en önemli tehditler arasında yer almaktadır. Nükleer tehditler ve karşı tehditler, bir anlamda küresel çağın alt metinlerini oluşturmaktadır (Chomsky, 2015: 66; 83). Her ne kadar nükleer silahlar tehdit olsa dahi mutlaka silahların yaygınlığı içerisinde, güçlü ülkelerin şantajları, kitle imha silahları tehditleri ve terör eylemleri baskısı altındaki küresel dünyada, Birleşmiş Milletler'in yaptırım gücü yüksek tedbirler alması gerekmektedir. Bilhassa kitle imha silahları açısından dünya üzerindeki birçok ülke onları üretebilecek teknolojik yeterliliğe ve satın alabilecek paraya sahiptir. Hızla gelişen teknoloji laboratuvarlarında patriot sistemleri, anti-patriotlar ve füze durdurma sistemleri üzerinde ülkeler her geçen gün yeni üretimler yaparak diğer ülkelere güç gösterisi yapmaktadır. Bu yarışa bir son vermek için Birleşmiş Milletler'in yeni yasaklar ve sınırlamalar getirmesi çağın öncelikli ve acil gerekleri arasındadır (Shevardnadze, 1993: 67-72).

Bununla birlikte, küresel çağın söylem üzerinden kurulan tehdit ve caydırma siyasetine eklenmesi gereken bir diğer unsur siber savaşlardır. Siber savaşlar nükleer caydırıcılık gibi tamamen hayal unsuru değildir. Siber saldırılar devletlerarası güç gösterisinin bir aracı olarak reelde kullanılmaktadır. Günümüzde, bir devletin güvenlik sistemlerinden enerji sistemlerine, sağlık sistemlerinden ekonomik sistemlerine kadar bilişim teknolojisi üzerinden ilerletilmesi nedeniyle siber saldırılar aracılığı ile bir devleti tamamen duraksatmanın mümkün olduğu bir teknolojiye gelinmiştir. Hali hazırda bir devleti yok etmeye yönelik ciddi bir siber saldırı söz konusu olmamıştır ancak yakın yıllarda siber saldırıların devletlerarası askeri işgal yerine kullanılacak bir şiddet aracı olacağını söylemek mümkündür.

²¹⁴Bu savaşın örnek verilme nedeni, bir caydırma sürecinin yerli yerine oturtulmuş olduğu bir anda patlak vermesidir. Tehdit yoluyla denetim yerini bomba ya da bombaya sahip olma gibi çok daha etkili bir pasifikasyon stratejisine bırakacaktır (Baudrillard, 2011: 68-69).

Siber saldırılar daha önce görülmemiş kolaylıkta, masrafsız ve zamansız bir taktik olarak zarar verilmek istenen devleti birkaç saat içinde tahrip etme riski taşıdığından üzerinde ciddiyle çalışılması gereken kolektif şiddet unsurudur.

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren yeryüzünün çeşitli bölgelerinde ABD ordusunun karıştığı hareketlerin ne ölçüde dünya savaşı çağının devamını oluşturduğu halen bir tartışma konusudur. Buna rağmen, 1990'lı yılların Avrupa'da, Afrika'da, Batı ve Orta Asya'da resmi ve gayri-resmi savaşlarla geçtiğinden şüphe edilemediği gibi, dünya bir bütün olarak 1914 yılından beri barış yüzü görmemiştir denilebilir (Hobsbawm, 2008: 2). ABD dünyanın nerdeyse tamamının toplamına eşit ve giderek artan askeri bütçesi, dünya çapında yüzlerce askeri üssü ile yıkım ve hakimiyet teknolojisinde birinci olduğu konumunu sürdürmek çabasıdadır çünkü ancak askeri gücünün genişliği ile birlikte hegemonyasını devam ettirebilir. Uluslararası ilişkiler söyleminde artık istikrar ve güç kelimesinin teknik anlamı, ABD hegemonyasıdır (Chomsky, 2015: 195-201). Ancak, dünya savaşları sonrasında (birkaç devletin birbiri ile bölgesel savaşları dışında) devletlerarası sıcak savaş, askeri işgaller, güçlü devlet tekelinde operasyonel müdahaleler ve etnik-dinsel(mezhep vb.) çatışmalar şekline dönüşmüştür.

ABD mutlak hakimiyet kurmak için, tüm uluslararası hukuku ve insan haklarını çiğneyerek katliamlar gerçekleştirmektedir. ABD'nin neoemparyal müdahalelerinin ya da işgallerinin engellenmemesi, dünya üzerinde milyonlarca sivilin yaşamlarını engelleyen ya da yaşam haklarının ellerinden alındığı kolektif şiddetin meşrulaştırılması anlamını taşımaktadır. Küresel çağın devleti özneleşmiş, devletin aygıtları komplike suretler edinmiş, yürütülen politikalar sermayeye eşdeğer olmuş, iktidarın istenci vahşi yaptırımlarını popülist söylemlerin arkasına saklamıştır. Terör, devletlerin desteklemesi sonucu önüne geçilemeyecek bir siyasal yaptırım haline dönüştürülmüştür. Chomsky'nin değindiği gibi, küresel çağda insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunun 'hayatta kalmak' olduğunu söylemek mümkündür. Küresel çağın simülarklarının, devletlerin alt ve dahi üst politik metinlerinin meşrulaştırılması aracına dönüştürülerek; iç ve dış politikalar sözde meşruluklar üzerinden belirlenir hale gelmiştir. Uluslararası hukuk ve insan hakları araçsallaştırılarak sermaye ediminin vesayetine bırakılmıştır. BM'nin ve uluslararası hukukun araçsallaştırılması, medya da

farklı popülizm aracılığı ile normalleştirilerek kamuoyunun gerçekliği algılamasının engellenmesi küresel kolektif şiddetin meşrulaştırılmasıdır. BM'nin ve uluslararası hukukun araçsallaştırılması, iktidarın cebiri meşrulaştırma halinin medya da farklı bir söylem yaratarak içselleştirilmesi kamuoyunun gerçekliği algılamasını engellemektedir. Kamuoyunu yaşanan trajediyi algılamasında bir algı yönetimi uygulamasını engelleyebilmek bu gidişata makro ve mikro düzeylerde çözüm arayışlarına gidilebilmesi için gereklidir.

Sömürgecilik değişen sureti ile insancıl müdahale ve sivil insanların haklarının korunması söylemi ile süslenmiştir. İnsancıl müdahale sonrasında dağılan bir devletin vatandaşları kitlesel ölümlere mahkum edilmekte, bedenleri hayatta kalan insanların ise yaşam haklarını korumaları güçlü devletler tarafından mülteci haklarının da çiğnenmesi sureti ile imkansızlaşmıştır. Uluslararası sözleşmeler yok hükmünde sayılarak açık bir biçimde, askeri işgallerden kaçan mülteciler sınırlar arasındaki denizlerde ve/veyahut kara sınırlarında kitlesel ölümlere terk edilmektedir. Sonuç olarak askeri işgaller nedeniyle kitlesel katliamlara maruz kalmamak kolektif şiddet mağduru olmamak, yaşam hakkı ve tüm diğer hakların korunması, her coğrafyanın her tek kişinin sahip olması gereken haklardır. Toplum mühendisliği ve algı yönetimini engellemek kolektif şiddete karşı makro ve mikro düzeylerde çözüm yaratılabilmesi açısından önemlidir. Popülist söylemin esaretinde görmezden gelinen gerçekler görünür kılınmadığı sürece kolektif şiddet meşrulaştırılmış gibi uygulanmaya devam edecektir. Türemümüzün geleceğinin adil bir düzende yaşayabilmesi, önemli ölçüde insan hakları ve barış algısının varlığına inançla mümkün olacaktır. İnsan haklarına ve adil dünya düzenine her tek kişinin inancının devam etmesi bir çeşit yeni kolektif bilinç türü olarak üst bilince geçişi sağlayacaktır ve bu ancak hukuk önünde eşitliğin sadece güçlü devletlerin vatandaşlarının yaşayabileceği bir lüks olduğu algısını kırmakla mümkün olabilir. İnsan hakları evrenseldir. Erdemli insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin yolu savaş, işgal ya da çatışma değil, bir çeşit yeni nesil kolektif bilinç olacak üst bilince geçilerek gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni anarşist yaşam biçimi olarak görülebilecek sevgiyle dayanışılan, mülksüzlüğün ve herşeyin paylaşılabilirdiği, faydacılık ve güdülerden arınarak erdemliliği getiren aşkla 'bir'leşmedir.

3.3.3. Neofaşizm/ Küresel Faşizm ve Kolektif Şiddet

Küresel ekonomi ve küresel yönetim stratejileri her tek devletin ekonomik yapılanmalarından politik yapılanmalarına kadar küresel sisteme uygun dönüşümler geçirmesini zorunlu kılmıştır. Devletlerin ani biçimde küreselleşen sisteme uyumlaşma için gerekli altyapıyı hazırlamadan dönüşüm gerçekleştirmeleri ekonomik ya da politik krizlere neden olmaktadır. Modern devlet tarihi süresince gözlenebildiği üzere, devletlerin yönetsel ya da ekonomik çıkmazlara karşı sıklıkla geliştirdiği çözüm, milli değerler arkasına saklanmak suretiyle kolektif şiddetini arttırmak olmuştur. Neoliberal devlet, küresel sisteme adapte olma çabasında yaşadığı ekonomi politik krizlerle mücadele ederken, makro milliyetçi söylemler arkasına saklanarak kolektif şiddetini arttırmakta ve insan haklarını koruma yükümlülüğünü ihmal etmektedir. Diğer taraftan, küresel sistem kendi çıkarlarına uygun küresel toplum oluşturma çabasıyla faşizan eğilimlere neden olacak makro ya da mikro milliyetçi yaklaşımları kışkırtmaktadır.

Küresel çağda, postmodernizm akımı ile etnik kimlik ve çokkültürlülüğe saygı üzerine geliştirilen söylemler ve hak talepleri insan haklarının gelişimi için güçlü bir yaklaşım olmuştur. Ancak, mikro milliyetçi söylemler üzerinden oluşturulan cemaatleşmelerin bazıları popülist bir eşitlik vurgusu ile hak talepleri için şiddetin araç olarak kullanılmasını normalleştirmektedirler. Demokratik yollarla barışçıl çözümler aramak yerine, insan haklarının ve eşitlik kavramının araçsallaştırılarak şiddetin meşrulaştırılması kolektif şiddete neden olan bir unsurdur. Küresel çağda, bir yandan hak taleplerini şiddet ile göstermeye çalışan gruplar diğer taraftan kendine yönelik olan her türlü sistem karşıtı hareketi baskısı altına alma saikiyle ölçsüz şiddet uygulayan devletin çatışmaları sonucunda kolektif şiddet artmaktadır. Şiddeti normalleştiren cemaatler hak talepleri için mücadele eden barışçıl grupların eylem pratiklerini ve mücadelelerini engellemektedir. Süreç, çözüm getirebilecek uzlaş ortamı veya barışçıl hak teslimiyetlerinden çok uzak bir netice ile sonlanır. Diğer taraftan, şiddeti normalleştiren cemaatleşmelerin büyük kısmı küresel erkler tarafından neoliberal sisteme hizmet eden araçlara dönüştürülür. Küresel çağın, mikro milliyetçilik, çokkültürcülük ve etnik milliyetçilik söylemlerinin kolektif etkileri, eşitlikçi retoriklerin ardına gizlenerek faşist eğilimlere yönelme riskine ve kolektif şiddetin sürekliliğine

neden olmaktadır. Bilhassa, cemaatleşmenin yüceltilmesine neden olan ‘kimlik’ gibi postmodern söylemlerin; özgürlük yerine krizlere neden olacak biçimde küresel erkler tarafından araçsallaştırılması, cemaatlerin demokratik çözüm aramak yerine küresel erkler tarafından şiddet kullanmaya yönlendirilmeleri ve şiddetin hak mücadelesi için normalleştirilmesi, devlet şiddetine karşı direnç gösterebilecek sistem karşıtı hareketlerin ideolojik olarak muğlaklaştırılarak ve popülistleştirilerek amacından uzaklaştırılması gibi etkenler kolektif şiddete neden olmaktadır. Bu alt bölümde, küresel çağdaki ekonomi politik krizler karşısında ölçsüz artış gösteren faşizan eğilimler kolektif şiddet biçimi olarak irdelenecektir. Faşist eğilimlerin küresel çağdaki görünimleri üzerinden kolektif şiddet tartışılacaktır; ilk olarak makro milliyetçilik görünümünde parlamento veya toplum içindeki temsilleri; ikinci olarak, etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik hak taleplerinin şiddeti normalleştiren cemaatleşmelere dönüştürüldüğü mikro milliyetçilik/etnik milliyetçilik; üçüncü olarak etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalar tartışılacaktır.

Makro milliyetçilik, ulusçuluk temelleri üzerine kurulabilecek bir retoriktir. 19. yüzyıl İngiltere’sinin muhafazakar siyasal söyleminden türetilmiş olan ulus hayali, bir halk veya millete işaret etmektedir. Tek ulus tasarımının amacı, maddi imtiyazlar ve sembolik ödüllendirmeler yoluyla harekete geçirilen geniş çaplı halk desteğine dayalı yaygın bir hegemonya kurabilmektir (Jessop, 2016: 134). Milliyetçilik, en genel düzeyde tarihselci bir kültür ve eğitim biçimi olarak görülebilir. Milliyetçilik, siyasal ideoloji olmaktan ziyade bir kültür (ideoloji, dil, mitoloji, sembolizm ve bilinç) biçimi; millet ise anlam ve önceliği bu kültür biçimi tarafından belirlenen bir kimlik olarak görülebilir (Smith, 2014: 147).

Bir ulus olarak tanınma sürecinde, toplumsal dayanışma ve kolektif kimlik yaratma gerekliliği (bir ulusun ulus olarak tanınması katı bir tariften çok bir dokunun hakimiyetine ihtiyaç duymaktadır) için ideal bir söylem olarak milliyetçilik kullanılmaktadır. Milliyetçiliğin bu anlamda üç boyutundan söz edilebilir: bir söylem olarak milliyetçilik (dünyanın her yerinde ki insanların özlemlerini ulus ve ulusal kimlik bağlamında düşünmeye ya da o çerçeve içine yerleştirmeye götüren; kültürel anlayışın ve retorikğin üretimi, belli ortam ve geleneklerdeki belirlenmiş milliyetçi dil ile düşünce türlerinin üretimi); bir proje olarak milliyetçilik (ulusların ulus olarak algıladıkları

toplulukların çıkarlarını bir birleşim ya da tarihsel gelişme içinde; ya genellikle var olan devlete daha fazla katılarak ya da ulusal özerklik için bağımsızlık, kendi kaderini tayin veya belirli toprak parçalarını birleştirme yoluyla ilerletilen toplumsal hareketler ve devlet politikaları); bir değerlendirme biçimi olarak milliyetçilik (bir ulusun üstünlüğünü savunan siyasi ve kültürel ideolojiler bunlar genellikle şart olmasa da akımlarla ve devlet politikaları ile özdeşleştirilmektedir. Bu tür milliyetçilikte, ulusal sınırlar devlet sınırları ile örtüşmelidir ya da bir ulusun üyeleri o ulusun ahlaki değerlerine uymak zorundadır gibi ahlaki bir yaptırım statüsü de verilmiş olur).²¹⁵ Ancak en nihayetinde milliyetçilik, ahlaki yaptırımlardan yola çıkarak ulusa sadakat, etnik temizlik, ulusal arınma ideolojileri ve yabancı düşmanlığı gibi patolojiler yüklenerek şiddet üreten bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir (Calhoun, 2007: 7-8).

Patolojiler yüklenerek şiddet üreten bir yapıya dönüşür çünkü modern çağda birey kimliği çevresel faktörler ve kültürlenme ile gelişmektedir. Bir ülkenin vatandaşı olarak doğmak her bireyin kimlik olarak bir millete narsisist biçimde aidiyetlik hissetmesine ve ait kabul edilmeyeni düşman olarak görmesine neden olan bir öğretilerdir. Genellikle, vatansız ve kabile mensubu vb. statüsünde kalan az sayıdaki insan dışında, herkes bir ülkenin vatandaşı olarak doğar. Bireylerin bir ulusa ait olmayı ilerleyen yıllarda reddetmeyi tercih etmeleri eğilimine karşı; sistem eğitimden kültürlenme kodlarına kadar genişleyen araçlarla bireyin zihnine milliyetçiliği işler ve birçok ideolojik strateji ile devletsizleşmeyi kaos senaryoları üzerinden korkutucu biçimde anlatılır. Çağın koşullarının bireylere yukarıdan olup biteni görebilme şansını sunmaması, bireyin milliyetçiliğe entegresyonunu tek yol olarak algılamasına neden olur. İçgüdü ya da bilinçdışı olarak farklı tanımlamalar ile oluşturulan milliyetçi aidiyetlikler bireyin narsist bir saplantı geliştirerek şiddet eğilimine hızla dönüşecek kodlarla zihinsel ve psikolojik gelişimini tamamlaması anlamına gelmektedir. Bu noktada her tek insanın bir gruba aidiyetlik ihtiyacından ötürü bağ kurduğu doğal psikolojik süreç kastedilmemektedir ya da bir insanın kendi kültürel (milli ya da inançları nedeniyle bağ kurması) ortaklıklarından, bir insanın devletine ve toplumuna aidiyetlikle vefa duymasından ötürü manevi borcunu ödeme psikolojik eğiliminden bahsedilmemektedir. Burada kastedilen her tekin manevi aidiyetlik kurduğu bağlarının devlet veya cemaat ya

²¹⁵ Milliyetçiliğe dair antropolojik bir bakış açısı için bkz. Geertz (1963:110-11). Ayrıca bkz. Brass (1979: 87) ve Calhoun (2007: 42-46).

da başka erkler tarafından çıkarları doğrultusunda baskı, ötekileştirme ve tektipleştirme, çoğunluk dostluğu azınlığa düşmanlık vb. biçimde yaratılan hayali gruplandırmaların insanların birbirlerine düşmanlaştırılmasını ya da çatışmaları arttırarak şiddet üretilmesidir.

Her tek insan aidiyetlik, paylaşma, dayanışma ihtiyacı ile sağlıklı bir psikoloji içerisinde bir gruba aitlik ve birliktelik hissetmek isteyebilir. Bunun dost-düşman hayali ayrımları üzerinden ayrımcılık ve ötekileştirme yapılmadan ya da şiddet üreten durumların kışkırtılmadığı, dayanışılan, egosantrizm yerine sevgi temelli bir çeşit yeni kolektif bilin olan üst bilinçle 'bir'leşilerek sağlanması tezde önerilen yaklaşımdır. Ancak bu alt bölümde, sürecin bilişsel ve psikolojik kodlarlar iktidar ve ekonomik erkler tarafından narsistik kişilik ve şiddet eğilimi beslenerek yapay olarak gerçekleştirilmesinin ya da ekonomi politik yalnızlaşma neticesinde bir gruba bilinçli değil mecburi bir refleksle ait olan masum insanların cemaatler tarafından sömürülmesinin kolektif şiddete neden olacağı hipotezinin tartışılmasıdır. Milliyetçi kodlar, başta devlet aygıtları ve ekonomik işleyiş içerisinde biçimlendirilmek üzere, aile ve toplumsal deneyimler üzerinden kişisel karaktere tesir etmektedir. İdeolojik nedenlerin yanı sıra kapitalizmin işletilmesi için, modern zamanların vatandaş tipolojisi milliyetçilik üzerinden kurgulanmaktadır. Bunun sebebi yerellik, din veya romantiklik gibi diğer rakip kimliklerden farklı olarak, ulusa özgü gizemli bir iş gücü oluşturmak değildir. Mesele, hızlanan küresel ekonomi ve huzuru bozan toplumsal değişimlerin baskısı altında, insanların küresel ekonomisi için çalışmaya ve devlet ekonomisine yararı için hizmet göstermeye devamlılığını sağlamaktır. Devlet çıkarları için toplumu birlikte tutmaya yarayacak gerekirse militarizmin güçlendirecek yönlendirmeleri, millilik kodları üzerinden bireylerin her tekinin benimsemesini amaçlamaktadır.

Modern milliyetçilik türlerinin temelde ideolojik olarak gösterdikleri temalardan biri hem ulusun tüm üyelerinin varsayımsal eşitliği hem de dış güç olarak belirlenen ezen devletlere karşı eşitlik mücadelesi vermek olmuştur. 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda milliyetçi eşitlik taleplerine rastlanmaktadır.²¹⁶ Ancak, 20. yüzyıldan itibaren ulusal kurtuluş hareketleri, dünya sisteminin belli başlı politik olgusu haline

²¹⁶ Amerika'da Beyaz kolonistlerin bağımsızlık mücadelesi, Haiti devrimi, Napolyon'a karşı İspanyol direnişi, Mehmet Ali'nin Mısır'ı modernleştirme çabası, 1848'deki 'Ulusların İlkbaharı', Garibaldi ve Kossuth, Hindistan Ulusal Kongresi'nin kurtuluşu gibi hareketlerin hepsi de milliyetçi atılımın yansımalarıdır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 57).

gelmiştir.²¹⁷ Sosyalist Lenin dahi ‘sosyalist hareket’ ile ‘ulusal kurtuluş hareketini’ bir araya getirmeye çalışmıştır. O zamanlardan günümüze kadar bu iki birbirinden zıt ideoloji sıkıntılı biçimde bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Son elli yılda, iki retoriği (sosyalizm ve ulusal kurtuluşu) ayırmak ya da bu retorikleri örgütsel bakımdan ayrı tutmak (Çin ve Vietnam örneklerinin gösterdiği gibi) güçleşmiştir. Direniş hakkı içerisinde eşitlikçi sınıf mücadelesi ile milliyetçi ulusal kurtuluş hareketlerinin griftleşerek birleşmesi, küresel çağda toplumsal gerçekliğin derinden muğlaklaşması sorunu ile karşı kaşıya kalınmasına sebep olmaktadır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 57-58). Kısa vadeli somut siyasal eylemlerin içerikleri ve eylem biçimleri açısından yeni hedefler belirlemelidirler (Wallerstein, 1993: 48-53).

Küresel çağda makro milliyetçiliğin parlamento ve toplum içerisinde yeniden inşa edilmesi süreci, ulus devletin en önemli iki görevi olarak atfedilen güvenlik ve ekonomik kalkınma düzeyinde gerilemeler ile ulus devlet gücünün azalması neticesinde ortaya çıkan yeni bir yetki boşluğunu kapatmak amaçlı sürdürülmektedir. Uluslararası düzeyde şirketlerin sorumluluklarını ve yetkilerini denetleyen kurumların olmayışı; şirketlerin küresel iş piyasasının boyutlarını, yapısını, niteliklerini belirlemelerine ve dahi ulus vatandaşlarının iş sahipliğine kadar birçok kararı verme yetkisi elde etmelerine neden olmaktadır. Şirketlerin devletlerin politikalarını belirleme gücü, kamu yetkilerinin bir kısmının şirketlere devredilmesi ancak şirketlerin kamuya mali aktarımda bulunmaktan doğal olarak kaçınması (politikacılar aksini beklemiş olsalar dahi), demokrasinin özü olan halka karşı yükümlülüklerin devletler tarafından yerine getirilmemesi ve küresel ekonominin halkları ezmesi küresel çağın insan hakları ihlallerine neden olan yönetsel derin boşluklarıdır. Küresel şirketler, büyük ölçüde devletler üzerinde güce sahip olmaya başlayarak kanunlardan bağımsız davranma eğilimiyle kolektif şiddet uygulamaktadırlar. Küresel kalkınma ve refah düşlerinin yerine geçen açgözlü şirketlerin kolektif şiddeti; devletleri ve toplumları, insan haklarını ve kültürel kimlik gibi temel insani değerleri tehdit etmektedir. Bu yıkıcı gelişmeler neticesinde oluşan ekonomik kriz, kamu yönetimi ve güvenlik boşluklarına karşın; milliyetçilik ve/veya küresel faşist eğilimler krizle baş etme ve boşlukları doldurma vaadiyle yeniden yükselişe geçmektedir (Barnet ve Cavanag, 1995: 334). Çünkü

²¹⁷Ekim 1917 Rus Devrimi kuşkusuz, modern dünya sisteminin politik tarihinde bir dönüm noktasıdır. 1945’ten bu yana, ulusal kurtuluş hareketlerinin başarısı devletle ilişik biçimde ilerlemiştir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 57-58).

milliyetçilik, modern ve çağdaş tarihte yaşanan genel yön değiştirmelere verilen karmaşık, çok yönlü bir tepki olarak görülebilir. Halkların doğuştan gelen bir doğası olarak değil zorunlu olarak yaratılmış bir benlik imgesinin parçası olarak sıklıkla ekonomik ya da politik boşluklardan beslenir (Nairn, 2015: 55).

Makro milliyetçilik üzerinden klasik faşizmin çağın ilerleyen süreçlerinde sahneye girmesi her an mümkündür. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde aşırı sağ partiler birçok ülkede hızla seçimleri kazanmaya başlamışlardır. Milliyetçilik, milli devlet vurgusu, göçle mücadele söylemi bağlamında örtük ırkçılık ve geleneksel aile yapısına duyulan nostaljik özlemin kullanılmasını içeren propagandalar Avrupa'da ve bir çok ülkede tekrar karşılık bulmaya başlamıştır. Neofaşizm bağlamında, küresel sağ partilerin irdelenmesi gereken en önemli unsuru ne kadar aşırılık içerdikleridir. Bununla birlikte, neoliberal pazar ekonomilerini savunarak sermaye sahiplerini ne kadar yanlarına çekebildikleri aşırı sağ partilerin güçlenmelerinde önemli bir faktör olarak tartışılmalı, demokratik söylemlerin alt metinlerine ve demokratik eylemlerinin arkasına gizledikleri faşist eğilimlerin neden olacağı şiddet pratikleri önemle irdelenmelidir.

Karapın'ın değiştiği gibi, sağ partilerin yeniden yükselişe geçmelerinin ilk nedeni; 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Avrupa ülkelerine gelen yoğun göçün toplumsal etkileri (1980'lerin ortasında Batı Avrupa'ya göçün hızla artmasıdır. Başlangıçta, Asya ve Afrika'dan, daha sonra Doğu Avrupa'dan ve eski Sovyet Komünizminin çöküşünden, en son ise BM'nin kendi içerisinde güçlü ekonomiye sahip ülkelere doğru ilerleyen göç dalgası ekonomik krize ve iç çatışmaya yol açmaktadır. İşsizlik ve suç artışı gibi toplumsal sorunlardan ve yüksek düzeyde ekonomik güvensizlikten mağdur toplumlar içerisinde göçe karşı çıkan aşırı sağ partiler; yabancı düşmanlığını arttırmaktadırlar. İkinci neden ise; siyasi yabancılaşıma dayanmaktadır. Ekonomik büyüme, işsizlik, yolsuzluk, suç, uyuşturucu, göç ve kapitalizminin yarattığı sorunlara karşı çözüm üreteceği iddiaları ile kurulan birçok partinin siyasi çözüm eksiklikleri nedeniyle seçmenlerde ve dahi politikacılarda genel bir memnuniyetsizlik oluşmaktadır. Bu boşluktan faydalanarak ortaya çıkan potansiyel sağcı partilerin karizmatik (faşizan) lider (birinci bölümde detaylı değinilmiş olan) figürlerinin güçlü söylemlerinin seçmenlerde yarattığı umuttur. Üçüncü neden, akademik yazarların yeni faşist tezlere ve medya aracılığı ile (aşırı sağcı partilerin bugün etkin organizasyonel ve personel bağlantılarına

sahip olmaları yardımıyla) kamuoyunu istikrarlı yönlendirmeleridir. Sağcı partiler 1945 öncesi faşistlere veya Nazilere benzer programlar benimsemekte ve neofaşist rejimleri yaratmaya çalışmaktadırlar. Neofaşist partilerin özellikleri ancak iki kategoride ayırt edebilir. Neofaşist partilerin amaçları; ulusal birliğe karşı iç ve dış düşmanlar belirlemek, imparatorluk veya ulusal genişleme burguları, otoriter devlet ve kapitalist bir ekonomi düzeni devam ettirebilmektir. Bununla birlikte, neofaşist partiler yöntemleriyle ayırt edilirler; örgütlenmeleri, eylemleri, karizmatik sert söylemli liderleri, kitle örgütleri ya da paramiliter örgütlerle yakın ittifakları ve siyasete karşı şiddet yönelimli politikaları benimsemektedirler. ‘Neofaşist partiler’ savaş sonrası dönemde faşist amaçlar ve örgütlenme yöntemleri üzerinden yükselmişlerdir. Dördüncü neden ise, postmateryalist, ekolojik, sol-liberteryen taraflar ve marjinal siyasal partilerin savunularında özellikle 1970’lerde ve 1980’lerde vatandaşların seferber edilmesiyle örneğin feminizm, eşcinsel hakları, çevreci, çok kültürlülük, vatandaşlık haklarının arttırılması gibi isteklere karşı direniş gösteren aşırı sağ partilerin muhafazakar kitleler tarafından benimsenmesidir (Karapın, 1998: 214-225).

Aşırı sağ partiler de dahil olmak üzere faşizan partiler demokrasiyi, neoliberal kalkınma önerileri ve ulusal sınırlara dayanan göçmenleri kullanarak neofaşist hareketi canlandırılmaktadırlar. Bilhassa, Griffin’in belirttiği gibi yabancıların ait oldukları yere geri dönmeleri ya da iade edilmeleri çağrısında bulunan ulus devletlerin; etnik açıdan saf olmaları gerektiği savunusu olan ‘*apartheid*’ zihniyet yaratma eğilimi taşımaktadır (Griffin, 2015a: 202). Neofaşist uygulamalar; Batı ülkelerin sınırlarında yardım bekleyen vatansız Suriyelilerin (ziynet eşyalarının Batı’lı ülkelere bir tarafından gasp edilmesi konusu unutulmamalıdır) sınırlarda potansiyel terörist olabilecekleri vb. gerekçelerle ile insanlık dışı ırkçılık muamelelerine maruz kalmaları görünümünde olabileceği gibi, terör karşısında acil önlem uygulamaları olarak veya ulusal bir ülke sınırları içerisinde muhalif olmaları nedeni ile tutuklanan düşünce adamları, bilim insanlarının sosyal hak gibi neoliberal devlette yaşam hakkına eş değer olan haklardan mahrum edilmeleri gibi olgular üzerinden de görülebilir. Bu durumlar dikkatli biçimde irdelenmediği sürece neofaşizmin yeni biçimleri türemeye ve kolektif şiddet artarak devam edecektir.

Neofaşizm, kirli hilelerini ve şiddet eğilimlerini demokratik söylemlerin arkasına gizleyerek, ekonomik kalkınma vaatleri ile halk kitlelerinin desteğini kazanmaktadır. Neofaşizmin, siyasi arenada reel olarak yönetimi ele geçirmesi (faşizmin geri dönüşü), Berlusconi ile olmuştur. 1994 genel seçimlerinden önce, siyasete yeni atılan milyarder iş adamı Silvio Berlusconi'nin '*Forza Italia*'sı ile 'Kuzey Ligi' (*Lega Nord – LN*) ve radikal sağcı 'İtalyan Sosyal Hareketi' (*MSI*)nın arasında 'Özgürlükler Kutbu' (*Polo delle Libertà*) adlı seçim ittifakının 1994 İtalya genel seçimlerinde kazanan parti olması ile, yalnızca İtalya için değil, tüm Avrupa için uzun zamandır devam eden anti-faşist tabuyu kırılmış ve faşizan eğilimli politikacılar için emsal oluşturmuştur. Böylelikle önemli siyasi eşik geçilmiştir, gelecekte sağcı popülist kılığındaki neofaşistlerle yönetim koalisyonlarının kabul edilebilirliği mümkün kılınmıştır. Neofaşist partilerin başarısı sonrasında, ana akım siyasi güçlerin çoğu sağa kaymıştır. Göç üzerinden geliştirilen politikalar içerisinde yükselen ırkçılık söylemleri ile faşist partiler artık kurulmuş siyasi manzaraların yeniden bir parçası olmuştur. Avrupa'daki hemen hemen her ülkede bu yayılım artan oranlarda ve istikrarlı olarak devam etmektedir. Çöküşünden sonra bile Berlusconi'nin koalisyonundan 'Ulusal İttifak' (*Alleanza Nazionale*), Haziran 1996'da yapılan seçimlerde yüzde 15.7 oy almıştır. Avusturya'da 'Özgürlük Partisi' (*Freedom Party of Austria*), 1996 Kasım ayında yapılan oylamaların yüzde 27,6'sına ulaşmıştır. 'Alman Halk Birliği' (*German People's Union*) ise, Mayıs 1998'de, Saksonya-Anhalt'daki oyların yüzde 13'üne ulaşmıştır. Böylece, 1990'dan bu yana ilk neofaşist parti haline gelip Doğu Almanya devlet parlamentosuna girmiştir. Fransa'da Le Pen'in 'Ulusal Cephe' (*FN*)si, Vitrolles, Toulon, Orange ve Marianne olmak üzere dört şehir konseyini kontrol etmiştir. Parti, 1995 başkanlık seçimlerinde oyların yüzde 15'lik payını elinde tutmakla birlikte, 1997 parlamento seçimlerinde ve 1998, bu yüzde 15 oyu tekrarlayarak üç ardışık seçimde istikrarını korumuştur. Avrupa dışında tanınabilir neofaşizm daha nadir görülmektedir. Birleşik Krallık'ta geniş ve çeşitli sağ-çevreye yayılmışlardır, 'Holokost Revizyonistleri', 'Liberty Lobisi' ve 'Tarih Araştırmaları Enstitüsü' etrafında neofaşizmin dirilişi gözlemlenmekte iken; ABD faşistleri Cumhuriyetçi parti nüfuz etmişlerdir (Renton, 1999: 6-10).

Neofaşizmin Müslüman ülkelerdeki karşılığı daha fazla karmaşıktır. Parlamentosu bulunan İslam ülkelerinde neofaşizm sağ partilerin içinde yukarıdaki metotlara benzer olarak yayılım ve görünürlük kazanmaktadır. Ancak, bazı Müslüman ülkelerde

‘İslamofaşizm’ kavramı ile literatürde karşılanan bir neofaşist gelişim çeşidi görülmektedir. Günümüzde ‘İslamofaşizm’in radikal İslamcılara ne derece yararlı olduğunu sorgulayan Laquer’a göre; çağdaş dünya siyasetinde ‘İslamofaşizm’ hem bir din hem de totaliter bir siyasi toplumsal düzen olarak, anti-popülizm, anti-batıcılık, anti-liberalizm, anti-semitizm barındıran bir anti-humanist politika olarak yayılmaktadır. Bir Führer veya Duce olmamasına karşın, en üst düzey liderde (Humeyni gibi) benzer bir rol üstlenir ve tekel sahibi bir siyasi parti bulunmamasına rağmen ‘cami’ kitlelerin mobilizasyonunda kullanılan bir araca dönüşmektedir. Bu durumun karşıt tezahürü olarak Batı’da büyüyen ‘İslamafobi’ ise, neofaşizmin bir diğer küresel görünümünü oluşturmaktadır (Laquer, 2006: https://blog.oup.com/2006/10/the_origins_of_2/).

Her an, makro milliyetçi neofaşist hareketlerinde yok edici çıplak kolektif şiddet ile dünya sahnesinde tekrar katliamlarını sürdürmeleri çok muhtemel gözükmemektedir çünkü modernitenin kalbi nerde atıyor ise, faşistler daima orada bulunmuşlardır. Bu nedenle, refah devletinde önlem alınmayan (refah devleti bölümünde ‘neofaşizmin başlangıcı’ alt bölümünde ele alınan) neofaşist eğilimler ve otoriter devletleşme türleri küresel çağda daha sık ve kendini güçlendirerek kolektif şiddetini göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte, demokratik olduğunu iddia eden devletlerin kısa süreli etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaları ya da terörü işaret ederek olağanüstü nedenlerle otoriter devlet politikalarını uygulamaları, her daim karşı çıkılması gereken yapılanmalar olarak dikkatimizi vermemiz gereken bir olgudur. Faşizm modern liberal devletten farkı modernizmin siyasal putu olan ulus devlete patolojik olarak daha sıkı sarılmasıdır.

Neofaşizan eğilimler otoriter devletçilik uygulamalarını üretmektedir. Hegemonya tasarımları devlet projeleri olarak, önceki bölümde Gramsci üzerinden tanımlandığı gibi, siyasal, entelektüel ve ahlaki liderlik mücadeleleri biçiminde ekonomik genel yarar hayali ile halka sunulmaktadır. Bu durum bir başka açıdan Marx’ın burjuva demokrasisinin altında yatan çelişiklere ilişkin değerlendirmesini doğrulamaktadır, temel iktidar biçimlerinin keyfini çıkaran hakim sınıfların yararına işleyen ancak madun sınıfların siyasal süreçlere katılamadıkları demokratik düzenin aşırılıkları liberal demokratik devletin içinde bazı gerilimler yaratmaktadır. Siyasi krizler, tahakküm altındaki gruplara sunulan maddi imtiyazların kapsamı uzun erimli bir temele çekilip sıkıştığında, hükümetlerin esnekliğinin kısıtlandığı durumlarda çıkmaktadır. Temsil

krizinin ortaya çıkma ihtimali olan gerilimlerde veya genel kabul görmüş bir kural olarak, kapitalizm içerisinde kar elde etmenin siyasal biçimlerinin baskın olduğu durumlarda otoriter yönetimler istisna olmaktan ziyade bir norm oluşturmaktadır (Jessop, 2016: 307-311).

Devletin içsel yapısı ‘normal’ ve ‘istisnai’ rejimler konulu değerlendirmeler için hayati önem taşımaktadır. Normal devletler, farklı demokratik temsiliyet (parlamenter, çoğulcu, korporatist veya kayırmacı) kanallarına göre baskınlığı açısından kategorileştirilebilir iken, istisnai devletler ilk önce farklı devlet aygıtların (askeri, bürokratik, siyasi, polis, güvenlik birimi, faşist parti, din polisi veya ekonomi bakanlıkları gibi) göreceli baskınlıklar dikkate alınarak birbirlerinden ayırt edilebilirler (Jessop, 2016: 108). Ekonomik ve siyasal krizlerin sonucunda oluşan Otoriter devlete ilerleme sürecinde görüngülerden biri devletin değişmeye başlayan biçimidir: genişletilmiş yeniden üretimin koşullarını güvenceye almaksızın belirli sınıfların veya daha genelde nüfusun üretim fazlası ve diğer kaynakları ile geçinen ‘yağmacı’, ‘kleptokrasi’ görünümüne kayma riskidir (Jessop, 2016: 317). Otoriter devletçiliğin gelişimi, devletin kurumları ve bölümlerinin yeniden örgütlenmeye tabi tutulması ile birlikte yürümektedir. Küresel çağda, siyaset bilimci Boukalas’ın tabiri ile otoriter devletçiliğin üçüncü aşaması olarak görülebilecek bir sistem gelişmektedir. Bu aşamada devletçilik yürütme, kongre ve mahkemeler arasındaki ilişkiyi başkalaştırmakta, gücü yürütmenin elinde yoğunlaştırmakta, kamu politikası oluşturma mekanizmalarının işleyişi ve yapısı ile bu politikaların uygulandığı uzam-zaman ilişkisi dönüştürülmekte, devlet güçlerini, vatandaşlar, yabancılar ve düşman savaşçılar olarak ayrıştırmakta ve bunu nüfusun büyümesini üzerinde genişletmektedir. Bununla birlikte otoriter devletçilik artık, mallara el koyma, şüphe üzerine veya yakalayarak hapsedme gibi yöntemler aracılığıyla gündelik siyasetin kriminalize edilmesi biçiminde şiddetini göstermektedir. Terörizme karşı güvenlik tedbirlerinden sıklıkla beslenen otoriter devlet tipi günümüzde savaş karşıtlığı, çevre ve hayvan hakları savunuculuğu gibi geleneksel terörizm tanımının oldukça uzağındaki popüler hareketleri de hedefinde tutmakta, gazeteciler, bireysel muhalifler şüphe ve gözetim altında bulundurulmaktadır. Sonuç ise, küresel sermaye için çoğulculuk ve fakat toplumun geri kalanı için despotizmdir (Jessop, 2016: 329-331).

Otoriter devletçiliğin gelişimi devletin kurumlarının ve bölümlerinin yeniden örgütlenmesini gerektirmektedir. Ulusal ve ulusötesi güvenlik aygıtlarının önemi artmaktadır. Otoriter devletçiliğin temel unsurları ile bunların küresel çağdaki temsili demokrasi üzerindeki etkileri şunları içermektedir: Güç yasamadan yürütmeye ve yönetsel sistemlere transfer edilmektedir. Siyaset gittikçe artan biçimde başkan veya başkanın kurmay makamı içinde yoğunlaşmaktadır (kişiselleşmiş başkanlık-başbakanlık sistemi görünümü); Hukuk devletinin güçsüzleşmesi ile bir arada giden yasama, yürütme ve yargı arasında hızlandırılmış bir kaynaşma olmaktadır. Parlamento ve partiler küresel çağda, sınırlı güce sahip milletvekillerinin çağdaş siyasetin döner kapıları içerisinde kampanyalarını mali açıdan destekleyenler, lobiler ve gelecekteki olası işverenleri tarafından sahiplenildiği, sadece seçimlerle ilgili basit onay meclisleri halini almıştır. Devletin politikalar geliştireceği ana mecra haline gelmiş olan siyasal yürütme, devlet yönetimi ile aynı anlama gelmeye başlamıştır. Siyasal meşruiyet yürütme organı hakimiyetinde yürütülen halkoylaması ve kitle iletişim araçları kullanılarak abartılan hileli tekniklere dayalı kanallar üzerinden yürütülmektedir (Jessop, 2016: 322; Poulantzas, 1978: 236-311). Küresel çağda görülen otoriter devletçilik ulusötesi düzlemde gelişmektedir, Poulantzas'ın 1979'larda gönderimde bulunduğu gibi, küresel düzeyde sürüme giren paralel iktidar ağları (uluslararası siyasi ve ekonomik kurumlar, antlaşmalar, yeni anayasalcılık vb) ulus devletlerin egemenliği sonlandırarak; yarı-anayasal korumalar yeniden ölçeklendirilir ve özel mahkemelere, uzmanlıklara ve diğer görünüşte siyasal olmayan yığın ve şahsiyetlere ilişkin ihtilaflı yargının bölüştürülmesini, demokratik olma iddiasındaki rejimlerde şaşırtıcı şekilde finansal para cezaları tehdidi altındaki ulusötesi firmaların beklenen karlarına zarar verecek seçilmiş hükümetlerin yetkilerini sınırlayıp yürütmeyi veya yönetsel kuralları öne çıkarmayı amaçlayarak ulusötesi otoriter devletçilik anlayışı türünde bir sistem gelişmektedir (Jessop, 2016: 327). Bununla birlikte küresel pazar bütünleşmesinin çelişkileri ve kriz eğilimleri derinleştikçe, krizlerin bertaraf edilmesi için devlet yapılarının neredeyse tümünde bir otoriterleşme eğilimi ile birlikte paralel iktidar ağları görülmektedir. Bazı durumlarda terörizmi bahane ederek askeri darbe veya askeri darbe girişimlerini haklılaştırarak teminat altına alan örtülü 'ulusötesi güvenlik devleti' biçimi görülmektedir. Bazı durumlarda ise, (Türkiye'de icat edilen) 'derin devlet' ifadesi ile tanımlanabilecek güvenlik devleti fikri ile, istihbarat, ordu, polis, yargı ve örgütlü

suçlarla mücadele birimleri içerisindeki üst düzey unsurlardan oluşan bir sisteme işaret etmektedir (benzer ağlar Mısır, Ukrayna, İspanya, Kolombiya, İtalya ve İsrail gibi birçok ülkede ortaya çıkarılmıştır). Bush yönetiminde ise derin devlet argümanı, yönetilenlerin rızasına başvurulmadan Birleşik Devletleri etkin biçimde yönetme kabiliyetine sahip üst düzey finans ve sanayinin melez birleşiminden oluşmaktadır. Bu bakış açısına göre derin devlet sermayenin ihtiyaçları için hazır bulunan güçleri ifade etmektedir (Jessop, 2016: 319-320).

Bir başka makro milliyetçi söylem küreselleşen çağda, ulusal vatandaşlık kavramı yerine getirilmeye çalışılan dünya vatandaşlığı anlayışıdır. Ancak, bu değişiklik yalnızca kavramsal bir aldatmacanın söylemidir. Küresel vatandaşlık kavramı ile oluşturulmaya çalışılan üst kimlik yaratımı küresel piyasa sistemlerinin lehine oluşturulan yeni birey kimliğidir ve insan hakları araçsallaştırılarak yapılmaktadır. Gerçekliğe bakıldığında hali hazırdaki küresel piyasalara ait devletler sisteminde gerçekleşmesi mümkün gözükmeyen bir kimlik kavramıdır. Habermas (2002: 42)'ın değindiği gibi, böyle bir birleştirici siyaset, üye ülkeleri sadece birleştirmek yerine, bu ülkeler ve sistemler arasındaki harmoniyi sağlama hedefiyle, kültürlerin özgün yapısını bozmadan dünya toplumu içindeki içtimai bölünme ve tabakalaşmayı bertaraf ederek yapılmalıdır. Oysaki, küresel politikanın güç gösterisi yapan az sayıda ki aktörlerin yalnızca kendi çıkarlarına uygun siyasal eşitlik gözetmeleri; gerçek küresel bir bütünleşme sağlanmasından kaçınmaları ve tam tersi parçala yönet siyaseti uygulamaları sonucunu yaratmaktadır. Küresel vatandaş kimliğine haklı eleştiriler kültürel rölativizm görüşleri üzerinden temellendirilmektedir. Ancak, dünya sistemindeki hakim tabakaların kendi gerçeklerini genelleştirerek evrensel insan gerçekliği haline getirdikleri ve böylece insanlığın önemli kesimlerini yalnızca tözel önermelerde değil araştırmaların epistemolojisinde bile unutan görüşlere neden olduklarını eleştirme amacı güden kültürel çalışmalar diğer taraftan hakim tabakalara hizmet etme sonucuna neden olmuştur.

Bu bağlamda, ulus devlete bağımlı makro milliyetçilik istenci ile mikro/etnik milliyetçiliğin arasındaki ayrımın ortaya konabilmesi; küresel çağda etnik milliyetçiliğin artan öneminin anlaşılması ve etnik çatışmaların irdelenmesi açısından önemlidir. Anthony Smith (2014: 133)'e göre, milletin sivil ve teritoryal modelleri

belirli milliyetçi hareket tarzları yaratmaya eğilimlidir. Bağımsızlıktan önce anti-sömürgeci hareketler görülürken, bağımsızlıktan sonra bütünleşme (entegrasyon) hareketleri görülmektedir. Diğer taraftan, milletin etnik ve soybilim (jenealojik) modelleri, sonradan görülecek bağımsızlık yanlısı, ‘kaybedilen toprakları geri alma merkezli (*irredentist*)’ ya da ‘siyasi dayanışma yoluyla birleşme (*pan*) hareketlerinden’ önce ayrılıkçı hareketleri veya ‘*diaspora*’ hareketlerini ortaya çıkarmaya eğilimlidir. Smith etnik ve teritoryal milliyetçilikler arasında yapılan ayırım etrafında geçici bir milliyetçilik tipolojisi ortaya koymanın mümkün olduğunu ifade etmektedir: “Etnik Milliyetçilikler: (a) Bağımsızlık öncesi hareketler; Millet düşüncesi temelde etnik ve jeneolojik (secereci) hareketlerdir. Daha büyük bir siyasi birimden ayrılmaya (veya seçilmiş bir etnik yurdu ayırmaya veya burada toplanmaya) ve onun yerine yeni bir siyasi ‘etno-millet’ kurmaya çalışılmasıdır. Bunlar ayrılıkçı milliyetçilikler ve diaspora milliyetçilikleridir (b) Bağımsızlık sonrası hareketler; Millet düşüncesi temelde etnik ve jenealojik hareketlerdir. ‘Etno-millet’in o andaki sınırlarının dışında bulunan etnik ‘akrabaları’ ve onların yaşadıkları toprakları ilhak etmek veya kültürel ve etnik bakımdan benzer ‘etno-milli’ devlet kurmak suretiyle genişlemeye çalışılmasıdır” Smith, milliyetçilik üzerinden yaptığı bu ayırımın sayısız alt türü ihmal etmekte olduğunu kabul etmekle birlikte pek çok milliyetçiliğin temel mantığını öne sürmekte olduğunu savunmaktadır (Smith, 2014: 133-134).

Mikro milliyetçilik ve etniklik kavramı bilhassa küresel çağda büyük ilgi görmeye başlamıştır. Etniklik kavramı bir bakış açısına göre ilksel/aslı bir niteliğe sahiptir ve zamanın dışında doğal olarak (insani varlığın verilerinden biri olarak genetik seçme olarak ele alınmaktadır) vardır. Etniklik bir başka bakış açısına göre ise, durumsal olarak görülür. Bir etnik gruba aidiyet, öznenin özgül durumuna göre değişiklik gösteren tutumu, algısı ve duygularıyla ilgili bir meseledir. Kimlik üzerinden yürütülen siyasetin insanlarda karşılık bulmasının nedeni, bireyin parçalanmış kimliğini ve yalnızlaşmasını ‘millet’in yeniçağda dönüşen kültürel kolektif bilinciyle destekleyebileceğine inandırılışıdır. Böylelikle birey hem kültürel bir topluluk hem de siyasi bir topluluğun hak sahibi mensubu kimliği ile aidiyetlik kazanarak, küresel baskı altında daha çok artan parçalanmışlığına, yalnızlığına çözüm ve hayattaki amaçlarına anlam katar (Smith, 2014: 40-43).

Etnik milliyetçilik konusunda tartışmak için öncelikle sivil teritoryal ile etnik jenealojik ayrimından tanımlanabilecek iki millet modeline değinmek gerekmektedir: “Aristokratik seçkinlerin, güçlü bir devlete yararlanarak aşağı tabakaları ve uzak diyarları içermek suretiyle yatay bir topluluktan yarattığı milletler siyasi bakımdan sınırlarla belirlenmemiş topraklar içindeki azınlıklara ve sınırların dışında kalan düşmanlara karşı ateşli bir teritoryal milliyetçilik türü sergilemişlerdir. İktidarın dışında tutulmuş entelijensiya ile bazı orta tabakaların aşağıdan öteki tabakaları etkin politize olmuş bir millet halinde seferber edebilmeleri için (etno, tarih, dil, etnik din, gelenekler vs. gibi) kültürel kaynaklardan yararlanarak dikey bir topluluktan yarattığı milletler ise, gerek gerçek milleti ve fertlerini saflaştırmak için içe karşı, gerekse yabancı baskıcılar ile siyasi iktidara talip rakiplere ve dışarıya karşı aynı ölçüde öngörülebilir güçlü bir etnik milliyetçilik sergilemişlerdir. Bugün etkin halde bulunan milliyetçiliğin büyük bir kesiminin müsebbibi, ikinci tür millet ve milliyetçiliklerdir” (Smith, 2014: 149; 191-192).

Modern ulus devlet anlayışı ortak ulus, ortak millet, ortak dil ve din değerleri gibi bir meta ortaklaşma kurgusu yaratılarak toplumun birleştirilmesi fikri üzerinden kurgulanır. Ancak dar anlamda ulus devletler esasen hiçbir zaman aynı lisan, gelenek veya kökene sahip bir grubu barındırmaz çünkü milletler doğa yasası gibi net bir gerçeklikten çok bir tarih inşası üzerinden kurulur. Milliyet, merkezileşmiş devletin şiddet aygıtlarının ve bunların tek düzleştirme ile dışlama stratejilerinin bir ürünüdür. Modern devletler kurulumu aşamalarında, kendi içinde önceden yarı özerk bölgeler olarak var olan yapıları idari olarak çarpıcı biçimde bütünleştirmişlerdir. Toplumun farklılıklarını yok etme ve tektipleştirme refleksi gösteren devletler (topluma sus payı olarak), idari olarak merkezileştirilen bu bölgelere vergiye tabi kılınmalarının karşılığında yol yapma, okul açma ve kitle iletişim sistemleri kurma gibi hizmetler götürmüştür. İktisadi kalkınma, bürokrasi ve bağlantılı bilgi yönetim sistemlerinin gelişmeleri, süreç içerişimde devletlerin uzak bölgeleri idare etme kapasitesinin giderek artmasını sağlamıştır. Farklı olan dışlanılarak yok edilerek ve ezilerek ulusal birlik kültürü icat ve inşa edilir. Milletler doğa tarafından belirlenmiş unsurlar değildirler aksine, belirli ekonomik koşullar altında güç ve iktidar ilişkilerinin ürünüdürler. Modern ulus devletin milliyetçiliği, mevcut sosyo-kültürel bağlantı ve geleneklerin yeni bir yapıda

birleştirilmesiyle, baskın lehçenin devlet gücü vasıtasıyla kullanılarak yerel lehçelere karşı hakim kılınması yoluyla ve yalnızca lisanın değil tarihin inşasını da içeren biçimde müzelerden ders kitaplarına kadar araçlar kullanılarak kurulur (Hirsch, 2011:74-75; Calhoun, 2007: 93-94).

Küresel çağda ise, birçok düşünce akımı ya da kolektif grup devletin millileştirme stratejilerinin altında yatan çelişkiler üzerinden eleştiriler getirmekte ve devletlerin aynılık taşıyan daha küçük gruplar içerisinde mikrolaşması fikrine yönelik savunsalar da eylemlerde bulunmaktadırlar. Bilhassa, çağın küresel sermaye akışının hız kazanması, toplumsal düzeni sağlayan siyasi yapıların ve kurumların yerle bir oluşunu hızlandırdığı için mikrolaşma arzusu güden gruplara karşı devletin sistematik direnci kırılmıştır. Ancak devletin direncinin kırılması bir esneklik getirmek yerine daha tahammülsüz bir şiddet refleksi doğurmaktadır. Zira, devletin bürokratik şiddet aygıtı olarak sosyo-kültürel bağlantıları kendisinin yaratamaması aksine yalnızca kullanabilmesi, yeniden inşa edebilmesi gibi bu bağlantıların özellik ve dirençlerine bağlı olmasında yatması nedeniyle, devlet mikro devlet savunusu içerisinde olan gruplara karşı egemenliğini koruma çabasını uzlaşma yerine çelişkilerini ört bas edebilmenin en kolay yolu olarak şiddetle göstermektedir.

Milliyetçiliğin ‘makro devlet’ ideolojisini güzellemekten ve/veya legal olarak parti kurulumu yolu ile makro iktidarı ele alma çabalarından ziyade, günümüzde milliyetçilik ‘mikro devlet’ olma istenci biçiminde de kendini göstermektedir. Devlet olma haline uzun vadeli seçenek getirmemekle birlikte, bu hareketlerin evrilen alanları içinde belirgin yöreler olarak kalma ve gelişme vaadinde bulunan çeşitli ara seçenekler yaratılmıştır. Bunların beslenme alanları esasen çağın ahlaki topluluklar olarak ulusal toplulukların çözülüşüne ve kültürel bakımdan gündelik temelde popüler bir hayal kırıklığına karşılık bir alternatif olarak öfke, saygı yitimi ve sinizm biçimlerine içkindir. Alternatif olarak üretilen bu yaklaşımların çoğu uzun zaman içinde, milli değerler taşıyan toplulukların birincil bağlılık ve ahlaki yönelim mevzisi haline getirerek karşılık bulur (eğer devlet iktidarlarının egemenliği parçalanma yönünde ise, bu alternatif topluluklar kişi ve mülkiyet haklarını da korumaya eğilimli davranarak kendilerini geçerli kılma amacını taşımaktadırlar). Öte yandan, mikro devletlerin çoğunlukla etnik milliyetçilikten beslenerek devlet olma hallerine yönelik taraftar toplamalar kadar

fundamentalist dinsel hareketlerde devlet olma haline tarihsel bir alternatif sunmaktadırlar. Batı'da modern devletin hakimiyet biçiminin, kararlı biçimde seküler olan kalıbı ve kendi ideolojik egemenlik kaynağı ve esas hakimiyet alanı olan sivil toplumla çelişkili ayrılmazlık ilişkisi ile ortaya çıkışı, yüzyıllarca süren dinsel savaflara ve mutlakiyet karşıtı devrimlere neden olmuştur. Ancak küresel çağın dinsel fundamentalistleri için seküler meşruiyet terimi çelişkilidir ve seküler devlet iktidarı ve onun çelişkili olan sivil toplum da böylelikle ahlaki bakımdan gerekçelendirilmemiş olarak kalmaktadır. Bununla birlikte, dinsel fundamentalizm yürürlükteki eğilimler ve uygulamaları lanetlemiş ya da bunlardan utanç duyan insanlara güçlü bir hareket ve sınıksız bir topluluk olarak araçsal bir eylem fırsatı sunmaktadır. Ancak gerek fundamentalist bir hareketin devlet olma halini reddetmesi gerek milliyetçi bir hareketin devlet olma halini kopyalaması arasında güçlenen ve tarafgirlik kazanan yeni mikro devletler yaratma amacı güden ulusal hareketler, ahlaki toplulukların bir türü olmakla birlikte, 'devlet olma hali'ne kendi başlarına hiçbir tarihsel seçenek sunamazlar. Bu yaklaşımların amaçlarına giden yolda elde ettikleri gerçeklik (zaferlerine ulaşabildiklerinde) en nihayetinde, devletlerarası sisteme eklenen yeni bir devlet olmak üzere, var olan bir devletten ayrılmaktır (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004:126).

Makro milliyetçilik esasından kurulan modern devletin büyüklük, yaklaşık nüfus, ekonomik imkanlar veya kalkınma, kültür vesaire bakımından birçok farklı varsayımın bileşiminden oluşmaktadır. Nairn'e göre, bu varsayımların tek bir kavramla özetlenmesi mümkündür : 'yaşayabilme gücü' (*viability, viabilite, chances de succes*). Bu kavramın içeriği modern devletin asgari zorunlu koşullarını temsil etmesidir. Mikro devletlerin özerklik çabalarında karşılaştığı sorun ise tam olarak bu noktada başlayan yaptırım üzerinden gelişmektedir, çünkü nüfusun veya ülkenin bir ulus-devlet olarak görülmesi ya da modern uluslararası düzende saygın bir yapı taşı olabilmesi için asgari gerekleri karşılaması gerekmektedir. Mikro devletleşmelerin küresel güçler tarafından desteklenmesinin altta yatan nedeni yapı ve işlevsellik meselesinden kaynaklanmaktadır. Küresel çağda, 'offshore para'²¹⁸, finans hareketleri

²¹⁸'Offshore' terimi kıyının açıklarında anlamına gelir, artık çoğu dilin dağarcığına girmiştir. Örneğin, PetitLarousse sözlüğünde, yabancı (etrangere) terimlerin bulunduğu kitabın ortasındaki pembe sayfalarda değil, istemeden de olsa Fransızca kısımda ('anglicismeconseille', yani önerilen İngilizce deyim olarak) listelenmiştir. 'Offshore', eskiden marjinal ve belli ki pek az önem arz eden bir pratik olan, şirketlerin, kendi ülkelerindeki vergilerden ve diğer kısıtlamalardan kurtulmak adına, tüzel kişiliklerin küçük, mali açıdan cömert bir başka ülkede kaydettirmeleri pratiğini ifade eder (Nairn, 2015: 248).

ve ulusötesiciliğin ortaya çıkması mikro devletlere yaşamsal desteğin sağlanması açısından önemli bir yenilik getirmekle birlikte (Nairn, 2015: 254-248) küresel para akışının denetlenmesi ile ilgili farklılıklar ya da küçük devletlerin küresel güçler tarafından kolay yönetebilirliği mikro devletin desteklenmesini getirmiştir. Bu noktada, değinilmek istenilen küresel piyasa sistemlerinin ekonomik çıkarlar için mikro devletleri desteklemek ve dahi hayatta kalabilmelerini sağlamak için aşırı destekçi olmalarına dikkat çekmektir. Monako ve Lihtenştayn örneklerinin mikro devlet olarak uluslararası kabulü ile küresel çağda, etnik kökenli devletlerin kendi mikro devletlerini kurma istençleri arasında yapısal farklılıklar olmakla birlikte küresel piyasa sistemlerinin her türlü mikrolaşmayı desteklemelerinin nedenleri anlaşılabilir. Mikro devletleşme siyasal anlamda da küresel güçlerin büyük bir coşkuyla destekledikleri küresel yapılanma arzusudur. ABD'nin, milenyum çağında hızla proje taslağı olarak masaya yatırdığı Orta Doğu'nun siyasal egemenliklerinin mikrolaştırma trajedisinin dolayısı ile böl parçala yönet sisteminin görünür örneğidir.

Bu noktada mikro devletin coşkulu destekçileri esasen insanların devlet anlamında mülksüzleşmesine giden bir yola (bu anarşist bir özgürleşme değil küresel sistemin esaretini dayatan bir sistem olarak) mahkum edilmelerine neden olmaktadır. Çünkü makro milliyetçiliğin yüceltildiği devlet kurgusunda toplumun (sözde) uzlaşması hem mülkiyet ve yeniden inşa ile hem de ataların yaşadıkları ve tarihin bir yurt olarak belirlediği yere ait olma anlamında toprakla ilgili (Smith, 2014: 115) iken; mikro milliyetçiliğin, mülksüzleştirme siyaseti olduğu söylenebilir. Bütün milliyetçilerin mülksüzleştirilmiş olmadıkları ya da milliyet siyasetinin ezilmiş ve yerinden edilmişler arasından doğmadığı apaçık bir gerçek olmakla birlikte, ulus-devlet siyasetinin girişimci toplum başarılarını 19. Yüzyılda dünyanın geriye kalanına dayatmaları milliyetçiliğe dönüşmüştür. Adı ilerleme ile yan yana götürülen bu dayatma, ilerleyemeyenlerin ilk kez bir '-çilik' noktasına varacak denli genel ve kaçınılmaz bir boyutta mülksüzleşmiş hissetmelerine yol açmıştır. Modernleşme fırtınasının Filistin örneği gibi siyasal mülksüzleştirme stratejilerinin burada koptuğu söylenebilir. İnsanlığın yamalı ilerleme deseninden arda kalanlar ne sanayileşmeden kaçabilmişlerdir, ne de sanayileşmenin ilk önerilen emperyal biçimine katılabilmişlerdir. Sonuç ise, zengin ulusların bütün senaryoları baştan aşağı yazacakları üstün askeri güce dayalı, kalkınma efsanelerinin ulusçuluk ile birleştiği ancak onların medeniyetinin diğerlerini mülksüzleşmesine neden

olacak olan 1990'larda yeniden sahnelere giren bir tür milliyetçilik olarak varlığını göstermesi olmuştur. Mülksüzleşme kolektif birimler açısından ölüm demektir. Milliyetçilik, paradoksal biçimde tersten okunduğunda ise, kolektif birimin kendisini kurtaracağı tek yol olarak belirmektedir. Milliyetçilik başka bir açıdan okunduğunda kaybedilmeye son anlamına gelmektedir yani kolektif birimin büyük çoğunluğu için, kolektif birimin kendisi kurtuluşa giden tek yol olarak 'ölüm' bireysel bir hal almaktadır. Örneğin Filistin hayatta kalmazsa yaşayan Filistinlilerin çok azının hayatta kalması düşüncesidir. Küresel çağda, milliyetçilik daha önceleri gibi bir ölüm kalım meselesi olarak görülmemektedir, milliyetçilik artık insan türünün meseleyi ölüm kalım meselesine dönüştürme doğasını değiştirmiştir (Nairn, 2015: 285-286).

Günümüzde devletlerin ulusal birliklerini oluşturma süreçleri ya da etnik kimlikleşmeler, uzun ve kendiliğindenlikle alakası olmayan bir süreçtir. Demokratik olarak tanımlanan devletler çatışma tabanlıdır. Ulusal kimlikler ve etnik kimlikler ise, kültürel ve somut şiddetin ürünleridir (Calhoun, 2007: 117). Küresel çağda etniklik kavramı üzerinden yürütülmeye çalışılan toplum mühendisliği küresel erklerin ideolojik bir kurgusu olarak görülebilir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere, ulus devletlerin ekonomik krizlerinde faşizan eğilimlere yönelmesi gibi küresel ekonomi politik dönüşümün neden olduğu krizlerde küresel faşizan eğilimleri arttırmaktadır. Küresel erkler, ulus devletlerin yaşadığı ekonomi politik bunalımlardan faydalanarak toplumları milli değerler, inanç ve/veya etnik kimlikler etrafında cemaatleşmeye yönlendirmektedir. Böylelikle bir taraftan acımasızlaşan çalışma koşulları ve yalnızlaşma duygusu ile tükenmeye başlayan insanlar için cemaatleşme ile küçük yaşam alanları yaratılarak, insanların küresel sisteme adaptasyonları emek sömürsü ve tüketim devamlılığı için sürdürülür; diğer taraftan küresel çıkarlara uygun ulus devlet parçalanmaları ve yeni sınırlar oluşturma süreci işletilir çünkü cemaatler küresel erklerin kışkırtmak istedikleri toplumlarda kullanılabilecekleri anti militer güçlerin varlığı anlamına gelmektedir. Faşizan eğilimlere insanların çekilmeye çalışıldığı çift yönlü kolektif şiddet süreci işletilmektedir.

Bir başka açıdan ele alındığında, kimlik siyasetleri üzerinden yaratılan söylemsel eğilimlerin kolektif narsisizm olarak görülmesi mümkündür. Faşizan eğilimlere neden olan makro milliyetçilik ya da etnik milliyetçilik ile, her vatandaş kendi milli değerlerini

(inançları, soyları, kültürel mitleri vb.) ya da etnik kimliklerini tapınılacak kutsallıkta ve bu değerler için şiddetin her tek durumda normal olduğunu görme eğilimine koşullandırılır. ‘Kolektif Narsizm’ olarak tanımlanabilecek bu eğilimin, etnik çatışmaların ve faşizan eğilimlerin kökeni olan bir tür siyasal bilinç zehirlenmesi olduğunu iddia etmek mümkündür. Milli ya da etnik narsizm, bir toplumun her tek bireyinin zihinsel şablonlarında kavram kargaşası yaratarak, anlık hazların talepkarlığında kolektif şiddete katkı sunmasına neden olan bir toplum mühendisliğidir. Lasch’ın ‘burjuva bireyciliğinin son ürünü’ olarak narsist bireyi ilan edişi çok haklı bir yaklaşımdır, bu birey arzularının sonu olmadığı için haristir, anlık hazların talepkarlığında, daima tatminsizlik ve huzursuzluk taşımaktadır. Ancak, 19. yüzyılın ekonomi politik ürünü olan kötücül birey tavrıyla geleceğe hazırlıklı olmak için tedbir alınması mümkün değildir (Callinicos, 2001: 223). Kolektif narsizm ise, belirli grupların arzuları ve haris talepkarlıkları ile şiddeti olağanlaştırdıkları durumlara neden olmaktadır.

Bu bölümün ikinci amacı, hak talebi ve özgürlük istencinden yola çıkan mikro milliyetçilik, etnik kimlik, çokkültürlülük yaklaşımlarının faşizan eğilimlere yönlendirilmesini, devlet ya da küresel ekonomik erkler tarafından kolektif şiddet aracına dönüştürülmesini irdelemektir. Kültürel görelilik, etnik kimlik kavramlarının iki boyutunu ele almak mümkündür. İlki ezilen halkların hak talepleri için verdikleri mücadeleye ve etnik kimliklere saygı gösterilmesinin insan haklarının korunması için zorunluluk taşıdığıdır. İkincisi boyut ise, küresel erkler ve devletler tarafından etnik kimlik ve kültürel görelilik gibi kavramlar ya da masum hak talepleri ile yola çıkan insanların ve grupların kolektif narsizm bilincine adapte edilerek şiddeti normalleştirmeye teşvik edilmesinden doğan araçsallaştırılmayla üretilen kolektif şiddettir. Bu tartışmanın sınırlılığı etnik kimlik ve kültürel görelilik kavramlarının küresel erkler ve devletler tarafından araçsallaştırılarak kolektif şiddete neden olan unsurları ile belirlenmiştir. Bu bağlamda ele alınması gereken, kimlik siyasetinin araçsallaştırılması olduğu için insan haklarının evrenselliğine eleştiri getiren postmodern söylemler tartışılacaktır.

Öncelikle postmodernitenin doğuşuna kısaca değinmek gerekmektedir. Refah Devletinin bir kısmını ve küresel çağın tamamını kapsayan süreçte, modernitenin

yarattığı bilginin kesin olarak belirlenen tekliğine ve bilginin doğa bilimleri, beşeri bilimler ve sosyal bilimler şeklinde üçe ayrılmasına tepkiler oluşmuştur. Ancak, saldırıların hedefi olarak aynı nesnenin (Newtoncu mekaniğe dayalı bilim biçiminin) seçilmesi bir metodolojik paradokslar yaratmaktadır.²¹⁹ Küresel çağda, modernitenin bilgisine ve evrenselliğine karşı saldırılar, doğa bilimleri alanında karmaşıklık çalışmaları üzerinden yükselirken, sosyal bilimler alanında olan kültürel çalışmalar üzerinden yapılmıştır. Kültürel çalışmaların, determinizme ve evrenselciliğe eleştiri getirirler, ancak kullandıkları yöntemleri karmaşıklıktan ve Newtoncu bilimden ayırt edememeleri metodolojik çelişki yaratmaktadır (Wallerstein, 2003: 205-206). Postmodernitenin, modernitenin yarattığı bir bilimsel doğrunun mutlak kabul edilmesine eleştiri getirmesi haklılık taşımaktadır. Bilgi, bilim ve insanlar mutlak doğru kabulünün eksiklerinden ve gelişmeye kapalılığından kurtulmuşlardır. Postmodernizm, aydınlanma akılcılığının yarattığı bilgi ve hakikat iddialarının gerçeklik ile bağlantısını eleştirir. Her ne kadar laboratuvar bilimlerine veya pozitivist yaklaşımlara görelilik getirilmesi insanoğlunun eksikliklerini kabul etmesi yönünde etkili olsa da, kültürel çalışmalara içerisinde etik bilginin ve insan haklarının evrensel olarak kabulü üzerinden yapılan eleştiriler insan haklarının ihlaline neden olabilecek sorunlar yaratmaktadır.

Kültürel çalışmalar aynı zamanda, iyi ve güzel alanında evrensel değerler olduğunu ileri sürmüş metinlere bu evrensel değerleri cisimleştiren şeyler olarak içsel biçimde analiz etmiş olan geleneksel beşeri bilim tarzına saldırmışlardır çünkü bu metinler belli bağlamda yaratılmış ve belli bağlamda değerlendirilen toplumsal olgular üzerinde ısrar etmektedir.19.yüzyılda iki kültürle karşı karşıya kalan sosyal bilimler, mücadelelerini methodenstreit²²⁰ biçimde içselleştirmişlerdir. Bugün çok farklı durumda olduğumuzu söylemek mümkündür çünkü bir yanda karmaşıklık çalışmaları, insani toplumsal sistemlerin bütün sistemlerin en karmaşığı olduğunu kabul ederek ve doğadaki yaratıcılığı vurgulayarak eskiden '*Homo Sapiens*'in eşsiz özelliklerinden bir bütün çıkarmaya meyil ederken; kültürel çalışmalar her türlü metnin ve iletişimin içindeki

²¹⁹ Modern dünya sisteminin gelişiminin süregelen özelliklerinden biri olarak toplumun sekülerleşmesi, bilgi dünyasında kendisini iki adımlı bir süreç olarak dışa vurmuştur. İlk adım, münhasır hatta hakim bilme tarzı olarak ilahiyatın reddedilmesiydi. İkinci adım ise, ilahiyatın yerini felsefe yani bilgi kaynağı olarak Tanrı'nın yerini insanların almasıdır (Wallerstein, 2003: 202-204).

²²⁰ Beşeri bilimlere meyledip idiografik bir epistemolojiye başvuranlar olmuştur. Bunlar her türlü toplumsal olgunun tikelliğini, her türlü genellenmenin sınırlı bir yararı olduğunu ve empatik bir anlayışa ihtiyaç duyulduğunu vurgulamışlardır. Bir de doğa bilimlerine meyledip nomotetik bir epistemolojiye başvuranlar olmuştur. Bunlar, insani süreçler ile bütün diğer maddi süreçler arasındaki mantıksal koşutluğu vurgulamışlardır. Zamandan ve mekandan bağımsız olarak geçerli olan evrensel, basit yasalar arayışında fiziği izlemeye çalışmışlardır. Sosyal bilimler zıt yönlerde koşan iki ata bağlanmış biri gibiydi. Sosyal bilimin kendisine ait bir epistemolojik duruşu yoktu ve doğa bilimleri ile beşeri bilimler arasındaki mücadele sırasında paramparça olmuştu (Wallerstein, 2003: 207).

toplumsal bağlamı vurgulayarak, toplumsal gerçekliğin bir örnek olmadığını ve ötekinin rasyonalitesini değerlendirmenin zorunluluğunu öne sürmektedirler (Wallerstein, 2003: 202-208).

Modern devlet kurgusunda kültür bir özgürleştirme gücüne (rasyonel) sahip olarak görülebilir. Bu kültür ister kapital, ister üretici güçlerin özgürleştirilmesi, ister akıl ve değer alanlarının tersine çevrilmesi olanaksız uzantıları, isterse evrensele kadar giden bir uzay fetih ve kolonizasyonuna (isterse geleceğe yönelik toplumsal ve toplumsal enerji biçimlerini öngören devrime) ait olsun şemada bir değişiklik yoktur. Bu yavaş yavaş ya da âni ataklarla yayılıp, genişlemeye çalışan bir sistem ve özgürleştirilen bir enerji üzerine kurulmuş bir şema ya da her şeyi egemenliği altına alma üzerine oturtulmuş bir düşselliktir. Bu kültüre eşlik eden şiddetse ortaya çok daha geniş, büyük bir dünya, yani üretim dünyasının çıkmasına neden olmuştur. Bu tür bir şiddet diyalektik, enerjetik, katartik bir şiddettir. Bu toplumsala yön veren ve sonunda toplumsal alanın bütünüyle tıkanmasına yol açan bir şiddettir. Bu belirlenmiş, analitik ve özgürleştirici bir şiddettir. Günümüzde ortaya, geleneksel dışa dönük şiddet şemasına uymadığı için, henüz çözümlemeyi beceremediğimiz bambaşka bir şiddet türü çıkmıştır. Bu, bir sistemin genişlemesi sonucunda değil, fizikteki takımyıldızı sistemlerine benzeyen bir sistemin büzülmesi ve tıkanması sonucunda oluşan için için kaynama/patlama cinsinden bir şiddettir. Toplumsalın akıl almaz boyutlarda yoğunlaşmasıyla, aşırı derecede düzenli bir sistem, aşırı yüklenmiş bir (bilgi, enformasyon, iktidar) ağıyla, tüm kılcal boşluklara kadar egemen olabilen, abartılı boyutlara varmış bir denetim sonucunda ortaya çıkan bir şiddet. Bizim bu şiddeti anlayamayışımızın nedeni düşgücümüzün yayılmacı sistemler mantığı doğrultusunda yönlendirilmiş olmasıdır. Bu mantık belirsizliğin sürüp gitmesine yol açmakta ve şiddette bu şemaya uygun bir şekilde üretilmektedir. Çünkü klasik belirleyicilik ve nedensellik modellerinden nöbeti devralan bu rastlantısal modeller bildik yayılmacı sistemlerden her yönde (ister yıldız isterse toprak altına kök salma biçiminde olsun) ve her şekilde genişleyen üretici ve yayılmacı sistemlere geçişi simgelemektedirler (Baudrillard, 2011: 106-110). Bu nedenle, postmodernizmde kimlik tartışmaları sıklıkla özne ve öteki kavramları üzerinden yürütülür. Özne kavramının yeniden ele alınması, Batı'nın birey kavramlaştırmasına eleştirel bir yaklaşım olarak görülebilir (Foucault, 2007: 137-191; Foucault, 1993: 44-45; Callinicos, 2001:139-145). Postmodernizmin

kimlik inşasında; değişen toplumsal koşullara karşı heterojenlik, çeşitlilik, görecelik kavramlarını üretmiştir.

Postmodernizmde insan haklarının evrensellik düşüncesi ile yaratılan kimliğin bir üst kimlik olduğunu düşüncesi hakimdir. Kültürel çalışmaların evrenselciliğe karşı çıkış nedenleri ise, toplumsal gerçeklik hakkında evrenselcilik adına bulunan iddiaların aslında evrensel olmadığını ileri sürmeleridir. Kültürel görelilik kavramının tüm evrensel değerleri de aynı zamanda yıkmaları bilhassa insan haklarının evrenselliği açısından kimlik tartışmaları risk taşıyan bir husustur çünkü rölativistler insan haklarının evrensellik iddiasına ve insan hakları taşıyıcısı öznenin Batı'daki birey üzerinden kurgulanmasını, ötekini dışladığı, ötekini marjinalleştirdiği gerekçesiyle eleştiri getirerek bugünkü insan haklarını geçersiz sayarlar. Öznenin akışkan kimliklere sahip olduğu ve Batı'nın bireyi üzerinden kurulan insan hakları belgelerinin diğer kültürleri dışladığı gerekçesini göstererek insan haklarının evrenselliğine karşı çıkarlar. Haklı oldukları bir unsur olarak insan haklarının taşıyıcı öznesi olarak yalnızca Batı bireyciliğinin konumlandırılış biçimi hakların korunması ve özgürlüklerin tanınması bakımından eksikliklere neden olmaktadır. Ancak, insan haklarının evrenselliğinin kabul edilemezliği iddiaları tam da küresel erklere hizmet eden bir sonuç yaratmaktadır. Çünkü yaratılan tartışma biçimi ile insanların haklarını koruyacak bir evrensel etik anlayış ve uluslararası mekanizma geçersiz kılınmaktadır. Aynı zamanda, postmodern tartışmalar insan haklarının büyük bir anlatı olmasını eleştirmekte iken diğer taraftan kurulan her alt kimliğin kendi büyük anlatısını yaratmakta olduğu teorik çelişkisinden kaçınabilecek bir bilimsel temellendirme sunamamışlardır.

Postmodernistler, kimlik sorununu dilbilimi üzerinden çözmeye çalışmışlardır. Modernitenin yarattığı birey kimliği üzerinde aidiyetlik bilinci ve otoriteye boyun eğmenin olumlanması eğilimi oluşturulmuştur (Nairn, 2015: 303-304); postmodernistler kimlik siyaseti ile modernitenin makro kimlik yaratımının tek tipleştirme içermesini eleştirerek söylem değişimi/yapı bozumu ile otoriter tektipleştirme ve ötekini dışlama gerçekliğinin değişebileceğini savunmaktadırlar. Kimlik siyaseti bir bakıma, Foucault'nun 'söylemsel oluşum' (*discursive formation*) biçiminde ifade ettiği, bilinçleri şekillendiren bir konuşma biçimi olarak görülebilir. Foucault'ya göre, söylemsel pratikler katıksız ve salt söylem üretim biçimleri olarak görülmemelidirler;

bu pratikler, kurumlarda, davranış şemalarında ya da iletim ile yayın tiplerinde yani bu pratikleri kabul ettiren pedagojik formlarda somutlaşarak kendini özerkliğini koruyan bir etki ve işlevler topluluğudur.²²¹ Söylemsel pratikler, milliyetçi politikalardan sıradan insanların gündelik kavramlaştırmalarına kadar, milliyetçiliğin her türü yaratımını, milli/etnik kimliği savunmanın olumlu ve olumsuz göstergelerini şekillendiren kavramlaştırmaları yaratmaktadır (Foucault, 1993: 44; Calhoun, 2007: 2-4). Foucault'nun kimliğin hammaddesinin söylemin içinde olduğu, bireyler tarafından söylemdeki kimlik bilgilerinin içselleştirilmesi neticesinde nihai kimliğine kavuştuğu görüşünden yola çıkan postmodernist çok fazladır.

Wallerstein'ın değindiği gibi, ötekinin rasyonelitesini, çokkültürcülüğü ve kimlik tartışmalarını içeren görelilik yaklaşımları; mikro ve makro ya da küresel ya da yerel tartışması ile iç içe sürdürülmektedir. Evrensellik ile görelilik ya da makro ile mikro karşıtlığının ötesine geçememek ya da sorunun bugüne kadar getirilen biçiminin onu çözümsüz hale getirmesi durumu küresel çağın en büyük handikaplarından biridir. Bu handikabın kökeni 1945'ten sonra, modern dünyanın ilkel denilen halklarının sömürgeleştirilmiş dünyasının farklı zaman koşullarına (evrensel tarih, medeniyetlerin aşaması vb. kavramlaştırmalar üzerinden) ve gerçekliğe (koşulları, gelenekleri vb.) sahip olduğu iddiası ile ele almak için ayrı yöntemleri ve gelenekleri olan ayrı bir sosyal bilim alanı olarak modern antropolojinin inşasından sonra 'şark çalışmaları' adı verilen bir alt disiplinden üretilmiştir. Ötekiler ve modern olmayanlarla ilgili araştırmanın mantığı içinde idiografik yaklaşım benimsenmiştir çünkü onlara göre nomotetik sosyal bilimin evrenselci içerimleri söylemek istedikleri şeylere yer bırakmamaktadır. Bu çatışmaların sonucunda mikro makro ayrımı gibi garip bir sonuç çıkmıştır çünkü yeni yaklaşım türünde araştırmaların özgünlük ve aynı zamanda nesnellik taşımasının mekan, zaman ve konuyu değişkenler açısından mikrolaştırmakla mümkün olacağı anlayışı benimsenmiştir. Bu sosyal bilim yöntemlerinin birikiminden doğan kültürel çalışmalar adı altındaki eğilim, mikro, yerel ve kimlik tartışmaları ile teşvik edici şeyler getirmiştir. Ancak, unutulmuş bir gerçeklik söz konusudur; makro ile mikro küresel ile yerel karşıtlıklar olarak tartışılmaması gereken '*yin ve yang*' olarak görmemizi

²²¹Bu pratiklerin özgül dönüşüm biçimleri de edindirler. Bir söylemsel pratiğin dönüşümü çoğunlukla, çok karmaşık bir değişimler topluluğuna bağlıdır. Bu değişimler, söylemsel pratiğin dışında (üretim formlarında, toplumsal ilişkilerde, siyasal kurumlarda), yanında (öteki söylemsel pratiklerde), pratiğin kendisinde (nesnelerin belirlenme tekniklerinde, kavramların inceltilmesinde ve ayarlanmasında, bilgilerin toplanıp bir araya getirilmesinde) ortaya çıkabilir (Foucault, 1993: 44).

gerektiren olgulardır. Dolayısı ile, sosyal bilimler içerisindeki bu metodolojik büyük tartışmalara, iyi arayışını bilgi alanından fiilen ne ölçüde çıkarmış olduğumuz ve doğruluk arayışını birçok kılığa büründüren bir tür mikroskobik pozitivizmle ne ölçüde sınırlamış olduğumuzu kavramamızın önündeki engeller olarak yaratılan sahte tartışmalardır (Wallerstein, 2003: 219- 232).

Postmodernizmin gerçekliğin kendine özgü yeni biçimi (bir taklidi) olarak görülmesi mümkündür ancak postmodernizmin eleştirel potansiyelindeki sorun metodolojiktir. Parçalamanın, parçalanmışlığın ve farklılığın yapısalcılık sonrası yüceltilmesi esasen şu şekilde yorumlanabilir; görevleri parçalamak olan görünürdeki bir sürekliliğin başlangıcına bir birleşme ideolojisi eşlik etmektedir. Postmodernizm söylemi siyasal hayal kırıklıklarını ve özlemleri tüketim merkezli bir yaşam tarzına eklemlenmeye çabaladıkları havada kalan bir imleyen gibi görülebilir ve belli bir kuşağın (bilginlerin ihaneti) sona gelmişlik duygusunun dile gelmesine dönüştürülmüştür. Direnme, kültürel ürünlerin tüketilmesine indirgenmiştir. Postmodernizm, büyük ölçüde 1968-76 yıllarındaki büyük sıçrama döneminin uyandırdığı devrimci umutları gerçekleştirilmede başarılı olamayan bir yaklaşım olarak algılanmalıdır (Callinicos, 2001: 198-205; 261-262). Postmodernistlerin dilbilimine hayranlıkları göz önüne alınarak postmodernizmi, postmodernizm çalışan (ancak karşı olan) ünlü edebiyat kuramcısı Fredric Jameson ile özetlemek mümkündür. Jameson’a göre, postmodernizmin üreticisi olan postmodern bilinç değişimlerin ve modifikasyonların salt belirlenmesinden oluşan kendi olasılık durumunun kuramsallaştırılmasından öteye varamamıştır. Postmodernizm olayların bir kez öyküsünü anlattıktan sonra artık aynı olmayan ‘an’ın ya da şeylerin temsilindeki değişikliklerin peşindedir ve içerik sadece daha çok imgeler anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kültür ise, değişken bir ikincil özellik haline yani kültür kendi içinde bir ürün haline getirilmektedir. Küresel kapitalizm içerisinde kültürde kendi kendisinin ikamesini gerçekleştirmekte ve gerçek anlamda kapsamına aldığı nesnelerin herhangi biri kadar metalaşmaktadır (Jameson, 2011a: 9-14).

Genel olarak postmodern bilimsel yaklaşımın ne olduğuna değindikten sonra, Küresel kapitalizmin içerisinde kültürün ve postmodern etnik kimlik ya da ötekinin araçsallaştırılmasını detaylı irdelenmek gerekmektedir. İmdi kimlik siyasetinin küresel erklerin çıkarlarına uygun kolektif şiddet üretim aracı olarak kullanılması nedeniyle

postmodern düşünürlerin fikirleri ve postmodern söylemlerin çelişki yaratan metodolojik eksiklikleri detaylı olarak tartışılacaktır. Küreselleşmenin dayattığı tek tip kimikleştirmenin farklılıkları yok ettiği, etnik ve dinsel grupların kimliklerinin tanınmaması ve kültürel haklara ilişkin taleplerin yok sayılması üzerinden geliştirilen haklılık taşıyan postmodern eleştirilerin küresel erklerin çıkarlarına hizmet ederek kolektif şiddet üretiminin aracı olmaması için; çözüm önerisi yine eleştirel yaklaşıtları insan haklarının evrenselliği ile mümkündür çünkü insanları koruyabilecek sistem her tek insanın onurunun ve haklarının evrensel bir değer olarak görülmesi üzerinden kurgulanacağı savunulacaktır.

Postmodernizmde kimlik tartışmaları sıklıkla özne ve öteki kavramları üzerinden yürütülür. Özne kavramının yeniden ele alınması, Batı'nın birey kavramlaştırmasına eleştirel bir yaklaşım olarak görülebilir. Yapısalcılık sonrası öznenin kurucu olma özelliğinden kurulmuş olma aşamasına indirilmesine vurgu yapılmaktadır Foucault'nun özne üzerine yaptığı tartışmalar postmodern tartışmaları etkileyen bir yaklaşımdır. Foucault '*Bilme İstenci*'nde bireyi şu şekilde tanımlamıştır; "birey, güç uygulaması ile ele geçirilen verili nitelikteki bir varlık değildir. Kimliği ve özellikleriyle bireyler, bedenler, çokluklar, hareketler, arzular ve güçler üzerine uygulanan güç ilişkisininde bir ürünüdür". Ancak sonrasında Foucault direnişin her yerde mevcut olması nedeniyle direnişin temellendirmenin güçlüğü karşısında bu temeli de değiştirmiştir ve gücün yalnızca öznelere uygulanan bir yapı olduğunu belirtmekle birlikte, burada geçen öznenin çok sayıda davranış biçimine tepki ile muhtelif hareket tarzlarının bulunabileceği bir olasılıklar alanıyla karşı karşıya olan tekil ve kolektif özneleri kastetmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Foucault'nun bu yaklaşımının anlamı daha önce reddettiği özne felsefesine geri adım attığını göstermektedir. Eğer güç verili nitelikteki öznelere uygulanırsa bu durumda direniş, öznelerin bağımsız olarak biçimlendirilmiş arzularıyla gücün buyrukları arasındaki çatışmadan kaynaklandığı biçiminde kolayca açıklanabilir olduğu için Foucault bu geri dönüşe doğru eğilimde bulunmuştur. Foucault'nun '*Cinselliğin Tarihi*'nde (ikinci-üçüncü cilt) çözümlediği klasik kendiliğin teknolojisinin, kendini üretim ve kendini yönetim pratikleri ile arzulu insanın tarihi olarak tanımlanabilecek bir kavramdan, benliğin kendisiyle ve kişinin özne olarak kendini oluşturması ile ilgili hakikat oyunları kavramına doğru bir kayma göstermesiyle (Foucault'nun Cinselliğin Tarihi'ndeki tartışmalarında klasik antik çağa

dönerek insanların kendilerine hakim olma, kendilerini yönetmede ahlaki bir özne biçimini oluşturma çabalarında kullandıkları *chrésis aphrodisión* yani hazların yönetimini kabul etmesi) ‘özne felsefesi’ne dönüşünü göstermektedir. Foucault bir yandan kendi kendisini ilişkisi ile tanımlayan bir varlık olan insanın zamansal olmayan tarih dışı yapısını öte yandan da kendi oluşumunun başlangıcını yeniden kurarken eleştirmek için gerekli olan tarihsel bakımsan özgül derecede modern öznellik biçimi arasındaki ayrımı belirsizleştirdiğini ileri sürmektedir. Foucault en nihayetinde mevcut biçimin kaçınılmaz olarak kendi doğamız tarafından bize yüklenmediğini gösteren özneliliğin farklı biçimlerinin varlığının keşfedilmesi olduğunu düşünmesi: “insanlığın kültürel icatları arasında, tam anlamıyla yeniden işletilemeyecek, ama en azından neler olup bittiğini çözümlmek ve değiştirmek için bir araç olarak oldukça kullanışlı olabilecek belirli bir bakış açısını kuran ya da kurmaya yardımcı olan araç, gereçler, teknikler, düşünceler ve işlemler vb. hazinesi bulunmaktadır” ve yaşamın bir sanat eseri olarak görülmesinin mümkün olduğu yaklaşımlarını göstermesi ile; yapısalcılık sonrasının belki de en önemli düşünürünün yaşamının sonunda, Nietzsche’nin düşüncesinde merkezi bir yer tutan estetizme²²² yaklaşarak başladığı noktaya döndüğünü göstermektedir. Foucault’nun görünürde, güç-bilgi kavramında yer alan ikilemler üzerinden kurtularak özneyi yeniden keşfediyor olması, Nietzscheci geleneğin tümünde bulunabilecek olandan çok daha güçlü bir insan doğası ve eylemesi benimsenmediği sürece göstermemektedir, böylelikle postmodern özne sorununun aslında genel bir kısır döngü içerisinde başa döndüğünü söylemek mümkündür (Foucault, 2007: 137-191; Foucault, 1993: 44-45; Callinicos, 2001:139-145)

Postmodernistlerin etkilendiği düşünürlerden biri olan Levinas’a değinmek tartışmanın başlangıcı için anlamlı olacaktır. Levinas’a göre kişi aynı zamanda öteki bireydir ve her türlü tümel buradan çıkmalıdır. Günümüzün ahlak krizinde, ötekinin beni kuşatması ile ötekinin sorumluluğu alınır. Levinas’a göre yasal toplum içinde korunan bir ‘ben’ vardır ve özne-ben bu ‘ben’in dışında bırakılır. Her ne kadar özne-ben, ‘ben’ olarak düşünülmüş olsa da öteki insandan gizlenmesinin imkansızlığı içinde biricik kalır sanki öteki korunmasız ve sefilmiş gibi olur. Ötekinin varlığı aynının içinde asimile

²²²Foucault’nun yaşamın bir sanat eseri olabileceği düşüncesi esasen Nietzsche’den gelir: “kişinin karakterine ‘üslup kazandırması’ –büyük ve nadir bulunan bir sanat! Doğalarındaki bütün güç ve zayıflıkların bile hoşluklar olarak görünecekleri bir biçimde, bir sanatsal plana oturtan kişilerce uygulanır”. Gerçekten Nietzsche, Foucault’nun Atinalı egemen sınıf çözümlemesini, bu sınıfı ‘kendine biçim verme istenci’ ile karakterize edilen bir aylak sınıf diye betimlemiştir (Callinicos, 2001: 142).

edilmemelidir. Var olanın içinde varlık zaten ikamet etmektedir; bu bir çeşit negatif antropoloji aracılığıyla, özneliğin içine çekilme eğilimi ve aşkın bir insan kavramı aramadır. Bu görüşe göre, kişinin yüklendiği tikellik öyle bir tikellik olmalıdır ki bu tikellik aynı zamanda tümelliği barındırabilmelidir. Levinas'a göre öteki benim sorumluluklarını ortaya çıkarır: "bana bir kimlik vererek benim sorumluluğuma çağrı çıkaran ötekinin beni sorgulamasıdır". Özne-ben varlık koşulunu gizler ama öteki için sorumluluk kendi içinde beni sorguladır. Ben biricikliğini sorumluluk olarak ve sorumluluk içinde kazanır. Benim kendim için sığınağım öteki içindir yani öteki için benim kefaretimdir ancak bu hemen ödenecek bir borç değildir, ötekinin beni her daim görevlendirmesidir ve hiç tanımadığımız insanlara karşı sorumluluktur.²²³ Ötekine karşı tezahürün koşulu ise konuşmaktır. İletişim, öznel temsilin gerçekleştiği bir varlık meselesi olur. Öteki insanın ağırlığı altında ben sorumluluk tarafından biricikliğe davet edilmektedir: "her şey kendindenin terk edilme gerekliliği altındadır; kendimi ötekine ikame ediyorum" bu şeye iyilik denebilir. Sorumluluk, kendine karşı eşitsizlik yaratan bir duyarlılık taşımaktır yani benim içimdeki öteki yerine örselenebilirliktir. Böylelikle bilincin sağlam ve kapalı çekirdeği çatlar, aynılık onu yabancılaştırmayan ve köleleştirmeyen öteki tarafından uyandırılır. İyiliğin mükemmelliği burada başlar. Ben kavramını terk etmek güçtür ancak ötekinin ben olduğu hakkında düşünmek, bilincine varmak, bilgi sahibi olarak adil olmak gerekir. Ötekine samimi ve doğrulukla yaklaşmak 'ben'in kefareatine içkindir. Bu durum, bilinçli öznenin aşkınlıkla bölündüğü bir sorgulama ve ötekinin bu rahatsız edişi varlığın özünün tanımlanmasını sağlayacak olan özdeşliği yaratmaktadır (aynının ele gelmez öteki tarafından parçalanması). Aynının öteki tarafından parçalanmasını etik tarzda düşünmek şarttır, aynı ile öteki ilişkisi aynıdan ötekine saygı içeren etik bir ilişki olarak kabul edilebilir. Aynının içindeki ötekiyi de düşünmek gerekmektedir. Etik öncelikle aynıya kendiyle özdeş olana ontolojik bir gönderme yapmaktadır. Etik aşkınlığa imleme yapabilmek olgusu

²²³ Sorumluluk düğümünde, her şey sanki ben kendi biricikliğim içinde ben olmak için Ben kavramından kaçırıyormuşum gibi cereyan eder. Burada, tersine öznelik ve psişizm, öteki içinde biri öteki için gibi pasif olarak yapılanırlar. Benim kendim için sığınağım öteki içindir, yani öteki için benim kefaretimdir (çünkü sorumlulukta ödünleme yoktur). Böylece özne, yerini yitirmiş olandır; bu yitim olmadan, özne-ben daima bir noktadır ve sağlam bir nokta: burada kalan son nokta düş kırıklığına uğramıştır. Öteki için olan biri, yükümlülük almış bir özneliğin durumu değildir. Yükümlülük alma, Dasein'ın yapaylığına ve zaten buradılığına rağmen, daima teorik bir bilinç gerektirir. Yükümlülük almada, bilincin üstlenebilecek olanın sınırları içinde pasif olarak var olan her şeyi üstlenme imkanı vardır. Hassasiyet burada bir proje tarafından, ufuk turu yapmayı bilen yönelsel bir düşünce içinde yeniden kapsanır. Birinin öteki için yükümlülük alma yoktur, ödenecek borç yoktur. Borcumu hemen ödemiş değilimdir. Sorumluluk olarak ele alınan özne-ben ya da ben çıplak bırakılmıştır, duygulanıma sunulmuştur, her açıklıktan daha açıktır, yani daima bilinç ölçüsünde olan dünyaya değil, içermeyen ötekine açıktır. Bu sorumluluk içerisinde, ben kendini ortaya koymaz, ama yerini yitirir, sürgün edilir ya da sürgün edilmiş bulunur. Ötekinin yerine ikame etme, sürgünün ve sürülmenin izi gibidir. Yalnızca deri altında bulunur, fakat deri artık koruma değildir –korumasız sergilenmenin kipliğidir. Sürgün olmak, sürülmek fiilleriyle ya da teslim olmakla ifade edilen ya da telkin edilen pasiflik budur (Levinas, 2011:153-154).

bile aynıdan ötekine gitmeyi gerektirir. Etik ötekiyle ilişkidir. İnsanın öncelikli meşguliyeti kendi varlığını dert edinmesi olmamalıdır; varlık ve dünya etik düzende tamamlanmaya tabidir (Levinas, 2011: 84-90; 100-121; 147-153; 168-178).

Evrensel kimlik anlayışına karşı eleştiri getiren postmodernistler, kimliğin değişken, dönüşen ve akışkan olduğunu savunurlar. Postmodern kimlik anlayışı, değişen toplumsal koşullar, çeşitlilik, heterojenlik ve görelilik kavramları üzerinden tanımlamaya çalışır. İnsan haklarının ‘birey’ kimliğini ve evrensellik iddiasını tektipleştirici, üstenci, ötekini yok sayan, gerçeklikten uzaklaşmış bulur. Levinas, bireyin tek tip olarak tasarlanmasının, liberal düşüncenin farklılıklardan doğacak anarşiden kaçınması olduğunu iddia etmektedir. Levinas’a göre birey bencilleşmiş kendine dönmüştür. Birey kimliği, kendi düşüncelerini doğru sanma ve farklılıklara saygı göstermeme tehlikesini taşımaktadır. Batı liberal düşüncesi farklılıkları ve çoklukları hep aynılığa ve birliğe indirgemeye çalışmıştır. Bir bütünlük oluşturma motivasyonu, farklılıkları yok sayması nedeniyle düşmanlıkların üretilmesine zemin yaratmaktadır. ‘Başka’yı ‘aynı’ya indirgeyerek temellendirilen özgürlüğün yerine, başkasına duyulan sorumluluk konmalıdır. Levinas’a göre, ötekinin hakları ‘ben’in ödev ve sorumluluklarından temellendirilirse insan hakları korunabilir. Öznenin ötekine sorumluluk duyması farklılıklara saygıyı arttıracaktır. Liberal görüşün toplumunda farklı olan bireyin dışlanması tehlikesi böylelikle atlatılabilir. Ancak, Levinas’ın insan haklarını sadece öteki üzerinden tanımlama çabası öznenin kendi onurunu korumak için yüklenmesi gerekli olan sorumlulukları ve kişi haklarını yok sayma tehlikesini içermektedir. Bununla birlikte, ötekinin bene yüklediği sorumluluk çok fazladır. Başkasının kendisi olmasından ‘ben’in sorumlu tutulması kısıtlayıcılıklar barındırmaktadır. Levinas, birey kimliğinin monadlaşarak kendi anlam dünyasından totalitarizmi ilan edeceği iddiasındadır ve toplumun kendiyle aynı olmayanı dışladığı gerçeğini ortaya koymuştur. Faşizmin doğuşundan ‘ben’in monadlaşmasını sorumlu tutan ve haklı olan Levinas, ötekinin faşizmi doğurabileceği gerçeğini yadsımaktadır.

Levinas haklı olarak bireyin, tek tip olarak tasarlanmasının liberal düşüncenin farklılıklarının yok etmesi ve düzenin korunması için zorlama olarak görmektedir. Ancak, Levinas liberal sistemin yarattığı ‘ben’ ile özne ben arasında kavramsal bir farklılaştırma yapma çabası içerisinde yapay bir düalizm içinde girmiştir ve ‘ben’in

sınırları hakkında birkaç eserinde farklı yorumlamalar yapması nedeniyle çelişkili yaklaşım sergilemiştir.²²⁴ Levinas ötekinin haklarının ‘ben’in ödev ve sorumluluklarından temellendirilmesinin bir çözüm olabileceğini düşünmüştür çünkü birey ile toplumun birlikteliği liberal savunusu, yalnızca çıkar olgusuna dayanmaktadır. Liberal sistemde, birey kimliği grup kimliği için dışlanmakta ya da her cemaat farklı olanı dışlamaktadır. Oysaki, Levinas ödev ile özne bağıyla ötekine sorumluluk ve farklılıklara saygı duyulmasının sağlanabileceğine inanmaktadır. Adalet bilgisiyle, her ‘ben’in ötekinin haklarının farkına varması ve kendisinin ötekini taşımakta olduğu bilincine sahip olması sağlanabilir. Ödevlerin iyilikle gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır. Bu noktada, Levinas’ın en anlamlı yaklaşımı olan ‘ben’in ötekinin örselenmemesi için vereceği eşitlik çabasında adalet bilgisinin önemidir. Bilhassa insanların egoları ile benliğini inşa ederken çıkarları için ötekini yok etmeye çabaladıkları bir çağda, ‘ben’ olmanın koşulunu ötekini örselememekten yola çıkarak tanımlaması ve bunun ‘ben’in gerçek ‘ben’ olmasının koşulu olduğunu öne sürmesi oldukça katıldığı bir yaklaşımdır. Ancak, küresel çağda insanların yok olma derecesinde kendilerine yabancılaşmış duruma gelmeleri nedeniyle günümüzde hakların korunabilmesi için, sınırları çizilmemiş geniş adalet bilgisi ve yalnızca söylem üzerinden kurulan bir teori yetersiz kalmaktadır. Söylemin (haklar söylemle sınırlandırılmamalıdır) haklar için en temel gerek olduğunu belirten Levinas, herkesin ötekinin hakkını söylemsel olarak korumasının neticesinde insan haklarının korunacağı tek taraflı bakış açısını sunmaktadır. Bununla birlikte, insan hakları birinin diğerine karşı ödevini gerçekleştirilmesi kapsamına indirgenerek daraltılmıştır ancak insan haklarının korunması aynı zamanda insanın kendi varlığında taşıdığı olanakları gerçekleştirilmesi için talep edeceği kişi haklarının korunmasıdır. ‘Ben’ kendi olanaklarını gerçekleştirmediğinde ya da gerçekleştirebilecek koşullara sahip olmadığında etik bir bilinç gelişmesi ve adaletin sağlanması ya da yalnızca ötekinin haklarını söylem üzerinden tanıyarak insan haklarının korunması mümkün gözükmemektedir.

²²⁴ Levinas’ın ‘Bütünlük ve Sonsuz’ ile ‘Var Olmaktan Başka Türlü’ eserleri arasındaki farklılık bu karşıtlıkta yoğunlaşmaktadır. İlki Ben’in fenomenolojisini yapar, başlangıçtaki masumiyetini altüst eden ötekine rastladığı bir dünyada olan Ben. İkincisi bir anlamda bu Ben’in arkeolojisini yaparak, başkalık tarafından zaten başkalaştırılmış olan ben’i keşfeder. Sonsuz, yakınına dönme düzeniyle bir öznelliğe işaret etmez. Varlığı içindeki öznellik, ötekinin yerine geçirecek özü bozar (Levinas, 2011:132).

Postmodernistlerin kimlik tartışmasında etkilendiği önemli düşünürlerden bir diğeri olan Levi-Strauss ise, kimlik kavramı üzerinden geliştirdiği yaklaşımıyla kültürel görelilik konusunda çalışmıştır. Strauss'a göre yaşadığımız toplumlar çatılarını gitgide kaybetmiş, neredeyse darmadağın olmuştur ve toplumlar kendilerini oluşturan bireylerin birbirlerinin yerine geçebilen kimliksiz atomlara indirgenme sorunuyla baş başa bırakılmıştır. Çünkü, modern toplumun ilerlemeciliği için insanların işbirliği yapması gerekir ve bu işbirliği sırasında katkılar yavaş yavaş özdeşleşmektedir (oysaki bu işbirliğini verimli ve gerekli kılsa tam da en baştaki farklılıktır). Bütün ilerlemelerin kaynağı olan bu ortak oyun, her oyuncunun kaynaklarını homojen hale getirmek zorundadır. Antropolojiye göre, günümüzde modern insanlığın karşı karşıya kaldığı açmaz; her şeyin insanlığı, küresel bir uygarlık için düzenleme yönünde olmasıdır. Strauss, öznenin homojenleştirilmesini ve kendini denetleyebilirlikten uzaklığının farkında olmadığı bir yapı tarafından inşa edilmesini eleştirmektedir. Öznenin bir yapı ya da simge tarafından belirlenmesi ve Batı'nın dayattığı tek tip homojenleştirilmiş insan kültürü sorunludur. Kültürel çeşitliliğin insan topluluklarının yalıtılması için dışlanması değil, onları birleştiren ilişkiler olarak savunulması gerekmektedir (Strauss; 2014: 38-42; 96-100).

Strauss ve postmodern çalışmalarda sıklıkla gördüğümüz yaklaşım kimlik üzerinden öznenin sorgulanmasıdır. Bütün özne konumlarının söylemsel karakterde olduğunun ileri sürülmesi yaratıcı ve kurucu bir bütünlük olarak özne nosyonunun reddedilmesini amaçlamaktadır. Bilişsel etkileri kıran konumlar arasındaki bütün eklemlenme birleşik bir özne kategorisinin gizliden işin içine sokacak bir yeniden bütünleştirme kuşkusuna yol açmaktadır. Tartışmalar tam ayrılmanın mümkünlüğü üzerinden yürütülmeye başlamıştır ancak bu pek mümkün olamamıştır. Çünkü, her özne konumu söylemsel bir konum ise, öznenin başka bazı konumları yine diğerleri tarafından üst belirlenme formlarından kaçamayacaktır. Eğer insan, söylemsel olarak kurulmuş bir özne konumundaysa, varsayılmış soyut karakteri onun diğer özne konumlarıyla eklemlenmesinin biçimini hiçbir şekilde öngöremeyecektir (Mouffe ve Laclau, 2015:184-195). Strauss kültürleri herhangi bir nostaljiyle nitelemeyi küçümseyerek reddederken, bir yandan da 'yapısalcılık' adı verilecek şeyin somut düşünme tarzının, kendini kurtarmayı başardığı Batı düşünce ve felsefesinin daha soyut biçimleri karşısındaki üstünlüğünü üstü kapalı bir biçimde onaylamaktadır. Bu yaklaşımı teorisini

çelişkilendirmektedir çünkü yaklaşımında insan hakkında zorunlu olarak ikircikli bir tavır yaratmaktadır. Bir yandan insanın söylemsel zekası ile ‘yapısalcılık’ arasındaki akrabalığı onaylarken, diğer taraftan insanı aydınlanma bakış açısındaki özgünlüğü üzerinden teorikleştirebilecek tek şey olan Batı bilimini övmektedir (Jameson, 2008: 348).

Lyotard ise bir başka açıdan ‘ötekinin hakları’ni ele alarak, evrensellik ve insan hakları konularını tartışmıştır. Lyotard’a göre, insan haklarının ne anlam ifade ettiği ötekinin hakları ve haksızlık temalarının tartışılması ile cevap verilebilir bir sorudur. Lyotard’a göre, insanın benzerliği bir bakıma her birinin diğerinden farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. Bir başka ifade ile, insan aynı zamanda öteki²²⁵ insan olduğunda, ötekiler kendisine hemcinsleri gibi davranabilir (Lyotard bu noktada Arendt’in insan haklarının temel koşulu tanımlamasından bir kişinin ancak insan olmasının dışında bir şey olması durumunda hak sahibi olduğu söylemine katılımcı bir gönderme yapmaktadır). Diyaloğun insan olmanın ve topluluğun koşulu olduğunu belirten Lyotard’a göre, ‘ben’in ‘öteki’ ile olası muhataplığı ölçüsünde, öteki figürü bizde var olabilir. Toplumların kurulması, akıl yürütme ve tartışmadan sonra ‘ben’in ve ‘öteki’nin anlaşmasıyla oluşmuştur. Çağdaş toplumların mustarip olduğu postmodern ızdırap ise, medeniyetin temel süreci olan yabancılaşma yüzünden ötekinin engellenmesidir. Toplumların kurulmasının temeli olan birinin öteki ile anlaşması koşulu artık unutulmaya başlanmıştır. Lyotard için, insan dil ve diyalog ile ötekinin hakkını kavrayabilir. ‘Konuşma hakkı’nda diyalog tek başına bir amaç değildir; öteki de bir şeyler söylerse diyalog meşruluk kazanmaktadır. İnsan haklarının korunması ‘ben’in ‘öteki’ne saygısıyla mümkün olabilir; örneğin, kanun ‘öldürmeyeceksin’ dediğinde bunun anlamı ‘ben’in ötekiyle muhataplık rolünü ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan Lyotard, evrensellik ve insan hakları gibi kavramları büyük anlatılar olarak görmektedir. Hayatı bütünüyle açıklayacak evrensel kriterler oluşturmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Lyotard’a göre, bir kavram kendisini açıklarken kendisini bir başka

²²⁵Bu öteki figürünün oluşmasını sağlayan, bugün insan dilinin pragmatik fonksiyonu olarak adlandırdığımız şeydir. Açıkça ya da zımnen, insanın her cümlesi bir kişiye ya da bir şeye yöneltilir. Ardından bir cevap bir tepki, bir bağlantı ya da devamı beklenir. Lisanimızda ayrışma (polarization) sözle ifade edilen şahıslar ve şahıs zamirleri tarafından oluşturulur. Ben şu anda konuşandırı; sen ise bu iletişimin yöneltildiği kişidir. “Ben konuşurken sessizsin, ancak sen konuşabilirsin, konuştuğun ve konuşacaksın”. Hayvansal iletişimin homojen olduğunu söyleyebiliriz. Oysa, diyaloğun ayırt edici özelliği, konuşmacılar arasında ortaya çıkan eş zamanlı benzerlik ve farklılık ilişkisinin bulunmasıdır. Ben ve sen örnekleri birbirleriyle birleşemez, çünkü biri konuşurken öteki artık veya henüz konuşmuyor. Ben ve sen birer göstericidir ancak tanımsal olarak yalnızca mevcutla sınırlı olmayıp olası tüm diyaloglara uzanabilen konuşma kapasitesi bakımından ben ve sen benzerdir. Konuşma kabiliyetini sahip şahıslar, dönüşümlü olarak ben ve sen konumlarını işgal edebilirler (Lyotard, 1999: 145).

kavrama göndermekte olduğundan kendisinin açıklanması ertelenmektedir. Her defasında farklı kavrama ulaşmak ise, doğruyu sürekli ertelemek olacağından mutlak doğru olmayacaktır. İnsan hakları gibi büyük anlatılar, kendini mutlak doğrular sunmakta olduklarından geçersizdirler (Lyotard, 1993: 135-147; 1999: 145).

Lyotard'ın ötekinin hakları teması, insan haklarının korunması için öteki ile benin birlikteliğini ortaya koyması nedeniyle önemlidir; haksızlık kavramının yeniden düşünülmesi girişiminin önemlibir parçası olarak görülebilir. Lyotard'a göre baskı ve zulmün biçimleri olan 'gayri insani' biçiminde nitelendirilen durumlar, başka bir gayri insaniliğe ihanet etmenin sonuçlarıdır ve bu gayri insanilik esasen ötekinin durumudur. Diğer taraftan öteki; içimizde kontrol edemediğimiz parçamız, bebeklik ya da bilinç dışılık, yasa ya da Tanrı olabilir. İnsanın esiri olduğu ehlileştirilemez olanın parçası olarak gayri insanilik bir indirgenemez ötekiliktir. İnsanlığa karşı suçlar, ehlileştirilmeze olan bağımlılığın yadsındığı insan özgürlüğünün olumlanması suçlarıdır. Mutlak kötülük kontrol amacıyla ötekilik yasasına itaat etmekte olan insanı imha etmektedir. İnsan haklarının bugüne kadar olan yazgısı üzerinden çözümleme yapmayı bir kenara bırakmadığımız sürece, insan haklarının öznesini belirlemenin ya da bugünkü siyasette insan hakları sorunlarının çözüme kavuşturulması mümkün değildir (Ranciere, 2009: 58). Lyotard, toplumsal kimliğin ortak bir bilinç oluşturmaya değil söylemler arasındaki bağlar kurmayla mümkün olduğunu belirtmektedir. İnsan haklarının temeline ise, konuşma hakkını yerleştirmektedir: 'ben' konuşurken, 'sen' dinlerse 'biz' olarak haklarımızı koruyabiliriz yani tüm haklar korunabilir. Lyotard; diyalog, uzlaşma, insan haklarının karşılıklı ilkesinin önemine dikkat çekmiştir. 'Ben'in haklarını koruma çabasıdayken ötekini düşünmesi gerekliliği ile hepimizin ötekinin haklarını korunmasının, 'biz' olarak tüm toplumun haklarının korunma koşulunu sağlayacağını belirtirken önemli bir yere dikkat çekmektedir. Ancak, insan haklarının temeline konuşma hakkını yerleştirmesi indirgemeci bir yaklaşım olarak görülebilir.

Küresel çağda meydana gelen kavramsal kopukluklar; hali hazırda çağın ürünü olan gerçekliğe ilişkin nesnel değerlendirmeleri salt mühendislik kararlar, uzmanlık alanları, sosyo-politik seçimlerin temelini oluşturan değerden bağımsız kavramlar ve gibi garip

olguları yaratmıştır. Örneğin tam bir özgürleşim²²⁶ gerçek bir ‘öteki’ni getirmektedir yani aynı figürüne indirgenemeyecek bir öteki olacağı için, serbestliğe kavuşacak kimlikle ona karşı duran öteki arasındaki ikiliğinin her iki kutbunun da kimliklerini kuran ve bu kimliklerin temelinde yatan olumlu bir nesnellik olamaz (Laclau, 2015: 49-50).²²⁷ Geçmiş yüzyıllar boyunca şiddete ve ayrımcılığa dayalı ötekilik biçimlerini kabullenmek küresel yüzyılın önemli bir hareketiydi ancak artık ötekini keşfetme ve araştırmaya yönelik aşırı arzu, tüm diğer şeyler gibi sistemin boyunduruğuna girmiştir. Ötekilik de pazarın, arz ve talep yasasının kurallarını gerçekleştirmede bir araç haline gelmiştir (Baudrillard, 2012: 118-122).

Lyotard’ın insan haklarının korunması için ötekinin dışlanmamasına değinmesi önemlidir. Ancak, Lyotard evrensellik kavramının büyük bir anlatı olduğunu ileri sürmekte ve hak, adalet gibi kavramların hakikat ile karşılaştırılmasını sağlayacak bir ölçüt olmadığını savunmaktadır. Farklı kimlikleri bir üst kimlik veya evrensel bir anlayışla sunmak yerine, farklı kimliklerin kendini ifade edebilmesini önemsemektedir. Ancak, farklı kimliklerin kendini ifade etme hakkının evrensel olarak kabul görmediği bir durumda ifade özgürlüğü yalnızca belirli coğrafyalara ait kalacağı için ötekinin dışlanma tehlikesini makro düzeyde içermektedir. Hak ve adalet gibi değerlerin evrenselliğini kabul etmemek, insan haklarının ve adalet anlayışının değer yargıları altında ezilmesi sonucunu yaratır. Jameson’ın tabiri ile kendileri önemsiz bireyciliğin kısa ömürlü modernist soyutlamasına ve stilizasyonuna yönelik²²⁸ çıkan postmodernist tepki, bir somuta geri dönüşü belirlemektedir ancak şu farkı aynı zamanda taşımaktadır: şizofrenik nominalizm, kişisel özdeşlik ya da zamansal ve tarihsel ilerleme burjuva realizmine gerilimini ve tözünü kazandıran içinde bulunduğu durum ile mantığı

²²⁶ Özgürleşim Laclau’nun ‘*emancipation*’ kelimesini kullanmasının çevirisi olarak karşılanmıştır. İngilizce’de ‘*emancipation*’ serbestliğini elde etme, azat olma, kölelikten kurtulma, bağlarından ya da baskısından kurtulma, ikinci sınıftan çıkma gibi anlamlarda kullanılmakta ve görece bir edilgenlik taşımaktadır. Laclau a.g.e.’de ‘özgürleşim’in asırlardır siyasal tahayyülümüzün bir parçası olan ve bugün çözümlüşüne tanık olduğumuz bir kavram olarak altı belirgin boyut çerçevesinde örgütlenebileceğini belirtmektedir. Eksiksiz özgürleşim gerçeğin bize karşı koyan nüfuz edilemez bir pozitiflik olmaktan çıktığı ve bu pozitiflikle akli arasındaki uzaklığın nihayet ortadan kalktığı bir uğraktan başka bir şey değildir (Laclau, 2015: 47-49)

²²⁷ Nesnel bir sürecin özelliği, sahip olduğu kurucu momentler bütünlüğünü kendi mantığını tabiyete zorlaması, boyun eğdirmesidir. Burada ‘öteki’, ancak ‘aynı’ olanın içsel bir farklılaşmasının sonucu olabilir, yani sonuç itibarıyla tümüyle aynı olanın tabiyetindedir. Ama bu kurtarıcı eylem uçurumunun, onda temsil edilen hissiyat farklılığının gerektirdiği ötekilik değildir. Eğer özgürleşime esas olan eylem yalnızca baskıcı sistemin içsel bir farklılaşmasının ürünüyse ortada bir kopuş, gerçek bir özgürleşim de yoktur (Laclau, 2015: 50).

²²⁸ Gösterge ile gönderge arasındaki modernist ayrım, geç on dokuzuncu yüzyıl ile erken yirminci yüzyıldaki emperyalist devletlerin çoğul fragmanlaşmış kitlelerinin özgürce yeniden kodlandırılabilceği ve yeniden bağlamlaştırılabilceği bir ‘açık yapıt’ın inşasına yönelik görüş ile birleşir. Bu formülasyon, realist ve natüralist aşamanın tek ve benzersiz gereçlerinin, tarihlendirme ve iklim, ampirik, ulusal zamana ait gazeteler tarafından demir atılan burada ve şimdi tarafından fethedilmelerine karşı polemik bir bileneği gerçekleştirir. Ancak, kendileri önemsiz bireyciliğin kısa ömürlü süslemelerine doğru ani bir çekilme ile belirlenen modernist soyutlama ve stilizasyona yönelik daha sonra ortaya çıkan postmodern tepki, bir ‘somuta geri dönüş’ü belirler (Jameson, 2011a: 482-483)

arasında tutarlılık bulunmaksızın bir polemik gerçekleştirir. Özgüllük, evrensellik, bireysellik, tersine çevrilmiştir ancak modernist somut birey rastgele ampirik özelliklere bölünerek yıkılmaktadır (Jameson, 2011a: 483).

Arendt, Agamben ve Ranciere ise, evrensellik kavramını mültecilerin vatansızlaşması neticesinde yaşadıkları krizler üzerinden farklı bir boyutta ele alarak insan hakları bağlamında tartışmışlardır. Arendt'e göre, evrensellik sorununun bir boyutu hak taşıyıcısı öznenin tanımlanmasıdır. Arendt bu sorunun ortaya çıkartılmasının, insan haklarının mülteciler üzerinden sorgulanarak mümkün olabileceğine değinmektedir. Modern sistemde insanlar ülkelerin vatandaşlarıdır. İnsan vatandaş statüsünde iken siyasal kimliği ile insan hakları taşıyıcısı olarak var kabul edilir ancak çıplak hayat açısından insan bir hakka sahip değildir. Küresel toplumun yükselişi, özel alan kadar kamusal alanın yani siyasal alanın da çöküşünü getirmiştir; insan çıkarlarına göre eylemektedir, bireysel yaşam küresel çağda yalnızca emek harcama ve tüketme üzerine kuruludur. Bu nedenle, siyasal özne kendisini pasifize ederek kamusal alandaki gücünü ve siyasal özne konumunu kaybetmiştir. Arendt, insanın siyasal alanı ile özel alanını ayırmaktadır. Arendt'e göre, siyasal özne olarak taşıyıcısı olduğumuz haklar sorunu günümüzde kendi başına ehemmiyetsizdir. Ancak son zamanlarda, yasal açıdan tam bir garabet içinde olan '*apatride*' (vatansız)lar ile devrimler yüzünden ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ya da muzaffer yönetimlerce ulusal hakları ellerinden alınmış savaş sonrası mültecilerin aynı yasal statüde buluşması sorunu baş gösterdiğinde siyasal özne mevhumu gecikmiş bir önem kazanmıştır. 18.yüzyılın sonundaki İnsan Hakları Bildirgesi tarihte bir dönüm noktası olmakla birlikte bildirgenin tek bir anlamı vardır: 'yasanın kaynağı Tanrı'nın buyruğu değil insandır'. Ancak küresel çağda görülmüştür ki; insan hakları bütün siyasi yönetimlerden yoksun kaldıklarında, insanın asgari haklarını dahi koruyacak hiçbir otorite ve kurum bulunmamaktadır. Azınlıkların durumunda olduğu gibi, uluslararası bir yapının kendisine siyasi olmayan bir yönetim otoritesi verildiğinde, aldığı önlemlerin hayata geçirilmeden başarısız olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte uluslararası bir yapının otoritesini, kendi egemenliklerine müdahale olarak algılayan siyasi yönetimler bu yapıyı açıktan muhalefet etmiştir. Sonuç olarak ise azınlıklar gibi, mülteciler ve devletsizler de ulusal haklarını yitirmenin insan haklarını yitirmekle özdeş olduğunu anlamışlardır çünkü herhangi bir topluluğun üyesi olmadıklarında haklarını koruyacak bir sistem bulunmamaktadır. Modern devlet

anlayışında, hakların insanın doğasından kaynaklandığı kabul edilmektedir; dolayısı ile hakların bir insan beşeri topluluğun dışına atıldığında dahi geçerliliğini sürdürmeleri gerekmektedir. Modern devlet anlayışı, tarihin ya da doğanın insanı kavramada yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Eskiden tarihe ya da doğaya istinaden açıklanan insan özü artık ‘insanlık’a verilmiştir. Bir hakka sahip olma, her bireyin haklarının insanlık tarafından garanti edilmesi anlamına geliyor gözükmemektedir. Ancak var olan sistemde, uluslar ötesinde insan haklarını koruyabilecek bir insanlık alanı şimdilik mevcut değildir. ‘İnsan olmaktan başka bir şey olmamanın’ soyut çıplaklıklarında liberalizmin ironisi olarak insan için tehlike başlamaktadır. Bir insan siyasal statüsünü yani vatandaşlık kimliğini yitirirse doğuştan ve devredilemez haklarına sahip olamamaktadır. Böylelikle, vatandaşlığı tercih eden insanların (örn. imha kamplarından sağ kurtulanlar) bir açıdan milli kimlik tercihlerine sığınmak zorunda bırakıldıkları söylenebilir çünkü insanlar vatandaşlık kimliği dışında doğal haklarının korunacağına güvenmemektedir. Bir topluluk içindeki yerini, zamanının mücadelelerinde siyasi konumunu, (yazgısını tutarlı bir bütün kılan) eylemlerini ve yasal kişiliğini yitirmiş olan insan; yalnızca özel yaşam alanında ifade bulabilecektir. Kamusal ilgi konusunun her meselede vasıfsız kılındığı yalın bir varoluşa mahkum bırakılmaktadır. Eşitlik, yasalar önünde eşit haklara sahip olma kapsamında kamusal alanda güvence altına alınmaktadır. Müşterek dünyanın dışına zorlanmış insanlar ise, bir devletin yurttaşı olmanın getiremediği farklılıkların muazzam(!) eşitlenmesinden yoksun bırakılırlar ve insan eseri müşterek dünyada artık onların bir yeri olmasına izin verilmez. İnsan haklarının paradoksu şudur; kişinin yalnızca insan olduğu için sahip olması gereken hakların, müşterek dünyada vatana aidiyetlik istemeyen ya da vatandan mahrum edilmiş kişi üzerinden korunmayacağı gerçekliğidir. Kendi mutlak olarak eşsiz insan olmağından başka bir şeyi temsil etmeyen öznenin müşterek dünyada hakları yok sayılmaktadır (Arendt, 2014: 255; 270-314; Arendt, 1994: 350; 437-441).

Azınlık grupların hak taleplerinin farklılıklarını ortaya koyabilmek için Kymlicka’nın çok kültürlülük ayrımı ve hak taleplerine özgü yaklaşımı, azınlık gruplara politik şiddetin önlenmesine örnek teşkil etmesi açısından değinilmesi uygun olabilir. Kymlicka’nın çok kültürlülük sınıflamasına göre çok kültürlülük teorileri beş model

altında toplanabilir; ulusal azınlıklar, göçmen gruplar, tecrit edici etno-dinsel gruplar²²⁹, metikler²³⁰, Afrikalı-Amerikalılar. Kymlicka'ya göre azınlık kültüründe üye olanlar toplumun temel ekonomik, akademik ve siyasi kurumlarından dışlanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Her grubun stratejileri ve devletten istedikleri ödünler farklılaşabilir. Azınlıklar için çok kültürlülük politikaları; öz yönetim ve dil hakları, anlaşma imzalama, toprak hakları ya da yasal muafiyetler biçimini alabilir. Örneğin, göçmenler, çoğunluğun dilinde işleyen ortak kurumlarla bütünleşseler bile, kendi etnik miraslarının çeşitli yönlerini korumalarını sağlayacak, hoşgörülü bir bütünleşme yaklaşımı talep etmektelerken Metiklerin²³¹ en temel istemi ise kalıcı oturma izniyle statülerini düzeltmek ve yurttaşlığa hak kazanmaktır. Batılı demokrasilerde azınlıklara tanınan hakların genel olarak yetenekli, eğitilmiş, donanımlı göçmenlere uygulanmakta olduğu ikiyüzlü tavır gözden kaçırılmamalıdır (Kymlicka, 2004: 484-495; 504).

Arendt devletler ve uluslararası kurumlar tarafından, bir kişinin vatansız kalması durumunda insan haklarının yok sayıldığı bir başka ifadeyle insan sayılmayarak barbarlığa uğradığı gerçeğine dikkat çekmektedir. Son yıllarda bilhassa Suriyeli mülteciler örneği üzerinden gördüğümüz üzere, vatandaşlık statüsüne sahip olmayanların çok ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldığıdır. Sınırlarda mültecilerin mallarına Avrupa devletleri tarafından el konulmasından, küçük mülteci bebeklerin Akdeniz'de ölümlerine kadar birçok trajedi mültecilik ve vatansızlık sorunları üzerinden gerçekleşmektedir. Savaştan kaçmak gibi oldukça insani bir çaba içerisinde hayatta kalma mücadelesi veren mültecilere (her ne kadar sınırları klasik anlamıyla yasa dışı geçme çabasında olsalar da hayatta kalma mücadelelerine kucak açan devletlerin olmaması nedeniyle istisna olarak bence yasadışılıkla suçlanamayacak geçişleri) karşı çok ağır karşılık verilmektedir; örneğin Akdeniz'de mülteci botlarının akıl almaz biçimde devletin resmi personeli tarafından patlatılmaya çalışılarak insanların denizde ölüme terk edilme saiki tam bir Nazist tavır olarak görülmelidir. Ancak teorik açıdan baktığımızda Arendt'in devletlerin ve uluslararası kurumların hakları korumak için

²²⁹Göçmenlerin çoğu göç ettikleri topluma katılmak istese de kendilerini tecrit eden ve siyasete ya da sivil topluma katılmaktan kaçınan bazı göçmen grupları vardır. Bu gönüllü marjinalleşme, ancak dini inançları çağdaş dünyayla hiçbir biçimde bağ kuramamalarını gerektiren, hepsi de dini inançları yüzünden kovuşturulmaktan kaçmak amacıyla göç etmiş Hutteritler, Amishler ya da Hasidik Yahudiler gibi etno-dinsel gruplar için çekici olabilmektedir (Kymlicka, 2004: 494).

²³⁰Michael Walzer'in Antik Yunan'da kentle bütünleşemeyen yurttaşlık haklarını kullanmayan kişilere atfen günümüzde birçok ülkede yaşayan göçmenler için kullandığı bir deyim (Akt. Kymlicka, 2004: 485).

²³¹Amishler gibi tecrit edici gruplar, yurttaşlıklarından gönüllü olarak vazgeçerlerken, asla yurttaş olma hakkı tanınmayan bazı göçmenler vardır. Bu insanlar ülkeye geldiklerinde geleceğin yurttaşları veya uzun vadeli yerleşimciler olarak bile görülmezler. Hatta oturma izni almaları ya da yurttaş olmaları söz konusu olacaksa gelmelerine izin bile verilmez (Kymlicka, 2004: 497-498).

uyguladığı yetersiz eylem pratiklerini insan haklarının evrensellik amacını ve onur üzerinden temellendirilen etik anlayış ile eş değer tutarak insan haklarının evrenselliğini reddetmesi teorik bir eşleştirilemezlik içermektedir. İnsan haklarının evrenselliğinin devlet vatandaşlığına indirgenmesi devletlerin pratik sorunlarına ve uluslararası kurumların işleyiş yanlışlığına bağlı olduğundan Arendt'in, mültecilik ve vatansızlık sorununa dair pratikleri teorik bir genellemeye götürmesi mantıksal olarak yanlış bir sonuca varılmasına neden olmaktadır.

Arendt şu paradokstan yola çıkmaktadır: insan haklarını en tipik biçimde cisimleştirmesi gereken mültecilerken, bunun yerine insan hakları mükemmel vatandaşın farazi bir varoluşu üzerine bina edilmesi nedeniyle hakların kendisini krize sürüklemektedir. Ulus-devlet sisteminde insanların kutsal ve ellerinden alınmaz olan hakları, bir devletin vatandaşına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortada korunmasız kalmaktadır. Arendt'in eleştirilerine katılan Agamben, insan hakları ile ulus devlet arasındaki ilişkiyle ilgili temel ipuçları vermediği için Arendt'in önerilerinin arkasının gelmediğini düşünmektedir. Agamben, mülteci sorunu üzerinden insan haklarının eksikliğinin giderilmesi gerektiği konusuna haklı biçimde dikkat çekmektedir. Ancak çözüm olarak, insan hakları bildirgelerini ebedi etik ilkeler olarak görmeyi bırakmanın ve hakları modern ulus devletteki tarihsel işlevlerine göre değerlendirmenin gerektiği önerisini getirmiştir. Antik dünyada 'zoe' (çıplak hayat) olarak 'bios' tan (yaşam formu) ayrılan yani siyasal hayattan ayrılan çıplak hayatın tam olarak kendisi bugün devlet yapısına girmektedir. İnsan hakları bildirgelerinde insanın özgür ve haklar itibarıyla eşit olarak doğmakta olduğu kabulüne karşın, haklar vatandaş figürüne devredilerek çıplak hayat kısmı yok sayılmaktadır. Dolayısı ile haklar insana ancak vatandaş olduğu sürece tanınmaktadır. Arendt'in değindiği gibi mültecilerin modern devlet düzeni içerisinde rahatsızlık veren bir unsur olma nedeni, insan ile vatandaş arasındaki farkı ortaya çıkarmasıdır. Bu sorun, siyasal alan ile çıplak hayat farkının çözülmesi gerekliliği anlamına gelmektedir. Agamben'e göre, insan haklarının vatandaşlık haklarından ayrılmasının nedeni, insaniyetçilik (*humanitarianism*) ile siyaset arasındaki ayrımdır.²³²

²³² Son dönemde, Ruandalı mülteciler yararına fon oluşturmak için yapılan reklam kampanyalarına şöyle bir göz atmak bile gerçeği görmeye yetecektir. Burada insaniyetçi örgütlerin çalışmalarında insan hayatı yalnızca ve tamamen kutsal hayat olarak yani öldürülebilir ama kurban edilemeyen hayat olarak algılanıyor, (tabi böyle bir algılamanın yeterli gerekçeleri de vardır) ve sırf bu sıfatıyla bir yardım ve koruma nesnesi olarak görülmektedir. Para toplamak için fotoğrafı sergilenen ama artık canlı olarak görülmesi mucizelere almış olan Ruandalı çocuğun yalvaran bakışları, herhalde tıpkı devlet iktidarı gibi insaniyetçi örgütlerin de ihtiyaç duyduğu çıplak hayatı günümüzde en fazla ele veren şifredir (Agamben, 2013: 160).

Agamben, I. Dünya Savaşından bu yana gelişen sürecin istisna hali olduğunu belirtmektedir: “istisna hali, savaş hukuku gibi özel bir hukuk değildir; hukuk düzeninin kendisinin askıya alınması olarak hukukun eşiğini ya da sınır kavramını belirlemektedir”. Siyasetten koparılmış bir insaniyetçilik, egemenliğin temelindeki kutsal hayatı yeniden tecrit etmeye mahkum gözükmektedir. Bu nedenle, Arendt’in mülteci kavramı insan hakları kavramından ayrılmalıdır. İnsan haklarının kaderi ile ulus devletlerin kaderinin birbirine bağlı olduğu ve birinin çöküşünün diğerinin sonu anlamına geldiği düşüncesi dikkatle irdelenmelidir. Mülteciler ve vatansızlar arasında öncelerde yapılan kavramsal ayrımlar bugün geçerli kılınamayacak ayrımlardır. Mültecilerin çoğu kendi ülkelerine dönmek için uyruksuz olmayı tercih etmektedirler. ‘Mültecilik’, doğum-ulus ilişkisinden insan-vatandaş ilişkisine kadar ulus devletin kategorileştirmesini kuşkuya çeken ve çıplak hayatın istisna sayılmadığı bir siyasetin hizmetine yeni kategoriler sunmanın yolunu açan sınırsal bir kavramdır (Agamben, 2013: 152-153; 2009: 47; 2006: 10-12).

Agamben’in argümanı, Arendt’in iki farklı yaşam arasında Yunanca iki kelime arasındaki ayrıma dayanarak kurduğu karşıtlığa istinat etmektedir: ‘çıplak hayat’ anlamına gelen ‘*zoe*’ ve yaşam formu anlamına gelen ‘*bios*’. Arendt’e göre insan hakları ve modern demokrasi bu iki farklı yaşamın birbirine karıştırılması üzerine kurulmuştur ve bu kargaşa en nihayetinde ‘*bios*’un basitçe ‘*zoe*’ye indirgenmesi anlamına gelmektedir. Arendt’in çıplak insanın yani bir devletin vatandaşı olmayan insanların temel haklarının olmadığı ve tahakküme daha çok maruz kaldıkları görüşü önemli bir yaklaşımdır (her ne kadar anayasal metinlerin yurttaşının çıplak insandan daha fazla politik özne olmaması söz konusu olsa da). Ancak, Agamben Arendt’in kritiğini, Foucault’nun ‘*Bilme İstenci*’ ile ‘*Toplumu Savunmak Gerekir*’ çalışmalarında ki cinsel özgürleşme tartışmalarına benzetmektedir: sözde cinsel özgürleşme ve seks hakkında konuşma özgürlüğü aslında insanları seks hakkında konuşmaya teşvik eden bir iktidar makinesinin sonuçlarıdır. Bunlar öznelere üzerinde egemen olan yaşam ve ölüm iktidarının değil, biyolojik yaşam üzerinde yeni bir iktidar biçiminin kurgusunun aşamalarıdır; hatta ne yazık ki mülteciliğe verilen tepki olarak yeniden canlanan etnik temizlik egemenin öldürme hakkının yeniden dirilmesi değil, ‘pozitif biyosiyaset’ programının bir parçası olarak görülmelidir. Biyosiyasal tasavvur aracılığıyla Arendt için modern demokrasinin kusuru olan şey, Agamben’de belirli bir iktidar biçiminin

pozitifliği olarak görülmektedir. Bu kusur, bireysel yaşam konusunda kitlesel-bireyselci bir pozisyon olarak görülen demokrasinin bizzat biyolojik yaşama egemen olan iktidar teknolojileriyle girdiği bir tür suç ortaklığı olarak kavranmalıdır. Bu noktadan sonra, Agamben egemen güç ile biyoiktidar ve 'zoe' ile 'bios'u birleştirerek çıplak hayatın, iktidarın baskısı altına alacağı öznenin²³³ sahip olduğu hayat olarak değil kutsal bir hayat olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir (Ranciere, 2009: 55-56).

Agamben'e göre, egemen güç ve çıplak hayat arasındaki bağıntı siyasal çatışmaların tespit edilebileceği yerlerde gerçekleşmektedir. Bu nedenle, kamplar²³⁴ (yasadışı göçmenlerin ulusal makamlarca yerleştirildiği alanlar ya da Nazilerin ölüm kampları vb) modernitenin 'nomos'u olarak ileri sürülebilir ve yaklaşımı Arendt'in siyasal eylem kavrayışından çok farklı gözükebilir. Oysaki, Arendt'in siyasetin çıplak hayatın istisna kılınması durumunda radikal bir biçimde askıya alınmasını içeren arke-politik duruşu; özel, toplumsal ve siyasal dışı hayatı siyasala bulaştırmaktan imtina etme girişimlerinin nihai sonucunu teşkil etmektedir. Bu yaklaşım, siyaset sahnesinin muğlak aktörlerini dışlayarak siyaset sahnesini boşaltmaktadır. Sonuçta, siyasi istisna en nihayetinde çıplak hayatın karşısında duran bir devlet iktidarının parçası haline getirilmiş olacaktır (bir sonraki aşamada karşılıklı bir tamamlayıcılık ilişkisine dönüşecek olan bir karşıtlıktır bu). Siyasete mahsus saf bir alan muhafaza etmeye çalışmak, son kertede bu alanın devlet iktidarı ile bireysel hayat arasındaki doğrudan ilişkisi içerisinde kaybolmasına yol açar yani bireysel hayat iktidar ile aynı kefeye konmuş olur. Ranciere'e göre bu ontolojik yapıdan kurtulmanın yolu insan haklarının taşıyıcı öznesinin kim olduğunun yeniden sorgulanmasını gerektirmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda siyasetin ne olduğu sorunsalının düzlemini değiştirmeye yarayacaktır (Ranciere, 2009: 56-58).

²³³ Bu noktadan sonra Agamben, mevzuu bir adım daha ileri taşır. Foucault modern biyoiktidar eski egemenlik biçiminin karşısına koyarken, Agamben Foucault'nun 'yaşamı kontrol altına alma' düşüncesini Carl Schmitt'in istisna hali kavramıyla özdeşleştirmek suretiyle bu ikisini eşleştirmektedir. Schmitt istisna halini siyasal otoritenin prensibi olarak ileri sürmüştür. Egemen güç, olağan yasallığın askıya alındığı istisna haline karar veren iktidardır. Bu, son kertede, yasanın kendisinin yasa dışı olan bir karar yetkisine bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Agamben istisna halini yaşam üzerinde karar verme iktidarıyla özdeşleştirir. Egemen iktidarın bu istisnai durumuyla ilişkilendirilen, yaşamın istisna kılınmasıdır. Agamben'e göre bu yaşam *zoe* ile *bios* ya da doğal yaşam ile insan yaşamı arasındaki bir seçilemezlik ayırsanamazlık alanına tutsak edilmiş hayat anlamına gelen safi ya da çıplak hayattır. Böylece, Agamben için artık güç biyoiktidar ile aynıdır. Mutlak devlet iktidarı ile insan hakları arasında da bir karşıtlık yoktur. İnsan hakları, doğal yaşamı hakların kaynağı ve sahibi gibi göstermektedir. Bu haklar doğumu egemenliğin prensibi olarak sunar. Çıplak hayat bu iktidarın baskı altına alacağı öznenin sahip olduğu bir hayat değildir. Öldürmesi gereken bir düşmanın hayatı da değildir (Ranciere, 2009: 55-56; Schmitt, 2012b:116-130).

²³⁴ Kamp gerçek ile yasa, kural ile uygulama, istisna ile kural arasında karar vermenin mutlak imkansızlığının alanıdır. Demokrasi ve totaliterlik arasındaki bütün farklar sönükleşir ve bütün siyasal eylemlerin çoktan bu biyopolitik alana sıkışmış olduğu ortaya çıkar (Ranciere, 2009: 57).

Arendt'e göre insan hakları bir açmaz içindedir çünkü, yalnızca vatandaş hakları insan hakları olarak kabul edilmektedir (halbuki insan hakları siyasallığından arınmış kişilerin hakları demektir; bu durumda bu haklar hiçbir hakkı olmayan insanların hakları haline gelir) ya da insan hakları vatandaş haklarıdır (yani şu ya da bu hukuk devletinin vatandaşı olmak sonucunda haiz olunan haklardır). Bu durumda, insan hakları zaten hak sahibi insanların hakları olduğu anlamına gelecek ve bir totolojiyle sonuçlanacaktır: ya hiçbir hakkı olmayan insanların hakları ya da zaten hak sahibi olan insanların hakları. Arendt'in serimlediği açmaz işte budur; ya bir boşluk ya da bir totoloji ile her iki durumda indirgemeci açmaz bir sonuca ilerlemektedir. Ranciere'e göre üçüncü bir ihtimal vardır; insan hakları sahip oldukları haklara sahip olmayıp, sahip olmadıkları haklara sahip olanların hakları olarak korunması gereken ilkeler olarak görülmelidir. Bir başka ifade ile insan hakları, bu hakların hem kaynağı hem de hem de sahibi olmalıdır. Aynı zamanda insan hakları sadece kendisine ait hakları kullanmakla kalacak tek bir öznenin hakları değildir (Ranciere, 2009: 56-58).²³⁵

Bir diğer sorun olarak tartışılan hakların öznesi, iki varoluş biçimi arasında köprü vazifesi gören bir özne ya da özneleşme süreci olarak tanımlanabilir. İki var oluş biçiminin ilki bu hakların yazılı olmasına ilişkindir; bu, bir çeşit toplumun özgür ve eşit olduğunun yazıya dökülmesidir. İkinci var oluş biçimi ise; insan haklarının yazılı metinlerinden bir şeyler çıkarmaya çalışanların, yani haklarını sadece kullanmakla yetinmeyip yazının gücünü test edecek durumlar yaratanların haklarıdır.²³⁶ İnsan hakları beyannamesi hak taşıyıcı özneyi, doğuştan insan olanların ve yasalar önünde eşit insanların hakları olarak tanımlamaktadır. Bu noktada yüklemelerin uygulanma alanları sorunu belirlemektedir. Arendt, özel yaşamdan ayrılmış siyasal alanı vatandaşlık alanı sınırlaması ile soruna cevap aramıştır. Ancak Ranciere'e göre, insan ve vatandaş arasındaki fark hakların ya bir boşluk ya da bir totoloji ifade ettiği bir ikili durumu göstermez; esasen siyasal özneleşme için bir aralık yaratılması anlamına gelmektedir.

²³⁵Bu cümlelerin ne anlama geldiğini anlamaya yahut işaret ettiği denklemi ortaya koymaya çalışalım. Açık ki, bu denklem tek bir x'in tespit edilmesiyle çözülebilecek bir denklem değildir. İnsan hakları, bu hakları hem kaynağı hem de sahibi olacak ve aynı zamanda sadece kendisine ait hakları kullanmakla kalacak tek bir öznenin hakları demek değildir. Eğer böyle olsaydı, gerçekten de Arendt'in gösterdiği üzere böyle bir öznenin var olmadığını ispatlamak hiç de zor olmazdı. Ne var ki bu öznenin kendi haklarıyla olan ilişkisi bundan biraz daha ötetrefik ve girift bir durum arz etmektedir. Bu ilişki çifte olumsuzlama sonucunda hayata geçirilir (Ranciere, 2009: 58).

²³⁶Mesele fiili gerçekliğin hakları teyit etmesi ya da reddetmesinden ibaret değildir. Önemli olan teyit ya da reddin ne anlama geldiğidir. İnsan ve vatandaş bireylerden oluşan topluluklar anlamına gelmez. İnsan ve vatandaş siyasal öznelerdir. Siyasal özneler sınırları belirli topluluklar değildir. Daha ziyade içlerine kimlerin dahil edileceği konusunda sorunsal ya da ihtilaf (*litige*) ortaya koyan artık adlardır. Benzer bir biçimde, özgürlük ve eşitlik sınırları belirlenmiş öznelerin sahip olduğu yüklemeler değildir. Siyasal yüklemeler açık uçlu yüklemelerdir; nasıl bir durumla sonuçlanacakları ve hangi durumlarda kimleri ilgilendirecekleri konusunda ihtilaf koyarlar (Ranciere, 2009: 58).

Özneler (*demos* ya da halk), hakların geçerli olduğu dünya ile geçerli olmadığı dünyayı bir araya getirirler yani özneler bir içirme ilişkisiyle bir dışlama ilişkisini bir araya getirmektedirler. Agamben'in çıplak hayatla özdeşleştirdiği halk kavramı ise eksik ya da ikircikli bir yaklaşımdır çünkü siyasal özneler de artık öznelerdir dolayısı ile insan hakları siyasal öznelerin genel adını teşkil eden '*demos*'un haklarıdır (Ranciere, 2009: 58).²³⁷

Modernliğin köklerinden kopması evrenselin sahiplenilişine dönüştürülmektedir. Evrensellik tartışmaları bir kimlik yitimi ve yeni bir kimlik bulma ihtiyacı üretir ve buna da cemaatleşme karşılık verdiği için tehlikeler doğmaktadır. Siyasal olan ters yüz edilmektedir ve toplumsal olan artık hakikatin siyasal hareket olarak anlam kazandığı yer değildir. Bundan otuz yıl önce devrimci insanı şekillendirdiği düşünülen süreçler; bugün, dinsel yasanın siyasalın yasasına dönüşmesini arzulayan insanı şekillendirmektedir. Yabancılaşmanın getirdiği süreç cemaatleri doğurmuştur. Bu dünya değişikliği; tarih, hakikat, halk ve evrensel denilen dört şeyi yani hakiki olanın dünyada teşkil edilme süreci olarak birbirine bağlamanın bugünkü olanaksızlığını kaydetmekle yetinilebilirdi. Böylelikle siyasal nesnelerin yabancı hale gelmiş bir hakikat rejimine bağlı oldukları tespit edilmiş olunurdu ancak artık sorunu siyasetin çerçevesi içinde tutan başka bir bakış açısı lazımdır. Mesele, hakikat olmama rejimine inancı belirleyen aynı ile başkanın/ötekinin siyasal ilişkisinin konumlarını karşılaştırmaktır. Bu sayede soyut insan hakları ile vatandaş hakları, gerçek gruplara ait ve bu grupların kimliklerinin ya da dünya halkı içerisindeki yerlerinin tanınmasına bağlı gerçek haklara dönüştürülür (Ranciere, 2017: 66-67; Ranciere, 2007: 126-127). Ranciere'in değindiği gibi çağın etik gerekliliği hukuki ayrımların silinmesi ve siyasal ihtilafların kapatılmasını gerektirmektedir; insan haklarının öznesi vatandaşlıkla sınırlandırılmamalıdır.

Postmodern yaklaşımların insan haklarını evrensellikten uzaklaştırma çabaları, çelişkili açıklamalar nedeniyle temellendirilemez gözükmektedir. İnsan haklarının evrenselliğine ilişkin görüş, insan haklarının zamandan, mekandan dolayısıyla kültürlerden ve

²³⁷ Siyasal adlar ihtilaflı adlardır; uzanımları ve kapsamaları kesinlikli değildir ve dolayısıyla, bir test ya da tahkik alanı açarlar. Siyasal özneler bu gibi tahkik durumları inşa ederler. Siyasal adların gücünü, bu adların uzanımlarını ve kapsamalarını teste tabi tutarlar. Bu gibi test durumlarını sahneye koyan öznelerin genel adı '*demos*'un ya da halkın adıdır. '*Homo Sacer*'in sonunda Agamben aynı anda hem siyasal organın hem de daha alt sınıfların adını teşkil eden insanların sürekli muğlaklığı şeklinde ifade ettiği duruma vurgu yapar. Agamben, bu muğlaklıkta çıplak hayat ile egemenlik aracındaki bağıntının işaretini görür. Halbuki *demos* ya da halk alt sınıflar demek değildir. Çıplak hayat da demek değildir. Demokrasi yoksulun gücü demek değildir. Güç sergilemek için hiçbir ehliyeti olmayanların gücü demektir. *Demos* yoksul halk anlamına gelmez, siyasal toplumu halkın parçalarının hesabından ayıran boş bir parça ya da ek bir parça anlamına gelir (Ranciere, 2009:58).

ideolojilerden ya da sosyal ve ekonomik şartlardan bağımsız olduğu fikri üzerine kuruludur. Rölativistler ise, insan haklarının kültürel bağlamını tarihsel ve mekânsal olarak Batı'ya özgü bularak, insan hakları beyannamelerinin diğer kültürleri ya da kimliklerin yok saydığını öne sürmektedirler. Bununla birlikte, insan haklarının evrensel büyük bir anlatı olarak gerçekleşmesinin mümkün olmadığını kabul etmektedirler. Rölativistlerin öne sürdükleri; ötekine saygı ve insan haklarının karşılıklı ilkesinin ve ötekinin önemi, diyalog ve uzlaşmanın önemi, mültecilerin ve vatansızların hakları üzerinden insan haklarının taşıyıcısı olarak öznenin konumlandırılışı tartışmaları oldukça önemli yaklaşımlardır. İnsan haklarının korunması için hak taşıyıcı öznenin vatandaşlık statüsüne indirgenmemesinin ve salt insan olarak kabul edilmesinin gerekleri, günümüzde mültecilerin yaşadığı dramların engellenmesi ve insan haklarının doğuştan sahip olunan haklar olması bağlamında ivedi olarak pratik uygulamalarda gerçekleştirilmelidir. Ancak, postmodernizmin evrensellik ve büyük anlatıları eleştirmek amacı ile insan haklarını ötekilik, diyalog, mülteci hakkı gibi kavramlara indirgeyerek temellendirmesi eksik bir yaklaşım olmakla birlikte insan haklarının evrensel olduğu gerçeğini değiştirmek için yeterli argümanlar değildir. Bununla birlikte kendi kendini dışlayan yaklaşımlardır çünkü insan haklarının insanın doğuştan sahip olduğu haklar olarak kabul edilmesi gerekliliği talebine ancak insan haklarının evrenselliği cevap verebilir. Kültürel görelilik ve kimlik eleştirisi insan hakları açısından çelişkili yaklaşımlardır.

Kültürel rölativizmin eleştirel yaklaşımlar iki kategori altında değerlendirilebilir. İlk kategori, insan hakları söylemine içkin normların üçüncü dünyanın ihtiyaçları ve görüşleri ile bağdaşmadığı eleştirisidir. İkinci kategori ise, insan haklarının evrensellik iddiasının Batı kültür ve normlarına dayanması nedeniyle kabul edilemez olduğudur. Çünkü Batı'nın yarattığı hak taşıyıcısı olan özne olarak 'birey', yalıtılmış soyut bir bireydir. Batı dışındaki kültürlerde birey; toplum, aile ve grup içerisindeki cemaatteki rolleri üzerinden tanımlanır. Bireyin hakları aileye ve topluma olan ödevleri ile birlikte düşünülür. İkinci kategorideki eleştiriler, insan hakları normlarının oluşturulmasında ölçüt olarak ulusal ve bölgesel özellikler, farklı tarihsel, kültürel ve dini arka plan dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Batı'nın özgün kültürel ve tarihsel deneyimlerinin tüm insanlığın standardı haline gelmesi kabul edilemez bulunmaktadır. Bununla birlikte, Höffe (2004: 129-138)'nin değindiği gibi, insan

haklarının kabul ettiği onur sahibi insanın olduğu her yerde dolayısı ile bütün kültürlerde olmasına rağmen, kültürel rölativistlerin insan haklarını yalnızca Batı kültürüne indirgemeleri²³⁸ tartışmayı metodolojik olarak sıkıntılı bir duruma düşürmektedir. İnsan hangi toplumda yaşarsa yaşasın sırf insan olduğu için bazı haklara sahip olmalıdır.

Kültürel görelilik, her tür yaşam tarzının eşit geçerliğe sahip olduğunun tanınmasını ifade etmektedir. Farklı kültürlerin ve onların ahlaki içeriklerinin göz önüne alınması halinde insan haklarının evrensellik özelliğine kavuşacağına inanırlar. Ancak, rölativistlerin önerdiği çözüme karşı imtinalı olmak gerekmektedir. Her kültürün insan ve değerlilik anlayışını geliştirmeye katkıda bulunması imkansızdır ve dahi onu engelleyecekse desteklenmesi yanlış olacaktır. Burada tekil anlamda ve çoğul anlamda kültür ayrımı önemlidir. Kuçuradi (1988: 37-47; 2004: 17-21)'nin değindiği gibi, gelişmeci politikaların dünyanın her yerinde gösterdiği çıkmazlardan biri, gelişmeye kültürel bir boyut getirme fikri ile yaratılan 'kültürel gelişme'dir. Batılı devletlerde kültürel gelişme ile anlaşılan; bir kişi hakkı olarak, insanın kültürel etkinliklerde bulunabilme olanağının sağlanmasıdır. Bu anlamda, insan olanaklarının geliştirilmesinin yolunu açacak bir şey olduğundan, hakların ve insanın değerini korumak anlamındadır (tekil anlamda kültür). Tekil anlamda kültür ile çoğul anlamda kültürün ayrılmasının gerektiği bir noktadır burası. Diğer taraftan, 'kültür'ü küresel düzeyde ön plana çıkaran bir başka önemli neden, bağımsızlığını kazanmış Üçüncü Dünya ülkelerinin 'kafaların sömürgeleştirilmesi'ne karşı başkaldırıları idi. Böylelikle, kültürel gelişme ile eşanlamli olarak kültürel kimlik sorusunu gündeme gelmiştir. Üçüncü dünya ülkeleri kültürel haklardan bir grup haklarını anlamaktadır; Batı kültürünün etkisinde kalarak bastırıldığını ya da unutulduğunu kabul ettikleri kendi kültürlerini geliştirme, kendi kültürleri olarak kabul ettikleri ve kendi kültürleri olmasını diledikleri kültürü yani dünya görüşünü, insan ve değerlilik anlayışını bulup aramaya girişmişlerdir. Çoğul anlamda kültür talepleri bir grubun kolektif kimliği üzerinden olmaktadır ancak kültürel kimlik sloganları altında, köktendincilikler (etkinliklerini

²³⁸Bu suçlama ana ekseninde iki biçimde kendini göstermektedir. İlk suçlama, insan hakları rastlantısal durumlarda değil de, yeterli bir nedenden dolayı başka kültürlerce bilinmemekte olduğudur. Nitekimonlara sadece Batının koşulları altında gerek duyuluyor: bir yandan Batının bireyci insan anlayışı yüzünden öte yandan kölelikten, dinsel hoşgörüsüzlükten, sömürgecilikten ve emperyalizmden Batı da çok çektiği için, bu hastalıklardan iyileşmesi insan haklarını gerektiriyor. İkinci suçlama, başka kültürler kendilerine karışılmama hakkına sahiptirler, Batı, insan hakları düşüncesi aracılığıyla yabancı kültürleri etkileme yetkisine sahip değildir. Bunun dışında, üçüncü suçlama insan haklarının bir paket şeklinde, tek başına değil de Batı kültürünün başka öğeleriyle, yani tekniği, ekonomisi ve İngilizce ve Amerikancanın temsil ettiği egemen diliyle birlikte ihraç edilmesi tehlikesi üzerine idi. Ortaya çıkan güçlük, hakları pozitif hukuk haline getirmekle aşılamaz (Höffe,2004:130).

daha çok mesafe kazanmak amacıyla kültürel kimliklere saygıya dayanarak savunmaktalar) ve çatışan radikalizmle yayılmaktadır. Bu nedenle, grup hakları bağlamında kültürel haklar ancak temel haklar ile ilgisinde değerlendirilerek hak talepleri düşünülmelidir. Kültürel kimlik anlamında kültürel gelişmeyi teşvik etmenin yüzyılımızın son yıllarında bizi getirdiği nokta köktendincilerin ya da radikalizmlerin çatışmalarında kendi etkinliklerini kültürel kimliklere saygı ya da farklı olma hakkına dayanarak ancak sanayileşmiş ülkelerde geliştirilmiş sloganlarla savunmaları olmuştur. Oysaki belirli bir tarihsel anda veya coğrafyada insan haklarının gerçekten korunmasını amaçlayan eylemler, onların uygulanmak istenildiği durumun doğru değerlendirilmesine dayanmalıdır. Böyle bir değerlendirme belirli bir durumun söz konusu olan insan hakkının bilgisi ışığında yapılmasını sağlayacaktır ve o insan hakkının nasıl ve neden ihlal edilmiş olduğunu görmemizi sağlayan bir değerlendirme olacağı için doğru çözüm üretmeyi sağlayacaktır çatışma değil (Kuçuradi, 2004: 19-29).

Postmodern eleştirilere katılmanın mümkün olduğu yanlar bulunmaktadır: farklı kimliklere saygı uzun süre görmezden gelinmiştir, öteki kültürlerin hakları araçsallaştırılmıştır, Batı'nın yarattığı 'birey' öznesi liberal kültürün ürünü olarak egoist ve bencildir, diyalog ve iletişim hakların karşılıklılığı kesinlikle önemlidir. Küresel politikaların Batı tarafından belirlenmesi, Batı'ya ilişkin değerlerin ve düşüncelerin yayılmasını zorunluymuşçasına devam ettirmektedir. Tek bir müzik dinleyen, tek tip giyinen, aynı köfteyi yiyen insanlar yaratılmakta olmasına karşı gelinmelidir. Batı'nın yarattığı tek tip bireyselleştirmesinin bir şiddet tipi olduğu bu tezde kapsamlı bir şekilde savunulmuştur. Çağımızda aydınlanmaya eleştiri getirmeliydik ancak insan haklarının taşıyıcısı özne olarak onur sahibi bir insanın evrenselliğinin reddedilmesi, gerekçelendirilemeyecek yaklaşımlar ile insan haklarının büyük anlatı olduğunu ileri sürmek kabul edilemez ve mantık süzgecini felç edecek bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, insan hakları kültürlerin ve dinlerin değerlerine bırakıldıkları anda sayısız kültürün değer yargıları ve sayısız dinin kurallarıyla insanın onuru ve hakları her muameleye açık hale getirilmiş olur. Örneğin 1990'lı yıllarda İslam ülkelerinin yayınladığı insan hakları normlarına ilişkin önerileri ya da Asya Değerleri örnekleri, kültürden yola çıkarak saptanacak insan hakları normlarının kabul edilmesinin taşıdığı riskleri göz önüne sermektelerdir. Kültürel görelige göre tasarımılanan hak kavramı, geleneksel adetlere ya da değer yargılarına indirgenmeyerek etik bilgidен uzaklaşma ve

hoşgörüsüzlüğün hoşgörü olarak savunulması riskini barındırmaktadır. Bununla birlikte, etnik veya köktendinci çatışmalara arasında sistematik insan hakları ihlalleri artmaktadır. Eğer kültür kişide, insan olanaklarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayacak hatta onu engelleyecek nitelikte ise, insanın onurunu koruyacak bir hak gibi görülmesi sorun yaratır.

Küresel kolektif şiddete karşı önlem almanın en önemli yolu tüm dünyada kolektif şiddet mağduru olan insanların evrensel değerler ile korunmasıdır. Diğer taraftan, Wallerstein (2003: 208; 218)'ın değindiği gibi, içinde yaşadığımız tarihsel sistem ölümcül bir krizde olduğu için tözel bakımdan rasyonel inşalar yapmak mümkün gözükmemektedir. Şiddetin var olduğu, meşrulaştırıldığı ve birçok türünün uygulandığı bir sistemde insanlığın modernleşmeyi başardığını iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Ancak, kapitalist dünya ekonomisinin sürdürülebilirliği için önem taşımakta olan sınıf, ırk, cinsiyet hiyerarşileri gibi hiyerarşiler; bugün tarihte daha önce olmadığı kadar hem siyasi hem de düşünsel olarak temelden sorgulanmakta olduğundan çelişkili açıklamalardan ve indirgemecilikten uzaklaşarak yeni bir sistem inşa etmek mümkündür. Kurumsal otoritelerin bünyevi muhafazakarlığı, böyle bir yeniden inşanın dünyadaki kaynakların ve iktidarın eşitsiz biçimde dağıtılmasından faydalananlara yönelttiği tehdit dikkate alındığında; kapsayıcı bir evrenselci bakış açısını korumak hepimizin üstlenmesi gereken muazzam bir görevdir.

Çünkü evrenselcilik, pozitif bilimden etkilenecek sosyal bilimlerde insan davranışını açıklayan evrensel süreçlerin keşfinin mümkün olduğuna inanılan ve zamanın ve mekanın her noktasında geçerli olan bilimsel hakikatlerin var olduğu kabulüne dayanan görüştür (Wallerstein, 2003: 187). Evrenselcilik ve tikelcilik arasında süren gerilimin çözümü mümkündür; eğer siyasal ideallerin evrenselliği toplumun belirli kesimleriyle sınırlı görülüyorsa ve hakların Avrupa merkezliliği değiştirilmek (evrenselliğin Batı 'etni'sinin tikel içeriği olduğu gerekçesiyle toptan reddi siyasal bir çıkmaz sokaktan başka bir şey değildir) isteniyorsa, uygulama alanlarını genişleterek yeni bir evrenselliğin somut içerikleri²³⁹ tanımlanarak ufuk olarak genişletilmesi mümkündür (Laclau, 2015: 92).

²³⁹ Evrenselin kendine ait somut bir içeriği yoktur; evrensel sınırsız sayıda, uzayıp giden bir eşdeğer talep zincirine bağlı olarak, bu zincir nedeniyle, sürekli uzaklaşan bir ufuktur. Sonuç olarak, görünen o ki evrensellik herhangi bir tikellikle kıyaslanamaz ancak,

Postmodern bir çözüm önerisi olarak, Rorty ise temelcilik karşıtı akımın üzerinden bağlantı tesis ederek çokkültürcü bir yaklaşım öne sürmüştür ancak yaklaşımını liberal cemaatler ile desteklemiştir. Rorty, liberal ütopya adını verdiği toplumsal ve siyasal düzenleme içerisinde, özgürlükçü bir cemaatleşme ile dayanışma kurulabileceğini öne sürmektedir ancak bu cemaat liberal kurumlar üzerinde yükselecektir. Rorty'e göre akılcı ve akıldışı ikna biçimleri arasındaki karşıtlığı belirlemek için, inancın gerekçelerini inancın nedenlerinden ayırabilen bir dil ile sınırlama yapmak gerekmektedir; akılcılık nosyonunu tutarlılıkla sınırlandırılırken terimin kullanımı sınırlandırılmaz ise, saygı duyulan birçok şeye akıl dışı denme riski bulunmaktadır. Geçerlilik, her daim açık ve müzakereye bağlı olmalıdır. Dokunulmaz tabular sistemi kuran toplum liberalizme ait sayılamaz. Rorty'e göre, insan doğası metafizik ve aşkın bir kavram olması nedeniyle kabul edilemezdir. Felsefi temel kazandırma çabaları, liberal bir topluma kötülük etmektedir. Rorty toplum ütopyasını seküler bir kültür anlayışı ile kurgulamıştır. Toplumun kurumsal olarak felsefi temellendirme ile değil (insan doğasının gösterilmesinden beklenen işi, romanlar ve etnolojik metinler yapabilir) ortak söz dağarları ile bir arada tutulabileceğini öne sürmektedir (Rorty, 1993: 111-134; 1995: 75-110; 260-270).

Postmodernist çağda ortak bir insan doğasının geliştirilmesini ya da felsefi temellendirme ile neyin doğası itibarıyla doğru olduğunu göstermenin 'metafizik bir avarelik' olduğunu belirten Rorty'e göre, tüm değerleri yaratma görevini anlatılar üstlenmelidir. Rorty'nin teorisini kurduğu dilsellik aslında Derrida'nın da değindiği tüm bağlamların özsel olarak kırılğan ve açık olduğu ihtimallerden birini ve diğerini seçmenin olumsal bir şey olduğu yaklaşımından etkilenerek²⁴⁰ tasarlanmıştır. Ancak, Derrida'nın anlatı ile kurulan sisteminin, Rorty'nin tasarısındaki indirgemecilikle

tikelden ayrı bir biçimde de varolamaz. Evrenseli, eğer belli bir uğrakta, yalnızca tikel aktörler ya da bu tür bir aktörler kümesi fiile aktarabiliyorsa, bu demektir ki tahakküm sonrası topluma bizzat tahakküm formunun kendisini aşmaya çalışan bir topluma içkin bir kapanmama (*nonclosure*) ihtimalini gözle görünür elle tutulur kılama imkanı, evrensel ile tikel arasındaki asimetriyi daim kılmaya bağlıdır. Evrensel, tikelle kıyaslanamaz, ancak tikellik olmadan da var olamaz. Bu paradoksun çözümsüzlüğü demokrasinin ön şartıdır denilebilir çünkü paradoksun çözümü vardır demek, bedenler arasında evrenselin gerçek bedeni olmaya layık, ayrıcalıklı tikel bir beden vardır demeye gelir. Oysa o durumda evrensel, olması gereken yani zorunlu yerini bulmuş, demokrasi de imkansız hale gelmiş olur. Eğer demokrasi mümkünse, bu evrenselin zorunlu hiçbir bedeni ve zorunlu hiçbir içeriği bulunmamasıdır (Laclau, 2015: 92-93).

²⁴⁰Siyaset teorisi açısından yapı çözümün merkezi önem kazandığı nokta olarak tüm bağlamların kırılğanlığını şu şekilde ifade etmektedir: dilsel ya da değil, sözel ya da yazılı, ufak ya da büyük bir birime ait her gösterge alıntılanabilir, tımağ içine alınabilir; demek ki, mutlak bir sınırsızlık içinde sonsuz yeni bağlamlar hasıl ederek tüm bağlamlardan kopabilir. Ama bu işaretin, belli bir bağlam dışında geçerli olduğu anlamına gelmez aksine, eğer herhangi bir mutlak bağlantı (*anchrage*) merkezinden yoksun bir şeyden söz edilecekse, bunun sadece bağlamlar olduğu anlamına gelir. Göstergeye has bu anlatılabilirlik, bu kopyalanabilirlik ya da iki yüzlülük, bu tekrarlanabilirlik ne arzi ne de sapkın bir durumdur. Bu onun yokluğunda, göstergenin şu normal işlevini dahi yerine getiremeyeceği bir durumdur (normal/anormal) (Laclau, 2015:183; Derrida, 1988: 12).

yansıtılması mümkün değildir. Rorty, dilsellik ve bağlam konusunu çelişkili açıklamıştır. Bununla birlikte, Rorty'nin liberal ütopyasında içsel bir tutarsızlık bulunmaktadır. Toplum bir yap boz gibi yapılanmadığı için, toplumu farklı talep ve dil oyunlarının birbiriyle çarpışmasından alıkoymak imkansızdır. Toplum önceden tayin edilmiş bir merkezden yayılan oyun değil, birçok çıkış noktasından hareketle pragmatist olarak inşa edilmiş bir şeydir. Bundan dolayı, ontolojik çatışma ve eşitsizlik ihtimali karşısında özgürlükten söz edilir. Rorty'nin savunduğu liberal özgür cemaat paradoksal bir durumdur (onun imkansızlık şartını oluşturan şey olarak), çünkü şiddet ve zor aynı zamanda onun mümkünlük şartıdır. Liberalizm ve cemaatleşme kolektif şiddet yaratan kabul edilemez iki olgudur. Kamusal-özel ayrımı Rorty'de çok keskin olduğu için cemaatin pragmatik olarak mümkün olabilmesi için özü itibariyle imkansız olması gerekir çünkü demokratik bir toplumun şartı kamusal alanların çoğunluğudur. Evrenselliğin terki ise, kamusal alanların çoğunluğunun ve demokratik toplum anlayışının terki anlamına geleceğinden imkansızdır (Laclau, 2015: 163-189).

Cemaatleşme hegemonik bir girişim olarak var olabilir çünkü tüm kimlikler radikal bir biçimde bağıntısaldır. Seçim yapı tarafından belirlenmiyordur tam tersi baştan sona hegemonik bir işlem ve özsel olarak siyasal bir karardır. Eleştirilerinin ardından Laclau'da evrenselcilik konusunda Rorty'e kısmen katılarak evrenselciliğin toplumsal failer tarafından bir yerlerde inşa edilmiş, kültür ve değerlerimizin günbegün daha merkezi bir parçası haline gelmiş söz dağarlarından ya da dil oyunlarından biri olduğunu kaydederek demokrasinin evrenselciliğe ihtiyacı olduğunu kabul etmenin gerektiğini savunur. Ancak, Laclau'ya göre, tarihsel evrensellik (aydınlanma tarafından yeryüzüne indirilmiş iki yüzyıllık demokratik bir devrimle gitgide daha geniş bir toplumsal ilişkiler alanına yayılmıştır ve insanların kendi dünyalarının yaratıcıları olduklarını görmelerini sağlar) metafizik bir evrenselliğe (varlığın tarihselliği kaderciliktir) göre üstündür. İnsanın ikamet ettiği dünyanın tümüyle olumsal söylem ve söz dağarlarının eseri olduğunu gören bir insan kaderine razı olmayacaktır. Bu noktada, Rorty'nin çelişkilerini eleştiren Laclau'nun kendi çelişkilerinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Evrensellik tarihte bir yerde bir kısım insanın ya da bir grubun herhangi bir anlatı yaratarak genelleştirdiği ilkeler olması nedeniyle kabul edilmesi doğru olamayacak kadar gerçeklik içeren ve anlam barındıran kavramdır. İnsan onurunun ve etik eyleme olanağının Laclau ve Rorty tarafından bu kadar basite indirgenmesi, kendi

teorilerindeki çelişkileri ortaya koymaktadır. Anlatılar ile sınırlandırılmayacak olanı gösteren, bu yaklaşımın bir yapboz şeması olduğu ve toplumun bütün olarak özgür olması ile bütün olarak belirlenmiş olması arasında bir farkın olmayacağını belirten Laclau, değerlerden uzak bir toplumda her şeyin yalnızca kavramsal olarak belirlenmeye indirgendiğini kabul etmeliydi.

Çokkültürcülüğün kutlandığı marjinal eğilimlerinin desteklenmesi aslında iktidarın ve küresel erklerin kolektif şiddetine yardımcı bir öğeye dönüşme riskini taşımaktadır. Etnik kimlik ve romantikleştirilen ulusal kökenler, tarih dışı ve köktendinci iddialar aslında madunları destekleme ya da hak vermek kisvesi altında iktidarlar tarafından kullanılmaktadır. Aynı zamanda birisinin temel hak kazanma riskini de taşımaktadır. Kavramların politik sınırları kadar ekonomik sınırları da önemlidir. Etnik kültür ve cemaatleşme kavramları ile Batı'lıların yarattığı kavramların etkisinde etnikleşen yerliler daha da metalaşarak çok uluslu küreselleşmenin ilerlemesine yardımcı olmaktadır (Spivak, 1993: 9-31). Diğer taraftan, kültüralizm egemen ideolojik söylemin desteklenmesi ve küresel kapitalizmin biçimlendirilmesi olarak görülmelidir; küresel ekonomi bütünlük kisvesi altında gerçekte çıkarlarına uygun olduğu için parçalanma istemektedir çünkü eşitsiz gelişme temeline dayanması nedeniyle evrenselliği reddederek kendi parçalayıcı söylemleri desteklemektedir (Amin, 2004: 153-155).

Bu nedenle, cemaatleşme, çokkültürcülük, kimlik gibi postmodern kavramların dünya üzerinde geniş destek bulması esasen piyasa ekonomisi eleştirisi üzerinden de tartışılmalıdır. Cemaatleşme olgusunu, Polanyi'nin ikili devinimine ve Tonnies'in toplum tanımlamasına değinerek tartışmak makul bir yaklaşım olur. Polanyi'ye göre piyasa toplumu başından beri işleyen bir ikili devinim ile karakterize edilebilir. Piyasa ilişkilerinin yaşamın her alanına yayılmasının yol açtığı toplumsal çözülmeye karşı; hayali metalar üzerinde yoğunlaşan bir korumacı karşı devinim söz konusudur. Karşı devinim, üretken örgütlenmenin yanı sıra koruyucu yaşam, kısıtlayıcı birlikler ve diğer müdahale biçimlerini kullanan insan ve doğanın korunmasını amaçlayan toplumsal koruma ilkesidir. Polanyi'nin ikili devinim anlayışının düşündüğü şey; piyasanın genişlemesi ile bu genişlemeye karşı koymanın aslında, kapitalist toplum içinde var olan Tonnies'in kavramlaştırması ve topluluk ile toplum özelliklerinin çelişkisiyle

birlikte gittiğidir. ‘Topluluk’ta bireyler arasındaki birliktelik önemli iken, ‘toplum’da bireyler arasındaki ayrılma önemlidir. Çünkü, kendi kurallarına göre işleyen kapitalizm, geleneksel sosyal bağlarından koparak özgürleşen bireyi ve ‘*homo oeconomicus*’ a indirgenmiş bireylerin oluşturduğu toplumu yaratmıştır. Böylelikle, kendi çıkarını gözetmekle sorumlu birey rasyonelleşmektedir. Emek gücünün metalaşması ile kazancın tekrar tüketim için kullanılması bu toplumun özelliğidir. Toplum değiş-tokuş ilişkilerini; üretim ve işbirliği üzerinden tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, bireylerin birbirlerine bağlı olduklarının farkına varmalarını sağlar ve türe ait olma bilinçlerini geliştirir. Ancak, piyasa toplumunun karşıt yönde işleyen iki eğilimi vardır. Bir taraftan liberal görüşün bireyin bağlarından kurtuluşunun onu daha bağımsız ve kendine güvenli kılacağı yönünde iddiası var iken; diğer taraftan yabancılaşma, yalıtılma ve korku ortaya çıkmaktadır. Korku, yalıtılmışlık ve yabancılaşma; pre-kapitalist toplulukların özelliği değildir. Topluluk ise, topluluğa ait her tek kişinin aç kalmadan güvenli bir ortamda yaşayabilmesini sağlamaktadır. Dayanışma ve kişilerin insani özellikler gösterdiği sürece topluluğa ait olabilmesi kuralı ile; kişiler bu yönelimle kimlik kurmak isteyerek ‘onur, cömertlik, yardımlaşma’ gibi duygular geliştirir ve insani kimliklerini oluştururlar. Piyasa ekonomisi toplumunda ise, kişi (aç kalma korkusu ile) emek gücünü üretim ilişkilerine ve piyasa dolaşımına sokabildiğinde kendi alım gücünü (kazanç güdüsü ile) arttırabilecektir. Birey kapitalizmle, bu denklemi bozamayacak kadar piyasa ekonomisine bağımlı hale gelmiştir. Cömertlik, onur, yardımseverlik gibi duygular yerini, bencillik, aşağılanma ve düşmanlık gibi duygulara bırakmıştır. Rasyonel ekonomik birey, kapitalizmin istediği bireydir çünkü topluluk özellikleri devam ederse kişiler ucuz ücretler ile emeğinin sömürülmesine razı olmayacaklardır. Diğer taraftan, emek pazarında giren birey çoğu kez ait olduğu ve yettiği bölgenin dışında emeğini ücretlendirebileceğinden aile bağlarından da kopmak zorunda kalır ve yalnızlaşır. Göçün yarattığı yıkıcı etki sadece aile bağlarından kopmak değil aynı zamanda yersiz-yurtsuzlaşan bireylerin kültürel yozlaşmalarıdır. İnsanlar kendi olanaklarını ancak piyasanın sınırları içinde yani aç kalma korkusu ve kazanç güdüsünün izin verdiği ölçüde gerçekleştirebileceklerdir. Bu sınırlılık insanın kendi potansiyelini kullanamaması ve olanaklarını gerçekleştirememesi anlamında gelmektedir. Ekonomik kazanca ulaşabilmek için kendine ve diğer insanlara yabancılaşan, kendini ve çevresini

araç olarak gören bireyin, insan haklarına saygı göstermesi zorlaşmaktadır. Kapitalizm, insanlıktan çıkarmaktadır (Özel, 2004b: 242-264; 216-248; Polanyi, 2014; 85-124).

Sıkışmışlık ve yalnızlaşma içinde olan insanlar kendilerini güvende hissetmek için, karşı devinim göstererek pre-kapitalist topluluk benzeri topluluklar oluşturarak hem kendi kimliklerini tanımlamaya hem de bir toplumsal varlık olarak kendi bağlanmışlıklarını duyumsamaya çalışarak cemaatleşme eğilimine girerler. Ancak duygusal bir eğilim ve bilinçdışı refleks gibi gerçekleşen bu topluluk arayışında insanlar araçsallaştırılmaktadırlar. Esasen, cemaatlere, etnik gruplaşmalara ve hatta dinsel topluluklara artan eğilim güvenli sığınıklar bulma çabasıdır. Kimlik sorunları da tam bu güvenli sığınıklar arayışında başlamıştır. Kimlik tartışmaları tabi ki eskiden beri süregelmektedir ancak eski kimlik tartışmaları günümüzde etnik veya dinsel kimlikler küresel erkler tarafından araçsallaştırılarak sürdürülmektedir. Kişi-ulus devlet kimlik ilişkisi belirsizleşmekte; kişi-etnisite, kişi-din kimlikleri gibi marjinal topluluk kimliklerinin artışı bireylerin özgürlük ve hak taleplerini karşılamak yerine, küresel sistemin parçalanmadan doğacak çıkarlarına hizmet eder hale gelmektedir. Kimlik var olan (başkaları tarafından görülebilen) kişiye ya da gruba yüklenen nitelikken, kimlik sorunları kişinin ya da grubun kendisini kim olarak gördüğüyle ilgilidir. Postmodernistler için, kimlik özgürce seçilen ve değişebilen yapıda, çoklu, akışkan, hareketli ve değişime açıktır. Çünkü özne, (kişi kavramını özgün bir insan tarif edildiği için kullanmayı tercih etmezler), çevresinden etkilenir, algılar, duygulanır ve sonuçta tavrını değiştirir. Özne, kendini birçok kimlikleştirmek ile sunabilir. Ancak, kimlikler yansız değildir kim olduğumuzu söylerken aynı zamanda ne olduğumuzu, neye inandığımızı ve ne istediğimizi söylemeye çalışırız. Bu da taleplerimizin ve kimliklerimizin değerini de sorgulamayı gerektirir. Her talebe saygı duymak mümkün olmayabilir (Özel, 2004b: 242-264; 216-248; Polanyi, 2014; 85-124). İnsanın onurunu ve değerini yok ederek insanın olanaklarını gerçekleştirmesine engel olan ya da insan haklarını ihlal eden kimlik ve taleplere tolerans göstermek etik bilgisi açısından mümkün değildir.

Küresel çağ pratiklerinde makro milliyetçilik eleştirilerine getirilen alternatif oluşum yine (ironik biçimde) mikrolaştırılsa dahi bir çeşit millilik ve cemaatleşme üzerinden kurgulanmıştır. Cemaatleşme, etnik milliyetçilik ya da kültürel görelilik faşizan

eğilimlere kapı aralamaktadır ve evrensel insan haklarını yıkma çabasının bir aşaması olarak kendini göstermektedir. Ayrıca, postmodernizmin mikro kimlikler ve zaman-mekansal bağlamın farklılığı tartışması kendi içinde kendi ile çelişkili bir düşünsel sorun silsilesi yaratmıştır. Zaman her daim görelî olacak bir kavramdır ancak küresel gelişmeler ile eskisi gibi coğrafyalar arasında bilgisel aktarım vb. konularda zaman farklılığı söz konusu olamaz çünkü teknolojinin imkanlarıyla dünyanın hemen hemen her yerinde insanlar benzer bilgilere ulaşmaktadır. Diğer taraftan ise tek bir kişi; zihinsel donanımı, psikolojik eğilimleri, ekonomik imkanları, inançları, yaşam tarzı ve ıssızlığı tercih ediş biçimine göre kendine farklı bir algı dünyasının zamansallığını yaratabilir. Kuantumun sunduğu bilgi zenginliğinden sonra, kültürel çalışmaların öne sürdüğü jeopolitik zamansallıkları günümüzde tartışmak ilkel bir yaklaşım olacaktır. Diğer taraftan büyük anlatılar ve üst kimliklere karşı olan postmodernistler, etnik kimlik ve cemaatleşme üzerinden kurguladıkları başka bir üst kimlik oluşturarak çelişki göstermektedirler. Bu bağlamda, büyük anlatıları yıkma görevi üstlenen kültür ve kimlik üzerine geliştirilen postmodern görüşlerin daha mikro ama yine de makrolaşmayı içeren faşizan eğilimler üzerinden kimlik kavramları yaratmaları çelişkilidir. Çünkü her makro anlatı minimalleştirildiğinde dahi, bir başka mikro anlatıya göre yeniden makro olacaktır ve bu görelilik sonsuza kadar devam edebilecektir. Her kimlik içeriğinde başka bir kimlik taşımakta olması nedeniyle ve her insanın kendini bir başka alt kimlikte yeniden inşa etme olanağı her daim mümkündür. Mikro bir kimlik ögesi olarak herhangi bir alt kimlikle herhangi bir cemaate kendini ait hissedilen bir kişi, kendinde o cemaatin inandığı genel ve ortak değerlerden farklı değerleri barındırdığını algıladığı anda başka bir alt kimliği doğurmuş olacaktır. Bu başkalaşımın ve alt kimlikleşmenin binlerce versiyonu kendini zaruri olarak türeteceği için postmodernistlerin savunduğu gibi herhangi bir alt kimlikte stabil kalarak evrenselliğe eleştiri getirilmesi mümkün değildir. Bir başka ifade ile, her daim bir mikro kimlik bir başka kimliği makrolaştırır ya da evrensel bir anlatı olarak görebilir: ‘Mikro kimlik tartışmaları evrensellik gibi büyük anlatıları reddederken, her bir üst kimliğin bir alt kimlik için büyük bir anlatı olduğu gerçeğini nereye koymaktadır? Bir insan A cemaatinin üyesi iken bu büyük bir anlatı değil midir ya da kendi içinde barındırdığı alt kimliklerden neye göre üstlük altlık kıstası belirlenebilir? Kişilerin cemaatin üyesi olması üst kimlik ama anne olması alt kimlik ise, kime göre anneliğin manevi gücü bir cemaatin ortak değerlerinin

korunmasından daha aşağıda bulunarak alt kimlik olarak değerlendirilebilir? (her ne kadar mikro kimlik fazlalığı teorisinin savunulan bir iddiası olsa dahi teoride herhangi bir mikro kimliğin bir diğerine göre üst ve alt kimlik oluşturduğu görüşü ile çelişir)’ gibi sorular bu yaklaşımların kendi içinde çelişkiler barındırdığını gösterebilecek basit akıl yürütmelerdir. Büyük anlatılardan kaçınmaya çalışılırken, başka büyük anlatılar yaratmak çelişkidir. Her bir ötekinin haklarını savunma eylemi bir öteki yaratma anlamına geldiğinden ve her bir öteki bir berikini dışlamak da olacağından ayrımcılığın çözümü olamaz çünkü her daim ötekileştirme mikro düzeylerde devam edecektir.

Çokkültürcü eleştiriler, cemaatleşmeleri desteklemekte ve piyasanın egemenliğinin toplumun bütününe yayılmasına dair eleştiri getirmemektedir. Bununla birlikte, ‘negatif özgürlük’ retoriği yerine, öne çıkarılan ‘çokkültürcü’ anlayışlar, liberal değerleri koruyan kavramsal çerçeveler haline dönüşmüşlerdir. Küresel erkler ise, ‘cemaat’ unsurlarını çıkarlarına uygun sivil militanlar olarak araçsallaştırmaktadırlar; cemaatlerin ekonomik ve dahi politik güçlerinin küresel erkler tarafından arttırılması kolektif şiddetin artmasına neden olmaktadır. İnsan haklarının evrenselliğinden onur sahibi insanların doğuştan sahip oldukları haklar ve kendi olanaklarını yani insan türü olarak belirli etkinlikleri gerçekleştirebilmeleri olarak görebildiğimizde; küresel kapitalizmin insan haklarının evrenselliği önündeki engel olduğunu idrak etmemiz mümkün olur. İnsanı ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi olarak araç haline getiren küresel kapitalizme direnmek gerekmektedir. İnsanlar, piyasa toplumunu sürdürmek için kullanılan işlevsel birimlere dönüşmektedirler; yani ancak açlık korkusunun ve kazanç isteğinin izin verdiği ölçüde kendi olanaklarını gerçekleştirmelerine izin veren bir kapitalizm sınırları içinde yaşamaya zorlanmaktadırlar (Özel, 2004b: 26; Özel, 2016: 42-44).

Sonuç olarak evrenselliğin postmodern eleştirileri; kimlik, çok kültürlülük, görelilik kavramları üzerinden ilerlemektedir. Küresel çağda, modernizmin yarattığı medeniyet değer ve normları üzerine yapılan eleştirilerin öne çıktığı alanların pratik sonuçlarına dair tartışmalar genellikle siyasal alanda yürütülmektedir. Değerler tartışması, ABD ve Avrupa’daki akademisyenlerin ve sosyal bilim üzerine çalışan enstitülerin lisanında ‘çokkültürcülük’ tartışması halini alan ve medeniyet diye tekil bir şey olduğu öncülünü yadsıyan gruplar tarafından ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 2003: 191). Küresel çağda

çokkültürlülük anlayışı, küresel ekonominin şartlarına uygun olarak dünya üzerinde düzenlemeler yapmaktadır. Kültürel miras üzerinde ısrar etmek, Amerikan neoemperyalizminin amaçladığı bölünmeleri desteklemektir (Amin, 2004: 99-100). Küreselleşme çağında çokkültürlülük söyleminin amacından ve yarattığı tablodan farklı bir pratik gelişmektedir; etnik kimlikler dinamik bir biçimde yeni aidiyetler, yeni alt kültürler ve yeni hayat tarzları inşa ederek, homojen görünüşteki alt kültürlerin yeni kolektif hayat tarzları nedeniyle daha farklı ayrımlaşmalarına neden olmuştur. Bu ayrımlıklarla ilişkili ve karşılıklı olarak, cemaatleşmelerin her alt birleşimi yalnızca üst birimlere karşı mücadele vermekle kalmayıp, birbirlerini de şiddet aracılığıyla yok etme tepkisi göstermeye başlamışlardır (Habermas, 2002: 97). Küresel çağda, teknoloji ile kültür endüstrisinin özelliği olan kitle pazarının birleşimi neticesinde günlük yaşamın metalaştığı ve kültürün tüketim maddeleri içerisine sokulduğu bir yabancılaşma çağında olduğumuz söylenebilir (Callinicos, 2001: 236). Küreselleşmenin dayattığı kimlik algısına tepki olarak doğan kültürcülük, etnik ve dinsel kimlikleri öne çıkararak hak koruma eğilimini kolektif şiddet içerikli hak ihlal etme eğilimine çevirmiştir. Küreselleşen dünya bir taraftan küçülmekte iken, diğer taraftan farklılıkların altını çizerek kültürel kimlik üzerinden bir çeşit kolektif şiddet üretimi yapılmaktadır. Ek olarak kültürel rölativistler kimlik doktrinleri ile aslında yine kendi Batı'ya ait değerleri perspektifinden üçüncü dünyayı analiz etmekte, yargılamakta, yönlendirmekte ya da tabiri caizse kışkırtmaktadırlar.

Küresel sistem sömürücü kolektif şiddetini tam da insan haklarının evrenselliğinin yıkımı üzerinden gerçekleştirmektedir çünkü cemaatleşmeleri destekleyerek postmodern çokkültürlülük anlayışını araçsallaştırmaktadır. Evrenselci teoriler, belli bir zaman ve yerdeki durumun her zaman evrensel kabul edilen değerlere uymasının imkansızlığı gerekçesiyle, saldırıya uğramışlardır. Bununla birlikte, birçok farklı düşünürün insan haklarının evrenselliğine getirdiği eleştirilerin eksiklikleri bu bölümde tartışılmıştır. İnsan haklarının evrensel kabul edilmesinin nedeni, Kant ve Kuçuradi'nin değindiği bağlamda insanın onur sahibi olması nedeniyledir. Onur sahibi insan potansiyelini ya da olanaklarını gerçekleştirebilmek için haklarının korunmasını talep eder (ve buna ihtiyaç duyar). Kültürel görelilik tartışmalarının evrenselliğe karşı çıkışları coğrafi ayrımlar nedeniyle insan haklarının korunması sorununu getirmektedir. Örneğin, insan haklarının evrensel olmadığını öne süren görüşler bir başka açıdan ele alındığında Arap

yarımadasında ya da Afrika'da ki bir insanın daha az onur sahibi olduğu gibi bir görüş kabulünün riskini ortaya koymaktadırlar. İnsan haklarının evrenselliği çokkültürlülük savunusu ile coğrafyalara indirgenme riski taşımaktadır. Bununla birlikte insan hakları vatandaşlık statülerinin koşullarına indirgenmeden, her tek insanın onurunun korunmasını gerektirmektedir. Teoriler, tartışmalar ve yazınlar insanın en incitilmemesi gerektiği özelliği olarak insan onurunu ve haklarını korumanın evrenselliği üzerine geliştirilmelidir. Siyasal ve hukuki çalışmaların ya da antropolojik kültürel çalışmaların getirdiği eleştirilerle insan haklarının evrenselliğine saldırımları küresel erkler tarafından araçsallaştırılarak kullanılan teorik bir yaklaşım haline dönüşmüştür ve yeni bir şiddet döngüsünü yaratmıştır. Bu durum bir açıdan, insan haklarının evrenselliği anlayışı ile küresel sisteme karşı oluşturabildiği koruyucu engellerin yıkılmasının sonucudur. Küresel kolektif şiddetin aracı haline dönüştürülen ve faşizan eğilimlere neden olan postmodern söylemlerin araçsallaştırılması tehlikesine karşı dikkatli olunmalıdır çünkü küresel ekonomi çokkültürlülüğün faşizan eğilimlere dönüşmesini organize ederek kolektif şiddet üretiminde bulunmaktadır. İnsanların kendi dil ve kültürlerini ya da etnik hak taleplerini savunmaları olağan ve gerekli bir fenomendir ancak fanatik biçimde kimikleşmenin ve çokkültürlülüğün övgülenmesi radikal cemaatleşmeler ve etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalar gibi faşizan eğilimlere neden olmaktadır.

Kimlik ve kültürel görelilik tartışmalarını araçsallaştırarak küresel erklerin çıkarlarına uygun coğrafyalarda kültürcülüğü kışkırtması dünyanın dört bir yanında kendini gösteren etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaları arttırmıştır. Küresel çağda yaşanan etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaların nedeni, evrensellik ve görelilik (postmodern) yaklaşımlarının çatışmasından doğan kimlik, mikromilliyetçilik ya da etnik milliyetçilik, büyük anlatılardan uzaklaşma gibi tartışmalardan doğan düşünsel zeminin; küresel şirketlerin ve güçlü devletlerinin stratejik ve planlı olarak araçsallaştırılması doğrultusunda cemaatleri kışkırtarak kolektif şiddeti sürekli hale getiren çatışmalara itmeleri olarak yorumlanabilir. Küresel çağda, dünyanın birçok yerinde kendilerini koruma veya kendi refahlarını kendileri sağlama rolünü üstlenme amacı taşıyan birçok devlet dışı grupların çıktığını görmekteyiz. Dünya siyasal sisteminin bir süredir küresel düzensizlik yoluna dümen kırmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum esasen, modern dünya sisteminin yani bir medeniyet biçimi

olarak adlandırılan kapitalizmin dağılmasının göstergesi olarak algılanmalıdır. İmtiyaz sahiplerinin kapitalizmi kurtarmaya çalışmadan olanlara tepkisiz kalmadıkları bu geçiş döneminde, ölçüsüz çıplak şiddet giderek artmaktadır (Wallerstein, 2003: 42). Diğer taraftan etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaların artış nedeni, küreselleşme karşısında bütünlüğünü korumakta zorlanan devletlerin etnik grupların haklarını tanımaması ve artan baskılarıdır.

Kültür ve kimlikler üzerinden kurulan hegemonya türleri, küresel ölçekli etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaları yaratan yeni bir stratejinin görünümüdür. Merkezileştirilmiş güç aygıtları vasıtasıyla milliyetlerin meydana getirilmesi özde etnikleştirme stratejisinin yani kültürel ve/veya biyolojik hayali bir köken birliğinin dayatmasıdır. Ulusların bugüne kadar kendi devletleri için verdikleri savaşların dinamikleri genellikle mevcut şiddet iktidarı, sosyal eşitsizlikler ve rekabet tarafından belirlenmiştir. Küresel çağa kadar kültürel ve/veya biyolojik köken birliği motivasyonu ile savaş veren halklar, uluslarının devletler sistemi altında ayakta kalmaları için canlarını vermişlerdir. Küresel çağda ise, ulus vatandaşlığının evrensel önemi sorgulanmaktadır. Devlet kapsamındaki makro milliyetçi savaşların yerine daha çok mikro milliyetçi çatışmalar uğruna insanlar canlarını vermeye başlamışlardır (Hirsch, 2011:76-78).

Etnik çatışmaları irdelemek için, esasen 18. yüzyıldan itibaren birkaç etnik milliyetçilik dalgasına değinmek gerekmektedir. Etnik milliyetçilik dalgalarından ilki, ana merkezleri Doğu Avrupa ve kısa bir gecikmeyle Orta Doğu'da bulunan ve 19. yüzyılın son döneminin başlarında etkisini gösteren 'klasik etnik kendi kaderini tayin etme hakkı' olarak dönemselleştirilebilir. Etnik kendi kaderini tayin hareketleri, orta ve alt tabakanın belli bir kesimini yerli bir siyasi kültür çerçevesi içinde harekete geçirmiştir. Ardından hareketin gelişimi etnik topluluk ile geniş hantal imparatorluğun ayrılmasını sağlamayı amaçlamıştır. Genellikle bu rejimler, yönetenlerin türdeşleştirmeye çalıştıkları etnik topluluk ve kategorilerden oluşturdukları bir kolaj üzerinde egemenlik ihdas etme çabasını göstermişlerdir. Bu nedenle, klasik etnik milliyetçilik, egemen etnin yönetici seçkinlerinin resmi emperyal milliyetçiliklerinin bir tahrikçisi ve iktidara bir yanıt olarak kendisini ortaya koymuştur. İkinci etnik milliyetçilik dalgası, 20. yüzyıl ortalarına doğru Avrupa'nın sömürge imparatorluklarının deniz aşırı

topraklarında ortaya çıkmıştır ve günümüzde hala Afrika ya da Asya'daki sömürge sonrası devletlerin barış ve istikrarını tehdit etmeyi sürdürmektedirler. Bu tarz demoktik etnik milliyetçiliğin yüzyıl başındaki ilk ipuçlarını; Kürtler, Karenler, Eveler, Somali ve Bakongo halkları üzerinden örneklemek mümkündür. Avrupalı öncüllerine benzer biçimde bu hareketlerin amacı, otoktonluk iddialarına rağmen yabancı bir işgal veya dayatma olarak gördükleri sömürgeci ve sömürge sonrası devletten tamamen ayrılmaktır. Demoktik etnik milliyetçilik hareketleri savunularının temeline; devlet ile millet arasındaki farklılıkları yerleştirmektedirler. Örn. Asya ve Afrika'nın her köşe bucağında ayrı etnik grupların ihmale uğramış ancak yeri doldurulamaz modernizasyon güçleri ile kendisi de ekseriyetle egemen etnin ve onun seçkinlerinin hizmetinde olan bürokratik devlet tarafından imha tehlikesiyle karşı karşıya bulunan kültür değerlerini korumak adına harekete geçirir. Üçüncü etnik hareket dalgası ise, 1960'lardan itibaren Yugoslavya, Romanya, Polonya ve Sovyetler Birliği'ne dek uzanan bir coğrafyada, bilhassa Quebec'iler ve Katalonya da büyük bir etki yaratmıştır. Bu hareket dalgası (her ne kadar kendilerini devletçi ve milliyetçi ilkelerin bir karışımından inşa etseler de) etnik özerklik talebini, kendini milli olarak gören ve uzunca süredir öyle kabul edilmiş devletlere karşı yöneltmişlerdir. İhmale uğramış ve bastırılmış kimlik idraklerinin neticesinde taleplerini ortaya koymak için etnik mücadeleler veren gruplara karşı merkezi devletin çoğu kez baskıcı tutumlarıyla etnik taleplere yönelik sorumluluklarını ertelemesi ya da kaba güç kullandığı müdahaleleri neticesinde iki tarafında açık (çıplak) şiddete yöneldiği çatışmalar gerçekleşmektedir (Smith, 2014: 149; 191-219).

Küreselleşme çağına gelindiğinde ise etniklik, yerellik, millilik kavramları yapısal olarak anlam kaymalarına uğramıştır. Küreselleşmiş bir dünya sistemi içerisinde herhangi bir ulus devleti bir birim olarak düşünmek, yalnızca küreselleşmeyi yansıtmamakta aynı zamanda yerel olanın anlamını da değiştirmektedir. Bir taraftan ulus devlet uluslararası bağlamda yerel kimliğin temsilcisi yapılmakta iken; diğer taraftan küçük çaplı cemaatlerin, etnisitelerin ve bölgesel gruplaşmaların alanı yine ulus devlettir. Milliyetçilik retoriği ulusları, küresel (ulus-devlet ve ulus-ötesi kurumlardan oluşan dünya sistemi) ve yerel (içişleri ve ülke içindeki kültürel ya da diğer ayrım hatları) arasındaki aracı olarak sunmaktadır. Ulusun yerel (ulus-altı) çeşitliliği olabilirdi ancak kendini yerel kimliğin uluslararası alandaki tek temsilcisi olarak kabul ettirme gereği; ulusun hepsinin üzerini örten bir birlik olduğunu öne sürme zorunluluğunu

getirmiştir. Kendi kaderini tayin hakkını ve kendi devletine sahip olma temelinde tekil benliğini ancak bu retorik iddiaya sığınarak reddedebilecek olan küresel ulus devlet bunun bir sonucu olarak sınırları kesen etnik veya diğer grupları birer anomali durumuna düşürmektedir. Kendi kaderini tayin hakkı için uluslararası milliyetçilik retorikini kullanmak, o yerel ulusa küresel türde bir temsiliyet kazandırmak anlamını taşımak haline gelmiştir (Calhoun, 2007:129-130).

Böylelikle etnik milliyetçiliğin son dalgasının devamına, kimlik tartışmalarından doğan etnik çatışmaları eklemek mümkündür. 20. yüzyılın sonlarında, ‘kimlik siyaseti’ başlığı altında toplanan ve asıl olarak etnik hak temelli mücadelelerden doğan hareketler baş göstermeye başlamıştır. Kimlik siyaseti hareketlerinin en önemli örgütsel niteliği, otonomiye vurgu yapmaları ve merkezi bir hiyerarşiyi ya da liderleri reddetmeleri olarak görülmektedir. Bu hareketler parti, halk ordusu ya da modern gerilla güçleri gibi tüm direniş biçimlerini iflas ettirmiştir çünkü bu yapılar bir özdeşlik ya da kimlik dayatmaktadır ve farkları inkar ederek aynılaştırmaya çalışmaktadır. Küresel çağ direniş biçiminin bu versiyonunun özel bir mesajı vardır: ‘otonominin korunmasını mümkün kılan siyasal örgütlenme biçimi yok ise, biz de farklılıklarımızı ifade etmek için birleşmeksizin ayrı ayrı durmalıyız!’. Bağımsızlığa yapılan vurgu hareketleri içyapılarında korunmaktadır ancak müşterek karar alma süreçleri ya da dayanışma grupları oluşturmak gibi yeni deneyimler geliştirmektedirler. Kuzey Amerika ve Avrupa’da anarşist grupların yeniden doğabilmesi sürecinde, bu grupların özgürlük ve bağımsız örgütlenme ihtiyacına yaptıkları vurgu etkili olmuştur ve bu otonomi hareketleri (en küçük düzeyde deneyimlenenler dahil) diğer hareketlerin yakın gelecekteki gelişimi için büyük bir değer taşımaktadır. Ancak, özgürlükçü ya da daha homojen bir kimlik söylemi üzerinden kendini biçimlendiren etnik milliyetçiliğin oluşumunda makro milliyetçiliğin rolü esasen çok daha etkili ve ne yazık ki tahripkârdır çünkü milliyetçiliğin ya da milli kimliklerin doğuş ve oluşumu üzerindeki etkisi teritoryal milletlerin yaratılması ile sınırlı değildir. Etnik özerklik ve ayrılma yanlısı hareketlerin koşul ve duygulanımları çağa göre farklılık arz etmektedir. Kolektif kimliklerin tarihsel köklerini ve modern bir dünya da etnik ayırt ediciliğin içsel anlamını ortaya çıkarmaya çalışan entelektüel çevrelerin artışı neticesinde, etnik kimlik ifadesi üzerinden kurulan dil ve öznelliğin etki sahası büyümüştür. Entelektüellerin bir kısmı için son zamanlarda milliyetçiliğin popülerleşmesinin nedeni kimlik krizine

çözüm olarak milliyetçiliğin gösterilmesi olmakla birlikte; entelektüellerin bu tezi toplumsal düşünce ve siyasetlerini kısa yoldan açıklama çabaları oldukça yüzeyseldir. Entelektüellerin kendi meydan okuyuş biçimleri içerisinde; bir yandan liberalizm ve Marksizm geleneklerine göre formülasyonlar yaratılmakta iken, diğer yandan ırkçı faşizme neden olan formülasyonlar geliştirmeleri neticesinde, parçalanmalara ve kimlik bunalımı artışlarına neden olmuşlardır (Smith, 2014: 149;191-219; Hardt ve Negri, 2004: 102-103).

Küresel çağda milliyetçilik görünümünün bir diğer boyutu etnik birleşim üzerinden ilerlemekte olan etnik milliyetçilik/mikro milliyetçiliktir ve halkların kendi kaderlerini tayin hakları bağlamında haklı mücadele olarak görülmesi mümkün olan tam bağımsızlık istencidir. Ancak, dünya savaşı refah devleti sürecinde sonrası bağımsızlığını elde etme çabasında olan devletleşmelerin kendi kaderini tayin hakkı ile aynı hak bağlamında ele alınmaması gerekmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususun bağlı oldukları devlet tarafından örtük ve/veya açık şiddete maruz kalan halkların kendi kaderini tayin hakları kullanmak konusundaki haklı taleplerinin, bağımsızlaşma ihtimalleri çerçevesinde oluşacak mikro devletlerin kaderinin küreselleşen piyasa ve politik sistemde daha sert yeni bir şiddet sarmalına maruz kalıp kalmayacağı sorunudur. Özerklik ve ulus fikrinin yapısal olarak dönüşüme uğradığı bu çağda, emek göçlerinden başlayarak toplum içinde bireyin parçalanmışlığına ve yalıtılmışlığına uzanan ya da devletlerin etnik talepleri gözetmesinden diğer tyarafta müdahaleci etnik özerklikleri merkezileştirerek ortadan kaldırdığı toplumsal dönüşümlerin hızı karşısında, tek tek bireyler yeni bir formlarda aidiyetlik arama girişimin bir çeşit ikili devinim ya da karşı tepki olarak doğmuştur. Toplumlar hızla değişen küresel düzen içerisinde cemaatleşmeler üreterek kendi varlıklarını ortak değerler üzerinden inşaa etme tepkisi ile küresel yapısal dönüşümüne ayak uydurma refleksini göstermekteledir. Bu ikilemler neticesinde ve küresel erklerin kışkırtmaları ile küresel çağ, farklılaşan milliyetçilik teması ile başlatılan etnik çatışmaların görüldüğü bir sahne olmaya başlamıştır.

Makro milliyetçilik- mikro milliyetçilik, makro devlet-mikro devlet, küreselleşme ve etnik çatışmalar ile şiddet ilişkisini irdeleyebilmek için bu noktada kısaca değinilmesi gereken devlet altı yönetim olarak adlandırılan özerklik talebi türüdür. Toplumsal

hareketlerin büyük çoğunluğunun devlet iktidarı yerine devletin karşısında bizzat özerkliği aramaları, böylesi hareketlerin çoğunun hedefidir çünkü iktidarı elde etmek hareketin doğasını ve amaçlarını inkar etmek anlamı taşımaktadır. Bu hareketler, devlet ve kurumlarının engel olduğu maddi ve gayri maddi bir takım hedefler için harekete geçtiklerinden, var olan sistemin yasaklarına devleti aşarak ulaşmaya çalışırlar. Ancak bu hareketlerin çoğu sistemin kendisi haline gelirler çünkü kendilerini kalıcı biçimde sürdürme yeteneğinden yoksundurlar, enternasyonalist değildirler ve eleştirdikleri hegemonyayı kendi hareketlerine entegre ederler. Hareketlerin oluşturduğu toplumsal iktidar (katılanların harekete geçişiyle) bir taraftan hareketi kurumsallaştırır ve devlet iktidarı kurumsallaşmanın hareketleri zayıflatmasını kullanarak onları ortadan kaldırmaya çalışır (Frank, 1993: 176-192).

Devlet altı yönetim olarak adlandırılan yarı özerklik talebi ise, devlet altı organları ile ilişkili bir yönetim işleyişi talebi olarak ya da ulusal veya merkezi organların sorumluluklarının yerel düzeye transfer edilmesi eğilimini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu süreç evrensel olmamakla beraber, dünyanın pek çok bölgesinde yerel toplulukların ve etnik siyasetin büyüyen önemi, yerel veya bölgesel organların güçlendirilmesi yönünde ki taleplerini gösterme biçimlerindeki genel eğilimdir. Birkaç örnek ile açıklamak gerekirse, 1991’de bir İskoç Parlamentosu’nun ve bir Galler Meclisi’nin kurulması, önemli ölçüde yetki devrine dayanan bir yönetim yapısına sahip olma bakımından İngiltere’yi İspanya, Fransa ve İtalya gibi diğer Avrupa devletleriyle benzer bir yönetim doğrultusuna getirmiştir. İskoçya örneği, ‘federalizm benzeri’ yönetim olduğu ileri sürülebilecek ölçüde, seçilmiş hükümetin kendi kendisini yönetmesine ilişkin ciddi bir adımı ifade etmiştir. Bununla birlikte, AB’deki merkez güçler, bölgesel kurum ve grupları AB organlarına gittikçe daha fazla oranda doğrudan katılması ve dolayısıyla bunların ulusal hükümetleri baypas etmeleri anlamını taşıyan bir bölgeler Avrupa’sı fikrini de beraberinde getirmiştir. AB’nin kendisi için dahi, devlet altı organları, devletleri ve devlet üstü organları kapsayan geleneksel devlet anlayışıyla uzlaştırılması güç çok düzeyli yönetim modeli ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2014: 143).

Poulantzas’ın yarı özerk devlet görüşünde, genel bir sınıf mücadelesi alanı haline gelen yarı özerklik alanı siyasal sonuçlara sahiptir ve modern toplumlarda kamu sektörünün

genişlemesi, işsiz-marjinal baskı grupları ve sendikalar hegemonik olmayan güçlerin dinamiğini yansıtmaktadır (Jameson, 2011b: 260). Poulantzas'ın özgün formülasyonunda devletin görece özerkliğinin kökenleri; kapitalist üretim tarzında politik kertenin ekonomik kerteneden görece özerk olmasında yatmaktadır; egemen sınıflar ve onların fraksiyonlarında yer alan devletin bütünlüklü iktidar bloğuna dönüştürüldüğünü bölünme ve çıkar bölünme ve çıkar çatışmalarında yatmaktadır (Jessop, 1982: 154-155). Jessop bunu, “devlet kendi varlığı içinde, toplumsal formasyonda bütünlüğü sağlayan faktör olarak hareket eder” (Jessop, 1985: 68-70) biçiminde yorumlayarak bir adım öteye götürmüştür. Buradan hareketle, Jessop toplumsal bütünlüğü sağlayan faktör olarak, “devletin, saf kapitalist üretim tarzı değil, toplumsal formasyon temelinde yer alacağı ve sınıf ilişkileri kadar sınıfsız ilişkileride” (Jessop, 1982: 222) barındıracağını görememenin ekonomik ya da sınıf indirgemeceliğine yol açacağını savunmaktadır. Küresel çağın en temel özelliklerinden biri ulusal devletlerin içini boşaltmak ve bölgelerin yeniden güç kazanmasının sağlanması olması nedeniyle hegemonyanın ulusaltı düzeylerde ne ölçüde yeniden yer edindiğini tartışmak önemlidir. Hegemonik stratejiler belirli bir tarihsellik oluşturma ve tartışma gerekliliğini taşımaktadır (Jessop, 2005: 359).

Mouffe ve Laclau ise, hegemonik merkezin tekliğinin bir sorun olduğunun ve hegemonyanın toplumsalın bir topografyası olarak belirlenmesinin mümkün olmadığını çünkü bütünüyle politik ilişki tipi ya da politikanın bir biçimi olduğunu belirtmektedir. Toplumsalın bu indirgenmez çoğulluğunun, çoğu kez mücadele biçimlerinin ve alanlarının bir özerkleşmesi olarak anlaşıldığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda ‘özerklik’ kavramının analizinin gerekliliğine dikkat çekmektedirler. Devletin yarı özerkliği kavramı üzerinden yürütülen tartışmaların, sadece çıkmaza girilmesine neden olduğunu belirten Mouffe ve Laclau, dikişli bir toplum varsayımı (örneğin son kertede ekonominin belirleyiciliği yoluyla) üzerinden yapılan kabullerin yerine toplumun temel belirlenimlerinin oluşturduğu yapısal çerçeve ve özerk varlığın doğası itibarıyla özerk varlığın sistem tarafından belirlenemez olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunurlar. Mouffe ve Laclau'ya göre, Marksist tartışma üzerinden yürütülen özellikle Poulantzas'ın dikişli toplum önermesi ile özerklik kavramını birleştirme arzusu sorunludur çünkü toplumsalın son bir kapanışı hipotezini ederek herhangi bir nihai birleştirici temele işaret etmeyen bir politik ve toplumsal alanlar çoğulluğundan yola

çıkma gerekmektedir. Çoğulluk analiznin başlangıç noktası olmalı ve özerklikle yayılımın aynı şey olmadığı kabul edilmelidir. Tam özerklik tıpkı tam bağımlılık gibi bir çözümsüzlük örneğı olarak kendini konumlandırır çünkü özerklik bizzat bir hegemonik kuruluş biçimidir (Mouffe ve Laclau, 2015: 222).²⁴¹

Özerklik kavramının son yıllardaki önemli kullanım biçimi olarak toplumsal hareketlerin yayılmasının gerektirdiğı çoğulculukla bağlantılı özerklik için de benzer bir analiz söz konusu edilebilir. Özerk duruma gelen öznelerin ya da toplumsal güçlerin kimliğı sonsuza dek geçerlilik taşıyabilecek olsaydı sorun sadece özerklik olarak ortaya konabilirdi ancak bu kimlikler toplumsal ve politik varoluş koşullarına bağılı oldukları için kendisini daha geniş bir hegemonik mücadeleye dayandırarak geliştirmektelerdir. Örneğın, herhangi bir toplumsal kimlik gibi feminist ya da çevreci politik kimlikler de bir dereceye kadar yüzer-gezer gösterenlerdir ve bunların ebediyen sabitlendiğini düşünmek demek ve bu kimliklerin söylemsel çıkış koşullarını oluşturan zeminin bozulmayacağını sanmak ancak tehlikeli bir yanılsama olarak görülebilir. Toplumsal hareketlerin birbirleriyle bağlantısız monadlar olduğu bir koşul mümkün olsaydı ancak o zaman hegemonya ile özerkliğın bağdaşmadığı kabul edilebilirdi ancak kimlikler ebediyen sürmediğinden hareketlerin kendileri dışındaki eylemlere kayıtsız kalmaları mümkün değildir. Örneğın, belli koşullarda İngiltere’de beyaz işçilerin politik sınıf özelliğini ırkçı tutumların mı yoksa ırkçılığa karşı tutumların mı üst belirlediğı, göçmen işçilerin mücadelesi için elbette önemli olmalıdır çünkü bu durum devlet politikasını birçok yönden etkilemiş bulunan sendika hareketinin belli pratiklerini değiştirecek ve göçmen işçilerin politik kimliğinde sonunda göçmen işçilerin politik kimliğinde yansıma bulacaktır. Bu bağlamda, beyaz işçilerin sendikal militanlığı ile ırkçılık ya da ırkçılık karşıtlığı arasında açıkça bir hegemonik mücadele vardır ancak ırkçılık karşıtı hareketlerin üstlendiğı mücadele biçimlerinin kısmen belli faaliyetlerin ve örgütsel biçimlerin özerkleşmesinden kısmen de farklı hareketlerin içerikleri arasında eşdeğerlik sistemlerinden ve kısmen de farklı hareketlerin içerikleri arasında eşdeğerlik sistemleri kurulmasından geçecektir (Mouffe ve Laclau, 2015: 222-224).

²⁴¹Bu sonuç, sorunun kararlı bir farklılıklar sistemi zemininde çözülemeyeceğini açıkça göstermektedir, özerklik ve bağımlılık (ve bunların farklı görecililik dereceleri) anlamlarını ancak eklemleyici pratikler alanında ve bu pratikler antagonizmaların keşitiğı politik alanlarda yer aldığı ölçüde, hegemonik pratikler alanında kazanılan kavramlardır. Eklemleyici pratikler sadece verili bir toplumsal ve politik alanlar içinde değil bunlar arasında da meydana gelir. Bir bütün olarak devletin –bir an için ondan bir birlik olarak söz edebileceğimizi varsayarsak- özerkliğı, ancak hegemonik eklemlemelerin sonucu olabilecek bir politik alanın kuruluşuna bağılıdır. Devletin farklı dalları ve aygıtları arasında var olan özerklik ve birlik derecesi için de aynı şey söylenebilir. Yani belli alanların özerkleşmesi, herhangi bir şeyin zorunlu yapısal sonucu değil, bu özerkliğı kuran belli eklemleyici pratiklerin sonucudur (Mouffe ve Laclau, 2015: 222).

Çünkü hiçbir şey ırkçılık karşıtı hareketleri, kendi başlarına bırakıldıklarında birleşmeye yönelmeleri zorunlu olmayan ırkçılık karşıtlığı, cinsiyetçilik karşıtlığı ve kapitalizm karşıtlığı gibi içerikler arasında kararlı üstbelirlenme biçimlerinin kurulmasından daha fazla pekiştirmeyeceği ve hiçbir toplumsal kimlik asla tam olarak kazanılmadığı için özerkliğin hegemonyaya karşıt olmadığı sadece daha geniş bir hegemonik işlemin içsel bir momenti olarak görülmesi ve iktidarın toplumsala içsel olarak kurulduğunun kabul edilmesi gerekmektedir (Mouffe ve Laclau, 2015: 225-226).

Genel bir perspektifle bakıldığında ise kültüre dayalı hareketlerin ortaya çıkışıyla aslında gündeme gelen soru şudur: “Kültürel denem özgüllük kendi başına yalnızca gerçekliğin bir verisi değil de, karşılıklı bağımlılık çatışması içinde özel gelecekleri biçimlendiren ve diğerlerinin yanında bastırılmaz bir belirleyicilik taşımakta mıdır?” yoksa “Bu hareketler esasen tarihsel bir açmazın aşılması mümkün bir ifadesini mi oluşturmaktadır?”. Bu hareketlerin türdeş olmaması, sınıf ya da yurttaşlık bilinci gibi olumlu birleşmeden çok olumsuzdaya dayanmakta olması, önerilerin içeriğinin kurtuluş teolojisi ve dinsel radikallik gibi birbirinden oldukça farklı dinamikler taşıması her türlü global yargıyı olanaksızlaştırmaktadır. Etnik ve dinsel ifadelerin yeniden doğuş hareketleri, çağdaşlaşmanın ve halkçı kurtuluşun iç içe geçmesi gereken çifte devrimin gereklerinden oldukça uzaktadırlar. Bununla birlikte etnik ya da dinsel hareketlerin çoğu, küçük topluluklar olarak içine kapanarak gerçekliğin dönüştürülmesinde devlet ölçeğine dair strateji oluşturma gereğini es geçmekteledir (Amin, 1993: 142-145).

Küresel çağ kuramcılarının en sorunlu olduğu yer kültürel alandır. Batı postmodern kültürü özgün söylemi ve kendi dil teamülleri dışında bir yerin olmadığı iddiası ile kendi paradosini yaratmıştır ve bu parodi eklektiktir. Köklerini etnik bir zamandan ve mekandan alan eski kültür emperyalizmi anlayışından farklı olarak Batı’da gelişme gösteren yeni kültürcülük; kitle iletişim araçları ve telekomünikasyon sistemleri ile dünyanın her köşesine yayılmıştır. Kimlikler, imgeler, kültürler çokludurlar ve etnik vasıflarını sürdürmektedirler. Postmodern kültür anlayışı metin okumak ve varsayımlarının yapı sökümünü gerçekleştirmek durumunda olduğumuz insan tahayyülünün bir yapısı (*construct*) ve bir sanat olarak kültür öncülü yarattığı için; sonunda insanlığın yapması (*construction*) ile sökmesinin (*deconstruction*) sınırlarında tökezler hale gelmiş durumdayız. Postmodern kimlik ve kültür söylemleri; etnik

topluluğun mitleri, değerleri veya gelenekleri üzerinden anlatılandırılır ancak dışarıdan etno-millî biçimlere nüfuz etmek aslında etnilerin gücünü aşındırmaktır. Kimlik ve kültürün postmodern metinleri insani muhayyilenin yapısına sınırlar koyar, zira kolektif ve bireysel kendiler ve onların söylemleri insanlık hallerini birleştirmek ve ayırmak için oluşturulduğu dil ve kültürleri teçhiz eden tam da etno tarihlerin uzun süreliğinden gelmek zorunluluğunu kendinde taşımaktadır. Etnik üslup ve yaratılan söylemler dünyanın birçok yerindeki insanları etkilemektedir. Etnik şiddet, bir etnik grubun kendini şiddet aracılığı ile gösterme çabasında ve var olan baskın millî kültürün görece güçlü tarihsel birikimi karşısında var olma çabasında olduğundan, ayırt edilmeleri mümkün olmayan birçok etno tarihlerin yeniden keşfedilmesi seferber edilebilecek sayısız etnik topluluk ve kategori anlamına gelmektedir. Bu durumda, etniler ve milletler arasındaki kültürel savaşa son vermek mümkün gözükmemektedir. Her daim, yeni gruplar ya da devletlerin tahakkümü arasında yaşayan olgu millî kimliktir. Hakları ihlal edilen halkların eşitlikçi bir umut motifi olarak gördükleri kolektif kültürel kimlikler ya da etno tarihe sahip çıkma motivasyonlarını yaratan postmodern düşünceler ve hareketlerin kolektif doğal gücü arasında yaşanan çelişki, kültürler üzerinde ve etnik kimlikler üzerinden çoğalan grupların fazlalaşması, etnik çatışmaların her yere yayılması, sindirilemeyen azınlıklara zulmün reva görülmesi, etnik kırımların haklı gösterilmesi çağın şiddet olgusunun en önemli unsurlarındandır (Smith, 2014: 149; 241-273).

Bununla birlikte, küreselleştirme tek tipleştirilmesine ve küresel kapitalizmin insanı toplumun çarkı haline getirmesine etken olan bir başka faktör topluluk yaşamından toplum yaşamına geçişin insan doğasına aykırı olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar kendilerine güvenli sığınaklar yaratmak için kimliklere ve cemaatlara sığınmaya başlamışlardır. Yenidünyanın modern ulus devletinin inşası için kayıp dünya psikolojisini mobilize etmeye çalışan makro ya da mikro milliyetçi hareketler, sivil koşullara indirgenmiş ve şehirli olan bir varoluşa ‘musallat’ olmaktadır. Nairn küresel çağda, ulus inşası fikirlerinden doğan makro milliyetçiliğin de ‘etnik milliyetçilik’ olarak tanımlanması gerektiğini belirtmektedir. Etnik milliyetçilik özünde en azından ideal tip olarak bir ulusa dönüşmüş olan köylülüktür. Modern ulusal kimliklerin oluşumunda devletler, sınırlar, okuryazarlık, sanayileşme, eğitim sistemleri, semboller ve karmaşık kültürel eserler gibi çok sayıda başka faktör bulunmaktadır. Modernliğin biriken bunca

değişiminin altında köylülüğün kıt kanaat varoluşundan yavaşça şehirli bir dayanışmaya doğru ilerlemiş uzun bir toplumsal yol geçilmiştir. Topluluk (*Gemeinschaft*) ile toplum (*Gesellschaft*) arasındaki yolculuk sırasında yaşanmakta olan şehir çatışmalarında, şiddet geçiş sürecinin kendisinden ötürü kötü bir hal alabilir (Nairn, 2015: 155-157). Marjinal kimlikler altında gruplaşmalar küreselleşen dünyaya tepki olarak belirginleşmiştir. Cemaatleşmeyi doğuran kültürel rölativizmin esasen cemaat çatışmalarını doğurması gibi şiddet içerikli bir sonuç eşzamanlı olarak dünya üzerinde yayılmaktadır. Cemaat çatışmalarının acımasız şiddet uygulamalarını doğurduğunu, Huntington'ın fay hattı çatışmaları tanımı ile aktarmak mümkündür. Fay hattı çatışmaları farklı medeniyetlerin devletleri veya grupları arasındaki cemaat çatışmalarıdır.²⁴² Fay hattı savaşları katliama, tecavüze, işkenceye kadar ilerletilen aşırı şiddet içeren çatışmalardır (Huntington, 2015: 378-379). Küresel şiddet sarmalının yarattığı kaçınılmaz sonuç ise, dünyanın birçok yerinde sürmekte olan uzun dönemli etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalar olmuştur. Etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalar her ne kadar yeni sorunlar olmasalar da, küreselleşme çağında olan biçimi ile yapısal farklılıklar taşımaktadır. Bu yapısal farklılıkların başında; şiddetinin ölçsüzlüğü, vahşiliğin artışı, dünyanın birçok yerinde patlak vermesi ve çatışmaların süresiz devamlılık göstermesi gelmektedir (Stiglitz, 2002: 30-31). Küresel çağda faşizme, soykırıma ve dahi nazizme duyulan ilgi yeniden canlandırılmaktadır. Küresel erkler tarafından şiddetin kaynaklarına dönüşün sapkın bir büyüleyicilik ile sunulduğu yani kötülüğün tarihsel gerçekliğine atıf yapılan kolektif bir sanrı kutsanmaktadır (Baudrillard, 2012: 87).

Küresel çağın başında yeryüzünde yaklaşık iki bin silahlı çatışma olması ve bu sayının güç geçtikçe arttığı gerçeği; faşizan eğilimlerin neye yol açtığı ve kolektif şiddet girdabının önlenemez hale geldiğini göstermektedir. Küresel çağda egemenlik işlevlerinin inişe geçmesi nedeniyle ulus devletlerin şiddetini meşrulaştırmak için daha

²⁴²Devlet içi fay hattı çatışmaları ayrıca iç içe geçmiş grupları da kapsayabilir, böyle olması durumunda, sürekli gergin ilişkiler Hindistan'daki Hindular ve Müslümanlar veya Malezya'daki Müslümanlar ve Çinliler arasında rastlandığı gibi zaman zaman şiddete dönüşür. Özellikle yeni devletler ve sınırları belirlenirken tam bir çatışma çıkabilir ve insanları kuvvet kullanarak ayırmak gibi şiddet içeren eylemlere yol açabilir. Fay hattı çatışmaları, bazen halkların kontrolünü elde etmeye yönelik mücadeleler niteliğine bürünür. Daha sık rastlanan durum ise, belirli bir bölgenin kontrolünün ele geçirilmesidir. En azından taraflardan birinin amacı bölgeyi ele geçirme ve diğer halkı oradan sürerek, katlederek veya her iki yola da başvurarak, yani 'etnik temizlik' ile bölgenin serbestleştirilmesidir. Bunlar ekseriyetle sınırsız şiddet içeren çatışmalardır, her iki taraf da katliama, terörizme, tecavüze işkenceye başvurur. Bu tür savaşlar devletlerarasında, hükümet dışı gruplar arasında ve devletler ile hükümet dışı gruplar arasında patlak verebilir. Devletlerin içindeki fay hattı çatışmaları, çoğunlukla coğrafi olarak ayrı bölgelerde konumlanmış grupları içerebilir, böyle olduğunda da normalde hükümetin kontrolünü elinde bulundurmayan grup bağımsızlık için mücadele eder ve bundan daha azını elde etmeye istekli olabilir de olmayabilir de (Huntington, 2015: 378-379).

fazla hayali düşman yaratması kadar; sonsuz sayıda ideoloji, din ve kimlik temelli cemaatleşmelerin mikrolaşarak türemesi etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmaların artmasına neden olmaktadır. Bu durum tüm savaşların ya da tüm silahlı grupların çatışma nedenlerinin aynı olduğu anlamını taşımamaktadır ancak bu kadar fazla cemaatleşme ve etnik bölünmeler söz konusu çatışmaların artması ve nedenlerini anlamak konusunda güçlükler yaratmaktadır. Meşru (her ne kadar şiddetin meşruluğu kabul edilmez ise de) ve gayri meşru kabul edilen şiddet, kurtuluş savaşı ve baskı savaşı arasındaki ayrımlar bulanıklaşarak, bütün şiddet türlerinin grifleşmesi sorununu yaratmaktadır. Çatışmaların kendisi, istençleri ne olursa olsun insanları baskı altına almaktadır ve kolektif şiddet artmaktadır (Hardt ve Negri, 2004: 50).

1990'lardan itibaren milliyetçi çatışmalar varlığını mikro milliyetçilik alt bağlantıları ile kurulan gerilimler üzerinden hissettirmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, onun eski parçalarından bir düzine kadarında milliyetçiler, özerkliklerini ilan etme eğilimi göstermişlerdir. Siyasi sınırlarıyla etnik sınırlarının denkleşmesini isteyen Ermenilerle Azeriler, Dağlık Karabağ yüzünden çatışmışlardır. Çeçen ayaklanmacılar ise Rusya'yla çatışmış ve Rus milliyetçileri ülkelerinin eski dominyonlarını kaybetmesinden dolayı seslerini yükseltmiştir. Tabi küresel dünya üzerinde milliyetçi çatışmalar eski Sovyetler Birliği ile sınırlı kalmamıştır. Sırp, Hırvat ve Boşnak komşular, bir zamanların Yugoslavya coğrafyasında birbirlerini öldürmeye başlamışlardır. Çekoslovakya daha barışçıl bir biçimde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır. Quebec'in Kanada'dan ayrılmasına ise, virgülden sonraki küsurat kadarlık bir oy oranı ile ramak kalmıştır. Norveçli seçmenler milliyetçi duygularını Avrupa Birliği üyeliğini reddederek göstermekte iken, Avrupa Birliği'nin bizzat kendisi devlet vari bir aygıtla dönüşerek 'Avrupahlık' kavramı da yeni bir milliyetçilik savunusu türü olarak ortaya atılmıştır. Amerikalı politikacılar mültecilere açık (çıplak) şiddet ve Asya ile ticarete karşı sert politikalar uygulayarak milliyetçiliği örtük ve açık şiddet aracılığı ile desteklediklerini göstermişlerdir. Irak ise, sömürge Irak'ının sabık eyaleti olan Kuveyt'i ülkenin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunarak işgal etmiştir. Filistinlilerin yıllardır uğraştığı özerk bir ulus-devlet kurma çabaları tam soyut meyveler vermeye başlamışken, İsrail başbakanı ultra milliyetçi bir Musevi tarafından öldürülmüştür. Otuz yıl mücadele sonunda ise Eritre, Etiyopya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olmuştur. Etiyopya'nın yeni kurulan hükümeti ise, dünya da sıkça

görülmeleyen bir örnek olarak verilebilecek nitelikte, ülkeyi oluşturan farklı milliyetlerin özerklik veya ayrılıp kendi devletlerini kurma hakkını anayasal güvence altına almıştır. Dünya sahnesi üzerinde artan şiddetteki bu tür milliyetçi çatışmalar irdelenirken dikkat edilmesi gereken yapısal bir husus bulunmaktadır. Milliyetçilik veya faşizan eğilimler sınırlar çizilip halkın egemenliği kurulunca başını alıp gidecek bir husus olarak görülmemelidir. Sınırlar ve halkın egemenliği gibi kavramların kendilerinin de modern dünyaya kavramsal formunu ve pratikteki düzenini verdiren milliyetçi söylemin eriştiği mertebenin bir ürünü olduğunu unutmamız gerekmektedir (Calhoun, 2007: 2-3).

Çatışmaların her türü, talepleri veya kendilerini insancıl gördükleri ayrımları ne olursa olsun şiddettir. Şiddeti meşrulaştırmak için hak talepleri öne sürülemez. İkisi birbirini dışlayan kavramlardır çünkü insanın hakları şiddetsizlikle korunabilir. 1990'ların başında Ruanda'da 'Hutular' ve 'Tutsiler' arasında barbarca ve soykırıma dayanan çatışmalar ele alındığında, çatışmanın nedeni geçmişte Belçika kolonyalizm sisteminin azınlık Tutsileri çoğunluk Hutulardan üstün bir konuma yerleştirmiş olmasında aranabilir ancak bu tür açıklamalar taraflara meşruluk getiremez. Hutu şiddeti de Tutsi şiddeti de aynı ölçüde meşrulaştırılmaktan yoksundurlar. Şiddetin meşrulaştırılamayacağı gerçeği, Balkanlar'daki Hırvat veya Sırp şiddeti için de, Güney Asya'daki Hindu veya Müslüman şiddeti içinde geçerlilik taşımaktadır. Hangi taleple olursa olsun şiddet içeren bütün çatışmalar en nihayetinde gayri meşru ve baskıcı hale gelmekten kaçınamayacaktır (Hardt ve Negri, 2004: 51).

Kuzey İrlanda, Bask bölgesi, Korsika, Bosna-Hersek, Dağlık Karabağ gibi birçok örnekte görüldüğü üzere eski çatışmaların özelliği ağırlıklı olarak kırsal alanlarda ortaya çıkmış olmalarıdır. Refah devletinde, ana akım milliyetçi siyaset hareketleri kaçınılmaz olarak kırsallık odaklı idi. Küreselleşme, etnik milliyetçiliğin evrimini kapsama alanına kattıkça; şehirler devletin torunları haline gelmiş ya da siyasal özerkliğin ve milliyetçiliğin imparatorluk sonrası dünyanın değişen yer çekimine uygun olarak yeniden tanımlanan yarının şehirleri şehir ulusları olabilir. Küresel çağın etnik milliyetçi çatışmaları, şehir çatışmaları kökenli başlamaktadır. Küresel çağda, ilerlemeye zorlama eğiliminin geçmiş ortaklığı ile birleştirilmesinin bir türü de ulus milliyetçiliği yerini almış cemaat milliyetçiliğinin devletler olarak değil şehirler olarak birleşme arzusunda kendini bulmaktadır. Etnik-din (ve mezhep)- ideolojik çatışmaların şehirli biçimleri

henüz saptanması güç ve griftleşmiş şiddet biçimlerini doğurmaktadırlar. Bununla birlikte, devlet talepleri ne olursa olsun sayıca çoğalan etnik-din (ve mezhep)-ideolojik çatışmalara izin vermeyerek şiddet ölçeğini yükseltmekte ve şehirlerdeki birçok insanın da kolektif şiddete maruz kalma biçimlerini farklılaştırarak arttırmaktadır. Mikro ya da makro olması değişmeksizin her daim milliyetçilik ikiyüzlüdür çünkü modernleşme emeli ile tikel bir geçmiş ve geleneğe dair kültürleri barındıran ve topluluklara ilerleme arzusu dayatan ikilemleri barındırmaktadır. Küresel çağda dünya düzeninin yöneten küresel erkler yüzlerce belki binlerce yeni bağımsız devlete alan yaratacaktır, ancak binlerce etnik ulusa kolay kolay meydan vermeyecektir (Nairn, 2015: 223; 121-123). Etnik toplulukçu içine kapanmalar ya da dinsel köktenci hareketler, açmazlar içindelerdir. Bunalımın ve çözümsüzlüğün göstergeleri, düş kırıklığının aşırı ürünleri olarak bu hareketler, nesnel meydan okuyuşlar içeren gerçek saldırı karşısında güçsüzlüğü zaruri olarak doğaları ve dinamikleri açısından kendiliklerinde taşıyan hareketlerdir (Amin, 1993: 134).

Siyasal ve ekonomik kaynakların çok eşitsiz olduğu bir dünyada giderek daha fazla insanın yabancılaşması neticesinde aidiyetlik arayışı ya da kendini güvende hissetme arzusu ile; etnik bağ, sembol, bellek ve mitlerin taşıdığı avuntulara ya da cemaatleşmelere sığınma eğilimi artmıştır. Bir devlet ideolojisi olarak varlığının kaçınılmaz sonucu olarak makro milliyetçilik, herhangi bir mikro topluluğun bölgesel devletler sistemi içerisinde var olan bir devletle eşit olamayacağı kabulünün üstüne kuruludur. Bu nedenle, modern devletin sınırları içerisindeki herhangi bir '*ethnie*'nin kendi kaderini tayin hakları, devlet iktidarı tarafından kabul görmemektedir. Etnik toplumsal hareketler karşısında ulus devletlerin aşırı şiddetinin önlenbilmesi için, kimlikleri kabul edilmemiş '*ethnie*'lerin hak talepleri ile çekirdek '*ethnie*'nin kaygıları ve çıkarları arasında bir denge kurma gerekliliği ivedi bir öneme sahiptir (Smith, 2002: 282-286).

Şiddeti normalize eden cemaatleşmenin sonucu, binlerce masumun öldüğü etnik-dini (ve mezhep)-ideolojik çatışmalar olmuştur. Küresel çağdaki tikelci yaklaşımlar ile aslında, evrenselin ortaya çıkabileceği alan olarak toplumsal bütünlük yok edilmektedir. Bu yaklaşım uygun bir çıkarsama değildir. 'Tikelcilik'in özü itibarıyla bağıntısal bir kavram olması nedeniyle, bir şeyin diğer tikel hususiyetlere bağlı olarak tikel kabul

edilmesinden ve tikellikler toplamının yine toplumsal bir bütünlüğü oluşturmamasından ötürü evrensellik reddedilemez. Her bir tikeli kuran yine bütünlüktür. Bu nedenle, bütünlük eleştirildiğinde tikellik de eşit ölçüde tehdit altında kalmak zorunluluğunu taşımaktadır ve evrensel olan tarihsel alanın içerisinde zuhur etmediği takdirde özgürleşim olanaksızdır. 1990'lar ve sonrasında evrensellüğün modası geçmiş totaliter olarak görülmesinin ve yeni toplumsal veya siyasal mücadelelerin tikellik patlaması şeklinde sahne almasının, günümüz sorunlarına üreteceği bir çözüm olamaz. Herhangi bir içerikten bağımsız ve aşkın herhangi bir evrensellığe tenezzül etmeyen saf bir tikelcilik iddiası; kendi kendini yalanlayan bir girişim olarak görülmelidir çünkü tikelciliği yegane normatif ilke olarak kabul etmek çözümsüz bir paradoksa girmek anlamını taşımaktadır. Kendi öz ilkesinin kurulmasında, tikelleri düzenleyici mahiyette daha genel bir takım ilkelere başvurmayan bir tikelcilik söz konusu olamaz; tikelcilikle birbirleriyle antagonist bir ilişki içinde değil, tersine tutarlı bir bütün haline yan yana var olmak durumundalardır. Bu hipotez saf tikelciliği savunan bir argümanın niçin had safhada tutarsız bir argüman olduğunu açıkça göstermektedir çünkü eğer kimlikler birbirleriyle farka dayalı, antagonist olmayan bir ilişki içindelerse, bu her bir kimliğin aynı şekilde farka dayalı ve bağıntısal olduğu anlamına gelir; bu ise, belli bir kimliğin yalnızca tüm diğer kimliklerin varlığını değil, aynı zamanda farklılıkların farklılıklar olarak kurulmasını sağlayan bir bütünsel zeminin varlığını da önvarsayması anlamına gelmektedir. Gruplar arası ilişkilerin güç ilişkileri şeklinde kurulması gibi gayet iyi bilinen bir mesele var- örneğin, her bir grup yalnızca diğerlerinden farklı olmakla kalmaz, pek çok durumda bu farklılığı diğer grupların dışlanması ve ezilmesi temeli üzerinde kurar. Bu durumda tikellik kendini, öbürleriyle salt farka dayalı bir ilişki içinde, katıksız bir tikelik olarak öne sürüyorsa, gruplar arasındaki statükoyu, mevcut güç ilişkisinin yapısını onaylıyor demektir. Bu tamı tamına, *apartheid*'da formüle edilen her ırkın 'ayrı gelişmesi'nosyonudur: sadece farka dayalı boyut öne çıkarılırken, onun temelinde yatan güç ilişkileri sistematik olarak göz ardı edilir (Laclau, 2015: 63-82).²⁴³

²⁴³Burada farka dayalı bir kimliği, onu belli bir bağlamdan ayırmadan savunamam ama bu ayırma sürecinde aynı zamanda, bağlamı da savunulmaktadır. Bu argümanın önemli bir sonucu şöyle ifade edilebilir: nihai bir başarıyla kurulmuş, yani katıksız bir farklılık eğer, her tür kimlik için kurucu bir boyut olarak antagonist boyutu saf dışı bırakıyorsa, bu boyutu sürdürme imkanı, tam da farka dayalı kimlik inşasının nihai bir başarı elde etmemesine bağlıdır. İşte 'evrensel'in sahneye çıktığı nokta burasıdır. Kurucu bir eksikliğin işgalinde yani farka dayalı kimlik mücadelem başarısızlığa uğradığı sürece, evrensel benim kimliğimin bir parçasıdır. Evrensel, tikelden sökün eder, ama tikelliği açıklayan ve onun altında yatan bir ilke olarak değil yerinden çıkarılmış somut bir kimliği bir yere tutturan bir ufuktur (Laclau, 2015: 82-83).

Esasen, günümüzde ötekilik ve evrensellik tartışmalarında küresel sistemin oyununa geldiğinin farkında olunmalıdır. Küresel sistemin ikiyüzlü hoşgörü anlayışı az gelişmiş toplumlara altında küçümseme yatan bir öneri getirmiştir: “farklılığınıza saygı gösteriyoruz; siz az gelişmişler elinizde bundan bir şey kalmadı sakın bunu bırakmayın”. Fikrin çıktığı Batı dünyasında yani ötekinin yaşamını perde arkasından yöneten kişi rolünde olanın hayatında ise, hiçbir zaman evrensellik ya da çokkültürlülük, farklılık ya da öteki kavramları kendileri üzerinden tartışılmaz. Onlar özgürlükleriyle, ayrıksılıklarıyla, değerlerinin indirgenemezliğiyle yaşayıp giderler ve bunları uzlaştırma içine sokmak için kendilerini yok eden bir çatışma ya da yanılsamayla kendilerini oyalamazlar (Baudrillard, 2012: 125). Dünyada büyük güç merkezlerine sahip olan devletlerin, modernizm²⁴⁴ paradigması üzerine bina ettikleri emperyalist söylem bitmiştir ve güçlü devletler kendi sistemlerinin devamlılıklarını sağlamak için yeni bir kavramlaştırma sürecine girmişlerdir. Postmodernizm²⁴⁵, sivil toplum²⁴⁶ ve küreselleşme bu kavramsallaştırma faaliyetinin sonucu olarak neoliberal sistemin üretimidir (Habermas, 2002: 18).

Kavramların gücünün bir diğer etkisi hukuk aracılığıyla meşrulaştırılan tahakküm gücü uygulamalarında önemlidir. Batı’ nın evrenselcilik adı altında sunduğu düşünsel sistem küresel kapitalizmin hukuki olarak örtülmesi, umutsuzluğun yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Uluslararası hukukun ve neoliberal kavramların altında yatan anlamların çifte standartlığı bölgelere göre, cezai işlemleri ve tanımlamaları getirmiştir. Örneğin, ekonomik, bilimsel veya diğer herhangi bir sebeple silahlanmış Arap, Güney Amerikalı ya da Güney Amerikalılar arasında kışkırtmak ya da haklı kılmak için çifte standartlı uluslararası hukuk araç haline getirilmiştir. Neoemperyalist keyfi imparatorluk düzeni bu insanları kimi zaman istilacı ve fethedici ya da vasat, dar, savunmacı, gerici ve baskıcı ilan ederken kimi zaman da kötüye kullanmalarını mantıksal olarak maskelemek

²⁴⁴Modernizm, pozitif bilimin genel geçer doğruluk ve kesinlik yasalarına dayanarak kurulan modernleşme; yer küre üzerinde bulunan ‘geri kalmış’ ülkelere zenginlik, teknoloji ve medeniyet götürme vaatleri ile kapitalizmin yerleşmesini ve sömürmesini meşrulaştıran söylem olmuştur. İlerleme adına birçok bölge kapitalizmin etki alanına girmiştir ve sermaye rahat dolaşım imkanı bulmuştur. Siyasal anlamda gittikçe geçerliliğini yitiren bu söylem, Kuantum teorisi ve Einstein fiziğinin ortaya koyduğu rölativizm ile birlikte artık bilimsel anlamda kesinlik iddiasını da yitirmiştir (Habermas, 2002: 18).

²⁴⁵Postmodernizm, hakikat denilen şeyin kurgudan ibaret olduğunu ve gerçeğin izaflılığı diskuruyla, modern düşüncenin kesinlik iddiasına bir meydan okuyuş olarak belirmiştir. Post-modern görüş, farklılıkların yaşanması ve melez kültürlerin yaşaması gerektiğini ileri sürerek, modern dönemin temel egemenlik birimi olan milli-devlet yapılarını da alttan alta yıpratıyordu; çok kültürlülük ve öteki kavramlarının yoğun bir biçimde tartışmalara dahil olması ile, modern devlet yapılarının çimento unsurunu millet çözülmeye, çatırdamaya ve yıkılmaya başlamıştır (Habermas, 2002: 18).

²⁴⁶Sivil toplum, çok kültürlülük kavramı ile çatırdayan milli toplum kavramının yerini almıştır. İnsanların artık hangi millete mensup olduğu önemini yitiriyor ve sivil toplum adlandırması ile birlikte milletler-üstü bir kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır (Habermas, 2002: 18).

haklı kılmak için uluslararası hukukun barışçıl söylemlerini kullanmaktadırlar (Bourdeiu, 2000: 20).

Çağın ilerici hareketlerinin en temel sorunlarından biri entelijensiyanın²⁴⁷ billurlaşma sorunudur. Aydınlanmanın yarattığı bir kavram olduğu için evrenselciliğe karşı çıkma fetişizmi (yıkandığı suyu atarken çocuğu da atmayı da haklı gören bir Avrupa merkezilik karşıtlığı), çeşitliliği bir ölçüde tek başına yüceltmış ve ırkçılığa evrilen bir yaklaşım türetmektedir. Çeşitlilik evrenselliğin mutlak olarak karşıtı olarak gösterilmek yerine, evrenselciliği oluşturmaya hizmet etmelidir (Amin, 1993: 145-147).

Etnik çatışmaların iki olasılık doğurması ihtimali kuvvetlidir. İlk olarak etnik çatışmaların topluluktan topluma giden yolda ortaya çıktığı düşünüldüğünde, modern ulusu inşa etme çabalarında şehir çatışmalarının tekrar ters yönde (geçmişteki gibi) çevirme gibi köylüleri modern ulusu inşa etmede kaldıraç görevine getirme eğilimi olası gözükmemektedir. Böyle bir olasılığın yakın gelecekte tezahür etmesi durumunda ise, toplulukların bu şekilde tahayyül edilmesi neticesinde etnik çatışmaların yeşil siyasete ve ekolojiye dönüşmesi mümkündür (Nairn, 2015: 157). İkinci olarak ise etnik çatışmalar temelinde egemenlik iddiası taşımaktan vazgeçilmemesi durumunda, Cemaatlerin ve ulusların tümü sınırlı olarak hayal edilmeye devam edecektir. Bir milyar insanı kapsama ihtimali olan en büyük ulusun bile, ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırları olduğu kabul edilmelidir çünkü hiçbir ulus kendini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal edememektedir (Anderson, 2015: 20-21). Çünkü ne soyut büyük şehirli küresel liberalizmin ya da makro milliyetçiliğin, ne de etnik ve ırksal stereotipleri faydasız bir geri dönüşün neticesinde başlamış etnik-dinsel(mezhep)çatışmaların, küresel çağın yeni siyasal sorunlarını çözme kapasitesine sahip olmaları mümkün gözükmemektedir (Nairn, 2015: 209).

Makro ya da mikro her ne bağlamda ele alınmakta olursa olsun esasen milliyetçilik bir anomalidir. Milliyetçilik modern kalkınma tarihinin patolojisi olarak görülmelidir. Milliyetçilik kadar millet de özel bir kültürel yapıdır türüdür. Nairn'in betimlediği üzere

²⁴⁷ Entelijensiya, gerçekten de, ne genel olarak küçük burjuvazinin, ne de hatta okumuş çevrelerin (ya da aydınlar ve hele diplomatlar vb) anlam dışı değildir. Küçük burjuvazi, ister merkez ister çeper olsun her türlü kapitalist gelişmenin doğurduğu toplumsal katmanların alacalı bulacalı ve değişken bir yığılıdır. Global bir şekilde, sınıf olarak, küçük burjuvazi belirleyici siyasal yol oynamaz ve sınıfın kah sağa kah sola yalpalayan parçalanmış bir sınıf olarak kaldığı tezi doğru görünmemektedir. Entelijensiya üyelerinin sınıfsal kökeniyle tanımlanmaz. Entelijensiya şunlarla tanımlanır: (a) antikapitalizmi; b) çağımız kültürünün evrensel boyutuna açılışı ve bu sayede bu dünyada yerini belirleme, (c) halk sınıflarıyla canlı ve sıkı bir birliktelik içinde kalma, onun tarihini ve kültürel ifadesini paylaşma gücü (Amin, 1993: 145-146).

milliyetçilik, tıpkı bireylerdeki nevroz gibi kaçınılmaz olan milliyetçiliğin köklerini toplumların çaresizlik ikilemelerinde bulmaktadır. Nevroz gibi asli bir muğlaklıkla yüklü olup, ‘*mentia*’ya²⁴⁸ doğru benzer bir ağırlaşma barındırmaktadır ve tedavisi büyük ölçüde imkansızdır (Anderson, 2015: 20).

Etnik-dinsel (mezhep) çatışmalarda, şiddetin ve milliyetçiliğin yeniden ve tekrar doğurulması esasen etnik savunu içindeki katılımcıların milliyetçilik kavramını özel olarak kullanmalarından ziyade, bazı konuşma ve davranma biçimlerini yaratan ya da başkalarının kesin bazı sonuçlara yol açacak bir biçimde algılanan bir tür dili ve bir retorigi kullanmalarından kaynaklı olarak görülebilir.²⁴⁹ Toplumsal dayanışmayı, kolektif kimliği ve siyasal meşruiyet gibi bağlantılı soruları düşünme tarzı hem milliyetçi bir kendini kavrayışın üretiminde hem de milliyetçi iddiaların başkalarının kabulünde hayati bir rol oynamaktadır (Calhoun, 2007: 5). Benedict Anderson bu anlamda cemaatlerin hayali olduğunu öne sürmektedir. Anderson’ın ulus tanımı: “ulus hayal edilmiş bir topluluktur, kendisine hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder... Aslında yüz yüze temasın geçerli olduğu ilkel köyle dışındaki bütün cemaatler hatta belki onlar bile hayal edilmiştir” (Anderson, 2015: 20-21).

Ulus kavramı esasen hayali bir topluluğa dayandırılmaktadır. Ulusal kimlik tanımlamalarının temelde üç ana biçimi modern devletin topluluğuna dahil olma halini betimlemektedir. Etnik ulus tanımlaması, toplumsal olarak inşa edilmiş gerçek veya genellikle kurgusal ortak bir etnik kimliğe dayandırılmaktadır. Kültürel ulus tanımlaması, devlet tarafından iyi bir şekilde tanımlanan dil, din veya gelenekler gibi ortak ulusal kültüre dayandırılmaktadır. Vatandaş temelli ulus anlayışı ise, devletin siyasal düzenlemelerine ve anayasaya bağlılık özdeşleşmesi üzerinden tanımlanmaktadır. Ulus hakkında kabul görmüş fikirlere dayandırılan ve yüceltilen ortak değerler üzerinden bir topluluğun üyesi olma durumu ötekileştirmeyi, soykırım ve sınır

²⁴⁸Kelime anlamı bulanıklık olup, büyük ölçüde şizofreni karşılığı kullanılan tıbbi bir terimdir (Anderson, 2015: 20).

²⁴⁹Bir ulus olarak tanınmak için, toplumsal dayanışma –sureten ulusun üyeleri arasında belli ölçüde bütünleşme- ve kolektif kimlik –bütünün üyeler tarafından kabulü ve bütünün parçası olma kapsamında bir bireysel kimlik anlayışı gerekir-. Toplumsal dayanışma ve kolektif kimliğe sahip bir topluluğa ulus diyebilmemiz için ideal olarak başka hangi özelliklerin gerektiği hususu, milliyetçiliğin söylemsel oluşumunun devreye girdiği noktadır (Calhoun, 2007:5).

dışı kampanyalarına nihai olarak öncülük eden uzlaşmazlığa (*antagonism*) temel oluşturmaktadır (Jessop, 2016: 223-225).

21. yüzyılda ‘evcilleştirilmiş gözüken makro milliyetçilik’ akımlarının ya da ‘postmoden cemaatleşmenin ve etnik milliyetçilik’ akımlarının ya da bambaşka yeni bir akımın her an vahşileşerek neofaşizme evrilme riski bulunmaktadır. Griffin’in değindiği gibi neofaşizm insan yaratıcılığını ezip geçen çeşitli güçlerle özdeşleştirilebilir. Totaliteryanizm, beyin yıkama, fanatizm, devlet terörü, toplum mühendisliği, organize şiddet, körü körüne itaat gibi çeşitli yöntemler ya da biyopolitika ile özdeşleştirilen insan aklı ve ruhunun sapkınlığı olarak algılanabilecek ciddi içerikleri taşıdığı için küresel dönemde ciddi bir biçimde ele almak gerekmektedir, askıya alınmamalıdır (Griffin, 2015a: 190-191).

Evrensellik ve öteki, insan onurunun evrenselliği ve insanın bölgesel göreliliklerine bağımlı tür olduğu iddiaları günümüz insan hakları tartışmalarının temelinde yer almaktadır. Tartışmaların teorik boyutundan ziyade pratikte etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmaların temelini oluşturması incelediğimiz üzere, küresel çağın şiddet sarmalının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İnsanların yaşam haklarını tehdit eden bu tartışmaların esasen ayrılıkçı değil kapsayıcı bir bütünlükte yürütülmesi gerektiğini görmek bizler için hayati önem taşımaktadır. Wallerstein’in değindiği gibi, yıllar önce başlamış ancak küresel çağda belirgin kamplara ayrılmış evrensellik, kültürel görelilik, cemaatçilik yaklaşımları ile teoride yaşanan kafa karışıklıklarının sahte tartışmalar olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Küresel çağda, büyük anlatıların eleştirilerinden ötekilerin haklarına doğru uzanan, evrensel insan onurunun reddinden mikro etnik kimliklerin ve cemaatlerin yüceleştirilmesine uzanan kavramsal sonuçlar üretilmiştir. Modernizmin yarattığı rasyonalitenin sabit fikirliliği ve bazı konulardaki gerçekten çok büyük ve kibirli gözüken kabullerine postmodernitenin mikro tartışmaları bir çentik atmalı idi. Ancak, postmodernitenin dünya sistemlerine yönelik eleştirel kavramsal tartışmasının diğer taraftan kimlikçiliği yüceleştirmesi korkunç boyutlara vararak cemaatlerin her türünün eylemsel olarak sınırsız bir özgüvenle kendilerini şiddetle haklılaştırma çabalarını doğurmuştur.

Sonuç olarak; cemaatlerin ve başat kültürel kimlikler altında her daim bölünmeye uğrayan başka ve sonsuz sayıda kolerasyonu hesaplanabilecek kimlik kabulleri savunusunun pratikteki sonucu bu kimlik oluşumlarının kendi istençlerini beyan etme ya da hak etme yollarını ifade etmek için, can kayıplarına ve şiddete neden olan yöntemlerle gerçekleştirilmeleri olmuştur. Kültürcülük ve cemaat kimlikleri üzerinden yürütülen tartışmalar, günümüzün etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaları için araçsallaştırılmıştır. Küresel erkler etnik kimlikler üzerinden kışkırtmalar yaparak milyonlarca insanın ölümüne neden olmaktadır. Etnik cemaatlerin hak taleplerinin her biri kendi cemaatleri, ülkelerinin koşulları ya da stratejik ve ideolojik olarak emperyalist hegemonyanın etkisinde olma durumlarına göre her tek örnek tartışılmaya açıktır ve bu tezin sınırlılığı içinde tartışılması mümkün olmayan bir durumdur. Ancak tez kapsamına alınan tartışma içerisinde etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmaların küresel kapitalizmin ve hegemonyanın aracı haline geldiğidir.

Küresel güçlerin etnik kimlik kışkırtmaları ve cemaatleri ya da insanları şiddeti normalleştirerek çatışmaya itmeleri hem uluslararası şirketlerin silah ve hammadde ticaretinin devamlılığını hem de güçlü devletlerin hegemonyalarını ve topraklar üzerindeki rantlarını desteklemektedir. Şiddet her hangi bir talebi veya hiçbir mikro kimlik ilanını haklılaştırabilecek bir durum değildir, şiddet bu tezde herhangi bir hak talebinin dışı vurumu olarak kabul edilemeyecek bir yöntemdir. Devrimlerin şiddetle gerçekleşeceği ya da hak taleplerinin şiddetle savunulması gibi hiçbir görüş kabul edilemezdir. Şiddet her durumda hak ihlaline neden olan bir barbarlıktır. İnsanların ideolojik, dinsel, düşünsel, özgürlükçü taleplerinin küçükten büyüğe, bireyselden kitlesele herhangi bir teorik temellendirme ile şiddeti meşrulaştıramayacağı inancındayım. Postmodernitenin kimlikçi ve mikromilliyetçiliği doğuran anlayışının dünya üzerinde neden olduğu çatışmaları pratik olarak örneklemek teorik tartışmanın ölümcül somut sonuçlarını görmek için anlamlıdır. Dünya üzerinde hayatta kalma çabasını gösterme zorunluluğu olan insanlığın, hayali cemaat türü alt bağlar yaratılarak sınırlara sıkıştırılmasının şiddet getirmek dışında bir işlevi olmadığını çalışma süresince açıklamaya çalıştım. İvedi olarak etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalar durdurulmalıdır.

'*Homo sapiens*'in eşsiz bir özelliği olduğu sanılan şeyi tüm doğaya teşmil etmekte olan görüş ile toplumsal gerçekliğin bir örnek olmadığını ve ötekinin rasyonalitesini değerlendirmenin zorunlu olduğu iki hareket, aslında zıt yönlerde koşan atlar gibi algılanmamalıdır. Tam tersi sosyal bilimde her türlü gerçekliğin incelenmesine ilişkin bütünlüklü bir görüş yaratma fırsatı sunmaktadır. Modernitenin evrenselliği doğurması ile postmodernitenin evrenselliği inkarı arasında ki bilgisel yaratım süreci, bir yeniden yapılanma sürecinin imkanı olarak görülmelidir. Bilginin geçirdiği evreler hepimize doğrunun bilgisiyle iyinin bilgisini²⁵⁰ yeniden bütünleştirme imkanı vermekte olduğundan, kolektif bilgiyi arttırma şansımızı kullanarak yeniden inşa sürecini belirlemek gerekmektedir (Wallerstein, 2003:207-208).

Etik taleplerin evrenselliği insan onurunu korumak için en etkin kabul olacaktır. Evrensel olarak insan haklarını reddetmek büyük bir anlatıyı reddetmek değildir, insanın taşıdığı en naif etik taleplerinin evrenselliğini ortadan kaldırarak, her türlü şiddetin meşrulaştırılması zeminini yaratmaktadır. Etik talepler olarak insan haklarının evrenselliği reddedilirken, insanların olanaklarını gerçekleştirmelerini sağlayacak evrensel ilkeler yok edilmektedir. Dünyanın işleyişine ve günümüzün gerçek sorunlarına karşı toplumsal hareketlerin çözüm yaratabilmesi evrenseli dayatmaktadır. Bunun için bir çeşit yenit tür kolektif bilinç olacak üst bilince geçişle dayanışma gösteren bir toplum gerekmektedir. Wallerstein'ın değindiği gibi, krizde olan sistemden yapay teorik tartışmalar ile daha fazla şiddet ve kriz yaratmak yerine kamplaşmaları bir kenara bırakarak, şiddetten uzak ve iyinin bilgisini içeren bir kolektif düşünsel inşanın temellerini atmamız gerekmektedir. Kolektif bilgiyi arttırmak konusundaki evrenselliğin üzerinden kurulacak yeni bir bilgisel inşa ihtiyacı içindeyiz. Sınırlara ve sınırlılıklara sıkıştırılacak bir dünya düzeni seçmek yerine; yalnızca, tür olarak onur sahibi insan kabulü ile her tek bireyin ve tüm insanlığın kimliklerden bağımsız sadece insan olarak kabul edildiği hayali cemaatleşmeler ve ötekileştirmeler yaratılmayan bir dünya düzeni, şiddete karşı çözüm olabilecek bir sistem umudunu bizlere sunabilecektir.

²⁵⁰ Geleceğin olasılıkları, bizleri sınırlayan yapıların çerçevesi içinde bizler tarafından inşa edilir. İyi uzun vadede doğruyla aynı olabilir çünkü doğru demek (dar anlamda) kendilerini bize sunan optimal anlamda rasyonel tözel anlamda rasyonel alternatifleri seçmek demektir. İki bilgi kültürü olduğu ve *a fortiori* bu iki kültürün birbiriyle çeliştiği fikri devasa bir mistifikasyondur. Örgütlü bilimin üçe bölünmüş olması, dünyayı daha tam olarak kavramamızın önünde bir engel olduğundan, önümüzdeki görev kurumlarımızı kolektif bilgiyi arttırma şansımızı azamiye çıkarabileceğimiz şekilde yeniden inşa etmektir. Kurumsal otoritelerin bünyevi muhafazakarlığı ve böyle bir yeniden inşanın dünyadaki kaynakların ve iktidarın eşitsiz biçimde dağıtılmasından faydalananlara yönelttiği tehdit dikkate alındığında, muazzam bir görevdir ancak yapılamayacağı anlamına gelmez (Wallerstein, 2003: 208).

Çünkü Nairn (2015)'in değindiği gibi, anarşizm ilkesi, devlet ve kapitalizm biçimlerinin tamamının ürettiği kolektif şiddete neden olan mikro milliyetçi ya da makro milliyetçi ayrımlar da anlamını yitirecektir. Tarih önümüze kapitalizminin ve liberal devlet anlayışının patolojisi olarak hayali cemaatleşmeleri, milliyetçilikleri kaçınılmaz olarak şiddeti yeniden ve yeniden doğuran anomaliler olarak getirmiştir. Marksistler ise anarşizmin sunduğu yüce çıkış yolunu getiremezler çünkü devrimin bir süre devlet biçimi almak ve iktidar şiddetini taşımak zorunda kalacağını kabul ederler, devlet bir sorun olarak ıstırap çektirmeye devam eder. Hersh Mendek'in değindiği gibi: “Yalnızca anarşist düşünce temiz kalır çünkü hiçbir iktisadi kalkınma teorisini temel almamaktadır. ‘Saf insanlık ahlakı’ bu düşüncenin tek temelidir ve yalnızca bu saflığa inanarak hakiki sosyal devrimin çağına girmekte olduğumuzdan emin olabiliriz”. Sevgiyle/aşkla dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşarak ‘bir’leşme ile her tekin birbirinin hakkına ve onuruna saygı gösterdiği, şiddetin değil sevginin ve insanın amaç olduğu yeni tür kolektif bilinç olan üst bilince erişilerek gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren yeni bir anarşist yaşam biçimine geçilecektir.

4. MODERN DEVLET, KAPİTALİZM, İNSAN, HAKLARI VE ANARŞİZM

Tezde, devlet ile şiddet ilişkisinin irdelenmesi için yeni bir yaklaşım ele alınmaya çalışılmıştır. Tezde şiddet ve devlet ilişkisi insanı etkileyen siyasal, ekonomik ve kolektif yaşam alanları düşünülerek tartışılmıştır. Tezde siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet açık(çıplak) ve örtük şiddet ayrımı gözetilerek ortaya konmuştur. Tezde devletin siyasal şiddet, ekonomik şiddet ve kolektif şiddet uygulama biçimlerinin sınıflandırılması ve şiddetin ölçsüzlüğü'nün ortaya konması amacıyla güncel yaklaşımlar da göz önünde bulundurularak bir tartışma yürütülmüştür.

Tezin önceki bölümlerinde toplumsallaşmanın tarih içinde doğal evrimi olarak gösterilen ya da 'uygar' toplumsal yaşam biçiminin zorunlu koşulu olarak nitelendirilen modern devlet toplumsallaşma türünün ve kapitalist ekonomi sisteminin, insan doğasına en uygun ve zaruri olarak gösterilen toplumsallaşma biçimi olduğu kabulü ya da insan haklarını ve medeniyeti temsil ettiği iddiaları ile insanın güdülerine indirgenen faydacı birey hapsedilerek yok edilmeye başlanması eleştirilmiştir.

Tarih süresince insanlık, ilk insandan ilk topluluk yaşamlarına, klan ve kabile birimlerinden kent devletlerine, imparatorluklardan modern devletleşmeye ortak yaşam biçimlerini denemişlerdir (Amin, 349-385). Devlet literatürde, toplumsallaşmanın bir türü olarak tanımlanmaktadır. Foucault (2013: 222)'a göre devlet (*etat*) tanımlaması; bir yaşam koşulu; teamüller, yasalar ya da kurumlar toplamı veya alan (*dominum*) yargılama alanı olarak ifade edilebilir. Devlet kavramı, (1) siyasal yönetimin belirli bir karakter, kurum ya da kuruluşla [şehir (*polis*), vatandaş (*civitas*), krallık (*regnum*), egemenlik (*imperium*) vb] özdeşleştirilmesi ya da (2) işlevsel olarak farklılaşmış modern toplumlarda, siyasal buyruğun daha soyut niteliği arasındaki tarihsel karşıtlığı olarak ya da toplumlarda siyasal sistem olarak iktidarı kullanan bir erkin toplumun geniş kısmından kurumsal ve işlevsel olarak dışsallaşması olarak ifade edilebilir (Jessop, 2016: 40-41). İnsanlığın iktidarsız ya da ilk topluluk yaşamları 'ilkel' kavramı altında olumsuzlanmakta iken, modern devlet biçiminde yaşam 'uygarlık' kavramı altında olumlanır. Oysaki yeni dünya düzeninde, şiddet siyasal ve toplumsal

antagonizmaların *ultima ratiosu* (son çare)si olarak belirmemektedir, daha çok kamusal ve özel sınırlarını aşan ve sürekli birinden ötekine geçiş yapan biçim ve derecelerin çeşitliliği içinde siyasal anlamda gelişmelerinin koşulu ya da sabit ufku olarak belirmekte olduğundan aşırılık içinde mantıksal figürleri zorlamaktadır (Balibar, 2014: 22;52).

Modern devletin şiddeti kullanma biçimleri, liberal teorisyenler tarafından üstü örtülme amaçlı devletin güvenlik nedenleriyle ‘zor kullanma yetkisi’ olarak yumuşatılmaya çalışılmıştır. Tezde, doğa durumu teorisyenlerinin kasvetli ve korkutucu hipotetik hikayesi ile sonsuz güvence için devlete verilen zor kullanma hakkının meşrulaştırılması ve çağlar içinde yaşanan modern devlet deneyimleri sonucunda, zor kullanma yetkisinin şiddete dönüştüğü tartışılmıştır. Devletler kamu düzeni olarak tanımladığı şeyin devamlılığı gerekçesi ile hukuku, devlet aygıtlarını ve ekonomisini bir şiddet aracı olarak kullanır. Modern devlet insanları denetleme amacı ile hukuk aracılığı ile, oldukça geniş bir yasa dışı alan yaratma hedefi ve buna ulaşılması için sürekli baskıyla karşı şiddet uygulama zorunluluğu arasında ki gerilimini: tüm şiddet araçlarının yetkisini akılcı ve tarafsız kabul edilen iktidarda toplayarak devleti meşru kılar. Bu nedenle, yasallaştırılabilecek zor kavramı ve yasal zor kavramının şiddet kavramından ayrılarak başkalaştırılması sorunlu bir yaklaşımdır yasal zor şiddeti barındırmaktadır.²⁵¹ Şiddet ve devlet arasında ciddiyetle irdelenmesi gereken bir ilişki vardır. İktidar, haklılaştırmaya ihtiyaç duymaz ancak meşrulaştırmaya muhtaçtır; meşruiyet temelini geçmişe oturtur, haklılaştırma ise gelecekte yatan bir ereğe ilişkindir. Bu nedenle iktidar meşruiyetini bir araya gelişin doğuracağı eylemden değil, bir araya gelişin kendisinden almıştır. Devletler şiddeti gerekçelerini göstererek haklılaştırma çabasında olsalar dahi hiçbir zaman meşrulaştırmalara mümkün olmayacaktır. Şiddet iktidarın tehlikeye girdiği anlarda daha çok belirir ve kontrolsüzleştğinde iktidarın kayboluşuna neden olur (Arendt, 2014: 55-56; 67-68; Tilly, 2009: 50-52) ancak günümüzde şiddetin üretim mekanizması olan ekonomi politik sistem iktidarının yok olmaya başladığı gerçeğini daha fazla şiddet uygulayarak örtmeye çalışmaktadırlar.

²⁵¹“Zor kullanma” ile ‘şiddet’ arasında bir ayrım yapılması gerçeklikte mümkün gözükmemektedir. Devletlerin egemenleri, filozoflar ve tarihçiler genelde zor ve şiddet arasında ayrım yapmaya çalışmışlardır: zor, bir bakıma kısa süreli zararı ve gaspı meşrulaştıran ve zarar veren kişinin savunma gerekçesi ile yasallaştırılırken; şiddet ise, yasal olmayan zarar verme eylemine karşılık gelmektedir. Ancak, zor ile şiddet arasında bir ayrım yapmak aşılması mümkün olmayan kabaca üç engeli barındırmaktadır: yasal zorun keskin sınırı her politik sistemde bir muğlaklık içinde kalır²⁵¹; pratik deneyim kapsamında devletin temsilcilerin ihmallerini ya da imtiyazlarını barındıran hareketler, destekler ve teşvikler üzerinde zarar verici bir hale dönüşmektedir²⁵¹; failleri veya nesneleri devlet temsilcilerini içeren ölüme varan şiddet pratikleri²⁵¹ yasal zorun sonucu olarak adlandırılmamalıdır. (Tilly, 2009: 50-52).

Tezde, devletin şiddet üzerinden değerlendirilmesinin nedeni devletin tahakküm gücünün meşru sayılmaması gerekliliği üzerinden yürütülmüştür. Bu amaçla, modern devlet anlayışında meşrulaştırılan ‘zor’ kullanma yetkisinin esasen ‘şiddet’ uygulama meşruiyetine dönüştüğü tartışması yürütülmüştür. Modern devlet kuruluşunun temeli olan toplumun bir sözleşme ile haklarını egemen güce gönüllü olarak devretmesi kabulünün gerçekçi olmadığı ortaya konmuştur çünkü modern devlet sistemi insanların birbirlerine ‘doğa durumunda’ ki sınırsız şiddet uygulamasının engeli ve güvencesi olarak kendini kurguladığı iddiasını taşımakta iken, modern devlet egemenlik anlayışı ve devlet aygıtları aracılığı ile meşrulaştırılan ‘tahakküm gücü’ ya da ‘zor kullanma hakkı’ ile devlet şiddetin bizzat uygulayıcısı haline gelmiştir. Devletin zor kullanma yetkisine başvurduğunda az ya da çok ağır şiddet haline gelmektedir. Devletin tehditlerle simgesel şiddet gösteriminin şiddetsizlik olarak kabul edilmesi yanlıştır çünkü örtük şiddetin kendisi de şiddettir (Balibar, 2014: 19).

Tezde, liberal siyaset ideolojisinin, modern devletlerin çoğu için geçerli sistem olarak kabul edilmesinin günümüzde önüne geçilmesi mümkün olmayan siyasal şiddetin artmasının temel nedeni olduğu tartışılmıştır. Adalet, eşitlik ve insan hakları üzerinden kendini meşrulaştıran modern devlet, insan haklarının en büyük ihlalcisi haline gelmiştir. Tilly’nin değindiği gibi, siyasal rejimlerin yarattıkları şiddet düzeyleri ve türleri bakımından farklılık göstermektedir ve bir siyasal rejim benimsendiğinde farklı şiddet çeşitleri arasında bir seçim yapılmış olduğu söylenebilir (Tilly, 2009: 24-25). Meşru şiddet kullanımı ya da tehdidi ile meşru güç kullanımının yarattığı şiddetin bireylerin üzerindeki etkisi ya da zararı arasında bir farklılık olmamaktadır. Habermas’ın betimlemesi ile devlet “insanoğlunun icat ettiği ilginç cihazdır ve tarihte bir kurumdan daha çok bir şahıs olarak tebarüz etmiştir. Kimi zaman insanın kendisi elleriyle icat ettiği bu aygıt karşısında, bir aygıtla dönüşmüştür” (Habermas, 2002: 7). Siyasal şiddet kategorisinde, modern devletin temel ilkesi olan meşru şiddet tekeli elinde bulundurma hakkının, devletin tek tek kişilerin, grupların ya da diğer devletlerin haklarını ihlal eden ve sürekli şiddet üreten bir mekanizma olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Balibar (2014: 35)’ın değindiği gibi, şiddet günümüzde devletin işleyişinin genel koşulu ise ve kurumların doğal işleyişi haline geldiyse, siyasetin herkes tarafından yararsız ve gereksiz görülmesi de doğal bir sonuçtur. Tüm siyasal kuramcılar arasında uzlaşmaya vardıkları gibi şiddet ile iktidar ilişkisi şu biçimde ifade edilebilir; şiddet

iktidarın en çok göze batan dışavurumdur (Arendt, 2014: 45) ve siyaset her daim kendisine trajik bir boyut kazandıran bir olguyla yani şiddetin aşırı şiddete evrilmesi ile kendisini belirlemiştir (Balibar, 2014: 12).

Tezde, devlet yapısını ve tahakkümünü irdelemek için siyasal rejimler kapsamında kuramsal yaklaşımın yanı sıra olgular analiz edilmeye çalışılarak tartışma yürütülmüştür. Bununla birlikte Balibar'ın değindiği gibi, siyasetin şiddetin bir dönüşümü olduğunu söylemek, aynı zamanda siyasetin şiddet tarafından dönüştürülebileceğini ve tarihin de bu değişim sürecini etkilediğini görmek mümkündür: “Siyasal şiddetin dönüştürülebilirliğini varsaymaya izin veren şey şiddete evrensel bir anlam (bizzat tarihsel-zamanın ayrımsalını ortaya koyma anlamı) atfetme olgusudur” (Balibar, 2014: 61;102). Tezde, siyasal şiddetin ele alınması ve modern devletin tahakküm gücü olarak adlandırılan şiddet türünün ortaya konması, modern devletin yüzyıllar süresince dönüşen yapısı ile birlikte siyasal şiddetin yapısal, biçimsel ve niceliksel dönüşümünü gözetilerek tartışılmıştır. Tezin önceki bölümlerinde modern devletin temel ilkesi olan meşru şiddet tekeli elinde bulundurma hakkının ve özgürlükçü kapitalist ekonomi sisteminin gerçeklikte devletin tek tek kişilerin, grupların ya da diğer devletlerin haklarını ihlal eden ve sürekli şiddet üreten bir mekanizma olduğu ortaya konmuştur. Tezin bu bölümünde anarşist perspektifle modern devletin siyasal şiddeti değerlendirilecek ve şiddetsizlik için yeni bir insan görüşü ve yeni bir anarşist yaşam biçimine ihtiyaç olduğu ortaya konacaktır.

Tezde, ekonomik şiddet ile birlikte kapitalist ekonomi sisteminin işletildiği modern devlet içerisinde, kapitalist ekonomi sisteminin şiddet uygulayan bir yapı olduğu ortaya konmuştur. Kapitalist ekonominin yüzyıllar içinde dönüşen yapısı ile birlikte ekonomik şiddetin devletin siyasallığını yönetmeye başlayan yapısal, biçimsel ve niceliksel dönüşümü ortaya konmuştur. Bununla birlikte kapitalist sistemin insanın yabancılaşmasına, tüketilmesine ve küreselleşen piyasaların devletleri yöneten biçimiyle siyasal, ekonomik ve kolektif şiddeti üretmesiyle, insanın yok edilmeye başlamasına neden olduğu ortaya konmuştur. Bu tezde, modern devletin kuruluşunda ve liberal devletin temellerinin atıldığı süreçte, ekonomi ve siyasal işleyişin ayrılma çabasının gerçeklikte yarattığı çelişkiler, refah devlet yapılanmasında siyasetin ve ekonominin içiçe geçmişliği ve neoliberal devlet yapılanmasında ekonominin siyaseti yönetmesinin yarattığı şiddet durumu ayrıca devlet ve ekonominin birbiri üzerine uyguladığı baskılar

ve şiddetin etkileri, kurumsal şiddet bağlamında irdelenmiştir Tezde, öznenin devlet, ekonomi ya da cemaatler tarafından konumlandırılışı ve faydacılık anlayışı eleştirisi yapılırken insanın onur sahibi ve olanaklarını gerçekleştirmesine fırsat tanınması gereken bir özne olarak konumlandırılması gerektiği savunulmuştur.

Liberal kapitalizmin yarattığı devlet ve toplum kavramının irdelenmesi günümüzde yaşanan şiddetin meşrulaştırılma sürecini anlamakta yol gösterici olmuştur. Çünkü kapitalist ekonomi ve ulusal devlet hayali varlıklar olarak söylemsel olarak inşa edilmiş ve düzenlenmişlerdir. Teknoekonomik olgular, üretim ve tüketim ölçüleri, özgül kalkınma modelleri, birikim stratejileri, toplumsal paradigmlar ve bütün bunları içinde anlam kazandığı genel bağlamı oluşturan geniş örgütsel ve kurumsal anlatılar, büyük anlatılardır. En geniş anlamıyla ekonomi, ekonomik ve ekonomi dışı etmenleri kapsamaktadır. Ekonomi, toplumsal olarak düzenlenmiş ve stratejik olarak seçilmiş olan kurumların, örgütlerin, toplumsal güçlerin ve toplumsal bir ilişki olarak sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi etrafında örgütlenen eylemlerin toplamıdır. Bu bağlamda, ekonomi kapsayıcı anlamıyla Gramsci'nin Amerikanizm, Fordizm, piyasalar ve ekonomik failler gibi temaları birer kültürel olgu olarak ele alan düşünceleriyle ilişkili bir yaklaşım olarak irdelenmesi anlamlıdır (Jessop, 2005: 302-303). Kapitalist ekonomi sisteminin yapısal olarak irdelenişinin yanı sıra, toplumun kapitalist ekonomiye göre düzenlenmesi nedeniyle üretilen şiddetin irdelenebilmesini için bir kültürel olgu olarak da ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle ekonominin yapısal özellikleri açısından kendisinin yarattığı şiddet mekanizması 'Liberal/Refah/Neoliberal Kapitalizm ve Şiddet' alt kategorisinde; kültürel bir olgu bağlamında kapitalist ekonominin insanlara uyguladığı bir tehdit olarak şiddet mekanizması olarak irdelenmesi 'Yabancılaştırılan/Tüketilen/Yok Edilen İnsan' alt kategorisinde yapılmıştır.

Bu bağlamda tezin 'Liberal/Refah/Neoliberal Kapitalizm ve Şiddet' alt kategorisi içerisinde, kapitalist ekonominin liberal kapitalizm, refah kapitalizmi ve küresel kapitalizme göre kendisini yeniden düzenleme biçimleri ya da kültürel bir olgu olarak var olma halleri içerisinde örtük şiddeti nasıl içkinleştirdiği, şiddeti ürettiği ve normalleştirdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Tezde, kapitalist ekonominin örtük şiddet biçiminde ele alınmasının nedeni; şiddetin para politikaları, sermaye dönüşümleri, tekelleşme, ulusal ya da uluslararası ekonomik kurumlar veya güvencesiz iş ya da işsizlik gibi faktörler üzerinden bir tehdit olarak varlığını sürdürmesidir. Bununla

birlikte, kapitalist ekonominin şiddet doğuran bir yapı olduğunun ortaya konabilmesi için ekonomik sınıf tahakkümü temelli bir tartışma yürütülmüştür. Modern devletin yarattığı siyasal örgütlenme biçiminin ve siyasal tahakkümün belirleniminde ekonomik örgütlenme biçimi ile ilişkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Modern devletin hukuk üstünlüğü, yaslar önünde eşitlik ve birleşik egemen devlete dayanan siyasi bir düzen ilkeleri kapitalist ekonominin başlıca ilkeleri olan özel mülkiyet, ücret ilişkisi, kar odaklı olma ve piyasa mübadelesi ilkeleri ile uyumlu olmalıdır bu nedenle kapitalist modern devlet sınıf tahakkümü üzerinden sürekli şiddet üretmektedir (Jessop, 2016: 148-155). Bu bağlamda ekonomi politiğin temel unsuru olarak sınıf tahakkümünün, insanları şiddete maruz bıraktığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ekonomik şiddetin ‘Yabancılaştırılan/Tüketilen/Yok Edilen İnsan’ alt kategorisi ile kapitalist ekonomi üzerinden gelişen kültürel olgu ve bireylerin yaşadığı örtük şiddetin tartışılabilmesi amacı ile, kapitalist ekonomi kurgusu içerisine yerleştirilmiş şiddet örüntülerinin ve kapitalist ekonominin ‘birey’e yönelik şiddet gösterme biçimleri ortaya konmuştur. Kapitalist ekonominin bireye uyguladığı şiddet biçimi Marx’ın ‘yabancılaşma’ kavramı üzerinden ele alınarak tartışılmıştır. Tezde, refah devleti ve bilhassa neoliberal devlet ile şiddet ilişkisi irdelenirken, devletin uluslararası ekonomik ve siyasal kurumlar ya da sermaye güçleri gibi birçok farklı iktidar merkezlerinin etkisi ve bağımlılığı altında olduğu irdelenmeye çalışılmıştır. Çünkü Jessop’ın da değindiği gibi, modern toplumlar yapısal olarak öylesine karmaşık ve farklılaşmıştır ki hiçbir alt sistem yapısal olarak son yargıda belirleyen olamamaktadır. Modern toplumlar hem büyüyen bir bağımsızlık hem de büyüyen bir karşılıklı bağımlılık paradoksunu taşımaktadır (Jessop, 2016: 350). Bu paradoksun neticesinde oluşan bir fenomen olarak, tezin refah devleti bölümünde devletin egemenliğini kaybetmeye başladığını neoliberal devlet bölümünde devletin egemenliğini neredeyse tamamen kaybettiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Modern devlet ekonomi tarafından iktidar yitimini üretmeye mahkum edilmiştir (Jessop, 2016: 351).

Tezde ‘Kolektif Şiddet’ alt başlığı, ‘Hegemonya’, ‘Emperyalizm/Neoemperyalizmin Başlangıcı/Neoemperyalizm ile ‘Faşizm/Neofaşizmin Başlangıcı/Neofaşizm’ olmak üzere üç alt kategoride tartışılmıştır. Kolektif şiddet bölümünde, devletin ideolojik aygıtları ile kurduğu kültürel hegemonya içerisinde popülizm ve medya; sistemik hegemonya kurgusu içerisinde kapitalizmin kendini gösterme biçimi olarak

emperyalizm, kapitalist devletin bir biçimi olarak faşizm, emperyalizmin/neoemperyalizmin ve faşizmin/neofaşizmin sonuçları olarak savaş/askeri müdahaleler(işgaller)/ etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalar tartışılmıştır. Kolektif şiddetin meşrulaştırma ve uygulanma biçimleri sınıflandırılmaya çalışılarak, devletin merkezi baskı aygıtlarından ideolojik baskı aygıtlarına kadar ve ekonomi-politik alandan toplumsal ilişki alanlarına genişletilerek şiddet irdelenmiştir. Kolektif şiddet, kapitalizmin devlete ve vatandaşlara uyguladığı, devletin kendi vatandaşlarına uyguladığı, devletlerin devletlere uyguladığı bir şiddet biçimi olarak ele alınmakla birlikte devletlerin gruplara uyguladığı ya da grupların başka gruplara veya devletlere uyguladığı bir şiddet biçimi olarak da irdelenmiştir. Dolayısı ile, kolektif şiddetin uygulayıcı bir devlet olduğunda, şiddete maruz kalan özne hem bir devlet olarak hem de bir grup olarak ele alınmıştır, kolektif şiddetin uygulayıcısı bir cemaat vb. grup olarak ele alındığında ise maruz kalan öznenin başka gruplar veya bir devlet olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezin önceki bölümlerinde yürütülen tartışmalar neticesinde modern devlet ve kapitalizmin, doğal hukuk teorilerin dayandığı indirgemeci yaklaşım üzerinden yapılandırılan egemenlik, hukuk ve güvenlik aygıtları aracılığı ile siyasal şiddet, mülkiyet hakkı aracılığı ile ekonomik şiddet, hegemonya aracılığıyla kolektif şiddet üreten yapılanmalar olduğu ortaya konmuştur. Bununla birlikte faydacılığın temel ilke olarak görülmesi yoluyla tasarımlanan bir toplumsallaşma modeli olarak modern devletle birlikte siyasal, ekonomik, kolektif şiddetin yeniden üretimi meşrulaştırılmaktadır. Modern devlet kurgusu ve kapitalizmin yarattığı başka türlü herhangi bir toplumsallaşmanın kaos ve savaş yaratacağı iddiası günümüzde insanları baskı altında tutan en önemli tehdittir. Modern devlet kuramcılarının iddialarının aksine, modern devlet insanı doğa durumunda yaşama ihtimali olan savaştan ve şiddetten daha fazla savaşa ve şiddete maruz bırakmaktadır. Kaos ve bitmeyen savaş aslında modern devlet sistemi ile insanların hayatlarının günlük akışları haline gelmiştir. Modern devlet insanı baskı ve tehditler ile sindirmenin ötesine geçerek, insanın zihinlerini, davranışlarını ve inanışlarını sanki bir simülasyon dünyasında imiş gibi kontrol etmektedir. İnsanlar, kapitalist modern devlet tarafından edilgenleştirilmeye başlamış, hatta insanın gerçeklik algısının yok edilmesiyle robotlaştırılmıştır. Modern devletle bütünleşmiş kapitalist ekonominin yarattığı sömürü düzeninde insanlar kendi

bedenlerini, emeklerini ve iradelerini unutmalarına neden olan prangalarla bir çarkın dişlisi haline getirilmiştir. İnsanların onur sahibi olmalarının anlamı sistem tarafından mülk sahipliğine indirgenmiştir. ‘*Homo oeconomicus*’un insan olmaklığı meta fetişist eğilimlere indirgenmiştir. Kendine yabancılaştırılan, tüketilen ve yok edilen insana erdemleri ve özgürlükleri sistem tarafından unutturulmuştur. Devletin yükümlü olduğu adalet ve eşitlik ilkeleri, şiddetini her geçen yüzyıl arttırarak kurgulanan yasalarla sınırlandırılarak hak ihlallerine neden olmaktadır. Egemenlerin sisteme adapte olamayan insanları cezalandırma sistemleri, ötekileştirme tehditleri ve güvenlik mekanizmaları ile şiddet ağlarına mahkum etmişlerdir. Liberal teoride, doğa durumu kurgusundan indirgemeci insan anlayışına varılması, insanın içgüdüleri ile faydacı seçimler yapan bireye indirgenmesi ve toplumun mülkiyet hakkının güvencesi için bir egemene haklarını devretmesi yalnızca şiddeti devlet elinde tekelleştirme sonucunu vermektedir. Liberal devlet teorisyenlerinin yarattığı faydacı insanın bir başkasının haklarına saygı göstermesi için bir neden yaratması ya da devletin himayesine aldığı insanların haklarına saygı göstermesi mümkün gözükmemektedir.

Tezin bu bölümünde, modern devlet teorisyenlerinin insan doğası anlayışından türettikleri liberal hak anlayışının tartışılan eksikliklerine karşısında insanın doğasını ontolojik açıdan ele alan yaklaşımların insan haklarını korumak için etkili olacağı savunulacak. Çünkü insanın değeri bilgisi üzerinden temellendirilen insan hakları savunuları, liberal teorisyenlerin faydacılığı ile erdemleri yok saydıkları teorilere ve postmodernistlerin insan onurunun büyük anlatılar olarak yok sayılması gerektiği eleştirilerine etkili bir cevap olarak görülebilir. Bu bölümde, insan hakları evrenselliğinin ve insan görüngüsü olarak erdemlerin varlığını kabul eden görüşlerin önemi olduğu vurgulanacaktır. Modern devlet şiddetine karşı insanların korunması, liberal doğal hukuk teorisyenlerinin faydacı hak anlayışı yerinde, insanın değerinin ve insanın onur sahibi olduğu bilgisi üzerinden temellendirilerek savunulacak insan ve insan hakları görüşü ile mümkündür. Bu bölümde Sevgiyle/Aşkla ‘Bir’leşecek İnsan görüşü ile yeni bir insan görüşü ve bu görüşe uygun yeni anarşist bir yaşam biçimi ortaya konacaktır.

Modern devlet ve kapitalizm aracılığı ile yüzyıllar süresince artarak ve sürekli üretilen siyasal, ekonomik ve kolektif şiddeti durduracak alternatif yaklaşım, yeni bir anarşist yaşam biçimi ve insan görüşü öne sürülerek ortaya konacaktır. ‘Modern Devlet,

Anarşizm ve İnsan Hakları' bölümünün, 'Modern Devlet ve Anarşizm' alt başlığında, anarşist teorisyenlerin yaklaşımları ve anarşizm perspektifinden modern devletin ve kapitalist ekonomi sisteminin şiddet üretimi ve insan hakları ihlalleri ele alınacaktır. 'Modern Devlet, Anarşizm ve İnsan Hakları' bölümünün 'Anarşizm ve İnsan Hakları' alt başlığında kapitalizmin birey tasarımının insanı yok etmekte olduğu eleştirilerek yeni bir insan tasarımı anarşizm perspektifinde ele alınacaktır.

4.1. MODERN DEVLET, KAPİTALİZM VE ANARŞİZM

4.1.1. Siyasal Şiddete Karşı Anarşizm

Tezde ‘Siyasal Şiddet’ alt başlığı, ‘Egemenlik ve Şiddet’ ile ‘Hukuk, Güvenlik Aygıtları ve Şiddet’ olmak üzere iki alt kategoride tartışılmıştır. Şiddet ve modern devlet ilişkisinin tartışılması amacı ile, tezde devletin egemenlik aracılığıyla devlet tahakkümünün meşrulaştırılması ve devlet aygıtları aracılığı ile şiddetin meşrulaştırma yöntemleri tartışılmıştır. Tezde, siyasal şiddet kapsamında devletin iktidar gücünü içeren hegemonyası ‘siyasal egemenlik’ kavramı altında irdelenmiştir. Devletin açık ve örtük şiddet uygulama pratiklerinin etkilerinin tartışılması amacıyla, devlet şiddeti toplumsal olarak ve tek tek kişilerin etkilenme düzeyleri bağlamında da ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni, devletin yalnızca bir yapı olarak ele alınması, devletin tek bir bakış açısından ele alınması anlamına gelmesi tehlikesini içerdiğinden, devlet ve toplumsal ilişkisi irdelenmiştir. Jessop’un değindiği gibi, devletin yapısal güçleri ve kapasiteleri ile kurumsal sınırlarının belirgin ve kesin biçimde tanımlanabileceğini varsaysak bile, devlet sadece kapsamlı bir siyasal sistem içine değil aynı zamanda geniş doğal ve toplumsal çevreye de gömülü olduğu anlamına gelmektedir. Devletin siyasal güçleri ile devlet iktidarının etkileri koşullu ve ilişkiseldir (Jessop, 2016: 350).

‘Egemenlik ve şiddet’ alt kategorisinde, modern devlet anlayışının oluşumu ve liberal devlet anlayışı içerisinde egemenlik yetkesinin ürettiği şiddet tartışılmıştır. Devlet ya da egemenlik sorunu siyasal düzen içerisinde belli güçlerin kimin elinde bulundurduğu sorusuna cevap olacak biçimde modern devlet yapısı ekonomi-politik açıdan şiddet ilişkisinde anarşist ve eleştirel bakış açısıyla irdelenmiştir ve bu nedenle çağın neoliberal ulus devletlerinde tek tek hükümetler neoliberalizmin farklı fraksiyonlarını benimsemeleri bağlamında siyasal ideolojilerin tartışılması çalışmanın dışında bırakılan bir sınırlılıktır. Modern devlet anlayışı içerisinde, hak iddiası konusunda denetim sahibi bir rejimi yansıtmaktadır ve hak iddiasında bulunan devlet yetki alanındaki popülasyona karşı bizzat kendisi şiddet uygular. Devlet ile vatandaşlar, adalet istenci, kamu hizmeti, adil dağılım ya da benzeri birçok hak iddiaları içeren politik ya da ekonomik etkileşim içerisinde bulunmaktadırlar. Ancak, modern devletler bu etkileşimler içerisinde, kendi

taleplerini gerçekleştirebilmek için şiddet uygulama eğiliminde olur (Tilly, 2009:78-84). Günümüzde ise, şiddet pratiklerini ilerleten devlet yapıları çözülmeye girmiştir ve Walter Benjamin'in önceden değindiği gibi, olağanüstü durum ortaya çıkmıştır. Bundan böyle, devlet biçiminin ilkel yapısının ve sınırlarının yepyeni bir bakış açısıyla sorgulanmasının gerekmektedir. Anarşist ve Marksist çalışmaların önceki versiyonlarında tam da bu yapı gözden kaçırılmıştır ve dolayısıyla sanki meşru kılınması için başvuru alan suret (*simulacra*) ve ideolojilerin dışında bir özü yokmuş gibi, 'arcanumimperi'yi çarçabuk gözden çıkarmışlardır. Ancak, bu yolda karşımıza yapısını anlamadığımız bir düşman çıkmaktadır; yüzyılımızda yaşanan devrimlerin denizde seyrederken tosladığı kayalık, devlet teorisidir; özellikle istisna devlet teorisi yani devletsiz topluma giden yolda geçici bir aşama olarak proletarya diktatörlüğü teorisi irdelenmelidir (Agamben, 2013: 21) ve tezde irdelene yapılmıştır. Çünkü, görece olarak egemenler içinde olanlar 'güçlü'lerdir ve bu gruplar devletin gerçek şiddetinden özel olarak korunmaktadırlar. Devletin kendi vatandaşlarına uyguladığı şiddetin boyutu açısından çok önemli bir gerçek olan bu durum, devletlerin birbirlerine uyguladıkları şiddetler açısından da aynı sistemde ilerlemektedir. Güçsüz devlet, güçlü devlet tarafından bir haydut gibi öldürülmeye çalışılır ve güçsüz devletler özgürlük satın almakta ki yetersizlikleri nedeniyle her daim işgal edilmeye açık ve bağımlı bırakılır. Kapitalist toplum içerisinde özgürlük dahil her şey bir meta haline dönüştürüldüğü için, sistem güçlü olmayanları kurban ilan ederek; öldürmekte, işkence etmekte ya da açlığa mahkum etmektedir (Benjamin, 2010: 21-22; Chomsky, 2001: 81-82).

Meşruiyet iddiasındaki devletin, devlet iktidarının, devlet semantiğinin ve devlet kuramlarının tahakküm ve ideoloji içinde devletin şiddeti nasıl meşrulaştırdığının ortaya konması önemlidir. Devletin şiddet örüntülerinin tartışılabilmesi için, bir siyasal örgütlenme biçimi olarak görülen devlete gömülü tahakküm ve otorite asimetrisi ile bunun siyasal rejimlerdeki örneklemelerine, belirli zaman ve yerleşimlerdeki sömürü, baskı ve geniş tahakküm örüntülerinin yeniden-üretiminde oynadığı yapısal ve stratejik rol ile bu asimetrisi meydana okuyan, etkisini değiştiren ve alt-üst eden diğer faktörlere ilişkin eleştirel bir irdelene gerekmektedir. Devletin iktidarını sürdürmek amacı ile uyguladığı tahakkümün(*domination*) hepsinden bahsetmenin mümkün olmadığı birçok biçimi, yeri (*site*), çıkar durumu ve stratejileri mevcuttur. Tahakküm olarak iktidar, toplumsal ilişkilerin devamlılığını sağlamaktadır. İktidar ve tahakküm ilişkisi birçok

açıdan ele alınmaya çalışılmıştır; Hegel'in efendi köle diyalektiği, Marks'ın sınıf tahakkümü²⁵², feministlerin devletin ataerki tahakkümü yaklaşımları devlet tahakkümünü açıklamaya çalışan başlıca kuramlardır. Ancak iktidar ve tahakküm potansiyeli, yalnızca toplumsal formasyondaki pozisyonlar arasındaki ilişkilere değil aynı zamanda örgütlenmelere, tahakkümün uygulanma biçimlerine ve toplumsal güçlerin kaynaklarına bağlıdır. Fiili güç dengesi, aracı ve eyleme göre değişen yapısal kısıtlamalarla belirlenen stratejik eylemlerin etkileşimi yoluyla post-hoc belirlenir (Jessop, 2016: 16; 140-145).

Egemenlik kavramı günümüzde demokrasi ve hukuk devleti anlayışımızda ayrılmaz hale getirilmiş olan; egemenliğin hukuka ait olduğu ilkesi ne yazık ki egemenlik paradoksunu ortadan kaldıracak yeterlikte bir ilke değildir. Bu ilkenin kayda geçmiş en eski formülasyonu olan Pindar'ın²⁵³ 169. kıtasının kaleme alınmasından bu yana, hukukun egemenliği oldukça karanlık ve muğlak bir boyut almıştır. Egemenlik şiddetin haklılaştırılması temeli üzerinden yükselmektedir. Solon'un²⁵⁴ 24. paragrafındaki (çoğu bilginin yorumladığı gibi) '*krateinonou*'yu (hukuksal güç) hesaba katacak olursak, hukukun kendine özgü gücünü MÖ.6. yüzyılda bile, tam olarak şiddet ile adalet arasındaki bağlantıyla özdeşleştirildiğini kanıtlamak mümkündür: "*kratei/nomoubian te kai diken synarmosas/ nomos*'tan aldığım güçle şiddet ile adaleti birleştirdim". Egemen şiddet ile hukuk arasında bir belirsizlik noktası olarak görülebilir; şiddetin hukuka karıştığı ve hukukun da şiddete bulaştığı eşiktir. Platon'un da *Gorgias*'taki (484b, 1-10) yorumunda ise (Pindar'ın metnini bilerek değiştirmiştir), egemenlik şiddet ilişkisi şu şekilde kurulmuştur: "bana öyle geliyor ki, Pindar da şu mısralarıyla benim düşündüklerimi ifade ediyordu: *Nomos*, herkesin ölümlerin ve ölümsüzlerin egemeni yani en güçlü mercidir ve adalet için şiddet uygular". Platon'un söz oyununun anlamı şiddeti haklı kılmaktır ve adalet için şiddet uygulamayı meşrulaştırmaktır. Pindar'ın

²⁵² Marksist bilim insanları ağırlıklı olarak tahakkümle ilgili birbiriyle bağlantılı dört temayı takip ederler. Birincisi, iktidar ilişkilerinin daha derin toplumsal temellerden yoksun olarak tamamen kişilerarası bir olgu olmasıyla değil, sınıf tahakkümünün belirli bir biçimi veya yapılanmasının tezahürüyle ilgilenilmesidir. İkincisi, sınıf tahakkümünün ekonomik, siyasal ve ideolojik biçimleri arasındaki bağlantıları araştırılmasıdır. Üçüncüsü, sınıf iktidarının ve tahakkümün kaçınılmaz olarak sınırlı olduğunun sermaye ilişkileri ve egemenliğin özünde olan çelişkiler açısından açıklanmaya çalışılmasıdır. Dördüncüsü, sınıf tahakkümünün devriline çabalarına dayalı stratejilerle tarihsel dönemler göz önünde bulundurularak ortaya konulmasıdır (Jessop, 2016: 148-149).

²⁵³ Pindar, MÖ yaklaşık 640-558 yılları arasında yaşamış, şiirleri ve methiyeleriyle ünlü Eski Yunanlı şairdir. Boeck tarafından yeniden inşa edilen adı geçen kıranın metni şu şekildedir: Herkül'den bildim ki, ölümlü ve ölümsüz, herkese egemen olan *nomos*, en büyük şiddeti bile haklı kılan en güçlü mercidir (Agamben, 2013: 42).

²⁵⁴ Solon, MÖ yaklaşık 640-558 yılları arasında yaşamış, Eski Yunanlıların Yedi Bilgesinden biri olan Atinalı devlet adamı ve yasa-koyucudur (Agamben, 2013: 43).

sözünü ettiği *nomos*'un egemenliği de sadece buna dayanmaktadır (Agamben, 2013: 42-49).

Platon Protagorasdiyoloğunda (337c), Hippias'ın²⁵⁵ ağzından aktardığı örtük ifadeleri de yine benzer bir maksada dayandırarak *nomos*'un şiddet uygulayacağını belirtmektedir: “Ey burada bulunan insanlar, bilin ki, hepiniz hukukun/kanunların nezdinde değil; doğanın emri olarak yaradılıştan akraba, komşu ve vatandaşsınız. Benzer şeylerin benzerlikleri doğadandır; insanların tiranı olan *nomos* ise doğaya karşı pek çok şiddet eyleminde bulunur”. Aynı şekilde ‘Yasalar’daki (690b-c) açık ifadelerin ardında da aynı maksat yatmaktadır: “Yönetimin en güçlü olana ait olduğunu öngören aksiyom; Thebaili Pindar’ın da dediği gibi, doğaları gereği bütün canlılar arasında son derece yaygındır”. Ancak, altıncı aksiyom bundan daha önemli görünmektedir; “yönetim bilgili ve zeki kişinin elinde olmalı ve bilgisizler onu izlemelidir. Bunun Pindar’ın dediği gibi, doğaya uygun olarak, yani hukukun kendisini tanıyanlar üzerindeki gücü uyarınca böyledir”. Platon’un değindiği esasen, Sofistlerin tartışmalarının merkezinde yer alan *physis* (doğa)-*nomos* karşıtlığından ziyade, egemenliğin belirleyici bağlamında şiddet ve hukuk çakışmasıdır. Yasalar’da geçen biçimiyle, hukukun gücü, doğa ile uyuşan (*kata physin*) ve özde şiddet dışı bir şey olarak tanımlanmaktadır çünkü Platon Pindar’ın *Bia* ile *Dike*’nin egemen bileşimini haklı kılan karşıtlığı yok etme ve doğanın hukuktan önce geldiği yönündeki tezi yıkma çabasını göstermektedir. Platon ruhun ve zekaya *danomos* gibi ona ait olan her şeyin, bedenden ve yanlış bir yorumlamayla doğaya bağladığımız unsurlardan daha önce geldiğini açıklama çabasına girilerek, bunların her ikisini de etkisiz hala getirmektedir. Böylelikle, Platon ve sonrasında klasik doğal hukuk temsilcileri; “hukuk insanları yönetmelidir, yoksa insanlar hukuku değil” derken, hukukun doğa üzerindeki egemenliğini değil, tam tersine, hukukun doğal yani şiddet dışı olduğunu kanıtlama çabasına girişmişlerdir. Sonuç olarak günümüz modern devletin şiddet ile ilgisi Antik dönemde Platon’un ‘doğanın kanunu’ kurgulama biçimi olarak, Sofistlerdeki *physis-nomos* karşıtlığını baltalamayı ve şiddet ile hukukun egemen bileşimini dışlamaktır (Sofistlerdeki bu karşıtlık, tam da egemenlik ilkesini *Bia* ile *Dike*’nin birliğini tesis etmeye çalışmaktadır). Batı’nın siyasal kültüründe bu kadar eskiye dayanan egemenlik-hukuk-şiddet ilişkisinin kökenleri buradadır. Sofistlerin, *nomos*’a karşı doğa lehinde

²⁵⁵Hippias, Arina tiranlarından Hipparchus’un (MÖ yaklaşık 555-514; tiranlığı 527-514) yardımcı ve kardeşi.

yaptıkları savunuyu, ‘insanlığın doğal durumu’ (*state of nature*) ile ‘toplum, devlet’ (*commonwealth*) arasındaki karşıtlığın gerekli öncülü olarak tellendirilebilir. Eğer Sofistler için en güçlünün uyguladığı şiddeti haklı kılan nihai şey *physis*’in öncelliği ise, bu durumda Hobbes’da gördüğümüz egemenin mutlak iktidarını haklı kılan şey, tam da doğal durum ile şiddetin aynı şey oluşudur (*homo hominis lupus/insan insanın kurdudur*). Ancak karşıt biçimde dahi olsa her iki durumda da, Sofistlerin güçlü insanın da ya da Hobbes’un egemeninde hukuk ile şiddetin belirsizlik alanını meşru kılan ön varsayım, *physis-nomos* çatışkısı tarafından yaratılmaktadır. Bununla birlikte vurgulanması gereken en önemli nokta; Hobbes’un anlayışında, insanlığın doğal durumu, egemenin kişiliğinde yani bu durumun doğal *iuscontraomnes*’ini (karşıt durumun hukukunu) koruyacak olan tek kişinin şahsiyetinde yaşamakta olduğundan; egemenlik, bir başka açıdan doğal durumun topluma sokulması olarak tanımlanabilir ya da egemenlik doğa ile kültür, şiddet ile hukuk arasındaki bir belirsizlik durumu olarak tanımlanabilir (egemenliğe özel şiddeti oluşturan şey esasen bu belirsizliktir) ²⁵⁶(Platon, 2007: 138-140; Platon 1989: 40-41; Platon, 1967:66; Agamben, 2013: 42-49).

Modern devletin kuruluşu, insanların monarşiden kurtularak kendi kendilerine egemen olmaları anlamını taşımaktadır. Toplumun kendi egemenliğini yönetmesi için seçtikleri bir egemene devrederek yönetilme istencinin temelinde, egemen olanın yetkilerinin halk tarafından kısıtlanması ya da kontrol edilebilmesi ve toplumdaki bireylerin haklarının egemen tarafından korunması kurgusu yatmaktadır. Liberal siyaset anlayışında toplum kendi rızasıyla egemene doğal haklarının bir kısmını emanet etme karşılığında devlet himayesi altında güvenli bir yaşam elde eder. Bununla birlikte doğa durumu üzerinden temellendirilen modern devlet kurgusunun şiddetten beslenen sistemi, devletin kurulma amacı olarak kendini göstermektedir. Modern devletin şiddetini meşrulaştırma öyküsü, devlet olmadığında herkesin herkesle bitmeyen bir savaş içinde olacağı korkusunun yaratılması üzerinden tanımlanmaktadır. İlkel şiddetten kurtaracak güç olarak egemene şiddet uygulama hakkı böylelikle insanlar tarafından verilir. Ancak bu öykü

²⁵⁶Nitekim, doğal durum gerçekten de *nomos*’un dışında bir şey değil; *nomos*’un potansiyelini içeren bir şeydir. İnsanlığın doğal durumu, hukukun potansiyel olarak var olduğu (*l’essere-in-potenza*), hukukun kendi kendisini ‘doğal hukuk’ olarak soyutladığı bir durumdur (bu modern çağ için böyledir; fakat muhtemelen Sofistlerin döneminde de böyledir). Sonuçta, Hobbes, Strauss’un altını çizdiği gibi, şunun tamamen bilinceydi: Doğal durum, ille de gerçek bir dönem olarak tasavvur edilmesi gereken bir şey değildi; bunun yerine Devletin ‘sanki yıkılmış ya da çözülmüş’ olarak görüldüğü (*ut tanquam dissoluta consideretur* /Hobbes De Cive) anda ortaya çıkan, devletin içinde bir ilke olarak anlaşılabilir. Dışsallık, doğanın yasası ve kişinin kendi hayatını koruması ilkesi-gerçekten de siyasal sistemin en merkezindeki özüdür ve tıpkı Schmitt’e göre, kuralların istisnalara dayanması gibi, siyasal sistemde dışsallığa dayandırılır (Agamben, 2013: 49).

temellendirilmesi mümkün olmayan bir hipotetik varsayımdır ve egemenin şiddeti hiçbir biçimde meşrulaştırılamayacağı gibi, modern devletle her tek insanın ilkel durumda uğrayacağı şiddetten çok daha vahşi bir şiddettir. Modern devlet ve kapitalist ekonominin şiddeti, nüfuz etme alanı genişletilmiş olarak yaşamın her alanında, derecesi artmış olarak ölçüsüz ve komplike biçimde uygulanmaktadır.

Modern devletin kuruluşu olarak tanımlanan liberal devlet egemenliğinin, siyasal şiddet yaratan temel ilkelerinden en önemlisi egemene tanınan yetkililerdir. Modern devlet siyasetinin temellerini oluşturan klasik liberal teorisyenler, egemene sınırsız hak tanıyarak, siyasal şiddeti açıkça meşrulaştıran bir sistemi yücelterek normalize etmişlerdir. Hobbes'un, "egemenin bir uyruğa yapacağı hiçbir şey adaletsizlik ve haksızlık olarak adlandırılmaz, özgürlük egemenin devlet yapılanması içerisinde uyrukların yükümlülüklerini düzenlerken yasaklamamış olduğu işlerdir" ifadesinde belirttiği üzere, özgürlük ve eşitlik getireceği vaat edilen liberal siyaset anlayışında, toplum özgürlük ve eşitliğin sınırlarını egemenin yetkisine bırakmıştır.

Weber, şiddet tekelinin farklı yollardan meşrulaştırılabileceğini iddia etmektedir. Bu yolların başlıcaları: ilahi haklar ve hanedanlığa dayalı biçimde meşrulaştırılan şiddet tekeli biçimi olarak geleneksel otorite; karizmatik otorite ile meşrulaştırılan şiddet tekeli ve kolektif bağlayıcı kararlar almak için otoritenin uygulanışını ve aktarımını yöneten resmileştirilmiş anayasa aracılığı ile meşrulaştıran şiddet tekeli. Weber'e göre devlet şiddeti siyasal topluluğun genel değerlerine bağlı olarak, kendi varlığını korumak ve genel siyasi düzeni sağlamak amacı ile haklılaştırmalıdır ancak Weber dahi çalışmalarında son olarak bürokrasinin önemini ortaya koyarak şiddetin meşrulaştırılmış kullanım hakkını ortadan kaldırmaktadır. Genel devlet kuramları, devletin iktidarı, toprak parçası ve nüfus unsurlarının(kıta Avrupa'sı modern anayasal hukuki-devlet yaklaşımı) ülke içi bağlantılarıyla ilgilenmektedir ve tarihsel veya biçimsel anayasa sorunsalı konusunda kurumsalcı yaklaşımla uyumlu olarak kurumsal özelliklere vurgu yapmaktadır. Modern devlet yaklaşımlarında anayasalar ile devletin şiddet tekelinin meşrulaştırılmasının askeri diktatörlük, mafya tipi örgütlenme, gölge devletler gibi örgütlenmelerin tahakküm biçimlerinden farklı ve üstün olduğu savunulur. Bununla birlikte, uluslararası hukuk vasıtasıyla devletlerin dışsal otoritelerden ve başka devletlerin şiddetinden korunabileceği savunulmaktadır. Oysaki, anayasal modern

devlet kurgusunda, örgütlü şiddetin tekeli, birçok farklı sert güç kullanım biçimleri arasındaki devlet kapasitelerinden bir türü yansıtmaktadır ve genellikle toplumsal ilişkilere entegre edilmiş (normalleştirilmiş) yumuşak güç biçimleri ile birlikte var olmaktadır (Jessop, 2016: 46-49).

Proudhon (2017: 36)'un değindiği gibi monarşinin kurbanı olan topluma modern devlet yapısı ile kendi kendilerinin egemeni olacağı inancının kabul ettirilmesini amaçlayan sistem kurgusunun neticesi, yalnızca egemen sayısının arttırılması olmuştur. Ayrıca, yönetim sisteminin temel ilkesi olan iradenin ya da iktidarın şiddet uygulayan egemenliği değişmemiştir. Egemen iradesinin yasa yapma gücü üzerinden belirlenmesi yanlışlığı (yasa bir vakıanın dışı vurumu olmalıdır), modern devlet anlayışı içerisinde yaratılan egemenin meşruiyetinin aslında imkansızlığını göstermektedir. Şiddeti meşrulaştıran modern devlet, egemenlik meşruiyeti iddiasını yitirmektedir; Chomsky (2013: 255)'nin de belirttiği gibi, “devlet gayri meşru bir kurumdur”. Modern devlet sistemi kendine özgü sınırları, varoluş koşulları, siyasi özneleri, gelişme eğilimleri, meşruiyet kaynakları ve devlet projeleri olan hayali bir siyasi cemaat olarak ele alınabilir (Jessop, 2005: 303). Bununla birlikte, liberal devletin güvenlik sağlamak için toplumu düzenleme saikiyle meşrulaştırdığı şiddeti, disiplin toplumunu yaratmıştır. Bunun anlamı esasen şudur; modern egemen devlet aygıtları aracılığı ile bireyi gözetleyerek ve terbiye ederek iktidarını uygulayamaya hazır hale getirdiği disiplin toplumunu yaratır (Foucault, 2015: 255).

Tezde, devletin şiddet tekeli yetkisinin liberal modern devlet kurgusundaki biçimi ile mantıksal kurgusunun hatalı olduğu savunulmuştur. Refah devletinde, ise anayasal modern devlet anlayışının şiddet tekeli barındırmasının genel savunularda ifade edildiği biçimi ile devletin mafya tipi ya da diktatörlükten korunmasını sağlayabilecek bir etmen olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Küresel çağda ise, dünya pazarı ve küresel yönetim üzerine yürütülen birçok çalışmada egemen devletlerin içsel ve dışsal otoritelerinin ABD başta olmak üzere güçlü devletler ve küresel şirketler tarafından yok edildiği ortaya konmuştur. Bununla birlikte, neoliberal devlet ile birlikte Foucault'nun analizlerine değinerek siyasal şiddetin daha çok biyoiktidar mekanizmaları ile işletildiğini ve devletin bir yapı olmaktan uzaklaşmaya başladığı neoliberal biyopolitikaya dönüşümün varlığı gözetilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Biyoiktidar

mekanizmaları ile uygulanmaya başlatılan bir kontrol toplumu doğmuştur ve vatandaşların bedenlerine ya da zihinlerine devlet aygıtları ile tepeden değil içten içe uygulanan siyasal şiddet herkesi iktidarın bir parçası haline getirmektedir.

Tezde liberal devlet ile refah devleti egemenliğinin yarattığı şiddet karşılaştırıldığında, egemenliğin bürokrasiye daha fazla bölüştürülerek siyasal şiddetin kurumsallaştırıldığı görüşü ortaya konulmaktadır. Refah devletinde iktidar, toplumu devlet aygıtları ya da kurumları ile ‘disiplin etme’ lafzıyla şiddeti meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Egemenin hukuki yükümlülük açısından serbestleştirilmesi neticesinde şiddetin derecesinin artmasına neden olan bu siyasal yönetim biçimi, aynı zamanda griftleşen bir siyasal şiddet mekanizmasının oluşmasına neden olduğu için, siyasal şiddetin yapılanmasını ortaya çıkartmak ve şiddet failinin çokluğu nedeniyle şiddetin engellenmesi konusunda zorluklar yaratmaya başlamıştır. Bununla birlikte, refah devleti bir yandan ekonomiye müdahalesini arttırırken diğer taraftan sermayeye daha fazla ayrıcalık tanıyan bir sisteme dönüşmüştür. Devletin ekonomik denge için, piyasa ve serbest ticaret kurumlarını gözetmesi ile sermaye sahiplerini ayrıcalıklı göstermeye başlaması neticesinde siyasal erkin ayrıcalıklı gruplara üleştirilmesi, siyasal şiddeti yaratan bir başka unsur olarak tezde ortaya konmaktadır. Proudhon’un değindiği gibi, egemene tanınan yetkilerin, bürokrasi içerisinde bölüştürülmesi aslında devlet kurumunun kamu görevlileri adı altında aristokratların ya da bujuvazinin ayrıcalığına sunulması anlamını taşımaktadır. Modern devlet siyasetinde kamu kurumları ile vatandaşlara dağıtılan egemenlik kurgusu içerisinde esasen demokrasiden uzaklaşmaktadır, iktidarın keyfiyeti ve şiddet varlığını daha çok hissettirmektedir (Proudhon, 2014: 32-38; 54). Diğer taraftan, refah devleti yapılanmasında ideoloji tarafgirliği üzerinden yürütülen siyaset anlayışı belirginleşmiştir. Siyaset temsilcilerinin ideolojilerine göre sınıflanmaları siyasal şiddetin cemaatleşme ya da taraftarlıkla uygulanan bir biçimini doğurması nedeniyle, Stirner (2013: 292)’ın belirttiği gibi, bir parti, parti dışı olanlara ve taraf tutmayanlara tahammül göstermeyeceği için egoizm devreye girer, egoist bir siyaset yönetimi ise siyasal şiddetin sürekliliğini örgütler.

Neoliberal devlet egemenliğinin yarattığı şiddet ise, liberal devlet ve refah devleti siyaset anlayışına göre tamamen farklılaşmıştır. Küresel şiddet; devletin kamu yönetimi anlayışının yönetim ve biyoiktidar üzerinden yürütülmesi, ulusal siyasal yönetiminin

küresel ekonomiye adapte olma baskıları neticesinde belirlenmesi, egemen erkin siyasal erkten ekonomik erke ve uluslararası kurumlara geçişinin ürettiği şiddet biçimleri üzerinden tartışılmıştır. Devlet yapılanması merkezi kurumsallaşmadan, küresel politika ve yönetim anlayışına geçirilmiştir. Kamu-özel ayrımını belirsizleştiren neoliberal devletin aynı zamanda kendini geri çekerek egemenlik yetkisini uluslararası kurumlar ve şirketler ile paylaşmaya başlaması; topluma yönelik kamu yönetimi yükümlülüklerini yerine getirememesine ve toplum tarafından yöneltilen hak taleplerinin muhatabının belirsizliği sorununa neden olmaktadır. Devlet kaybetmeye başladığı egemenliğini koruyabilmek ya da toplumdan iktidar kaybını gizleyebilmek için disiplin toplumu anlayışından, biyopolitik yönetim ve düzenleme toplumu anlayışına geçerek kontrolsüz şiddetini arttırmıştır. Foucault (2015: 256-260)'nun belirttiği gibi iktidar, beden-organizma-disiplin-kurumlar iktidarı dizisinden, nüfus-biyolojik süreçler- düzenleştirici mekanizmalar dizisine yayılan iktidar normunu birlikte kullanmaya başlamıştır. Küresel çağda siyasal şiddet, disiplin normuyla düzenleme normunun kesiştiği bir toplum yaratımı üzerinden çift yönlü uygulanmaktadır. İktidar, organik olandan biyolojik olana, bedenden nüfusa varana kadar her şeyi kapsayan biyoiktidar yönteminin aşırılığına geçerek; önceden yalnızca toplumsal düzenleme üzerinden kolektif şiddet uygularken, küresel çağda her tek bireyin bedenlerinin ve yaşamlarının her alanına nüfuz ederek insan olmaklıktan çıkartılmasına neden olan birey tasarımı üzerinden komplike, çok yönlü ve mikrolaştırılmış kolektif şiddet uygulamaktadır. Wallerstein'in değindiği gibi, 1990'dan 2050'ye kadar olan dönemde büyük ihtimalle, meşruiyet, istikrar ve barış kıtlığı çekilecektir (Wallerstein, 2012: 33).

Egemenlik, liberal devletten neoliberal devlete doğru gittikçe şiddetini artırma yönünde kötücül bir (geri)evrim geçirmiştir. Neoliberal devlet yönetimsellik ve biyoiktidar anlayışı ile hem egemenlik kaybını gizlemek hem de insanları baskı altında tutabilmek amacıyla, kamu yönetimi tekniklerini, kurumlarını ve ideolojik baskı aygıtlarını kullanma aracılığıyla çok yönlü şiddet uygulamaktadır. Politik egemenlikten ekonomi politik egemenliğe, merkezi yönetimden kurumlara ve şirketlere paylaştırılmış yönetişime, kurumlar aracılığıyla işletilen disiplin toplumundan vatandaşlarının her tekinin zihin, beden ve psikolojisine sinsice işlenen biyopolitik kontrol toplumuna, terör vb. hayali korkular yaratılarak iktidarsızlığın ört pas edilme çabasında güvenlik gerekçesi ile tahakkümün fütursuzlaşmasına geçiş yapılması nedeniyle siyasal şiddet

çok yönlü ve derecesi artmış biçimde uygulanmaktadır. Devlet insanların tutumlarını, vicdanlarını, akıllarını yönlendirerek vatandaşı ve toplumu nesneleştirmektedir.

Modern devletin, siyasal şiddet yaratan temel ilkelerinden bir diğeri haklar ve eşitlik kurgusunun aldatmaca olmasıdır. Liberal siyaset ve kapitalist ekonomi üzerine kurulu modern devlet anlayışı temelde üç ilke üzerinden kendini tanımlamaktadır: başta mülkiyet hakkı olmak üzere korunan haklar ve özgürlükler, eşitlik, güvenlik. Tezde, siyasal şiddet başlığı altında egemenin korumakla yükümlü olduğu toplumun haklarını zor kullanma yetkesi altında şiddet uygulayarak ihlal ettiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Klasik liberal teorilerin doğal haklar üzerinden kurgulanmaları, insan haklarının devlet içerisinde kurumsal olarak kabulünün çağdaş siyaset bilimi açısından başlangıcı olarak kabul edilir. Modern devlet teorisinde, her tek kişinin yasalar önünde eşit sayılması ile insanlar eşit haklara sahip olur. Eşitlik ilkesi, devletin her tek bireye yasalar önünde eşit muamele etmesi ilkesi olduğundan adaletin teminatı olarak kabul edilir. Bu ilke kapsamında, güçlü bir kişi bir güçsüz bir kişiye göre farklı bir muamele görmemelidir. Ancak, tezde tartışıldığı üzere modern devlet ayrıcalıklı kıldığı güçlü kişilere yasalar önünde farklı bir muamele göstererek diğer insanlara haksızlık yapmakta ve adaleti korumamaktadır. Bu durum aynı zamanda modern devlet teorisyenlerinin toplum sözleşmesini çürüten en önemli unsurdur çünkü insanların toplum sözleşmesiyle devlete emanet ettikleri haklarını devlet korumamaktadır.

Stirner (2013: 130-131)'ın değindiği gibi, hak egemen gücün elindedir. Liberal anlayışta, devlet her tek kişiyi topluca temsil eden asıl kişi haline getirilir ve her tekin içinde yaşayan bir devlet oluşturulur. İnsanın kişiliği silinir, özgeci anlayışla Tanrılaştırılan hak dağıtıcısı devlet mutlak bir efendiye dönüştürülür ve karşısında herkes eşit sayılır. Devlet hakları verebilir çünkü modern devlet yapısında haklar devlete aittir. Bir başka ifade ile, politik haklar olarak vatandaşa verilmesi beklenen haklar devletin sınırlandırmalarına tabi kılınmıştır. Modern devletin kişilere verdiği hak, aslında hak verilen kişinin yükümlülüklerle tabi olması anlamını taşımaktadır. Modern devletin herkesi eşit sayması veya bireye eşit haklar tanıması ise, devletin her vatandaşa bu hakkı tanıması neticesinde yükümlülüklerini yerine getirmesini beklemesi anlamını taşımaktadır. Çağdaş siyasetin başlangıcı olarak görülen modern devlet, özgür ve eşit insanların bir araya geldiği bir topluluk olarak tanımlanır. Toplumun her üyesinden,

kendini genel çıkarı gözeterek devletin esenliğine adanması beklenir. Devlete hizmet etmek görevi dini bir görev gibi kutsallaştırılır. Ancak modern devletin iddia ettiği gibi eşitlik söz konusu ise; hakkın verildiği kişinin imtiyazlı bir kişi (*persona grata*) olması, hangi haklara sahip olacağını ya da hakkın tanınması ile ilgili koşulları belirleyen yükümlülükler açısından bir rol oynamamalıyken tam tersi bir durum yaşanmaktadır (Stirner, 2013: 126-130). Eşitlik vaadinde olan liberal devlet servet ve mevkide eşitsizlik üzerine kuruludur; özgürlük despotizme tabiliktir, mülkiyet ise adaletin üzerinde tutulan bir kurum haline dönüştürülmüştür (Proudhon, 2017: 39-40).

Modern devlet anlayışı, insanlara özgürlüklerin garantisi olduğu iddiasında bulunmaktadır. Ancak, modern devlet anlayışı bireylere özgürlük tanımak yerine özgürlükleri kısıtlayan bir siyasal sisteme dönüşmüştür. Stirner (2013: 132-136)'a göre, liberal devletin en temel ilkelerinden olan özgürlük gerçekte kölelik anlamına gelmektedir. Modern devlet anlayışında, bireyin devlet prensiplerine bağlı kalarak kapitalist topluma yararlı olması beklenmektedir. İyi bir vatandaşlık tanımı liyakat sahibi birey olmaktan geçmektedir; insan modern toplumda ancak böyle bir birey olarak özgürleşir(!) Politik özgürlük, vatandaşın devletin tüm yasalarına bağlı olarak kapitalist çarka hizmet etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısı ile her teke verilen özgürlük aslında her tekin egemeni olanın yani bir kudretin özgürlüğüdür. Esasen özgürlük söylemi altında devlet egemenlik gücü ile vatandaş köleleştirir çünkü devlet, yalnızca kendi özgürlüğüne giden yararları için, verdiği buyrukları toplumun kabul ederek uygulaması karşılığında onlara (kısıtlı) özgürlükler tanımaktadır. Modern devlet anlayışının temel çelişkisi, uysal bir hizmetkar olan vatandaşın 'özgür insan' olarak gösterilmesidir. Kapitalist ekonominin servet ve para kazanmanın en üstün değer olduğu faydacı anlayışı devletin yönetim ilkelerini biçimlendiren temel unsur haline gelmiştir: "İnsan servet ve para tanrısı Mammon'a hizmet ediyor olsa dahi özgür olacaktır çünkü liberal anlayışta hizmet yoluyla özgürlük, yani liyakât kazanır" (Stirner, 2013: 132). Burjuva liberalizminin bireysel özgürlük anlayışı, bireyin kendi kaderini tayin edebilmesi değildir. Devrim olarak görülen modern devlet anlayışında kazanılan özgürlük, egemenin keyfiliğine, '*tel estnötrepalaisir*'²⁵⁷ anlayışına bağımlı kılınmaktır (Stirner, 2013: 136). Bakunin (2013: 273)'in değindiği gibi, insan aklının, onurunun ve

²⁵⁷Lat. 'bu bizim keyfimizdir' (Stirner, 2013: 136).

mutluluğunun gelişebileceği gerçek özgürlük, biçimsel devletin verebileceği bir şey değildir. Modern devlet herkesin köleliği üstünden birkaç kişinin ayrıcalıklı konumunu yükselten bir yalan olarak görülebilir.

Modern devletin kurgulanma biçiminde şiddet yaratan bir diğer unsur, siyasal öznenin ve toplumun konumlandırılışıdır. Bir devlet sistemi içerisinde vatandaş olarak her tek kişinin ve grupların konumlandırılışı; devletin özneye tanıdığı hakların içeriklerini, özgürlüklerin sınırlarını ve eşitliğin sağlanma biçimlerini belirler. Doğal hukuk teorisyenleri toplumu çıkar ve korkuya dayalı tesadüfi politik bir ilişki olarak görmüşlerdir. Toplumu oluşturan birey ise, yalnızca çıkarlarına ve hayvani güdülerine göre hareket eden, erdemsiz insan olarak tanımlanmıştır. Modern kapitalist devlet teorilerinin indirgemeci insan anlayışı ile oluşturulan vatandaş kimliği (faydalarına göre praksis amaçlar için kolayca yönlendirilen birey) üzerinden birey hakları ve kamu yönetimi kurgulanmıştır.

Çağdaş siyasetin kurucu teorisyenlerinden Hobbes'un 'insan onurunu' herkeste bulunması nedeniyle bahse değer olmayan bir mevhum olarak nitelemesi ve tutkularının esiri olan insan teması ile erdemlerin yok sayılması insan kimliğinin indirgemeciliğine yol açan bir yaklaşım olmasına rağmen; bu modern devletin teorilerinin, faydacılık anlayışıyla vatandaşın konumunu, haklarını ve özgürlüklerini belirlemesine etki etmiştir. Hobbes aynı zamanda, direnişin iç savaşa neden olacağını keskin bir biçimde belirterek, devlet egemenine toplumu her daim korkuyla güdüleyerek baskı altında tutmayı önermiştir. Böylelikle, şiddete maruz bırakılarak egemenin buyruklarını uygulaması mecbur kılınan toplum tasarımı oluşturulmuştur. Şiddete maruz kaldığında erdemleri için direniş gösterecek bir toplumun varlığı ihtimal dışı bırakılmıştır. Korku ve baskıyla yönetilen toplum biçimi yaratan modern devlet, devlet-birey ve devlet-toplum ilişkisini sürekli şiddet üreterek kurmaktadır. Refah devleti yapılanması süresinde, bir taraftan insan haklarının kurumsal gelişimi neticesinde vatandaş devlete karşı siyasal özne kimliğini güçlendirmeye başlamış gözükse de, diğer taraftan devlet biyopolitika taktiğini keşfetmeye başlayarak farklı şiddet üretimini meşrulaştırma arayışlarına girmiştir.

Neoliberal devlet sürecinde ise, biyopolitika tekniklerinin ve ideolojik baskı aygıtlarının grifleştirilmesi taktikleriyle, bireyler insan hakları sözleşmelerinin kurumsallaşmasıyla güçlenmeye başlayan siyasal özne kimliklerini yeniden kaybetmeye mahkum edildikleri yoğun siyasal şiddete maruz bırakılmışlardır. Biyopolitika konusunda tamamen uzmanlaşmış devlet artık birçok farklı devlet aygıtı aracılığı ve şiddet üretimi ile insanın temel özgürlüklerini ve haklarını dahi yok etme çabasına girişmiştir. Neoliberal devletin ve küresel erklerin biyoiktidar uygulamaları karşısında insanların ontolojik varlığı ağır tehdit altındadır. Hardt ve Negri'nin belirttiği gibi, biyopolitika, sürekli olarak toplumsal varlığı ve insan doğasını yeniden belirleyerek tekrar ve tekrar yaratması nedeniyle ontolojik bir meseledir (Hardt ve Negri, 2004: 362).

Bu çok sinsi işletilen kamu yönetimi metodunun ontolojik mesele olma nedeni insanların bilişsel inşaları ve psikolojilerinin tamamına nüfuz ederek insanın otonomluğunu yok eden tehlikeli bir şiddet uygulama biçimi olmasıdır. Modern siyasal yapılar insanların köleliğinin sonsuza dek sürdürülmesi için, kolektif bilinçle toplumun dayanışmasını ve yaratıcı gücünü kullanarak yardımlaşabilecekleri kurumsallaşmayı oluşturmalarını engellemeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, insanların maruz kaldıkları siyasal şiddete karşı ivedi tedbirler alınmaması insanı yok edecektir. Gelecekte köleliğinden yorulan insan, modern devletin yarattığı daraltılan insan kimikleştirmesi olan ahmak bireyciliğin faydacı anlayışını bırakacak ve yaratıcı etkinliklerinin tümünü ortak amaçlarla özgür eylemde bulunabilen yaratıcı bir toplum oluşturarak gerçek refah düzeyine ulaşacaktır (Kropotkin, 2015: 335-336; 344). Kolektif bilincin dayanışma ve paylaşmaya evrildiği bir toplum şiddeti durdurabilir.

İkinci olarak ele alınacak olan sorun tezde tartışılan modern devlet şiddetinin temellerinin atıldığı adalet ve haklar sorununun liberal teorisyenlerin doğal hukuk anlayışları neticesinde gelişmiş olmasıdır. Modern devletin kuruluşu olarak tanımlanan liberal devlet egemenliğinin, hukuk aracılığı ile siyasal şiddet yaratan diğer temel ilkeleri adalet ve eşitlik ilkesinin problemli tanımıdır. Modern devletin hukuk ilkelerinin mülkiyet hakkı üzerinden kurgulanması nedeniyle, şiddetsizlik, adalet, eşitlik, özgürlük ya da erdemler ile ilişkilendirilmesi gereken değerler aksine sahiplik (beden, meta gibi her türlü mülk), faydacılık ve devletin mülkiyeti olarak gördüğü vatandaşlarının kendine aidiyetliğinin devamlılığı gibi *praksis* amaçlardan türetilmişlerdir.

‘Hukuk, güvenlik aygıtları ve şiddet’ alt kategorisinde devletin hukuk, polis ve ordu aracılığı ile şiddeti meşrulaştırma biçimleri tartışılmıştır. Bu tezde, devlet ve şiddet ilişkisinin teorik irdelenmesinin yanı sıra devlet pratikleri bağlamında da tartışılmasının gerekli olduğu yönünde bir ilerleme sunulmaktadır. Çünkü, Jessop’un değindiği gibi devlet hem kendine ait hesaplama tarzlarına ve faaliyetler sürecine sahip karmaşık kurumsal bir bütünlük olarak hem de özgül amaçlara ilişkin kapasiteleri ile çeşitli kurumlarının mevzilenmeye çalıştığı siyasal pratiklerin yeri olarak analiz edilmelidir. Devletin özünü *a priori* kavramlarla tanımlamak yerine, devletin sınırlarının kendi içinde ve dışındaki özgül pratikler aracılığıyla nasıl kurulduğunu değerlendirmek gerekmektedir (Jessop,2016: 348).

Devletler, hukuku ve güvenlik aygıtlarını yoğunlaştırılmış şiddet araçları olarak kullanırlar (Tilly, 2009:50). Bu nedenle, devletin aygıtları gözetilerek devletin şiddeti meşrulaştırması tartışılmıştır. Devletin gerçek veya kurgusal hukuki-siyasal bir özne olarak konumlandırıldığı görüşler, devletin faileri gibi hareket eden özneler çoğulluğu hakkında sorular sormayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, genel vekalet kuramı açısından devlet adına ve onun vekili olarak karar almakla ve gerektiğinde fiziksel şiddetin meşruiyetini kullanan siyasal otorite ile yetkilerinin kimin elinde olduğu belirlenim gerekmektedir. Bu belirlenim devlete ait olduğu kabul edilen kurumlar listesine bağlıdır. Devletin merkezi organlarını vekilleri tayin edildiğinde sistem daha kolay irdelenebilir ancak günümüzde devlet aygıtlarının listesi oldukça genişlemiştir. Örneğin siyasal kuramcı Ralph Miliband, ‘Kapitalist Toplumda Devlet’ (*The State in Capitalist Society*) isimli çalışmasında, “hükümet, yönetim, ordu, polis, yasama organı, merkeze yakın hükümet ve parlamenter gruplaşmalara” gibi yönetsel temel kurumların yanı sıra, anti-sosyalist partiler, kitle iletişim araçları, eğitim kurumları, sendika liderleri ve sivil toplumu içermekte olan geniş bir devlet sistemi tanımlamaktadır. Fransız Marksist filozof Louis Althusser’in 1969’da yayınladığı ‘*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*’ çalışmasında, baskıcı devlet aygıtları (devletin çekirdeğini oluşturan yasama, yürütme, yargı, asker, polis) ile ideolojik devlet aygıtları (aile kurumu, eğitim, örgütlü din, medya) olarak bölümlediği ama her birinin devletin özneler çoğunluğuna içkin olduğunu belirttiği geniş bir devlet sistemi ortaya koymuştur (Jessop, 2016: 43-45).

Devlet aygıtının çekirdeğini verili bir ülkesel alanda, toplumsal olarak belirlenmiş işlevi, ortak çıkarlar, genel irade ve bu topraklar ile özdeşleştirilip tahayyül edilmiş bir siyasal topluluk adına toplumun üyeleri üzerinde kolektif olarak bağlayıcı olacak kararları tanımlayıp uygulamak olan nispeten birleştirilip toplumsal olarak düzenlenmiş stratejik olarak seçilmiş topluma gömülü kurum ve örgütler oluşturur (Jessop, 2016: 80). Tezde, devlet aygıtlarının devletin şiddeti araçsallaştırmasının yöntemi olarak analiz edilmesi Althusser ve Gramsci'nin devlet aygıtları üzerine yaklaşımları üzerinden yapılmıştır. Çünkü, kapitalist toplumlardaki farklı devlet tipleri ve siyaset üzerine özerk bir Marksist siyaset bilimi geliştiren Gramsci, hem rasyonel olarak örgütlenmiş bir yönetsel aygıtın koşulladığı zorunlu eşgüdümüne odaklanmış Weberci ilginin hem de devleti kapsamlı bir baskı aygıtı olarak tanımlayan Leninist indirgemeciliğin ötesine geçerek; dar anlamıyla devleti siyasal-hukuki aygıt, hükümetin anayasal-kurumsal özellikleri ve biçimsel karar alma prosedürleri ve hükümetin genel politikaları ile özdeşleştirmiştir. Gramsci, kapitalist devletin sadece bir baskı aygıtı olarak değil aynı zamanda farklı aygıtlar ile bir zorlama, aldatma, yanlış yönlendirme, pasif devrim ve aktif rıza karışımının dayanan bir kurumsal yapılanış olarak görülmesi gerektiğine değinmiştir (Jessop, 2016: 158-159). Devlet akli sıradan şiddet içermez, iradi bir biçimde kendisine çerçeve ve biçim olarak yasaları alır. Böylelikle, gerekli kılındığında devlet akli şiddeti meşrulaştırır ve haksızlık etmek ya da cani olmak konusunda sınırsız bir yetki elde eder (Foucault, 2013: 230).

Modern devletin anayasal şiddet kullanma tekelinin meşrulaştırılması, devletin siyasal düzeni korumadaki sorumluluklarının gereği olarak temellendirilmektedir. Yasa yapıcı bir özne olarak kendini konumlandıran devletin düşünsel temeli toplumun çıkarlarını koruduğu iddiasıdır. Devlet yöneticilerine bahşedilen toplumun çıkarları kisvesi altında kural tanımama özgürlüğü ve şiddet tekelinin meşrulaştırılması, güç zehirlenmesini ve devlet trajedisini yeniden üretir (Jessop, 2016: 136). Bu tezde, devletin aygıtları (kurgusal özne/kurumsal özellik) aracılığı ile şiddet uygulayıcılığı rolü öncelikle egemen erk (yasama, yürütme aygıtları) olarak şiddeti meşrulaştırma ve uygulama biçimleri, ardından hukuk ve güvenlik erki olarak şiddeti meşrulaştırma ve uygulama biçimleri tartışılmak üzere siyasal şiddet başlığı oluşturulmuştur.

Esasen, adalet ilkesi siyasetin tüm ilkelerinin temellendirmesi gereken ana ilke olmalıdır çünkü toplumu oluşturan insanların arasında olup biten her şey ya da devlet ile toplumun arasında yürütülecek bütün ilişkiler, hak namınadır. Yasa ise, her durumda her tek kişinin hak ettiğinin adilce verilebilmesini sağlamalıdır. Oysa, modern devlet tarihi adaletin çarpıklığını ortaya koymuştur (Proudhon, 2017: 29). Modern devletin kurgulanma biçiminde adalet imkansızın bir deneyimi olarak görülebilir. Hukuk adalet değildir çünkü hesabın ögesi olarak nitelendirilebilecek hukuk adaletin hesabına girmiştir. Oysaki adalet hesap edilemezdir; aporetik deneyimler ne kadar olası değillerse, bir o kadar da zorunlu adalet deneyimleridir (yani adil olan ile olmayan arasındaki kararın hiçbir zaman bir kuralla güvence altına alınmamış olduğu anların deneyimleridir). Modern devlet hukukunun tehditkar biçimde tasarlanması nedeniyle, yasa yazgının tehditkar olduğu tarzda ve adaletten ayrılan mitik²⁵⁸ bir şiddet içermektedir. Bu nedenle, modern devlette hukuksal sözleşmelerin tümü şiddet üzerinde kuruludur (Derrida, 2010: 10; 62; 113).

Bu bağlamda şiddet kavramı, devletin hukuku araçsallaştırarak siyasetin ve toplum ahlakının simgesel biçimde düzenlenmesi olarak görülebilir çünkü doğal hukukçuların yarattığı modern devlet kurgusunda şedit araçlara başvurmak haklılık taşıyan bir normallik olarak tanımlanmıştır. Hukukun en temelde iki türde şiddet aracılığı yaptığını söylemek mümkündür: hukukun yerleşmesini sağlayan kurucu şiddet ve hukukun sürekliliğini sağlayan koruyucu şiddet. Şiddet uygulandığı, yasal iktidarın tahakkümü ya da egemenliği anlamı yüklenerek meşrulaştırılmaya çalışılır. Şiddet bir anlamda modern devletin yetkilendirilmiş yetkisi olarak yasanın gücü altında legalize edilir (Derrida, 2010: 88-89). Böylelikle modern devlet kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için kendisine bağlı ve sadık vatandaşlar yaratma amacını, hukuki sözleşmeleri ve yasaları araçsallaştırarak uygulamaya koyar. Yasaya tabi olma bilinci azaldığında devlet gücünü ve tahakkümünü kaybetmeye başlayacağı için; yasaları ihlal suç olarak tanımlanır. Suçların cezalandırılarak disiplin sağlanması ise, toplumun güvenliği ile gerekçelendirilir. Ancak gerçeklikte olan devletin kendine yönelik suçları engellemesi

²⁵⁸Mitolojik boyut, hem Grek hem de estetize edicidir (faşizm gibi Nazizm de mitolojiktir, eski Yunancadır ve siyasal olanın estetikleştirilmesine tekabül ediyorsa, temsilin bir estetiği içinde olmaktadır bu); bu mitolojik boyut devlet hukukunun, polisinin ve tekniğinin belli bir şiddetine de karşılık gelir; tıpkı tekiliğin göz önüne alınmasına ve biricikliğine karşıt kitle yapısına uygun ve kavramsal genellik gibi, adaletten tamamen ayrılmış bir hukukun şiddetinin karşılığıdır (Derrida, 2010: 129).

ve kendi çıkarlarına uygun buyruklarıyla toplumu yönetmesi için, hukuku kutsallaştırdığı bir yöntem olarak kullanmasıdır (Stirner, 2013: 294-296).

Pozitif hukukun tanıdığı haklar doğal haklar teorisinden türetildiği için, mülkiyeti ve önceleyen ve erdemleri önemsizleştiren insan hakları anlayışıyla adalet sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak insanın onurunun korunmadığı ve mülkiyetin insanın erdemlerinden önce geldiği faydacı hukuk anlayışı, insan haklarına ilişkin ihlallerin temelinde modern devlet kurgusunun olduğunu kanıtlamaktadır. Egemenlik ve hukuk aracılığı ile insanın doğal hakları dahi ihlal edilmektedir. Bakunin'in değindiği gibi, modern devletin temellerinin atıldığı doğa durumu teorisyenleri tarafından, doğal durumda tam bir özgürlük içinde doğal haklarına sahip bireyin sivil topluma girerken özgürlüğünün bir kısmını feda etmeye razı olmasının nedeninin devletin bireye özgürlüğünün kalanını ve emanet ettiği hakların korunmasını tam bir garanti ile sunacak olmasına bağlanması yalnızca bir kurgudur. Doğal hukuk teorisi, çekirdeğinde despotizm teorisini içermektedir çünkü insanın ancak modern devlet yapılanması dışında özgür kalması mümkündür (Bakunin, 2013: 195). Çünkü kapitalist devlet düşüncesinin insanlara verdiği sınırsız tek hak 'sömürülen olma hakkı'dır (Kropotkin, 2015: 338). Özgürlük ve eşit haklar vaatleri ile modern devlet sistemine sürüklenen insanlar, kölelik sisteminin içerisine düşmüştür (Proudhon, 2017: 37).

Bu sistem içerisinde, hak taşıyıcı öznenin kendini konumlandırışı da, liberal devletten neoliberal devlete doğru ilerleyen süreçte oldukça farklılaştırılmıştır. Baudrillard'ın değindiği gibi, insan haklarının taşıyıcı onur sahibi birey olarak konumlandırıldığı zamanlar; insan hakları bireylerin kendilerine yabancılaşmasının önünde kısmen bir engel olabiliyordu çünkü insan ve devlet ilişkilerini idealize ederek güvenlik sağlama amaçlıydı ve hak taşıyıcı özne siyasal hak taleplerinin karşılığını alabilmek için mücadele etmekteydi. Küresel çağın sömürü düzeninde ise neoliberal devlet, bir taraftan insanların hak istencinde bulunmalarının bile mümkün olmadığı derecede kendilerine yabancılaşmalarını biyopolitika aracılığıyla sağlamaktadır. Diğer taraftan yabancılaşmaya direnen azınlıktaki insanın hak taleplerini hukuk ve güvenlik aygıtları aracılığı ile sindirmektedir. Ekonomik sömürü ve rekabet içinde bırakılan bireyin siyasal özne kimliği çözülmeye başladığı için birey siyasal hak talepleri mücadelesinden

vazgeçmiştir. İnsan onurunu korumak yerine haris duygularla çıkarları için her şeyi meşrulaştırarak erdemsizleşmeye başlamıştır. İnsanlar olanaklarını gerçekleştirmek için haklarını talep etmek yerine meta fetişizmi için haklarının ihlal edilmesine izin vermeye başlamıştır. Emeline yabancılaşmanın yanı sıra bedenine, gerçekliğe, zihnine, vicdanına ve dahi birçok onur değerli kılan özelliğine yabancılaşmış ve hatta kendisini metalaştırarak reklam aracına dönüştüren birey haline gelmeye başlamıştır. Sistem yoksulları adaletten muaf tutarak, haklara ilişkin etik talepleri ve adalet arayışı için hukuksal makamlara ithaf edilen kutsallığı yok etmiştir. Ekonomik performansın getirdiği koşulların niteliğin ya da niceliğin öncelikli kılınması, insanların ekonomik makamları kutsal saymasına neden olmuştur (Baudrillard, 2012: 86). Kapitalist modern devlet ile yüzyıllardır hazcı ve çıkarıcı olmaya yönlendirilen bireyin, küresel çağda simülasyonlarla insanın yok olacak düzeyde kendine yabancılaşmasının sağlandığı pasif bir siyasal özne yaratılmıştır.

Hukuk aracılığı ile üretilen bir diğer şiddet türü adil dağılım konusunda ki sorunlar nedeniyle gerçekleşmektedir. Adil dağılım umudunun insanlara aşıldığı modern devlet hukuku uygulama sahasında, kapitalist sistemin adaletsiz işleyişinin garantörü olmaya başlamıştır. Hukuk, zenginlerin servetlerinin çoğalmasa ve fakirlerin karın tokluğuna mütemadiyen çalışmaya zorlandığı emek sömürüsü döngüsünde tutsak edilmesi adaletsizliğinin aracı olan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Proudhon (2017: 51)'un değindiği gibi, vergi sistemi karşılığında vaat edilen adil dağılım ilkesi esasen sistemli yağmanın örneğini veren modern devletin kendini bir çete reisi haline getirmesine ve zenginlerle fakirlerin karşılıklı savaş içine sokulmasına dönüşmüştür. Örneğin, adil dağılım ilkesine sığınan devlet, (adil olmayan bir uygulama ile) daha çok vergi ödeyene daha çok hizmet götürme pratiğini uygulamaktadır. Bir kimseyi başkası için çalışmaya zorlamanın yolu olan vergi ise, toplumda efendi köle ilişkisinin devamlılığını sağlamaktadır. Devletin yurttaşlarını zorla çalışmaya itmek suretiyle genişletmesinin, yurttaşlarını sömürmesinin ve egemenliğini pekiştirmesinin bir yolu olmakla birlikte sermayenin kendi kendisine elde edemeyeceği muazzam servetlerin yasal olarak yaratılmasını sağlayan bir sistem içinde insanlar şiddete maruz kalmaktadırlar (Kropotkin, 2015: 256-269). Bakunin'in ifadeleri ile modern devlet hukukunun yarattığı şiddeti özetlemek gerekirse, devletin temsil ettiği vatandaş olarak adlandırılan tekil kişilerin çıkarlarının ve toplumun genel çıkarlarının devlet tarafından

korunduğu soyutlaması bir kurgu ve yalandan ibarettir: “Devlet, adeta büyük bir mezbaha ya da dev bir mezarlıktır” (Bakunin, 2013: 284). Ayrıcalıklı sınıfların çıkarlarını temsil eden devletler olmadığı zaman, insanlık yeniden özgürlüğünü elde edebilir.

Hukukun araçsallaştırıldığı bir diğer siyasal şiddet üretimi uluslararası hukuk ilkeleriyle yapılmaktadır. İnsan hakları, geçen yüzyılın en önemli başarısı olarak görülmüştür ancak uluslararası insan hakları kurumları güçlü devletlerin güdümünde kalarak insanların ya da güçsüz devletlerin haklarını yeterince koruyamamakta ve dahi bazı durumlarda ihlal etmekteledir. Bununla birlikte, küresel çağ ile yaşam koşullarının, bilim ve teknolojinin, siyasetin ve savaşın, doğanın ve kentlerin, kültürün ve tek tek insanların değişim hızları neticesinde talep edilen yeni hakların tartışılması sürecine girilmiştir. Laclau (2015: 91-92)’nin dikkat çektiği gibi, insanların yeni hak talepleri insan haklarının korunabilmesi için gerekli bir yaklaşımdır. Klasik insan hakları anlayışından çıkan hakların bir kısmı, geçerliliklerini kaybeden varsayımlarıyla çağın pratik ihtiyaçlarına cevap verememekteledir. Liberal doğal haklar anlayışına göre yapılandırılmış teorilerin ve güçlü devletlerin yönlendirmeleri altında işleyen insan haklarını korumakla yükümlü kurumların tekrar düzenlenmesi belki de yapı çözümü uğratılması gerekmektedir.

Tezde tartışıldığı üzere insanı faydacı bireye indirgeyen modern devletin mülkiyet hakları üzerinden yarattığı hukuk anlayışı, faydacılık üzerine kurulu bir sistemdir. Liberal devletin hukuk kurgusunun eksiklikleri üzerinden yayılan adaletsizlik ve hak ihlalleri; refah devleti ve neoliberal devlet süreçlerinde şiddetini arttırarak devam etmiştir. İnsanların özgürlük ve eşitlik vaadiyle topluca sözleşip kabul ettikleri iddia edilen modern devlet sisteminin gerçeklikteki işleyişi; insan hakları ihlalleri, adaletsizlik ve eşitsizlik üzerinden yaratılmış sömürü sisteminin şiddet üretimi üzerinden ilerlemektedir. Modern hukukun temel ilkelerinden olan yasa önünde (siyasal ve medeni) eşitlik ilkesi gerçeklikte mevki ve servet eşitsizlikleri koruma ilkesine dönüşmüştür. Modern devletin yarattığı hukuk kurumsal olarak irdelendiğinde insanlara veya başka devletlere uygulanan şiddeti meşrulaştırma aygıtına, kişiler üzerinden irdelendiğinde ise ayrıcalıklıların hakları lehine işleyen, diğer insanların haklarının ihlal edildiği bir ‘adalet(sizlik)’ sistemine dönüştürülmüştür. Modern devletin

hukukunda betimlenen yasalar önünde eşitlik: liberal devlet egemenliğinde aristokrat ve burjuvaya sunulan ayrıcalığa; refah devletinde sermaye sahipleri ve şirketlere sunulan ayrıcalığa; küresel devletler sisteminde ise siyasal erkler ile uluslararası şirket sahiplerine sunulan ayrıcalıklara dönüşmüştür. Ekonomik gücü olan bireylerin yasa önünde eşitlik hakkı var iken, ne yazık ki yoksulların yasalar önünde adilce yargılanma imkanının dahi olmadığı bir sistem yaratılmıştır. Uluslararası insan hakları kurumlarının gelişimi ya da tek tek devletlerin insan hakları sözleşmelerine uygun hakkaniyet dağıtma beklentisi dahi insanların haklarının korunmasını sağlamamaktadır.

Devletin yönetim aygıtları arasında hukuk dışında sıklıkla kullandığı meşru şiddet aracı güvenlik aygıtlarıdır. Meşru şiddet ve baskı üzerinden kendini kurgulayan devletin açık (çıplak) şiddet uygulama aracı olarak kullandığı devlet aygıtının başında askeriye ve polislik teşkilatı bulunmaktadır. Devlet insanların güvenli yaşamlarını koruma garantisini verdiği gerekçesi ile açık şiddet uygulama meşruiyetine sahip olduğu iddiasını taşımaktadır. Kant'ın önerdiği üzere sürekli ordular zamanla bütünüyle ortadan kaldırılmalıdır çünkü güçlü devletlerin sürekli orduları her an eyleme geçmeye hazır görünerek tehditlerle diğer devletlerin gözünü korkutmakta ve bitmeyen bir yarış içinde askeri güç artırma kışkırtmasına neden olmaktadır. Buna bir de ölmek ve öldürmek için insanlara karşılığında ücret verilmesi eklendiğinde, insanlar devlet ya da kapitalist erklerin yani bir başkasının elinde makineler ve araçlar durumuna sokmuş olunur ki insanın kendi kişiliğinde bulunan insanlık hakkıyla bağdaşmaz (Kant, 1984: 228).

Bakunin (2013: 284)'in değindiği gibi devletler askeri işlevlerini çoğunlukla güçsüz devletlerin pazarlarını ve ham maddelerini gasp etmek gibi ekonomik emperyalist kaygılar ile güç dengelerinde kendi yerini sağlamlaştırmak gibi ideolojik amaçlar için kullanmaktalarken; polislik işlevlerini ise, kendi uluslarına karşı egemenlik kudreti ve çıkarlarını koruyabilmek amacıyla direnişe karşı tehdit, baskı ya da sindirme aracı olarak kullanmaktalardır. Devletin yönetsel sistemi kadar güvenlik ve askeri işlevi de, modern devletin çıkar sağlayan sınıfı olan aristokrasi ya da burjuvaziden oluşan oligarşinin kör aletleri olmakla sınırlandırılmaktadır. Askerin kendine yabancılaşması çağın önemli şiddet üretimi sorunlarından biridir. Artık asker sıcak çatışmalardaki gibi bir başka askerlerle yüz yüze karşılaşmamaktadır. Askerler belirli koordinatları vuran

makinenin butonunu çalıştıran görevliler haline getirildiğinden, asker karşısındaki hedefin insanları öldürdüğüne yabancılaşmaktadır. Küreselleşme gerçeklikte çok az bir ilerlemecilik dahi barındırsa idi, bugün savaş ve çatışma adı altında insanların şiddete maruz kaldıkları bir atmosferde yaşamazdık. İnsanların barış ve mutlak sevgi ile dayanışarak birleşmelerinin önündeki engel küresel erklerin çıkarları iken, zarar görenler yoksul insanlardır. Sevgi/aşk, dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşma ile ‘bir’leşmek mümkünken ölüm getiren şiddet hiçbir gerekçe ile meşrulaştırılmaz.

Derrida’ya göre araçsallaştırılmış polislik işlevleri ise, modern devletin içsel şiddetini otoriteye çevirmesinin yozlaşmaya başlamış şiddet görünümüdür: “Polis yasanın koruyucu şiddeti ve kurucu şiddetini askıya alan bir yapılanmadır” (Derrida, 2010: 104; 109). Polis şiddet uygulama yetkilerini sorgulamaksızın uygulaması nedeniyle, şiddetin koruyucu ilkesi kapsamındaki adaleti engellemektedir. Tekrarla altını çizmek gerekmektedir ki polislik görevini yerine getiren bir insan bir diğer insana açık ya da örtük şiddet uygulamaktadır; polisin kendine yabancılaşması devletin tanıdığı yetki altında görev olarak bir insana çıplak şiddet uygulayabilecek hale gelebilmesidir. Çağımızda hala şiddetin çözüm olarak kullanılması insanoğlunun ilkelliğini göstermektedir, barış ve mutlak sevgi ile insanların birbirleriyle konuşarak anlaşacağı bir evreye geçmemiz gerçek ilerleme olacaktır. Bu evreye geçene kadar en azından şu anımızı insancılaştırmak adına ivedi olarak; devletin insan olan polisleri başka bir insana yönelik şiddet uygulama aracı olarak görmemesi ya da polislerin insan hakları ve etik üzerine eğitimler almaları her tek durum içerisinde yasanın koruyucu ilkelerinin pratikte nasıl uygulanacağı ile ilgili şiddetsiz ve adil çözümler olabilir. Aksi halde güvenlik sağlamakla yükümlü bir kurumsallaşma, tekil durumlarda anlık ve geleneksel refleksler ile insan haklarını ihlal eden sonuçlar yaratabilmektedir.

Sonuç olarak, siyasal şiddetin yok edilmesi için öncelikle modern devlet yapılanmasının eşitlik, adalet ve insan haklarını koruyacak bir sistem olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Bakunin’in değindiği gibi yukarıdan aşağıya uygulanan modern devlet sistemi; halkı tebalaştıran, kendi değerlerine olan bilinçlerini körelten, insanın erdemlerini ve onurunu yok sayan, adaletsizlik ve şiddet üreten bir sömürü düzeneğidir. Gerçek özgürlükçü rejim her ferdin kendi kendini yönettiği sistem olan anarşizmdir çünkü dayanışan insanın dünyasını kuracak, örgütleyecek ve eşitlik getirecek gerçek özgürlük biçimi, otoritenin ve iktidarın şiddetine karşı zafer kazanabilecektir. Bir

insanın özgür olması; etrafındaki yapılar tarafından özgür olarak kabul edilmesi ve öyle davranılması ile mümkündür çünkü her insanın özgürlüğü kendi insanlığının ve haklarının diğer kardeşlerinin bilincindeki yansımasından başka bir şey değildir. Özgürlük, kapitalist ve liberal devlet otoritesinin yarattığı gibi soyutlanma ya da tecrit edilme değil, birleşme ve karşılıklı kabul edilme ile mümkündür (Bakunin, 2013: 196; 274; 284; Proudhon, 2014: 30).

4.1.2. Ekonomik Şiddete Karşı Anarşizm

Modern devletin ekonomik işleyişi piyasa sistemi üzerinde kurulmuştur. Modern devletin kuruluşunda liberal piyasa sistemi üzerinden işletilen bir ekonomik kurgu benimsenmesi, insanların şiddete maruz kalmalarına neden olan başlıca unsurdur. Kapitalist ekonominin açmazları neticesinde ortaya çıkan krizler önce, liberal kapitalizmi refah kapitalizmine dönüştürmüştür. Ardından yaşanan başka ekonomik krizler neticesinde ise, kapitalist işleyişin devamlılığı neoliberal kapitalizm ile sağlanmaya çalışılmıştır. Tezde ‘Ekonomik Şiddet’ alt başlığı, ‘Liberal/Refah/Neoliberal Kapitalizm ve Şiddet’ ile ‘Yabancılaştırılan/Tüketilen/Yok edilen İnsan’ olmak üzere iki alt kategoride tartışılmıştır. Ekonomik şiddet başlığı altında; ekonomi aracılığı ile devletin şiddeti meşrulaştırma ve uygulama biçimleri, ekonominin gereklerine göre vatandaşların emek sömürüsüne maruz bırakılması ve metalaştırılması ile birlikte devletin şiddeti meşrulaştırma ve uygulama biçimleri tartışılmıştır. Piyasa sisteminin uygulayıcısı olduğu ekonomik şiddet biçimine maruz kalan özne olarak, hem devletler hem de bireyler konumlandırılmıştır.

Modern devletin kapitalizm üzerinden yaratılan kurgusunda iki temel amaç bulunmaktadır; devletlere rant kazandıracak sermaye sahiplerinin ihya edilmesi ve devletlerin işlerliği için halkın emek sömürüsünün düzenliliğinin ‘sınırsız mülkiyet hakkı’ vaadi ile sağlanması. Yaratılan refah hayallerine ve liberal vaatlere kavuşma çabasına giren insanların emek sömürüsü kolaylaştırılır. Marx’ın değindiği gibi, ekonomi politik özel mülkiyet olgusundan yola çıkar, sonrasında kendisi yasa değeri taşıyan genel ve soyut formüller biçiminde özel mülkiyetin gerçeklikte izlediği maddi süreci dile getirir. Ancak bu yasalar, özel mülkiyetin özünden nasıl çıktıklarını göstermemektedir. Dolayısı ile, kapitalist ekonomi üzerinden yapılan ekonomi politik kurgu, emek ile sermayenin, sermaye ile toprağın ayrılma nedeni üzerine bir açıklama vermemektedir. Kapital ekonomide, rekabet, özgürlük, toprak mülkiyetinin bölümlenmesi, tekelin ve mülkiyetin doğal sonucu olarak değil zorla çıkarılmış sonuçlar olarak açıklanmaktadır (Marx, 1993:139).

Modern kapitalist devlette tanınan mülkiyet hakkı; insanların barınma alanı ve güvenlik istenci, soyut emeğin karşılığında somut edinim (meta) istenci ya da mübadele sistemine girmesini sağlayacak para ihtiyacını giderme istenci üzerinden kurgulanmış bir hak olarak verilmektedir. Aslında mülkiyet hakkı, sistemin ürettiği örtük ya da açık şiddet aracılığıyla insanların direniş göstermeden piyasa sistemi çarkının birer dişlisi olarak işlevlerini gerçekleştirmeleri için sisteme adaptasyonlarının hak adı altında sunulmasıdır. Tezde detaylı analizler ile ortaya konmaya çalışıldığı üzere kapitalist ekonomi sistemi, emeğin sömürülmesine neden olan ancak karşılığında vaat edilen refahı insanlara getirmeyen ve dahi insanların temel haklarını şiddet uygulayarak ihlal eden bir sistemdir.

Stirner'in ifade ettiği gibi, modern devlet siyasal devrimini mülkiyet meselesinden gerçekleştirmiştir. Modern devlet kuruluşunda, devletin mutlak olduğunu ispatlayabilmesi tüm özel mülklerin tek sahibi olduğu ilkesinin gerçek yaşamda uygulaması ile mümkündür. Bu sayede hükümetin para ihtiyacını karşılaması sağlanmıştır çünkü vatandaşın zilyetinde olan paranın ve mülkün devletin kendisine geri gelebilmesi döngüsü, insanların mülk sahibi olacakları inancının yaratıldığı mülkiyet hakkı teması ile sağlanmıştır. Esasen, insanlar gerçek mülkü hiçbir zaman olmayan şeylerden dolayı devlete hizmet ve vergi vermek durumunda bırakılırlar karşılığında ise devletin himayesi vaat edilir. Modern devletin yarattığı en büyük yanılgı, özel mülkiyetin olabileceğine dair inançtır oysaki devlet öngördüğü sınırlar içerisinde mülkiyetin kullanılmasına izin vermektedir. Gerçeklikte olan ise, bireyin kendi emeğine yabancılaşması ve uysallaşması sağlanarak bireyleri devlet mülkiyetinin parçaları haline getirmektir. Devlet yalnızca doğuştan gelen soylu mülk sahibinin koruyucusudur ve onlara imtiyaz tanır, mülksüzü ise sömürür. Stirner'a göre, devlet emeğin köleliğine dayanmaktadır. Kapitalizmde, emekçiler mülk sahibi olanların başka bir ifadeyle devletin malı olup ödünç alabilecek (devlete ait sayılan mülkleri yani para ve malları kullanma hakkına sahip olanların) zenginlikte olanların yani kapitalistlerin ellerine düşürülür. "Devlet, emeğin köleliği üzerine oturur. Emek, özgür olduğu anda devlet çöker" (Stirner, 2013: 127-128; 145-146). Buraya kadar eleştirileri haklı olan Stirner'ın son kertede getirdiği çözüm önerisi kabul edilemez niteliktedir. Stirner insanların egoları ve gücü ile mülkiyet elde etmesini savunarak bir noktaya kadar getirdiği anlamlı

eleştirilerini, şiddete meyil eden ve mülkiyet sahipliğini kabul eden bir yaklaşımla sonuçlandırmaktadır. Bu tezde mülkiyet sahipliğinin her biçiminin bir çeşit ekonomik şiddet üretimi olduğu savunulmakla birlikte, tezde mülkiyetin şiddetle sahiplenilmesi gibi bir yaklaşım kabul edilemezdir çünkü şiddet tür olarak onur sahibi insanın haklarını ihlal eden ilkel bir barbarlıktır.

Proudhon (2017: 41; 85; 106-109; 113)'un değindiği gibi, mülkiyet lehine getirilen savların temelinde adalet fikri bulunmaktadır ancak bu savları eşitlik üzerinden irdeleyerek adaletli olmadığını ve nihayetinde mülkiyetin yadsınması gerektiğini görmemiz elzemdir. Mülkiyet hakkının temeli olan sahipsiz bir malı sahiplenme (ihraz), toplumsal eşitsizliğin kaynağı olan emeğin yetenek ile ilişkisi karşılığında edinilir. Sahiplenme hakkı herkes için eşittir ve sahiplenme mekanın ve nüfusun değişken şartlarına göre belirlendiğinden mülkiyet var olamaz. Emeğin kendine mal etmeyi doğurması gerektiği yaklaşımı, anayasayı ve toplumsal sistemimizi hukuka aykırı yapmaktadır. Çünkü nesneye değer katan emekçinin mülkiyete hakkı var ise bu değeri idame ettiren kişi de aynı hakkı elde edecektir, bu durum ise mülkiyetin eşitliğini getirmektedir. Mülkiyeti önce emeğin ürünü ve sonra emeği işleme aracından ibaret görmek kısır döngü yaratmaktadır. Mülkiyet kavramı bir ilke ve kurum olarak gerçeklikte kabul edilemez niteliktedir ve dahi Proudhon'a göre "mülkiyet hırsızlığa eşittir". Mülkiyet hakkı şiddetten doğan bir ahlaksızlık ve medeni kanunun tasvip ettiği en canavarca hak iddiası olarak görülmelidir.

Ekonomik sisteminin yarattığı bir diğer şiddet türü, kapitalizmin bizzat kendisini işletme sürecinde ve piyasa sistemlerinin yapısal dönüşümlerinde üretilmektedir. Modern devlet teorisyenleri, insanın doğasında mülkiyet istenci ve çıkar güdüsünün var olduğu iddialarıyla dayatmacı ve temelsiz bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Modern devletin ekonomik sistemi olarak kapitalizm ve piyasa sistemi benimsenmiştir. Wallerstein'ın değindiği gibi, her ne kadar liberal kurucu teorisyenler insanın doğasında mülkiyet, takas ve trampa eğilimi olduğu iddialarını kanıtlayamasalar dahi, sistem sınırsız sermaye birikiminin önceliği tarafından yönlendirilmesinin ardından genişlemesini hızlandırmıştır. Kapitalizm virüsü on altıncı yüzyıldan itibaren başta tüm Avrupa'yı etkisi altına almış ve ardından neredeyse dünyanın tamamında tarihsel konumunu pekiştirmiştir (Wallerstein, 2003: 197-199). Modern devletin temelinde, kar

yönelimli, piyasa dolayımlı birikimin hakim toplumsal örgütlenme ilkesi olduğu resmi olarak uygun devlet biçimi anlamına gelmek üzere, burjuva demokrasisinin kapitalist devletin ‘normal’ biçimi olduğu varsayımı bulunmaktadır. Oysa ki, siyaset bilimcilerinin ve diğer bir çok araştırmacının geliştirdiği birçok ampirik gösterge bu varsayımın yanlış olduğunu göstermektedir çünkü siyasal rejim biçimi, yağmacı sermaye ile yakın ittifaklarla veya kişisel zenginleşmelere uğruna açıkça hırsızlık rejimleri (*kleptocratic*) uygulayan devlet yöneticileri tarafından veya devlet aygıtının hakim sınıflar tarafından yönetildiği ve çağların sınıfsal iktidarın doğasını oluşturan bir siyasal rejimdir (Jessop, 2016: 302).

Kapitalizmin sürekli krizler ile devlet ekonomilerini geriletmesi üzerinden ortaya konabileceği gibi; kapitalizmin salt ‘görüngüsel’ ya da ‘konjonktürel’ değil yapısal olduğu sonucuna varılabilir. Piyasa sistemindeki değişikliklerin yapısal olması, devletlerin tüm hareket alanlarını temelden değiştiren bir etmen olduğu anlamını taşımaktadır. Piyasa sistemi, sermaye döngülerinin devlet ile kurduğu karmaşık ilişki ağlarının yapılarını ve kapitalist toplumsal üretim sisteminin zorunlu kılınması neticesinde toplumsal ilişkiler ağlarının yapılarını belirlemektedir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 127-128). Piyasa sisteminin yapısal değişimleri, devletin aygıtının yapısal değişimlerini gerektirmesi nedeniyle ekonomik şiddet üretiminin yanı sıra siyasal şiddet üretiminin belirlenimini yaratmaktadır. Bununla birlikte, piyasa sistemi yapısal olarak devlet-toplum ilişkisini kuran öğelerden biri olarak tek tek bireylerin maruz kaldığı ekonomik şiddeti her daim yeniden üretmektedir.

Çünkü yüzyıllar süresince piyasa sistemlerinin yapısal dönüşümü eş zamanlı olarak ekonomik şiddet politikalarının yapısal değişimlerini üretmiştir. Klasik liberal piyasalarda devlet müdahalesinin mümkün olduğunca geride bırakılması ve görünmez bir el tarafından piyasanın kendi kendisini her daim başarılı kılacağı iddiası bulunmakta idi. Ancak günümüzde, piyasalar başta ABD’nin etkisindeki planlı müdahaleler ile sürdürülmektedir. Liberal kapitalizmin büyük bir çöküşe sürüklenmesi ardından, sistemin açıklarına uygulanan yeni yamalar ile yapısal olarak farklılığa gidilerek refah kapitalizmine dönmüştür; refah kapitalizminin ekonomik krizler yaratmasının ardından başka yamalar ile yapısal olarak farklılığa gidilerek küresel kapitalizm öne sürülmüştür. Ancak, kapitalist ekonomi yeni krizleri ve yeni yamaları kaldıramayacak hale gelmiştir.

Refah kapitalizmindeki yapısal farklılıkların başında, piyasa dengelerindeki değişimler, devletin ekonomiye aşırı müdahalesi, uluslararası kurumların ve şirketlerin devletleri borçlandırarak iç işlerine müdahaleye başlaması gibi olgular gösterilebilir. Ekonomik yapısal dönüşümün en vahşi şiddet üreten somut göstergelerini taşıyan çağ ise küreselleşme dönemidir.

Küreselleşme döneminde piyasa içerisindeki dengelerdeki değişimler, devletlerin farklılaşan ekonomik uygulamaları ve küresel piyasaya bağımlılıkları (uluslararası şirketlere ve uluslararası ekonomik kurumlara bağımlılık, dış borç dengesizlikleri, petrol ve döviz pariteleri vb.), uluslararası şirketlerin tekelindeki piyasa sistemleri, Avrupa Birliği ülkelerinin milli paralarından vazgeçerek ‘euro’ para birimi kullanarak ortak ekonomik denge güdümü çabalarına karşın iflas eden ülke ekonomileri, kıtalar arası ekonomik işbirliklerinde değişimler, gelişmekte olan ülke ekonomileri hakkında gelişmiş ülke banka ve finans kurumlarının raporlarının iç ekonomiyi etkilemesi gibi birçok yapısal dönüşüm neticesinde devletlerin her birini etkileyen küresel ekonomik şiddet yapısı oluşmuştur. Bu yapısal farklılıkların baskısı altında zorlanan gelişmekte olan devletler diğer taraftan güçlü devletlerin siyasal baskılarını uluslararası kurumlar ve uluslararası şirketler aracılığıyla uyguladıkları şiddete maruz kalarak yaşamaktadırlar. Bu şiddetten doğan mağduriyetler, direk olarak ulusal ekonomileri etkilediğinden, aynı zamanda tek tek vatandaşları etkileyen ekonomik şiddete dönüşmektedir. Kapitalizm her açıdan kendini tüketmeye başlamış, yamaları tutmaz olmuş ve mecburi olarak çöküşe sürüklenmeye başlamış bir sistemdir.

Kapitalist ekonominin yarattığı en büyük şiddet üretimi unsurlarından bir diğeri ise, rekabet ve tekelleşmedir. Liberal kapitalizmde kısmen de olsa küçük sermayedarların katılabildiği rekabet ekonomisi, refah kapitalizminde seyrek katılım seçeneklerini dayatırken, küresel piyasa sisteminde imkansızlaştırılmıştır. Küresel ekonomi rekabeti acımasız kurallar ile uluslararası birkaç dev şirketin tekelleşmesi altında yürütülmektedir. Dünyada yalnızca azınlıkta kalan kesimin ayrıcalıklı servet edinimi mümkün kılınmıştır. Çağımızda milyarlarca insan, azınlıkta kalan bir kaç ‘CEO’ ya da servet sahibinin ve birkaç güçlü devlet egemenlerinin buyruklarına tabidir (köleleştirilmiştir). İronik biçimde liberal ekonominin görece eşitlik anlayışı, eşitsizliğin en dramatik biçimini üreten küresel ekonomiye dönüştürülmüştür.

Stirner (321-325)'ın benzer biçimde belirttiği gibi, modern devlet teorisinde herkesin eşit olduğu iddiası, rekabet aracılığı ile ekonomi pratiği alanına entegre edilir çünkü 'eşitlik (*egalite*)' serbest rekabet demektir. Devletteki herkes (egemen dışında) herkesle rekabet edebilir bu sayede yükselebilir ve hatta kendi çıkarı için başkasını yerinden edebilir, bir başkasını refahından yoksun bırakabilir ya da sömürebilir. Çünkü, devlet bireylerin birbiriyle hangi biçimde rekabet ettiğini umursamamaktadır, devlet için eşitlik kavramı sadece herkesin devlet karşısında birey olarak farklı muamele görmemesini içermektedir. Devlet bunun dışında insanların birbirlerine istedikleri kadar eşitsiz muamele etmesini ve şiddetle rekabet etmesini uygun bulur. Ancak, serbest rekabet liberal devlet tarafından yeterince serbestleştirilmemiştir. Rekabet, burjuvalık prensibiyle yakından ilişkilidir. Para sahibi olmayan bir kişi zengin bir sermayedarla rekabete giremez. Devlet her bireye rekabet hakkı tanıdığını iddia eder ancak rekabet edecek şeyleri olmayanın rekabet sürecine girememesi, rekabetin yeterince serbest olmadığını göstermektedir.

Kropotkin (2015: 85; 320)'in değindiği gibi modern devlet sistemi, vatandaşlarını tıpkı aslanların önüne atarcasına, sanayileşen ve tekelleşen piyasa sisteminin acımasızca sömürüsüne terk etmiştir. Hiçbir devlet ve hiçbir kapitalist piyasa sistemi insanlara kendi emeklerinin ürünlerinden yararlanma hakkını hiçbir zaman vermemiştir. Modern devlet ve kapitalizm sistemi, büyük çoğunluğun seçilmiş bir azınlığın mutluluğu için köleleştirildiği bir sistemdir (Bakunin, 2013: 229-231).

Kapitalist ekonominin yarattığı en büyük şiddet üretimi unsurlarından bir diğeri ise, insanın kendine yabancılaşması ve yok olmaya başlamasıdır. Tezde yabancılaşma irdelemesi, Marx'ın emek-ücret takasına giren insanın zaman içerisinde kendi bedenine, kendi emeğine ve hayata dair yabancılaşması kavramı üzerinden yürütülmüştür. Bireyin yabancılaştırılmasıyla uygulanan şiddet, insanın bedenine ve emeğine yabancılaşması aracılığıyla kapitalist üretim ve tüketim sistemine adaptasyonunu sağlamak amaçlıdır. Piyasanın bireye uyguladığı bu şiddet türü tezde, Marx'ın, emeğin yalnızca meta üretmekle kalmaması, meta ürettiği ölçüde emekçiyi de meta olarak üretmesinin sonucu olduğu görüşü üzerinden yürütülmüştür. Marx'ın yabancılaşma kavramı, kapitalizmin ve kapitalizm içerisinde bireyin maruz kaldığı şiddetin en etkili eleştirisi olabileceği yaklaşımı ile bu alt kategoride bireyin maruz kaldığı ekonomi sisteminin yarattığı şiddet insanın kendi olanaklarını gerçekleştirmesinin önündeki engeli gösteren bir kavram

olarak ele alınmıştır. Serbest piyasada bireyler gösterilen şiddet açık ya da çıplak şiddet biçiminde değil insanları fiziksel, ruhsal ve zihinsel olarak sömürülmesinden doğan ya da ne yaparsan yap hayatta kalman için emeğin sömürülmesine izin vermek zorundasın tehdidi gösterilerek güç uygulandığı bir tür örtük şiddettir. Kapitalist ekonominin yarattığı emek sömürüsü ve yabancılaşma kurgusu üzerinden tehditkar örtük şiddete maruz kalmayı reddeden birey dolaylı olarak çıplak şiddete maruz kalacaktır çünkü açlık, sefalet, sağlık masraflarını karşılayamaması nedeniyle temel haklarından maruz kalacaktır. Tezde, kapitalist ekonomi sisteminin yarattığı, bireyin kendi bedenine, kendi emeğine ve kendi yaşamına yabancılaşmasının kapitalizmin yarattığı insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engel olduğu savunulmuştur.

Çünkü Kropotkin'in değindiği gibi insanlar, piyasa sistemi içerisinde emekleri karşılığında ücretlendirilerek meta değişimine (mübadele) katılırlar. Ücretli emek, kapitalist toplumu eşitsizliğe, bireyleri öfke krizlerine iten olumsuzluklar batağına çekmiştir (Kropotkin, 1999: 170). Kapitalist ekonomi sisteminde emeğin ücretlendirilmesi adil bir biçimde yapılmamaktadır. Stirner (2013: 331-333)'in değindiği gibi devlet ve kapitalist ekonomi (yalnızca kamuya yararlı işlerin ücretlendirildiği) emeğin ücretlendirilmesi olgusu ile, kayırılanları aşırı kazançlı çıkartırken altta kalanları sömürüye uğratmaktadırlar. Refah yaşama ulaşmak hayali ile insanların verdiği tüm uğraşlara rağmen, çoğu açısından bütün bu çabalar '*acı bir yoksulluktan*' fazlasını sağlamamaktadır. Neoliberal Hayek'in dahi itirafta bulunduğu gibi, kapitalist sistemde fiyatların işlevi insanların genel çıkar için olduğu kadar kendi çıkarları içinde yapmaları gerektiğini söylediği şeyi yaptıkları için ödüllendirmekle fazla ilgili değildir. Piyasa sistemi içerisinde insanların ne iş yapacaklarına karar vermelerine ancak bir durumda izin verilebilir; bu da yalnızca ondan elde etmeyi umabilecekleri karşılığın, yaptıkları hizmetin bundan yararlananlar nezdindeki değerine tekabül etmesi durumudur. Onların hizmetlerinin eş değerleri için sahip olacakları bu değerlerin ise bireysel liyakatları ve ihtiyaçlarıyla herhangi bir ilişkisi yoktur (Hayek, 2012: 307-308).

Emeğine, bedenine kendine yabancılaşan insan hem örtük şiddete hem de açık şiddete maruz kalmaktadır. Kapitalist ekonominin; aşırı rekabetçi koşulları, ücret eşitsizliği, güvencesiz işler, işsizlik tehdidi ve devletin sosyal adaletsizliği neticesinde insanlar her an temel yaşam haklarını etkileyen ekonomik şiddete maruz kalmaktadırlar. Kapitalist

sistemin yarattığı örtük şiddet, işsizlik vb tehditler, aslında beslenme, barınma vb. temel hakların ihlal edilmesi üzerinden çıplak şiddet üretimine dönüşmüştür. İnsanın emeğinin sömürülmesine rıza göstermesi tehditlerin baskısı ve ekonomik şiddet üretimiyle sağlanır çünkü piyasa sisteminin emek sömürsün karşısında olacak birey başta tehdit gibi gözüken unsurların sonrasında çıplak şiddete dönüşümüne maruz bırakılır. Birey tehditlere boyun eğmezse açık şiddet olan beslenme, barınma, sağlık masraflarını karşılayama durumlarına maruz kalacak ve temel hakları ihlal edilecektir. Tezde kapitalist ekonominin insana uyguladığı bu şiddet, liberal kapitalizm içerisinde yabancılaştırma, refah kapitalizmi içerisinde tüketme ve küresel kapitalizm içerisinde yok etme olarak ele alınmıştır.

Kapitalist ekonominin bireyi kendine yabancılaştırarak uyguladığı şiddetin bir başka türü nesnelerin ya da metaların aşırı değer kazanması üzerinden gelişir, tezde bu durum meta fetişizmi olarak ele alınmıştır. Marx'a göre bu durum, emeğin ürettiği nesnenin yabancı bir varlık ve üreticiden bağımsız bir erk olarak ona karşı koymaya başlamasının neticesinde gerçekleşir. Emek ürünü bir nesne içinde saptanmış ve somutlaşmış emek olarak, emeğin nesneleşmesi görüşü ile ele alınabilir. Kapitalist ekonominin bireye uyguladığı bu şiddet türü tezde, emeğin edimleştiği döngü içerisinde, emekçinin kendi gerçekliğinin yitirmek suretiyle nesneye köleleşmesi olarak tartışılmıştır. Baudrillard'ın değindiği gibi, bir zamanlar özne nesnenin dünyasında olay yaratmakta iken günümüzde nesneler öznenin evrenini biçimlendirmektelerdir. Sistemin yarattığı nesnel evrenin dünyasında bilinç akışında meydana getirilen değişiklikler neticesinde, “insan ve onun özgürlüğü hayalet kılığına girmiş özler ve hologramlar biçimine dönüşmüş ve gerçek de sistem tarafından oyun parkına dönüştürülmüştür” (Baudrillard, 2005: 30; 48).

Küreselleşmiş çağda, insan olabilmek erdem sahipliğine değil madde sahipliğine ve alım gücüne eşdeğer bir olgu haline getirilmiştir. Madde sahipliğimiz kadar var olabildiğimiz gerçeği ile materyallerimizin çokluğu kadar değer biçilen zamanların kargaşasındayız. Araba ancak mümkünse jet, ev ama mümkünse malikane, yazlık ama mümkünse ada vb. bitmeyen meta imgeleri, meta fetişizme yönlendiren sahiplik reklamlarıyla ekonomik şiddet üreten sistem karşısında; egosantrik güdülerine ve mülk istençlerine mahkum edilen bireyler popülist lüks yaşam imgeleri simülasyonu

içerisinde, emek sömürüsüne ve meta fetişist tüketim alışkanlıkları karmaşasına maruz bırakılarak kendilerine yabancılaştırılırlar. Modern devlet teorisyenlerinin erdemlerden arındırdığı insan kurgusu ve mülkiyeti kutsamalarının neticesinde yüzyıllar sonra, insanın değerinin bilgisi unutulmuş, bireyin değerliliği mülkiyet sahipliği üzerinden yorumlanır olmuştur. Liberal faydacı toplumdan küresel çağda çıkarları için haris duygularla insanlara zarar verme eğilimleri gösteren topluma dönüşen yapıda, sahipliklerinizin pahası ve nicelik katsayısı ile doğru orantılı değeriniz ve dahi saygınlığınız artar artar... Ancak bu durum insanların araçsallaştırılmasını getirmiştir. Günümüzde; akıllı telefon, ‘tablet’, ‘notebook’ vb. bilişim teknolojisi metalarına sahip olmayanların, sanal ya da popülist kimlik kurgusuyla sosyal medya hesabı ile yaşamlarını ‘marketing’ini meta sahiplikleri üzerinden fotoğraf kanıtları ile yapamayanların neredeyse yaşayan bir canlı olduğunu ispat etme ihtimali dahi mümkün gözükmemektedir.

Esasen herkesin nesnelerle bir çeşit ilişki kurması olağan bir insani tavır olarak görülebilir ancak unutulmaması gereken olağan dışı sayılabilecek meta fetişizmin insanların nesnelerle olağan görülen ilişki kurma biçimleri üzerinden geliştiğidir. Stirner’in tartıştığı gibi insanların şeylerle (genel anlamda nesneler, objeler ya da sevgilimiz, bir kitap, ya da hayvan) kurduğu ilişkiler kendi seçimlerine dayalı bir keyfilik taşımaktadır ya da şeyleri kullanma biçimi olanakların elverdiği ölçülere göre değişiklikler gösterir. Bu noktada sorun yaratan ise, en korkunç zorbalıkların keyfi davranışlarımızdan ortaya çıkmasıdır. Bir bakıma insan, kendi neliğine göre nesneleri kullanım biçimlerini belirlemektedir. Şeylerden düşünceler, kutsallıklar vb birçok anlamlar yaratılması üzerine bir yönlendirme bulunmaktadır ve sıklıkla karşılığını bulur. Liberal devlet ve kapitalist ekonomi insanları bütün gücüyle, nesnelere, güdüsel hazlara ve imgelerin duyular dünyasına yönlendirir. Para da bir metadır, kapital ekonominin değiş tokuş aracı olan para servetin kemikleşmesini önler akıcılığını sağlar ve ciro yoluyla mal değişimine yol açar. Şeylere nasıl bakıldığı önde gelmez, önde gelen ‘ben’in iradesidir. Ancak insanlar bir nesnenin kendiliğinde mutlak değeri olduğunu göz önünde bulundurmaktan vazgeçememişlerdir. Kapitalist ekonomi ile birlikte, bir şeyi elde etme derdi ve mülk sahibi olma burjuvazi anlayışı o kadar dayatılmış bir durumdur ki, insanlar meta fetişizmi ile tıpkı av peşinde koşma hırsı gibi rekabet eder. İnsanlar bir nesne hakkında keyfi bir seçim yaptığında aslında bir yargının

tesirindedir. Ancak, her yargının iradeden geçtiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Nesnelerin tüm sıfatları en nihayetinde insanın kendisinin yargıları ve yarattıklarıdır. Bu noktada, insanın dikkat etmesi gereken, her türlü yargısına teslim olmaması gerektiği, onun yaratıcısı olarak kalmaya devam etmesi ve her daim yeniden yargılarda bulunması gerektiğidir. Eğer nesneler insanı etkilemeye başlarsa insanın yapması gereken ilk şey, onları kendi hiçliklerine terk edebilmesi ve kendisine nesnelere biçtiği değerin birer hakikat değil birer yanılgı olduğunu hatırlatabilmesidir çünkü nesnelerin mutlak bir varlık olmalarına izin vermek kişinin nesneler üzerindeki egemenliğini kaybetmesine yol açar, nesneler kişiye egemen olur. Nesne kutsal sayıldığında, ona bağımlılık ya da nesne fanatikliğine yol açar, (para hırsı gibi) hırsa ya da iptilaya yol açar. Yaşayabilmek için hayatını tüketen kişi yaşama sahip değildir, imgesel yaşama sahip olmak ve kazanmak için kullanmak uğruna bütün yaşamlarını feda etmek zorunda kalırlar ki asıl yoksulluk budur. Bu nedenle, bir zamanlar nesne var olmalarını ya da sahibi olmayı isteme ehliyetinde olan insan, nesnelerin kendisini aşmasına hiçbir zaman izin vermemelidir (Stirner, 2013: 337-398; 414-419).

Liberal kapitalizmin metaları ve mülkleri önemli kılarak piyasa mübadelesi işlerliğini sürdürme amacıyla uyguladığı bilinç yönlendirmelerinin, refah kapitalizminde insanları tüketmeye, küresel çağa gelindiğinde ise insanları yok etmeye başladığını detaylandırmak gerekmektedir. Liberal devletin ve kapitalist ekonominin tüm araçlar ile mülkiyeti yüceleştirme kurgusunun yüzyıllar içerisinde geldiği nokta; tüm manevi değerlerin üstüne meta fetişizmi yerleştiren (gittikçe artan sayıda) insan tipolojisinin reddedilemeyecek biçimde görüngü olarak varlığını ortaya koymasıdır. Meta fetişizm, çok tehlikeli zorbalıklar yaratmaktadır. '*Homo oeconomicus*'lar birbirlerine meta edinimi amacıyla haris duygular içerisinde davranarak, birbirlerinin onurlarını kırmaktalar ve haklarını ihlal etmekteLERdir. Küresel çağın, '*homo oeconomicus*'ları çıkarları için haris hislerle, yalan, aldatma ve hileyi meşru görmekteler; daha çok nesne edinimi/meta fetişizm/mülk için birbirlerinin psikolojilerini, itibarlarını, kariyerlerini, fiziksel ve bedensel bütünlüklerini bozabilecek türde şiddet uygulayabilmekteLERdir. Kapitalist birey, kapitalist ekonominin yarattığı ekonomik şiddet neticesinde bir çeşit geri evrime uğramış ve nesne fetişizmine teslim olarak insan olmaktan çıkma noktasına gelmiştir. Meta fetişizmi, insanı insanlıktan çıkaran çağın sorunlarından biri haline gelmiştir ve ivedi çözüm yaratmamız gerekmektedir. Onur sahibi insan, metaların

kendini aşmasına izin verdiği ölçüde insan olmaktan çıkmaya mahkumdur. Metaller yalnızca gerektiği kadarının kullanılması, paylaşılması ve işlevselliklerinin sınırlandırılması ile yalnızca araçlar olarak kalmalıdır ve amaç olmaktan çıkarılmalıdır ki, insan insan olarak kalmaya devam edebilsin.

Bu noktada daha detaylı tartışılması gereken sorun, kapitalist ekonominin bireyi yabancılaştırarak uyguladığı şiddetin insanın bizzat insan(cıl) olmaya yabancılaşması görünümüdür. Marx'ın değindiği gibi bilme, düşünme, sevmeye, hissetmeye dahil bütün insani yetiler, piyasa sistemi aracılığı ile yozlaştırılmaktadır. Piyasanın bireye uyguladığı bu şiddet türü tezde, Marx'ın, emeğin gerçekleşmesindeki nesneleşme sürecinin emekçinin kendi gerçekliğini ölecek derecede yitirmesi olduğu görüşü üzerinden sürdürülmüştür (Marx, 1993: 140). Tezde bu kavramsallaştırma ileri sürülerek ve yenilenecek kapitalist ekonomiden üretilen yabancılaşmanın şiddetini artırarak bireyi tüketmeye ve yok etmeye maruz bıraktığı ortaya konmuştur. Piyasanın yarattığı emek sömürüsü, metalaşma, meta fetişizm vb. etmenler ile zihinleri, bedenleri ve ruhları sömürülen insanın kışkırtılan haris duyguları olarak betimlenebilecek (aşırı) bencillik, (aşırı) faydacılık, (aşırı) çıkarıcılık, yalancılık ve sahtekarlık vb. duygularla; olanaklarını gerçekleştirme koşullarına sahip erdemli, dürüst ve onurlu insan olma halinden dolayı ile insanlıktan çıktığı ortaya konmuştur.

Modern devletin ve kapitalizmin ideal sistem olduğu bilgisi, sistem destekçileri tarafından yüzyıllar süresince insanların hafızasına işletilmiştir. İnsanın zihinsel işleyişini yönetmek ve zaafı üzerinden sistem çarkının dişlisi haline getirmek için uygulanan şiddet biçimleri, siyasal sistemlerin ve dünyayı yönetmek isteyenlerin başlıca kullandığı araçlar olmuştur. Tek tek kişileri, grupları veya toplumları yönetmenin sinsi işletilişi için insanların güçsüz tarafları kullanılmaktadır. İnsanın psikolojik yapısında hıza meyilli olması, sürü psikolojisi, baskı karşısında çözülmesi, şiddetin karşısında çaresizlik hissi her daim siyasal ya da kapitalist egemenler ya da cemaat liderleri tarafından kullanılmakta olan zaafıdır.

Piyasa sistemi, mülkiyet sahipliğini yücelterek insanların sahip olma, rekabet, hırs, güç, servet düşkünlüğü gibi 'kötücül' yanlarını kışkırtmaktadır. Faydacılığa meyillendiren piyasa sistemi ve devletin dayanışma, paylaşma ya da komünal huzurla yaşamının mümkün olmadığı dayatmacası insanı bencilliğe iter. Bu kötücül yanları kışkırtmak için

iyicil bir masal yaratan sistemin ‘*marketing*’i, dayanışmanın zıttı bir kurgudan ilerletilmektedir; sahip olma hırsı insanın doğasından gelen mülkiyet hakkına, insanların başkalarının haklarını çiğnemek pahasına girdiği rekabet daha iyi bir maaş ya da iyi koşullarda işe, insanın huzurunu yok edecek güçteki hırs başarıya, dünya üzerindeki milyarlarca insanın birkaç bin insanın servetine servet katmak için emek sömürüsü eşitsizliğine uğraması herkesin servet sahibi olabileceği masalına bağlanarak insanlara pazarlanmaktadır. İnsan hafızası nesilden nesile aktarılabilir bir nitelik taşımakta olduğu günümüzün bilim çalışmalarında artık ispatlanmış bir gerçeklik olduğuna göre, çıkar duygusuna meyillendirilen insan psikolojisi de nesilden nesile aktarılır, sosyal öğrenme ile pekiştirilir ve kendine yabancılaştırılan insan son olarak devletin ve ekonomik sistemin tehditleri ve şiddeti ile sistemin çarkı olmaktan başka çaresi olmadığına inandırılır. Sistem aslında şunu formülize etmektedir: faydaların için haris bir kişilik ve egoizm ile başkalarına kötülük yapmak ve onurlarını kırmak, yalan söylemek, sahtekarlık yapmak, başkalarını kandırmak, sistemde daha çok kazanç ve güç elde etmeyi sağlayacak tek yoldur.

Dolayısı ile liberal sistemin faydacı bireyi küresel sistemin haris bireyine dönüşmüştür. Döngüsünü devam ettirmek isteyen piyasa sisteminin sunduğu hayali vaatler ve uyguladığı yabancılaşma, başkasının haklarını rahatça çiğneyen ve sahip olmak istediği metalar için başkasına zarar verecek türden kişiler yaratmıştır. Postmodern anlatı yeni bir akım olarak etkili eleştirilerine rağmen bir anlamda erdemleri değersizleştirilmesi ve insan haklarının evrenselliğini reddetme akabinde etkili bir çözüm üretmemesi nedeniyle, piyasa sisteminin şiddetine ve bireyi kötücül biçimde dönüştürmesine engelleyebilecek bir akım olmamıştır. Onur gibi erdemler de postmodern kültürde büyük anlatılardır (onur gibi büyük bir anlatının söz konusu olamayacağı postmodernist eleştirisi, her nasılsa onurun önemsiz olduğuna dair başka bir büyük anlatı girişiminde bulunarak). İnsan önceleri onur sahibi bir birey olarak muamele görmek istediği ilkelere dair hak talepleri içerisindeyken; günümüzde insan kendi onurunu dahi önemsemekten uzaklaşmaya başlamış, çıkarları ve hazları için kötücül her eylemin mubah olabileceği bir anlayışa doğru sürüklenmiştir. Piyasa sisteminin kışkırttığı bu mantıkta önemli olan; bireyin kendi kimliği üzerinden inşa etmek istediği görüntüsünün ya da kendini inşa biçiminin/sanal kimlik (simülasyon da olsa) tanıtımını (*marketing*) kar getirecek biçimde yapmasıdır. Erdemler ya da gerçeklik önemsizleştirilmiştir. Bireyin, kendini

erdemler üzerinden inşa etmesi (yalan beyanlar önemli değildir ve daha kötüsü yalan söylemek meşrulaştırılır, teşvik edilir) ve onursuz davranması (her türlü kötülük, yalan ve başkasına araç olarak davranması ve şiddet uygulanması serbestleştirilir) önemsizdir. Faydalar için yalanlar, çıkarlar için kötülükler olağanlaştırılarak ve dahi sistem içerisinde hayatta kalmak için mecburi olduğu iddiası ile (!) ‘küresel birey’ karakteri biçimlendirilmektedir: *‘haris, yalancı ve onursuz insan’* ya da *‘kötücül, şiddet uygulayan ve erdemsiz insan’* tipolojisinin kutsanması... İnsanlar rekabet piyasasında kötü olmanın olağanlaştırıldığı, küresel çağda ise kötü olmanın mecburi kılındığı bir sistem içerisinde, insan olmaktan çıkartılarak yok edilmektedir.

Tezin ekonomik şiddet bölümünde varılan sonuç, kapitalist ekonomi sisteminin şiddet üreten bir yapı olduğudur. Kapitalizm vaat ettiği, özgürlük, eşitlik, refah ve sınırsız mülkiyet hakkı sahipliği gibi ilkeler, piyasa sistemi işleyişinde sermayedarların lehine işletilen emek sömürüsüne ve insanların kendilerine yabancılaşmasına hatta neredeyse yok edilmesine neden olmaktadır. Bilhassa, küreselleşen ekonomi devletin az çok görece koruyuculuğunu tamamen bertaraf ederek şiddet derecesini arttırmıştır ve insanların kaçınmalarını imkansızlaştıran yeni şiddet biçimleri üreterek bir simülasyona hapsedmiştir. Ancak, şiddet ve itaatin sınırsızlığını talep eden küresel kapitalizm öngöremediği biçimde, anarşizme katkı sunmuştur. Küreselleşen çağın vahşileşen kapitalizminin insanı yok etme politikaları öngörülemez biçimde, insanların sistem içerisinde çıkma ya da cemaatleşme karşı devinimini yaratmıştır.

Kapitalist ekonomi insanı, başkalarının canavarlığına köleleştirerek, insanın onurunu ve özgürlüğünü yok etmektedir. Bu noktadan sonra, olağan üstü bir olay onları çevrelerini incelemeye zorlayacak ve alıştıkları dalgınlıktan çıkartabilecektir çünkü insan hakkının korunması ancak bir insanın diğerine itaat etmemesi ve davranışlarını kendi inançları ile belirleyebilmesine dayanmaktadır (Bakunin, 2013: 198; 292). Bu olağan üstü olay muhtemelen, kapitalist ekonominin insanları insanlıktan çıkardığı halde hiçbir refah sunmadığı gerçekliğinin açıkça görülmekte olduğu küresel kapitalizm krizi neticesinde gerçekleşecektir. Bu kriz zorunlu olarak farklı bir sisteme geçişi dayatacaktır çünkü küresel kapitalizm artık insanı tamamen tüketmiştir aynı zamanda kapitalizmin tüketebileceği yeni bir coğrafya, başka biçimde yönetilip kapitalizme entegre edilecek (SSCB gibi) güç kaynağı olacak yeni bir devlet, yeni bir toplum biçimi, yeni bir enerji

türü kalmamıştır. İnsanın kendini gerçekleştirmesine imkan veren, erdemleri ve onuru yücelten yeni bir yaşam biçimine geçilmelidir.

Bu geçiş halihazırda zaruri hale gelmiştir. Çünkü devletlerin yoksulluk ile zenginlik arasındaki artan uçurumun önüne klasik kapitalizmden beri geçememelerinin üzerine küreselleşme çağının eşitsizliğin artan aşırılığını yani temel haklara sahip olmak ile temel hakları ihlal edilen olmak arasında keskin bir ayrımı üretmeleri neticesinde toplumlar tepki vermeye başlamıştır. Bu sistemin şu anki halde kırılması iktisatçılar açısından mümkün gözükmemekte ise de, şehir hayatı içerisinde ve kapitalist standart iş deneyimlerinde aşırı şiddete maruz kalan insanların bir kısmı karşı tepki ya da direniş göstermeye başlayarak sistem dışı kalma çabası göstermektedirler. Ekonomik şiddetin artan ölçüsüzlüğü bilinçli ya da bilinçsiz alternatif yaşam arayışlarını getirmektedir. Sistemin yarattığı baskıların farkına varan bireyler kendilerine yabancılaştırılmaktan ve dahi yok edilmekten kaçmak için kapitalist ekonomi şiddetinin en aza indirgendiği yaşam örüntüleri kurma arayışına girişmişlerdir.

Bu arayışın bir biçimi, bilinçsiz anarşizm olarak adlandırılabilen görünümde gerçekleşmektedir. Örneğin, sistem dışı kalmak için yaş olarak ilerlemiş emekli insanların birçoğunun kentlerden kasabalara ya da (var ise) kendi köylerine göç etmeleri (ters göç eğilimi) üzerinden gözlemlenebilir ya da belirli bir süre sistem içinde kalan genç insanların belirli miktar kazanım elde ettikten sonra işlerinden ve şehir hayatlarından istifa ederek gezgin yaşama dönmeleri üzerinden gözlemlenebilir. Farklı yaşam biçimi ya da toplumsallaşma içerisinde var olma arayışının bir diğer biçimi, bilinçli anarşizm görünümünde gerçekleşmektedir. Örneğin, kapitalizmin yarattığı şiddet unsurlarından olan sosyal medyanın ters yönde araçsallaştırılarak takas usulü meta paylaşımı amaçlı kullanılması ya da anarşist yaşam biçimi geliştirme konusunda deneysel girişim çabaları ile tek tek kişilerin doğal arazilerde primitif anarşist yaşam çabaları veya ortak emekle üretim ve takasla ihtiyaçlarını karşıladıkları küçük klanların (ya da köylerin) kurulması üzerinden gözlemlenebilir.

Kapitalist ekonomi düzeni ve artan şiddeti, insanların katlanabilme eşiğini uzun süre önce geçmiştir. İnsanların bir kısmının bilinçli ya da bilinçsiz alternatif yaşam biçimleri arayışına girdikleri somut olarak gözlemlenebilir. Bilhassa, son yıllar içinde dünya üzerinde anarşist yaşam denemelerinin arttığını gözlemlemek mümkündür. Anarşizmin

gerçekte mümkünlüğü pozitivist ve/veya liberal okuyuculara somut anlatımlama yapmak amaçlı Popper (1992: 378; 2006: 205)’a değinerek ifade edilirse, tek bir siyah kuğu olması durumunda, “bütün kuğular beyazdır” sonucu yanlışlanır. Dayanışma, takas ve paylaşma ile sürdürülebilen tek bir anarşist yaşam biçimi ya da tek bir kişinin primitif anarşist yaşam tercihini sürdürebilir kılması örneği, bize liberal teorisyenlerin iddia ettikleri doğa durumu kurgusunda yarattıkları indirgemeci insan anlayışlarını ve insanın doğasına uygun olarak kapitalist sistemi zorunlu kılmaları anlayışlarını yanlışlamaktadır. Küresel ekonominin şiddeti altında yok edilen insan türü dahi, bize sevgiyle/aşkla dayanışma, mülkiyeti ortak kullanma ve takas usulü paylaşımında bulunmanın yani faydacı ve haris güdüler olmadan dürüstlük ve barış içinde yaşamanın mümkünüğünü ya da mülkiyet sahipliği istenci için birbirlerini öldürmediklerini gösterebilmişlerdir.

Dolayısı ile ekonomik şiddetin yok edilmesini mümkün kılacak toplumsallaşma için öncelikle; kapitalizmin eşitlik, adalet ve insan haklarını koruyacak bir sistem olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Küresel çağ ile birlikte oluşturulan ekonomi ile eşitlik, refah, özgürlük, adalet, insan onurunun korunduğu, şiddetsiz bir ortamda karın doyurabilme ya da hayatta kalma seçeneği söz konusu değildir. Polanyi’nin belirttiği üzere piyasa ekonomisinin sona erışı, gerçek özgürlüğü geniş alana yayma imkanı yaratacağı için eşi görülmemiş bir özgürlük döneminin başlangıcı olacaktır (Polanyi, 2014: 341). Bakunin (2013: 274)’in değindiği gibi mülkiyetin ortaklaşması eşitlik, adalet, refah, şiddetsizlik, gerçek özgürlük ve insan onurunun korunması için uygun bir çözümdür. Bununla birlikte bu tez mülkiyet sorununa çözüm önerisi olarak klasik anarşist düşünürlerin savundukları; ne federasyon ilkesine ne kısmi devletçiliğe; ne mülkiyetin egoizmle (Stirner’ın sevgi ilkesiyle çözülemeyeceği inancı) ve gücün şiddetiyle ele geçirilmesi gereken bir şey olduğuna; ne de mülkiyetin toplumsallaşması (federasyon) ile kısmen hak olabileceği çözüm önerilerine; ne modern anarşistlerin anarko anarşizmine ne de minimal devletçilik anlayışına katılmaktadır.

Bu tezde, ekonomik şiddetten arınmanın yolu olarak getirilen öneri sıfır mülkiyet sahipliğidir. Mülkiyetin ve metaların paylaşımına açık olması gerekmektedir böylelikle mülkiyet ve sahiplik tarihten silinebilir. İnsanların bu kadar ürettiklerinin paylaşılması her tek kişi için yeterli refah düzeyine erişmeyi sağlayacak düzeydedir, insalığın dünya

üzerindeki tüm mülkleri paylaşabilmesi, ihtiyacı olduğu kadarını kullanabilmesi ve dayanışma ile ihtiyacı olana yardım etmesi üst bilince geçildiğinde mümkündür.

Bu geçiş mümkündür çünkü egemenliğin, köleliğin ve sömürünün koşulları insanı dayanışmanın pratiklerinden uzaklaştırmış olsa dahi, insanlar ilkel topluluklarındaki yaşam pratiğini hafızalarının bir taraflarında taşımaktadırlar ve bu duygu sisteme karşı zorunlu dönüşümü dayatacaktır (Kropotkin, 2013: 42). Geleneksel kapitalist mülkiyet hukuku emeğin bireyselliği üzerine kuruludur; emeğiyle bir malı üreten kişi o mala sahiptir, maddi olmayan üretimdeki insan emeği ise bilginin özel mülkiyetini yaratmıştır. Geleneksel kapitalist mülkiyet hakkı, üretimin ortak ve toplumsal doğasının neticesi olarak yalanlanmalıdır. Bu durum maddi olmayan üretim alanındaki mülkiyet ya da sahiplik hakkı üzerinden kolayca ispatlanabilir çünkü yaratılan emek herhangi tek bireyle örtüştürülemeyeceği için üretim sayısız bireysel üretici arasındaki işbirliğine dayanan ortak bir faaliyet ürünü olarak görülmek zorundadır. Kapitalizmin en temel ilkesi olan mülkiyet hakkı, her şeyin birine ait olması gereğini zihinlere dayatarak bizleri aptallaştırmıştır. Dünya özel mülkiyet olmadığından ortak paydanın kabulü, gaspı engelleyebilecek bir yaklaşım olacaktır. Modern devlet çağlar boyunca mülkiyet ve güvenlik için, insanlara zorbalığı dayatmıştır Oysaki duygulanım ve zeka üzerinden doğal biçimde gelişecek güvenlik mümkündür. Toplumsal yaşam ortak paydada kurulabilir bunun yapılabileceğinin bir kanıtı sevme biçimlerinin ortaklığı sayesinde kurulan iletişimdir. Gelecekte insan metaları ortak olana tamamen teslim etmeyi öğrendiğinde, geçmişte özel mülkiyet tekelleşmesinin hayatları yozlaştırmasına izin verdiği için geçmişteki kendini aptal olarak görecektir (Hardt ve Negri, 2004: 196-205).

4.1.3. Kolektif Şiddete Karşı Anarşizm

Tezde ‘Kolektif Şiddet’ alt başlığı, ‘Hegemonya’, ‘Emperyalizm/Neoemperyalizmin Başlangıcı/Neoemperyalizm’ ile ‘Faşizm/Neofaşizmin Başlangıcı/Neofaşizm’ olmak üzere üç alt kategoride tartışılmıştır. Devletin kolektif şiddet uygulama biçimlerini irdelenmenin bir diğer önemli alt boyutu ideolojik tahakkümün, emperyalizm ve faşizmin sonucu olarak savaş/askeri müdahalelerin askeri işgale dönüşümü/ etnik-dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmalar irdelenmiştir.

Kolektif şiddetin ‘Emperyalizm/Neoemperyalizmin Başlangıcı/Neoemperyalizm’ alt kategorisi içerisinde, emperyalizmin klasik ve modern türleri ile gösterdiği şiddet biçimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Emperyalizm, devletlerin sömürgecilik ve fırsat istifiçiliği üzerine verdiği mücadelenin, şahıslar ve/veya nesnelere zarar vermek üzere eylem programları üstelenen zorlayıcı araçların yayılmasında uzmanlaşmış kişiler veya çoklu sosyal aktörler tarafından koordine ettirilerek ve yüksek yıkıcı eylemler içeren şiddet ritüellerini içermesinde bahis görülmeyen bir kolektif şiddet çeşidi (Tilly, 2009: 163-169) olarak ele alınmıştır

Modern devletin, kolektif şiddet türlerinden koordine yıkımın veya açık şiddeti içeren bir türü emperyalist sömürgecilik iken bir diğer biçimi örtük şiddet içeren ideolojik veya kültürel hegemonyanın kültür, medya, bilişim ve popülizm aracılığı ile üretilmesidir. İletişimin bizzat siyasetin koşulu ve biçimi olarak ortaya çıktığı durumda, kimlik ve fark işaretlerini taşıyan bedenlerin, davranışların değerlerin ‘kültürlerin’ ve ‘aidiyetlerin’ normallliği ve anormallliği biçiminde görünüm kazarak simgelerin imgeleştirildiği, simgesel ya da örtük şiddet biçimleri ortaya çıkar. Ekonominin siyasetin ötekisi olduğu modern devlette, ekonominin ideolojiyle çakışmaktadır ve ideoloji ötekinin ötekisi biçiminde gerçekliğin kendi gerçekliği(nesnesi) olarak kendini ortaya koymaktadır (Balibar, 2014: 30-31). Marx ve Engels’in değindiği ideolojik sınıf tahakkümün egemen sınıfın düşünceleridir. Egemen sınıfı meydana getiren bireyler hakim bir sınıf olarak o çağın fikirlerini, düşünce üretimini ve dağıtımını düzenlerler (Marx ve Engels, 2013: 246-247). Popülizm, kültür ve medya emperyalist hegemonyanın bir türü olarak insanların zihinlerini ve davranışlarını etkileme

biçimlerinin analiz edilmesi ile birlikte örtük şiddetin modern türleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu tezde, kapitalist devletler ile kolektif şiddetin birlikte tartışılmasının bir amacı da, kolektif şiddetin kapitalizmin ve modern devletin şiddet üreten güç unsuru olarak kullanılmasıdır.

Tezde kültürel ve sistemik hegemonyanın yarattığı şiddet kolektif şiddet unsuru olarak irdelenmesinin bir diğer nedeni Poulantzas (2014: 156-161)'ın değindiği gibi, hegemonya egemen olan sınıfların politik pratikleri olmasıdır. Kapitalist devlet, politik çıkarlarını oluşturacak ideolojinin fonksiyonuna uygun entelektüel ve ahlaki üniteleri belirleyerek, normalde çatışma içerisinde olacak alt grubun temel toplumsal gruba bağımlılığını yaratır. Jessop (2005: 171-172)'ın değindiği gibi hegemonik projeler, birikim stratejisi gibi doğrudan ulusal ya da uluslararası ölçekte ekonomik genişlemeyle örtüşebileceği gibi toplumsal reform, siyasi istikrar ve ahlaki yenilenmeyi de içerebilmektedir. Tez çalışmasında, hegemonik kolektif şiddet kültürel hegemonya ve sistemik hegemonya bağlamlarında ele alınmıştır. Sistemik hegemonya içerisinde, emperyalizm kapitalizmin kendini gösterme biçimi olarak, faşizm ise kapitalist devletin bir biçimi olarak ele alınmıştır. Kolektif şiddet; liberal devlet, refah devleti ve neoliberal devlet dönemleri içerisinde ayrıca irdelenmiştir.

Kolektif şiddetin en dramatik biçimi olarak kendini gösterdiği çıplak şiddet modern devlet tarihi süresince emperyalizmin/neoemperyalizmin ya da faşizmin/neofaşizmin sonucu olarak savaşlar, askeri müdahaleler, etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalarla sürekli yeniden üretilmektedir. Devletin kolektif şiddetini örtük şiddet aracılığı ile sıklıkla gösterdiği alan kültürel hegemonyadır. Tezde, kültür hem ideolojik aygıt olarak hem de emperyalizmin bir çeşidi olarak popülizm aracılığı ile doğurduğu şiddet bağlamında tartışılmıştır. Stirner'in değindiği gibi kültür özünde bir açıdan insanların özgürleşmesini sağlamakta iken, müdahale edilmesi neticesinde insanları kapitalist efendilerin egemenliğine devretmektedir (Stirner, 2013: 412). Liberal devlet sisteminde şiddet aracı olarak kullanılmaya başlanan kültür, insanların dünyayı anlamlaştıran bir olgusu olmaya devam etme sınırında görece ihlal edilmemiştir. Ancak refah devleti sisteminde medya araçlarının ve popülizmin kapitalist erkler ve devlet erkleri tarafından kullanılması ile birlikte kültür, şiddet için araçsallaştırılan temel öge haline gelmiştir. Günümüzde ise kolektif şiddetin başat aracı kültürdür.

Siyasal ve ekonomik sistemin çıkarlarına uygun ögeler olarak popülizm, medya ve kültür; insanların zihinsel ve davranışsal düzeyde sistem köleleri haline getirilmesi için araçsallaştırılmıştır. Kültür sinsice hayatın her alanına nüfuz ettirilen bir kurgu ile insanların maruz kaldığı hem hegemonik ve hem sistemik kolektif şiddetin temel aracına dönüştürülmüştür. İktidar, uzun yıllardır kendine benzeyen göstergeler üretmekten başka bir şey yapmamaktadır. Böyle bakınca doğal olarak ortaya bir başka iktidar çıkmaktadır. Kültür, popülizm, medya vb her türlü ideolojik baskı aygıtı ile uygulanan şiddet ve tacizler yüzünden birey, teknik göz aldatmacalarından kurulan bir yaşamın içerisinde gerçeklikten koparılmakta, var olma kuşkusu içinde yaşamaya devam etmektedir. Sistemin alaycı şiddeti, anlamın dondurulması, simularkla yaratılan duyarsızlığın gerçeğin yerini alması, metaların ve imgelerin çılgınca yüceltilmesi ve öznelerin nesneleştirilen biçimde egemene hizmetinin sağlanması üzerinden ilerletilmektedir (Baudrillard, 2005: 56; 157; 2011: 40-50; 215-222). İnsanların gerçeklik algısı ekonomi ve devlet tarafından yaratılan kurgu dünyasında yok edilmektedir. İktidarın cebri meşrulaştırma halinin medyada farklı bir söylem yaratarak içselleştirilmesi kamuoyunun gerçekliği algılamasını engellemektedir. Kamuoyunun yaşanan trajediyi algılamasına engel olan algı yönetimi uygulaması durdurulmalıdır. Popülist söylemin esaretinde görmezden gelinen gerçekler görünür kılınmadığı sürece şiddet kendi meşruluğunu arttırarak devam edecektir. Popülist kültürel hegemonyanın medya aracılığı ile yaratılan yaşamın ve bilinçlerin her alanına nüfuz eden sinsi kolektif şiddeti neticesinde, insan öznelliğini kaybetmeye başlamıştır ve dikte edilen bencillik ya da kötücüllüğe teslim olmuştur.

Devletin kolektif şiddetini sıklıkla gösterdiği alan olarak emperyalizm yüzyıllarca biçim değiştirerek ilerlemiştir ancak en nihayetinde her daim şiddet aracılığı ile sürdürülmektedir. Tezde liberal emperyalist şiddet, sistemik hegemonya bağlamında ele alınmış ve devlet sistemlerinin güç istenci, hammadde ya da pazar arayışı içerisinde tartışılmıştır. Bu açıdan emperyalizm, kapitalizmin kendini gösterme biçimidir. Devletler, pazar ve hammadde arayışı ya da devletlerarası güç dengesi içerisinde kudretlerini göstermek için sıklıkla emperyalist kolektif şiddet uygulamaktadırlar. Bir başka ifade ile emperyalizm, hegemonik devletin otoritesini sermaye birikimi amacıyla başka devletlere zorla dayattığı kolektif şiddet biçimidir (Harvey, 2004: 24-30; Arrighi, 2010: 219-220). Liberal devlet sisteminde güçlü devletin güçsüz devleti direkt olarak

istila etmesi ve sömürü olarak kendi toprağına katma biçiminde görülen emperyalizm, refah devleti sisteminde uluslararası hukuk sayesinde özgürlüğünü kazanan güçsüz devletlerin sınırlarından çekilen güçlü devletlerin ticari şirketler aracılığı ile sömürülerine devam etmesi biçimine dönüşmüştür. Neoliberal devlet sisteminde ise, klasik emperyalizmin işgalci şiddetine dönen ABD; askeri müdahale kisvesi altında askeri işgaller gerçekleştirerek neoemperyalizm sürecini başlatmıştır. Aynı zamanda, küresel piyasalar, uluslararası şirketler ve uluslararası ekonomik kurumlar aracılığı ile neoemperyalizmin sınır bilmez şiddeti genişletilmiştir. Diğer taraftan neoemperyalizm, kültürü başat araç olarak kullanarak hem hegemonik hem sistemik kolektif şiddet üretmeye başlamıştır.

Tezde savaşlar, askeri müdahaleler ve askeri işgaller, sistemik hegemonya türü ve emperyalizmin sonucu olarak ele alınmıştır. Modern devletler, güç yarışında öne geçmek, ekonomik çıkarları için pazar ve kaynak sömürüsünü sürdürme amacıyla milyonlarca insanın canına mal olacak vahşet dolu çıplak şiddet uygulamakta herhangi bir beis görmemektedirler. Kropotkin (2015: 301-310)'in de benzer biçimde değindiğı gibi modern devlet sisteminde 'savaş' tarihteki örneklerden kralın onuru ya da bir topluluğun milli değerleri gibi bir amaç içermemektedir, modern devlet savaşının anlamı yalnızca pazar kapma ve ekonomik açıdan geri kalmış ülkeleri sömürme rekabetinde öne geçmek gibi ticari çıkarların gerçekleştirilmesi, ideolojiler altında ekonomik krizlerin atlatılması, emperyalizmin sürdürülebilmesi ve savaş sanayisinden gelecek devasa servetlerdir. En nihayetinde, "kesin siyasal sonuca götüren bir siyasal hedef olarak savaş, öldürücü iktidarın zincirlerinden boşanmasıdır" (Foucault, 2015: 265).

Tezde, liberal devlet emperyalizminin yarattığı kolektif şiddet olarak Birinci Dünya Savaşı, refah devleti sürecinde neoemperyalizm başlangıcının yarattığı kolektif şiddet olarak askeri müdahaleler, küresel çağda neoemperyalizmin kesifleştiğı kolektif şiddet askeri işgaller ve etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalar üzerinden tartışılmıştır. Savaşlar, askeri işgaller ya da çatışmalardan üretilen kolektif şiddet tezde barbarca bir ilkellik olarak ivedilikle durudurulması gereken bir durum olarak ele alınmaktadır. Savaşlar, askeri işgaller ya da etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalar insanların ölmesine, sakatlanmasına ya da hastalanmasına, kabul edilmesi katiyetle mümkün olmaması gereken ancak tüm dünya halklarının ve devletlerin ya da daha vahimi

uluslararası hukuk ve barış kurumlarının sessiz kaldığı tecavüze ve işkenceye maruz bırakılmasına, sosyal ve kültürel yaşamlarının yok edilerek zorunlu göçe itilmesine, vatandaşlık haklarının elinden alınarak mülteciliğe sürüklenmesine neden olmaktadır.

Her ne kadar gerçeklikte yaşanan kayıpların göstergesi olmamakla birlikte tahminlere göre, dünyada 5 bin 600 yılda toplam 15 bin 500'ün üzerinde bölgesel ya da ulusal savaş yaşanmıştır ve toplamda 3 milyar 700 milyon insan ölmüştür. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında tahminlere göre en az 70-80 milyon insan ölmüştür. 1945-1992 yılları arasında gerçekleşen 149 savaşta 23 milyondan fazla insan ölmüş olduğu tahmin edilmektedir. Bunun yalnızca 3 milyonunu askerler oluşturmaktadır. Bilinen o ki, savaşlarda genellikle 1 askerin ölümüne karşılık 1 sivil doğrudan, 14-15 sivilse açlık, susuzluk, bulaşıcı hastalıklar ya da soykırım ve işkence gibi nedenlerden ölmektedir. 2000'ler sonrası on yıldaki savaşlarda 2 milyon çocuk ölmüştür. 6 milyon çocuk sakat kalmıştır. 12 milyon çocuk evsiz, 1 milyondan fazla çocuk öksüz veya yetim kalmıştır. 10 milyon çocuk psikolojik sarsıntı geçirmiş ve on binlerce çocuk tecavüz ve işkenceye uğramıştır (<https://www.birgun.net/haber/insan-olmanin-bedeli-rakamlarla-savasin-yeryuzune-maliyeti-118155>). Ancak bu istatistikler bizler için okunulan ya da duyulan haberler olarak beş dakikada geçilmektedir. Her ne kadar insanların bilinç üstünde koltuklarında okudukları ya da duydukları haberler olsa dahi tür olarak 'bir' olan insanın bilinçaltında bir parçası olan diğerinin yaşadığı bu dramın yarattığı boşluk, acı ve korkudur.

Savaş, askeri işgaller ve çatışmalar mutlak suretle birkaç güçlü devletin ya da uluslararası şirketin hammadde ya da silah ticareti ile sermayelerini yükseltme amacıyla haris kararlarının insan ölümlerine ve tecavüzlerine neden olduğu küresel vandallık olarak görülmelidir. ABD tarafından kurulan global ittifaklar sistemi endüstrileşmiş savaş araçlarının dünya çapında yayılmasına katkı sunmaktadır. Örneğin dünya savaşları sonrasında ABD iki taraflı ya da tek taraflı askeri antlaşmalar askeri personel eğitimi ve alımındaki ve askeri teknolojinin gelişimindeki işbirliğiyle gittiğinden uluslararası işbölümüne yeni bir boyut getirmiştir. ABD tarafından kurulan global ittifaklar sistemi çeşitli faaliyetleri entegre eder. NATO, Latin Amerika'daki Rio Antlaşması, Güney-Doğu Asya'daki SEATO (sonradan yok olmuştur), Avustralya ve Yeni Zelanda ile ANZUS dünyanın etrafını çevreleyen bir antlaşmalar zinciri oluşturmak için

tasarlanmıştır. ABD 2. Dünya Savaşı'ndan beri ilgili bu ülkelere askeri projelere yardım olarak borç ya da hibe şeklinde yaklaşık 80 milyar USD sağlamıştır. Bunlar ve diğer antlaşmalar altında ABD birçok türde eğitim personeli temin etmiştir. 1960 sonlarında sadece Üçüncü Dünya ülkelerinde 88 askeri kurumla temas halinde Amerikan askeri danışmanlarının bulunduğu tahmin edilmektedir. Sovyet askeri yardımı şimdiye kadar çok daha azdır ve ayrıca daha az yaygındır. Sovyetler dikkati Doğu Avrupa üzerinde ve özellikle Orta Doğu'da stratejik bakımdan önemli birkaç müşteri üzerine odaklamıştır ancak bunlara çok büyük silah stokları sağlamıştır. Örneğin dünyada bugün 500 bini bilim insanı olmak üzere 15 milyon kişi silah ve silah geliştirme endüstrisinde çalışmaktadır. ABD'de silahlanmaya 396,1 milyar dolar ayrıldığı düşünülmektedir. Bu rakam ABD'nin potansiyel düşman gördüğü 7 ülkenin silahlanma harcamaları toplamına Rusya ve Çin'in harcamaları da eklendiğinde, toplam 117 milyar dolarla ABD'nin silahlanma harcamalarının ancak 3'te biri büyüklüğüne ulaşmaktadır. Oysaki diğer taraftan yaşadığımız çağda dünyanın en büyük problemlerinden biri açlık ve yoksulluk olarak görülmekte. Günümüz verilerine göre 795 milyon insanın açlıkla pençelediği düşünülüyor. Yalnızca bir günde yapılan askeri amaçlı harcamaların rakamı ise yaklaşık 2,5 milyar dolar ve bu tutar her saniye artmakta. İlgili tutarünümüzdeki en büyük problem olan açlığı ortadan kaldırmak için fazlasıyla yeterlidir (Giddens, 2008: 330-331; <https://www.birgun.net/haber/insan-olmanin-bedeli-rakamlarla-savasinyeryuzune-maliyeti-118155>). Tüm insanlık olarak mülksüzlüğü paylaşarak, sevgiyle/aşkla dayanışarak ve tür olarak 'bir'leşerek bu vandallığı, şiddeti ve insanların kabul edilemez biçimde ölmesini, tecavüze ve işkenceye maruz bırakılmasını, ebeveynleri öldürülere çocukların yalnız kalmasını ya da işkenceye ve tecavüze uğramışını durdurmalıyız. İnsanlık olarak uyanmaya ve bu vandallığa bir an önce sevgiyle dur demeye insan olarak mecburuz.

Küresel neoemperyalizminin istilacı özellikleri ile emperyalizmin ilkel uygulanma biçimlerine dönüşü eleştirisi bağlamında ortaya konan kolektif şiddet türü, Orta Doğu üzerine yapılan askeri işgaller olarak tanımlanan müdahaleler ile sınırlandırılarak tartışılmıştır. Arrighi (2010: 193-184)'nin değindiği gibi, 1990'lar sonrası bilhassa 11 Eylül olaylarından sonra yapılan ABD askeri müdahaleleri, küresel çağın yeni emperyal programı olarak tanımlanabilir. Yeni emperyal şiddetin meşrulaştırılma biçimi, terör kisvesi altında sürekli canavarlaştırılan bir düşman yaratımı ve kargaşa tehdidi

üzerinden ilerletilmektedir (Hardt ve Negri, 2004: 43-51). Neoemperyalizmin sonucu olarak, askeri müdahalelerin askeri işgale dönüşümü insanlık tarihinin yarattığı en dehşet verici kolektif şiddet biçimleri olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Arendt'in değindiği gibi, son yıllarda iktidar ile şiddet arasındaki ilişki tersine dönmüştür (Arendt, 2014:16). Bilhassa, küresel çağda şiddet yasal yapılarla meşrulaştırılmayan ya da *a priori* çerçeveye göre değil, *a posteriori* olarak yani şiddetin sonuçlarına göre açıklanmaya çalışıldığından meşru kabul edilemez. Soyut düşman ya da terörizm mevhumuna dayandırılan suçlamalar ile devletler kendilerine şiddet uygulama hakkı yaratmak için yeni yollar aramaktadırlar. Modern dönemdeki öncelik sırasının tersyüz eden biçimde, küresel çağda şiddetin meşrulaşması, sonradan şiddetin sonuçlarına bağlı olarak, şiddetin düzeni yaratma ve sürdürme kapasitesine göre gerçekleşmektedir. Önce şiddetin uygulandığı bir zemin oluşturulan ve şiddetin sonuçlarına göre siyasal pazarlıklar yapılan küresel çağda; güçlü devletin şiddetinin otomatik olarak meşruluk kazandığı, zayıf devletin şiddetinin derhal terörizm olarak nitelendirilmektedir. Küresel çağda şiddetin meşrulaştırılması yönünde ki geçiş dönemi yani şiddet kullanımının geriye dönük meşrulaştırılması küresel düzenin kurulması fikrinin pratiği olarak görülebilir (Hardt ve Negri, 2004: 43-51; 355).

Barışçıl müdahale ile askeri müdahalelerin sıklıkla ayrı kavramlar olduğu iddiaları olsa dahi, barışçıl mücadelelerin, şiddetsizlik ve karşı şiddet olarak şiddet olgusunun özünde bulunan yayılma gücünü düşündüğümüzde birbirinden sürekli beslendiği görülebilir. Bu stratejilerin her biri, (şiddetin imkansızlığının iç ve dış koşullarını yaratmak isteyen ve şiddeti uygulayıcılarına karşı çevirerek ondan kurtulmak isteyen) bir ötekisinin kısıtlamalarıyla ya da başarısızlıklarıyla sürekli beslenir (Balibar, 2014: 20-21). Askeri müdahaleler tam olarak bir devletin işgali biçimine dönüşmüştür. Tilly (2009:50)'nin değindiği gibi büyük ölçekli kolektif şiddet olaylarının meydana gelmesinde devletler rekabetçiler ve müdahil araçlar olarak her daim önemli bir rol oynayan saldırganlardır. Uluslararası savaşlar devletin şiddet içerisinde yer almasının en uç ve en ölümcül halidir.

Bununla birlikte tezde devletlerin ekonomik çıkarlarına dönük emperyalist amaçlarının yanı sıra, savaş teknolojisinin yarattığı tahribata değinilmiştir. Sanayileşmenin neticesine sanayi tekellerinin savaş ya da çatışma çıkartmak konusundaki kışkırtıcılığının da kolektif şiddeti yaratan bir başka faktör olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu bağlamda, sıcak savaş tipolojisinde düşmanlaştırılan iki tarafın eş zamanlı savaşma biçiminden; küresel çağda askeri müdahaleler aracılığı ile yalnızca birkaç saat içerisinde birkaç füze düğmesine basılarak bir ülkenin yok edilebileceği teknoloji aracılığıyla, tek taraflı aşırı güç dengesizliğiyle ve ölçsüz şiddetle sürdürülen bir savaş tipolojisine dönüldüğüne değinilmiştir. Güçlü devletlerin birkaçının masa başı toplantılarında imzaladıkları askeri müdahale kararları ile; dünyanın bir başka coğrafyasında, savaş hukukuna uygunsuz biçimde kendine müdahale hakkı tanınmayan bir devleti ve masum halkını yok etme uygulamaları, çağımızın en büyük devlet fütursuzluğu, haksız devlet vahşeti ve en dramatik kolektif şiddet biçimi olarak görülmelidir.

Tezde kolektif şiddet yaratan bir başka unsur olarak, kapitalist devletin bir biçimi olan faşizm ele alınmıştır. Modern devlet, temelde kitlesel olarak siyasal öznelerine bağlı olarak alınan kararların uygulanmasına ve siyasal liderlik deneyimine gömülü olan kurumlar, organizasyonlar ve etkileşimler bütünlüğü ya da kompleksi olarak tanımlanabilir. Modern devletin kendini güçlü kılmasını sağlayan faktör, içsel olarak kendi sınırların dahilinde kitlesel güçler üzerinde otorite uygulama ehliyetine, dışsal olarak devletlerarası sistem içerisinde otorite uygulama ehliyetidir. Devletin güç dengesi ekonomi, devlet aygıtları, toplumsal formasyonu içindeki stratejiler ile ilintili olduğu gibi, güç örgütlenmeleri ve taktikleri gibi birçok faktöre bağlıdır. Devletin güç stratejileri ve şiddet ile ilişkili eğilimlerini ortaya koyabilmek devlet tipine göre (feodal devlete karşı kapitalist devlet), devlet biçimine göre (mutlakıyetçi, liberal, müdahaleci), siyasal temsil tarzına göre (demokratik ya da despotik), siyasal rejime göre (faşist ya da bürokratik), özgül bir siyasal paradigma açısından (Keynesçi talep yönelimli, fordist arz yönelimli politikalar) ve benzerleri gibi devlet olmanın değişik biçimlerinin analizini gerektirmekte olduğu (Jessop, 2016: 33; 75; 89) göze alınarak tezde faşizmin bir alt başlık olarak ele alındığı bir tartışma yürütülmüştür. Bu tezde, milliyetçilik üzerinden devletin yapısal dönüşümü içerisinde faşizm/neofaşizmin başlangıcı/neofaşizm bağlamında otoriter devletçilik türleri kolektif şiddet üretimi ortaya konarak ele alınmıştır.

Kapitalizmin krizleri neticesinde daha sıkı ekonomik tedbirleri daha baskıcı devlet ideolojisi ile uygulama projesinin neticesinde faşizm doğmuştur. Faşist ideolojiler ya da otoriter devletçilik, devletlerin sınırsız kolektif şiddet kullanımına yol açmaktadır.

Tezde ortaya konduğu üzere, modern devlet yapılanmasında şiddetin meşruiyeti ilkesinin sözde dayanağı toplumun güvenlik içerisinde bir arada tutulması üzerinden yaratılır. Devletin kökeni olan liberal devlet yapılanmasından neoliberal devlet yapılanmasına kadar her daim devletin kendi ideolojik ya da ekonomik egemenliğine yönelik tehditlere karşı ölçsüz şiddetle karşılık verdiği tezde gösterilmiştir. Liberal devletten neoliberal devlet yapılanmalarına kadar, devletin kolektif şiddet derecesini otoriterleşme ile arttırdığı durumlar sıklıkla şu iki biçimde özetlenmiştir; devlet egemenliğini tehdit etme ihtimali olan farklılıkları tekdüzeleştirme amacıyla ve iç direnişe karşı milli ideolojilere sığınır ya da devlet ekonomik krizlerine karşı toplumdaki sınıf mücadelelerini yatıştırma amacıyla otoriterleşerek sıkı ekonomik politikalar uygular. Hobbes'un direnişin iç savaşa neden olacağı için devletin şiddet ile halkı baskı altında tutması gerektiği yaklaşımından Schmitt'in dost-düşman ayırımına değin modern devlet anlayışı, direnişe karşı şiddetle karşılık verme konusunda her daim bahane bulmuştur. Modern devlet ekonomik krizler, sınıf çatışmaları ya da tektipleştirme politikalarına kadar değişebilecek nedenlerle, millileşme ideolojisi altında faşizmden, otoriter devletçiliğe ve neofaşizme kadar çoğaltılabilecek türde kolektif şiddet uygulamıştır ya da aşırı baskıcılığı ile kent çatışmaları ve etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalarla kolektif şiddetin sürekli üretilmesine neden olur.

İdeolojiler baskı yaratma eğilimi taşıyan ve küresel ekonomik çıkarlar için küresel erkler tarafından araçsallaştırılan unsurlardır. Aynı zamanda ideolojilerin marjinalleşmesi Nazi Almanyası örneğinde görüldüğü gibi, ulus devletin egemenlik gücünü aşırı şiddet pratiklerine yönlendirme tehlikesini barındırmaktadır. Milliyetçilik, faşizm, etnik milliyetçilik ideolojileriyle; ortak ulus, din, kan bağı vb. (modern devletlerin içinde ortak böyle bir temelin mümkün olmamasına rağmen) hayali kavramlara veya hayali cemaatlere aşırı değer biçilmektedir. Devletin bir taraftan toplum üzerinde milliyetçilik, ulusculuk vb. manevi değerler üzerinden yarattığı aidiyetlik algısı diğer taraftan bu manevi değerleri tektipleştirme ve sınıf çatışmasını engelleme amaçlı kullanması neticesinde toplumu ikileme itmektedir. İkilem azınlıkların tektipleştirilerek haklarının ihlal edilmesinden bir tek vatandaşın makro milli değerlerin araçsallaştırılması neticesinde saf bir aidiyetlik yakalayamaması ile mikro cemaatleşmeye yönelmesine kadar kolektif şiddet yaratan nedenlerdir. Milliyetçiliğin her türü tehlikeli, hayali ve narsisistik olmakla birlikte; küresel çağda tek

tek bireyleri ya da toplumdaki grupları radikal cemaatlerin kendilerine çekmeleri neofaşist şiddeti arttırmaktadır. Tektipleştirme iktidarın farklı olanı kabul etmeme istencinin yüksek edimli bir refleksidir. İktidarların tektipleştirme stratejileri, farklı olanı ötekileştirerek, egemenliğini güçlendirmesi şiddet doğurmaktadır. Baudrillard'ın değindiği gibi, iktidarın farklılıklara tiksinti üzerinden yürüttüğü dost-düşman siyaseti stratejileri, liberal devlet anlayışından neoliberal devlet anlayışına geçişte, farklılıkları örtbas etme tekniğinden açık şantajlara dönüşmüştür. İktidar kendini ve halklarını yok etme eğiliminde, özgün strateji eksikliği ile toplumsallaşmayı ortadan kaldırarak şantaj ile sindirme ya da çıkarlarına uygun olan durumlarda kışkırtma yolunda simülasyonlar yaratmaktadır. Politik tiksini stratejilerinin neticesinde, geçmişte politik tutku duyan insanların politikadan tiksinesine neden olan apolitikleşme ve siyasal olana umursamazlık ile gelişen her şeyi toptan reddeden toplum varlığını doğurmuştur (Baudrillard, 2012: 71-72; 78).

Bu çalışmada devlet bir diğer açıdan 'hayali cemaat' olarak belirlenmiş soyut bir bağlamda ideolojik anlatıları olan ve çıkar tesis etmek amacıyla cemaat fikrini kullanarak kolektif şiddet uygulanan bir yapı olarak da ele alınmaktadır. Jessop'un da dikkat çektiği biçim ile, devlet iktidarı bir bütün olarak güç ilişkilerini yoğunlaştırıp kendi iktidarı üzerinden katılaştırmakta ise, o zaman devlet ancak genel çıkarı tesis etmek ideolojisi aracılığıyla ortaya çıkarttığı yönelimleri irdelenerek anlaşılabilir. Devlet, genel iradenin biçimlenişine nirengi noktası sağlayan hayali cemaatin kurulumunda anahtar yerleşim alanı olarak, bazı irade ve çıkarları ötekileştirmektedir (Jessop, 2016: 350). Milliyetçilik devletler tarafından övülerek yüceltilir, ortak millet, ortak ırk, ortak bayrak, ortak değer yargıları gibi insanların aynı paydada buluşması anlatısı, devletlerin ekonomik ve siyasal şiddete maruz kalan insanlara panzehir olarak sunduğu bir hayali cemaatleşmedir. Ancak, Balibar (2014, 33-34)'ın değindiği gibi, modern ırkçılık türleri her zaman milliyetçiliğin dahili eki olmuştur; yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve öteleme, ya da kurmaca etnisite yaratma ihtiyacına neden olan bir şiddet türüdür.

Hirsch (2011: 70-75)'in belirttiği gibi milliyet ya da ulus kavramları, merkezileşmiş devletin tekdüzeleştirme, dışlama veya sınıf mücadelelerini yatıştırma stratejilerinin bir ürünüdür. İdeolojik açıdan milliyetçilik, insanların başka bir kimliği insan olmalarının

üstüne çıkartarak kendilerine yabancılaşmalarına neden olan bir etmendir. Güncel bir örnek olarak ‘The DNA Journey’ adlı bir deney saf millilik veya saf ırkın mümkün olmamasına rağmen araçsallaştırılarak kullanılan milli duyguların neden olduğu yabancılaşma, dost düşman ayrımı ve nefret yaratımının anlamsızlığını kanıtlamaktadır. Deneyde orta çıkan sonuçlar katılımcılarda şaşkınlık yaratmıştır. Sosyal deneyin sonucunda ulaşılan verilerle katılımcılara ve onlardan yola çıkarak tüm insanlara verilmek istenen mesaj, kökenlere inildiğinde ırk gibi ayrıştırıcı kavramların ortadan kaldırılmış ve herkesin temelde insan olduğunun ortaya çıkmış olmasıdır.²⁵⁹ DNA analizinin mümkün olduğu bir çağda bu deneyin gösterdiği sonuç, insanların dost düşman ayrımı üzerinden kutuplaştırılmasının ve nefret yaratımının anlamsızlığını ortaya koymuştur. Tür olarak onur sahibi ve erdemli insan olmanın bilinciyle barış ve dayanışma içerisinde birleşmek gerçekçi ve akılcı tek seçenektir.

Devletin bir taraftan toplum üzerinde milliyetçilik, ulusculuk vb. manevi değerler üzerinden yarattığı aidiyetlik algısı diğer taraftan bu manevi değerleri tektipleştirme ve sınıf çatışmasını engelleme amaçlı kullanması neticesinde toplumu ikileme itmektedir. İkilem azınlıkların tektipleştirilerek haklarının ihlal edilmesinden bir tek vatandaşın makro milli değerlerin araçsallaştırılması neticesinde saf bir aidiyetlik yakalayamaması ile mikro cemaatleşmeye yönelmesine kadar kolektif şiddet yaratan nedenlerdir. Milliyetçiliğin her türü tehlikeli, hayali ve narsistik olmakla birlikte; küresel çağda tek tek bireyleri ya da toplumdaki grupları radikal cemaatlerin kendilerine çekmeleri neofaşist şiddeti arttırmaktadır. Tektipleştirme iktidarın farklı olanı kabul etmeme istencinin yüksek edimli bir refleksidir. İktidarların tektipleştirme stratejileri, farklı olanı ötekileştirerek, egemenliğini güçlendirmesi şiddet doğurmaktadır. Baudrillard’ın değindiği gibi, iktidarın farklılıklara tiksinti üzerinden yürüttüğü dost-düşman siyaseti stratejileri, liberal devlet anlayışından neoliberal devlet anlayışına geçişte, farklılıkları

²⁵⁹ Geniş ölçekli bir gen haritası deneyi gerçekleştirilmiştir ve deney kapsamında mini bir belgesel hazırlanmıştır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde doğup büyüyen ve birbirini tanımayan 67 kişiye yabancılar hakkında neler düşündükleri, farklı ülkelerin insanlarıyla ilgili önyargılara sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Kendilerini genetik kökenleri konusunda %100 emin sanan bu insanlardan tükürük örnekleri alındı ve 67 kişilik grup, birkaç hafta sonra sonuçları öğrenmek üzere tekrar bir araya gelmiştir. Düşündüklerinin tam tersi sonuçlarla karşılaşan katılımcılar, beklenmedik sonuçlar karşısında gözyaşlarına boğulup duygusal anlar yaşamışlardır. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse; insanların birbirlerinin uzaktan kuzenleri olduğunu öğrenen katılımcılardan Kürt kökenli olduğunu savunan bir kadın, ataları arasında Kafkas’ların bulunduğunu öğrenince şaşkınlığını gizleyememiştir ve katılımcılar arasında daha önce hiç görmediği Türk bir kuzeni olduğunu öğrenince şok yaşamıştır. Almanlara önyargıyla yaklaşan bir İngiliz, %5 Alman geni taşıdığını, Küba’da doğup büyüyen bir erkek ise Orta Doğu kökenli olduğunu öğrenmiştir (<https://www.youtube.com/watch?v=tyaEQEmt5ls>).

örtbas etme tekniğinden açık şantajlara dönüşmüştür. İktidar kendini ve halklarını yok etme eğiliminde, özgün strateji eksikliği ile toplumsallaşmayı ortadan kaldırarak şantaj ile sindirme ya da çıkarlarına uygun olan durumlarda kışkırtma yolunda simülasyonlar yaratmaktadır. Politik tiksizlik stratejilerinin neticesinde, geçmişte politik tutku duyan insanların politikadan tiksizliğine neden olan apolitikleşme ve siyasal olana umursamazlık ile gelişen her şeyi toptan reddeden toplum varlığını doğurmuştur (Baudrillard, 2012: 71-72; 78).

Tezde insanların ırk, millilik, ortak kültür ve değerler gibi unsurlarda birleşmek istenci aidiyetlik isteyen her tek kişinin psikolojik doğal eğilimi olarak görülmektedir. Ancak tezde gösterildiği üzere masum bir psikolojik eğilim olan aidiyetlik istenci, güçlü devletler, küresel ekonomik erkler, faşizan devlet örgütlenmeleri, cemaatler ve gruplar tarafından nefret yaratımı ve şiddete meyillendirme üzerinden araçsallaştırılarak kullanılmaktadır. Deneyde somut olarak görüldüğü üzere ayrımcılığa neden olan dost düşman kutuplaşmaları insanları nefrete ve şiddete yönlendirmektedir. Stirner (2013: 112-113; 181-186; 301-302), milliyetçiliği yalnızca bir ulusa ait olmak açısından ya da o ulusun mülkiyetinde olduğun için övünmekle görmekle bir ulusu kendi mülkün görmenin övücü arasındaki farka dikkat çekmektedir. Bir ulusa mensubiyet yalnızca bir sıfat iken devlet efendi kabul edilir ancak bundan övünme hali, en olmayacak yerde güç göstermeye sevk eden bir kontrolsüzlük getirme riski taşımaktadır. Bir ailenin ya da aşiretin üyesi, cemaatin ya da bir milletin ferdi vb. olduğunun bilincine varan birey, sonunda bunun yalnızca bir kimlik olduğunu görür ve insan olarak bu sıfatlardan daha fazlası olduğunu fark eder. Aksi halde, övünmek ve sıfattan daha fazla olarak bir ideolojinin aşırılığına kapılmak insanı insan olmaktan uzaklaştırır. Bu noktada her tek insanın bir gruba aidiyetlik ihtiyacından ötürü bağ kurduğu doğal psikolojik süreç kastedilmemektedir ya da bir insanın kendi kültürel (milli ya da inançları nedeniyle bağ kurması) ortaklıklarından, bir insanın devletine vefa duymasından bahsedilmemektedir. Burada kastedilen her tekin manevi değerler üzerinden aidiyetlik kurmasının, güçlü devletler, küresel erkler, faşizan devlet, cemaat ya da başka erkler tarafından tek tek manevi değerleri savunan kişilerin şiddete meyillendirilerek araçsallaştırılmasıdır. İnsanlar, itaat ve fanatiklik çukuruna düştüklerinde vefa borcunu şiddetle ödemenin tek yol olduğunu düşünürler. Marjinal eğilimler (fanatiklik) bir devleti ise, baskıcı ve kontrolsüz güce sevk eder. Devlet faşizan eğilimler gösterdiğinde egemen karşısında

herhangi başka düşünceyi düşman kabul eder ve narsist egemen onu yok etmek için sürekli şiddet üreterek saldırganlaşır. Bu durum diğer taraftan ayrımcılığı tetikleyerek kolektif şiddeti her iki taraflı arttırır. Ancak dost düşman şiddetiyle ‘özgür devlet’ ya da barış içinde yaşayan insan toplumu olamaz, bir başka ifadeyle halk asla tam olarak insan olamaz çünkü insan kendi üstünde gücü olan narsist liderleri egemen olarak tanımayı bırakmadığı sürece araçsallaştırılması nedeniyle gayri insani olarak kalacaktır ve insan olmanın ‘daha iyi olan özünü’ bulmayı başaramayacaktır.

Tezde, liberal devlet ve refah devleti sisteminde makro milliyetçilik ve faşizm eğilimleri üzerinden ortaya konan tartışmalar; neoliberal devlet sisteminde, etnik milliyetçilik bağlamında makro milliyetçilik ile mikro milliyetçilik ayrımı gözetilerek tartışılmıştır. Modern devlet tarihi süresince etnik milliyetçi görüşler ve çatışmalar devam etmiş olmakla birlikte, tezin küresel çağ bölümünde geniş yer verilerek tartışılmasının nedeni; ulus devletlerin azınlıkların hak taleplerine karşı artan şiddeti, postmodernizmin ötekinin haklarının ve kültürel göreliliğin önemsenmesini sağlaması ancak bu iki unsurun küresel ekonomik erkler ve güçlü devletler tarafından araçsallaştırılması neticesinde kolektif şiddet artışıdır. Postmodernist yaklaşımlar, ötekinin hakkı, kimlik ve kültürel görelilik gibi konular üzerinde anlamlı katkılar sağlamıştır. Ancak, kültürel çalışmaların evrenselliğe ve büyük anlatılara yaptığı eleştiriler neticesinde insan onurunun ve haklarının evrensel korunabilirliğine engel olan çelişkiler yaratmışlardır. Örneğin, insan onurunu korumaktan uzak olmaların rağmen her türlü kültürel ve dinsel cemaatleşmenin aşırı özgürleşmesini ve insan onuru ile bağdaşmayacak hak talepleri (İŞİD gibi) riskini barındıran mikro milliyetçiliğin ve etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmaların temellerini yaratmıştır. Küresel ekonomik erkler ve güçlü devletler bu çelişkileri araçsallaştırarak, kendi çıkarları doğrultusunda geniş coğrafyaları ve milyonlarca sivil insanı etkileyen kolektif çatışmaları kışkırtmaktadırlar. Zira, insan onurunun ve hakların evrensel olamayacağı başlığından çıkan ve kimliklerin önemine vurgu yapan bu düşüncelerin ABD enstitülerinde ve akademilerinde yaratıldığı ancak her nedense kimlik teorilerinin pratik sonucu olan etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmaların ABD ve Avrupa dışında yaşandığı dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. ABD dünyanın etnik kimlik farklılığını ve milli kimlik farklılığını en fazla çeşitlilikte barındıran insanların oluşturduğu devlettir. Ancak ABD enstitüleri kendi devletleri üzerinden etnik kimlik ve çok kültürlülük üzerine çok fazla yayın yapmazlarken Orta

Doğu ve diğer devletlerde bu unsurlara dikkat çeken çalışmalar üretmektedirler. ABD’de etnik kimlik talepleri polisler tarafından çok sert biçimde bastırılırken çok kültürlülük ve kimlik hakları gündeme gelmemektedir. Ancak diğer taraftan dünyanın ABD ve görece Avrupa dışında kalan her tarafında etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalar şiddetini arttırarak devam etmektedir.

Dünya üzerinde Güçlü Dadı devletin lehine ve kazanmasını sağlayacak şekilde bir oyun sürmektedir. Ulus devletlerin vatandaşlarını anayasal düzende eşit çizgide yer almalarını sağlama mecburiyetinden haz etmeyen küresel güçler medya, basın ve bilim adamlarını güdümüne alarak gerçeklerden farklı bir görüntü yaratmaktadırlar. İnsanların her tekinde beliren demokrasi ve hakların korunduğu algısının ezber bozumları, devletlerin ulusal ve uluslararası terörleri ile gün yüzüne çıkabilmektedir. Batı emperyalizminin sürekli denetimi altında olan küresel merkezler tarafından, çok uluslu şirketlerin büyümek için önlerinin açılmasını sağlamak küçük devletlerin küçülmesi gerektirir. İnsan hakları ve demokrasi adı altında yeni ama küçülmüş/güçsüzleşen devletçiklerin ortaya çıkması için her türlü yol denenmektedir (Çeçen, 2009: 57). Çok kültürlülük siyasetinin, neoliberal siyaset teorisyenleri elinde nasıl ikiye bölünmüş kullanılarak kolektif şiddet aracına dönüştürülmesini Kymlicka’nın betimlemesi ile açıklamak mümkündür:

Cemaatçilik²⁶⁰ ve yurttaşçı cumhuriyetçilik gibi, çok kültürlülük de Janus yüzlüdür: hem ileriye bakan ya da ilerici bir yönü vardır, hem de geriye bakan ya da muhafazakar bir yüzü. Çokkültürlülük düşüncesi zaman zaman liberalizm ve bireysel özerkliğin köklü kültürel cemaatlerin geleneksel pratik değerleri ile pratiklerini silip götürdüğünden muhafazakarlar tarafından gündeme getirilmiştir. Bu çok kültürlülük söylemi, geleneklerinin özüne sadık bir kavrayışını savunmak amacıyla kullanılır. Ama Batı’da çokkültürlü politikaların tek ya da yaygın biçimi bu değildir. Çokkültürlülük sık olarak liberal değerleri destekleyen azınlık gruplarının liberal haklarını kullanmalarını ya da kaynaklardan adil pay almalarını engelleyen dışlanma ve damgalanma pratikleriyle savaşılan ilerici güçlerle savunulur. Bu biçimdeki çokkültürlü söylem, geleneksel statü hiyerarşilerine karşı çıkmak ve belli bir cinsiyet, din, deri rengi, yaşam biçimi ya da cinsel tercihe toplumda tanınan ayrıcalıklı konuma saldırmak isteyen marjinalleşmiş gruplarca kullanılır. Böyle ele alındığında çokkültürlülük kültürel muhafazakarlığın düşmanıdır; çağdaşlaşmanın ve küreselleşmenin getirdiği açıklık, çoğulculuk ve özerkliği kucaklar yansıtır (Kymlicka, 2004: 514-515).

Chomsky’nin değindiği ve kültürel emperyalizm olarak neoemperyalizmin bir biçiminde irdelenmiş olan rıza üretiminin, küresel çağdaki en etkin olarak kullanılan

²⁶⁰ Çokkültürlülüğün ilk aşaması olan cemaatçilik, 1989 öncesindeki tartışmadır. 1970’ler ve 1980’lerde sorunu tartışan birkaç kuramcı, çokkültürlülükle ilgili tartışmanın temelde liberaller ve cemaatçiler arasındaki tartışmaya (ya da bireyciler ya da kolektifçiler arasındaki tartışmaya) denk düştüğü sonucuna varmıştı. İncelenmemiş bir konuyla karşı karşıya olan siyaset kuramcılarının, daha bilinen konularla arada benzerlikler kurmaya çalışması doğaldı ve liberal-cemaatçi tartışması en ilgili tartışma olarak görülmüştü. Sonuçta çok kültürlülük kültürel cemaatlerin üyeleri olarak harekete geçen, cemaatlerin grup haklarıyla tanınmasını ve korunmasını isteyen insanları kapsıyormuş gibi görünüyordu (Kymlicka, 2004: 466-467).

önemli bir aracı fikir savaşlarıdır. Fikirlerin ABD başta olmak üzere Batılı enstitülerde üretilerek dünyaya sunulması, medya ve popülizm aracılığıyla toplumlara ya da cemaatlere biyopolitik yöntemlerle yayılması önemli bir araçtır. Kolektif şiddet aracına dönüşen fikir yönetiminin kullanılma nedeni, küresel çağda toplumun eşitsizliklerini korumak isteyen küresel güçlerin eşitsizlikleri kabul edilebilir kılmak için algı ve inançların aktif olarak şekillendirilmesi ya da gruplara aksiyon aldırma çabalarıdır. Fikir savaşlarının, hali hazırda inananları harekete geçirmek ve henüz bazı konular üzerinde kararları olmayan insanları inandırmak üzerine iki temel amacı vardır. Liberal anlayışın temelinde her daim görülen sosyal algıları şekillendirme denemeleri, küresel çağda çok yönlü bir hal alarak yapısal olarak farklılaşma içine girmiştir. Bugün algı yönetimi yapmak isteyenler fikirlerin kendi çıkarlarına evrilmesini umarak pasif kalmaktan ziyade, bilişim teknolojileri ve medya sayesinde çok daha etkin olarak ve farklı biçimlerde insanların algılarını fikir savaşları aracılığı ile yönetmeyi tercih etmektedirler. Fikirlerin gerçek bir savaş alanı vardır. Küresel çağda fikir savaşları akademisyenlerin anladığı türden her iki taraftan kuram ve delillerin dikkatlice tartışıldığı bir savaş alanı değildir; aksine iktidarın, çerçevelemelerin ve meselelerin dikkatine varmaktan ziyade, sıradan vatandaşların algılarının nasıl oluştuğunu anlamaya ve bu algıları etkilemeye yönelik denemelerin yapıldığı bir savaş alanıdır (Stiglitz, 2015: 229-233).

Fikirler üzerinden geliştirilen savaşlar gerçek savaşlara ya da çatışmalara dönmektedir. Stirner'ın değindiği gibi, fikir savaşlarının, hali hazırda inananları harekete geçirmek ve henüz bazı konular üzerinde kararları olmayan insanları inandırmak üzerine iki temel amacı vardır. İnanların küresel erkler tarafından harekete geçirildiği etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalar binlerce insanın ölümüne neden olmakla birlikte, cemaatler de aidiyetlik istenci ile haklarını koruma amaçlı cemaatlere sığınan insanlara, cemaatleşme olgusu da kendi içinde iktidarı (farklı güçler tarafından her daim yönlendirilmeye eğilimli) devletten başka biçimde oluştursa da yine de var etmesi nedeniyle, devletler gibi ancak belki farklılaşan biçimlerde sömürüye maruz bırakarak şiddet göstermektedir. İktidarın her biçimi sömürü ve şiddet yaratma üzerine kuruludur.

Diğer taraftan kendini geçmişteki kadar örgütlü politik eylemlilikle ifade edemeyen insanın sıkışmışlığı, aidiyetlik hissini cemaatleşme ile tatmin etme eğilimini ya da

sendikal bir hareket olarak gelişmeyen ancak birden bire eylemlilik ivmesi kazanan kent çatışmalarına katılım eğilimini ortaya çıkarmıştır çünkü en nihayetinde Bakunin'in değindiği gibi her birey insanlığın tiranlığına ya da devletin oluşturduğu otorite ve egemenlikten doğan şiddetine karşı ayaklanma ya da direniş gösterme eğilimindedir. Modern devlet ve kapitalizm; savaştan ve işgalden, haydutluk ve yağmacılıktan, baskıdan ve zorlamadan, keyfi şiddetten ve kötülükten oluşmuştur: insanı şiddet kullanarak aptallaştıran ve tatlılıkla ikna yerine yozlaştıran emirleriyle, insanı isyana dair kıskırtır çünkü insan onurunu ve iyiliğini koruma istenci ile devlete karşı bir biçimde direniş göstermek ister (Bakunin, 2013: 199-203). Bu direniş, 'Arap Baharı' gibi farklılaşan kent çatışması örneklerinde ya da cemaatlere sığınmak olarak gösterdiği yeni toplumsal hareket biçimleri tezde tartışılmıştır.

Bununla birlikte makro ya da mikro milliyetçilik türlerinin veya dini ya da başka kimlikler altında birleşen cemaatlerin çatışmalarından doğan kolektif şiddet, koordine yıkım ve oportünist kolektif şiddet türleri içerisinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Savaş bir koordine yıkımdır, oysa oportünizm de savaş sırasında ve neticesinde sıklıkla vuku bulmaktadır. Etnik çatışmaların neticesinde veya sırasında ortaya çıkan ya da IŞİD gibi terör örgütlerini içeren oportünist kolektif şiddet türü ise, baskıdan korunmaya binaen bireylerin veya birey kümelerinin başka koşullarda onlar için ulaşılmaz veya yasaklı olan uçları izlemek için doğrudan doğruya yıkıcı araçlara başvurdukları anda gelişen, var olan biz sınırlarını etkinleştirme çabasında olan bir şiddet türü olarak tanımlanabilir. Baskıdan korunmanın bir sonucu olarak koordinasyonla oluşan etnik çatışmalar ya da iç savaşlar esnasında bilhassa düşmanla üzerine yapılan organize saldırılar veya soykırım sırasında, bireylerin ya da grupların merkezi koordinasyon olmaksızın tecavüz, yağma veya intikam içinde yer aldığı bağlamında eylemlerini oportünist şiddet olarak tanımlamak mümkündür (Tilly, 2009: 207-220). Etnik-dinsel çatışmaların küreselleşme sahnesinde hızla çoğalması, kurumsal sınırlar kadar ülke sınırları boyunca yayılan tutku ya da çıkarların güç istençlerini cisimleştirdiği düşüncesiyle birleşmesinden ve toplumsal çatışmalardan ve kimlik siyasetinden beslenmektedir (Balibar, 2014: 50). Ek olarak, küresel çağda Arap Baharı gibi kent çatışmaları olarak beliren bir kolektif şiddet türü de bu çalışmada ele alınmıştır. Devlet temsilcilerine ya da direnişler de otoriteler tarafından dağıtılmaya çalışılan kıskırtıcı toplantılar ya da polisin göstericilerle çatıştığı durumlar dağınık saldırılar altında ele alınmıştır. Dağınık saldırılar devletin yeni ya da

tehdit edici örgütlenme türlerine karşı ve onların taleplerini reddettikleri zamanlarda ortaya çıkmaktadır (Tilly, 2009: 265-270). Tezde devletin güç stratejilerinin kolektif şiddet doğuran etmenlerini ortaya koyabilmek için, milli devlet ve milliyetçiliğin ideoloji olarak dönüştüğü radikal bir biçim olarak faşizm ile neofaşizm, otoriter devletçilik, etnik milliyetçilik ve etnik/dini (ve mezhep) ideolojik çatışmalar, mikro devlet, otoritaryanizm ve narsizm aracılığı ile ortaya çıkan şiddet türleri tartışılmıştır.

Tezde milliyetçilik, ulusculuk ya da hayali cemaatlerden merkezileşme gücünü arttıran devletleşme tipinin, otoriter devletçilik ya da faşizm gibi aşırı uçlara kolayca evrilerek şiddet uygulama biçimleri tartışılmıştır. Modern devletin faşizan eğilimlere sığınmasının tarih süresince ölçsüz artışının keyfi tutuklama, temel haklardan mahrum bırakma, işkence ya da katliama varan kolektif şiddet biçimlerine dönüştüğü ortaya konmuştur. Bu noktada tezde eleştirilen unsurlar içerisinde yapılan ayırım insanların her tekinin ya da ulus devletin kendi manevi değerlerini koruması, bu değerler içerisinde aidiyetlik ile birleşmesi değildir çünkü insanların aidiyetlik istenci veya vefa ile bir devletin vatandaşlığını tercih etmesi normaldir ve diğer taraftan küresel çağda ulus devletlerin ve toplumların küresel erklerden korunmasının bir yolu ters okuma ile bu değerlerdir. Tezde ortaya konmaya çalışılan bu değerlerin küresel erkler tarafından kendi ekonomik çıkarları için devletlerin araçsallaştırılarak savaşa sürüklenmeleri, grupların ve insanların her tekinin şiddete meyillendirilmeleridir. Ulus devletlerin toprak bütünlüğünü korumaları mecburi bir bağımsızlık refleksi olarak uluslararası hukukta korunmaktadır. Ancak, millilik ve aynı bayrak altında birlikte hareket etmek gibi halkın manevi duygularının sömürülmesi için bahaneler üretilerek ancak gerçek amacın ekonomik çıkarlar olduğu savaşın kutsandığı herhangi bir katliamın ve kolektif şiddetin meşrulaştırılma biçiminin hiçbir türü kabul edilmemelidir çünkü Stirner (2013: 136)'ın belirttiği gibi, "savaş kutsal sayılırsa, vatandaşın savaşta adam öldürmesi kutsal sayılır ve aslında vatandaşa infaz yaptırılmış olunur; hem de bu infaz kutsal değerler için ekonomik çıkarlar için gerçekleşir...".

Kolektif şiddet bölümlerinde liberal devlet emperyalizminin sonucu olarak I. Dünya Savaşı liberal devlet faşizminin sonucu olarak II. Dünya Savaşı, refah devleti emperyalizminin sonucu olarak askeri müdahaleler, refah devleti faşizminin sonucu olarak otoriter devletçilik anlayışı; küresel/neemperyalizm ve küresel/neofaşizm

eğilimlerinin birleşikliği neticesinde askeri işgaller ve etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalar ele alınmıştır. Devlet kendi yararına olan şeyi kutsallaştırış vatandaşını buna zorlamış olur. Örneğin, kapitalist ekonominin krizleri ve emperyal amaçları ile devletlerin çıkardığı I. ve II. Dünya Savaşları yirminci yüzyılın kanlı yüzyıl olarak anılmasına neden olmuştur. Bilhassa küresel çağda bir taraftan küresel birleşme masalı altında küresel erklerin ulus devletleri çıkarlarına uygun etnik kimlik meselesi üzerinden parçalama eğilimi ile diğer taraftan ulus devletin ayakta kalmasının tek şartı olan sınırlarını koruması gerekliliği çatışması bir yandan savaşı son çare olarak göstermekte diğer taraftan savaşın şiddetiyle tükenen insanlığın dramını göstermektedir. Savaşlar ve çatışmalar insanlık için çare değildir. Eğer etnik kimlik, çok kültürlülük vb. değerlerin en fazla sayıda kültürel farklılık taşıyan ABD’de gerçekleşmediğini tüm gruplar görebilirse nasıl bir araçsallaştırma ile şiddete meyillendirilme yapıldığı anlaşılabilir.

Savaş bir tür insan etkinliği olarak görülmemelidir. Savaş yalnızca politikanın belirlediği, askerliğin temel araçlarının uygulamaya konulduğu yani devlet ile askeri bir karışımın neticesinde oluşan bir şiddet türüdür. Güvenlik mekanizması adı altında öne sürülen savaşın sürekli uygulamaya sokulmasının esas işlevi güç dengesinin oluşturulmasıdır. Güç dengesinin oluşturulmasından diplomasiden daha sık kullanılan bu yöntemin diğer ayakları ise; sürekli bir askeri düzenin oluşturulması, günümüzde nükleeri de kapsayan silahlanma teknolojileri, sürekli bir ordunun kurulması, taktik ve tehdit, askeri müdahaleleri içeren yeni türde manevra tipleri, savunma ve saldırı biçimleri gibi boyutları kapsamaktadır. Sürekli, masraflı ve agresif bir askeri düzenin barış sistemi içindeki varlığı güç dengesinin olmazsa olmaz araçlarından biri olarak önemli bir baskı unsurudur. Güç dengesini her birinin kendi lehine çevirmek istediği devletlerin rekabetinde önemli bir öge olarak, sürekli bir askeri düzeneğin varlığı, dengeler hesabı üzerine kurulu savaşla, savaş ihtimali ya da tehdidiyle elde edilmiş bir kuvvetin baki kılınması üzerine kurulu olan bir politikanın yürütülmesi liberal devlet sisteminin temel ilkelerinden biri olarak görülebilir. Barışla savaş arasındaki ilişki biçimleri, sivil olanla politik ve askeri olan arasındaki ilişkinin bu olay etrafında yeniden şekillendirilmesi olarak görülebilir (Foucault, 2013: 267). Egemen ekonomik ya da politik güçler tarafından diplomasiden daha üstün tutulan ve güç rekabetinin bir aracı olarak masa başında karar alınarak başlatılan savaşlar/ askeri müdahalelerin askeri işgale dönüşümü ya da etnik/dini(ve mezhep)-ideolojik çatışmaların kışkırtılması

kararının alınması neticesinde gerçeklikte milyonların hayatına son veren bir çıplak şiddet türü olması modern devlet sisteminin yanlış bir sistem olduğunu en önemli kanıtıdır. Bu bağlamda tezde, kolektif şiddetin en dehşet verici türü olarak savaşlar, askeri işgaller, ve etnik/dini (ve mezhep)-ideoolojik çatışmalar kapitalizmin ve modern devlet sisteminin yanlışlığının bir kanıtı olarak ortaya konmuştur.

Dolayısıyla tezde eleştirilen, inşaların manevi değerlerine duydukları sadakat ya da aidiyetlik bağları ile devlete bağlılığı değildir; tezde eleştirilen bu değerlerin araçsallaştırılarak insanoğlunun geldiği küresel çağın, millilik ve benzeri değerlerin araçsallaştırılması neticesinde şiddet sarmalına daha çok gömülmesidir. Aslında temelde tek bir şeye aidiyettir; ‘erdemli insan olmaya’... Tezde savunulan birleşilmesi gereken değerlerin insanlık olması gerekliliği vurgulanmaktadır belki henüz mümkün gözükmesine de insanlığın ihtiyaç duyduğu gerçek aidiyetlik dil, ırk, milli vb ayrıştırmaların üstüne geçen adaletin ve barışın düzeni olarak dayanışma ve mülksüzlüğün paylaşıldığı yeni bir kolektif bilinç biçimi olarak görülebilecek üst bilince geçişi simgeleyen sevgiyle/aşkla ‘bir’leşmektir. Yalnızca tür olarak bir olan, onur taşıyan, sevgi/aşk ile dayanışan ve paylaşan varlıklar olarak ‘bir’leşebilmektir.

Sonuç olarak, Foucault’nun belirttiği gibi bugün devlet aşkının yarattığı büyülenmenin nedeni; devletin doğuşuna, tarihine, ilerlemelerine, iktidarına gösterilen yüceleştirmedir. Oysaki, devlet ne şimdi ne tarihi boyunca birlik veya işlevsellik açısından bu önemi hak etmemiştir. Devlet önemli sanıldığından çok daha az olan melez bir gerçeklikten ve mitleştirilmiş bir soyutlamadan başka bir şey değildir (Foucault, 2013: 98). Foucault’nun değindiği üzere devlete verilen önemin bir soyutlama olduğunun ve kapitalizmin tek çare olmadığının fark edilmesi; devletin ve küresel piyasaların meşrulaştırdığı şiddeti ortadan kaldırabilecek çağımızın yegane ve ivedi çözümü haline gelmiştir.

Kültür, popülizm ve medya/bilişim aracılığı ile insanların bilinçlerini, tutumlarını ve eylemlerini biçimlendirme pratiği olarak biyopolitik projelerin aracı haline gelmiştir. Devletlerin, simülasyonlar ile gerçeklikten yoksun biçimde alt ve dahi üst politik metinlerini, iç ve dış politikalarını oluşturduğu söylenebilir. Terör, kimi zaman devletlerin vatandaşlarını korkutma aracı olarak şiddetini artırma gerekçesi, kimi zaman güçlü devletlerin desteklemesi sonucu önüne geçilemeyecek bir siyasal yaptırım

ya da siyasal tetikçilik haline dönüştürülmüştür. Ekonomik şiddetin altında yalnızlaşan insanın aidiyetlik ihtiyacı içinde arayışı ve uluslararası güçlerin yarattığı biyopolitik kültür üretimi ile kimikleşme üzerinden yaratılan popülizm neticesinde, cemaatleşme eğilimi artmıştır. Milliyetçilik ya da Anderson'ın tabiri ile hayali cemaatleşme küresel çağda etnik milliyetçiliğe ve bin bir farklı türde birlik teması üzerinden geliştirilen marjinal cemaatleşme eğilimlerine dönüşmüştür. Etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalar neticesinde insanların büyük bir kısmı yaşamlarını kaybetmektedir. Şiddet mağduru olmamak, yaşama hakkının korunması, kitlesel katliamlardan korunma hakkı her coğrafyanın her tek kişinin sahip olması gereken haklardır. Devletin tektipleştirme ile azınlık haklarının ihlal edilmesine neden olan politikalarına karşı refleks olarak bireylerin ya da grupların kimlik ya da kültürel taleplerinin devlet tarafından kabul edilmesi için direniş göstermesi neticesinde devletin kolektif şiddet üretimini arttırması, direnişlerin küresel erkler tarafından araçsallaştırılması sivilin yaşam hakkının ihlalleri ile neticelenen etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışma gibi şiddet içeren olaylara neden olma riskini taşıdığı tezde ortaya konmuştur. Bu tartışmalar bağlamında dikkatli ve olguları tarafsız analiz etmeye çalışarak, aynı zamanda da yüzyılların getirdiği evrensellik ve görelilik tartışması neticesinde edindiğimiz bilgisel kazanımlar eşliğinde kültürel çeşitliliğe saygının ve ötekinin haklarının korunması gerekliliğini gözeterek yeni bir bakış açısı geliştirmek gerekmektedir. İnsan onurunun ve haklarının evrenselliği kabul edilmediği surette, tüm coğrafyalardaki masum insanları içeren 'ötekinin hakkı, azınlık hakkı, mülteci hakkı, vatansızlık hakkı, kültür ve inanç özgürlüğü, kimlik ve etnik kimlik haklarının' korunması mümkün gözükmemektedir.

Wallerstein'ın 'Bildiğimiz Dünyanın Sonu' yapıtında öne sürdüğü gibi; modern dünya sisteminin tarihsel bir sistem olarak ölümcül bir krize girmiş olduğunu ve varlığını (elli yıl, belki çok daha kısa süre içerisinde) daha fazla sürdürmesinin mümkün olmadığını görmemiz gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağını analiz etmek bile bunu kanıtlayan yeter sebep olarak görülebilir; ağır sorunlarla dolu olan çağımız korkunç bir geçiş dönemidir (Wallerstein, 2003: 9). Tezde yapılan analizlerin bu iddiayı doğruladığı söylenebilir. Tezde, modern dünya sisteminin tarihsel çöküşe girdiği gerçeği, yapısal sorunlar ve şiddet üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Modern devlet ve kapitalizmin şiddet üretimine dair anarşist çözümlemenin yapıldığı bu bölümde; devlet, egemenlik, devlet aygıtları, kapitalizm, emperyalizm, kültür, popülizm

ve medya, faşizm ve milliyetçilik, çokkültürlülük ve kimlik politikaları, askeri müdahaleler, işgaller ve savaşlar karşısında anarşizmin eleştirileri ve çözüm önerileri gösterilmeye çalışılmaktadır.

Modern devlet ve kapitalist sistem insanın kendi olanaklarını gerçekleştirmesini ve haklarının korunmasını engelleyecek şiddet üretiminde bulunur. İnsanın yüzyıllar süresince bu şiddete maruz kalması insanın kendine yabancılaşmasına ve yok olmaya başlamasına neden olmuştur. Tezde ortaya konulmaya çalışılan ayrıma göre, liberal ekonomiyle kendine yabancılaştırılan bireyin, refah sisteminde tüketilmeye ve küresel çağda yok edilmeye mahkum edildiği şiddet biçimlerine maruz bırakıldığı tartışılmıştır. Tüm insanların, modern devlet yapısının ve piyasa sisteminin kışkırttığı haris duygularının kendisine yük olduğunu ve kendisine yabancılaşmış halde yaşamının aslında ölüm olduğunu fark etmesi ivedi bir gerektir. Sistemin değişmesi gerekmektedir çünkü kölelik-efendilik meta ve mülk üzerinden eşleştiremeyeceği gibi, köle-efendi düzeni ya da herhangi iki insanın kişisel iletişimde dahi iktidar istençleri şiddet üretimi anlamına geleceği için; insan onurunun korunması ve insanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı için hiçbir iktidar istenci kabul edilemezdir. Mülksüzlüğü tercih eden ve/veya mecburen mülksüz olan insanlar; mülkiyet sahipliğinden doğan gücü/iktidarı saygınlık sanan ve erdemlerin esenliğine yeğleyen, faydacılık ve çıkarıcılıkla insan olmaklıktan çıkmışlar (zenginler, sermayedarlar, meta için kayırmacılık ve ayırmacılık/ayırımcılık yapanlar ile tüm insani değerlerini ve erdemlerini dolar bazında hesaplayabilenler) karşısında ezilirler. Hiç bir insan başka bir insanın üstünde iktidar kuramaz, iktidar kurmak isteyemez, iktidar kurmaya yeltenemez; hepimiz biriz ve her birimiz doğanın ağırladığı misafirleriz. Metaforik anlatımla; doğa armağanlarını lütfedip sunarken ihtiyaç kadarını kullanma yerine yağmalanma, suiistimal edilme ve bencilce mülkleştirilmeyi beklememiştir; emek insanın olanaklarını geliştirmesi için bir fırsatken kimse tarafından satın alınır olmayı beklememiştir; zihinler yapay bir sistem tarafından yaratılan simülasyonun simülasyonu içerisinde kandırılmayı beklememiştir.

Devletler ve piyasa sistemleri tarafından zihinlerinden tutumlarına kadar gerçeklik algılarının yitirildiği süreçler içerisinde kalan insanların, sistemin dışlisi olmak için simülasyonlara teslimiyete sürüklenişlerinden tamamen uyanmaya başlamaları gerekmektedir. Bu bölümün 'Ekonomik Şiddet' alt başlığında ele alındığı ve örneklerle

gösterilmeye çalışıldığı üzere küreselleşmenin ağır şiddeti karşısında, ‘uyur gezer’ hale getirilen itaatkar piyasa insanının bir kısmı Platon’un umut ettiği gibi, mağarasındaki yansımanın gerçek dışılığını anlamaya başlamıştır ve artık toplumsal dönüşüm aşağıdan yukarı gerçekleşme eğilimine kısmen girmiştir. Piyasa sisteminin ve modern devlet anlayışının insanların zihinlerine, tutumlarına ve dahi ruhlarına yüzyıllar süresince işlediği çıkar mantığı, hazcılık güdüsü, sistem şiddetinden doğan nefret, kin ve yabancılaşma ile gerçekleşen insanlıktan çıkma halinin tamamen değişmesi, tüm insanların değişmesi zaman alacaktır. Çünkü ve ne yazık ki modern devlet sistemin yarattığı insan yüzyılların sonunda benliğine işleyen dönüşümlere maruz kaldı; çıkarıcılık için erdemsizleşti, faydacılık için birbirlerini araçsallaştırdı, meta fetişizmi için onursuzlaştı, sürüye aidiyet için otonomluğundan vazgeçti, eşitlik için eşitsizleşti, güçlüye adalet için güçsüz haklarından vazgeçti, aç kalmamak için sermayedara köleleşti, vatandaş olmak için şiddete maruz kaldı, güç için şiddet uyguladı, konumun getireceği para ve metalar için onurundan vazgeçti, popüler olmak için kendini metalaştırdı, yalnızlaştığı için cemaatleşti ya da faşistleşti, hayali yaratılan düşmanlarını öldürdü... Tüm insanlığın uyanışı doğa durumu teorisyenlerinin indirgemeci insan doğası anlayışından, başka bir insan doğası ve yaşam biçimi ihtiyacını gerektirmektedir.

Her ne kadar, iyi ve kötü kavramı oldukça tartışmalı ve üzerinde uzlaşmanın mümkün olmadığı kavramlar olsa da; ekonomik şiddet irdelenirken çalışmada haris duygular ya da kötülük kavramı dar anlamda kullanılmıştır. Devletin ve piyasa sisteminin kendine uygun dışlıları yaratabilmesi için kullandığı insan zaafı ve haris duygular (yani insanın sistem tarafından tetiklenen faydacılık, yalancılık ve sahte(kar)lik, egosantrizm ve sadizm gibi kötücül güdülerin kışkırtılması) ifade edilmektedir. Kropotkin (2013: 35-41)’in de değindiği gibi, modern sistem anlayışı faydacılık gibi kötü duygular ve insanların çıkarlarına göre hareket etmelerini olumlayan bir sistem üzerine kuruludur. İnsanda iyi ile kötü fikri vardır. İnsan bencil içgüdüleriyle ve kötü duygularıyla eylemenin yanı sıra; iyi duygularıyla başka insanlarla dayanışma için eylemde bulunabilecek bir canlıdır. Eşitlikçi dayanışma ilkesi, burjuvanın insanları aptallaştırmak için nakarat biçiminde övdükleri yaşam mücadelesinde çıkar ilişkisinin şart olduğu dayatmacasından daha gerçek ve önemli bir doğa yasasıdır. Dayanışma

nesilden nesile aktarılan en gerekli ahlak duygusunun kökenidir.²⁶¹ Toplumun her bir üyesi, toplumun diğer bir üyesiyle dayanıştığını hissettikçe aslında toplumsal ilerlemeyi mümkün kılacak en önemli niteliklerden olan güven, cesaret ve bireyin özgür inisiyatifi her insanda gelişebilecektir.

İnsanların birbirleriyle sevgiyle/aşkla ‘bir’leşerek dayanışmasının ve her şeyi paylaşmasının mümkün olduğu yaşam biçimini ütöpik görmek anlamsızdır. İnsanlar egoizmden ve bireysellikten uzaklaşabildiğinde her tek ihtiyacı olan kadarını kullanmayı öğrenir ve dayanışma ile paylaşma neticesinde mülksüzlük mümkün olabilir. Gerçekten dünyadaki her şeyin hepimize ait olduğunun kavrandığı bilişsel seviyeye ve insanların faydacılık ile egoizmden kurtulabildikleri erdemler seviyesine varıldığında, anarşizm ütöpik olmaktan çıkarak gerçek bir yaşam biçimi haline dönüşebilir. Anarşizm tarih süresince ütopya olarak görülmüştür, ancak tarihsel bilincimiz ve yüzyıllardır öne sürülen görüşlerin neticesinde modern devlet ve kapitalist sistem handikaplarının çöküşü getirdiği zamanlarda olduğumuz söylenebilir. Bilimin bilgi alanını genişletmesi sürecinde paradoksal olarak cehaletimiz arttığının farkına varmış bulunmaktayız. Evrenin ve insan beyninin belirsizliğine karşı bir fikir sahibi olmakla birlikte, (bugüne felsefe ve bilimsel açıklama girişimlerinin eksikliğinin sürekliliği neticesindeki) belirsizlik göz önünde bulundurulması aşılabilir bir engel olarak değil, yaratma, hayal etme ve araştırma fırsatları ile sisteme ivedi yeni alternatifler yaratma imkanı olarak görülmelidir. Çoğulculuk ve dayanışma bu noktada zayıf ve cahillerin düşkün oldukları bir şey olmaktan çıkar ve daha iyi bir evren imkanını mümkün kılar (Wallerstein, 2003: 272-275).

Bilim, doğayla ve insanla kurulan bir diyalogdur; mümkün olanın gerçeklikten daha zengin olduğunu unutmamak gerekmektedir. Prigogine (Akt. Wallerstein, 2003: 234; Prigonine, 1996: 61-87) olanakların ne kadar fazla olduğunun ve mümkün olanın zenginliğini şu şekilde ifade etmektedir: “Doğa bize aslında yaratımın imgesini, öngörülemez olanın yeniliğin imgesini sunmaktadır. Bilim doğayla kurulan bir

²⁶¹Doğa yasası olarak eşitlikçi dayanışma doğada gözlemlenebilir (liberal sistemin kağıt üzerinde yazdığı faydacılık ahlakı kurgusunun doğa yasası iddiasına karşılık). Her canlı varlığın olumsuz koşullara ve düşmanlarına karşı verdiği hayatta kalma mücadelesini açıklamaya çalıştığımıza götürür ki, bir hayvan toplumunda eşitlikçi dayanışma ilkesi ne kadar gelişmiş ve alışkanlık haline gelmişse, olumsuz iklim koşullarına ve düşmanlara karşı mücadeleden muzaffer çıkma ve ayakta kalma şansı da o kadar artar. İlk hayvan örneklerinin yeryüzünde ortaya çıkışını izleyen milyonlarca yıldan beri işleyen bu dayanışma duygusunun yavaş yavaş alışkanlık haline geldiğini ve en basit mikro organizmadan, onun soyundan türeyen böceklerle, sürüngenlere, memelilere ve insana kadar kalıtım yoluyla nasıl aktarıldığını düşünürsek, hayvan için besin ya da sindirim organı kadar gerekli olan ahlak duygusunun kökeni anlaşılacaktır (Kropotkin, 2013: 39-40).

diyalogdur; dolayısı ile mümkün gerçekten daha zengindir”. Wallerstein’ın buradan yola çıkarak değindiği gibi, ütopya bilgisini sosyal bilimin merkezine yerleştirmemiz gerekmektedir. Çünkü ütopya bilgisi, bugünün gerçek tarihsel alternatiflerinin analitik incelenmesi, mümkün ütopyaların önündeki engellerin analizi ile çözümlerin üretilmesi ve doğruluk arayışı ile iyilik arayışının uzlaşmasıdır. Ütopya bilgisinin sosyal bilimlerin sorumluluğunu temsil ettiği unutulmamalıdır. Bilhassa tarihsel sistemin dengeden en uzak olduğu bugünlerde küçük girdilerin büyük çıktılar üretmesi nedeniyle, mevcut tarihsel sistemin çözüleceği ve başka alternatife geçiş aranacağı anı yaşamamızın yakın olduğu söylenebilir. Böyle bir anda ütopyaların yaratılması acil bir görevdir. Ütopyalar, günümüzde insanların boğulduğu determinizm mi özgür irade mi, küresel mi yerel mi, makro mu mikro mu gibi lüzumsuz tartışmaları ve kamplaşmaları bırakmayı gerektirmektedir. Modern dünyanın öteki ayrımı ve mikro kimlikleri, modern dünyanın ırkçı basitleştirmeleri bütün kötülüklerin üretimine destek olmakla birlikte düşünsel olarak ketleyicidir. İnsanın kendini beğenmişliği kendine koyduğu en büyük sınır olmuştur; yanılgıya son derece açık olan insan aklıyla mutlak hakikate ulaştığımız iddiaları ile kendimizi beğenmişizdir ve bu kibirle insanlar sürekli birbirlerine karşı şiddet ve zulüm yoluyla kendi öznel kusursuz imgelerini dayatmışlardır. Evrensel tikel hiçbir zaman ortadan kalkmayacak ortak yaşamlı (*symbiotic*) bir çift olarak ele almayı öğrenerek tartışmalarımızı ve analizlerimizi genişletmek zorundayızdır. Kendimizi beğenmişliklerle sahip olabileceğimiz olası erdemleri yok etmekteyiz. Dünyayı daha adil kılmak için ulaşabileceğimiz potansiyel idraklerimizi, erdemlerimizi, akıl yürüterek ve birbirimizden her birimizin ulaşabildiği iyiye ilişkin bilgiyi edinerek kolektif bilinçle yeni bir dünya inşa edebiliriz (Wallerstein, 2003: 234-238; 275; 279).

Dünya nüfusunun ileride belki de büyük bölümü marjinalleşecektir (Chomsky, 2001: 102). İnsanın geldiği nokta modern olmadığı gibi esasen cehaletin yarattığı kendini beğenmişlik ve şiddet pratiği olarak görülmelidir. Aksi halde, sistemin yeniden şiddet üretimine katkıda bulunarak insanlığın daha fazla şiddetle tamamen yok edilmesine katkı sağlamış olan failler oluruz... Öncelikle, insanlar bugünkü dünyada yaratılan faydacı, bencil ve meta fetişisti birey olma hallerinden vazgeçmelidirler. İnsan onurunu ve erdemlerini yeniden kazanabildiğinde kendisine ve başkalarına araç olarak değil amaç olarak davranacaktır. Sevgi/aşk ile birleşilen üst bilinçle dayanışmanın ve paylaşmanın mümkün olduğunu görebileceklerdir.

İnsanların araçsallaştırmadan kurtularak eyleyebildiği bir durumda; tek tek her insanın, modern devlet ve kapital sistemin yarattığı haris duygulardan arınarak, iyileşmeye başlaması mümkündür. İnsan olmaklıktan bu kadar uzaklaşan her tek kişinin kendini faydacı ve çıkarıcı kişilikten kurtarması ve kendini gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. İnsanın dayanışma ve çoklukla ‘bir’leştiği topluma geçişi; öncelikle atomize edilerek yoklaştırılmasından yeniden varlığını ve olanaklarını hatırlamasına; ardından faydacı, kötücül ve haris eğilimlerinden arınmaya çabalaması gerekmektedir. Hardt ve Negri’e göre çokluk, yoksulluk ve sevginin ortak varoluşun yeniden üretiminde oluşturduğu bir teklikler seti olarak görülebilir (Hardt ve Negri, 2011: 14). Ancak bu tezde önerilen çokluğun yoksulluğu tamamen dışlamasıdır, çokluğun kolektif bilincinin yaratacağı mülksüzlükle kimsenin yoksul kalmayacağı, adaletin ve barışın düzeni olan sevgiyle/aşkla dayanışma ve paylaşma ile ortaklaşılacak ‘bir’leşmenin tekiliğidir.

Dönüşümün başlangıcı için, kolektif (zeka ile gerçekleşecek olsa dahi), insanların birbirlerini çıkar nesneleri ve kendilerini yabancılaştıkları bir nesne biçiminde görmemeleri gerekmektedir ve her tek insanın kendini yeniden inşa etme çabasına girişmesi gerekmektedir. Bunun için, çıkar mantığı, hazcılık güdüsü ve sistem şiddetinden doğan nefret, kin ve yabancılaşma halinden arınması gerekmektedir. Monadlaşmak ya da atomize olmak yerine ‘bir’leşen ve tümleşen; ötekileştirmek yerine bütünleşen yaşam biçimi insanlığın acil ihtiyaçlarından biridir. Bu yaşam biçimi, tüketme yerine paylaşma, alma yerine verme, bencillik yerine dayanışma, meta fetişizm yerine metanın değersizliğini fark eden kolektif zekayı yaratacaktır. Bu kolektif zeka, nefret yerine sevgi, politik kimlik veya *homo oeconomicus* olarak atomize edilmek yerine öteki ya da ayrımcılık olmadan bütünlük ve olanaklarını gerçekleştirme özgürlüğünün yaşanmasını mümkün kılacak nitelikteki farkındalığı getirebilir.

Bu aşamada her tek kişiye yardım edecek temel ilke Kropotkin (2013:7-9; 44-46)’a göre, eşitliğin ve anarşizmin temel ilkesi olan “kendine nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran” ilkesidir. Bu ilkenin insanı aldatılmaktan ya da şiddet ile yönetilmekten kurtarması mümkündür. Kendimizi anarşist ilan ederek, başkalarına onların bize kurnazlık, bencillik, dolandırıcılık, sömürücülük, faydacılıkla şiddet içeren eşitsiz yaklaşımlarda bulunmasını reddettiğimizi, eylem ve niyet biçimimize uygun niyet ve eylem görme talebimizi dile getiririz. Uzun uyku döneminden uyanan insanın faydacılığı ve ikiyüzlülüğü yıkmaya başlamasıyla; çürümeye başlamış toplumdaki temel

ahlak düzeyinin yükselmesi kendiliğinden gerçekleşir. Sevgiyle dayanışacak, aşkla egosantrizmden hiçleşerek arınacak ve ‘bir’leşecek, paylaşım ile mülksüzleşecek ve mülksüzlüğü paylaşacak bir yaşam biçimi için gerekli insan tasarımı ortaya konacaktır. Kropotkin’in “kendine nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran” ilkesini eşitliğin ve anarşizmin temel ilkesi olarak savunması, tez çalışmasının bir sonraki bölümde ele alınacak Aristoteles’in insan potansiyelleri görüşü, Kant’ın etik eyleme olanağına sahip insan görüşü, Kuçuradi’nin insan değerinin bilgisinden üretilen insan görüşü ve insan hakları bilgisi üzerinden savunulacak insan görüşünü anarşizmle bağdaştırmamızı mümkün kılmaktadır.

4.2. İNSAN, HAKLARI VE ANARŞİZM

4.2.1. Modern Devletin/Kapitalizmin ‘Birey’i: Yok Edilen ‘İnsan’ ve Anarşizm

İnsan doğası ve insan görüşü üzerine bir teori oluşturma çabaları ilk çağdan günümüze değin literatürde birçok farklı yaklaşım ile ele alınmaktadır. Siyaset bilimi çalışmaları için insan görüşleri devlet tasarımlarını tartışabilmek açısından önem arz etmektedir çünkü belirli bir insan görüşü kabulü, devletin yöneteceği toplumu biçimlendirecek yönetim ilkelerini, devlet aygıtları ve piyasalar başta olmak üzere kurumsal yapılanmasını belirlemektedir. Siyasi teorilerin belirli bir insan ve toplum görüşü ortaya koyma zorunluluğuna karşı, modern devlet anlayışının kurucu teorisyenleri hipotetik doğa durumu ve doğal haklar teorisi geliştirerek çözüm aramışlardır. Modern devlet teorisyenlerinin hipotetik doğa durumu kurgusu üzerinden geliştirdikleri erdemlerden arındırılmış faydacı insan doğası görüşleri esasen kurumsal kapitalizm biçimlenmesinin işlerliğini devam ettirmek amaçlıdır.

Tezde modern kapitalist devletin faydacı insan tasarımı ekonomi politik pratikler bağlamında ele alındığında, insanın erdemlerine ve kendine yabancılaşmasına neden olan bir toplum ve siyasal yönetim tasarımı olması nedeniyle eleştirilmiştir. Modern devlet teorisyenlerinin hipotetik doğa durumu kurgusu üzerinden geliştirdikleri insan görüşleri teorik bağlamda ele alındığında ise, temellendirilme sorunu taşıyan indirgemeci bir insan görüşü olması nedeniyle tezde eleştirilmiştir. Bununla birlikte, insan hakları kuramının tarihsel süreç içerisinde liberal devlet türünün elinde şekillendirilmiş olması insan haklarının yalnızca liberal bir devlet anlayışı yaklaşımı içerisinde korunabileceğine dair zorunlu ve indirgemeci bir kavrayış yaratmıştır. Oysaki liberal devlet anlayışının iktidar kurulumu, faydacı toplum mühendisliği siyaseti ve kapitalist piyasaların devamlılığı için şiddeti meşrulaştırması; insanın ve haklarının araçsallaştırılması anlamına gelmektedir. İnsan haklarının korunabilmesi ancak; insanın araç olarak değil amaç olarak kabul edildiği, insanın onurunun ve olanaklarını gerçekleştirme koşullarının oluşturulduğu ve korunduğu bir insan hakları anlayışı ile mümkündür.

Bu bölümde öncelikle modern devlet teorisyenlerinin oluşturduğu insan görüşü eleştirilecek, ikinci olarak savunulması gereken insan görüşü ortaya konacak ve üçüncü olarak geleneksel literatürün indirgemeci iddialarının aksine insan onurunu temel ilke olarak gören, insan haklarını koruyan, insanın araçsallaştırılmadığı yaşam biçiminin (toplumsallaşma türünün) anarşizm ile mümkün olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Liberallerin ve dahi bir kısım anarşizm savunucularının yanılğıya düştükleri ve toplumun anarşist sisteme karşı korku ile bakmasına neden olan ya da liberal devlet şiddetine mahkum bırakılmasını sağlayan düşünsel yaklaşım, anarşizmin yalnızca devletsizlik anlamına gelmediği aynı zamanda toplumsal felaket ve kaos getireceğidir. Bu eleştirilerin kökenindeki hipotez anarşizm ile insanın devlet baskısından uzaklaştığı takdirde kötülüğe eğilimli bir canlı olarak her an şiddet uygulayacağı ve bu eğilimin kaos yaratacağı negatif varsayımı üzerine kurulmuştur. Bir başka ifade ile (ironik olarak) insanın erdemlerini kabul etmeyen ve şiddeti meşrulaştıran liberal görüş tarafından, anarşizmin, insanın devlet tarafından şiddet ve cezalandırmadan uzak olması neticesinde başkalarına şiddet uygulamakta serbest ve her türlü erdemsiz harekette özgürleştirilen bir canlı olmasına neden olacağı öne sürülür. Liberallerin anarşizme dair geliştirdikleri toplumsal korku yaratan senaryoları geliştirilirken çelişkili biçimde doğal hukuk teorileriyle rasyonel kabul edilen insan, bir anda rasyonellikten çıkartılarak ‘saldırgan bir canavar’a dönüştürülür.

Tezde, sürekli şiddet üreten devlet ve ekonomik sistem modellemesi ile insanların bilinçlerinin yönetilmesi neticesinde insanların erdemlerine yabancılaşmalarına, saldırganlaşmalarına ve birbirlerine şiddet uygulamasına neden olan sistemin kapitalist modern devlet sistemi olduğu ortaya konmuştur. Bu bölümde, insanın faydacılıktan arınarak erdemli davranma ve etik eyleme olanaklarını gerçekleştirme eğilimi göstereceği böylece şiddete maruz kalmayarak onurunu, özgürlüğünü ve haklarını korumasının mümkün olacağı iddia edilecektir. İnsanların araçsallaştırılmadığı, korku ve baskıyla yönetilmeyen, ekonomik erklerin kazançlarına köleleştirilmeyen, eşitlikçi ve adaletli bir yaşam biçiminde siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet üretiminin engelleneceği ileri sürülecektir. Bu bölümde savunulacak görüş, sevgi/aşk ile ‘bir’leşebilen insan görüşüdür. Erdemli ve etik eyleme potansiyelini gerçekleştiren insanın dayanışma ve paylaşma ile kendisine ya da ötekine amaç olarak davranılmasının mümkün olduğu yeni bir anarşist yaşam biçimini kendiliğinden gerçekleştireceğini ileri

süren bir insan görüşüdür. Bu bağlamda ele alınacak insan tasarımının ortaya konabilmesi için Aristoteles, Kropotkin ve her ne kadar aydınlanma geleneği filozoflarından olsalar dahi liberalizmin şiddet üreten faydacı insan doğası öğelerini teorilerine taşımamaları ve dahi insanın araçsallaştırılmasını eleştirmeleri, insanın onurunu ve haklarını korumanın yolunu gösteren erdemleri rasyonel insanın özelliği olarak temellendirebilmeleri nedeniyle Kant ve Kuçuradi'nin öne sürdüğü görüşler üzerinden temellendirilme yapılacaktır.

Bu bakımdan ilk olarak modern devlet literatürünün temellerini oluşturan insan görüşünün eksikliklerine değinmek gerekmektedir. Modern devlet anlayışının kurucu teorisyenleri insan doğasını erdemlerden arındırarak açıklama çabasına girişmişlerdir. Ancak sonuçta erdemi yok sayarak insanın güdüleriyle çıkarları için eylemde bulunduğunu iddia eden insan doğası kabulleriyle birlikte indirgemeci bir insan kavrayışı olarak faydacı insan ve toplum tasarımı yaratılmıştır. Bu tasarım insan hakları ihlallerine neden olan ve yüzyıllarca süren siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet üretimine neden olmuştur.

Genel olarak ele alındığında modern devlet kuramcılarının modern siyaset anlayışını oluşturdıkları tasarımın temeli olan faydacı insan görüşü, insanın doğa durumundaki varoluş biçimleri üzerinden yarattıkları hipotetik kurguları neticesinde biçimlendirilmiştir. Tezin birinci bölümünde tartışıldığı üzere, modern devletin kurucu teorisyenleri olarak görülen klasik doğal hukuk düşünürlerinden Hobbes, Locke ve Rousseau yaşadıkları dönemin etkisinde kalarak siyaset teorilerini pozitif bilimin metotlarına yaklaştırma çabasına girerek erdemleri yok sayan indirgemeci insan ve toplum görüşü ortaya koymuşlardır.

Tasarım detaylı ele alındığında kurucu teorisyen Hobbes'un siyaset biliminin doğasına aykırı bir metodoloji olmakla birlikte bilimsel kesinliğe yaklaşma amacı güttüğü pozitivist teorisiyle ileri sürdüğü insan görüşünü irdelemek gerekmektedir. Hobbes, siyasi idealizme eleştiri getirerek devletin amacının soyut olarak tanımlanabilen erdemlerde bulunamayacağını iddia etmiştir. Klasik doğal hukuk teorilerinde yer verilen biçimde devletin işlevi erdemli yaşamın devamlılığını sağlamak, adalet ve ödevler ile ilişkilidir. Tezde ortaya konduğu üzere Hobbes'a göre, klasik teoriler insanın politik bir ruha sahip olduğunu öne süren idealist görüşlerdir ancak politik toplumun doğal olarak

var olduğu kabul edilemezdir. Hobbes, insanların politik toplumu yapay olarak oluşturduklarını iddia eder ve insanın doğaları gereği politik olmadıklarının ‘doğal durum’ hipotetik savı ile kanıtlanabilir olduğunu savunur. Hobbes bilimsel temellendirme çabası içerisinde hipotetik doğa durumu kurgusu ile toplumsallaşmanın ve devlete geçişin çözümlemesinin yapılabileceğini savunmuştur. Hobbes ve takipçileri Locke ve Rousseau’nun liberal toplumun kökenini oluşturan insan doğası anlayışı en nihayetinde, siyasi idealizmin insan doğası kabullerine eleştiri olarak geliştirilmiştir. Ancak günümüzde siyasal metodolojiye uygun bulunmayan pozitif bilim metodolojisini Hobbes ve takipçileri Locke ve Rousseau’nun da kullanma çabaları modern devletin çelişkili teorilerle şiddet üreten bir aygıtı dönüşmesine neden olmuştur. Modern doğal hukuk teorisyenleri siyasi idealizmden uzaklaşma çabaları içerisinde insanın erdemlerini yok sayarak teorilerinde önemsizleştirmişlerdir. Rousseau erdemlerin yok sayılmasına dair bir eleştiri getirmeye çalışmış olsa dahi, insanın olması gerektiği gibi görülmesi olarak irdelenmesi gereken ‘erdem’i, insanın olduğu gibi görünmesine neden olan bir şeye yani ‘toplumsal erdem’e indirgemıştır; insanın özel iradesinin genel iradeyle örtüşmesi neticesinde erdemli olabileceğini savunarak liberal toplumun ortak faydacılık anlayışını temellendirmiştir (Hobbes, 2014: 24; Locke, 2011: 46; Rousseau, 2013: 34-39; 94; 103-140; 2015: 25). Hobbes, Locke ve Rousseau’nun insan doğası yaklaşımlarını siyasi idealizmden uzaklaştırma çabaları içerisinde insan erdemlerini önemsizleştirmeleri modern devlet ve kapitalist sistem tarafından insanın yabancılaşmasına/tüketilmesine/yok edilmesine neden olmuştur. Oysaki erdem kavramı bu indirgemeci anlayışa tabi kılınamayacak olmakla birlikte, toplumsal çıkarlar için araçsallaştırılamayacak insan onurunu da içermesi nedeniyle insan haklarını koruyabilecek olan temel insan fenomenidir.

İnsanı maddi ve hayvani güdülerine indirgeyen sözleşme kuramının, insan erdemlerini yok saymasına rağmen insanın daha fazla özgürlük sahibi olacağı iddialarını taşımaları çelişki yaratmaktadır. Liberalizmin çağdaş savunucularından Hegel’in dahi liberalizmin temellerinin atıldığı doğal hukuk anlayışını eleştirdiği gibi, insan sadece maddi ve hayvani doğası tarafından belirlenmemektedir. Aksine, insanın insanlığı hayvani doğasını reddetme yeteneğinden kaynaklanmaktadır. İnsanın sadece güdülerini hareket etmemesinin kanıtı olarak Hegel, insanın saygınlık mücadelesinde hayatını ortaya koyarak en güçlü içgüdü olan hayatını koruma güdüsüne karşı koyabilme fenomenini

göstermiştir. Güdülerıyla hareket etmeyen insan yalnızca biçimsel olarak fiziksel engellerden özgür olmakla kalmaz mutlak olarak doğa tarafından belirlenmemiş olduğu için metafizik anlamda da özgür olur. İnsana özgürlüğünü ve onurunu veren şey etik tercihler yapabilme yeteneğidir. İnsanı hayvandan daha akıllı yapan şey kendi kurallarını koyma ve bunlara uyma özgürlüğüne doğuştan sahip olabilmesidir (Akt. Fukuyama, 2016: 200-201). İnsanlar yalnızca klasik liberal düşünürlerin savunduğu gibi fayda, çıkar ve maddi esenlik için değil ayrıca, saygınlık ve kabul görme için de uğraş vermekte ve belli bir değere ya da belli bir onura sahip oldukları için saygınlık kazandıklarına inanmaktadırlar. İnsanın kabul görme ihtiyacını dikkate almayan ve insanın en kuvvetli güdülerinin bile tersine davranma iradesine sahip olduğunu yok sayan bir politik bilim yaklaşım olarak modern doğal hukuk teorileri insan davranışın çok önemli yanını kavramamış sayılır (Fukuyama, 2016: 203-204).

Diğer taraftan modern doğal hukuk teorileri rasyonel insan ve güdüler ile hareket eden insan iddiaları üzerinden bir çatışkı üretmişlerdir. İndirgemeci bir politik yaklaşımın tasarımı olan hipotetik doğa durumu anlayışına göre, insan toplum sözleşmesi kabul ederken rasyonel bir canlı olarak diğer taraftan doğa durumunda kötücül ve/veya birbirlerine şiddet uygulayan canlı olarak kabul edilmektedir (Hobbes, 2013: 103, Locke, 2011: 37-38; 113, Rousseau, 2006: 14). Balibar (2014: 36; 56-59)'ın dikkat çektiği gibi, Hobbes'un tasarladığı bireylerin kendi özünde her türlü belirlenmiş koşulun dışında köklü bir kötülüğün veya şiddet üreten bir kaynağın olduğunu kabul etmeye iten dayatma, diğer taraftan edilginlikten eyleme, baskıdan özgürlüğe ve yalıtılmışlıktan ortaklaşmaya geçişteki gibi tümüyle öznel her türlü özgürleşme diyalektiğinin gelişmesini imkansız kılmaktadır. Devletleşme ile birlikte kurumsallaşma içerisinde örgütlenen şiddet üretimi arasında ayırım yapmama, siyaset olanağını hiç durmadan ortadan kaldıran öznel-nesnel şiddeti sürekli üretir. Bu sorun Hobbes'un devleti 'ölümlü tanrı' (temsilin mükemmelliği) olarak yaratması ile siyasal eylem yükümlülüğünü doğrudan iktidara/kamusal özel arasında ve dolaylı iktidara/ideolojik dağıtmasının çakışması ya da analizinin karmaşıklaşması sorunudur (Hobbes, 2013: 17; 136-137; 239). Locke üzerinden görebileceğimiz gibi pozitivizme ulaşma çabalarına rağmen teolojinin yarattığı sorunun üstesinden gelinememiş olunmasıdır.

Strauss (2011: 238)'un değindiği gibi, kendi doğa yasası kavramını tehlikeye atan bir zorlukla karşı karşıya kalan Locke, doğa yasası olması için Tanrı tarafından verilmiş

olması ve dolayısı ile yaptırımların bir kısmının öteki hayata atfedilmesi sonucuna ulaşırken, diğer yandan teoride, insan aklının her şeyi çözüme ulaştıracak olarak öncüllemesinin ve insan aklının öteki hayatta var olmayacağı nedeniyle doğal haklara ilişkin yaptırımların çözümünü ispatlayamaması gibi teolojik problemler bulunmaktadır. Bu çelişki, doğa yasasının varlığını inkar etmek olması nedeniyle teorinin çürütülmesi anlamına gelmektedir. Siyasete matematiksel yöntemler uygulanarak bulunacak doğru kanıtların doğada aranması gerektiğine inanan Hobbes'a göre, devletin kurulma amacı erdemlerin soyutluğunda değil, bir organizma olarak birbirine şiddet uygulayan insanın güdülerinde aranmalıdır: doğa durumundaki insanlar ölüm korkusu güdüsünün²⁶² gerçekliğinden doğan güvenlik ihtiyacı ve mülk koruması için kendi rızaları ile doğal haklarını devlete emanet ederek ve sosyal sözleşme yaparak devletleşme sürecine girmişlerdir.

Bir başka ifade ile, toplum sözleşmesi ile insanların yaşamları dahil²⁶³ tüm mülkiyet haklarının eşitlik içerisinde korunması için özgür kararları (kendisini ya da mallarını başkasına devretme)²⁶⁴ ile ortak sözleşme yaparak devlete geçişin zaruri olduğu düşüncesi bulunmaktadır çünkü doğa durumunda insanlar mülklerini korumak için birbirleri ile savaş içerisindedirler devletin kurulması insanların mülklerini koruyacak bir yapılanma olarak bu savaşı sonlandırabilecektir. Bununla birlikte, neoliberal Fukuyama'nın dahi klasik liberalleri eleştirdiği gibi Hobbes ve Locke tarafından eğitilmiş modern burjuvalar olarak kullanacağımız terimle rasyonel bir amaç için kanlı bir mücadele verseydik yani ailemizi korumak ya da toprak ve komşumuzun malına el koymak gibi herhangi bir amaçla yapılmış olsaydı, o zaman mücadelenin sadece salt hayvani ihtiyaçların karşılaması için yürütülmesi gereği doğardı. Ancak hayatın ortaya konduğu insan mücadelelerin birçoğunda özgür ve gerçek bir insan olmanın kabul edilmesi istenci bulunmaktadır (Fukuyama, 2016: 202). Balibar'ın değindiği gibi, ölüm dürtüsüne Hobbes tarzı herkesin herkesle savaşı yaklaşımı aslında aşırı şiddetin antropolojik statüsü sorununun çelişkili biçimidir. İnsan varoluşunun aşırı şiddeti devreye sokan biçimlerinin fenomenolojisi, sınır deneyimlerini araştırarak olanaklılık

²⁶²Hobbes, doğal yasayı kendi varlığını koruma arzusu üzerinden tanımlayarak, klasik doğal hukuk teorisyenlerinden farklı olarak 'amaç' (*telos*)'un karşılığı ölüm korkusu olduğunu savunmaktadır (Hobbes, 2013: 103).

²⁶³Locke, mülk kavramını geniş anlamda kullanmaktadır. Locke için 'mülk' ; hayati özgürlük ve toprak olarak kullanmaktadır (Locke, 2011: 37-38; 46).

²⁶⁴Locke bu noktada, 'özgürlük' (*liberty*) kavramını 'serbestlik' (*licence*) kavramından ayırmaktadır. Locke için 'özgürlük'; insanın kendisini ya da mallarını başkasına devredebilmesidir (Locke, 2011: 29).

koşullarını sorgular ancak doğayla siyaset arasında insanlıkla insanlık dışı arasında olduğu gibi normal ve normatif kabul edilebilecek ayrımları silme eğilimi yaratmakta olduğundan sorunlu bir yaklaşımdır (Balibar, 2014: 383).

Söz konusu olan toplumsal düzen ve iç barış kurgusunun aksine teorem devlet ve hukukun cebir içeren biçimlerini barındırmaktadır. Balibar'ın "modern devlet koruduğu toplumun en büyük düşmanıdır" yorumu, Hobbes ve takipçilerinin oluşturduğu modern devlet teorisinin meşru şiddet tekeli yarattığı eleştirisi olarak haklılık içerir. Modern doğal hukuk teorileri insanların birbirlerine uyguladıkları şiddetten korunabilmek ya da özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve hak güvencesi için kendi rızalarıyla kabul ettikleri toplum sözleşmesi ile bazı haklarını egemen bir güce devretmek koşuluyla güvenliklerini ve özgürlüklerini garanti eden devlet adı altındaki toplumsallaşma biçimini tercih ettiklerini öne sürmektedirler. Ancak insan varoluşuna dair aşırı şiddeti devreye sokan biçimlerinin anatomisi olarak modern doğal hukuk teorileri, tezde tartışıldığı üzere aşırı şiddet ile eşitsizlik, özgürlük ve hak ihlalleri uygulama sisteminin fenomolojisidir.

Modern kapitalist devletin temellerini oluşturan doğal hukuk teorisyenlerinin özgürlüğün devletleşme ile mümkün olacağını ileri sürmeleri çatışkı üreten bir başka sorundur. Liberal Anglosakson geleneğinde özgürlük en genelinde zorun olmaması anlamına gelmektedir. Hobbes'a göre özgürlük direncin olmamasıdır yani hareketin önünde engel olmamasıdır (Hobbes, 2014: 11). Fukuyama bu görüşün eksikliğine dikkat çekmektedir: Anglosakson geleneğindeki özgürlük tanımına göre tepeden yuvarlanan taş da ormanda rahatça yuvarlanan ayı da özgürdür. Ancak taş yerçekimine ile yamaç eğimine, ayı ise doğal arzuları ve içgüdülerin karşılıklı etkileşimine bağlıdır. Ayı ve taş yalnızca biçimsel anlamda özgürdür ancak insanlar gibi yüce amaçlar için açlık grevi yapamazlar ki özgürlük iradi kararlardan ayrı tartışılmaz. Bu durumda, Hobbes ve sonrasında kendisini izleyen Locke ve Rousseau ise insanların sadece biçimsel özgürlüğüne değinerek özgürlük kavramını eksik bırakmışlardır (Fukuyama, 2016: 200-201).

Liberal teorinin sunduğu biçimsel özgürlük aslında özgürlüğün olmaması anlamına gelmektedir. İlerleyen yüzyıllarda değişen kapitalizm ve devletleşme biçiminin özgürlük kavramı daha sorunlu olmakla birlikte, liberal düşünce seçim özgürlüğünü kişinin seçimine bağlı göstererek modern kapitalist devletin gerçek özgürlük getirdiğini

öne sürmüştür. Sistem sürekli yeni seçimler üretmektedir, liberalizmden neoliberalizme, milliyetçilikten etnik milliyetçiliğe ya da muhafazakarlığa, modernizmden postmodernizme geçiş gibi her daim türetilen bir dizi belirlenmiş seçimler insanlara özgürlük olarak sunulmuştur. Ancak kişi ekonomi-politik baskının altında esasen bir seçim yapamamakta iken modern özgürlük anlayışının sunduğu düzlemde kişinin şiddet ve baskı altında olduğu açık hava hapishanesindeki biçimlendirilmiş özgürlüğü kişiye kendi potansiyelinin sonucu gibi gösterilir. Kişiye resmi seçim özgürlüğünün verilmesi bir fark yaratmamaktadır; çünkü sistem manipülasyonu neticesinde kişi serbest seçim adı altında uyumsuzlaşmamak için rasyonel olmaya itilir. Bir başka ifade ile, kişinin kendi isteğine aykırı olsa bile sistem konuyla ilgili toplumla uyum içinde olacağı seçimi kişinin kendi iyiliğine olacakmış gibi empoze ederek dayatır. Mevcut güç ilişkilerinin koordinatlarında, insanlar gerçekten seçme şansını elde edememiştir. Zizek, Lenin'in tüm seçimler üst sınıf çıkarlarının hizmetine göre belirlenen seçimlerin dayatılmasını içerdiği görüşüne katıldığını belirtmektedir. Sistemin değiştirilmesini içeren temel seçim özgürlüğü sunulmadığı sürece biçimsel özgürlük altında insanlar özgürlüklerinden mahrum bırakılırlar. Örneğin, küresel sosyal meselelere ilişkin kilit kararların verilme biçiminin çoğunluğun katılımıyla kamusal alanda verilmemesi demokrasi adı altında seçim özgürlüğü dayatmacasının zorlama olduğunu göstermektedir. Algı manipülasyonu ile kişinin doğasından gelmiş bir seçim gibi gösterilen biçimsel özgürlük aslında insanlara yapılan seçimlerin kendi doğasından kaynaklandığını kabul etmeyi kabul ettirerek itaatin sağlanmasıdır. Böylelikle biçimsel özgürlük gerçek özgürlüğü daha kesin bir anlamda tüketmektedir. Gerçek anlamda özgür seçim, önceden verilmiş bir koordinat grubu içinde, insanın sadece iki veya daha fazla seçenek arasından seçim yapmak zorunda bırakılmadığı ve temelde bu seti değiştirmenin de seçme özgürlüğünün tanındığı bir seçimdir. Gerçek özgürlük, güç ilişkileri koordinatı içerisinde kendini baltalayan bir müdahalenin yerini belirler, seti bilinçli bir şekilde değiştirme eylemi olarak gerçek özgürlük 'imkansız'ın seçilebilmesi durumunda gerçekleşir (Zizek, 2001: 113-124).

Diğer taraftan modern devlet kurgusu insanların haklarını korumak üzere yapılandırılmıştır. Modern doğal hukukun insanın güdülerini ve doğal haklarını temel siyasi olgu olarak kabul etmesi ve devletin işlevinin bu hakları korumak olarak saptanmasına karşın insanın güdülerine indirgenerek erdemlerinin yok sayıldığı bir

anlayışla oluşturulan modern kapitalist devletin insan haklarını koruması mümkün değildir. Tezde ortaya konduğu üzere, modern kapitalist devlet emanet edilen hakların koruyucusu bir yapı değil kapitalist erklerin çıkarlarına uygun yönlendirmeler altında sürekli siyasal, ekonomik ve kolektif şiddet üreterek hak ihlal eden bir yapıdır.

Buraya kadar sürdürülen tartışmayı özetlemek gerekirse, siyasi idealizmi reddettiklerini öne süren doğa durumu teorisyenleri, hipotetik kurgularındaki eksiklikler nedeniyle amaçladıkları bilimselliğe ulaşamadıkları gibi, siyasetin temel öznesi insan ve toplumsallaşma üzerine bir teorinin pozitivist çözümlemelere indirgenemeyeceğini düşünememişlerdir. Siyaset bilimi çalışmaları mantıksal formüleştirmesi ve somut içeriği bakımından, gelişmekte olan bir organizma olarak anlaşılmalıdır. Doğal hukuk teorisyenlerinin yarattığı insan doğası kurgusu dinsel düşünce ve aşkınlıktan türetilmiş olan bir yaklaşım ya da yanlış bir metodolojinin ürünü olarak görülebilir (Gramsci, 2014: 19). Hipotetik metodoloji ile düşüncelerini ileriye taşıyan teorisyenlerin yaklaşımlarında, ampirik veya mantıksal bütünlükten uzaklık söz konusudur: hipotetik doğa durumu ve insan doğası kuramları çelişkiler barındırmaktadır. Hipotetik savlarını tarihsel gerçekliğe eşdeğer gerçeklikte kabul etmişler ve bu hipotetik sav üzerinden devlet yapısını belirleme çabasına girişmeleri içerisinden çıkılması mümkün olmayan teorik bir enkazla sonuçlanmıştır. Çağın devletleri ve modern insan tam da bu enkazın üstünde salınmaktadır.

Hobbes'un biçimsel özgürlük içinde sınırlandırdığı güdüsel insan, kötücül ve birbirinden nefret ederek sürekli savaş içinde iken özgürlüklerine güvenlik ihtiyaçları nedeniyle son vererek rıza ile modern devlet tercih etmişlerdir. Hobbes'un güvenlik ve yaşama hakkı için öldürme güdüsü ile hareket ettiğine inandığı özgür insanı, ancak bir taşın eğimden aşağıya yerçekimi sayesinde düşebilme özgürlüğü gibi biçimsel özgürlüğe sahiptir. Locke ve Rousseau da Hobbes'dan farklı bir yol izleme çabasına girişmiş olsalar dahi sonuçta doğa durumunu zorunlu bir savaş durumu haline getirmişlerdir. Hipotetik insan doğası kabulüne göre, insanlar doğası gereği kötücül olduğu için ve rekabet ile güvensizlik neticesinde doğa durumunda salt savaş ilişkileri kurmaktadır. Teori, güdüler ile eylemde bulunan, birbirinin kurdu olan ve savaşa eğilimli kötücül bir insan tasarımı üzerinden kurulmuştur. Doğal hukuk düşünürleri teorileri içerisinde rasyonel olduğunu kabul ettikleri insanın neden sürekli mülkleri için şuursuzca birbirleri ile savaş içinde olacağına dair tutarlı bir gerekçelendirme

getirememişlerdir. Hobbes, Locke ve Rousseau'nun insan doğası ve doğa durumu görüşleri ile yaratılan insan ve dolayısı ile toplum tasarımı modern devletin şiddet kurgusu üzerinden temellendirilmesine neden olmuştur, kapitalist devlet hak ihlal eden ve şiddet üreten bir yapıya dönüşmüştür. Kropotkin'in değindiği gibi, herkesin herkesle savaşması nedeniyle devlete ihtiyaç olduğu üzerine kurulan Hobbes'un fikirleri yanlıştır çünkü korku gibi içgüdüler insanlar için hayatta kalma mücadelesi sürdürebilmesi için değerli bir silahtır ancak korku ve topluluk güdüsü hayvanlarda da görülebildiğine göre güdüler devlete ihtiyaç olduğu sonucuna götürmez. Modern kapitalist devlet, temellendirilmesi mümkün olmayan biçimde şiddet tekeline dönüştürülmüştür ve asıl bitmeyen savaş böyle başlamıştır (Kropotkin, 1991: 150-151). İnsan doğasının bu biçimde indirgenmesi modern devlet ve kapitalizm kurgusunun, insana uyguladığı şiddeti yaratan ilkelerin temellendirilmesine ve faydacılık üzerinde yapılandırılan kurumsallaşmaya neden olmuştur. Locke'a göre ise insan, mülkiyetlerini güvence altına alabildiğinde özgürleşmiş birey olacaktır: maddi konfor içinde yaşama arzusu öncelikli birey mülkiyetleri güvenle korunduğunda doğuştan gelen özgürlüğünü koruyabilmektedir.

Bununla birlikte özgürlüğü yok eden bir diğer unsur modern devlet anlayışının kapitalist ekonomi düzeninin şiddetini meşrulaştıran bir devlet anlayışı olmasıdır. Hipotetik doğa durumu üzerinden insan doğasını açıklamaya çalışan modern devlet teorisyenlerinin ortaya çıkardığı insan doğasındaki bir diğer önemli sorun; çıkarları için öldürebilen, faydacılığa eğilimli ve erdemleri yok sayılan indirgemeci birey tasarımının yaratılmış olmasıdır. Modern doğa durumu teorisyenleri, kendi doğal hak öğretilerini doğa durumundaki insan hakkında bildiklerini sandıkları şeylere indirgeme hataları nedeniyle rasyonel olma iddialarını nihayete erdirememişlerdir. Liberal düşünürler siyasi idealizmden uzaklaşma çabalarını, insan doğasında metafizik buldukları insana ait erdemleri yok sayarak insan fizyolojisi üzerinden pozitivist temellendirme yapma çabasıyla göstermişlerdir. Liberal kurucu teorisyenlerden yalnızca Rousseau erdeme sahip insandan bahsederek güdüler dışında özellikleri olan bir insan doğasına atıf yapmıştır ancak erdemi toplumsal faydacılığa indirgeyerek kavramın doğasına aykırı bir çelişki içerisinde faydacılığın (*utilitarianizmin*) temellerine araç etmiştir. Kuçuradi'nin belirttiği gibi, Antikçağ skeptiklerinden pozitivistin günümüze kadar ilerlettiği birçok görüşe bakılırsa 'değerler' 'görelî (*relatif*)' kabul edilir, 'değer' ise 'subjektif'tir. Genel

olarak değerlerin objektifliğinden ya da sübjektifliğinden söz eden bu görüşler (ki ayrımları böylesine açık yapmadan), aynı 'obje'nin realitede yapılan ve bir olgu olan farklı değerlendirmelerinin mantıksal bir sonucu olarak ortaya çıktıklarını ileri sürmektedirler. Oysaki gerçeklikte yapılan insan realitesiyle ilgili değer yargılarının (en başta morallerin), değişmesi ve aynı şeyin değeriyle ilgili yargıların değişmesidir. Burada yapılan değerleri davranış şekilleri ile karıştırmak²⁶⁵ ya da değerleri kavramlar olarak kabul edip görünüşü aynı olan ama kendileri farklı bir temele dayanan davranışlara aynı adı vermek ve en nihayetinde ise her birine biçilen farklı değerlerin aynı etkinliğe veya davranışa yüklendiğini kabul etmektir. Böylelikle görünüşü dolayısıyla bir kültür açısından adı aynı ama temeli farklı olan davranışlar, temel farklar dikkate alınmadan yanlış olarak²⁶⁶ değerlendirilmiş olmaktadır. Oysaki doğru değerlendirme belirli hazır ölçülere göre değer biçme ya da değer atfetme değildir. Soyut olarak davranış şekillerine ve birer kavram sayılan değerlere farklı toplum ve çağlarda değerler biçilmesi (değer yargılarının, morallerin ve estetik anlayışların değişmesini değerlere yüklemek) değer yargılarını değerlerle ve değerli olmayı değer olmayla karıştırmaktan başka bir şey olarak görülmemelidir. Değer yargıları değişmekte iken değerler (etik değerler) değişmemektedir. Değerin sübjektifliğini savunan aynı veya başka görüşlerin bu konudaki yaklaşımı, objeye farklı kişiler aynı anda veya aynı kişiler farklı zamanlarda farklı değerler yükleyebilmekte ise, objenin kendine özgü değerinden söz edilmesi mümkün olamaz çünkü objenin kendine özgü bir değeri olsa bile insanın bunu bilme imkanı yoktur. Ancak değerlerin sübjektifliği iddialarının temelinde konumlandırılan gnosiolojik dogmatik skeptisizm ve genelleme saklı bulunmaktadır. Bu genelleme, iktisattaki kullanım değeri kavramının genelleştirilmesi, bir başka ifade ile bir malın değerini belirleyen şeyin onun faydası ya da bir ihtiyacı karşılaması olduğu görüşünün genelleştirilmesidir (Kuçuradi, 1998: 9-12).

Modern doğal hukuk teorisyenlerinin insanın güdülleri ile hareket eden bir varlık olduğunu iddia etmeleri ve mülkiyeti en önemli ihtiyaç haline getirmeleri faydacı liberal bireyin, toplumun ve devletin yaratıldığı noktadır. Locke eşitliğin ve mülkiyet

²⁶⁵Bir değerden soyut olarak bir davranış şeklini anlamak (söz gelişi çalmayı), soyut olarak bir etkinliği (söz gelişi dayanışmayı) anlamaktır (Kuçuradi, 1998: 10).

²⁶⁶Kuçuradi'ye göre yanlışlık sonuç olarak, aynı davranış şekline (aynı değere) bazen iyi bazen de kötü denmesine neden olmaktadır. Oysaki bir davranış şeklinin soyut olarak değerlendirilemeyeceğini ve değer bir kavram olmakla birlikte, bir şeyin taşıdığı değer ve her çeşidiyle değerlerin kavramlar olmadığını unutmamak gerekmektedir. Bir davranış şeklinin neden bir değer olmadığı, değerlerin yapı özellikleri ve bir grup değerlerin davranışlarla ilgisi ortaya konduğunda; kendi başına bir davranışın soyut olarak neden değerlendirilemeyeceği, etik problemlere antropolojik temellere dayanarak bakıldığında ve değerlerin neden soyut kavramlar olmadığı, tek tek değerlerin yapı analizinden ortaya çıkar (Kuçuradi, 1998: 10-11).

özgürlüğünün sivil toplumda daha fazla mümkün olabileceğini savunur. Doğa durumu, dar anlamda mülkiyet sahipliğindeki eşitliği daha fazla sağlamaktadır. Locke tam tersini savunarak doğa durumunda mülk edinmenin daha kısıtlı olduğunu bu nedenle sivil toplumun eşitlik ve özgürlük getireceğini iddia eder. Esasen doğa durumu insanlar için mülk edinme üzerinde bir kısıtlama olmadığı için daha fazla seçenek olan ve herkes için ortak iyi bir şey kalmadığında hakkaniyet gereği doğal olarak insanların kullanabildiği kadarını alma hakkıyla sınırlanacak ayrıcalıklı bir ortamdır. Çünkü liberal sivil toplumda her şey mülkiyet yasasına bağlı olduğu için; metalar değerlendirilmesi, sermaye birikiminin önemli hale getirilmesi ve emekle edinilecek mülke sınırlama konması gibi faktörler nedeniyle hakkaniyetli bir bölüşüm yaratılması mümkün değildir (Strauss, 2011: 274-279). Doğa durumu hipotetik kurgusunda insanın şiddet uygulayan ve faydacı tasarımı ve teorinin çelişkileri ile yaratılan modern devlet teorisinde, insan ancak şiddetin kontrolünde hareket edecek bir organizmaya dönüştürülerek kapitalizmin sürdürülebilirliği için egemen şiddeti meşrulaştırılmıştır. Locke'un çelişkili yaklaşımlar ile geliştirdiği mülkiyet hakkı teorisi modern devletin ve piyasa sisteminin temellerini oluşturur. Kapitalist modern piyasa sistemi, sermaye sahiplerinin mülklerini arttıran ancak emekçilerin fakirleşmesine ve sömürüye uğramalarına neden olan bir sistemdir. Yüz yıllar süresince insanların şiddet görmelerine neden olacak devletleşmenin temel unsuru olan mülkiyet hakkı üzerine kurulu olan teorik yaklaşım, mülkiyet sahibinin mülkiyet sahipliği olmayana uyguladığı şiddetin meşrulaştırılmasının dayanağını oluşturmuştur. İnsanların doğa durumundaki haklarını (ve tüm diğer mülklerini) ve özgürlüklerini toplum sözleşmesi ile devlete emanet ettikleri kurgusu ya da insanların doğa durumundaki hipotetik savaşlarından koruyacak güvenceyi veren kapitalist devlet teorisiyle aslında her tek insana sürekli şiddet uygulanma hakkı kapitalist devlet tekelinde meşrulaştırılmıştır (bir insanın doğa durumunda sürekli şiddete maruz kalma olasılığı ihtimal olarak daha azdır). Modern devlet anlayışının biçimlendiği doğa durumundaki insan görüşü indirgemeceliği yüzyıllarca süren şiddeti arttırmıştır. Devletin ve piyasa sisteminin konumlandığı özne olarak birey tasarımı; faydacı, mülk sahipliği ile özgürleşebilecek, mülkü ya da çıkarları için her an savaşacak akılsızlık ve kötülükte ancak toplum sözleşmesini iradesi ile seçecek rasyonellikte (ancak tezde temellendirildiği üzere rasyonel olmayan) ama yine de korku güdüsüne teslim olmuş bir insan tasarımıdır.

Stirner'in değindiği gibi, liberalizm, mülklerin kutsallığının nerelere kadar gideceği hakkında bir açıklamada bulunmamıştır. Modern devlet anlayışında insan kavramı indirgemeci bir anlayışla yorumlanmaktadır, özgür ve erdemli insanın onurunun ve haklarının korunması indirgemecilikle çözümlenemeyecek bir yaklaşım gerektirmektedir. Liberalizmin teoride insana aykırı olandan tanımladığı insan kavramının küçük gördüğü insaniliği alt etmesine izin vermemeliyiz. Mülkiyet hakkının yaşam hakkını da barındırması ve özgürlük kisvesi altında bir devlet iktidarına teslim edilmesi anlayışı kabul edilemez; mülkiyet liberal teorisyenlerin ortaya koyduğu sınırlı bir sorunun yanıtı olarak taşıyabileceğinden çok daha geniş bir anlam içermektedir. İnsanın kendilerine ait şeyleri kısmen dışsal kısmen içseldir. Bir başka ifade ile insanın nesnel mülkleri olduğu gibi, değerler, düşünceler, asil duygular gibi tinsel mülkleri de bulunmaktadır. Gayri-hukukî ve gayri-insani olanların korunması elzem değildir çünkü insanın gerçekten sahip oldukları sadece insana ait olanlardır: onur, erdemler ve inançlar gibi Hobbes'un soyut olması nedeniyle gereksiz bulduğu değerler aslında insanın dokunulmazlığa sahip olması gereken değerleri ya da mülküdür. Nesnel mülkiyetin başında ise meta değil şahıs gelmelidir, bu bakımdan ise kişisel özgürlük başta gelmelidir. Liberal özgürlük sınırlaması dışında bir özgürlük yaratılmalıdır. Mülksüzlük ile mümkün kılınacak bir özgürlük anlayışı gerçek özgürlüğü getirecektir çünkü gerçek özgürlük mülkiyetten bağımsızlıkla elde edilebilir (Stirner, 2013: 303-305). Dolayısı ile, insan ne yalnızca birbirinin kurdu olan güvenlikte olmaları için baskı altında kalmaları zorunlu öznedir, ne de sadece mülkiyet arzusu ve ilkel güdülerinin dışında itici gücü bulunmayan bir öznedir. İnsan sadece rasyonel genetik dizilim veya hipotetik kabul ile açıklanamayacak karmaşık bir yapıda olmak ile birlikte, eylemlerini belirleyen itici güç güdülerini değil olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan onur başta olmak üzere erdemleridir. İnsanın asıl mülkünün erdemleri olduğu kabul edilmelidir çünkü yok edilmeye başlanan insan ancak erdemlerini hatırladığında olanaklarını gerçekleştirebileceği için mutlu olabilecek ve erdemlerin önemsendiği bir toplumsallaşma biçiminde yeniden insan olmaya geri dönebilecektir.

İnsanı mülkiyet sahipliği kavgası üzerinden tanımlayan Hobbes, Locke ve Rousseau'nun bugünün mülkiyet için birbirine her türlü kötülüğü yapan '*homo economicus* yaratma projesinin' temellerini attıkları ortadadır. Yüzyıllar içerisinde bireyin ekonomik kimliği, toplumsal kimliği ve siyasal kimliği ile insan parçalanmıştır.

Modern devlet kuruluşundan itibaren insan tasarımının indirgemeceliği ile erdemleri yok sayılan faydacı insan; kimlikleri parçalanarak vatandaş özne olarak siyasal şiddete, emek sahibi ve kendine yabancılaşmış *homo oeconomicus* özne olarak ekonomik şiddete, toplumsala ait kılındığı özne statüsünde ise toplumun faydası kisvesi altında kolektif şiddete maruz bırakılmıştır. Kapitalist sistem tarafından faydacılıkla bezendirilmek için zihinsel ve psikolojik manipülasyona maruz bırakılan insanın mütemadiyen meta sahipliği yarışının şiddeti içerisinde koşturulması, insanın tüketilmesine ve dahi yok edilmesine yol açmaktadır. En nihayetinde insana bırakılan yalnızca ekonomik kimliğidir. Ekonomik sömürüye maruz bırakılan insanın yalnızca üretim çarkının dişlisi haline getirildiği '*homo oeconomicus* projesi' bir tür robota dönüştürülerek kimliksizleştirilmeye maruz bırakılmıştır.

Modern devlet ve erken kurumsal kapitalizm yüzyılında işçilerin elde ettiği sendikal haklar ve mücadeleler bir çeşit siyasal özne kimliğinin varlığını göstermektedir. Ancak zaman içinde, sermaye sahipleri ve siyasal egemenler yeni bir toplum mühendisliğini dayatarak siyasal özne kimliğinin tamamen yok edilme projesini hayata geçirmişlerdir. Çünkü siyasal özne kimliği her ne kadar baskı altında tutulsa da sistemin eleştirilerine dikkat çekebilecek ve direniş gösterebilecek bir kimlik iken, ekonomik özne sistemin devamlılığını sağlayan ve karın tokluğu asgarisi için piyasanın emek sömürüsüne çaresizlik içinde kalarak boyun eğdirilebilecek bir öznedir. *Homo oeconomicus* yaratılması projesi kapitalist sistemin işlerliğinin sağlanması içindir; çünkü insanın düşünmemesi, karşı çıkmaması, hakkını savunmaması, bir robot olarak uyanmakla uyumak arasında geçirdiği bir günlük saatlerini dünyanın en zenginlerinin mülk sahipliğini arttırmak için çalışmaya harcaması gerekmektedir. Marx'ın değindiği gibi, önce sömürü düzeneğinde emeğine ve bedenine yabancılaşan insan sonrasında insan olmaktan çıkmaya başlar.

Tezde, kapitalist modern devlette yabancılaşmaya başlayan insanın refah devleti sürecinde tükenmeye başladığını ve küresel kapitalist sistemde yok edilmeye başladığını tartışmış bulunmaktayım. İnsanın doğasından gelen özelliklerinin kaybolmasının yanı sıra, küresel çağdaki özne siyasal özne olmaktan tamamen uzaklaştırılmıştır. Bu sistemin işlerliği başta emeğine yabancılaştırılarak çarkın bir parçası haline getirilen insanın ekonomik ve siyasal özne kimlikleriyle bütünlüğünün parçalanması, sonrasında siyasal özne kimliğinden tamamen uzaklaştırılarak ekonomik özneye indirgenmesi ve

en nihayetinde ekonomik özne kimliğine dahi yabancılaştırılan insanın gerçekliğin tamamen yitirildiği simularklara hapsedilmesi ile yok edilmesi süreçleri uygulanarak ilerletilmiştir. Ancak, Aristoteles'e göre dil ve anlamlı konuşma yetisine sahip insan doğası gereği siyasal bir hayvandır. İnsan haklı ile haksızı sezebilen, doğru ile yanlış dil ile bildirebilen özellikleriyle hayvanlardan ayrılmaktadır. Aristoteles'e göre, doğası gereği siyasal hayvan (*zoon politikon*) olan insanların birliğinden doğması gereken devlet²⁶⁷ (Aristoteles, 2012: 9-10) bugün kapitalizmin esaretinde insanın siyasal kimliğini yok etmiştir. Liberal devletten neoliberal devlete ilerleyen süreçte piyasalar ile devletin birleşmesi ve piyasaların işlerlik koşullarının insancılıktan uzaklaştırılarak tamamen şiddet dolayımına bağlanması neticesinde insan yalnızca küreselleşen piyasalar çarkının dişlisi olarak konumlandırılmıştır. Kapitalist modern devlet insanların erdemlerini yok saymakla birlikte insanın 'politik hayvanlığı'nı liberal devletten neoliberal devlete ilerleyen süreçte uyguladığı stratejiler ile tamamen yok etmiştir.

Modern kapitalist devlet anlayışıyla birlikte insanın doğuştan gelen yetilerinin ve doğası gereği olan politik hayvanlığının yok edilmesi, bir başka ifade ile insanın kapitalist sistem tarafından erdemleri yok sayılarak *homo oeconomicus*'a indirgenmesi doğası gereği var olan özelliklerini kullanmaması konusunda baskı altında bırakılmasına neden olmaktadır. Bu baskı insanın insan olmaktan çıkmasına neden olan barbarca bir şiddettir çünkü insanın tüm yaşam alanlarını kapsayan stratejiler ile yabancılaşmasının/tüketilmesinin/yok edilmesinin sağlanması ekonomik işlerliği sağlayacak bir robot gibi düşünmeden emek vermesini sağlama ve sistemi sorgulamasını engelleme amaçlıdır. İnsanlar yapay bir kurgu içinde kendilerine yabancılaştırılarak uyurgezer robotlar haline dönüştürülmüşlerdir. Siyasal kimliğinin yitirildiği '*homo oeconomicus*'un bütünlüğünün parçalanması ve yalnızlaştırılması şiddeti karşısında yaşadığı bunalıma neoliberal sistemin çözüm önerisi, insanın sisteme adaptasyonunun ya da sistemin çarkı olma görevini sürdürmesi için gerçeklik algısının yitirilmesine neden olan popülist medya ile kültürlenme yapılması olmuştur. İnsanın tüm yaşam alanları içerisinde küresel erklerin servetlerini arttıran sisteme hizmet için yabancılaştırılması, toplumların medya ile sözde özgürlük masalları anlatan kölelik

²⁶⁷ Devlet ile kendi kendine yeterliğe erişilmiş her bakımdan süreç tamamlanmıştır. İçinden çıktığı daha eski topluluklar nasıl doğalsa, şehir devleti de öylece yetkinlikle doğal bir topluluk biçimidir. Bu birlik, ötekilerin amacıdır ve bunun doğasının kendisi bir amaçtır; çünkü biz herhangi bir şeyin yetkinleşme sürecinin tamamlanmış ürününe o şeyin doğası deriz; insan, ev, aile, her şey o olmayı (kendine erişmeyi) amaçlar. Bundan başka amaç ve son ancak en iyi olandır; kendi kendine yeterlik ise, hem amaç hem yetkinliktir. Bundan devletin doğada var olan şeyler sınıfına girdiği ve insanın doğadan siyasal bir varlık olduğu sonucu çıkar (Aristoteles, 2012: 9).

sistemine adapte edilmesi, her tek insanın popülist kültürlenme ile uyurgezer olmasına neden olan gerçeklik algısının yok edilmesi yani küresel erklerin kuklası olarak şekillendirilmesi tezde tartışılan stratejiler yürütülerek gerçekleştirilmektedir. Sorgulama becerisinin yok edildiği insan tasarımı yaratacak bir sistem geliştirilmesi için insana yaşamın her alanını kapsayan müdahaleler ile gerçeklik algısını yitirmesine yol açması ya da insanın meta fetişizmi, uyuşturucu, seks ve internet şöhreti vb. çok yönlü uyaranlarla güdülerine hapsedilmesi, yabancılaşmanın son noktasına getirilen insanın yok edilmeye başlanması anlamını taşımaktadır. Kimliği parçalanan ve tüm hayatı boyunca çalışmaya zorlanarak yalnızlaşan insan yine sistemin sunduğu sanal ya da tüketime dayalı sosyalleşme (internet, alışveriş merkezi, spordan müzik seçeneklerine uzanan cemaatleşme türü olarak ‘clubber’lık) ile sanal tatmin (meta fetişizmi, psikomatikler vb her türlü madde bağımlılığı, insanın tüketilmesinin, faydacılığa eğilimin yüceltilmesinin ürünü ve insanın araçsallaştırılmasının normalleştirildiği ‘network friendship’ sanal arkadaşlıklar, çok sayıda insanla faydalara dayalı iletişim özgürlüğü ancak paylaşımsızlıkla ve egosantrizmle yürütülmesi nedeniyle kalabalık içerisinde derin yalnızlaşma; dayanışma huzuru yerine duygusuzluk, üstünlük ve sahiplik hırsları ile yıkıcı iletişim eğilimi vb.) seçenekleri dayatılarak şiddet üreten sistemin devamlılığı sağlanmaktadır.

Tezde detaylı bir şekilde tartışıldığı üzere kapitalizmin sürdürülebilirliğinin anlamı insanların neredeyse tamamının azınlıktaki sermayedarın kölesi haline getirilmesi stratejilerin işletilmesidir. Modern devlet teorisyenlerinin kurgularından günümüze ilerleyen süreçte kapitalizmin kurumsallaşmasıyla birlikte üretilen ekonomik şiddetin tarumar edici etkisi siyasal ve kolektif şiddete genişleyen biçimde uygulanmıştır. Bu şiddet üretimi insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin önünde engel olmakla birlikte insanın onurunun ve haklarının korunmasını imkansız kılmaktadır. Refah, adalet, eşitlik ya da özgürlük vaatleri ile kutsanan modern kapitalizmin getirdiği tek şey yoksulluk, eşitsizlik, kölelik ve adaletsizliktir. Sermayedarların lüks yaşam standartlarını arttırmak için dünya üzerinde milyarlarca insanın yaşamlarının neredeyse her saatinde ve toplam ömürlerinin çoğu yılında sömürülerek geçirmesi adaletsizliğin tanımıdır. Küresel erklerin kazanç sağlaması stratejileri, küresel açık hava hapishanesinde prangalanan insanı yok etmek pahasına toplumun uyurgezer itaatinin ve tüketiminin devamlılığı üzerinden yürütülmektedir. Piketty’nin değindiği gibi gerçekten yöneticilerin

dünyasındayız; sermayenin geliri önceki yüzyıllarda yüzde onun eline geçerken zamanla binde birin eline geçmeye başlamıştır. Günümüzde trajik biçimde tüm gelirin yüzde 80-90'ı emek sömürsünden gelmektedir (Piketty, 2013: 278-279). Kapitalizmin projesi olan *homo oeconomicus*/birey yaratılması bir başka ifade ile kapitalizmin baskısı ile insanın yalnızca 'ekonomik hayvanlığa' indirgendiği söylenebilecek *homo oeconomicus*'a dönüştürülmesi projesinin ürettiği şiddet; liberal kapitalizm sürecinde insanın kendine yabancılaştırılması, refah kapitalizmi sürecinde insanın tüketilmesi, neoliberal kapitalizmle birlikte insanın yok edilmesi anlamını taşımaktadır. Dolayısı ile, insan olmaklık sistemin şiddeti içerisinde yok edilmektedir.

Bu tezde önerilen çözüm, tüm mülklerin eşit oranda paylaşılmasıdır. Dünya üzerinde bugüne kadar sahip olunan her mülk ve tüm sermaye miktarı dünyanın toplam nüfusuna (her teki kapsayacak şekilde çocuk ve yeni doğanlar dahil, onlar için nasıl ve ne zamana kadar korunacağına dair bir güvence sağlanması koşuluyla) eşit biçimde bölündüğünde herkesin refah seviyesinin yükseldiği bir eşit bölüşüm gerçekleşebilir. Toplum sözleşmesi diye bir şeyden bahsedilecekse böyle mümkün olabilir çünkü doğal hukuk teorisyenlerinin toplum sözleşmesi birkaç güçlüye ve zengine şiddet uygulama hakkı verilerek üstün güç kılınmasıdır; bir başka ifade ile azınlıkta üst sınıfın refahını, gücünü, düşüncelerini ve inançlarını buyruklarla ve dünyanın kalanını köleleştirerek, gerçeklik algısını tüketerek ve şiddete maruz bırakarak sonsuzluğa kadar geçerli kılmasıdır. Her şeyin eşit paylaşılmasına karşı çıkanlar için hatırlatılmalıdır ki, geçmişte doğanın sunduğu herhangi bir ürün ya da arazi daha güçlü veya daha önceden görüldüğü için elde edilmesi mümkün olmayacak kadar ortaktır. Tezde daha önceki bölümlerde tartışıldığı üzere bugüne kadar üretilen hiçbir ürün tek bir kişinin emeğiyle üretilmemiştir, her ürün ortaklaşılın bir emeğin sonucudur. Örneğin, topraktan tek kişinin vazo yapması dahi mülkiyet getirmez, toprak herkesin ortak mülkiyeti olması gereken doğadan vazo fikri ya da üretilme aşamaları fikri (ateşin bulunması, kilin ateşle pişmesi gerekliliği vb.) önceki bir kişinin emeğinden gelmektedir ki bu sirkülasyon ilk insana kadar gideceği için emeğin mülk edinme hakkını verdiğinin temellendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Kapitalizmin ve sermayedarların '*motto*'su (sloganı) haline gelen yaratıcılık ve emekle mülkiyet, servet ya da refah kazanımının gerçeklik taşımadığı, kapitalizmin artı değer üretiminin emekçinin sömürsü veya kötücül ya da haris niyetlerle şiddet üretimi üzerine kurulduğu unutulmamalıdır.

Sevgiyle/aşkla dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşma ile gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik içeren, insanın olanaklarını gerçekleştirmesine imkan verecek erdemlerin, hakların ve onurun korunduğu iktidar ve güç gösterilerinden uzak yaşam biçimi her tek için elde edilebilir. Böylelikle, kimse kimsenin kölesi olmaz, kimse kimsenin üstünde kılınarak emek sömürücüsü olmaz, kimse kimsenin mülklerinden doğan refaha özenerek ya da sermayedarların daha çok zenginlik için popülizm ve medya aracılığı ile pazarladığı meta fetişizme kapılmaz, kimse kimsenin üstünde kılınmaz ya da mülk fazlalığından üstünlük kurarak güç ve şiddet göstermez, kimse kimsenin yoksulluğundan ve acısından faydalanmaz. Eşit bölüşüm ve dünya üzerindeki tüm mülklerin paylaşılmasından doğacak bir eşitliğin ardından, mülkler o kadar önemsiz hale gelecektir ki herkes herkesle ihtiyacı olanı paylaşabilecek, herkes ihtiyacı olan kadarını kullanacak, herkes herkesle sevgiyle/aşkla dayanışacak, iktidar ve mülkle yapılan sahte gücün şiddet üretimi yerine gerçek gücün erdemli ve onurlu olmak olduğu anlaşılacaktır.

Erdemli insan, ona olanaklarını gerçekleştirme ortamı sunulur ise özgürleşir, kendine yabancılaşması son bulur ve insan araç değil amaç olmaya başlayacağından onuru ve hakları korunabilir. Sevgi ile dayanışan ve paylaşan erdemli insan mutlu olur. Çağımız erdemli insanı geri getirebilmek için son çıkış olanağımızdır. Yüzyıllar süresince modern sistemin şiddetine maruz kalan insanlık kötücüllükle geri evrimleşmeye başlamıştır. İnsanın olanaklarından en değerlisi olan erdemli veya etik eyleme olanağı, sistem tarafından haris duygular ile hırslı birey yaratımı üzerinden kötücül eyleme olanaklarına dönüştürülmektedir. Her şeye rağmen, olanaklarını gerçekleştirme eğilimi gösteren çağımız insanının sıklıkla olmasa dahi erdemleri hala eylem pratiklerinde görünürlük taşımaktadır ancak insanların erdemli ve onurlu kalma direncinin bir süre daha sistemin baskı ve şiddetine dayanabilecek gücü kalmamıştır. Modern kapitalist devlet sistemi, erdemli insanın onurunun ve haklarının korunmasının önündeki en büyük engeldir. Hak koruyuculuğu yükümlülüğü olan kapitalist devlet ve özgürlük timsali kapitalizmin şiddetine maruz kalan insanlar temel hak ve özgürlükleriyle tehdit edilerek (beslenme, barınma, sağlık haklarından maruz bırakılma korkusu) sisteme adaptasyona mecbur bırakılmakta ve kimlik parçalanmalarına, depresif ve yıkıcı yalnızlaşmalara maruz bırakılarak insani özelliklerinden ya da erdemlerinden vazgeçme

eğilimi göstermeye itilmektedirler. Oysaki Aristoteles'in değindiği gibi insan erdemli kişi olabildiğinde doğruyu isteyen olacaktır ve böylelikle istenen amaç olacaktır; erdemli kişinin istediği doğru olarak istenen olacağından devlet erdemli insanları yönetme amacı gütmelidir (Aristoteles, 2012: 9-10).

İkinci olarak şiddet üreten ve hak ihlal eden sistem tarafından yok edilmeye başlanan insanın özüne dönmesi ve uyanması için gerekli olan değişimi sağlayacak insan görüşü ortaya konacaktır. İnsanın değerinin ve insanların haklarının korunması için, doğa durumunda güdülerine teslim olmuş faydacı insan ve kurum tasarımı yerine insanın değerinin bilgisinden türetilen bir insan tasarımı ve yaşam biçimi savunulmalıdır.

Öncelikle insanların birbirini araçsallaştırmaması ve değil başkasının onurunu kendi onurunu koruyamadığı bir türe dönüştüğünü fark etmesi gerekmektedir. Yok edilmeye başlayan insanın, meta fetişizme esir edildiğinin ve daha çok mülk sahipliği için haris güdülerinin esiri olduğunun farkına varması gerekmektedir. Örneğin, daha çok mülk edinimi için hırs gibi kötücül güdülere yönlendirilen emekçilerin, modern iş dünyası içerisinde daha yüksek gelir/güç getiren pozisyonlar için liderlik yarışı gibi süslü sözler ile normalleştirilen başkasının pozisyonunu etik dışı davranışlar ile elde etme gibi kendi onurunu ve başkasının onurunu kırarak davranışların normalleştirilmesine erdemli bir tavır ile direnç göstermeleri gerekmektedir. Bunun için insanların popülist kültürlenme ve medya ile zihinlerinin yıkandığını görerek kendilerine sistem tarafından dayatılan ve olağan gösterilen etik dışı davranışları idrak edebilmeleri gerekmektedir. İnsanlar her türlü iletiyi zihinsel süreçlerden geçirerek, her iletinin içselleştirilmemesi gerekliliğinin farkına varabilirler. İnsan doğası gereği erdem sahibi olduğu için onur kırıcı iletleri zihinle algılama yetisine sahiptir yalnızca sistemin şiddetine maruz kaldığının idraki ile sistemin manipüle eden gönderilerine bilişsel ve davranışsal mesafe koyması gerekmektedir.

Diğer taraftan, faydacı sosyalleşme veya sözde özgürleşme adı altında iletişimsizlik ve paylaşımsızlıkla yürütülen sosyalleşme türleri insanları yalnızlığa itmektedir. Yalnızlaşan insanın psikolojik tatminsizliğini ve mutsuzluğunu daha çok tüketimle iyileştirme eğilimi ise, meta fetişizminin etkisine girmesi anlamına geldiği için ekonomik sistemin sürekliliğini sağlamakta olan bir döngü yaratır. *Homo oeconomicus*'un meta fetişizmi ya da yalnızlaşması gibi anomaliliklerle baş etme

çabasına karşı sistem psikosomatik ilaçlardan madde bağımlılığına kadar sürülen seçenekler dayatmasını sunar. Yoksulluk ve yorgunluk, yalnızlık ve parçalanmışlık, tükenmişlik ve mutsuzluk içinde hali hazırda düşünebilme edimine uzaklaşmış *homo oeconomicus*'un fiziksel, nörolojik ve psikolojik sağlığını tamamen kaybedecek biçimde beyninin uyutulması sağlanır bir başka ifade ile çarkın dişlisi olmaya yönelik olası her türlü karşı direnci kırmak amacıyla sistem artık manipülasyonun dışında insanlara bedensel ve ruhsal bütünlüğünü bozacak biçimde direk müdahalede bulunarak yaşam hakkı ihlallerine başlamıştır. Küresel kapitalizm yalnızca daha fazla kar için insan yaşamının tüm alanlarına yayılan (bütünlüklü) ve derecesi artan şiddet üretimini (yaşam hakkı ihlaline varan) sürekli kılarak '*küresel açık hava hapishanesi*' kurmuştur; bizde bir tabak yemek ya da bir ilaç verecek (maaş ve sağlık hizmetleri) gardiyanın (sermayedar) onur kırıcı muameleleriyle erdemsizleştirilmişizdir, (ilaç, uyuşturucu, silah sermayedarlarının karını arttıracak biçimde gerçeklik algısının yok edildiği manipülasyonla, popülizm, meta fetişizm, dost-düşman ayrımıyla) yaşam haklarımız elimizden alınmış, prangalarımızla adım atma özgürlüğünden dahi yoksun bırakılmışızdır. Kant'ın değindiği gibi ; “ Başkalarının denetim ve yönetim işlerini lütfen üzerine almış bulunan gözeticiler, önlerine kattıkları hayvanlarını önce sersemleştirip aptallaştırdıktan sonra onlara kendi kendilerine yürümeye kalkıştırlarsa başlarına ne gibi tehlikelerin geleceğini bir bir gösterirler. Oysaki, onların kendi başlarına hareket etmelerinden doğabilecek böyle bir tehlike gerçekten büyük sayılmaz; çünkü birkaç düşüşten sonra bunu göze alanlar sonun yürümeyi öğreneceklerdir, ne var ki bu örnekler insanı ürküttüğü için yeni denemelerden alı koymaktadır ve insanlar para harcayabildiği sürece düşünüp düşünmemenin önemli olmadığına yönlendirilirler” (Kant, 1984: 214). Birey için ergin olmayıştan kurtulmak biraz zordur ve ne yazık ki insan bu duruma seve seve katlanmaya başlamıştır. Kurallar insanın doğal yetilerinin akla uygun kullanılışının ve daha acı bir gerçek olarak kötüye kullanmasının mekanik araçları olarak insanın olgunlaşmasının önünde engellerdir. Sistem insanın aklını kullanmasına izin vermemektedir; her yandan “düşünmeyin, aklınızı kullanmayın, size biçilen görevi gerçekleştirin” diyen itaatin kesin emir olduğu sisteme karşı kitlenin kendisini aydınlatması mümkündür. Akli (kitlenin önünde açıkça) kullanmak insana özgürlüğü getirecektir (Kant, 1984: 213-216).

4.2.2. Sevgiyle/Aşkla ‘Bir’leşecek İnsan Görüşü ve AnarşizmTasarımı

Modern devlet kurgusunun yarattığı faydacılık anlayışı, bir anlamda sürü psikolojisi yaratarak toplumu faydacı, çıkarıcı, nefret dolu haris duygularla Hobbes’un ilkel savaşını aşan biçimde eylemeye zorlamakta; insanın emeğine ve kendine yabancılaşmasını fark etmesinde engel olduğu için ise sömürüye ve şiddete maruz kalmasına sebep olmaktadır. Hobbes’un hipotetik kurgusundaki ilkel savaş yaralarından çok daha derin yaralanmalara neden olan sistematik şiddet ile insan olmaktan uzaklaşmalar yaşanmaktadır: insanlar erdemlerden uzak haris duygulara itilerek mutsuzluk, kimliksizleşme, yalnızlaşma vb. semptomlarla bir çeşit kayıp çağ içerisinde yok olmaktadır. Tezin önceki bölümlerinde, modern devletin doğal haklar teorisinden türetilen faydacı hak tasarımının, hakların ihlal edilmesine ve sürekli şiddeti üretimine neden olduğu tartışılmıştır. Çünkü insan yalnızca güdüler ve faydaları için eyleyen bir varlık olarak algılandığında, insan haklarının korunmasını sağlayabilecek dinamik olan erdemliliği yok edilir. Çağımızda, insanın olanaklarından ötürü sahibi olduğu onuru zedelenerek, değerini ve insanlığını sağlayan özellikleri yok edilmektedir. Çözümün ise, daha çok tüketimde bulunan faydacı insan tasarımında değil erdemli insan tasarımında aranması gerekmektedir.

Bu noktada sorgulanması gereken ilk problem faydacı, haris duygular ile birbirini araştıran, meta fetişisti ve güdülerine sistem tarafından mahkum edilen insanın özünde sevgi dolu, erdemli, dayanışmacı ve mülk paylaşımcısı bir doğasının var olup olmadığı, var ise nasıl bu doğaya tekrar döneceği sorunudur. Çözüm arayışımıza ilk olarak insan doğasında iddia ettiğim gibi erdemlilik ya da etik eyleme olanağı ile onurunu koruma eğiliminin bulunup bulunmadığı sorgulamasıyla başlamak anlamlı olacaktır.

Aristoteles’e göre, belirli bir türe ait olmak bir amaç için hareket etmektir. Varlık içerisinde hali hazırda aktüel hale geçmemiş olan yani etkinliğe dönüşmemiş olan şeylerde dahi olma ve olmama olanağı bulunmaktadır: varlığın olanaklılık durumlarından biri gerçekleşmiş olsa dahi diğeri yok olup gitmemektedir ve potansiyelini gerçekleştirme mümkündür (Aristoteles, 2002: 19a,7-12). Bir başka

ifade ile, modern kapitalist devlet sistemi insanları faydacılığa, kötücül haris duygulara ya da erdemsizliğe hapsetmiş olsa dahi, erdemlerini barındıran kısmını ve etik eyleme olanağını hala taşımaktadır.

Aristoteles'in yaklaşımında değindiği potansiyel olarak varlığın taşıdığı olanaklılık bu bölümün iddiası için bir çıkış noktasıdır. Modern devlet kurgusu ve kapitalist sistemin şiddeti ile yok edilmeye başlanmış tür olarak potansiyel olanaklara sahip insanın değişmesinin mümkün olduğu temellendirilebilir. Çünkü Aristoteles (1996: 1000b,129)'e göre tür olarak insanın değişme eğilimi zorunludur. Ancak bu değişim sonsuzluk içermez; 'erek'e ulaşan insan için değişimin sonuna gelinmiştir:

Öncesiz-sonrasız bir neden söz konusu olamaz. Sonra ereksel neden bir erektir ve o bir başka şeyi elde etmek için istenen bir yapıda değildir; tersine başka şeyleri onu elde etmek için isteriz. Bundan dolayı eğer böyle bir en son terim varsa, sonsuza kadar gidiş olamaz. Eğer o yoksa, ereksel neden var olamaz. Sonsuz bir dizinin varlığını ileri sürenler «iyi» kavramının kendisini ortadan kaldırdıklarını fark etmemektedirler. Oysa bir sonuca erişemeyeceğini düşünen hiç kimse bir işe kalkışmaz. Bu takdirde bu tür eylemlerin bir anlamı olamaz. Çünkü insan, hiç olmazsa akıl sahibi insan, bir şeye erişmek için bir eylemde bulunur. Bu şey de bir sonudur. Çünkü erek, bir sonudur (Aristoteles, 1996: 994b,115; 2005: 94b,64).

Nesnelerin kendi türlerine özgür nihai forma evrilme çabası yani aktüelleşme çabası içsel değişim yoluyla mümkündür. İnsanın kendi türüne özgü amaca ulaşması ise, ortak ve değişmez ereksel sonu olan akıl sahibi insanın mutluluk arayışındadır. Aristoteles, için herhangi bir şeyin doğası onun ilk değil son durumudur, İnsan doğasında akıldan yoksun yan (beslenme ve büyüme ile ikinci kısım olan arzulayan ve iştah duyan yan) ile akıl sahibi yan bulunmaktadır. Akıl sahibi yan da yine 'kendisi akıl sahibi olan' ile 'akıl alan yan' olarak ayrıştırılmıştır. Aristoteles'e göre erdem aklın üç yanıyla ilgilidir akıldan yoksun yanın birinci kısmının (Hobbes ve takipçilerinin insanı güdülere indirgediği halde rasyonel kabul etmesinin çelişki yaratan bir durum olma nedeni) erdemde payı yoktur. Mutluluk, ruhun kendisinde amaç olan erdeme uygun olan etkinlik olduğu için; bir başka ifade ile insan gerçek mutluluğa erişmek için, erdeme uygun etkinliklerde bulunmayı tercih etmektedir (Aristoteles, 1988: 1102a,24). Düşünce erdemlerine örnek olarak Aristoteles bilgelik, doğru yargılamayı, akli başındalığı; karakter erdemlerine örnek olarak ise cömertliği, ölçülülüğü verir. Erdemlere uygun yapılan işler kendilerinin belirli özellikleri taşımasıyla adilce ve ölçülü bir şekilde yapılmış olmazlar, onları yapanın bilerek, tercih ederek ve emin olarak yapması

gerekmektedir (Aristoteles, 1988: 1105a-b, 32-33). Aristoteles'in değindiği gibi, erdem sahibi insan mutludur çünkü insan erdemli kişi olabildiğinde doğruyu isteyen olacaktır. Gerçek mutluluk, erdemli insanların elde edebileceği bir şeydir. İnsan nihai ereksel sonu olan mutluluk için, adaletli, ölçülü ve erdemli olmayı tercih etmelidir.

Bir başka ifade ile akıl sahibi insan, bir şeye erişmek için bir eylemde bulunur.²⁶⁸ Bu şey de bir sondur çünkü erek bir sondur. Doğrudan doğruya en son türe yüklenen şeyin daha gerçek anlamda 'bir' olması gerekir. Çünkü 'insan' bireysel değildir ve cins olarak bir olunmaması eşitsizlik getirir (Aristoteles, 1996: 994b, 115; 999a,126; 1001b,133). Varlık ve 'Bir'lik aynı tanım tarafından açıklanmaları anlamında değil, neden ve eser gibi birbirlerine bağlı, birbirlerini içeren şeyler olmaları anlamında 'bir' ve aynı şeydirlir (Aristoteles, 1996: 1003b,179). Modern devlet kurgusunda insan birbiriyle savaşıyor kötücül tekler olarak betimlenerek monadlaştırılmış ve 'bir' olduğu fikrinden sistem tarafından uzaklaştırılmıştır. Oysaki insan tür olarak erdemli insan etik eyleme olanaklarının bilgisini yeniden edindiğinde kendisinin bir başkasıyla bütünleşmesini olanaklı kılar; kendine ve bir başkasına amaç olarak davranabileceği için onurunu koruyabilir, sevgi ve dayanışma ile 'bir'leşebilir. İnsan devlet ve kapitalist sistem tarafından yüzyıllardır şiddete maruz kalması neticesinde her ne kadar sevgi ve dayanışma ile 'bir'leşebileceğine dair tür olarak içinde taşıdığı potansiyeli unutmuş olsa da bu potansiyele sahiptir. Erdemli insanlar sevgi/aşk ve dayanışma ile 'bir'leştiğinde, gerçek mutluluğa ve ereksel sonuna ulaşabilir.

Bunun için öncelikle insanın bilgisel değişimi gereklidir. İnsanın eylemlerini yönlendirecek olan bilgisel değişim, insanın değeri bilgisinden türetilmelidir. İnsanın değerinin bilgisi etik eyleme olanağından türetilmelidir. Aristoteles'in insanın tür olarak olanaklar sahibi olduğu görüşünü bir başka açıdan ele almak mümkündür. Bu bağlamda, Kant ve Kuçuradi'ye değinmek gerekmektedir. İnsanın değerini oluşturan olanakları insan onuru ve insan değeri bilgisi ile ilişkilidir. İnsan tür olarak onur sahibidir. İnsanın yapıp etmelerine yön veren etik eyleme olanağı modern devlet teorisyenlerinin faydacı

²⁶⁸Bir başka ifade ile, Aristoteles'e göre öncelik ve sonralığı kabul eden varlıklarda, bu varlıklara yüklenen şeyin onların dışında var olması mümkün değildir. Buna karşılık bireylerde ne önce, ne de sonra vardır. Sonra daha iyi ve daha kötünün olduğu her yerde daha iyi her zaman daha kötünden önce gelir. Örneğin iki, sayılar içinde ilk sayı ise özel sayı türleri dışında bir kendinde Sayı var olamaz. Aynı şekilde özel geometrik şekillerin türleri dışında bir kendinde şekil yoktur. Şimdi eğer bunlarda türlerin dışında cinsler yoksa, diğer şeylerde bu cinsler haydi haydi yoktur. Çünkü cinsler özellikle sayılar ve geometrik şekillerle ilgili olarak var gibi görünmektedirler (Aristoteles, 1996: 999a,126).

eylemeye indirgenmiş erdemsizleştirilen insan görüşüne etkili bir eleştiri olarak görülebilir.

İnsanın değerini sağlayan özellikleri Kant'ın değindiği gibi, özgür tercih yapabilmesidir. İnsanın özgür etik eylemleri değerini belirleyecek şeydir. İnsan etik eyleme olanağına sahip olduğu için değerli bir varlıktır ve etik eylemek konusunda hem tek kişi olarak hem de tür olarak sorumludur. Modern çağda ontolojik temellere dayanan antropolojinin başlangıcı, Kant ile olmaktadır. Kant etiği deontolojist etik olarak görülmektedir. Kant'a göre, insan değerlidir ve insanın değerinin nedeni olanaklar varlığı olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliği etik eyleme olanağıdır ve insanın değerliliği amaçlı eyleyebilmesinden gelmektedir. Kant için, eylemi değerlendirmede eylemin sonucu değil istemeyi belirleyen ilke önemlidir ve istemelerimizi belirleyen iki neden; arzu ya da akıldan gelen yasa olan ahlak yasasıdır. Aklın hakiki belirlenimi, başka herhangi bir amaç için 'araç olarak iyi olan' değil, aklın mutlaka gerekli olduğu 'kendi başına iyi bir istemeyi' ortaya çıkarmak olmalıdır (Kant, 2014: 11). Kant'ın burada vurguladığı nokta, istemelerimizde belirlenimimizi, arzularımızdan ya da güdülerimizden değil akıl yasalarımızdan almamız yani bilgisel olması gerekliliğidir. Akıl yasalarının ise iyi bir istemeyi ortaya çıkarabilmesi için insanları bir amaç olarak görmemiz gerekmektedir. İyi bir istemenin nasıl gerçekleşeceği ise ödev kavramında karşılığını bulmaktadır. Bazı eylemler ödevden dolayı bazıları ise bencil ya da faydacı bir amaçtan dolayı yapılabilir.

Kant bu noktada ödevden yapılan eylemin değerini belirlemenin yolunun, onu yapmaya karar verdikten maksim (istemenin ilkesin)de bulunacağını öne sürmektedir. Maksim, eylemde bulunanın öznel ilkesidir ve nesnel ilkedden yani pratik yasadan ayırt edilmelidir. İlki aklın öznenin koşullarına (sık sık bilgisizliğine ya da eğilimlerine) uygun olarak belirlendiği pratik kuralı içerir, bundan dolayı da öznenin ona göre eylemde bulunduğu ilkedir; yasa ise, her akıl sahibi varlık için geçerli olan nesnel ilke ve ona göre eylemde bulunulması gereken ilkedir yani buyruktur (Kant, 2009: 37). İyi isteme iyi sayılabilecek şeydir ve ödev iyi isteme kavramını içermektedir. Akıl sahibi insanın ilkelere göre eylemde bulunma yetisi vardır; isteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımına aklın emri, bu emrin formülüne buyruk denebilir ve tüm buyruklar bir gerekçeyle dile getirilirler. Her bakımdan iyi olan isteme nesnel yasalara bağlı

olmalıdır.²⁶⁹ Ahlaklılık bütün eylemlere yasa koymayla belirlenebilir ve bu yasa koyma ile her akıl sahibi insanın varlığında bulunmalı ya da istemesinden çıkabilmelidir. İstemenin ilkesi, genel bir yasa olmayla bağdaşabilen maksimden başka hiçbir maksimle eylemde bulunmamadır. İstemenin maksimleri aracılığıyla kendisini aynı zamanda genel yasa koyucu olarak görebilecek şekilde eylemde bulunan akıl sahibi insan, kendini ve eylemlerini yargılayabilir. Akıl sahibi insanların ortak yasalar aracılığıyla kurdukları sistematik bu birliğe amaçlar krallığı denebilir. Yasalar amaçları genel geçerlilikleri bakımından belirlediklerinden, akıl sahibi varlıkların kişisel farklılıkları aynı şekilde de özel amaçların her türlü içeriği soyutlanırsa, sistematik bir şekilde birbirine bağlanmış tüm amaçları kapsayan bir bütün düşünülebilir (Kant, 2009: 50-51).

Maksimler, genel yasa koyucu olarak akıl sahibi varlıkların bu nesnel ilkesiyle, kendi doğal yapıları gereği uyuşmuyorsa, bu ilkeye göre eylemin zorunluluğuna pratik zorlama ya da ödev denir. Ödev tür olarak insanın her üyesinin sorumlu olduğu bir şeydir (Kant, 2009: 52). Ödev eylemin pratik-koşulsuz²⁷⁰ zorunluluğu olmalıdır, bu yüzden her akıl sahibi varlık için geçerli ve yalnızca bunun için her insan istemesi için bir yasa olmalıdır. Kişi, maksimin genel bir yasa olmasını isteyecek şekilde eylemde bulunursa onun isteği iyi isteme olabilir (kesin buyruk). Kesin buyruk, belirli bir davranışla ulaşılabilecek başka herhangi bir amacı koşul olarak temele koymadan bu davranışı doğrudan doğruya buyurur. Bu buyruk eylemin içeriğiyle ve ondan çıkacak sonuçla ilgili değil, biçimiyle ve onu ortaya çıkaran ilkeyle ilgilidir; ve bu eylemde özce iyi olan niyettir dolayısıyla bu buyruğa ahlaklılık buyruğu denebilir. Kesin buyruk “aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun” dur (Kant, 2009: 33; 38). Genel ödev buyruğu şu şekilde dile getirilebilir; “eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun”

²⁶⁹ Çünkü bir şeyin yapılmasının ya da yapılmamasının iyi olacağını söylerler; ama bunu, yapılmasının iyi olacağını gösterdiği için bunu her zaman yapmayan bir şeyle söylerler. Akıl istemeyi kaçınılmazcasına belirliyorsan, isteme eğilimlerden bağımsız olarak ancak aklın pratik bakımdan zorunlu yani iyi olduğunu bildiği şeyi seçme yetisidir. Pratik iyi ise, aklın tasarımıyla, dolayısıyla öznel nedenlerle değil, nesnel yani her akıl sahibi varlık için böyle bir barlık olarak geçerli olan nedenlerle istemeyi belirleyen şeydir. Bu iyi, herkes için geçerli olan aklın ilkesi olarak değil, duyular aracılığıyla yalnızca şunun ya da bunun için geçerliliklerini koruyan sörf öznel neden olarak istemeyi etkileyen hoş olandan ayırır (Kant, 2009: 29).

²⁷⁰ Pratik ilkeler her türlü öznel amaçlardan soyutlandığından biçimseldir; temelinde bu amaçlar dolayısıyla bazı güdüler bulunduğunda ise içeriklidirler. Akıl sahibi bir varlığın, eylemlerine etkiler olarak rastgele amaçlar (içerikli amaçlar)ın hepsi görelidir; çünkü bunlara değerlerini sağlayan şey, bunların öznenin özel yapıda olan bir arzulama yetisiyle ilgilidir; bu da, bu yüzden bütün akıl sahibi varlıklar ve isteme için geçerli ve zorunlu genel ilkeler, yani pratik yasalar sağlayamaz. Bu yüzden bütün bu görelî amaçlar ancak koşullu buyrukların nedenidirler. Ama kendi varoluşu mutlak bir değere sahip olan kendisi amaç olarak bazı yasaların nedeni olabilecek bir şey varsayılırsa, olanaklı bir kesin buyruğun, yani pratik yasanın nedeni ancak bulunur (Kant, 2009: 45).

(Kant, 2009: 38). Bütün ödev buyrukları bu buyruktan türetilirse eylemlerimizi ahlaksal olarak yargılamamız mümkün olur çünkü bu buyruk her ödev ilkesinin taşıması gereken içeriktir. Bu ahlak yasası, özgür bir isteme olarak insanın istemesinin özerkliği üzerinde temellenmekte olduğundan bu isteme insanın kendi genel yasalarına aynı zamanda uymasını zorunlu kılmaktadır. Akıl sahibi insan, şu veya bu isteme için araç olarak değil kendisi amaç olarak vardır. Dolayısı ile akıl sahibi insanın gerek kendine gerek başkasına yönelen eylemlerinde istemesinin nesnel ilkesini yasayla belirlemesi eylemlerinin sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olmasını mümkün kılar (pratik buyruk). Pratik buyruk, “her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” dur (Kant, 2009: 46). Akıl sahibi insan genel yasa koyucu olarak istemenin maksimini bir yarar uğruna yapmaz, kendi koyduğu yasadan başka bir yasaya boyun eğmeyen akıl sahibi bir varlığın değerliliği idesinden dolayı bunu yapar; maksim genel bir yasa yapıldığında o isteme kayıtsız şartsız iyi istemedir ve kötü olmak elinde değildir (Kant, 2014: 143, Kant, 2009: 9-52).

Kant liberal düşünürler tarafından güdülere indirgenen insan doğası anlayışının ve modern doğa bilimlerinin materyalist temelini, insanın özgür tercih olanaklarının ortaya konması açısından bir tehdit olduğunun farkına varmıştır. Kant’ın ‘Saf Aklın Eleştirisi’ eserindeki amacı, modern fizik dünyasında insanın ahlaki tercih özgürlüğünü güvence altına alabilmek için doğadaki mekanik nedensellik ilkesine bir karşı çıkış olarak görülebilir. Klasik liberal düşünürlerden farklı olarak Kant, insanın fizik yasalarına harfi harfine tabi olmadığını savunmuştur; ona göre ahlaki yasalar basitçe mekaniğin yasalarına dayandırılmazlar (Fukuyama, 2016: 202-203). Böylelikle Kant, insanın otonom (özgür) bir varlık olduğunu gösteren ilk filozof olarak görülebilir, insan yetenekleri ile dünyaya gelmiştir ancak değerinin bilgisi özgür etik eylemleri ile belirlenebilir çünkü insan bu olanaklara sahiptir. Etik eylemde bulunma olanağını taşımakta olduğundan değerli bir varlık olarak insan, etik eylemek konusunda hem tek kişi olarak hem de tür olarak sorumludur (Mengüşoğlu, 1988: 42).

Kötücül bulunan insan fenomenleri etik üzerine çalışan düşünürlerin sıklıkla düştüğü hata olan mutlak olarak gördükleri iyi-kötü zıtlığı üzerinden yorumlanmamıştır. Tezde bu ayrımın yapılması önemli bulunmuştur; kötücül eğilimler üzerinden yapılan atıf,

modern devlet ve kapitalizmin dönüştürdüğü insanların niyetlerindeki faydacı eğilimlerle başkalarını araçsallaştırmalarıdır. Bu noktadaki ayrımı Kuçuradi'ye değinerek ifade etmek açıklayıcı olacaktır. Değer yargılarının değişmesine rağmen etik değerlerin değişmediği ve mutlak ya da objektif olduğu (kendi başına var olduğu) önyargısını taşıyan düşünürler, belli bir değere sahip olma ile bir değer olma arasında bilinçli bir ayrım yapmamışlardır ve etik değerleri ontolojik bakımdan aktlarla gerçekleştirilen mutlak veya ideal varlıklar/nitelikler olarak görmüşlerdir. Bu noktada Kuçuradi, Kant'ın 'ödev buyruğu' ile eyleminin iyi bir isteme ve eyleyenin kendisine veya bir başkasına araç muamelesi yapmaktan kurtarabileceğini belirtmektedir. Ancak, Kuçuradi Kant'ın etik ilişkiye bakmayarak tek ölçüt olarak iyi istemeyi vermesini²⁷¹, eylemlerin değerli olmasını tek başına sağlayamayan bir ölçü olarak eksik bulmaktadır ve antropolojik bir değerler felsefesi yaklaşımı öne sürerek Kant'ın eksikliklerini tamamlamaktadır (Kant, 1982: 73; Kuçuradi, 1998: 12-16; 65).

Kant'ın belirlediği ilkelerin özelliği 'genel bir yaşamada ilke olarak geçerli olabilecek' ilkeler olmalarıdır. Bunların 'ana yasası' olarak görülebilecek temel ilkesi, 'ahlak yasası'dır. Maksimler ahlak yasasının istediği genellikte olmalıdır.²⁷² "İstemenin ilkesi her defasında aynı zamanda genel bir yasama ilkesi olarak geçerli olabilecek şekilde eylemde bulun" diyen bu yasanın anlamı isteme ilkeleri için bir ölçü olması ve eylemin ahlaksal değer taşıması için istenmesi gerektirir. Özgürlüğün yasası olan bu yasa, saf aklın ürünüdür ve akıl sahibi her varlık için geçerli olabilecek tek yasadır ancak insanın arzulama yetisi de olduğundan bu yasa bir buyruktur. Kuçuradi'ye göre bir eylemin değerli olması için bu şartsa da tek başına yeterli değildir. Çünkü, doğru bir değerlendirmeye dayanmayan bir eylem buyruklara uygun bir amaç taşısa dahi, ilişkide olan kişinin değersiz bir eylemi dikkate alınmaz ise, iyi istemenin tersine düşen bir sonuç çıkarabilir ve kendisine ya da başkasına araç muamelesi yapmaya neden olur. Bu da insana değerini sağlayan, onu diğer canlılardan ayıran olanaklarını gerçekleştirmesini

²⁷¹ Kant bunu iki açıdan yapmaktadır aklı ve arzulama yetisi olan insanın istemesini, arzulama yetisi yani mutluluk temel ilkesi altına konabilecek içerikli bir pratik ilke belirleyebilir; bir de saf akıl k endi ürünü olan ide ya da ilkeler aracılığıyla: maksimlerin sırf yasa verici formu aracılığıyla istemeyi belirleyebilir bir başka ifade ile saf isteme olabilir. Bu nedenle ilkeler yasa niteliğinde görülebilir . Böyle bir ilke istenerek yapılan eylem gerekeni yapan eylemdir: ödevdir. Kişi için ödev ise, ödev buyruğunun buyurduğu tarzda eylemektir. Kişinin istemesini bu ölçü belirliyorsa ve böyle eylemde bulunmak istiyorsa iyi isteme olur (Kuçuradi, 2006: 62; 64).

²⁷² İstemeyi belirleyen maksim her akıl sahibi varlık için geçerli olarak tasarlandığında kendini ortadan kaldırıyor, bu yasa olabilecek nitelikte değildir. Bir maksim, her akıl sahibi varlık için geçerli olarak tasarlandığında kendini ortadan kaldırıyor, bu yasa olabilecek nitelikte değildir. Bir maksim, her akıl sahibi varlık için geçerli olabilecek nitelikte ise ancak o zaman ahlak yasasına uygun bir maksim olur (Kuçuradi, 2006: 63).

engelleyebilir ve eylemlerin değerli olmasını tek başına sağlayabilecek bir ölçü değildir (kişi başkasına istemeden zarar verdiğinde bu ölçüyle kendini kurtarır oysaki kişi bilmesi gerektiği halde bilmediklerinden sorumludur). Kant'ın davranış ilkelerini isteme ilkelerinden tam olarak ayırmaması, davranış ilkelerinin de isteme ilkeleri gibi genel geçer sayılma sorununu önümüze çıkarmıştır. Bir eylemin etik değeri sırf iyiyi istemeye bağlandığında, “iyi istemeye dayanan yanlış eylemleri de etik olarak değerli gör” gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nasıl ki bir insanın kendi işi konusundaki bilgisizliği bağışlanamazsa, insanın değer sorunları konusundaki bilgisizliği de bağışlanmaz çünkü kişiler eylemlerinin zorunlu sonuçlarından da sorumludur. Kişi ile kişi ilişkisinde gerekenin belirlenmesi iyi istemeye bağlı olduğu kadar doğru değerlendirmeye de bağlı olmalıdır. Bu bakımdan Etik ile ilgili olan, bir kişinin karar vermesi değil (karar verme mekanizmaları psikolojiyi ilgilendirir), bir ilişkide neye karar verdiği ve verdiği kararlar gerçekte ne yaptığı olmalıdır. Bir başka ifade ile, bir yapmada istenen ile verilen karar ve hedef arasındaki ilgi, dolayısıyla istenen ile diğer kişiye yapılan arasındaki ilgi olanaklarıdır. Bu ilgi olanakları, istenenin belirleyicileriyle ilgilidir. Eylemin oluşmasında değer, çıkar vb. muhasebelerin yapıldığı ve çatışmaların yaşanarak etik eyleme olanaklarının tahribata uğradığı yer burasıdır (Kant, 2009: 73; Kuçuradi, 2006: 62-67; 2019: 64-65).

Etik teorilerindeki temel eksikliğin giderilmesi ve erdemli insanın etik eyleme olanağını gerçekleştirmesi için çözüm önerisi olarak Kuçuradi, değer ve değerler ayrımı ile birlikte insanın değerinin bilgisiyle birlikte kişi değerlerinin bilgisinin ayrımını yapmaya dikkat çekmektedir. Kuçuradi'ye göre ‘bir eylemin değeri’ o eylemin yapıldığı koşullarda başka eylem olanakları bakımından özelliğidir; ‘bir şeyin değeri’ ise, bir şeyin onunla aynı türden olan şeyler arasındaki özel yeridir. İnsan nedir? sorusunu cevaplamak için insanın diğer var olanlar arasındaki yerinin belirlenmesi gerekmektedir. İnsanın yapıp etiklerine ve ortaya koyduklarına bakarak ortaya konan bu bilgi insanın doğal yapısının bir başka ifade ile tür olarak tekliğini oluşturan özelliklerin bilgisidir bu özelliklerin bilgisi ise, insan kavramımızı oluşturur (Kuçuradi, 2006: 170). Bu nedenle tezde, doğal hukuk düşünürlerinin ortaya koydukları insan özelliklerinin bir insan kavramı oluşturduğu bu insan kavramının toplumsallaşmanın yapılanmasını yani modern devlet ve kapitalist sistemin şiddet üretimini belirlediği iddia edilmiştir. Bu bölümde

insan özelliklerinin faydacılık, araçsallaştırılma ve indirgemecilikle sınırlandırılması belirlenerek eleştirilecek, yeni bir insan görüşü temellendirilecektir.

İkinci olarak Kuçuradi'nin Kant'ın etik teorisindeki eksikliğe getirdiği çözüm önerisi insanın değerinin bilgisinin ortaya konmasıdır erdemli insanın etik eyleme olanağını gerçekleştirmesi için tamamlayıcı olacaktır. İnsanın değerini oluşturan bilgisel temel; kişi ile kişi eylem değerlendirmesiyle birlikte insanın değerliliği üç temel bilgidен gelmektedir: insanın değeri bilgisi, etik değerlerin bir grubu olarak kişi değerlerinin bilgisi ve bu değerlerin değerinin bilgisidir. İnsanın yapısını ve özelliğini meydana getiren öğeler arasında belli başlı kategori insanın bilme, değerlendirme, eylemde bulunma, çalışma, yaratma ve diğer etkinlikleridir. Kişilerce birçok farklı tarzda gerçekleştirilen bu özellikler insanın olanaklarını tanıtmaktadır ve bu olanakların bazıları tür olarak insana diğer varlıklar arasındaki özel yerini ya da 'değer'ini sağlamaktadır. İnsanın 'değerler'i ise, amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilen insan etkinlikleridir (ampül yapan bilim gibi) ve bize insanın bazı olanaklarının bilgisini sağlamaktadırlar. Bu olanakların bilgisi de insanın değerinin bilgisini sağlamaktadır. Bir başka ifade ile Kuçuradi'ye göre, 'insanın değerinin bilgisi'; insanın diğer varlıklarla ilgisi bakımından özel durumunun ve bu durumundan dolayı kişilerin insanlar arası ilişkilerde sahip oldukları bazı hakların bilgisi ile etik ilişkilerde bazı kişi olanaklarının bilgisidir. İnsanın değerinin bilgisi, insanın diğer varlıklar ile kıyaslandığında özel bir duruma sahip olmasıdır. İnsan onuru insanın değerinin farkındalığına işaret etmektedir. İnsana özel yeri sağlayan olanaklar 'insanın değerini' oluşturmakla birlikte ve 'insan onuru' ile ilişkilidir. Kuçuradi'nin tanımlaması ile, "İnsan onuru, insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır ve tür olarak insanın değerinin felsefi/antropolojik bilgisinden, yani insan türünün belirli yapısal özelliklerin ile olanaklarının ve bunlardan kaynaklanan ve ona evrendeki yerini sağlayan tarihteki başarıların bilgisinden oluşur". Kişi değerlerinin bilgisi; insanın etik olanaklarının bilgisidir. Bu bilginin edinildiği yer (kaynağı, varlık temeli), kişiler arası ilişkilerde bazı kişilerdir: yaşam ya da sanat yapıtlarında değerli eylemlerde bulunan kişilerdir. İnsanın etik olanaklarını o kişilerin etik özellikleri olarak bize tanıtmaktadır ve insanın kişilerce gerçekleştirilen bazı yapısal olanaklarının bilgisini sağlamaktadır: etik bakımdan eylem olanaklarının bilgisinin. Etik değerlerin değerinin bilgisi ise, etik bilgisinin aracılığıyla bilinçte oluşturulan etik

değerlere inanç ya da etik değerlerin insana ve insanlara sağladıklarının bilgisi olarak tanımlamak mümkündür (Kuçuradi, 2006: 53; 169: 173-192; Kuçuradi, 2007: 72).

İnsanın olanaklarını gerçekleştirme koşullarını sağlayan insan hakları ilkelerinin ve tür olarak insana özel yerini sağlayan insan onurunun korunması için pratik eyleme biçimlerinin belirleniminde insanın değerinin bilgisiyle birlikte kişi değerlerinin bilgisi ayrımını detaylandırmak gerekmektedir. İnsan kişilerle ilişkilerinde belirli bir durumda insanın değerini nasıl koruyacağını görecektir kadar bilgisi yoksa insanın değerinin bilgisinden çıkarılan ilkelere göre eylemde bulunursa insanın değerini koruma olasılığını arttırmış olur. Kişi ile kişi ilişkisinde değerli eylem, etik değerlerin yaşandığı ve insanın etik olanaklarının gerçekleşmesini sağlayan eylem olmaktadır; değerli eylemle ilgisinde doğru eylem ise insanın değerine en az zarar veren ya da en az harcanmasını sağlayan eylemdir. Bu eyleme biçimi; kişilerle ilişkilerde etik kişinin eylemlerinin özellikleridir, insanın yaşantı ve eylem olanaklarını genişletir (Kuçuradi, 2006: 69-82; 169: Kuçuradi, 2007: 72).

Etik bilgi aracılığıyla oluşturulan bilinç kişilerin eylemlerini belirlemektedir. Etik ilişkinin eylemin değerini belirleyen noktalardan birisi değerlendiren bakımından koşullardır. Değerlendiren kişinin insanın olanaklarına, insan haklarına ve diğer sorunlara ilişkin felsefi bilgiye sahip olmasını ve bütün insansal durumlara bu bilgiyle bakmada eğitim görmüş olmasını gerektirir. Etik ilişki türünde doğru değerlendirmenin üç adımı gerçekleşmelidir.²⁷³ Mevcut durumun doğru bilgisi, değerinin doğru bilgisi ve insanın değerinin bilgisine dayanarak saptanan olgusal somutluk ‘etik ilişkide istenen’i belirleyecektir. Değer anlayışı kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli bir durumdur, bunun temelini ise insan anlayışı oluşturmaktadır. Kişilerle ve kendimizle ilişkimizde, yapıp ettiklerimiz ve ortaya koyduklarımızla ilgilimizde, tarihsel bağımızda, bir bütünlükte kişi olarak var olmamızın temelinde insan anlayışımız bulunmaktadır. Bir kişinin kendisiyle etik ilişkisi, kişinin değer bilgisiyyle oluşturduğu değerlilik anlayışı üzerinden ana amaçlarının oluşturduğu ilişkidir. Bir kişinin etik

²⁷³ İlk adım muhasebedir yani bir insan durumu olarak olgusalığında bir durumun insanın değeriyle ilgisini kurmak: böyle bir koşullar bütününe insanın hangi olanaklarının gerçekleştirilmesine elverişli-elverişsiz-engelleyici olduğunu belirlemek şeklinde olur. İkincisi, yani tarihselliğinde bir durumun insanın değeriyle ilgisini kurmak: o belirli bir defalık durumda korunan-korunmayan-çığnene insan hakları ile o durumun bir oluşturuçusu olan bir insan ya da grubun o andaki kendi özel koşullarında korunabileceği-çığnenebileceği kadarı arasında ilgi kurmak; başka bir deyişle ortaya çıkmış düğünden dolayı o insan ya da grubun hangi temel haklarının çığnendiğini hangilerinin ne kadar korunmadığını belirlemek şeklinde olur. İlk muhasebe değerlendiren kişinin genellikle o insansal duruma karşı tutumunu ikincisiyse doğrudan doğruya yapmayı belirler. İkinci muhasebenin doğruluğu yanlışlığı eylemin doğru ve yanlış olmasını sağlayan noktalardan biridir. Üçüncü adım: tarih içinde değer korumaya yönelik yeni ilkelerin türetildiği ve insan haklarının bilincine varıldığı yerdir.

değeri ise, etik ilişkilerinde yapıp ettikleriyle ortaya koyduklarının insan için anlamı ve o kişinin yaşamında oluşturduğu anlamıdır. Belirli gerçeklik koşulları içinde yapıp ettikleriyle insanlar kişi olarak olanaklarını gerçekleştirme fırsatı bulmaktadır. İnsanın değerini yaratan özel yeri korumanın koşullarının bilgisi insan haklarının bilgisi ile mümkün iken; kişi ilişkilerinde bu özel olanakların bilgisiyse, etik değerlerin bir grubu olan kişi değerlerinin bilgisi ile mümkündür Kişi ile kişi ilişkisinde yapılan eylem değerlendirmesiyle birlikte kişinin değerlilik yaşantısını oluşturan bilgisel temelli inançla bakıldığında, bu temelin üç ayrı konudaki bilgiden: insanın değeri bilgisinden, etik değerlerin bir grubu olan kişi değerlerinin bilgisinden ve bu değerlerin değerinin bilgisinden oluştuğunu görmek mümkündür. Doğru değerlendirmeye dayanmayan bir eylemin amacı değerlendirme yapan kişinin kendisine veya bir başkasına araç muamelesi yapmasına neden olacaktır eylemde bulunurken kişinin ana amacı kendine ve başkasına insan olarak muamele etmek olur ise yani kendisini ve başkasını sırf araç olarak değil amaç olarak da görürse eylemi etik değer taşır ve insan hakları korunabilir (Kuçuradi, 2006: 43- 55; 93; 109; 165-166).

Bu bağlamda Kuçuradi'nin görüşleriyle birlikte insan haklarını detaylı tartışmak anlamlı olacaktır. Tek tek kişiler yapıp ettikleriyle insanın olanaklarının bilgisini edinmeyi sağlamaktadır. İnsanın olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin koşullarının bilgisi ya da bireyin değerlerini ya da toplumsal değerleri meydana getirmektedir. Böyle koşulların bilgisi gerçekleştirilme istemiyle ortaya konduğunda bugün insan hakları denmekte olan 'temel kişi haklarını oluşturmaktadır. Bu özel yeri korumak kişi olanaklarının sağlanmasına fırsat verilebilmesi ile mümkündür, bu fırsatı ise hak bilgisi yaratabilecektir. 'İnsan hakları' çeşitli tarihsel ya da farklı toplumsal düzenlerde insan olanaklarının gerçekleşebilirliğinin koşullarıdır ya da tarihsel gerçeklik içerisinde evrensel olarak insanın değerini birey olarak kişilerde koruma istemleridir. İnsan hakların korunabilmesi için insanın değerinin bilgisi üzerinden temellendirilmesi gereken insan doğası görüşünün savunulması gerekmektedir; çünkü insan haklarının korunması, modern doğa hukuku teorisyenlerinin iddia ettiği gibi erdemlerin yok sayıldığı, insanın yalnızca faydacılıkla ve güdülleri ile hareket eden bireye indirgenmesiyle mümkün değildir. Kuçuradi'ye göre adalet gibi toplumsal ilişkilerin kurulmasına ilişkin ilkeler bireyin değerleri ya da toplumsal değerler arasında yer

almaktadır. Ancak yüzyıllar süresince teorik bilgimiz artmış olsa dahi dünyamızda bu ideler ve ilkeler yaşamda pek etkili olmamıştır çünkü bu nesnel koşulların sürekli yaratılmasını sağlayacak özne koşullar yerine getirilmemektedir. Bireyin değerlerini oluşturan koşulların bilgisinin etkili olabilmesi bir başka ifade ile insan olmanın olanaklarının kişilerce gerçekleştirilmesinin nesnel koşullarının fiilen (yaşamda ve insanlararası ilişkilerde) sürekli yaratılması, eylemde bulunan kişi bakımından koşulları olan etik değerlere bağlı gözükmektedir (Kuçuradi, 2006: 170-172).

Kuçuradi'ye göre insan hakları normları insanın değerinin bilgisinden türetilmektedirler; insanın değerine zarar veren bazı durumlar karşısında önlem olarak insanın değerini koruma amaçlı evrensel normlar olarak doğrudan veya dolaylı olarak bilgiden türetilmektedir: “İnsan haklarının, yaşamda insan onuru korunacaksa, insan türüne ait her kişinin ve bütün kişilerin (kim olursa olsun ve özel durumu ne olursa olsun) genel olarak nasıl muamele görmesi gerektiğini ve her insanın başka insanlara nasıl muamele etmesi gerektiğini dile getiren normlar olmaları da türetildikleri kaynağın bu bilgisel özelliğinden gelir”. Etik eylemde bulunmak olanakları varlığı olan insan için mümkündür; insanın değer bilgisine sahip olması doğru değerlendirme yapabilmesi ve etik eylemde bulunabilmesi için bir ön koşuldur. İnsan hakları her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve onurunu koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar (Kuçuradi, 2009a: 73).²⁷⁴

İnsanın hakları tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşullarıdır çünkü normlar olarak ortaya konduğunda kişilerin olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için nasıl muamele görmeleri ve muamele etmeleri gerektiğini dile getirmektedirler. “İnsan hakları dediklerimiz her şeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce. İnsanlar insan oldukları için belirli bir şekilde, insanın bir tür yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesini olanaklı kılan bir şekilde muamele

²⁷⁴ İnsanı sadece insan olduğu ve diğer canlılar arasında özel yeri ona sağlayan olanakları olduğu için bu gerekliliklere sahiptir. Bu olanaklar, insana özgür etkinlikler ve ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar ‘insanın değerini’ ya da ‘onurunu’ oluşturur”. İnsanın bu yapısal özelliklerinin korumak ise insanın ödevidir ve bu şekilde insanın olanaklarını geliştirmek mümkündür; Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini -varlıktaki yerini-, kendi değerimizi korumayı istemek oluyor. Bu da kişileri sırf insan oldukları için korumayı istemektir (Kuçuradi, 2009a: 73).

görmelidir devlet açısından bakıldığında insan hakları devletin temel ödevlerini dile getiren taleplerdir” (Kuçuradi, 2007: 55-76). Tür olarak insanın değerini oluşturan olanakları; insan onuru ve insan değeri bilgisi ile ilişkilidir. İnsanın yapıp etmelerine yön veren etik eyleme olanağı ve insanın değeri bilgisi; liberal teorisyenlerin insan indirgemeciliğine karşı önemli bir açılım olarak algılanmalıdır. Bu aynı zamanda liberalizmin savunduğu hakların; başta kapitalizm olmak üzere kişi, grup veya devlet(ler) şiddeti ile ihlal edilmesi yerine gerçekten korunmasının sağlanması için etkin bir yoldur.

Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini kendi değerimizi korumayı istemek olur. İnsan haklarını koruyanlar yaptıklarıyla etik kişilerdir. İnsanın değerini korumak Aristoteles, Kant ve Kuçuradi’nin de belirttiği gibi, insan olanaklarının arasında var olan bir yetidir. İnsan haklarının korunmasını sağlamak ancak insanın değerinin bilgisine sahip kişilerle mümkün olacaktır. İnsanın bu yapısal özelliklerini korumak, yani kişilerde insanın olanaklarını geliştirmek, insan olan herkesin ödevi olmalıdır. Bununla birlikte, türün her üyesinin hakkı olarak görülmelidir. Platon’un ‘hak’ kavramını ‘birine borçlu olunan şey’ yaklaşımıyla ele almasından yola çıkılırsa, ‘insan hakları’ tek tek bütün insanların diğer bütün insanlara borçlu oldukları şey olarak tanımlanabilir. İnsan hakları normlarının hukuk veya ahlaksal kültürel normlardan farklı olma özellikleri; belirli tarihsel koşullarda ve insanın bazı doğal olanaklarının bilgisinden türetilmesi, bütün insanların etik olarak nasıl bir muamele görmesi ve görmemesi gerektiğini dile getirmesi, muamele etme ilkeleri olarak insan haklarının aynı zamanda kamu yaşamında insanlar arası ilişkilerde davranış normlarını oluşturmasıdır (Kuçuradi, 2009: 73; Kuçuradi, 2007: 65-72, Platon, 2010: 7,332c).

Mevcut belirli bir durumda, insanların bazı olanaklarının gerçekleştirebilmelerinin engellenmiş olduğunu görmek bir temel hakkın ya da onun gereği olan pratik bir ilkenin türetilmesine yol açmaktadır (Kuçuradi, 2006: 92). Kuçuradi’ye göre bu noktada değinilmesi gereken bir durum bulunmaktadır. İnsan hakları ilkelerinin çeşitli belgelerde ve anayasalarda ‘temel haklar başlığı altında kişi hakları, yurttaş hakları, sosyal-ekonomik-kültürel-siyasal haklar gibi hak türlerini görmekteyizdir. Ancak belgelerdeki bazı hakların temelliği konusunda sorular uyanmaktadır ve bu sorular hakların (belgelerin ve yeni oluşturulacak ilkelerin) belirleniminde ölçütler gerekliliğini

ortaya koymaktadır. Bu ölçütü, insanlık olarak başarılanlara bakılması ve olanakların gerçekleşmesini sağlayan koşulların bilgisi sağlamaktadır. Bu ölçüt ile temel haklar ile temel olmayanların ayrılması mümkündür. Bu ölçüt ile devletlerin ödevlerini belirlerken kaçamak yolların oluşumu kapatılır, hangi hakların hangi kuruluşlar ve yollarla korunabileceği belirlenebilir, böylece korunacak hakların başka haklarla çatıştığı iddialar veya insan haklarını sınırlandırmaya ilişkin çekişmeli sorular yanıtlanabilir. İnsan hakları kişi haklarıdır. İnsan hakları istemler olarak farklılıklar göstermektedirler; bir kısmı insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin genel olarak gerekli koşullarla bir kısmı ise bazı değişken koşullarla ilgilidir. Kuçuradi insan hakları terimini kişinin güvenliğine ilişkin istemler ve/veya temel özgürlükleri ile insanın olanaklarını korumanın genel olarak ön koşullarına ilişkin istemleri almaktadır. İlk türden istemler insanın olanaklarının gerçekleştirilmesiyle doğrudan doğruya ilişkilidir. İnsana özgü etkinlikleri gerçekleştirirken kişilere dokunulmaması istemini dile getirirler ve bir devlet tarafından verilemeyecek kişilerde kişilerce saygı görebilecek hakları koruma isteminde bulunurlar (devlet görevlileri de kişilerdir). Bu nedenle bu haklara saygı etik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır, bu haklar konusunda devletin rolü ise çiğnenmelerini önlemek çiğnendiği zaman dengeyi kurmakla mükelleftir. Geleneksel adlarıyla kişi özgürlüğü, güvenliği gibi haklar ve gerektirdikleri (hiç kimse işkence ya da insanlık dışı muameleye maruz bırakılamaz, bu tür cezalar verilemez, keyfi tutuklanmayacaktır) ile düşünce, ifade, barışçı bir şekilde toplanma gibi özgürlükler bu haklardır. Herkesten insanın değerine dokunmama isteminde bulunurlar. Temel özgürlükler denen özgürlükle bu kişi haklarının güvencesi konumundadırlar; bir kişi insan olarak olanaklarını gerçekleştirirken o kişiye hiçbir nedenle hiç kimsenin dokunmamışını güvence altına almaktadırlar. Bu haklar bütün insanların eşit olduğu hakların bir kısmını oluşturmaktadır ve haklara saygı gösterildiği yerde özgürlükler vardır. Oysaki devletin temel hakları koruması bu hakları yasaların güvencesi altına alması, çiğnenmesini önlenmesi çiğnendiği zamanda çeşitli organlarıyla araya girmesi gerekmektedir. Tezde tartışıldığı üzere ekonomik, siyasal ve kolektif şiddet üreten devlet ve kapitalizm insanların temel haklarını çiğnemektedir. Oysaki Kuçuradi'nin değindiği gibi, devlet organlarının bu hakları çiğnemesi devletin temellerini sarsması anlamına gelmektedir ve bu nedenle günümüzde insanlığın en önemli ikilemlerinden birini üretmektedir. Devlet organları tarafından çiğnendiğinde orada baskı var demektir

dünyanın dört bucağında neredeyse her yerde güvensizlik ve baskı egemendir (Kuçuradi, 2009a: 73-80; Kuçuradi, 2009b: 58-86).

Bütün insanların eşit olduğu her kişinin insan olarak sahip olduğu bir grup temel hak daha vardır; her kişiye insan olarak olanaklarını geliştirebilmesini sağlayan ön koşullara ilişkin istemlerdir. Sağlık için gerekli yaşama düzeyi ve eğitim bu tür haklardandır. Bu haklarla ilişkili güçlük şudur, bu hakların sağlanması başka bir tür haklara bağlı olduğundan sosyal-ekonomik- siyasal haklar her zaman değilse de çoğu zaman kararlarla kurulan kamu kuruluşları aracılığıyla korunabilmekte olduğundan bir ülkede yapılan düzenlemelere ve alınan siyasal kararlara bağlıdır. Bir başka ifade ile, bütün insanların eşit olduğu hakların korunmasının aracı olsa bile bütün yurttaşların eşit olduğu haklardır. Bu haklar yurttaşlarca alınır, eşitçe paylaşılmadığında insanın olanaklarını gerçekleştirmesinin ön koşulları bulunmamaktadır. İnsan haklarını kişilerde insanın olanaklarını koruma istemi ya da bir başkası tarafından olanakları gerçekleştirilirken engellenmemesi olarak ortaya koyduğumuzda; insan haklarının sınırlandırılabilceğini ileri sürmek, sosyal ve ekonomik hakların da bir ülkedeki koşullara göre sınırlandırılmasını kabul etmek, her biri kendi çıkarları peşinde koşan ve birbiriyle kaçınılmazcasına çarpışan kişileri ya da sınıfları görmemezlikten gelmek, tam olarak bugün sürdürülen sömürüyü ya da terörizmi görmezlikten gelmek olur. İnsan haklarını koruma sorunu bir taraftan insanların günlük yaşamda hakları çiğneyen ya da saygı gösteren kişiler olması (oyları ve kamu görevlisi olarak verdikleri kararlarla korunmasına ve ihlal edilmesine neden olanlar başta olmak üzere tüm kişi ilişkileri dahil) nedeniyle etik bir sorudur, diğer taraftan ise devletin insanların olanaklarını geliştirmeleri, korku ve yoksunluktan uzak olarak yaşayabilmeleri için gerekli koşulları sağlama görevi nedeniyle siyasal bir sorundur. Devletleri de insanlar yönettiği için aynı zamanda etik ve siyasal sorun olarak insan haklarının korunması etik bilgiye bağlı görünmektedir. Ancak devletler insan haklarını yeterince korumamakla kalmaz aynı zamanda kendi sınırları içinde olduğu kadar diğer devletlerle ilişkilerinde de hakları kendi organları aracılığıyla çiğnemektedir. Bu olgu açıkça bilinmektedir ve hak çiğnemeleri ört pas edilmemelidir. Tezde tartışıldığı üzere, küresel kapitalist erkler medya, popülizm aracılığıyla neoemperyalist barışçıl müdahaleler ve neofaşist eğilimlerden ortaya çıkan kolektif şiddet üretimini ve insan hakları ihlallerini ört pas etmektelerdir. Bu nedenle tezde devletlerin ve kapitalizmin insan haklarını korumadığı

açıkça belirtilmiştir. Kuçuradi'nin benzer biçimde değindiği üzere insanlık olarak yapmamız gereken; insanın olanakları tehlikeye düştüğünde insan hakları doğal koruyucuları tarafından çiğnenince, bu hakları korumak insanlığın hakkı olmaktadır. Bir bütün olarak insanlığın hakkıdır bu, bir kısmının değil. Bugün insanlık olarak karşılaştığımız çeşitli insan haklarını çiğneme durumları yeni kavramlar kurmamızı ve siyaset için yeni ilkeler üretmemizi olanaklı kılmaktadır (Kuçuradi, 2009a: 77-80; Kuçuradi, 2009b: 58-86).

Bu bölümde Aristoteles, Platon, Kant, Kuçuradi, Marx, Mevlana ve Kropotkin'in görüşlerinden temellendirmeler yapılarak, 'insanlığın hakkı' olarak insan onurunu ve haklarını korumak için yeni kavramlar kurma ve siyaset için yeni ilkeler üretme olanaklılığı üzerinden bir görüş öne sürülmektedir: 'erdemli insan uyanışının başlattığı dönüşümle ve sevgiyle/aşkla 'bir'leşerek bir çeşit yeni türde kolektif bilinç olarak bir üst bilince erişerek, mülksüzlüğün paylaşıldığı ve dayanışılan bir yaşam biçimi içerisinde mutluluk getiren ereksel sona ulaşacaktır. Sevgi/aşkla 'bir'leşerek üst bilince erişen insanlık yeni bir anarşist yaşam biçimine geçişi başlatabilecektir. Bu yeni anarşist yaşam biçiminde insanın potansiyellerini ve olanaklarını gerçekleştirmesi, insanın onurunun ve haklarının korunması, gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık mümkün olabilecektir'.

İnsanın modern devletin ve kapitalist sistemin yarattığı yok oluştan kurtulmasının, şiddete maruz kalmamasının, insan onurunun ve haklarının korunmasının yolu; öncelikli olarak etik bilgiyle erdemli davranış normlarını oluşturmasıyla mümkün olabileceğini belirttikten sonra, tutum ve davranış değişikliğiyle sağlanacak gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek üst bilincin yeni türde kolektif dayanışmasıyla, sevgiyle/aşkla 'bir'leşmenin, etik bilginin yanı sıra, 'kendini gerçekleştirme' yönünde tutum değişikliğini içermesi gereken psikolojik bir mücadeleyi de gerektirdiğine değinmek önemlidir. Modern devlet ve piyasa sistemi şiddetinin yüzyıllar içinde insanı kendine yabancılaştırarak yok olmaya mahkum edişi ve bencillikten öte canavarlaşmış egosantrizmi yaratması nedeniyle;

gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek üst bilinçle mülksüzlüğü paylaşma ve sevgiyle/aşkla dayanışarak ‘bir’leşme için insanın egosantrik eğilimlerini fark etmesi ve egosantrizminden arınması gerekmektedir. İnsanın haris duygularından arınması günümüz koşullarında zorlu bir süreç gibi gözükmektedir ancak ‘insan’ın yok olmaması için, tüm insanlığın dönüşümü için her tekin kendi ile bu mücadeleye girişmesi gerekmektedir. Tür olarak erdemli insanın onurunun ve haklarının korunması, insan hakları ve değer bilgi ile belirlediği davranışları göstermesiyle mümkün olur.

Dolayısı ile ikinci olarak, etik eyleme olanağı olan insanın bilgisel kazanımının yanı sıra haris duygularından ve egolarından arınarak sevgi dolu ve dayanışma ile ‘bir’leşebilen erdemli insana ve topluma doğru evrilmesinin bir başka ifade ile bilişsel, psikolojik ve davranışsal değişikliği içeren böyle bir dönüşümün nasıl gerçekleşeceğini sorgulanmasıdır.

İnsanın modern devlet ve piyasa sisteminin yarattığı değer yargılarından ve sürü psikolojisinden uzaklaşma çabasına giriştiğinde gerçekten özgürleşmek için adım atacağı söylenebilir. Anarşist yaşam biçiminin insan haklarının korunması için tehdit yarattığı iddia edilse de; insanın erdemlerinin idrakına vardığı ve eylemlerini erdemleri ile belirlemeyi öğrendiği, sevgiyle/aşkla birleşilen ve dayanışma ile paylaşılan bir yaşam biçiminde bu eleştiri yersiz kalacaktır. Kropotkin (2013:7-9; 44-46) ’in de değindiği gibi, “kendine nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran” ilkesi anarşizmin temel ilkesidir. Kropotkin’e göre eşitliği yaratacak temel ilke olan bu ilke ile dayanışmanın da sağlanması mümkün olacaktır çünkü kimse kimsenin onurunu kırmak ya da haklarını ihlal etmek eğiliminde olmayacaktır.

Anarşizmin temel ilkesi olan bu ilke esasen Kant’ın amaçlar krallığının altın kuralı ve etik eyleme olanağının ya da Kuçuradi’nin insan onurunu korumak ve insanlara araç olarak değil amaç olarak davranılması için değer bilgisi gerekliliğinin eş anlamlısıdır. Ancak, insanın modern devlet ve kapitalist sistem ile uyutularak insanın erdemli yanının köreltiliği, dürüstlük, etik eyleme olanakları başta olmak üzere tüm olanakların

gerçekleştirilmesinin sağlanacağı koşulların yerini alan şiddet, güdüler ve haris duygularının kısıktıldığı yüzyılların sonunda yok edilmeye başlanan ‘insan’ın zihinlerini ve tutumlarını yeniden yapılandırmaları gerekmektedir. İnsanın erdemliliğe dair olanaklarını gerçekleştirmesi bir başka ifade ile erdemli eylemek için tutum ve davranış değişikliğine gitmesi gerekmektedir. Bu faydacılıktan erdemliliğe dönüşümü içeren değişim için öncelikle insanların yüzyıllardır şiddet altında modern devlet ve kapitalist sistemin zihinlere işlediği ezberlerin bilgisel olarak bozulmasının ardından davranışsal değişikliği içerecek biçimde psikolojik olarak da ezberlerin bozulması gerekmektedir.

Bu mücadele insanı özgürleştirecektir. Marx’ın değindiği gibi, sistemin değişmesi mümkün olduğunda emeği sömürülen insanın zincirlerinden başka yitireceği bir şey bulunmamaktadır ancak kazanılacak bir dünya vardır (Marx, 2018: 90-91). Modern devlet ve kapitalizm ile; insanlar sevgi yerine nefrete, iletişim yerine çatışma ve savaşa, aşk yerine çıkar ilişkilerine, özgürlük yerine bedenlerin tüketilmesine yönlendirilerek zihinsel ve davranışsal doğalarında ki yeteneklerinin köreltildiği bir çeşit geri evrimleşmeye çekilmişlerdir. Modern devlet ve kapitalizm önceki bölümlerde detaylı tartışıldığı üzere çıkarlarına uygun şiddet uygulamalarını meşrulaştırmak için, insanların zihinlerinden bedenlerine kadar tüm varoluş amaçlarını haris duygularla doldurarak birbirlerinden nefret duymalarına neden olmuştur çünkü insanlar sevgi ile dayanıştıkları anda devletin ve kapitalist sistemin şiddetine boyun eğme zorunluluğu taşımayacaklardır.

İnsanın, zincirlerinden kurtulması ya da uyanması ile kazanacağı dünya; insanın kölelik, faydacılık, egosantrizm, mülkiyetçilik, metafetişizm, şiddet, araçsallaştırma, sanallık, taklitçeler, yalancılık, güç fetişizmi vb. sistemin kışkırttığı ve olağanlaştırdığı haris güdülerden ya da davranış eğilimlerinden kurtulduğu bir dünyadır. Zizek’in değindiği gibi liberal özgürlük anlayışının bugün geldiği nokta olan narsist baskın bireysellik biçiminde, psikolojik öznenin ben merkeziliği koşulların kurbanı olmasıyla paradoksal olarak örtüşmektedir (Zizek, 2001: 113-124). Erdemlerini ve olanaklarını gerçekleştirme imkanına kavuşacak olan insanın gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik,

iktidar ve güç gösterilerinden uzaklıkla kuracağı yeni yaşam biçimine geçiş için üst bilinç gereklidir.

İnsan mülkiyet, meta sahipliği, çıkar ve güç gibi sahte getireler için ben merkezcilik ya da ‘ben’ olma egosunu yaratan güdülerden ve kibrinden arınabildiğinde, bir başka ifade ile insan erdemlerine, onuruna ve kendine yabancılaşmak yerine; faydacılık, güç istenci ile yücelttiği egosantrizmine yabancılaştığı anda tüm haris duygularının gereksiz bir yük olduğunu fark eder ve kendine dışardan bakmasını mümkün kılan farkındalığa ulaşır. Böylelikle, yozlaşan bir sistemde köleleşen, yabancılaşan ve bozulan ‘iyi insan’²⁷⁵ dönüşüme geçebilir. İyi insanın yozlaşmasının en trajik göstergesi esasen ‘bilerek ve/veya isteyerek kötülük yapmaya başlaması’dır ve bu nedenle erdemli insan tam olarak araçsallaşmış ve yok olmaya başlamıştır. İnsanın ‘bilerek ve/veya isteyerek kötülük yapmaya başlaması’nın temelinde sistem tarafından birey olarak konumlandırılan insanın güdülerle hareket ettirilecek bir dişliye indirgenmesi ve dişlinin görevlerini yerine getirmesi için iktidar ve güç, çıkar ve kazanç ya da mülk ve meta için kötücül davranma yönünde haris davranışların kışkırtılması bulunmaktadır. Şiddetin yok ettiği gerçekliği görme farkındalığına ulaşan insan onu ereksel sonuna götürecek mutluluk ve özgürlüğü için mücadeleye başlar.

Mevlana’nın, “bağını çöz kurtul köleliğinden, altın ve gümüşün esirliğinden; kanaatkar sedef inci dolarken, harislerin gözü doymaz denizden; insan aşkla kurtulur benliğinden, temizlenir hırsından kirinden ” (Mevlana, 1972: 31) biçiminde ifade ettiği hali ile insan; sistem tarafından yaratılmış benlik parçalarının kötücül yanları olan meta fetişizminden, doyumsuzluk, hırs vb. haris duygulara neden olan faydacılık ve egosantrizm (nefs ya da güdülerin) esaretinden kurtulduğunda arınır, köleliğinden kurtulur, hiçleşir, aşk ve sevgiye teslimiyetin özgürleştiriciliğini kabullenerek kendini gerçekleştirir. Kendini gerçekleştirebilen ve faydacı egoizminden arınan insanın artık yeni bir yaşam biçimini inşa etmesi mümkün olacaktır. Sevgi ve aşka teslimiyetle ‘ben’i yıkan ve kendini üst bilince geçerek özgürleştiren insanın tür olarak ‘bir’leşmesi mümkündür. Ben olmaktan, ötekileştirmekten, ayrımcılıktan, şiddetten, güç ve iktidar istencinden arınan, bir ve tek

²⁷⁵Nietzsche’ye göre modern devletin kötü kurumları ve bencilliğin en aldatıcı biçimi olan utilitarizm tarafından ‘iyi insan’ bozulmuştur. İnsan faydacılık ve bencillik içinde, insanın değerinin alçaltıldığı çok büyük bir yozlaşmanın içerisinde (Nietzsche, 2002: 54-61).

olarak bir bütünün parçaları olduğunu algılayacak üst bilince erişen erdemli insan; eşitlikçi dayanışmayı, paylaşmayı, almadan verebilme ve ihtiyacından fazlasına gerek duymama bilincine eriştiği için mülkiyeti ve metaları önemsizleştirdiği bir yaşam örüntüsü inşa etmeye başlayabilir. Bu insan mülkiyetin ve metaların sadece ihtiyaç kadarının geçici olarak kullanımını gerektiren anlamsız şeyler olduğunu ve metaların paylaşabilecek nitelikte ki şeyler olduğunu, iktidar ve güç istencinin ilkelik olduğunu, şiddetin, savaşın ve askeri müdahalelerin barbarlık ve çözümsüzlük olduğunu, sanallık ve taklitçelerin yalnızlık ve bağımlılık getirdiğini, bencilliğin ve paylaşmamanın mutsuzluk ve doyumsuzluk getirdiğini algılayacaktır. İnsanın aşkla egosantrizminden arınması ve 'hiç'leşerek bir olması ve 'bir'leşmesi mümkündür böylece gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık gelecektir. İnsanın sevgiyle/aşkla dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşarak mutlak ereksel sonuna ulaşması böylelikle gerçekleşebilir. İnsanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı verilen ortamda araç değil amaç olması, haklarının ve onurunun korunması mümkün olur.

İnsanların sevgiyle/aşkla 'bir'leştikleri ve birbirleriyle dayanışma içinde oldukları bir ortamda bir egemenin şiddetine maruz kalma ya da köle gibi birkaç kişinin zenginliği için tüm hayatları boyunca çalışmaya ihtiyaçları kalmayacaktır. Mülkiyete ihtiyaç duymayacak olan uyanmış insan, doğada olanları ihtiyacı kadarını kullanmayı ve ihtiyacı olan bir diğeriyle elindekini paylaşmayı bilecek ve dahi bundan mutlu olabilecektir. Modern devlet ve kapitalist sistemin en korktuğu şey gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik, antimetafetişizm ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek insanın içinde taşıdığı sevgi, aşk ve dayanışmayla 'bir'leşme potansiyelidir. Çünkü insanın bu uyanışı gerçekleştirmesi sistemi alt üst edecek şey ya da bir başka yaşam formuna geçişin kapısıdır. Bencillik, mülk istenci, faydacılık vb. modern devlet ve kapitalist sistemin insanların zihinlerine ve tutumlarına dayattığı bir algıdır. Algı yönetimi basit görülemeyecek kadar önemlidir çünkü insanı etkileyen temel unsurlar arasındadır. Yaratılan algı insan beyninde şablonlar oluşturur ve bu bilişsel şablonlar insanın davranışlarını belirleyen beyin komutlarını yaratır. İnsan sistem tarafından algısal olarak yüzyıllar süresince zehirlendikten sonra bencil monadlara

dönüştürülmüştür. Oysaki gerçeklikte, Hobbes ve diğerlerinin iddia ettiği gibi insan insanın kurdu olarak devamlı savaşmaz çünkü Meerloo'nun belirttiği gibi insan ilkel zamanlarda telapatik iletişim dahi kurabilen sevgi dolu bir canlıdır (Meerloo, 1949: 691). İnsanın sevgi dolu türün telapatik iletişim dahi kurabilen berrak zihninden, egoların ve güdülerin prangalarına şiddetle mahkum edildiği sisteme geçilen yüzyıllarda insanlık siyasal, ekonomik ve kolektif şiddete maruz kalmıştır.

Erdemli insanın doğasında ve genlerinde taşıdığı en önemli potansiyel olan sevgiyle iletişim, aşkla egosantrizmden ve haris duygulardan vazgeçerek gerçek dayanışma, mülksüzlüğü paylaşma, metaların önemsizliğinin farkındalığına vararak özgür olma, sevgi/aşkla 'bir'leşme potansiyeli taşıyan insan olanaklılığı hala içimizdedir. Modern devlet ve kapitalizmin şiddeti karşısında insanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı sunulmamaktadır. İnsanın gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzak yaşam biçimini gerçekliğe taşıma imkanı bulunmaktadır. İnsanın bilgisel değiliminin yanı sıra davranışsal değişim için Mevlana'nın önerdiği gibi, egolarını, güdülerini, haris duygularını ve faydacılığını yok ederek 'hiç'leşmeye gitmesi gerekmektedir, böylelikle insan kendini ve başkalarını araçsallaştırmaz, kendinin ve başkalarının onurunu ve erdemlerini korur. Ego ve güdülerin etkisinde düşünmekten ve eylemde bulunmadan arınmanın yolu olarak 'aşk' insanın araçsallaştırılmasını engelleyecektir. Aşk insanın tür olarak eşitlikle bir olduğunu kavramasını ve 'bir'leşmesini, bir çeşit yeni kolektif bilinç türü olarak üst bilince ve yeni anarşist yaşam biçimine geçişi sağlayacak kapıdır çünkü insanın aşka teslimiyeti güdülerinden, egolardan, faydacılıktan, araçsallaştırmaktan, haris duygularla eylemekten, bencillikten, erdemsizlikten ve ben olmayı dayatan liberal bireyden arınmasında etkili bir yol olacaktır. Egolardan arınarak kendini gerçekleştirme çabasında olan insan için sevgi ve aşk yol gösterici olacaktır. İnsanın ötekine kendi egolarından vazgeçerek aşık olması, kendisini gerçekten sevmenin de yoludur; böylelikle kendiyle ve ötekiyle bütünleşebilir, 'bir'leşebilir. Böylelikle gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık mümkün olabilir. Tüm insanların erdemli yanlarına dair potansiyellerini ve etik eyleme olanaklarını gerçekleştirmesi, dayanışma, paylaşma ve

sevgiyle/aşkla ‘bir’leşmesiyle gerçek özgürlük elde edilebilir. Böylelikle tür olarak onur sahibi insan; ırk, dil, kültür, din vb. hiçbir ayırım/ötekileştirme olmaksızın erdemlerinin varoluşsal büyüleyiciliği, aşk ve sevgiyle ‘bir’leşebilir ve dayanışabilir.

Badiou’nun değindiği gibi, insanın sınırsızlaşma aşık olduğunda, yapabilir olduğunu bilmediği şeyleri yapması ve simgesel yaratı düzlemi de dahil olmak üzere o ana dek bilmediği bir kapasiteye sahip olduğunu fark etmesi gibi, yeni bir kolektif yaşam fikrine yönelik bir harekete katılmak eşitlikçi bir dünya için insanın kapitalizmin tükettiği kapasitelerini ortaya çıkarmasına neden olacaktır (Badiou, 2016: 42-43). Etik eyleme olanağı başta olmak üzere olanaklarını gerçekleştirecek insanın tür olarak özgürlüğüne kavuşmasını sağlayacak olan ve erdemli yanına dair potansiyellerini gerçekleştirmesi aşkla ve sevgiyle mümkün gözükmektedir.

Böylelikle, insanların birbirlerinin haklarını koruyabilmeleri için, her tekin ve kendisinin onur sahibi olduğunu ve değerli oldukları bilgisini edinmeleri (Kuçuradi, 2009a: 73, Kuçuradi, 2007: 65-72), herkese hakkını vermenin insanların birbirlerine borçlu oldukları şey (Platon, 2010: 7,332c) olduğu bilgisini güçlü bir idrak ile edinerek içselleştirebilir ve tutuma dönüştürerek eylemleştirebilir. Bilgiyle birlikte sevginin inşası bütünleştirici olacaktır. İnsan doğası gereği erdemler ve olanaklar sahibi olduğundan her tekimiz bir diğerimizde (ötekinde) etik eyleme olanağına görerek onurunu korur ve sevgi gösterirsek, öteki de bizi aynı biçimde sevebilir, erdemlerimizle olanaklarımızı gerçekleştirebilir ve dayanışabiliriz böylelikle gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek yani anarşist bir yaşam biçimi, üst bilince erişilmiş sevgiyle/aşkla ‘bir’leşme mümkün olur. İnsanın olanaklarını gerçekleştirmesinin koşulları yaratıldığında ise insan hakları korunur. İnsan organizmasının aşkla, faydacılık, mülkiyetçilik, çıkarıcılık ve ‘ben’ olmayı direktmesinden arınması neticesinde gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek yani anarşist bir yaşam biçimine geçmesi mümkündür. İnsanın kendi potansiyelini keşfetmesi, olanaklarını gerçekleştirerek dayanışma ve paylaşma ile tüm insanlığın aşkla/sevgiyle ‘bir’leşmesi gerçekleştiğinde, insan

arınmadan önceki haris duygularını, meşrulaştırılan şiddetin ve egosantrizmini ilkel ve barbarca olduğunu anlayacaktır. Bu üst bilince aşkla ‘bir’leşerek erişmiş insan gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek sevgiyle dayanışılan ve mülksüzlüğün paylaşıldığı yeni türde anarşist yaşam biçimine geçmenin tür olarak ereksel sona ve erdemlerin getirdiği mutluluğa ulaşmak olduğunu anlayacaktır.

İnsanların doğanın sunduklarını ya da insan üretimi yapay mülkiyeti paylaşarak, sevgiyle dayanışarak yaşamaları, erdemli türün faydacılık ve güdülerinden arınması, hiçleşmesi, aşkla ‘bir’leşerek ereksel sonu getirecek mutluluğa ulaşması mümkündür. Ancak şu anda ütopya gözüken bu paylaşım ve dayanışma yaklaşımı modern insanın modern devlet ve kapitalizm tarafından bireyin hapsedildiği güdülerinden, haris tutumlarından ve egosantrizminden arınarak dönüşmesini gerektirmektedir. İnsanın her ne kadar sistem tarafından köreltilse içinde taşıdığı potansiyel ve olanaklarını gerçekleştirerek erdemli insana dönüşümü mümkündür. İnsanlığın mülksüzlüğü paylaşma, aşk ve sevgiyle ‘bir’leşmeye teslimiyetiyle dayanışması yeni bir kolektif bilinç olarak üst bilince geçişi ifade etmektedir. Dolayısı ile tezde önerilen sevgiyle dayanışma ve mülksüzlüğü paylaşmaya gönderme yapan tür olarak ereksel sona ulaşmayı getirecek aşkla ‘bir’leşmeyi sağlayacak kolektif bilinç kavramı 19. yüzyıl kolektif bilinç kavramına gönderme yapan bir tanımlama değildir. Bu insan görüşündeki ve yaşam biçimindeki kolektif bilinç her tekin bir çeşit üst bilince erişerek kendiliğinden oluşacak bir kolektif bilinçtir. Her tek haris duygular, güdüler, egosantrizm, hırs, yalan, sanallık, taklitçeler, metafetişizm, mülkiyetçilik yerine; insanın egolarından ve güdülerinden arınmasını sağlayarak şiddet sarmalını engellenebilir. Şiddetin ve güdülerin değil dayanışma, paylaşma, aşkla egosantrizmden arınmanın mümkün olduğu ve sevginin insanın temel gerçekliği olduğu iddiasıdır. Bu gerçekliğe erişmiş her tek bağımsızlığını ve kendiliğini koruyarak bir bütüne aidiyetini getirecektir bir anlamda her tek kendini gerçekleştirdiğinde aşkla egosantrizmden arındığında diğer her tekin ötekileştirmeden arındığı bir dünyada özgürlüğün kolektifliğinde var olmaya devam edecektir. Kişisel anarşizmi dışlayan değil kabul eden, her tekin seçim hakkının ve kendiliğinin barındırıldığı, çokluğun farklılıklarının kabulünden birliğin geliştiği yeni

türde bir kolektiflik olarak üst bilince geçişin özgürlüğüdür. İnsanlığı ereksel sonuna götürecek sevgiyle/aşkla ‘bir’leşmenin getireceği üst bilince erişilmesi; bu üst bilince aşka teslimiyetle ‘bir’leşerek erişmiş insan gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek sevgiyle dayanışılan ve mülksüzlüğün paylaşıldığı yeni türde anarşist yaşam biçimine geçiştir.

Erdemli yanına dair potansiyellerini gerçekleştiren ve egolarını yok ederek aşk ile birleşerek üst bilince erişmiş insanın kendi içinde dengede kalması değişimin kalıcı olmasının sağlanma koşulu olacaktır. Etik bilgi ile zihinsel farkındalık, arınma ve aşkla uyanış noktasına gelen insanın bunu ilelebet sürdürebilmesi için ‘dengede kalması’ gerekmektedir Platon (2010: 441d-434e, 142-143) ve Aristoteles (2019: 83; 101; 201; 215; 1988:1102b,25-1120a,69)’in değindiği gibi insanın içinde birden fazla ve birbiri ile zıt bazı yanlar bulunmaktadır ve bu yanlar dengede olmalıdır. Dengede kalmak, insan doğasının esasen bir başka önemli sırrı ve sağlıklı kalma halini yaratan unsurdur. Etik bilgi ile aydınlanarak erdemlerini hatırlayan ve egosantrizminden kurtulmak için ‘ben’i yıkan insan artık prangalarından kurtulmuş olduğundan dengede kalması olanaklıdır. Bununla birlikte, insan doğası gereği ve/veya gerekli ihtiyaçları için üst bilinçli ötekileştirmenin olmadığı yeni kolektifliğin anarşist yaşam biçimlerinden biri içerisinde sosyalleşmeyi tercih edebilir ya da kişisel(eski versiyonu ile bireysel olan ancak tezde bireycilik kabul edilmemektedir) anarşist yaşam biçimini sürdürebilir ancak insanın arınmasına rağmen egolarının nüksetmesi muhtemeldir ve panzehir olarak dengede kılacak etmen; insanın doğuşta ve ölümde yaşadığı gibi (var olma ve yok olma seremonisindeki) yalnızlık ile doğanın öğretici ve dinginleştirici enerjisine zaman ayırmasıdır.

Sistemin zincirlerinden ve köleleştirilmeden özgürlüğe, meta fetişizmden mülksüzleşmeye, faydacılık ve egosantrizmden sevgiyle dayanışmaya, ötekileştirmeden ya da ayrımcılıktan çoklukla ‘bir’ olmaya, popülizmden ve sanallıktan doğaya, iktidar ve güç istencinden aşkla ‘hiç’leşmeye gidebilen onur sahibi erdemli insanlar, olanaklarını geliştirmelerini mümkün kılan yaşama geçerek ve dengede kalmak istenci ile kendi kendini yönetebilecektir. Etik bilgiyle eyleme olanağı taşıyan erdemli insanın

onurunun ve haklarının korunacağı, olanaklarını gerçekleştirebileceği, gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık getirecek yeni anarşist yaşam biçimine üst bir bilinçle geçmesi; erdemli insanın sevgiyle ve aşkla ‘bir’leşmesi, arınması ve özgürleşmesi, mülksüzlüğü paylaşılarak ve dayanışarak ‘bir’leşmesiyle mümkündür.

Mülksüzlüğün paylaşıldığı, dayanışmanın gerçekleştirildiği, kimsenin kimse üzerinde iktidar kurarak şiddet uygulamadığı ve bunun barbarca olduğunu idrak edecek üst bilince erişmiş sevgiyle/aşka teslimiyetle ‘bir’leşen insanın yaşam biçimi, insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan, haklarının ve onurunun korunduğu, gerçek özgürlük, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük ve gerçeklik, mülkiyetsizlik ve metasızlık, coğrafi sınırsızlık ve şiddetsizlik, iktidar ve güç gösterilerinden uzaklık ve mutluluk getirecek tür olarak ereksel sona ulaşılan yeni bir anarşist yaşam biçimini kendiliğinden getirecektir.

SONUÇ

‘Çağın Devleti ve Şiddet’ başlıklı tez çalışmasında, modern devlet kuruluşunun temeli olan, insanların doğal haklarını haklarını güvenlik gerekçesi ile egemen güce gönüllü olarak, bir toplumsal sözleşme ile devretmesi karşılığında insan haklarının korunması garantisi sorgulanmıştır. Bu sorgulama, insan haklarının devlet ve ekonomi kurumsallığının içerisindeki yapısal özellikler ile ilişkisinde ele alınarak yapılmıştır. Tezde, liberal kapitalizm, refah kapitalizmi ve neoliberal kapitalizm süreçleri içerisinde ‘siyasal şiddet’, ‘ekonomik şiddet’ ve ‘kolektif şiddet’ biçimleri olarak şiddet kavramı sınıflandırılmıştır.

Tezin, siyasal şiddet kategorilerinde tartışıldığı üzere, doğal hukuk teorilerinin şiddeti meşrulaştırma ilkesi üzerinden kurgulanması nedeniyle; modern devletin insan haklarının korunmasını engelleyen şiddet üreten bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Modern devlet ve ekonomi arasındaki (keskin olmasa da) kurumsal ayrım silikleşmiş, politikanın ekonomi üzerindeki üstünlüğü, ekonominin devlet üzerinde üstünlüğüne dönüşmüştür. Yüzyıllar içerisinde liberal devlet, egemenliğin gücü ile kendini yüceltirken, refah devleti modelinde iktidar gücünü ekonomik erklerle paylaşmaya başlamış ve neoliberal devlet modelinde ise egemenliğin neredeyse tamamı uluslararası kurumlara ve uluslararası sermayeye devredilmiştir. Modern devletini hak koruma yükümlülüğü, tezde gösterildiği üzere, ters yönde hak ihlal eden biçimde ilerleyen bir yapılanmaya evrilmiştir. Hukuk ve güvenlik aygıtları insan hakları araçsallaştırılarak sermaye ediminin vesayetine bırakılmıştır; hukuk önünde eşitlik sadece sermaye sahiplerinin edindiği bir ilkeye dönüşmüştür. Yoksulların haklarını ve adaleti arama istenci ile yargılanma sağlanmasını mümkün kılacak hukuki sistem yok edilmiştir. Oysaki, adalet ve insan hakları evrensel ve her tek kişi için geçerli olmalıdır.

Tezin, ekonomik şiddet kategorilerinde tartışıldığı üzere, kurumsal kapitalizmin ya da piyasa sisteminin insan haklarının korunmasına engel biçimde şiddet üreten bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik erkler tarafından sistemin çarkı haline insan

liberal kapitalizmin şiddetiyle kendine yabancılaştırılmış, refah kapitalizminin şiddeti ile tüketilmiş ve neoliberal kapitalizmin şiddetiyle yok edilmeye başlanmıştır. *Homo oeconomicus* projesi ile kapital sistemin çarkı haline getirilerek erdemlerinden ve insanlığından uzaklaştırılan her tek kişinin asgari düzeyde ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bedensel ve psikolojik bütünlüğü parçalanmış, hakları ihlal edilerek (beslenme hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı ve geçim derdi arasında en son sıraya düşen kültürel ve sosyal yaşama katılım hakkı gibi hakların birçoğu) insani sınırları zorlayan şiddete maruz bırakılmış (onur kırıcı ve zalimce) çalışma ve yaşam (kültürlenme) koşulları içinde piyasanın işlerliğine katkı sunmaları gerekmektedir. İnsan haklarının onur sahibi her insanın doğuştan sahip olduğu haklar olmasına ve devlet tarafından korunma güvencesi altında olmasına rağmen; günümüzde ekonomik gücü olmayan insanların temel hakları korunmamaktadır.

Tezin, kolektif şiddet kategorilerinde tartışıldığı üzere, kültürel ve sistemik hegemonya yapılarının; insan haklarının korunmasını engelleyen şiddeti üreten bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Kolektif şiddet kategorilerinde; kültür, medya ve popülizm aracılığıyla hegemonik şiddet; kapitalizmin kendini gösterme biçimi olarak (klasik/neo)emperyalist şiddet ve kapitalist devletin bir biçimi olarak (klasik/neo)faşist şiddet tartışılmıştır. Hegemonik şiddetin sonucu insanların sanal bir yaşama hapsedilerek zihinlerinden eylemlerine kadar manipüle edilmesine neden olan biyopolitikalar, küresel kapitalist erklerle ilgisi bakımından ele alınmıştır. Emperyalist ve faşist şiddetin sonucu savaş, askeri müdahaleler(işgaller)/etnik/dini(ve mezhep)/ideolojik çatışmalar ile birlikte, küresel kapitalist erkler, güçlü devlet, güçsüz devlet, cemaatler ve terörle ilgisinde ele alınmıştır. Birçok uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve barışın sürdürülebilirliğini sağlama görevi üstlenen uluslararası kurumlara rağmen kolektif şiddetin kitlesel sivil ölümler, vatansızların hak ihlalleri, güçsüz devletlerin dağılmaları gibi hak ihlallerine neden olduğu ortaya konmuştur. İnsan haklarının güçlü devletlerin vatandaşlarının ya da küresel kapitalist erklerin ayrıcalığı olmadığı, doğuştan insan olan her insanın hangi coğrafyada olduğuna bakılmaksızın sahip olması gereken evrensel haklar olduğu savunulmuştur.

İnsan kapitalist ekonominin yüzyıllar süresince ürettiği şiddet neticesinde kendi bedenine ve emeğine karşı yok olmasına neden olacak biçimde yabancılaşma yaşamaktadır. Bu yabancılaşmanın şiddeti modern devlet ve kapitalist kurumsal ekonominin kurucu teorisyenlerinin, faydacılığa ve egolarına/güdülerine bağımlı eylemde bulunan insan tasarımının indirgemeci niteliğinin sonucu olarak görülmüştür. Erdemleri yok sayılan indirgemeci insan görüşünün neden olduğu liberal toplumsallaşma ve faydacı kurumsallaşma yapılanmalarının insan hakları ihlallerine neden olduğu ortaya konmuştur. Tezde erdemli insanın haklarının korunabilmesi ve olanaklarını gerçekleştirmesi için, yeni bir insan görüşü ve yaşam biçiminin gerekli olduğu savunulmuştur.

Tezde insan görüşünün temellendirilmesi için ilk olarak sistemin şiddeti ile yok edilmeye başlanan insanının faydacı, yalancı, sanal, haris ve kötücül olmaya yönelmiş özellikleri ortaya konulmuştur. Tezde insanların yok edilmeye başlamasına rağmen erdemli yanını taşıması, erdemlerini ortaya koyma potansiyelini taşıması nedeniyle değişimin mümkün olduğu ve erdemli insanın mutluluk getirecek ereksel sona hala ulaşabileceği böylelikle, onur ve hakların korunduğu yaşam biçimini, insanın bir çeşit yeni tür kolektif bilinç olan üst bilince erişerek özgürlük, eşitlik, adalet, barış, dayanışma, paylaşma, dürüstlük ve gerçeklik getirecek yani anarşist bir yaşam biçimine geçeceği öne sürülmüştür. Tezde erdemli insanın onurunun ve haklarının, özgürlük, eşitlik, adalet, barış, dayanışma, paylaşma, dürüstlük ve gerçeklik getirecek yani anarşist bir yaşam biçimine geçiş ve bir çeşit yeni tür kolektif bilinç olarak görülebilecek üst bilince geçişin simgelendiği mülksüzlüğün paylaşıldığı dayanışmayla, sevgiyle/aşkla 'bir'leşmeyi sağlayacak ereksel sona ulaşmak için değişim gerektiği öne sürülmüştür. Üst bilinçle dayanışacak, mülksüzlüğü paylaşacak ve sevgiyle/aşkla 'bir'leşecek erdemli insanın potansiyelini gerçekleştirerek ereksel sona ulaşacağı dönüşüm için, sistemin şiddetine sistematik olarak maruz bırakılarak yok edilmeye başlanan insanın bilgisel ve psikolojik/davranışsal değişim gerçekleştirmesi gerektiğine değinilmiştir. Bilgisel değişim, Aristoteles, Kant, Kuçuradi ve Kropotkin'in görüşleri üzerinden temellendirilmiştir. Psikolojik/davranışsal değişim Mevlana, Marx'ın görüşleri üzerinden temellendirilmiştir. Son olarak değişimin sürekli kılınması için 'denge'nin gerekliliği Platon ve Aristoteles'in görüşleri üzerinden temellendirilmiştir.

Sonuç olarak, çağımızda ‘erdemli insan’ siyasal, ekonomik ve kolektif şiddete maruz bırakılarak yok edilmekte, onuru ve hakları ihlal edilmektedir. Doğal hukuk düşünürlerinden Hobbes, Locke ve Rousseau’nun erdemleri yok sayarak faydacı ve güdülerini hareket eden insan doğası indirgemeciliği üzerinden kurdukları teorileriyle 16. yüzyıldan bugüne artarak devam eden modern devletin ve kapitalist toplumsal düzenin ürettiği siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin engellenebilmesi için insanın haklarının ve onurunun korunması, erdemli insanın olanaklarını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Çağın getirdiği küresel yönetim anlayışından biyopolitik yönetim anlayışına, küresel ekonomiden birkaç servet sahibine asgari koşullarda hizmet ettirilen milyarlarca insana, taklitçelerin gerçeği yok etmesine, sanal kimliklere ya da hayatlara, teknolojik gelişmelerden bilişim ve kültürleme ile insan zihninin, psikolojisinin ve davranışlarının yönetilmesine, savaşımlardan askeri müdahaleler ya da etnik/dini(ve mezhep) /ideolojik çatışmalara, erdemlerin sistem tarafından ötekileştirilmesinden yalan ve haris güdülerin olağanlaştırılmasına, silah ticaretinden yalnızlaştırılan insanın uyuşturucu ve psikotrop bağımlılığına ve en nihayetinde erdemli ‘insan’ın yok edilme noktasına kadar üretilen tüm kaos içerisinde insanlığın gün geçtikçe yeni ve şiddetsiz ekonomi-politik yaşam biçimine geçiş için ümitlerinin tükenmesi gözlenebilir bir gerçekliktir. Bu noktada insanı ve haklarını korumak için önerilen doğa durumu teorisyenlerinin insanın doğasını kontrol eden baskın güç olarak kabul ettikleri güdü kontrolünün ya da faydacılık için olağanlaştırılan erdemsizliğin ve modern devlet ya da kapitalist ekonomik sistem içerisinde meşrulaştırılan siyasal, ekonomik ve kolektif şiddetin ivedilikle reddedilmesi gerekliliği eleştirisidir.

Tezin son bölümünde tür olarak insanın ereksel sona ulaşmasını sağlayacak olan yeni bir insan görüşü ve anarşist yaşam biçimi tasarımı öne sürülmüştür: sevgiyle/aşkla ‘bir’leşecek insan görüşü ve anarşizm tasarımı... Erdemli insanın sevgiyle/aşkla ‘bir’leşerek başlattığı dönüşümün getireceği yaşam biçimi ise kendiliğinden gelişecek yeni türde bir anarşist yaşam biçimidir. Tezde yok edilmeye başlanan insanın bir çeşit yeni tür kolektif bilinç olan üst bilince erişerek özgürlük, eşitlik, adalet, barış, dayanışma, paylaşma, dürüstlük ve gerçeklik getirecek yani bir anarşist yaşam biçimine geçmesi önerilmektedir. Bu yaşam biçimine geçiş yok edilmeye başlanan her tek insanın uyanışıyla başlayacaktır. Tezde ortaya konan siyasal/ekonomik/ kolektif şiddet

retiminin tüm boyutlarını, uygulanış biçimlerini ve şiddetin erdemli insanı yok edişini barbarca bir ilkellik olarak görmesiyle insanlığın uyanışını, dönüşümü başlatmasını ve erdemli yanına dair potansiyellerini gerçekleştirmesini ifade etmektedir. Erdemli insanın sevgi/aşk ile ‘bir’leşebileceği yeni insan görüşünde, insan etik bilgisiyle kendini ve başkalarını amaç olarak görebilecek, bilginin getirdiği zgr tercihlerle etik eyleyerek onur ve hak koruyabilecek, erdemleriyle tür olarak olanaklarını gerçekleştirebilecek, mülksüzlükle ve eşitlikçi dayanışma ile her şeyi paylaşabilecek, tüm bunları gerçekleştirmekle birlikte dengede kalarak mutlu ereksel sona ulaşacaktır. Sevgi ve aşka teslimiyet ile ‘bir’leşerek bir çeşit üst bilince erişilen yaşam biçimi, insanların gerçek özgürlük, adalet, eşitlik, mülkiyetsizlik ve paylaşma, metasızlık ve dayanışma, erdem ve dürüstlükle yaşanılan ancak iktidarın, sınırların, mülkiyetin, şiddetin, g gösterilerinin olmadığı yeni bir anarşist yaşam biçimi tasarımıdır.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. Frenkel-Brunswik, Else. Levinson, Daniel ve Sanford, R. Nevitt (1950). *The Authoritarian Personality* (Ed. Max Horkheimer ve Samuel H. Flowerman). Sponsored By The American Jewish Committee Social Studies Series: Publication No. III.

Adorno, Theodor W. (2011). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi* (Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları. (6. bs.)

Adorno, Theodor W. (2016). *Otoritaryen Kişilik Üzerine* (Çev. Doğan Şahiner). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Adorno, Theodor W. (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken (Çev. Bülent O. Doğan), *Cogito*, 36 (Yaz): 76-83.

Agamben, Giorgio (2006). *İstisna Hali* (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Agamben, Giorgio (2009). “Biz Mülteciler. İnsan Hakları: Nasıl Hak, Hangi İnsan? (Çev. Emre Koyuncu). *Tesmeralsekdiz*, 3(4): 46-52. Ankara: Mattek Matbaacılık .

Agamben, Giorgio (2013). *Kutsal İnsan*. (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2.Bsk).

Althusser, Louis (1989). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Yusuf Alp ve Maahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları. (2.bsk).

Amin, Samir (1993). *Çeperde: Ulusal Kurtuluşun Sonu mu? Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi* (Çev. Erden Akbulut). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Amin, Samir (2004). *Liberal Virüs, Sürekli Savaş ve Dünyanın Amerikanlaştırılması* (Çev. Fikret Başkaya). Ankara: Özgür Üniversite Kitablığı.

Amin, Samir (2005). *Günümüz Emperyalizminin Jeopolitiği. Yeni Emperyalizmin Ekonomisi* (Çev. Erdal Yüzak). İstanbul: Yeni Hayat Yayıncılık.

Andemicael, Berhanykun ve John Mathiason (2005). *Eliminating Weapons of Mass Destruction: Prospects for Effective International Verifications*. New York: Palgrave Macmillan.

Anderson, Benedict (2015). *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları. (8. Bsk).

Aquinas, Thomas (1947). *Summa Theologica* (Translated by the Fathers of the English Dominican Province). New York: Benzinger Brothers.

Arendt, Hannah (1994). *İnsanlık Durumu* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, Hannah (1997). *Şiddet Üzerine* (Çev. Bülent Peker). İstanbul: İletişim Yayınları

Arendt, Hannah (2012). *Totalitarizmin Kaynakları I /Antisemitizm* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları. (4. Bsk).

Arendt, Hannah (2013). *Sivil İtaatsizlik; Kamu Vicdanına Çağrı, Sivil İtaatsizlik* (Edt. Ender Ateşman, Çev. Yakup Coşar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (4.bsk).

Arendt, Hannah (2014). *Totalitarizmin Kaynakları II / Emperyalizm* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları. (4. Bsk).

Aristoteles (1988). *Nikomakhos'a Etik* (Ed. İoanna Kuçuradi, Çev. Saffet Babür). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Aristoteles (1996). *Metafizik* (Çev. Ahmet Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Aristoteles (2002). *Yorum Üzerine* (Çev. Saffet Babür). Ankara: İmge Kitabevi.

Aristoteles (2005). "Fizik", *İkinci Çözümlemeler içinde* (ss.53-77) (Çev. Ali Hushary). İstanbul: YKY Yayınları

Aristoteles (2012). *Politika* (Çev. Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi. (15.Bsk).

Aristoteles (2019). *Ruh Üzerine* (Çev. Ömer Aygün ve Gurur Sev). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Arrighi, Giovanni (1993). “Marxizm Yüzyılı, Amerika Yüzyılı: Dünya İşçi Hareketinin Oluşumu ve Dönüşümü”. *Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi* içinde (ss. 54-101) (Çev. Erden Akbulut). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Arrighi, Giovanni (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri* (Çev. Recep Boztemur). Ankara: İmge Kitabevi.

Arrighi, Giovanni. (2010). *Adam Smith Pekin’de: 21. Yüzyılın Soykütüğü* (Çev. İbrahim Yıkılmaz). İstanbul: Yordam Kitap. (2. Bsk).

Arrighi, Giovanni. Hopkins, Terrence K. ve Wallerstein, Immanuel (2004). *Sistem Karşıtı Hareketler* (Çev. C. Kanat, Bülent Somay, Semih Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları. (2. Bsk).

Badiou, Alain (2016). *Gerçek Yaşam* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Badiou, Alain (2016b). “Twenty- Four Notes on the Uses of the Word People”. *What is a People?* içinde (ss. 21-32) (Ed. Amy Allen). New York: Columbia University Press.

Bağcı, Emre (2003). “Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi”. *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 28: 63-79.

Bakunin, Mihail. (1998). *Devlet ve Anarşi* (çev. Murat Uyurkulak). Ankara: Öteki.

Bakunin, Mihail A. (2013). *Tanrı ve Devlet* (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Belge Yayınları.2. Bsk.

Balibar, Etienne (2014). *Şiddet ve Medenilik, Wellek Library Konferansları ve Diğer Siyaset Felsefesi Temelleri* (Çev. Sevgi Tamüç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Barker, Collin(1991). “A Note on the Theory of Capitalist States”, *The State Debate* içinde (ss.204-213)(Ed. S. Clarke).London: Macmillan.

Barnet, Richard. J. ve Cavanagh, John. (1995). *Küresel Düşler: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni* (Çev. Gülşen Şen). İstanbul: Gençlik Yayınları.

Barry, Brian (1989). *A Treatise on Social Justice*. California: University of California Press.

Barry, Brian (1991). *Political Philosophy, The Public Interest* (Ed. Anthony Quinton). New York: Oxford University Press.

Bates, Daniel. G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji, İnsanın Doğadaki Yeri* (Çev. ve Ed. Suavi Aydın). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Baudrillard, Jean (2005). *İmkansız Takas* (Çev. Ayşegül Sönmezay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, Jean (2008). *Tüketim Toplumu, Söylenceleri Yapıları* (Çev. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (3.Bsk).

Baudrillard, Jean (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon* (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (2.Bsk).

Baudrillard, Jean (2012). *Kötülüğün Şeffaflığı, Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (5. Bsk).

Baym, Nancy. K. (2006). "Interpersonal Life Online". *Handbook of New Media, Social Shaping and Social Consequences of ICTS* içinde (ss. 35-55) (Ed. Leah. A. Lievrouw and Sonia Livingstone). London: Sage Publications.

Berger, Peter. L. (2003). *Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Eşitlik* (Ed. Peter L Berger ve Samuel P. Huntington, Çev. Ayla Ortaç). İstanbul: Kitap Yayınevi

Berns, Laurance (1987). *Thomas Hobbes, History of Political Philosophy* (Ed. Leo Strauss and Joseph Cropsey). Chicago and London: The University of Chicago Press .

Bloom, Allan. (1987). *Jean Jacques Rousseau, History of Political Philosophy* (Ed. Leo Strauss and Joseph Cropsey). Chicago and London: The University of Chicago Press.

Bourdieu, Pierre (2000). *Act of Resistane: Against the New Myths of our Time* (Translated by Richard Nice). Cambridge: Polity Press. (2nd Ed).

Bourdieu, Pierre (2016). *You Said Popular? What is a People?* (Ed. Amy Allen). New York: Columbia University Press.

Bourdieu, Pierre (2017). *Karşı Ateşler, Neoliberal İstilaya Karşı Direnişe Hizmet Edecek Sözler* (Çev. Sertaç Canbolat). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Briggs, Asa ve Burke, Peter (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi* (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal ve Erkan Uzun). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Brownlie, I. (1973). "Thoughts on kind-hearted gunme", *Humanitarian Intervention and the United Nations* içinde (ss.147-148) (Ed. R. B. Lillich). Charlottesville: University Press of Virginia.

Buckingham, David (2006). Children and Media. *Handbook of New Media, Social Shaping and Social Consequences of ICTS* içinde (ss.75-91) (Ed. Leah. A. Lievrouw and Sonia Livingstone). London: Sage Publicationspp.

Bull, Hedley 1995, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan: Yayınevi.

Burke, Peter (1996). *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü* (Çev: Göktuğ Aksan). Ankara: İmge Yayınları.

Burke, Peter (2011). *Tarih ve Toplumsal Kuram* (Çev. Mete Tunçay). İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları. (6. Bsk).

Cage, Julia (2016). *Medyayı Kurtarmak: Kapitalizm, Finans ve Demokrasi* (Çev. Murat Erşen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Calhoun, Craig (2007). *Milliyetçilik* (Çev. Bilgen Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Callinicos, Alex (2001). *Postmodernizme Hayır, Marxist Bir Eleştiri* (Çev. Şebnem Pala). Ankara: Ayraç Yayınları.

Canpolat, Naci (2018). *Küreselleşme Oyunları ve Kriz* (Ed. Zeynep Yener Gök ve Hüseyin Özel). Ankara: Efil Yayınevi.

Chang, Ha-Joon (2003). *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü* (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Chang, Ha-Joon (2015). *Sanayileşmenin Gizli Tarihi* (Çev. Emin Akçaoğlu). Ankara: Efil Yayınevi. (6. Bsk).

Chang, Ha-Joon ve Grabel, Ilene (2005). *Kalkınma Yeniden, Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı* (Çev. Emre Özçelik). Ankara: İmge Kitabevi.

Chomsky, Noam (1993). *ABD, İsrail ve Filistinliler, Kader Üçgeni* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Chomsky, Noam (2000). *Terörizm Kültürü* (Çev. Taha Cevdet). İstanbul: Pınar Yayınları.

Chomsky, Noam (2001). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye* (Çev. Erdem Sakıncı). Ankara: Ütopya Kitabevi.

Chomsky, Noam (2002). *Yeni Askeri Humanizm* (Çev. Faruk Aydın). İstanbul: Pınar Yayınları.

Chomsky, Noam (2002b). *Medya Gerçeği* (Çev. Abdullah Yılmaz ve Osman Akınhay). İstanbul: Everest Yayınları. (3. Bsk).

Chomsky, Noam (2002c). *Amerikan Müdahaleciliği* (Çev. Taylan Doğan ve Barış Zeren). İstanbul: Aram Yayıncılık.

Chomsky, Noam (2003). *Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi* (Çev. Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları. (2. Bsk).

Chomsky, Noam (2004). *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (Çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara ve Ali Kerem). İstanbul: Aram Yayıncılık. (3. bsk).

Chomsky, Noam. (2004b). *Korsanlar ve İmparatorlar* (Çev. Fatma Ünsal). İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları. (2. Bsk).

Chomsky, Noam. (2005). “Medya” (Çev. Derya Gülsoy). *21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, Kadife Karanlık: McLuhan, Foucault, Chomsky, Baudrillard, Postman, Lacan, Zizek içinde* (ss.185-193). (Ed. Nurdoğan Rigel). İstanbul: Su Yayın Evi.

Chomsky, Noam (2006). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Polisiği* (Çev. Ender Abadoğlu). İstanbul: Aram Yayıncılık.

Chomsky, Noam(2013). *Anarşizm Üzerine* (Çev. Tamer Tosun). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Chomsky, Noam (2014). *Halk Üzerinden Kazanç: Neoliberalizm ve Küresel Düzen* (Çev. Süreyya Eren) İstanbul: Everest Yayınları.

Chomsky, Noam (2015). *Geleceği Kurgulamak* (Çev. Gökhan Fırat). İstanbul: İnkılap Yayınları. (2. Bsk).

Chomsky, Noam (2016). *İnsanlığın Efendileri* (Çev. Nuri Ersoy, Taylan Doğan ve Asude Küçük). İstanbul: BGST yayınları.

Chomsky, Noam ve Herman, Edward.S. (1979). *The Political Economy of Human Rights-Volume I: The Washington Connection and Third World Fascism*. Montreal: Black Rose Books.

Chomsky, Noam. Münif, Andurrahman. Galbraith, J. Kenneth. Francis, Fukuyama (1993b).*Yeni Dünya Düzeni* (ss.23-35)(Ed.ENG.The Guardian, Ed.TR. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Chomsky, Noam ve Achcar, Gilbert (2007). *Tehlikeli Güç- ABD'nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu Terör, Demokrasi, Savaş ve Adalet Üzerine Diyaloglar* (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: İthaki Yayınları.

Chun, Wendy Hui Kyong (2016). *Updating to Remain the Same, Habitual New Media*. Massachusetts: MIT Press

Clark, Ramsey (2007). “Medyanın Dış Politika Manipülasyonları. Gerçekler Nasıl Karartılıyor?” *Medya ve Savaş Yalanları* içinde (ss.36-47) (Ed. Lenora Foerstel, Çev. Ahmet Antmen). İstanbul: Yordam Kitap.

Cooper, Robert (2000). *The Post Modern State and Word Order*. London: Demos.

Crowley, David ve Heyer, Paul (2017). *İletişim Tarihi* (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Yayınevi. (4.Bsk).

Çeçen, Anıl (2009). *Ulus Devlet*. Ankara: Kilit Yayınları. (2.bsk).

Çeçen, Anıl (2013). “İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk”. *Journal of Yaşar University*, 8 (Özel,0-830): 809-830. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jyasar/issue/19146/203178>

Davies, Norman (2011). *Avrupa Tarihi* (Çev. ve Ed.Mehmet Ali Kılıçbay).Ankara: İmge Kitabevi. (2. Bsk).

Derrida, Jacques (1988). *Limited Inc, Signature Event Context*. Evanston: Northwestern University Press.

Derrida, Jacques (2010). “Yasanın Gücü, Otoritenin Mistik Temeli”. *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* içinde (ss.43-134) (Ed. Aykut Çelebi, Çev. Zeynep Direk). İstanbul: Metis Yayınları

Duguit, Leon (2013). *Egemenlik ve Özgürlük; Devlet Kuramı* (Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Didem Köse ve Sedef Koç) . Ankara: Dost Yayınevi. (4. Bsk).

Dworkin, Ronald (2002). *Sovereign Virtue*. New York: Harvard University Press. (4.th Printing).

Dworkin, Ronald (2007). *Hakları Ciddiye Almak* (Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ). Ankara: Dost Kitabevi.

Dworkin, Ronald (2011). *Justice for Hedgehogs*. New York: Harvard University Press

Eagleton, Terry (2011). *Marx Neden Haklıydı?* (Çev. Oya Köymen). İstanbul: Yordam Basın-Yayın.

Eatwell, Roger (2015). *Kapsayıcı Faşizmin Doğası, Faşist Minimum ve Faşist Kalıp. Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail İlgar).İstanbul: İletişim Yayınları.

El Sadawi, Nawal (2007). “Yeni Sömürgecilik ve Medyanın Karanlık Çağı”. *Gerçekler Nasıl Karartılıyor? Medya ve Savaş Yalanları* içinde (ss.197-205) (Ed. LEnora Foerstel, Çev. Ahmet Antmen). İstanbul: Yordam Kitap.

Ellison, Hank. D. (2006). *Handbook of Chemical and Biological Warfare Agents*. New York: CRC Press.

Falk, Richard (2007). "War and Peace in an Age of Terror and State Terrorism". *Uluslararası İlişkiler*, 4 (14 Yaz): 1-15.

Feldman, Tony (1997). *An Introduction to Digital Media*. London: Routledge.

Foucault, Michel (1977). "La securite et l'Etat". *Tribune socialiste* 24-30 novembre 1977, 3: 385.

Foucault, Michel (1993). *Bilme İstenci, Ders Özetleri 1970-1982* (Çev. Selahattin Hilav) İstanbul: YKY.

Foucault, Michel (1995). *Bilme İstenci, Ders Özetleri* (Çev. Selahattin Hilav). İstanbul: YKY Yayınları. (4. Bsk).

Foucault, Michel (2003). *İktidarın Gözü* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2007). *Cinselliğin Tarihi* (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2012). *İktidarın Gözü* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (3.Bsk).

Foucault, Michel (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus Collige De France Dersleri (1977-1978)*. (Çev. Ferhat Taylan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel (2015). *Toplumu Savunmak Gerekir* (Çev. Şehsuvar Aktaş). İstanbul: YKY Yayınları.

Frank, Andre Gunder (1993). *Yakın Tarihin Toplumsal Hareketleri. Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi* (Çev. Erden Akbulut). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Fromm, Eric (1985). *Sevme Sanatı* (Çev. Işıtan Gündüz). İstanbul: Say Yayınları.

Fromm, Eric (1987). *İtaatsizlik Üzerine* (Çev. Ayşe Sayn). İstanbul: Yaprak Yayınları

Fromm, Eric (1993). *The Nature of Fascism*. Routledge: London

Fromm, Eric (1993b). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri* (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Payel Yayınevi.

Fromm, Eric (1996). *Özgürlükten Kaçış* (Çev. Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları (3. Bsk).

Fröbel, Folker. *Dünya Ekonomisinin Günümüzdeki Gelişmesi Üzerine* (Çev. Orhan Esen). İstanbul: Belge Yayınları.

Fuchs, Christian (2008). *Internet and Society, Social Theory in the Information Age*. London: Routledge.

Fukuyama, Francis (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık. (6. Bsk).

Fukuyama, Francis, Chomsky, Noam. Münif, Andurrahman. Galbraith, J. Kenneth (1993). *Yeni Dünya Düzeni* (ss.49-63) (Ed.Eng.The Guardian, Ed.Tr. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Galbraith, J. Kenneth, Chomsky, Noam. Münif, Andurrahman. Francis, Fukuyama (1993). *Yeni Dünya Düzeni* (ss. 35-49)(Ed.Eng.The Guardian, Ed.Tr. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Gane, Nicholas ve Beer, David (2008). *New Media, The Key Concepts*. Oxford: Berg.

Gareau, Frederick H .(2004). *State Terrorism and the Unites States: from Counterinsurgency to the War on Terrorism*. Atlanta: Clarity Press.

Giddens, Anthony (2012). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (5.Bsk).

Giddens, Anthony (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet* (Çev. Cumhur Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları. (2.Bsk).

Goldwin, Robert. A. (1987). *John Locke. History of Political Philosophy* (Ed. Leo Strauss ve Joseph Cropsey, pp. 476-513). Chicago and London: The University of Chicago Press.

Özgür, Gökçer ve Özel, Hüseyin (2010). “Küreselleşme, Finansal Genişleme ve Bunalım”. *Amme İdaresi Dergisi*, 43 (1): 33-56.

Gramsci, Antonio (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.

Gramsci, Antonio (2010). *Seçme Yazılar 1916-1935* (Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları.

Gramsci, Antonio (2011). *Hapishane Defterleri 1. Cilt* (Ed. Joseph A. Buttigieg, Çev. Ekrem Ekici). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gramsci, Antonio (2012a). *Hapishane Defterleri 2. Cilt* (Ed. Joseph A. Buttigieg, Çev. Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gramsci, Antonio (2012b). *Hapishane Defterleri 3. Cilt* (Ed. Joseph A. Buttigieg, Çev. Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gramsci, Antonio (2012c). *Gramsci Kitabı. Seçme Yazılar (1916-1935)*. (Ed. David Forgacs, Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları. (2.Bsk).

Gramsci, Antonio (2014). *Modern Prens, MAchiavelli, Siyaset ve Modern Devlet Üzerine* (Çev.Pars Esin). Ankara: Dipnot Yayınları.

Gramsci, Antonio (2014b). *Hapishane Defterleri 4. Cilt* (Ed. Joseph A. Buttigieg, Çev. Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gray, John (2004). *Post-Liberalizm, Siyasal Düşünce İncelemeleri* (Çev. Müfit Günay). Ankara: Dost Kitabevi.

Greider, William (2003). *Tek Dünya, Küresel Kapitalizmin Manik Mantığı* (Çev. Yavuz Alagan). Ankara: İmge Kitabevi.

Griffin, Roger (1993). *The Nature of Fascism*. Routledge: London

Griffin, Roger (2015a). “Faşizm, Genel Giriş”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 187-209) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Griffin, Roger (2015b). “Kültürün Önceliği, Faşizm Çalışmalarında Halihazırda Gelişmekte (ya da İmal Edilmekte) Olan Uzlaş”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 209-221) (Edt. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Grosheide, Willem F. (2009). “Copyright Issues and the Information Society”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak 2008) Kitabı, Cilt 2* içinde (ss.253-279). Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Gülriiz, Adnan (1955). “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2): 298-315.

Gülriiz, Adnan (2012). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Kitabevi. (14. Bsk).

Güneş, Ferhat (2009). *Modern Liberalizmde Adalet Kavramı: F. A. Hayek ve J. Rawls Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Habermas, Jürgen (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti* (Çev. Medeni Beyaztaş). İstanbul: Bakış Yayınları.

Habermas, Jürgen (2012). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları. (10. Bsk).

Habermas Jürgen ve Derrida Jacques (2008). *Terör günlerinde Felsefe* (Ed. Giovanna Borradori, Çev. Emre Barca). İstanbul: YKY Yayınları.

Habermas, Jürgen. Arendt, Hannah. Dworkin, Ronald. Galtung, Johan. King, Martin.L. Rawls, John. Saner, Hans. Thoreau, Henry D. (2013). “Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletin Denektaş. Almanya’da Otoriter Legalizm Karşıtlığı”. *Kamu*

Vicdanına Çağrı, Sivil İtaatsizlik içinde (ss.122-144) (Ed. Ender Ateşman, Çev. Yakup Coşar). İstanbul: Ayrıntı Yayınlar. (4.Bsk).

Hampton, Jean (1997). *Political Philosophy*. Bolderi Colo.: Westview Press.

Hampton, Jean (1999). *Hobbes and The Social Contract Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hannesson, Einar (2009). “Spam and Data Protection within the European Economic Area”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak 2008) Kitabı Cilt 2*: 310-321. Ankara Barosu Yayınları.

Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2004). *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi* (Çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2011). *Ortak Zenginlik* (Çev. Efla Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2012). *İmparatorluk* (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (7.bsk).

Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2013). *Duyuru* (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2. Bsk).

Harvey, David (2004). “ ‘Yeni’ Emperyalizm: Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim” (Çev. Evren Mehmet Dinçer). *Praksis* (11):23-48.

Harvey, David (2012). *Sermaye Muamması* (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, David (2015). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu* (Çev. Esin Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Haviland, William. A. (2002). *Kültürel Antropoloji* (Çev. Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hayek, Friedrich A. Von (1994). *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Adaletin ve Politik İktisadın Liberal İlkelerinin Yeni Bir İfadesi* (Çev. Atilla Yayla). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Hayek, Friedrich A. Von (2004). *Kölelik Yolu* (Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan). Ankara: Liberte Yayınları.

Hayek, Friedrich A. Von (2009). *İktisat ve Bilgi* (Çev. Can Madenci). *Liberal Düşünce*, 14 (53-54):135-151.

Hayek, Friedrich A. Von (2011). *The Constitution Of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press

Hayek, Friedrich A. Von (2012). *Hukuk, Yasama ve Özgürlük* (Çev. Atilla Yayla, Mustafa Erdoğan ve Mehmet Öz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Healey, Denis (1993). *Yeni Dünya Düzeni* (ss. 11-23) (Ed.ENG.The Guardian, Ed.TR. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Hewitson, Mark (2004). *Germany and the Causes of the First World War*. Oxford, UK: Berg.

Heywood, Andrew (2007). *Siyaset* (Çev. Buğra Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, Andrew (2013). *Küresel Siyaset* (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir). Ankara: Liberte Yayınları.

Heywood, Andrew (2014). *Siyaset* (Çev. Bekir Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla). Ankara: Liberte Yayınları. (14.Bsk).

Hirst, Paul ve Grahame Thompson (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor* (Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel). Ankara: Dost Kitabevi

Hirsch, Joachim (2011). *Materyalist Devlet Teorisi* (Çev. Şule Daldal): İstanbul: Alan Yayınları.

Hitler, Adolf (2000). *Kavgam* (Çev. Mine Toker). Ankara: Toker Yayınları.1 (15. Bsk).

Hobbes, Thomas (2010). *Benemoth, or, The Long Parliament*(Ed. Paul seaward). Oxford: Clarendon Press.

Hobbes, Thomas (2013). *Leviathan* (Çev. Semih Lim). İstanbul: YKY. (11.bsk).

Hobbes, Thomas (2014) . *De Cive, Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri* (Çev. Cihan Deniz Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları. (2. Bsk).

Hobsbawm, Eric. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm* (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hobsbawm, Eric (2014). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı* (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Everest Yayınları.

Hobson, John A. (1902). *Imperialism: A Study*. New York: James Pott Company.

Horkheimer, Max (2005). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram* (Çev. MustafaTüzel). İstanbul: YKY Yayınları.

Horkheimer Max ve Adorno, Theodor W.(1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği. Felsefi Fragmanlar I* (Çev. Oğuz Özügül). İstanbul: Kabalcı Kitabevi.

Howard, Micheal (2007). *The First World War: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Höffe, Otfried (2004). “Kültürlerarası Tartışmada İnsan Hakları”. *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları* içinde (ss. 126-159) (Ed. İoanna Kuçuradi ve Bülent Peker). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Höffe, Otfried (2013). “Bir Şeytan Halkının Bile Devlete İhtiyacı Vardır. Tabii Adaletin İkilemi”. *Devlet Kuramı* içinde (ss.323-341) (Ed. Cemal Bali Akal). Ankara: Dost Yayınevi. (4. Bsk).

<http://amnesty.org.tr/icerik/59/1450/israil-gucleri-gazze> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2018).

<http://cbw.sipri.se/cbw/103030140.html> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).

<http://disarmament.un.org/dda-activities.htm> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).

<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2015).

<https://www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137> (Erişim tarihi: 9 Mayıs 2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baba-bush-korfez-savasi-ile-hatirlanacak/1329962> (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2018).

<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/12/17/dogu-akdenizdeki-dogal-gaz-rezervi-belli-oldu> (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2019).

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150108_boko_haram_saldiri_olumler (Erişim Tarihi: 8 Ocak 2015)

<http://bbc-turkce-izle-kouachi-kardeslere-operasyon-ani-vid-2026485/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2015).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38888921> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<https://www.birgun.net/haber/insan-olmanin-bedeli-rakamlarla-savasin-yeryuzune-maliyeti-118155> (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2016).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultursanat/490366/Chomsky___ISiD_canavarini_ABD_yaratti.htm (Erişim Tarihi: 2 Mart 2016).

<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA401642> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2018).

<http://www.dw.com/tr/bm-raporu-i%C5%9Fide-para-akmaya-devam-ediyor/a-40054532> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2017).

<https://www.dw.com/tr/suriyedeki-i%C3%A7-sava%C5%9Fta-en-az-%C3%B6l%C3%BC-say%C4%B1s%C4%B1-2018de/a-46908811> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<https://tr.euronews.com/2018/11/10/birinci-dunya-savasinin-100-uncu-yil-donumu-savas-hakkinda-bilmeniz-gereken-5-sey> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2018).

<https://tr.euronews.com/2019/07/19/dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetleri-bilmeniz-gereken-her-sey-dogal-krizi-turkiye-kibris-ab> (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2019).

<http://www.fas.org/irp/crs/RL32391.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2018).

<http://www.fas.org/man/dod-101/army/docs/fm101-5-1/f545con.htm> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2018).

<http://www.fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/fm8-9/toc.htm> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2018).

<http://www.haber7.com/dunya/haber/2664651-abdnin-varligi-daesin-yok-edilmesine-engeldir> (Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-trumpan-suriyeye-askeri-mudahale-aciklamasi-40419492> (Erişim Tarihi: 6 Nisan 2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-teror-orgutu-ypgye-destek-550-milyon-dolar-ayirdilar-40739880> (Erişim Tarihi: 12 şubat 2018).

http://www.iaea.org/About/by_the_numbers.html (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<http://legal.un.org/icc/statute/romefra.html> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

http://insamer.com/tr/uluslararasi-hukukta-irak-iskali-ve-batiyi-yargilamak_391.html (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2016).

<https://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/2011/> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2015).

<http://www.intelligence.senate.gov/study2014/sscistudy1.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2018).

http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden_israile_1_milyar_dolarlik_silah1204543 (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<http://www.lidergazetesi.com/ABD-Gazze-katliam%C4%B1-boyunca-%C4%B0sraile-silah> (Erişim Tarihi: 05 Aralık 2018).

http://www.nti.org/e_research/e3_9a.html (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

<http://www.opcw.org> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden_israile_1_milyar_dolarlik_silah1204543 (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019).

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22978_1.pdf (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://www.state.gov/t/np/rls/rm/29249pf.htm>(Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018).

<http://www.un.org/disarmament/education/wmdcommission/>(Erişim Tarihi:12 Mayıs 2015).

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://www.unicankara.org.tr/v2/pages/kisaca-birlesmis-milletler.php#.VGetvjSsVCg> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2015).

<https://tr.sputniknews.com/politika/201902281037916736-kuzey-kore-kim-abd-baskani-trump-zirvesi-ikinci-gun/> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2019).

<https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-abd-irak-savasinda-hata-yapti/3931382.html> (Erişim Tarihi:6 Temmuz 2017).

<https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/snowden-isidin-kurucusu-cia-mossad-mi6> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2014).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42713261> (Erişim Tarihi:17 Ocak 2018).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47373495> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019).

<https://www.boundless.com/u-s-history/from-isolation-to-world-war-ii-1930-1943/end-wwii/final-ledger-deaths/> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2019).

<https://www.cryonics.org/ci-landing> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2019).

<https://www.haberturk.com/klonlama-dunyasinda-one-cikanlar-1822782> (Erişim Tarihi:12 Nisan 2019).

<https://www.imdb.com/title/tt3289728/>(Erişim Tarihi:12 Nisan 2016).

<https://www.posta.com.tr/yazarlar/nedim-sener/obama-kurdu-trump-bitirdi-2091514>
(Erişim Tarihi: 18 şubat 2019).

<https://www.ulusal.com.tr/dunya/cevad-zarif-abd-nin-silahlari-el-kaide-ve-isid-in-eline-gecti-h218280.html> (Erişim Tarihi: 08 Aralık 2018).

<https://www.usmmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005143> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019).

<https://www.usmmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007961> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019).

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/abdden-pkkpydye-70-tir-daha-172350h.htm>
(Erişim Tarihi: 10 Eylül 2017).

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/tamerkorkmaz/cia-operasyonunun-kod-adi-2039720> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019).

Huntington, Samuel P. (2015). *Medeniyetler atışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması* (Çev. Mehmet Turhan ve Y.Z.Cem Soydemir). İstanbul: Okuyanüs Yayınları. (13. Bsk).

Hynes, Micheal, V. John. E.Peters ve Joel Kvitky (2006). “Denying Armageddon: Preventing Terrorist Use of Nuclear Weapons” *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, No: 607.

Jackson, Richard (2007). “The Political Necessity of Terrorism”. *Paper prepared for the British International Studies Association (BISA) Annual Conference, 17-19 December, 2007, University of Cambridge.*

<https://www.aber.ac.uk/en/media/departamental/interpol/csr/v/political-necessity-of-terrorism-richard-4.pdf>

Jameson, Fredric (2005). *Kültürel Dönemeç* (Çev. Kemal İnal). Ankara: Dost Yayınları.

Jameson, Fredric (2008). *Modernizm İdeolojisi* (Çev. Kemal Atakay ve Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Jameson, Fredric (2011a). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiğı* (Çev. Nuri Plümer, Abdülkadir Gölcü). Ankara: Nirengi Kitap.

Jameson, Fredric (2011b). *Siyasal Bilinçdışı* (Çev. Yavuz Alogan ve Mesut Varlık). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Jameson, Fredric (2013). *Marxizm ve Biçim, Yirminci Yüzyılda Diyalektik Kuramları* (Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: YKY Yayınları. (3. Bsk).

Jessop, B. (2009). *Kapitalist Devletin Geleceğı* (Çev. Ahmet Özcan).Ankara: Epos Yayınları.

Jessop, Bob (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* (Çev. Betül Yara ve Alev Özkazanç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Jessop, Bob (2016). *Devlet* (Çev. Atilla Güney).Ankara: Epos Yayınları.

Kant, Immanuel (1984). *Seçilmiş Yazılar* (Çev. Nejat Bozkurt). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kant, Immanuel (2009) . *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (Çev. İoanna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (4.Bsk).

Kant, Immanuel (2014). *Pratik Aklın Eleştirisi* (Çev. Mete Tuncay). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (5. Bsk).

Karapın, Roger (1998). “Radical-Right and Neo-Fascist Political Parties in Western Europe”. *Comparative Politics*, 30(2): 213-234.

Kelsen, Hans (2005). “Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliğidir”. *Devlet Kuramı* içinde (ss.425-459) (Çev. Charles Eisenmann, Ed. C.B.Akal). Ankara: Dost Kitabevi.

Kershaw, Ian.(2015). “Hitler ve Nazizmin Benzersizliği”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 383-411) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul; İletişim Yayınları.

Kierkegaard, Sylvia (2009). “Pornography and Child Abuse”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak 2008) Kitabı Cilt 2* içinde ss.325-339. Ankara: . Ankara Barosu Yayınları.

Kindleberger, Charles. P. ve Aliber, Robert. Z. (2014). *Çılgınlık, Panik ve Çöküş: Finansal Krizler Tarihi* (Çev. Ümit Şensoy). İstanbul: İş Bankası Yayınları. (2.Bsk).

Kort, Micheal (2010). *Weapons of Mass Destruction*. New York: Infobase Publishing.

Kropotkin, Pyotr (1991). *Etika* (Çev. Ahmet Ağaoğlu). İstanbul: Kavram Yayınları.

Kropotkin, Pyotr (1999). *Ekmeğin Fethi* (Çev. Mazlum Beyhan). Ankara: Öteki Yayınları.

Kropotkin, Pyotr (2013). *Anarşist Ahlak* (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Kaos Yayınları.

Kropotkin, Pyotr (2015). *Çağdaş Bilim ve Anarşi* (Çev. Mazlum Beyhan). İstanbul: Agora Kitaplığı. (2. Bsk.)

Krugman, Paul (2002). *Politika Taşeronları ve Önemsizleştirilen Refah* (Çev. Neşenur Domaniç). İstanbul: Literatür Yayıncılık. (2. Bsk).

Krugman, Paul ve Wells, Robin (2013). *Makro İktisat* (Çev. Fuat Oğuz, M.Murat Arslan, K.Ali Akkemik ve Koray Göksal). Ankara: Palme Yayıncılık.

Krugman, Paul (2015). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü Küresel Kriz* (Çev. Neşenur Domaniç). İstanbul: Literatür Yayıncılık. (7 Bsk).

Kuçuradi, İoanna (1988). *Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İoanna (1998). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (2.Bsk).

Kuçuradi, İoanna (2004). “Evrensel Bildirge’nin 50. Yılında İnsan Hakları”. *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları* içinde (ss.15-29) (Ed. İoanna Kuçuradi ve Bülent Peker). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (2.Bsk).

Kuçuradi, İoanna (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İoanna (2009a). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (3.Bsk).

Kuçuradi, İoanna (2009b). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (3.Bsk).

Kuçuradi, İoanna (2019). *Ahlak, Etik ve Etikler*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kushner, Harvey. W. (2003). *Encyclopedia of Terrorism*. California,:Sage Publications.

Kymlicka, Will (2004). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Laclau, Ernesto (2015). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme* (Çev. Ertuğrul Başer). İstanbul: İletişim Yayınları. (5. Bsk).

Laqueur, Walter (1999). *The New Terrorism*. New York: Oxford University Press.

Laquer, Walter (2006). The Origins of Fascism: Islamic Fascism, Islamophobia, Antisemitism https://blog.oup.com/2006/10/the_origins_of_2/. Erişim Tarihi: 2 Mart 2018.

Lasch, Christopher (2006). *Narsizm Kültürü* (Çev. Suzan Öztürk ve Ümit Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Lenin, Vladimir Ilyich Ulyanov (1975). *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. Ankara: Sol Yayınları (3. Bsk).

Lenin, Vladimir Ilyich Ulyanov (1975). *Marxizm: Devlet Üzerine*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.

Levendosky, Charles (2007). “Piyasa Özgür İfade Hakkını Koruyabilir mi? Gerçekler Nasıl Karartılıyor?”, *Medya ve Savaş Yalanları* içinde (ss. 256-264) (Ed. Lenora Foerstel, Çev. Ahmet Antmen). İstanbul: Yordam Kitap.

Levinas, Emmanuel (2011). *Tanrı, Ölüm ve Zaman* (Çev. Işık Ergüden). Ankara: Dost Yayınevi.

Locke, John (1969). *Uygar Yönetim Üstüne İki İncelemeden Seçme Parçalar, Batı'da Siyasi Düşünceler Tarihi -2* (Der. Mete Tuncay). Ankara: Yeniçağ.

Locke, John (2011). *Hükümet Üstüne İkinci Tez* (Çev. Aysel Doğan). İzmir: İlya Yayınevi. (3.bsk).

Locke, John (2013). *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* (Çev. Melih Yürüşen). Ankara: Liberte Yayınları. (7.Bsk.)

Locke, John (2015). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme* (Çev. Fahri Bakırcı). Ankara: İmaj Yayınevi. (2. Bsk).

Lovink, Geert (2011). *Networks without a Cause, A Critique of Social Media*. Cambridge: Polity Press.

Luizard, Pierre-Jean (2016). *IŞİD Tuzağı* (Çev. Yasemin Özden Charles). İletişim Yayınları: İstanbul.

Luxemburg, Rosa (1986). *Sermaye Birikimi ve Emperyalizm* (Çev. Tayfun Ertan). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Lyotard, Jean François (1993). *The Others Rights, On Human Rights* (Ed. S.Shute& S. Hurley). New York: Basic Books.

Lyotard, Jean François (1999). “Öteki'nin Hakları” (Çev. Zühtü Arslan). *Liberal Düşünce*, 14: 144-150.

Mairet, Gerard (2013). “Padovali MARSilius'dan Louis, XIV'e Laik Devletin Doğuşu”, *Devlet Kuramı* içinde (ss. 216-242) (Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Cemal Bali Akal). Ankara: Dost Yayınevi. (4. Bsk).

Malamud-Goti, Jaime (1996). *Game Without End: State Terror and the Politics of Justice*. Norman: University of Oklahoma Press.

Malcolm, Noel (1991). “Hobbes and Spinoza”. *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700* içinde (ss. 530-561) (Ed. By J.H. Burns with the assistance of Mark Goldie). New York: Press Syndicate of the University of Cambridge.

Mann, Michael (2015). “Faşistler”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 301-349) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mann, Michael (2015b). *Faşistler* (Çev Ulaş Bayraktar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Manovich, Lev (2001). *The Language of New Media*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.

Marx, Karl (1844). *On the Jewish Question*. Deutsch- Französische Jahrbücher. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/jewish-question/> (Erişim Tarihi, 1 Ocak 2017).

Marx, (1859) ‘*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*’, Önsöz: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/preface> (Erişim Tarihi, 1 Kasım 2019).

Marx, Karl (1975). *Early Writings* (Çev. R. Livingstone). Harmondsworth: Penguin.

Marx, Karl (1990). *Capital Vol. I*. New York: Penguin Books.

Marx, Karl (1992). *Early Writings* (Çev. Rodney Livingstone ve Gregor Benton). London: Penguin Books.

Marx, Karl (1993). *1844 El Yazmaları* (Çev. Kenan Somer). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl (2000). *Alman İdeolojisi*.

https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_The_German_Ideology.pdf (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019).

Marx, Karl (2011). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl (2014). *Grundrisse, Ekonomi Politiği Eleştirisi için Ön Çalışma*. İstanbul: Birikim Yayınları. (3.Bsk).

Marx, Karl (2016). *Kapital, Ekonomi Politiğin Eleştirisi. I. Cilt* (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Kitap. (9. Bsk).

Marx, Karl (2018). *Komünist Manifesto* (Çev. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, Karl. Engels, Friedrich ve Lenin, Vladimir Ilyich Ulyanov (1977). *Paris Komünü Üzerine* (Çev. Kenan Somer). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1979). *Felsefe İncelemeleri* (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları. (3. Bsk).

Marx, Karl ve Engels. Friedrich (2003). *Siyasi Yazılar* (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım). İstanbul: Hil Yayın.

Mason, Stephen (2009). “Rethinking Concepts in Virtual Evidence”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak2008) Kitabı Cilt 2* içinde ss. 170-184. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

McCulloch, Jude (2010). “From Garrison State to Garrison Planet: State Terror, The War on Terror and The Rise of a Global Carceral Complex”. *Contemporary State Terrorism: Theory and Practice* içinde ss. 196-213. (Ed. Jackson, Richard. Murphy, Eamon ve Poynting, Scott). London: Routledge.

McKeever, Robert J. (1995). *Raw Judicial Power? The Supreme Court and American Society*. Machester: Manchester University Press. (2.nd Ed).

McNeil, William H. (2004). *Dünya Tarihi* (Çev. Alaeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi. (8. Bsk).

Meerloo, Abraham M. (1949). "Telepathy as a form of Archaic Communication". *Psychiatr Q.* 23(4):691-704.

Mandel, Ernest (2008). *Geç Kapitalizm* (Çev. Candan Badem). İstanbul: Versus Yayınları.

Mandel Ernest (2008b). *Marxist Ekonomi El Kitabı* (Çev. Orhan Suda). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Forumu Vakfı, Özgür Üniversite -Maki Basın Yayın.

Mevlana, (1972). *Mesnevi* (Çev. O Mevlevi). İstanbul: Yörük Matbaası.

Michel, Henri (2011). *Faşizmler* (Çev. Füsün Üstel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mill, John S. (2008). *Özgürlük Üzerine* (Çev. Tuncay Türk). İstanbul: Oda Yayınları.

Mosse, George. L (2015). "Genel Bir Faşizm Teorisine Doğru". *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss.105-161) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mouffe, Chantal ve Laclau, Ernesto (2015). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (Çev. Ahmet Kardam). İstanbul: İletişim Yayınları. (3. Bsk).

Münif, Abdurrahman. Chomsky, Noam. Galbraith, J. Kenneth. Francis, Fukuyama (1993). *Yeni Dünya Düzeni* içinde (ss.49-63) (Ed.Eng.The Guardian, Ed.Tr. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Nairn, Tom (2015). *Milliyetçiliğin Yüzleri, Janus'a Yeni Bir Bakış* (Çev. Seda Kırdar ve Mehmet Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.

Neumann, Franz (2009). *Behemoth. The Structure and Practice of National Socialism, 1933-1944*. Chicago: United States Holocaust Memorial Museum.

Nietzsche, Friedrich (2002). *Güç İstenci* (Çev. Sedat Umran). İstanbul: Birey Yayıncılık. (2. Bsk).

Nietzsche, Friedrich (2003). *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* (Çev. A. İnâ). İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2005). *Putların Batışı* (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Say Yayınları.

Nolte, Ernst (1968). *Die Krise des Liberalen Systems und die Faschistischen Bewegungen*. Munich: R.Piper and Co.

Nozick, Robert (2015). *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (Çev. Alişan Oktay). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. (3.Bsk).

Nussbaum, Martha C. (1997). Capabilities and Human Rights. *Fordham Law Reiew*, 66(2): 273 -300.

Nussbaum, Martha C. (2007). *Frontiers of Justice*. Massachusetts: Harvard University Press.

Nussbaum, Martha C. (2009). *The Challenge of Gender Justice, Against Injustice: The New Economics of Amartya Sen*. Cambridge: Cambridge University Press.

Özdemir, Ali M. (2010). “Hukukun Krizi: Günümüz Türkiye’sinde İktidar ve Şiddet (The Crisis of Law: Power and Violence in Today’s Turkey)”. *Çalışma ve Toplum* 26: 51-70.

Özdemir, Ali M. (2011). *Güç, Buyruk, Düzen*. Ankara: İmge Kitabevi.

Özdemir, Ali M. (2012a). “Popülist Söylem ve Bileşenleri: ‘Sol’-Liberalizm Üzerine Düşünceler (Populist Discourse and its Constituents: Notes on Left-liberalism)”. *Mülkiye Dergisi*, XXXVI (274): 37-62.

Özdemir, Ali M. (2012b). “Tarihsel Bağlamında Emperyalizm (Imperialism in Historical Context)”. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, Eylül/Ekim/Kasım, 1: 93-120.

Özel, Hüseyin (2002). “Liberalizmin ‘Ütopyacı’ Toplum Tasarımı”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 26 (1): 101-123.

Özel Hüseyin (2004a). “Market System as a Threat to Human Rights,” *Turkish Yearbook of Human Rights*, vol. 26-30, 2004-2008, s. 1-19.

Özel, Hüseyin (2004b). “Globalleşme Çağında ‘İnsan’ Hakları”. *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları içinde* (ss.242-270) (Ed. İoanna Kuçurasi ve Bülent Peker). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Özel, Hüseyin (2012). “Marxist İdeoloji Kavramı”. *İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx içinde* (ss.45-73) (Ed. Levent Cantek). İstanbul: İletişim Yayınları..

Özel, Hüseyin (2013). “Marx’da Din Olgusu ve Yabancılaşma Kuramı”. *Bilim ve Ütopya*, 224(19):39-56.

Özel, Hüseyin (2013). *Piyasa Ütopyası*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık. (2. Bsk).

Özel, Hüseyin (2016). “Toplumu Piyasaya Yerleştirmek ve Sosyal Bilimin Dönüşümü”. *Liberalizmi Yeniden Düşünmek içinde* (ss.17-49) (Ed. Burak Gürbüz, Hüseyin Özel, Metin Sarfati). Ankara: Efil Yayınevi.

Özel, Hüseyin (2018). “Neoliberal Violence, an Attempt to Embed Society into the Market”. *Karl Polanyi’s Vision of a Socialist Transformation içinde* (ss. 110-124) (Ed. Michael Brie and Claus Thomasberger). Canada: Black Rose Books.

Parker, R.A.C (2009). *II. Dünya Savaşı* (Çev. Müfit Günay). Ankara: Dost Kitabevi. (2. Bsk).

Paxton, Robert O. (2015). “Faşizmin Beş Aşaması”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları içinde* (ss.267-301) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar).İstanbul İletişim Yayınları.

Payne, Stanley G (2015). “Faşizm, Taslak Bir Tanım”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları içinde* (ss.161-187)(Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Perdue, William D. (1989). *Terrorism and The State*. New York: Praeger Publishers.

Peters, Guy B.ve Pierre, Jon (2006). “Governance, Government and The State”. *The State Theories and Issues içinde* (ss.209-223) (Ed. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh). New York: Palgrave Macmillan.

Pirene, Jacques (1972). *Büyük Dünya Tarihi* (Çev: Nihat Önel ve Beslan Cankat). İstanbul: Dünya Basın Yayın.

Platon (2010). *Devlet* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Polanyi, Karl (1957). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.

Polanyi, Karl (2014). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (Çev. Ayşe Buğra). İstanbul: İletişim Yayınları.

Popper, Karl R. (1992). *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge.

Popper, Karl R. (2006). *Bir Entelektüelin Yaşam Öyküsü Bitmeyen Arayış* (Çev. Mustafa Car). İstanbul: Plato Film Yayınları.

Poulantzas, Nicos (1978). *State, Power, Socialism*. London: Verso.

Poulantzas, Nicos (2002). *Staatsheorie Politische Überbau, Ideologie, autoritärer Etatismus*, Hamburg.

Poulantzas, Nicos (2012). *Faşizm ve Diktatörlük* (Çev. Ahmet İnsel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Poulantzas, Nicos (2014). *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* (Çev. Şule Ünsaldı). Ankara: Epos Yayınları.

Prashad, Vijay (2012). *Arap Baharı, Libya Kışı* (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.

Prigogine, İlya (1996). *La fin des certitudes. Temps, chaos et les lois de la nature*. (Ed. ve Çev. Odile Jacob). New York: Free Press.

Proudhon, Pierre-Joseph (2014). *Federasyon İlkesi* (Çev. Merve Özsalan). İstanbul: Öteki Yayınevi.

Proudhon, Pierre-Joseph (2017). *Mülkiyet Nedir?* (Çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İş Bankası Yayınları. (6. Bsk).

Rajagopal, Balakrishnan (2003). *International Law Below: Development, Social Movements and Third World Resistance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ranciere, Jacques (2007). *Siyasalın Kıyısında* (ÇEv. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.

Ranciere, Jacques (2009). “İnsan Hakları’nın Öznesi Kimdir?” (Ed: Emre Koyuncu ve Burcu Yalım, Çev. Emre Koyuncu). *Tesmeralsekdiz*, 3 (4): 53-66. Ankara: Mattek Matbaacılık.

Ranciere, Jacques (2016). “*The Populism that is not to be Found*”. *What is a People?* içinde (ss. 101-107) (Ed. Amy Allen). New York: Columbia University Press.

Ranciere, Jacques (2017). *Demokrasi Nefreti* (Çev. Utku Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları. (3. Bsk).

Rawls, John (1971a). *The Main Idea of The Theory of Justice*. Massachusetts: Harvard University Press.

Rawls, John (1971b). *A Theory of Justice*. Massachusetts: Harvard University Press.

Rawls, John (2007). *Lectures on the History of Political Philosophy*. Massachusetts: Harvard University Press.

Renton, Dave (1999). *Fascism: Theory and Practice*. London: Pluto Press.

Ritzer, George (1996). *Toplunun McDonalddlaştırılması* (Çev: Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robbins, Keith (2002). *The First World War*. Oxford: Oxford University Press.

Robbins, Keith (2005). *I. Dünya Savaşı* (Çev. Müfit Günay). Ankara: Dost Kitabevi.

Rorty, Richard (1993). "Human Rights. Rationality. and Sentimentalty" . *On Human Rights* içinde (ss. 111-134) (Ed. Stephen Shute ve Susan Hurley). London: Basic Books.

Rorty, Richard (1995). Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma (Çev. Alev Türker ve Mehmet Küçük.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rothband, Murray N. (2012). *Ekonomiyi Anlamak* (Çev. Nejdet Kandemir). Ankara: Liberte Yayınları.

Rousseau, Jean-Jacques (2005). *Emile “Bir Çocuk Büyüyor”* (Çev. Ülkü Akagündüz). İstanbul: Selis Kitapları. (6.Bsk).

Rousseau, Jean-Jacques (2006). *Toplum Sözleşmesi* (Çev. Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rousseau, Jean-Jacques (2013). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliği Kaynağı* (Çev. R. Nuri İleri). İstanbul: Say Yayınları. (12. Bsk).

Rousseau, Jean-Jacques (2015). *Ekonomi Politik* (Çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi. (2. Bsk).

Samara, Adel (2007). Uluslararası Ölçekte Bir Sınıfsal Baskı Aracı Olarak Medya. *Gerçekler Nasıl Karartılıyor? Medya ve Savaş Yalanları* içinde (ss. 205-215) (Ed. Lenora Foerstel ve Çev. Ahmet Antmen). İstanbul: Yordam Kitap.

Savage, Katharine (1962). *The Story of United Nations*. London: The Bodley Head.

Schmitt, Carl (2005). Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet(1958), C. B. Akal(Edt.), *Devlet Kuramı* (ss.245-257). Ankara: Dost Kitabevi.

Schmitt, Carl (2012a). *Siyasal Kavramı* (Çev. Ece Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları (2.bsk).

Schmitt, Carl (2012b). *Political Theology, The Myth of the Closure of any Political Theology*. UK: Polity Press.

Schmitt, Carl (2013). “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”. *Devlet Kuramı* içinde (ss. 246-254) (Ed. Cemal Bali Akal ve Çev. Bertil Emrah Oder). Ankara: Dost Yayınevi.

Sederberg, Peter C. (1989). *Terrorist Myths: Illusion, Rhetoric and Reality*. New Jersey: Prentice Hall.

Shevardnadze, Eduard (1993).Yeni Dünya Düzeni içinde (ss.49-63) (Ed.Eng. The Guardian, Ed.Tr. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Sluka, Jeffrey A. (2000). *Death Squad The Anthropology of State Terror*. Philedelphia: University of Pennsylvania Press.

Smith, Adam (2015). *Milletlerin Zenginliği* (Çev. Haldun Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (10.Bsk).

Smith, Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir). Ankara: Dost Kitabevi.

Smith, Anthony D. (2014). *Milli Kimlik* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları. (7. Bsk).

Sommer, Theo (1993). *Yeni Dünya Düzeni* içinde (ss. 49-63) (Ed.Eng, The Guardian, Ed.Tr. Bekir Şahin, Çev. Kadir Çağlayan). İstanbul: Ağaç Yayınları. (2.Bsk).

Spivak, Gayatri C. (1993). *Outside In The Teaching Machine*. New York: Routledge.

Standing, Guy (2011). *The Precariat, The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.

Sternhell, Zeev (2015). “Faşizm”. *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss.95-105) (Ed. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Stiglitz, Joseph E. (2004). *90’ların Yükselişi* (Çev. Aytül Özer ve Barış Güven). İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.

Stiglitz, Joseph E. (2002). *Küreselleşme ve Büyük Hayal Kırıklığı* (Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural). İstanbul: Plan B Yayıncılık.

Stiglitz, Joseph E. (2015). *Eşitsizliğin Bedeli, Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor* (Çev. Ozan İşler). İstanbul: İletişim Yayınları. (3.Bsk).

Stirner, Max (2013). *Biricik ve Mülkiyeti* (Çev. Selma Türkis Noyan). İstanbul: Kaos Yayınları.

Strauss, Leo C. (2014). *Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji* (Çev. Akın Terzi). İstanbul: Metis Yayınları. (2. Bsk).

Strauss, Leo C. (2011). *Doğal Hak ve Tarih* (Çev. Murat Erşen ve Petek Onur). İstanbul: Say Yayınları.

Tamanaha, Brian Z. (2008). "The Dark Side of the Relationship Between the Rule of Law and Liberalism". *NYU Journal of Law & Liberty*. 3:516-547.

Terranova, Tiziana (2004). *Network Culture, Politics for the Information Age*. London: Pluto Press.

Therborn, Göran (2008). *İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı* (Çev. İrfan Cüre). Ankara: Dipnot Yayınları.

Thomas, Piketty (2014). *Capital In The Twenty-First Century* (Çev. Arthur Goldhammer). Massachusetts: Harvard University Press.

Tilly, Charles (2009). *Kolektif Şiddet Siyaseti* (Çev. Seda Özel). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Tomlinson, John (1991). *Kültürel Emperyalizm* (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tully, James (1991). "Locke". *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700* içinde (ss.616-653) (Ed. J.H. Burns with the assistance of Mark Goldie). New York: Press Syndicate of the University of Cambridge.

United Nations, "History of the Document", <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml> (Erişim Tarihi 2 Kasım 2016).

USA Holocaust Memorial Museum, Erişim Tarihi. Nisan, 2013.
<http://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005059>.

Uygur, Gülriz (1999). *John Rawls'ın Adalet Görüşü Bakımından Devlet Problemi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Wallerstein, Immanuel (1993). “Sistem Karşıtı Hareketlerin Tarihi ve İkilemleri”. *Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi* içinde (ss.10-53) (Çev. Erden Akbulut). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Wallerstein, Immanuel (2003). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları. (2. Bsk).

Wallerstein, Immanuel (2005). *Modern Küresel Sistem* (Çev. Kürşad Atalar). İstanbul: Pınar Yayınları.

Wallerstein, Immanuel (2012). *Liberalizmden Sonra* (Çev. Erol Öz). İstanbul: Belge Yayınları.

Wallerstein, Immanuel (2014). *Dünya Sistemleri Analizi* (Çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy). İstanbul: Bgst Yayınları.

Waltz, Kenneth N. (1990). “Nuclear Myths and Political Realities”. *The American Political Science Review*, 84(3):730-745.

Weber, Rolf H. (2009). “Legal Risk Management in Data Protection”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak2008) Kitabı Cilt 2* içinde ss.225-246. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Wirtz, James (2007). “Weapons of Mass Destruction”. *Contemporary Security Studies* içinde ss.270-289 (Ed. Alan Collins). New York: Oxford University Press.

Wilson, Caroline (2009). “Domain Name System”. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı: Bilişim ve Hukuk (8 Ocak-11 Ocak2008) Kitabı Cilt 2* içinde ss. 215-223. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

www.armscontrol.org/factsheets/cwcglance.asp (Erişim Tarihi: 16 Mart 2019).

www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150114_hebdo_el_kaide (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015).

www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150114_hebdo_el_kaide (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2015).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49967986> (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2019).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50216382> (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019).

www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42425308 (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017).

www.btwc.sipri.se/index2.html (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017)

www.croptrust.org (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017)

www.globalpolicyjournal.com (Erişim Tarihi: 16 Mart 2019)

www.internet.btk.gov.tr (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017).

www.milliyet.com.tr/son-dakika-ispanya--dunya-2544932 (Erişim Tarihi: 16 Mart 2019).

www.msb.gov.tr/asad/askerimevzuat/uluslararasıişatismahukuku.html (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017).

www.sondakika.com/haber/haber-katalan-ayrilikcilarla-ilgili-dava-11397314 (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2018).

www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1417267/Weve-cloned-baby-says-cult.html/ (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/uc-klon-insan-var-ve-dogu-avrupada-yasiyorlar-11129130> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).

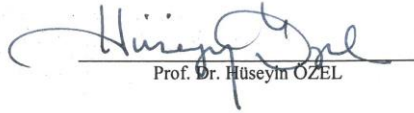
www.unoosa.org (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2017).

Zizek, Slavoj (2001). The Leninist Freedom, reproduced from On Belief. pp.113-124. <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ot/zizek.htm> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2019).

Zizek, Slavoj (2004). *Ödünç Alınan Irak Çaydanlığı* (Çev. Mehmey Öznur ve Sibel Erduman). İstanbul: Encore Yayınları.

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/01/150108_boko_haram_saldiri_olumler (Erişim Tarihi 8 Ocak 2015).

EK 1. Orijinallik Raporu

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 25/12/2019
Tez Başlığı: Çağın Devleti ve Şiddet Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 618 sayfalık kısmına ilişkin, 25/12/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % <u>15</u> 'tir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 25.12.2019 Adı Soyadı: <u>Sultan ŞAHİN</u> Öğrenci No: <u>N12149216</u> Anabilim Dalı: <u>İnsan Hakları</u> Programı: <u>İnsan Hakları</u> Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Prof. Dr. Hüseyin ÖZEL

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 25/12/2019

Thesis Title : Contemporary State and Violence

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 25/12/2019 for the total of 618 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1.5.... %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

25/12/2019

Name Surname: Sultan SAHIN

Student No: N12149216

Department: Human Rights

Program: Human Rights

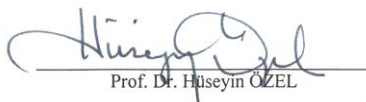
Status: ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Hüseyin ÖZEL

EK 2. Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 25/12/2019
Tez Başlığı: Çağın Devleti ve Şiddet Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 25/12/2019 Adı Soyadı: Sultan ŞAHİN Öğrenci No: N12149216 Anabilim Dalı: İnsan Hakları Programı: İnsan Hakları Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora
<u>DANISMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> Prof. Dr. Hüseyin ÖZEL Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 25/12/2019

Thesis Title: Contemporary State and Violence

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

25/12/2019

Name Surname: Sultan SAHIN

Student No: N12149216

Department: Human Rights

Program: Human Rights

Status: ☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Hüseyin ÖZEL